1) 4. Diss iur. 148 (2)

Hr

2) 4. Diss iur 46 (12)

3) 4 Diss iur 145 (2)

Hr

b27789

CHRISTIANI THOMASII,

JCti, Conſil. Elect. Brandenb. in Univerſ. Frideric. P.P. & dictæ Univerſ. ac Facult. ibid. Juridicæ Senioris

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ LIBRI TRES.

In quibus Fundamenta Juris Naturalis ſecundum Hypotheſes Illuſtris Puſendorffii perſpicuè demonſtrantur, & ab objectionibus diſſentientium, potiſſimum D. Valentini Alberti, Profeſſoris Lipſienſis, liberantur, fundamenta itidem Juris Divini poſitivi univerſalis primùm à Jure Naturali diſtinctè ſecernuntur & explicantur.

Editio ſecunda priori multò auctior,

In qua præter ſcholia perpetua acceſſerunt: Programma Germanicum hypotheſes Albertinas expendens, 2. Quæſtio de definitione favorabilium & odioſorum cum Clariſſ. Placcio ventilata. 3. Programma, definitionem ſubſtantiæ hactenus quæſitam ſiſtens, cum Theſibus excerptis ex his libris, ad diſputandum publicè propoſitis.

HALÆ,
Sumtibus CHRISTOPHORI SALFELDII, Regiminis Elect. Brandenb. Typogr. 1694.

DISSERTATIO PROOEMIALIS AD AUDITORES.

§. 1.

MOris eſt, ut autores librorum, ipſis tractatibus, qvos emittunt, præmittant diſcurſum, in qvo vel commendant opus, vel de aliis qvibuscunqve rebus ad lectores diſſerunt, de qvorum diſcurſuum utilitate, aut impertinentiâ hóc locô non disqviram, neqve de eorum inſcriptione ſollicitus ſum, utrum rectius procemii, an præfationis, an, qvod non nemini vidi placuiſſe, antefationis titulo inſigniantur, rem privati arbitrii eſſe arbitratus, & hic maximè valere illud vulgare: *Suum cuiqve pulchrum.*

§. 2. Mihi verò cauſæ variæ fuerunt diſſertationem procemialem præmittere Inſtitutionibus meis, tùm ut de ſcopo & intentione mea vobis conſtet diſtinctius, tùm ut à plagii literarii vitio me liberem, & Autoribus, qvorum operâ ea in re uſus fui, ſuum qvod ipſis debeo tribuam, tum ut qvædam obſcurius dicta, qvæ

qvibusdam calumniandi occaſionem ſuppeditarunt, exponam, ac contra objectiones firmem, tùm deniqve ut de emendandis nonnullis locis pauca moneam.

§. 3. Ad Vos verò, AUDITORES ſvaviſſimi, verba mea dirigam, non ſolùm, qvia Veſtra potiſſimùm gratia Inſtitutiones has publici juris feci, adeoqve Veſtra maximè intereſt, ea, qvæ ad intellectum earum pertinent præcognoſcere, ſed &, qvia meum intereſſe non parum ſubeſſe videbatur, ut meam doctrinam atqve ſtudia Vobis purgarem; Vobis, qvorum ſalariis & amore per Dei gratiam hactenus vivo, & ad diligentiam atqve veræ Philoſophiæ indagationem fui excitatus, omni videlicet occaſione deſtitutus publicis ſtipendiis vel ad ignaviam vel ad profitendam falſam ſapientiam autoritate magis qvàm ratione ſubnixam abutendi.

§. 4. Ergo uti oleum perdidiſſem & operam, ſi eorum gratia, qvi ſcripta mea, non doctrinæ gratia, ſed animo, honeſtos meos conatus impediendi, & verba captandi inſidiosè & anxiè evolvunt, calamum arripuiſſem, ita nihilominus iis obſtrictus vivo, qvi affectibus vacui inſtitutiones meas aut diſſertationem præſentem perluſtrabunt, eam de me opinionem foventes, qvod & à me qvædam proficiſci poſſint, qvæ, ſi non ſemper & directò veritatem detegant, tamen ad eam inqvirendam & inveniendam anſam qvandoqve ſuppeditent,& reputantes, non videndum eſſe, qvis dicat, ſed qvid dicatur, & qvòd ſæpè etiam ſit olitor verba opportuna locutus.

§. 3. Poſt-

§. 5. Poſtqvam igitur ex ſcholis trivialibus Academiam ſalutavi, non ſtatim, qvod commune juventutis vitium eſt, animum applicui ad aliqvam ex ſuperioribus facultatibus, ſed prius in philoſophiæ ſtudium aliqvot annorum ſpatium impendi, ibiqve occaſionem nactus audiendi B. Patrem meum HUGONIS GROTII de jure belli & pacis libros exponentem, etſi tum temporis multa non intelligerem, cepit me tamen doctrinæ dignitas & elegantia, ut præ reliqvis ei percipiendæ & in ſuccum, qvod ajunt, & ſangvinem redigendæ, mox ſeriò incumberem. Cumqve meminiſſem Patrem meum ſæpè in expoſitionibus ſuis Auditores remiſiſſe modo ad Dominos Theologos, errores Grotii in religione notantes, ſæpè ad JCtos, ut ad qvos potiſſimum opus Grotii pertinet, cùm ipſe in prolegomenis profiteatur, ſe tractationem iſtam ſuccepiſſe, ut Jurisprudentiæ nobiliſſimam partem adjuvaret; neceſſarium duxi, in privata lucubratione lectioni Grotii jungere commentatores ejus duos, unum JCtum, divinarum pariter & humanarum rerum ſcientiâ inſtructiſſimum, & Wittebergenſ. Academiæ decus CASPARUM ZIEGLERUM, alterum Tubingenſium Theologum, ex pluribus ſcriptis notiſſimum, JOHANNEM ADAMUM OSIANDRUM, qvorum ille brevibus, ſed ſuccinctis in Grotium obſervationibus, in multis nebulas obſcuritatis diſpellebat, hic pleraqve Ziegleri, etiam cum non nominat, repetens, in iſtis qvidem, memoriam meam confirmabat, in reliqvis cautiones mihi ſuppeditabat, ab heterodoxis Grotii opinio-

nibus, ſimul verò Scholaſticorum philoſophiam moralem hinc inde pandebat.

§. 6. Prodibant tum Illuſtris Viri & omni præconiô meô majoris SAMUELIS PUFENDORFFII libri de Jure Naturæ & Gentium, qvos avidè legebam, non ſolùm qvia prægustum aliqvem mihi dederant ejusdem Elementa, qvamvis obiter inſpecta, ſed & qvod me caperet nimium qvantum ſtylus nitidus & perſpicuus. Ac deprehendebam qvidem hic plurima, qvæ Grotius neglexerat, plenè expoſita, non pauciora, qvæ ipſum Grotium obſcurè loqventem illuſtrarent, ſed non placebant tamen aliqva, qvæ communem doctrinam de lege Dei æternâ, de convenientia cum ſanctitate divina, de moralitate divinam voluntatem antecedente, & ſimilibus impugnabant. Qvoniam enim non noveram, qvæſtiones Theologicas à Philoſophicis diſcernere, nec aliqvis erat, qvi me iſta doceret, & verò in commentatione Oſiandrina, ac maximè in alio Viri laudati ſcripto, qvod inſcripſit: *Typum legis naturæ*, iſtas doctrinas magno conatu defenſas cognoveram, putabam, æternæ damnationis reum eſſe, qvi ſaltem de earum veritate dubitare auderet, & qvamvis non appareret, qvo pacto objectionibus Pufendorffii poſſet ſatisfieri, neqve reſponſiones eruditorum, cum qvibus datâ occaſione eâ de re conferebam, ſatisfacerent ex aſſe, prævalebat tamen autoritas tot Virorum Venerandorum, ut ſtupiditatem potius ingenii mei accuſarem, qvàm ſiniſtri aliqvid de doctrina communi ſuſpicarer.

§. 7. Per-

§. 7. Perduxerat me interea amor Juris naturalis, ut conſenſu Patris ex tribus facultatibus ſuperioribus, Jurisprudentiam eligerem, eâ magis intentione, ut defectum philoſophiæ hac parte ſupplerem, cum præter memorata vel Doctiſſimi BOECLERI Commentarius in Grotium oſtenderet, hærere aqvam iis, qvi Jurisprudentiâ deſtituti ex ſola philoſophia, qvæ in Academiis docetur, Jus naturale pro dignitate eruere & explicare aggrediuntur. Jaciebam ergò ejus fundamenta qvædam utcunqve, & cum nullum ductorem haberem, qvi methodum præſcriberet, ſeqvebar tritam viam, & modò hunc modò iſtum audiendo, comparabam notitiam potius aliqvam confuſam & laceram, ac malè cohærentem, qvam prudentiam genuinam, nec melius res ſuccedebat, cùm à meis in Academiam Viadrinam mitterer perficiendi ibi Juris ſtudii causâ, non culpâ qvidem Præceptorum meorum, Virorum optimorum & ſingulorum ſua laude fruentium, ſed potius, qvod vulgata diſcendi methodus, ſecundum qvam à plurium Doctorum inter ſe non rarò diſſidentium & diverſis hypotheſibus ſubnixorum ore ſimul pendere conſvevit juventus, ad ſolidam doctrinam parum eſſet apta, qvodqve ut fieri ſolet, multas horas, qvæ ſtudiis & auſcultationi impendendæ fuiſſent, perderent ſodales, & converſatio cum paribus.

§. 8. Sentiebam tamen iſta citò, & vulgatum proverbium: *docendo diſcimus*, expendens, tentabam, an lacunas ſupplere, & ſtudia ſæpius interrupta concatenare valerem. Qvare conceſſa à ſuperioribus benigniter

ter venia, prælegebam minimum commilitonibus qvibusdam inſtitutiones Juſtinianæas, aliis verò exponebam Jani Klenckii qvæſtiones ad libros Grotii, ut nimirum & in nobiliſſimo illo ſtudio tentarem, qvid valerent humeri, qvidqve legendo Grotium & Pufendorffium profeciſſem.

§. 9. Eram adhuc dum induſtrius miles pro defendendis Moraliſtarum doctrinis, & qvamvis in reliqvis valdè placeret Pufendorffius, ſeponebam tamen iſta, ut heterodoxa, in qva opinione me maximè firmabat fatalis ille auctoribus ſuis *novitatum index*, præprimis cum is à non paucis cum applauſu exciperetur. Accedebant aliorum ſcripta, Pufendorffium tanqvam communem hoſtem oppugnantia. Gaudebam valdè, ſperans fore, ut ex horum lectione diſcerem, qvid reponendum eſſet rationibus Pufendorffii, & qvanqvam multa deprehenderem, qvæ petebant id, qvod eſt in principio, aut in circulum reſolverentur, ſeligebam tamen aliqva mihi, qvibus inſtructus putabam ipſe ſufficere ictibus pro communi cauſa & inferendis & avertendis, adeoqve maximas agebam gratias ſcriptoribus iſtis, qvod amore orthodoxæ veritatis perciti arma ſumpſerint, qvin & multitudo ſyllogiſmorum prolixorum ſæpiſſimè, & intellectu difficilium, me trahebant ſimul in eorum admirationem, credebamqve fore, ut iſtis obrutus Pufendorffius, tanqvam ſub graviſſimo onere ſuccumberet, & adverſus tantos Viros ne hiſcere qvidem auderet.

§. 10. Sed

§. 10. Sed fallebat me mea opinio, cum mox ad nos perferretur *Apologia Puſendorffii*, qvam cum perlegerem, ſentiebam, arma mea non eſſe ſufficientia, ut ejus impetum ſuſtinerent. Incipiebam ferè eodem tempore diſpellere nebulas qvasdam, qvæ hactenus intellectum meum obſuſcaverant. Cùm enim hucusqve putaſſem omnia, qvæ a Theologis communi ſententia defenderentur, eſſe Theologica, & viro bono omnibus modis cavendum eſſe, ne ulli homini hæreticus aut novator, qvæ tum pro ſynonymis habebam, audiret; meditatio tamen profundior de differentia Theologiæ & Philoſophiæ, tum & diligentior evolutio ſcriptorum politicorum & Juris publici docuerant, multa à Theologis ſolere unanimi ſententia defendi, qvæ Theologica non eſſent, ſed ad Philoſophiam Moralem, aut Jurisprudentiam pertinerent, pro Theologicis verò vulgo haberentur, qvod Philoſophi Catalogo undecim virtutum Ariſtotelico, & JCti Gloſſatoribus ſuis contenti, Theologis, Pontificiis primum, tum & noſtris anſam dederint nobilem ſapientiæ partem neglectam & à Domino vacuam occupandi; tum & poteſtatem, hæreticum declarandi non pertinere ad privatos, etſi multæ autoritatis Viros, ſed ad principem; Deniqve Novatoris convitium non correſpondere crimini hæreſeos, vel certè ejus æqvè ut Hæretici maximum eſſe abuſum. Videbam autem Puſendorffium easdem ſententias demonſtrare Adverſariis ſuis, videbam hos in falſis iſtis hypotheſibus non minimam collocare ſpem victoriæ ſuæ.

§. 11. Er-

§. II. Ergo incipiebam dubitare de doctrinis moralibus Scholaſticorum. Neqve enim unqvam in animo habueram ita præconceptis opinionibus adhærere, ut ab iis divelli non poſſem, ſi monſtraretur veritas, qvin potius videbam, laudabili exemplo mihi plus unâ vice præiviſſe Patrem à prioribus ſuis opinionibus, ſi veriora ipſum docuiſſet dies ſuperveniens, recedentem, qvæ verò mihi hactenus in proſecutione veritatis moram injecerant, potiſſimùm fuerant educatio in philoſophia ſectaria, & metus vanus atqve injuſtus malæ famæ, ſi qvis à communibus doctrinis recederet. Qvare cum inſuper deprehenderem, matureſcere aliqvatenus judicium, & cogitarem, me tamen eſſe animal ratione præditum æqvè ac alios homines, animadvertebam ſimul, peccare me contra benignitatem Creatoris, ſi ulterius paterer inſtar pecudis capiſtro injecto duci me, qvò aliis lubitum eſſet. Igitur claudebam mentis oculos, ne fulgur autoritatis humanæ illos debilitaret, & non amplius penſitando, qvalis vel qvantus ille ſit, qvem legebam, ponderabam ſolùm rationes utrinqve, & conſiderabam, qvid hic aſſereret, ille impugnaret, probaret alter, alter regereret, præprimis verò imprimebam mihi firmiter controverſiæ ſtatum, & notabam, qvantum unus ejus tenax eſſet, alter inſtar angvillæ ſe torqveret, ut adverſarium eluderet ac ſeduceret aliunde, donec concludebam multa mihi fore dediſcenda, & ſentiebam, me nihil ſciviſſe, ſed ſcientiam meam nihil fuiſſe aliud, qvàm confuſum chaos & acervum multarum rerum ſine ordine inter ſe mixtarum.

§. 12. Poſt-

§. 12. Poſtqvam verò aliqvot meditationibus chaos iſtud pauliſper in ordinem redegiſſem, præter intentionem tactus eram transfuga, ſed qvalis ille eſt, qvi deſerto tyranno libertatem Reipublicæ invadenti, pro libertatis defenſione pugnare incipit; vicerant enim rationes perſpicuæ contra ſubtilitates otioſas Philoſophiæ moralis Scholaſticæ. Adde qvod puderet, eorum vexilla ulterius ſeqvi, qvi, poſtqvam hoſte abſente multa jactaſſent, & penè claſſicum primi vel inter primos certè ceciniſſent, posteà, triariis qvibusdam ipſorum hortatu hoſtem aggredientibus, ac miſerè pereuntibus, cum honeſtè ad pugnam vocati ac aliqvoties provocati eſſent, ſe poſt ſigna condebant, & ita vel timoris ſui intempeſtivi, vel injuſtitiæ cauſæ dabant indicia. Deniqve horrebat animus, qvod viderem à qvibusdam, ad paſcendas oves conſtitutis, ſub ſchemate Chriſtianæ Benedictionis virulentas injurias tegi, & cum anteà non vocati nec armis decentibus inſtructi prælio ſe immiſcuiſſent, ac andabatarum more, qvicqvid in buccam venerat, evomuiſſent, ferre eos non poſſe, ſi vel minimum verbulum ipſis fuiſſet repoſitum, qvaſi miniſter Verbi privilegium injuriandi haberet, & qvaſi character ſanctus immunitatem præſtaret contra hoſtes, ſine cauſa & cum ipſius characteris proſtitutione, laceſſitos. Veniebat tum in mentem, qvod olim neſcio ubi legeram, mendicum aliqvem ab Epiſcopo iter faciente petiiſſe eleemoſynas majores initio, tum his denegatis minores, & his qvoqve non obtentis minimas. Fruſtratus omni petitô petiit benedictionem. Dedit Epiſcopus.

b Red-

Reddidit ille, cauſatus, qvod benedictio ipſa non valeret obulum, qvia obulum anteà licet effuſis precibus conſeqvi ab Epiſcopo non poterat.

§. 13. Ex iſto tempore, excuſsô jugô philoſophiæ ſectariæ cavi ſedulo, ut libertatem ſemel obtentam conſervarem. Itaqve etſi non indecorum exiſtimavi hactenus, ſub Duce Illuſtri etiam in extremis ordinibus pro veritate militare, ſemper tamen Ducem agnovi, non Imperatorem, qvamvis bonus Dux ab Imperatore parum differat, qvatenus nempe à veritate rariſſimè, & non niſi præter intentionem recedit. Qvid qvod, etſi putaſſem initio, ordine doctrinæ ſemel conſtitutô facilè eum retineri poſſe in perpetuum, ſenſi tamen mihi contigiſſe, qvod regulariter accidere ſolet, qvi res plures ſummâ confuſione turbatas in aliqvem ordinem redigunt, ut nempe ſæpius priorem ordinem corrigere & emendare habeant opus. Etenim pedetentim novos errores inveni emendandos, & adhuc novos ſubinde detego, qvoniam aliter non ſinit humana imbecillitas.

§. 14. Percipiebam intereà fructus uberes excultæ tam nobilis doctrinæ. Etſi enim, qvamprimùm ſentiebam, non cohærere, qvæ anteà credideram verius qvàm ſciveram, ceſſarem aliqvo tempore aliis eandem exponere, tamen in patriam rediens, & ibi torpore priſtino parumper excuſſo ſimul diligentius operam dans Jurisprudentiæ Civili, idqve docendo potiſſimùm, deprehendebam, me Jurisprudentiæ naturalis ope non ineptum adeò eſſe ad expediendam ſine dedecore Pandecta-

dectarum etiam explicationem, etſi easdem nunqvam anteà integras audiendo percepiſſem. Etenim, ut alia taceam, cùm fortè leges obſtantes occurrerent, tentabam in præparatione ante omnia, an ex regulis bonæ interpretationis ex Grotio & Puſendorffio hauſtis, ipſe medium conciliandi reperire poſſem, tum conſulebam alios, & ſi ipſos mecum convenientes deprehenderem, confirmabar; ſi diſſentientes, comparabam cum meâ expoſitione, vel ipſos etiam inter ſe, iterum easdem interpretationis regulas applicando, & ſemper præjudicium autoritatis ſeqveſtrando, ſic ut nonnunqvam rejicerem conciliationem etſi a Bachovio profectam, & approbarem aliam etſi Manzii.

§. 15. Neqve in theoretica ſaltem legum interpretatione adjuvabar à jurisprudentia naturali, ſed &, cum ad forum tranſtuliſſem pedem, ut tentarem jus ad facta ſingularia applicare, (ſine qvo tentamine theoria cadaver eſt anima deſtitutum,) majorem adhuc uſum ejus eſſe experiebar, cùm ſane tot infinitæ circumſtantiarum varietates, qvibus negotia hominum civilia veſtiuntur, ſæpiſſimè caſum formant & facti ſpeciem, qvi vel plane non legibus civilibus eſt definitus, vel ubi plures leges diverſa diſponentes concurrunt, unde ſi principiis communibus qvis deſtituatur, & regulis extendendi & reſtringendi leges latas, maximo ſudore, non raro etiam fruſtrà opus habet tot myriades Conſulentium, Reſpondentium, Decidentium ex Germania, Gallia, Italia, Hiſpania & toto pene terrarum orbe evolvere, donec caſum inveniat, qvod ajunt, in ter-

minis, & periculum tamen ſubeſt, ſi maximè fuerit inventus, an collegium, ad qvod definitio cauſæ pertinet, eandem cum Decidente iſto foveat ſententiam, qvo labore plusqvam Herculeo ſuperſedere facilè poteſt, qvi generalia illa & gentium cordibus inſcripta fundamenta benejecit, ſimul verò periculum iſtud non difficulter aliis mediis, de qvibus jam diſſerendi locus non eſt, evitare.

§. 16. Retraxi tamen pedem poſt paucorum annorum ſpatium à ſtrepitu forenſi, cum putarem me ſufficienter luſtraſſe doctrinam, Jus Civile ad negotia hominum applicandi, & qvicqvid præterea praxis commodi habet & incommodi. Et qvanqvam noſſem, Hominem magis ad vitam civilem eſſe conditum, qvàm ad vitam ſolitariam, præprimis autem Juris Cultoribus præmii loco, propoſitam eſſe ſpem, ut legitimo opere perfecto Respublica in partibus ipſis credendis gubernari poſſit, cujusmodi gubernationis præludium qvaſi & palæſtra eſſe forum vulgò creditur; ſenſi tamen, inter forum & aulam tantam eſſe differentiam, qvantum diſtant æra lupinis. Etenim ut infinita taceam, qvæ hujus rei gratiâ in medium poſſem afferre, oportet eſſe ingenium ochlocratiæ aptiſſimum, qvod fori tædia patienter ferre poteſt; tale verò cum in me non deprehenderem (utpote qvi onera omnia lubentiſſimè fero, qvæ à principe imponuntur, DEO in his terris, in reliqvis diſſimulandis paululum fui impatientior,) otium qværebam iterum in induſtria domeſtica, tranqvillitatem, qvam exoptabam, ſecum ferente, &

cum

cùm crederem, ita ordinatas eſſe cogitationes meas, ut earum communicatio ſtudioſæ juventuti commodum aliqvod afferre poſſet, & eſſent, qvi hâc parte operam deſiderarent meam, incipiebam, me penè totum, Vobis, Commilitones Svaviſſimi, tradere.

§. 17. Præprimis autem operam dabam, ut fundamenta juris univerſi ex jure naturali haurienda & ſatis diu à Vobis in hac Academia neglecta reſtaurarem. Neqve, DEO ſecundante, ſucceſſu caruit intentio mea. Ante ſeptennium primum prælegebam utiliſſimam eam doctrinam ex opere Hugonis Grotii. Alacrioremqve me reddebat freqventia Veſtra, qvam tum qvidem non expectaveram, ſed vix tamen librô primo abſoluto, cum præcedente die Corona Veſtra circumdatus docueram, ſubito me ſolum relinqvebatis cum Grotio. Ita videlicet terror Panicus ingruentis peſtis Vos expulerat à Tilietis noſtris. Deſperaveram ferè, (ita malè fidentes ſunt hominum animi erga Divinam Clementiam,) me talem occaſionem iterum adepturum eſſe; ſed reſtituta per Dei benignitatem, patria, cum iterum metu omni vacui ad nos accederetis, telam per biennium interruptam retexebam, Veſtro aurium favore & diligentia ad finem continuata adjutus. Conferebam tum cum Grotio præter Pufendorffium, omnes ejus commentatores, judicium meum ſemper ſubnectens in controverſiis, ſecundum ductum libertatis philoſophandi. Potiſſimum verò ſtudebam, ut ambiguitatem textus Grotiani tollerem, & ne verbulum præteriret, qvod obſcuritati anſam dare poſſet.

§. 18. Non diſplicuerat Vobis doctrina mea, qvemadmodum diligentia Veſtra mihi non poterat non placere; Ergo abſoluto Grotio non deerant, qvi repetitionem deſiderarunt. Aſſurgebam petito, ſed loco operis Grotiani proponebam elegantiſſimum Pufendorffii libellum de officio hominis & civis. Agnoſcebatis enim ex parte ipſi, ut alias rationes jam taceam, qvot horæ anteà impenſæ fuiſſent in inveſtigatione mentis Grotianæ, qvod tempus in Autore perſpicuo lucrari, & ad utiliora impendere poteramus. Qvoniam tamen de hypotheſibus, de qvibus Viro Illuſtri motæ erant, & adhuc moventur, controverſiæ, pleniorem hiſtoriam & notitiam ſcire cupiebatis, præmittebam fuſiorem meditationem per aliqvot menſes continuatam de iisdem, eamqve doctrinæ cauſa includebam conſiderationi jurisprudentiæ in genere. Agebam liberè Vobiscum, & ſincerè: proponebam argumenta utriusqve partis, & anteqvam ἐπίκρισιν meam ſubjungerem, modò ab his, modò ab illis ſtabam partibus, ut adſveſcerem Vos magis ad rationes attendere, qvàm autores ſententiarum. Oſtendebam fontes & originem vel occaſionem doctrinarum, nexumqve concluſionum cum primis principiis, ex diverſitate hypotheſium variantibus, & incumbebam ſedulò, ut in ipſis hypotheſibus meis, meæ verò erant, qvibus diſciplinam ſuam ſuperſtruxerat Ipſe Pufendorffius, aſſertiones ſemper probarem per neceſſarias illationes ex primo principio practico, anteà ſecundùm regulas analyticas demonſtrato. Tum textum Pufendorffii aggreſſus, &

ipſius

& ipſius methodum κατὰ πόδα ſecutus non deſinebam, & in controverſiis ſpecialibus ſemper Vobis in mentem revocare hypotheſes utriusqve partis, & monſtrare nexum concluſionum etiam remotarum cum iisdem, aliqvando etiam, ſed rarius, indicabam, qvomodo vel aliâ viâ difficultates adverſarum ſententiarum evitari poſſint, vel qvænam major dubitandi ratio impelleret, ut libertate mea uſus & communibus hypotheſibus innixus, inclinarem in aliam opinionem.

§. 19. Cæterum, qvæ tum diſſerebam, non conjeceram in chartam, ſed prout memoria ſingulis lectionibus præmiſſæ meditationis alicujus mihi ſuppeditabat, Vobis communicabam. Et ſperebam fore, ut à Vobis repetere poſſem, unde in poſterum qvoqve memoriam meam ſublevare valerem, præprimis cum viderem, aliqvot ex veſtro ordine diſcurſum meum avidè excipere calamo. Sed vix id perficere licuit; Obſervabam enim collatis inter ſe tribus vel qvatuor diligentiæ Veſtræ exemplis, paucos ex aſſe doctrinam meam retinuiſſe, aliqvos, qvorum conditionem & judicii defectum maximè deplorabam, alieniſſimas mihi affinxiſſe ſententias, & ſæpius in una periodo opiniones contradictorias combinaſſe. Ergo cogitabam, qvomodo & hunc defectum in poſterum emendare, ac ingenio Veſtro ſuppetias ferre poſſem.

§. 20. Præterea obſervaveram jam notabili tempore, in diviſione vulgata legum divinarum in morales, ceremoniales & forenſes, ſub legum moralium termino communiter miſceri legem divinam naturalem

cum

cum lege divina poſitiva univerſali, qvaſi lex moralis & jus naturale ſint Synonyma, & qvaſi nulla alia ſpecies legum divinarum poſitivarum detur, qvàm ceremonialis & forenſis, cum tamen ſine ope legis cujusdam univerſalis, qvæ ſimul poſitiva ſit, neceſſe eſſet, orthodoxas ſententias de turpitudine polygamiæ, prohibitione inceſtus &c. vel miſerando more contra adverſarios earundem proſtituere, vel abſtinere à deciſione graviſſimarum atqve utiliſſimarum controverſiarum. Et qvamvis Hugo Grotius diſtinctionem iſtam legis divinæ ſatis perſpicuè propoſuerit, non ſolùm tamen in legis poſitivæ univerſalis declaratione non paucos errores heterodoxos admiſcuit, ſed & non ſemper confuſionem iſtius legis cum lege naturali evitavit. Ex noſtris verò, qvantum Dominos Theologos concernit, neminem deprehendi, qvi de diſtinctione illa inter legem naturalem & poſitivam univerſalem ex profeſſo, qvod dicunt, tractaverit, aut legem poſitivam univerſalem, qvantum par erat, expoſuerit, & qvænam præcepta eò pertineant, explicaverit, etſi plures, ex modernis potiſſimum, qvi Theologiam Moralem ediderunt, evolverim. Qvod JureConſultos attinet, altum apud eos etiam eâ de re eſt ſilentium, niſi qvod Conſultiſſimus Kulpiſius in collegio Grotiano, ubi qvæſtionem de polygamia reſolvit, promiſerit, ſe peculiari tractatu demonſtraturum eſſe, dari ejusmodi legem poſitivam univerſalem, qvem avidè qvidem expectabam, multa erudita hanc in partem ex lectione accurati iſtius Collegii Grotiani à Viro laudato mihi promittens,

tens, qvæ lucem mihi accendere, aut me in meditationibus ſuper illo jure poſitivo multum adjuvare potuiſſent. Qvoniam verò Vir Nobiliſſimus promiſſum expedire urgentibus haud dubiè aliis negotiis differret, putabam, piaculum me neqvaqvam eſſe commiſſurum, ſi ego, etſi nec Theologus nec JureConſultus, legum divinarum tamen & jurisprudentiæ amantiſſimus, in gratiam Veſtram primus legem poſitivam univerſalem ſi non ex tenebris, ex crepuſculo tamen eruere auderem, ſperans fore, ut ſi non omnia accuratiſſimè propoſiturus eſſem, alii tamen æqvi boniqve conatum meum conſulturi & anſam arrepturi ſint materiam difficilem, & Theologis pariter & Jureconſultis digniſſimam accuratius evolvendi.

§. 21. Qvare cum ex Veſtro ordine qvidam præcedente anno à me deſiderarent, ut doctrinam juris naturalis repeterem, & qvæ anteà per diſcurſum de confirmatione hypotheſium Pufendorffianarum, de obſervationibus itidem meis ad libellum de officio hominis & civis aliis tradideram, ipſis per poſitiones in chartam conjectas communicarem, oportunitatem arripiens, cœpi præſentes jurisprudentiæ divinæ inſtitutiones elaborare, qvarum adeò duplex potiſſimum ſcopus fuit, *Primò*, ut præmiſsâ doctrinâ generali controverſias circa hypotheſes Pufendorffianas, methodo, qvam Vobis aptiſſimum eſſe judicabam, exponerem, & iſtas hypotheſes tanqvam & meas defenderem, tum ut concluſionum ſecundum Pufendorffii, rarò ſecundum meam ſententiam in ſingulis juris naturalis capitibus

C ne-

nexum cum hypotheſibus & primis principiis practicis perſpicuè demonſtrarem, & ita introductionem qvandam Vobis exhiberem, ad abſolutiſſimum & multa ſapientia refertum illuſtris Viri opus de jure Naturæ & Gentium cum fructu legendum, ſic, ut ejus adverſarii & eorum ſcripta circulos veſtros turbare amplius non poſſent. *Secundò*, ut diſtinctiſſimè oſtenderem differentias juris poſitivi univerſalis à jure naturali, ac præcepta illius, qvatenus eorum explicatio ad Jurisprudentiam qvoqve pertinet, in doctrina de conjugio & capite de pœnis illuſtrarem.

§. 22. Ante omnia verò opus eſſe mihi videbatur, ut perpetua ratiocinatione hic uterer, & nullos autores præprimis ex modernis in textu allegarem, & ne ipſum qvidem τὸν πάνυ Pufendorffium. Qvoniam enim probè noveram, qvam ſoleant præconceptæ opiniones impedire conſecutionem veritatis, & verò inter eas nulla magis noceat, qvàm autoritatis præjudicium, putabam, Vobis eſſe utiliſſimum, ſi hoc præjudicium removerem, ne ſi fortè Pufendorffii autoritas in ejus partes jam inclinaſſet, non attenderetis debitâ diligentiâ ad argumenta adverſariorum; aut, ſi horum illecebræ Vobis placuiſſent magis, viam præcluderetis ponderibus reſponſionum, & rationibus ab ipſamet Veſtra eſſentia deſumptis. Accedebat, qvod Veſtram induſtriam excitare volebam, ut ipſi magna diligentia perlegeretis opus Pufendorffianum, credens fore, ut ſi loca non citarem, Vos eo majori cura ipſi perluſtraturi idem, & cum meis inſtitutionibus collaturi eſſetis. Porrò cum ſæpius à ſententia

com-

communi Virorum magnorum, aut à ſententia etiam peculiari Viri autoritate pollentis mihi recedendum foret, & tamen intentio mea eſſet, ſine reſpectu perſonarum in nudam veritatem inqvirere, & cum ſententiis pugnare, non cum hominibus, nolebam per allegationem eorum, à qvibus diſſentiebam, reverentiæ ipſis debitæ qvicqvam detrahere.

§. 23. Reliqvam methodum qvod concernit, ſcio eqvidem multa in ſcholis diſputari de methodo ſynthetica & analytica, otiosè magis qvàm utiliter, ſiqvidem unam tantum arbitror eſſe methodum bonam, à facilioribus progredi ad difficiliora, à notioribus ad ignota, reliqva dependere à cujuslibet arbitrio, & hactenus rectè dici, methodum debere eſſe arbitrariam. Deinde nec id videtur diffitendum eſſe, cum omnis eruditio noſtra conſiſtat in notitia demonſtrandi veras propoſitiones & nexum earum inter ſe oſtendendi, propoſitionum autem veritas præſupponat cognitionem terminorum, naturaliſſimam methodum videri, qvæ mathematica dicitur à definitionibus progrediens ad axiomata, & ex his obſervationes colligens, ſecundum qvam etiam elementa ſua olim ordinavit Pufendorffius. Qvoniam verò ad ſingulas propoſitiones ſaltem duo termini pertinent, adeoqve aliqvod tædium parere ſolet, ſi omnium terminorum definitiones continua ſerie tradantur, ac porrò propoſitionum connexio non ita bene videatur oſtendi poſſe, ſi plura axiomata in una linea proponantur, putavi, iſta duo incommoda commodiſſimè me evitare poſſe, ſi definitiones & axiomata miſce-

rem, & ſingulis propoſitionibus ſubjecti & prædicati definitiones præmitterem vel mox ſubjungerem, ipſa autem axiomata perſpicuè connecterem, incipiendo à primo aliqvo principio, ac inde deducendo reliqva per modum concluſionum.

§. 24. In *tres* verò *libros* Inſtitutiones has diviſi, in qvarum PRIMO propoſui definitionem Jurisprudentiæ divinæ & doctrinam de primo principio practico, ut & primum principium Juris naturalis & poſitivi divini univerſalis, cui per modum corollarii qvaſi ſubjunxi demonſtrationem, qvod officium hominis erga Deum ad Jurisprudentiam divinam non pertineat. In SECUNDO libro trado præcepta juris naturalis reſpicientia homines qvoscunqve in qvacunqve ſocietate viventes; In TERTIO verò præcepta illa juris naturalis, qvæ dirigunt officia hominis intuitu ſpecialium ſocietatum, puta conjugalis, paternæ, herilis, civilis, fœderatorum & gentium. *Connexionem capitum* oſtendent fere eorum initia, & in libro ſecundo & tertio maximam partem ſecutus ſum ordinem Pufendorffii in libro de officio hominis & civis. Dico maximam partem, nam qvæ mutaverim qvandoqve, facilè docebit ocularis inſpectio.

§. 25. Uti autem in totis Inſtitutionibus præ oculis habui opus PUFENDORFFII, & ejus ſcripta reliqva pro ejus defenſione edita, ita non mirabimini, ſi ſæpius integras poſitiones, ne verbulo qvidem mutatas, ab ipſo mutuatas, hic deprehenderitis. Reqvirebat enim id inſtituti mei ratio, qvam modò Vobis explicui. Sunt verò & aliqva in his inſtitutionibus MEA, qvæ, cum alienis con-

continuò miſcuerim, neceſſe eſt, ut Vir Incomparabilis citra ſuam voluntatem etiam mecum in communionem inciderit, qvam tamen neſcio, an æqvô animô ſuſcepturus ſit, & annon potius jure ſuo communi dividundo judicium ſit deſideraturus. Sed hoc qvidem ipſi non erit opus, cùm paratus ſim ſine judice, æqvis ex partibus inſtitutiones meas herciſcere, ſic ut ipſi ſoli relinqvam, qvæ bene in iis dicta ſunt, etiamſi mea ſint, qvoniam ejus ſcripta & hypotheſes ad eorum inveſtigationem me duxerunt, qvæ verò inconvenienter & minus aptè poſita ibidem deprehenduntur, ea ſola mihi reſervabo.

§. 26. Non diffiteor tamen, & aliorum Eruditorum cogitationibus me qvandoqve fuiſſe uſum, qvibus & ipſis reſtituendum eſt, qvod illis debetur, & vobis indicandum, qvos hinc inde lectioni inſtitutionum mearum inſuper adjungere debeatis. In *libr. 2. cap. 6. 7. & 8.* evolvi diligenter *Uffelmanni tractatum eruditum de obligatione hominis, qvæ ex ſermone oritur*, ante non ita multos annos in Academia Julia editum, atqve ex eo *in cap 6. de officio paciſcentium* §. 64. tranſtuli argumenta, qvibus ſententiam Pufendorfii de defectu obigationis in pacto cum latrone inito, impugnat, & in ſeqventibus oſtendi, qvàm facilè ad eadem pro ſententia illuſtris Pufendorffii, reſponderi qveat, *in capite 7.* verò *de officio hominis circa ſermonem*, it. *in 8. de officio jurantium*, multa ex dicto Uffelm. libro, libertate tamen aliter diſponendi ac ſentiendi reſervatâ, in horrea mea tranſtuli. In *ejusdem libri capite ultimo de Interpretatione voluntatis divinæ*

& humana multum me adjuvit etiam diſputatio accuratè elaborata *de interpretatione juris obſcuri, & ſub præſidio Conſultiſſimi Rebbahnii in Academia Argentoratenſi anno 1671. publicè ventilata. In libro tertio capite ſecundo de officiis conjugalibus* ſæpius anſam multa profundius meditandi ſuppeditavit lectio *Lamberti Velthuyſii de naturali pudore & dignitate hominis, item de principiis juſti & decori, qvi tractatus in ejus operibus Roterod. 1680. editis extant*, qviq; potiſſimum cum iis, qvæ diſſero *d.c.2.§.153. ſeqq.* ſunt conferendi. *Caput tertium ejusdem libri* mihi natum fuit ex recordatione lectionis controverſiarum illuſtrium per varia variorum ſcripta circa ſenſum legis divinæ in officiis conjugalibus agitatarum, de *Polygamia qvidem Sinceri Warenbergii, Theophili Alethæi, Athanaſii Vincentii, Daphnæi Arcuarii* pro polygamia militantibus; contra eandem *Muſæi, Chriſtiani Vigilis, Slüteri, Feltmanni, Brunsmanni, Diecmanni &c. de Conjugio Eunuchorum; reſponſorum* variorum, qvæ hanc in rem *Hieronymus Delphinus* ante biennium collegit; de *divortiis; Seldeni de Uxore Hebraica lib. 3. cap. 18. & mult. ſeqq. & Strauchii in fragmento Inſt. Jur. publ. tit. 35. de inceſtu cum defunctæ uxoris ſorore; Hademanni, Taboris, Strauchii, Bucholzii, & Actorum Oettingenſium editoris, de inceſtu comprivignorum; Samuelis Bohlii & ejus adverſariorum &c. Cum qvarto capite d. libri tertii §. 14. ſeqq.* conjungenda eſt *diſputatio B. Patris de poteſtate patria*, qvoniam ibidem intendi defendere ſententiam Patris, ſocietatem paternam ex conſenſu deduci non poſſe. *In capite 9. & 10. de officiis erga legatos & mortuos*

con-

conferri debent *Grotii lib. 2 c. 18. & 19. cum commentatoribus, & omnino B. Patris alia diſputatio de inviolabilitate legatorum.*

§. 27. Qvamvis autem putabam initio, fore, ut intentio mea optima, qvam Vobis huc usqve expoſui, æqvi boniqve conſuleretur ab omnibus, qvi ſtudia & bonas literas amant, & inqviſitionem veritatis proſeqvuntur, deprehendi tamen, me vivere in ſeculo, in qvo non pauci deprehenduntur, qvi ſui officii eſſe arbitrantur, libertati philoſophandi obviam ire, obices ponere, impedimenta objicere, cancellos circumdare, qvibus effringendis nulla par fuerit humana prudentia, qvoniam videlicet ſentiunt probe, libertate iſta philoſophandi nimium qvantum detrahi autoritati ſectariorum, cum olim qvidem cathedræ philoſophorum adverſus molimina, cum ratione liberè philoſophantium, utcunq; munita fuerint autoritate Ariſtotelis aut ſimilis cujuspiam priſcorum ſapientum nominis, puta Alberti, Thomæ, Scoti &c. hodie verò iſtud propugnaculum Ariſtotelicum penitus expugnatum ſit, adeoqve novo aliqvo glaucomate ad defendendam Regiam Veterum Magiſtrorum doctrinam opus eſſe videatur. *Vide omninò D. Val. Alb. Epiſt. præmiſſam Diſſ. de Philoſophiâ Chriſt.* Atq; cum rationibus deſtituantur, qvibus propugnaculum iſtud exornent, rem non melius procedere poſſe putant, qvam ſi ſub ſpecie religionis ſe qvæcunqve faciunt, Deo duce, facere & pro defenſione pietatis militare populo perſvadeant, adverſariosq; ſuos ut atheos, hæreticos, impios & Novatores traducant, non recordati, videlicet qvod *Apologia Auguſtanæ Confeſſionis ad art.*

art.4.p.m.286. de Hypocritis profitetur, eos magis ſectari impietatem & vitia cujuscunqve generis, qvàm illos, qvos impios eſſe diffamant.

§. 28. Qvare non adeò miratus ſum, cum audirem, eo tempore, qvo liber primus Inſtitutionum harum in publicum prodiret, varias de iis cenſuras in populum ſpargi, qvas inter illa, ut noſtis, maximam partem divulgabatur, me in iis fundamenti loco ponere principia, qvæ Vobis ad *Atheiſmum*, *heterodoxiam*, & neſcio, qvam *impietatem* viam ſternant, qvæqve omnia *Philoſophiam* aliqvam *Novaturientem* cum non parvo Reipublicæ damno ſapiant, qvæ calumnia tam latè ſe diffundebat, ut in plurimis fœminarum, puerperas viſitantium, conventibus pro more, ſermones de ea haberentur. Ego verò generoſo contemptu calumniam hanc apertiſſimam ridebam, & qvamvis aliqvis ex Vobis mihi hinc inde narraret, eſſe qvosdam, qvi inſidias mihi hac parte ſtruerent, tamen in mediis illorum turbis qvietus ego & conſcientiâ vitæ pariter & doctrinæ tutus vivebam, probè gnarus, me ſub Principe Juſto degere, qvi innocentibus ſecuritatem præſtare & poſſet & vellet; ac ne qvidem curioſitas me impellebat, ut autorem ſatis horrendæ iſtius calumniæ ſcire cuperem, uti neqve nunc ſcire aveo, ſed potius, qvisqvis ſit, omnia fauſta atqve felicia ipſi animitus exopto; ita enim me non ſolum Chriſtianiſmus facere jubet, ſed & ſtudium ſanæ philoſophiæ aliqvatenus inculcat, atqve exempla aliorum moderatè & absqve impetu philoſophantium docent, qvos inter præcipuum nomino *Renatum des*

Car-

Cartes, qvem ipſe primarum objectionum adverſus Meditationes ejusdem Autor virum ingenii maximi, *ſummæq; modeſtiæ* appellat. Et ſane qvoties *Gisberti Voetii*, Viri aliàs multæ eruditionis, libros, qvos adverſus Carteſium ſcripſit, evolvo, & iterum *Epiſtolam Carteſii ad Voetium reſponſoriam* cum illis confero, toties (de modo tractandi loqvor, non de re) ideam concipio duorum virorum maxime diſparium, unam Theologi, ſed faſtuoſiſſimi & maxime maledici, Politici alteram, ſed placidiſſimi, & maledicta pleraqve generoſe concoqventis.

§. 29. Uti verò communiter in præfationibus ZOILUS vel MOMUS impugnari conſvevit etiam, ubi nullus Momus adeſt, ita ego egregiam occaſionem nactus, poſſem multam evomere bilem in Zoilos, niſi ſemper illius fuiſſem opinionis, ejusmodi invectivas eſſe indicia animi parum ſani, certe impotentis. Accedit, qvod calumnia iſta in me jacta mox evanuerit; neqve enim mendacia diu durare poſſunt, ſimilia globis niveis, volutatione hominum nimium qvantum creſcentibus, ſed Solis radiis accedentibus facile redactis in nihilum. Deniqve nec opus videbatur invectivâ, cum inſtitutiones meæ proſtent, & calumniam iſtam ipſæ refutent, qvas adeo omnium eruditorum cenſuræ ſubjicio, ſed verè talium, reliqvorum enim, qvi doctrina ſunt vacui, vel ultra ſcholam & artes liberales non ſapiunt, cenſuram ſperno, etſi opinione ſimulatæ philoſophiæ ad ora usqve repleti ſint & turgidi.

§. 30. Veſtrâ tamen, Auditores, intereſſe arbitror, ut tanqvam medio inter utrosqve loco poſiti, ſciatis,

tis, qvid in culpationibus iſtis reſponderi velim, ſicubi contingat eâ de re in converſationibus familiaribus, ut fieri ſolet, mentionem injici, qvanqvam velim, ut occaſiones iſtas, qvantum poſſibile eſt, eviteris, & ipſimet ejusmodi altercationum anſam non ſuppeditetis, cum nihil ſit magis pedanticum, & qvod hominem ad vitam civilem reddat ineptum, qvam ſi ſit animal diſputax in qvotidiana converſatione, neqve ferre poſſit diſſentientes, uti ex adverſo ejusdem pedantiſmi vitio laborat, qvi in cathedra publica diſputandi gratia erecta ægrè fert objectiones ex lege artis propoſitas, ad qvas reſpondere neqvit, & tamen errorem admiſſum fateri erubeſcit. Sed qvoniam tamen non ſemper in noſtra poteſtate eſt, etiam inter familiares omninò evitare altercationes, vel certè non audire, qvæ forte unus & alter garrit, minimum intereſſe Veſtrum, & ne turbentur circuli veſtri in doctrina à me hauſta, poſcit, ut fuſius paulo ea de re diſſeram.

§. 31. Qvod igitur *atheiſmi* vitium attinet, nihil aliud vellem reponi, qvàm ocularem inſpectionem eorum, qvæ trado *libro primo cap. 3. §. 85. ſeqq.* ubi oſtendo, atheiſmum repugnare directè principiis à me demonſtratis. *Hæreſin* verò qvod concernit, ut illi qvidem maximè obſtrictus vivam, qvi theſin aliqvam mihi demonſtrabit ex his inſtitutionibus, qvæ ſcripturæ ſacræ & fidei, qvam profitemur, articulis repugnet; Inſuper ad Vos provoco, qvi me qvotidie Jurisprudentiam & Philoſophiam exponere auditis, an unqvam aliqvam ſententiam profeſſus fuerim, qvæ ſacris fidei noſtræ

my-

myſteriis adverſetur, annon potius in id omnibus incumbam viribus, ut exactè limites, qvæ Sacroſanctam Theologiam & Sapientiam humanam diſcernunt, cuſtodiantur, Vobisqve ex hiſtoria philoſophica omnium ſeculorum demonſtrem, qvantas turbas dederit in Eccleſia Philoſophiæ cum Theologia commixtio. Sed qvid verbis opus? An putatis Reverendos Acad. noſtræ Theologos, vel qvoscunq; alios, qvibus inſpectio doctrinarum ſ. privatarum ſ. publicarum eſt commiſſa, admisſuros eſſe, ut doctrina heterodoxa divulgetur, & animos Veſtros corrumpat? Abſit. Id tamen non diffiteor, & Vobis ſæpius demonſtravi, multas qvæſtiones & aſſertiones eſſe, qvibus Theologi communiter utuntur, qvæ tamen, ſi exacte mediteris, proprie loqvendo non ſint Theologicæ, ſed Philoſophicæ, vel Juridicæ; qvod verò pro Theologicis communiter habeantur, maximam partem deberi Theologiæ Scholaſticæ, qvæ in detrimentum inemendabile philoſophiam ita cum Theologia contra monitum Pauli confudit, & rudem inde indigeſtamqve molem, unô verbô, informe chaos qvoddam effecit, tùm etiam neglectui Philoſophorum & JureConſultorum ante reformationem elegantiora ſtudia negligentium, & ita Theologis Pontificiis occaſionem dantium occupandi rem derelictam, qvale qvid Jurisprudentiæ naturali contigit, uti ſubinde in inſtitutionibus ipſis tango, cùm tamen Jurisprudentia naturalis & Gentium ac Theologia omninò differant, qvod probavi *lib. 1. c. 1. §. 163. ſeqq. & c. 2. §. 137. ſeqq.* Facit egregie pro illuſtratione ſententiæ meæ, qvod ex Hiſpaniæ

metropoli nobis retulerunt non ita pridem Novellæ. Man vermuthet / daß der Holländiſche Extraordinar Envoye ſatisfaction wider die inqviſition über die vor dieſem in ſeinem Hauſe verübte Inſolentien wegen des Herrn Chares bekommen ſoll / weil ſelbige durchgehends von allen hohen Miniſtern improbiret worden / zumahl der Herr de Lyra ſelber geſagt hat / daß die inqviſitores Leute wären / welche die Theologie verſtünden / aber nicht das Recht der Völcker / und bey ſothaner conſeqvence nicht wüſten / was einem publiqven Miniſter zukömmt. Neqve illud diſſimulo, me credere, qvod poteſtas hæreticum declarandi non competat privatis, neqve ad clerum pertineat, ſed ſit regale, & pertineat ad jura principis circa ſacra, etſi hoc regale à principe Chriſtiano ſecundum normam verbi divini debeat ordinari. Ita video, obſervatum eſſe in primitiva Eccleſia & primis Conciliis Oecumenicis. Ita docent me principia genuina Politices. Credo inſuper, qvod ad officium boni civis in Imperio Romano-Germanico pertineat, in religiones, qvæ in eo tolerantur, neqve publice neqve privatim verba contumelioſa jacere, qvia hoc me docuit inſtrumentum pacis: Credo porro, regulas de officiis boni civis pertinere ad clerum etiam: Credo, illam doctrinam non repugnare Verbo divino: Credo, principem jure ſuo uti, ſi refragantes & Zelo aliqvo intempeſtivo ſubnixos juſtis pœnis coerceat: Credo, qvod placida via magis faciat ad convertendos adverſarios in Eccleſia, qvam importuna illa, & qvæ injuriis verbalibus eſt inſtructa &c. In qvibus omnibus ſi heterodo-

xum qvid ſubſit, lubentiſſimè feram cenſuram eorum, qvibus hæc poteſtas competit.

§. 32. Pergo ad *impietatem*, cujus notam audio illam circumferri, qvod ſubinde diſſentiam & ſcabiosè qvidem, à patre meo νῦν ἐν ἁγίοις, unde Non nemo iſtam illationem fecit, me non curare leges divinas, ſed velle, ut omnes eæ ex ſacris Bibliis eſſent eradicatæ. Naſutum profectò argumentum, & qvod multis modis impingit in Logicam. Fateor, diſſentio qvandoqve à patre, ſed Catechiſmus qvidem meus me docet, qvod ſalva conſcientia id facere poſſim, & non repugnante 4to præcepto. Qvod ſi id aliqvis eò extendere velit, ac ſi honor & reverentia parentibus debita etiam includeret adulatoriam qvandam veritatis, qvam non autoritas, ſed recta ratio dirigit, abnegationem, is vereor, ne exſibiletur à Catechumenis. Qvod verò ſcabiosè ſentiam de Patre, falſum eſt, & imò mendacium. Provoco ad Vos omnes, an unqvam, qvoties diſſenſum meum doctrinæ gratia Vobis indicavi, verbulum protulerim, qvod in contumeliam Patris Optimi trahi potuerit. Sicubi fieri poteſt illæsâ fidelitate informationis, diſſimulo nomen Patris aut aliorum, qvibus reverentiam debeo, ut ſuprà monui. Verum eſt, me hinc inde non magnificè ſentire de doctrinis qvibusdam Peripateticorum communibus, qvod deprehenderim, eas nulla ratione firma niti; verum eſt etiam, & agnoſco, me nonnunqvam hac parte provocaſſe in diſcurſu ad ſcripta philoſophica Patris tanqvam optimi interpretis, qvem ego qvidem evolvi, philoſophiæ Peripateticæ, ſed tum qvi-

dem controverſia mihi cum Patre non magis interceſſit, qvam in judicio controverſia eſt inter actorem & procuratorem rei, præprimis cum ipſe B. Pater in multis doctrinam communem deſeruerit, melioribus rationibus inſtructus, non ſolum in ſcriptis publicè editis, ſed & adhuc in MSS. ineditis, ut forte in seqventibus exemplum afferemus, adeoqve hac parte laudabili exemplo mihi præiverit.

§. 33. Reſtat *Novatoris* convitium, qvod apud veræ ſapientiæ aſſeclas ferè contemnitur, cum gloriæ potius ducendum ſit, ſi qvis non alienis oculis omnia cernere velit, ſed ex propria ratione ab aliis prætervisa detegat, ab aliis non rectè dicta emendet. Eſt hoc proprium Philoſophiæ Eclecticæ, qvam ſeqvor. Hujus autem præſtantiam præ philoſophia ſectaria erudita diſſertatione demonſtravit *Johannes Chriſtophorus Sturmius, præmiſſa ipſius tractatui de Philoſophia Eclectica, qvi præcedenti anno publicam lucem aſpexit*: At hanc nemo Sectariorum, & qvi ex antiqvitate divam faciunt, refutavit, neqve enim poſſunt, ut alia occaſione Vobis demonſtravi. Multa igitur nova amplector, multa nova rejicio, multa ipſe innovo libertate philoſophandi uſus & rationem ducem ſecutus, cui videlicet nec ſordent nova, nec inepta videntur antiqva. Qvod ſi retorſione uti placeret, appoſite uſurpare poſſem acutum Epigramma Excellentis apud nos, tam qvoad vitam, qvàm doctrinam Theologi, & elegantiſſimi pariter Poetæ, qvo non ita pridem publicè diſputantes qvosdam honoravit:

Sem-

Errores qviſqvis Patrum cupit ore tueri,
Semper & antiqvum, qvod docet, eſſe crepat,
Ille Novatorum reliqvos dum nomine carpit
In Veteratorum claſſe locandus erit.

Scio qvidem, in rebus Theologicis non facilè aliqvid innovandum eſſe, etiamſi eadem ritè expoſita defendi poſſint, ne ullo modo pax Eccleſiaſtica turbetur. At hac in ſignificatione me qvicqvam novaſſe, modò negavi, & inſtitutiones meas publicæ cenſuræ ſubmiſi.

§. 34. Dedit tamen iſta calumnia mihi occaſionem, cum perſpicerem, ex conciſa brevitate, qvam in primo libro adhibui, aliqvos anſam arripuiſſe verba mea in alienum ſenſum torqvendi, ut non ſolum in libro ſecundo & tertio mentem meam prolixiùs, qvam initio conſtitueram, ſed & de iis, qvæ in libro primo poſita erant, cum amicis qvibusdam & Viris, qvos ob ſummum pietatis, virtutis verè Theologicæ, ſtudium, veneror, privatim conferrem, petens, ut, ſi qvædam ibi deprehenderent, qvæ analogiæ fidei adverſa ſint, vel, ut talia videri poſſint, aut ambiguè poſita in pravum ſenſum detorqveri, vel novitatem aliqvam doctrinæ ſacræ periculoſam foveant, de iſtis me monerent in tempore, & petito meo iidem plus qvam amice ſatisfecerunt, objectiones aliqvas adverſus ibidem poſita placide mecum communicando, qvas, uti debita gratiarum actione ſuſcepi, ita non poſſum non qvin pro Veſtra informatione ea, qvæ inde, ut & ex propriis perlectionibus ſecundis iſtius libri primi, mihi venerunt in mentem ad explicationem obſcurius ibi dictorum, &

cor-

corroborationem ſententiarum qvarundam dubiarum facientia Vos faciam participes, idqve, qvantum fieri poterit breviſſimis, & ſecundum iſtam normam, ut vel convenienti expoſitione mentis meæ objectionem evitare Vos doceam, vel oſtendam, ſententiam, qvam defendi, ſi forte nova ſit, non eſſe tamen theologicam, aut non novam etiam, ſed autoritatibus Virorum omni exceptione majorum & plerumqve Theologorum noſtratium ſubnixam, etſi non adeò communem.

§. 35. *Cap. 1. §. 3. ſeqq.* trado diviſionem habituum multum emendatam & correctam, *&* §. 22. *ibidem* communem Peripateticorum doctrinam hac parte infinitis ſcatere erroribus aſſero, neqve nunc qvicqvam muto. Sed iſta qvidem doctrina haud dubie Theologica non eſt, imo nec nova. Etſi enim tum temporis arbitrarer, in plerisqve primum me errores iſtos detegiſſe, cùm non niſi iſtum nævum, qvo Metaphyſica Scholaſticorum Sapientiæ titulo ab ipſis inſignitur, cùm tamen nihil ſit aliud, qvàm lexicon terminorum, qvorum multi non ad Sophiam, ſed ad Sophiſticen utiles ſunt, à Patre meo in Hiſtoria Metaph., ipſius qvæſtionibus annexa, ut & aliū, qvod intelligentia referatur inter habitus theoreticos ab eodem in annotationibus ad philoſophiam practicam, obſervatum eſſe recordarer, deprehendi tamen nuperrime aliud agens, elegantem meditationem in MSS. B. Patris, qvæ doceret jam anno 60. eidem fere & reliqva, qvæ in diviſione habituum vulgari obſervaveram, fuiſſe notata, qvo pacto mihi gratulabar de ſimilitudine cogitationum cum Patre.

Pro-

Prolixior paulo iſta meditatio eſt, qvam ut convenienter procœmio huic noſtro poſſit inſeri. Illuſtrabitur tamen doctrina mea, ſi mentem ejus in ſummam collectam exhibuero, & qvomodo ipſe in habituum diviſione velit procedere. *Virtutum*, ait, *alia intellectualis eſt, alia voluntaria; intellectualium alia ſimplex, ſcilicet intelligentia, qvæ eſt principiorum Theoreticorum pariter & practicorum, alia compoſita, eaq; vel Theoretica, Sapientia ſcilicet & Scientia; vel Practica, nempe prudentia, directrix Moralium, & ſolertia, directrix Artificialium. Voluntaria eſt vel Moralis, cujus ſubjectum ſecundarium eſt appetitus ſenſitivus concupiſcibilis vel iraſcibilis, vel artificialis ſeu ars, cujus ſubjectum ſecundarium eſt locomotiva animi vel corporis.*

§. 36. Illa tamen obſervatio, qvantum ſcio, mea eſt, qva *eodem cap. 1. §* 23. detego craſſum & Theologiæ Chriſtianæ adverſum errorem de differentia habituum Theoreticorum & practicorum: cui lucem affundet *diſſertatio 5. & 6. Maximi Tyrii Philoſophi Platonici*, qvas pro præſtantia Philoſophiæ Theoreticæ præ Practica conſcripſit, ſiqvidem multas ibi deprehendes rationes, qvæ hypotheſin iſtam ethnicam de eſſentia DEI ſpeculativa & appropinqvatione hominis ad DEUM per Philoſophiam Theoreticam, ſapiunt. Jam recordor eqvidem, inter orationes B. Patris extare aliqvam *21. ordine*, qva & ipſe præſtantiam Theoreticæ vitæ defendit. Sed tantum abeſt, ut à me reipſa diſſentiat, ut potius dicta mea in multis confirmet. Scopus orationis iſtius eſt, ut præſtantiam Theoreticæ vitæ demonſtret ex prærogativa primæ tabulæ Decalogi præ ſecunda. Hanc præ-

rogativam utiqve non negamus, negamus verò, primam tabulam pertinere ad vitam Theoreticam, adeoqve diſſentimus in terminis. Cum enim totus Decalogus diſponat de officiis humanis, de his verò planè non tractet Philoſophia Theoretica ſed practica, utiqve & officia hominis erga Deum ad praxin ſpectabunt, non ad nudam theoriam. Qvæ verò in dicta oratione prolixè præmiſit B. pater de opinione philoſophorum Ethnicorum, qvoad præſtantiam philoſophiæ Theoreticæ præ practica, nimium qvantum confirmant ea qvæ poſuimus *d. c 1. § 24. ſeqq.*

§. 37. Id verò explicationis alicujus indiget, qvod dixi *d. §. 24. in fine: falſam eſſe opinionem Gentilium, ſtatuentium, DEI eſſentiam conſiſtere in contemplatione*, intellige nuda, & qvæ ne qvidem pro fine habeat actionem aliqvam. Unde cave, ne verba mea cavilleris, inferendo forte, qvod ſtatuam, eſſentiam DEI conſiſtere in actione externa, ac ita ex Scylla incidas in Charybdin, & iſtum errorem Gentilium, qvi DEUM ex neceſſitate qvadam alligarunt ab æterno ad congreſſum cum materia prima. Nam, ut alia taceam, procederet qvidem hoc argumentum, ſi DEUS homo eſſet. Nunc cum DEI eſſentia infinitis modis excedat, ne qvidẽ inferre poſſes (ſi negaſſem omninò contemplationem de DEO, qvod tamen ut vides, non feci,) à negatione contemplationis ad poſitionem actionis, qvemadmodum v. g. non poteris inferre, ſi qvis neget lapidem videre, qvod ſtatuat, lapidem eſſe cœcum. Uti enim inter videre & cœcum eſſe ſcio dari tertium, non videre, qvod de lapide

ob

ob imperfectionem ſuam prædicari poſſit; ita ſentio, inter contemplationem & actionem humanam in DEO dari poſſe tertium aliqvod, qvod ob ſummam ejus perfectionem ignoro. Neqve enim ſcio, ſcriptura adjutus, eſſentiam DEI, ſed admiror, & ea, qvæ ſcriptura hac de re mihi revelavit, ſine ſcientia philoſophica credo. Qvod ſi tamen more humano de infinita DEI eſſentia loqvi licet, placent omninò verba Patris dicta oratione p. 504. ſeqq. *Felix Deus eſt non contemplando tantùm, ſed etiam agendo (nihil enim ipſi moleſtiarum, Numini potentiſſimo & ſimpliciſſimo, creant vel uno momento ſubeunda negotia infinita.) Suo beneficio DEUS beatus eſt, non alieno. Nos contrà, qvicqvid habemus boni, DEO debemus, non nobis. Qvid autem ſumus? vermiculi, ſi cum divina Majeſtate comparemur.*

§. 38. *Eod. c. 1. §. 29.* dum dico: *Legem ſemper obligare, pactum nunqvam*, non is ſenſus eſt; ac ſi duorum vel plurium conſenſum non ſeqvatur obligatio, (qvod ipſum tamen, & qvod promiſſis obligemur, multoties inculcat ſcriptura) contrarium enim prolixè declaro *in cap. 7. l. II. de fide ſervandâ;* ſed id volo; obligationem, qvæ pactum ſeqvitur, non oriri ex ipſo conſenſu, ſed ex voluntate legislatoris, ſervationem promiſſorum jubentis. Hinc ſtatim ſubjungo, *legem obligare mediante pacto.* Feci autem iſtud, ut fortius contradicerem qvibusdam, qvi ultimò vim obligationis ex pacto deducunt, qvos inter, nî fallor, Hobbeſius eſt præcipuus, ſimul ut contradicerem ex parte Grotio, leges naturales etiam obligaturas fuiſſe, aſſerenti, etiamſi ponamus,

Deum non eſſe &c. Qvodſi tamen malis, locô phraſeos, *qvod lex obliget aliqvando mediante pacto*, uſurpare aliam, *qvod pactum obliget vigore legis*, non repugnabo, qvia inter has duas phraſes nullam differentiam intereſſe opinor, ſiqvidem utraqve intendit, legem qvidem citra pactum poſſe obligare, ſed pactum non obligare, ſi tollas legislatorem.

§. 39. *In §. 31. ejusd. cap.* dico, qvod lex æterna ſit figmentum Scholaſticorum, ubi non reſpicio rem ſub hoc termino denotatam, ſive per eam intelligant juſtitiam divinam ſeu totum naturæ ordinem divina voluntate & decretô inſtitutum. Qvis enim hæc omnia, niſi ſit Atheus crasſisſimus, aſſeret eſſe ἐκ τῶν οὐκ ὄντων? Sed hoc dico, ipſam applicationem legis, qvâ utuntur Scholaſtici in exponendo conceptu ſuo, eſſe impropriiſſimam, ſive: maximam ἀκυρολογίαν in voce legis eſſe. *Hinc ſeqvitur, qvod Deus non agat ſecundum legem.* Qvodſi putes eſſe duritiem in modo loqvendi, cùm longè differant impropriè dicta à fictis, & figmenta ſint, non qvæ verbis impropriis ſunt enunciata, ſed qvæ extra fingentis aut figmentum ſuſcipientium conceptum non exiſtunt; reſponderem, ſeparandas eſſe locutiones improprias. Aliæ enim fiunt eô modô, ut etiam ex intentione loqventium pro impropriis habeantur, aliæ ita comparatæ ſunt, ut loqventes prædicatum, qvod non niſi impropriiſſimè de ſubjecto prædicatur, jactent propriè de eodem dici. Fateor, priores locutiones improprias fortè ſatis inconvenienter appellari figmenta, at, qvod poſteriores attinet, ſunt ea figmenta vera,

qvia

qvia prædicatio impropria, dum aſſeritur eſſe propria, extra fingentis conceptum, ut propria non exiſtit, ſed loqvens eam eſſe propriam omninò id fingit; ita ſi qvis hominem pictũ venditaret pro homine vero, aut Herodem vellet eſſe propriè vulpẽ, aut prata ridere propriè, haud dubiè fingeret iſta &c. Conſtat autem, qvod pleriqve ex Scholaſticis eam opinionem defenderint, ac ſi lex illa æterna ſit lex propriè dicta, unde & circa ipſam legis definitionem maximas controverſias moverunt, eum in finem, ut legis illa generalis definitio eò melius ad Deum accommodari poſſit, qvas fuſius exponit Dominus Oſiand. in *Typo legis naturæ*.

§. 40. Doctrina, qvòd beſtiæ ſenſu careant, haud dubie ad Theologiam non pertinet, qvin imò, ſi intereſſe Religionis cum hac controverſia miſceatur, haud dubie aſſertio de carentia ſenſus palmam præripit opinioni contrariæ. Elegantia hanc in rem ſunt verba Veri & genuini Critici Petri Bælii *in Excerptis Reipublicæ literariæ menſ. Martio 1684. p. m. 26. ſeqq. On intereſſa d' abord la Religion dans cette cauſe, par l' eſperance, que les Anti-Carteſiens concûrent de ruiner par là les machines de M. Descartes; mais on ne ſcauroit aſſez dire le bien, qui en eſt venu aux Sectateurs de ce Philoſophe. Car ils croyent avoir montré, qu' en donnant aux bêtes un ame capable de connoiſſance, on ruine toutes les preuves naturelles de l' immortalitate de nôtre ame. Ils on fait voir que leur ſentiment n' avoit point de plus opiniatres ennemis que les impies, & les Epicuriens, & qu' on ne ſcauroit faire plus de depit à ces mechans Philoſophes, qu' en les deſarmant de toutes les fauſſes raiſons, qu' ils*

emprunte de l' ame des betés, pour conclure qu' il n' ya entre elles & nous, que la difference du plus au moins. C' eſt une choſe aſcuree, qu' il n' y a point de gens qui affectent plus que les impies, d' approcher les bêtes de la perfection de l' homme. Voila comment la ſecte de M. Deſcartes a mis la Religion dans ſes intererts. Mais elle ne s' eſt pas contentée do cette raiſon. Elle s' eſt elevee jusques à la nature de Dieu, pour y chercher des argumens invincibles contre la connoisſance des bêtes, & on peut dire, qu' elle y en a trouvé d' aſſéz bons &c. Et meretur tota ejus diſſertatio eruditiſſima, qvam occaſione tractatus Darmanſ. *La Bête transformée en Machine ibi à p. 19-34.* propoſuit, à Vobis perlegi. Breviter: tota doctrina paucis iſtis poſitionibus includi poterit. 1. Concedunt, credo, Peripatetici: *Animam hominis à nobis aliter concipi non poſſe, qvam per facultatem cogitandi.* 2. *Concedunt, qvod ſenſus interni cognoſcant.* 3. *Aut neceſſariò concedendum eſt, cognitionem omnem fieri per cogitationem, aut fatendum, eos, qvi cognitionem de ſenſibus prædicant, ignorare qvid loquantur.* Unde 4. naturali ductu fluit concluſio: *Beſtias carere ſenſu interno, qvia carent ratione.* Ergo aut ratio indulgenda eſt beſtiis, aut cum ratione ſimul adimenda ipſis eſt ſenſio, vel perceptio, vel cognitio, vel qvocunqve vocabulo hic uti velis. Non tamen adeò nova etiam eſt hæc doctrina, ut demum à temporibus Carteſii derivari debeat. *Primum fuiſſe Gomeſium Pereiram,* verba ſunt Sturm. *diſſertat. 1. de philoſ. Eclect. p. m. 54. qvi beſtias omni cognitione ſeu perceptione carere affirmavit, eumq; in nupero hoc ſeculo κατὰ πόδα ſecutos eſſe Carteſium & Digbejum, teſtatur Williſius de An. bruto-*

brutorum cap. 1. p. m. 6. & *Morhoſius in diſſert. de Paradoxis ſenſuum, Gometium iſtum Philoſophum ac Medicum Hiſpanum ait eâ de re operoſum, ac triginta annorum librum edidiſſe Methynæ A. 1554. excuſum,* & *Antoniana Margarita ab utriusqve parentis nomine inſignitum.* Adde omninò *Balium d. l. p. 20. ſeqq.* ubi oſtendit, extinctam fuiſſe mox cum Pereira iſtam opinionem, adeoqve gloriam inventionis iſtius non denegandam Carteſio. Qvin imo non defuit Anonymus, qvi ipſum Bælium moneret, jam tempore Auguſtini ea de re diſputatum fuiſſe, eamqve in rem adduceret ipſius Auguſtini verba *de qvant. an. c. 30. Qvod autem tibi viſum eſt non eſſe animam in corpore viventis animantis, qvanqvam videatur abſurdum, non tamen doctiſſimi homines, qvibus id placuit, defuerunt, neqve nunc arbitror deeſſe. Vid. Bal. exc. menſ. Aug. 1684. p. m. 12.* & Rondelius *in peculiari Epiſtola, cujus fragmentum exhibet Balius menſ. Octobr. ejusdem anni p. 290.* ipſum admonuit, plusqvam trecentis annis ante Auguſtinum à Stoicis Cæſarum tempore, ante hos verò iterum plusqvam trecentis annis à Diogene Cynico de anima ſenſitiva beſtiarum fuiſſe dubitatum, etſi Anonymus iſte ſententiam ſuam mox retractaverit, eò qvod in evolutione ipſius Auguſtini deprehenderit, in verbis ex Auguſtino allatis neqvaqvam eſſe qvæſtionem de doctrina Pereiræ, unde Doctiſſimus Bælius ſuſpicatur, forte & loca à Rondelio adducta non diſertè probare ejus intentionem, *vid. menſ. April. 1685.* p. 425. qvod fortè diſcutiemus prolixius alibi.

§. 41. Ca-

§. 41. Canones de imputativitate actionum moralium, qvas trado c. 1. §. 66. ferè omnes hauſi ex Domini Pufendorffii ſcriptis *de J.N. & G. lib. 1. cap. 5. & de O. H. lib. 1. cap. 1.* puto tamen circa eos ferè conſentire Peripateticos, & communiter eosdem tradi ab ipſismet in libellis eorum Ethicis, maximè illum, qvem affero §. 69. qvod non poſſint imputari homini, qvæ ut adeſſent, vel non adeſſent, penes ipſum non fuit. Has vero omnes regulas intelligo de foro humano, qvia tracto in totis Inſtitutionibus Jurisprudentiam, qvæ pro ultimo fine habet tranqvillitatis humanæ conſervationem, per legum executionem & juſtitiæ adminiſtrationem, adeoqve non contradico Dominis Theologis eorumqve doctrinæ de imputatione peccati originalis in foro divino. Cui non obſtat, qvod tractatum inſtituerim de Jurisprudentia divina, unde forte lector ex legibus bonæ methodi generales iſtas regulas in ea latitudine capiendas eſſe putare poſſet, qva non humano ſed divino etiam foro conveniant; Nam ex iis, qvæ circa finem c. 1. & 2. diſſero, cuilibet apparebit, qvod Jurisprudentia etiam, qvatenus divina dicitur, occupata qvidem ſit circa leges divinas, non tamen circa forum divinum, ſed hoc totum relinqvat Dominis Theologis. Qvoniam tamen etiam ſcandala aliorum accepta avertere cupio, declarationem ſententiæ meæ hic addere volui.

§. 42. *Cap. 2. §. 2. p. 48.* ſtatuo: qvasdam leges divinas ſalutem hominis in hac vita intendere, ubi intelligo intentionem immediatam, ſic enim verbis expreſſis me explico *eod. cap. §. 125. & §. 138.* Ergo non nego

omnem

omnem legem divinam, qvæ æternam ſalutem intendit, ſimul intendere ſalutem in hac vita, nego ſaltem, qvod immediate intendat.

§. 43. *Ibidem* §. 3. dixi, mihi diſplicere communem diviſionem legis divinæ in Moralem, Ceremonialem & Forenſem, qvo ipſo tamen nefas vel crimen aliqvod in Sacram Theologiam me admiſiſſe nego. Rationes hujus diſplicentiæ expoſui in diſputatione publica *de crimine bigamiæ* §. 8. & 20. Qvoniam ſcilicet multi, qvi eâ diviſione utuntur, legem moralem & naturalem inter ſe convertunt, & decalogum ubiqve præcepta naturalia inculcare aſſerunt, aut præter Decalogum nulla in SS. literis extare præcepta moralia defendunt, cùm tamen conſtet, moralem eſſe latiorem, & ſub ſe comprehendere legem poſitivam univerſalem; Decalogum item etiam inculcare leges poſitivas univerſales v. g. in præcepto nono & decimo; deniqve, extra Decalogum qvoqve & v. g. Levit. 18. extare præcepta moralia. Primum qvod attinet, conſentit mecum Dn. Oſiander *Typo legis naturæ p. m. 117. §. 15.* ubi dilucide ait, *diſparem eſſe rationem legis moralis & naturalis.* B. Dorſcheus Theolog. Moral. Diſputat. 1. §. 10. *Legi naturali ſuperadditam, & generi humano communicatam eſſe legem divinam poſitivam; qvæ deinde plenius, & ad regimen populi Iſraelitici reſtrictè per Moſen propoſita fuit, antiqvior omnium gentium legibus, & qvæ omnibus Legumlatoribus primis ſanctionum principium dedit, patet ex gentilium confeſſione, de qva Euſeb. l. 1. præparat. Evangelicæ cap. 9. ex loci notatione, qva originem omnium legum ad Ægyptum referunt, qvam ex Joſepho Pſal. 105. 22.*

 Iſrae-

Iſraelitarum veterum religioſorum inhabitationi debet; ex collatione legum, qvam inter Romanas & Ebraas inſtituerunt Juſtus Calvinus in Themide ſua Ebrao-Romana; Guilielmus Velrot in parall. Juris Judaici & Romani; Molinaus in Coll. LL. Rom. & Ebraarum & alii. Adde Diodorum Siculum L.1. Bibl. cap. 5. pag.m.43. Tum ſubjungit §. 11. legem moralem ſcriptam Moſi traditam ante Moſaica tempora fuiſſe cognitam, idqve ſecundum ordinem præceptorum Decalogi per varia ſcripturæ dicta probat. Deniqve ponit §. 13. *Leges Morales ante Moſaica tempora notas non ſoli lumini naturali adſcribendas, ſed etiam poſitivas fuiſſe, adeoq́ ad divinam promulgationem referendas eſſe, ex illuminatione Patriarcharum & divinis ſermonibus Gen. 3. 4. 6. &c. conſtat.* His adde B. Scherzerum *in Syſtem. Theol. loc. 9. §. 9. p. 266. Ex qvo fundamento inter legem Moralem naturalem ac poſitivam diſtinctio, (qva melior eſt vulgari inter Jus natura primavum & ſecundarium) naſcitur.* De ſecundo, & qvod præceptum nonum & decimum concernit, mox fuſiùs dicemus. De tertio poſſunt ſufficere ea, qvæ modo ex Dorſcheo notavimus, cui junge, qvæ prolixe diſputo in ipſis inſtitutionibus *l. 2. cap. 3. per integr.*

§. 44. Qvæſtionem de imperio conjugali in ſtatu integritatis, qvam tango §. 29. *ſeqq. c. 2.* ad proprie Theologicas, qvarum affirmatio aut negatio heterodoxiam inferat, aut ſcandalum pariat in Eccleſia, non pertinere arbitror. Unde qvemadmodum non prætendo, ut Eruditi opinioni meæ aſſurgant, ita nec hâc parte opus eſſe puto in commentariis Theologorum noſtrorum,

rum, qvi cum mea ſententia faciant, inqvirere. Fateor plures, qvos vidi, diverſam à me ſententiam amplecti. Qvibus tamen omnibus, ſi autoritate agendum ſit, oppono verba Lutheri *ad Geneſ. cap. 3. f. m. 49. At ſi Heva in veritate ſtetiſſet, non ſolum non ſubjecta imperio Viri eſſet, ſed ipſa qvoqve ſocia gubernationis fuiſſet, qvæ nunc ſola maſculorum eſt;* ſin rationibus, provoco ad ea, qvæ latius diſſerui iterum *lib. 3. cap. 3. §. 35. ſeqq.* ubi hanc qvæſtionem reaſſumſi.

§. 45. *In cap. 1. §. 51.* pono commune axioma: *Nihil eſſe in intellectu, qvod non prius fuerit in ſenſu*, illudq; appello verum & illimitabile. *Cap. vero 2. § 39.* dico, qvod intellectus humanus in ſtatu poſt lapſum ſit inſtar tab. raſæ varias impreſſiones recipere aptæ, *& eod. c. §. 66. 67.* ſtatuo, qvod recta ratio adſit homini à nativitate per modum potentiæ aptæ vires ſuas exerendi, ſi ſuppeditantibus ſenſibus ideæ prius fuerint ab intellectu formatæ, & rejicio doctrinam Scholaſticorum, ut nimis ſubtilem, dum docent, ineſſe infantibus etiam naturaliter, per modum habitus cujusdam connati qvædam prima principia practica &c. Qvæ omnia ideo hic conjungo, qvoniam unum ex altero fluit. Et primò qvidem, qvod attinet canonem iſtum: *Nihil eſſe in intellectu &c.* is ita tritus & vulgatus eſt, ita in omnium Peripateticorum Phyſicis extat, ut metuere non poſſim eum ad aſſertiones ſpectare, qvæ Theologiæ non conſonant, *vide B. Patris mei Phyſicam c. 49. qv. 66. ſeqq. p. 263. ſeqq. Zeidl. Anal. poſter. p. 231. th. 31. & p. 572. §. 8.* Qvod alterum attinet, id paucis monendum, qvod Plato & Ariſtoteles, qvoad

modum cognoſcendi animæ noſtræ diſſenſerint, ita ut Plato ſtatuerit, eum fieri per reminiſcentiam, Ariſtoteles verò per receptionem ſpecierum à ſenſibus intellectui impreſſarum, unde & Plato intellectum humanum tabulæ raſæ, Ariſtoteles nudæ comparavit, *vid. iterum Zeidler. d. l. p. 391. theſ. 4. & p. 586. theſ. 1.* Non ergo putare debetis, ac ſi, dum tabulæ raſæ mentionem facio, tranſierim hac parte in caſtra Platonis, id enim meam intentionem non eſſe, vel prior iſte canon docet: *Nihil eſt in intellectu &c.* utpote qvi Philoſophiæ Platonicæ ex adverſo opponitur, ut alibi Vobis demonſtrabo. Sed uſus fui vocabulo *raſæ* ſecundum communem loqvendi modum, qvo *tabula raſa & nuda* ſæpe promiſcuè uſurpantur. Ferre tamen facile poſſum, ut omnis ambiguitatis tollendæ cauſa terminus hic cum altero mutetur. Qvod deniqve concernit tertium, & hic conſentientes habeo Viros eruditos & omni exceptione majores, non aliarum ſolum Academiarum, ſed & noſtræ. Ex Regiomontana iterum nomino Melchiorem Zeidlerum, qvi *in ſæpius citato tractatu l. 2. cap. 3. §. 2. & multis ſeqq.* prolixè demonſtrat, rationem humanam initio nativitatis ſe exerere ſolum ut potentiam, & adeò notitias innatas ipſas eſſe nudas potentias, neqvaqvam verò habitus. Ex Helmſtadienſi provoco ad Conrad. Hornejum, *qvi in Philoſophia morali lib. 4. cap. 2. §. 6. p. m. 559.* ſatis apertè docet, principia prima tàm theoretica qvàm practica præreqvirere cognitionem terminorum, neqve ab infantibus intelligi. Ex Jenenſi produco Johannem Zeiſoldum, qvi *anno 1651. ſeq. qvatuor diſputationibus publicis de*

de notitiis naturalibus ſententiam hanc noſtram ex fundamento demonſtravit, & adverſus objectiones Sperlingii in Academia Wittenbergenſi corroboravit. Ex noſtra remitto Vos ad doctrinam B. Patris mei, philoſophi *ex Pl. Rever. Alberti noſtri judicio in orat. parent.* Chriſtiani (qvod prædicatum per totum vitæ ſpatium ipſe qvæſivit, qvatenus de iis id dici ſolet, qvi philoſophando Sacræ Theologiæ non contradicunt, nec adverſa qvædam ſcripturæ, & qvæ religionem turbare poſſint, defendunt; qvod ſi verò qvis iſtud elogium in alienum ſenſum torqvere velit, ac ſi Vir Beatus Philoſophiam & Theologiam diſtinctiſſimas diſciplinas confuderit, & vel theſes Theologicas ex principiis rationis, vel philoſophicas ex hypotheſibus revelationis demonſtrare allaboraverit, is certè B. Patri meo magnam faceret injuriam, ut qvi de hac confuſione ne per ſomnium qvidem cogitavit unqvam.) Hic igitur perſpicuè eadem inculcat, qvæ de notitiis naturalibus docuimus, etiam qvod ipſius Dei notitiam attinet, *qvæſt. phyſ. d. l. qvæſt. 68 ſeq. p. 284. Valet hæc regula: (Nihil eſt in intellectu &c.) de iis tantum, qvæ ſunt in intellectu per modum actus, ſeu ſpeciei intelligibilis, non ſemper de iis, qvæ per modum potentiæ ſeu habitus. A. Declara. B. Inſunt intellectui noſtro notitiæ qvædam innatæ, primorum puta principiorum, inſunt autem per modum potentiæ, licet illas nullus principiorum ſenſus anteceſſerit. A. Ego verò exiſtimem, etiam intelligibiles qvasdam ſpecies ineſſe noſtro intellectui, qvæ tamen nunqvam ſint ingreſſæ. Annon enim, (ut alia taceam) Deus eſt in intellectu noſtro, qvi tamen ſenſum omnem effugit? B. Au-*

di ergò hic alteram limitationem: nihil in intellectu, qvin præexſtiterit in ſenſu, puta vel per ſe, vel per aliud. Per ſe Deum non cadere ſub ſenſum concedo, ne per aliud qvidem cadere nego.

§. 46. Docere Vos hæc poſſunt, ſententiam meam hâc parte non eſſe novam, aliqvatenus etiam, non eſſe heterodoxam, qvia à Vitis, in qvos nulla cadit heterodoxiæ ſuſpicio, fuit defenſa. Sed urgent tamen diſſentientes, & qvi communiter Scholaſticorum ſententiam defendunt, textum *ad Rom. 2. v. 15.* & qvod lex naturalis ſit inſcripta cordibus hominum. Qvamobrem etiam *index novitatum n. 19.* Illuſtri Pufendorffio ut errorem heterodoxum imputavit, qvod negaverit, legem naturalem eſſe inſitum qvendam & connatum habitum. Huic tamen ex aſſe ſatisfecit Vir Illuſtris *in Apologia pag. 46. ſeqq.* demonſtrans genuinè, & ex aliis ſcripturæ locis parallelis, *per ſcripturam in corda humana* longè aliud ſignificari, qvàm habitum ejusmodi innatum. Et jam olim Zeiſoldus in integra diſputatione qvarta id egit, ut defenderet ſententiam noſtram non repugnare religioni, multisqve Sperlingii argumentis in hunc finem adductis ſolidè ſatisfecit, ſimulqve oſtendit, jam ſuo tempore Jacobum Martini, Philoſophum & Theologum ex noſtris celeberrimum, illam Scholaſticorum doctrinam impugnaſſe. Unde cum Sperlingius *in Anthropologia l. 1. c. 3. qv. 8. p. 186. ſeqq.* pro notitiis inſitis urgeret allatum Apoſtoli locum, his verbis: *Ita enim Apoſtolus: cum gentes, qvæ legem non habent, natura, qvæ legis ſunt, fecerint, ea legem non habentes ſibi ipſis ſunt lex. Qvi oſtendunt*

dunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, ſimul atteſtante illorum conſcientia & cogitationibus inter ſe accuſantibus, aut etiam excuſantibus. Hinc argumentum necti poteſt: Qvicqvid natura cordibus gentilium inſcriptum eſt, id non acqviſitum, ſed innatum eſt. Opus legis natura cordibus gentilium inſcriptum eſt. E. opus legis non acqviſitum, ſed innatum eſt; inter alia proponit reſponſionem Martini *ex Partit. Metaph. Sect.3. qv.4. p.321. Ad autoritatem Apoſtoli reſponſio eſt expedita: qvod ſit diſtingvendum inter inſcriptionem ipſam & modum inſcriptionis. Qvod Ethnicis, qvia faciunt ea, qvæ legis Dei ſunt, à natura inſcripta ſit lex Dei, non negatur, negatis notitiis illis naturalibus, ſed negatur duntaxat modus, qvem nonnulli urgent, nempe qvod per nativitatem ſit inſcripta: qvi certè modus ex allegato dicto Paulino nunqvam demonſtrabitur. Rectè attendatur ſcopus Apoſtoli, & res erit manifeſta. Sic ille argumentatur: Aut eſt eadem Judæorum, qvæ gentilium, in cauſa juſtitiæ operum ratio, aut apud DEUM eſt προσωποληψία: προσωποληψία apud DEUM non eſt: E. atqvè par eſt utrorumqve ratio. Minor probatur, vel potius tota continetur verſu 11. Non enim eſt perſonarum reſpectus apud DEUM. Majoris & connexionis ejus probatio continetur verſibus ſeqventibus, & tali includitur Syllogiſmo: Qvicunq; pariter peccarunt, horum, qvoad peccata, non poteſt diverſum eſſe apud DEUM judicium. Judæi & Gentiles pariter peccarunt, E. &c. Minorem probat Apoſtolus verſu 12. Qvicunqve enim ſine lege (Ethnici) peccarunt, ſine lege & peribunt: & qvicunqve (Judæi) in lege peccaverunt, per legem damnabuntur. Qvibus ita diſputatis, progreditur porro Apoſtolus verſibus 14. & 15. (in qvibus totus nervus datæ objectionis*

reſi-

reſidet,) & qvod dixerat, gentiles ἀνόμως peccaſſe, id non ſimpliciter atqve abſolutè, ſed κατά τι accipiendum eſſe oſtendit. Externa qvidem promulgatione divinæ legis (ſunt verba Dn. Mylii ſupra hunc locum) qvalis Iſraelitis in deſerto Sinai facta eſt, caruerunt gentiles. Hoc eſt, qvod dicit, illos legem non habuiſſe. Interim natura feciſſe inqvit, qvæ legis ſunt, & ſic legem ſibi ipſis fuiſſe, id eſt, habuiſſe in ſemet ipſis & in natura tota, unde iſtum defectum penſare qvadantenus potuerint. Opponitur igitur hic lex, qvatenus revelata eſt, & qvatenus naturalis. Qvid verò id ad notitias innatas? Ex modernis Dominis Theologis adduco Dn. Oſiandrum, qvi *in Typo legis naturæ p. 158.* non ſolum de natura intellectus humani loqvens, eum vocat *potentiam indifferentem & indeterminatam, juxta Ariſtotelem, tabulam nudam*, cum tamen *eadem pag.* loci illius Apoſtolici mentionem injecerit, *ſed & p. 129. ſeqq.* ubi adverſus eos diſputat, qvi negant, dari legem naturalem & volunt: homines omnes leges ſibi ex utilitate ſanxiſſe, primò iſtam ſententiam refutat per eundem textum Paulinum, deinde ex ratione adverſus illos diſputans & mentionem notitiarum naturalium injiciens, dicit: *Rationem naturæ inſtructam eſse principiis qvibusdam Theoreticis tam evidentibus, ut etiam ab infante probentur, modo exponantur termini, v. g. qvid ſit totum, qvid pars &c. atqve ſic intelligendum eſse, qvod dicantur iſtæ notitiæ ante ipſorum terminorum notitiam præexiſtere & menti ineſse.* Qvo ipſo ſatis apertè Vir Reverendus aſſerit, notitias iſtas ante cognitionem terminorum eſſe nudas potentias. Deniqve nec obſtat opinioni noſtræ, qvod infantibus etiam minimis fides tribua-

buatur à Dominis Theologis, fides verò notitiam aliqvam, eamqve actualem præſupponat. Fides enim non eſt opus naturale: At nos de naturali aliqvo effectu hic ſumus ſolliciti, qvi poſſit ex lumine rationis demonſtrari, non per verba aliqva obſcura & nihil ſignificantia exponi. Igitur uti Phyſicus, qvi negat, qvod virgo pariat hac parte Theologo qvi dicit, Virginem Mariam peperiſſe, non contradicit, ita nec contradicit Philoſophus, negans dari notitias naturales connatas, Theologo asſerenti, dari fidem præternaturaliter in infantibus à prima nativitate excitatam. Qvin potius iſte Philoſophus, ſi Chriſtianus eſt, & Scripturam videt docere, qvòd infantes fidem habeant, non ſinit ſe immiſceri disqviſitioni Scholaſticorum; utrum iſta fides ſit actus an potentia, an habitus, ſed ita ferè cogitat. *Sancte Deus, Tu dixiſti in verbo Tuo, qvod myſteria fidei non manifeſtaveris Sapientibus hujus mundi, ſed ſtultis, & qvi credunt, ſe per omnem ſapientiam ſuam ne minimum qvidem punctum myſteriorum fidei poſſe attingere; Tu per Vas Tuum electum admonuiſti homines, ut in rebus fidei ſe decipi non patiantur per philoſophiam. Ecce totus penè mundus in eo eſt, ut Theologiâ qvadam Scholaſticâ, qvæ nihil eſt aliud, qvàm chaos aliqvod rationis & revelationis Tuæ, velit metiri immenſurabilia fidei myſteria. Sed da mihi, ut autoritatem Verbi Tui præferam autoritatibus hominum, qvantæ qvantæ ſint, & ſi in rebus ad fidem pertinentibus Verba Tua præ me videam, vel clara omnino, vel ex aliis locis parallelis interpretationem accipientia, da mihi, ut iis ſimplici aſſenſu credam, etſi modum, qvo prædicatum cum ſubjecto connectitur, ignorem, neqve tentem, di-*

ſtinctionibus Metaphyſicis aut aliis ejusmodi ſubtilitatibus ineffabilia tua myſteria eloqvi. Igitur ſi Verbum Tuum mihi inculcat, infantes uſu rationis non pollentes credere in Chriſtum, id credam, etiamſi conceptum mihi diſtinctum hac de re formare non poſſim, qvia ſcio, qvod verbum tuum non mentiatur, neſcio verò, qvid rerum ſit ille habitus, qvem Scholaſtici ex Philoſophia ſcripturam exponere intendentes, Verbo Tuo inſeruerunt, qvemqve neqve potentiam neqve actum eſſe volunt, & ita dum perſpicuè intelligi volunt, faciunt, ut nec ipſi, qvid velint, intelligant, nec alii, qvi eos audiunt &c.

§. 47. In eodem c. 2. §. 65. adduco pro demonſtratione, qvod lex divina poſitiva haurienda ſit ex divina revelatione, locum Apoſtoli *Rom. VII. v. 7. Non cognoviſſem, concupiſcentiam eſſe peccatum, niſi lex dixiſſet: non concupiſces*, eumqve locum ſic παραφράζω, qvòd Apoſtolus hic profiteatur, ſe *rationi ſuæ relictum* non cognoviſſe, concupiſcentiam eſſe peccatum, niſi lex *divina poſitiva* dixiſſet: non concupiſces. Sed poſteà deprehendi ex Dominis Theologis non omnes ejus eſſe opinionis, qvod lex illa: *non concupiſces*, ſit poſitiva, ſed aliqvos habere eam pro naturali, ex qvorum opinione adeo contra meam doctrinam ſic diſputari poſſet: Legem de concupiſcentia ipſa creatione niti, atqve illud à nobis exigere, ut ſimus, qvales creati ſumus, nempe ſine ulla mali concupiſcentia; adeoqve tale hoc præceptum eſſe, ut ſalvâ ſuâ juſtitiâ & veritate non potuerit aliter Deus, qvam exigere, ut homo ſit, qvalem ſancto ſuo conſilio & deſtinaverat & fecerat. Nam legem, qvæ creatione nitatur, eſſe naturalem, non poſitivam. Ex dictis etiam ſeqvi,

ſeqvi, qvod differentia noſtra, qvam inter legem naturalem & poſitivam qvæſivimus §. 64. non omnes numeros impleat, qvod legis naturalis cognitio ex recta ratione, poſitiva autem ex revelatione, peti debeat. Valere eam utiqve, niſi ipſa ratio noſtra eſſet obſcurata, ut cum extantiora adhuc agnoſcat & deteſtetur vitia, non penetret ad interiora & ſubtiliora, qvæ tamen in natura integra æqvè inſpexiſſet, licet poſitivæ tum etiam nonniſi ex revelatione innotuiſſent. Et ergò ex naturæ corruptione eſſe, qvam ipſe deplorat Apoſtolus, qvod ne qvidem morbum ſuum niſi ex legis nova promulgatione agnoverit &c. Ego verò dum illam periphraſin loci Paulini in Inſtitutionibus meis poſui, id non feci absqve conſultatione Theologorum noſtrorum, & potiſſimum reſpexi ad verba B. SCHERZERI in *Syſtemate Theologiæ, loco 7. §. 9. p. 154. Concupiſcentia Originalis in decalogo prohibita eſt, ergo peccatum eſt, Rom. VII, 7. ubi de concupiſcentia agitur, cujus ἀνομία ex lege naturæ cognoſci neqvit*. Atqve hæc verba B. Scherzeri ſi cum Inſtitutionibus meis aut mea periphraſi jungas, certus ſum, me ab ejus mente ne in minimis qvidem receſſiſſe, adeoqve doctrinam hanc ex illis eſſe, qvæ turbam aliqvam in Eccleſia daturæ non ſint, etſi alii Domini Theol. contrariam foveant ſententiam, cum qvibus uti diſputare nolim, ita videtur tamen iſte diſſenſus non incommodè tolli poſſe, (ut alia jam taceam,) diſtingvendo inter legem naturæ ſtatus primordialis & ſtatus poſt lapſum, ita ut objectio contra ſententiam noſtram de priori loqvatur, nos verò B. Scherzerum ſecuti, loqvamur de po-

ſteriori. Atqve hâc diſtinctione litem melius tolli poſſe arbitror, qvam ſi diſtingvas: aliud eſſe, lege naturali vetari; aliud prohibitionem ſola ratione, qvalis nunc eſt, agnoſci. Nam primò B. Scherzerus non ſolùm dicit, qvod concupiſcentiæ peccatum à ratione cognoſci neqveat, ſed notanter dicit; qvòd neqveat cognoſci *ex lege naturæ*. Deinde vereor, ut hæc diſtinctio non impugnari poſſit ex dicto Paulino *Rom. II. v. 14. 15.* dum Gentium cordibus inſcriptas eſſe leges naturales teſtatur, qvæ locutio ex communi noſtrorum interpretatione id vult, qvod Gentiles etiam legem naturalem poſt lapſum ſine revelatione cognoſcant, & qvod adeò lex naturalis hoc tempore nulla alia ſit, qvam qvæ ab hominibus hodiè etiam ex lumine rationis cognoſci poteſt, ſive per notitias qvasdam connatas, ſive per acqviſitas. Neqve tollet diſtinctionem inter legem naturalem ſtatus integri & corrupti, qvod lex naturalis ſit invariabilis & indiſpenſabilis, ſi modò ſecernas: aliud eſſe variationem ipſius legis, qva propoſitio eſt mentem legislatoris continens, aliud variationem cognitionis unius ejusdemqve legis & in ſtatu integro & in corrupto eandem propoſitionem inculcantis.

§. 48. Rem claram eſſe arbitror. Ne tamen & hic putes, me non Theologum, ineptè inter diſſentientes Theologos, me ipſum feciſſe arbitrum, non poſſum non apponere verba Dn. Oſiandri, qvamvis paululum prolixa, utpote qvæ non ſolum & theſin meam & conciliationem confirmabunt, ſed & à Novitatis in Theologia vitio me abſolvent. Ita verò Vir laudatus *in typo*

legis

legis naturæ p.167. ſeqq. §.44. 45. Lex naturæ conſiderata tum in ſtatu integritatis tum in ſtatu corruptionis & naturæ lapſæ maximè diſtant inter ſe & diverſæ ſunt naturæ, conditionis & effectuum &c. Lex enim naturæ in ſtatu primævo dictitat rectitudinem omnium facultatum, cum qva non poterat conſiſtere ulla obliqvitas, ſpectabat ad imaginem divinam, conſiſtebat in juſtitia & ſanctitate veritatis. Creavit enim Deus hominem rectum, non infantilis imperfectionis, ut vult Joſephus, non ſimplicem tantùm & expertem mali, ut ſentiunt Photiniani, ſed poſitivè rectum in Intellectu, Voluntate & Affectibus &c. vide locum Deuteron. 9. v. 5. Hinc Auguſtinus: hominem dicit factum juſtum, à Deo bonam inſtitutam Naturam, Serm. de Verit. Apoſt. c. 2. & 14. At lex naturæ in ſtatu deſtituto umbra ſaltem eſt rectitudinis primævæ, veſtigium Imaginis divinæ, litera obtuſa nitidiſſimi Typi, qvæ conſiſtit cum corruptiſſima omnium facultatum conditione, Intellectus cæcitate, Voluntatis perverſitate, Appetitus diſtorti pravitate, de qvo Eph. 2. verſ. 1. 2. 3. Secundò lex naturæ primordialis omnem excluſit concupiſcentiam, oſtendebat omne diſſidium facultatum eſſe malum, obligabat non tantùm perſonam ad activam juſtitiam, ut ſentit Molinæus, ſed etiam ipſam naturam ad intrinſecam rectitudinem, prout ipſa creationis ratio nos docet. Videatur locus Gen. 1. verſ. 31 & conferantur loca Gen. 2. verſ. 25. atq; Gen. 3. v. 6. 7. ut rectè dixerit Auguſtinus: Creatus eſt primus homo in natura ſine culpa, in natura ſine vitio, Serm. 11 de verit. Apoſt. c 2. At lex Naturæ in ſtatu lapſus non excludit concupiſcentiam, neqve oſtendit illud malum profundum intimis inhærens animæ fibris, adeò qvidem, ut ipſe Apoſtolus dicat Rom. 7. v. 7. Peccatum non cogno-

g 3 *viſſe*

viſſe ſe, niſi per legem, ſcilicet Moſaicam, qvæ concupiſcentiam prohibet: qvanqvam enim, ut Phariſæus agnoverit, concupiſcentiam exundantem in mala opera eſſe peccatum, & interiores Motus non fœdo hoc nomine eſſe gravandos exiſtimarit, qvanqvam etiam vi luminis & legis naturalis eò usqve aſſurgere potuerit, ut Motus interiores voluntatis concurſu effigiatos inter reprobos fœtus numerarit, non tamen ad radicem malam penetrare potuit, & ſepoſita lege divina concupiſcentiæ habitualis Malum cognoſcere. Hinc ulterius dicit v. 14. Scimus, qvod lex ſcilicet divina, ſpiritualis; at ego carnalis ſum, venditus ſub peccatum. Decalogus itaqve ſive lex divina ſpiritualis eſt, at homo qvantus qvantus eſt ſibi relictus etiam cum lege naturæ carnalis: nam, ſi regenitus ſeſe carnalem vocat, in præciſione ad inhabitantem ſpiritum, renovantem, dominantem, qvantò magis irregenitus, utut illis reliqviis inſtructus. Tertiò lex Naturæ in primo homine complectebatur Dilectionem DEI & proximi, ſinceram & perfectam dicebat facultatem, cujus beneficio producere poterat opera verè bona, & ex aſſe DEO placentia, imò obſervata in æternam culminabat beatitudinem. Qvi enim fecerit hæc, teſte Moſe, vivet in illis, Levit. 18. v. 5. Qvapropter etiam Auguſtinus Adamum beatum conditum eſſe ſtatuit tanqvam dilectorem bonæ voluntatis. Nam hoc gaudium, inqvit, qvod hujus boni adeptione gignitur, cum tranqvillè & qvietè & conſtanter erigit animum, beata vita dicitur: niſi tu putes, aliud eſſe beatè vivere, niſi veris bonis certisq́ gaudere. Videatur l. 1. d. l. arbit. c. 12, 13. & l. 14. de civitate Dei c. 20. At lex naturæ in homine corrupto illam dilectionem, qvæ eſt veri Numinis, Patris, Filii & Spiritus Sancti, neſcit, illam dilectionem proximi ſinceram &

per-

perfectam, qvam DEUS reqvirit, ignorat; non Opera ex ſe gignit verè bona, ſed ſi ad interiora reſpicias mala, ſimulacra tantum virtutum, nec ducit ad beatitudinem æternam, cùm aliàs ſine Chriſto Gentiles ſolâ honeſtate externâ conſtanter obſervatâ adſpirare poſſent ad ſcopum præfixum, ad finem ultimum, omnem naturam poſt caſum Protoplaſti & naturales vires excedentem, contra diſertum Chriſti oraculum Marc. 16. v. 16. Conſtat ergo, legem Naturæ in ſtatu integritatis non eandem eſſe cum lege naturæ in ſtatu deſtituto, cum ſublimius Dominium illa oſtenderit, & ad illud obligarit, hæc autem in inferiori Sphæra ſubſiſtat, & ne homines in Beſtias degenerent, ſaltem caveat, nec non qvalicunqve modo ſtimulet ad DEI inqviſitionem & venerationem. Legem naturæ, qvæ Animum Adami exornabat, repetitam fuiſſe in Decalogo, qvi eidem ex aſſe reſpondet, illam perfectionem, qvæ in primo parente reluxit, exigit, atq; Dilectionem DEI & Proximi extenſivam, intenſivam, protenſivam poſtulat, Chriſto interprete, Matth. 22. verſ. 37.

§. 49. In *§. 125. ſeqq. d. cap. 2.* poſui, leges divinas poſitivas, qvæ dirigunt officium hominis circa cultum Dei, immediatè intendere beatitudinem æternam, eoqve ſtatim retuli legem ceremonialem. Senſi tamen, poſteà eſſe nonnulla, qvæ mihi hac parte ex Theologia opponi poſſint. Scilicet: Legem ceremonialem non ita beatitudinem æternam pro fine habuiſſe, ut medium eſſet ejus impetrandæ: Sic, uti honor ille morali merito habeatur, qvod qvi perfectè eam ſervaſſet, ſalutem conſecuturus fuiſſet. Ceremonialem etiam legem latam eſſe homine corrupto, & per legem ullam, ut ſervare-

tur

tur impote, unde ſapientiæ divinæ non convenerit ferre legem eum in finem, qvi nunqvam obtineri poſſet. Potius illum finem iſtius legis eſſe præcipuum, ut populus Iſraeliticus & eccleſia, ex qva naſciturus erat Meſſias, ab aliis diſtingveretur, & ut lex Pædagogus ad hunc esſet illis, qvi ei ſubjecti erant, & peculiarem iſtam promiſſionem habebant. Ita legem ceremonialem totâ ἀκριβείᾳ ſua ſervare neminem ſalvaſſe, ſcilicet uti lex eſt, non verò, qvatenus fidem in Meſſiam promovebat: Neqve enim negari, qvod Fidem in Chriſtum reſpexerint ſacrificia & aliæ ſanctiones legis ceremonialis, verùm aliud eſſe legem ſive ejus ſanctiones, aliud fidem, cujus exercitium hæ promovebant. Nec ergò ſalutem hominum vel temporalem vel æternam propriè Deum intendiſſe in lege ceremoniali, ut videlicet ex lege obtineretur, ſed cultum præſcripſiſſe, qvi magna ſui parte homines ad fidem & Meſſiam duceret, aut amandaret, hoc autore & illo inſtrumento ſalutem con[illegible]cuturos. Nimirum, ſi qvid Deus per legem aliqvam intendat, illud lege ea ſervata obtineri. Qvare potius nulla lege naturæ lapſæ lata, Deum poſſe beatitudinem hominis æternam intendere, qvia ex ipſiusmet ordinatione ſoli gratiæ & fidei ille debeatur honos, qvod homines ſalventur &c. Jam qvid nos ad iſta? Breviter: conſentimus omninò, qvod per obſervationem legis ceremonialis homines non potuerint beatitudinem æternam conſeqvi, ſed negamus, qvod propterea dici neqveat, qvod Deus intenderit in iſta lege beatitudinem hominis æternam: Qvin potius ex dictis inferimus, qvod eo ipſo,

ipſo, qvod Deus in latione legis ceremonialis intenderit pædagogiam ad fidem in Chriſtum, per hanc verò intenderit ſalvare homines, neceſſario dicendum etiam ſit, qvod in ipſa legis ceremonialis latione intenderit ſimul ſalvationem hominis, etſi non immediatè, ſed ultimo, qvatenus ad fidem ducere debebat. Qvare notamus, phraſin, qvod *Deus intendat in lege finem aliqvem*, dupliciter dici: primo, ut ſermo ſit de ejusmodi intentione, qvæ ſimul legem ut medium finis iſtius conſeqvendi ſuppeditat, deinde, ut intelligatur de intentione tali, qvæ ita finem reſpicit, ut lex ipſa medium ipſum non ſuppeditet, ſed ſaltem ad ipſum medium nos ducat. Prior acceptio eſt in objectione, ſed ad poſteriorem nos reſpeximus in inſtitutionibus noſtris. Qvod verò poſterior iſta non ſit inconveniens, declarabo per ſimile. Ita non inconvenienter dico, qvod is, qvi ideo incumbit ſtudio phyſico, ut Medicinæ poſtea operam dare velit, etiam, dum in Phyſica diſcit imperfectiones, qvibus ſubjectum eſt corpus humanum, *intendat curam corporis humani*, etiamſi ipſa cognitio imperfectionum non ſit medium, illam curam conſeqvendi, ſed ducat ſaltem ad aliam diſciplinam curam oſtendentem, nempe ad Medicinam. Poſſum tamen aliqvem facilè excuſatum habere, qvi obiter, vel lectione curſoria inſpectis inſtitutionibus meis iſtam objectionem animo volvat, qvia deprehendo, magnam ad id anſam ſuppeditare locutionem meam, & qvod dixeram, in legibus, qvæ cultum Dei reſpiciunt, qvalis etiam eſt ceremonialis, *immediatè* Deum intendiſſe beatitudinem æternam. Qvomodo

enim Deus ſalutem illam in lege immediatè intendit, niſi lex ipſa ſit medium eam conſeqvendi? Qvin imò, dum jam fatemur, legem ceremonialem & ita reliqvas leges omnes in ſtatu poſt lapſum publicatas, qvæ non credenda, ſed facienda inculcant, & circa cultum divinum aliqvid diſponunt, ſaltem ultimò & qvatenus uſus earum pædagogicus eſt ad fidem, reſpicere ad vitam futuram; annon eo ipſo evidentiſſimè aſſerimus, qvod eædem *mediatè* reſpiciant beatitudinem æternam? Qvo pacto profectò una ex præcipuis hypotheſibus, qvibus nituntur inſtitutiones noſtræ, corrueret. Igitur, ut pariter & hypotheſes meas corroborem, & dubio iſti non levi ſatisfaciam, omninò eſt, ut adhuc aliam ambiguitatem tollam, qvæ eſt in phraſi: *intendere finem aliqvem immediatè.* Qvippe τὸ *immediatè* ſumitur vel abſolutè pro negatione omnis medii alterius, vel reſpectivè pro negatione certi alicujus medii. Si qvis ea, qvæ diſſeruimus in inſtitutionibus *d. §. 127. ſeqq.* accuratè perpendere velit, patebit ei, qvod, dum dicimus: *Leges de cultu divino diſponentes immediatè intendere beatitudinem æternam*, noſtra intentio non ſit, qvod negare velimus omne aliud medium, & v. g. fidem, ſed qvod negare velimus ſaltem, qvod non reſpiciant ſalutem æternam mediante temporali, aut qvod non reſpiciant immediate ad temporalem ſalutem ſeu tranqvillitatem humani generis, & deinde poſt hanc demum ad æternam. Declaramus mentem noſtram iterum ſimili. Sic ſi Phyſicam cum Ethica comparo, recte dico, certe non inconvenienter, qvod Ethica intendat immediate curam animi,

mi, phyſica verò immediate curam corporis, etſi ſi citra hanc comparationem foret, & ſi phyſicam compararem cum Medicina, neceſſe ſit, ut phyſica mediante Medicina curam corporis intendat.

§. 50. In fine c. 2. in eo ſum, ut oſtendam exactam differentiam inter Jurisprudentiam & Theologiam, & genuinos limites inter has Facultates duas ſuperiores, ubi aſſerui, ad Jurisprudentiam etiam pertinere expoſitionem legum divinarum de officiis hominum erga homines diſponentium, eamqve doctrinam JCtis cum Theologis eſſe communem, vid. §. 137. 141. 142. d. c. 2. Sed ne tamen Vobis hac parte ullum dubium remaneat, provocavi probationis loco 1. ad praxin communem in territoriis Principum Proteſtantium, quoniam conſtat, qvod de cauſis matrimonialibus (atqvi circa has potiſſimum ſe exerit efficacia legis divinæ poſitivæ ad JCtos ſimul pertinentis) non ſolùm in dubio, ubi qværitur de prohibitione legis divinæ à Dominis Theologis ſoleant reſponſa peti, ſed & à Facultatibus Juridicis, ex ea videlicet ratione, qvod doctrina de conjugio pertineat apud Proteſtantes ad Jurisprudentiam Eccleſiaſticam, qvam fuſius & integris tractatibus expoſuerunt in noſtrâ Academiâ Carpzovius, in Viadrinâ Brunnemannus & Excell. Strykius, qvi & hinc inde in dictis tractatibus ſententias Facultatum Juridicarum in cauſis matrimonialibus allegant. Et hinc ex reſponſo ejusmodi Facultatis Juridicæ nata fuit controverſia de conjugio cum defunctæ uxoris ſorore, inter Bucholzium & Havemannum ac Strauchium, & Bucholzius

varia adduxit teſtimonia ipſorum Theologorum noſtratium, qvod cauſæ matrimoniales, qvoniã ex noſtra hypotheſi matrimonium pro Sacramento non habetur, ad cauſas ſeculares pertineant, *in reſponſo JCtorum Rintelenſ. &c. n. 9. & 10. pag. m. 27. ſeqq.* 2. Idem etiam oſtendit obſervantia Conſiſtoriorum, qvia plerumqve ea dimidiâ parte conſtant ex Theologis, dimidiâ parte ex JCtis, non aliam ob cauſam, qvàm, ut ad Theologos primariò ſpectent negotia ſpiritualia, ſalutem æternam concernentia, ad JCtos temporalia, qvæ immediatè attingunt tranqvillitatem temporalem. Et ne gratis id dixiſſe videar, provoco 3. ad Conſtitutionem principalem AUGUSTI Elector. Saxon. in Ordination. de Conſiſtor. Lipſienſ. & Wittebergenſ. tit. 1. Nachdem in dieſen beyden Conſiſtorien nicht allein Gewiſſens-Sachen / ſondern auch weltliche Händel vorgebracht und verrichtet werden müſſen / ſo die Eheſachen / der Kirchen- und Schuldiener Güter / Unterhaltung / Leben und Wandel der Lehrer und Zuhörer belangen / ſoll keines alleine mit Theologen oder Politiſchen Perſonen / ſondern in gleicher Anzahl aus beyden Ständen / nemlich mit zweyen gelehrten und gottfürchtigen / aufrichtigen und erbaren Theologen / desgleichen auch zweyen Politicis beſtellet werden / it. tit. 8. Die Sentenz und Urtheil aber ſollen nach der Heil. Schrifft / auch den gemeinen / und in unſern Landen gebräuchlichen und üblichen Rechten / gefaſſet und geſprochen werden. Und dieweil in Ehe- und andern dergleichen Sachen etliche vornehme Theologen / Lutherus und Philippus / aus der göttlichen Schrifft etliche opiniones / ſo ſich mit den gemeinen Rechten nicht durchaus vergleis-

gleichen / gezogen / ſo ſollen unſere Conſiſtorialen auch dieſelben in guter Acht haben / und darauff / ſo viel derer in unſern Landen biß anhero gehalten / und durch den Brauch der Conſiſtorien angenommen / die Urtheil und Abſchied richten und faſſen. Qvare concluſi §. 140. d. c. 2. qvod hac parte privilegium habeat Jurisprudentia præ Medicina & Philoſophia, qvod hæ videlicet principia demonſtrandi ex Theologia ſumere non debeant. De Medicina nullum eſt dubium; neqve id etiam prætendunt Medici. De Philoſophia idem Vobis apodicticè demonſtravi non ita pridem alibi. Et huc reſpexit Reverenda Facultas Theologica Academiæ noſtræ *in programm. Dom. 9. poſt Trinit. hoc anno publ. affix. Neqve enim ulli, in noſtra certè Academia, permittendum, ut vel myſteria explicet in ſcripturis tradita, vel qvid juſtum injuſtumqve ſit, qvod Moralis Theologiæ officium eſt, à revelato principio deducat, vel Eccleſiæ Veteris Patres, dogmata, hæreſes, ritus, & qvicqvid præterea Hiſtoriæ, qvæ dicitur, Eccleſiaſticæ ſtudium perſeqvitur, recenſeat, niſi poſt decentem profectuum explorationem jus & privilegium hæc talia docendi à nobis impetravit.*

§. 51. *In capite 3. § 56. ſeqq.* tango Philoſophiæ cum Theologiá mixtionem peſſimô more á Scholaſticis introductam, eoqve retero §. ſeq. Pneumaticam. Cæterum ne hæc ſententia mea Vobis durior aut nova videatur, reclamante videlicet multorum Virorum, magnæ aliás autoritatis, autoritate, his qvidem oppono autoritatem Illuſtr. Seckendorffii im Chriſten-Staat. *lib 3. c. 7. §. 2. pag. 514. ſeqq.* Den Gebrauch der Jüdiſchen Schulen verwarff unſer Heyland nicht / wieſe vielmehr männiglich

niglich darauf/ und nennet ſie Moſes Stul/ aber den Mißbrauch verwarff er/ daß ſie das Wort GOttes mit Menſchen-Satzungen und Auslegungen verderbten / und ſich in Secten theileten: Denn aus dem Schul-Gezäncke kommen der Phariſeer und Sadduceer Rotten her/ von denen im Neuen Teſtament viel zu leſen. *Item eod. c. 7. §. 4. p. 518 ſeqq.* Aus Paulo vernimmet man nicht/ daß er *Philoſophi*ſche Art zu reden oder zu *argumenti*ren nach denen *Terminis* der damahls ſchon beſchriebenen Kunſt der *Logica* oder *Topica*, *Metaphyſica* oder *Apodictica* geführet hätte / ob er gleich vernünfftige und bündige Schlüſſe / auch verblühmte Redens-Arten wohl zubrauchen weiß / welche die Vernunfft und Ubung / auch ohne die Kunſt-Bücher und Lehr-Art der Griechen mit ſich brachte / und den Heiligen Geiſt bey Verkündigung des Worts zum Werckzeuge behielte/ als Stücke/die aus dem guten Licht der Natur noch übrig ſind/daſſelbe auch reinigte und heiligte. Daher als er zu Athen mit den Secten der Epicurer und Stoicker zu *diſputiren* bekam/und ſich ſonſt in die Leute wohl ſchicken konte/ wie er ſelbſt ſagt / er ſey iederman allerley worden / ſo braucht er doch der Philoſophiſchen Schul-Weiſe gar nicht/ ſondern er verkündiget ihnen bloß hin das Evangelium von JEſu und von der Auferſtehung/ſo ungereimt ihnen auch ſolches vorkam. Auch da er die öffentliche Rede (*in Areopago*) auf dem Richtplatz hielte/ und ſtatliche Gelegenheit hatte/ zum Exempel *de ente*, oder von dem göttlichen Weſen / oder von der Welt Zuſtand / wie ſolche Dinge die *Philoſophi* ausgeſonnen / und davon ſpitzfündig wieder einander *diſputiren* könten/einen Eingang zu machen/ thäte er es doch nicht / ſondern er übergienge alle ſolche ihre Kunſt und Kunſt-Wörter / und nahm den Anlaß von einem Punct/

wel-

welcher der allerſchlechteſte ſchiene / und ſie gantz zu unwiſſenden Idioten machte: nemlich von dem Altar des unbekanten GOttes. Schritt darauf alſobald zum Grund göttlichen Worts / achtete ihre Theologie und Götzen-Werck nicht werth anzuziehen / oder weitläufftig zu wiederlegen / oder *de natura Deorum*, von GOttes Weſen und Eigenſchafft *Metaphyſicè* zu *diſputiren*, ſondern fieng an vom Articul der Schöpffung und daraus folgender rechten Erkäntniß und Ehre GOttes: beſchuldigte ſie der Abgötterey und Unwiſſenheit / und mit Hindanſetzung aller ihrer unzehliger und ſubtiler Bücher / brachte er allein ein Zeugniß eines Poeten vor / welches die Schöpffung bekräfftigte / daß nemlich die Menſchen göttliches Geſchlechts wären / oder von GOtt herkämen: lieſſe alſo ihre gantze Philoſophie und Subtilität liegen / ermahnete Sie bloß zur Bekehrung mit Fürſtellung der Gefahr vom jüngſten Gericht / und der herrlichen Gelegenheit / welche der Weltrichter / (der von Todten erſtandene Chriſtus) männiglich mittels des Glaubens fürhielte. Alſo ſiehet man hieraus / wie dieſer unvergleichliche Apoſtel oder Send-Bothe GOttes / der unmittelbar im Himmel unterwieſen war / das Chriſtenthum auch unter den allergelehrſten Leuten ſelbiger Zeit (die in Athen / als der höchſtberühmten Schule / zugegen waren) ohne einige Philoſophiſche Kunſt gelehret / und darzu keine *adminicula* der damals Landüblichen Wiſſenſchafft gebraucht / als ſo fern er nur aus einem bekanten Buch etwas gefunden / ſo den Glaubens-Articul der Schöpffung beyſtimmig war. Man findet auch nicht allein / wie er hingegen in den Jüden-Schulen zu allererſt aus dem Alten Teſtament gelehret / und darnach bewieſen / daß der darinn verheiſſene Meßias eben der JEſus von Nazareth wäre / ſondern auch ſeine zwey liebſten

und beſten *diſcipulos* und Jünger (daraus herrliche und heilige Biſchöffe worden) nemlich den Timotheum und Titum auf die Schrifft/ und dero fleißige Leſung und Wiederholung gewieſen/ wie er ſie hingegen von der weltlichen Klügeley und Schul Gezäncke abgemahnet/dabenebeſt auch die Chriſten in gemein davor gewarnet/ maſſen er mit ausgedruckten Worten an die Coloſſer thut: Sehet zu/daß euch niemand beraube durch die *Philoſophia* und loſe Verführung nach der Menſchen Lehre und nach der Welt-Satzungen/ und nicht nach Chriſto ꝛc. *It. cap.8. §.1. p.531.* Es haben hochgelehrte Leute längſt angemercket/ daß ſo bald die *Philoſophi*, oder die Gelährten aus denen Heyden das Chriſtenthum angenommen / und ihre Lehr-Sätze und Lehr-Art in die Kirchen gebracht/alſo fort das Schul-Gezäncke/davor S. Paulus warnet / ſtärcker angangen / und daraus die meiſten Ketzereyen entſtanden/ denn dieſelben Gelehrten brachten ihre vorgefaſte Meinungen mit in die Kirche / und wolten von den Glaubens-Articulen nach denen Reguln und Arthen urtheilen / deren ein ieder gewohnet war. *Et § 2. p.534 ſeqq.* Wie aber endlich die alten Bücher der Heydniſchen Philoſophen etc. unter die Geiſtlichen/ſonderlich die Münche geriethen/da iſt die *Theologia Scholaſtica* herfürgebrochen etc. damit mehr geſchadet als genutzet worden. Es kommet mir für / ob haben die guten Münche und Prieſter/welche die gemeldten Bücher am erſten in die Hand bekommen / eine groſſe Curioſität gehabt / und Anfangs ein gewaltiges Geheimniß daraus gemacht/auch ſich damit ſonderlich wollen ſehen laſſen / daß ſie nun von gar andern Dingen als von der Heiligen Schrifft und *Patribus*, oder von den *Legenden* und Geſchichten der Heiligen/womit ſie die Leyen/ das iſt/ Hohe und Niedere faſt allein abſpeiſeten / reden und ſchwatzen können.

Chriſt-

Chriſtlich und wohl hätten Sie gethan / daß Sie lieber die wieder gefundene Heidniſche Bücher gleich verbrennet/als nicht beſſer gebraucht hätten ꝛc. Denn es ſcheinet leyder Sie haben Gottes Wort aus ſolchen Künſten meiſtern lernen; Sie haben es gemacht als wann man ein Schloß nach einem altväteriſchen etwan ungefehr gefundenen *modell* eines Bauren-Hauſes einrichten wolte / und wann man die Würdigkeit der Heiligen Schrifft gegen die Weltweißheit hält / ſo haben Sie das Gold mit Kupffer und Bley / den reinen Wein mit trüben Waſſer / das Licht mit Finſterniß vermenget / indem Sie die Glaubens-Articul nach den *Philoſ.* Künſten zumeſſen und auszuecken angefangen. Da haben ſie wiſſen wollen/wie ſichs von Gott/ von Chriſto/von den H. Sacramenten nach den *prædicamentis* und *prædicabilibus* reden lieſſe/ da hat ſich *ſubſtantia, accidens, qualitas, quantitas, actus, potentia, cauſa moralis, abſtractum, concretum*, und alle andere dergleichen *Termini*, und zwar noch viel ſpitziger als es die Heidniſchen *Philoſophi* jemahls gethan / und mit ſelbſt erſonnenen barbariſchen Wörtern / zu den Geheimniſſen des Glaubens ſchicken / und dieſe ſich darnach ausgrübeln und auswiegen laſſen müſſen. Da ſind unter andern unzehlichen *Terminis* und deren *diſtinctionen* erſonnen worden / *Alietas, Hacceitas, Identitas, Individuatio, Ly, Quidditas, Suppoſitum, Ubicatio, Velleitas, Eminenter, Formaliter, Entitativè, Concomitanter, Radicaliter, Intentionaliter, Primo & Secundo, Numericum, Præciſum, Reduplicativum*, und dergleichen vielmehr ꝛc. Und iſt ſolcher Geſtalt / da dieſes Weſen faſt den gantzen Geiſtlichen Stand überſchwemmet/ nicht mehr müglich geweſen daſſelbe zu dämpffen / ſondern es iſt dieſe Kunſt ſo nöhtig worden/ als einige andere/indem man die daraus erwachſende Irrthümer/ weil man einmahl über Gottes Wort hinaus geſchritten/mit gleicher *ſubtilit*ät wieder legen müſſen. Es hat damit gegangen/ wie man bey den Gelährten ein Sprichwort hat / von dem Nord-

Oſt-Wind/ den ſie *Cacias* nennen/ der pflegt groſſe Wellen zuſammen zu treiben/ kan ſie aber nicht wieder aus einander bringen/ ꝛc. Und iſt alſo die *Theologia Scholaſtica* ein ſolches Werck worden/ darinnen niemand auslernen können/ ja es haben ſich die Zwiſtigkeiten/ der Gelährten dermaſſen vermehret/ und ſind mit ſolchem Schein gegen einander *diſputiret* worden/ daß man die wahre und gründliche Meinung faſt nicht mehr unterſcheiden/ oder doch ſelten einen gewiſſen Schluß davon faſſen können. Item in *addit. add. c. 7. §. 2. p. 299. D. Joh. Gerhardus* in ſeinem *Methodo Theologica c. ult.* thut wegen der *Scholaſticorum* folgende Erinnerung: Der ſeel. *Lutherus* habe mit wolbedachten und heilſamen Rath die *Scholaſti*ſche *Theologiam*, welche er *ignorantiam veritatis & inanẽ fallaciam* genennet/ aus unſern Schulen ausgemuſtert/ und wo man ſolche wieder einzuführen gedächte/ wäre es eben/ als ob man ſtat des Brodes wieder Eicheln zur ſpeiſe brauchen wolte. Deñ es hätten die *Scholaſtici* was die principia diſputandi betrifft/ die *Philoſophiam* uñ *Theologiam* untereinander verwirret/ daher *Eraſmus* die *Scholaſti*ſche *Theologiam*, ſonderlich wie ſie in dem Sorboniſ. *Collegio* zu Pariß getrieben worden/ den *centauris* verglichẽ/ die nach poetiſchem Gedichte/ halb Menſchen uñ halb Pferd ſind. Ergo non mirabimini, quod *eod. c. 3. §. 61.* illud *eminenter*, quo utuntur Scholaſtici in demonſtratione attributorum divinorum, rejecerim, quia videtis Illuſt. Dn. Seckendorffium in locis jam recenſitis etiam illũ terminum terminis & diſtinctionibus barbaris accenſuiſſe.

§. 52. In *cap. 4. §. 35. ſeq.* oſtendi ut puto, per argumenta genuina, quod ſalva religione Chriſtianâ aliquis poſſit ea fingere, quæ Deus nobis revelavit aliter. Atque ut non in vanum diſputatio inſtitueretur, definivi §. 48. quid per fictionem intelligam, primam videlicet partem propoſitionis hypotheticæ, neque affirmantem aliquid neque negantem, ſed ſaltem ex fictione inferentem conſequen-

ſequentiam ſecundæ partis. Quæ deſcriptio conveniens eſt utique occaſioni, quæ locum dedit iſti controverſiæ. Scilicet Illuſtris Pufendorffius diſciplinam Juris Naturalis traditurus, hypotheſeos loco præſupponit, abſtrahendum eſſe à ſtatu integritatis, & aſſumendum eſſe, ſi quis cum ethnico diſputet, ſtatum hominum præſentem, & ex hoc ipſo, id eſt, ex hypotheſi Ethnici, qui alium ſtatum ignorat, quomodocunque ſibi ortum hominis concipiat, convincendum eſſe Ethnicum de veritate Præceptorum naturalium. Hoc verò nihil aliud eſt, quam ex prima parte propoſitionis hypotheticæ, quam quidem Ethnicus pro verâ habet, Doctor verò Juris Naturalis neque affirmat neque negat, inferre nexum neceſſarium partis ſecundæ ſive præceptorum juris naturalis. Atqui huic Viri Illuſtris doctrinæ inter alia opponi ſolet, quod Chriſtianus non debeat aliquid fingere. Itaque non potui non ſententiæ iſti fortius contradicere, quàm ſi oſtenderem fictionem eô modô definitam non repugnare religioni ac præterea diverſam eſſe à mendacio, utpote cujus definitionem trado *lib. 2. cap. 7.* Quod ſi quis fortè demonſtratione meâ non contentus eſſe velit, eum præprimis rogarem, ut antequam in pugnam mecum deſcenderet, & ipſe definitionem fictionis proponat, & oſtendat, me fictionem non rectè definiviſſe, alias, ſi ipſe fictionis voce aliter utatur ac ego, & tamen mentem ſuam de iſto termino per evidentem deſcriptionem exponere detrectet, vitio mihi vertere nemo poterit, quòd à pugnâ abſtineam tanquam ingloriâ, & quæ andabatas repræſentatura foret, audientibus riſum moturos, ad veritatis vero conſecutionem, qui finis omnis diſputationis eſſe debet, planè ineptos. Nam ſi mihi opponat, hypotheticas propoſitiones contra ipſum afferri non poſſe, & Logicum

v. gr. in iſta tritâ: Si aſinus volat, habet pennas, non fingere aſinum volare aut pennas habere, ſed conſequentiam tantum oſtendere, qua unum ex altero ſequatur, & vel centies iſta repetat; reponam ei tamdiu definitionem fictionis meæ, donec aliam & meliorem mihi ſuppeditaverit. Et profectò nullam rationem aliam meditando aſſequi poſſum, cur quis neget in illa propoſitione partem priorem *ſi aſinus volat*, non eſſe fictionem, niſi quod fictionis vocabulum hic non fuerit adhibitum. At verò doctrina de æquipollentiis apertè docet, unam eandemque eſſe efficaciam, ſive dicas: *ſi aſinus volat, habet pennas*, ſive ita mentem tuam efferas: *Finge: aſinum volare, tunc habebit pennas*; uti rurſus nihil intereſt; ſive dicas: *Finge hominem quocunque modô in hunc mundum eſſe projectum, eſt tamen ſocialis*: ſive: *Si homo quocunque modo in hunc mundum projectus eſt: tamen ſocialis eſt.* Igitur cum argumenta à rerum definitionibus petita aliàs ad apodictica pertineant, & verò definitio fictionis à me allata oſtendat, eam non repugnare religioni, ſive fingatur aliquid, cujus contrarium nobis ſcriptura revelavit aliter, ſive aliud quidpiam, rurſus evidens eſt, quod is qui omisſâ deſtructione definitionis meæ aggreditur exempla fictionum & propoſitionum hypotheticarum, quæ illuſtrationis ſaltem locô adduxi, ac oſtendere vult rationem diſparitatis, quod in iis nihil fingatur, cujus contarium ſcriptura revelaverit aliter, inſigniter peccet contra methodum diſputandi, quia ego nullibi argumento topico à pari uſus ſum, contra quod magnam vim habet alias oſtenſio diſparitatis. Neque enim infero: ſicut procedit fictio: *ſi aſinus volat*, ita valet etiam fictio, quod homo quocunq; modo in mundum ſit projectus, aut quod duplex hominum genus ſit in hoc mundo, quale finxi §.

31. Ne

31. Ne tamen putetis, & hâc parte mihi deeſſe argumentum topicum à pari: An arbitramini, eſſe peccatum in religionem orthodoxam, ſi Arithmericus ita loquatur: *Fingamus, duodecim hydrias fuiſſe in Cana Galilææ, quarum ſingulæ receperint tres menſuras, neceſſe eſt, ut triginta ſex menſuris eæ fuerint repletæ.* At fingitur hic, quod ſcriptura nobis revelavet aliter, & ſcilicet: quod ſex hydriæ ſolum ibi fuerunt poſitæ. Neque credo, quenquam futurum eſſe qui iſtam Arithmetici fictionem non procul à mendacio abeſſe aſſerturus ſit, eo quod aliquid veritati revelatæ contrarium finxerit; aut ſi maximè aliquis futurus ſit, eum ab abſurditate aſſertionis non liberabit, etiamſi maximè probationis locô proferre velit: ſimplicem eſſe veritatem imprimis divinam, huic itaque quod adverſum ſit, mendacium eſſe. Nam ut taceam, ſatis craſſe hic miſceri mendacium Ethicum cum falſo logico, quis præſuppoſitâ & non labefactatâ definitione fictionis noſtrâ, ſtatueret, adverſam eſſe fictionem, quæ nec affirmat aliquid, nec negat, veritati? Puto ſic Vobis ſublatum eſſe omne dubium, quod fortè remanere poterat circa doctrinam meam & ejus orthodoxiam. Nunc pauca ſubjungam, de novitate ejusdem, quam quidem non timeo, ut eam mihi quis objecturus ſit, quoniam certus ſum, quod fictiones ita ab omnium facultatũ, eruditis receptæ ſint, ut quavis ſponſione certare auderem, nulli ex noſtratibus, etiam dormientibus, ubi phantaſia alias vagatur latius, illam aſſertionem veniſſe in mentem, quod Chriſtiano non fingere liceat, cujus contrarium ſcriptura revelavit. Quin potius, ſi quis ſcripta Dominorum Theologorum diligentius inquirere velit, haud dubiè plurima exempla ejusmodi fictionum colligere poterit. Otium quidem hactenus non habui, id cum curâ facien-

di, ſed ſuppeditabo Vobis unicum, idq; evidentiſſimum & ab autoritate Theologi ſine exceptione Orthodoxi petitum, noſtri videlicet Pl. Reverendi D. Alberti. Ita enim lego *in parte 2. Comp. Jur. Nat. orthodoxæ Theol. conformat. cap. 7. §. 21. p. m. 139. Finge per impoſſibile, extitiſſe tum* (cum Adamus inter Cainum & Abelem partem bonorum diſtribueret, ut ille immobilia, agros, hic mobilia, pecora campi, poſſideret) *tantum hominum numerum, quantus ad poſſidendum terrarum orbem fuiſſet requiſitus, ſingulis dominii partem aliquam concedere opus habuiſſet Protoplaſtus, quia pro ſingulis aliquam accepiſſet.*

§. 53. Eod. *cap.* 4. §. 64. concludo, quod ſocialitas ſit fundamentum Juris Naturalis. Pro demonſtratione ejus aſſertionis nihil novi afferam, ſed adducam ſaltem locum Illuſtr. Seckendorffii, tanquam ex quo Vobis patere poſſit, & ſententiam hanc noſtram jam ante Chriſti nativitatem floruiſſe, atque ſic antiquiorem eſſe doctrinâ Scholaſticorum ex ſanctitate divinâ leges naturales derivantium & noviſſimâ opinione, eas quærentium in ſtatu integritatis; & ipſum Virum Illuſtrem ſocialitatẽ hanc noſtram adſtruxiſſe. Continetur ille in Entwurff oder Verſuch von dem allgemeinen oder natürlichen Recht / *qui annexus eſt ipſius Orationibus Germanicis p. m. 442 ſeqq. §. 10. & 11.* Hieraus iſt nun auch unſchwer zu vernehmen / worinnen der rechte Unterſcheid und förmliche Beſchaffenheit dieſes Rechts beſtehe / nemlich daß es des Menſchen Natur und Verſtand unterweiſe / und deſſen Geſelligkeit mit andern Menſchen regiere / oder vielmehr *præſupponire.* Denn weil (welches auch die Heyden gemuthmaſſet / wir aber aus Gottes Wort wiſſen) die Menſchen alle einen Schöpffer haben / und von einem Menſchen herkommen / von Gott auch alſo an Leib und Seel zugerichtet / daß ein Menſch des andern nicht entbehren kan / ſo gehet des Menſchen gantze Natur dahin /

dahin/ſich zu andern Menſchen zugeſellen / nicht nur in der Zuſammenfügung des Mannes und Weibes (denn dieſes iſt auch den Thieren gemein) auch nicht nur aus einem bloſſen Antrieb/ wie etliche Heerd-weiſe ſich ſamlen / ſondern mit Vorbedacht und vernünfftigen Schluß; Derohalben muß dieſes feſt geſetzet werden/ daß nicht nur die Noth / ſondern die Natur und Vernunfft des Menſchen aus göttl. Ordnung herrührende / die Geſelligkeit und alſo eine Form und rechtmäßige Art ſich in ſolcher Geſellſchafft mit einander zu vertragen/ erheiſche. Dieſes erſcheinet unter andern daraus / daß wann es aus bloſſer Noht geſchähe / ſo würde ein Menſch / welcher alles zu ſeines Lebens Unterhalt und Bequemligkeit hätte/der andern Menſchen Geſellſchafft nicht begehren/ weil er ſie aber / wo er nicht des natürlichen Verſtandes beraubet / oder durch laſterhaffte eingewurtzelte Gewonheit oder Aufferziehung verderbet iſt/ mit allem Fleiß begehret/ſo beweiſet unter andern der gelehrte Römer *Cicero*, daß ſolches Verlangen ein angebohrn / allgemein und natürlich Werck ſey. Daher ſagt er: Die Menſchen ſind umb der Menſchen willen gebohren / damit ſie einander nützen und helffen können 1. *Off.* Nechſt Gott kan ein Menſch dem andern am allernützlichſten ſeyn. 2. *Off.* Die Natur erfodert/daß ein Menſch dem andern / er ſey wer er wolle / eben und um des willen / daß er ein Menſch iſt/rathe nnd helffe. 3. *Off.* Die Natur treibet uns an/daß wir gern vielen Leuten helffen wolten / ſonderlich daß wir ſie lehren und klug machen möchten. Darum iſt nicht leicht jemand zu finden/ der einen andern nicht gern lehrete / was er ſelbſt weiß. Alſo ſind wir nicht allein begierig zu lernen / ſondern auch andere zu lehren. 2. *de Finib.* Wir ſind vornemlich in dieſem Stück von denen Thieren unterſchieden / daß wir mit einander reden/ und unſere Meinung zuverſtehen geben können: An einem andern Ort giebt er aus einem alten *Philoſopho* ein Gleichniß / und ſagt: Wann es ſeyn könte/ daß ein Menſch in den Himmel erhoben würde/ und daſelbſt die Herligkeiten des Geſtirns und andere Schönheit ſähe / und hernach wieder auff Erden käme/ würde er an dem allen keine Luſt und Freude mehr haben/wann er niemand fände oder anträffe/mit dem er von denen Sachen / die er geſehen und gehöret/reden könte. Daraus iſt nun leicht

zu ſchlieſſen / daß wenn es ohne die alſo von Gott geordnete Geſelligkeit wäre / die Menſchen kein ander Recht in dieſem Leben bedürffen / als wie wir ſehen / daß die Thiere einen Antrieb ſich zu erhalten und ihre Luſt zu ſuchen haben. Et quamvis aliqui iſtam opinionẽ foveant, hoc mediô demonſtrandi à ſocialitate deſumpto parum profici apud Ethnicos populos & barbaros; tamen his iterum opponimus verba ejusdem ſcriptoris Illuſtris *ibidem p. 440. §. 16.* Daß man aber auch unter uns Chriſten und unter ſolchen / welche ihre beſondere ausführliche bürgerliche Rechte und Geſetze haben / von dieſem allgemeinen Göttlichen oder natürlichen Recht rede / lehre und frage / hat unter andern vornemlich dieſe Urſach und Nutzbarkeit / daß wir (1) üm ſo viel deſto mehr unſere Glückſeligkeit erkennen / die wir aus der Offenbahrung des Göttlichen Worts haben / und deſto vollkommener von dem Guten und Böſen urtheilen können / daher wir auch dieſes Geſetz Gottes und der Natur für unſern Zuchtmeiſter / auff Chriſtum / das iſt dafür halten / daß wir nicht allein unſere Gebrechen und Fehler deſto ehe befinden / ſondern auch deſto heiliger und gerechter leben / weil wir mit doppelten ja dreyfachen Banden darzu angehalten werden / denn wir ſind zum Recht obligiret durch die Natur und Vernunfft als Menſchen und Einwohner der Welt / durch die Geſetze der Obrigkeit als Bürger und Glieder des Vaterlands / durch Gottes Wort als Gläubige und Chriſten. (2) Weil Gottes Wort nicht von allen Völckern / noch weniger aber unſer Bürgerliches oder Land-Recht von Fremden angenommen wird; ſo gelten doch in Menſchlichen Dingen die Regeln und gemeine Gründe des natürlichen Rechtens / nach welchem auch Ungläubige oder außer der Kirchen begriffene / alſo auch fremde und zu unſerer Policey nicht gehörige Leute / ſich zu richten haben; ſintemahl auch dieſelbe nach Anleitung der Natur uñ Vernunfft / Recht nnd Unrecht / ſonderlich in Fried- und Krieges-Sachen / und im Handel und Gewerb unterſcheiden / und ſich weiſen laſſen müſſen / ob ſie gleich weder die fundamenta unſerer Religion / oder unſere Bürgerliche Geſetze achten oder erkennen. Porrò Bœclerus *in Proleg. ad Grot. de J. B. & P.* monuit, Philoſophorum antiquisſimos ex fonte ſocialitatis juris & juſtitiæ originem produci debere, eamq; ſententiam probat Dn. Schilterus *in Philoſ. Juris. Cap. 3. §. 6. p. 84.* Adde omninò Auguſt. *de civit. Dei. lib. 19. c. 5. 13. & 14.*

Chri-

Chriſtian Thomas/
JCtus und Chur-Brandenburgiſcher Rath/
Eröffnet

Der Studierenden Jugend in Halle/

Ein

Collegium Privatum

Uber ſeine

INSTITUTIONES JURIS-PRUDENTIÆ DIVINÆ,

In welchen er eines Theils das Recht der Natur aus des Menſchen Neigung zu einer Friedliebenden allgemeinen Geſellſchafft / durch klare und deutliche Lehr-Sätze herzuleiten/ und die Unzulängligkeiten der gemeinen Lehr-Art/ die daſſelbe aus dem ewigen Geſetze Göttlicher Heiligkeit / ingleichen einer neueren / die ſolches aus dem Stand der Unſchuld herführen wil/ offenbahrlich zu zeigen; Anders theils aber das bisher auff Univerſitäten unerörterte allgemeine Göttliche geoffenbahrte Geſetz gründlich zu erklähren/ vermittelſt Verleihung Göttlicher Hülffe verſpricht.

WEnn ich die Veränderung des Zuſtandes derer Teutſchen Hohen Schulen der Proteſtirenden ein wenig mit Auffmerckſamkeit betrachte/ die mich Gott ſeit dem 1. Januarii Anno 55. dieſes Jahrhunderts / da ich zum erſtenmahl dieſe Welt erblicket / erleben laſſen / kan ich mich nicht gnugſam eines Theils über den elenden Zuſtand und die zu bejammernde Knechtſchafft der vorigen Zeiten / anders Theils aber über die ſeit dieſer kurtzen Zeit durch Gottes Gnade täglich mehr und mehr zunehmende Befreyung verwundern / und die Göttliche Allmacht / nebſt ſeiner unendlichen Barmhertzigkeit dieſerwegen nicht ſattſam preiſen. Die Hohen Schulen lagen zuvorhero auf ſeiten der Studirenden gantz im Argen / indem das verteuffelte Pennal-Weſen alle gute Sitten der Lernenden verderbet hatte; und ich entſinne mich noch gleichſam als in einem Traume / was ich bey meiner zarten Jugend für üppiges und bübiſches Weſen von dem Penaliſmo ſelbſt geſehen habe. Nichts deſtoweniger hat die Göttliche Güte dieſen vielköpffigten Drachen endlich von denen Teutſchen Hohen Schulen vertilget. Mit Ausbeſſerung der Mängel der Lehrenden iſt es zwar etwas langſamer zugangen / und wir haben noch nicht eben Urſache zu frolocken / daß wir allbereit durchgehends in einen ſolchen Zuſtande lebeten / der keiner fernern Ausbeſſerung vonnöthen hätte. Aber doch iſt unſer gegenwärtiger Zuſtand umb ein ſehr merckliches beſſer / als da wir noch unter dem harten Joch menſchlicher Autorität / und zwar einer höchſt unvernünfftigen Autorität ſchmachteten / und mit Händen und Füſſen in dem Kercker einer unwiſſenden und betrügeriſchen Weißheit angefeſſelt lagen / dergeſtalt / daß wir uns nicht regen kunten. Die Philoſophie hat die Laſt der Scholaſtiſchen und Ariſtoteliſchen Bürde von Halß und Schultern geſchüttelt / und nachdem viel tapffere und

berühm-

berühmte Männer mit groſſer Hertzhafftigkeit voran gegangen/ die Irrthümer immer mehr und mehr zu beſtreiten fortgefahren: Die Medicin iſt durch Hülffe der Anatomie und Chymie ſehr hoch geſtiegen / und fänget nunmehro mit Gewalt an nicht nur umb Wiederbringung der verlohrnen / ſondern auch umb Erhaltung der von Gott verliehenen Geſundheit beſorget zu ſeyn. Die Rechtsgelahrheit beginnet den Jammer der unter denen langwierigen Proceſſen ächzenden Armen zu bejammern / und die Nichtigkeit vieler falſchen Lehren / auf die man ſich zuvor als auf unbetriegliche Wahrheiten gegründet / zu erkennen. Ja es hebet endlich die bishero untergedrückte Gottesfurcht / oder das wahre und thätige Chriſtenthum/alles Schreyens / Läſterens und Tobens der falſchberühmten Kunſt unerachtet / ihr Haupt empor / und der HErr HErr ſtärcket den ſchwachen Arm derer die auf ihn vertrauen/daß ihre Feinde und Verfolger vergebens wüten / und immer mehr und mehr mit ihren Köpffen anlauffen und zu Schanden werden. Gleichwie aber unſers Vorhabens nicht iſt dieſes alles jetzo weitläufftiger zu unterſuchen oder zu erörtern; Alſo wollen wir nur ein wenig ausführlicher die Veränderung betrachten / die mit der Sitten-Lehre binnen etwa 20. oder 30. Jahren vorgegangen. Man ſchlepte ſich auff allen Univerſitäten mit denen Ethicen, die aus des Ariſtotelis Büchern zuſammen geleſen waren / unerachtet der ſeelige Vater Lutherus öffters ſehr harte wider dieſelbigen geſchrieben / und zanckte ſich über der Auslegung der eilff Ariſtoteliſchen Tugenden/und der unzulänglichen und danckelen Lehre von dem höchſten Gut des Menſchen; das vornehmſte Stück der Sitten-Lehre/nemlich die Richtſchnur eines Tugendhafften Lebens/und wie man die Laſter vom Halſe loß werden ſolte / blieb unberühret. Man hatte wohl aus dem Recht der Natur eine abſonderliche Diſciplin gemacht/ und die Schul-Lehrer bey denen Papiſten

ſchrieben von derſelben viele Folianten voll; alleine ſie hatten darinnen Schrifft und Natur/ ja ſo gar auch die menſchlichen Geſetze unter einander geworffen / daß es dem allerelendeſten Miſchmaſch viel ehnlicher als einer vernünfftigen Diſciplin worden war / und die Zänckereyen/ die ſie nur über die Natur und Weſen des Rechts der Natur unter ſich erhoben / ſind ſo beſchaffen/ daß ſie fähig ſind einem vernünfftigen Menſchen das Haupt zu verwirren. Ich rede nicht auf Rhetoriſche Weiſe/ ſondern ich beziehe mich auff die Erfahrung. Es leſe zum Exempel ein an ſolide Wiſſenſchafften angewehntes Ingenium nur den Tractat des Herrn Oſianders, den er Typum Legis Naturæ nennet/ und worinnen er die Meynungen der Schul-Lehrer in einer Summe vorgeſtellet / und in etliche Bogen zuſammen gezogen / und ſehe ob ihm nicht der Kopff davon wehe thun wird. Aber nach dem Grotius dieſe edle Diſciplin ein wenig unter der Banck herfür gezogen / und von dem Schul-Staube zu ſaubern angefangen / auch dieſe Bücher des Grotii auf denen Univerſitäten profitiret / und von denen Profeſſoribus mit Commentariis erkläret und verdunckelt worden/ hat die Sach ein gantz ander Anſehen gewonnen. Zwar iſt es nicht zu läugnen/ Grotius brach am erſten die Bahn / und konte dannenhero dieſe Diſciplin nicht alſobald völlig ſaubern. Derowegen ob er ſchon guten Theils das Recht der Natur in der Natur des Menſchen ſelbſt / wie billig / und in der allgemeinen friedlichen Geſellſchafft ſuchte / ſo wolte er es doch mit denen Scholaſticis und mit der menſchlichen Autorität nicht ſo fort auf einmahl verderben / ſondern bedunge ſich bald Anfangs/ daß er zuweilen auch der Ubereinſtimmung und Beyfalls der alten Heydniſchen Philoſophen in Herleitung der Lehren des Rechts der Natur / und des Völcker-Rechts ſich bedienen wolte; Er lobte die Schul-Lehrer wegen ihrer Modeſtie im Diſpu-

Diſputiren / und verſprach / daß er auch ſie zuweilen gebrauchen würde / wie er denn auch in ſeiner Definition des Rechts der Natur der Schul-Lehrer ihre Doctrin, daß die durch das Recht der Natur verbothene Dinge per ſe & antecedenter ad voluntatem divinam böſe wären / mit beybehalten / auch nach ihrer Anleitung geſchrieben / daß das Recht der Natur die Menſchen verbinden würde / wenn gleich kein Gott ſeyn oder ſich umb die menſchlichen Händel nicht bekümmern ſolte. Und eben deshalben glaube ich / ſey es auch geſchehen / daß man Grotium noch ſo auf denen Univerſitäten hoch gehalten / oder doch paſſiren laſſen / und ihn nicht confiſciret / ob er ſchon in der Theologie faſt durchgehends von denen Lehren der Proteſtirenden Theologen, ſo wol der Lutheriſchen als Reformirten anderer Meynung geweſen / die man zwar dann und wann / aber doch lange nicht mit ſo ſtarcken Eyffer befochten / als wenn Grotius von der allgemeinen Meynung der Schul-Lehrer in denen Lehren / die das Recht der Natur betreffen / abgehet / oder nur die Mediocrität der Ariſtoteliſchen Tugend nicht paſſiren laſſen wil. Daß dieſe meine Meynung nicht ſo gar unwahrſcheinlich ſey / kan man auch aus deme abmercken / was man mit dem Herrn von Pufendorff vorgenommen / als dieſer die Mängel des Grotii auszubeſſern und die treffliche Diſciplin in ihren rechten Glantz zu ſetzen ſich angelegen ſeyn laſſen. Als er anfänglich ſein Vorhaben Methodo Mathematica in ſeinen Elementis überhaupt entwurffe / und darinnen die gemeinen Irrthümer nicht offenbahr widerlegte / lieſſe man ja dieſes ſein Buch nicht allein unangetaſtet / ſondern man lobte es auch als ein Werck eines ungemeinen Ingenii, auſſer daß ſich ein damahls berühmter Commentator Grotii verlauten lieſſe / es mangelte ihm noch / daß er die alten Philoſophos nicht wohl ſtudiret und geleſen hätte. Nachdem er aber dieſe ſeine Lehre

in dem gröſſern Werck de Jure Naturæ & Gentium nur in eine andere Forme gegoſſen/und mit den daſelbſt häuffig angeführten Exempeln und Zeugniſſen aus denen alten Griechiſchen und Lateiniſchen Scribenten dieſelbe theils ausgezieret / theils das jetztermeldte widrige Judicium realiter refutiret / hiernechſt aber nur gewieſen/daß er ein wenig weiter von denen Scholaſticis abgehe als Grotius, und die perſeitatem turpitudinis & honeſtatis actuum jure naturæ prohibitorum & præceptorum, ingleichen die von denen Scholaſticis zum Grunde des Rechts der Natur geſetzte convenientiam cum ſanctitate divina antecedenter ad voluntatem divinam wiederleget; was hat man nicht auff vielen Univerſitäten für Streit wider ihn angefangen? wie hat man nicht dieſe ſeine wohlgegründete Lehre als Atheiſtiſch / Ketzeriſch u. ſ. w. ausgeſchrien/und bis in die 14. Jahre ihm das Leben mit Zanck-und Schimpffsvollen Streit-Schrifften ſauer zu machen ſich bemühet/bis endlich doch die Wahrheit ſeiner Lehrſätze die Oberhand behalten/ und ſeine Widerſacher / nachdem ſie keinen Vorrath ihn ferner zu attaquiren gefunden / theils ſtille zu ſchweigen / theils durch Mittels-Perſonen Friede mit ihm zu machen gezwungen worden. Dieweil aber dasjenige / was in dieſer Sache auff beyden Theilen geſchrieben worden / nicht nur ſehr weitläufftig zu leſen iſt/ ſondern auch darinnen viel Dinge enthalten ſind/die mehr die Perſonen derer Diſputirenden als die Sache ſelbſt angehen; Als habe ich für ohngefehr 4. Jahren verſucht / ob ich nicht in meinen Inſtitutionibus Jurisprudentiæ Divinæ die Hypotheſin des Herrn von Puſendorff nebſt dem Kern desjenigen/ was man ihm darwider opponiret / und was wider dieſe Objectiones zu antworten iſt/in kurtze Lehr-Sätze zuſammen faſſen könte; maſſen ich dann disfalls meine Intention,und was mich noch ferner beſagte Inſtitutiones zu ſchreiben bewogen / in meiner

ner daſelbſt befindlichen Diſſertatione Proœmiali weitläufftig ausgeführet. Nachdem aber diejenigen / die in dieſem Stück wider den Herrn von Puſendorff zu ſchreiben angefangen/ zweyerley Abſehen gehabt / entweder die gemeine und bisher in Schwang geweſene Lehr-Art der Schul-Lehrer zu vertheidigen/ oder aber eine neue und zuvor von niemand vertheydigte Hypotheſin zu êtabiliren; als bin ich bemühet geweſen / alle dieſe beyderley Fundamenta in dem erſten Buch beſagter meiner Inſtitutionum zu widerlegen / und die Nichtigkeit derſelben mehr mit ſattſamen Gründen als ſtachlichten Worten darzuthun. Alle Scripta Anti-Puſendorffiana zielen dahin / daß die Socialität kein Principium cognoſcendi des Rechts der Natur ſeyn könne. Derowegen habe ich dieſelbe wider alle Objectiones durch klare und deutliche Definitiones und Axiomata befeſtiget. Hiernechſt haben die meiſten ſich angelegen ſeyn laſſen / die ex lege æterna hergeleitete convenientiam cum ſanctitate divina antecedenter ad voluntatem divinam, oder die ſo genandte perſeitatem turpitudinis & honeſtatis in objecto Juris naturæ, die von dem Herrn von Puſendorff von ihren Thron wäre verſtoſſen worden / wider auff denſelben zu heben. Ich habe aber gleichfalls gewieſen / daß dieſes mit Einwilligung der geſunden Vernunfft / und wenn man nicht offenbahrlich in das præjudicium Autoritatis verfallen wolle / nicht geſchehen könne. Endlich hat der berühmte Theologus und Philoſophus zu Leipzig / Herr D. Valentin Alberti, am längſten ſich bemühet / die Socialität nicht nur zu attaquiren / ſondern auf eine neue Art das Recht der Natur aus dem Stande der Unſchuld herzuleiten / und dieſen Stand zu einer Richtſchnur des Zuſtandes im gegenwärtigen Leben zu machen. Weßwegen ich mich befliſſen in beſagten erſten Buche (1) etwas genauer zu unterſuchen / was für ein Unterſcheid

zwi-

zwiſchen dem Stande der Unſchuld und dem jetzigen Zuſtand nach dem Fall ſey / welches mich jederzeit ſehr gewundert / worumb Herr D. Alberti ſolches zu thun unterlaſſen / da er doch ſeine gantze Hypotheſin auff den Stand der Unſchuld gründet / und ohne dieſe Betrachtung einer / der auch ſeine Hypotheſin annehmen wolte / nothwendig wie ein Blinder im finſtern herumb tappen muß. Zugeſchweigen / daß ihm dieſe Betrachtung die Nichtigkeit vieler gemeinen Lehren von dem Stand der Unſchuld würde gewieſen haben / die er in ſeinem Compendio aus Unterlaſſung derſelben für wahrhafftig angenommen und præſupponiret z. e. daß die Frau dem Manne auch im Stand der Unſchuld wäre unterworffen geweſen / daß die Kinder im Stand der Unſchuld der Aufferziehung der Eltern würden von nöthen gehabt / und ihnen haben gehorchen müſſen / daß im Stande der Unſchuld es würde Reſpublicas gegeben haben / u. ſ. w. (2) Nechſt dieſem habe ich kürtzlich erwieſen / daß der Stand der Unſchuld unmöglich die Richtſchnur des Rechts der Natur ſeyn könne / theils weil es ohnmöglich iſt durch die Natur den geringſten Grad von der verlohrnen Vollkommenheit zu erlangen; theils weil es auch in beſagten Stande der Unſchuld Leges poſitivas gegeben; theils weil im Stand der Unſchuld viel Dinge geweſen oder nicht geweſen wären / die heute in gegenwärtigen Stande nicht mehr anzutreffen ſeyn / oder aus der Hypotheſi des verderbten Standes entſtanden; zu geſchweigen daß das Recht der Natur denen Heyden ſol ins Hertze geſchrieben ſeyn / von dem Stand der Unſchuld aber die Heyden aus ihrer Vernunfft / nach des Herrn D. Alberti ſeiner ſelbſt eigenen Geſtändniß / nichts gewuſt haben. So habe ich auch (3) gewieſen / daß zu Behauptung deſſen / daß etwas wider das Recht der Natur ſey / nicht gnug ſey / wenn man aus denen Heydniſchen Philoſophen anführet / daß ſie es auch für verbothen geachtet (wie

ſich

ſich der Herr D. Alberti dieſes Beweißthums in ſeinem Compendio zum öfftern bedienet) weil die Heyden aus der Converſation mit dem Jüdiſchen Volck/ſo wohl auch per traditiones von ihren Vorfahren viel erhalten haben / das nicht zum natürlichen/ſondern zum göttlichen allgemeinen geoffenbahrten Geſetz gehöret. Ich habe zwar den Herrn D. Alberti in beſagten meinen Inſtitutionibus nicht geneñet/weil wir damahln in einer Stadt docireten. Aber er wird nach ſeiner bekandten Modeſtie es nicht übel nehmen / daß ich es jetzo thue. Ich könte ja wohl dieſerwegen für mich die Academiſche Freyheit und ſein eigenes Exempel anführen/ indem er in einen am X. Sonntage nach Trinitatis dieſes jetztlauffenden Jahres publicirten Programmate, (deſſen Titel iſt: D. Val. Alberti, SS. Theol. P. P. Extra Ordinarius Diſputationes ſuas Anti-Papiſticas & Lectiones Anti-Calvinianas publicè indicit.) ſich eben dieſer Freyheit wider einen Profeſſorem zu Franckfurt an der Oder bedienet. Aber ich kan ihn wohl verſichern / daß es mehr aus Liebe zur Wahrheit geſchehen / und weil ich unten ſein Compendium zu leſen/ meinen künfftigen Auditoribus recommendiren wil. Vorjetzo wieder zu meinen Zweck zu kommen / ſo kan ich es nicht anders als dem Glück gegenwärtiger Zeiten zuſchreibẽ/ daß man mir meine Freyheit in Lehren/deren ich mich in beſagten Inſtitutionibus bedienet/ ungekräncket gelaſſen / und dieſelben bißhero in öffentlichen Schrifften nicht angetaſtet/ ob ich gleich in denenſelben nicht allein das jenige / was vor mir andere von dem Recht der Natur geſchrieben / wiederholet/ ſondern auch noch weiter gegangen als der Herr von Puſendorff, und ohne Pralerey zu melden der erſte geweſen / der das allgemeine Göttliche geoffenbahrte Geſetz von dem Recht der Natur ausführlich entſchieden / und viel menſchliche Thaten/ſonderlich die zur ehelichen Geſellſchafft / und dem Gebrauch der zum Kinderzeugen gewidmeten

meten Gliedmaſſen gehören/die Grotius noch ſelbſt nebſt dem gemeinen Hauffen der Gelehrten zu dem Recht der Natur gezogẽ/dahin referiret. Denn gewiß/wenn ich zur ſelben Zeit/da der Herr von Pufendorff zu ſchreiben anfinge/ meine Inſtitutiones verfertiget/ und die Lehren vertheydiget hätte/die anitzo im andern und dritten Capitel des dritten Buchs anzutreffen ſind; ich glaube gäntzlich man würde mich nicht anders als den ärgſten Ketzer tractirt haben/ſo gar war damahls die gelehrte Welt in den Præjudiciis der alten Lehren erſoffen; maſſen man denn deßwegen einen ſo groſſen Lermen mit dem Herrn von Pufendorff angefangen/als er nur von der Polygamie vieler Weiber in ſeinem opere de Jure naturæ pro & contra raiſoniret/ und doch den ſtärckeſten Ausſchlag gegeben/daß dieſelbige dem Recht der Natur nicht gemäß ſey. Was würde man erſt gethan haben/wenn er/ wie ich/ offenbahrlich behauptet hätte/daß weder die Polygamie vieler Weiber noch vieler Männer/ingleichen die Blut-Schande in gerader Linie u.ſ.w. aus dem Recht der Natur könne beſtritten werden/ ſondern daß die Unzuläßigkeit dieſer Laſter eintzig und alleine aus der heiligen Schrifft hergeführet werden müſſe. Und gleichwol hat die Glückſeligkeit unſerer Zeiten mir die Ruhe verſchafft/ daß dieſe meine Inſtitutiones nicht alleine cum approbatione & cenſura, uñ zwar der erſte Theil davon ſelbſt zu Leipzig gedruckt worden/ und daß man mich dieſerwegen in öffentlichen Schrifften unangefochten gelaſſen/ ſondern auch daß der Herr D. Alberti ſelbſt darzu ſtille geſchwiegen/ der doch ſonſt nicht leichte etwas unbeantwortet läſt. Ich rede dieſes nicht aus einer Uberhebung/ ja ich würde mich ſelbſt beſcheiden dieſes alles ſo auszudeuten/ daß man meine Lehren für ſo nichtswürdig gehalten/ daß ſich kein Gelehrter die Mühe genommen/ darumb zu bekümmern/ oder ſie einer Widerlegung würdig zu achten/ wenn mir nicht der Ausgang meiner Verfolgung gewieſen/ daß man meine Perſon allerdings in Conſideration gezogen/ und daß meine Lehre meine Widrigen nicht wenig wider mich irritiret. So bin ich auch gewiß verſichert/ daß alsbald bey Publicirung dieſer meiner Inſtitutionum gantze Collegia öffters zuſammen komen/ dieſes mein Buch Bogenweiſe/ und da es noch naß von der Preſſe geweſen/durch examiniret/ und geſuchet/ ob ſie etwas das die Confiſcation meritirte/ darinnen finden könten. Ich bin auch nicht ſo ruhmräthig/ daß ich frolo-

frolocken ſolte; ob habe der Herr D. Alberti durch meine Gründe bewogen/ ſeine Meynung / die ich vor irrig halte / geändert. Ich könte ja wohl mit einem gleichen luſu ingenii und noch vielleicht mit einer gröſſern Emphaſi das aus dem Terentio hergenommene Sprichwort: Erubuit ſalva res eſt, deſſen ſich der Herr D. Alberti in oben allegirten Programmate wider den Profeſſorem zu Franckfurt an der Oder zum öffern bedienet/ auch hier wider ihn gebrauchen. Alleine wenn ich eines theils bedencke/ daß ſich ſolches zu der Controvers die ich mit ihm abhandele: Ob der Stand der Unſchuld die Richtſchnur unſers jetzigen Thun und Laſſens ſeyn könne? nicht wohl ſchicke / indem es ſehr wahrſcheinlich iſt/ daß man im Stand der Unſchuld wohl den Terentium nicht würde tractiret/ noch die Invention zu einem Programmate daraus hergenommen haben; anders theils auch ihrer viele ſich finden dörfften / die dieſe meine Meditation auff eine Satyriſche Weiſe auslegen möchten/ da ich mir doch gäntzlich fürgenommen die Satyriſche Schreib-Art bey ſeite zu legen / ſo wil ich es unterwegen laſſen; Zumahl mir wohl bekant / daß der Herr D. Alberti dieſes ſein Compendium für unbetrieglich und infallibel hält / und ich alſo/ wie erwehnet/ die meinen Inſtitutionibus bisher gegönnete Ruhe niemand anders als der glückſeligen Freyheit unſerer Zeiten zuzuſchreiben habe. Ich habe ſeit der Publication dieſer meiner Inſtitutionum kein Collegium drüber gehalten. Nachdem mich aber allhier etliche Lehrbegierige darumb erſucht / daß ich zwiſchen Michaëlis und Oſtern künfftiges Jahrs ihnen dieſelben erklären möchte/ habe ich ihrem ehrlichen Begehren gratificiren/ und Morgen/ geliebtes Gott / nach Mittage umb 2. Uhr (es wäre denn / daß meinen Herren Auditoribus eine andere Stunde belieben ſolte) hierzu im Namen Gottes den Angfang machen wollen. Ich werde mich befleißigen in dieſem Collegio ihnen nicht allein die kurtzgefaßten Theſes deutlich zu erklären / ſondern auch / weil ich in denen Inſtitutionibus keine Autores allegiret/ ihnen zu deſto beſſerer Nachleſung die Autores, abſonderlich wider die ich diſputire / zu melden. Für allen Dingen aber wird nöthig ſeyn/ daß ſie ſich des Herrn von Pufendorff ſein Opus de Jure Naturæ & Gentium anſchaffen/ weil faſt kein Blat in meinen Inſtitutionibus ſeyn wird/ das ſich nicht darauf beziehen ſolte. Hiernechſt verlange ich von ihnen / daß ſie auch des

Herrn

Herrn D. Alberti ſein Compendium Juris Naturæ, und ſonderlich den erſten Theil/ welcher ohne dem kurtz iſt/ mit Fleiß durchleſen/ damit ſie die Wahrheit meiner Lehr-Sätze/ und die Unzulängligkeit der Seinigen deſto beſſer begreiffen mögen. Ich würde in Wahrheit dieſes nicht prætendiren/wann ich nicht der Güte meiner Sache wohl verſichert wäre. Denn es iſt ein langhergebrachter Gebrauch unter denen Gelehrten / die keine gute Sache haben/ daß ſie ihre Untergebene oder Zuhörer abhalten/diejenigen/ſo ſie widerlegen wollen/ nicht ſelbſten zu leſen / oder ihnen wol gar ſolches verbieten / unter dem Schein/als ob in denen Schrifften derer Gegner ein heimliches und gefährliches Gifft fürhanden wäre. Ich verſichere hingegentheil meine Zuhörer/ daß des Herrn D. Alberti ſein Buch / unerachtet er von mir diſſentiret / kein gefährliches Buch ſey / und daß ſie den geringſten Gifft/der ihnen an Erkäntniß der Wahrheit ſchaden könte / darinnen nicht antreffen werden / denn ich habe ſolches aus eigner Erfahrung. Und ſolcher Geſtalt hoffe ich/es werde ſich der Herr D. Alberti deſto weniger über mich zu beſchweren haben/als ob ich irraiſonnabel oder anders als einem die Wahrheit ſuchenden Manne gebühret/ mit ihm verführe. Letzlich wird es auch nicht ſchaden können/wenn ſie ſich meine Introductionem ad Philoſophiam Aulicam anſchaffen/ weil ich darinnen das πρῶτον ψεῦδος, welches den Herrn D. Alberti zu dieſer ſeiner Hypotheſi de Jure Naturæ ſcheinet verleitet zu haben / widerleget/ nemlich die von ihm erdichtete Philoſophiam Chriſtianam, oder eine ſolche Philoſophie, welche ihre Lehr-Sätze aus denen Grund-Sätzen der Göttlichen Offenbahrung herleitet / und die ſolchergeſtalt beſage deſſen / was ich in dem erſten Capitel meiner Einleitung zu der Vernunfft-Lehre erwieſen/ die zwey Lichter der Natur und Göttlichen Offenbahrung gantz offenbahrlich mit einander vermiſchet. Dieſes wenige iſt es / was ich meinen zukünfftigen Herren Auditoribus zum voraus zu erinnern für nöthig erachtet/ das übrige werde ich zu ſeiner Zeit in dem Collegio ſelbſt berühren. Gegeben in Halle den XIX. Sonntag nach Trinitatis M DC XCI.

Inſtitut.

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ

LIBER I.

CAP. I.

De Jurisprudentia in genere.

SUMMARIA.

JVriſprudentia reſolvitur in duos conceptus, reſpectu quorum initio conſideratur ſeorſim §. 1. & quidem quoad terminum Prudentiæ §. 2. qui ut rectè intelligatur, repetitur breviter tota doctrina de habitibus & eorum diviſione §. 3. usque ad §. 21. & oſtenditur quam ſæpè hîc Peripatetici errent §. 22, usq; ad 26. Deinde quoad terminum Juris §. 27. qui ſumitur vel pro Lege, cujus traditur 1. definitio §. 28. usque ad 35. 2. Objectum perſonale, Homo, cujus definitio & partes aliter quam vulgò conſiderantur, §. 35-52. 3. Objectum reale, actiones humanæ. Hic exponitur, quænam actiones legi ſubſint, percurrendo ſingulas actionum claſſes. §. 52-66. & inde formantur axiomata decem de imputatione actionum humanarum §. 66-77. 4. Autor, Deus vel Homo §. 78. 5. Contraria, mutatio & diſpenſatio §. 79. 80. 81. Porrò ſumitur etiam Jus pro Attributo perſonæ. Hujus exhibentur 1. Definitio §. 82. ubi oſtenditur a) quid ſit qualitas moralis

 acti-

activa & paſſiva §. 83. b) *Fons omnis juris humani, ſc. voluntas ſuperioris* §. 84. 85. c) *quid ſit perſona, quid ſtatus? Quotuplex perſona?* §. 86. 87. 88. d) *quid ſit τὸ aliquid in definitione* §. 89. e) *Quid ſocietas?* §. 91. 92. *& ejus diviſiones in æqualem, inæqualem & mixtam,* §. 93. *divinam & humanam,* §. 94. *naturalem & arbitrariam,* §. 95. *ſimplicem & compoſitam,* §. 96-99. 2. *Axiomata ex definitione juris deducta* §. 100-104. 3. *Diviſiones in perfectum & imperfectum,* §. 104. 105. (*Hujus diviſionis uſus,* §. 106. 107. *& notæ utriusque juris* §. 106. 107.) *connatum & acquiſitum,* §. 114. *Imperium, Libertatem, Dominium, Jus in re, Creditum,* §. 115-121. *Vulgare & eminens,* §. 122-127. *Naturale, Gentium & Civile* §. 128-131. 4. *Attributum: mutabilitas* §. 132. 133. 5. *Correlatum: Obligatio. Hæc definitur,* §. 134-137. *& dividitur.* §. 138. *Oſtenditur: omnem obligationem eſſe mutabilem.* §. 139. 140. 141 *Hâc occaſione etiam exponitur actio, quatenus & hæc dicitur juſta, atque variæ ſignificationes actionis juſtæ, licitæ, honeſtæ, & quæ his opponuntur, explicantur.* §. 142–153. *Tum conſideratur Jurisprudentia* conjunctim, *quod ea & legem & attributum perſonæ pro objecto habeat, maximè tamen legem.* §. 154. 155. *Unde definitur* §. 156. *& dividitur in Legislatoriam, Conſultatoriam & Judicialem* §. 157 158. *Non confundenda Jurisprudentia cum ipsâ legum explicatione & applicatione* §. 160. *Partes duæ Jurisprudentiæ Judicialis.* §. 161. *Jurisprudentia vel divina vel humana* §. 162. *Differentia Jurisprudentiæ à Theologia & reliquis Facultatibus,* §. 163–171. *Differentia inter Jurisperitum & JCtum* §. 172.

§. 1.

J*Urisprudentiæ* vox duplicem involvit conceptum, unum *Prudentiæ*, alterum *Juris*.

2. *Prudentia* qvid ſit non melius noſſe poterimus, qvam ſi diviſionem *habituum* paulo altius repetierimus.

3. Uti vero per habitum hîc intelligimus conceptum ali-

aliqvem Philoſophicum, ita qvæ alii in hâc doctrinâ de *habitibus infuſis* a) diſſerere ſolent, eoqve v. g. *donum lingvarum in Apoſtolis* referunt, nos non turbabunt, qvi circulos luminis naturæ & revelationis turbare nolumus.

4. Eadem obſervatio eſt, dum *fides, ſpes, charitas*, ipſa *Theologia* ad claſſem habituum referuntur ab aliis, qvod nihil aliud eſt, qvàm myſteria fidei metiri velle modulo inepto rationis.

5. Nos ita procedemus: Habitus eſt vel *intellectualis*, qvi in intellectu reſidet & acqviritur actibus intellectus, qvi ſunt: affirmare & negare, vel *voluntarius*, qvi reſidet in voluntate, & acqviritur actibus voluntatis. Per actus autem voluntatis hîc non ſolum intellige internos, ſcilicet: appetere, averſari, ſed & externos, videlicet actus locomotivæ, qvatenus à prioribus diriguntur.

6. Habitus *intellectualis* vel pro objecto habet *principia* b) tam theoretica qvam practica, & vocatur *intelligentia*, vel *principiata*. c)

7. *Poſterior* eſt vel *Theoreticus*, qvi pro objecto habet cogni-

ad §. 3. a) mutavi in hac editione §. 3. & 4. In præcedenti ſiquidem editione ſecutus eram adhuc communem doctrinam libellorum Logicorum in capite de Qualitate, atque adeò diſtinxeram inter habitus infuſos & acquiſitos, hos in eos, qui viribus ſupernaturalibus & naturalibus acquiruntur. Et in poſterioribus perrexeram. Sed hîc malui planè iſtas duas priores diviſiones ſeponere ob rationes in theſibus dictas.

ad §. 6. b) ſcilicet complexa ſeu propoſitiones.

c) i. e. concluſiones ex iſtis primis principiis ortas, ſeu principia incomplexa, ſeu cognitionem rerum de quibus propoſitiones formantur.

ad

cognitionem Creatoris & creaturæ, vel *Practicus*, qvi pro objecto habet cognitionem actionum humanarum.

8. *Theoreticus* vel conſiderat *ens in genere*, qvi dicitur *Ontologia*, d) hodiè vulgariter *Metaphyſica*, e) vel certas *entis ſpecies*.

9. Et qvidem vel *Creatorem*, qvi vocatur *Sapientia*, f) olim etiam *Methaphyſica*, g) hodiè: *prima pars Pneumaticæ*, h) vel *creaturas corporeas*, i) & appellatur *ſcientia*. l)

10. *Scientia* vero contemplatur creaturas corporeas, vel ratione eſſentiæ & qvalitatum, qvod facere debet *Phyſica*, vel ratione qvantitatis, qvod facit *Matheſis*.

11. Seqvitur habitus *Practicus*. Atqvi hic *m*) vel occupatur circa actiones hominum honeſtas, & appellatur *Prudentia*, vel turpes & dicitur *Aſtutia*, vel indifferentes, & vocatur *Solertia*.

12. Qvi

ad §. 8. d) Ita Claubergius ſcripſit Ontologiam, & ante eum alii.

e) vide quæ hàc de re eleganter diſſerit B. Pater in Hiſtoriâ Metaphyſicæ ſubjunctâ ejus quæſtionibus Metaphyſicis.

ad §. 9. f) Unde & ſapientiæ imperium tribuitur inter Habitus intellectuales. Qvamvis ineptiſſimè eundem titulum hodiè multi tribuant Metaphyſicæ, quatenus eſt ſimplex Ontologia.

g) Dicebatur autem olim Metaphyſica, quod poſt Phyſicam tractari debebat, quia cognitio creaturarum ducit ad cognitionem Creatoris. Carteſiani ergo cum methodum inverſam ſequantur, ſuam doctrinam de Deo Metaphyſicæ nomine inſignire non poſſunt. Et Ontologia Peripateticorum pariter ineptè Metaphyſicæ nomen retinet.

h) Nam tractatur in Pneumatica 1. de Deo, 2. de Angelis, 3. de Animâ ſeparatâ. Ignorat vero Pneumaticam philoſophia vetus, cum ſit novum inventum Scholaſticorum, ut oſtendit Pater in hiſtoriâ Metaphyſices.

i) quia ſpiritus creatos ſeparatim exiſtentes ignorat ratio ſibi relicta.

l) Unde Ariſtotelicis tot ſunt ſcientiæ, quot ſubſtantiæ: Sunt autem ſub-

12. Qvi vero in his omnibus ingenio caret, *ſtupidus* & *imprudens* dicitur.

13. Dum vero prudentia verſatur circa actiones *honeſtas* ita circa eas occupata eſt, ut non excludatur earum *jucunditas* & *utilitas*, ſed ut ea honeſtati ſubordinetur. Nam honeſtum vel maximè jucundum eſt & utile.

14. Qvatenus autem magis ab utilitate & jucunditate abſtrahit, & honeſtatem actionum, ſeu earum convenientiam cum lege præ oculis habet, eatenus ad differentiam prioris, cum additamento *Jurisprudentia* dicitur latè accepta.

15. Porrò homines, qvorum actiones dirigit prudentia, vivunt vel in *ſocietate civili*, & tum dicitur *Prudentia Politica*, vel in *ſocietate domeſtica*, & vocatur *Prudentia Oeconomica.*

16. *Utraqve* verſatur vel circa actiones *futuras* vel *præteritas*. Illa *Conſultatoria* eſt latè ſic dicta, *n*) hæc *Judicialis* in *latiſſimo* ſignificatu. *o*)

ſubſtantiæ tres: Deus, unde Metaphyſica, Cœlum, unde Aſtronomia, & Corpus naturale, unde Phyſica. Sub ſe enim in latâ acceptione ſcientia comprehendit ſapientiam.

ad §. 11. m) Varia mutavi à §. 11. ad 20. quæ aliter extant aut ordinata erant in primâ editione, quæ inde provenerant, quod, quia obſervaveram artem non poſſe ad habitus intellectuales referri, prudentiam ſolam in claſſe habituum practicorum retinueram, eamque feceram ſynonymum habitus practici.

ad §. 16. n) quia, ut vides, hæc Legiſlatoriam ſub ſe comprehendit. At communiter Conſultatoria ſtrictè dicta Legiſlatoriæ opponitur, vide §. 19.

o) quatenus hic etiam judicamus, an utilis fuerit actio an jucunda, In ſtricto ſignificatu, de quo §. 19. judicamus ſaltem an honeſtæ fuerint.

17. *Conſultatoria* vel occupata eſt circa actiones *proprias*, vel *alienas*.

18. Et qvidem aut *ſuperiorum*, aut *parium*, aut *inferiorum*.

19. Harum ultima ſpeciali nomine dicitur *Prudentia Legislatoria*, qvæ eſt pars nobiliſſima *Jurisprudentiæ latè* acceptæ. Reliqvæ ſpecies nomen *Prudentiæ Conſultatoriæ* retinent, & illa qvidem, qvæ ſuperiori in legibus ferendis vel actionibus propriis ſecundum normam legum divinarum inſtituendis conſilia ſuppeditat, eſt altera pars *Jurisprudentiæ latè* acceptæ. Qvæ vero in ſpecie circa actiones honeſtas *aliorum* easqve *præteritas* verſatur, eſt prudentia *Judicialis ſtrictè* dicta, item *Jurisprudentia ſtrictè* dicta, ſeu tertia pars *Jurisprudentiæ latè* acceptæ.

20. Sumitur ergò, ut vides, Jurisprudentia vel latè vel ſtrictè. Late, ut ſub ſe Legislatoriam & Conſultatoriam comprehendat, ſtrictè pro ſolâ Judiciali.

21. Reſtat habitus *Voluntarius*. Hic acqviritur actionibus vel lege præceptis, & eſt *Virtus moralis*, vel lege prohibitis, & dicitur *vitium morale*, vel deniqve lege permiſſis, & nihil eſt aliud qvam *Ars*. p) Singuli ergo habitûs voluntarii habent ſuos directores in intellectualibus Practicis, virtus *Prudentiam*, vitium *Aſtutiam*, Ars *Solertiam*. q)

22. At-

ad §. 21. p) *Poterit hoc probari per inſtantiam. Nam omnis ars pro fine habet actionem indifferentem, eamque vel jucundam vel utilem. Non obſtant ars amandi, bibendi (vitiosè nempe.) Nam hîc eſt abuſus vocis. Cavendum tamen maximè ne vanitas ſe immiſceat artibus, quæ quomodo differat à turpi actione, dixi* in dodec. qvæſtion. promiſc. qv. 4.

q) *confer jam cum hâc diſtributione habituum quæ diſſerui* in diſſert. proœmiali §. 35.

ad

22. Atqve hæc ideò paulò altius repetenda fuerunt, qvia communis doctrina Peripateticorum de diviſione habituum & ſpeciebus Virtutum intellectualium infinitis ſcatet erroribus, qvos facilè qvis deprehendet, qvi eorum tradita cum hactenus dictis contulerit. *r*)

23. Illum hic non poſſumus non paulò fuſius detegere, qvod communiter inter Habitus intellectuales *Theoreticos* & *Practicos* illam dicant intercedere *differentiam*, qvod hi pro fine habeant etiam actionem, illi autem in contemplatione, tanqvam fine ultimo ſubſiſtant.

24. Nam hic error non ſolum rectæ rationi eſt adverſus, cum omnes habitus theoretici, ut facilè per inductionem probari poteſt, tendere debeant ad praxin, ſed & cum verâ religione pugnat, propullulans videlicet ex falsâ

ad §. 22. *r*) *Vide potiſſimum, quæ ex mente Peripateticorum tradit B. Pater* in Tab. 29. Philoſ. Practicæ, & ibi in annotationibus potiſſimum annot. 127. *Numerabimus hîc ſaltem errores potiſſimos.* 1. *Errant, dum Intelligentiam faciunt ſpeciem habituum Theoreticorum, quod inde provenit, quia de principiis practicis parum fuerunt ſolliciti.* 2. *Errant, quod Ontologiam confundant cum Metaphyſica.* 3. *Quod doctrinam de Deo ex Metaphyſicâ exemerint, & ad ſeparatam diſciplinam Pneumaticam retulerint.* 4. *Quod ſuam hodiernam Metaphyſicam jactent pro ſapientiâ, cum nihil ſit quàm Lexicon terminorum omninò non, vel certè parum utilium.* 5. *Dum in Pneumaticâ tractant de angelis & animâ ſeparatâ.* 6. *quod putent, prudentiam verſari circa actiones honeſtas tantùm, cum etiam verſetur circa utiles, quod apertè in prudentiâ conſultatoriâ fatentur.* Conf. Patr. tab. ult. Phil. Pract. l. 56. ſeq. 7. *Quod Legiſlatoriam & Conſultatoriam ſolum ut ſpecies diverſas conſideraverint, cum tamen Legiſlatoria ſit ſpecies conſultatoria.* 8. *Errant in cæteris differentiis inter prudentiam Legiſlatoriam, Conſultatoriam*

falſâ Gentilium opinione, opinantium, Dei eſſentiam conſiſtere in contemplatione. *s*)

25. Spectant eo varia effata Summi, qvem profitentur, Ariſtotelis. t) *Beatitudinem theoreticam eſſe nobiliorem Practicâ; comitari eam voluptatem ſinceriorem, qvam Practicam; theoreticam magis copulare hominem cum Deo, qvam Practicam*, item: u) *Prudentiam aliqvatenus inſervire ſapientiæ &c.*

26. Nobis præ his nugis omnium maximè arridet ſapientiſſimus Apoſtoli diſcurſus, amorem videlicet ex pru-

toriam & Judicialem exponendis, quas exhibet idem Tab. 29. lin. 50. ſeq. 9. *Dum* Philoſophiam Practicam *ſuam prudentiæ nomine dignantur, cum tamen non ſolum ex propriâ eorum hypotheſi & explicatione trium Prudentiæ partium, quas modo memoravimus, non detur niſi* Jurisprudentia, *ſed & revera ipſorum Philoſophia Practica nihil aliud ſit quàm lexicon terminorum nec Politico, nec JCto, nec Oeconomo multum utilium, reliqvum ipſismet, fatentibus, optima Doctrina Prudentiæ in ipſorùm Prudentiâ deficiat, ſcilicet doctrinâ Mediorum*, vid. Patr. Tab. ult. lin. 60. ſeq. 10. *Errant in exponendâ differentiâ inter verſutiam, prudentiam & imprudentiam.* Vid. Tab. 29. lin. 62. & in annot. ibid. 11. *Errant, dum artem dicunt eſſe habitum intellectualem, confundentes videlicet artem cum ſolertiâ. Errant* 12. *dum habitum moralem vel virtutem moralem faciunt ſynonymon habitûs voluntarii, omittentes iterum artem.*

ad §. 24. *s*) *nudâ ſcilicet, quæ ne quidem pro fine habet actionem. Vide tamen explicationem meam ulterius* in diſſert. procem. §. 37. *Nec melius Dei eſſentiam homo ſibi concipere poteſt, quam per æternum amorem.*

ad §. 25. *t*) Vid. Tab. 6. Philoſ. Pract. lin. 15. & 20. junct. annot. 34. n. 2.

u) Vid. Patr. annot. 127. ad Philoſ. Pract. n. 10.

ad

prudentiâ oriundum omnibus contemplationibus longè præferentis.*x*)

27. Atqve hæc occaſione Prudentiæ. *Juris* vox ſumitur multis modis. *y*) Potiſſimum vel pro *lege*, vel pro *attributo perſonæ.* *z*)

28. *Legem* aliter Grotius, *a*) aliter Ariſtoteles *b*) definiunt, aliter JCti. *c*) Mirè verò ac ineptè pariter hîc ſudant Scholaſtici. *d*) Nos ita: *Lex eſt juſſus imperantis obligans ſubjectos, ut ſecundum iſtum juſſum actiones ſuas inſtituant.*

29. Differt per hanc definitionem lex tùm à conſilio, tùm à pacto, & qvidem variis modis. *e*) Sed hæc communiter inculcari ſolent. Illud potiſſimum notes, ut non commune: *Lex ſemper obligat etiam ſine pacto: Pactum* nun-

B

ad §. 26. x) adde declarationem ex diſſert. prœm. th. 36.

ad §. 27. y) vide hîc potiſſimùm JCtos ad tit. Inſt. & Pand. de Juſtitiâ & Jure.

z) Grotius de J. B. & P. l. 1. c. 1. §. 4. & 9. *Nam, quem tertium ſignificatum Grotius* d. l. §. 3. *addit, quod ſumatur etiam pro actionis attributo, magis ad juſtum in concreto, quàm ad jus in abſtracto pertinet.*

ad §. 28. a) quod ſit regula actuum moralium, obligans ad id quod rectum eſt. Vide Grotium d. l. §. 9. Conf. Velthem. ad Grot. p. 42. ſeq.

b) Ariſtoteli Lex eſt oratio à prudentiâ & intelligentiâ profecta, vim habens cogendi. Vide Patris Tab. 25. lin. 6.

c) vid. l. 1. ſeq. ff. de LL. ibiqve Dd. & ad Inſt. de J. N. G. & C. §. Lex eſt.

d) De Scholaſticorum litigiis circa eſſentiam Legis vide prolixè Dn. Oſiandrum in Typo legis naturæ p. 17. ſeqq. *Quidam ex illis dicunt legem eſſe dictamen rectæ rationis, indicans actiones eſſe bonas vel malas in genere morum.*

ad §. 29. e) Lex proficiſcitur à ſuperiore & fertur inferioribus etiam invitis, ſemperque vim obligan-

nunquam ſine lege, etſi lex qvandoqve obliget mediante pacto. Tum igitur pactum eſt ſaltem obligationis occaſio, ut remotio valvarum occaſio eſt illuminationis in hypocauſto. *f*)

30. Autor Legis ſemper eſt *imperans*, qva voce malumus uti, qvam cum aliis voce *ſuperioris*. Nam præter *ſuperioritatem imperii*, dantur & aliæ ſuperioritates, *ordinis*, puta, *dignitatis*, addo etiam *beneficii*, qvæ hujus loci non ſunt. *g*)

31. Hinc

gandi habet. Conſilium datur etiam à pari & inferiori, etiam pari & ſuperiori, nec unquam obligat, etiamſi is, cui datum fuerit, ſuum præbuerit aſſenſum. Pactum ſemper eſt inter pares & requirit conſenſum duorum.

f) *Communiter dicitur obligationem oriri vel immediatè ex lege, vel mediatè per pactum. Malo tamen aſſerere ſed ſecundum explicationem* in diſſert. procem. §. 38. *omnem obligationem oriri ex lege, & pactum veram cauſam (etiam mediam) obligationis non eſſe, ſed ſolum medium. Probari ſententia mea poterit ex definitione obligationis, quam vide* infrà §. 134. 135. *Malo etiam adhibere vocem* medii *quam* cauſæ per accidens, *aut etiam* cauſæ ſine qvâ non, *quia nolo me immiſcere tricis Scholaſticorum de differentia inter cauſam per accidens & cauſam ſine quâ non, quam nobis peperit iterum ſtudium explicandi ſcripturam per Metaphyſicam, v. g. in quæſtione: an Deus ſit cauſa peccati?*

Ad §. 30. g) *Imperii oppoſitum ſubjectio, & includit hæc ſuperioritas etiam reliquas. Beneficii oppoſitum reverentia, & includit ferè ſuperioritatem dignitatis & ordinis. Dignitatis oppoſitum eſt minor dignitas vel etiam vilitas, & infert præter alia jura etiam præcedentiam ſeu ſuperioritatem ordinis. Denique ſuperioritas ordinis tantùm in præcedentiâ conſiſtit inter perſonas ejusdem dignitatis. Diſtinctio inter ſuperioritatem imperii & beneficii ſuum uſum potiſſimum exeret infra in doctrinâ de ſocietate paternâ.*

ad

31. Hinc ſeqvitur, qvod Deus non agat ſecundum legem, & qvod lex æterna ſit figmentum Scholaſticorum. *h*)

32. Is cui Lex fertur, eſt *ſubjectus* ſeu *parens*. Hic rationem præſupponit, qvæ cum non cadat in bruta, ergo neqve lege eadem obligari poterunt. *i*)

33. Reſtat itaqve *homo*. Unde Lex communiter appellatur norma actionum humanarum. Actio autem hominis legi attemperata unâ voce dicitur *officium*.

34. Sed actiones hominis ſunt variæ, alias enim ſibi proprias inſtituit, aliæ ipſi cum beſtiis & plantis communes ſunt. Videndum igitur de qvibusnam diſponere lex poſſit. Atqve hic prius de *homine ipſo ejusqve eſſentiâ* diſtincti erunt formandi conceptus, ac præconceptæ qvædam opiniones removendæ.

35. *Homo* eſt animal rationale. Sic vulgo homo definitur. Nec aliam definitionem admittit ſcala prædicamentalis ſubſtantiæ in libellis Logicis. Qvamvis neqve ſit ad mentem Ariſtotelis, neqve ad palatum Porphyrii

ad §. 31. h) vide qvæ dixi in diſp. de philoſ. jur. § 26. & adde diſſert. proœm. §. 39. *Fortè hæc Scholaſticorum doctrina propullulavit ex ignorantiâ primorum principiorum in jure naturæ, & confuſione Jurisprudentiæ naturalis cum Theologiâ, aut ex ſemel præſuppoſitâ ineptâ legis deſcriptione quod ſit dictamen rectæ rationis. Habet hæc doctrina Scholaſticorum aliquid analogi cum doctrinâ gentilium in phyſicis de materiâ primâ Deo coæternâ, & in moralibus cum doctrinâ de fato.*

ad §. 32. i) Conf. Deuſingium de ratione & loqvelâ brutorum diſſert. ſelect. p. 187. ſeqq. *Ad objectiones de intellectu & voluntate brutorum reſpondetur communiter in Collegiis Ethicis.*

ad

phyrii autoris iſtius ſcalæ. *l)* Impugnatur autem eadem variè à Chryſoſtomo, Cardano, Helmontio, Antonio le Grand, & aliis. *m)* Nos retinebimus, ſed cum explicatione debitâ.

36. *Animal* haudqvaqvam arbitramur eſſe corpus vivum ſentiens, ſed putamus eſſe corpus vivum motu præditum. Scilicet ut hactenus ad oculum demonſtrarunt acutiores Philoſophi, *n) beſtiæ ſenſu carent*, interno nempe, ſine qvo ſenſus externus ſenſus nomen haud meretur, neqve aliter moventur ac machinæ, *o)* niſi qvod in iis etiam ſubtiliores auræ particulæ ab extra illa organa, qvæ apud homines ſedes ſunt ſenſuum exteriorum, feriendo, contactu harmonico motus interiores qvandoqve cieant.

37. Scio

ad §. 35. l) *Gentiles enim ſtatuebant eſſentias medias inter Deum & homines, alii dæmonas, alii faunos & ſatyros. Unde Ariſtoteles & Porphyrius hominem definiebant: animal rationale mortale.*

m) *oſtendam id Deo dante peculiari quæſtione:* Qvid eſt homo?

ad §. 36. n) vide Diſſert. proœm. §. 40. *Cæterum in hoc abeo à Carteſianis, quod ſtatuam in beſtiis eſſe motorem aliquem internum, non tamen hunc ſine fugâ contradictionis ſenſum appellari poſſe ſtatuo.*

o) *& cum præcedenti adeò limitatione, quæ hic de machinis dicuntur, erunt intelligenda. Unde comparatio hæc eſt. Quemadmodum Machinæ moventur à tali aliquo principio interno, quod motus non dijudicat, ſic & beſtiæ. Igitur facilè reſpondere poſſum, ſi quis urgeat, in motu machinæ, ſi rotula una laboret, impediri reliquas omnes, non ita in beſtiâ. Ratio enim eſt, quod in beſtiis principium motus non proveniat à corpore aliquo craſſo, ut eſt rota, ſed à ſubtiliori, quòd propter ſubtilitatem ſuam vocatur ſpiritus animalis à materiâ diſtinctus. Si quis urgeat, impoſſibile eſſe, ut ejusmodi machina fiat ab homine, regeram, id ideò fieri, quia*

37. Scio non ſapere hanc hypotheſin illis, qvi veritatem aſſertionum ex antiqvitate metiuntur, qvibus tamen, ſi nihil aliud regerere poſſem, premerem ſaltem eos, ut ſi, qvod ſpero, beſtiis rationem adimant, differentiam *o*) mihi oſtendant inter ſenſum communem, phantaſiam atqve memoriam, qvam beſtiis tribuunt, & rationem hominis. *p*)

38. Itaqve homo, ut *vitam* cum *plantis*, ita cum *beſtiis locomotivam* habet communem. Qvod reſtat, voce *rationalis* includitur. *Ratio* autem hominis nihil eſt aliud, qvam cogitatio. *q*) Nam ſapienter Carteſius: *Homo dum intelligit, cogitat, dum vult, cogitat, dum ſentit, cogitat.*

39. Id vero ſpontè ex dictis ſeqvitur, duabus *rationis*

quia impoſſibile eſt homini efficere ejusmodi ſpiritum ſubtilem, eumque includere clauſtris ejusmodi.

ad §. *37.* o) *Itaque principalis mea aſſertio eſt: Beſtiæ ſenſu carent. Secundaria: Moventur ut machinæ. Si modò prius concedas, facilis ero, quocunque nomine principium iſtud motus in beſtiis velis nominare.*

p) *Explicari poteſt hæc obſervatio ex iis quæ Pater de ſenſibus externis recenſet* in phyſicâ cap. 48. q. 35. usqve ad 58. p. 242. ſeqq. *Quodſi ex* qv. 46. *item v. g. ex actionibus ſimiarum, ex docilitate animalium velis objicere, beſtias cognitione aliquâ & dijudicatione pollere, dabo inſtantiam: Oſcitante uno oſcitat & alter. Hoc ſæpius fit absque judicio, absque officio ſenſus communis. Adde v. g. unde evenit, ut Muſicus ſæpè (dum in aliis profundis meditationibus verſatur) canat aliquid, aut inſtrumento muſico harmonicè ludat, quamvis ſe id facere nec cogitet, nec facere velit? Item; unde evenit, ut difficillimè procedat, ſi velimus v. g. manum dextrorſum promovere, pedem ſiniſtrorſum? Proveniunt hæc à nullo principio judicante. Dixi latius* in introductione ad Logicam cap. 3.

ad §. *38.* q) In dicto cap. 3. *latè etiam dixi quid ſit cogitatio.*

ad

nis noſtræ *functionibus*, qvæ communiter recenſentur, *intellectui* puta & *voluntati*, addendam eſſe tertiam, *r*) *ſenſionem* nempe, locomotivæ qvidem contradiſtinctam, ſed appetitum ſenſitivum ſub ſe comprehendentem.

40. *Senſus* communiter in *internos* dividuntur & *externos*. *Viſus*, *Auditus*, *Olfactus*, *Guſtus* & *Tactus* vulgariter externos repræſentant, qvibus alii ut ſextam ſpeciem accenſent *Tactum venereum*, *s*) alii his omnibus ſeptimam & octavam addunt, *exſiccationem* in ore, & *famem* in ſtomacho. *t*) Interni *u*) ad tria genera reducuntur; *ſenſum communem*, *phantaſiam* atqve *memoriam*.

41. Sed ſenſus qvidem *externi* qvotcunqve ſint, paſſiones *x*) ſunt corporis, non functiones animæ. Aſt qvà ſimplex harum rerum apprehenſio fit, demum ſenſio oritur, qvam nomine *ſenſus communis* inſigniri, poſſumus tolerare, ut & qvod *phantaſia* dicatur, qvâ ideas ex his paſſionibus vel occaſione earum ſibi homo format *y*) & denique, quod *memoria* appelletur, qvâ homo iſtius ſen-

ad §. 39. r) *Non tanquam facultatem ſeparatam, ſed quod quà percipit, ad intellectum, quà appetit, ad voluntatem referri poſſit.* Vide theſes ſeqq. & conf. Patr. Phyſ. c. 48. qv. 1. ſeqq. p. 237. ſeqq.

ad §. 40. *s*) vid. Patr. Phyſ. p. 240. qv. 23. ſeqq.

t) *quod facit Bontekoe* von der menſchlichen Geſundheit.

Dictum hâc occaſione de cauſis multiplicatorum ſenſuum externorum.

u) *Faciunt alii plures ſenſus internos, ut Avicenna.* Vid. *Patris Phyſicam* p. 241. qv. 29.

ad §. 41. x) *quod facilè patet per inductionem. Nam & viſus fit receptione.*

y) *quanquam prius phantaſiæ officium referri poſſit ad ſenſum communem, poſterius ad memoriam.* Vide omnino Patris Phyſicam p. 214. qv. 44.

z) *non*

ſenſionis recordatur, *z)* aut *reminiſcentia, a)* ſi recordatio iſta mediante ratiocinatione fiat.

42. Dicunt autem & docent Peripatetici; *ſenſus omnes cognoſcere b)* objecta ſenſibilia, externos qvidem paſſivè, internos activè. Sed uti iſta *cognitio paſſiva* eſt non ens, ſic *activa cognitio* qvomodo absqve cogitatione eſſe qveat, non qvidem percipio, *c)* & ſic vel ipſi qvi hæc docent, neceſſe habent concedere ſenſus internos ab animæ rationalis facultate cognoſcente haud differre, vel qvid doceant, ipſi neſciunt. *d)*

43. Porro uti in ſcholis *e) appetitus ſenſitivus* deſcribitur, nihil aliud eſt, qvam *voluntas* approbans id objectum, qvod corpus delectat, qvi qvidem ſi legi non repugnet, benè eſt, ſin; erit voluntas hominis perverſa. *f)* Non magis tamen ob iſtam perverſitatem poterit voluntas illa ad animam aliqvam ſenſitivam homini cum beſtiis

z) *non quatenus condit.* Conf. iterum Patrem p.245. qvæſt. 54. ſeqq.

a) *De differentiâ inter memoriam & reminiſcentiam* vide Patrem p.249. qv. 69. ſeqq. *Nos utramque referimus ad rationem & dicimus, quod differant tanquam ratio & ratiocinatio.* Conf. th. 45.

ad §. 42. b) vide iterum Patrem p.246. qv. 56. ſeq.

c) Conf. omninò Patrem p. 253. qv. 87.

d) *Dicunt equidem, diſtingvendum eſſe inter ſenſus humanos & beſtiarum; illos cognoſcere, vel in cognoſcendo cogitare, hos non. Sed hic urgendi ſunt, ut ſenſum iſtum definiant vel cognitionem brutorum, vel à terminis iſtis abſtineant, niſi fateri velint, hæc omnia de beſtiis dici æque impropriè, atque rationem & cogitationem, quia diximus jam, ſenſum eſſe ſpeciem cogitationis.*

ad §. 43. e) Vide iterum Patrem p.251. qv. 76. ſeqq. & maximè p. 253. qv. 92.

f) *Hinc parum ſapida ſunt dicteria*

beſtiis communem relegari, qvam ratio perverſa. Nam utrobiqve homo dum perverſe ratiocinatur & dum perversè appetit, cogitat.

44. Reſtant itaqve intellectus & voluntas. *Intellectus* miſſis antiqvorum fabulis de *intellectu* qvodam *agente g)* extra hominem, vel *latè* ſumitur, ut memoriam intellectivam ſub ſe comprehendat, vel *ſtrictè*, ut eidem opponatur. *h)* Scilicet intellectus hominis *vel ſimpliciter apprehendit* objecta ſenſuum externorũ, propoſitionem aliqvam de illorum naturâ aut bonitate ex accidentibus eorum organa ſenſuum ferientibus, ac corpus delectantibus, formando, aut etiam de objectis jam anteà ſenſu perceptis confuſe ideas ſibi format, vel de veritate earum propoſitionum & de objecti bonitate, item de ideis ulterius per diſcurſum meditando *ratiocinatur*.

45. *Prior* facultas *intellectus* nomen retinet, *altera memoriæ intellectivæ* voce communiter inſignitur. Nos illam appellabimus *primam intellectus* operationem, hanc *ſecundam*, qvæ tamen ſecundum magis & minus infinitis modis variare poterit. Qvod ſi primam malles *rationem*, ſecundam autem *ratiocinationem* appellare, nec ſic refragabimur.

46. Ita non opus habemus, ut ſudemus in vulgatâ controverſiâ *de tribus*, aut qvatuor, aut pluribus *mentis operationibus*, i) præprimis cum prima mentis operatio, qvæ

ctoria Peripateticorum, quod voluntas ſuccumbat aliquando appetitui ſenſitivo.

ad §. 44. g) Vide latè Patrem in Phyſicâ cap. 49. p. 285. qv. 75. ſeqq. & omninò q. 101. p. 297.

h) Pater d. c. 49. qv. 9. ſeqq. p. 267.

ad §. 46. i) Vide Patrem d. c. 49. qv. 105. ſeqq. p. 294. & omninò qv. 111. 112.

ad

qvæ in ſcholis conſtituitur ſit non ens, & noſtra diviſio majorem præbeat uſum, de qvo mox.

47. Igitur ex internis ſenſibus qvi *communis* dicitur, ad primam intellectus operationem pertinet, ad utramqve *phantaſia* & *memoria*. l)

48. Solent eqvidem *intellectum* inſuper & in *Theoreticum* & *Practicum* dividere: *m)* Sed præterqvam, qvod iſta diviſio videatur inventa olim ad oſtendendam differentiam inter rationem brutorum & hominum, & præterea idem hîc, qvem ſuprà *n*) occaſione habituum Theoreticorum & Practicorum deteginius, lateat anguis in herbâ, etiamſi vel maximè intuitu objecti hanc diviſionem toleraremus, neſcio tamen an eadem magnum nobis uſum ſit exhibitura.

49. Uti vero intellectus de rerum naturâ & habilitate ad hominem judicat, ita *voluntas*, qvæ facienda ſint homini, determinat. Et qvidem determinatio iſta ſeqvitur ſtatim vel primam intellectus operationem, vel ſecundam. *Prior* facultas *ſimpliciter* appetit, *poſterior* eligit, *o*) poſſes adeo illam *appetitus*, hanc *electionis* ſeu *voluntatis ſtrictè dictæ* nomine inſignire.

50. Primi motus in *appetitu ſenſitivo*, prout vulgo deſcribitur, ſpectant ad appetitum ſimplicem, reliqvi

ad §. *47:* l) conf. ſuprà §. 41.

ad §. *48.* m) Pater cap. 38. qv. 27. ſeqq. p. 187.

n) ſuprà §. 23. ſeqq.

ad §. *49.* o) *Prior dicit: vellem. Poſterior: volo. Ita homo eſuriens videns cibum alienum non impedire ſe poteſt, quin objecto graviter ſtomachum movente, etiamſi juſtus ſit, & etiamſi jam ſtatuerit, quod nolit eo uti, intrinſecè cogitet: vellem, ſi liceret. Nam primi motus ejusmodi toties reiterantur, quoties objecta ſenſus movent.*

motus appetitus ſenſitivi, ut & integer appetitus rationalis, pertinent ad electionem.

51. Igitur talis eſt *proceſſus ordinarius ratiocinationis*, & actionum hominis. *p*) Poſtqvam objecta externa impulerunt ſenſus externos, ſeqvitur prima intellectus operatio, hanc excipit appetitus, qvi vel ſtatim imperat locomotivæ, *q*) vel remittit *r*) rem trutinandam ſecundæ intellectus operationi, ac poſteà eligit & locomotivam impellit &c. Ex his patet verum & illimitabile eſſe axioma: *Nihil eſt in intellectu, quod non fuerit in ſenſu*, s) item illud: *ignoti nulla cupido*. t)

52. Cum ergo homo vivat, nutriatur, creſcat, loco moveatur, ſentiat, intelligat, velit, jam videndum *quænam actiones à lege dirigantur?* Summatim iſtæ, qvæ ſunt in

ad §. 51. p) *loquor de hominibus adultis & provoco ad experientiam.*

q) *tunc non dicit:* vellem, *ſed:* volo. *Et tunc voluntas hominis vitio laborat. Unde vero hoc? Non à ſolâ aſſvefactione eſſe, ſed quod voluntas hominis jam ante intellectum (ſecundum noſtram concipiendi modum) ſit infecta, & præjudicia voluntatis inficiant ipſum intellectum, fuſius probavi* in Praxi Ethices ſeu de remedio amoris cap. 1.

r) *tunc dicit:* vellem, *vel: volo ſub conditione, ſi trutinavero, aut ſi non pecco.*

s) Vide Patrem p. 283. qv. 66. ſeqq. *ubi tamen non admittimus limitationem* in qv. 68. *Adde elegantem diſſertationem Deuſingii* de cognitione eorum, qvi ſurdi nati ſunt, in diſſert. ſelect. p. 174. ſeqq. *Confer & quæ diſſerui* in Introd. ad Logicam paſſim.

t) *Non obſtant exempla eorum, qui amaſias in ſomno viſas, nec ante cognitas depereunt. Ex illis tamen & ſimilibus exemplis hoc proverbium & in eo vox:* Ignotum *limitationem accipiet.* Conf. dicta lit. q.

Ad

in hominis arbitrio. *u*) Non ſunt autem, qvæ ad *vegetantem* animam communiter referuntur, neqve *paſſiones ſenſuum* externorum, *x*) neqve *prima in intellectu operatio*, neqve *primi motus in appetitu.* Remanent itaqve qvæ in arbitrio hominis ſint, *remiſſio voluntatis* ad ſecundam mentis operationem, ipſa ſuo modo *y*) *ſecunda mentis operatio*, eamqve ſubſeqvens *electio*, item regulariter *locomotiva.*

53. Qvod vero ſtatuitur communiter, *appetitum ſubeſſe voluntatis imperio*, *z*) de primis ejus motibus non

 pro-

ad §. 52. u) *Lex enim eſt norma. Unde requiritur ut homo viribus naturalibus poſſit & ſecundum, & contra legem vivere, qvod facilè patet, ſi quis conſideret eſſentiam voluntatis & differentiam ejus à naturâ brutorum. Homo velle poteſt etiam impoſſibilia, & ex poſſibilibus quæ communi naturæ nocent. In prioribus jam adeſt vinculum naturale: impoſſibilitas. Poſteriorem libertatem coercet vinculum morale, lex.*

x) *obſerva tamen & hic & in reliquis diſtinctionem inter v. g. paſſiones ſenſuum, vel earum perceptionem, & inter locomotivam ſenſibus conjunctam, aut eos præcedentem, quæ omninò legi ſubeſt. Unde juberi poteſt filius, ne audiat comœdias, ut attendat horologium, ut memoriter diſcat carmen, &c. Et ita in reliquis.*

y) *i. e. ut intellectus in veritatem rei inquirat, quæ dicitur locomotiva intellectus. Ut non turbetur in ſpeculationibus, aut ut veritatem conſequatur (à voluntate ſcil. infectus, aut ſi res talis ſit, ut ad certam veritatem deduci nequeat,) in arbitrio non eſt.*

ad §. 53. z) Vide Tab. Patris 4. Phil. Pract. lin. 42. *Similiter, quod additur, appetitum poſſe reluctari, non placet, ſi de reluctatione totali intelligatur. Nam ſi bonum jucundum prædominari honeſto patitur homo, effectus ipſius voluntatis eſt. Et adeò ad voluntatem ſuprà retulimus appetitum ſenſitivum.*

a) d.l.

procedit, ſicut nec qvod de *locomotivâ* aſſeritur, *a)* eam in univerſum ab hominis arbitrio dependere, nam & hic excipienda eſt locomotiva, quâ homo ad depellendum *b)* imminens corporis malum utitur. *c)*

54. Uti autem pro certo ſtatuendum eſt, in *intellectu* noſtro & præprimis in ejus operatione ſecundâ naturalem ineſſe *rectitudinem*, quæ debitâ attentione adhibitâ nos decipi circa res morales *d)* non patiatur, *e)* ſic *voluntas* ſtrictè dicta in homine eſt omnino *libera*, *f)* & verum axioma: *voluntatem non poſſe cogi*, qvamvis *g)* bonum in genere ſemper appetat, & ſæpè tum intrinſecè à peculiari ingenii diſpoſitione, & humorum temperamento, à cœli ſoliqve genio, ſemine, ætate, victu, valetudine, ſtudiorum ratione &c. provenientibus, à conformatione item organorum corporis, agendi conſvetudine, affectibus, *h)* & morbis qvibusdam, tùm extrinſecis aliorum actionibus valde inclinetur; ab obligatione autem à ſuperiore ipſi impoſitâ ſemper inclinari debeat. *i)*

55. At-

a) d. l. lin. 43. *Ubi dicitur; eam ita ſubeſſe imperio voluntatis, ut non poſſit reluctari.*

b) *aut cavendum: v. g.* wenn man einen gefährlichen Sprung thun ſoll: wenn man mit den Augen blinzet / da etwas zu nahe kömt etc.

c) *adde ex ſuprà dictis aliud exemplum. Si velis manum dextrorſum, pedem ſiniſtrorſum movere, locomotiva reluctabitur. Etſi id facere non ſit planè impoſſibile.*

ad §. 54. d) *aliud in naturalibus & ſpiritualibus.*

e) vide Dn. Pufend. de offic. Hom. I. 1. 4. & de Jure Nat. I. 3. 3.

f) Pufend. de J. N. I. 4. 4. *ubi nota quod de Atheis dicit.*

g) *Latius Pufend. de O. H. I. 1. §. 11. usque ad §. 16. & de* J. N. I. 4. §. 4. usqve ad 8.

h) *& hîc tamen diſtingvendum inter affectus qui bonum proſeqvuntur, & qui averſantur malum.* Puf. de O. H. d. l. §. 1 .

i) *Sed* debeat. *Reverà enim vi-*

55. Atqve ob hanc etiam voluntatis libertatem *imputantur l)* homini actiones, h. e. homo pro earum autore rectè habetur, ac ad reddendam de iis rationem adſtringitur, & in ipſum effectus, *m)* qvi ex illis proveniunt, redundant, unde magis arridet ſententia Celeberrimi Rachelii, *n) unum* ſaltem eſſe *principium actionum* humanarum, *proæreſin*, non quatuor, ut vulgo; *o)* Conſcientiam, voluntatem ſtrictè dictam, conſultationem atqve electionem.

56. Porrò qvemadmodum actiones humanæ in relatione ad legem *morales* appellantur, ita in ſpecie judicium intellectus circa iſtas actiones cognitione legum imbuti vocatur *conſcientia. p)* Hæc vel eſt *antecedens* actiones humanas, vel *conſequens.*

57. *Antecedens* vel rectè judicat & prout lex eſt lata, vel erroneè. Unde altera diviſio conſcientiæ in *rectam* & *erroneam.* q)

nitimur in vetitum. In cujus cauſas inquiritur. Fortè appetitus libertatis naturalis conſervandæ, aut etiam diffidentia in ſuperiorem, & imaginatio rei vetitæ ſub ſchemate boni hic impellunt. Conf. tamen Dn. Pufend. de J.N.I.4. 8. in nova edit.

ad §. 55. l) Puf. de J.N.I.3.4.9.

m) *ſcilicet pœna, præmium, obligatio ad dandum vel faciendum.*

n) peculiari tractatu de principio actionum humanarum.

o) vid. Patris Tab. Ehic. de principiis action. human.

ad §. 56. p) *Debet autem in moralibus ante omnia conſtare de definitione conſcientiæ. Nam multi caſus conſcientiæ ſcripſerunt, neſcientes, quid ſit conſcientia.*

q) *Communiter ita dicitur: Conſcientia eſt vel recta, vel probabilis, vel dubia, vel ſcrupuloſa, vel erronea. Sed nos maluimus per dichotomiam procedere, ut res evadat clarior.*

58. *Recta* vel judicii ſui rationes ex certis ac indubitatis principiis deducere novit, vel ſaltem argumentis topicis nititur. Hinc recta (nam erronea ſaltem poteſt eſſe probabilis,) ſubdividitur in *rectam* in ſpecie (nos vocabimus *demonſtrativam*,) & *probabilem*. r)

59. Addunt equidem Scholaſtici & conſcientiam *dubiam*, cum judicium intellectus anceps hæret & diſcernere nequit, bonum aliquid vel malum, adeoque agendum aut omittendum ſit. Aſt hæc quidem non eſt judicium, ſed judicii ſuſpenſio, adeoque nec conſcientia.

60. Magis huc referri poſſet dubiæ affinis conſcientia *ſcrupuloſa*, quando anxia formido judicium intellectus comitatur, ne fortè id ipſum malum ſit, quod bonum aliquis exiſtimaverit & contrà, quæ ſæpius ad errantem referenda erit, quam ad rectam.

61. Quas verò *regulas* s) pro directione harum, quas diximus conſcientiarum, Doctores formarunt, vel ſuâ ſponte ex dictis propullulant, vel obſcuriores *t*) ſunt & dubiæ. *u*)

62. Conſcientia *conſequens* prout vel benè facta approbat, vel ſecus commiſſa damnat, in *tranquillam* & *inquietam* ſubdividitur, noſtro idiomate das gute und böſe Gewiſſen.

63. Vo-

ad §. 58.) r) *Dicendum hic aliquid de Probavilismo Jeſuitarum.* Conf. Puf. de J.N. I. 3. 5.

ad §. 61. s) *vide eas ap. Puſend.* de J.N. I. 3. §. 5. 6. 8.

t) *v. g. in rebus magni momenti debemus ſequi partem tutiorem* Puf. ibid. *§. 6.*

u) *qualis illa Grotii: In rebus dubiis, ubi neceſſariò aliquid agendum eſt, debere eligi id, quod minus eſt iniquum.* Puf. §. 8.

ad

63. Voluntariis hominis actionibus, quæ etiam *ſpontaneæ* appellantur, opponuntur *invitæ. x)* Hæ tales ſunt partim ob deficientiam *intellectus*, partim ob defectum *voluntatis*.

64. *Intellectui* opponitur *ignorantia* & *error*. Uterque defectus eſt vel *vincibilis* vel *invincibilis*, item vel *efficax* vel *concomitans*. Quæ omnia ex libellis Ethicis patent.

65. *Voluntati* opponuntur *coactio* & *metus*. *y)* Metus eſt vel *juſtus* vel *injuſtus*. Deſumitur vero hæc metus denominatio partim *à perſonâ inferente*, utrum ſcilicet ea poteſtatem habeat incutiendi metum, an minus, vel *à metum patiente*, utrum ſit vir conſtans an non. *z)*

66. Ex dictis hactenus facilè reſponderi poteſt ad quæſtiones ſpeciales de imputativitate ac moralitate humanarum actionum, & quatenus eſſe poſſint objectum legum. Nam I. Actiones *ab alio patratæ*, *a)* ut & operationes quarumvis aliarum rerum, *b)* nec non quivis eventus *c)* non poſſunt alteri imputari, niſi quatenus ille

ad §. 63. x) vid. Patr. Tab. de ſpontaneo & invito. Puf. de J. N. l. 3. §. 10. ſeq. & l. 4. §. 9. 10.

ad §. 65. y) *Metu inita actio à Peripateticis dicitur mixta, & refertur ad ſpontaneam.*

z) *Ita v. g. metus mortis à latrone incuſſus eſt injuſtus ex parte inferentis & juſtus ex parte patientis, &c.*

ad §. 66. a) Puf. de O. H. l. 1. 18. & de J. N. l. 5. §. 5. 6. & 14.

b) *Naturales etiam, v. g. quod ignis calefaciat, conſumat aut urat. Dictum hîc obiter de antiquorum probâ per ignem, de imputatione tempeſtatis Jonæ factâ, ceſſantis pluviæ Eliæ, peſtis Davidi.*

c) *niſi illos præſtare promiſerit. Tunc enim non eventus ſed promiſſio imputatur. Aut potius reſolvitur promiſſio alias pura quoad ver-*

ille poteſt & tenetur iſtas moderari, vel quatenus ad iſtas alias concurrit.

67. *Concurrit d)* vero ad *actiones alienas*, qui eas adjuvat, jubet, iis conſentit, receptum agentibus præſtat, aut de eorum lucro participat, qui conſilium dat, laudat, aſſentitur, qui non vetat, *e)* non impedit, non diſſvadet, non manifeſtat, cum hæc omnia facere deberet.

68. His ſingulis igitur aliena actio imputari poterit, quamvis *aliis primariò*, aliisq; *ſecundariò*, de quo ſuo loco. *f)*

69. II. Quæ in quolibet homine ſunt vel non ſunt, *quæ penes ipſum non fuit*, ut adeſſent, vel non adeſſent, *g)* non poſſunt ipſi imputari, niſi quatenus debitam diligentiam in ejiciendis defectibus, & introducendis perfectionibus non adhibuit.

70. III. Cui *occaſio agendi* citra ſuam culpam deeſt, illi non imputatur, quod non egerit. *h)*

71. IV. Quæ per *ignorantiam* aut *errorem* invincibilem & efficacem perpetrantur, non imputantur. *i)* Ubi

verba in conditionalem ſub conditione caſuali, v. g. ſuſceptio caſuum in locatione &c.

ad §. 67. d) Puf. de J. N. d. §. 14. & de O. H. I. 1. ult.

e) *Exemplum ex Tacito* ap. Puf. de J. N. p. 74.

ad §. 68. f) *vide interim* Puf. d. §. 14. & d. §. ult. *Procedit autem & uſum habet hæc diſtinctio non tàm in obligatione ad pœnam, quàm ad reſtitutionem damni.*

ad §. 69. g) *Vitia corporis, animi, ſanitatis &c.* Puf. d. J. N. I. 5. 7. d. O. H. I. 1. 19. *ſed adde declarationem* in diſſert. prooem. §. 41.

ad §. 70. h) *Includit autem occaſio objectum, locum, tempus, vires.* Pufend. de O. H. I. 1. 22. de J. N. I. 5. 5.

ad

i) Ubi vero ignorantia vel error ſaltem eſt concomitans aut vincibilis, quorſum pertinet *ignorantia legum* ritè publicatarum, ibi actio imputatur. *l)*

72. V. *Error tertii* ſive vincibilis ſit, ſive invincibilis, non poterit alteri, qui non eſt in culpa, cur tertius aberraverit, imputari, ſed in ejusmodi concurſu æquius eſt, ut imputetur erranti. *m)*

73. VI. Quæ ſunt *ultra vires* alicujus, non imputantur, niſi quatenus in cauſa eſt, *n)* ut ea impoſſibilia ſint facta. Huc ſpectat regula: *Ad impoſſibile nemo obligatur. o)*

74. VII. Quæ quis *coactè* patitur, non imputantur. *p)*

75. VIII. Quæ quis gravi *metu* inductus agit, ſive actio aliàs contrà leges ſit, ſive licita, uti promiſſio, modò imputabuntur, modò non imputabuntur, prout ex illis, quæ in capite de officiis hominis intuitu ſui ipſius, & in

D capite

ad §. 71. i) *Unde propriè pœna non eſt, cum infantes tenelli, parentes verberantes, vapulant, non magis ac ſi canis v.g. vapulat.*

l) Puf. de O.H.I. 1. 20. 21. & de J.N.I. 5. 10. *Ubi nota exemplum de nautis vitulum immolantibus, item de muliere philtrum propinante. In quorum tamen ultimo quadam addenda ſunt ejus deciſioni.*

ad §. 72. m) *Hoc axioma non habet Dn. Pufendorffius. Sed addendum fuit ob ea, quæ ipſe habet in materiâ contractuum, ubi diſſentiemus, quando putat, à contractu me poſſe reſilire ſi v.g. falſum nuntium acceperim, equos meos domi periiſſe, & novos emam, poſtmodum autem nondum dato pretio deprehendam, falſum fuiſſe nuntium.*

ad §. 73. n) *Exemplo hominis lapſi, bancoruptoris &c.*

o) Puf. de J.N.I. 5. 8. & de O.H.I. 1. 23.

ad §. 74. p) Puf. de O.H.I. 1. 24. de J.N.I. 5. 9.

ad

capite de officiis circa promiſſa fuſius differemus, apparebit. *q*)

76. IX. Actiones hominum *uſu rationis* carentium ipſis non imputantur. *r*)

77. X. In foro humano rariſſimè imputari poſſunt, quæ perpetrantur *in ſomno & ſomniis*. *s*)

78. *Autor Legis* vel *Deus* eſt vel *Homo*. Ille imperium exercet *t*) jure creationis citra conſenſum hominis. Homo imperium vel immediatè ex conceſſione divina nanciſcitur, vel intercedente conſenſu alterius hominis. Hinc prima diviſio *legis* in *divinam* & *humanam*.

79. *Contraria* legum ſunt *mutatio*, cum ipſe juſſus vel ex toto vel ex parte tollitur, *u*) & *diſpenſatio*, cum inferio-

ad §. 75. q) *Ita hæc poſueram in prima editione: Quæ quis metu inductus agit, ſiquidem metus intuitu inferentis juſtus, intuitu patientis injuſtus fuerit, ſemper, ſi actio contra leges ſit, imputantur. Quod ſi contra inferens injuſtè metum incutiat, patiens juſtum metum ſentiat, tum demum actio ex metu inita imputabitur, ſi lex non habeat tacitam exceptionem neceſſitatis, de quâ ſuo loco, ut & de imputatione metus in pactis. Reſpiciebam autem tum maximè ad ea quæ habet Dn. Pufend.* dd. ll. *Sed cum ibi quædam afferat exempla v. g. de juſſo homicidio, item de juſſo ſub metu mortis inceſtu & ſtupro, contra quæ multa opponi poſſint aut moneri (ut de ſimili quod habet à gladio vel ſecuri deſumto,) niſi prius quæſtio de exceptione neceſſitatis ex fundamento fuerit ſoluta, (quod facio infra* lib. 2. c. 1.) *placuit, ea in hunc modum mutari.*

ad §. 76. r) *vide quæ modo notavi* lit. i. Puf. de O. H. I. 1. 25. & de J. N. I. 5. 10.

ad §. 77. s) *v. g. inceſtus, juramentum in ſomno commiſſum.* Puf. de O. H. I. 1. 26. de J. N. I. 5. 11.

ad §. 78. t) *de quo* cap. . §. 70. ſeq.

ad §. 79. u) *Hujus mutationis varia ab aliis ſpecies cuduntur, videlicet*

feriorum unus & alter juſſu in reliquis ſalvo manente à lege aliàs ad ipſum pertinente & ejus obligatione eximitur. *x*)

80. Hinc errant nonnulli, qui *diſpenſationem* cum *interpretatione reſtrictivâ* confundunt. *y*)

81. *Mutare legem & diſpenſare is ſaltem poteſt, qui poteſt legem ferre.*

82. Jus pro *attributo perſonæ* ſumtum eſt qualitas moralis *activa ex conceſſione ſuperioris* perſonæ competens, ad aliquid *ab altero homine, cum quo in ſocietate vivit*, juſtè habendum vel agendum. *z*)

83. Qualitas moralis *a*) *activa* hîc illa dicitur, quæ hominis libertatem extendit, etſi quandoque per eam connotetur paſſio phyſica, e.g. jus pauperis percipiendi eleemoſynam, & opponitur qualitati morali *paſſivæ*, quæ libertatem hominis coarctat, quod facit *obligatio*, etſi iſta coarctatio ſæpè connotet actionem phyſicam, e.g. obligatio divitis ad dandam eleemoſynam.

84. In exponendo *juris fonte* Doctores vel ſilent vel mirè variant; alii *naturam*, alii *legem*, alii *Dominium*,

delicet ut aliud ſit derogatio, aliud abrogatio, aliud obrogatio &c. ſubtiliter magis quàm utiliter. Vid. Placcii Inſtitutiones concinnatas p. m. 29.

x) Oſiander in typo legis nat. p. m. 9, th 52.

ad §. 80. y) Vid. Dn. Becman. Medit. Polit. diſſert. 2, th. 12. in fine, item diſſert, 12. th. 8. & in Polit. Parall. diſſert. 2. th. 10.

ad §. 82. z) *Definitio hæc ex Grotio deſumta eſt, niſi quod certis de cauſis verba aliis typis hîc impreſſa ſint à nobis adjuncta.*

ad §. 83. a) *Dictum cur hæc qualitas dicatur moralis, & de inſufficientia prædicamentorum vulgarium.*

Conſenſum alii, horum alterutrum jus producere aſſerunt. *b*)

85. Nobis ante omnia ſecernendum videtur *jus Dei* & *Hominum*, *Illud* analogicè tale eſt, & ab hominum jure multum diſcrepans. Habet enim iſtud Deus à ſe ipſo mediante creatione. At *jus hominis* ultimò à *voluntate Dei*, & in genere à *voluntate ſuperioris* eſt deducendum, quæ quatenus libertatem laxat, jus producit, quatenus coarctat, *lex* dicitur & obligationis origo eſt. *Conſenſus* aliquando ſaltem utrobique *c*) eſt cauſa occaſionalis. *Natura* ut ens phyſicum huc non quadrat, uti nec *Dominium*, utpote juris ſpecies.

86. Jus perſonæ competit. *Perſona d*) hic denotat hominem conſideratum cum ſuo ſtatu. *Status* eſt qvalitas

ad §. 84. b) *Hobbeſius dicit, jus eſſe libertatem, libertati verò contrariari legem*, de cive cap. 14. §. 13. item c. 1. §. 7. Conf. Leviath. c. 14. *unde ex ejus mente nec libertas nec lex fontes juris eſſe poſſunt. Videtur verò* Naturam *feciſſe juris fontem, quam cum æqualitate hominibus dediſſe jus in omnia demonſtrare conatur alibi*, de cive c. 1. & in Leviath. c. 13. *Georgius Felo* de jure agendi moraliter §. 10. p. 6. *cauſas juris duas eſſe aſſerit*, Legem & Dominium, *libertatemque rejicit. Dominus Pufendorffius utrum* Naturam, an Legem, *vel* Conſenſum, *vel ex his quædam conjunctim pro fontibus juris agnoſcat, definire difficile erit varia ejus loca adſpicientibus*, de J. N. I. 6. 3. III. 5. 3. item III. 4. 3. *Pro* Lege *tamen apertè pugnant Franciſcus Julius Chopius* l. 1. de poteſtate & obligatione c. 3. § 17. p. 66. §. 18. p. 67. §. 27. p 75. & c. 4. §. ult. p. 85. ſeqq. & *David Mevius* in prodrom. jurisprud. commun. inſpect. 1. §. ult. p. 43.

ad §. 85. c) *i. e. intuitu quà juris, quà obligationis.*

ad §. 86. d) *Expoſita homonymia perſonæ.*

ad

litas hominem afficiens ſecundum quam ipſius jus variat.

87. *Perſona* eſt vel *ſimplex*, ſcilicet unicum individuum humanum, quamvis gaudeat pluribus ſtatibus, vel *compoſita* ex pluribus individuis certo ſtatu unitis, *e)* & dicitur *Collegium, Societas, Univerſitas*, &c.

88. Hinc excluditur *Jus Dei* & *Angelorum*, cujus tractatio huc non ſpectat. *f)*

89. Per τὸ *aliquid* in definitione juris intelligo creaturam corpoream *g)* in genere, ſive homo ſit, ſive homini inferior, ſive ſubſtantia, ſive accidens, *h)* ſive res in commercio, ſive extra commercium. *i)* Unde iterum huc non ſpectant nec Deus nec Angeli.

90. Poſtulatur hoc jus ab altero homine, cum quo quis in ſocietate vivit. Nam *ſolus homo eſt immediatum & primarium juris objectum.* l)

ad §. 87. e) *Ubi unio deficit, ibi non eſt perſona compoſita, etſi adſit idem ſtatus. Ita v. g. minores, ruſtici, ſtudioſi &c. absque unione faciunt plures quidem perſonas ſimplices, non verò unam compoſitam. Unio illa eſt voluntatum plurium ad finem communem, declarata per vota unanimia vel plura.*

ad §. 88. f) *quia Deus & Angeli non ſunt homines. E. nec perſonæ.*

ad §. 89. g) *unde non datur actio ad ſpiritus acquirendos.*

h) *Voce creaturæ hîc latè utor. Nam alias notum eſt, quod ſolæ ſubſtantiæ dicantur creaturæ, accidentia concreata.*

i) *Nam diſtinctio hæc rerum in eas quæ ſunt in commercio & extrà commercium, magis uſum habet in jure privato, quamvis & hîc res extrà commercium petantur per actiones præjudiciales.*

ad §. 90. l) *mediata & ſecundaria ſunt creaturæ reliquæ corporeæ præter hominem.*

91. Eſt vero *ſocietas* unio *m)* plurium perſonarum ad certum finem.

92. Sumitur tamen etiam vox ſocietatis tam *latè*, ut analogicam ſocietatem, quæ eſt inter Deum & Homines, ſub ſe comprehendat. *n)*

93. In hoc lato ſignificatu *Societatem* divido in *inæqualem*, quæ eſt inter perſonas diverſæ eſſentiæ, quarum una alteri imperat, *æqualem*, ubi hæc duo diverse ſe habent, & *mixtam*, quæ eſt inter perſonas ejusdem eſſentiæ, quarum una imperat alteri.

94. *Inæqualis* ſola eſt ſocietas inter *Deum & Hominem.* o) *Humanæ* vel *æquales* ſunt vel certè *mixtæ*. p)

95. Societas *humana* eſt vel *naturalis*, ad quam ineundam homo ex juſſu divino *q)* aut ex ſtudio utilitatis *r)* toti humano generi communis inſtigatur, vel *arbitraria*, quam homines ex utilitate particulari ineunt.

96. Quæ utilitates particulares cum varient infinitis modis, hinc & ſocietates *arbitrariæ* ſunt *infinitæ*. *Naturales* vero dividuntur in *ſimplices*, quæ ſunt ; *nuptialis*, *herilis* ac *paterna*, & *compoſitas*.

97. Ex

ad §. 91. m) *Solent aliàs ita definire, quod ſit ſtatus perſonarum conſiſtens in unione ſeu ordine earum.* Vid. Patr. Tab. 33. Phil. Pract. *Nos malumus abſtinere à vocabulo* ordinis, *quia ferè ſub hac voce quidam includunt* imperium, *quod ad eſſentiam ſocietatis non pertinet.*

ad §. 92. n) *In hoc lato ſignificatu Deus etiam perſona dicitur. Et jam facilè definiri poterit ſocietas latè accepta.*

ad §. 94. o) *De ſocietate inter Deum & homines plura dixi in diſp. de Philoſophia juris.*

p) *exemplo vel ſocietatis civilis.*

ad §. 95. q) *ut nuptialis & paterna.*

r) *ut herilis & civilis.*

ad

97. Ex ſimplicibus ſocietatibus immediatè componitur *domus* vel *familia*. Ex pluribus familiis componitur modo *vicus*, ſeu *pagus*, ſeu *municipium*, modo reſpublica. *s*) Quæ ex pluribus vicis conſtat, modo *reſpublica* dicitur, modo *provincia*. Demum ex pluribus rebuſpublicis quæ componitur, eſt *ſocietas gentium*.

98. Quæ ultima inter naturales in ſtatu poſt lapſum ſola eſt *æqualis*. Inter arbitrarias plures dantur & *æquales* & *mixtæ*. *t*)

99. Hæc notanda fuerunt ob diſſenſum varium. Alii enim diviſionem ſocietatis *priorem* planè *negligunt*; *u*) Alii *inæqualem* cum *mixtis* confundunt, *x*) Alii ſocietatem *divinam* vel pro *æquali* habent, *y*) vel ad *vitam civilem ſpectare* negant. *z*) Pro *inæqualibus* omnes ſocietates habent alii, *a*) alii pro *æqualibus*. *b*) Sic & *altera* ſocietatis diviſio à quibuſdam *omittitur*, *c*) à quibuſdam *naturalis* vel

reji-

ad §. 97. s) *Exemplo Reipublicæ Romanæ ſub Romulo.*

ad §. 98. t) *Cape exempla ex ſocietatibus mercatoriis, inter tutorem & pupillum, præceptorem & diſcipulum &c.*

ad §. 99. u) *ut Peripatetici communiter.*

x) *Ita Grotius* l. 1. 2. *ubi ſocietatis inæqualis ſpecies etiam facit illas, quas nos mixtas diximus.*

y) *Sic Cicero paradoxa ſtoicorum ſecutus, ſapientem ſuum Deo exæquantium, videtur eam pro æquali habuiſſe aut certè pro mixtâ. Dixi* in philoſ. juris §. 8. & 9.

z) vid. Patr. annot. 157. ad Philoſ. Pract. in fine.

a) *ut videntur facere Rachelius* inſtit. Jurisprud. l. 1. tit. 15. th. 8. p. 55. & tit. 31. th. 5. p. 116. *Strimeſius* in praxiol. apodict. c. 3. §. 11.

b) vid. Dn. Becman. medit. Polit. diſſert. 4. th. 10.

c) *ut fit communiter.*

d) ut

rejicitur, d) vel haud rectè *deſcribitur*. e) Alii denique *compoſitionem vici* & *reipublicæ* aliter efferunt, *f*) aut de *ſocietate gentium* aliena docent. *g*)

100. Redeo ad juris definitionem & ſequentia formo axiomata. I. *Extra ſocietatem jus non eſt*. h)

101. II. *In omni ſocietate eſt jus*. i)

102. III. *In ſocietate inæquali jus ſaltem penes ſuperiorem eſt. In æquali & mixtâ jus eſt mutuum*. l)

103. Per *habere* & *agere* in definitione juris reſpicitur ad diviſionem juris in perfectum & imperfectum, etſi alii aliter. *m*)

104. Nimirum *Jus* I. dividitur in *perfectum*, quod Grotio *facultas* dicitur, & *imperfectum*, ſeu *aptitudinem* ſecun-

d) *ut Becman*. d. diſſert. 4. th. 3. & 4.

e) *Dn. Rachel*. d. l. l. 1. tit. 12. th. 2. p. 40. *referens videlicet eò ſolùm naturalem neceſſitatem excluſâ utilitate*.

f) vid. Patr. Tabb. 38. & 39.

g) *Vide an huc faciat, quando Dominus Pufendorffius ſtatum naturalem opponit ſociali, & gentes in ſtatu naturali collocat. Hic verò ante omnia præſuppone, ad id, ut cum aliquo in ſocietate vivam, nequaquam requiri, ut ipſum noverim aut commercia cum eo exerceam*.

ad §. *100*. h) *Ergo Adamus ante Evam jus non habebat. Nec homo jus habet in ſeipſum*.

ad §. *101*. i) *Ergo inter hominem & beſtiam ſocietas non eſt*.

ad §. *102*. l) *Unde errant, qui dicunt: in omni ſocietate jus debere eſſe mutuum: vel ſocietatem definiunt unionem mutui juris gratia*.

ad §. *103*. m) *Alii enim ſtatuunt Grotium his verbis reſpexiſſe per* τὸ *habere ad jus ad rem, per* τὸ *agere ad jus in re. Alii:* τὸ *agere pertinere ad dominium internum hominis in ſeipſum & ſuas actiones,* τὸ *habere vero ad dominium externum, quod homo habet in alias creaturas*. V. D. Val. Alb. Comp. Juris nat. P. I. c. 2. §. 7. & 8. *Nobis utraque hæc expoſitio parum commoda viſa fuit*.

ad

ſecundum eundem. *Illud* eſt, cujus vi alterum, qui obligationi ſuæ non vult ſatisfacere, cogere poſſum *n*) ad implendum debitum. *Hoc* contra ſe habet & illius qui obligationem huic juri reſpondentem poſſidet, pudori ac conſcientiæ ſaltem relinquitur ejus adimpletio.

105. *Remedium* iſtud *coactivum* inter eos, qui in ſtatu naturali vivunt, *bellum* vocatur, inter eos autem qui in ſtatu civili degunt, vel *pœna*, vel *actio*. o)

106. *Uſum* hujus diviſionis Grotius *p*) in eo quærit, quaſi *facultatem* reſpiciat juſtitia *expletrix*, *aptitudinem* Juſtitia *attributrix*. Sed quemadmodum ὁ μέγας expletricem ſuā pro *commutativâ*, attributricem pro *diſtributivâ* Ariſtotelis falſo venditat, *q*) ita etſi diviſionem juſtitiæ Grotianam tolerare poſſimus, commodius tamen eâdem, cum nobis non novum, qui non jam dum in juris diviſione lateat, uſum ſit præbitura, commodisſimè autem diviſione juſtitiæ Ariſtotelicâ, ad id magis, ut ingenia torqueantur quàm ut excolantur, aptâ, caremus. *r*)

107. Nos potius *uſum* egregium juris perfecti & imperfecti, in quæſtione *ex quâ juris læſione actio in civitate ſit* con-

E

ad §. *104.* n) *Deſumta eſt deſcriptio hæc juris perfecti potiſſimum ex dictis à Zieglero* ad Grot. I. 1. 4. ſeq. *ita tamen ut remedium coactivum in genere hîc nominaverimus, non in ſpecie actionem, uti Zieglerus facit, propterea notatus à Pufendorffio* in Elementis *nî fallor.*

ad §. *105.* o) *Illâ utitur ſuperior, hâc par.*

ad §. *106.* p) Grotius I. 1. 8.

q) *quia obligatio ſubditi erga principem pertinet ad expletricem, non ad commutativam; erogatio eleemoſynarum ad attributricem, ſed non ad juſtitiam diſtributivam, eſt enim actus liberalitatis.*

r) *Nullus enim uſus in jure nobis poterit nominari, quem non etiam ſine eâ æquè benè poſſimus obtinere.*

ad

concedenda, & omnium maximè in controverſiâ; *Cujus juris intuitu bellum adverſus ſe lædentem princeps uſurpare valeat, s)* quærimus.

108. Igitur paucis exponendum, quænam ſint notæ utriusque juris, nam & has omiſit Grotius. *t)* Variant illæ pro ſocietatum diverſitate. I. *In ſocietate inæquali ſolus ſuperior* ſeu Deus *jus habet* in hominem, idque in univerſum eſt *perfectum. u)*

109. II. *In ſocietate æquali* viventium jus, quod libertatem naturalem comitatur, quodque ex pactis oritur, & in genere *omne jus, excepto eo, quod ad officia humanitatis tendit, perfectum eſt.*

110. III. *In ſocietate mixta jus ſuperioris in inferiores ſemper perfectum eſt*, etiam reſpectu præſtandorum officiorum humanitatis. *x)*

111. IV. Contrà vero *jus inferiorum in ſuperiores quà tales*, etiamſi ex pactis ortum ſit, regulariter eſt *imperfectum. y)*

112. Dixi: *quà tales*, ne quis mihi opponat, dari quandoque uxori, liberis & ſervis, actionem adverſus patremfamilias. *z)*

113. Dixi:

ad §. 107. s) *In quâ utinam Grotius ſemper diſtinctionem ſuam adhibuiſſet, ut maximè in quæſtione de transitu. Vide quæ dicemus* in cap. de officiis humanitatis.

ad §. 108. t) *Omiſit & Dn. Pufendorffius.*

u) *Poteſt enim ob quævis peccata punire homines.*

ad §. 110. x) *Poterit enim & horum reſpectu ſubditos punire Princeps.*

ad §. 111. y) *quod notandum contrà Monarchomachos.*

ad §. 112. z) *Datur enim tùm actio adverſus illos, quà ſunt æquales, h. e. quatenus ſubſunt eidem principi. Nam & princeps tum quaſi, concedendo actionem, tollit inæqualitatem.*

ad

113. Dixi: *regulariter*. Nam extra ordinem princeps ſubditis concedit actionem etiam adverſus ſe. Quamvis & hæ actiones ſint impropriè tales: Certè non ſunt remedia coactiva. *a)*

114. Porrò intuitu fontis, unde *jus* oritur II. dividi poterit in *connatum*, *b)* quod homo habet immediatè à Deo, abſque conſenſu ejus qui obligatur, e. g. *poteſtas parentum*, & *acquiſitum*, quod eidem competit mediante pacto alterius, e. g. *majeſtas*. *c)*

115. III. *Juris* diviſio, vel potius *facultatis* in ſpecie ab objecto deſumitur. Sunt enim *juris objectum*, vel aliorum *actiones*, *d)* vel *res* aliorum. *Actiones* hactenus ut vel ipſas *dirigam*, *e)* & vocatur *imperium*, vel *ut me non turbent*.

116. *Ut me non turbent*, inquam, vel in *actionibus meis* merè *f)* perſonalibus, quod dicitur *libertas*, vel in uſu & diſpoſitione circa *res meas corporales*, & vocatur *dominium*.

117. *Res aliorum* vel ita ſunt objectum juris, ut *principaliter* conſideretur *res*, ſecundariò perſona alterius, *g)* vel ut *principaliter* conſideretur *perſona*, ſecundariò res. *h)* Prius vocabimus *Jus in re*, poſterius, *Creditum*.

E 2 118. *Prin-*

ad §. 113. a) *quia deficit executio.*

ad §. 114. b) *Non turbet terminus juris* connati. *Hic enim retentus ideo, quia obligatio huic correſpondens commodiſſimè dicitur connata.*

c) *in ſingulis exemplis latent controverſiæ ſuo loco expediendæ.*

ad §. 115. d) *Per actiones aliorum intelligo quæ ab ipſorum locomotivâ dependent, ſine reſpectu ad bona.*

e) *Directionem hîc intelligo, quæ, ſi opus ſit, etiam cogere poſſit.*

ad §. 116. f) *Vide modo dicta* lit. d.

ad §. 117. g) *ut jus ſervitutis & pignoris.*

h) *ut jus ex contractibus & delictis ortum.*

ad

118. *Principalem* conſiderationem *rei* appello, cum perſona quæcunque ſit, certum rei individuũ poſſidens, mihi obligatur, & *principalem perſonæ* conſiderationem, cum certum perſonæ individuum mihi ad rem aliquam præſtandam, ſeu illam poſſideat, ſeu minus, tenetur. *i)*

119. Supponuntur aliàs voces *Imperii, libertatis* &c. aliis etiam modis. Nam *imperii* vox etiam *latè* uſurpatur, ut prædicetur de dominio. Ita Grotius *imperiũ in mare* concedit Reipublicæ. Ita dicimus *imperiũ in territoriũ*.

120. Sic & *Libertas* ſumitur pro *potentiâ* hominum *naturali* faciendi id, quod viribus naturæ poſſunt absque relatione ad alios homines. Et tunc non eſt juris ſpecies, ſed res à jure planè diverſa & aliquando ei oppoſita. *l)*

121. De *Dominii,* m) *juris in re,* n) & *crediti* o) homonymiis commodior in Jurisprudentiâ Romanâ differendi ſe offeret occaſio.

122. IV.

ad §. 118. i) *res patet ex exemplis paragraphi præcedentis.*

ad §. 120. l) *Ita nunc emendo. In primâ editione dixeram :* ſed ejus oppoſitum. *Cape exempla. Ita Adamus ante creatam Evam non habebat jus ſed libertatem naturalem. Ita homo habet libertatem naturalem ſcortandi, furandi &c.*

ad §. 121. m) *Sumitur* 1. *latiſſimè ut &* libertatem *&* imperium *comprehendat. Ita quilibet dicitur eſſe actionum ſuarum* Dominus. *Ita* Dominatus *eſt ſpecies Reip. Ita* Dominium *in ſervos non mancipia;* 2. *latè ut &* Creditum *comprehendat. Ita dicitur* Dominium *obligationis,* 3. *ſtrictè pro ſolo* Jure in re. *Ita dicitur* Dominium *ſervitutis, pignoris &c.* 4. *ſtrictiſſimè pro* Dominio *rerum corporalium.*

n) *Sumitur vel ſtrictiſſimè pro ſervitute, vel latè pro jure actiones reales producente, vel latiſſimè pro jure v. g. retentionis.*

o) *vel latiſſimè quatenus opponitur*

122. IV. *Facultas* in ſocietate civili viventium diſpeſcitur in *Vulgarem* & *Eminentem*. *Vulgaris* eſt penes ſubditos, *Eminens* penes eum, qui τὸ κύριον gerit in Rep. intuitu rerum & perſonarum in illâ Rep. *p*)

123. Poterit hæc diviſio applicari præcedenti. Nam *Libertas* eſt vel *Eminens*, quæ alias etiam nomine *libertatis civilis* indigitatur, & cum *majeſtate q*) convenit, niſi dicere velis libertatem magis dici in relatione principis juxta ſe, majeſtatem in relatione infrà ſe; vel *vulgaris*, alio nomine *perſonalis*.

124. De diſtinctione *Imperii* in *Eminens* & *Vulgare*, quale eſt patrumfamilias, non puto ſubeſſe dubium.

125. De *Dominio* vero *Eminente* lites fuerunt ortæ. *r*) Nos cauſam ſufficientem non videmus, cur diviſionem dominii in Eminens & Vulgare debeamus reſpuere. *s*)

 126. Simi-

nitur debito in genere, & tunc eſt ſynonymon juris in genere vel ſtrictè ut nos, vel ſtrictiſſimè ut apud Romanos in titulo de rebus creditis pro mutuo.

ad §. 122. p) *nam in reſpectu ad extrà jus verbi gratiâ ex fœderibus ortum nec vulgare nec eminens eſt.*

ad §. 123. q) *Nota diſtinctio inter libertatem perſonalem & civilem. Dat quidem nonnemo inſtantiam: Adamum habuiſſe ſummam libertatem, ſed non majeſtatem. Verum confundit libertatem ſummam & libertatem civilem.*

ad §. 125. r) *Nota lis Wittebergenſium cum J. F. Hornio. Scripta Polemica conjunctim edita ſunt Wittebergæ* 1673. *ſub titulo:* Wilhelmi Leiſeri pro Imperio contrà Dominium eminens. *Bœclerus, pro more, fluctuat* in diſſert. de Dominio eminente, quæ inſerta eſt ipſius comment. ad Grotii cap. 1.

s) *Potiſſima Witebergenſium argumenta ſunt: Principes omnia facere vi imperii: & Dominium emi-*

126. Similiter ſe res habet cum *Jure* in *Re* & *Credito. t)*

127. *Uſus* hujus diſtinctionis eſt in ſequenti regula. *Jus Vulgare quoties concurrit cum Eminenti, huic ſemper cedere debet.* Res patet ex dictis de jure perfecto & imperfecto, *u)* & per inductionem de Libertate, *x)* Imperio &c. facilè poterit demonſtrari.

128. Adderemus ultimò & illam juris diviſionem, quod *Jus* ſit vel *naturale* vel *gentium* vel *civile*. Sed reverà hæc eadem eſt cum diviſione juris in connatum & acquiſitum, niſi quod hæc trimembris ſit.

129. Nam quod à voluntate Dei immediatè ortum trahit, appellari ſolet *jus Naturæ*. Quod mediante pacto gentium inter ſe producitur, dicitur *jus Gentium*. Qvod deniqve ex voluntate majeſtatis humanæ deſcendit, *jus Civile* nominatur.

130. Sic *libertas y)* eſt juris naturalis. Sic *dominium, contractus, ſervitus*, ſunt juris Gentium. Sic *ſtipulatio*, ſic ſuo modo *Patria poteſtas* dicuntur juris Civilis. *z)*

131. Id

eminens dare occaſionem tyrannidi. Ad quæ facilis eſt reſponſio.

ad §. 126. t) *Ita fundi privatorum & ſervitutes quaſi debent Reip. & pignori quoque eidem cum aliis rebus ſunt obligati. Ac in genere ad uſus publicos quemque Reip. magis quam creditori eſſe obligatum conſtat.*

ad §. 127. u) vid. ſuprà §. 110. 111.

x) *ſi modo in Libertate poſſit deprehendi caſus concurrentis libertatis civilis & perſonalis.*

ad §. 130. y) *Scilicet Libertas naturalis. Datur enim & libertas Juris gentium, & Libertas juris civilis, quæ non confundenda cum libertate civili.*

z) *Nam Patria poteſtas partim juris naturalis eſt, partim juris civilis.*

ad

131. Id tamen maximè cavendum, ne has juris denominationes *confundamus cum diviſione legis* in naturalem, gentium & civilem, præprimis cum hæc confuſio & JCtis & Scriptoribus moralibus non adeò ſit infreqvens. *a*)

132. Uti vero hæc obſervatio uſum habebit in qvæſtionibus infinitis ſuo loco notandis, ita præcipua ratio confuſionis evitandæ eſt, qvod *jus hominum pro facultate acceptum omne ſit à ſuperiore mutabile, etiam naturale & gentium, b)* cujus contrarium de lege naturali & gentium obſervabimus infra. *c*)

133. Analoga huic obſervationi eſt regula vulgatiſſima: *Quilibet juri ſuo renunciare poteſt.* Cui tamen neceſſariò puto addendam eſſe limitationem: *niſi jus illud ſit medium inſeparabile exequendæ obligationis*, & obligatio quoad modum cognoſcendi prior ſit quam jus. *d*)

134. *Correlatum* juris eſt *obligatio. Obligatio* eſt qualitas moralis paſſiva, perſonæ à lege injecta, ejusque libertatem reſtringens ad dandum aliquid vel faciendum ei, cum qvo qvis in ſocietate vivit.

135. Poterit hæc definitio maximam partem exponi ex iis, qvæ de jure diximus. Id tamen notandum: *Reſtri-*

ad §. 131. a) *Potiſſimùm in quæſtione de mutabilitate. Ut quando in quæſtione de mutabilitate Juris Gentium dant exemplum de mutabilitate ſervitutis.*

ad §. 132. b) *Ratio, quia jus eſt laxatio libertatis, Princeps autem & quivis ſuperior habet poteſtatem, libertatem reſtringendi.*

c) cap. 2. §. 98. 99.

ad §. 133. d) *ut in patre reſpectu patriæ poteſtatis. Aliud, ſi jus ſit prius quam obligatio. Ut in principe.*

ad

ſtrictionem e) iſtam *libertatis*, in qvâ formalis ratio obligationis conſiſtit, nihil eſſe aliud, qvam ratiocinationem, qvæ ex cognitione legis à ſuperiore præſcriptæ homini indicat iram ſuperioris & pœnam, ſi contrà fecerit. *f)*

136. Hinc patet, *obligationem non eſſe poſſe, ſi tollatur ſuperior*, & omnium minimè, ſi tollatur *Deus. g)* Unde iterum ſeqvitur, *non oriri propriè obligationem ex pactis. h)*

137. *Dare* & *Facere* ſic differunt. Dare eſt dominium transferre. Facere reliqva facta omnia & imo non facta etiam comprehendit. *i)*

138. Tot ſunt *diviſiones* obligationis, qvot fuere diviſiones juris. *l)*

139. Nam correlatorum eadem eſt ratio. Igitur & neceſſe eſt, ut *omnis obligatio homini debita* m) *ſit mutabilis*, ſive naturalis, ſive Gentium, ſive civilis.

140. *Mutatur* vero partim *voluntate ſuperioris*, ſi is Jus

ad §. 135. e) *Ergo laxatio libertatis eſt ratiocinatio à cognitione voluntatis ſuperioris orta, indicans, ſuperiorem nec iraſci, nec me punire velle, ſive actum committam, ſive omittam.*

f) *Dictum etiam de dicto :* Oderunt peccare boni &c. *Nam & in his ultimò reſolvitur obligatio in metum, etſi agant ſecundum legem absque intentione metus.*

ad §. 136. g) *Nam ſine Deo ſuperiorum reliquorum leges tamdiu ſaltem metum incutient, quamdiu potentes ſunt.*

h) *quia pacta ſunt inter pares.*

ad §. 137. i) *Oritur inde diviſio contractuum innominatorum.*

ad §. 138. l) *Applica igitur huc diviſiones juris* ſuprà §. 104. ſeqq. *expoſitas.*

ad §. 139. m) *Aliud in obligatione Deo debita. Nam Deus nunquam jus ſuum mutat ipſe, aut ei renunciat, quia in Deum nulla cadit mutatio. Neque Deus habet ſuperiorem qui ei jus auferre poſſit.*

ad

jus tollat in altero, cui obligatio debetur, *n)* partim *hujus* ſpontanea juris *renunciatione*. o)

141. Cave tamen hic confundas legem *obligantem*, cum *obligatione* ex lege ortâ. Etſi enim hæc ſit mutabilis, poterit tamen lex eſſe immutabilis. *p)*

142. Duobus his juris ſignificatibus, de quibus hactenus, Grotius addit tertium, qvaſi ſcilicet etiam ſumatur pro *attributo actionis*. Sed magis hic ſignificatus pertinet ad juſtum in concreto. *q)*

143. Eſt autem *actio juſta* in genere, qvæ vel à lege præcipitur, vel propter jus perſonæ competens, aut propter pœnæ intermiſſionem licita eſt. *r)*

144. Eſt enim actio *juſta* vel *honeſta*, ſtylo Grotii juſta in ſenſu *ajente*, qvæ nimirum à Legibus præcipitur, vel *licita*, ſeu juſta in ſenſu *negante*, qvoniam videlicet à Legibus non eſt prohibita.

145. *Licita* eſt vel *perfectè, plene, ethicè* & *internè* talis, qvæ ſcilicet oritur ex facultate perſonæ competente, vel *imperfectè, minus plenè, politicè* & *externè* licita, qvæ cum lege qvidem pugnat, ſed in foro humano non punitur.

F 146. Po-

ad §. *140.* n) *v.g. ſi princeps in pœnam jus exigendi debitum auferat creditori, aut cum Deus jus in vaſa argentea abſtulit Ægyptiis.*

o) *ſi v.g. debitor donet debitum.*

ad §. *141.* p) *Quia lex eſt propoſitio univerſalis, quæ non mutatur, etſi obligatio unius individui extingvatur. v. g. Manet præceptum: non furtum facies, etſi jus Ægyptiorum fuerit extinctum. Manet item lex: ſolve debitum, etſi poſt donationem principis non ſit amplius debitum.*

ad §. *142.* q) *Non enim dico: actio eſt jus. Sed actio eſt juſta.*

ad §. *143.* r) *Cape exempla. Obedientia parentibus debita; Executio poteſtatis herilis; Interfectio adulteri à privato facta.*

ad

146. Poterunt hæ actiones juſtæ inter ſe comparari tum intuitu legis: Honeſta *ſecundum*, minus plene licita *contra*, plenè licita *non contra* legem eſt; tum intuitu legislatoris. *Reſpectu Dei nulla actio minus plenè licita eſt*, ſed ſaltem reſpectu principis.

147. *Convenit* hæc actionis juſtæ ſignificatio cum præcedentibus duabus ſignificationibus juris, qvod utramqve *s*) illarum ſub ſe comprehendat. *Differt* tamen, qvod ibi jus prædicetur in *abſtracto* & in *caſu recto*, hic vero vel in *concreto*, *t*) vel in *caſu obliquo*, tùm, qvod actionis juſtæ ſignificatus ſit *laxior*, includens videlicet actionem minus plenè licitam, qvæ nec ad legem pertinet, nec ad facultatem.

148. Uti vero actionis *juſtæ* vox tripliciter ſupponitur, ſic & actionis *honeſtæ* vocabulum nonnunqvam de actione plenè licita prædicatur, qvin & actionis *licitæ* vox ſæpius extenditur ad actionem honeſtam. *u*)

149. Porrò etſi actio *licita* & *permiſſa* ferè ſynonymice prædicentur, laxior tamen eſt permiſſionis, qvam licentiæ ambitus, ſiqvidem *permiſſio* eſt vel *facti*, qvæ nimirum ſolam impedimenti remotionem notat, nullum vero juris effectum operatur nec licentiam producit, vel *juris*, qvæ vel ſecuritatem in conſcientiâ, vel liberationem ſaltem à pœnâ, hoc eſt, vel licentiam plenam, vel minus plenam affert.

150. Op-

ad §. 147. s) *ſc. & legem & attributum perſonæ.*

t) *vide modò dicta* lit. q.

ad §. 148. u) *Ita in vulgari: Non omne quod licet, honeſtum eſt, vel is ſenſus eſt: Non omne quod licet (minus plenè,) honeſtum i. e. plenè licitum eſt. Vel is: Non omne quod licet (plenè,) honeſtum (ſeu præceptum) eſt.*

ad

150. Oppoſitum juſtæ actionis actio *injuſta*, vel *latè* ſumitur pro omni, qvæ contrà legem eſt, ut ſub ſe comprehendat actionem minus plenè licitam, vel *ſtrictè* prout & huic opponitur. *x*) Vocatur aliàs *inhoneſta* ſeu *turpis*, item *illicita*. Qvanqvam vocabula actionum inhoneſtarum *y*) & illicitarum *z*) iisdem homonymiis ſint obnoxia, qvas de actionibus honeſtis & licitis indicavimus.

151. Venit etiam *injuriæ* nomine actio injuſta, ſed *injuſta* magis dicitur intuitu legislatoris, *injuria* intuitu læſi, unde regula: *Volenti non fit injuria*. *a*) Et poterit adeò injuſta actio eſſe, ubi injuria non eſt.

152. Alias *injuriæ b*) vox vel *latiſſimè* ſumitur pro eo, quod non jure fit, etiam ab iis qvi intentionem lædendi non habent, vel *latè* c) pro denegatione juris cujuscunqve tàm perfecti, qvàm inperfecti, vel *ſtrictè* d) pro denegatione tantùm juris perfecti, vel *ſtrictiſſimè* pro contumeliâ. *e*)

ad §. 150. x) *Quia actio minus plenè licita ſaltem certo ſenſu juſta eſt. Ergo tunc erit injuſta, quatenus pœnæ eſt obnoxia in foro humano.*

y) *Inhoneſta vel ea dicitur, quæ legibus eſt prohibita, & punitur, vel ea, quæ pœna caret, & tamen eſt contra legem.*

z) *Illicita, vel quæ prohibita, vel quæ non habet primum licentiæ gradum, vel quæ nec ſecundum.*

ad §. 151. a) *v. g. ſi quis virginem volentem ſtupret, ſi quis in duello alterum interficiat.*

ad §. 152. b) *Sic ſub damno injuriâ dato etiam comprehenditur, quod datur à furioſo, quaſi quod fiat ab eo, qui jus faciendi non habet.*

c) *Sic dives etiam facit injuriam non dando eleemoſynam.*

d) *Ut in dicto evangelico: Amice non facio tibi injuriam.*

e) *Unde oritur actio injuriarum.*

153. Deniqve non ſaltem actio, ſed & *homo juſtus* dicitur atqve *injuſtus*. Verum actio juſta vel injuſta dicitur, qvatenus externi motus hominis conveniunt cum lege. Homo autem ex intentione internâ juſtus vel injuſtus prædicatur.

154. Ex tot *Juris* ſignificatibus, qvis jam ad *Jurisprudentiam* pertinet? Suo modo omnes. Qvippe non ſolum docet, qvomodo *Leges* ſint ferendæ, explicandæ, & applicandæ, ſed & exponit naturam *Facultatis* cuilibet jure competentis, & ſuppeditat remedia eandem tuendi & conſervandi. Qvid qvod inſuper & conſulit, qvomodo *Actiones* ſecundum legem ſint inſtituendæ, ut evadant *juſtæ*, & de inſtitutis, an *juſtæ* ſint vel minus, judicat, & hæc omnia qvidem eâ intentione, ut *homines* evadant *juſti*. f)

155. Simul verò ex dictis patet, principale objectum Jurisprudentiæ eſſe *Leges*, reliqvos autem ſignificatus ad eam ſpectare ſecundariò, & occaſione vel intuitu legum.

156. Igitur *Jurisprudentia* in latiſſimo ſuo ambitu nihil aliud eſt, qvam *prudentia legum*.

157. Qvatenus autem leges ſunt ferendæ, aut actiones ſecundum easdem inſtituendæ, dicitur in ſpecie *Jurisprudentia legislatoria* vel *conſultatoria*. Qvatenus verò leges ſunt applicandæ ad actiones præteritas, dici ſolet *Judicialis*. Et conſultatio qvidem de actionibus ſecundum

ad §. 154. f) Vide hîc omninò Apologiam Auguſtanæ Conf. ad artic. 4. *Intendit quidem iſta princeps, & ſi hanc intentionem non ſemper conſequatur. Poſſes adeò appellare finem externum.*

Ad

dum leges dirigendis ac judicium de actionibus perpetratis præſupponunt legum *interpretationem* & *intellectum*.

158. *Legislatoria* Jurisprudentia ad noſtrum inſtitutum non pertinet. *Conſultatoria* à noſtro ſcopo non eſt plane aliena, ſed potiſſimum tamen agemus de *Jurisprudentia Judiciali*, qvippe qvam & Conſultatoria præſupponit. *g*)

159. *Hæc* adeò eſt prudentia leges ſalutem hominis in hâc vitâ concernentes exponendi, easqve ad actiones Hominum applicandi.

160. Qvæ definitio ex dictis eſt perſpicua, modo illud notes, *Jurisprudentiam*, quæ eſt habitus intellectualis, non eſſe confundendam cum ipsâ *legum expoſitione* & *applicatione*, *h*) utpote qvæ, ſi ex prudentiâ proveniant, ſpectant ad claſſem habituum voluntariorum, & qvidem diverſo reſpectu partim ad artes, *i*) partim ad virtutes morales. *l*) Qvin & vitiis accenſeri poterunt, qvatenus per eas alteri nocetur. *m*)

161. Sunt

ad §. 158. g) *Qui non poteſt judicare de aliorum factis, non poteſt ſibi conſulere. Et ex aliorum factis diſcimus, quomodo noſtras actiones prudenter debeamus inſtituere.*

ad §. 160. h) *Qui prudentiâ pollet, dicitur bonus Theoreticus, qui arte, bonus Practicus. Hic ergo terminus Theoretici & Practici aliter uſurpatur ac in diſtinctione habituum. Theoria poteſt eſſe perfecta absque exercitio. Sed exercitium imperfectum eſt absque Theoriâ, & inde quis Rabulæ dicitur, non Advocatus.*

i) *quatenus exercetur liberè, h. e. quatenus nec legibus præcepta ſunt, nec prohibita.*

l) *quatenus legibus ſunt præceptæ, ut in Profeſſoribus, advocatis ad certum negotium à magiſtratu conſtitutis.*

m) *aut quatenus exercentur ab iis, quibus id eſt prohibitum.*

ad

161. Sunt itaqve *partes* duæ Jurisprudentiæ Judicialis; *Leges interpretandi*, qvam poſſes diſtinctionis gratia dicere Jurisprudentiam *Doctorum* & *Profeſſorum*, & *Leges applicandi*, qvæ eſt Jurisprudentia *Advocatorum* & *Judicum*. Utramqve hic intendimus. *n*) Primario tamen illam in his inſtitutionibus. Hanc ſubinde in diſcurſu, definiendo controverſias ex Hiſtoriâ veteri & modernâ deſumtas immiſcebimus &c.

162. Tot verò haud dubiè erunt *Species* Jurisprudentiæ, qvot ſunt ſpecies legum. *o*) Unde rectiſſimè dividemus Jurisprudentiam in *divinam* & *humanam*. Illa leges divinas exponere & applicare docet, hæc humanas.

163. Ne tamen falcem hic immittamus in campum Venerandæ Theologiæ, addita fuit in definitione Jurisprudentiæ limitatio, qvod ea pertineat ſaltem ad *leges ſalutem hominis temporalem concernentes*. Res paulò altius erit repetenda.

164. Præſuppono Academias noſtras hodie *in quatuor facultates* ſolere diſtingui: Theologicam, Juridicam, Medicam & Philoſophicam, etſi alibi qvinta aut ſexta etiam facultas fuerit addita, *p*)

165. Præſuppono ulterius, vocem *Philoſophiæ* dum hodie ſeparatam facultatem conſtituit, longè *arctius* ſup-

ad §. 161. n) *Quoniam interpretatio tendere debet ad applicationem tanquam ad finem.*

ad §. 162. o) *Fluit id ex definitione Jurisprudentiæ §. 156.*

ad §. 164. p) *Ita in quibusdam Academiis Europæ eſt ſeparata Facultas Poëtica. Alibi ſeparata facultas Juris Canonici.*

ad

ſupponi, ac *olim* apud Græcos & Romanos, ubi nimirum erat divinarum & humanarum rerum notitia, *q)* hoc eſt, contemplatio eorum omnium, qvæ ex dictamine rationis deduci poſſunt, unde & prudentiam Medicam, *r)* & Juridicam, & magnam partem Theologiæ Gentilis ſuo ambitu ſuo complectebatur.

166. *Uſus* hujus obſervationis potiſſimum ille eſt, ut ne confundamus prædicata Philoſophiæ illius antiqvæ, qvæ ad inſtar Reginæ ſe gerebat, cum Philoſophia hodierna, cui honeſta miniſterii gloria eſt relicta; qvale eſt vulgatum iſtud Platonis: Tum demum beatas fore reſpublicas &c. *s)*

167. Igitur commodiſſimè iſtarum qvatuor facultatum diſtinctio ſic videtur efferri poſſe. Facultates ſunt vel *inſtrumentales*, puta *Philoſophica*, t) vel *Principales*, tres reliqvæ.

168. *Principales* vel pro objecto habent *corpus* hominis, ejusqve *ſanitatem* intendunt, qvod facit *Medicina*, vel *animum humanum* ejusqve *beatitudinem* procurare allaborant.

169. *Temporalem* ſcilicet, qvam intendit *Jurisprudentia*, & *æternam*, qvam *Theologia*.

170. Cum vero, vel ipſis Philoſophis communiter

ad §. 165. q) Vide Patris Schediaſma Hiſtoricum *ubi hanc definitionem prolixius exponit.*

r) *Dico prudentiam. Aliud de arte Medicâ, ſeu exercitio ſanandi.*

ad §. 166. s) *Procedit enim hoc de regina, non de ancilla. At olim erat regina.*

ad §. 167. t) *Debebat hæc inſtrumenta præparare. Nunc quando ſæpè ſuppeditat inepta, neceſſe eſt, ut ipſi formemus aptiora.*

ad

ter fatentibus, potiſſima media obtinendi beatitudinem humanam ſint Leges, *u)* hinc patet *legum expoſitionem* pro diverſitate beatitudinis, cui ſubordinantur, modo ad *JurisConſultum* pertinere, modo ad *Theologum*. Res diſtinctius proponetur in capite seqventi. *x)*

171. Fluit ſimul ex dictis *ordo*,& præcedentia *quatuor Facultatum y)* apud nos recepta pariter ac publicis Reſcriptis defenſa. Ac facilè adeò poterit iis reſponderi, qvi Jurisprudentiæ hac parte controverſiam moverunt.

172. Qvi Jurisprudentiâ pollent,dicuntur *Jurisprudentes*, item *JureConſulti*, qvos inter & *Jurisperitos* an differentia ſit,acriter qvidem diſputatum fuit, *z)* ſed diſceptatio illa tanti nobis non videtur, ut curſum noſtrum ſiſtat.

ad §. 170. u) Vid. Patris Tab. ult. Philoſ. Pract.

x) *Ubi oſtendetur etiam, quænam ex legibus divinis pertineat ad JCtum.*

ad §. 171. y) *Quamvis cum JCtis hâc de re certaverint ex Medicis nonnulli, ſed fruſtrà. Pro JCtis ni fallor, diſſerunt Tiraquellus* de nobilitate. *Pro Medicis vide omnium fuſiſſimè Gaſparem à Reyes* in Campo Elyſio jucundarum quæſtionum. qv. 20. *Adde & Philipp.* in Eclog. ad Inſtit.

z) Vid. Eckolt. ad ff. de orig. juris §. 5.

Caput

CAPVT II.

De Jurisprudentia divinâ.

SUMMARIA.

JUrisprudentia divina definitur. §.1. Ad cujus definitionis intellectum inquiritur in diviſionem legis divinæ §.2. & loco diviſionis conſvetæ in moralem, ceremonialem & forenſem §.3. ſubſtituitur illa in legem naturalem & poſitivam §.4. Quæſtio præjudicialis, quomodo hæ duæ leges conveniant & differant? §.5. I. Conveniunt naturalis & poſitiva, quod utriusque origo ſit voluntas divina §.6. non ſanctitas divina antecedenter ad ejus voluntatem §.7.8.9. II. Conveniunt, quod utraque obliget hominem in utroque ſtatu, integritatis, & corrupto §.10. Digreſſio de comparatione ſtatus integri & lapſi §.11. Conſideratio ſtatus integri pertinet etiam ad JCtum §.12. non quod Gentilibus iſte ſtatus fuerit cognitus §.13.14. non quod hîc plus liceat Jurisprudentiæ Chriſtianæ præ aliis diſciplinis §.15.16. ſed quod liceat JCto ex Hiſtoriâ mutuari quasdam Doctrinas ad quas principia ſua applicet §.17.18.19. Erat ſtatus integritatis §.20. perfectus. Recenſentur perfectiones ejus quoad corpus hominis §.21.22.23. quoad intellectũ §.24.25. & voluntatem §.26. quoad ſocietatem cum Deo §.27. cum uxore §.28. (Hîc Eva non fuit ſub imperio mariti §.29.30.31.) Porro quoad ſocietatem paternam, ſi homo talis manſiſſet §.32.33.34.35. quoad herilem item §.36. & civilem §.37. quarum duarum neutra fuiſſet in ſtatu integro §38. Mutatio & imperfectiones in ſtatu poſt lapſum quoad corpus & animam §.39. quas homini impoſſibile eſt corrigere in hâc vitâ §.40.41. Reliquiæ bonæ in intellectu & voluntate §.42. Mutatio quoad ſocietatem §.43. Homonymia ſtatus corrupti, qui ſæpe ut ſynonymum ſtatus poſt lapſum uſurpatur §.44.45.46. Similis homonymia ſtatus naturalis §.47-60. In ſtatu integritatis etiam obtinuit & lex naturalis & lex poſitiva §.61. Ad noſtrum Scopum magis pertinet ſtatus poſt lapſum §.62. Differentia communis legis naturalis & poſitivæ, quod poſiti-

va obliget ſaltem populum Judaicum, ſeponitur tanquam ſpuria §. 63 *Differunt* I. *ratione principii cognoſcendi. Legis naturalis principium eſt ratio, poſitiva revelatio* §. 64 65. *Recta ratio quid? ubi contrà principia connata* §. 66. 67. 68. 69. *Non valet argumentatio: Cujus actus moralitas etiam à Gentilibus fuit agnita, ille eſt Jure naturæ præceptus vel prohibitus.* §. 70. II. *Differunt, quod jus naturæ pro objecto habeat actiones cum naturâ rationali neceſſario convenientes &c. poſitivum intermedias* §. 71. 72. 73. *Oſtenditur contrà Scholaſticos non dari actus per ſe ac ſuâ naturâ, item antecedenter ad voluntatem divinam honeſtas vel turpes, item: in jure naturæ obligationem ex objecto ſe diffundere in præceptum* §. 74.-87. *ſed omnes actiones eſſe ſuâ naturâ indifferentes* §. 88.-96. *Definitio Legis naturalis* §. 97. *Ejus immutabilitas & indiſpenſabilitas* §. 98. 99. 100. *Dividitur in Jus Gentium & Jus Naturæ ſtrictè dictum* §. 101. 102. *Homonymia Juris Gentium* §. 103. *Jus Gentium non eſt ſpecies Juris voluntarii* §. 104.-109. *Contrà Scholaſticos dicentes: Præcepta affirmativa obligare ſemper, negativa ſemper & ad ſemper, diſputatur* §. 110-116. *Lex divina poſitiva definitur* §. 117. *Eſt mutabilis & diſpenſabilis, ſed ſaltem à Deo* §. 118. *Dividitur in univerſalem & particularem* §. 119. 120. *Utraque definitur* §. 121. *Exiſtentia legis poſitivæ univerſalis* §. 122. 123. 124. *Ejus diviſio* §. 125. *Particularis eſt vel ceremonialis vel forenſis* §. 126. *quarum utraque hodiè ceſſat* §. 127. 128. *Quis ſit adhuc hodiè utriusque uſus? contrà Grotium* §. 129. 130. 131. 132. *Ad Jurisprudentiam divinam ſpectant leges naturales & quædam ex poſitivis univerſalibus.* §. 133. 134. 135. *Unde poterit hæc Jurisprudentia ſuo modo Chriſtiana appellari* §. 136. *Differentia ejus à Theologiâ.* §. 137. 138. 139. *præprimis morali* §. 140. *Jurisprudentia divina vel naturalis, vel poſitiva univerſalis ſeu divina ſimpliciter.* §. 141.

§. 1.

J*Urisprudentia divina* eſt prudentia leges divinas, ſalutem hominis in hâc vitâ concernentes explicandi & applicandi ad actiones hominum.

§. 2.

2. Omnia hic plana, *a)* ſi modo explicuerimus qvænam leges divinæ ſalutem hominis in hâc vitâ intendant, Id verò patebit ex *legis divinæ diviſione.*

3. Communiter inculcatur, qvod Lex divina ſit vel *moralis* vel *ceremonialis* vel *forenſis.* Hæc diviſio cur nobis diſpliceat, diximus alibi. *b)*

4. Nos ita: Lex *divina* eſt vel *naturalis*, vel *poſitiva.* Ita qvidem & alii: Reverà tamen non ita. *c)*

5. Eſt enim præjudicialis qvæſtio, qvomodo hæ duæ legis divinæ ſpecies *conveniant* aut *differant?* Mentem noſtram declarabunt poſitiones ſeqventes.

6. I. *Convenit* lex divina poſitiva cum naturali, qvod *utriusqve autor Deus ſit*, vel ſi preſſius rem exponere, & ἀνθρωποπαθῶς *d)* de DEO loqvi volumus; *voluntas divina.*

7. Nec iſtam admittimus differentiam, *e)* ac ſi Jus naturæ à ſanctitate DEI *antecedenter* ad ejus voluntatem ortum trahat, poſitivum non ita. Nam qvæ in Deo ſunt, *ſimul* ſunt.

8. Non autem licet homini vel conceptum ſaltem ejus-

ad §. 2. a) *Sunt enim expoſita* cap. præced. §. 154. ſeqq.

ad §. 3. *b)* In diſput. de crimine bigamiæ §. 8. & §. 20. *Potiſſimum quia aſſeritur: Legem naturalem, moralem, & decalogum eſſe ſynonyma.*

ad §. 4. c) *Id eſt, adhibent quidem eosdem terminos diviſionis ſed non eodem modo nobiſcum exponunt, quod maximè oſtendunt controverſiæ in hoc capite ventilatæ.*

ad §. 6. d) *Nam Deus propriè non habet voluntatem.*

ad §. 7. e) *Quam communiter adhibent Theologi noſtrates in quæſtionibus juris naturæ. Dictum hîc de quæſtione, quatenus liceat ſtudioſo juris, vel in genere homini Chriſtiano diſſentire â Theologis? Sci-*

ejusmodi de Deo ſibi formare, qvoniam conceptus iſte involvit imperfectionem. *f*)

9. Qvodſi maximè ob imperfectionem noſtram aliter ſpeculari de Deo non poſſimus, *g*) non licebit tamen hunc conceptum noſtrum de Deo habere pro vero, aut eum pro fundamento agnoſcere, cui innitantur concluſiones in diſciplinâ maximè reali, qvalis eſt Jurisprudentia.

10. II. Conveniunt lex naturalis & divina poſitiva intuitu *ſtatus humani*, qvem dirigunt. Nam utraque lex obligat hominem & in ſtatu integro & in corrupto viventem.

11. Nimirum prima *diviſio* h) *ſtatus* humani ea eſt, qvod alius ſit *hominis integri, alius lapſi.* Utrumqve paulo curatius hic conſiderare non erit fruſtraneum, cum uſus hujus meditationis mox *i*) ſit appariturus.

12. Incipiemus autem de *ſtatu integritatis* l) tanqvam ordine & præſtantiâ priore, *ſi modo licebit.* Fortè enim cavendum, ne falcem mittamus in meſſem ſuſpicien-

Scilicet quatenus illi in rebus Philoſophicis abeant à rectâ ratione, in rebus ſpiritualibus à ſacrâ ſcripturâ.

ad §. *8.* f) *Hac obſervatione ideò opus, ut occurram objectioni, quaſi ſanctitas Dei hîc ſit ſaltem antecedenter conſideranda in ſigno rationis.*

ad §. *9.* g) *quia videlicet intellectus noſter ita eſt comparatus ut duas res perfectè ſimul cognoſcere nequeat, & quia Deum ſibi concipit ad inſtar hominis cujus voluntas movetur ferè per aliud quid.*

ad §. *11.* h) *Definitionem ſtatus repete ex cap. 1.* §. *86.*

i) *In controverſiâ de fundamentali propoſitione juis naturalis* cap. 4. §. 40.

ad §. *12.* l) *De ſtatu integritatis non confundendæ ſunt quæſtiones diſtin-*

ciendæ Theologiæ. Tractamus Jurisprudentiam, habitum, ut ſuprà definivimus, viribus naturalibus acqvirendum. At qvicqvid de ſtatu integritatis novimus, novimus ex Scriptura ſacra.

13. Ergo hic vel ſiſtendus erit curſus, vel curandum, ut laqveum hîc poſitum evadamus. Qvid ſi dicamus *gentilibus etiam fuiſſe cognitum* iſtum perfectionis ſtatum? ſanè infinita Philoſophorum ac Poetarum Græcorum pariter atqve Latinorum teſtimonia id evincunt, *m*)

14. Vereor tamen, ut ita ſimus evaſuri. Sciverunt

diſtinctæ. Una: An poſſit ex lumine naturæ cognoſci & demonſtrari? Negat Alberti in Compend. Affirmat Strimeſius peculiari diſſertatione, cui reſpondit pro Alberto Seligmannus. Nos hîc §. 14. *facimus pro negativâ, pro quâ & militat Dn. Pufendorffius in ſuis ſcriptis paſſim. Altera: An conſideratio ſtatus integri ex lumine revelationis haurienda pertineat ad Jurisprudentiam naturalem? Negat Dn. Pufendorffius & Strimeſius. Affirmat Alberti. Ego diſtingvo* §. 17. *Origo controverſiæ iſta fuit: Dominus Pufendorffius in jure naturæ conſiderat hominem in ſtatu corrupto. Contra hoc inſtitutum diſputarunt uterque & Alberti & Strimeſius, ſed ex diverſis fontibus. Hic, quaſi gentibus etiam fuerit cognitus ſtatus integer. Ille, quod quidem Gentilibus non fuerit cognitus, ſed quod hâc parte in ipſorum gratiam non ſit condeſcendendum, ſi ipſi nolint ſcripturam ſacram agnoſcere. Unde ſimul Alberti & Strimeſius fuerunt colliſi. Dictum hîc obiter de duritie ſententiæ Albertinæ, quod non debeamus condeſcendere in gratiam gentilium. Æquius conſilium Pauli, qui omnibus omnia factus eſt, ut multos lucretur.*

ad §. 13. m) *Hæc eſt ſumma ſententiæ Strimeſii.*

ad

Gentiles, ſed confuſe. Sciverunt, ſed non ex dictamine rationis, verum ex converſatione cum Judæis. *n*)

15. Igitur aliâ viâ eundum. Fortè privilegium habemus nos Chriſtiani præ Gentilibus. Illis non licitum fuit μεταβαίνειν, qvia docuerunt ſaltem Jurisprudentiam. At nos plus ultrà. Qvam enim nos docemus, Chriſtiana Jurisprudentia eſt. *o*)

16. Sed & hic finium ſuorum cuſtodes Theologi, monebunt ut pedem retrotrahamus, nec ſepem, diſciplinæ noſtræ campum à Theologicô ſeparantem conculcemus. Suſpectum erit ipſis vocabulum Chriſtianæ Jurisprudentiæ, qvoniam ſi per id talem diſciplinam exprimimus, qvæ principia demonſtrandi ex Theologia mutuatur, *p*) ſaltum noſtrum præprimis qvoad Jurisprudentiam naturalem fruſtrà terminorum involucris tegere nitemur, *q*) ſin objectum demonſtrandi ſaltem ex Theologiâ præſupponimus, non magis propterea Jurisprudentia noſtra Chriſtianæ nomen mereri videbitur, ac v. g. Arithmetica, ex cujus principiis demonſtrandum foret,

ad §. 14. n) *Hæc eſt ſumma reſponſionis Albertinæ. Adde* apolog. A. C. ad artic. 2. *ubi aſſeritur ignoraſſe gentiles peccatum originis.*

ad §. 15. o) *Sapiunt hæc ſententiam Albertinam, ubi contrà Dn. Pufendorffium & Strimeſium diſputat, qui urgent non committendam eſſe metabaſin ex Philoſophiâ in Theologiam. Niſi qvod ille loco Jurisprudentiæ adhibeat vocem Philoſophiæ & diſtingvat inter Philoſophiam Gentilem & Chriſtianam.*

ad §. 16. p) *Eſt hæc iterum ſententia Albertina, quod ſcilicet Philoſophia Chriſtiana mutuetur principia demonſtrandi ex Theologia.*

q) *Nam hoc ipſum eſt metabaſis, quando quis mutuatur principia demonſtrandi ex aliâ diſciplinâ, quæ*

foret, qvot vini menſuræ impleverint hydrias Cananæas. *r*)

17. Igitur retrahamus pedem, præprimis cum ſimul via evadendi fuerit monſtrata. Qvemadmodum enim Arithmetica v.g. non μεταβαίνει, etſi principia domeſtica ad exempla Hiſtoriæ ſacræ applicet, ſic neqve nos peccabimus, ſi applicuerimus principia noſtra ad ſtatum integrum. *s*) Aliud videlicet eſt principia demonſtrationum ex aliâ diſciplinâ mutuari, aliud objectum, cui demonſtratio applicari debeat, aliunde petere.

18. Et maximè ex Hiſtoriâ, qvæ ſive ſacra ſit ſive profana, inſtrumentum eſt commune qvatuor facultatum. *t*)

19. Ergo ſi libet ſtatum hominis integrum ſpeculari, licet. *u*) Licet autem ex hiſtoriâ ſacrâ ſaltem, nam Gen-

quæ diverſa fundamenta agnoſcit. Et pluribus eâ de re dixi in Introductione ad Philoſophiam Aulicam, & in Introd. ad Logicam.

r) *Urgeri etiam ſolet contra Albertum, confundi ab eo Philoſophum Chriſtianum cum Philoſophia. Etſi enim Philoſophus Chriſtianus eſſe poſſit, tamen propterea non magis Philoſophiam evadere Chriſtianam, atque artem ſutoriam aut calceum, quorum utrumque abſurdè Chriſtiani Epitheton ſibi ſumeret, etſi ſutor ſit Chriſtianus.*

ad §. 17. s) *Hîc latet nervus ſententiæ meæ, in quâ recedo ab Alberto & aliquo modo à Dn. Pufendorffio.*

ad §. 18. t) *Declaratum hoc fuit exemplis hiſtoricis ad omnes quatuor facultates aptatis. Confer* dicta in Introd. ad Logicam cap. I.

ad §. 19. u) *Nec ſolùm licet, ſed maximè utile eſt hîc de ſtatu integritatis diſſerere, ne diſputemus more andabatarum contrà ſententiam Albertinam* in cap. 4. *qui adeò officium boni Diſputatoris non obſervavit, dum Jus naturæ ex ſtatu integro deducere voluit, & tamen ſuper-*

Gentilium *x*) aut Rabbinorum *y*) hâc parte traditiones vel nugæ ſunt, vel maximis dubiis obnoxiæ, & obſcuriſſimæ. *z*)

20. Erat *ſtatus* iſte *perfectus*, cum in eo homo ad imaginem Dei fuerit conditus. Unde *miſeriæ*, qvæ hodiè *ſtatum corruptum* comitantur, abfuiſſent. *a*)

21. Igitur qvà *corpus* homo haud dubiè iisdem præditus fuit *membris*, qvibus hodiè gaudet homo perfectus, eademqve in eo fuit *ſexus diſtinctio*, qvin & membra corporis, qvatenus ſunt *organa animæ* ſtatim uti à primâ creatione fuerunt in Adamo, ſic & à primâ nativitate in ejus liberis fuiſſent apta ad ſuſcipiendas animæ functiones. *b*) De *qvantitate molis* *c*) parum ſumus ſolliciti, cum ea directè ad perfectionem humanam nihil faciat. *d*)

22. Porrò qvà vitam homo non fuiſſet mortuus nec ægrotaſſet. Cibus & potus perpetuò affuiſſet ſaluber-

perficiariè maximè ipſum ſtatum integritatis & differentiam ejus à ſtatu poſt lapſum conſideravit.

x) *ut Ovidii de ſeculo aureo.*

y) *ut de Adamo Androgyno, Gigante &c.*

z) *Dictum hîc obiter de infinitis quæſtionibus controverſis tum circa opera creationis in genere, tùm circa ſtatum hominis in ſpecie, circa Paradiſum &c. Dictum etiam de quæſtionibus quibusdam curioſis magis quàm utilibus. Utrum beſtiæ venenatæ fuiſſent in ſtatu integro? Utrum excrementa fœtuiſſent? Utrum carnes comediſſent?*

ad §. 20. a) *Hæc eſt quaſi generalis propoſitio in quâ reliquæ theſes ſe fundant.*

ad §. 21. b) *Nam quod hodiè aliter ſit, pertinet ad miſerias ſtatus corrupti.*

c) *i.e. an gigas fuerit Adamus, an hodiernâ hominum ſtaturâ conſpicuus?*

d) *Ita pumiliones, etiam minimi, magnam prudentiam ſæpè oſtendunt.*

berrimus. Concoctio ventriculi fuiſſet optima. Venenum non nocuiſſet. An vero *carnes comediſſet?* curioſa magis eſt qvæſtio, qvàm proficua. *e)* Potuiſſet credo, ſed vereor, ut voluiſſet. *f)*

23. *Organa ſenſuum* erant, qvantum concipi poſſunt, perfectiſſima. Adfuiſſet *delectatio ſenſuum*, ſed legibus ſubjecta. Itaqve & delectatio ex tactu, qvà ex cauſis phyſicis & principiis anatomicis deduci poteſt, non qvà hominem extrà ſe rapit & libido dicitur. *g)* *Locomotiva* ſtatim à primo vitæ momento vires ſuas exercuiſſet, neqve turbata fuiſſet aut impedita *h)*

24. Qvà *intellectum* homo non ſaltem ita fuiſſet in *naturalibus* perſpicax, ut primo qvaſi intuitu, *i)* naturas, virtutes ac formas rerum creatarum, qvæ hodie vel nos latent vel laborioſisſimâ meditatione vix ac ne vix qvidem percipiuntur, cognoviſſet, ſed & in *moralibus* ſummam poſſediſſet prudentiam intelligendi legem ejusqve in actiones ſuas efficaciam. Hinc reprobrandum do-

H gma,

ad §. 22. e) *Qui affirmant, utuntur argumento à Dominio in beſtias. Qui negant, afferunt, quod Deus juſſerit, ut comedat de omni arbore. Neutrum ſtringit. Sed pro affirmativâ facit, quod Adamo non fuerit prohibitum.*

f) *Et ſi voluiſſet, magis probabile eſt, eum comediſſe carnes crudas quàm coctas.*

ad §. 23. g) *Hæc enim videtur eſſe conſequens ſtatus corrupti.*

h) *per morbos.*

ad §. 24. i) *In ſtatu integritatis ergo non opus fuiſſet tàm longâ ratiocinatione & experientiâ ut hodiè. Unde & cognitio Adami à Theologis, ni fallor, dicitur intuitiva. Deus naturas rerum declaravit per ſigna rebus impreſſa. Ideas has ſignorum homo ferè in ſtatu poſt lapſum perdidit.*

l) *Æqui-*

gma, qvod cum aliis defendit Grotius, *l*) ſimplices fuiſſe Protoplaſtos & magis ignorantia vitiorum, qvàm virtutis ſcientia præditos, qvod ſimul in Deum eſt injurium.

25. Nec de *infantibus* cur aliter ſentiam, cauſam video. Potuiſſent nimirum ſtatim à nativitate cum parentibus ſuis ſapienter de rebus qvibuscunque ratiocinari, & ſaltem breviſſimo temporis ſpatio *m*) habuiſſent opus, ut de ſenſu vocabulorum, ex liberâ hominis impoſitione, non ex rei naturâ ſignificantium, fuiſſent informati. *n*)

26 *Voluntas* magno gaudebat libertatis gradu. Poterat eqvidem peccare homo & non peccare, ſed magis inclinabat ad non peccandum.

27. Ulterius ne ad momentum qvidem homo in ſtatu integro absqve *ſocietate* fuit, ſed ſtatim *cum Deo* ſocietate, inæqvali illâ qvidem, verum in qvâ major amor & fiducia deprehendebatur, qvam hodiè in ullâ ſocietate paternâ exiſtere poteſt, fuit junctus.

28. Cum vero homo naturâ appetat ſui ſimile, *o*) iſtam verò ſimilitudinem in Deo ob nimiam divinæ perfectio-

l) *Æquiparat enim Grotius protoplaſtos cum barbaris populis in India. Certo reſpectu tamen fuit ignorantia vitiorum in primis parentibus, videlicet in actu exercito, non in actu ſignato. Aut clarius: Fuit in iis ignorantia factorum, non ignorantia juris.*

ad §. 25. m) *& quantum ferè ad enarrationem & recenſionem nominum fuiſſet opus.*

n) *Potuiſſent ipſi quidem nomina indere. Indita nomina non potuiſſent divinare. Niſi & anima facultate divinandi in ſtatu integritatis fuiſſet prædita, quod ſtatuit Dominus Becmannus* in lin. doctr. moralis c. 2. §. 8. *ſed rationibus non concludentibus. Rem ipſam in medio relinquo.*

ad §. 28. o) *Ita hodiè etiam amicitia cum æquali jucundior eſt, quàm*

ſectionis & eſſentiæ diſtantiam non deprehenderet, *non erat bonum, eum eſſe ſolum, p)* ac propterea Adamo benignisſimus Creator proſpexit de ſociâ, Evâ nimirum, qvam ex coſtâ ejus creavit, (qvæ tamen non fuit in Adamo ſuperflua, nec exemptio illius corpus ejus reddidit mutilum, *q)* & Adamo dedit *in matrimonium.*

29. Fuit iſta ſocietas in ſtatu integro *ſumme æqvalis*, cum imperium marito demum poſt lapſum in pœnam uxoris à Deo fuerit traditum, & ante lapſum communis ſubjectionis cauſa, imperfectio, Evæ tribui neqveat. *r)*

30. Qvamvis autem Apoſtolus *s)* doceat non convenire uxoribus ut imperent maritis, & in eâ doctrinâ iſtâ etiam utatur ratione, qvod Adam prius creatus fuerit qvam Eva, nulla tamen procedit illatio: Eva non potuit in ſtatu integro imperare Adamo, ergo Adamus Evæ imperavit.

31. Qvod verò ab aliis *t)* dicitur, maritum uxore eſſe ſuperiorem dignitate & poteſtate, etiam ex intentione

 Dei

quàm cum principe benigniſſimo. At quid Princeps etiam ſummus in reſpectu ad Deum? Unde & in vitâ æternâ habebimus ſocietatem & Dei & hominum.

p) *Ergo hoc dictum non tantùm pertinet ad ſocietatem nuptialem in ſpecie, ſed & ad ſocietatem in genere.* Conf. Perer. in Geneſin.

q) *Superfluum voco, quod nullum uſum habet. Mutilum eſt, quod parte neceſſariâ eſt privatum. Ita in florum faſciculo non eſt ſuperfluum, ſi florem faſciculo addam, nec faſciculus fit mutilus, ſi florem demam.*

ad §. 29. r) *Creavit Deus hominem ad imaginem ſuam. Maſculum & fœminam creavit eos.* Confer diſſert. procem. §. 44.

ad §. 30. s) 1. Cor. XI. verſ. 8. 1. Tim. II. c. 13.

ad §. 31. t) Vid. Alb. in Comp. P. 2. c. 10. §. 21.

u) *Nam*

Dei creantis uxorem in ſubſidium mariti, nec viceversâ, id prioritatem qvidem ordinis adſtruit, non vero ſuperioritatem dignitatis aut poteſtatis, ut facilè exemplo ſocietatis mercatoriæ *u)* declarari poteſt.

32. In hâc ſocietate ſubſtitit ſtatus integer; an & ſubſtitiſſet, ſi homo integritatem ſuam non amiſiſſet? Sic putarunt aliqvi, negantes videlicet, *ſocietatem paternam* in ſtatu integro *fuiſſe extituram*. Ita noviter diſſeruerunt ex Anglis ingenio ſuo abuſus Thomas Hobbes, *x*) & ex Belgis horrendus ſcriptor Adrianus Beverland. *y)*

33. Qvos non ſolum divinæ benedictionis verbis: *Creſcite & multiplicamini, z)* proſternimus, ſed & oſtensâ figurâ membrisqve corporis ad procreandum deſtinatis in fugam agimus. *a)*

34. Putamus tamen & hanc ſocietatem *aeqvalem* fuiſſe futuram, in eo vero à conjugali differentem, qvod liberi Parentibus non tam ob prioritatem ordinis, qvam ob exhibitum beneficium generationis, *b)* reverentiam exhibere debuiſſent.

35. Uti enim reverentiæ debitum eam imperfectio-

u) *Nam & hîc ſæpè mercator alterum ſumit ſibi in ſubſidium absque imperio.*

ad §. *32.* x) in Leviathane.

y) in ſcripto de peccato originis. Conf. Philoſ. juris §. 31. *Dictum de ſcripto Beverlandi & de refutatore ejus Ryſſenio.*

ad §. *33.* z) *Dictum quomodo ad ea reſpondeat Beverlandus ex hypotheſi Simonis* in Criticâ veteris teſtamenti, *de quo dictum.*

a) *vide locum Ciceronis* in Philoſ. Juris §. 31.

ad §. *34.* b) *N. O. quod parentes obligati ſint ad generandum. Nam ita in genere quilibet alteri ad beneficium eſt obſtrictus; & tamen beneficii exhibitio parit eam ſuperioritatem.*

ad

ctionis notam, qvam ſubjectio *c*) infert, hautqvaqvam præſupponit; ita & cauſa imperii paterni ſuo loco demonſtranda abfuiſſet in ſtatu integro. *d*)

36. At *berilis ſocietas* exulaſſet haud dubiè in ſtatu integro. Exulaſſet enim indigentia, qvæ apud nos tam ex parte Domini, qvam ſervi *e*) ſocietatem iſtam introduxit, ut de dominiorum diſtinctione *f*) jam nihil dicam.

37. An & *Reſpublica?* Res patebit, ſi & hic ſtructuram Reipublicæ conſideremus. Conſtat illa ex imperio ad tranqvillitatem publicam & omnium rerum ſufficien-

ad §. 35. c) *Dictum hîc de differentia inter reverentiam & ſubjectionem ſeu obſequium, ſecundum ductum eorum quæ docentur* infrà in capite de officiis parentum & liberorum.

d) *At imò dicis: Omne beneficium in altero præſupponit imperfectionem aliquam, indigentiam nempe beneficii. Reſpondeo 1. Aliqualis imperfectio fuiſſet etiam in ſtatu integro; ſcilicet, quod infantes v.g. vitam non habuiſſent à ſeipſis, quod deſideraverint homines ad vitam ſocialem, (ſi modò hæ imperfectiones dicendæ ſunt.) Verum ſufficit, quod reverentia non præſupponat tantam imperfectionem, quantam imperium. Imperium præſupponit imperfectionem præſentem. Ad reverentiam ſufficit præterita. 2. Poſſes etiam diſtingvere inter imperfectionem interiorem & exteriorem. Illam præſupponit imperium. Hæc ſufficit ad reverentiam.*

ad §. 36. e) *Non obſtat quod Ariſtoteles dicat, alium ſervum eſſe naturâ, alium lege. Nam hæc tota diſtinctio reſpicit ſtatum poſt lapſum.*

f) *Nulla enim fuiſſet dominiorum diſtinctio in ſtatu integro, ut ſuo loco declarabimus in capite de Dominio. Ergo non opus habuiſſet Dominus operis ſervi ad augendas & conſervandas res familiares, non opus habuiſſet ſervus ſuſtentatione Domini.*

ad

ficientiam directo. Imperium g) non admittere ſtatum integrum jam oſtendimus. Nec Rep. opus fuiſſet ad obtinendam tranqvillitatem, h) cum nullus ibi fuiſſet metus; nec ad ſufficientiam, i) cum nulla fuiſſet indigentia.

38. Qvi autem aſſerunt l) Rempublicam ſtatûs integri, ferè uno ore fatentur, ſe non intelligere ſocietatem cum imperio propriè dicto. Unde qvidam diſtingvunt inter imperium directivum & coactivum. At hocipſo fatentur, non extituram, qvoniam imperium directivum eſt ignis frigidus. m)

39. Seqvitur *ſtatus hominis lapſi*. Hic multa fuerunt muta-

ad §. 37. g) *ergo defuiſſet forma Reipublicæ.*

h) *ergo exulaſſet tùm finis primarius Reipubl.*

i) *ergo nec locum habuiſſet Reip. finis ſecundarius. Jam computa quid de Republicâ reliqvum ſit, quod in ſtatu integritatis exiſtere potuiſſet.*

ad §. 38. l) *ut poſt alios communiter Bœclerus* ad Grotium l. 1. c. 3. p. 200. *D. Val. Albert.* Part. II. Comp. Jur. Nat. cap. 14. p. 209.

m) *Adde quod imperium directivum præſupponat etiam imperfectionem in directo, ut directore opus habeat. Loquimur autem de imperio humano, unde fruſtrà inſtantia datur de imperio Dei in angelos bonos à Boeclero* d. l. *Quod vero Alberti cum Ariſtotele ſuo, (cum quo in Oratione promotoria Magiſteriali ante paucos annos publicè teſtatus eſt ſe mori velle,) urgeat perfectiſſimam ſocietatem eſſe Rempublicam, & exinde inferat, ergo etiam fuiſſe in ſtatu perfectiſſimo, dupliciter falſum eſt. Infra enim* lib. 3. *oſtendemus ſocietates gentium fœderatorum eſſe perfectiores. Et inſuper connexio nulla eſt. An putat etiam Alberti perfectiſſimum chirurgum aut coqvum fuiſſe futurum in ſtatu integritatis? An putat Rempublicam (veram) futuram eſſe in vitâ æternâ?*

ad

mutata. Organa corporis non parum temporis *n*) reqvirunt, ut ad exercendam locomotivam & recipiendas animi functiones fiant apta. Mors intravit in mundum; hanc præcedunt ac procurant morbi varii; concoctio ſæpe peſſima, & venenum homini metuendum, cibiqve variis artificiis, ne noceant, præparandi; ſenſus hominis ſæpius fallunt; acumen intellectûs multum remiſit; in infantibus eſt inſtar tabulæ raſæ *o*) varias impreſſiones recipere apræ. Voluntas *p*) hominis multum de libertate ſuâ amiſit, ita ut in hoc ſtatu ferè tota ad malum inclinet, qvoniam affectus freqventiſſimè exorbitant, & hominem qvaſi extrà ſe ponunt, certè perpetuò frenum mordent.

40. Has mutationes in homine tantas eſſe opinamur, ut abſolutè *impoſſibile ſit homini mediis naturalibus in hâc vitâ imperfectiones iſtas corrigere.* q)

41. Qvod ſi enim poſſet, in ipſius poteſtate eſſet vel

ad §. *39.* n) *Et tempus quidem variat. Alii citius vires corporis experiuntur, alii vires animi.*

o) vide diſſert. Procem. §. 45. 46.

p) *Dictum de dicterio communi: Hominem in ſtatu integro* potuiſſe non *peccare, in ſtatu poſt lapsũ* non poſſe non *peccare; ſi manſiſſet in ſtatu integro, confirmandum fuiſſe ut* non potuiſſet *peccare.*

ad §. *40.* q) *Hæc obſervatio omninò notanda, quia impugnat fundamenta Albertina. Si enim non poſſum ne minimo quidem gradu perfectionem ſtatus integri recuperare, ruit fundamentum, quod ſtatus integer ſit norma juris in ſtatu corrupto. Fruſtranea enim eſt norma, ad quam applicari nullo modo normatum poteſt. Simul verò corruit effugium Alberti, quod debeamus ſtudere ut recupcremus perfectionem ſtatus integri, ſi non in totum, ſaltem in tantum. Ita ſi quis ex prandio ſplendido reliquias habeat,*

vel abjicere peccatum originale, *r*) vel ſubtrahere collum jugo pœnæ divinæ. *s*) Utrumqve autem eſt abſurdum.

42. *Manſit* tamen qvoad *intellectum* illa perfectio, ut poſſit homo cognoſcere regulas communes & præcepta, potiſſimum naturalia *t*) qvoad *voluntatem*, qvod inclinet qvidem ad malum, ſic tamen, ut minimum qvoad actus exteriores libertatem efficaciter renitendi retinuerit. *u*)

43. Porro *intuitu ſocietatum* in ſocietate divinâ ceſſat hodie converſatio cum Deo de facie ad faciem, nec ſolum amatur hodiè Deus ut pater benignus, verum etiam

habeat, fruſtrà ipſi inculcarem, quod debeat intendere, ut per reliquias has recuperet id, quod in prandio jam fuit conſumtum. Retinendæ ſunt reliquiæ, & tentandum ut illas non amittamus, aut ſi ex reliquiis jam quædam amiſimus, ut has recuperemus. Ita comparari poteſt homo integer cum homine qui 100000. poſſidet, homo lapſus cum eo qui ab iſta ſummâ perdidit maximam partem, eaque mari abſumpta ſit, retinuerit vero 100. Hic debet operam dare ut non minus 100. poſſideat, non autem ut plus. Cape aliud exemplum perſpicuum de homine, qui à natura imbecillem ſanitatem & imbecillia membra corporis habet, comparato cum ruſtico robuſtiſſimo. Hinc falſiſſima eſt aſſertio Albertina part. 1. comp. cap. 2. §. 4. *quod adminiculo reliquiarum quædam ex ſtatu integro recuperare poſſimus. Confer quæ ad alias ejus exceptiones regeſſi* in Præfat. ad Introd. ad Philoſ. Aulicam.

ad §. 41. r) *quod conſiſtit potiſſimum in inclinatione voluntatis ad malum.*

s) *quæ conſiſtit in imperfectionibus corporis & intellectus.*

ad §. 42. t) *aliàs non obligaretur legibus.*

u) *Nam ſi nec has poſſit retinere, fruſtrà puniret homo hominem. Confer ſuprà* c. 1. §. 54.

ad

etiam timetur ut judex juſtus. Societas Conjugalis ex æqvali facta fuit mixta in pœnam lapſus. Sed in paternam introductum fuit imperium propter neceſſitatem educationis. Terræ maledictio & ſecuta dominiorum diſtinctio invexit ſocietatem herilem; qvin & civitates atqve reſpublicas introduxit metus à vi externâ.

44. Vocatur aliàs *ſtatus integer* etiam *ſtatus naturæ rectæ*, & *ſtatus poſt lapſum*, *naturæ corruptæ* ſeu corruptus. Sed hic cavendum, *x)* ne per corruptionem hîc intelligamus corruptionem moralem qvoad actiones exteriores, cum hæc denominatio pertineat vel ad corruptionem hominis phyſicam, vel certè ad corruptionem moralem actuum internorum inclinantium valdè ad peccandum contrà leges.

45. Itaqve *ſtatus* hic *poſt* lapſum ſuo modo adhuc *rectus* eſt, & peccata actionum exteriorum non ſunt vitia ſtatûs, ſed hominum in iſto ſtatu viventium.

46. Unde & notare poteris homonymum, qvod *ſtatus corruptus* vel opponatur *integritatis ſtatui*, vel opponatur *ſtatui poſt lapſum ſuo modo recto*, & tunc denotat verbi gratia ſtatum latronum &c.

47. Plures verò ſignificationes latent in voce *ſtatus naturalis*. Sic nota eſt diſtinctio ſtatus humani in *naturalem* & *legalem*, qvæ uti à variis variè, ita & freqventer in eum modum explicari ſolet, *y)* ut ſtatus naturalis ſit hominis in

I inte-

ad §. 44. x) *Cavillantur enim adverſarii Pufendorffii, ut, ni fallor, Strimeſius, quod jus naturale ex ſtatu corrupto deduxerit.*

ad §. 47. y) *vide B. Patris* Diſput. de ſtatu naturali & legali qv. 10. §. 20. ſeqq.

z) v. g.

integritate ſuâ florentis, legalis autem idem qvem diximus, naturæ corruptæ. Et applicari qvidem ſolet iſta diſtinctio non ſolum ad homines ſingulos, ſed & ad ſocietates humanas, maximê ad civilem, & prætereà ejusdem uſus in definiendis pluribus controverſiis politicis *z*) inculcatur.

48. Id & à nobis factum alibi. *a*) Nunc verò ſententiam mutamus, partim *b*) qvod ſtatus naturalis præſupponat civitatem fuiſſe extituram in ſtatu integro, cujus contrarium modo demonſtravimus; partim qvod iſtæ controverſiæ ſi non melius, æqve benè tamen definiri poſſint, ſi modo oculos dirigamus ad ſtatum legalem. *c*)

49. Qvantum hactenus à Politicis vapulaverit *Hobbeſii ſtatus naturalis*, qvem vult eſſe bellum omnium contra omnes, eiqve *ſtatum ſocialem* opponit, ferè tironibus notum eſt; Et merentur hâc parte legi qvæ ſubinde adverſus hunc belluinum ſtatum ſcripſit Illuſtris Pufendorffius. *d*)

50. Qvot modis autem ipſe ſtatus hominis poſt lapſum

z) *v.g. de uſucapione, de numerandis votis, non ponderandis, de optimâ Reip. formâ, de præſtantiâ regni electivi vel ſucceſſivi.* vid. d. Diſput.

ad §. 48. a) *in diſputatione de philoſophiâ juris.*

b) *aliam rationem vide infrà* c. 4. §. 44. 45.

c) *Nam ad doctrinam principaliter facit demonſtrare rem prout eſt, ſecundariò & illuſtrationis gratiâ, prout eſſe poſſit. Sic v.g. qvid juvat medicum conſideratio corporis humani, prout omnibus morbis caret? Aut, ſi pharmacum ſit dandum homini debili, quid juvat conſideratio ruſtici?*

ad §. 49. d) *potiſſimum* de jure

lapſum naturalis vocem induere qveat, ex ſeqventibus diviſionibus patebit. *e*) Scilicet *ſtatus naturalis initio* denotat conditionem omnibus hominibus communem, qvatenus id præ beſtiis habent peculiare, etiam poſt lapſum, ut ratiocinari valeant, ac legislatorem ſummum agnoſcere & actiones ſuas exteriores ſecundum ejus præcepta dirigere, & opponitur vel vitæ & *conditioni brutorum*, *f*) vel vitæ hominum conditione iſtâ abutentium & dictata rationis corruptæ ex aſſe ſeqventium.

51. Status hic naturalis *ſecundò* commode diſpeſci poteſt in ſtatum *naturalem*, hoc eſt conditionem illam hominum, qvalis futura eſſet, ſi jam poſt lapſum homo à nativitate ſibi ſoli relictus foret ſine ullo adminiculo ab aliis hominibus accedente, & *ſocialem* ſeu conditionem hominum qvatenus vitam per induſtriam aliorum excultam vivunt.

re Nat. l. 2. c. 2. §. 5. ſeq. *contrà quem fruſtrà diſputat Dn. Becmannus* in Meditat. Polit.

ad §. 50. e) *Quadruplicem diviſionem & acceptionem ſtatus naturalis hauſimus ex Pufend.* de J. N. II. 2. & de O. H. II. 1. *Mutavimus tamen quædam. Dn. Pufendorffius ita:*

Status
- *Naturalis. Atq; hic opponitur vel beſtiali, vel ſociali, vel civili.*
- *Adventitius.*

Nos ita: Status vel
- *Naturalis. Hic vel*
  - *Naturalis.*
  - *Socialis. Hic*
    - *Naturalis.*
    - *Civilis. Hic*
      - *Naturalis.*
      - *Adventitius.*
- *Belluinus.*

Nos igitur diviſionem arctiſſimam ac ſpecialiſſimam facimus eam, quam ipſe fecerat latisſimam & generaliſſimam.

f) *Poſſes etiam hunc ſtatum beſtialem*

52. Atqve hi ſtatus, naturalis & ſocialis, non confundendi ſunt cum ſtatu naturali & ſociali Hobbeſii. *g)* Etſi enim hic eosdem deprehendas terminos, res tamen eſt diverſiſſima. Nam in ſuo ſtatu naturali Hobbeſius hominem cōſiderat in relatione ad alios homines, eumqve vult eſſe bellum omnium contrà omnes, qvorum neutrum ad noſtrum ſtatum naturalem qvadrat.

53. Status ſocialis *tertio* eſt vel *naturalis*, hoc eſt conditio hominum in ſocietate æqvali viventium, qvi neqve communem habent dominum, & qvorum unus alteri non eſt ſubjectus, vel *civilis* eorum, qvi vivunt in ſocietate civili & reliqvis ſocietatibus minoribus ſub civili comprehenſis.

54. Neqve hujus ſignificatûs ſtatus naturalis cum Hobbeſiano eſt confundendus. Hobbeſii ſtatus eſt bellicus, & ſociali oppoſitus, noſter & pacificus & ſocialis ſpecies.

55. Deniqve *qvartò* civilis ſtatus eſt vel *naturalis*, ſcilicet ea conditio, qvam homo habet à naturâ absqve facto hominis v. g. qvod ſit mas, qvod ſit infans &c. vel *adventitius*, qvò ſpectat conditio, qvam homo habet ex impoſitione humana v. g. qvod ſit conſul, nobilis, ruſticus, &c.

56. Rectè autem putamus in ſingulis his ſignificationibus terminum ſtatûs *naturalis* poſſe adhiberi. *h)* In *primo* denominatio deſumta eſt ab *eſſentiâ* hominis, in ſecun-

ſtialem appellare contranaturalem.

ad §. *52.* g) *Faciunt enim hoc per calumniam adverſarii quidam Pufendorffii.*

ad §. *56.* h) *Hoc iterum notandum*

ſecundo à miſeriâ *naturam* hominis ſibi relicti poſt lapſum comitante, in *tertio* à libertate & æqvalitate hominum *naturali*, in *qvarto* ab accidentibus potiſſimum phyſicis, qvæ homini à *naturâ* inſunt.

57. Qvod ſi tamen qvis ſtatum naturalem *primi* generis velit appellare ſtatum *humanitatis; ſecundi* ſtatum *vitæ ſolitariæ*, *tertii* ſtatum *æqvalitatis*, nos qvidem recordati, qvod in terminis debeamus eſſe faciles, non adeò refragabimur.

58. Comparari etiam hi qvadruplices ſtatus naturales inter ſe poſſunt ratione *exiſtentiæ*. *Primus* exiſtit vel certè exiſtere debet in *omnibus* hominibus. *Secundus* *i*) non exiſtit freqventer, *exiſtere tamen poteſt*, v. g. ſi homo unicus ex naufragio reſtans in inſulam deſertam projiciatur; & exiſtit ſane v. g. in infantibus à parentibus neqvam expoſitis. *Tertius freqventer exiſtit*, v. g. inter gentes ad ſe relatas. De exiſtentiâ autem *qvarti* nullum dubium.

59. Unde errant, qvi putant, ſtatum naturalem ſecundi generis eſſe ſtatum fictum, aut fictam eſſe miſeriam, qvam ſtatum illum comitari diximus. *l*)

60. Sed nec fruſtrà iſtam qvadruplicem ſtatus na-

 tura-

dum adverſus Anti-Pufendorffianos. Criminantur quoad ſecundum & tertium ſignificatum, quod ejusmodi ſtatum naturalem vocet, qui ſit miſerrimus, qui ſit æqualis, cum tamen homo naturâ inclinet ad beatitudinem & quidem civilem.

ad §. 58. i) *Et hoc adverſus Anti-Pufendorffianos, qui criminantur, ſecundum potiſſimum eſſe non ens.*

ad §. 59. l) *quod facit, ſi rectè recordor, Alberti,*

ad

turalis ſignificationem appoſuimus. *Primus* enim utilitatem ſuam præbebit in deducendis *officiis hominis erga Deum* m) & in præcepto *de cuſtodiendâ æqvalitate.* *Secundus* in demonſtranda neceſſitate *ſocietatis*, n) *Tertius* in comparatione *diverſorum præceptorum juris naturalis*, o) tùm & aliàs. *Qvartus* ad Jurisprudentiam potiſſimum *humanam* pertinet. *p*)

61. Jam in viam. Diximus in utroqve ſtatu hominis & integro pariter & lapſus ſtatu utramqve legem divinam, & naturalem & poſitivam viguiſſe. De naturali fortè non eſt dubium. *q*) Poſitiva in ſtatu integritatis fuit illa, qvæ prohibuit comeſtionem ab arbore vetitâ, tum v.g. prohibitio polygamiæ & divortii in inſtitutione conjugii primævâ facta. In ſtatu poſt lapſum variæ ſunt leges poſitivæ, de qvibus ſuo loco.

62. Pu-

ad §. *60.* m) *vide caput ſequens.*

n) *in cap. 4.*

o) *potiſſimum in capite de officiis humanitatis.*

p) *quia eſt jus ſpecies ſtatus Civilis.*

ad §. *61.* q) *Non videram cum iſta ſcriberem* diſſertationem G. V. M. (*Gvilielmi* van der Muelen) de origine Juris Naturalis *publicatam Ultrajecti 1684. in qvâ ſtatuit: In ſtatu integro nullas leges naturales obtinuiſſe. Cui anno 1686.* Simon Henricus Muſæus Vindicias Juris Naturalis Paradiſei *oppoſuit. Contrà has vindicias* defenſionem ſuæ diſſertationis *anno 87. paravit Autor, cui an ulterius quædam regeſſerit Muſæus, neſcio. Mallem autem Muſæus controverſiam hanc magis modeſtè & animo affectu vacuo tractaſſet. Jam, dum* p. 37 vindiciarũ *apertè profitetur, ſe ad inſtantiam Clerici de periculoſitate ſententiæ iſtius multa pro more Hæretificum differentis, opus ſuſcepiſſe, & toto opere in eo eſt, ut adverſus bonam fidem ex autore hæreticũ Semi-Antinomũ faciat, & quantum damnũ per ejus ſententiam patiatur Reſpublica clamet, parum ſe lectori à ſtu-*

62. Puto autem eſſe evidens: ad noſtrum ſcopum, dum leges divinas, qvantum ad Jurisprudentiam pertinent, ſumus explicaturi, ſpectare primariò leges illas, quæ ſtatum poſt lapſum dirigunt. Utiqve enim Jurisprudentia illas leges debet exponere, qvæ poſteà ad actiones hominum applicandæ ſunt. Judicamus autem, ut puto, & patrocinium præſtamus, aut etiam conſulimus, non protoplaſtis, aut de eorum actionibus, ſed omninò hominibus hujus ſeculi reliqvias ſaltem priſtinæ felicitatis poſſidentibus, quas ſi conſervent modò, ad tranqvillitatem hujus vitæ ſat eſt.

63. Vi-

à ſtudio hæretificandi alieno, & veſtigia Salvatoris prementi probat. Mihi ſic videtur. Statuit autor p.16. diſſert. §.14. *Nullum jus in ſtatu integro, nullasque leges naturales obtinuiſſe, verum ex puro naturali impulſu nullisque vitiis & illibatâ inclinatione vetuſtiſſimos mortalium nullâ obligatione, quæ ab ipſis tanquam obligatio fuiſſet conſiderata*, ea, quæ in hoc noſtro corrupto ſtatu leges naturales vocamus, obſervaſſe & *impleviſſe, & p.24. aſſerit, ipſorum ſtatum propterea multo feliciorem fuiſſe ſtatu hodierno, neque hodiernam juſtitiæ & injuſtitiæ notitiam habendam fuiſſe pro tanta felicitate. P.59. vero expreſſè Pelagii ſententiam rejicit. Ex dictis autem patet, non tam litigare Autorem de re quam de nomine, an nimirum id quod homo tum ex inſtinctu ſanctiſſimo faciebat, legis nomine appellari poſſit? Notum alias eſt, Jus naturæ in ſtatu integritatis longè aliam faciem habuiſſe quàm in ſtatu poſt lapſum.* Vide qvæ diſſerit Oſiander ſuprà in excerpt. diſſert. prooem. §. 48. *Nec diffitendum, hominem quamdiu in puncto integritatis manebat, & ſpontiſſimè, ut ita loquar, bona faciebat, de obligatione non cogitaſſe. Interim tamen legi naturali ſubjectus erat & obligatio aderat, ſe exerens cum ab iſta integritate deficeret. Si enim homo non fuiſſet ſub lege, non potuiſſet etiam peccare, nec puniri. Nec eſt quod autor fortè regerat-*

Pec:

63. Videamus jam utriusqve legis *differentias*. Has communiter & in eo qværunt, *r)* qvod lex *naturalis* obliget *omnes* homines, lex *poſitiva* populum *Judaicum*. Sed hanc differentiam non eſſe adæqvatam infrà patebit.

64. Differunt itaqve *s)* initio I. lex naturalis & divina poſitiva *Principio cognoſcendi*, quod in lege naturali eſt recta ratio, in divinâ autem poſitivâ revelatio divina.

65. Dependet hujus differentiæ demonſtratio à dif-

Peccaſſe hominem contrà legem poſitivam, non contra legem naturalem. Nam non poterat lex poſitiva violari, ut non ſimul violaretur juſſum naturale, facienda ea eſſe, quæ Deus jubet. Porro tota autoris diſſertatio in eo eſt ut oſtendat, in ſtatu integritatis nullam fuiſſe legem. Vide maximè §. 32. *ubi inter alia dicit:* Ad ſupprimendam & coercendam malitiam hominum leges fuere latæ, ubi verò nulla ſcelera aut vitia vel flagitia perpetrantur, ibi nullâ lege, nullo præcepto aut pœnarum metu opus eſt, &c. *At* in defenſione *tamen* p. 136. 199. *concedit, legem poſitivam in paradiſo fuiſſe. Ita putamus absque impacto hæreſeos crimine autori errorem oſtendi poſſe. Videtur vero autor ad iſtam ſententiam perductus, quod nimis ſtrictè ſtatum integritatis in hâc quidem materiâ caperet. Dum enim jus naturæ paradiſiacum à jure naturæ poſt lapſum ſecernimus, ſtatum integritatis tam latè accipimus, ut etiam lapſum ipſum ſub ſe comprehendat, & jus alterum* poſt *lapſum demum incipiamus. At ipſe ſolum integritatem lapſui contradiſtinctam in mente habuit, quo pacto, cum fortè legeret:* juſto non eſſe legem poſitam, *incautè in illam ſententiam paradoxam prolapſus eſt.*

ad §. 63. r) *Illi ſcilicet, qui pro ſynonymis habent legem naturalem & moralem.*

ad §. 64. s) *Confer quoad hunc* §. *& ſeqq.* diſp. de bigamia §. 9. ſeqq.

ad

differentiâ ſecundâ. *t)* Agnovit eandem exactè Apoſtolus, *u)* partim dum Gentes, qvæ legem poſitivam non habent, naturâ ea facere dixit, qvæ legis naturalis ſunt, partim, dum profitetur, *x)* ſe rationi ſuæ relictum non cognoviſſe, concupiſcentiam *y)* eſſe peccatum, niſi lex divina poſitiva dixiſſet; non concupiſces.

66. Per *rectam rationem* hic intelligo facultatem naturalem ratiocinandi, ſeu veras concluſiones ex veris primis principiis deducendi. Adeſt autem homini, ut cuivis conſtat, facultas iſta à nativitate per modum *potentiæ*, aptæ vires ſuas exerendi, ſi ſuppeditantibus ſenſibus ideæ prius fuerint ab intellectu formatæ, eademqve poſtea in ſocietate humanâ fuerit culta.

67. Igitur non poſſumus non ridere nimium ſubtiles Scholaſticorum meditationes, docentium, ineſſe infantibus etiam naturaliter, per modum habitus cujusdam connati, *z)* ſtatim qvædam prima principia practica, inculcantia, qvæ jure naturæ ſint facienda aut omittenda.

68. Omne enim principium practicum propoſitio

 eſt.

ad §. 65. t) *quia objectum Legis naturalis ſunt res cum naturâ hominis rationali convenientes.*

u) Rom. II. v. 14. 15. *Adde quoad expoſitionem horum verſiculorum Oſiandrum in typo legis naturæ Parte II.*

x) Rom. VII. 7. Conf. diſſert. proœm. §. 47. 48.

y) *hoc eſt, motus ſecundò primos. Nam motus primò primi, ut ſuprà eos definivimus* cap. I. §. 50. & 51. *nondum ſunt peccatum.*

ad §. 67. z) vide Hornejum l. 4. Inſtit. Ethic. c. 2. §. 6. Conf. Zentgrafium de origine Juris Nat. artic. 6. §. 3. p. 153. Dn. Pufendorf. in Spicileg. controv. p. 47.

ad

eſt. *a*) Propoſitio omnis convenientiam aliqvam prædicati cum ſubjecto aut diſconvenientiam innuit. At infantes terminorum præprimis moralium cognitione deſtituuntur, *b*) qvippe in qvorum expoſitione homines maximè adulti, iiqve eruditi vix conveniunt. Qvis ergo putet, infantes v. g. cognitum habere, qvod homicidium ſit fugiendum & pacta ſervanda, cum neſciant, qvid ſit pactum, qvid homicidium &c.

69. Accedit qvod ipſimet Scholaſtici *c*) hæſitent: habitus iſte connatus infantibus an per modum nudæ potentiæ, an & per modum actus inſit? Qvid qvod eò nonnulli pervenerunt, ut aſſererent, neutrum horum eſſe habitum iſtum connatum, ſed aliqvid inter actum & potentiam intermedium. *d*) Ergo, qvod felix fauſtumqve ſit, dabitur ens aliqvod, qvod nec eſt, nec eſſe poteſt. *e*)

70. Etſi

ad §. 68. a) *Dictum hîc de ordine cognitionis, quatenus ſe exerit in infantibus.*

b) *Huc pertinent ex ſcripturis, cum Deus dicit ad Jonam:* daß in *Ninive* ſind viel 1000. Seelen die nicht wiſſen was linck und recht iſt / *ubi loquitur de infantibus. Item apud Prophetam:* Butter und Honig wird er eſſen / daß er wiſſe böſes zu verwerffen und gutes zu erwehlen.

ad §. 69. c) vide Oſiandri typum legis naturæ & Zentgraf. de Orig. Jur. nat. & in reſponſ. ad Spicil. Pufendorffii.

d) *Ortum videtur ſumſiſſe hæc inepta doctrina, ex eo, quod terminos Metaphyſicos quæſiverint Scholaſtici, quibus explicarent doctrinam de fide infantum.*

e) *Quid Scholaſticus diceret, ſi quis eum verbo contumelioſo appellaret, & ſe excuſaret, quod quidem id nec intelligat actualiter nec potentialiter, ſed ſaltem habitualiter?*

ad

70. Etſi autem *lex poſitiva ex revelatione* divinâ dependeat, non tamen argumentari licebit: *f*) Hic actus in ſacris literis præceptus aut prohibitus etiam à Gentilibus fuit pro honeſto vel turpi agnitus, ergo ejus determinatio à Lege naturali provenit. *g*) Nam Gentiles iſti aut Græci ſunt, aut Romani. Romani leges ſuas à Græcis acceperunt; Græcorum Philoſophi multa à Moſe mutuati ſunt. Solon item multas leges ex Ægypto Athenas transportavit; Ægyptii autem rudimenta ſuarum legum acceperunt ab Hebræis.

71. II. Differunt leges iſtæ, qvod naturalis pro *objecto* habeat actiones cum communi naturâ hominis rationali neceſſario convenientes, aut eidem repugnantes, poſitiva actiones intermedias.

72. Cum enim ex lumine naturæ appareat, Deum voluiſſe hominem eſſe rationalem, & præterea actiones ſuas normæ alicui eſſe ſubjiciendas, ſequitur neceſſario ob fugam contradictionis, Deum illas actiones præcipere voluiſſe, qvæ naturam rationalem neceſſariò promovent, & vetare qvæ eidem repugnant. At cum multæ dentur actiones, qvibus poſitis aut omiſſis hominis eſſentia neqve turbetur neqve per ſe promoveatur, non poterit etiam homo ratiocinando ipſarum determina-

ad §. *70.* f) conf. diſp. de crim. bigamiæ §. 12.

g) *Hoc maximè notandum contra Doct. Valent. Alberti, qui in Compendio ſuo Orthodoxo ſæpius quando probandum eſt, aliquid Jure naturæ eſſe præceptum vel prohibitum, ſe officio ſuo ſatisfeciſſe arbitratur, ſi ex Gentilium aliquo Philoſopho teſtimonium adducat.*

tionem cognoſcere, ſed promulgatione aliqva hic omninò fuit opus.

73. Voco autem *neceſſariam* actionis cum ratione *convenientiam*, qvoties actio promovet per ſe pacem humani generis & tranqvillitatem; *repugnantiam* vero, qvoties actio iſtam tranqvillitatem & pacem turbat.

74. Differentia iſta aliter effertur à Scholaſticis & variè qvidem. *h*) Modo enim dicunt, ad jus naturale pertinere actus *per ſe ac ſuâ naturâ, item antecedenter ad voluntatem divinam honeſtas vel turpes*, ad jus poſitivum autem, actiones indifferentes.

75. Mo-

ad §. 74. h) *Defendit potiſſimum has Scholaſticorum locutiones Oſiander* in typo legis naturæ, *& Zentgrafius* de origine Juris Naturæ, *item Valentinus Velthem* duabus diſputationibus contrà Pufendorffium. *Origo earum apud Pontificios inde eſſe videtur, quod præſuppoſuerunt, Deum habere legem æternam, & hanc legem æternam eſſe ſcriptam in cordibus hominum, & eſſe typum legis naturæ, cognoſcique ab homine per reliquias imaginis divinæ. Vel potius ſic: quia legerunt hominem eſſe conditum ad imaginem Dei, & in ſtatu integro etiam legi fuiſſe ſubjectum, putarunt, Deo etiam quandam legem competere debere, quoniam Deus quaſi ſit typus hominis. Non ergo cogitarunt, omne ſimile eſſe etiam diſſimile; omnem imaginem eſſe diverſæ eſſentiæ ab ipsâ re, cujus eſt imago. Quærentes ergo, quam legem Deo accommodarent, cum Deo ſuperiorem non invenirent, abſtraxerunt, & diviſerunt quaſi attributa Dei, voluntatem & ſanctitatem, dicendo, normam voluntatis Dei eſſe ſanctitatem, & hanc eſſe quaſi legem æternam. Hanc igitur legem æternam eſſe typum voluntatis humanæ &c. Ita vides, quomodo ex uno abſurdo ſecuta fuerint plura, quod ſenſum imaginis divinæ non perceperint. In hoc enim potiſſimum inter Deum & ejus imaginem differentia conſiſtit, quod Deus ſit independens & ex lex, imago verò depen-*

75. Modo: *Obligationem in jure naturali ex objecto ſe diffundere in praeceptum*, in poſitivo ex præcepto ſe diffundere in objectum.

76. Sed nihil horum ſatis commodè. Poſſes eqvidem actiones lege naturali determinatas dicere *per ſe* honeſtas aut turpes intuitu immutabilitatis. Jam verò ipſi τὸ *per ſe* antecedenter ad legis naturalis determinationem uſurpant.

77. Id verò cum contradictione dicunt, actus qvosdam *ſuâ naturâ* eſſe *honeſtos* vel *turpes*. Scilicet in actione humanâ vel natura ejus conſiderari poteſt, vel moralitas ſeu reſpectus ad legem. Natura qvatenus abſtrahitur à circumſtantiis moralibus; Moralitas, qvatenus ad circumſtantias morales reflexio habetur.

78. Includuntur vulgo circumſtantiæ morales conſveto verſiculo: *Qvis, qvid, ubi, &c.*

79. Sed cave putes, ubi una vel altera harum circumſtantiarum adeſt, ibi ſtatim adeſſe circumſtantiam moralem.

80. Seqveretur enim alias id abſurdum, qvod nulla actio poſſit in ſuâ naturâ conſiderari, cum omnis actio vel unam certè ex his circumſtantiam involvat. *i)*

 81. Igi-

pendens & legibus ſubjecta. Noſtrates autem Theologi iſtam ſententiam vel ideò retinuerunt, ut eo fortius contradicere poſſint quibusdam ex Reformatis ſtatuentibus, Jus Naturale eſſe mutabile, v. g. Rhetorforti, Szydlovio &c. Vide Oſiandrum & Zentgrafium dd. ll. *ſed & id ſine causâ, quia autoribus iſtis, etiam absque his ineptiis ſatisfieri poteſt.*

ad §. 80. i) *Hinc, ni fallor etiam à Scholaſticis quæſtio movetur, an exiſtat actio citrà abſtractionem absque circumſtantiis moralibus? & ni fallor, qvidam dicunt: non exiſtere*

81. Igitur circumſtantiæ iſtæ tum demum morales dicuntur, qvatenus propter iſtas lex aliqvam actionem vel præcepit vel prohibuit.

82. Qvi itaqve actiones qvasdam ſuâ naturâ honeſtas vel turpes dicit, ille qvasdam actiones ſuâ naturâ morales dicit. At qvi hoc dicit, revera dicit, qvasdam actiones abſtractas à circumſtantiis moralibus, qva abſtractionem iſtam involvere circumſtantias morales.

83. Porro honeſta actio eſt, qvæ à lege præcipitur, turpis, qvæ à lege vetatur. Lex autem eſt voluntas legislatoris, & legum omnium fons eſt voluntas divina.

84. Rurſus igitur, qvi qvosdam actus volunt *antecedenter ad voluntatem divinam* eſſe *honeſtos* vel *turpes*, volunt etiam actus qvosdam ante legem eſſe à lege præceptos aut prohibitos.

85. Scio eqvidem diſtingui inter actiones honeſtas materialiter & formaliter conſideratas; *l)* A nobis materialiter volunt eſſe deſcriptas, formaliter vero actiones honeſtas vel turpes eſſe eas, qvæ conveniunt cum dictamine rectæ rationis.

86. Sed ſcio etiam, diſtinctionem inter materiale & formale rebus moralibus applicatam, vel obſcuram eſſe vel ſuperfluam, plerumqve ineptam; *m)* ſcio confundi hâc

iſtere, ſed abſtrahi ſaltem poſſe. Stultè, ita enim ex ipſorum mente nullum dari poſſet exemplum actionis indifferentis.

ad §. *85.* l) *Facit hoc* Valent. Velthem paſſim.

ad §. *86.* m) *vide ſis Velthemii Uſum Metaphyſices, ubi plures ſignificationes* τ͂ Formaliter *in ſcenam producit, & confer quæ contrà has ineptias diſſerui* in præfatione ad notas meas in Diſſert. Strauchii.

n) vi-

hâc parte bonum qva utile eſt cum bono honeſto; *n*) ſcio eos legem per dictamen rectæ rationis definire, *o*) adeoqve in eâdem contradictione manere, *p*) ſcio deniqve, Apoſtolum *q*) non ignoraſſe formale actionis turpis, qvi peccatum definit, qvod ſit aberratio à lege.

87. Deniqve qvomodo ſine contradictione poterit *obligatio ſe ex objecto diffundere in præceptum*, cum obligationis omnis efficacia conſiſtat in reverentiâ & metu legislatoris. *r*)

88. Ergone omnes actiones ſunt ſuâ naturâ indifferentes? *s*) ſunt utiqve, hoc eſt omnes actiones phyſicæ à circumſtantiis moralibus abſtractæ, nec præceptæ ſunt nec prohibitæ.

89. Non erunt tamen, inqvies, ſuâ naturâ indifferentes, v. g. blaſphemia & furtum. Non ſunt, inqvam ego, *t*) iſti termini actionum ſuâ naturâ conſideratarum. Involvit enim blaſphemia conceptum proæreſeos, qvod qvis verba qvædam in contumeliam divinam protulerit; Involvit furtum conceptum contrectationis frau-

n) vide §. 92. & 93. hîc.

o) *Hoc enim faciunt Scholaſtici communiter. Vide Oſiandri* Typum legis naturæ.

p) *Si enim dantur actus antecedenter ad legem honeſtæ, dabuntur actus convenientes cum dictamine rectæ rationis antecedenter ad hoc dictamen.*

q) *Johannem, qui peccatum definit* : Peccatum eſt qvicqvid eſt contra legem Dei. *Didicimus in compendio Hutteri.*

ad §. *87.* r) *Ergo ſi obligatio ſe diffundit in præceptum ex objecto, erit reverentia & metus legis ante legem.*

ad §. *88.* s) *uti ſtatuebant videlicet Rhetorfortis & Szydlovius.*

t) *Ergo Rhetorfortis & Szydlovius ſtatuunt etiam actiones morales ſuâ naturâ eſſe in-*

fraudulentæ. Atqvi ob has circumſtantias blaſphemia & furtum jam à lege æterna ſunt prohibita.

90. Abſtrahe ab iſtis circumſtantiis, non erunt amplius actiones iſtæ turpes; ſed nec erunt amplius iſtæ actiones blaſphemia & furtum. Phyſica actio in blasphemiâ eſt prolatio verborum etiam blaſphemorum; nam teſtis v. g. dum ea refert, blaſphemiam non committit. Ita in furto phyſica actio eſt extenſio manus ad rem etiam alienam &c. *u*)

91. Ut itaqve paucis me expediam: confundunt Scholaſtici *actionem ſuâ naturâ* id eſt phyſicè conſideratam, cum *actione morali qvoad ſuam naturam*, id eſt, moraliter conſideratâ.

92. Sed fortè ipſi dum alios refutamus, ſævimus in propria viſcera. Annon perinde eſt, ſive dicas, objectum legis naturæ eſſe actus ſuâ naturâ vel antecedenter ad voluntatem divinam honeſtos vel turpes, ſive dicas, eſſe actus neceſſariam connexionem aut repugnantiam cum natura hominis rationali habentes? Nam ſi ſtatuimus, Deum ob convenientiam & repugnantiam illam actus illos præcepiſſe aut prohibuiſſe, annon reipſa concedimus, actus iſtos ante voluntatem divinam eſſe honeſtos vel turpes: Annon fatemur, obligationem ex objecto venire in præceptum?

93. Sed

indifferentes, quod abſurdum. vid. §. 91.

ad §. 90. u) *exemplo ejus, qui juſſu magiſtratus exequitur Jus ſuum, vel qui ceſſantibus judiciis jus ſibi dicit.*

ad §. 91. x) *Nam blasphemia eſt actio moralis ſuâ naturâ (id eſt, quà moralis) illicita.*

ad

93. Sed ſalva res eſt. Id ex aſſertione noſtrâ qvidem inferri poteſt, actus, qvi juris naturalis objectum ſunt, ſuâ naturâ eſſe *bonos vel malos*, y) honeſtos eſſe & turpes, non poteſt inferri. Damnum promovent, aut utilitatem humani generis actus iſti, etiamſi à voluntate divinâ abſtrahas, at qvamdiu in abſtractione illâ manes, non ſunt lege præcepti aut prohibiti, non, inqvam, humanum genus ad qvicqvam obligant.

94. Ita certum eſt, medicamenta qvædam ægrotis eſſe maximè utilia, cibos contrà aliqvos ipſis eſſe ſummè noxios. Medicamenta tamen ipſa vel cibi ægrotum ad nihil obligant, ſi à voluntate legislatoris abſtrahas. Tolle legislatorem, & absqve exceptione verum erit, qvemlibet liberrimum ſuæ utilitatis eſſe moderatorem aut diſpenſatorem.

95. Eia, occines, lupum teneo auribus: dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt. Ergo ſecundum tuam opinionem: *Eſt ipſa utilitas juſti prope mater & aeqvi; nec natura poteſt juſto ſecernere iniqvum.* z)
Atqvi hoc ipſum Carneades ſtatuit, hoc Epicuri de grege porci inculcarunt, recoxit maximam partem Epicureus Hobbeſius. Ergo jus naturale nullum eſt, nulla juſtitia, aut ſi eſt aliqva, ſumma erit ſtultitia, qvoniam alienis commodis conſulens, ſuis utilitatibus nocebit. Qvideſt, atheiſmi venenum inſidiosè propinare, ſi hoc non eſt.

96. Non putamus autem eò impudentiæ aliqvem

L pro-

ad §. 93. y) Sunt ergo bona utilia & mala inutilia, non ſunt bona & mala moralia.

ad §. 95. z) Horum hominum ſententiam proponit Grotius in prolegomenis.

ad

proceſſurum, ut nobis in oſtendendâ ipſius juris & juſtiſtitiæ naturalis exiſtentiâ, & à reliquis juribus diverſitate ſtrenuè occupatis talia occinat. Præprimis cum diverſiſſima ſit *utilitas ſingulorum hominum*, qvam præfati Philoſophi fontem fecerunt juris univerſi, ab *utilitate totius humani generis*. Ut igitur pulcherrimè in republica utilitas publica norma eſt utilitatis privatæ, ſic non minus convenienter in ſocietate totius humani generis utilitas communis norma eſt utilitatis peculiaris. Paucis. Non omne qvidem qvod utile eſt, *a*) honeſtum eſt, omne tamen honeſtum eſt utile. *b*)

97. Itaqve *lex naturalis eſt lex divina* c) *cordibus omnium hominum inſcripta*, d) *obligans eosdem, ut ea, qvæ neceſſariò conveniunt naturæ hominis rationali, faciant, ea verò, qvæ eidem repugnant, omittant.* e)

98. Uti vero de hâc convenientiâ cum natura hominis rationali prolixius diſpiciemus in ſeqventibus, *f*) ita ſua ſponte fluit ex definitione noſtra *Juris naturalis* præcipua affectio, *immutabilitas*, & *indiſpenſabilitas*, *g*) qvia nempe rationalitas hominis immutabilis eſt & indiſpenſabilis, *h*)

99. No-

ad §. *96.* a) *ſcilicet privatis.*
b) *communi humano generi.*
ad §. *97.* c) vide ſuprà §. 4.
d) vide §. 64. ſeqq.
e) vide §. 71. ſeqq.
ad §. *98.* f) cap. videl. 4.
g) *Valet ergo hæc propoſitio: Quicquid eſt Juris naturalis, id eſt indiſpenſabile. Non vero: Quicquid non eſt diſpenſatum, id eſt juris Naturæ. Tetigi hanc falſam propoſitionem occaſione polygamiæ muliebris* in diſput. de crim. bigam.
h) *Item quia ſocialitas. Im enim exponemus rationalitatem* capite 4.

ad

99. Notæ qvidem ſunt in vulgus variæ objectiones, potiſſimum intuitu diſpenſabilitatis, de ablatione vaſorum argenteorum Ægyptiacorum à Deo Iſraelitis præceptâ, de occiſione Iſaaci, de mendacio obſtetricum Ægyptiacarum &c. *i*) ad qvas tollendas JCti *l*) varias & infinitas ferè excogitarunt diſtinctiones, qvibus omnibus opus non eſt, cum planè nulla diſpenſatio ibi interceſſerit, ſed actus iſti à Deo præcepti vel commendati non fuerint furtum, homicidium, mendacium, à Jure Naturali prohibita, adeoqve confunditur à diſſentientibus mutatio objecti cum mutatione legis.

100. Qvodſi verò urgere velis, eo ipſo qvod iſti actûs non ſint furtum, homicidium &c. diſpenſaſſe Deum circa jus naturæ, cum diſpenſatio ſit declaratio ſuperioris, qvod actus ad legem non pertineat, *m*) reſponderem: miſceri ita interpretationem reſtrictivam cum diſpenſatione qvod ſuprà præcavimus.

101. Poterit *lex Naturalis* non incommodè *dividi* intuitu ſocietatum humanarum naturalium. Nam alia præcepta ejus dirigunt *ſocietatem communem omnium hominum* viventium inter ſe in ſtatu naturali, ſeu ut ſuprà diximus, in ſtatu æqvalitatis, qvæ hodiê introductis rebuspublicis dicitur ſocietas Gentium, alia dirigunt offi-

L 2 cia

ad §. 99. i) *de idololatriâ Naamanis, de ſcortatione Prophetæ generando filios ſcortationis, adde de polygamiâ, divortio, inceſtu &c.*
l) vide Hahn. ad Weſenb. de Iuſt. & Jure. Frantzk. in Exercit.

ad §. 100. m) *ita ſtatuit Dn. Becmannus.* Vide ſuprà cap. 1. §. 79. 80.

ad

cia hominum viventium *in civitate* & ſocietatibus ſub civitate comprehenſis, puta domeſticis.

102. *Illud* communiter appellari ſolet *Jus Gentium*. Poſſes adeò *hoc* diſtinctionis gratia nominare *Jus Naturale ſtrictè dictum*.

103. Supponitur alias *Juris Gentium* vox modis variis; vel 1. pro attributo perſonæ ſeu *facultate*, qvam gentes naturâ permittente exercent, 2. pro *moribus n*) plurium gentium, qvando nempe jure ſuo unanimiter & eodem modo uti ſolent. Ita dominia, bella, ſervitutes, contractus &c. dicuntur juris Gentium. 3. pro *lege*, *o*) & qvidem vel pro lege *naturali* in genere, qvoniam nimirum id obligat omnes gentes, vel 4. pro jure *Civili* multarum Gentium, *p*) (huc ſpectant privatorum modi acqvirendi, qvi juris Gentium dicuntur,) vel 5. *jure Gentium propriè dicto*, qvà denotat legem officia Gentium inter ſe qvà ſunt Gentes, concernentem. *q*)

104. Facile autem patet, in controverſiâ: *Utrum jus Gentium ſit ſpecies Juris divini, an humani?* ultimum ſignificatum attendi debere. Qvod ſi obſervaveris, facilè poteris reſpondere iis, qvi cum Grotio *Jus Gentium ſpeciem juris voluntarii* & qvidem *humani* faciunt. Illi enim vel mores Gentium, vel jus pro attributo perſonæ ſumtum inculcant.

105. Sum-

ad §. 103. n) *Ita Imperator dicit: Dominia, bella, ſervitutes, contractus eſſe Juris Gentium. Nam ſpectant hæc exempla ad utramque ſignificationem.*

o) *Ita Imperator* §. 1. de J. N. G. & C.

p) *ut Jus Juſtinianeum in ditionibus Europæis.*

q) *v. g. huc pertinet Jus legationum ſeu potius inviolabilitas legati.*

ad

105. Summa eò redit: Gentes inter ſe pares ſunt, nec inter homines ſuperiorem agnoſcunt. Ergo lege humanâ obligari neqveunt.

106. At, inqvis, *r*) obligantur lege pacti, obligantur voluntate propriâ. Sed regero: *s*) Pactum non eſt lex, neqve pactum obligat, ſed qvandoqve lex intercedente pacto. Diximus jam ſuprà.

107. Qvinimò Gentes (omnes) inter ſe nec pacto obligantur. Ubi enim & qvando pactum ejusmodi fuit conditum?

108. Neqve poteris in ſubſidium vocare pactum tacitum, qvaſi gentes ex imitatione & continuato ac propagato uſu actionum à paucis initio ſuſceptarum ſe tacite obligaverint. Nam ejusmodi univerſalem & continuatam imitationem nego. Nego ſolam imitationem inferre pactum tacitum. *t*)

109. Sed fortè mores utentium illo jure facient, ut Jus Gentium ſit jus non ſcriptum. Fortè verò id non producent. Jus non ſcriptum extrà civitatem non eſt. Conſvetudo enim jus eſt ob tacitam principis approbationem, qvæ ſi deficiat, conſvetudo dicitur facti. Aſt tacita principis approbatio inter Gentes ubi?

 110. Di-

ad §. 106. r) *Hæc & ſequentia diſputantur contrà Rachelium* in diſp. de Jure Gentium. Vide noſtram diſput. de crimin. bigamiæ.

s) *Addo: Quicunque ex pacto obligatur, jure naturali vel civili obligatur, prout pactum à jure naturali vel civili eſt corroboratum.*

ad §. 108. t) *Quodſi ad pactum præſumtum velis recurrere, nego pactum præſumtum eſſe pactum propriè dictum.* Vide infrà caput de officio paciſcentium §. 24. ſeqq.

ad

110. Dividunt ulterius Scholaſtici præcepta *juris naturalis* in *affirmativa* & *negativa*. Res intellectu facilis, & in omni lege procedit, ſed uſus hujus diſtinctionis eſt exiguus.

111. Sed, inqvit Scholaſticus, uſus ſe exerit haud contemnendus. Præcepta affirmativa obligant *ſemper, negativa ſemper & ad ſemper*. u)

112. Ego vero: Rebare te fari ſcio, ſed fabare neſcio. Loqvamur ut unus intelligat alterum.

113. Utraqve præcepta *ſemper* obligant, id eſt ſunt æternæ veritatis. Sed affirmativa non obligant *ad ſemper*, id eſt non obligant omnes homines, nec omni momento v. g. cole parentes da eleemoſynas, &c. Negativa vero omnes & omni tempore obligant, e. g. neminem læde.

114. Annon itaqve præceptum: *ſuperiori pare, honeſtè vive, ſuum cuique tribue* obligant omnes & omni momento? An lex: *non committe crimen læſæ majeſtatis* omnes homines & v. g. ipſos principes obligat?

115. Vides effectus iſtos ab affirmatione vel negatione non dependere, ſed aliunde eſſe arceſſendos, ſcilicet leges naturales vel inculcant officia hominum in qvacunqve ſocietate viventium, vel ad officia pertinent ſingularum ſocietatum peculiaria. x) Item: homo uno eodemqve momento poteſt vel mille actus diverſiſſimos

ad §. 111. u) Conf. Ziegl. ad Grot. II. 16. 29. p. m. 395.

ad §. 115. x) *Illa ſive ſint affirmantia ſive negantia, omnes homines obligant, hæc illos ſaltem, ad quorum ſtatum pertinent.*

y) *Un-*

mos omittere, actus diverſos eosqve ſpeciales uno plures commodè agere neqvit. *y*)

116. Hæ ſunt iſtæ ſubtilitates, qvas qvis ſine dictis elegantiarum floſculis capere poteſt. Præterea in eo putamus adæqvatum hujus diſtinctionis eſſe uſum; qvod præcepta ſpecialia Juris divini *affirmativa* ſemper *exceptionem ſummæ neceſſitatis* habeant, *negativa non ita.* Res patebit ex dicendis ſuo loco. *z*)

117. *Lex divina poſitiva eſt lex divina, hominibus per revelationem divinam publicata, ea quæ neceſſariam connexionem cum hominis natura rationali non habent, determinans.*

118. Hinc patet, qvod lex hæc divina & *mutabilis* ſit & *diſpenſabilis*, ſed à Deo ſaltem, non à Papa, *a*) nec qvocunqve Principe. Propterea tamen voluntas Dei haud eſt mutabilis. *b*)

119. Dividitur lex poſitiva in *univerſalem* & *particularem.* De poſteriori non eſt dubium, prioris tamen *exiſtentiam* ſunt qvi negant, ſunt qvi affirmant. *c*) Nos, ſi cum

y) *Unde non omnia præcepta affirmativa ſpecialia obligant omni momento, ſed generalia ſaltem.*

ad §. *116.* z) in capite de officiis hominis erga ſeipſum §. 143. ſeq.

ad §. *118.* a) *quod & ex Pontificiis nonnulli agnoſcunt, præſertim Galli.*

b) *Deus enim ab æterno hanc mutationem voluit.*

ad §. *119.* c) Vide omnino diſput. de crimine bigamiæ §. 16. *Noviſſimè, non dari jus divinum poſitivum univerſale, defendere voluit Hieron. Brucknerus* in Procem. ad deciſ. Jur. matrim. controverſi n. 38. ſeqq. *Sed cum iſte autor ſaltem contrà Huberum pugnet, & rationes noſtras planè non tangat, prætereà etiam* in d. procem. n. 7. (*ubi jus naturale propriè dictum definit*, qvod ſit dictamen rectæ rationis de naturâ juſtis agen-

ſi cum pace Scholaſticorum fieri poterit, putamus qvæſtioni *an*? præmittendam eſſe qvæſtionem *quid* ſit? *d*)

120. Legem *univerſalem* dicimus intuitu totius humani generis, *particularem* in reſpectu ad certum populum. Dupliciter tamen denominatio iſta ſupponi poteſt, vel in relatione àd *publicationem*, vel in relatione ad *obligationem*. Uterqve ſignificatus eqvidem hûc ſpectat, primariò tamen publicatio.

121. Ergo *Lex divina poſitiva univerſalis eſt, qvæ publicata fuit omnibus hominibus, vel certè perſonis totum genus humanum repræſentantibus. Particularis eſt, qvæ lata fuit populo Judaico.*

122. Univerſalem hanc confidentius nimis Adamo & Noacho datam eſſe, non ſolum affirmant Judæi, ſed & determinant planè, *e*) falſa pro more miſcentes veris,

agendis, & naturâ injuſtis vitandis) *perſpicuè oſtendat, quod perſpicuum & diſtinctum conceptum juris naturæ non habuerit, ſine quo tamen quæſtio præſens eruditè reſolvi non poteſt; ac denique in toto tractatu ſine ullo genuino fundamento poſito, (quod absque contumeliâ viri jam defuncti dictum ſit) infinitas aſſertiones falſiſſimas & variantes, ut & in diſputatione præſente contrà Huberum defendere voluerit, non opus videtur in ejus refutatione nos detinere, cum non poſſimus diſputare adverſus eum, qui certum aliquod & diſtinctum diſputationis ſuæ fundamentum nullum habet.*

d) *Diſtingve inter res & cogitationes de rebus. Si de illis agatur, præmittenda eſt quæſtio an ſit? ſi de his, quæſtio quid ſit?*

ad §. *122.* e) *Sex Adamo datas volunt, 1. de cavendâ Idololatriâ, 2. de cultu Dei, 3. de effuſione ſanguinis, 4. de non revelandâ turpitudine, 5. de rapinâ, 6. de judiciis, quibus ſuperadditam Noacho dicunt 7mam de membro animalis vivi non comedendo.* Vide iterum diſput. de crim. bigam. §. 18.

f) de

veris, jusqve naturale poſitivo cumulantes ex traditionibus potiſſimum Rabbinorum ſuorum, qvorum ſententiam fuſius peculiari opere expoſuit honos Britanniæ Seldenus. *f*)

123. Nos traditionibus iſtis ſepoſitis ſolam ſcripturam intuentes, mediâqve adeò incedentes viâ, negare non poſſumus dari ejusmodi leges. Nam non ſolum Adamo præceptum de arbore vetita datum fuit, & de polygamiâ ac divortio vitandis in primævâ conjugii inſtitutione, ſed & Noacho inculcatum fuit de puniendo capitaliter homicida, & vitando eſu ſanguinis &c.

124. Pertinere autem iſtas leges ad poſitivas exinde conſtat, qvia illi actus non habent neceſſariam connexionem cum naturâ hominis rationali.

125. *Species* hujus legis poſitivæ recenſebimus ſuo loco. Id ſaltem prænotetur. Leges has poſitivas vel dirigere officium hominis *circa cultum Dei*, vel *circa alios homines*. Illæ immediate *g*) intendunt beatitudinem æternam. Hæ immediatè temporalem.

126. *Lex divina particularis* eſt vel *ceremonialis* vel *forenſis*. *Illa* reſpicit ordinationes circa cultum divinum, *hæc* in ſpecie deciſiones cauſarum forenſium inter Judæos. In Lege forenſi Deus intendit peculiarem utilita-

M tem

f) de J. N. & G. ſecundum diſciplinam Hebræorum, *de quo opere & collatione ejus cum Grotii libris de J. B. & P. dictum. ad* §. *125.* g) *Nota: aliud eſt immediatè, aliud primariò. Non hîc quærimus, utrum Deus in legibus circa alios homines primario reſpiciat beatitudinem æternam, ſed an Immediate?* Conf. §. 134. & diſſert. proœm. §. 49.

ad

tem temporalem populi Judaici, in ceremoniali beatitudinem æternam totius generis humani.

127. Lex *Forenſis* extincta fuit extinctâ Republicâ Judaicâ & diſperſis Judæis per totum terrarum orbem. *Ceremonialis* expiravit adventu Chriſti, qvi adeò impletâ prius lege, nova ſacramenta novumqve cultum religioſum vel ipſe vel per Apoſtolos introduxit, æqvè *h*) obligantem omnes homines, ac olim lex Judaica, ut diximus, intendebat, de qvo eo minus eſt dubium, qvò magis hîc Apoſtoli fuerunt juſſi, ut prædicarent Evangelium univerſis populis.

128. Non tamen propterea dicendus eſt Chriſtus novus legislator, *i*) qvoniam, qvi hâc phraſi utuntur, intelligunt, ac ſi Chriſtus etiam in illis præceptis, qvæ officia hominum inter ſe concernunt, aliqvid immutaverit, & perfectiorem obedientiam à Chriſtianis in novo teſtamento exegerit, qvod uti apertè ſatis infinitam Dei Patris ſapientiam impugnat; ita latius refutatur à Dominis Theologis. *l*)

129. An ergo *legis Moſaicæ* particularis & potiſſimum forenſis hodiè nullus reſtat *uſus? Triplicem* eum facit Grotius. *Unum:* Oſtendi ea, qvæ a legibus iſtis præcepta

ad §. 127. h) *Imò etiam magis. Nam olim non omnes Proſelyti obligati erant, ut obſervarent leges ceremoniales, vel certè non omnes. At hodiè omnes homines religionis Chriſtianæ capita omnia debent obſervare.*

ad §. 128. i) *qui error Grotio cum Socinianis non eſt infrequens.*

l) *Recenſita interim reſponſio conſueta ad objectiones ex Matthæo: Audiviſtis dictum eſſe &c. Ego autem dico vobis &c.*

ad

cepta ſunt, non eſſe contra jus Naturæ: *Alterum:* Licere nunc Magiſtratibus Chriſtianis ejus ſenſus leges ferre, cujus ſunt Leges per Moſen datæ; niſi fortè ſint Ceremoniales, aut Chriſtus contrarium diſpoſuerit: *Tertium;* qvicqvid ad eas virtutes pertinens, qvas Chriſtus à ſuis diſcipulis exigit, lege Moſis præceptum eſt, id nunc etiam, ſi non & amplius à Chriſtianis præſtandum.

130. Hîc primum uſum admittimus. Qvæ verò in ſecundo & tertio uſu à Grotio de Chriſto novo legislatore admiſcentur, jam rejecimus. Præter id negamus etiam in reliqvis univerſaliter procedere ſecundum uſum Grotii qvoad leges forenſes. Nam in iis Deus utilitatem Reip. Judaicæ reſpexit. At Magiſtratuum Chriſtianorum ſinguli ſuarum rerumpublicarum utilitatem præ oculis habere debent, qvæ ab utilitate Reip. Judaicæ poterit eſſe diverſa.

131. E.g. Lex Forenſis furtum reſtitutione dupli vel qvadrupli punit. Sufficiebat hoc ad coercenda furta in populo Judaico. *m*) Ergo & ſi in aliqvâ Rep. hæ pœnæ ſint ſufficientes, benè facit princeps, ſi illas uſurpet; qvod ſi finem ſuum neqvaqvam obtineant, ſed nihilominus furta multiplicentur, peccat princeps, ſi creſcentibus delictis non ſimul pœnas creſcere procuret. *n*)

132. Illi verò planè falluntur, qvi putant legem divinam forenſem normam præſcribere principibus, ſecundum qvam & ipſi Leges in Rebuspublicis ſuis formare debeant, ita ut peccent, ſi præter aut contrà illas aliqvid

 diſpo-

ad §. 131. m) *Non enim ibi erant pauperes & otioſi.*

n) *Nam pœna imitatur medicinam.*

ad

diſponant, & ex iſtâ hypotheſi v. g. ſuſpendium furum impugnant. *o*)

133. Patet jam ex diviſione legum divinarum, qvod *Jurisprudentia divina* pro objecto habeat *legem naturalem*, & ex *divinis poſitivis univerſalibus illas, qvæ officia hominum erga alios homines* concernunt.

134. Nam hæ leges, ut & lex naturalis ſalutem hominis & *tranqvillitatem temporalem*, non dicam principaliter, ſed immediatè tamen intendunt.

135. Conformem arbitramur hanc doctrinam praxi communi *p*) in territoriis Principum proteſtantium, ut & apud nos obſervationi Conſiſtoriorum, & Conſtitutionibus principalibus deſuper editis.

136. Poterit adeò & hoc legum poſitivarum reſpectu *Jurisprudentia* noſtra *Chriſtiana* appellari, qvoniam non ſaltem objectum demonſtrationis hîc ex ſcripturâ ſacrâ præſupponitur, ſed & primum demonſtrationis principium *q*) ex revelatione deſumitur, qvod reliqvæ Jurisprudentiæ partes, Medicina item & Philoſophia non faciunt.

137. Unde & *Jurisprudentia* à *Theologia* ex parte qvidem objecto, adæqvatè tamen *fine* differt. Scilicet *leges humanas* ſola ſibi vindicat *Jurisprudentia*, qvia hæ in ſalute hominis temporali acqvieſcunt. *Præcepta religionis* pertinent

ad §. *132.* o) *Dictum & de alterâ objectione, quod ſuſpendium non habeat proportionem ad res ablatas.*

ad §. *135.* p) *expoſui dicta hujus* §. *latius* in diſſert. Procem. §. 50.

ad §. *136.* q) conf. ſuprà §. 15. 16. ſeq.

ad

tinent ad Dominos *Theologos, r*) & doctrina, qvæ hæc inculcat, *Theologia ſtrictè dicta* nomine venit, qvæ *credenda* explicat.

138. *Leges verò divina de officiis hominum erga homines diſponentes Theologis & JCtis ſunt communes*; illis; qvatenus & ipſæ ex intentione *s*) Legislatoris ſubordinantur ſaluti æternæ, aut, qvatenus ſine lege Evangelium *t*) non poterit commodè explicari; his; qvatenus in iis Deus immediate reſpexit tranqvillitatem & decorum ordinem hujus vitæ.

139. Atqve hinc eſt etiam, qvod Domini Theologi, dum hæc præcepta ſeorſim exponunt, tractatus ſuos non Theologiæ, ſed in ſpecie *Theologia moralis*, qvæ *facienda* explicat, nomine inſigniunt.

140. Inter qvam & *Jurisprudentiam divinam* poſſes etiam iſtam ponere differentiam. *Theologia moralis* Legem moralem omnes homines obligantem ſine diſtinctione legis naturalis & poſitivæ univerſalis inculcat, *u*) & fundamentum adeò demonſtrationis ſuæ utrobiqve ponit ſcripturam ſacram, unde & communiter Theologi morales legem moralem & naturalem ſynonymice uſurpant. Sed *Jurisprudentia divina* legem naturalem à divina ſeparat, illam qvidem ſecundum doctrinam Apoſto-

ad §. 137. r) *Ita tamen, ut & hìc imſpectio non quidem JCtis ſed Principibus tamen ſit relinquenda.*

ad §. 138. s) *Aliud in executione, quoniam per obſervationem legis non poſſumus conſequi ſalutem æternam.*

t) *tollit enim Evangelium vim legis.*

ad §. 140. u) *Fit hoc communiter.*

x) *e.g.*

poſtoli ex dictamine rectæ rationis demonſtrans, hanc vero ex ſolâ revelatione petens; qvæ diſtinctio infinitum uſum præbet in difficillimis aliàs controverſiis, de obligatione principis intuitu ejusmodi præceptorum, & poteſtate ejus diſpenſandi aut legislatoria &c *x*)

141. Recte igitur *Jurisprudentia divina* dividetur in *naturalem* & *divinam poſitivam univerſalem officia hominum inter ſe inculcantem*, qvam poſteriorem in poſterum compendii gratiâ *divinam* abſolutè, & leges, circa qvas occupata eſt, divinas ſimpliciter appellabimus. Dabimus vero operam, ut, qvod hactenus non fuit præſtitum, *y*) duas iſtas ſpecies, non qvidem ſeorſim conſideremus, ſed in ſingulis tamen capitibus accuratè ſecernamus.

x) *e.g. an princeps poſſit viduam fratris ſui ducere, circa polygamiam, pœnam homicidii &c. diſpenſare, aliam pœnam homicidio, adulterio dictare quam capitalem? Ubi ſemper confusè procedunt illi, qui legem moralem & naturalem habent pro Synonymis.*

y) *Nam ex Scholaſticis nemo id fecit. Grotius quidem autor eſt hujus diſtinctionis, ſed tamen non ubique obſervat, fortè quia diſcrimen juris naturalis & poſitivi univerſalis, ſeu prima utriusque principia non benè inquiſivit. Nec ipſe Dn. Pufendorffius hæc diſtingvit ſemper, ſed multa quæ lege poſitivâ prohibita ſunt, defendit Jure naturali prohibita eſſe, fortè ne ita graviter crabrones irritaret.*

CAP.

CAPVT III.

De Interpretatione legum divinarum in genere, & de principiis practicis.

SUMMARIA.

Onnexio §. 1. 2. *Interpretatio definitur* §. 3. *dividitur intuitu objecti* §. 4. 5. *Omnis interpretatio nititur primis principiis* §. 6. *Quid ſint prima principia?* §. 7. 8. *Sunt vel Theoretica vel Practica.* §. 9. *Practica communiter neglecta* §. 10. 11. *Sex Præſuppoſita in hâc doctrinâ* §. 12-17. *Primum principium Theoreticum* §. 18 *Fontes primi principii Practici* §. 19-22. *quod ſubordinatur Theoretico & ex eo debet demonſtrari* §. 23-33. *Eſt hoc primum principium Practicum:* Imperanti pare §. 34-39. *& eſt objectum Jurisprudentiæ in genere.* §. 40. *Jurisprudentiæ divinæ primum principium eſt:* Deo pare §. 41-46. *Probatur eſſe Deum* §. 47. 48. *Ignoramus quid ſit Deus?* §. 49-53. *Scholaſticorum viæ perfectionis & negationis non magni momenti* §. 54-65. *ut nec eorum Pnevmatica* §. 66. 67. 68. *Licet tamen ex naturâ cognoſcere, quod Deus imperet homini* §. 69-77. *ubi monſtratur, Animal rationale non poſſe eſſe ſine lege* §. 78-86. *Qui hoc principium negant, ſunt Athei, quorum varia genera* §. 87-92.

§. 1.

QVævis Jurisprudentia leges interpretari docet & applicare. Hæc enim ſunt media, ad tranqvillitatem communem introducendam facientia. Unde ſi doctrinam mediorum omitteret Jurisprudentia, & in dictis ſubſiſteret, prudentiæ nomen non mereretur. *a*)

2. Por-

ad §. 1. a) *Exemplo Philoſophiæ Practicæ Ariſtotelicorum, quæ doctrinam mediorum negligit.* Vid. B. Patris Tab. ult. Phil. Pract. *ad*

2. Porro interpretatio applicationem ordine doctrinæ debet præcedere. *b*)

3. Eſt vero *interpretatio expoſitio voluntatis* c) *alienæ* d) *dubiæ*. Nam interpretatio qvæ *Authentica* dicitur, propriè interpretatio non eſt, ſed vel nova lex, vel novum pactum. *e*) Certe ea huc non ſpectat. *f*)

4. *Voluntas* autem illa eſt vel *ſuperioris* vel *paris*. Unde interpretatio eſt vel *legum* vel *pactorum*, item teſtamentorum, meditationum, &c. *g*)

5. *Leges* vero vel ſunt *cordibus hominum inſcriptæ*, vel per *revelationem publicatæ*. Ibi interpretatio *demonſtrationibus* utitur. Hic *conjecturis* ſeu argumentis probabilibus.

6. Utraqve interpretatio *h*) nititur *i*) certis regulis & axiomatis à primis principiis dependentibus.

7. Sunt

ad §. 2. b) *Non enim poſſum legem applicare quam non intelligo.*

ad §. 3. c) *Unde differt à ſcientiâ & doctrinâ in genere, quæ naturas rerum exponit.*

d) *Si hæc vox omittatur, comprehendit ſub ſe interpretationem authenticam.*

e) *Dicitur tamen grammaticè interpretatio, quia priorem voluntatem dubiam declarat.*

f) *Nam ſi maximè interpretationem authenticam ad ſpecies interpretationis referre velis, non tamen pertinet ad Jurisprudentiam judicialem quam nos conſideramus, ſed legislatoriam.*

ad §. 4. g) *Priores tres pertinent ad JCtos, ultima ad Criticos. Et quidem legum & pactorum etiam ad Jurisprudentiam divinam, teſtamentorũ ad humanam, quamvis ex iisdem dependeant principiis.*

ad §. 6. h) *Etiam conjecturales. Nam etſi conjecturæ ſaltem probabiliter inferant, præſupponunt tamen demonſtrativa axiomata, v. g. Quicquid Deus vult, eſt faciendum.*

i) *non quaſi ſemper deducatur per modum confuſionis ex præmiſ-*

ſis

7. Sunt autem *prima principia* propoſitiones ab intellectu formatæ, ultra qvas intellectus aſcendere in demonſtrationibus non poteſt.

8. Cum enim intellectus hominis ſit finitus, non poteſt in demonſtrationibus adſcendere in infinitum, ſed neceſſe eſt, ut aliqvando ſubſiſtat. *l*)

9. Pro diverſitate autem habituum intellectualium Theoreticorum & Practicorum *Principia prima* diviſa ſunt in *Theoretica* & *Practica*.

10. De Theoreticis multi ſcripſere multa. *m*) Practica vel planè fuerunt neglecta, vel confuſe tradita, *n*) vel magna contentione adhuc dum excutiuntur. *o*)

11. Nos, qvorum poſt gloriam Dei ſolum veritatis ſtudium ſcopus eſt, ſepoſitis affectibus & autoritatibus, rem nude, ut eſt, ſpeculabimur, nullius affectantes gratiam, qvoniam nullius veſtigia *p*) preſſo pede ſumus calcaturi, nullius etiam odium timentes, qvia eos, à qvibus

N

ſis demonſtrativis. Nam ſi præmiſſæ certæ ſunt, concluſio etiam eſt certa, ſed ſufficit hîc, ſi modo major ſit certa: Ita in Legis poſitivæ interpretatione ita v. g. proceditur: Quicquid Deus jubet, id eſt faciendum. (Hæc propoſitio eſt certa.) Atqui Deus jubet abſtinere à polygamia, (Hîc conjecturis opus eſt) &.

ad §. *8.* l) *Cauſa finita non poteſt producere effectum infinitum.*

ad §. *9.* m) *potiſſimum illi, qui intelligentiam ſeu noologiam ſcripſerunt, ut Calovius, cujus liber prolixus nil niſi ineptias Scholaſticorum continet.*

n) *Calovius, ni fallor, ultrà decem principia practica refert, ut de Velthemio jam nihil dicam.*

o) *Dum nempe controverſia eſt de fundamentali propoſitione Juris naturæ.*

ad §. *11.* p) *Ac ne quidem ipſius Dn. Pufendorffii, cujus hypotheſin de ſocialitate quamvis defendam, in eo tamen abeo, quod præſupponam aliud*

bus hic diſſentiemus, tacebimus, neqve aculeis pugnabimus, ſed rationibus.

12. Res vero paulo altius eſt repetenda. Præſuppono I. *Intellectum*, qvocunqve modo *q)* eum definias, *eſſe ens unum*, intellectumqve Theoreticum & Practicum non realiter differre. *r)*

13. II. Intellectus noſter vel contemplatur *rerum eſſentiam*, ſeu naturam, ſeu habitudinem, ſeu accidentia, ſeu qvocunqve modo id efferre velis, in genere, vel contemplatur in ſpecie *actiones proprias*. *s)*

14. III. Res omnes à ſe qvidem *diſtinctæ* ſunt, ſed cum tanta harmonia, ut nullum ens ſit, qvod non cum altero *conveniat* in aliqvo tertio. *t)*

15. IV. Ergo intellectus, dum rerum naturam contemplatur, vel contemplatur earum *convenientiam* cum aliis, vel *differentiam*. *u)*

16. V.

aliud Principium practicum prius: Quamvis huc ipſe Dn. Pufendorffius inclinaverit, ubi reſpondet ad objectiones, quod officia hominis erga Deum ex ſocialitate deduci nequeant. Certè rem diſtinctiùs ut puto, & methodo magis perſpicuâ propoſui.

ad §. 12. q) *ſeu per actum, ſeu per facultatem.*

r) *Unde infrà deducemus unum dari principium primò primum, non duo.*

ad §. 13. s) *Poſterior contemplatio etiam continetur ſub priori. Hæc obſervatio eſt fundamentum diſtinctionis in intellectum Theoreticum & Practicum. Theoreticus contemplatur rerum omnium eſſentias. Practicus in ſpecie eſſentiam legis & actionum humanarum, harumque ad ſe habitudinem.*

ad §. 14. t) *Ratio hujus fortè in eo eſt, quod una res ex alterâ facta. Chaos erat initio. Inde facta cœlum & terra. Ex terrâ plantæ, animalia, homo, ex aquâ piſces &c.*

ad §. 15. u) *Unde & omnis definitio hunc duplicem conceptum involvit, convenientiæ in genere,*

diſcon-

16. V. Qvi convenientias rerum elicere aptus eſt, *ingenio* pollere dicitur, qvi autem differentias accurate diſcernit, *judicio* gaudet. *x*)

17. VI. Porro intellectus eſſentiam rerum & naturam contemplando, vel ita concipit, prout revera ſunt, vel eas inter ſe componit fictione aliqvâ, ut non ſunt. *y*) Atqve hic actus intellectus phantaſia dicitur.

18. Hæc omnia, qvæ hactenus recenſuimus, inter ſe comparando, *z*) ſumma propoſitio & prima ipſi naſcitur h.e. ad qvam reliqvæ omnes poſſunt referri, ipſa autem eſt indemonſtrabilis. *Quodlibet eſt vel non eſt: a*) ſeu:

diſconvenientiæ in differentiâ ſpecificâ.

ad §. 16. x) *Judicium melius eſt ingenio. Mulieres ferè magis pollent ingenio, mares judicio.*

ad §. 17. y) *e.g. formandi chimæram. Videtur tamen addendum;* eſſe tamen poſſunt. *Nam quando componit res quæ eſſe non poſſunt, reverà nihil concipit, v.g. homo irrationalis, ferreum lignum. Unde puto, ens rationis impoſſibile, quod vocant Scholaſtici, non eſſe ens rationis ſed ens ſtultitiæ. Porrò videtur exinde ſequi, quod formatio entis rationis conſequatur cognitionem entis realis, quia componitur ex abſtractionibus ab ente reali formatis.*

ad §. 18. z) *Si exiſtentiam reſpicias, fluit hoc ex* §. 17. *Quodlibet enim vel exiſtit vel non exiſtit. Si habitudinem & differentiam unius rei ad aliam: Quodlibet eſt* (*v.g. rationale*) *vel non eſt.* (*rationale*) *Hic reſpicitur habitudo ad hominem & ita in reliquis omnibus. In primâ expoſitione ſupponitur* eſt *ſecundi, in ſecundâ* eſt *tertii adjecti. In primâ comparatur ens cum ente rationis, in ſecundâ ens cum alio ente.*

a) *In introductione Germanicâ ad Logicam primum principium theoreticum aliter explicui. Hoc potius poſtulatum, quam principium eſt. Ex eo enim non tam veritates eliciuntur & ſubſumuntur ſub eo, quam falſitates ad id colliduntur.*

b) *Quo-*

Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe; ſeu deniq; *b) Contradictoria non poſſunt ſimul eſſe vera.* Hæc enim omnia eodem recidunt. Atqve hoc communiter appellari ſolet *primum principium theoreticum.*

19. Deprehendit autem homo inter res contemplabiles etiam ſeipſum, atqve dum ſuam naturam contemplatur, videt ſe non ſpeculandi ſaltem ſed & agendi gratiâ eſſe creatum. *c)*

20. Dum vero actiones ſuas cum eſſentiâ ſuâ confert, videt, quod ſua natura non admittat, ut ſit exlex *d)* & actiones ſuas ſine normâ qvâdam inſtituat.

21. Unde naſcitur ipſi definitio legis. *e)* Simul vero conceptus Imperantis, *f)* conceptus obligationis, *g)* utpote qvi in definitione legis involvuntur.

22. Leges autem cum deprehendit varias, & has inter ſe comparat, ac earum differentias qværit. *h)* Summa igitur harum contemplationum, ſeu qvænam ſit prima lex, & ad qvam reliqvæ omnes referri debeant, vocatur *primum principium Practicum. i)*

23. Ex

b) *Quocunque enim modo hoc principium explices ſecundum ductum lit. z) poteris applicare duplicem hanc expoſitionem.*

ad §. 19. c) *Monſtrat hoc corpus animæ junctum. Si enim homo ſpeculationis gratiâ, quid opus membris corporis. Membra externa potiſſimum conceſſa eſt ab locomotivam. Actiones exteriores autem in locomotivâ conſiſtunt. Ergo. Deus enim & natura nihil faciunt fruſtra.*

ad §. 20. d) *Demonſtro hoc* infrà §. 78. ſeq.

ad §. 21. e) Suprâ cap. 1. §. 28.

f) adde cap. 1. §. 115.

g) ſupra cap. 1. §. 134. ſeq.

ad §. 22. h) per §. 15.

i) *& rectè ob modo dicta, quia eſt ſumma legum. Puta autem* Scho-

23. Ex dictis patet: *primum principium Practicum* non eſſe abſolutè primum, ſed *ſubordinari primo principio theoretico.*

24. Theoreticum enim eſt ſumma contemplationum omnium de rerum eſſentiis & natura. Practicum in ſpecie de unius rei, legis nimirum, eſſentia. Species verò continetur *l*) ſub genere.

25. Adeoqve *m*) Practicum jam præſupponit cognitionem variarum rerum, & inter eas potiſſimum hominis & actionum *n*) humanarum, ergo & præſupponit principium theoreticum.

26. Falluntur itaqve, qvi putant *o*) primum principium practicum non eſſe ſubordinatum theoretico.

27. Nam ſequeretur exinde, *p*) falſum eſſe principium theoreticum, ſi daretur aliqvid in intellectu meo, qvod neqve ſit neqve non ſit.

 28. Ad-

Scholaſticos & vel ipſum Velthemium (*quem vide* ad l. 1. Grot. p. 260. ſeq.) *ſummam omnium legum vocare primum principium practicum, ideoque in definitione nobiſcum convenire.*

ad §. 24. l) *imò & ſubordinatur quoad cognitionem generi. Neſcio quid ſit animal rationale, niſi prius ſciam, quid ſit animal: Neſcio quid ſit corpus vivum, niſi prius ſciam quid ſit corpus. Probo ſententiam meam ulterius ex methodo ipſorum Peripateticorum, quâ tractant diſciplinas, Logicam, Phyſicam, Metaphyſicam. Agunt prius de Syllogiſmo, corpore, ente in genere, tùm de ſpeciebus.*

ad §. 25. m) *id eſt, quia Practicum eſt ſynopſis legum.*

n) *Nam lex eſt norma hominis & actionum ejus.*

ad §. 26. o) *Hoc facit ineptiens Velthemius* ad Grotium l. 1. c. 1. qv. 4. p. m. 258. ſeqq. *cujus locus integer prælectus & breviſſimis ſtricturis notatus fuit.*

ad §. 27. p) *Nam ſi principium Practicum non comprehenditur ſub*

28. Adeoqve qvi id docent, negant reverà *q)* primum principium intellectus.

29. Aut ex intellectu hominis faciunt *r)* duo diſtincta entia.

30. Non adducam, qvod ipſi fateantur, *s)* contra negantem prima principia non eſſe diſputandum, qvod in principio primo theoretico lubentes admittimus. Nemo enim id negabit facile, ſi homo eſt, & ne ruſticus qvidem.

31. At ſi idem aſſumamus in primo principio practico, non evademus controverſiam, cum de eo diſſentiant inter ſe viri ſummè eruditi, ſinguli ſuis aſſeclis ſtipati.

32. Qvi ſi omnes ſibi mutuo occinerent, contrà negantem principia non eſſe diſputandum, niſi fortè, ut addi ſolet, *t)* verberibus, oriretur profectò bellum, ſi non omnium contra omnes, certè plerorumqve inter ſe eruditorum.

33. Igitur primum principium practicum ex theoretico debet immediatè demonſtrari. *u)*

34. Id

ſub theoretico, ſequitur, quod detur aliquid, quod neque ſit neque non ſit.

ad §. 28. q) per §. præced.

ad §. 29. r) *quaſi nempe in intellectu Theoretico principium Theoreticum ſit primò primum, in practico Practicum. Contrarium autem jam præſuppoſuimus* §. 13.

ad §. 30. s) Vide Velthem. p. 271. ſeqq.

ad §. 32. t) *Hæc eſt iterum philoſophia heroica Velthemii* p. 272.

ad §. 33. u) *Demonſtratur vero quid ex primo principio practico, ſi prædicatum fluit ex definitione ſubjecti in propoſitione vel alterius termini, etſi ibi virtualiter lateat.* Vide dicenda ad §. 35.

ad

34. Id vero cum pace omnium *x*) duobus verbis efferre licebit: IMPERANTI PARE.

35. Demonſtro *y*) id 1. ex *definitione Imperantis*. Imperans eſt, qvi habet facultatem alterum obligandi. Qvod ſi vero ei non ſit parendum, hanc facultatem non haberet; Impoſſibile autem eſt idem ſimul eſſe & non eſſe.

36. 2. *Ex definitione Legis*. Lex eſt juſſus imperantis obligans ſubjectos &c. Igitur ſi imperanti non eſſet parendum, lex non eſſet lex.

37. 3. *Ex definitione obligationis*, qvam ſupra *z*) expoſuimus, qvæ & ipſa non eſſet obligatio, ſi imperanti non foret parendum.

38. Meretur tamen hoc axioma nomen *primi* principii Practici, tùm qvia omnes leges ſpeciales eò referri poſſunt, qvod facilè probatur per inductionem; *a*)

39. Tùm

ad §. 34. x) *Neſcio enim, an ullus hoc principium ponat. Communiter enim diſputantes de fundamentali propoſitione juris naturæ, confundunt primum principium Practicum cum primo principio juris naturalis, quæ duo tamen differunt, cum poſterius priori ſit ſubordinatum, ut patet ex ſequentibus.*

ad §. 35. y) *Repete dicta ex* §. 33. *Propoſitio hæc eſt. Summa* Legum *omnium eſt:* Imperanti *pare: Hic demonſtratio fit ex definitione imperantis & legis, qui termini expreſſi ſunt in propoſitione.* Obligationis *terminus latet in voce legis, quia ingreditur legis definitionem.*

ad §. 37. z) §. 134. ſeq. cap. 1.

ad §. 38. a) *Summa legum divinarum eſt:* Deo pare, *ut docetur in ſequentibus: Humanarum: Majeſtati, Magiſtratui Patrifamiliàs pare. Ratio eſt, quia hi ſunt imperantes.*

ad

39. Tùm qvod ipſum per aliam legem demonſtrari neqvit; Fluit enim ex definitione legis in genere.

40. Poſſes adeo hoc principium dicere *objectum Jurisprudentiæ in genere*. Nam omnes ſpecies Jurisprudentiæ id præſupponunt.

41. Cum autem Jurisprudentia à nobis in divinam & humanam diviſa fuerit, jam videndum eſt, qvodnam ſit *primum principium Jurisprudentiæ divinæ*.

42. Cujus natura in eo conſiſtet, ut omnes lges divinæ *b*) eò poſſint referri, ipſum vero *c*) immediatè demonſtretur ex primo principio practico, mediatè ex primo principio theoretico.

43. Tale erit ſeqvens: DEO PARE.

44. Demonſtratio immediata eſt, qvia Deus eſt imperans.

45. Hujus demonſtratio mediata, *d*) qvia aliàs Deus non eſſet Deus.

46. Utrumqve paulò fuſius erit deducendum, cum hic præſupponatur: eſſe Deum, & eſſe ſuperiorem. *e*)

47. Eſſe

ad §. 42. b) *Ideò in Jurisprudentiâ divinâ eſt primum.*

c) *Ideo non eſt principium primum practicum in genere. Clarius hoc patet ex ſequenti ſyllogiſmo. Theſis eſt: Deo eſt parendum. Syllogiſmus iſte: Quicunque eſt imperans, illi eſt parendum. Deus eſt imperans. E. Hic vides ipſam concluſionem immediatè probari ex primo principio practico. Mediatè autem probatur ex primo principio theoretico, quia & major probatur ex definitione imperantis, & minor probatur ex definitione Dei, ut latius probo in ſequentibus.*

ad §. 45. d) *Scilicet quoad minorem. Nam quoad majorem probatio jam fuit expedita.*

ad §. 46. e) *clarius:* imperantem.

ad

47. Eſſe Deum, omnes gentes etiam maximè barbaræ agnoverunt & agnoſcunt, demonſtrarunt autem multi, *f*) præprimis qvi Theologiam naturalem ſcripſerunt aut contrà Atheos diſputarunt.

48. Ac varia *g*) hîc qvidem adduci poſſent argumenta. Potiſſimum ex ſubordinatione cauſarum *h*) deſumitur. Qvæcunqve videmus in hoc globo terraqveo, *i*) non ſunt à ſe ipſis ſed aliunde, illa vero ex qvibus ſunt, etiam deprehendimus à ſe ipſis non fuiſſe, & ita porro. Ergo neceſſe eſt, qvoniam intellectui repugnat proceſſus in infinitum, *l*) ut ſubſiſtamus in aliqva cauſa prima. Ea verò Deus eſt.

49. Qvid verò ſit Deus, id eqvidem perfectè *m*) cognoſcere intellectus noſter non poteſt, etiamſi accedat lumen revelationis, *n*) ob infinitam diſtantiam eſſentiæ

O

ad §. 47. f) *Aliter tamen procedunt Peripatetici, aliter Carteſiani. De methodo poſteriorum dictum.*

ad §. 48. g) *Quæ videri latius poſſunt apud ſcriptores Theologiæ naturalis communiter.*

h) *propter dicenda* §. 54.

i) *h. e. res ſublunares propter* §. 51.

l) *Intellectus eſt facultas rem per cauſas cognoſcens. Intellectum autem ſcio eſſe finitum, quia homo eſt finitus. Si ergo cognitio intellectus eſſet infinita, intellectus non eſſet intellectus. Vel enim intellectus eſt ipſa cognitio, vel cognitio eſt effectus intellectus.*

ad §. 49. m) *Nam meditatio* §. *præcedentis id mihi ſaltem ſuppeditat, Deum eſſe cauſam primam rerum ſublunarium, inter quas & homo. Adde B. Dn. à Seckendorff* Teutſche Reden *p. 473.*

n) *Etiamſi homo conſideretur in ſtatu integritatis aut vitæ æternæ, manebit enim & ibi infinita diſtantia & ibi intellectus quoque erit finitus. Finitum autem non poteſt perfectè capere infinitum. Etſi enim*

tiæ humanæ à divinâ; tantùm abeſt, ut ſolum rationis lumen myſteria iſta capere qveat.

50. Id igitur apertè ex dictis de exiſtentia Dei colligere licet, ejus eſſentiam eſſe *nobiliorem o*) eſſentiâ hominum, quos aliàs inter creaturas ſublunares eſſe perfectiſſimas, natura nobis dictitat, & conſeqventer *diuturniorem p*) entibus, qvæ circa nos videmus, &c. uno verbo transcendere intellectum noſtrum, cum intellectus noſter tantum poſſit comprehendere, *q*) quod æqve aut minus eſt perfectum.

51. Cæterum ſubtilioribus *r*) demonſtrationibus eſt opus, ſi ex lumine naturæ demonſtrare velis, qvod Deus

enim in ſcripturis vocetur illa cognitio perfectiſſima, id tamen intelligitur in comparatione præſentis cognitionis, & eſt perfectisſima, in quantum in hominem cadit. Unde & locutio ſcripturæ: Cognoſcemus Deum, ſicut eſt, *alibi per hanc phraſin explicatur :* de facie ad faciem. *Unde hæ duæ cognitiones, præſens & illa perfecta optimè declarari poſſunt ſimili de cognitione amici abſentis, quem nunquam vidi, & ejus cum quo quotidiè converſor. Nam & hunc video* de facie ad faciem & ſicut eſt, *& tamen ejus eſſentiam perfectè non cognoſco.*

ad §. 50. o) *quia cauſa eſt nobilior effectu.*

p) *Horum enim interitus imperfectionem involvit.*

q) *Cape ſimile à vaſe. Anguſtum vas non poteſt comprehendere auguſtiora. Et definitio comprehenſionis involvit, comprehendens eſſe auguſtius comprehenſo.*

ad §. 51. r) *Similis eſt aſſertio de Deo uno, quamvis id Zieglerus ad Grotium velit deducere eò, quod Deus ſit prima cauſa. Vult enim primum etiam eſſe unum aliàs non eſſet primum. Sed huic argumento reſponderi poteſt diſtinctione inter duplicem ſignificationem primi. (conf. Alberti* p. 45. §. 11.*) Ut adeò non opus ſit reſponſione Henniges* p. 919. *Reſpondendum hìc etiam objectionibus Oſiandri* p. 1176. *Di-*

Deus non ſit unum ex corporibus cœleſtibus, *s)* qvoniam harum mutationes pleriqve hominum ignorant, & imo ab eruditiſſimis vereor, ut vera eorum & intrinſeca mutatio, ſi lumen revelatum ſeponas, demonſtrari poſſit. Unde & Apoſtolus *t)* dum ex lumine naturæ adverſus Gentes diſputat, eos potiſſimum invadit, qvi homines, vel beſtias, vel creaturas ſublunares inferiores pro Deo habebant, non illos, qvi ſolem adoraverunt aut corpora cœleſtia.

52. Miranda adeò ſimul eſt Dei Sapientia, qvod inter

Diſtingvit tamen etiam Zieglerus p. 472. *inter unitatem naturâ demonſtrabilem & unitatem in trinitate Chriſtianis notam. Teſtimonia Gentilium vide apud Grotium* II. XX. 45. *in* §. *tamen* 47. *& de unitate & de inviſibilitate nobiſcum ſentit. De inviſibilitate etiam vide quæ collegit Alberti* P. 2. p. 44. ſeq. *ſed teſtimonia illa vel probant ſaltem id in ſpecie, quod Deus ſub imagine rerum ſublunarium non debeat coli, vel per inviſibilitatem intelligunt talem, quæ eſt ob defectum apparitionis, non, quæ eſt ob defectum corporeitatis. Ideò ſcilicet vocant inviſibilem, quod certum ſchema & imago iis nunquam ſit manifeſtatum. Et forte hunc vel huic affinem ſignificatum (qualis eſt ille quem uſurpat Zieglerus* p. 477.) *in mente etiam habuit Paulus Rom.* 1. *in verbis:* unſichtbares Weſen τὰ ἀώρατα. *Vel denique, qui ita ſtatuerunt, habuerunt eam ſententiam ex revelatione. Breviter: in ejusmodi teſtimoniis non tàm ad teſtimonia quàm ad rationes Gentilium eſt reſpiciendum.*

s) *vide omnino quæ habet Zieglerus* d. p. 477.

t) Rom. 1. v. 18. ſeq. *Hanc expoſitionem ſvadet integer contextus & omnino* verſ. 23. *Apprimè verò eam juvat* Liber ſapientiæ c. 13. *ferè per integrum, modo penitius inſpicias. Etſi primâ fronte videatur à nobis diſſentire. Unde jam facile reſponderi poteſt* ad Grot. p. 1177. *Evolvendus etiam in loco Apoſtoli textus Græcus.*

ter gentes, qvæ ſanctiſſimam ejus revelationem ſepoſuerant, paſſus fuerit eas, qvæ maximè rationabiles haberi volebant, in magis abſurdas idololatriæ ſpecies illabi, qvàm gentes barbaras. Hi enim ferè corpora cœleſtia aut potentias inviſibiles adorarunt. At qvid abſurdius cultu Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum?

53. Non eadem difficultas erit, *u*) ſi ex ſolo dictamine naturæ cum illis diſputare velis, qvi *Naturam* dicunt eſſe Deum, vel *animam mundi*, aut qvi errorem defenderunt, qvod *mundus ſit æternus*. *x*) Nam firmiter ſtringi poteſt Ethnicus, ſi ipſi objicias, qvod qvi mundum æternum aſſerat, ejus aliqvam cauſam neget, & ſic ipſum Deum neget. *y*) Etſi enim facilè prævideam, qvod reſponſurus ſit, illationem non ex neceſſariis inferre, poſſe enim eum, qvi mundi cauſam negat, ſtatuere, mundum eſſe ipſum Deum, vel certè mundum eſſe Deo coæternum, uti notum eſt qvod Philoſophi Gentiles aſſeruerunt duo principia coæterna, Deum & materiam primam; manet tamen objectio noſtra: Nam qvicunqve Deum dicit, cauſam mundi concipit. Ergo qvi mundum ipſum Deum appellat, reverà cauſam mundi, & Deum tollit. Hypotheſin autem illam communem philoſophiæ Gentilis de materiâ primâ Deo coæternâ perſpicuè refutavi alibi. *z*) 54. Un-

ad §. 53. u) *Mutavi ob rationes circa finem hujus paragraphi dictas ſenſum totius paragraphi, nam in priore editione defenderam, etiam ex Lumine naturæ non poſſe diſputari adverſus errores hoc paragrapho memoratos.*

x) *vel ejus materia.* vid. Grot. II. 20. 47.

y) vid. Dn. Pufend. I. 44. de O. H.

z) in introd. ad Ethic. c. 3.

ad

54. Unde & non omninò placet *a)* inſtitutum Scholaſticorum, magno conatu attributa divina duplici *via* qvam *perfectionis* & *negationis* appellant, ex lumine rationis inveſtigare intendentium, ita ut perfectio quæ eſt in homine, ea ſit *eminenter* in Deo, & imperfectio, qvæ in homine eſt, ea non ſit in Deo. Nam & illud infinitis tricis eſt obnoxium & limitationibus, certè ad demonſtrationem, qvam tamen intendunt, aut in diſciplinâ Theoreticâ intendere debent, parum aptum. *b)*

55. Potiſſimum enim fallet iſta *via perfectionis*, ſi perfectio humana præſupponat aliqvam imperfectionem, *c)* fallet etiam *via negationis*, ſi imperfectioni humanæ oppoſita perfectio ſimul cum imperfectione ſit conjuncta, *d)* aut ſi imperfectio humana moralis propter imperfectionem hominis phyſicam pro tali habeatur. *e)*

56. Ita imperfectio hominis eſt, qvod *volare* neqveat; ſed an tibi propterea cum Ethnicis alatum qvendam finges Mercurium? Non arbitror. Nam hæc avium perfectio cum imperfectione eſt conjuncta, qvod ſint corporeæ.

57. Hanc imperfectionem (corporeitatis) in Deum non cadere qvomodo ſcires, *f)* ſi Scriptura non revelaret,

ad §. 54. a) *Non improbat has vias Zieglerus* ad Grotium II. 20.45. p. 471.

b) *non tantum propter limitationes & fallentias, ſed etiam propter obſcuritatem. Sæpè enim in creaturis perfectio videtur, quæ eſt imperfectio. Ut ſæpè homo bonum apparens pro vero arripit.*

ad §. 55. c) *Exemplum habes* §. 59. ſeq.

d) vide §. 56. 57.

e) vide §. 58.

ad §. 57. f) *Quicquid enim intellectus concipit, concipit ſub ſchemate corporis. Unde dum Spiritum*

ret, Deum eſſe Spiritum? Si enim inter eos qvi Scripturam S. agnoſcunt, Sapientes reperti ſunt, *g*) qvi Deum corporeum eſſe delirarunt, non mirandum, ſi Sapientiſſimi Philoſophorum Gentilium Stoici idem dogma defenderint.

58. Ita imperfectio hominis moralis eſt, ſi homo gaudeat de alterius hominis dolore etiam ex merito eundem patientis, qvi enim ita gaudet, *crudelis* vocatur. *h*) At Deus ipſe teſtatur, qvod ridere velit ſuper infortunio malorum. An ergo putas Deum crudelem eſſe? Abſit. Cur ita diversè? Scilicet qvia imperfectio illa moralis in homine præſupponit imperfectionem phyſicam, & qvod homo etiam in maxima dignitate conſtitutus cum viliſſimo mendico æqvalitate eſſentiæ humanæ fruatur; at reſpectu Dei omnis homo pulvis eſt & umbra. *i*)

59. Ita inter perfectiones humanas *l*) non minima eſt

tum per τὸ incorporeum definimus, eo ipſo adhibendo terminum negativum declaramus, nos ignorare eſſentiam Spiritus. Adde quod Scholaſticus ex viis ſuis ne quidem demonſtrare poſſit, Deum non habere corpus. Quo argumento enim demonſtrabit, corporeitatem (qualis v. g. ſolis eſt) involvere imperfectionem?

g) *ut olim Stoici, hodiè Hobbeſius in Leviathane.*

ad §. 58. h) confer infrà caput de pœnis §. 25. *Hinc pœna etiam dicitur medicinalis.*

i) *Unde Deus in æternis pœnis ſaltem malum præteritum reſpicit ſecundum communem doctrinam, non bonum futurum.*

ad §. 59. l) *Cape aliud exemplum. Inter bona fortunæ ſunt divitiæ. Dives eſt, qui poſſidet multum pecuniæ, ut indigentiæ ſuæ poſſit ſuccurrere. At Deus nullius rei indiget. Ita inter bona corporis eſt loquela, viſio, auditus &c. per-*

eſt *virtus*, *m)* inter virtutes *juſtitia n)* eminet. Sed hæ qvidem citra imperfectionem non poterunt concipi. Virtus enim eſt habitus vivendi ſecundum leges, *o)* Juſtitia eſt habitus ſuum cuique tribuendi. Jam non qvidem urgebo, qvod in Deum non cadat habitus, ad hoc enim fortè non defutura eſſet reſponſio, *p)* id ſaltem dico, legem Deo non eſſe præſcriptam, nihil habere hominem, qvod intuitu Dei pro ſuo venditare poſſit.

60. Igitur non auderem titulum virtuoſi & juſti Divinæ majeſtati tribuere, niſi viderem ipſius infinitam Sapientiam in verbo revelato non reſpuiſſe terminos iſtos *q)* imperfectarum perfectionum noſtrarum, qvod dum video, veneror humilimè, qvod Deus mecum ἀνθρωποπαθῶς loqvi voluerit, ſimulqve lubentisſimè fateor, genuinum & exactiſſimum ſenſum iſtarum locutionum eſſe ſuprà intellectum meum, adeoqve pertinere ad myſteria fidei.

61. Atqve ſic melius me facere arbitror, qvod ignorantiam meam ingenue fatear, qvam ſi cum Scholaſticis eandem diſſimulare, ac Sapientiam aliqvam oſtentans, inanibus verborum involucris inſcitiam meam tegere conarer. Qvid enim qvæſo eſt iſtud *eminenter*, qvo

perfectio. At hæ iterum involvunt imperfectionem corporeitatis ex ratione non demonſtrabilem.

m) *Eſt enim bonum animi morale.*

n) *Juſtitia in ſeſe virtutes continet omnes.*

o) *nam mediocritatis norma lex eſt.*

p) *diſtingvendo inter habitum eſſentialem vel acquiſitum, aut ſimili modo.*

ad §. *60.* q) *Terminum equidem virtuoſi genericum neſcio an tribuat*

qvo hic utuntur? Vel idem erit ac *primario*, vel pro eo, qvod *impropriè* eſt, id ſupponunt. Primus ſignificatus ad analoga pertinet, poſterior ad æqvivoca.

62. Si igitur volent, v. gr. *virtutem & Juſtitiam eſſe eminenter in Deo, tanquam in analogato nobiliſſimo*, cedò dent mihi definitionem virtutis & Juſtitiæ, qvæ primariò accommodari poſſit juſtitiæ divinæ, ſecundario humanæ. *r*) At hanc qvidem fruſtra exſpectabimus: differunt enim hæ duæ juſtitiæ non gradibus, ſed, ſi propriisſimè loqvi velim, toto cœlo. *s*)

63. At ſi volunt, perfectiones divinas & humanas communi definitione non poſſe comprehendi, eo ipſo fatentur qvod *impropriè* eædem de Deo prædicentur, hoc eſt, quod modum prædicandi exprimere ignorent. *t*)

64. Jam qvæſo, qvid lucratur Philoſophia his nugis? Qvis non rideret, ſi qvis attributa hominis ex perfectionibus pulicis demonſtrare aggreſſus, nihil aliud afferret, qvam perfectiones pulicis eſſe eminenter in homine? At hominis ad Deum diſtantia major eſt, quam pulicis ad hominem.

65. Sed

buat ſcriptura Deo, tribuit tamen in ſpecie juſtitiæ. An & reliquarum virtutum? inquirendum foret. Fortis dicitur Deus vel termino huic analogo: non temperans, non liberalis, non modeſtus, non magnanimus, non verax (homileticè. Veritas enim juſtitiaria jam includitur ſub juſtitia) non comis, non urbanus. Et ſanè definitiones ſingularum virtutum harum præſupponunt imperfectiones diverſas, nec accommodari poſſunt Deo propriè. Imò ne quidem terminus fortitudinis.

ad §. 62. r) Analoga enim ſunt, quibus una definitio competit, quamvis inæqualiter.

s) *Deus in cœlo, homo in terra.*

ad §. 63. t) *Impropriorum autem quà*

65. Sed hi ſunt *fructus philoſophiæ gentilis*, vel potius abuſus, qvod Scholaſtici myſteria fidei ex philoſophia deducere inſtituerunt, & philoſophiam normam fecerunt Theologiæ, contra præceptum Apoſtoli, qvi Coloſſenſes graviter monuit, ne patiantur ſe decipi per philoſophiam & inanem fallaciam: contra inſtitutum Patrum, qvi philoſophia utebantur qvandoque in rebus Theologicis, ut Philoſophorum Gentilium ineptias demonſtrarent. *u*)

66. Ad iſtum abuſum refero penè totam Scholaſticorum *Pneumaticam*, ſeu Philoſophiam de Spiritibus, Deo puta, Angelis & Anima hominis ſeparata. Qvicqvid enim eâ de re argumentis maximo ſudore conqviſitis tradiderunt, *x*) (exceptis pauciſſimis de Dei exiſtentia & providentia) id nunqvam ſepoſito lumine revela-

quâ talium, nulla eſt ſcientia. Qui enim aliquid impropriè dicit, non dicit quid res ſit, ſed quid non ſit.

ad §. *65.* u) *Continet hic paragraphus ſynopſin eorum, quæ latius diſſerit B. à Seckendorff* in Chriſten-Staat *lib. 3. c. 7. & 8. & in additionibus ibidem, quorum potiſſima attulimus* in diſſ. Proœm. §. 51.

ad §. *66.* x) *Res patet ex hactenus dictis de attributis divinis. De angelis & animâ ſeparatâ ideò non convincet, quia 1. non ſine ratione de effectibus pleriſque, qui angelis adſcribuntur aut animæ, dubitabit, an ſint veri, & annon lateant fallaciæ fraudum humanarũ. Deinde 2. etſi evidenter ſit demonſtratum, dari effectus quosdam, vires humanas transcendentes, & potentiam aliquam majorem præſupponentes, quomodo convinces Ethnicum ex ſolâ ratione, eos effectus non eſſe Dei, aut ipſius animæ in ſtatu extraordinario poſitæ, aut eſſentiarum quarundam corporearum inter Deum & hominem, qualia de faunis, ſatyris, nymphis &c. ſibi perſuaſerunt gentiles?*

to ethnicum convincet, at, ſi Scripturam agnoſcas, omnibus ipſorum libellis non habemus opus.

67. In eo tamen inter Deum & reliqvas Spirituum claſſes arbitramur eſſe differentiam, qvod *Dei exiſtentia*, ut demonſtravimus, per lumen rationis inveſtigari posſit, de *angelis* & *animâ ſeparata* y) ne qvidem qvod ſint, extra Verbum Dei aliqvid ſcire (ſcire dico) poſſimus.

68. Eo plures autem abſurditates abſurda hæc Scholaſticorum intentio peperit, ut etiam ex phyſicis locum & tempus menſuras corporum ad ſpiritus, vel omnem menſuram, vel certè corpoream reſpuentes, applicaverint, unde aureum illud & centum boum mactatione dignum myſterium; v. gr. animam totam eſſe in toto corpore, & totam in qvalibet parte corporis, qvod qvi exacte demonſtrare per annorum centuriam poterit, is Phyllida ſolus habeto. z)

69. Ergone ais, nihil de Deo ratio mihi monſtrat, qvam

ad §. 67. y) maximopere de hac. Quod enim de eâ Scriptura nobis revelat, meritò pertinet ad myſteria fidei. Ratio enim animam ſeparatam ſibi concipere nequit. Videt enim, quod anima conſiſtat in cogitando. At cogitatio ſine corpore quale eſt ens? Nam non tantum in ſtatu corrupto cogitatio noſtra dependet à ſenſibus: ſed & in ſtatu integro, prout concipere posſumus, ſenſus præſuppoſuit, cum hâc differentiâ, quod in ſtatu integro intellectus hominis ſimilis fuerit quoad apprehenſionem ſpeculo, cum in corrupto ſimilis ſit tabulæ lapideæ, quoad retentionem verò ſimilis fuerit in ſtatu integro tabulaæ neæ, uti in ſtatu corrupto ceræ.

ad §. 68. z) Involvit enim contradictionem. Quicquid enim totum eſt v. g. in digito, illius nullæ partes poſſunt eſſe alibi &c. Anima vero propriè loquendo neque totum eſt neque pars.

qvam ejus exiſtentiam, & qvod ſit ens aliqvod primum? Monſtrat utiqve, ſed maximam partem confusè. Puta qvod ſit *independens*, qvod ſit *omnipotens* &c. Nam qvi ens independens *a)* dicit de Deo, non tam aliqvid affirmat, qvam dependentiam negat; qvi autem Deum omnipotentem dicit, id qvidem dicit, Deum poſſe omnia, qvæ non involvunt contradictionem, ſed ex lumine rationis homo id ſaltem ſcit, qvod abſolutè contradictorium eſt, *b)* non autem omne, qvod intuitu Dei contradictionem implicat, hoc eſt, qvod cum ejus attributis in lumine revelato declaratis pugnat. *c)*

70. Illud verò perſpicuè ratio ſuppeditat, qvod Deo competat *Imperium* in hominem, qvodqve Deus hoc *Imperium actu exercere* velit.

71. Competit Deo *Imperium* in hominem qvia eſt ejus autor. *d)*

72. Qvod vero Deus hoc *Imperium in hominem exercere* & qvod ſimul *negotia hominum curare* velit, id iſtis firmiſſimis demonſtrationibus, qvæ omnes in primo principio, impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe, fundantur, demonſtro.

 73. I.

ad §. 69. a) *& independentia eſt ſuprà intellectum.*

b) *id eſt, quod apertè & per rationes evidentiſſimas pugnat cum principio: impoſſibile eſt idem ſimul eſſe &c.*

c) *unde qui dicit: Deus non poteſt volare, quia eſt incorporeus: Deus non poteſt falſa loqui (non dico: mentiri) quia eſt veraciſſimus &c. præſupponit revelationem.*

ad §. 71. d) *Per autorem intelligo qui quid producit ſine aliâ causâ & rem quidem diverſæ eſſentiæ. Unde patet, cur pater vi generationis non habuerit imperium in ſtatu integritatis, nec hodiè id ob generationem prætendere poſſit, quia pater non eſt autor filii.*

ad

73. I. *Deus eſt autor hominis.* Dependet hæc aſſertio à definitione Dei, qvando ejus exiſtentiam ſupra *e*) demonſtravimus.

74. II. *Voluit* ergo *Deus, ut homo ſit animal rationale.* Fluit hoc ex definitione hominis.

75. III. Eo ipſo verò *Deus voluit, ut homo vivat ſecundum* normam qvandam, ſeu *legem.* Fluit hoc iterum ex definitione hominis, hoc eſt: eſſentiæ animalis rationalis non convenit, ut vivat exlex. *f*)

76. IV. Porro *voluit Deus, ut homo ſecundum* normam præſcriptam ſeu *legem agat cum amore & metu.* Probo hoc ex definitionibus legis & obligationis, qvas ſupra *g*) tradidimus.

77. V. Ergo voluit etiam *Deus curare negotia hominum, & ita imperium ſuum in hominem exercere.* Fluit hoc ex definitione amoris & metus; Qvia fruſtra metuitur & amatur, qvi de negotiis meis non eſt ſollicitus.

78. Nihil hic dubii ſubeſſe puto, niſi qvod opus videatur declaratione ulteriore, qvod dixi, *h*) *animal rationale non poſſe vivere exlex.*

79. Etenim qvia beſtiæ legem non habent, *i*) videbatur eqvidem *præſtantia hominis repugnare*, ut ipſe legi viveret obſtrictus; cum inconveniens ſit, libertatem creaturæ præſtantioris coercere, ignobiliori vero concedere libertatem omnimodam.

80. Sed

ad §. 73. e) §. 48.
ad §. 75. f) [illegible] §. 78. *ſeq.*
ad §. 76. g) *cap.* 1. §. [illegible] 4. 155.
ad §. 78. h) §. 75.
ad §. 79. i) *Quæ hic usque ad* §. 87. *habentur, fuſius deducuntur à Pufendorffio* de J.N. lib. 2. c. 1. per integr. Conf. de [illegible] H. l. 1. c. 2. §. 1

ad

80. Sed de beſtiis eqvidem res clara eſt. Agunt illæ utiqve ſecundum normam à ſapientiſſimo Creatore inditam, *ſecundum normam externam agere neqveunt*, qvoniam omni libertate agendi deſtituuntur.

81. Hinc qvando de *beſtiis* prædicatur *libertas naturalis*, *l*) non denotat facultatem agendi illis inſitam, ſed ſpatium orbis terraqvei à naturâ & abſtrahendo à Dominio hominum ipſis conceſſum, in qvo locomotivam corporis ſui exerceant. *m*)

82. Eo ipſo vero, qvo *homo* libertate voluntatis ſuæ gaudet, *aptus* eſt actiones ſuas *ſecundum normam externam* dirigere.

83 Neceſſe autem eſſe, ut hanc aptitudinem in actum deducat, apparet, ſi *naturam ſuam* cum animalium reliqvorum naturâ conferat, tàm qva *corpus*, qvàm qvoad *animum*.

84. Qvà *corpus*, majorem deprehendit imbecillitatem, ſe ſine ope aliorum hominum conſervandi, qvàm in animalibus brutis, qvæ tanta eſt, ut neceſſariò periret, ſi alii homines non obligati forent, ut ipſi ſuccurrant. *n*)

85. Qvà *animum*, prout ille in hoc ſtatu poſt lapſum *corruptus* eſt, videt majorem pravitatem *o*) aliis nocendi, à di-

ad §. 81. l) *ut in Inſtit.* §. 12. de R. D.

m) *in feris beſtiis ſylva, in piſcibus flumen, in volatilibus liber aer.*

ad §. 84. n) *ſive hominem conſideres ut infantem, ſive ut adultum, ſive cibum, potum, veſtitum & alias indigentias ſpectes.*

ad §. 85. o) *Beſtiæ ſibi nocent propter cibum, potum, & rem veneream. Homo inſuper propter honorem, iram, avaritiam. Imo & in rebus quibus indigemus, eſt major malitia. Beſtiæ cibo uniformi gau-*

à diverſis effectibus provenientem, qvibus beſtiæ etiam ex opinione Peripateticorum carent; qvæ ſi non per metum majoris mali coerceretur, interiret genus humanum.

86. Sed omnium maximè, ſi conſiderat homo *animum* ſuum, qvatenus in hoc imperfecto ſtatu adhuc *rectus eſt*, *p*) deprehendit, ſe habere animam non ad id ſaltem ſibi inditam, ut conſervetur corpus, (qvales ſunt animæ beſtiarum.) ſed qvæ potiſſimum facultatibus conſtat, *q*) ad metum numinis & vitam ſocialem inſtigantibus, *r*) deprehendit inter homines eſſe maximam ingeniorum & inclinationum diverſitatem, qvalis non eſt in beſtiis, qvæ non ſolum directionem legis reqvirit, ne per eam turbetur vita tranqvilla, ſed & ipſa, qvatenus ad juvan-

gaudent, homo contra delicatus eſt. Ita & in potu & re venerea.

ad §. 86. p) *Hoc ultimum argumentum eſt fortiſſimum, deſumtum ab eſſentia & fine hominis, priora duo ſaltem ab accidentibus. Unde & hoc valet in ſtatu integro. Quicunque gaudet facultatibus nullam utilitatem ſine lege habentibus, ejus naturæ repugnat ut ſit exlex. Atqui homo tàm quà rationalis (ut hîc in theſi,) quàm quà animal eſt (& corpus animale habet. Deducit id Richardus Cumberland citatus à Pufend.* de J. N. p. 149. *Maximè id in manibus eſt conſpicuum) gaudet facultatibus ejusmodi &c. Ergo. Omninò videndus Cumberlandus, qui argumenta ſumit ex mole cerebri & ſanguinis, ſtaturâ erectâ, longævitate hominis, plexu nervoſo, pericardii cum diaphragmate connexione, riſu, ſuſpiriis, lacrymis, majori propenſione ad generandam ſobolem, facierum diverſitate, rubore faciei in verecundiâ, pallore in metu & irâ, vi oculorum & motu eorundem, manibus &c.*

q) *Puf.* l. 2. c. 1. §. 5. *fuſius.*

r) *Horum vero omnium nullus eſt uſus in vitâ exlege & non ſociali.*

s) *Si*

vandam hominis tranqvillitatem conducit, ordine aliqvo & normâ habet opus. *s)*

87. Qvi principia hactenus de Deo tradita negant, dicuntur *Athei* Theoretici; qvos poſſes dividere in *craſſos t)* & *ſubtiles*. *Illos* voco, qvi profitentur *non eſſe Deum*. *Hos*, qvi vel aſſerunt *Deum non curare negotia hominum*, vel, qvi ita dicunt curare, ut homini plane nullam libertatem agendi relinqvat, hoc eſt, *qui comminiſcuntur fatum aliquod Stoicum*. u)

88. Qvemadmodum enim ille, qvi Deum dari negat, fundamentum omnis moralitatis deſtruit, ita ſimiliter fruſtrà ſunt omnia præcepta moralia, ſi poſtremas illas duas aſſertiones admittas. *x)*

89. Nam ſi Deus negotia hominum non curat, nullus dabitur imperans, nullus adeò erit, cui parendum ſit.

90. Porrò, ſi omnia fato diriguntur, nulla obligatio erit ac nullus metus.

91. Sive enim per fatum ipſe Deus intelligatur, fru-

s) *Si enim omnes homines v. g. ad agriculturam inclinarent, non promoveretur utilitas humani generis, quis calceos v. g. ſuppeditaret?*

ad §. 87. t) *vide Puf.* l. 4. §. 3. *Teſtatur autem proh dolor ſatis experientia, dari Atheos craſſos etiam. Unde fruſtrà quæritur an poſſint dari? Conf. Zieglerum id negantem* ad Grotium p. 476.

u) *Adde huc dicta Philoſophorum apud Grotium* lib. 2. c. 20. §. 46.

ad §. 88. x) *Demonſtravimus, quod Deus ſit imperans, id fluere ex definitione Dei: Ergo qui negant, Deum gerere curam hominum, negant, Deum eſſe Deum. Porro, qui dicit, fatum eſſe, negat Deum habere imperium, quia imperium præſupponit libertatem in objecto obligato.*

fruſtra timeretur & amaretur, cujus amorem provocare & iram avertere neqveo.

92. Sive per fatum denotetur aliqvid præter Deum, fruſtrà timeretur & amaretur, qvi me beatum reddere & punire neqvit.

CAPUT IV.

De Interpretatione Legum divinarum in ſpecie, hoc eſt, de primis principiis Juris Naturalis & poſitivi univerſalis.

SUMMARIA.

Connexio §. 1. Quid intelligatur per primum principium Juris naturalis? §. 2. Tria ejus requiſita §. 3. Veritas §. 4. Adæquatio §. 5. Evidentia §. 6. Convenientia cum naturâ hominis rationali eſt obſcura. §. 7. 8. Lites antiquæ de ſummo bono huc pertinent §. 9. 10. 11. Tria præcepta Juſtinianea §. 12. 13. 14. Honeſta eſſe facienda, turpia omittenda, non poteſt eſſe principium §. 15. 16. neque: ſuum cuique tribuendum §. 17. neque: quod quisque juris &c. §. 18. Primum principium Hobbeſii §. 19. Scholaſticorum convenientia cum ſanctitate divina §. 20. 21. examinatur & oſtenditur eſſe nec principium verum §. 22. nec adæquatum §. 23. 24. 25. nec evidens §. 26. Origo hujus ſententiæ §. 27. Quærendum primum principium in ipſo homine §. 28. Status humani generis eſt norma Juris naturalis §. 29. etiamſi jus ſit norma actionum humanarum §. 30.-34. An Lutheranus fingere poſſit? contra Valent. Albertum §. 35.-39. Utrum ad ſtatum integritatis, an ad ſtatum lapſus in deducendo jure naturæ reſpicere debeamus? Reſpond. ad ſtatum lapſus §. 40-43. Oſtenditur convenientiam cum ſtatu integritatis Albertinam non eſſe principium verum §. 44. 45. nec adæquatum §. 46. 47.

nec

nec evidens §.48. *Obtinuiſſet tamen principium juris naturæ hodiernum etiam in ſtatu integritatis* §.49.50. *Homo rationalis eſt* §.51. *Ratio ad ſocietatem tendit* §.52.53.54. *& hoc reſpectu dicitur ſocialitas.* §.55.56. *Homo extra ſocietatem non eſt beatus* §.57.58. *nec jucunde viveret* §.59. *Ipſi miſanthropi & librorum beluones extra ſocietatem miſere viverent* §.60.61. *Ipſe Deus dixit: non eſſe bonum, hominem eſſe ſolum* §.62. *Igitur per convenientiam cum natura rationali intelligitur convenientia cum ſocialitate hominis* §.63.64. *Oſtenditur præterea hujus principii adæquatio* §.65. *& evidentia* §.66.67.68. *Quid ſit actus conveniens & diſconveniens cum ſocialitate?* §.69. *Reſpondetur dubiis Anti-Pufendorffianorum contrà adæquationem* §.70-77. *Primum principium juris divini poſitivi* §.78. *univerſalis* §.79. *Cur hîc de interpretatione legum divinarum non agatur ulterius* §.80.81.82.

§. I.

JAm ordo poſtulat, ut cognoſcamus, qvænam ſint *ſummæ legis Naturalis & divinæ poſitivæ*. Et à Lege qvidem Naturali incipiemus.

2. Per *primum* itaqve *principium Juris Naturalis* cave intelligas primum principium practicum, *a*) aut primum principium Jurisprudentiæ, vel Jurisprudentiæ divinæ in genere, qvatenus à naturali & poſitiva præſcindit. Intelligitur enim, vel certè intelligi debet propoſitio aliqva, ſub qvâ reliqva præcepta Juris naturalis omnia, tanqvàm ſub communi axiomate comprehenduntur, ipſum autem iſta duo, Deo & Imperanti eſſe parendum, tanqvam generaliora præſupponit. *b*)

 3. *Tria*

ad §. 2. a) *Confundunt enim hæc communiter adverſarii Pufendorffii. Ipſe vero Pufendorffius ſubinde in Apologiâ & aliis ſcriptis huc inclinat.*

b) *Quia Jus naturale ſub jure divino, hoc ſub jure in genere comprehenditur.*

ad

3. *Tria* ergo erunt *requiſita*, ad qvæ, tanqvam ad Lydium lapidem *principium* ejusmodi examinabimus, ut ſit *1. verum, 2. adæquatum, 3. evidens. c)*

4. *Verum* dico, hoc eſt, ut non contineat propoſitionem aliqvam falſam. *d)*

5. *Adæquatum*, ut illa propoſitio verè contineat omnia præcepta juris naturalis ſub ſe, nec alia tamen præcepta, qvam juris naturalis.

6. *Evidens*, ut id eſſe voluntatem divinam abſtrahendo à lumine revelato, ex primo principio practico poſſit demonſtrari, *e)* tùm ut connexio concluſionum cum ipſo ſit evidens & ferè palpari poſſit. *f)*

7. Rides fortè tantum apparatum, & in ſinu gaudes, qvod facili negotio te putes inveniſſe, qvod hîc qværimus. Qvid enim aliud erit, cogitas, qvàm: *Fac ea, quæ neceſſariò conveniunt cum naturâ hominis rationali, &, quæ eidem repugnant, omitte.* Id enim jam ſuprà, *g)* definitioni legis naturalis inſeruimus, id deduximus *h)* ex fuga contradictionis. Patet igitur ejus veritas, adæqvatio & evidentia.

8. At compeſce gaudium. Meminiſſe ſimul debuiſſes, me ſuprà *i)* fuſiorem diſcurſum de convenientiâ cum naturâ hominis rationali promiſiſſe. Huc reſpexi. Nem-

ad §. 3. c) *Fluunt hæc requiſita ex naturâ demonſtrationis.*

ad §. 4. d) *Falſam hic voco potiſſimum, cujus contradictoria eſt vera, vel quæ rariſſimè in exemplis procedit.*

ad §. 6. e) *Unde fit major propoſitio in demonſtratione.*

f) *unde minor.*

ad §. 7. g) c. 2. §. 97.

h) c. 2. §. 72.

ad §. 8. i) c. 2. §. 98.

l) *Scho-*

Nempe omnes qvidem *l*) rectam rationem crepant, at *quid ſit recta ratio*, qvid ſit convenientia cum natura hominis rationali, hoc opus, hic labor eſt. Connexio ſane ipſius principii cum primo principio practico eſt evidens, *m*) ſed connexio concluſionum cum ipſo principio in obſcuro poſita eſt. *n*) De periphraſi autem, qvam ſinguli dant, *o*) qverendum, qvod veritas lateat in puteo, una cum veritate igitur & adæqvatio & evidentia eſt abſcondita. *p*)

9. Diſceptarunt hic longo tempore *Philoſophi*, *Jure Conſulti*, *Theologi*, propè dixerim & *Medici*, poſtqvam non ita pridem in Academia qvadam Pontificia qvis Leges Gentium de dolore capitis publicâ diſputatione expoſuit. *q*)

10. Eò pertinent *veterum Philoſophorum* diſputationes *de ſummo bono*. Dicebat enim Polemo Academicus, & ab eo acceptum Zeno ac Stoici paſſim inculcant; *ſummum bonum eſſe ſecundum naturam vivere.* Idem Plato docuit, idem Ariſtoteles. *r*)

l) *Scholaſtici, JCti, Hobbes, Alberti, Velthem &c.*

m) *ſcil. Quicquid convenit cum naturâ rationali, id eſt faciendum.*

n) *v.g. Atqui ſervatio pactorum convenit, homicidium diſconvenit.*

o) *Scholaſtici ad legem æternam, Hobbeſius ad conſervationem ſui, Alberti ad ſtatum integritatis, Dn. Pufendorffius ad ſocialitatem.*

p) *Si enim quid non eſt verum, quomodo adæquatum & evidens eſſe poteſt?*

ad §. 9. q) *Scilicet Pragæ anno 87. Autor legem ſumit impropriè pro naturâ rerum, & legem naturæ pro naturâ rerum quarumvis, legem gentium pro naturâ corporis humani.*

ad §. 10. r) vide Horneji Ethicam l. 1. c. 7. p. m. 81. ſeqq.

11. Convenerunt adeò antiqvi Philoſophi in re ipſâ. Omnium ſcopus eſt, ut doceant, *vitam hominis cum aliis tranquillam* eſſe ſummum bonum; hanc cum diſtinctius proponere, & media eam acqvirendi tradere debuiſſent, diſputarunt *s*) de rebus inanibus, nihil ad rhombum facientibus. An enim putas magis aptum qvem fieri ad ſummum bonum acqvirèndum, qvi dixerit, ſummum bonum conſiſtere in *virtutis* actu, qvàm qvi putaverit, id eſſe *habitum* virtutis, aut qvi voluerit eſſe *voluptatem animi? t*) Annon putas potius, ineptos iſtos eſſe ad acqvirendam pecuniam, qvi, aliis commercia tractantibus, ſtrenuè litigant, utrum pecunia in corpore, an in qvantitate, an in aptitudine ad alias res comparandas conſiſtat?

12. Ergo hos qvidem omnes inſanienti ſuæ relinqvamus ſapientiæ. *Juſtinianus* noſter tria vult eſſe juris præcepta: *Honeſtè vivendum, neminem lædendum, ſuum cuique tribuendum.*

13. Sed hic qvidem benignitate ſuâ nos obruit. Qværimus unam præpoſitionem, ipſe loco unius tres nobis exhibet. Ex his elige, cui dicas: Tu mihi ſola places.

14. Ad-

ad §. 11. s) *Et adhuc hodiè diſputant Peripatetici in libellis Ethicis, qui in doctrinâ de ſummo bono ferè in his quæſtionibus ſaltem ſunt occupati.*

t) *Illud affirmabant Ariſtotelici, iſtud Stoici, hoc Epicurei. Conciliari poſſent hæ ſententiæ. Operatio ſecundum virtutem optimam præſupponit habitum. Cæterum hic habitus non debet eſſe otioſus. Et hæc operatio parit tranquillitatem ſeu voluptatem animi.*

ad

14. Atqve τὸ: *Neminem læde*, qvod ſciam, nemini placuit, fortè ut nimis anguſtum. Reliqva duo ſuos invenerunt amaſios. *u*)

15. Videas enim urgeri graviter, *x*) in hoc: *Honeſta eſſe facienda, turpia omittenda*, latere ſummam totius naturalis ſapientiæ. Non refragamur eqvidem. Sed deſideramus *evidentiam*. Sive enim honeſtum voces *legi*, ſive *rationi* conveniens, neutrum erudit. Jam enim qværimus, qvid ſit conveniens rationi & legi. Ergo obſcurum exponis per æqvè obſcurum.

16. Ac veremur maximè, ne cum riſu totius humani generis vapulemus, ſi negantibus perſpicuitatem axiomatis iſtius, vellemus *principia connata* opponere, *y*) eosqve, tanqvam ſi principium omnium primum negaſſent, virgulâ pædagogicâ coercere. z)

17. De tertio vero: *ſuum cuique tribue*, *a*) tanqvam de novis inſulis repertis, ut gloriemur, cauſam non videmus, poſtqvam jam ſuo tempore JCtus id ſolum in definitione juſtitiæ inculcaverat. Mirandum enim foret, ſi in eo *evidentia* qvædam ſubeſſet, cur non ex tot

Q 3 Glos-

ad §. 14. u) *Cui enim officia humanitatis denego, eum propriè non lædo, ſecundum dictum in Evangelio: Amice non facio tibi injuriam. Deinde etiam ſub hoc præcepto propriè non comprehenditur denegatio debiti ex promiſſo, per ea quæ infrà in expoſitione ejusdem dicemus.*

ad §. 15. x) *à Velthemio* ad Grotium l. 1. c. 1. qv. 4. p. m. 258. ſeqq. vide ſupra c. 3. §. 26. ſeqq.

ad §. 16. y) *Hoc facit* Velthem dd. ll. & maximè p. 272. vide ſuprà cap. 2. §. 67.

z) ſuprà c. 3. §. 32.

ad §. 17. a) *quod ponit pro principio primo Strimeſius de originibus juris naturalis.*

ad

Gloſſatoribus antiqvis, qvi idem ſummâ cum diligentiâ ruminarunt, in uno ſaltem operationes ſuas oſtendiſſet.

18. Simile qvid de alio Juris Romani brocardico: *Quod quisque juris in alium ſtatuerit, ut ipſe eodem jure utatur*, dicendum arbitror; cui analogum iſtud: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. b)* Sunt vera, ſunt pia dicta, *evidentia* non ſunt, neque enim ſunt *adæquata*. Non procedunt inter inæqvales. *c)* Non applicari poterunt ad officia hominis erga ſeipſum. *d)*

19. Penè obliti fuiſſemus Hobbeſii. Is hanc legem naturæ pro fundamentali venditat: *e) Quærendam eſſe pacem, ubi haberi poteſt, ubi non poteſt, qværenda eſſe belli auxilia.* Non malè profectò, ſi modo, qvod profitetur, Hobbeſius ſenſiſſet, ſi modo per pacem intellexiſſet communem. Jam paulò ante dixerat, *f)* Juris Naturalis fundamentum primum eſſe: *ut quisque vitam & membra ſua, quantum poteſt, g) tueatur.* Atqvi hoc falſum eſſe, qvot Eruditi jamdum oſtenderunt? Secundum normam iſtam brutorum inſtinctus regitur. Hominis præſtantia aliâ regulâ habet opus.

20. Leviter hactenus à triariis & tironibus campum

---

ad §. *18.* b) *Non afferam, quod v.g. non procedat in duellantibus, in duobus adulteris mutuo uxores amantibus.*

c) *Nam Dominus à ſervo poteſt poſtulare ſervitia, etſi nolit iſta rurſus ſervo præſtare.*

d) conf. infrà caput de cuſtodiendâ æqvalitate §.21.

ad §. *19.* e) cap.2. de cive §.2.

f) cap.1.§.7.

g) *h.e. etiam cum alterius damno.*

ad

pum purgavimus, nullis inſtructis ſubſidiis. At nunc aliis armis utendum. Catervatim aggrediuntur hoſtes: Duces præeunt ſtrenui, *Sanchez*, *Rodriquez*, *Vasquez*, vel nominibus ſuis terrorem facile incutere apti. Qvid agemus itaqve? Fugiemus? Pugnabimus? Id qvidem turpe, hoc audax. Utrumque prudens. Fugiemus. Fugit etiam Horatius.

21. Ergo penè extrà locum conflictus conſtituti, expectemus ictum primum. Qvid, ajunt, opus eſt, diu quærere normam rationis? Ad imaginem Dei *h*) homo eſt conditus, neceſſe eſt igitur, ut & in ſtatu poſt lapſum radii divinæ ſanctitatis & juſtitiæ, tanqvam reliqviæ imaginis divinæ, in homine reſplendeſcant. Itaqve, cum Deus, qvæcunqve egit, *i*) ſecundum normam divinæ ſuæ ſanctitatis, bonitatis, ſapientiæ ac juſtitiæ egerit, & ita legem qvaſi æternam ex libera voluntate ſibi ipſi poſuerit, neceſſe eſt, ut ad hunc archetypum lex qvoqve naturalis actiones hominum dirigens ſit extructa, & adeo conveniens eſſe cum recta ratione, idem ſit, ac *conveniens eſſe cum ſanctitate & juſtitiâ divinâ*.

22. Qvid nos ad iſta? Examinabimus modo, an hæc præpoſitio: *Quicquid convenit cum ſanctitate divinâ, id jure naturali præceptum eſt; quicquid diſconvenit, id jure naturali eſt probibitum:* conveniat cum reqviſitis poſitis? De *veritate* nihil dicemus. Suprà *l*) enim jam ſuo loco notavimus, legem iſtam æternam eſſe figmentum Scholaſtico-

ad §. 21. h) vide Zentgraf. de orig. Jur. nat. art. 4. p. 88. 89. §. 2. ſeq.

i) *Hoc latius exequitur Oſiander in typo legis naturæ.*

ad §. 22. l) c. 1. §. 31.

Ad

ſticorum, neqve Deum legi niſi impropriisſimè eſſe ſubjectum.

23. *Adæquationem* age conſideremus. Et *latior* videtur nobis eſſe iſta norma normato, & alio reſpectu *anguſtior*. Qvid enim, an non *legem divinam poſitivam* putas etiam in convenientiâ cum ejus ſanctitate & juſtitia eſſe poſitam? At jam qværimus axioma, ex qvo concluſiones juris ſaltem naturalis poſſimus deducere.

24. Qvod ſi reſpondeas, jus poſitivum fundari in convenientiâ cum divina voluntate, jus naturale in convenientiâ cum ejus ſanctitate antecedenter ad voluntatem divinam, recurram ad ea, qvæ jam ſuprà *m)* de ineptâ hâc abſtractione attributorum divinorum diſſerui.

25. Sed & *anguſtior* eſt. Jus naturale dictitat *gratitudinem?* At hanc virtutem qvomodo ex archetypo divinæ juſtitiæ deduces? Qvis beneficium dedit Deo, ut ipſi retribuat? *n)*

26. *Evidentiam* vero omnium maximè hîc deſideramus. Non repetam, virtutes & juſtitiam de Deo prædicari ἀνθρωποπαθῶς, & impropriè. *o)* Id modo perpendas: De imagine Dei & ejus ſanctitate vel nihil, vel confuſa ſaltem ex lumine naturæ hauriri, ſed Scripturam utramqve hîc facere debere paginam. Unde ſi ethnicus qværat, cur homicidium. v. gr. ſit contra ſanctitatem divinam? cur v. gr. ſervatio pactorum ſit ſecundum ejus juſtitiam? aut hærebit aqva; aut neceſſarium erit, Scri-

ad §. *24.* m) c. 2. §. 74. ſeqq.
ad §. *25.* n) Job. 41. v. 2.
ad §. *26.* o) c. 3. §. 59. ſeqq.

ad

Scripturam S. in ſubſidium aſſumere, & ita committere *μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος*.

27. Fallor vero, annon hæc conformitas juris naturæ cum eſſentia divina apud Scholaſticos *originem* debeat Philoſophiæ gentili. De Platone enim Auguſtinus & Clemens Alexandrinus memorant, eum ſummum bonum & formam virtutis poſuiſſe in eo, ut qvis Deo aſſimiletur. *p)* Stoicorum ineptiæ, Sapientem ſuum cum Deo comparantium, in vulgus notæ ſunt. *q)*

28. Nos itaqve dicti Apoſtolici memores, *r) normam* juris naturalis non extra hominem qværimus, *ſed in ipſo homine*, cujus cordibus idem eſt inſcriptum. Eſto, *s)* in ratione humanâ reſidere imaginem aut reliqvias imaginis divinæ, cur tamen non potius ipſam rationem hominis in ſe ſpectamus, qvàm in relatione ad aliud extra eam? Eſt ſanè ratio humana Ens aliqvod poſitivum, non mera relatio, cujus eſſentia in eo ſaltem conſiſtat, ut ad aliud referatur.

29. Igitur putamus, ipſam humani generis conditionem, ſeu *ſtatum totius humani generis eſſe normam legis naturalis*. Et cur non putemus? Sanè ipſa naturalis ratio, qvam pene omnes in ore habent, eſt ejusmodi conditio; ſanè ex definitione ſtatus ſupra *t)* traditâ ſuâ ſponte fluit, omnem ſtatum eſſe ſuo modo normam legis.

R 30. Sen-

ad §. 27. p) vide Horneji Ethicam ferè ubi ſuprà §. 10. *Statuebant etiam Platonici, animas eſſe effluvia eſſentiæ divinæ.*

q) *Vide Lipſii & Scioppii Philoſophiam Stoicam.*

ad §. 28. r) *Rom. II. quod jus naturæ ſit inſcriptum cordibus hominum.*

s) *Hic reſpondetur ad objectionem §. 21.*

ad §. 29. t) cap. 1. §. 86.

30. Sentio vero hîc aurem mihi vellicari, ne, cum in eo ſum, ut ex primo principio practico omnia demonſtrare coner, ipſe in idem impingam graviter. Dixi enim ſuperius, *Legem eſſe normam actionum humanarum.* Nunc dico: *conditionem hominum eſſe normam legis.* An igitur lex ſimul erit norma hominum, & homines norma legis? Hoc pacto certè idem ſimul norma eſt, & non eſt.

31. Tentabo, ut ad objectionem hanc tuam ex te ipſo reſponſionem extorqveam. Fingamus, duplex eſſe hominum genus in hoc mundo, nullis commerciis ac converſatione ſibi mutuo cognitum, unum corpore erecto & robuſto, alterum imbecilli præditum, ſimulqve in poſteriori gibbum informem cervici inſidentem caput deprimere, ut non parum inclinetur ad terram. Jam finge, utriqve hominum generi à medico diætam eſſe præſcribendam, aut à ſartore veſtimentum eum in finem eſſe applicandum, ut utrumqve ſuſtineatur erectum, neve in terrâ qvadrupedum inſtar repat. Qvid tum putas, nonne diæta præſcripta, nonne veſtimentum aptatum rectè vocari poterit norma vivendi, aut norma greſſionis?

32. Porro, nonne putas, medicum in præſcribendâ diætâ, & ſartorem in conficiendo veſtimento, reſpicere ſimul debere ad qvalitatem corporum, cui iſtæ normæ applicari debent? Sane medicus corpori imbecilli plures cibos prohibebit, qvàm robuſto, medicamenta etiam in minori doſi ſuppeditabit. Ita ſartor opus habebit ut in conficiendo veſtimento pro hominibus gibboſis, ſpatium relinqvat, gibbi receptaculum. Et cum in priorum veſtimentis ſaltem materia ſufficiat inclinationem leviter

leviter impediens, hic durioribus metallis, inclinationem ad terram fortiter reprimentibus, erit opus.

33. Sed qvid hæc ad me? inqvies. In his exemplis neqvaqvam idem ſimul norma eſt & normatum. Corporis conditio eſt norma diætæ & veſtimenti. Diæta vero & veſtimentum ſunt norma non ipſius corporis, ſed actionum corporearum. Atqvi hæc ſanè differunt.

34. Imo verò reſpondebo, eadem eſt ratio Legis & Status. *Status norma legis eſt, Lex vero eſt norma actionum*, qvas homines in iſto ſtatu viventes debent edere.

35. Apage igitur, ita perges, inanibus tuis ſimilibus, qvorum ope te à mea objectione non liberabis. Ficta ibi ſunt omnia. *Haudqvaqvam* u) *verò convenit ei, qvi veram religionem profitetur, ut talia fingat, quæ Deus nobis revelavit aliter.* x) Neqve te libertate qvadam Philoſophica poteris tueri, cum Philoſophia tua non debeat pugnare cum præceptis veræ religionis.

36. Ego vero non memini, Scripturam S. *fictionem* prohibere, non memini Auguſtanam Confeſſionem interdixiſſe, ne fingamus. Fingunt multa ſæpius Theo-

R 2 logi;

ad §. *35.* u) *Sunt verba D. Valentini Alberti* Part. I. compend. c. 1. §. 28. p. 40.

x) *Reſpondere ad ea quæ hîc diſſero* §. 35. 36. 37. 38. *voluit D. Alberti* in diſputatione de Philoſophiæ Chriſtianæ exiſtentiâ & eſſentiâ in genere, habita anno 86. Lipſiæ §. 13. & 14. *Sed ad iſta jam regeſſi* in diſſert. procem. §. 52. *quamvis ibi nomen ejus tacuerim. Scilicet ipſe non audet definire quid ſit fictio, nam aliàs ſophiſticatio ipſius nimis aperta eſſet. Oſtendi verò ibidem ipſum Albertum in ſuo Compendio fingere, ut adeò apertum ſit eum neſcire quid ſit, de quo diſputet.*

ad

logi; *y)* Fingunt plura JCti; docet Logica, *z)* qvomodo juventus eruditè fingere debeat, docet Poeſis. An itaqve ex Jurisprudentia tractatus de fictionibus, tanqvam minus orthodoxus, erit eliminandus? An Libelli Logici, tanqvam hæretici, expurgandi, qvi iſtud propoſitionis hypotheticæ exemplum afferunt: ſi aſinus volat, habet pennas? An Poetæ qvatenus aliqvid fingunt, ejiciendi ex Republica? Non arbitror.

37. Nempe aliud eſt *mendacium*, aliud *fictio*. Eſto mendacium religioni eſſe adverſum, *a)* tamen ab hoc fictio toto cœlo differt.

38. Ut enim de fictionibus juris Romani *b)* hîc nihil dicam, *fictio*, prout à nobis fuit uſurpata, nihil aliud eſt, qvàm

ad §. 36. y) *Huc ſpectant omnes quæſtiones de potentiâ Dei circa actus, quorum contrarium ipſe revelavit aliter. v. g. an Deus potuerit plures mundos creare? an potuerit genus humanum ſalvare ſine Chriſti adventu in carnem? &c. Huc pertinent omnia ea quæ Alberti in ſuo Compendio normaliter ex ſtatu integritatis deducit. Huc pertinet etiam lex æterna Scholaſticorum.*

z) *Dum tractat de Syllogiſmo Hypothetico.*

ad §. 37. a) *quamvis de hoc ſuo loco diſtinctius viſuri ſimus in capite de officio hominis circa ſermonem.*

ad §. 38. b) *Fictiones Juris Romani inter alia à fictionibus Logicis vulgaribus in eo differunt: Fictiones Logicæ nec primam partem propoſitionis hypotheticæ nec ſecundam ſeorſim conſideratam affirmant. At fictio juris non affirmatâ priore, affirmat poſteriorem. Ita v. g. in fictione poſtliminii ita quaſi eſt argumentatio: ſi rediens perpetuo manſiſſet in civitate, jura ejus non fuiſſent extincta. Jam vero non affirmant captivum perpetuò manſiſſe, affirmant tamen jura ejus non eſſe extincta, unde fingunt, ac ſi perpetuò manſiſſet. Ac ita in reliquis, quod notandum contrà eos, qui dicunt in fictionibus leges vel Præ-*

qvàm *prima pars propoſitionis hypothetica, c)* neqve affirmans aliqvid, neqve negans, ſed ſaltem ex fictione inferens conſeqventiam partis ſecundæ. Unde notum axioma: *Conditionem nihil ponere in eſſe.* Item: *Exemplorum non requiri veritatem.*

39. Itaqve ſubſiſtit aſſertio: ex ſtatu & conditione communi humani generis deſumendam eſſe normam legum naturalium, manent immota ſimilia, qvibus pro declaranda hac theſi fuimus uſi, & in poſterum ad demonſtranda effata affinia utemur.

40. Cum verò ſuprà fuſius deduxerimus, duplicem eſſe ſtatum hominis, integritatis & lapſus, hinc jam ordo poſtulat, ut videamus, *ad quem ſtatum* in deducendo jure naturæ debeamus reflectere. Sed hic qvæſo, ut ipſe mihi reſpondeas.

41. Demus, medicum *d)* inter homines imbecilli corpore & ſanitate præditos viventem, & ipſum imbecillem, communem normam conſervandi vitam conterraneis ſuis debere præſcribere. Credisne, eum præcisè debere reſpicere ad conſtitutionem hominum robuſtorum, de qvibus forte ex itinerario aliqvo confuſam hauſit notitiam, aut ex ſcriptis medici alicujus cognovit, qvænam remedia ſoleant ipſi ad vitam tuendam adhibere? An vero putas eum, cum perſpiciat, ſe ſanitatem i-

Pratorem committere mendacium.

c) *Videtur tamen prima pars propoſitionis hypotheticæ latior eſſe fictione, nam ſi ea in ſe ſpectata vera eſt, ut v.g.* ſi aſinus non habet pennas, *non* volat, *non neſcio an tunc fictionis terminus eò applicari poſſit. Non enim fingimus ea quæ ſunt, ſed quæ non ſunt.*

ad §. 41 d) *Similis ratio eſt ſartoris in altero caſu fictionis* ſuprà §. 31.

ſtam apud ſuos non poſſe attingere, ſaltem utroqve oculo ideam qvandam ſanitatis ex conſtitutione hominum ſuorum ſibi formatam reſpicere, eamqve, ut conſervet aut attingat ſaltem, incumbere debere?

42. Jam autem, qvod hîc præcipuum eſt, demonſtravimus ſuprà *e)* evidentiſſimè, hominem viribus naturalibus *f)* ſubnixum, non poſſe hâc vitâ vel minimum gradum perfectionis ex ſtatu integro recuperare, ſed reliqviis ſuis debere eſſe contentum.

43. Et qvid verbis eſt opus? ipſum vas Dei electum de miſeriâ hâc, & qvod *inclinationem ad malum* homo *non poſſit ejicere*, *g)* graviſſimè conqveritur, teſtis, ni fallor, omni exceptione major.

44. Id vero brocardicum, qvod cum pace omnium peripateticorum dixerim, admittere neqveo, eum, qvi ſcientiam aliqvam traditurus eſt, *ideam ſibi formare debere ſtatus cujusdam perfectiſſimi*, *h)* etiamſi ille non exiſtat, neqve exiſtere, poſita hâc hominum conditione, poſſit.

45. Non improbo qvidem eò, qvod videatur originem debere Philoſophiæ Gentilium, & magnam partem Platonicæ; *i)* improbo, qvod planè non ſit aptum ad vitam civilem. Converſamur non cum ideis hominum, ſed cum hominibus, qvi exiſtunt; his aptanda erunt adeo remedia qvæ ipſos conſervent. Nec puto gratiam

ad §. 42. e) c. 2. §. 40. 41.

f) *De viribus gratiæ enim hic non eſt ſermo.*

ad §. 43. g) ad Rom. VII. v. 15. ſeq. ubi vide omnino ſcholium Lutheri.

ad §. 44. h) vide Patris diſput. de ſtatu naturali & legali & paſſim in annot. Philoſ. Pract.

ad §. 45. i) *cujus ferè hypotheſes primariæ ex doctrinâ de ideis connatis dependent.*

l) *Aut*

tiam aliqvem initurum, qvi principem v. gr. de procurandâ reipublicæ utilitate conſulentem remittat ad Mori Utopiam. *l*)

46. Porro & in ſtatu integro fuit *jus poſitivum*, *m*) quod ſi itaqve convenientia cum iſto ſtatu foret fundamentum juris naturalis, ſeqveretur, & jus poſitivum normam juris naturalis eſſe.

47 Multa prætereà ſunt hodie, qvæ in ſtatu integritatis non erant, nec futura erant, *n*) non ſocietates modo, ſed & ſtatus hominum particulares, eorumque officia, puta *carnificum*, *obſtetricum*, *belligerantium*, *ſartorum*, *chirurgorum*, *eleemoſynas dantium o*) *&c.* Ut taceam, multa rurſus fuiſſe, aut futura fuiſſe in ſtatu integro, qvæ hodiè non habent locum; talia ſunt *nuditas protoplaſtorum*, *conjugia fratrum & ſororum*, & ſi qvæ ſunt ſimilia. *p*)

48. Denique, ſi *evidentiam* qværamus, iterum non ſatis-

l) *Aut qui Medicinam tradat, concipiendo ſibi hominem ſaniſſimum. Simile qvid in Jurisprudentia, ſi concipiam hominem ut juſtiſſimum.*

ad §. 46. m) *ſcilicet univerſale: ut prohibitio arboris cognit. boni & mali. An polygamia, divortium &c. ibi etiam fuiſſent prohibita? Utique ſi homo in eo ſtatu generasſet ut hodiè.*

ad §. 47. n) *vide* ſuprà cap. 2. §. 43. *ubi quod quædam ſocietates vel planè non, vel aliter fuiſſent futuræ.*

o) *Item Metaphyſicorum, Medicorum, &c. & omnium qvi diſciplinas hodiè docent.*

p) *Succurrere vult D. Alberti huic difficultati per diſtinctionem inter id, qvod ex ſtatu integro deducitur* normaliter & formaliter, *quam diſtinctionem ipſe fuſius explicat* p. 44. Part. I. §. 36. ſeq. *Qvid vero eadem in receſſu habeat, quam optimè intelligere poteris ex ſimili* §. 31. *dato: Ita ſecundum doctrinam Albertinam veſtimenta hominis recti norma eſſent* formaliter *v. g. caligarum, tibialium, calceorum*

ſatisfiet doctrinæ Apoſtoli, ex lumine naturæ gentes refutari volentis. Si enim qværas, cur homicidium eſt contra, cur pactorum ſervatio eſt ſecundum ſtatum integrum? utrobiqve Scriptura defectum reſponſionis ſupplere debebit. Adde multas & ferè infinitas de ſtatu integro reſtare controverſias, *q*) in utramqve partem diſputabiles, etiamſi Scripturam adhibeas, qvoniam qvæ Scriptura de iſto ſtatu refert, pauca ſunt.

49. Igitur nos qvidem primario conſiderabimus *naturam hominis* prout eſt, corrupta nimirum, at, (ne cavilleris *r*) jus qvoddam corruptum) *ſuo modo adhuc recta.* Poſteà

ceorum &c. hominis gibboſi: Hactenus enim inter utrosque homines in veſtimentis differentia haud eſt. Sed intuito togæ, quam induere debet homo gibboſus, veſtimentum hominis recti ſaltem normaliter *eſſet norma, h. e. in conſiciendâ parte poſticâ togæ pro homine gibboſo ſartor etiam intuebitur veſtimentum hominis recti, & quoniam in ejus tunicæ parte poſteriore nihil invenit, ad cujus normam ſuam tunicam aptet, refugium v. g. in tibialibus quæret, & ita argumentabitur: quemadmodum in tibialibus hominis recti cavitas quædam eſt relinquenda quæ ſuras ejusdem recipiat, ſic mihi in tunicæ parte poſteriore cavitas formanda eſt, quæ ſit receptaculum gibbi. Eſt profecto talis hæc ratiocinatio, ut non melius quam admiratione excipi queat. Igitur ſartoribus hominum gibboſorum, gibboſis & ipſis, ars ſua tantum apud homines rectos erit addiſcenda, illi vero, qui ſua ſaltem objecta, ſuos gibbos intuuntur, & ſubtilitates iſtas, quod norma vel normaliter vel formaliter norma ſit, ne quidem fando unquam audivere, pro artificibus minimò habendi erunt, etiamſi veſtimenta conſuere poſſint ad finem obtinendum aptiſſima? Quis talia non rideat, an fleat?*

ad §. *48.* q) *e.g. de imperio conjugali in ſtatu integritatis, de rebus publicis &c.*

ad §. *49.* r) *quod opponunt ni fallor Strimeſius & Alberti Dn. Pufen-*

Poſteà ex eodem principio, cum inter Chriſtianos ſcribamus, *s*) confirmabimus ac illuſtrabimus ſententiam noſtram, oſtendendo, idem principium noſtrum etiam in *ſtatu integritatis* obtinuiſſe.

50. Neque enim homo integer & lapſus ſpecie differunt, uti nec homo robuſto & imbecillo corpore. Concluſiones utrobique variant, *t*) generalia vero principia utrobique ſunt eadem, quæ, uti ex ſola cognitione diverſi ſtatus *u*) non diſcuntur, ita aptus tamen debet eſſe verbi gratia medicus bonus, *x*) ut ex iisdem principiis generalibus, diverſimodè applicatis, & robuſtum hominem curet & imbecillem.

51. Habet itaque homo, eam à beſtiis differentiam, quod ſit *rationalis*. Utinam autem noſter Intellectus ſaltem illam haberet perſpicuitatem, ut perfectam & à priori apodicticam ſui ipſius cognitionem poſſideret. Jam neceſſe eſt, ut fere per ambages in rationis naturam inquiramus.

52. Ratio hominis in *cogitatione* conſiſtit. *Cogitare* eſt connectere terminum cum termino, *y*) propoſitionem cum propoſitione, quod poſterius *ratiocinari* vocatur. *z*) Ratiocinari verò non poſſumus, niſi per *verba*,

S eaq;

fendorffio. vide ſuprà cap. 2. §. 42. 44. ſeq.

s) *Ita aliquo modo recedimus à methodo Dn. Pufendorffii.*

ad §. *50.* t) *Regula enim, quod ſtatus ſit norma legis, tantum procedit in concluſionibus, non vero in primis principiis. Exemplum ſimile iterum eſt in medicina, arte ſartoria &c.*

u) *Ita non diſcitur medicina & ars ſartoria ex conſideratione nudâ diverſorum objectorum.*

x) *Idem de ſartore.*

ad §. *52.* y) *Nam jam ſuprà rejecimus primam mentis operationem* cap. 1. §. 46.

z) vide cap. 1. §. 45.

eaque vel in mente retenta, vel ore prolata, undè & λόγος eſt vel ἐνδιάθετος, vel προφορικὸς, *verba* autem, ut infra *a*) videbimus, profluunt ab impoſitione hominum in eadem Societate viventium.

53. Porro, quicquid dicant Carteſiani, infantes à nativitate primâ non cogitant, *b*) ſed aptitudine ſaltem cogitationum pollent. Ferè autem hæc *aptitudo absque conſortio hominum* in actum non poterit deduci. Nam quæ in Hiſtoriis de hominibus inter feras educatis legimus, ea profectò ejusmodi homines nihil ferè diſtitiſſe à beſtiis referunt, vel certè inter beſtias aptitudinem illam cogitandi parum fuiſſe promotam. *c*)

54. Ut multa paucis contraham: *Ratio absque ſermone non eſt, d*) *ſermonis extra ſocietatem nullus eſt uſus, e*) *nec ratio citra ſocietatem ſe exerit. f*) An ergo errabimus, ſi dixerimus, aptitudinem illam, quæ in hominibus ante rationis exercitium eſt, nihil eſſe aliud, quàm inclinationem, cum aliis hominibus ratiocinandi? Sane omnis aptitudo ad actum, tanquam ad finem, tendit.

55. Igitur, dum hominem rationalem dicimus, idem eſt, ac ſi dicamus *Socialem*. *Socialitas* vero eſt inclinatio communis, toti humano generi à Deo indita, vi cujus deſiderat vitam cum aliis hominibus beatam &

a) *In capite de officio hominis circa ſermonem.*

ad §. 53. b) *Dixi quædam hâc de re in diſputatione de jure circa ſomnum.*

c) *Credo certò, quod ejusmodi homo inter feras educatus, ſi ex iſto poſt doctrinam inter homines excultam quæſieris, quid cogitaſſet, dum fuiſſet inter beſtias? æquè nihil reſpondere poſſe, ac ſi quæras ex adulto, quid cogitaverit in primâ infantiâ?*

ad §. 54. d) *per §. 12.*

e) *per verba finalia* d. §. 52.

f) *per* §. 53.

& tranquillam. *g*) Cur verò *tranquillam* ? quia in ſtatu turbulento quà tali non ratiocinamur. *h*)

56. Vita autem hæc tranquilla in actum deducta dicitur *Societas*; cujus contrarium, ipſis Peripateticis fatentibus, eſt *diſſidium*.

57. *A poſteriori* autem ſententiam noſtram probamus, quoniam *homo citra Societatem non poteſt eſſe beatus*. Non dicam hîc de miſeriâ ſummâ illâ, in qua *infantes* forent conſtituti absque conſortio humano. *i*) Etiam in *adultis* vita foret miſera, ſi non eſſent homines alii, qui ipſorum neceſſitatibus ſubvenirent.

58. Quid quod? ad cujusvis propriam provoco conſcientiam, etiamſi fingamus, aliquem *eâ felicitate gaudere*, quam de *Pſyche* Poetæ fabulantur, ſi tamen omni ſocietate humanâ foret deſtitutus, annon potius optaturus eſſet in Societate humana vivere & iſtis ſenſuum delectationibus carere.

59. Adde quod, ſi accuratè velis loqui, rariſſima & ferè nulla citra Societatem *ſenſuum delectatio* futura ſit. *l*)

60. Ipſi *miſanthropi*, ſi extra Societatem conſtituti forent, eſſent miſeri. Nihil quippe deprehenderent, in quo odium ſuum excolere poſſent. *m*)

S 2 61. Ipſi

ad § 55. g) *Conveniet, ſpero, hæc ſocialitatis definitio menti Dn. Pufendorffii, quamvis non meminerim ſocialitatis definitionem aliquam in ejus ſcriptis me legiſſe.*

h) *Et quia in ſtatu turbulento non eſt ſocietas, per conſenſum Peripateticorum.*

ad §. 57. i) vide cap. 2. §. 58. 59.

ad §. 59. l) *declaratum id percurrendo delectationes quinque ſenſuum externorum.*

ad §. 60. m) *Miſanthropos hîc voco, qui actiones omnes humani generis taxant, quorum genium expoſuit Comicus Gallus.*

61. Ipſi *librorum helluones, n)* & qui nunquam minus ſolos ſe putant, quam ſi non ſint ſoli, miſerrimi forent, libris deſtituti. At libros unde acciperent, ſi Societas hominum non foret? Pone, extingui reliquos homines, quid libri prodeſſent, ſi non poſſent oſtendere aliis, quid in hoc vel illo autore diſpliceat? &c.

62. Quod ſi dicta ex *hiſtoria Status integri* velis confirmare, habemus teſtimonium divinum omni prudentia, etiam Salomonea, longè majus. Erat Adamus cæterà felicisſimus. Carebat Sociâ. *Non eſſe bonum*, pronunciabat divina Sapientia, *hominem eſſe ſolum. o)*

63. Manet itaque inconcuſſum: naturam hominis *rationalem* eandem eſſe, quam *ſocialem*: Et conſequenter per convenientiam cum natura rationali intelligi convenientiam cum Socialitate hominis.

64. Statuimus igitur, ſummam legis naturalis in illo principio contineri: FAC EA, QUÆ NECESSARIO CONVENIUNT CUM VITA HOMINIS SOCIALI, ET, QUÆ EIDEM REPUGNANT, OMITTE.

65. Atque ſic de *veritate* hujus principii nullum reſtat dubium. Quod *adæquatum* ſit, non ſolùm inde patebit, quod omnia præcepta ſpecialia juris naturalis ex hoc fonte ſimus deducturi, ſed &, quod nullum præceptum Juris poſitivi huc referri poſſit.

66. *Evi-*

ad §. 61. n) *Poſſes & hos alio in ſignificatu appellare miſanthropos, quatenus aliorum hominum conſortia fugiunt.*

ad §. 62. o) *Oſtendi* in diſput. de crim. bigamiæ, *dictum hoc pertinere tantum ad ſocietatem conjugalem.*

66. *Evidentia* denique ſic demonſtratur. Initio: (*p* Si Deus voluiſſet hominem non ea facere, quæ cum Socialitate ejus conveniunt, non voluiſſet rationalem. At homo irrationalis involvit contradictionem.

67. Deinde (*q* etiam evidens eſt connexio concluſionum cum primo iſto principio. Nam quando v. gr. quæro, qvomodo *homicidia, furta &c.* repugnant ſocialitati, evidenter reſpondeo, quia ea turbant tranquillitatem communem totius humani generis.

68. Similiter, quando quæro: quomodo v. gr. *pactorum obſervatio* neceſſario convenit cum Socialitate? evidens eſt reſponſio, quia, ſi ea non ſervarentur, turbaretur eadem tranquillitas.

69. Vides ſimul, quod *actus neceſſario conveniens* cum Socialitate, ille ſit, cujus omiſſio, & *disconveniens*, cujus commiſſio turbat pacem communem humani generis. Oriretur enim ferè ex iſta omiſſione vel commiſſione bellum, & quidem bellum omnium contra omnes, quod certè genus humanum extingueret.

70. Non deſunt tamen, qvæ *contra adæquationem* principii noſtri ſolent proferri in medium. Putant alii, ex *eo fonte* etiam *deduci* poſſe ea, quæ longè ſe habent aliter, nempe & *latrones* facere ea, quæ cum (*r* Societate ſuâ & ejus fine conveniunt; unde & hæc objectio ſimul veritatem axiomatis noſtri impetit.

S 3 71. Sed

ad §. 66. p) *Hîc habes evidentiam principii ipſius.*

ad §. 67. q) *Hîc evidentiam concluſionum.*

ad §. 70. r) *Hoc facit Zieglerus ad Grotium.*

71. Sed hi quidem apertè *Societatem* cum *Socialitate* confundunt. Tum demum Societas rectè ſe habet, ſi non cum Socialitate pugnet.

72. Et ne mireris, quâ ratione poſſibile ſit, ut Societas pugnet cum Socialitate, cum à Socialitate dicatur Societas, cogita rationem (latronis) pugnare cum rationalitate absque ulla contradictione.

73. Plures *s*) autem putant, ex principio noſtro deduci ſaltem poſſe officia hominis erga alios homines, non autem officia *hominis erga Deum*, erga *ſeipſum*, erga *beſtias*.

74. De Officiis hominis *erga Deum* facilè concedemus, quatenus per ea intelligitur cultus Dei externus. Hic enim, ut mox *t*) demonſtrabimus, ad Theologiam pertinet, non ad Jus Naturale.

75. Quod ſi verò ſub nomine officiorum erga Deum intelligas obligationem erga Deum in genere, & ſic nihil adverſum nos obtinebis. Nam & id præceptum, Deo pare, non eſt præceptum juris naturalis, ſed ejus præſuppoſitum. Oſtendimus quippè hoc præceptum pertinere ad jus divinum in genere. *u*)

76. Officia vero *hominis erga* ſe, propriè loquendo, non dantur. Nam nemo ſibi obligatus eſſe poteſt, ergo nec ſibimetipſi debere officium. Quæ autem ita vocantur officia, reverà ſunt officia vel erga Deum, vel erga alios homines, quatenus occaſione ſui ipſius homo utrisque

ad §. 73. s) D. Alberti, Strimeſius, Velthem, & omnes quod ſciam antagoniſtæ Dn. Pufendorfii.

ad §. 74. t) cap. 1. libri ſecundi.

ad §. 75. u) vide cap. 3. §. 41. ſeqq. junct. §. 2. hujus cap. 4.

que eſt obligatus, adeoque illius reſpectu ex Scriptura, horum intuitu ex Socialitate ſuo loco *x*) deducentur.

77. Denique officia hominis *erga beſtias* non magis dantur, quàm Societas hominis cum beſtiis, quamvis & abuſus beſtiarum per conſequentiam lædat Socialitatem, vel jus Dei poſitivum, quod & ipſum convenienti loco *y*) immiſcebimus.

78. De primo principio Juris Naturalis hactenus. Primum principium *juris poſitivi* hoc eſt: *PRÆTER EA, QUÆ NECESSARIAM CONVENIENTIAM CUM NATURA HOMINIS SOCIALI HABENT, z) FAC EA, QUÆ TIBI DEUS FACIENDA IN SCRIPTURA SACRA REVELAVIT, ET OMITTE CONTRARIA.*

79. In ſpecie, quod *Jus poſitivum univerſale* concernit, *tria* facimus quoad principium cognoſcendi ejus requiſita, duo communia cum jure poſitivo quocunque, tertium peculiare; ſcilicet 1. ut actum præceptum eſſe aut prohibitum Scriptura indicet, 2. ut is actus ex Socialitate deduci non poſſit, 3. ut Scriptura indicet, Legem iſtam Dei pertinere ad omnes homines.

80. Ex his duobus fontibus omnes concluſiones præceptorum ſpecialium, tanquam rivulos, deducemus. Et de *interpretatione* quidem *juris naturalis* ulterius diſſerere non eſt opus, cum in exponendis concluſionibus eâdem methodo demonſtrandi atque eâdem ratiocinatione,

ad §. 76. x) cap. 2. lib. 2.

ad §. 77. y) In capite de Dominio.

ad §. 78. z) *Addidi hæc verba, quæ non extant in editione prima. Fuerunt autem addenda, quia & Jus naturale in ſcriptura inter revelationes reliquas extat. Huc pertinet & requiſitum ſecundum in §. ſeq.*

tione, quâ hactenus, ſimus uſuri. Sed *in jure poſitivo* jam aliud incipiet interpretationis genus, quod loco demonſtrationum utitur conjecturis, ſeu argumentis probabilibus. Nam jus poſitivum non eſt inſcriptum Cordibus.

81. Illa argumenta probabilia, quomodo formari deberent, etiam certis regulis quibusdam generalioribus nunc exponi deberet. Sed differenda eſt hæc doctrina tamdiu, donec *naturam pactorum*, & officia circa pacta expoſuerimus.

82. Uti enim benigniſſimum Numen in revelandâ lege poſitivâ ſe ad captum humani ingenii accommodavit, ac ſermone humano uſus fuit; atque adeò eædem regulæ hîc tenendæ ſunt, quæ in interpretatione pactorum occurrent, ita non poterimus commodè iſtam de ſermone & pactis doctrinam hîc antevertere. Accedit, quod in officiis, quæ eousque tractabuntur, de juris divini eò pertinentis expoſitione ferè unanimis ſit Eruditorum ſententia.

FINIS LIBRI I.

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ LIBRI II.

Cap. I.

De Officiis hominis erga Deum.

SUMMARIA.

OFficium hominis erga Deum quid ſit? §. 1. Præceptum id dirigens unicum §. 2. Quid cultus? §. 3. Cultus internus & externus §. 4. Internus fluit ex principio generico Juriſprudentiæ divinæ §. 5. Cultus externus vel generalis §. 6. vel ſpecialis §. 7. Cultus externus an ex jure naturæ deduci poſſit? §. 8. Digniſſimus eſt Deus qui colatur §. 9. & juſtiſſimum, ut colatur, ſi coli velit §. 10. An coli velit ex ſolâ ratione, determinari nequit §. 11. ſive naturam Dei reſpicias §. 12. ſive naturam hominum §. 13. Actus irreligioſi ſunt contrà jus naturæ §. 14. Cultus externus eſt maximè licitus §. 15. Ratio ſola non cognoſcit neceſſitatem precum §. 16. laudum §. 17. & gratiarum actionum ore prolatarum §. 18. 19. Aliorum argumentorum imbecillitas §. 20. petitorũ à teſtimonio gentilium §. 21. à beatitudine reipublicæ §. 22. 23. Religio re-

 ſpicit

ſpicit beatitudinem hominis æternam §. 24. *Multò minus autem demonſtrari poterit cultus Dei ſpecialis* §. 25. *Ergo hoc officium ad revelationem pertinet* §. 26. *neque Deus unquam ab hominibus ſecundum propriæ rationis determinationem coli voluit* §. 27. *Ægyptii petierunt cultum ſuum à vera Eccleſia* §. 28. *Religio vel naturalis vel revelata* §. 29. *Religionis homonymia* §. 30. *Exponitur diviſio illa religionis ſecundum diverſas religionis acceptiones* §. 31. ſeq. *Aliud religio vera, aliud ſalvifica* §. 34. *Quoad cultum externum omnis religio eſt revelata* §. 37. *Omnes religiones in revelatione aliqua fundantur* §. 38. *Doctrina de officio hominis erga Deum pertinet ad Theologos* §. 40. *Recenſentur exempla quædam quæſtionum illuſtrium eò pertinentium* §. 41. ſeqq.

§. 1.

PEr *officium hominis erga Deum* hoc loco non intelligitur principium aliquod theoreticum, ſed practicum. Et hoc quidem non diſponens circa actiones tantùm internas, ſed potiſſimum circa externas, neque tamen principium aliquod practicum primum, ſed ſpeciale, quod per modum concluſionis ex primo principio juris naturalis vel poſitivi demonſtrari poſſit.

2. Includitur id uno hoc præcepto: DEUM COLE SECUNDUM MODUM AB IPSO REVELATUM.

3. Quid per *Deum* intelligamus, oſtendunt antecedentia, per *cultum* denotamus actionem exteriorem humanam oris, operis aut geſtus, declarantem obſervantiam & honorem alii debitum.

4. Quamvis enim nonnunquam cultus divinus ſoleat dividi in *internum* & *externum*, a) reverà tamen cultus *internus* non eſt cultus abſolutus & propriiſſimè dictus, ſed cultus ſaltem *externi* præſuppoſitum.

5. Hinc

ad §. 4. a) *vide Dn. Puſend.* De O. H. & C. l. 1. c. 4. §. 6. ſeqq.

5. Hinc & ea quæ ad cultum *internum* referri ſolent, *b)* puta ut homo Deum *honoret* & *veneretur*, ſeu opinionem habeat de ejus ſumma potentia cum bonitate conjuncta, ut eum *amet*, tanquam omnis boni autorem & datorem, ut in eum *ſperet*, tanquam abs quo in futurum quoque omnis noſtra felicitas dependeat, ut in divina voluntate *acquieſcat*, tanquam qui pro ſuâ bonitate omnia optimè faciat, ut eum *timeat* tanquam potentiſſimum, & cujus offenſa maximum ſit malum conciliare apta, denique ut in omnibus humillimè *obſequatur* tanquam creatori, domino ac rectori optimo maximo; hæc, inquam, omnia, quatenus ex lumine naturali demonſtrari poſſunt, jam præſupponimus, tanquam latentia in primo principio Jurisprudentiæ divinæ in genere, *Deo pare*.

6. *Externus* igitur Dei cultus, ſeu *cultus Dei ſimpliciter*, aut *cultus Dei religioſus*, eſt vel *generalis* & plerisque ſi non omnibus gentibus communis, vel *ſpecialis*. *Ille* potiſſimum ad tria momenta, *invocationem* Dei, *laudationem* ejus, & *gratiarum actionem* videtur referri poſſe. *c)*

7. *Specialem* voco *d)* modos diverſos & apud gentes variantes invocandi & laudandi Deum, eique agendi gratias; quò ſpectat inter Chriſtianos v. g. quod debeant aut ſoleant fieri in nomine Chriſti, animo vindictâ vacuo, publicè, extenſione manuum, aperturâ capitis, etiam pro hoſtibus, adhibitâ muſicâ, jejuniis item & auſcultatione verbi. Huc pertinet etiam *Sanctificatio Sabbathi* & *uſurpatio Sacramentorum*, &c.

8. Etſi itaque non ignorem, ſolere etiam *cultum externum* Dei à pluribus ex dictamine rectæ rationis deduci, diſtinctè tamen hic erit procedendum. *e)*

ad §. 5. b) *Refert hæc eò Dn. Puſend.* d. l.

ad §. 6. c) conf. Dürrii Theol. Moral. p. 65. ſeq. & ɔc ɔc 1. fac. b.

ad §. 7. d) *Dürrius*. p. 66. ſeq.

ad §. 8. e) *Putabam, cum iſta ſcriberem, me cautè proceſſiſſe in exponendâ ſententiâ meâ, & ſcio, Theologos Lipſienſes, cum prodirent Inſtitutiones meæ, ſollicitè examinaſſe*

9. *Digniſſimum* eſſe Deum, qui ab hominibus colatur, certum eſt, & hoc evincunt potiſſimum argumenta eorum, qui cultum divinum ex lumine naturæ demonſtrare aggreſſi ſunt. *f*)

10. Quin & *juſtisſimum* eſſe, ut homo Deum colat, ſi Deus cultum ab homine exigat, promptè ex principio primo Juris prudentiæ divinæ: *Deo pare:* ſequitur.

11. At de eo jam quæſtio eſt, vel certè eſſe debet: *Utrum ratio hominis ſibi relicta demonſtrare poſſit, Deum ab hominibus cultum exigere?* Atque hoc difficillimè procedere aſſerimus. *g*)

12. Etenim ſi *Deum reſpicias*, Deus cultu iſto exteriore non habet opus. *h*) Quâ excuſatione uſus fuit Demonax Philoſophus, *i*) cum impietatis & ſacrilegii accuſaretur, quod Minervæ nunquam ſacrificâſſet. Reſpondit enim, ſe ſacra Minervæ hucusque non feciſſe, quod ſuis oblationibus eam egere non putaret.

13. Qua-

---

naſſe hoc caput, ita tamen ut eâ dere ab ipſis mihi nunquam controverſia fuerit mota. At deprehendi tamen poſteà, unum & alterum Sophiſtam & Hypocritam vitio ſuo non potuiſſe concoquere doctrinam hanc meam. Quare reaſſumſi eandem in Introductione Germanica ad Ethicam c. 3. §. 37. ſeqq. *atque ibi paululum diſtinctius eandem propoſui, quæ adeo cum hoc capite erit conjungenda.*

ad §. 9. f) *Quod magno conatu agit Velthemius* ad Grotium p. 1211. *Sed nihil amplius evincit, quàm digniſſimum eſſe Deum qui colatur. At quis unquàm de eo dubitavit? cum ipſe Epicurus providentiam divinam negans, Deos ob excellentiam naturæ colendos ſtatueret.*

ad §. 11. g) *Vides, nos aſſerere: Rationem humanam* ignorare, *an Deus externo cultu coli voluerit, minimè autem: eam* negare, *quod Deus coli debeat, hoc enim eſſet contrà* §. 9. & 10. *Unde ſi quis meam doctrinam in poſteriori ſenſu acciperet, cavillator apertus foret.*

ad §. 12. h) *Unde hoc volo in iſtis verbis:* Ratio nihil deprehendit in naturâ Dei, unde inferre poſſit Deum voluiſſe coli. *Minimè iſtud:* Quic. non opus habet cultu humano, ille non eſt colendus.

i) Vide Lucian. in Demonacte. Ærod. Rer. judic. lib. 1. tit. 2. cap. 5. p. 16.

13. Quantum verò *ad hominem* attinet, Hominis ſocialitas *l*) ſeu vita tranquilla, ſeu quocunque modo beatitudinem ejus temporalem efferre velis, directè per omiſſionem harum actionum externarum non læditur, modò cultus internus non tollatur.

14. Igitur id quidem cognoſco, blaſphemiam & contemptum Dei & *quicquid cultui interno eſt adverſum*, ſive intra animum retentum, ſive actionibus exterioribus declaratum fuerit, pugnare cum rectâ ratione, quia pugnat cum cultu interno ex præcepto: *Deo pare*, demonſtrato.

15. Cognoſco ulterius, *cultum externum* eſſe ex rebus *licitis in gradu eminente*, & non ſolum rationi hominis naturali eum non repugnare, ſed & longè melius eſſe, ſi Deus colatur, quam ſi cultus iſte omittatur.

16. At hæc omnia ad demonſtrandam *neceſſitatem* cultus externi non ſufficiunt. Ratio ſibi relicta nomen rationis humanæ haud quaquam amittit, etiamſi ratiocinetur, *preces ore prolatas* ad res medias pertinere, cum Deus ut cordium ſcrutator ſuſpiria exaudire poſſis, & ipſe tanquam creator meus ac conſervator, etiam ſine precibus ſciat, quarum rerum indigeam.

17. Sic & per *laudes* humanas eminentiæ & majeſtati divinæ nihil accedit, quin imò, ſi ab homine reverentia & timore Dei carente proferantur, recta ratio dictat, peccare graviter hominem, Deum per ſigna exteriora decipere intendentem. Sin homo intrinſecè Deum magnifaciat, laudes exteriores ſuperfluæ videbuntur rationi.

18. Idem & de *gratiarum actione* dictum eſto. Accedit, quod, ut ſuo loco demonſtrabitur, gratiarum actio ideò inter homines ſit neceſſaria, ut alteri demonſtrem, beneficium præſti-

T 3 tum

ad §. 13. l) Quodſi dicas, hoc vitium eſſe hypotheſeos meæ, quod ex ſocialitate deducam jus naturæ, urgebo, me expetere demonſtrationem vel ex hypotheſi ſtatus integri, vel ex hypotheſi ſanctitatis divinæ, quomodo externo cultu Adamus Deum coluerit?

tum eſſe acceptum mihi, meque iterum ad inſerviendum alteri paratum. At intuitu Dei cogitationes meæ hæc demonſtrare aptæ ſunt.

19. Scilicet, ut ſummatim dicam, preces, laudes, gratiarum *actiones, ſigna inter homines ſunt externa*, ideò neceſſaria, quia homo hominis cogitationes non novit. Novit verò Deus.

20. Neqve officit, ſi dicere velis, cultum externum Dei neceſſarium fuiſſe non propter Deum, ſed *propter homines ipſos*, cum *Rerumpublicarum felicitas* ſine cultu externo fere non poſſit ſubſiſtere, *& nulla detur* Reſpublica, in quâ non aliquis externus Dei cultus vigeat. Adde quod & *Gentiles* cultum hunc debitum acriter inculcent. *m*)

21. Etſi enim hæc ſatis ſpecioſa ſint, tamen jam ſuprà monuimus, ex *teſtimonio gentilium* (præterquam quod & in his disquirendum, utrum de cultu externo an interno loquantur) non firmiter probari poſſe, aliquid eſſe Juris naturalis; adeoque & uſus communis gentium ſaltem argumentum illuſtrans, non probans ſuppeditare poterit.

22. Quod autem *felicitatem Rerumpublicarum* concernit, cautè diſpiciendum, ne finem ſecundarium cultus divini pro principali arripiamus. Hactenus beatitudinem Rerumpublicarum per cultum externum promoveri ratio aſſequi poteſt, ut eò melius quilibet civis alteri per ſigna exteriora reverentiam internam erga divinum numen tanquam fundamentum omnis obligationis declaret, ac ita fiducia ſociorum erga ſe invicem eò magis augeatur. Cæterum qvemadmodum hæc declaratio externa ſæpiſſimè fallit, ita & omiſſio ejusdem per ſe ac neceſſario beatitudinem Reip. non turbat.

23. Accedit, quod ſi beatitudo Rerumpublicarum genuinus cultus divini finis foret, ex regulâ Philoſophorum receptâ, (finem

ad §. 20. m) *Ex Gentilibus vide quos affert* Velthem. ad Grotium l. 1. c. 1. p. 291. & ipſe Grotius l. 2. c. 20. §. 44. 45. Adde D. Alberti in compend. P. 2. p. 39. 41.

(finem eſſe normam mediorum) dicendum eſſet, cultum hunc pro varietate Rerumpublicarum & ipſum variare, & ita utilitatem ſingularum Rerumpublicarum cultûs divini normam eſſe debere, qvod ſtatuere velle impium eſt.

24. Et confitentur quidem profectò omnes: cultûs religioſi finem verum eſſe *beatitudinem hominis æternam*, at hunc finem ratio ſibi relicta non penetrat, qvomodo igitur poſſet cultûs divini tanqvam medii cognitionem penetrare? *n*)

25. Sufficere hæc poſſunt de cultu Dei religioſo, quem *communem* diximus. Intuitu *ſpecialis* tot argumenta ſe ſuppeditant pro noſtra ſententia, quot circumſtantiæ & modi ſpecialis cultus ſe nobis offerunt, quæ ſingula prolixè exponere non videtur opus, cum ſpecialis cultus generalem, cujus neceſſitatem à ratione percipi non poſſe hucusque oſtendimus, præſupponat.

26. Vides adeò, quam maximè ratio noſtra in officio hominis nobiliſſimo cæcutiat, & in quantum lumen naturæ ſine lumine revelationis caligine ſit obductum, quamque periculosè procedant, qui ſanctiſſima Dei myſteria rationis per lapſum debilitatæ modulo metiri aggrediuntur. Atqve ita ſimul intelligis, cur in præcepto officium hominis hâc parte dirigente addiderim: Deum colendum eſſe *ſecundum modum ab ipſo revelatum*. *o*)

27. Quodſi *hiſtoriam ſacram* atque *Eccleſiaſticam* evolvamus, patebit, nunquam Deo placuiſſe cultum à ratione humanâ inventum,

ad § 24. n) *Conf. B. à Seckendorff* in teutſchen Reden p. 477. *qui tamen cultum deducit alias ex jure naturæ, quia putat immortalitatem animæ & beatitudinem æternam ex ratione demonſtrari poſſe.*

ad §. 26. o) *Agnovit hoc Socrates ap. Auguſtin.* l. 1. de conſenſ. Evang. cap. 18. *unumquemque Deum ſic colere oportere, quomodo ſe ipſe colendum eſſe præceperit. Quem locum cum ſimilibus adducit D. Alberti* P. 2. c. 1. §. 8. p. 43. *nec ſentit per eum corruere omnia quæ ipſe à* §. 6. *ibidem differit, tanquam ea ſint præcepta juris naturalis, cujus compendium ibidem exhibet.*

tum, *p*) ſed à primordio mundi voluiſſe divinum numen, ut verus cultus ſecundum normam divinæ revelationis dirigeretur..

28. Unde cum antiquior fuerit vera Eccleſia falſis religionibus, & Diabolus perpetuò fuerit ſimia Dei, magis probabilis videtur eorum ſententia, qui putant Ægyptios ac reliquos gentiles primorum ſeculorum, multa hauſiſſe vel potius retinuiſſe à Deo ab initio inſtituta, quàm illorum, qui docent quòd Deus in ferendis legibus ſuis poſitivis, potiſſimum ceremonialibus, multa ex præceptis Ægyptiorum aut Zabiorum deſumpſerit. *q*)

29. Simul vero ex dictis patet, quid ſentiendum ſit de communi diviſione *religionis* in *naturalem* & *revelatam*.

30. Modò homonymiam *religionis* prænotaverimus, quæ vel accipitur pro actibus *intellectus* circa Deum & res divinas, ſeu *Notitia* Dei, vel pro actibus *voluntatis* & quidem aut pro cultu *interno*, aut pro *externo*, vel *conjunctum* aut pro *notitia* Dei & *cultu interno*, aut pro *utroque cultu*, aut pro *notitia & cultu utroque.* Tot enim modis ferè à diverſis ſcriptoribus religionis terminus ſupponitur.

31. Qui itaque per religionem intelligunt *notitiam* Dei, illi haud dubie rectè eam in *naturalem & revelatam* ſub dividunt, quamvis ferè communiter notitiæ huic naturali plus tribuant quam par eſt. Unde huc repetenda ſunt ea quæ ſuperius *r*) ea de re fuſius diſſeruimus.

32. Qui *cultum internum* reſpexerunt, neque ipſi aberrarunt, cum modò *s*) demonſtraverimus & hunc ex primis principiis practicis deduci.

33. Neque in eo aberrarunt, ut arbitror, dum religionem hanc naturalem primi & ſecundi ſignificatus cæteris paribus ad *religionem veram* retulerunt.

34. Quam-

ad §. 27. p) *Exemplo Vituli aurei, Saulis non obedientis juſſui Samuelis &c.*

ad §. 28. q) *De priori ſententiâ vide Claſen.* in Theol. Gentili, *D. Alberti*, d. l. p. 48. §. 15. *Poſteriorem defendit Spencerus* peculiari opere de LL. Ceremon.

ad §. 31. r) Lib. 1. c. 3. §. 49. ſeq.

ad §. 32. s) hoc c. §. 5.

34. Quamvis enim à non paucis iſta opinio vapulet, quòd notitiæ hæ naturales de Deo & de cultu interno ad ſalutem non ſint ſufficientes, non puto tamen hoc argumentum firmiter concludere, cum *verum & ſalvificum* eſſe differant.

35. Itaqve hactenus religio *vera naturalis* & *revelata* in eo differunt, quod hæc ſit ſalvifica, illa ſaltem ad ſalutem hominis temporalem tendat.

36. Et qui aliter fieri poſſit? cum religio naturalis longè imperfectior ſit revelatâ, & fide tantum humana, ratiocinatione ſubfulta, nitatur. *t*)

37. Sed qui per religionem naturalem intellexerunt cultum aliquem *externum* divinum naturâ cognitum, illi aberrarunt â vero. Nam hoc ſenſu *omnis religio eſt revelata*.

38. Probationem jam dedimus. Accedit, quòd nulla poſſit in toto terrarum orbe nominari religio, quæ non revelationem aliquam prætendat. *Nos* veri Dei revelatione nitimur, *hæretici* omnes vel interpretatione ſcripturæ ſacræ abutuntur, vel peculiares revelationes crepant, quod & *Judæi* faciunt. *Turcæ* revelationibus Pſeudoprophetarum ſuorum credunt; *Ethnici*, uti ab initio revelationes diabolicas cum divinis miſcuerunt, ita adhuc hodiè vel cacodæmonis mendaciis ſe decipi patiuntur, vel fallaciis miniſtorum ejus, v. g. Braminum & ſimilium fidem habent.

39. Itaque ex hoc ſignificatu religio revelata vel vera vel falſa eſt, naturalis verò vel figmentum vel certè falſæ religionis ſpecies.

40. Atque adeò non expectabitur à nobis, ut concluſiones ſpeciales de officio hominis erga Deum ex principio ſuprà de cultu Dei poſito deducamus. Pertinet enim hæc deductio ad Dominos Theologos.

41. Igitur non ſaltem omittemus expoſitionem præceptorum religionis *Chriſtianæ* in ſpecie ſic dictæ, ſed & illorum præceptorum religionem concernentium, quæ humano generi in *Adamo* vel *Noacho* publicata fuit.

ad §. 36. t) Fatetur iſta D. Alberti d. P. 2. c. 1. §. 16. 17. p. 48. 49.

42. Eò pertinent quæſtiones non paucæ in utramque ventilatæ partem de *Sacrificiis*, & illorum origine.

43. Item controverſiæ plures de *Sabbatho*, & ejus culturâ, potiſſimum iſta, quidnam in illo præcepto morale ſit, quid ceremoniale. *u*)

44. Nec minus de *interdicto eſu ſanguinis* & membri animalis viventis, ejusque hodierno uſu poſt decretum conventus Apoſtolici ea propter Ethnicis converſis in primitivâ Eccleſiâ repoſitum. *x*)

45. Ergò potuiſſemus hoc capite tanquam à Jurisprudentiâ alieno, carere, niſi contra ſentientium opinioni & rationibus fuiſſet reſpondendum.

Caput II.

De

Officio hominis erga ſeipſum. a)

SUMMARIA.

Inſtinctus naturalis ſe conſervandi homini cum beſtiis communis §. 1. 2. *ſocialitati tamen ſubordinari debet* §. 3. *Prima & ſecunda naturæ apud Stoicos* §. 4. 5. *Cultura ſui ipſius præmittenda officiis erga alios* §. 6. *Præceptum generale:* CONSERVA TE, UT TRANQUILLITATEM COMMUNEM PROMOVEAS, §. 7—10. *Præceptum reſpiciens totum hominem:* NOSCE TEIPSUM §. 11. 12. 13. *Præcepta ſpecialia quoad animam:* COLE ANIMAM PRÆ CORPORE ET VOLUN-

ad §. 43. u) *Quoad hunc & præced.* §. *conf. D. Albert.* d. §. 15. p. 48.

ad §. 44. x) *De hâc controverſiâ vide quæ diſſerit Spencerus* peculiar. diſſert. adj. tractat. de LL. Ceremon.

a) *Junge cum hoc toto capite* Pufend. de J. N. l. 2. c. 4. 5. & 6. nov. Edit.

LUNTATEM PRÆ INTELLECTU §. 14. 15. *Quid de bonis fortunæ?* §. 17. *& ſpiritualibus?* §. 18. 19. *Homo immortalitatem animæ ex natura non cognoſcit.* §. 20.--27. *Quoad corpus:* VITAM SANITATI, HANC INTEGRITATI MEMBRORUM PRÆFER §. 28.--31. NON APPETE IMPOSSIBILIA §. 32. *Specimen concluſionum ex iſtis præceptis deductarum* §. 33.--65. *Controverſiarum item exinde deducendarum* §. 66. *I. de poteſtate hominis in propriam vitam.* §. 67.--69. *& an avtochiria omnis ſit prohibita?* §. 70.--79. *II. de conſervatione ſui, an liceat ſe violenter adverſus aggreſſorem defendere?* §. 80.--84. *III. Annon defenſio ſui violenta ſit præcepta?* §. 85.--94. *IV. Quænam ſint requiſita defenſionis juſtæ?* §. 95.-109. *V. Quatenus liceat defendere ſe ob bona vitæ minora?* §. 110. 111. *membrorum ſcilicet integritatem* §. 112. 113. *pudicitiam* §. 114.--117. *metum alapæ* & *falſum teſtimonium* §. 118. *honorem* §. 119. *bona* §. 120. 121. *Defenſor juſtus non punitur,* §. 122. *VI. An neceſſitas limitet leges potiſſimum divinas? quæ quæſtio difficillima novâ diſtinctione reſolvitur* §. 123.--157. *VII. De jure neceſſitatis intuitu abſciſſionis membri* §. 158. *comeſtionis cadaverum humanorum* §. 150. *juris in vitam alienam* §. 160.-167. *in res alienas, & an tunc ſit furtum?* §. 168.--175.

§. 1.

HOmo uti machinam corpoream, quam vulgo vitæ animalis nomine efferunt, cum beſtiis communem habet, ita utrisqve indita eſt per modum *inſtinctûs naturalis* â ratione revera diſtincti, *ſui conſervatio.*

2. Sed *beſtiarum* quidem utpote ratione carentium locomotiva nullum alium rectorem quam inſtinctum iſtum ſequitur.

3. At *homo* cum rationalis & ita ſocialis ſit, locomotivam ſuam â regimine inſtinctus hujus eximere & *Socialitati ſubordinare* debet.

4. Unde Stoici & hos ſecuti alii Philoſophi de officio hominis

 diſpu-

diſputantes ſubinde id minus recte ſecundum diverſam conſiderationem *primorum* & *ſecundorum naturæ* exponunt. *b*)

5. Nam *prima* quæ vocant *naturæ*, nihil ſunt aliud, quàm inſtinctus iſte machinæ corporeæ inditus, qui adeò ad officium hominis non pertinet, ſed quatenus homo eam cum beſtiis habet communem, planè eſt exlex. *c*)

6. Eò magis autem cultura *ſui ipſius* officiis ſpecialibus erga alios eſt præmittenda, quo minus, qui ſibi ipſi eſt inutilis, aliis inſervire aptus eſt, eoqve magis de ea cura homo debet eſſe ſolicitus, quo difficilius negligentia ejusdem aut præconceptæ opiniones emendantur. *d*)

7. Poſſes itaque præceptum generale de hominis officio erga ſeipſum ſic efferre: ITA TE CONSERVARE STUDE, UT VITAM CUM ALIIS TRANQVILLAM PROMOVEAS.

8. Hinc quæ media ſe ipſum conſervandi *neceſſariò* ad ſocialitatem promovendam *requiruntur*, ea homo adhibere tenetur.

9. Quæ vero vitam cum aliis tranquillam *per ſe turbant*, iis homo vitam ſuam conſervare non poteſt.

10. Quæ denique nec neceſſariò promovent, nec neceſſariò turbant, ea Jure naturali, niſi Jus divinum aliud oſtendat, *licitè* adhiberi aut omitti poterunt, pro diverſis tamen gradibus licentiæ,

ad 4. §. b) vide Grot. de J.B. l. 1. c. 2. §. 1.

ad §. 5. c) *Si enim non eſſet exlex, obligarentur etiam beſtiæ. Dico:* quatenus habet communem cum beſtiis. *Nam cogitationes pravæ non pertinent ad iſtum inſtinctum, ſunt enim pars rationis, quia ſunt cogitationes. Deinde alius eſt inſtinctus conſervandi individuum, alius inſtinctus, hoc vel illo modo legibus vetito, neque ad ſuſtentationem neceſſario id conſervandi, alius denique inſtinctus delectandi corpus & percipiendi ſingularem jucunditatem. Primus homini cum beſtiis eſt communis; poſteriores duo homini proprii.*

ad §. 6. d) *Quia ſua bona quæ poſſidet, non novit æſtimare, quomodo poterit æſtimare bona ſocietatis?* Conf Pufend. d. c. 4. §. 1. nov. Edit.

tiæ, prout nempe iſta media magis ad promotionem aut turbationem vitæ tranquillæ, etſi per accidens, faciant. *e*)

11. Cæterum cum homo ex *anima* & machina *corporis* conſtet, conſiderandum nunc peculiariter, quodnam ſit ejus officium *reſpectu utriusque*.

12. Id ſummatim hoc Præcepto continetur: Nosce Te Ipsum. Nam qui ſe non novit, non poterit ritè judicare de mediis ad colendam ſocialitatem aptis.

13. Pertinet autem hoc præceptum non ad ſolam animam, ut Cicero, erroneam ſententiam Philoſophorum gentilium, ac ſi ſola anima ſit eſſentia hominis, ſecutus, expoſuit, ſed ad *totum hominem*. *f*)

14. Quod vero in ſpecie animam attinet, novit homo eam nobiliſſimam ſui eſſe partem, cum per eam â beſtiis differat, unde ſeqvitur, qvod illa rectoris, hoc miniſtri aut inſtrumenti vicem ſubire debeat, & hinc naſcitur præceptum ſpeciale: CULTURAM ANIMÆ, CULTURÆ CORPORIS PRÆFER. *g*)

15. Porrò cum & ſupra *h*) oſtenderimus, hominem non ſpeculandi ſed & agendi cauſâ eſſe conditum, inde aliud præceptum profluit: CULTURAM VOLUNTATIS PRÆFER CULTURÆ INTELLECTUS.

16. Inculcant illa Præcepta nihil aliud, quam bonum animi

 morale

ad §. *10.* e) *Ad applicationem horum quæ* §. 8.9.10.*dicta ſunt, requiritur perſpicacia naturalis. Ita e.g quoad* 1.*homo tenetur edere, bibere, contra frigus ſe munire. Quoad* 2.*debet cavere, ne per homicidia & ſcortationem velit ſe conſervare. Ita quoad* 3. *ſi Chriſtianiſmus non obſtaret, liceret aliquando lautius vivere & inebriari, aut molliter vivere & delicatè, quamvis & ex dictamine rectæ rationis hæc licentia ſit gradu minor. Licentia gradu maximæ exemplum eſto, ſi quis bonam diætam ſequatur & nutrimenta ſalubria magis, quàm delicata quærat, ſi quis bonis literis incumbat &c.*

ad §. *13* f) Puſend. §. 5. Albert. c.2. §. 14. p. 66. conf. §. 27.

ad §. *14.* g) Puf. §. 5. & 6.

ad §. *15.* h) l. 1. c. 1. §. 23. ſeq.

morale præferendum eſſe bono ejus *naturali*, bona vero *hæc* utraque præferri debere *bonis corporis* i)

17. Quæ vero bona *fortunæ* communiter appellantur, cum partim ad excolenda & promovenda bona utraque animi, partim ad ſuſtentationem bonorum corporis requirantur, & ipſorum uſus ſecundum modo dictas regulas erit temperandus. *l*)

18. De bonis animæ *ſpiritualibus* atque æternis ſileo, quamvis & de horum cultura ſubinde iuculcare ſoleant Scriptores Juris naturalis. *m*) Non enim video, quomodo beatitudo hominis æterna & quam hæc præſupponit, animæ humanæ immortalitas, *lumine rationis* demonſtrari poſſit.

19. Quid quod & *μετάβασιν* hic vitamus; Oſtendimus enim, *hujus beatitudinis* tractationem ſolis Theologis eſſe relinquendam. *n*)

20. Et quidem rectè hic diſtingvitur *poſſibilitas* ab *actu*. *o*) Et nempe id cognoſcit ratio, immortalitatem animæ non eſſe impoſſibilem reſpectu Dei, nullius enim creaturæ duratio in æternum involvit contradictionem. *p*)

21. Sed *animam actu immortalem eſſe*, Deumque hanc poſſibilitatem voluiſſe in actum deducere, id philoſophicè demonſtrari poſſe nego.

22. Idqve ideò, quia omnis demonſtratio ultimò debet peti ex definitione rei. *q*) At anima perfectam ſui definitionem ignorat. Et quamvis id quaſi palpet, ſe eſſe ens cogitans, nulla tamen eſt connexio neceſſaria inter cogitationem & durationem æternam.

23. Hinc

---

ad §. *16.* i) Albert. c. 2. §. 15. ſeq. p. 67. ſeq.

ad §. *17.* l) *ut nempe bona fortunæ 1. adhibeantur ad exercendas virtutes, 2. perficiendum intellectum, 3. bona corporis*, conf. Albert. c. 4.

ad §. *18.* m) *ut facit Alberti* c. 2. §. 11. p. 64.

ad §. *19.* n) vide l. 1. c. 1. §. 169. & c. 2. §. 141. ſeq.

ad §. *20.* o) conf. Alb. c. 2. §. 10. p. 61.

p) *aliud eſt fuiſſe ab æterno, quod ſoli Deo competit.*

ad §. *22.* q) *per tradita* l. 1. c. 3. §. 35. & paſſim.

23. Hinc etſi per totum vitæ ſpatium homo animam ſuam, aut ea, quæ poſſidet bona, ſcrutetur, *r*) nihil tamen firmi ſepoſitâ ſcripturâ ſacra ſcrutabitur, ut adeo & hæc doctrina pertineat ad myſteria fidei & prærogativas Chriſtianorum præ Gentilibus.

24. Nam quod *Gentiles* immortalitatem animæ aſſerentes *s*) attinet, eos certiſſimum eſt, vel aliorum relationi id acceptum tuliſſe, quod nonnulli tacitè ſubinnuunt, ad conſenſum gentium hic ſolùm provocantes, *t*) aut argumentis obſcuris *u*) & vix probabilibus *x*) ſententiam ſuam adſtruentes, vel demonſtrationibus fuiſſe uſos falſam & heterodoxam hypotheſin præſupponentibus.

25. Scilicet communiter Philoſophi gentiles duo principia coæterna ſtatuebant, Deum & materiam primam.

26. Quod autem animas hominum attinet, alii eas ex potentia materiæ eſſe eductas opinabantur, & ſic mortales, quod faciebant Epicurei:

27. Alii contrà, ut Platonici, putabant animas humanas eſſe effluvia eſſentiæ divinæ, creatasqve ſimul in univerſum, ut ſeparatim exiſterent, poſteà autem neſcio qua inſana contemplatione materiæ meruiſſe, ut corporibus velut compedibus vinciren-

ad § 23. r) *quod jubet Alberti* d. §. 10 p. 61. *ubi ſimul Henricum Morum cenſet ſine cauſa. Rectè enim Morus differentiam inter ſpiritum & corpus quærit non in extenſione ſeu amplitudine, ſed in penetratione & diviſione. Sed hæc ad immortalitatem animæ non pertinent. Eſt enim differentia inter ſpiritum & animam. Ille mortalis eſt, hæc immortalis. Sed iſta non intelligit Alberti cum ſuis Peripateticis, intelligebat vero olim Lutherus, apertè tres partes hominis ex ſcripturâ agnoſcens: corpus, ſpiritum, animam. Dicemus alibi fuſius.*

ad §. 24. s) *quos adducit Alberti* d. l. p. 62.

t) *ut Seneca* Epiſt. 117. ap. Alb. d. p. 62.

u) *ut Ariſtoteles* ibid. *ab operatione animæ propriæ, in quâ non communicat operatio corporalis, (fortè reſpexit ad ſomnum.)*

x) *à conſenſu philoſophorum præclariſſimorum.* Alb. d. p. 62.

cirentur. Hinc eſſentiam hominis conſiſtere in ſola anima, eam vero ut divinæ particulam auræ eſſe immortalem aut certè longius duraturam. *y*)

28. Pergo ad *corpus*. Hujus machinam ſi homo conſideret, deprehendet corporis fulturis animum ſuſtineri, & hoc malè ſe habente animum quoque parum præclari efficere poſſe. *z*) Inter bona autem corporis eminet vita, poſt hanc ſanitas corporis, tum membrorum integritas bonorum claſſes occupant. *Vitâ* ſublatâ tollitur unio corporis cum anima, *ſanitate* totius corporis proſtrata impeditur anima in functionibus plerisqve exterioribus, *integritate membrorum* violata, iſtæ ſaltem functiones, quarum gratia anima iſto membro habebat opus, ſiſtuntur.

29. Fluit exinde Præceptum: VITAM *a*) SANITATI, SANITATEM INTEGRITATI MEMBRORUM PRÆFER.

30. Hæc omnia tamen, quæ hactenus ſpeciatim expoſuimus, præcepta ex primo limitationem accipiunt. Conſervationi enim tranquillitatis communis ſubordinanda ſunt bona animi utra-

ad §. 27. y) *vid. Alb.* p. 66. *& de Stoicis* p. 63. *Horum reſpectu ergo anima foret immortalis ferè eo ſenſu, quo uſu Juris civilis quædam actiones ſunt perpetuæ. Adde quoad hos tres* §§. Diſp. noſtr. de jure circa ſomnum c. 1. §. 4.

ad §. 28. z) Puf. §. 14.

ad §. 29. a) *Vitam etiam bonis animi naturalibus præferri vult Alberti* c. 2. §. 29. 30. *Unde concludit, ad vitam conſervandam pati me debere applicationem medicamenti, è quo probabiliter aut certo iecutura ſit ingenii aut memoriæ imbecillitas. Hanc concluſionem concedo, non theſin. Ideo enim concluſio vera eſt, non quia ingenium & memoria ſunt bona animi naturalia, ſed quia una cum vitâ perirent & ingenium & memoria, non igitur inter diverſa bona conferenda unius conſervatio cum alterius debilitatione, ſed unius conſervatio cum alterius totali corruptione. An ergo putat D. Alberti, aſſumi debere medicamentum ex quo certò ſequatur furor perpetuus, ad conſervandam vitam? Ita videtur ſequi ex ejus theſi, quia ratio eſt bonum animi naturale. Ego vero contra ſentio ob dicta* §. 16.

utraque, poſtponenda vita, ſanitas, integritas, divitiæ & reliqua bona minora.

31. Ducit eò hominem contemplatio totius, hoc eſt unionis animæ cum corpore, ut jam ſæpius inculcavimus. *b*) Præterea eadem meditatio oſtendit homini, eum quoad potentias animi & vires corporis eſſe *ſubſtantiam finitam*, adeoque multa eſſe, quæ non ſunt in noſtra poteſtate, quæ appetere velle fruſtraneum & ſic ſtultum foret.

32. Oritur hinc aliud Præceptum: SUPRA VIRES NON NITENDUM. *c*)

33. Ad has regulas puto commodè referri poſſe concluſiones omnes de officio hominis intuitu ſui ipſius ab aliis fuſius expoſitas, ac ex iisdem quæſtiones controverſas facilè poſſe definiri.

34. Tales concluſiones ſunt, *d*) ut homo iis quæ in *ſua poteſtate* ſunt, optimè & ad præſcriptum rationis utatur.

35. Ut homo, ubi prudentiæ humanæ locus eſt, actiones ſuas cœcæ velut *aleæ* non committat.

36. Ut homo non ab *eventu* actionum prudentiam & juſtitiam tàm ſuam quàm alienam æſtimet.

37. Ut â propoſito rectè formato homo per *metum* aut *voluptatem* ſe non patiatur abripere.

38. Ut ſe rebus, quas ſibi accommodare nequit, *accommodet*.

39. Ut in præſentibus *ſecuritatem*, circa futura nimiam *curioſitatem* evitet.

40. Ut in ſecundis rebus *inſolentiam*, in adverſis *deſperationem* fugiat.

X 41. Ut

ad §.31. b) *Et quia animal rationale nil aliud eſt quàm ſociale.*

ad §.32. c) Puf. §.7. & 8.

ad §.34. d) *In his quæ ſequuntur usque ad* §. 66. *ferè conſiſtit cultura animi, quatenus dirigit corpus. Vide* Puf. §. 13. *initio, quem etiam quoad has concluſiones omninò conjunge à* §. 7. ad §. 15. *& fuſius ea demonſtravi in Germanica introductione ad Ethicam per integr.*

41. Ut omni ſtudio opinionem *boni viri* conſervet, eamque per calumniam aliorum læſam, quantum poſſibile, ſuo nitori reſtituat.

42. Ut ex factis præclaris & generi humano proficuis ſolùm *famam* quærat.

43. Ut *honore* utatur ad benefaciendum aliis.

44. Ut ab *Arrogantiâ* & vanâ *Gloriâ*, præprimis de rebus inanibus abſtineat.

45. Ut æquo animo ferat, ſi *occaſio deficiat* præſtantiam ſuam exercendi.

46. Ut ſua ſorte *contentus* vivat, & reliqua tanquam ad ſe nihil pertinentia adſpiciat.

47. Ut in comparandis opibus innocentem *induſtriam* adhibeat.

48. Ut *paucis* ſit contentus.

49. Ut partis utatur tanquam ſubſidiis neceſſitatis propriæ & benefaciendi aliis.

50. Ut animum adſveſaciat, ne *amiſſis opibus* coincidat.

51. Ut erogationem earum ita temperet, ne illas citra rationem *diſſipet*.

52. Ut *doloribus* non neceſſariis abſtineat.

53. Ut *delectationibus* ſenſuum fruatur modicè.

54. Ut *affectus* ſuos in poteſtate habeat.

55. Ut *lætitia* non utatur ſuper alienis malis aut rebus ineptis.

56. Ut *triſtitiam* exterminet, niſi quatenus ad miſericordiam & pœnitentiam eâ habet opus.

57. Ut Objectum dignum & honeſtum ita *amet*, ne aliis officiis remoram injiciat, neve eo amiſſo morbus oriatur.

58. Ut *odio* hominum & *Invidiâ* planè vacuus ſit.

59. Ut *Spe* ſuper rebus vanis, incertis & impoſſibilibus non fruſtrà ſe fatiget.

60. Ut *metui* & *iræ* tanquam affectibus humanæ menti inimicis ac valdè perniciosis omni ſtudio reluctetur.

61. Ut

61. Ut tempeſtive honeſtum *vitæ genus*, ſecundum impulſum genii, corporis atque ingenii habilitatem, natalium conditionem, fortunæ bona, parentum autoritatem, imperantium civilium juſſum, occaſionem aut neceſſitatem eligat.

62. Ut *ſtudia literarum* non rejiciat, tanquam quæ hominem ineptum reddant ad negotia pacis & belli, ſed potius iis innatam bonam indolem perficiat.

63. Ut tamen non *inanibus literis* operam det, ſed utilibus aut elegantibus.

64. Ut ſtudia ad *uſum vitæ* humanæ attemperet, non temporis fallendi gratia, & cum neglectu aliorum Officiorum iis ſe immergat.

65. Ut *rationem* magis quam autoritatem ſequatur, & pertinaciam erronea defendendi ſupprimat. *e*)

66. Atque in his fere conſentiunt Eruditi: Jam de *quæſtionibus controverſis* videndum. Initio quidem de *poteſtate hominis in propriam vitam*. *f*)

67. Ubi id quidem nemo ſanus negaverit, non licite ſaltem, ſed & longè honeſtius eum facere, qui *probabilem occaſionem brevioris vitæ*, ut aliis inſerviat, elegerit, quam qui ingloriam & domi deſidem quæſierit, ut ad extremas ætatis metas pervenire poſſit. *g*)

ad §. 65. e) *Omiſſus fuit* §. 14. Pufend. *de cura corporis, cujus ſumma hæc eſt: Cura ut ſit mens ſana in corpore ſano, & ut illud ad laborem potius & patientiam induretur, quàm deliciis & molli otio frangatur. Dictum de magna utilitate indurationis quoad hominem ipſum induratum, & temperantia commendata.*

ad §. 66. *f*) *Erroneas opiniones, quaſi homo poſſit pro lubitu vitam abjicere, recenſet* Pufend. §. 17. initio p.261.

ad §. 67. g) *Notum emblema cum inſcriptione: Aliis inſerviendo conſumor. Habita quidem fuit Lipſiæ diſputatio contra hanc doctrinam* Dn. Pufend. §. 17. *Sed autor vel lucubrando & conſcribendo iſtam diſputationem, eam facto refutavit.*

68. Neque illud dubium, poſſe quem jure ab imperante adigi, ut *in probabile mortis periculum* ſe pro utilitate aliorum conjiciat. *h*)

69. Quin & *citra* hujusmodi *imperium* aliquis cæteris paribus pro aliorum utilitate ejusmodi periculum ſubire poterit. *i*)

70. At de *Autochiria* gravior inſpectio. *l*) *Pro lubitu* ſibi vitam abrumpere in Deum & ſocietatem humanam eſſe injurium, ex ſupra dictis patet.

71. Idem ſentiendum, ſi quis *tædio moleſtiarum* & *indignatione malorum communium*, vel *metu dolorum*, quibus fortiter toleratis exemplo ſuo prodeſſe poterat, mortem ſibi inferat.

72. Nec excuſabitur, qui *alieno miniſterio* hic utitur.

73. Multo minus probandæ *leges civiles*, vel jubentes, vel permittentes civibus nihil delinquentibus ultrò vitam projicere.

74. At, ſi quis videat ſe victurum deinceps *in probrum Dei*, aut certitudine moraliter infallibili cognoſcat mortem ſibi paulo poſt ab hoſte, aut ſævo principe cum *cruciatu intolerabili* adferendam, aut ob *prætenſa delicta*, etſi ſit innoxius, â principe jubeatur mortem ſibi accelerare, aut ea acceleratione *ignominiam carnificis* evitare ipſi concedatur; difficillimum erit, ex *ſolo rationis lumine* hunc convincere, ut his caſibus à propricidio abſtinere debeat, cum moraliter hic certum ſit, ejusmodi homines ſervatione vitæ nec ſibi nec aliis utilitatem afferre poſſe.

75. Eo tamen referre nolim, qui ob evitandam *quamcunque ignominiam* nullo vero fundamento ſubnixam, mortem ſibi conſciverunt, (unde diſſimilia ſunt exempla Socratis & Catonis, quamvis hos Cicero compararet.) *m*)

76. Ne-

ad §. 68. h) Puf. §. 18.

ad §. 69. i) *Si quis partem innocentem in bello adjuvet.* Puf. §. 18.

ad §. 70. l) *Quoad* §. 70 – 79. vide Pufend. §. 19.

ad §. 75. m) *Talis enim ignominia eſt malum, quo tolerato, quod non difficile eſt, poſſum prodeſſe civitati. Locum Ciceronis habet* Pufend. p. 266.

76. Neque pueros aut fœminas, qui morte voluntariâ *pudicitiæ* declinarunt violationem. *n*) Etſi hi magis excuſationem mereantur.

77. Quod ſi quis opinatus fuerit, *o*) *plus boni* ſemper eſſe in *vita*, quam *mali* etiam in exquiſitiſſimis *doloribus*, is forte experientia acutorum quorundam dolorum, *p*) ſed patientiam communem hominis non excedentium, ad præconceptam hanc opinionem fuit ſeductus, vel hiſtoriæ *q*) Jobi, viri aliàs patientiſſimi, *r*) oblitus.

78. At dices, *Scriptura* docet, omnes autochires absq; diſcrimine poſito, pœnæ æternæ eſſe obnoxios. Bene inquam, ſi Scriptura hoc doeet, *s*) ſi autochiria iſta pugnat cum beatitudine æterna. At nos de dictamine rationis & felicitate hominis temporali ſumus ſoliciti.

79. Igitur reliquam litem *Theologis* expediendam relinquimus, quibus non magis contradicimus ac Phyſicus, inculcans quod virgo non pariat. *t*)

80. Sequitur *u*) ut videamus de conſervatione ſui, conjunctâ cum *propulſatione violentiæ* ab altero illatæ, quæ *defenſio* appellatur. Hæc vero quatenus inſtituitur *ſine læſione* ejus, qui malum nobis machinatur, quin licita ſit, nullum habet dubium.

81. At quatenus *cum lædentis pernicie* conjuncta eſt, videtur

ad §. 76. n) *Vera enim Pudicitia non poteſt auferri. Et ignominia quæ violenter ſtupratos manet, fundamento deſtituitur.*

ad §. 77. o) *Sic opinatur Alberti* c. 2. p. 74. init.

p) *v. g. podagræ, calculi.*

q) *Qui à nimiis doloribus ſuperatus ſæpè optabat mortem.*

r) *Hoc notandum, aliàs exemplum huc non quadraret.*

ad §. 78, s) *Loquor conditionatè, adeoque hic neque aliquid affirmo, neque nego. Magis tamen inclino in negativam, quia nondum vidi textum ſcripturæ, ita univerſaliter loquentem.*

ad §. 79. t) *Aliud ergo eſt: Omnis autochir peccat. Aliud: ex lumine naturæ demonſtrari poteſt, quod omnis autochir peccet.*

ad §. 80. u) *Cum his & ſeqq.* §§. *usque ad* §. 123. *conferendum* cap. 5. lib. 2. Pufend.

equidem ea tranquillitati & utilitati ſocietatis humanæ eſſe adverſa.

82. Sed videtur, nam tantum abeſt, ut adverſa ſit, ut potius ratio dictitet, proſcriptionem defenſionis ejusmodi violentæ haud quicquam paci ſed exitio generis humani conducere. x)

83. Nec obſtat *religio Chriſtiana.* Nam quamvis aggreſſor in periculo damnationis verſetur, ſi interficiatur, unde nonnulli putarunt, laudabilius eum facturum, qui tum occidi, quam occidere mavult; aut contra regulas juſtitiæ peccaturum invaſum, ſi minus ſuum malum cum aggreſſoris majori malo depellere intendat, plurimæ tamen ſunt rationes, quibus ad hanc objectionem reſponderi poterit. y)

84. Illa vero diſtinctio utrum is, qui invaditur, ſit perſona Societati utilior quam invaſor, annon, ita ut priori caſu defenſio violenta ſit licita, poſteriori illicita, ſi eam ita generaliter ſpectes, ad præſens negotium plane eſt inepta. z)

85. Alia quæſtio eſt, an non *defenſio violenta* quam hactenus licitam eſſe oſtendimus, etiam *homini ſit præcepta*? Alii eam ſimpliciter affirmant, prætendentes, eum, qui illam omittat, αὐτοχειρίαν committere. a)

86. Alii

ad §. 82. x) Puſend. §. 1.

ad §. 83. y) 1. *Quia iſtud periculum dependet ab invadentis arbitrio*, 2. *quia omiſſio mea non eſt medium ipſum ſalvandi*, 3. *quia ſæpiſſimè evenit, ut invaſus non ita ſit paratus, ut certiſſimè vitam æternam ſibi polliceri poſſit. Puſend.* §. 14. *Albert.* c. 3. §. 13. p. 82.

ad §. 84. z) *Quia non licet invaſo in tanto periculo ita ſcrupuloſè deliberare, uter ſit utilior. Porro ſequeretur cœlibem non poſſe interficere uxoratum multorum liberorum Patrem, quod eſt abſurdum. Denique ſinguli homines, quamvis diverſis modis, poſſunt ſocietati prodeſſe, de quarum utilitatum prærogativâ vix diuturnâ deliberatione quid certi definiri poſſit. Puſend.* d. §. 14. p. 299.

ad §. 85. a) *quod facit Alberti* d. l. p. 81. 82. *ſed nondum demonſtravit, ſemper eſſe autochiriam. Et, ſi ſemper eſſet autochiria ſi non reſiſterem me interficere volenti, eſſet etiam autochiria, ſi reus capitis ſe non defenderet adverſus carnificem. Quin necdum probatum, quod omnis autochiria ſit peccatum.* Vid. §. 78. ſeqq. Conf. §. 92.

86. Alii præfatam diſtinctionem huc applicant, defenſionem non ex licitis ſaltem ſed & præceptam eſſe ſi aliorum multum interſit, ut qui invaditur ſit ſuperſtes. *b*)

87. At ſi ſibi duntaxat vivat, ad licita tantum *c*) pertinere cruentam hanc defenſionem, præprimis, ubi invaſoris vita multis ſit utilis, *d*) & probabiliter prævideatur, eum, ſi interficiatur, damnationis æternæ fore reum. *e*)

88. Nobis, ut unâ fideliâ duos *f*) dealbemus parietes, id cumprimis videtur conſiderandum. Utrum *Invaſor imperium* habeat in invaſum, an non? Priori modo ſi imperium ſit *ſummum*, tantum abeſt, ut obligari invaſum ad defenſionem cruentam arbitrer, ut potius obligatum putem, illam omittere.

89. Turbaretur enim profectò tranquillitas omnium Rerum publicarum, ſi ſubditis permitteretur poteſtas cum violentia reſiſtendi principibus aut eorum miniſtris.

90. Neque excuſabit invaſum, ſi dicat, principem poteſtate ſuâ abuſum fuiſſe, eumque injuſtè invaſiſſe, quoniam inter eos, qui ſolâ communione juris naturalis utuntur, quales quoque ſunt princeps & ſubditi, *g*) ſi nimirum inter ſe collidantur, *h*) juſtitia &

ad §. *86.* b) *Diſtinctio hujus & ſequentis* §. *eſt Dn. Pufend.* d. c. 5. §. 2. p. 270.

ad §. *87.* c) *reſpondeo* infrà §. 94.

d) *Concedo, ſi ſit magiſtratus per* §. 88. *nego, ſi non ſit. Adde jam notata ex ipſo Pufend.* ad §. 84. lit. z.

e) *Et hîc obligatus eſſe poſſum, quia ego teneor inpoſterum ſocietati prodeſſe* per §. 94. *& quia interfectio mea non eſt medium ipſius ſalutem æternam conſervandi.* vide §. 83. lit. y.

ad §. *88.* f) *Intelligi hoc non tantum de ſententiâ D. Alberti & Dn. Pufend.* in §. 85. 86. 87. *ſed & de utrâque quæſtione, & quæ proponitur* §. 84. (*quorſum pertinent verba finalia* hujus §. & §. 91.) *& quæ proponitur* §. 85.

ad §. *90.* g) *Patebit hoc ex libro* III. *ubi ex jure naturæ deducemus officia principis & ſubditorum.*

h) *Aliàs ſubditi, quatenus non diſſident à Principe, reguntur lege civili.*

& injuſtitia actionum non ſunt remedia apta ad definiendas controverſias. *i*)

91. Quod ſi invaſor imperium *ſummo minus* habeat, non dicam equidem, laudabilius invaſum eſſe facturum, ſi ſe interfici patiatur, *l*) id tamen effecturum arbitror hoc imperium, ut excuſari poſſit invaſus, ſi ſe â Domino, Patre &c. patiatur interfici.

92. Neque ut αὐτόχειρ conſiderari merebitur, *m*) aut illi, qui alieno miniſterio in ſui internecione utitur *n*) comparari; Hic enim propricidium appetit & jubet, ille ſeriò abhorret idque averſatur & ſaltem non reſiſtit; quæ non reſiſtentia, an hic peccatum ſit, in quæſtione eſt.

93. Si tamen *imperium* ſummum cum *minori* concurrat, ut ſi miles â Patre hoſti inſerviente invadatur, non licitam ſaltem, ſed & cum obligatione conjunctam cæteris paribus *o*) defenſionem violentam opinor.

94. Quod ſi denique aggreſſor in aggreſſum *imperio careat*, etſi aliis imperet, etſi invaſus ſibi duntaxat vivat (ſibi vero vivere non debet;) obligatum hunc arbitror, ut ſe, etiam cum internecione aggreſſoris defendat, quia aggreſſor in aggreſſione evidenter ſocialitatem rumpit, ac ſpes incertiſſima eſt, eum emendatum iri: aggreſſus vero obligatur utilitatem aliorum inpoſterum, quantum in ſe eſt, promovere, promovere autem ſine hâc defenſione violentâ nequit. *q*)

95. Ut

i) *Non enim incurrunt in ſenſus. Accedit, quod in ipsâ ſtructurâ monarchiæ ſubditi ſe abdicaverint omni judicio de actionibus principum, cum ſine hâc abdicatione tranquillitas communis non poſſit ſubſiſtere.*

ad §. 91. l) *vide Dn. Pufend.* d. c. 5. §. 14. *ubi locum ex Platone affert.*

ad §. 92. m) *vide* §. 85.

n) *vide* §. 72.

ad §. 93. o) *h. e. non debet quærere in acie patrem. Si tamen caſu à patre invadatur, debet ſe defendere cum nece patris quidem ſed hoſtis Reip.* Conf. Pufend. d. l. p. 300.

ad §. 94. p) *Hinc patet licentia defenſionis.*

q) *Hinc obligatio.*

95. Ut autem hæc ſui *defenſio* pro *juſta* haberi poſſit, nonnulla ejus *requiſita* conſiderari merentur, quæ ſub vulgato titulo *moderaminis inculpatæ* tutelæ comprehenduntur. De quo uti multi multa, commentatores quidem juris Civilis plerumque confusè, *r*) Theologi vero Pontificiæ Religionis ſæpius impiè *s*) ſcripſerunt; ita res ſine diſtinctione inter ſtatum *æqualitatis* & *imperii* ſeu naturalem & civilem expediri nequit.

96. Differentia autem inter utrumque ſtatum, quod inculpatam tutelam attinet, potiſſimum in tribus momentis ſe exerit, (1) intuitu *injuriæ inferendæ*, (2) ratione *temporis â quo*, (3) *reſpectu durationis*.

97. Qui in ſtatu *naturali* vivunt, illi *quamcunque injuriam*, etiam minimam violenter &, ſi aliter eam evadere nequeant, etiam cum internecione adverſarii, repellere juſtè poſſunt.

98. Dico *Juſtè*, unde aliorum diſtinctiones *t*) inter impunitatem & impeccabilitatem, aut inter id quod de facto fiat inter homines, & quod ſecundum rigorem naturæ fieri debeat, non moror.

99. Manent enim in hoc ſtatu inconcuſſa hæc axiomata: *Læſo adverſus hoſtem u*) (quamdiu in ſtatu hoſtilitatis manet *x*) *jus competere in infinitum*; Item, *Lædentem* & ita vinculum ſocialitatis abrumpentem, donec in ſtatum pacis mecum redire paratus ſit, *nullum habere jus officia ſocialitatis â me expetendi.*

Y 100. Quæ

ad §. *95*. r) *Confundentes videl. ſtatum naturalem cum civili.*

s) *Permittentes in civitate etiam interficere alterum propter metum falſi teſtimonii.* Conf. Pufend. d. c. 5. §. 3. & 7.

ad §. *98*. t) *Sunt hæ diſtinctiones Albertinæ* cap. 3. §. 24. p. 86.

ad §. *99*. u) *Aliud adverſus eos, qui propriè hoſtes non ſunt: Ut ſunt ſubditi hoſtis qua tales, præprimis infantes, ſenes &c. in quos quidem licentia eſt, non jus.*

x) *Notanda hæc limitatio. Hic enim multiplicat injurias injuriis, etiam vitam adimere paratus, ſi reſarcire jus meum velim. Alia ratio eſt, ſi velit redire in ſtatum pacis. Unde in victum non eſt jus propriè dictum in infinitum.*

100. Quæ vero in contrarium afferri ſolet *æqualitas y*) quam jus naturæ in reſiſtendo hâc parte exigat, nulla ratione firmatur, & conſcientia *z*) regulis iſtis oppoſita pro erroneâ erit habenda.

101. Cæterum uti in *ſtatu integritatis* nulla læſio metuenda fuiſſet, ita neque in hac, *a*) neque in reliquis *b*) quæſtionibus de defenſione ſui ex analogia ſtatus integri aliquid noſtræ ſententiæ opponi poterit.

102. At in *ſtatu civili* libertas hæc ſe ipſum defendendi in dubio hactenus videtur reſtricta, ut tantum liceat *vitam* aut aliàs *irreparabile bonum* ita defendere. *c*)

103. Deinde in *ſtatu naturali initium* moderatæ defenſionis incipit, cum liquido apparet, alterum circa inferendam mihi injuriam occupari, *d*) licet conatus ſuos nondum plenè expromſerit, adeoque licebit adhuc noxam apparantem occupare.

104. At in *ſtatu civili* ab *eô demum tempore* incipit, cum aggreſſor voluntatem injuria me afficiendi præ ſe ferens & viribus inſtru-

ad §. 100. y) *Quod tantum eſſe debeat malum quod infertur, quanta fuit læſio, quæ eſt ſententia Alberti* c. 3. §. 23. 24. *quaſi læſio & malum paſſionis ſint res in commercio. Æqualitas enim de his rebus, quæ in commercio ſunt, prædicatur.*

z) *Ad cujus tribunal pro more, quoties rationibus deſtituitur, provocat Alberti.*

ad §. 101. a) *Quod tamen facit Alberti* d. §. 23. *aſſerens, ideò non licere hic in infinitum, quoniam in ſtatu integritatis omnis abfuiſſet inæqualitas. Quamvis & hæc aſſertio mereatur inſpectionem. Nam ipſe imperium vult fuiſſe in ſtatu integro. Deinde etſi nulla fuiſſet inæqualitas in contractibus, tamen nec propriè fuiſſet æqualitas, quia contractus non fuiſſent in ſtatu integro, quatenus de meo & tuo ſunt. Imò nec omnes contractus præſupponunt æqualitatem, ut gratuiti.*

b) conf. Alb. d. c. 3. §. 17. *ubi de læſione innocentis. In ſtatu integro nihil quod innocentes læſiſſet, fuiſſet adhibitum. Tracto* infrà §. 162.

ad §. 102. c) *In reparabilibus enim ſunt judicia. Voco autem reparabilia omnia, quæ ſunt in commercio, ita ut ſpes ſit, vel ea, vel eorum æſtimationem per judicia recuperari poſſe.*

ad §. 103. d) *v. g. conſcribere militem cum intentione me invadendi.*

inſtrumentisque nocendi inſtructus, jam intra illum locum extiterit, ex quo re ipſa nocere poſſit, computato quoque illo ſpatio quo opus eſt, ſi ego prævenire quàm præveniri malim.

105. *Modicus* tamen *exceſſus* invaſum propter præſumptam perturbationem animi hic excuſabit. *e*)

106. Ergo niſi agreſſi culpa præceſſerit, non præcisè obligabitur ad *fugam*, ſi in aperto loco fuerit conſtitutus, niſi fugere commodè poſſit. *f*)

107. Inter ſomnia vero Moraliſtarum referendum eſt, quod multi requirant *paritatem armorum*.

108. Denique in *Civitate* defenſio *durat*, donec periculum injuriæ futuræ fuerit evaſum.

109. At in *ſtatu naturali* licebit etiam injuriam illatam vindicare.

110. Ex his differentiis & potisſimum ex prima *g*) facillimè controverſiæ de defenſione *bonorum vitâ minorum* dijudicari poterunt.

111. Nam in ſtatu *naturali* eorum defenſio cruenta haud dubiè erit licita, ergo quæſtio ſaltem remanet de *ſtatu civili*.

112. Igitur *membrorum integritatem* defendere cum internecione aggreſſoris juſtè potero, quia periculum vitæ eſt conjunctum. *h*)

113. Unde qui ajunt, *i*) periculum mutilationis membri non ſufficere, ſi vita morali certitudine ſalva ſit, idem videntur ſtatuere, ac ſi dicerem, Elephantum poſſe volare, ſi habeat alas.

114. De *pudicitia* difficilior inſpectio eſt. *l*) Sive enim hanc phyſicè conſideres, reparari poterit per æquivalens, ſive moraliter, eadem auferri non poterit me invito, quia eſt bonum animi.

 115. Equi-

ad §. *105*. e) *v. g. ſi oſtium propè fuerit apertum, quod videre facilè potuerit, in perturbatione tamen non viderit.*

ad §. *106*. f) vide Pufend. §. 9. & omninò §. 13.

ad §. *110*. g) §. 97. & 102.

ad §. *112*. h) Puf. §. 10.

ad §. *113*. i) *Quod facit Alberti* c. 3. §. 15.

ad §. *114*. l) *Expendenda ſunt ea quæ habet Puf*. l. 2. c. 5. §. 11. & de

115. Equidem hactenus putavi, licentiam defenſionis cruentæ hâc parte exinde deduci poſſe; quod virgo periculum ſubeat, ſaltem ad momentum delectationem ex alterius congreſſu illicito percipiendi; adeoque hunc juſtum de peccato alterius participandi metum pro damno irreparabili habendum eſſe, cum factum nequeat infectum fieri, & peccata æſtimationem inter homines non recipiant.

116. Sed re curatius penſitata neque hæc ratio videtur ſufficere. Præterquam enim, quod eadem non in læſione omnis pudicitiæ *m*) procedat, illa delectatio momentanea vim patientis, ſi maxime peccatum eſt, pro tali tamen ex ſola rationis lumine non poterit demonſtrari.

117. Quod ſi tamen ex eo, quod communiter fieri ſolet, conjecturam de præſumptâ voluntate principum ſumere velimus, dicerem; in dubio præſumi principem & hanc defenſionem permittere voluiſſe. Nam in exemplis, *n*) quas hiſtoriæ nobis ſuppeditant, illi, qui Imperium habuerunt, defenſiones ejusmodi, ſi non ſemper, certè plerumque laudarunt & approbarunt, nonnunquam etiam decorarunt præmio.

118. *Alapam o*) vero, aut falſum alterius *teſtimonium* in civitate per internecionem ejus â quo metuimus, avertere juſtè poſſe & rationi & moribus univerſalibus repugnat; Alapa enim eſt bonum reparabile, falſum teſtimonium vero ad invaſiones violentas planè non pertinet.

119. Eadem de defenſione *honoris* & *exiſtimationis* dicenda ſunt. *p*)

120. De

de O.H.l. 1. c. 5. §. 15. & *Alb.* c. 3. §. 26. *Prior hanc rationem affert, quod quis id fœminæ invitæ eripere velit, cujus integritate ejus ſexus decus maximè æſtimatur*, & *efficiat, ut hoſti ex ſuo ſangvine prolem ſuſcitare cogatur. Poſterior non putat, pro pudicitia licere aggreſſorem interfici, quia inter vitam & pudicitiam non ſit proportio.* Sed vide §. 100 & 102.

ad §. *116.* m) *Non in attentatâ pueri pudicitiâ.*

ad §. *117.* n) *Quæ plura ſuppeditat* Puf. §. 11.

ad §. *118.* o) Puf. §. 7. & 12.

ad §. *119.* p) Alb. c. 3. §. 29.

120. De defenſionibus vero *rerum* ſic tenendum. Ubi erepta ſubſidio Magiſtratus recuperari poſſunt, non licebit ad cædẽ usq; invaſoris progredi, niſi in eo caſu ubi qui res noſtras ereptum venit, in judicium adduci non poteſt. Quo intuitu licitum eſt occidere *prædones*, ac *fures nocturnos. q*)

121. Id vero ad moderamen inculpatæ tutelæ neque in ſtatu naturali neqve in civili requiritur, ut *invaſor dolo malo* exitium mihi intentet. Valebit enim idem adverſus eum quoque, qui per errorem [etiam juſtum] me aggreditur. Nam ut alia taceam, jam ſupra poſuimus canonem: errorem æquius imputari erranti quam tertio. *r*)

122. Simul illud patet, moderamen tutelæ cum jure nitatur, & ſpecies ſit homicidii caſualis, nullam mereri *pœnam*. Unde quæ â legibus civilibus caſuali homicidio coërcitiones quandoque fuerunt impoſitæ, pœnæ propriè dictæ non ſunt. *s*)

123. Ex dictis vero patet, hominem ad avertendum periculum vitæ non tantum inſtinctu naturæ ferri, ſed & *jus* eidem ex dictamine rectæ rationis competere. Solet vero iſtud vitæ periculum, ſi ei nulla viâ, excepta unâ, reſiſti poſſit, uno vocabulo appellari *neceſſitas. t*)

124. Unde ex tribus, quas nonnulli faciunt, neceſſitatis ſpeciebus, quarum alia ſit *ad honeſtatem, ad incolumitatem* altera, tertia ad *commoditatem*, ſola media hujus eſt loci.

125. Quæ, etſi communiter à Scholaſticis dividatur in *ſummam*, quam deſcripſimus, & *gravem*, quam duobus vel pluribus

ad §. *120.* q.) Puf. §. 16. 17. 18. *Diſſent. Alb.* §. 28. 30. d. cap. 3. *qui nunquam putat furem interfici poſſe, niſi ſimul vitam impetat, quia bona ſint minora vitâ.*

ad §. *121.* r) vide l. 1. c. 1. §. 72. *ſufficit, quod ille nullum habeat jus me invadendi, ego vero habeam jus me defendendi. Ergo etſi ille mihi propriè non faciat injuriam, nec ego tamen ipſi, me defendendo.* Conf. Puf. §. 5.

ad §. *122.* s) *Ob quam cauſam ejusmodi coercitiones adhibeantur, tradit* Puf. §. 15. *ubi ſimul exempla.*

ad §. *123.* t) *Ad* hunc §. & ſeqq. *junge* Puf. l. 2. c. 6.

remediis, ſed plerumque incommodo altero, altero legibus improbato, *u*) evitare poſſumus, reverâ tamen gravis huc non pertinet, ſed potius ea eſt, quam modo ad commoditatem tendere diximus.

126. De noſtra vero neceſſitate communiter regula profertur: *Neceſſitas non habet legem.*

127. Dico *de noſtra*; Nam ad neceſſitatem *commoditatis* eam falſiſſimè extendunt ſæpius Scholaſtici *x)* in definiendis controverſiis ſpecialibus, quod hic ſemel monuiſſe ſufficiat.

128. De neceſſitate vero *honeſtatis* canon intelligi nequit, quia hunc lex producit, at noſtra legem non habere aſſeritur.

129. Qvamvis autem axioma hoc in omnium ore verſetur, ac multi de eo commentati fuerint, de ſenſu tamen ejus in genere dubia non omnia tollunt distinctiones ab eruditis *y*) (Scholaſticorum enim & moraliſtarum Pontificiorum ineptias ſubinde, impias *z*) præterimus) jam prolatæ, certè illuſtratione aliquâ aliquando indigere videntur.

130. Igitur quæſtio eſt: *An neceſſitas in legibus exceptionem tacitam faciat; ut legislator non præſumatur ſubjectum adigere voluiſſe ut legem obſervet, ſi obſervatio cum periculo ejusmodi vitæ ſit conjuncta?*

131. Equidem de *legibus humanis* ferè res controverſia caret; regulariter in iis neceſſitatem exceptionem facere, cum utilitas communis ex utilitate ſingulorum conſtet, & regulariter conſervatione ſingulorum magis conſulatur communi utilitati, quam obſervatione legis humanæ. *a)*

132. Niſi

ad §. *125.* u) *Ita v. g. pauper laborat neceſſitate gravi. Aut enim laborandum aut mendicandum, (utrumque incommodum) aut furandum.*

ad §. *127.* x) *Dum putant, ablationem rei alienæ etiam eſſe licitam in neceſſitate gravi, fortè ad evitandam mendicitatem.*

ad §. *129.* y) *Maximè à* Puf. §. *2.* vide infrà §. 142. ſeq.

z) *Vide modo* lit. x.

ad §. *131.* a) *Aliam rationem dat* Puf. §. *2. nempe quia legislatores per eas ſalutem aut commoditatem hominum promotum iverint, ergo præſumi regulariter, eos ob oculum habuiſſe teneritatem humanæ naturæ, & quàm non poſſit non homo refugere & amoliri illa quæ ad ipſius deſtructionem tendunt.*

132. Niſi tamen legislator *aperte* contrarium diſpoſuerit, quæ limitatio jam ſtatui controverſiæ ineſt.

133. Aut niſi *natura negotii*, quale v. g eſt bellum, conductus aliorum &c. aliud ſvadeat.

134. De *legibus divinis* difficillima eſt inſpectio. Optimum videtur, ſi â notioribus hic progrediamur ad ignota, & ex exemplis nobis formemus conceptum de regulâ.

135. Lex divina eſt: *Sabbathum eſſe colendum.* Hic extra dubium eſt, *Sabbathum non* violari, ſi quis aut morbo impeditus gravi domi maneat, aut res ad victum neceſſarias præparet.

136. Rurſus tamen dubium non eſt, ſi Princeps Idolatra jubeat Sabbathum profanare actionibus eo die prohibitis, potius *mortem eſſe ſubeundam.*

137. Denique certum eſſe arbitror, aliquem, cui â tyranno cultus publicus metu mortis incuſſo prohibeatur, lege divina haud obligari ad cultum publicè periculo mortis perſequendum. Exempla enim martyrum ſunt heroica, & ſpecialem inſtinctum divinum præſupponunt.

138. Lex divina erat: *non comedendos eſſe â Laicis* (ſi ita licebit dicere) *panes propoſitionis, non comedendam eſſe carnem ſuillam.* Illud vero fame premente *licebat* Davidi; *b)* hoc *non licebat* Judæis, quibus ab Ethnicis metu graviſſimorum tormentorum id erat injunctum. *c)*

139. Igitur ob rationis paritatem infero, *non licuiſſe* Davidi veſci panibus propoſitionis, ſi Saul v. g. id juſſiſſet ſub pœna mortis, *licuiſſe* vero Judæis veſci carne ſuilla, v. g. in obſidione Hieroſolymæ.

140. Habes exempla Præceptorum negativorum, in quibus neceſſitas modo exceptionem *facit*, modo *non facit*, jam cape exemplum, ubi *nunquam facit* exceptionem.

141. Tale eſt illud: *non concumbendum cum matre. d)*

142. Cur

ad §. 138. b) Matth. 9. v. 2.
c) *Vide hiſtoriam Maccabæorum.*
ad §. 141. d.) *Hoc ipſe Dn. Puf- agnoſcit ita grave eſſe, ut potius mors ſit ſubeunda.*

142. Cur igitur ſic diverſè? Fortè diſtingvendum erit inter leges divinas *poſitivas* & *naturales*, ita ut poſitivæ regulariter exceptionem neceſſitatis ſecum ferant. *e*) At ita obſtant, quæ de profanatione Sabbathi, de omiſsâ à Judæis comeſtione carnis ſuillæ & modo de concubitu cum matre diximus.

143. Tentabimus an res ita procedat? Leges divinæ ſunt vel *affirmativæ*, vel *negativæ*. Leges *affirmativæ* ex natura ſua *f*) ut quis obligetur, præſupponunt occaſionem, materiam & facultatem agendi, quæ regulariter deeſſe intelligitur, ubi quid fieri non poteſt, niſi ipſe peream, quocunque modo neceſſitas (citra culpam tamen meam) *g*) adveniat.

144. Ex legibus poſitivis repete quæ de Sanctificatione Sabbathi dixi. Quod leges *naturales* attinet, eadem eſt ratio, ſive ſint præcepta intendentia obligationem *imperfectam*, ad officia nempe humanitatis exhibenda, *h*) ſive *perfectam*, v. g. de promiſſis ſervandis *i*)

145. At in *negativis* variis diſtinctionibus erit opus. Initio, unde neceſſitas habeat *originem*; an â *Deo*, an â *malitiâ aliorum hominum*? tum: utrum *malitia* hominum principaliter *intendat mortem* inferre, an primariò quærat *transgreſſionem legis*? denique an *medium* evadendi ſuppeditetur ab *inſtinctu naturali*, an rurſus ab *hominum malitia*?

146. Quod ſi itaque neceſſitas *adveniat â malitiâ humanâ* principaliter *mortem* intendente, & *medium* evadendi ſuppeditet *inſtinctus naturalis, licebit iſtud uſurpare*, etiamſi aliàs â Deo ſit prohibitum,

ad §. 142. e) *Hæc eſt ſententia Dn. Pufend. §. 2.*

ad §. 143. f) *Vide ſupra lib. 1. c. 2. §. 113. ſeq.*

g) *Unde v. g. qui dolo malo vel culpa conſumſit mutuò accepta ab aliis, non poterit prætendere neceſſitatem propriam.*

ad §. 144. h) *vide infrà* c. 6. §. 16.

i) *Nam & hic non pecco ſi v. g. differo ſolutionem, in ſummâ neceſſitate conſtitutus. Debebat enim alter hoc caſu ex officio humanitatis mihi dilationem concedere. Gravior eſt quæſtio, ſi ipſe in pari neceſſitate ſit conſtitutus. Et hic tamen putarem poſſidentem eſſe præferendum.*

hibitum, quia Deus non præſumitur rigorem legis ſuæ hic velle exercere in utilitatem nequitiæ humanæ, accedit quod inſtinctus ad iſtud medium adhibendum â Deo ſit, quia naturalis eſt.

147. Unde licuiſſet Judæo quem alius fame necare ex injuſtâ causâ volebat, vitam conſervare *eſu carnis ſuillæ*. Ita licebit Chriſtiano in ſimili neçeſſitate conſtituto *cibum alienum invito Domino capere. l*) Habes iterum exempla tam ex lege poſitivâ, quam naturali.

148. Sed ſi *hoc caſu medium evadendi ſuppeditetur à malitiâ hominum*, non licebit eo uti, quoniam, qui ejusmodi medium offert, intendit ignominiam Dei, & acceptatio ejus plerumque tacitam abnegationem divini numinis infert, quo caſu Deus potius jacturam vitæ præſentis bono meliori compenſaturus eſſe præſumetur.

149. Ita ſi Judæo, quem quis fame necare volebat, tertius quidam *infidelis carnem ſuillam* obtuliſſet, abſtinendum erat ab eſu. Ita ſi *Mater* injuſtè incarcerato ſub conditione *inceſtus*, aut, ut ex lege naturali exemplum addamus, ſi alius ſub conditione *hominis innocentis interficiendi* liberationem promittat, liberatio non erit accipienda.

150. Multò minus itaq; neceſſitatem evadere licebit violatione legis divinæ, ſi is, *qui necesſitatis autor eſt, ſtatim intendat actum legi contrarium*, ob rationis identitatem.

151. Idque procedet, ſive *medium* ſuppeditetur *per novam malitiam*, ut ſi quis ei, quem tyrannus ad *ejurandam veram religionem* mortis metu cogere vult, liberationem ſub conditione *ſtupri* vel *homicidii* promittat.

152. Sive etiam *inſtinctus naturalis* me graviter incitet ad vitam ſervandam. Nam & tum poſtponenda erit vita contumeliæ divinæ. Ut ſi *Ethnicus* Judæo, ejurare patriam religionem nolenti, *nullum cibum niſi carnem ſuillam* proponere jusſiſſet.

153. At ſi neceſſitas *à Deo* ortum ducat, & medium etiam ab *inſtinctu merè naturali* ſuppeditetur, licebit idem adhibere, tum

Z quia

ad §. 147. l) *de quo plura infrà* §. 177. ſeqq.

quia medium eſt â Deo, tum quia actus non tendit ad abnegationem ejusdem.

154. Hinc tempore *famis* licuiſſet *carne ſuillâ* veſci, licebit *cibo alieno* eam ſedare.

155. Alia ratio eſt, ſi *medium* eluctandi ſuppeditet *malitia hominum*, ob conjunctam iterum DEI contumeliam.

156. Ut ſi tempore *famis* ſub conditione *ſtupri* vel *homicidii* quis panem promittat.

157. His diſtinctionibus obſervatis, puto jam facile reſponderi poſſe ad *quæſtiones ſpeciales quævis* de jure neceſſitatis.

158. De *abſciſſione membri*, *m)* ut vita ſervetur, non eſt dubium.

159. Ex *carne* etiam *humanorum cadaverum* tempore famis nutrimentum capere, miſerandus cibus eſt, non nefarius. *n)*

160. Quin & miſerandum magis quàm injuſtum erit, in ejusmodi neceſſitate, ut plures ſerventur, *unius aut quorundam interitum ſorte procurare*, *o)*

161. Multo magis igitur, *p)* ſi duo in præſens vitæ periculum incidant, in quo utrique ſit pereundum, v. g. in naufragium, in hoſtes; uni quid facere licebit, ex quo *alteri aliàs perituro fata admoventur*, ut ipſe ſalvus ſit, v. g. ſi ipſum â tabulâ, quæ utrumque ferre nequit, violenter repellam, ſi eum clausâ portâ in periculo vitæ relinquam.

162. Adhuc ergo minus dubium habet, licere alteri ex neceſſitate *periculum mortis* aut magnæ læſionis intendere *indirectè*, ita ut non ſit propoſitum ipſi nocere, ſed duntaxat ſe per talem actum, ex quo alteri probabiliter magnum damnum inferatur, defen-

ad §. 158. m) Puf. §. 3.

ad §. 159. n) *Non obſtat præceptum de ſepeliendis mortuis*, vide infra lib. 3. c. 10.

ad §. 160. o) *Hic diſſentit Zieglerus* ad Grotium.

ad §. 161. p) *Nam priores alterum ipſi interimunt, hic ſaltem non ſervat*. Conf. Puf. §. 4.

defendere, quale quid accidit, ſi v.g. claudus aut infans, vel alius fugientem in viâ anguſtâ impediat. *q*)

163. Ratio in his tribus caſibus eſt eadem; neceſſitas enim, vel à Deo vel â malitiâ hominum, mortem meam principaliter intendente provenit, medium vero eam evadendi ſuppeditatur ab inſtinctu naturali vitam meam conſervandi.

164. At inquies, ita committitur homicidium, jure naturali prohibitum? Non arbitror. Lex enim naturalis, homicidium interdicens & ipſa habet tacitam exceptionem neceſſitatis, quoties malitia hominum neceſſitans principaliter non intendit violationem legis, & medium evadendi ſuppeditatur ab inſtinctu naturali, quod fit in adductis exemplis.

165. Aliam eſſe rationem arbitror ejus, *qui â tyranno, niſi vitam propriam velit perdere, jubetur interficere hominem innocentem*, quia origo neceſſitatis venit ab homine, in ſuppeditatione medii principaliter intendente actum legi contrarium.

166. Neque adeò rem hic conficere videtur diſtinctio, utrum princeps civi ſuo quid mandet tanquàm actionem civi propriam, an tanquàm meram executionem ejus actionis, quæ propriè imperantis eſſe debeat; ac ſi hoc ultimo caſu, ad quem etiam pertineat occiſio hominis innocentis, non magis factum iſtud civi imputari poſſit, quàm gladio aut ſecuri cædes. *r*)

167. Nam uti quidem iſta comparatio hominis cum gladio multas patitur diverſitatis rationes, ita vereor, ut juſſa interfectio hominis, quem is, qui jubetur, certò innocentem novit, poſſit appellari mera executio, & cum mandatâ lectione orationis, in quâ multa comprehenduntur mendacia (utpote, quæ non magis

ad §. *162.* q) *Diſſent. Albert.* §. 17.18.19. cap. 3. p. 84. ſeq. *quia in ſtatu integro non licuiſſet interficere innocentem. Sed vide ſuprà notata* ad §. 101. *Cæterum quæſtio de puerperâ, an liceat ejus vitam ſervare cum internecione infantis, peculiarem meretur inſpectionem. Quam frigidè proponit & tractat Alb.* §. 18.

ad §. *166.* r) *Defendit his rationibus illius actus licentiam* Puf. I. 5. 9. & VIII. 1. §. 5. 6. & de O. H. I. 1. 24. & II. 12. ult.

gis crimen eſt, quam ſcriptura verborum blaſphemorum ab actuario judicii facta) comparari. Aut, ſi cædem innocentis ad meram executionem referre velis, quærerem differentiam inter necem hominis innocentis, & mandatum ſtuprum matri inferendum, cujus executionem ita gravem eſſe ac fœdam fatentur omnes, s) ut generoſum habeatur, mori malle, quàm ei patrando ſua membra accommodare. Uti enim hoc ſtuprùm ad legem poſitivam infrà referemus, ita homicidium haud dubiè lege naturali eſt prohibitum.

168. Reſtat ut videamus, an neceſſitas tribuat jus *ad auferendas res alienas?* Seu an hoc pacto committatur furtum? Varii hic procedunt variè. t) Alii enim *furtum committi* arbitrantur, *ſed nullâ pœnâ plectendum*, qui contradictionem ferè videntur involvere, delictum nominantes, quod nullam pœnam mereatur. *u)*

169. Alii *caſum neceſſitatis* in hâc quæſtione *non eſſe dabilem* putant, ſed argumentatione non firmiter inferente. *x*)

170. Alii furtum eſſe negantes, in ſingulis furti definitionibus aſylum quærunt. Hi enim non contrectari *rem alienam* ſtatuunt, *y*) reviviſcente hoc caſu communione primævâ; Illi dominum non eſſe *jure invitum* affirmant; *z*) Iſti non ſubeſſe *fraudulentam* contrectationem arbitrantur, quibus & nos adſtipulamur.

171. Quoniam ſcilicet in caſu extremæ neceſſitatis officia humanitatis mutantur in obligationem perfectam. Atque hoc, uti cum debitis limitationibus jam alii fuſius expoſuerunt, ac præterea

ad §. *167.* s) Ipſe Puf. de J. N. dd. ll.

ad §. *168.* t) *Prolixè* Puf. II. 6. §. 5. 6. 7. *Non omittendum hoc argumentum: Si neceſſitas dat jus in vitam alterius, multò magis in ejus res.*

u) *Hæc ſententia defenditur à multis Scholaſticis. Aliud autem eſt nulla pœna, aliud pœnæ mitigatio.*

ad §. *169.* x) *Ut Zieglerus* in notis ad Grotium.

ad §. *170.* y) *Ut, ni fallor, Grotius ipſe, cui aſſertioni obſtat obligatio de reſtituendâ poſteà re.*

z) *His obſtat, quod Domini injuſtitia non omnem pauperem liberet à furto, ſi nempe caſus neceſſitatis non adſit.*

reà ex dicendis ſuo loco *a*) pateſcet; Ita vel ipſi contradicentes concedunt, communiter indigenti, ut magiſtratum adeat, (indicio, perfectam ſubeſſe obligationem) conſulentes.

172. Unde profectò, ut uno verbo me expediam, qui in formatâ ſpecie furtum committi arbitrantur, furti definitionem ignorant.

173. Denique neceſſitas ſumma, vitæ amittendæ in quam ſine culpâ incidimus, jus concedit, *res alienas non pretioſiores noſtris perdendi*, ut tamen quandoque in partem damni veniamus & ejus æſtimationem ex parte alteri reſtituamus, unde dependet æquitas *legis Rhodiæ de jactu*, diſciſſio retium, in quæ navis mea impulſa eſt. *b*)

174. Cæterum difficilior eſt inſpectio, an *neceſſitas circa res noſtras amittendas* verſans ſimile jus in res alienas perdendas concedat? Nam uti neceſſitas hæc, niſi cum vitæ meæ periculo conjuncta ſit, pro ſummâ haberi non poterit, ita quod aliqui inde deducunt, ac ſi ei, qui pium bellum gerit, liceat occupare locum in ſolo pacato ſitum, ſi certum ſit periculum, ne hoſtis eum locum invadat; etiamſi cautiones ab iis addi ſolitæ obſerventur, magis tamen ad ea pertinet, quibus venia indulgetur, quàm quæ juris naturalis titulo defendi poſſunt.

175. Inter eos vero, qui in *ſtatu civili* vivunt, facilius defenditur, propter juſſum potiſſimum aut tolerantiam ejus, qui *τὸ κύριον* gerit, v. g. *deſtructio ædium tempore incendii, præſtatio cautionis de damno infecto, conceſſio itineris ad fundum meum* vicinorum fundis circumdatum, & ſi quæ ſunt ſimilia.

ad §. *171.* a) vide cap. 6. §. 20. ſeq.

ad §. *173.* b) Puf. II. 6. §. ult.

CAPUT III.

De

Officio hominis erga alios, & in ſpecie de cuſtodienda æqualitate inter homines.

SUMMARIA.

Officia hominis vel communia ſunt vel ſpecialia §. 1. Communia vel abſoluta vel hypothetica §. 2. 3. quæ diſtinctio tamen non magnum uſum habet in controverſiis definiendis, §. 4. quod oſtenditur. §. 5 -- 10. Inter abſoluta primum eſt, quod ex ſtatu humanitatis §. 11. id eſt æqualitatis oritur. §. 12. Æqualitas hæc vel naturalis §. 13. 14. vel moralis §. 15. (æqualitas malitiæ §. 16. 17.) vel Chriſtianiſmi §. 18. Præceptum huc pertinens: ALIUM HOMINEM TANQUAM ÆQUE HOMINEM TRACTA §. 19. Eſſe hoc præceptum in hac claſſe generale. §. 20. 21. Huc non pertinet æqualitas libertatis ſeu poteſtatis. §. 22 -- 27. Ex noſtro præcepto fluunt quatuor ſpecialia: §. 28. 29. duo negativa §. 30. 31. & duo affirmativa. §. 32. 33.

§. 1.

SEquuntur officia hominum *erga alios* homines. Quæ quidem vel dirigunt homines viventes *in certâ ſocietate, a*) vel reſpiciunt homines quosvis, *in quacunque ſocietate* vivant.

2. *Communia* hæc vel immediatè ex Dei voluntate ortum trahunt, citra & ante omnem conſenſum humanum, vel præſupponunt jam pacta & conventiones hominum.

3. Poſſes adeò illa vocare *abſoluta*, hæc *hypothetica*. Quod ſi tamen illa *connata*, hæc *acquiſita* appellare velis, non refragabimur,

---

ad §. 1. a) *de his agemus* lib. 3.

mur, cum abſolutis correſpondeat obligatio connata, hypotheticis acquiſita. *b*)

4. Ferè enim doctrinæ cauſa *c*) diſtinctio hæc præceptorum reperta eſſe videtur, non magnum adeò momentum allatura ad controverſias definiendas.

5. Quod enim affertur, *d*) inter obligationes â ſuperiore injunctas, & eas, quæ ex mutua conventione oriuntur, *id videri diſcriminis*, quod hæ quidem ſtatim aliquem non amplius ſtringant, quando alter prius ab iisdem diſceſſit; illæ autem adhuc tenere poſſint ad quid præſtandum, licet alter in officio mutuo reſpondere deſierit, idque quia per autorem obligationis penſari poteſt, quod iſte minus juſto habet, paululum obſcurius eſt. *e*)

6. Sicut & illud, quod hactenus tamen obligatio ad exercenda adverſus alterum officia juris naturalis, ututâ ſupremo numine injuncta, conveniat cum obligatione ex quavis conventione ortâ, quod ubi unus ab eâ diſcedat, idem ab altero illa officia poſtulare amplius nequeat, & præterea hic jus accipiat, iſtum per vim ad ſatisfactionem adigendi.

7. Quod ſi tamen, uti videtur, iſte horum eſt ſenſus, in utrisque præceptis me illi, qui eadem primus violavit, nunquam obligari, obligari tamen poſſe extra ordinem ſuperiori in præceptis abſolutis, dari poſſunt inſtantiæ non unæ.

8. Verum eſt: poteſt Superior me adigere, ut lædenti, cui aliàs in ſtatu naturali, quamdiu in ſtatu læſionis manebat, non obligabar, læſionem citra ſatisfactionem ab ipſo factam condonem. Cæterum uti hæc voluntas ſuperioris regulariter & citra revelationem pecu-

ad §. 3. b) *vide ſupra l. 1. c. 1. §. 114. & 138. Adde Puf. III. 1.1.*

ad §. 4. c) *ad oſtendendum connexionem capitum.*

ad §. 5. d) *à Dn. Pufend. III. 2.2. cujus verba hic recenſentur §. 5. & 6.*

e) *Clarior enim res fuiſſet, ſi Dominus Pufendorffius appoſuiſſet exemplum.*

ad §. 8. f) *Hic reſpondetur ad §. 5. de differentia utriusque obligationis.*

peculiarem non præſumitur, ita eadem non ſaltem in præceptis abſolutis, ſed & hypotheticis locum ſibi vindicare poteſt.

9. Nam quis neget, DEUM aut alium imperantem ſubjectum ſibi cœteris paribus adigere poſſe, ut alteri etiam à contractus fide recedenti fidem ſervet, aut rem propriam ipſi eam reſtituere nolenti condonet? &c. *g*)

10. Rurſus quod dicitur, *h*) abſtrahendo à tali ſuperioris ſpeciali voluntate, in utrisque præceptis lædenti me ad officium reciprocum non teneri, id in obligatione inter pares ſaltem, aut intuitu obligationis, quâ ſuperiores homines tenentur inferioribus, haud quaquam vero, niſi principia Monarchomachica ſequi velimus, in obligatione, quâ inferiores ſuperioribus obſtricti ſunt, procedit, ſive hoc caſu obligatio oriatur ex præcepto hypothetico ſive ex abſoluto. *i*)

11. Inter *abſoluta* vero præcepta id omnium primum *l*) eſſe videtur, quod ex ſtatu hominum oritur, quem ſuprà diximus ſtatum *humanitatis*.

12. Quæ cum in omnibus in univerſum, ſeu imperantibus ſeu parentibus exiſtat, hactenus *æqualitatem* aliquam inter eos gignit. *m*)

13. Et hæc *æqualitas* quidem diverſimodè declarari poterit, partim ex *dictamine rationis*, partim in ſubſidium aſſumtâ *revelatione*.

ad §. 9. g) *Obligatio vero rem alienam reſtituendi fluit ex Dominio, Dominium præſupponit pactum.*

ad §. 10. h) *Reſponſio ad* §. 6. *de convenientia utriusque obligationis.*

i) *Non enim poſſunt ſubditi quà tales principem lædentem lædere, aut officia humanitatis deneganti denegare, aut promiſſa non ſervanti eadem non ſervare, aut eum ad ſatisfactionem in his omnibus cogere.*

ad §. 11. l) *Dn. Pufend.* III. 2. *iſtud conſiderat tanquam præceptũ ſpeciale, ex quo nullum aliud profluat, quin & eidem præmittit præceptum de non lædendis aliis.* Vide d. l. 3. c. 1. 2. 3. ab initio.

ad §. 12. m) *Hinc proverbium:* Ich bin kein Hund. Ich bin ſo wohl ein Menſch als du.

tione. Priori modo vel ſecundum naturam hominis *rectam*, vel ſecundum *corruptam*.

14. Nam ſi initio conſideres *eſſentiam hominis* & *exiſtentiam* quà *animal* eſt, ad eandem ſtirpem omnes homines referunt originem, eodem modo propagantur, naſcuntur, moriuntur, naturæ ſuperflua in fœditatem converſa ejiciunt, *n*) fortunæ ludibrio omnes ſunt obnoxii &c.

15. Sed hæc quidem *æqualitas naturalis* ferè homini cum beſtiis eſt communis, nullamque adeô ex ſe regulam vitæ producere apta, unde magis huc facit *æqualitas juris*, & quà ſunt *homines*, quod nimirum omnes, quantiscunque animi, corporis aut fortunæ bonis antecellant alios, non minus tamen juris naturalis officia adverſus illos exercere debeant, ac ipſi ab aliis eadem expectant, nec plus licentiæ ipſis concedatur alios injuriâ afficiendi; quod item illi qui carent abundantiâ bonorum corporis, fortunæ, ac animi, non ſint deterioris conditionis circa fruitionem communis juris quàm alii.

16. Quodſi inſuper *ſtatum hominis corruptum* ſpectemus, deprehendemus inſuper *æqualitatem malitiæ*, qua homines adulti æquè pollent viribus alios lædendi, & ipſis damnum inferendi, ſi non violentia, ſaltem dolo & fraude.

17. Cave tamen hanc ultimam æqualitatem hic principaliter conſideres, quod fecit Hobbeſius, cum potius debeat occupare locum appendicis.

18. Inter *Chriſtianos* verò huc omninò facit *à lumine Scripturæ* dependens *æqualitas Chriſtianiſmi*, quod v. gr. amici DEI non nobilitate, potentia, aut opibus, ſed pietatis ſinceritate, ad quam omnes æque tenentur, æſtimari debeant, ac in extremo judicio, præmiisque ac pœnis poſtumis nulla ſit ratio habenda eorum, quibus in vitâ humanâ mortales præ aliis ſe efferunt. *o*)

ad §. 14. n) Hinc proverbium: An einen Ort gehen/ da der Käyſer in Perſon erſcheinen muß.

ad §. 18. o) Huc pertinet proverbium: Am Jüngſten Tage gilt eine Handſchrifft ſo viel als baar Geld.

19. Ex his itaque quas hactenus diximus æqualitatibus, potiſſimum verò ex æqualitate juris oritur *præceptum generale*, officia omnium hominum inter ſe dirigens: ALIUM HOMINEM TANQVAM ÆQVE HOMINEM TRACTA.

20. Eſſe verò hoc præceptum in iſta claſſe *generale*, *p*) non ſolum oſtendent concluſiones reliquorum exinde deducendorum, ſed maximopere probat effatum Salvatoris, ſummam legis officia erga alios dirigentis hanc eſſe docentis. *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*.

21. Unde quemadmodum cum hâc Chriſti formulâ noſtra fere coincidit, ita affines utrique ſunt aliæ ejusdem periphraſes, puta: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, item: *Quod quisque juris in alterum ſtatuerit, ut ipſe eodem jure utatur*, quamvis non ſint ita evidentes, & poſterius hoc in jure Romano multò uſurpetur anguſtius. *q*)

22. Non confundere autem cum eâ, quam hactenus expoſuimus, æqualitate debemus *æqualitatem libertatis* ſeu *poteſtatis*, per quam hactenus omnes homines naturaliter ita æquales intelliguntur, quod citra antegreſſum factum *r*) aut pactum humanum nemo poteſtatis quid in alterum habeat, ſed quilibet ſuarum actionum & virium ſit moderator.

23. Hæc enim æqualitas non eſt inter omnes homines, ſed eos ſaltem, qui vivunt in ſtatu naturali.

24. Ei vero oppoſita *inæqualitas*, etſi inter eos potiſſimum deprehendatur, quos jam ſuprà vivere diximus in ſtatu civili, non tamen omnis poſt civitates demum fuit introducta, ſed ex parte provenit à ſtatu patrum familiâs, civitates antegreſſo, ut infrà ſuo loco demonſtrabitur.

25. Hinc

ad §. *20.* p) *vide modo dicta* lit. l.
ad §. *21.* q) *tit. ff. quod quisque juris. Confer ſuprà l. 1. c. 4. §. 18.*
ad §. *22.* r) *Per* factum *reſpicio ad patriam poteſtatem, quæ ex facto educationis oritur, quamvis Dn. Pufend.* III. 2. 9. *facti & pacti vocem videatur ſynonymicè uſurpaſſe, quia ipſe & patriam poteſtatem ex pacto deducit. Dicemus ſuo loco.*

25. Hinc ſuâ ſponte fluit, quod præceptum noſtrum etiam inter eos, qui quoad libertatem inæquales ſunt, obtineat, ſunt enim & hi æquè homines inter ſe.

26. Id tamen notandum, præceptum noſtrum inter eos, qui in ſtatu naturali vivunt, plerumque *s*) mutuò producere jus perfectum, inter eos autem, qui vivunt in ſtatu civili, illos, qui imperium habent, obligare ſaltem imperfectè.

27. Quin & in ſtatu civili officia civium inter ſe ex hoc præcepto propullulantia ſœpius ab imperante pro diverſitate utilitatis Reip. limitari ſolent.

28. Ut igitur eò melius intelligas, quid per præceptum de cuſtodiendâ æqualitate hic inculcetur, reſolvemus idem in præcepta *quatuor ſpecialia*, duo negativa, duo affirmativa.

29. Scilicet is æqualitatem obſervat, qui nec ſibi plus quàm alteri, nec alteri minus quàm ſibi, *t*) ſed æqualia utrobique tribuit.

30. Itaque *primum negativum* præceptum inculcat, ne mihi plus tribuam quàm alteri, quod fit per *ſuperbiam. u*)

31. *Alterum negativum* vult, ut ne alteri minus tribuam, quod fit per *læſionem. x*)

32. *Primum affirmativum*, ut alteri æqualia exhibeam citra pactum, quod fit per *officia humanitatis*.

33. *Secundum*, ut alteri æqualia præſtem poſt pactum, quod fit *ſervando promiſſa*. De ſingulis ſeorſim.

Aa 2 CAPUT

ad §. *26*. s) *Propter officia humanitatis, de quibus infrà c. 5. §. 16.*

ad §. *29*. t) *Prius fit per exaltationem ſui, poſterius per depreſſionem alterius.*

ad §. *30*. u) *Per hanc mihi aliquid appono.*

ad §. *31*. x) *Per hanc alteri quid aufero.*

Caput IV.

De

Vitanda ſuperbia.

SUMMARIA.

Primum præceptum negativum: VITA SUPERBIAM §. 1. *Superbia quid?* §. 2. 3. *Quotuplex?* §. 4. 5. 1. *Superbia ſimpliciter* §. 6. 2. *Stulta ſuperbia* §. 7. 8. 9. 3. *Contumelia* §. 10. 11. *Contumeliæ ſpecies* §. 12. 13. 14. 15. *Aliter contumeliæ vox ſupponitur à JCtis Romanis.* §. 16. *Doctrina de ſervis naturâ orta ex ſuperbia* §. 17. *Oppoſitum ſuperbiæ modeſtia.* §. 18. 19.

§. 1.

IN primo itaque præcepto negativo: VITA SUPERBIAM, *a*) initio ex dictis facile cognoſci poteſt, quid ſit *ſuperbia*. Nam ſenſus præcepti noſtri eſt, ut ne quis, cui peculiare jus non eſt quæſitum, plus ſibi quam reliquis arroget, ſed alios æquo ſecum jure frui permittat.

2. Ergo *ſuperbia* eſt vitium, quo quis ſibi ſine juſta cauſa plus tribuit quàm aliis.

3. Uti enim illi ad ſocietatem quam maximè ſunt idonei, qvi facile eadem omnibus permittunt, ita planè inſociabiles ſunt, qui, dum aliis ſeſe ſuperiores exiſtimant, omnia licere ſibi ſolis volunt, omnia ſibi ignoſcunt, nihil aliis remittunt, & ante cæteros honorem ſibi arrogant, partemque præcipuam ex rebus in medio poſitis, ubi nullo præ reliquis jure eximio pollent, lapidibus aſperis & angulofis ad ædificia incommodis, omninò ſimiles.

4. Exe.

ad §. 1. a) *Hoc præceptum ſub præcedenti ipſe Dn. Puſend. comprehendit* l. 3. c. 2. §. 4. 6. 7.

4. Exerit vero ſuperbia in homine ſe dupliciter, vel *absque*, vel *cum contemtu* aliorum ſignis exterioribus, factis, *b)* verbis, vultu, riſu, dono, *c)* pictura &c. declarato.

5. Utraque, ſed potiſſimum tamen prior vel rationibus quibusdam nititur & *prætextibus*, non juſtis *d*) quidem, ſed ſaltem plauſibilibus, *e)* à virtutibus corporis & ingenii, item honore & divitiis deſumtis, vel ne quidem prætextus allegare poteſt.

6. Differunt hæ ſuperbiæ ſpecies gradibus. *Quæ* prætextus habet, *infimum* gradum obtinet, hominesque non reddit planè inſociabiles, ac ſæpius cæteris paribus *f*) inter homines excuſationem præbet, quam poſſes adeò diſtinctionis gratiâ nominare *ſuperbiam ſimpliciter*.

7. Quæ rationibus omnibus caret, absqve contemtu tamen, *medio* loco eſt poſita, quando quis, cum nihil cogitet ſibi ineſſe meriti, propter quod æſtimetur, gloriam in uſurpatione putat conſiſtere, quaſi qui illius ſibi plus arrogent, ejusdem quoque plus habeant.

8. Hoc vitium tam abſurdum eſt, ut vix credibile ſit, dari, qui ita ſe proſtituerent, ni multi eſſent aſſentatores, qvi vanâ ſuâ laude hebetiores in iſtanc ſuperbiam propellant. Nam & per ſe ſtultum eſt, propter nihil ſe magni æſtimare, & alios omnes pro ſtultis habet, qvi credit, qvod ipſum citrà rationem ſint æſtimaturi.

 9. Igitur

ad §. 4. b) *Huc etiam refer, ſi detur levior alapa,* Naſenſtüber ꝛc. *Quatenus enim per ea dolor corpori non infertur pertinent ad meram contumeliam, non ad cap. ſeq.*

c) *Vel ratione modi donandi, vel ratione perſonæ, quæ donat aut cui donatur, vel ratione rei quæ donatur.*

ad §. 5. d) *Quia non tollunt æqualitatem humanitatis.*

e) *Comparativè, & quatenus aliorum ſuperbia, major eſt, qui hos prætextus non habent. Vel quia hæ prærogativæ aptitudinem faciunt ad imperandum, etſi jus non tribuant.*

ad §. 6. f) *Si nempe non ſit cum contemtu conjuncta.*

9. Igitur non facile excuſationem præbet ut prior ſpecies, neqve tamen inter homines pœna in eandem ſtatuta, cum ſibi magis qvam aliis noceant, qvi hoc vitio affecti ſunt. Unde miſeratione potius digni videntur, qvam indignatione, & riſum magis aliorum cient qvam iram. Hinc & ſæpius aliorum delectationi inſerviunt. Poſſes adeo hoc genus vocare *ſtultam ſuperbiam*.

10. Sed qvæ inſuper alios contemnit, *injuria intolerabilis* eſt, qvia per eam aliorum animi aſperius in iras ac ulciſcendi libidinem concitantur, adeo ut multi deprehendantur, qvi vitam malint præſenti periculo exponere, multo magis pacem adverſus alios abrumpere, qvàm contumeliam inultam pati. Quippe cum per hanc alter intendat violare exiſtimationem, cujus integritate & vigore omnis animi voluptas conſtat.

11. Qvapropter, uti hæc ſuperbia, juſtam belli cauſam præbet, ita in Civitate juſtis pœnis coërcetur. Accedit enim quam proximè ad læſionem præcepti ſeqventis, *g*) & à gentibus communiter peculiaris delicti, *contumeliæ* vel *injuriæ* nomen ipſi eſt impoſitum.

12. Poſſes verò *contumeliam*, abſtrahendo à legibus civilibus, *h*) non incommodè diſtinguere in eam, quæ fit *absque exprobratione defectus* alicujus in altero, ut ſi qvis variis vultus, manuum, & aliis membrorum corporis figuris alteri illudat; vel quæ alteri *defectus quosdam* vel verbis vel factis, puta habitu, pictura, &c. *exprobrat*.

13. *Poſterior* hæc vel exprobrat alteri defectus *naturales*, vel vitia *moralia*.

14. Differunt hæ tres ſpecies iterum gradibus, prima *gravis*, altera *gravior* eſt, tertia *graviſſima*.

15. Simul patet vulnerationem, verberationem, occiſionem, cum non famam & gloriam per ſe impetant, magis pertinere ad cap. ſequens.

16. Quod

ad §. 11. g) *Quomodo verò differat ab ea,* vide cap. ſeq. §. 5. & 10.

ad §. 12. h) *Quæ dividunt in realem & verbalem.*

ad §. 15. i) *vide ibi §. 6. & 11.*

16. Qvod vero eædem à JCtis Romanis ad *Injuriam* relatæ fuerint, fortè exinde, factum eſt, qvod damni per hæc facta dati in libero homine æſtimatio non eſſet ordinaria, adeoque non videretur qvadrare ad actionem Legis Aquiliæ, *l*) veram rerum & communem æſtimationem intendentis. Retulerunt ergo ad actionem injuriarum, in qvâ qvoniam exiſtimationis, tanqvam boni extra commercium poſiti qvaſi æſtimatio permitteretur actori, non videbatur inconveniens, ſi ſimile quid concederetur actori in bono ſanitatis & integritatis membrorum læſis.

17. Ex dictis etiam colligitur, meritò explodendam illam ſententiam, ex Græcis antiqvis hauſtam, qvâ qvidam homines *naturâ ſervi* ſtatuuntur, *m*) id qvod adversâ fronte cum æqualitate hominum naturali & tranquillitate communi pugnat, qvatenus ii, qvi ſe natura liberos & ſapientes arbitrantur, in ſervos naturâ tanquam ſtupidos & barbaros imperium prætendunt.

18. Oppoſita ſuperbiæ eſt *modeſtia*, *n*) ſemper veræ generoſitati comes, qvæ conſiſtit in reflexione, qvam facimus ſuper infirmitate naturæ noſtræ *o*) & erroribus, *p*) qvos olim potuimus commiſiſſe aut deinceps poterimus committere, qvi non minores ſunt iis, qvi ab aliis committi poſſunt.

19. Per

ad §. 16. l) *Quæ alias cap. ſeq. damna perſequitur.*

ad §. 17. m) *Quamvis enim hæc doctrina Ariſtotelis communiter exponatur de aptitudine, unde tolerari poſſet; Græci tamen talem aptitudinem intellexerunt, quæ ipſis tanquam gentibus moratioribus arbitrium & facultatem det illas gentes bello ſubigendi. Quam doctrinam in exercitium deduxit Ariſtotelis diſcipulus Alexander M.*

ad §. 18. n) Humilitatem *appellat Dn. Pufend. Quia tamen ſuperbiæ oppoſitum deſcribitur, quod per id nos nemini præferamus, & verò humilitas plus intendat, nempe ut alios præferamus nobis, malui termino modeſtiæ uti. Accedit quod veram humilitatem planè ignoret Philoſophia, & iſta virtus ſoli Chriſtianiſmo videatur eſſe propria.*

o) *Quod poſſimus facilè amittere bona corporis & fortunæ & animi naturalia.*

19. Per hanc enim efficitur, ut nos nemini præferamus, reputantes, cœteros æqvè benè ſuo libero arbitrio ac nos uti poſſe, cum eo æqvè polleant. Hujus enim legitimus uſus unicum illud eſt, quod homo pro ſuo reputare poſſit, & quo ſeſe *q*) æſtimare aut deſpicere qveat.

Caput. V.

De

Non lædendis aliis, & de damno dato reſarciendo.

SUMMARIA.

Secundum præceptum negativum: NEMINEM LÆDE. §. 1. 2. Læſionis ambiguitas §. 3 -- 13. Ex læſione damnum oritur §. 14. unde præceptum: DAMNUM DATUM RESARCI. §. 15. 16. Damni variæ ſpecies §. 17 -- 26. Differentia noſtri præcepti à L. Aquilia §. 27. 28. Notabilia circa damnum per conſequentiam datum §. 29. 30. 31. Damnum dolo §. 32. 33. culpa §. 34. 35. 36. & caſu datum §. 37. 38. 39. Damnum cauſæ ſociæ §. 40. 41. Ordo plurium damnum ſimul dantium §. 42. 43. 44. 45. Differentia inter obligationem ad reſtituendum damnum & pœnam §. 46. Quænam delicta hoc præcepto cenſeantur prohibita. §. 47. Obligatio homicidæ §. 48. mutilatoris §. 49. Adulteri & adulteræ §. 50. ſtupratoris §. 51. furis & raptoris §. 52. Damnum actionum noxalium §. 53.

§. 1. *Alte-*

p) *Quoad bona animi moralia.* ad §. 19. q) *Non alios, unde peccabat Phariſæus. Legitimus verò uſus eſt, ſi homo ſe conferat cum beſtiis iſta libertate non gaudentibus,*

§. I.

A*Lterum a) præceptum negativum*, quod ex ſtatu humanitatis & præcepto de cuſtodiâ æqualitatis profluit, eſt: NEMINEM LÆDE.

2. Eſt hocpræceptum uti ambitu ſuo *latisſimum, b)* ita obſervatu *facillimum, c)* quin & maximè *neceſſarium, d)* quod citra illud ſocialis hominum vita nullo modo conſiſtere queat.

3. Cæterum *læſionis* vox eſt ambigua. *e)* Denotat enim 1. *denegationem juris cujuscunque* alteri debiti etiam ex obligatione imperfectâ, qui tamen ſignificatus eſt abuſivus. *f*)

4. 2. Sumitur pro *denegatione juris perfecti,* tam ex pacto denegantis nobis debiti, quam ſine eo; ita in contractibus læſio intercedere dicitur.

5. 3. *Pro denegatione juris tantum absque pacto ejus qui me lædit debiti*, ſive hæc denegatio intendat læſionem bonorum, quæ regulariter vi injuſta auferri nequeunt, qualis eſt honor & exiſtimatio mea, ſive eorum, quæ læſioni injuſtæ etiam ſunt obnoxia: ita me lædit, qui me contumelia afficit.

6. 4. Pro *læſione bonorum ſaltem poſterioris generis,* ſive hæc ſint bona corporis, ſive bona fortunæ; Ita vulneratio læſio eſt.

7. 5. Deniqve pro *læſione ſaltem bonorum fortunæ* v.gr. qvando qvis pecudem meam interficit, res alias corrumpit aut eas furto aufert.

8. *Primus ſignificatus* huc non ſpectat, non ſolum qvia abuſivus eſt, ſed & qvia qværimus hic ſpeciale aliqvod præceptum, non generale, tum qvia magis ſpectat ad caput ſequens.

9. Neque *ſecundus ſignificatus* eſt hujus loci, læſio enim, quæ in contractibus intercedit, pertinet ad præceptum de fide ſervanda.

ad §. 1. a) *Dn. Pufend. habet pro primo* III. 1. 1.

ad §. 2. b) *Obligat omnes homines.*

c) *Conſiſtit in omiſſione.*

d) *Magis turbat ſocietatem quàm reliqua, v.g. ſuperbia ſimplex, pactorum violatio, omiſſa præſtatio officiorum humanitatis.*

ad §. 3. e) *Harum acceptionum una ſemper eſt latior altera.*

f) *conf. c.1. l.1. §. 152.*

10. *Tertium* vero ab hoc capite alienum eſſe oſtendunt ea, qvæ diximus capite præcedenti. *g*)

11. Igitur ſuccedit *quartus*, qvi propriè huc pertinet. Unde ſenſus præcepti noſtri eſt: *Non corrumpas aut auferas alterius bonum corporis vel fortunæ, quod citra tuum pactum poſſidet, neve eum in uſu ejusdem impedias.*

12. Notanter dico, *quod citra tuum pactum poſſidet.* Muniuntur enim hoc præcepto non illa tantum, quæ immediatè nobis ipſa natura conceſſit, uti eſt vita, corpus, membra, pudicitia, libertas, *h*) ſed & idem præceptum ſe diffundit ad omnia inſtituta & conventiones, quibus aliquid homini acqviritur, ut ſunt regulariter divitiæ, modo non debeantur præciſe ex conventione lædentis. *i*)

13. Sed cui uſui nunc erit ſignificatus *quintus*? Illum addidi propter *Legem Aquiliam Romanorum*, quæ reſpiciebat ad ſolas divitias. Cur non & ad reliqua corporis bona, item ad pudicitiam, ex dictis capite præcedenti *l*) liquet.

14. Ex læſione vero *damnum* oritur, quod adeo hoc loco eſt *carentia boni alicujus ob alterius factum jure deſtitutum.*

15. Uti autem omnia præcepta negativa ſub ſe comprehendunt affirmativa, ita & conſeqvens præcepti noſtri eſt: DAMNUM DATUM RESARCI.

16. Si enim, ubi de facto qvis læſus fuerit, damnum ipſi gratis ſit devorandum, & qvi læſit, fructu ſuæ injuriæ ſecurè & citra refuſionem gaudere qveat, vanum & omnino inutile foret præceptum de non lædendis aliis.

17. Sed damnum varias diſtinctiones recipit. Eſt enim 1. vel *poſitivum*, cum alicui aufero, quod jam ejus eſt, ut ſi furtum committo, aut ædes ejus comburo; vel *privativum*, qvando intercipio lucrum, qvod juſtè ſperabat. *m*)

18 2.

ad §. *10.* g) §. 10. & 11.

ad §. *12.* h) *Addit Dn. Pufend. exiſtimationem ſimplicem, ſed hæc pertinet ad caput præcedens.*

i) *Ultima hæc verba etiam non habet Dn. Pufend.*

ad §. *13.* l) §. 15. 16.

ad §. *17.* m) *v. g. hereditatem.*

18. 2. Damnum vel cum *lucro lædentis conjunctum eſt*, ut in furto, vel *non eſt* conjunctum, ut in combuſtione ædium.

19. 3. Damnum datur vel *directo* in ipſa re, vel *per conſequentiam*, v. gr. in fructibus rei, &c.

20. 4. Datur vel *dolo* ſeu ex proæreſi, vel *culpa* ſive ex omſſione diligentiæ debitæ.

21. Et qvidem 5. vel *facto commiſſionis*, ut in furto, item ſi ignem ſupponam rei alienæ, vel *facto omiſſionis*, ut ſi ignem non extingvam, aut muniam, cum hæc facere debuiſſem.

22. 6. Qvoad factum commiſſionis, vel lædo alterum *immediatè* per meum corpus, ut ſi manu rem alterius rumpam aut lacerem, vel *mediantibus* aut *cauſis naturalibus*, ut ſi gladio, fuſte, igne rem alterius perdam, aut *hominibus*, ut ſi per emiſſarios ipſum lædi curem.

23. Unde 7. Damnum do vel *ſolus* vel ut *cauſa ſocia*.

24. 8. Eaque vel ut *principalis* vel *minus principalis*, vel *æque principalis*. n)

25. Omnia hæc damna hujus loci ſunt, & in præcepto de damno dato reſarciendo includuntur.

26. Cujus adeo ſenſus eſt: *Ut de damno, quocunque modo ex his dato, læſo, vel per reſtitutionem ipſius rei, vel, ſi hæc fieri nequit, ejus æſtimationis cum omni intereſſe ſatisfiat.*

27. Unde ſimul patet nova *differentia ab actione Legis Aquiliæ*. Hæc enim non coercet damnum *privativum*, niſi per conſeqventiam, hoc eſt, qvatenus damnum poſitivum præſupponit. o)

28. Deinde nec datur ob damnum, *quod cum lucro lædentis* eſt conjunctum. Ibi enim jam læſo peculiari actione erat proſpectum, furti puta, vi bonorum raptorum, interdicto unde vi &c.

 29. Porro,

ad §. 24. n) *Primi exemplum habes in jubente, ſecundi in exequente, tertii in duobus paribus.*

ad §. 27. o) *Unde dabitur quidem, ſi ſervum meum interficias, etiam intuitu hereditatis interceptæ. At ſi tantum abſq; damno poſitivo hereditatem intercipias, dabitur actio de dolo. Neque dabitur, ſi uſufructuarius vites non ſubſeverit.*

29. Porro, ut ad noſtri præcepti ſententiam recedamus, *de damno quod per conſequentiam datur*, in ſpecie notandum, illius æſtimationem tum demum præſtandam, ſi probabiliter valde bonum, quod peto, aliàs fuiſſem conſecuturus. Unde ſervo ab alio herede inſtituto, eoque, teſtatore vivente, ab alio interfecto, occiſor domino non præſtabit æſtimationem hæreditatis, præſtare vero tenebitur, ſi mortuo teſtatore id fecerit.

30. Similiter conſiderandum eſt, annon damnum per conſequentiam *meæ potius culpæ* annumerandum ſit. Unde regulariter, qui furtum frumenti fecit, domino pretium ſervorum, ablato frumento fame necatorum, reſtituere non erit obligatus. *p*)

31. *Utriusque requiſiti defectus* fortè in iſto exemplo latet, ſi piſcator retibus ablatis ſimul petat æſtimationem piſcium, quos interim, ſi retia non fuiſſent ablata, capere poterat. *q*)

32. Cum vero damnum malitia & *dolo* datum eſt, inſuper is, qui in ſtatu naturali vivit, ad cautionem læſo præſtandam, in ſtatu civili ad pœnam à principe patiendam eſt obligatus.

33. In ſtatu tamen naturali & hoc caſu ultro reſarcitionem offerenti & veniam petenti ea erit concedenda. *r*)

34. Si *culpâ* datum damnum ei, cui ex contractu non obligor, quæcunque culpa mea *s*) fuerit, reſarciendum erit damnum.

35. Quod ſi rem ex contractu detineam, tùm illam ſaltem culpam præſto, quam natura contractus fert. *t*) Unde ſi in re depoſitâ per negligentiam damnum dem, non tenebor, modo eâdem negligentiâ ſimul perdita fuerit res mea.

36. Accu-

ad §.30. p) l. 21. §. 3. ad L. Aquil.

ad §.31. q) l. 29. §. 3. eod.

ad §.33. r) *Non tamen propterea ſemper in ſtatu civili remittenda erit pœna.*

ad §.34. s) *Etiam leviſſima.*

ad §.35. t) *In contractibus enim quandoque ſibi quis imputare debet, qui cum negligente contraxit. Ubi vero quis in re mea citra contractum damnum dat, nihil eſt quod mihi imputetur. Accedit, quod in contractibus, in quibus non omnis culpa præſtatur, Dominus rei ex contractu utilitatem ſentiat.*

36. Accuratè enim loquendo, factum hoc meum tùm non eſt culpa, quia in depoſito majorem diligentiam alienis rebus non adhibere teneor, quàm adhibeo rebus meis.

37. *Caſus* autem, hoc eſt, ſi nec ex proæreſi damnum datum ſit, neque per omiſſionem diligentiæ debitæ, non præſtatur, ſed hunc, ut in proverbio eſt, ſentit dominus.

38. Unde non opus erit limitationem Doctorum addere, quod tenear præſtare *caſum, quem culpa mea, vel dolus praceſſit*, ut ſi rem apud me depoſitam invito Domino aliunde transferam, eaque à latronibus mihi auferatur. Hic enim non caſu, ſed culpâ meâ domino rei damnum datur, non enim debuiſſem rem depoſitam aliò transferre.

39. Quod ſi tamen pauper à locuplete per caſum fortuitum ſit læſus, *u*) liberalitati ipſius congruum erit, miſerum aliquo beneficio ſolari. Sed hæc obligatio pertinet ad caput ſeqvens.

40. Ut verò quis teneatur ad damnum reſarciendum tanquam *cauſa ſocia*, neceſſe eſt, ut revera cauſa damni fuerit, & momentum attulerit ad totum damnum aut ejus partem.

41. Igitur ubi quis ad ipſum actum, quo damnum fuit datum, realis aliquid operæ non contulit, neque, ut iſte ſuſciperetur, antecedenter effecit, neq; in partem emolumenti venit, is, licet occaſione iſtius actus aliquo peccato obſtringatur, ad reſtitutionem tamen damni non tenebitur. Huc pertinent qui v. gr. alienis malis *lætantur*, qui perpetratum damnum *laudant, excuſant*, qui antequam fiat, *optant*, dum fit, *favent* aut aſſentantur. *x*)

42. Ex his, qui *in impari gradu* damnum dederunt, *primò* ad damnum reſarciendum obligantur illi, qui principaliter id produxerunt, *his deficientibus* ii qui concurrerunt.

43. Adeoqve *primo* loco tenentur, qvi *imperio* aut alio modo ad neceſſitatem accedente ad factum impulerunt. *Patrator* facinoris, cui miniſterium detrectare non licuit, *inſtrumenti* ſaltem

 ratio-

ad §. *39.* u) *v. g. ſi dives, quem aggreditur alter, dum ſe defendere vult, adſtantem pauperem lædat.*

ad §. *41.* x) *Poſſunt tamen & hi puniri per* §. 46.

rationem habebit. Qui *citra neceſſitatem* ad facinus acceſſit, ipſe *primo* loco tenebitur, tum cæteri, qui ad facinus aliquid contulerunt.

44. Quod ſi à pluribus *in eadem cauſarum claſſe* conſtitutis idem actus profectus fuerit, in *actibus individuis*, ut ſunt incendium, perfoſſio aggeris & ſimiles, ſinguli tenebuntur in ſolidum, *y*) in *dividuis*, ut fit in vulneratione, ſinguli pro eo quod fecerunt, ſunt obligati, *z*) ſive utrobique cum conſpiratione, ſive citra eandem plures aliquod facinus perpetraverint. *a*)

45. Si tamen ab uno illorum qvi inæqualiter tenebantur, vel qvi ſinguli obligati erant in ſolidum, damni reparationem conſecutus fuerim, reliqvi liberantur, repeto enim hic rei meæ æſtimationem, qvam ſi habeo, non poſſum ab alio idem bis petere.

46. Unde inter obligationem ad reſarciendum *damnum*, & *pœnam*, multæ intercedunt differentiæ, cum ea, quæ hactenus diximus, in pœnis ferè ſe habeant aliter, ut in qvibus v. gr. laudatores & aſſentatores delicti pœnâ coerceri poſſunt, & ſæpius æqvali pœnâ notantur, qvi impari gradu damnum dederunt, & deniqve per pœnam unius reliqvi non liberantur, de qvibus ſuo loco.

47. Igitur per noſtrum præceptum prohibita ſunt quævis crimina, quibus aliis noxa infertur, ut ſunt *cædes, vulneratio, verberatio, rapina, furtum, fraus, vis*, item ſuo modo, & qvatenus *pudicitia* læditur, ac maritus alienæ prolis educatione oneratur, *ſtuprum*

ad §. 44. *y) i. e. ſi reliqui non facilè conveniri poſſint, vel non ſint ſolvendo, unus ex his tenetur damna data reſarcire. Nota tamen, abſtrahendo à Legibus Romanis, unius ſolutione reliqui liberantur, quia hic quærimus ſaltem de reſtitutione damni dati. In jure Romano vero actio ſimul eſt pœnalis.*

z) Ita ut v. g. qui fregit crura, non debeat præſtare damnum quo alter vulneravit brachium. Ita & Romani eum qui vulneraverat, cum alter occidiſſet, non conveniebant de ſervo occiſo.

a) Hanc diſtinctionem adhibet Dn. Pufend. III. 1. 5. & de O. H. c. 6. §. 8.

prum & *adulterium*. Etſi ex dictis facilè ratio dari poſſit, cur pleraq; horum non coerceat lex Aqvilia. *b*)

48. *Homicida* juſtas tenetur impenſas in medicos factas, & iis, quibus alimenta debebantur à defuncto, ſpem alimentorum, ſolvere, *c*) Lucri verò, quod occiſus facere poterat ſi vixiſſet, tanquam omninò incerti, hic non habenda erit ratio, uti nec vitæ in libero homine, bene tamen in ſervo.

49. *Qui mutilavit*, ſimiliter tenebitur ad impenſas in vulnus curandum factas, & æſtimationem ejus, quod jam, qui mutilatus eſt, minus lucrari poteſt, *d*) quanquam & hic, ſi accuratè velis loqui, abſtrahendo à legibus civilibus, non tam lucrum futurum tanquam res incerta æſtimari debeat, quam alimenta læſo per vulnerationem, ne ipſe in poſterum de iis ſibi proſpicere posſit impedito, ſuppeditari. *e*)

50. *Adulter* & *Adultera* indemnem debent præſtare maritum, de alendâ prole adulterina, non tamen, ut puto, legitimis liberis rependere, *f*) ſi quod damnum patiuntur ex concurſu ita ſuſceptæ ſobolis ad hæreditatem, etiamſi abſtrahamus à diſpoſitione legum civilium, circa ſucceſſionem liberorum adulterinorum, in bonis parentum; qvia partim hoc damnum non ſentiunt ab adultero, ſed à voluntate parentum, partim, qvia ita liberis legitimis ſaltem intercipitur lucrum futurum, maximam partem incertum.

51. *Qui*

ad §. 47. b) Conf. ſupra §. 13. & c. præced. §. 15. 16.

ad §. 48. c) *Sed hæc ſpes æſtimanda arbitrio judicis pro ætate defuncti atque eorum, quibus alimenta debentur, & intuitu viduæ, donec ad ſecundas nuptias pervenerit.*

ad §. 49. d) *Ita Dn. Puf.* III. 1. 8.

e) *Unde v. g. alimenta ſolvenda ſcribæ, ſi manibus ſit vulneratus, tabellioni, ſi pedibus.*

ad §. 50. f) *Diſſent. Dn. Pufend.* III. 1. 9. *cujus rationes, petitæ ex pacto matrimonii, videntur paululum longius quæſita eſſe, & pugnare cum natura pactorum in genere, cum pacta matrimonii ſint inter maritum & uxorem, quorum reſpectu liberi ſunt extrà pacta. Igitur mihi quidem placet ſententia Ziegleri, contra quam ibidem diſputatur.*

51. *Qui virginem imminuit*, vi aut fraude, tenetur ei rependere, qvanti minoris jam ipſi defloratæ valet ſpes nuptiarum, qvod fit, ſi aut ducat aut dotet. Qvæ ultro in meram libidinem, conſenſit, habet qvod ſibi imputet. Qvod ſi qvis virginem pactione matrimonii ad concubitum pellexerit, non ducere qvidem eam tenebitur, *g*) ſed in ſtatu naturali jam duxit.

53. *Fur* & *raptor* tenentur rem ſubtractam reddere, cum ſuo incremento naturali *h*) & cum ſequente damno & ceſſante lucro probabili, *i*) etiamſi pœnam inſuper furti aut rapinæ nomine cogantur ſuſtinere. *l*)

53. De Damnis inſuper à *ſervis* vel *animalibus noſtris* datis citra culpam noſtram, leges Romanæ *actiones noxales* dabant, qvæ, etſi ex noſtro præcepto non fluant, propterea tamen pro meris inventis juris civilis non erunt habendæ, ſed nituntur omninò æqvitate de præſtandis officiis humanitatis. De qvibus ſtatim.

Caput. VI.

De

Promiſcuis Officiis Humanitatis.

SUMMARIA.

P*Ræceptum primum affirmativum ; ALTERIUS HOMINIS UTILITATEM, QUANTUM COMMODE POTES, PROMOVE.* §. 1. *quod deducitur ex ſocialitate* §. 2. *&* *cuſtodia æqualitatis* §. 3. *&* *oſtenditur eſſe abſolutum* §. 4. *&* *locum etiam habuiſſe ante Dominia deſtincta.* §. 5 -- 10. *An & in ſtatu integritatis?* §. 11. -14. *Præ-*

ad §. 51. g) *Ut vult Dn. Pufend.* III. 1. 10. *ubi ſimul reſpondet ad objectionem de turpitudine pacti.*

ad §. 52. h) *v. g. cum vitulo.*

i) *v. g. hereditate, quam ſervus adire debebat.*

l) *Unde notatur mos judiciorum, ubi judices rem furtivam retinent.*

--14. *Præceptum hoc inter eos, qui in ſtatu naturali vivunt,* §. 15. *producit obligationem imperfectam* §. 16--19. *quandoque tamen perfectam* §. 20. 21. 22. *In ſtatu vero civili obligatio diverſo reſpectu imperfecta & perfecta eſt* §. 23. 24. 25. *Officia humanitatis ſunt vel indefinita* §. 26--29. *vel definita* §. 30. *Hæc* vel vulgaria, *quorum denegatio inhumanitas dicitur* §. 31--33. *eorum præſtatio autem fit in rebus innoxiæ utilitatis* §. 34. *Huc pertinent quæſtiones* (1) *de tranſitu perſonarum* § 35--37. (2) *de tranſitu mercium* §. 38. 39. (3) *de vectigalibus* §. 40. 41. (4) *de acceſſione ad littus, &* (5) *de admiſſione peregrinorum* §. 42. (6) *de receptione expulſorum* §. 43. (7) *de commerciis* §. 44. (8) *de admiſſione ad matrimonia* §. 45. (9) *de excluſione unius à re ad quam alii admittuntur* §. 46. vel beneficia §. 47. 48. *quibus correſpondet gratitudo* §. 49. 50. 51. *Ingratitudo vel ſimplex vel prægnans* §. 53--55. *An detur actio ingrati?* §. 56. 57. 58.

§. 1.

TErtium præceptum *ſpeciale* ex ſtatu humanitatis & lege de cuſtodiendâ æqualitate deſcendens, inter duo *affirmativa* verò *primum* eſt; ALTERIUS HOMINIS UTILITATEM, QUANTUM COMMODE POTES, PROMOVE. *a*)

2. Socialitati enim in totum non ſatisfacit, qui tantum abſtinet à læſione alterius, & ne alteri malè ſit, ſed tùm demum vita beata eſt & tranqvilla, ſi procuremus mutuo, ut nobis ſit benè.

3. In ſpecie verò *cuſtodia æqualitatis* hominem huc ducit. Cum enim homo deſideret non ſolum ea, ſine quibus ſubſiſtere non poſſit, ſed & aliis opus habeat, ut commodè vitam tranſigat, ea verò ſine ope aliorum conſeqvi neqveat, neqve aliqvorum ſaltem, ſed indiſtinctè qvorumlibet, etiam vilium aliàs, operæ indigere poſſit; peccaret in æqualitatem, ſi non ipſe etiam, quod

 ab

ad §. 1. a) *Conf. ad hoc totum caput Pufend.* lib. III. cap. 3.

ab aliis indiſtinctè poſtulat, aliis indiſtinctè iterum præſtare ſit paratus.

4. Retuli verò hoc præceptum inter *abſoluta*. Neqve te turbet, qvod pleræqve qvæſtiones ſpeciales præſupponant diſtinctionem dominiorum, omnis autem obligatio diſtinctionem dominiorum ſequens, ut infra *b*) docebimus, pertineat ad præcepta hypothetica.

5. Qvicqvid enim hujus ſit, id tamen certum eſt, præceptum noſtrum, quoad primam originem, in *ſtatu poſt lapſum etiam, ante diſtinctionem dominiorum* habuiſſe locum, ut adeò ſubſecutâ dominiorum diſtinctione novæ qvidem concluſiones acceſſerint, ſed ex iisdem tamen principiis ut antè deducendæ.

6. Nimirum promovetur alterius commoditas vel *re meâ, c*) vel *operis meis*.

7. His quidem vel *intuitu rerum ejus*, ut ſcilicet operis meis vel *augeantur, d*) vel *conſerventur. e*)

8. Vel *ſine reſpectu ad res ejusdem*, partim ut ſuccurram ipſi *adverſus injurias aliorum, f*) partim ut ſubſidia feram ipſi, in *corrigendis defectibus propriis*.

9. Sunt autem defectus illi vel *corporis*, ut conſilia ſuppeditem ſuſtentandi ſanitatem ejusdem, *g*) vel *animi*, ut ea qvæ neſcit doceam, aut aliis modis imperfectionibus *intellectus* ejus ſuccurram, *h*) tum à *peccatis* eum avocem, *i*) aut ſi peccatum ſit, amicè emendem.

10. Jam

ad §. 4. b) cap. 10.

ad §. 6. c) *commodando, mutuo dando, donando &c.*

ad §. 7. d) *in mandato, locatione operarum &c.*

e) *iterum in mandato, locatione & depoſito potisſimum.*

ad §. 8. f) *Per defenſionem & tutelam, quorſum adhuc hodiè inclinant fœdera Principum pleraq;.*

ad §. 9. g) *per medicinam vel certè per conſilia medica, præſcriptionem diætæ &c.*

h) *Si doceam, quomodo præjudicia ſint abjicienda, & in genere quomodo ſit ratiocinandum, aut quomodo debilitatibus judicii, ingenii, memoriæ debeat ſuccurrere.*

i) *per adhortationem ad virtutem &c.*

10. Jam facilè patet, officia hæc humanitatis, qvando commoditas alterius operis meis ſine reſpectu ad res ejusdem promovetur, etiam ante diſtinctionem dominiorum habuiſſe uſum.

11. In *ſtatu itaqve poſt lapſum* ſemper & fuit & eſt hujus præcepti uſus fertiliſſimus. Cæterum utrum & in *ſtatu integritatis* locum vindicaſſet ſibi, non ita facilè definietur.

12. Nam qvod attinet officia, quibus alteri re meâ aut operis meis ad conſervandas & augendas res ejus proprias ſuccurro, illa exulaſſent credo à ſtatu, in quo ob ſummam amicitiam nil niſi communio perpetua erat futura, ut infra *l*) demonſtrabitur fuſius.

13. Reliqva vero, qvibus alteri absqve intuitu rerum ſuccurro, officia, ut ex exemplis modo allatis patet, præſupponunt imperfectionem phyſicam, aut moralem, vel in eo cui officia præſtantur, vel in aliis: quales imperfectiones in ſtatu iſto perfecto omninò abfuiſſent.

14. Niſi fortè ad ejusmodi officia velis recurrere, quorum deſiderium non adeo magnam imperfectionem involvit, v. gr. ut erranti viam commonſtrem, *m*) ut lumen de lumine meo accendam *n*) &c. Quamvis & de his ſit cogitandum ulterius.

15. Exerit autem ſe præcepti noſtri efficacia aliter inter eos, qui in *ſtatu naturali* vivunt, aliter inter eos, qui degunt in *civili*.

16. Inter *illos regulariter* producit *obligationem imperfectam* ſaltem, & hoc modo à reliquis præceptis omnibus differt, unde et-

Cc 2 iam

ad §. 12. l) cap. 10.

ad §. 14. m) *videndum tamen, an in ſtatu integro homines non habuerint facultatem divinandi, aut an ibi peregrinationes fuiſſent?*

n) *Quod quis apprehendendo, ſibi appropriaverit.* vid. c. 10. §. 76. & 82. *Quanquam & hic fortè dici poſſit, lumen iſtud fuiſſe proprium factum intuitu conſumtionis, manſiſſe commune intuitu accenſionis. Videndum etiam, an in ſtatu integritatis futuræ fuiſſent tenebræ?*

iam, qui adverſus hoc præceptum peccat, *inhumanus*, non *injuſtus* dici conſvevit.

17. Cum enim hoc præceptum jubeat ſæpiſſimè, alterius utilitatem tantum, non neceſſitatem promovere, & talem quidem, cujus defectum, ſi unus nolit, facilè alii poſſint ſupplere, inde non opus erat, ut ſinguli homines obligarentur perfectè, ſed magis erat glorioſum & ad eliciendum amorem aliorum, ac declarandum amorem proprium, magis aptum, ut relinqueretur pudori hominum præſtatio talium officiorum, ad quæ ab altero cogi non poſſent.

18. Accedit quod in iis officiis, quæ cum labore noſtro aut detrimento aliquo ſunt conjuncta, non opus ſit ſemper propriam commoditatem poſtponere alienæ, ſed hic ſæpius valeat regula vulgata: quod recta charitas incipiat à ſe ipsâ. Jam cum quilibet in ſtatu naturali propriorum commodorum ſit juſtiſſimus arbiter, non poterat ſine turbâ totius humani generis alteri officium petenti, adverſus denegantem, & ad propriam utilitatem provocantem, concedi remedium coactivum.

19. Et qvid verbis eſt opus? ipſa *æqualitatis cuſtodia* inculcat, præceptum hoc regulariter nonniſi imperfectè obligare. Quoniam enim ad hujusmodi officia exhibenda indiſtinctè omnes homines ob communem ſtatum humanitatis obligantur, non obſervata fuiſſet æqvalitas, ſi in cauſa communi absque ſufficienti ratione *o*) indigens unum præ reliqvis eligere & ad hæc officia exhibenda præ reliqvis voluiſſet cogere.

20. Cæterum hæc ita procedunt *regulariter*. Nam poterit etiam inter eos, qui in ſtatu naturali vivunt, contingere, ut obligatio ad officia humanitatis præſtanda evadat perfecta. Sed quando? Reſponſio in promptu eſt, ſi ceſſent rationes modo dictæ, quæ inefficacis obligationis cauſæ ſunt.

21. Inde ut *perfectè* quis obligetur, tria conſtituenda erunt requiſita (1.) ut is qui officium humanitatis poſtulat, absqve ejus

ad §. 19. o) Qualis eſt in cap. ſeq. pactum, ne ex eo des inſtantiam.

ejus conſecutione ſit *interiturus*, (2.) ut non æque *ab aliis* hominibus poſſit ea, qvæ deſiderat conſeqvi, (3.) ut is à quo officium exigitur, non ſit in *pari neceſſitate* conſtitutus; Atque hoc eſt quod ſuprà *p*) diximus, ſummam neceſſitatem officia humanitatis mutare in jus perfectum.

22. Exemplum cape. Fingamus duos Patres familiàs diverſæ nationis, nullaqve ratione particulari ſe attingentes, & ſolo humanitatis vinculo ligatos in regionem deſertam per naufragium ejici, ſimul verò ejici res uni ſaltem proprias ad vitam & ſuam & ſocii ſuſtentandam abunde ſufficientes; Tum ſanè hic perfectè obligabitur ſocio de abundantia ſuâ ſuccurrere.

23. Atqve hæc de ſtatu naturali. In *ſtatu Civili* autem ea, qvæ hactenus diximus, in univerſum non procedunt. Sed hic qvidem *ſuperiores* ab inferioribus hæc officia jure perfecto poſtulant, qvanqvam accuratè loqvendo, tum nec ſint amplius officia humanitatis, quia non ex communi humanitatis ſtatu, ſed ex ſtatu ſpeciali ſubjectionis, qvi plerumqve pactum ſpeciale præſupponit, fluunt, & jure imperii poſtulantur.

24. Qvod vero *ſubjectos inter ſe relatos* attinet, retinent hæc officia eorum reſpectu ſuam naturam, ita tamen, ut imperans ob utilitatem communem poſſit & hic per legem ei, cui ejusmodi officia debentur, actionem in certis caſibus concedere, *q*) aut alio modo *r*) debentem officia ad eorum præſtationem adigere, qvamvis tunc iterum nomen officiorum humanitatis amittant.

25. Deniqve qvod officia humanitatis ſpectat, qvæ *ſubjecti ab imperante* qvà tali exigunt, ea quidem naturam communem intuitu obligationis imperfectæ retinent, ſed in eo tamen à reliqvis officiis imperantis *s*) non differunt, cum ſubjectis, quà talibus, adverſus imperantes, nulla planè poteſtas cogendi competat.

ad §. *21.* p) cap. 2. hujus libri §. 180.

ad §. *24.* q) vide cap. præced. §. ult. ubi exemplum.

r) *Si injungat v. g. per modum præcepti dationem eleemoſynarum.*

ad §. *25.* s) *v. g. ex cap. præced. & ſequente ortis.*

26. Hactenus de officiis humanitatis in genere. *Diviſionem* eorundem ſimul tradidimus ſuprà, *t*) ſed obiter & tanquam aliud agendo. Diſtinctiorem meditationem meretur alia, priori illi non multum abſimilis. Officia humanitatis exhibentur vel *indefinitè*, & ſine reſpectu ad certos homines, vel definitè, certis hominibus utilitatem procurando.

27. *Indefinitè* aliorum commodum promotum it, qvi animam ac corpus probè excolit, ut utiles abs ſe actiones in alios proficiſci qveant, aut ſi per ſolertiam ingenii talia inveniat, quibus vita humana reddatur inſtructior. *u*)

28. Unde contra hoc officium *peccant*, qvi nullam artem honeſtam addiſcunt, animamqve pro ſale habent, ne putreſcant, numerus tantum & fruges conſumere nati, & id farinæ alia otioſa terræ pondera.

29. Viciſſim illis, qvi de mortalium genere benè mereri inſtituunt, cæteri hoc *debent*, ut ipſis ne invideant, nec præclaris eorundem cònatibus remoram injiciant. *x*) Tum, ſi alia non ſit via, paria cum ipſis faciendi, ſaltem celebritatem memoriæ, famæqve eorum, qvi præcipuus laborum fructus eſt, promotum eant.

30. *Definitè* aliorum utilitati inſervimus vel *abſque detrimento* aut moleſtiâ noſtrâ, vel *cum impenſâ* aut operâ laborioſâ. Illud *vulgaris humanitas* dicitur, hoc *beneficium*.

31. Qvod *vulgarem humanitatem* concernit, id axioma de eâ venit notandum: *Qui eam denegat alteri vel invidet, inſigniter malus & inhumanus habetur.*

32. Cujus is eſt ſenſus, qvod eo ipſo ſe reddat indignum, cui officia humanitatis iterum exhibeantur.

33. Cave

ad §. *26.* t) §. 6. ſeq.

ad §. *27.* u) *vide* cap. 2. hujus libri §. 61. ſeqq. *Unde pertinet hoc præceptum ſimul ad cap. iſtud 2. vel declarat potius, quoniam omnis obligatio hominis intuitu ſui ipſius ad ſocialitatem reſpicit, ad quod præceptum ſpeciale ea pertineat, nempe ad præſens caput.*

ad §. *29.* x) *aut eos pro more ſeculi noſtri, ſtatim tanquam novatores traducant.*

33. Cave tamen putes, dum vocem inſignis malitiæ audis, ac ſi propterea in ſtatu naturali extra caſum neceſſitatis, ab eo, cui vulgarem humanitatem negavit, qvis poſſit bello peti; hoc enim repugnat iis, qvæ de officiis humanitatis in genere docuimus modo, *y*) etſi, ut iterum ex dictis patet, in civitate ejusmodi inhumanitas pœnis coërceri poſſit.

34. Qvæ verò ſic præſtantur officia, vocari ſolent *res innoxiæ utilitatis*, qvalia ſunt erranti comiter monſtrare viam; lumen alteri de ſuo lumine accendere; concedere hauſtum aquæ; integram rem qvam ſolus conſumere neqveo, relinqvere aliis &c.

35. Ab his obſervationibus *z*) dependet definitio variarum *controverſiarum*, à ſcriptoribus Juris Naturalis paſſim agitatarum. I. de *tranſitu* per noſtrum territorium, tam terreſtre, qvam maritimum. De hominibus ſingulis & paucis, ferè non eſt dubium, qvod eis ex juſta cauſa tranſitum petentibus, illum denegare velle maximè inhumanum ſit. De magno exercitu, aut aliàs *majoribus copiis*, res non caret controverſiâ.

36. Videtur tamen hic ſubtiliter magis qvàm utiliter diſputari. Nam exempla in hac qvæſtione adducta *a*) caſus referunt, neceſſitatem ſummam haud præſupponentes. Ergo, etiamſi in illis tranſitus petentibus inhumaniter fuiſſet denegatus, modo denegationi non addita eſſet contumelia, nullam illi habuiſſent belligerandi cauſam.

37. At nec inhumanitatis denegantes poterunt argui, ſi prætendant, non innoxium ſibi fore hunc tranſitum, cum cautiones, qvas communiter hic ſuppeditant, non ſint ſufficientes. *b*)

38. Similis eſt ratio II. *tranſitus mercium* alienarum per terras noſtras, niſi ſint ad vitam ſuſtentandam ſummè neceſſariæ. Hoc enim caſu, ſi qvis eum deneget, jure belli parari poterit.

39. Alia

ad §. 33. y) §. 16. ſeqq.
ad §. 35. z) *quæ ſcil. notavimus* §. 32. & 33.
ad §. 36. a) *à Dn. Pufend.* III. 3. 5. circa finem.
ad §. 37. b) *Potiſſimum, ſi belli gratia tranſitus petatur. Vide Puf.* d. §. 5. *ubi ipſe reſpondet* p. 288. ſeqq.

39. Alia eſt ratio *juris ſtapulæ*, vi cujus etiam citrà neceſſitatem ſummam ſine læſione humanitatis tranſeuntes adigi poſſunt, ut ſiſtantur in terra noſtra &c. *c*)

40. III. Qvod *vectigalia*, eorumqve juſtitiam attinet, ratio in aprico eſt, cur ex mercibus, qvæ terreſtri itinere transvehuntur, aliqvid vectigalis poſſit exigi, neqve obſcura eſt ratio vectigalium in fluminibus exigi ſolitorum. *d*) Sed in fretis difficilior eſt inſpectio.

41. Nam qvamvis & pro his rationes non omninò contemnendæ poſſint afferri, fatendum tamen eſt, ejusmodi vectigal maritimum reliqvis longè odioſius, adeoque moderatè & citrà avaritiam tractandum eſſe; ac præterea facilè unum vel alterum tales afferre rationes poſſe, unde ſe ab iſto vectigali exemtum prætendat.

42. Illos verò indiſtinctè pro inhumanis habere nequeo, qvi IV. prætervehentibus *acceſſionem ad littus* & commorationem ibidem denegant, aut V. *peregrinos admittere* & hoſpitio comiter excipere nolunt, ſi modo ſimilia à peregrinis non petant ipſi. *e*) Poſſunt enim utrobiqve adeſſe non contemnendæ denegati acceſſus rationes.

43. Multo minus VI. inhumanitatis indiſtinctè accuſari poterunt, qvi ſedibus ſuis *expulſos*, etiam conditiones æqvas offerentes, *recipere* detrectant, qvia ejusmodi receptio non eſt vulgaris humanitas, ſed beneficium. *f*) Neqve adeò ea tanqvam ex jure ſtricto debita peti, neqve territorium alienum etiam à cultura vacuum inſalutato domino invadi juſtè poterit.

44. Nec

ad §. *39.* c) *Non opus eſt, ut hanc ſententiam probemus. Sufficit, quod nullum argumentum poſſit proferri, unde probetur inhumanitas.*

ad §. *40.* d) *Propter damna, quæ regulariter ex fluminibus patiuntur vicini, aut impenſas in aggeres.*

ad §. *42.* e) *aliàs peccant in jus æqualitatis.*

ad §. *43.* f) *Fit enim regulariter cum noſtro incommodo.*

44. Nec VII. officia humanitatis violaſſe cenſendus eſt, qui cum alio populo *commercia exercere* detrectat, ſive illum ab emtione rerum ſuarum ipſi ad vitam non neceſſariarum arceat, ſive ab eo res emere nolit, adeoq; non permittat, ut in territorio ſuo venum exponantur.

45. Nec VIII. inhumani titulum meretur, qui vel cum privato, vel cum integro populo amicitiam *matrimonio* nectere non vult. Igitur ſola denegatio matrimonii nunquam juſta belli cauſa erit, niſi eidem juncta fuerit contumelia. *g*)

46. Id verò IX. valdè improbabile, jus aliquod omnibus commune, adeoq; & obligationem ad aliquid omnibus præſtandum oriri ex ſuppoſitione, ſi qvid *promiſcuè omnibus externis indulgeatur*; *h*) tùm enim, ſi unus ab hâc indulgentiâ excludatur, ei contumeliam fieri. *i*) Non negandum tamen, conſultius eſſe, ſi in ejusmodi denegatione rationes addantur, vel certè denegationis verba ita temperentur, ut nulla ſub iis contumelia latere poſſit.

47. *Beneficium* eſt, ſiquis ex ſingulari benevolentia & propria generoſitate, vel ex ſingulari affectu, vel ex commiſeratione conditionis alienæ, gratis quid in alterum conferat, impenſa aut opera laborioſa conſtans, quo ipſius neceſſitatibus ſubveniatur, aut inſignis quæpiam utilitas eidem concilietur.

48. Quæ verò in diſpenſatione beneficiorum tùm intuitu dantis, & accipientis, tùm intuitu modi aut aliarum circumſtantiarum *l*) obſervanda ſint, & ab aliis jam fuſius traditum eſt, &

Dd propter

ad §. *45*. g) *Huc pertinet raptus Sabinarum & Benjaminitarum.*

ad §. *46*. h) *v.g. commercia, matrimonia.*

i) *Adeoque bellum inde dari, cum contumelia illata belli cauſam præbeat.*

ad §. *48*. l) *Loci & temporis. Ut non publicè detur beneficium ſed privatim. Bis dat qui citò dat. Huc pertinent Senecæ libri de beneficiis, ubi quidem fuſius, ſed & ſæpè confuſius tractat digniſſimam hanc doctrinam. Tentavi eam ex fundamento, ſed breviter & ſuccinctè proponere* in der Einleitung zur Sittenlehre c. 6. n. 52. ſeqq. usque ad n. 81.

propter nimiam circumſtantiarum varietatem exactis regulis determinari nequit.

49. Uti verò homines ad humanitatis officia exhibenda mutuo generatim ſunt obligati, ita major obligationis gradus eſt in eo, cui non vulgaris humanitas, ſed beneficium eſt exhibitum. Vocatur enim hæc præſtatio in ſpecie *gratitudo*, quæ adeò beneficio ex adverſo reſpondet.

50. Eſt autem *gratitudo*, cum is qui beneficium accepit, oſtendit, iſtud ſibi acceptum fuiſſe, dantiqve eam ob cauſam favet, & occaſionem quærit, paria reponendi aut amplius, quantum ejus fieri poteſt.

51. Hujus virtutis tanta eſt *neceſſitas*, ut ſi abſque ea foret, omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, unaqve omnis benevolentia, neq; eſſet inter eos quicqvam gratuitæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium.

52. Unde etſi in animo *ingrato* per ſe nulla ſit injuria, *m*) fœdius tamen & magis deteſtabile habetur nomen ingrati, quàm injuſti, cum quis ne beneficiis quidem, quæ etiam bruta demulcent, *n*) moveri poteſt ad concipiendum humanitatis ſenſum.

53. Eſt autem *ingratituto* duplex. *Simplex* una, quæ denegat ſaltem officia humanitatis, altera *prægnans*, quæ inſuper beneficum lædit.

54. *Simplex* vel denegat officia humanitatis vulgaria, vel beneficia. Illam *eminentem* vocabimus; hanc *vulgarem*.

55. *Prægnans* ingratitudo uti cauſam belli præbet, ita nullum eſt dubium, quin in civitate pariat actionem. Vel potius actionem jam competentem aggravat. *o*)

56. De

ad §. 52. m) Conf. ſuprà §. 31. & 33.

n) *Exemplo Leonis & Androcli. Non tamen exinde ſequitur, quod bruta habeant ſenſum & memoriam. Non magis, quàm quod in ipſa cadat virtus gratitudinis.*

ad §. 55. o) *Ut in actione injuriarum, ſi quis parentes, patronos injuria affecerit.*

56. De *Simplici*, quæ belli cauſa non eſt, quæritur, an ob eam actio dari poſſit? Non facilè concedendam eſſe arbitror. *p*) Concedi tamen poſſe, imò & apud quosdam populos conceſſam fuiſſe, non eſt dubium. *q*)

57. Scilicet ſi ſimplex iſta ingratitudo ſit *eminens*, in vulgari enim & hoc vix procedet.

58. Sed & id notes, ſi occaſione eminentis ingratitudinis actio concedatur, tunc exhibitionem officiorum humanitatis vulgarium beneficio factam amittere nomen gratitudinis.

Caput VII.

De

Officio Paciſcentium.

SUMMARIA.

Secundum Præceptum affirmativum: FIDEM IN PROMISSIONE DATAM SERVA §. 1. Neceſſitas pactorum inter homines §. 2. & inde ortæ obligationis §. 3. Pactum quid? §. 4. vel gratuitum vel mutuum §. 5. Cauſa pacti conſenſus, §. 6. qui reſolvitur 1. in promiſſionem. §. 7. Hæc vel perfecta vel imperfecta §. 8. 9. 10. Nuda aſſertio §. 11. 2. in acceptationem §. 12 -- 16. Conſenſus vel expreſſus §. 17. 18. vel tacitus §. 19. 20. qui non confundendus cum conſenſu præſumto §. 21. 22. 23. Differentiæ conſenſus taciti & præſumti §. 24. -- 33. Perſonæ quænam ad pacta incapaces? §. 34. -- 36. Conſenſus oppoſita §. 37. I. Error §. 38. qui ſemper in dubio erranti debet nocere §. 39. -- 48. II. Dolus §. 49. 50. 51. III. Vio-

ad §. 56. p) *Seneca in libr. de beneficiis negat dari poſſe actionem ingrati, quem oppugnavit peculiari diſſertatione Bœclerus, ſubinde tamen injuriam ſimplicem cum prægnante & alia hic diſtincta confundens.*

q) *Vide exempla ſubinde apud Declamatores Quintil. Senecam &c.*

III. *Violentia* §. 52. IV. *Metus vel ſuſpicax* §. 53. 54. 55. *vel terrens* §. 56. -- 59. *An quis obligetur metum injuſtè incutienti?* §. 60. -- 77. *Promitti poſſunt ea, quæ ſunt in noſtris viribus* §. 78. *unde nemo tenetur ad impoſſibilia* §. 79. -- 84. *aut turpia* §. 85. -- 89. *aut aliena* §. 89. -- 97. *Promittitur vel purè, vel in diem, vel ſub conditione* §. 98. -- 113. *Promittimus vel ipſi vel per alios* §. 114. -- 120. *Diviſio pactorum differtur* §. 121.

§. 1.

QVartum præceptum ſpeciale ex ſtatu humanitatis deſcendens, & ex *affirmativis ſecundum* eſt: FIDEM IN PROMISSIONE DATAM SERVA. *a*)

2. *Neceſſarium* fuiſſe, pacta inter homines oriri, inde liquet, quod officia humanitatis, & eorum præſtatio ad illa omnia, quæ homines ab ſe invicem utiliter expectare poſſunt, accommodari neqveat, ob conditionem partim ejus, qui utilitatem exhibere debebat, *b*) partim hujus, qui eam expetit, *c*) partim rei, *d*) quæ deſideratur. Accedit, qvod, ſi in ſtatu corrupto ſemel bellum inter homines ortum ſit, non niſi per promiſſiones id iterum componi poſſit.

3. Cum verò maximè eum in finem ineantur pacta, ut quis alterum ſibi perfectè obliget, quem alias ex ſolo capite de præſtandis officiis humanitatis imperfectè obligatum habebat, & porrò indefinite cum quibusvis hominibus pacta ineamus; perſpicuum eſt, & *tranquillitatem generis humani*, & in ſpecie *cuſtodiam æqualitatis* poſtulare, ut fides data in pactis ſervetur.

4. *Pactum* eſt duorum in idem placitum de dando aliquo vel faciendo conſenſus.

5. Eſt-

ad §. 1. a) Junge huic §. ſeqq. Puf. lib. 3. c. 4.

ad §. 2. b) *Poterat enim ipſe indigere vel ipſius rei, vel pretii pro re vel opera.*

c) *Cui fortè non convenit, ab altero accipere beneficium.*

d) *Si ſit pretioſa.*

5. Eſtque vel *gratuitum*, cum unus duntaxat ſe obſtringit, vel *mutuum*, cum uterque.

6. *Cauſa* proxima conſtituendi pactum eſt *conſenſus*, isque mutuus, etiamſi ipſum pactum non ſit mutuum.

7. Vocatur autem ex parte ejus, qui ſe obſtringit, *promiſſio*, ex parte alterius, *acceptatio*.

8. *Promiſſio* eſt vel *perfecta* vel *imperfecta*. e)

9. *Perfecta* eſt declaratio voluntatis, quod alteri ita obligari velim, ut ipſi liceat rem promiſſam tanquam debitam à me exigere.

10. *Imperfecta* eſt declaratio voluntatis, quod alteri velim obligari, ita tamen ut ipſi non liceat debitum à me exigere, quales ſunt promiſſiones patronorum. *f*)

11. Cum neutra harum confundenda eſt *nuda aſſertio*, quando declaro *g*) alteri meam voluntatem, quam in præſenti habeo, de commodis ejus promovendis, ita tamen, ut ne quidem ad perſeverantiam me obligare velim, quæ huc planè non pertinet.

12. Ut itaque *h*) *promiſſio* ad eliciendam obligationem requiritur, quia citra eam par non poteſt paris inviti libertatem reſtringere, ita nec ſine *acceptatione* pactum eſt, quia nemo invito vult rem ſuam obtrudere.

13. Quod ſi itaque *acceptatio* non ſequatur, juri promittentis in rem oblatam nihil decedit, quia paciſcens rem ſuam non vult pro derelicto habere. *i*)

14. Quod ſi rogatio anteceſſit, cenſebitur ea durare, niſi expreſſe fuerit revocata, eoque caſu *in anteceſſum* acceptatio facta intelligitur.

 15. Modo

ad §. *8* e) Junge huic §. ſeqq. Pufend. lib. 3. c. 5.

ad §. *10*. f) *Parentum item, principum &c.*

ad §. *11*. g) *v. g. jam cogito, quod te velim heredem meum facere.*

ad §. *12*. h) Junge huic §. ſeqq. Puf. lib. 3. c. 6.

ad §. *13*. i) *Ergo non poterit tertius eam occupare tanquam rem nullius.*

15. Modo tamen rogationi reſpondeat oblatio. Nam ſi hæc rogationem vel excedat, vel ab eâ deficiat, expreſſa requiritur acceptatio, quia ſæpiſſimè mihi non conſulitur, niſi tantundem, *l*) quantum rogavi, accepero.

16. Idque in promiſſis mutuis fere non habet dubium. Sed putamus, idem etiam dicendum eſſe in gratuitis, quamvis diſſentiant leges Romanæ *m*) incongruâ ratione, quod major ſumma contineat minorem.

17. Declaratur autem ab utroq; voluntas vel *verbis* vel *factis*. Unde conſenſus, & intuitu hujus, pactum, dividitur in *expreſſum* & *tacitum*.

18. *Expreſſum* non eſt difficile, nempe ubi conſenſus verbis conſtat. Sed de *tacito* diſtinctius procedendum.

19. Nimirum quamvis conſenſus tacitus ſit ille, qui factis declaratur, ac apud Scriptores ferè ſynonymicè ſupponantur *conſenſus tacitus* & *præſumtus*, reverà tamen poſt leges Romanas præſumtus conſenſus à tacito differt, adeoque nobis horum duorum confuſio eò magis vitanda erit, quo minus communiter ſolet evitari. *n*)

20. Scilicet *facta licita*, *o*) quibus utuntur homines, vel *ſunt ſigna* communi quaſi conſenſu humani generis recepta, ad declarandam voluntatem noſtram, ita ut, ſi quis ratione utens factum iſtud audiat, ſtatim inferat, me aliud quid certum ac determinatum hoc facto indicare voluiſſe; vel *non ſunt ſigna* communi conſenſu humani generis ad declarandam voluntatem recepta, æquitas tamen naturalis vult, ut obligatio iſta facta concomitetur vel ea ſequatur.

21. Qui

ad §. 15. l) *Non plus nec minus.*

ad §. 16. m) l. 1. §. 4. l. 83. §. 3. de V. O. Vide omninò Tribon. §. 5. de inut. ſtipul.

ad §. 19. n) *Nec evitat eam Dn. Pufend.* III. 6. 2. *ubi plura exempla utriusque conſenſus mixta deprehendes.*

ad §. 20. o) *Nam ex illicito fit delictum vel quaſi.*

21. Qui factis prioris generis nititur conſenſus, *tacitus* eſt, qui poſterioris generis factum præſupponit, conſenſus *præſumtus* in legibus Romanis dicitur, ideò videlicet, quia quilibet civis bonus præſumitur conſentire regulis æquitatis naturalis.

22. Ita *nutus* oſtendit aſſenſum tacitum, ita *redditio chirographi* declarat, cæteris paribus, quod velim debitori donare debitum. Ita *poſtulatio cibi & potus* ab hoſpite diverſorii infert conſenſum tacitum, quod velim pretium cibi ſolvere.

23. Contrà *negotiorum geſtio, hereditatis aditio*, & in genere omnia facta, quæ in quaſi contractibus Legum Romanarum præſupponuntur, directo non inferunt conſenſum ad ſolvenda damna domino negotii data, ad præſtanda legata legatariis &c. Sed regulæ tamen æquitatis naturalis à civilibus corroboratæ, hic faciunt conſenſum præſumtum.

24. Differt adeò ultra dicta conſenſus præſumtus & tacitus 1. *ratione perſonæ*; Qui ſuam voluntatem expreſſe declarare nequit, *p*) ille nec tacitè. Ita furioſi nutus, redditio chirographi, poſtulatio cibi, modo dictos effectûs non producet.

25. At ex conſenſu præſumto obligantur etiam furioſi, v. gr. quorum negotia geſta ſunt.

26. Nempe 2. conſenſus tacitus *obligat ſaltem eos*, qui conſenſum factis declararunt, at præſumtus etiam illos ligat, qui nullum factum adhibuerunt; ita obligatur in genere dominus negotii ad reddendas impenſas geſtori etiam ignorans negotium geri.

27. Porro in *relatione conſenſus utriusque* ad conſenſum expreſſum ingens eſt differentia. De tacito hæc eſt regula: *Quoties*

ad §. 24. p) Intellige propter impedimentum intrinſecum, ne quis tibi objiciat ſurdum aut mutum vitio disjuncto, qui multis factis tacitè conſenſum ſuum declarare valent, etſi non expreſſe per verba Impedimentum extrinſecum voco, ubi impeditur animæ functiones ſuas exercere ob vitium membrorum externorum, ad quæ pertinent etiam ſenſoria. Impedimentum igitur intrinſecum erit, ubi partes internæ & maximè cerebrum male ſunt diſpoſitæ.

ties conſtat de conſenſu expreſſo contrario, toties fruſtrà quærimus de tacito. Ratio eſt, quia verba ſunt ſigna ordinaria declarandi voluntatem ſuam, facta verò extraordinaria vel ſubſidiaria.

28. Ita ſi dixerim, me nolle aſſentiri, nolle debitum tibi donare, nolle hoſpiti cibi pretium ſolvere, nulla erit efficacia nutus, redditionis chirographi, poſtulationis cibi.

29. Alia longe ratio eſt conſenſus præſumti. Etiamſi negotiorum geſtor, etiamſi heres initio ſtatim vel coram notario & teſtibus proteſtentur ſolenniſſimè, ſe nolle ex negotiorum geſtione vel hereditatis aditione obligari, fruſtranea erit hæc declaratio expreſſa, ut adeò huc potiſſimum ſpectet axioma vulgatum: *Proteſtatio facto contraria nihil operatur.*

30. Vides itaqve 4. ex conſenſu præſumto *obligari etiam invitos*, ex tacito nonniſi volentes.

31. Unde 5. in conſenſu præſumto, obligatio *immediatè* veniet ex lege, in tacito lex *mediante* conſenſu obligationem operabitur.

32. Breviter 6. tacitus conſenſus eſt *veri conſenſus ſpecies.* Conſenſus præſumtus eſt conſenſus impropriè dictus. Hinc & in Jure Romano ex conſenſu tacito oriuntur etiam veri contractus, *q*) ex præſumto ſaltem quaſi contractus.

33. Non tamen putabis, diſtinctionem hactenus oſtenſam ſolum in jure Romano habere locum, hactenus enim ſpectaret ſaltem ad jurisprudentiam humanam. Exeret quippe & in jurisprudentiâ divinâ ſe paſſim *r*) ejusdem uſus, potisſimum infrà, cum de officiis liberorum erga parentes diſpiciemus.

34. Igitur, qui voluntate carent, promittere nequeunt. Tales ſunt *infantes, furioſi, mente capti* & *ſummè ebrii.*

35. Nec obſtat, quod ebrii obligentur ex delictis, ſaltem ad aliquam

ad §.32. q) *Ita ſi patiar præſens alterum pro me fidejubere, mandatum eſt* l. 6. §. 2. l. 18. mand. *Ita locatio eſt, ſi patiar diutius manere conductorem in re conducta* l. 13. §. ult. locati.

ad §.33. r) e. g. in cap. 10. §. 87. ſeq. 94. ſeqq.

aliquam pœnam. Illa enim obligatio, *s*) ut ſuo loco dicemus, venit immediate ex lege, & ſtringit etiam invitos, at obligatio hujus capitis pactum tanquam conditionem ſine quâ non requirit.

36. Et quidem *furor* atque *ebrietas* facilius poſſunt oſtendi, ſed quousque duret *infantia*, in univerſum regulis accuratè determinari nequit. *t*) Unde non ſine ratione hæc determinatio relinquitur legi civili, *u*) cui & ſimul incumbit proſpicere adoleſcentibus infantiâ majoribus de rectoribus voluntatis nondum benè formatæ.

37. Cæterum conſenſus quaſi duæ ſunt partes, *intellectus & voluntas*. *Intellectui* opponitur *error* & *dolus*, *ille eſt*, quando rem ignoro (latè enim hic accipitur, ut ignorantiam ſub ſe comprehendat) vel aliter ſe habere puto absque fallacia alterius; *dolus* eſt, quando error meus oritur ex fallaciâ alterius, vel certè hæc errori meo eſt conjuncta.

38. De efficacia *erroris* in contractibus intricatam quæſtionem fecerunt leges Romanæ partim quod de hâc materiâ, quotidianâ quamvis, non ſub peculiari titulo fuerit ex aſſe tractatum, ſed regulæ de eo ſub variis capitibus negligenter ſparſæ fuerint; partim etiam quod Jurisconſulti, ex quibus Pandectæ ſunt compoſitæ, frequenter à ſe diſſenſerint. Unde tot diſtinctiones *x*) inter errorem circa perſonas contrahentes & objectum contractus, tum inter materiam *y*) rei & ejus formam, *z*) de quâ contractus initus, item, ſi res ex duabus materiis conſtet, utrum hæ mate-

ad §. 35. s) Conf. Puf. III. 6. 5. *ubi paulo aliter & prolixius reſpondet.*

ad §. 36. t) *Cum unus infans citius perveniat ad uſum rationis, quam alter.*

u) *Quamvis hæ videantur infantiam nimis latè, videlicet ſeptennio determinare.*

ad §. 38. x) *Vide quæ collegit Huberus* in poſit. ad Inſt. tit. de inut. ſtipul. n. 21. ſeqq. & de emt. vend. n. 4. ſeqq.

y) *v. g. Si menſa lignea vendita fuerit, quæ putabatur eſſe ex metallo.*

z) *Si quadrangularis fuerit vendita, quæ putabatur eſſe oblonga.*

riæ ſint per confuſionem quaſi unitæ an ſeparatim exiſtant, vel facile ſeparari poſſint, *a*) denique inter eſſentiale pacti & ejus accidentalia &c. *b*.)

39. Quemadmodum autem jam non eſt hujus loci explicare Jus Romanum, ita abſtrahendo à Legibus civilibus, putem æquitati naturali convenientisſimum eſſe, ſi in materia promiſſorum repetamus regulam jam ſupra *c*) inculcatam: *Errorem in dubio ſemper nocere debere erranti.*

40. Cum enim in promiſſionibus quilibet ſenſa animi ſui alteri declarare debeat, cauſa verò contrahendi, objectum item, de quo contrahitur, & perſona, cum quâ contraho, ad naturam pactorum in genere nihil faciant, nulla ſubeſt cauſa, cur alteri error meus, ad quem ille nec dolo nec culpâ concurrit, magis imputari debeat, quam mihi. Accedit, quod, ſi error meus alteri præjudicaret, facile daretur occaſio ad reſervationes mentales, quæ, ut ab aliis fuſius deductum, turbant omnia pacta atque promiſſiones.

41. Limito tamen dictum axioma, *niſi circumſtantia illa, in qua erravi, expreſſe promiſſo per modum conditionis fuerit adjecta.* Tum enim alter, cum quo pactus ſum, juſtam de me conquerendi occaſionem non habet.

42. Diſtingui equidem ab eruditis in hâc materiâ ſolet *d*) inter *promiſſa gratuita* & *pacta mutua.* De *promisſis gratuitis* hæc formatur regula: *Ubi in promisſione aliquid tanquam conditionem ſuppoſuerim, citrà cujus intuitum promiſſurus non fueram, naturaliter promiſſionis nulla erit vis*, quia promiſſor conſenſerit non abſolutè, ſed ſub conditione, quâ non apparente, promiſſio nulla ſit.

43. Sed ſi promiſſor hanc conditionem mente retinuerit, nos quidem putamus, ſibi eum imputare debere, cur non expreſſerit.

a) *Si menſa ut aurea fuerit vendita, quæ erat vel inaurata, vel aureâ laminâ obducta.*

b) *Quæ diſtinctio potiſſimum adhibetur in matrimonio.*

ad §. *39.* c) l. 1. c. 1. §. 72.

ad §. *42.* d) *Quod facit Dn. Pufend.* III. *6.* §. *6.* & 7.

ſerit. Unde, etiamſi ego falſo nuncio fuerim perſvaſus, mea negotia abs te bene fuiſſe geſta, eoque nomine tibi quid promiſerim, me teneri puto, ubi falſum id deprehendero. Modò tuus dolus non concurrerit ad eliciendum meum promiſſum. Tunc enim caſus planè huc non pertineret. *e)*

44. Sicut nec huc pertinet caſus de milite, qui falſo accepto nuncio de morte filiorum, in teſtamento extraneum heredem inſtituit, quoniam ultimarum voluntatum quoad interpretationem alia eſt ratio, quam promiſſionum. *f*)

45. In *promisſis mutuis* diſtingvitur, *g)* utrum *ad paciſcendum* quis per errorem fuerit motus, an error *circa rem* de quâ pactum initum eſt, verſatur. Circa *prius* itidem diſpiciendum eſſe, an res adhuc ſit integra, hoc eſt, utrum nihil adhuc ex contractu ſit præſtitum, an minus, ſi v. gr. jam res promiſſa fuerit exhibita. *Illo* caſu æqvum eſſe, ut facultas pœnitendi mihi concedatur, præſertim ubi præ me tulero, quæ me cauſa ad paciſcendum impellat. *Re verò non integra* errantem reſciſſionem negotii non poſſe urgere, niſi quantum alter ex humanitate velit indulgere. *h*)

46. Nos contrà, *etſi res ſit integra*, errantem pœnitere non poſſe arbitramur, v. gr. ſi Patrifamilias falſus nuncius afferatur, equos ipſius domi periiſſe, idque ille præ ſe ferens, hoc eſt, vendi-

 tori

ad §. *43.* e) *Sed potius ad* §. 49.

ad §. *44.* f) *Partim, quoniam ex teſtamento non ſtatim jus alteri naſcitur, uti ex promiſſo, neque teſtamenta requirunt acceptationem. Et in teſtamentis etiam reſpiciendum quandoq; eſt ad leges, & ea potisſimum, quæ in favorem liberorum ea diſpoſuerunt. Quid enim, ſi militi nuncius veniſſet de morte amici ſui optimi, quem volebat heredem inſtituere, ac propterea inſtituiſſet amicum alium. An tunc putas teſtamentum ſubverti? Minimum res valde dubia eveniet.*

ad §. *45.* g) Dn. Puf. III. 6, 7.

h) *Sed traditio ſola actus phyſicus eſt. Cur hæc jus meũ tolleret, aut alteri jus daret? Et cur v.g. in condictione indebiti traditio non obſtat juri meo? Scilicet quia ſolutio non eſt niſi ejus quod debetur. Ergo etiam traditio demum ejus, quod debetur, jus transfert.*

tori narrans, alios emat, etiamſi hic emtor ante traditionem equorum & ſolutionem nuncium falſum deprehendat, contractum ſervare debebit. Fuit enim narratio iſta de cauſâ impulſivâ contractus, quæ, niſi per modum conditionis inſeratur pacto, eſt extra negotium. Nam poterit paterfamilias equos emere tàm qui jam alios habet, quàm qui non habet.

47. Quod verò ultimo affertur, *i*) ſi error in promiſſo mutuo contigerit *circa ipſam rem*, de quâ convenitur, pactum vitari non tàm ob errorem, quàm quia legibus pacti non fuerit ſatisfactum, paululum obſcurius dicitur, cum non conſtet, quomodo iſtæ leges pacti, quæ hic afferuntur, ab errore ſint diſtinctæ. *l*)

48. Neq; opus videtur hâc obſervatione ad definienda exempla ejus gratia adducta. Verum eſt, ſi profeſſus ſum, me ſervum emere coquendi peritum, & traditus mihi fuerit etiam citra culpam venditoris coqvendi imperitus, vanus eſt contractus; aut ſi ab altero Davum emi, & is citra culpam Syrum mihi exhibuit. Sed hic in promtu cauſa eſt, quia circumſtantia, in qua fuit erratum, promiſſo per modum conditionis fuit inſerta. *m*)

49. Pergamus ad *dolum*. Ubi diſtingvendum erit: an ab eo, quocum contraximus, dolus fuerit adhibitus, an à tertio. Poſteriori caſu negotium erit firmum, *n*) tertius verò dolum adhibens nobis tenebitur ad intereſſe. Priori in arbitrio decepti erit, utrum promiſſum, ſive gratuitum, ſive mutuum, velit pro nullo declarari, utrum ſalvo manente promiſſo læſionis penſationem exigere.

50. Ne-

ad §. 47. i) *Iterum à Dn. Pufend.* d. § 7. in fine.

l) *Per leges pacti videtur intelligere conditiones, quæ expreſſe in pacto adjectæ ſunt. Seu poterit tamen etiam error contingere circa rei qualitatem, quæ in pacto non eſt expreſſa. Quid ergo de his caſibus ſtatuendum?*

ad §. 48. m) *Et forte per leges pacti tales conditiones intelligit Dn. Pufendorffius.*

ad § 49. n) *v. g. ſi Stichum emerim, non addito, quod coqvum emere velim, neque etiam venditor pro coquo venditaverit, ſed tertius me doloſè perſvaſerit, eſſe coqvum.*

50. Neque diſtingvimus, *o*) an *dolus cauſam dederit* contractui, an fuerit *incidens.* Nam hæc diſtinctio inventum eſt juris Romani, ad oſtendendam ex parte differentiam inter contractus bonæ fidei & ſtricti juris, quæ & ipſa diviſio à jurisprudentiâ naturali ignoratur.

41. Accedit quod jure Romano læſus, ſi dolus incideret, non poterat contractum nullum declarare. *p*)

52. *Voluntati* opponitur *violentia* & *metus.* Ut per meram *violentiam* quis cogi poſſit ad promittendum, vix concipi poteſt in promiſſis ore prolatis. Non enim ut membra exteriora per violentiam poſſunt trahi invita ad aliquid perpetrandum, ſic & voces poſſunt extorqueri invito, At ſi quis me per vim cogat ad ſcribendum, aut v. gr. violenter caput meum inclinet, promiſſum haud dubie erit nullum, ex regulis generalibus de actionum moralium principio.

53. *Metus* duobus modis conſiderari poteſt. Initio quatenus accipitur pro *ſuſpicione* probabili, fore ut ab altero decipiamur, vel propter habitum ejus vitioſum, vel propter declarationem pravæ voluntatis in negotio præſenti factam. De hoc ſequentes obſerva regulas.

54. Si *ejusmodi metus adfuit tempore promiſſi*, imprudenter feci, quod promiſi; promiſſum tamen nec irritum eſt, nec ſub hoc prætextu reſcindi poteſt. *q*)

55. Quod ſi ejusmodi metum *poſt promiſſum* ex indiciis ſufficientibus, vel novis *r*) vel antea mihi incognitis, *ſ*) ſuſcipiam,

 non

ad §. 50. o) *Adhibet hanc diſtinctionem Dn. Pufend.* III. 6. 8. *Priori caſu dicit læſum ex ejusmodi pacto non obligari. Poſteriori in arbitrio decepti eſſe vult contractum penitus diſſolvere, aut læſionis penſationem exigere.*

ad §. 51. p) *Sed habebat reſtitutionem in integrum.*

ad §. 54. q) *Quæ enim cauſa non impedivit, ne contraherem, nec impedire poteſt, ne fidem ſervem.*

ad §. 55. r) *Si poſteà declaret quod velit me decipere.*

s) *Si jam antè ad tertium gloriatus fuerit de perfidia adhibenda.*

non prius ad præſtandum adigi potero, quam contra eam deceptionem mihi ab altero idoneè cautum ſit.

56. Altera ſpecies metus eſt *vehemens animi terror* ortus ex intentato gravi malo, ni promiſſum aut pactum inire velimus.

57. Quem ſi incuſſerit *tertius*, valebunt pacta propter hunc metum removendum cum alio inita. *t*)

58. Quin & ſi *tertio inferatur* metus injuſtus, ego verò miſerationis gratia, ejus intuitu metum inferenti quid promiſerim, valebit promiſſio. *u*)

59. Quod ſi *is, cui promitto*, metu ad promittendum me adegerit, ſiquidem *pro imperio* in me competente id fecerit, rurſus valebit promisſio. *x*)

60. Sed ſi *vi omnino injuſta* is, cui nullum in me competit imperium, promiſſum extorſerit, utrum obligatio ſequatur promiſſum, gravis quæſtio eſt.

61. Alii enim *y*) *obligationem oriri* arbitrantur, quoniam metus non tollat omnem conſenſum, ſed metum incutientem tamen *eſſe obligatum ad rem reſtituendam*, quoniam per incuſſionem metus in me deliquerit.

62. A quibus parum abeſt ſententia *juris Romani*, concedentis ei, qui metum intulerat, actionem, ſed exceptione quod metus cauſa elidendam.

63. Alii *z*) *obligationem nullam oriri* opinantur, tum quod in pactis ex ſolo conſenſu meo obligatio, non naſcatur, ubi alter per jus naturæ prohibeatur acceptare, tùm quod, ſi quæ ſit obligatio, illa

ad §. 57. t) *v. g. cum iis qui ſalvum conductum præſtant.*

ad §. 58. u) *v. g. ſi tertius latroni quid promiſerit, ut me non lædat. Jure tamen Romano hic tertius haberet condictionem ob turpem cauſam. Sed hæc condictio non in natura contractus, ſed in jure puniendi nititur.*

ad §. 59. x) *Ut ſi fecerit princeps, dominus, pater, in quantum quidem horum imperium ſe extendit.*

ad §. 61. y) *Ita Grotius* II. 17. 17.

ad §. 63. z) *Ita Dn. Pufend.* III. 6. §. 10. ſeq. Adde Ciceronem de officiis lib. 3. p. m. 553. & omnino Pufend. IV, 2. 8.

illa quaſi per compenſationem cum eâ obligatione, quæ eſt in metum incutiente, ut mihi de illatâ injuriâ ſatisfaciat, quaſi penſari debeat.

64. Alii *a*) denique eum qui metu incuſſo promittit, *firmiter obligari* arbitrantur, quia jus naturæ dictitet pacta eſſe ſervanda. Neque obſtare rationes modo dictas. Eum enim qui metum incutit, non tamen deſtitui jure promiſſum meum acceptandi, *b)* adeoque obligationi meæ reſpondere jus ipſius, quod ex ipſo pacto meo acceperat. Deinde nec compenſationem poſſe habere locum, cum præſumendum ſit, *c*) eum qui latroni v. gr. centum promittit, ſimul tacitè renunciaſſe *d*) juri, quod habebat adverſus latronem, ex læſione orto, ad petendam ſatisfactionem, ne aliàs pactum nullam afferat ipſi utilitatem. *e*)

65. In his ſententiarum divortiis *prima f*) equidem ſe omninò non probat, quoniam merâ & inutili ſubtilitate nititur, apud Romanos verò maximam partem ad diſcernenda officia prætoris & Judicis pedanei erat recepta, quamvis & eo jure notum ſit effatum JCti celebris, nihil intereſſe, ipſo jure quis actionem non habeat, an ope exceptionis elidatur.

66. Inter reliquas verò duas arridet *media. g*) Scilicet jam ſuprà diximus, pacta per ſe non producere obligationem, ſed eſſe ſaltem medium vel cauſam ſine quâ non obligandi, obligationem verò omnem vim accipere à lege. Jam quæ lex vim & metum alteri incutere vetat, illa prohibet etiam metum facienti, ne ex illâ metus incuſſione jus acquirat, neque præſumenda eſt, promittentem

ad §. *64.* a) *Ita Uffelm.* de oblig. quæ ex ſerm. oritur c. 7. §. 4. ſeq. p. 83. ſeqq.

b) *Sed obſtat canon vulgatus: Qualis cauſa, talis effectus.*

c) *At in cujus favorem hæc præſumtio eſſet facienda?*

d) *Sed hæc renunciatio etiamſi expreſsè fuiſſet facta, nullam produceret obligationem.*

e) *At quis dixit, quod hoc pactum ullam debeat latroni afferre utilitatem?*

ad §. *65.* f) *Grotii & juris civilis.*

ad §. *66.* g) *Dn. Pufendorffii.*

tentem obſtringere velle in favorem ejus, qui contra legem delinquit. Unde jam facilè reſponderi poterit rationibus ſententiæ *tertiæ. h*)

67. Ut tamen eò melius intelligatur nervus ſententiæ noſtræ; requirimus 1. ut moraliter certum ſit, eum, qui metum incuſſit, *non habuiſſe* jus id faciendi, 2. ut ſit metus *periculi præſentis*, & quod cadit in virum conſtantem, quodque aliter niſi per promiſſum evitari non poteſt. 3. Ut promiſſum metu initum ceſſante metu non ſit *ratihabitum*, vel per verba expreſſa, vel per facta conſenſum ſubſequentem inferentia.

68. Quibus ita poſitis facile jam inferre licet, nos loqui de illis promiſſis, quæ fiunt v. gr. *1. latroni 2. quà tali 3. durante metu.* Si enim cum *latrone citra metum periculi præſentis, vel hoc periculo ceſſante* contrahas, nullum eſt dubium, quin obligatio oriatur, propter defectum requiſiti ſecundi & tertii.

69. Quod ſi cum eo, qui te *in bello vicit, i*) pactus fuiſti, obligaberis, non tàm quia ſæpè ceſſat requiſitum ſecundum, *l*) ſed maxime propter defectum requiſiti primi. Etſi enim victus v. gr. perſvaſus ſit de juſtitia armorum ſuorum, moraliter tamen certum iſtud dicitur, quod & aliis poſſit oſtendi, cum non eſſe & non apparere hic ferè pro Synonymis habeantur.

70. Nunquam vero vincens carebit prætextibus ſpeciem aliquam juſtitiæ habentibus, inque ſuas partes alias gentes trahentibus. Unde cum inter eos, qui pares ſunt, Juſtitia & injuſtitia non ſint remedia apta ad definiendas controverſias, bellum tanquam remedium extraordinarium ad reducendam pacem eſt inventum, in quo belligerantes quaſi per compromiſſum aleæ belli arbitrium committunt.

71. Quod

h) *Id jam factum in notis.*

ad §. *69.* i) *Conf. Puf. VIII. 8. 1. & VII. 7. 4.*

l) *Quis enim judicaret ſemper, utrum metus, qui ab hoſte incutitur, ſit talis, qui cadat in virum conſtantem?*

71. Quod tamen compromiſſum non tàm à conſenſu eorum tacito, quàm à præſumto dependet, & à neceſſitate legis naturalis. Ni enim per pacta ejusmodi finiretur bellum, turbaretur ſocialitas & tranquillitas generis humani in perpetuum; quid? quod facilè ex bello duorum poſſit oriri ſucceſſu temporis bellum omnium contrà omnes.

72. Neque illud tamen diffitendum erit, eum qui bello ab altero petitus ad pacificam diſceptationem ſeſe obtulerit, & bellum deprecatus ſit, ſi ad iniquas pacis conditiones adigatur, nullo jure prohiberi, quò minus pacis nondum impletæ, exceptionem metus opponat, aut poſt occaſione datâ reparationem injuriæ quærat. Ubi tamen cautè erit procedendum, ut videlicet iſtæ pacis conditiones ita ſint iniquæ, ut quaſi palpari poſſint, tum &, ut reliqua duo, quæ modo *m*) poſuimus, requiſita adſint.

73. Sed quid jam faciemus *perduellibus*, quibus ſæpius à principibus ad tollenda bella civilia promittuntur vel impunitas, vel ultra impunitatem adhuc alia quædam. Sanè communiter malè audiunt principes pactorum fidem violantes; cum tamen haud dubiè cauſa perduellium ſit injuſta & palpabilis quidem, quoniam ſæpius diximus, in ſocietate inæquali inferiorem nunquam habere jus cogendi ſuperiorem per bellum, etſi ab eo injuriâ ſit affectus.

74. Sed promta eſt reſponſio: diſſimilem cauſam eſſe *latronis* & *perduellis*. Ille ne minimum quidem prætextum juris *n*) afferre poterit. At perduellis plerumque injuriam à principe vel ſibi vel reipublicæ factam prætendit; adeoque ſæpius non omni jure *o*) deſtituitur, ſed in modo exercendi jus ſuum ſolum excedit. Adde, quod ſæpius non liqueat, utrum ſtatus ſit purè monarchicus, aut utrum potius ſaltem modus adminiſtrandi

ad §. 72. m) §. 67.
ad §. 74. n) *Ne quidem imperfecti.*
o) *Cum jus ejus ſit imperfectum, ipſe verò eo utitur tanquam perfecto.*

monarchicus ſit; *p*) quo pacto non erit evidens definire, uter ex belligerantibus in ejusmodi bello ſit ſuperior, uter inferior. *q*)

75. Huc forte reſpexit *Cicero*, *r*) dum ſtatuit prædonibus pactum pro capite pretium, ſi non afferas nullam ſubeſſe fraudem, ſubjiciens. *Nam pirata non eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium. Cum hoc non fides eſſe debet, non jusjurandum commune.* Sed de jurejurando quidem infra ſuo loco.

76. Quod ſi tamen hæc ratio ſola non placeat, addere poteris, *s*) plerumque in ejusmodi promiſſionibus, quæ fiunt perduellibus, non adeſſe metum periculi præſentis, quod in virum conſtantem cadat, ſed ſubeſſe Martem adhuc dubium &c.

77. Unde putarem, ſi perduellis regem ſuum, nullo præcedente bello, vi ſubitâ invadat, eumque metu mortis vel ſimili ad paciſcendum adigat, non magis ex hoc promiſſō obligationem produci, atque ex promiſſione, quæ piratæ fiebat. Hactenus de conſenſu.

78. Promitti verò poſſunt ſolum ea, quæ ſunt in *noſtris viribus* & in noſtro arbitrio, idque quoniam promiſſio tendit ad producendam obligationem, quæ in genere hoc axioma præſupponit. *t*)

79. Fluit ex dictis I. Quod nemo per promiſſionem ſe obligare *poſſit ad impoſſibile*. Qui enim talia promittit, & qui ea acceptat, uterque ſigna edit non ſanæ mentis, ſed ſummæ ſtoliditatis.

80. Modo tamen non is, cui promittitur, *ignoraverit*, rem eſſe

p) *Ventilata fuit iſta controverſia in turbis Anglicis & Bohemicis.*

q) *Ergo tum is qui perduellis dicitur, habebit etiam prætextum juris perfecti.*

ad §. 75. r) *Cicero lib. 3. de offic. p. m. 553. Pufend.* IV. 2. 8.

ad §. 76. s) *Mihi tamen magis placet ratio præcedens, ſed ſub limitatione tamen* §. *ſeq.*

ad §. 78. t) *vid. l. 1. c. 1. §. 73.*

eſſe promittenti impoſſibilem, promiſſor verò rem extrà ſuam poteſtatem eſſe ſciverit. *u*)

81. Sunt enim quædam *impoſſibilia omnibus* hominibus, ut volare, digito cœlum tangere; quædam *impoſſibilia aliquibus* ſaltem, ut generare, dare mille vel centum &c. In horum ergo ultimis *x*) dicta limitatio locum ſibi vindicabit.

82. Quin imo neque promiſſor ab omni obligatione liberabitur, qui rem promiſit *poſſibilem*, quæ *poſteà* vel per dolum aut culpam promittentis, vel etiam per caſum *facta fuit impoſſibilis*, quamvis pro diverſitate culpæ aut caſus obligatio variet. *y*)

83. Unde non in univerſum procedit, ſed multis limitationibus eſt obnoxia ſententia Hobbeſii, *pacta non ad rem ipſam, ſed ad ſummum duntaxat conatum obligare.* *z*)

84. Utrum verò ad impoſſibilia ſit referendum, ſi quis promittat, quod nolit *reſiſtere mortem & vulnera inferenti?* commodius infrà, ubi de pœnis erit agendum, diſpiciemus. *a*)

85. II. Nemo ſe obligare poterit per pactum ad rem legibus *prohibitam*. Cum enim Legislator non velit contraria, & verò jam

ad §. 80. u) *Hoc enim caſu obligabitur quis promittens ad intereſſe, vel certè, in quantum ſolvere poteſt. Cum hoc & ſeqq. §§. junge Puf.* L. III. cap. 7.

ad §. 81. x) *Non in prioribus. Stultus enim eſſet, qui putaret, alterum poſſe volare, non ille qui iſta promitteret. Huc pertinet promisſio Xanthi, quod vellet mare ebibere.*

ad §. 82. y) *Si enim dolo, obligabitur quis ad ſummum conatum, & poterit inſuper malo multari. Si caſu, & res ſit integra, liberabitur promittens, ſi ei jam præſtitum quid fuerit ad id reſtituendum aut æquipollens reponendum, ſi ne hoc quidem, ſummus conatus adhibendus, ne alter damnum patiatur.* Puf. III. 7. 3. *Quod intellige ſi caſus contingat in facultate ſeu viribus, ut de quo jam ſermo eſt. Unde huc pertinet exemplum de iis qui non ſolvendo facti ſunt. Aliud, ſi caſus contingat in re promiſſa, ubi promittens liberatur.*

ad §. 83. z) *Hobbeſium prolixè refutat Pufend.* d. l. §. 4.

ad §. 84. a) Vide lib. 3. c. 7. §. 75. ſeq. & conf. interim Pufend. hic §. 5.

actum aliquem determinaverit, non poterit ſine contradictione approbare contrariam determinationem paciſcentium. Igitur ejusmodi res etſi non ſint ultrà vires naturales paciſcentium, ſunt tamen extrà ipſorum arbitrium.

86. Quapropter non ſolum re utrobiqve integra neuter ad implendum promiſſum de re turpi factum tenebitur, ſed & *turpi facinore* ab altero patrato, promiſſor non tenebitur ad mercedem ſolvendam, aut indemnitatem præſtandam. *b*)

87. Sed ſi *mercedem rei turpis jam dederis*, ſive adimpletum iſtud fuerit, ſive minus, non poteris eandem repetere ab accipiente, quia in pari cauſa potior eſt conditio poſſidentis, & promiſſor propriam hic allegat turpitudinem.

88. Modo *c*) non ſit turpitudo ſolius accipientis, etiam abſtrahendo à legibus Romanis, quippè tum rationes modo poſitæ ceſſant.

89. III. Nemo promittere poteſt res alienas. Hæ enim partim non ſunt arbitrio noſtro ſubjectæ, *d*) partim in viribus noſtris ſitum non eſt, eas præſtare. *e*)

90. Scilicet non valet promiſſio de rerum alienarum datione, non tamen reſpuunt eæ omnes contractus, ubi de earum adminiſtratione, cuſtodiâ etiam, uſu & ſimilibus diſponitur. *f*)

91. IV. Eadem eſt ratio *actionum alienarum*, quæ noſtræ directioni

ad §. *86.* b) *Contradicit Grotius cui reſpondet* Puf. hic §. 8.

ad §. *88.* c) *Addit* Dn. Pufend. hic §. 9. *& illam limitationem, modo non alterius dolus & enormis læſio acceſſerit, & exemplum dat de meretrice adoleſcentem magna argenti ſumma emungente. De qua limitatione an, abſtrahendo à jure civili, locum habitura ſit, videndum ulterius.*

ad §. *89.* d) *v. g. Si apud nos ſint depoſita aut nobis commodata.*

e) *Si eas non detineamus.*

ad §. *90.* f) *Et hoc fit vel licitè, ſi mandem alicui, ut negotium amici mei gerat; vel illicitè, ſi rem alienam alteri commodem. Producet tamen hæc obligatio effectum intuitu commodatarii ad reſtituendam rem, niſi juſtior petitio Domini obſit.*

ſi non ſunt ſubjectæ. Quod ſi enim ſubjectæ fuerint, ſuo modo *g*) in materia pactorum æquiparantur noſtris.

92. Qui igitur factum alienum promittit, non obligabitur, niſi circumſtantiæ oſtendant, ſenſum promiſſionis eſſe, quod velit *operam dare*, ut alter promiſſa præſtet, ubi tenebitur omni modo moraliter poſſibili laborare, ut promiſſum adimpleatur.

93. Quod ſi planè *effecturum* ſe, ut tertius mihi quid præſtet, promiſerit, ferè ad præſtationem intereſſe, ſi tertius ceſſaverit, ſe obligaſſe cenſebitur.

94. V. Denique nec ſuper actionibus aut rebus noſtris, circa quas *alteri jam fuit jus quæſitum*, validè paciſci poſſumus. Sunt enim noſtro arbitrio jam exemtæ.

95. Niſi forte in eum caſum, *ubi alterius jus expiraverit*. Modò non intuitu promittentis turpe ſit ejusmodi caſum optare. Hinc valebit equidem mercenarii promiſſio alteri facta ſub conditione, ſi tempus quo ſe alii addixerat, finitum fuerit, aut locatio ædium noſtrarum in caſum præſentis locationis finitæ. Sed promiſſio ſubjectionis in caſū, ſi Reſpublica cui quis jam eſt obligatꝰ, vel bello civili peſſumdetur, vel alio modo intereat, pro turpi habebitur.

96. Unde non ſine cauſa apud Chriſtianos principes pacta ejusmodi conditionata de matrimonio ineundo, quæ conjux vivente conjuge iniit, nulla declarantur; pœnis inſuper in ejusmodi paciſcentes conſtitutis. *h*)

97. Eò pertinet, quod jure Romano non valerent promiſſa liberi hominis, & reipublicæ ſub conditione, ſi ille ſervus aut hæc privata futura eſſet. *i*)

98. Sequitur *modus* promittendi, qui quidem vel fit *purè*, vel in *diem*, *l*) vel ſub *conditione*. Illa ſtatim tribuit *jus perfectum*, iſta

 imper-

ad §. *91.* g) *h. e. quatenus ſubſunt arbitrio noſtro, non enim ſemper ſubſunt viribus noſtris.*

ad §. *96.* h) *Exemplum habet Philippi* in Uſu practico inſtitutionum ad tit. de nuptiis.

ad §. *97.* i) §. 2. Inſt. de inut. ſtipul.

ad §. *98.* l) *Promiſſionem in diem omiſit Dn. Puſend.* lib. 3. c. 8, *quod aliàs cum hoc & ſeqq.* §§. *erit conferendum.*

imperfectum, donec dies advenerit, hæc ante conditionis exiſtentiam ne quidem jus imperfectum, ſed *ſpem* ſaltem debitum iri ad id ſuffecturam, ut ante conditionis eventum promiſſor non poſſit recedere.

99. Differentia igitur inter modos promittendi poſteriores in eo potiſſimum ſe exeret. Quod qui ex errore ante exiſtentiam conditionis debitum ſolverit, id ut indebitum poſſit repetere, non iſte qui ſolvit ante diem.

100. Ratione verò conceptuum differt dies & conditio, quod *dies* ſit tempus futurum, quod certum eſt, quod & quando extiturum ſit, vel minimum ubi certum eſt, quod ſit extiturum. *Conditio* vero, ubi vel utrumque vel certè ipſa exiſtentia eſt incerta.

101. Eſt igitur *promisſio ſub conditione* facta, ubi validitas promiſſionis confertur in eventum, à caſu *m*) ſpecialiter adjecto pendentem.

102. Unde conditiones propriæ dictæ non ſunt, quæ omnibus promiſſionibus, etiam puris *tacitè* inſunt, v. gr. dabo tibi centum, ſi vis major me non mpedierit, ſi mundus adhuc ſtabit &c. *n*)

103. Item conditiones ad tempus *præſens* vel *præteritum* ſe referentes, niſi harum tacitus ſit ſenſus; ſi probatum fuerit *o*) id, quod ad tempus præſens vel præteritum refertur.

104. Tùm

---

ad §. *101.* m) *Addit Dn. Puf.* hic §. *2. à caſu* vel arbitrio hominis. *Sed cur hæc verba omiſerim vide* §. 109. ſeq.

ad §. *102.* n) *Difficiliora ſunt exempla in promisſis puris, quia ſtatim poſſunt peti, faciliora in ultimis voluntatibus, quia demum poſt mortem poſſunt peti: v. g. Titius heres eſto, ſi me ſupervivet, ſi voluerit, ſi ante mortem meam non deportatus fuerit, ſi in voluntate mea permanſero &c.*

ad §. *103.* o) *Ergò in his, quæ facillimè probari poſſunt, ut notoriis, non erunt conditiones veræ, in rebus probatu difficilioribus veræ.*

104. Tùm conditiones *neceſſariò* extituræ, v. gr. ſi cras erit dies.

105. Et, cum contrariorum eadem ſit ratio, conditiones *impoſſibiles* etiam non erunt veræ conditiones.

106. In eo tamen inter has & conditiones reliquas improprias eſt differentia, quod illæ plerumque *p*) faciant promiſſum purum, *q*) in impoſſibili autem conditione eadem, quæ ſuprà de promiſſione impoſſibilium diximus, habeant locum.

107. Neqve diſtinguimus inter promiſſa & *ultimas voluntates*, ſi a diſpoſitione legum civilium abſtrahamus, etſi hæ non iniqvè *r*) conſtituerint eas in ultimis voluntatibus haberi pro non adjectis; ne videlicet per actus nullum eventum ſortituros, hominibus illudatur.

108. *Turpes* verò conditiones, cum ab eventu incerto dependeant, pro impropriis conditionibus haberi non poſſunt, *s*) neq; adeò ſunt ſpecies impoſſibilium, ut communiter interpretes legum civilium, ob non rectè intellectam legem *t*) pandectarum, volunt. Quamvis & hic quoad effectum eadem ſint repetenda, quæ jam de promiſſionibus rei illicitæ notavimus. *u*)

109. *Poſſibilis* igitur eſſe debet conditio. Hanc verò iterum uno ore juris civilis doctores in *poteſtativam*, *caſualem*, atqve *mixtam* ſubdividunt. Qvæ tamen diſtinctio vereor, ut citra jus civile magnum uſum ſit allatura.

110. Uti enim oſtendimus alibi, *x*) *mixtam* & *poteſtativam* etiam

ad §. *106.* p) *Propter ea, quæ de præſentibus & præteritis modò diximus.*

q) *Ut tacita & neceſſaria.*

ad §. *107.* r) *In pœnam ejusmodi jocorum intempeſtivorum. Hic vero quærimus de obligatione ex conſenſu.*

ad §. *108.* s) *Quod deduxi latius* in diſputatione de filiofamiliàs ſub conditione, ſi ſe filium probaverit, herede inſtituto, *ubi plura ad doctrinam de conditionibus pertinentia explicui.*

t) *Eſt* l. 15. de condit inſtit.

u) vide §. 85. ſeq.

ad §. *110.* x) In dicta diſputatione.

etiam ex intentione Veterum JCtorum parum differre, ita differentiæ quæ inter *caſualem* & *poteſtativam* referuntur, partim à mera ſubtilitate *y*) dependent, partim ad regulam reſpiciunt, quod *poteſtativa habeatur pro adimpleta, ſi per promiſſarium non ſteterit, quo minus adimpleatur.*

§. 111. Sed hoc axioma non ſolum quoad ſpeciales applicationes apud JCtos Romanos multis limitationibus *z*) eſt obnoxium, quin & diſſenſui *a*) notabili dedit occaſionem, ſed etiam abſtrahendo à legibus civilibus, vix procedet, cum ex aliis circumſtantiis *b*) dijudicari hic debeat, utrum promiſſor adjiciendo conditionem poteſtativam primariò ad voluntatem promiſſarii reſpexerit, an ad caſum, qui ferè ſemper ejusmodi conditionibus admixtus eſt. Nam ſi caſum reſpexerit, axioma iſtud non habebit locum.

§. 112. Qvod ſi conditio non à mero arbitrio promiſſoris ſuſpendatur, ſed à caſu, *c*) qui & ipſe ex parte promittentis voluntatem præſupponit, tunc obligatio orietur, ſi caſus iſte extiterit, neque tamen indiſtinctè tenebitur *d*) promiſſor facere, quicquid moraliter æquum eſt ut illa impleatur.

§. 113. Solet & *locus* promiſſionibus adjici, *e*) quæ adjectio etiam jus tamdiu imperfectum producit, donec tantum tempo-

y) *Nempe ad inſtitutionem filiorum familias, de quo uſu tamen differere non pertinet ad caput præſens.*

ad §. 111. z) *Diſtingvunt enim, an per voluntatem alterius ſteterit, an per caſum.*

a) *Quem notavi* in d. diſput.

b) *Adeoque ex regulis de interpretatione.*

ad §. 112. c) *v. g. ſi ſtudioſus legum adhuc tiro alteri promittat: omnes tuas cauſas agam in foro, ſi peritiam legum mihi comparavero.*

d) *Quod putat Grotius. Sed fortè Grotius reſpexit ad tale exemplum: Ducam te in uxorem, ſi Doctor factus fuero.*

ad §. 113. e) Conf. Pufend. III. 8. 6. *In* §. *fin. dicti capitis addit differentiam inter pacta gratuita, conditionata & mutua, de qua cogitandum ulterius.*

temporis elapſum fuerit, quo commode poſſit pervenire ad illum locum.

114. Pertinet etiam ad modos promittendi, *f*) quod promittamus vel *ipſi* vel *per alios* homines, qvos velut internuncios voluntatis noſtræ & interpretes eſſe voluimus. JCtorum ſtylo *mandatarii* & *procuratores* appellantur.

115. *Hi* igitur ſi *bonâ fide* egerint, neque *fines mandati* manifeſtos exceſſerint, firmiter nos iis, cum qvibus noſtro nomine pacti ſunt, obligant.

116. Non confundendi tamen ſunt hîc *miniſtri*, quos elegi, ut meo nomine promittant, cum iis, qui adhibiti ſunt, ut promiſſionem ſaltem ſignificent, quales ſunt v. gr. *tabellarii*, quibus literæ voluntatis noſtræ interpretes fuere traditæ. Miniſter enim ſi moriatur, antequam ei ad quem deſtinabatur, voluntatem noſtram ſignificaverit, *revocare poſſumus* promiſſum, etiamſi jam alter à tertio de voluntate noſtrâ certior factus promiſſum acceptaverit. *g*) Non ita, ſi tabellario mortuo epiſtolam ab alio fuerit nactus. *h*)

§. 117. Addunt & alteram differentiam. *i*) Si tabellario uſus ſim, revocationem meam valere, ſi promiſſum revocem antequam ab altero acceptatum fuerit, etſi revocatio tabellario non innotuerit; At ſi mandatario, irritam eſſe revocationem, niſi revocatio etiam mandatario ipſi innotuerit.

118. Mihi verò hic varii caſus videntur ſecernendi. Potiſſimum an revocatio directa ſit ad mandatarium, an ad eum cui ſit promiſſio? utrum hæc revocatio ante acceptationem innotuerit ei, cum quo negotium eſt contrahendum, annon? *l*)

ad §. *114.* f) *Cum hoc & ſeqq.* §§. conf. lib. 3. cap. 9.

ad §. *116.* g) *Volebamus enim per hunc miniſtrum in individuo tanquam cauſam intermediam obligari.*

h) *Quia hic non tabellarius, ſed literæ erant medium obligationis.*

ad §. *117.* i) *Quod facit Dn. Pufend.* hic §. 4.

ad §. *118.* l) *Si directa fuit ad mandatarium vel tabellionem, tùm ſive*

119. Similiter in quæſtione alia: *An nomine alterius, à quo nullum mandatum habeo, acceptare poſſim promiſſum?* Sola illa diſtinctio, *m*) an ità promiſſum ſit: promitto *te teſte* me Sejo daturum; an ita: promitto *tibi*, me Sejo daturum; ſcrupules omnes non videtur tollere. Sed in poſteriori caſu omnino videtur diſtinguendum eſſe, an ejus, cui promiſſio eo modo facta eſt, interſit tertio dari an minus? *n*) Quam diſtinctionem neque JCti Romani neglexerunt. *o*)

120. Illud verò minus dubii habet; ſi promiſſarius moriatur antequam promiſſionem acceptaverit, *acceptationem* non fieri poſſe me invito ab ejus *heredibus*, etſi id quidem certum ſit, contrahentes regulariter heredibus etiam præſumi voluiſſe proſpicere.

121. Sequitur *diviſio pactorum.* Paſſiva, *p*) & quæ crucem

ſive poſt revocationem acceptam, ſive ante eam, acceptatio à promiſſario revocationem ignorante facta fuerit, utroque caſu promittentem obſtringi arbitror. Priori tamen caſu habebit actionem mandati contrà miniſtrum vel tabellionem. Si vero directa fuit revocatio ad promiſſarium, & is antequam eam acciperet, promiſſum acceptaverit, tum decidenda eſt quæſtio ex alia quæſtione: utrum nempe poſt acceptationem factam, quam adhuc ignoro, poſſit mea promiſſio revocari, & an ſenſus promiſſi ſit: Volo me obligari, ſi acceptatum fuerit, aut: Volo me obligari, ſi acceptatum intellexero. Quodſi promiſſarius ſciat revocationem meam ante acceptationem, non puto promiſſum valere; ſive revocatio directa fuerit ad miniſtrum, ſive ipſum promiſſarium. Eſt enim tunc in dolo.

ad §. *119.* m) *Quam affert Dn. Pufend.* hic §. 5. *ut priore caſu non oriatur obligatio, ſed altero caſu, ſi tibi placuerit, & Sejus acceptaverit.*

n) *Quia exceptio, tua non intereſt, poteſt opponi cuilibet agenti.*

o) §. 18. & 19. de inut. ſtipul.

ad §. *121.* p) *Aliam diſtinctionem habet Dn. Pufend.* hic §. ult. *inter pacta quæ intendunt communem utilitatem, & ſingulorum. Ex priori genere putat ortum duxiſſe ſermonem, dominium, pretium, imperium. Sed omiſi, quia non in univerſum procedunt, ut in ſingulis ſpeciebus notavi. Nam circa hæc capita, quæ advenire ſolent pacta, jam alia præcepta juris naturalis præſupponunt. Igitur & connexionem capitis ſequentis paululum immutavi.*

cem fixit JCtis Romanis pariter ac eorum interpretibus, eſt illa, dum pactum dividitur in *pactum* ſtrictè dictum & *contractum*. Sed cum utraque ſpecies dominiorum diſtinctionem & rerum pretia præſupponant, differenda erit de hâc diviſione inſpectio inferius.

CAPUT VIII.

De

Officio Hominis circa Sermonem.

SUMMARIA.

Connexio ſequentium §. 1. 2. *Sermonis definitio* §. 3. 4. *Quomodo differant: vox: ſonus: ſermo?* §. 5. 6. 7. 8. 9. *Generale Præceptum de ſermone: SERMONE ET RELIQVIS ANIMI SIGNIS UTERE AD PROMOVENDAM TRANQVILLITATEM COMMUNEM* §. 10. *Differentia inter ſermonem & reliqua ſigna animi* §. 11. *quæ ſunt vel naturalia* §. 12. *vel arbitraria* §. 13. *ſq. quæ rurſus varia ſunt* §. 15. 16. *Sermonis maxima utilitas* §. 17. 18. 19. *Origo ſermonis ex arbitrio humano* §. 20. 21. 22. 23. *Dicta de ſermone etiam ad reliqua ſigna pertinent* §. 24. *inter quæ literæ quaſi intermedia ſunt* §. 25. *Triplex claſſis præceptorum ſpecialium de ſermone* §. 26. 27. 28. I. *Circa actum loquendi, ubi præceptum negativum: TACE, SI PER LOQVELAM TUAM OFFENDANTUR ALII, AUT DAMNUM INCURRANT, AUT HUMANITAS, VEL PACTUM, VEL PAX COMMUNIS TACITURNITATEM EXIGANT.* §. 29. 30. 31. *Præceptum negativum: LOQVERE, QUOTIES EX HUMANITATE VEL PACTO AD LOQUENDUM OBSTRICTUS ES, VEL TACITURNITAS DAMNUM VEL CONTEMPTUM ALTERI INFERT, AUT*

TRANQUILLITATEM LÆDIT. §. 32. 34. *Cur à nobis omiſſum:* quoties id exigit honor divinus. §. 33. II. *Circa electionē ſignorum: VOCABULA NON IN ALIA SIGNIFICATIONE ADHIBE, QUAM CONVENTUM EST.* §. 35 -- 38. III. *Circa convenientiam animi cum ſignis. Ubi præceptum affirmativum: EA LOQUERE, QUÆ CUM ANIMO TUO CONVENIUNT, SI HUMANITAS VEL PACTUM ET COMMUNIS TRANQUILLITAS TALIA EXIGANT.* §. 39. *Præceptum negativum: FALSILOQUIO ABSTINE, QUOTIES PER ID ALTER LÆDERETUR, AUT CONTEMNERETUR, ET PAX HUMANI GENERIS TURBARETUR.* §. 40. *Quando liceat ficto ſermone uti.* §. 41. -- 45. *Non dari aliquod jus perpetuum, ne ab altero fallamur* §. 46. 47. *Quid ſit veritas & mendacium?* §. 48. *Veritas alia Metaphyſica, alia Logica, alia Ethica.* §. 49. 50. *Non omnis veritas Ethica eſt virtus* §. 51. 52. *Veritas homiletica incommodè virtus moralis dicitur & explicatur* §. 53. -- 57. *Falſiloquium & Mendacium non ſunt Synonyma* §. 58. -- 60. *Incommoda locutio: Virum veracem poſſe mendacium dicere, non mentiri.* §. 62. *Mendacia officioſa & jocoſa impropriè mendacia ſunt.* §. 63. *Fides & perfidia à veritate, & mendacio differunt* §. 64. -- 67. *Simulatio & diſſimulatio quomodo differant à falſiloquio?* §. 68. 69. *quomodo inter ſe?* §. 70. *& de diſſim. & ſimul. juſtitiæ* §. 71. *Diſtinctio inter dolum bonum & malum* §. 72. 73. *Diſtinctiones communes in quæſtione de licentia falſiloqvii rejecta* §. 74. 75. *Quatenus liceat falſiloquio uti* 1. *adverſus infantes & amentes* §. 76. 2. *adverſus adultos* §. 77. 3. *pro utilitate reipublicæ* §. 78. 4. *ergà tertium* §. 79. 80. 81. 82. 5. *erga hoſtes* §. 83. 84. 6. *erga judicem ſi deliquimus* §. 85. *quod ultimum haud licitum eſſe oſtenditur* §. 86. -- 95.

§. 1. Per-

§. 1.

PErduxit nos ordo *a*) ad præcepta *hypothetica*, quæ non tantum ideò ſic dicuntur, quod præſupponant ex parte jam pacta & leges de fide ſervanda eadem concomitantes, ſed vel maximè, quod ex præcepto generali de cuſtodiendâ hominum æqualitate & quatuor ejus rivulis, tanquam theſes ex hypotheſi facili negotio deduci posſint.

2. Igitur non miraberis, ſi in ſequentibus, non ſolum hujus, ſed & reliquorum capitum, ubi rationes axiomatum erunt reddendæ, ſæpius breviſſimis digitum ad præcedentia intendero, vel etiam præcepta illa quatuor ſaltem ad concluſiones ſpeciales applicuero. Simul verò in ſingulis capitibus ſpeciatim ad ſingulorum negotiorum quæ ibi tractabuntur, finem potiſſimum reſpiciam, quoniam iſte in moralibus maximum momentum affert.

3. *Sermonem* verò quod attinet, pauca de ejus definitione & origine erunt præmittenda, antequam de officio hominum ſermocinantium præcepta tradamus.

4. *Sermo* eſt vox articulata, quâ homines ſibi invicem ſenſa animi ſignificant & inter ſe ratiocinantur. *b*)

5. Appellatur autem ſermo *vox articulata*, ut tàm à voce in genere, qvàm ſono diſtinguatur. *c*) *Sonus* quippe eſt, quicquid ab auribus ex quorumcunq; *d*) corporũ colliſione percipitur: *Vox* eſt ſonus ab animalibus quibusvis editus: *Sermo* eſt vox hominum propria. Beſtiis autem ut plurimum vox inarticulata, rariſſimè articulata, vel potius aliquid inter articulatam &

ad §. *1.* a) *Confer cum hoc capite* Puf. Lib. 4. cap. 1.

ad §. *4.* b) *Conf. Uffelm.* de oblig. hom. quæ ex ſerm. oritur, p. 23. §. 14.

ad §. *5.* c) *Conf. Uffelm.* d. l. p. 12. ſeqq. *ubi vocem in genere dicit ſonum articulatum, malè, neque ipſe hac parte conſtans eſt.*

d) *Etiam inanimatorum, ut ſuſurrus venti, colliſio lapidum, ſonus bombardæ, (huc pertinet tractatus Morhofii de vitro per ſonum fracto)*

& inarticulatam medii, *e)* ut pſittacis &c. competit. Sermo verò ſemper articulatus eſt.

6. Illam differentiam omitto, quod *vox* ſit ſignum jucundi & moleſti, *ſermo* verò inſuper etiam utilis ac damnoſi, honeſti itidem ac turpis, *f)* quoniam latet jam in differentia præcedenti, quamvis bonum utile vel hic planè omitti, vel ad vocem etiam extendi malim. *g)*

7. Igitur *ſermo ſolis hominibus* competit, qvà beſtiis contradiſtinguuntur, & ratione utuntur vel ipſo Ariſtotele conſentiente. Notabilia ſunt verba Ciceronis: *Natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationis & ad vitæ ſocietatem.* Item: *Societatis vinculum eſt ratio & oratio, quæ docendo, diſcendo, communicando, diſceptando, judicando conciliat inter ſe homines, conjungitq́; naturali quadam ſocietate.*

8. Vides hic *rationem*, *ſermonem*, *ſocietatem* à Cicerone conjungi. Rem magis illuſtrabunt ea, quæ ſupra *h)* circa expoſitionem ſocialitatis diſſeruimus.

9. Ipſe Gentium Doctor Paulus *i)* dum Epheſios à mendacio avocat, & veritatem iis inculcat, nullam aliam adducit rationem, qvàm, *quod homines invicem membra ſint*, non phyſica haud dubiè, ſed moralia ac ſocialia.

10. Igitur cum *ſermonis finis primarius* ſit, *l)* ut homines raciocinentur inter ſe, ratiocinatio verò requirat ſtatum tranquillum, *m)* generale etiam præceptum de officio ſermocinantium

e) *Si enim attendas, ingens erit differentia in ſono vocis Pſittaci & hominis.*

ad §. 6. f) *Eò inclinat* Uffelm. d.l. & Puf. hic §. 1.

g) *Quoniam & beſtiæ ſigna dant per voces rei utilis, quatenus utilis res ea dicitur, quæ pertinet ad conſervationem individui. Conf.* ſuprà l.1.c.1.§.16.

ad §. 8. h) L.1.c.4.§.52.ſeq. *ubi oſtendi rationem non eſſe absque ſermone, neutrum horum absque ſocietate.*

ad §. 9. i) ad Epheſ. IV. v.25. Uffelm. p.10. §.12.

ad §. 10. l) *Conf. Uffelm.* p.31. §.2.

m) *per dicta* lib. 1, c.4. §.55.

tium erit: SERMONE ET RELIQVIS ANIMI SIGNIS UTERE AD PROMOVENDAM TRANQVILLITATEM COMMUNEM.

11. Sed de hoc quidem non poterit eſſe dubium, & ſpecialiora haud dubiè axiomata deſideras, quæ ſtatim dabo, ſi modo differentiam inter *ſermonem* & *reliqua ſigna animi* oſtendero. Ea verò in termino *vocis* latet.

12. Scilicet *ſigna* rerum ſunt vel *naturalia* vel *arbitraria*. *Illa* ex naturali habitudine rerum deducuntur, atque ad phyſicos & medicos pertinent. Ita fumus ignis, aurora diei, pallor morbi vel amoris *n*) &c. fuga timoris, indicia ſunt.

13. *Arbitraria* ſunt, quæ ſignificant ex arbitrio hominum, eoque non ſingulorum, prout ſeorſim conſiderantur, ſed prout mutuo conſenſu eadem determinarunt.

14. Cum enim his ſignis omnibus intendatur, ut alterius cogitationes aliis communicentur, & verò homo hominis mentem introſpicere nequeat, indicia verò mentis naturalia ſint pauciſſima, *o*) eaqve ab hominibus artis ſimulandi *p*) gnaris ſæpiſſimè ſupprimantur, non proſpectum fuiſſet ſocialitati, ſi cuilibet pro lubitu ſignis ſignificationem quamcunque imponere fuiſſet liberum, ſed neceſſe fuit, ut deſuper per mutuum conſenſum homines convenirent.

15. Sunt verò ſigna iſta arbitraria vel *communia* plerisque populis, vel *propria* quorundam.

16. Utraque vel à *variarum* earumque infinitarum *rerum* uſu, *q*) vel in ſpecie ab uſu & varatione *vocis humanæ* petita ſunt.

17. Po-

ad §. *12.* n) *Rariſſimè ſtudiorum*. Conf. Uffelm. p. 16. §. 7.

ad §. *14.* o) *Ut rubor pudoris vel iræ, lacrymæ pœnitentiæ vel triſtitiæ.*

p) *Huc pertinet lacrymæ mulierum.*

ad §. *16.* q) *Ut ſunt ignes nocturni, & alia ſigna navibꝰ data, ſigna itineris terreſtrium. Ignis uſus in montibus apud*

17. Poſteriora hæc & à *ſermonis* uſu orta præ reliquis ad ſocialitatem cuſtodiendam *aptiſſima* ſunt, in tantum, ut citra ſermonem vix ulla aut nonniſi incultiſſima inter homines ſocietas, pax & diſciplina foret.

18. Et cogita ſaltem duos homines aliqua neceſſitate ſimul cogi, *r*) quorum neuter alterius linguam calleat, facilius beſtiæ etiam diverſi generis *s*) inter ſe ſociabuntur, quam iſti, etſi ſint homines. Neque proderit quicquam ad conſociandos homines tanta ſimilitudo naturæ, ſi ſenſa animi propter ſolam linguarum diverſitatem communicare nequeant; quin libentius erit homo cum cane ſuo, *t*) quam cum homine alieni idiomatis.

19. Taceo infinita incommoda, quæ ex æquivocatione reliquorum ſignorum vel diverſi idiomatis non poterunt non oriri. Sic Italus calorem nimium aquæ ferre non ſuſtinens, dum ſuum *caldo* frequenter ingeminat, à Balneatore Germano de frigore ipſum queri putante, affuſione fervidæ pene fuit exanimatus. Ita Germanus in exterâ provinciâ, querulâ voce dentes monſtrans, & ſigno iſto ſedationem urgentis famis quærens, dentibus miſerè fuit privatus, *u*) putante hoſpite, hoſpitem ſuum laborare odontalgia.

20. Cœ-

apud Perſas: Horologia. Hederæ, pulſus Campanarum, haſtæ, tabulæ ædibus præfixæ, tubarum ſonitus, tympanorum pulſus, tormentorum diſploſio: Loco aſſurgere, via cedere, inclinari, manus oſculari, caput nudare, medium digitum oſtendere, barbam apprehendere &c. Conf. Pufend. §. 2. Uffelm. p. 17. §. 8.

ad §. *18.* r) *Verba ſunt Auguſtini ap. Uffelm.* p. 19. §. 9.

s) *v. g. canis & cattus, ſi ſimul educentur.*

t) *Cum hoc enim facilè per ſigna ludere poteſt.*

ad §. *19.* u) *Felicior ille, qui dum cancros comedere volebat, repebat retro &c. Huc pertinet hiſtoria de homine indocto & Principe, qui inter cœnandum Epigramma legens ſimul manibus in patinam directis dicebat:* Das iſt ein herrlich *Epigramma &c.*

20. Cœterum etſi de *origine Sermonis x*) varia fabulati fuerint gentiles hiſtoriâ creationis deſtituti, nobis verò ex ſacris literis conſtet, primævam lingvam à Numine primis hominibus immediate fuiſſe infuſam, quam ex ipſis geniti uſu audiendi deinde didicerint, donec exſtructio turris Babylonicæ diverſitati linguarum anſam dederit, in eo tamen ferè aſſenſum præbuerunt Ethnici, ſermoni non à naturâ aut intrinſecâ quadam neceſſitate, ſed ex *mero hominum arbitrio* atque inſtituto ineſſe vim ſignificandi.

21. Niſi fortè velis excipere, quæ contrà apud Platonem Cratylus diſputat, vana omnino & ab aliis *y*) jam exploſa prolixius.

22. Uti verò *reliqua ſigna* animi *conventione* hominum vel expreſsâ vel tacitâ valent, ſic & *ſermo* ex iisdem fontibus *z*) vim ſignificandi habet.

23. Eſt autem conventio iſta vel *generalis*, inter integrum populum eâdem lingua utentem de rebus vulgò notis & uſitatis, vel *ſpecialis* inter artifices & eruditos de rebus populariter non cognitis, ſed à communi uſu remotis.

24. Quamvis verò, ut inſcriptio capitis oſtendit, principaliter hic de officiis circa ſermonem ſimus acturi, dicta tamen *a*) oſtendunt, dicenda etiam ad reliqua animi ſigna debere applicari, unde & in axiomate generali hæc ſermoni junximus.

25. Inter iſta duo *Literæ* quaſi intermediæ ſunt, quapropter & uſu juris Civilis modò ad verba, modò ad facta *b*) referuntur.

Ad §. 20. x) Uffelm. p. 19. 20. 21. Puf. §. 3. & 5.

ad §. 21. y) Puf. §. 4. Uffelm. p. 21. *Nec obſtat, quod Adamus impoſuerit beſtiis nomina ſecundum ipſarum naturam. Aliud enim eſt ſignificare naturam, aliud natura. Radices pro libero arbitrio impoſuit, ab his derivata applicuit ad beſtias.*

ad §. 22. z) *Scilicet ex uſu mutuo & diuturno ac per mores recepto.*

ad §. 24. a) §. 12. ſeqq. *quia homo & reliquis ſignis utitur ad ratiocinandum.*

ad §. 25. b) *In injuriis ad verba, in verborum obligatione ad facta.*

runtur, accedunt tamen magis ad verba & ſermonem, cujus imago ſunt, uti ſermo mentis.

26. His præmiſſis *triplicem claſſem* facio præceptorum ſpecialium de officio hominis circa ſermonem, quarum prima *actum loquendi*, ſecunda *electionem ſignorum*, tertia *convenientiam animi cum ſignis concernit*.

27. Quoniam enim ſermo eſt index animi, tres potiſſimum quæſtiones inde oriuntur. (1) An animi mei ſenſa alteri ſint indicanda? (2.) An in declaratione ejus ſignis ab aliis inventis ſit utendum? (3.) An correſpondere debeant ſigna cum animo?

28. Procedet verò res omnium facillimè, ſi ad tres claſſes illas quatuor præcepta ſpecialia abſoluta, tum & generale hujus capitis, quod à fine ſermonis petiimus, applicuerimus.

29. In primâ igitur claſſe præceptum negativum eſt: *c*) TACE, SI PER LOQVELAM TUAM OFFENDANTUR ALII, AUT DAMNUM PRÆTER MERITUM INCURRANT, AUT HUMANITAS, VEL PACTUM VEL INGENERE PAX COMMUNIS TACITURNITATEM EXIGANT.

30. Coërcet hoc præceptum non ſolum *injuriam verbalem*, ſuo modo etiam *jactantiam, Adulationem & Scurrilitatem*, ſed maximè *Garrulitatem*.

31. Quæ uti omnibus vitanda, ita potiſſimum à miniſtris Reip. belli ducibus, Legatis, conſiliariis &c. debet eſſe aliena.

32. Præceptum affirmativum primæ claſſis eadem inculcat: *d*) LOQVERE, QVOTIES EX HUMANITATE VEL PACTO AD LOQVENDUM OBSTRICTUS ES, VEL TACITURNITAS DAMNUM VEL CONTEMPTUM ALTERI INFERT, AUT TRANQVILLITATEM LÆDIT.

33. Additur ab aliis: *e*) *Loquere quoties id exigit honor divinus.*

---

ad §. *29.* c) Uffelm. p. 40. ſeq.

ad §. *32.* d) Puf. §. 7. Uffelm. præcept. 7. 8. 9. 10. 11. p. 43. 44. 50. ſeqq.

ad §. *33.* e) Uffelm. p. 43. 44. 45. ſeqq.

-vimus. Sed quemadmodum hæc limitatio jam ex parte ſub noſtra regula includitur tacitè, & quatenus omnia præcepta juris naturalis honorem DEI internum tanquam principium prius præſupponunt; ita expreſſe hujus limitationis additione vel ideò abſtinemus, quoniam ii reſpiciunt potiſſimum honorem externum & deciſionem quæſtionis difficillimæ: *quando fidei confeſſio ſit neceſſaria, quando non?* cujus, tanquam circulos Jurisprudentiæ transgredientis, deciſionem relinquimus Theologis. *f*)

34. Peccant verò contra hoc præceptum, qui *pericula* reipublicæ vel concivi aut in genere proximo imminentia *tacent*, qui informationem profeſſi, *non ſunt fideles*, qui educationi ſuæ concreditos *non emendant*, &c.

35. Etſi autem in primâ claſſe duo præcepta ſpecialia poſuerimus, in ſecunda tamen unico erimus contenti, eoque negativo: VOCABULA NON IN ALIA SIGNIFICATIONE ADHIBE, QVAM CONVENTUM EST. *g*)

36. *Ratio* differentiæ in eo ſita eſt, quod taciturnitas ſi non majorem, certè æqualem uſum ſocialitati præbeat ac loquela. Aliud verò dicendum ſit, ſi quis verbis in ſingulari ſignificatione citrà conventionem uti velit.

37. Uti enim per ſingularem hanc impoſitionem alii facillimè lædi poſſunt, ac ita nullatenus promoveretur utilitas humani generis; ita potiſſimum, ut ex notatis patet, violatur pactum ſeu expreſſum ſeu tacitum, quo omnem ſermonem niti diximus.

38. Scio equidem, non ademptam planè eſſe ſingulis poteſtatem τῦ ὀνοματοποιεῖν, potiſſimum philoſophis. Sed hanc licentiam regula noſtra non tangit, quoniam & ipſa conventione expreſsâ vel tacitâ nititur. Quousque verò licentia iſta ſe extendat, fortè exponemus alibi diſtinctius.

Hh 2 39. Re-

f) *Huc pertinet Saldeni diſſertatio de Jure Zelotarum in otiis Theologicis.*

ad §. 36. g) Puf. §. 5. 6.

39. Reſtat claſſis tertia. Præceptum affirmativum eſt: EA LOQVERE, QVÆ CUM ANIMO TUO CONVENIUNT, SI HUMANITAS VEL PACTUM ET COMMUNIS TRANQVILLITAS TALIA EXIGANT.

40. Oppoſitum eſt huic alterum negativum: FALSILOQVIO ABSTINE, *b)* QVOTIES PER ID ALTER LÆDERETUR, AUT CONTEMNERETUR, ET PAX HUMANI GENERIS TURBARETUR.

41. Scilicet tum teneor alteri ſenſa animi indicare & convenientia cum animo meo loqui, quoties is, quo cum ago, ad *id jus perfectum* aut *imperfectum* habet; id verò fit, quando unum ex quatuor iſtis præceptis abſolutis talia exigit.

42. Quia verò ſermo etiam propter nos ipſos eſt inventus, ideo *ubi mea aliqua non contemnenda verſatur utilitas*, neque cujusquam alterius jus læditur, licebit ſermonem ita formare, ut diverſum ab eo, quod in animo volo, exprimat.

43. Quin & *ſi aliorum utilitatem intendamus*, ita diſpoſitorum, ut vera loquendo detrimentum afferamus ipſis, licebit & hoc caſu ficto coloratoque ſermone uti. Nam qui alicui prodeſſe vult, & debet, non utique id tenetur facere eo modo, quo finem ſuum non erat obtenturus.

44. Nam etſi natura velit, ut mentis interpres ſit oratio; vult tamen id fieri cum prudentia & cæteris paribus, vult etiam, ut ſermone mutuis & communibus commodis conſulatur. Atque cum hic poſterior ſit primarius ſermonis finis, à quo alter menſuram capit, non poterit contra legem naturæ eſſe intentio fallendi, quæ ad hunc finem directo tendit.

45. Accedit, quod Philoſophi in eo conſentiant, veritatem præcipere, ut verum dicendo ſuum cuique tribuamus: Ergo vi oppoſitorum non niſi illud falſum prohibet, quod fraudi eſt alteri eique innocenti.

46. At,

ad §. 40. b) *Sed annon falſiloquium præceptum erit aliquando? Conf. §. 43. & 63. & quoad hæc duo præcepta* Pufend. §. 7. & de O. H. l. 10. §. 4. 5. 6. Uffelm. p. 145. §. 8. & p. 146.

46. At, inquis: *Quilibet habet perpetuò jus, ne fallatur & decipiatur ab altero.* Ergo ſemper falſiloquium erit turpe.

47. Imo verò, quâ fronte tu hanc objectionem aſſeris, eâdem ejus univerſalitatem negabo. *i*) Ad alia diſſentientium argumenta reſpondent alii. *l*)

48. Ex dictis patet, quid propriè ſit *veritas*, quà virtus eſt, quid item huic oppoſitum vitium, quod *mendacium* dicitur.

49. Nempe aliud eſt veritas *Metaphyſica*, aliud *Logica*, aliud *Ethica. m)* Prima eſt *affectio entis*, quatenus id refertur ad exiſtentiam. Secunda *affectio propoſitionis*, quatenus id quod de Subjecto affirmatur vel negatur, reipſa ita ſe habet citra cogitationem hominis. Unde illi opponitur *Falſitas metaphyſica*, affectio non entis (vel accuratius loquendo nihil opponitur veritati metaphyſicæ, cum non entis nulla ſint prædicata.) Huic verò *propoſitio falſa*.

50. Cæterum uti veritas *Logica* conſiſtit in convenientia propoſitionis cum re extra mentem, ita veritas *Ethica* conſiſtit in convenientia ſignorum externorum maximè ſermonis cum mente.

51. Sed hic cave hanc *veritatem Ethicam* ſtatim appelles *virtutem moralem. n*) Nam Ethica tractat etiam de actionibus indifferentibus, non de honeſtis ſaltem aut turpibus.

52. Itaque tum demum hæc veritas virtutis nomen meretur, quatenus hæc convenientia verborum cum animo, jus ſuum cuique tribuit. Unde & cum addito poterit appellari *veritas juſtitiaria*.

53. Quamvis communiter Peripatetici *o*) hoc additamentum uſurpent, quo hanc virtutem diſtinguant à *veritate homile-*

 tica-

ad §. 47. i) *Uffelm.* p. 147. *effugium quærit in voluntate præſumta.*
l) *Puf.* §. 9. circa finem & 10. *Uffelm.* p. 28. 29.

ad §. 49. m) *Conf. Patrem* annot. 100. ad Philol. Pract.

ad §. 51. n) *Quamvis vero B. Pater* d. l. *ita appellaverit, tamen videtur ſaltem ibi rem tractaſſe obiter.*

ad §. 53. o) *Pater* annot. 66.

tica, quam ſtudio omittimus, quoniam non pauci commentatorum virtutes homileticas vel pro virtutibus non neceſſariis habent, vel ornamenta potius virtutum quam virtutes appellandas eſſe cenſent.

54. In ſpecie quod veritatem homileticam attinet, videtur magis ad virtutes *intellectus* pertinere, quàm ad morales. Unde & Ariſtotelis judicio jactator magis vanus (*μάταιος*) eſt quàm malus (*κακός.*)

55. Quin *jactator* quatenus vitium voluntatem afficit, non tam ideò peccat, quod *falſa* de ſe dicat (niſi quatenus ea locutio cum injuria alterius eſt conjuncta, ubi jam pertinet ad oppoſitum veritatis juſtitiariæ) ſed quod *multa* ſive vera ſive falſa de ſe loquatur. *p*)

56. Simul conſtat exinde, *non accuratè veritatem homileticam definiri*, *q*) quod ſit virtus mediocritatem ſervans circa dicendum de ſe in converſatione communi veritatem; cum dici debuiſſet, eam ſervare mediocritatem circa loquendum de ſe in genere.

57. Vel potius, *virtuti huic incongruum nomen veritatis eſſe impoſitum*, cum ejus eſſentia non conſiſtat in convenientia ſignorum cum mente.

58. *Veritati Ethicæ* in genere ſic dictæ opponitur *falſiloquium*, quod adeò conſiſtit in diſconvenientia ſermonis ab animo loquentis fallere alterum intendentis.

59. *Veritati juſtitiariæ* opponitur *mendacium*, quod hoc nomen meretur, ſi per iſtam diſconvenientiam & intentionem fallendi alterius jus lædatur.

60. Hinc patet *falſiloquium* & *mendacium* non eſſe Synonyma, cum omne mendacium ſit turpe, falſiloquium quandoque indifferens.

61. Adeoque illos qui omnem diſconvenientiam ſignorum ab

---

ad §. *55*. p) Conf. ſuprà §. 30.
ad §. *56*. q) *Ita ex mente Peripateticorum definit Pater* in Tabulis Philoſ. Pract.

ab animo pro mendacio habent, ſpeciei vocem impropriè extendere ad genus, ſimulque dum mendacium ita deſcriptum in univerſum pro vitio habent, male prædicare affectiones ſpeciei de genere.

62. Porro & inconvenientem eſſe locutionem, quaſi *vir verax poſſit mendacium dicere, non mentiri. r*) Nam mentiri equidem & mendacium dicere Synonyma ſunt. Differunt verò mendacium dicere & falſiloquium dicere.

63. Ulterius mendacium, quod *officioſum* & *jocoſum* vulgo dicunt, impropriè mendacium eſſe, quod jam Lutherus obſervavit, officioſum non malè ſingularem virtutem & prudentiam eſſe aſſerens. *s*)

64. Denique, quod ad *veritatem fides, t*) ad *mendacium* à quibusdam referatur *perfidia*, magis convenire ſermoni vulgari, quam ſtylo philoſophico.

65. Equidem qui promiſſa ſervat, vulgariter veritatem locutus, qui perfidus eſt, mentitus eſſe dicitur.

66. Sed philoſophicè *fides* & *perfidia* à veritate in generali conceptu differunt, cum earum eſſentia conſiſtat in convenientia vel diſconvenientia actionum ſubſequentium cum ſignis animi præcedentibus.

67. Nam qui ab initio veritatem dixit, poterit poſteà perfidus fieri, & qui mentitus eſt, pœnitentiâ ductus fidem ſervare.

68. *Affines* inſuper *falſiloquio*, neque tamen cum eo confundendæ ſunt *ſimulatio*, & *diſſimulatio* in genere à falſiloquio *differentes*, quod illud fiat ſermone, hæ facto ſtrictè dicto, quatenus verbis opponitur. *u*)

69.

ad §. 62. r) *Notat hoc etiam Ulfelm. Fortè tamen, qui hac propoſitione utuntur, per mendacium intelligunt, non falſiloquium, ut nos, ſed propoſitionem logicè falſam. Quæ tamen & ipſa valdè impropriè diceretur mendacium.*

ad §. 63. s) vide D. Val. Albert. diſput. de ſimul. & disſimul.

ad §. 64. t) *Quod facit etiam Ulfelmannus.*

ad §. 68. u) Conf. Grot. III. 1. 8. Albert. d. diſp.

69. In eo verò utraque *convenit* cum falſiloquio, quod in ſimulatione & diſſimulatione intendam alterum fallere & decipere.

70. Differunt autem *ſimulatio* & *diſſimulatio inter ſe*, quod hæc conſiſtat in facto omiſſionis, quale etiam eſt taciturnitas, hæc in facto poſitivo, adhibendo nempe ſigna reliqua præter ſermonem, ita, ut non conveniant cum animo utentis.

71. Cum itaque *ſimulatio* magis accedat ad *falſiloquium*, *diſſimulatio ad reticentiam* veri, ſimul facile conſtat, nihil novi de juſtitiâ utriusque hic expectandum eſſe, ſed ea tantum quæ de taciturnitate diximus ſuprà, hoc loco ad diſſimulationem, quæ de falſiloquio, ad ſimulationem applicari debere.

72. Simul evidens fit, quid ſentiendum ſit de diviſione JCtorum in *dolum bonum* & *malum*, à multis impugnatâ, & parum intellectâ. Nam cum *dolum* definiant per fallaciam, voluerunt hoc communi nomine falſiloquium, ſimulationem & diſſimulationem conjunctim efferre.

73. Et ergo cum oſtenderimus dari falſiloquium licitum, licitam item ſimulationem & diſſimulationem, dabitur etiam *dolus bonus*.

74. Denique & illud ex dictis ſequitur, facilius per tradita & magis perſpicuè quæſtionem de licentiâ fallendi alios eſſe expoſitam, quam ſi cum aliis x) diſtingvas inter *falſiloquium* & *reticentiam veri* y) aut hujus *ex parte narrationem*, z) item inter *mendacium* & *ſermonem ambiguum*, vel tacitam quandam *reſtrictionem*.

75. Nam quemadmodum hæ diſtinctiones ex parte impiam & ſceleſtam opinionem tegunt, qualis illa de *reſervatione mentali*, ita reliquæ, quæ in *reticentia veri* & *ſermone ambiguo* quærunt effugium, ad litem definiendam non ſunt aptæ, ſed easdem limitationes admittunt, quas in falſiloquio adhibuimus. Quod ab aliis prolixius eſt expoſitum.

76. Jam

ad 74. x) *vide Dn. Puf.* §. 11. 12. 13. 14.
y) *Ergone mihi in ſpecula conſtituto liceret tacere?*
z) *Exemplo Jeremiæ & Athanaſii.* Pufend. d. §. 14.

76. Jam ex præcedentibus facile poſſumus ſpecialiora definire. Initio [1.] non licebit indiſtinctè falſiloquio uti *adverſus infantes & amentes*, quaſi hi non habeant libertatem ſermonem noſtrum dijudicandi, ſed cum & ipſi ſint æquè homines, tùm demum fictos ſermones fabulasque adverſus ipſos uſurpare licebit, ſi utilitas eorundem magis promoveatur, & quatenus nimirum nudæ veritatis non ſunt capaces.

77. Eadem ratio à mendacii vitio eximet, ſi quis [2.] *adverſus adultos* fictum ſermonem bono fine & in *ipſorum* aut communem *utilitatem* adhibeat, quam plano ſermone aſſequi non licebat, puta ſi v. gr. innocens protegendus, iratus placandus, mœſtus demulcendus, meticuloſo animus addendus, faſtidioſus ad medicamenta capienda movendus, pertinacia alicujus frangenda, aut malum propoſitum alterius intervertendum ſit; modo tamen cætera ſint paria, & v. gr. id non fiat cum ludibrio numinis divini. *a*)

78. Multo magis igitur [3.] licitum erit pro obtinendâ *utilitate reipublicæ* arcana ejus & conſilia, quæ intereſt aliorum notitiæ ſubtrahi, ficto ſermone obvelare, *b*) aut in rebus dubiis & obſcuris ſententiam ferre ab animo ferentis alienam ad eruendam veritatem *c*)

79. Id verò non indiſtinctè admittendum, quod aliqui arbitrantur, [4.] mendacium non eſſe, *d*) quoties fictum ſermonem ad aliquem dirigimus, qui non decipitur, etiamſi *tertius* falſam inde hauriat perſuaſionem, quoniam cum hoc tertio mihi nihil fuerit negotii.

80. Nam quemadmodum hæc ratio in univerſum non procedit, ſed ſœpiſſimè, ſi in communi converſatione ſimus, cum omnibus, qui præſentes ſunt, negotium mihi eſſe cenſendum ſit,

ad §. 77. a) *Quale eſt factum Ageſilai* ap. Pufend. §. 16.

ad §. 78. b) *Huc pertinet ſuo modo factum Papirii & alterius Romani de ave galeata* ap. Puf. §. 18.

c) *Exemplo Salomonis, Claudii, & Nelei* ap. Puf. §. 17.

ad §. 79. d) *Quæ eſt ſententia Grotii.*

etſi ſermonem meum ad unum ſociorum in ſpecie dirigam: ita ſi vel maximè hanc rationem admitteremus, non tamen ejusmodi actus propterea in univerſum à vitii nota proterit liberari, cum præter mendacium alia adhuc ſint peccata ſermonis.

81. Cavendum igitur hic erit quàm maximè, ne quis hoc caſu in præceptum negativum claſſis primæ, quod ſuprà poſuimus, impingat, adeoque multæ limitationes, ab aliis *e)* jam exactè expoſitæ, hic ſunt addendæ.

82. Præprimis ſi quis eo modo moleſtam & noxiam aliorum curioſitatem avertere velit, opera danda, ne alii innoxii inde damnum ſentiant, *f)* quin & ut ipſe qui ſic intempeſtivè curioſus eſt, malo haud magno & injucundo magis, quam damnoſo afficiatur. *g)*

83. Sed [5.] cum *hoſtibus* apertâ vi poſſimus nocere, licebit etiam ipſis per fabulas aut fictos ſermones illudere, modo non id fiat in pactis cum hoſte initis, quia per hæc etſi non in totum, in tantum tamen ab hoſtilitatis ſtatu recedimus.

84. Quæ limitatio quoque ad reliquas ſpecies, in quibus falſiloquium licitum eſſe diximus, erit applicanda, quoniam ut modo monuimus, præceptum de fide ſervanda à præcepto veritatis diverſum eſt.

85. Difficilior eſt inſpectio, an citra mendacii culpam [6.] *reus delictum* cujus inſimulatur, negare aut *fictis argumentis eludere* queat. Mihi negativa arridet, *h)* non ſolum ſi agatur de ſolutione debiti vel reſtitutione damni, ſed &, ſi potiſſimum quæſtio ſit de inferendâ pœnâ.

86. Nam cum concedatur, judicem habere jus & facultatem

ad §. 81. e) *à Pufend.* d. §. 18.

ad §. 82. f) *Huc iterum pertinent ſuſſacta jam notata* lit. b.

g) *Ut ſi puero rem ſucco amaro plenam proponam, & ei qui literas meas aperit, rem ingratam in literis narrem.* Puf. §. 18.

ad §. 85. h) *Dn. Pufendorffio affirmativa, ſi quis ea quæ hic* §. 20. *habet, conferat cum iis, quæ diſſerit in capite de pœnis.*

tem quoquo modo veritatem à reo exſculpendi, ſponte ſua ob ſuprà *i*) dicta (de veritate loquendâ, quoties is, quocum ago, jus ad eam habet,) ſequitur, in reo quoque eſſe obligationem veritatem judici dicendi. Accedit, quod jus & obligatio, ut initio *l*) harum inſtitutionum demonſtratum fuit, ſint correlata, quorum unum non exiſtere poterit ſine altero.

87. Unde non intelligo, quod adverſus iſta regeri ſolet; *non cuilibet facultati, quæ nudum exercitium alicujus actus notat, in objecto ſuo obligationem reſpondere*, ſiquidem objectum iſtud ſit homo, ut in præſenti caſu.

88. Præprimis, cum judex habeat facultatem, iſtam veritatem exquirendi à reo, non ſolùm adverſus alios, ne ipſum in ejus exercitio turbent, ſed vel maximè adverſus ipſum reum.

89. Et læderetur profecto nimium quantum reſpublica, ſi delinquentes nullos conſcientiæ ſtimulos ſentirent, delicta confitendi, cum rariſſimè hoc pacto finem pœnarum obtinere poſſet, teſtibus & aliis probationum generibus in actibus iſtis plerumq; occultis ordinariè deficientibus; torturæque uſu hâc quidem hypotheſi præſuppoſitâ, maximè illicito.

90. Quod autem affertur, reipublicæ non valdè intereſſe, ut penſatione damni factâ, puniatur delictum non notorium, quodque adeò colore aliquo tegi & excuſari poſſit; neſcio, an doctrinæ civili ſit conveniens; quoniam, etſi finis pœnarum potiſſimus ſit aliorum emendatio, quæ propterea & notitiam delicti præſupponit, tamen plerumque, ſi non ſemper, delicta non ſunt notoria judici; ſunt verò notoria complicibus, vel aliis concivibus, vel indicia etiam, quæ ad condemnationem non ſufficiunt, ad ſcandalum tamen præbendum ſunt ſufficientia.

91. Præterea non intelligo, vel certè rariſſimus erit caſus, quomodo penſatione damni facta, delictum poſſit dici non notorium, cum vel damnum reſarciendo quis delictum quaſi fateatur, vel in univerſum ferè, qui delictum negat, etiam damni reſtitutionem detrectet.

ad §. *86*. i) §. 40. 41. l) L. 1. c. 1.

92. Neque obſtat aſſertioni noſtræ : neminem teneri, ut quis ultrò ad pœnam ſe offerat, aut nomen ſuum ipſe deferat; ergo etiam per negationem criminis non peccari. Præterquam enim quod antecedens ulteriorem mereatur diſcuſſionem, de qua infrà ſuo loco; conſequentia inſuper non videtur procedere.

93. Quippe non ſolum aliorum regula; quaſi quæ liceat non dicere etiam aliter dicere ob rationis ſimilitudinem liceant; & ex adverſo, quæ non poſſunt ſecus dici quam revera habent, ea nec taceri queant; à quibusdam pluribus inſtantiis fuit impugnata, *m*) & jam aliquoties monitum fuit; locutionem & veri locutionem ad diverſa præcepta pertinere; ſed & in genere multa non licet denegare, ſi rogatus fueris, ad quæ ſponte præſtanda non es obligatus. *n*)

94. Denique quod adjicitur : Pœnam invito eſſe infligendam; ad quæ vero obligamur, ultrò & à volentibus ſuſcipi debere; at à pœnis non poſſe non hominem naturaliter abhorreſcere : cum præſupponat, in delinquente non hærere obligationem ad pœnam, differendum eſt inferius, ubi hoc caput peculiariter exponemus.

95. Cum vero advocatus à reo adſcitus ipſius rei Interpretem agat, ac eodem propterea defenſionis modo uti debeat, quem adhibere licebat reo, hinc ex dictis hactenus ſimul manifeſtum redditur, neque hunc etiam in criminalibus poſſe falſa jura aut fictas ſententias allegare, vel reum ad negandum inſtruere, aut cauſam ſalva conſcientia ſuſcipere, ubi reus crimen clam ipſi confeſſus fuerit. *o*)

CAPUT

ad §. *93.* m) Vide Uffelm. de offic. hom. circ. ſerm. p. 148. *ubi contrà Praſchium diſputat, & inſtantiam de confeſſione fidei & exemplo Papirii dat.*

n) *e. g. Servitia feudalia.*

ad §. *95.* o) *Diſſentit Dn. Pufend.* §. ult. *eadem videlicet advocato concedens quæ indulſerat reo.*

CAPUT. IX.

De
Officio Jurantium.

SUMMARIA.

Juramenta in ſubſidium corruptæ naturæ inventa. §.1.& 2. *Moralitas ex ſtatu integro deduci nequit.* §.3. *Juramentorum licentia* §.4.5. *Juramenti definitio* §.6. *Finis ex parte ejus, cui juratur* §.7.8. & *qui jurat* §.9.10. *Juramentū vel promiſſorium vel aſſertorium* §.11.12. *ad quæ genera referuntur ſpecies juris Romani* §.13. *Juramentum eſt oratio acceſſoria* §.14. *Superfluà diviſio juramenti in promiſſorium & confirmatorium* §.15. *Non ſupervacuum, quod juramentum accedat obligationi jam anteà firmæ* §.16. *Neque enim per id confirmantur actus anteà infirmi.* §.17. *Unde non valent juramenta ſuper re illicita.* §.18.19. *Quid ſi de re in ſe non illicita, ſed per quam impediatur majus bonum morale* §.20.--23. *aut impoſſibili?* §.24. *Juramentum non immutat naturam & ſubſtantiam promiſſi.* §.25. *Unde multa quæ de promiſſis in genere notavimus, hic repetenda.* §.26.--36. *Modus jurandi* §.37.--39. *ut Deus invocetur tanquam teſtis & vindex.* §.40.--42. *Juramenta per creaturas* §.43. *aut res nobis caras.* §.44. *Juramentum expreſſum vel tacitum.* §.45. *Juramenta jocularia.* §.46. *Juramenta non producunt novam obligationem.* §.47. *Igitur hic non peculiare, quod à juramentis omnis dolus & cavillatio abeſſe debeat* §.48. *aut quod ea quandoque ſtrictè ſint explicanda* §.49. *An nota interpretationis ſtrictæ, ſi juratum ſit in odium alterius.* §.50.-57. *Perjurus majorem reatum contrahit,* §.58. *heredes tamen jurantis pro perjuris non habendi.* §.59. *Tollitur juramentum per relaxationem & diſpenſationem, & quæ hic obſervanda.* §.60.--64. *Affinia juramenti obteſtatio* §.65. *conteſtatiò* §.66. *promiſſiones injuratæ principum.* §.67. *Officia hominum circa juramentum* §.68.

§. 68. I. *quatenus eſt acceſſio ſermonis: VERITATEM LOQUERE.* §. 69. *Juramentum debet eſſe conforme menti ejus, cui juratur.* §. 70.— 73. *PROMISSA SERVA.* §. 74. *Perjurium.* §. 75. 76. *Falſum teſtimonium.* §. 77. *Perfidia jurata.* §. 78. 79. 80. *Aliæ perjuriorum ſpecies.* §. 81.- 84. II. *quatenus habet clauſulã juratoriam: NON JURA TEMERE, NON JURA NISI PER DEUM.* §. 85.— 88. *Juramenta temeraria.* §. 89.— 91. *Ex Lege naturali jurandum per Deum* §. 92. *ex poſitiva per Deum verum.* §. 93.— 97. *An liceat per creaturas jurare?* §. 98.— 102. *Tres juramenti comites: veritas, juſtitia, judicium.* §. 103. *Officium ejus, cui juratur: NON TEMERE JURAMENTUM POSCE.* §. 104. *An liceat juramentum ei deferre, quem pejeraturum eſſe ſcio?* §. 105.— 110. *An liceat ab infideli juramentum, quod ipſe per falſos Deos præſtat, exigere?* §. 111.— 114.

§. I.

SI *integer* manſiſſet homo, *a*) juramenti quidem nullus fuiſſet uſus; hoc enim in ſubſidium *natura corrupta* tantum introductum eſt, quia in ſtatu corrupto non aliud ſuppetit nobis medium, quo in eo, qui aliquid aſſerit vel promittit, fallaciam aut perfidiam, in altero verò, cum quo negotium eſt, dubitationem & incredulitatem ex intentione noſtra ſuppprimeremus. *b*)

2. Dum enim omniſcius & omnipotens teſtis ſimul & vindex invocatur, *c*) præſumtio veritatis & fidei ideò excitatur, quod nemo temere credatur tàm impius, ut ita petulanter graviſſimam numinis indignationem in ſe depoſcere ſit auſurus.

3. Quod ſi igitur officia jurantium ex ſtatu integritatis vellemus deducere, idem eſſet, acſi cuperemus aquam accerſere ex igne.

4. Non tamen putandum eſt, juramentum eſſe *inventum corru-*

ad §. 1. a) *Conſentit Alberti* Part. 2. p. 121. §. 38. & p. 123. §. 42.
b) *Conf. cum hoc toto capite Pufend.* lib. 4. c. 2. *& hic quidem* §. 2.
ad §. 2. c) Uffelm. de Offic. hom. circ. ſerm. p. 106. §. 1.

corruptum corruptæ naturæ. Nam uti nulla hoc ſvadet ratio, ita in ſacris literis non unâ vice juramenta ſunt præcepta, & à ſanctisſimis viris adhibita. *d*)

5. Quæ vero in contrarium pro oſtendendâ prohibitione juramentorum ex ſacris literis ſolent afferri, ab aliis *e*) jam diu exploſa ſunt.

6. Definimus autem *Jusjurandum*, quod ſit deliberata numinis divini tanquam teſtis & vindicis invocatio, in aſſertionis aut promisſionis confirmationem.

7. *Finis* enim omnis juramenti ex parte ejus, *qui ſibi jurari curat*, eſt, ut homines ad enunciandum verum aut ſervandum promiſſum firmius adſtringantur metu divini numinis omnipotentis & omniſcii, cujus vindictam, ſi ſcientes fallant per juramentum, in ſe invocent, ubi aliàs metus ab hominibus imminens non ſatis efficax videbatur, quorum vires contemnere aut declinare vel ſcientiam ſe poſſe fallere ſperabant.

8. Unde ſi ulli juris divini præcepto adverſa eſt *atheiſmi* doctrina, eſt vero omni, ut ex libro primo patet, ſanè regulis, quæ de officio jurantium ponemus, directè contrariatur. *f*)

9. Ex intentione autem ejus *qui jurat*, juramenti finis eſt *certitudo* & *fides*, ut nempe alter, quocum agitur, certus & ſecurus reddatur vel de *veritate* illorum quæ affirmantur aut negantur, vel de *fide* jurantis, ſive de impletione eorum quæ promittuntur. *g*)

10. Quod eleganter expreſſit Apoſtolus, dum dicit: *h*) *Omnis controverſiæ hominum finem ad confirmationem eſſe juramentum. Confirmatur* enim utrobique is cui juratur, & dum certus redditur, & dum ſecurus. Niſi fortè dicere velis, Apoſtolum in ſpecie de juramento, quod litis deciſorium vocant, loqui.

11. Fluit

ad §. 4. d) Exod. XXII. 11. Deuter. VII. 13. X. 20. II. Corinth. I. 23.

ad §. 5. e) *Uſſelm.* p. 106.-111. à §. 2-8.

ad §. 8. f) *Uſſelm.* p. 106. §. 1.

ad §. 9. g) *Uſſelm.* p. 113. §. 10.

ad §. 10. h) *Albert.* p. 121. not. 29. & p. 123. n. 33. *Uſſelm.* d. l.

11. Fluit ex fine juramenti ejus *diviſio. i*) Quædam enim promiſſis pactisque adduntur, ut eo majore cum religione obſerventur. Quædam autem adhibentur ad confirmandam alicujus aſſertionem circa factum illiquidum. Illud *promiſſorium* vocabimus, hoc *aſſertorium*.

12. *Promiſſorium* uſurpatur ad aſſecuranda *futura*, *aſſertorium* ad confirmanda *præterita*.

13. Ad iſta autem duo genera omnes juramentorum ſpecies referri poſſunt, ex diviſionibus Jureconſultorum Romanorum ortæ, e. gr. quod aliud ſit juramentum *teſtium*, cum nempe quis ſuper alieno facto jurat; aliud, quando is, cujus proprium negotium eſt, juramento ſuo controverſiam ſolvit, ſive id fiat *deferente parte adverſa*, idque tùm extra judicium, quod *voluntarium*; tum in judicio, quod *neceſſarium* appellant, ſive deferente judice, quod *judiciale* vocant, cujus ſpecies ſunt juramentum *purgatorium* & *ſuppletorium*. Nam univerſa hæc juramentorum genera pertinent ad juramentum aſſertorium.

14. Simul eò *finis* juramentorum nos ducit, ut diſcamus, juramenta eſſe *orationem acceſſoriam*, quæ jam aliam aſſertionem & promiſſionem, quam firmet, præſupponit, quæ obſervatio in multis ſuam utilitatem oſtendet, ac propterea probè notanda eſt. *l*)

15. Hinc abſtrahendo à legibus civilibus, non magnum uſum habebit diſtinctio juramenti *m*) in *confirmatorium*, quod accedat promiſſioni ſeparatim factæ, & *promiſſorium*, cum quid directe promittitur jurato. Nam, ut ex jam dictis patet, utrumque hoc juramentum promiſſorium eſt, utrumque obligationem aliam confirmat, ſive ea ſit præcedens, ſive concomitans.

16. Neque ſupervacuum eſt *juramentum, quod obligationi jam antea firmæ accedit*. Scilicet, etſi omnes non Athei credunt, Deum violationem promiſſorum etiam injuratorum vindicare,

iisdem

ad §. *11.* i) *Pufend.* §. 18. -- 22.
ad §. *14.* l) *Pufend.* §. 6.
ad §. *15.* m) Strauch Exerc. 25. th. 25. & 26. Puf. §. 19.

iiſdem tamen haud quicquam vanè perſvaſum eſt, acerbius puniri, qui iram DEI expreſſe provocaverit,ac quantum in ſe fuit, ad ipſius miſericordiam viam ſibi præcluſit.

17. Quare non putandum eſt, cum finem juramenti in confirmatione diximus ſubſiſtere, ac ſi per id confirmentur *actus anteà infirmi* & nullam obligationem ſecum habentes, aut producentes, ſed potius omnia fere, quæ ſupra de promiſſis & ſermone in genere diſſeruimus, hic repetenda erunt.

18. Igitur non valent juramenta ſuper *re illicita. n)* Neque per ſubſequens juramentum antegreſſa obligatio *valida elidetur*, aut jus per eandem quæſitum tolli poterit. Inde fruſtrà quis juraverit, ſe alteri debitum non ſoluturum.

19. Abſurdum quippe eſt invocare vindictam divinam, ni aliquid feceris, quod cum comminatione pœnæ à DEO eſt interdictum; adeoq; reverentia DEI velut in ipſius ignominiam abuti.

20. Porro præcedentem aſſertionem eò extendit Grotius, *o)* ut non valeat jusjurandum de re in ſe non illicita, *ſi modo per eam impediatur majus bonum morale.* Sed exempla quæ profert, pleraque ſunt de re illicitâ, v. gr. ſi quis juret, quod alteri nunquam benefacere velit &c.

21. Etſi enim regulariter ad exhibenda officia obligatio ſaltem ſit imperfecta, tamen & huic imperfectæ obligationi ſatisfacere nolle, peccatum grave eſt.

22. Igitur, ut de ſenſu extenſionis Grotianæ conſtet facilius, aſſumamus caſum, qui in facto contigit: *p)* Irâ commotus quiſpiam, quod agnatus ſuus fœminam natalibus defectam ſibi deſponſaret, juramento aſſeveraverat, *nolle ſe ejus nuptiis vel conviviis intereſſe, nec ad ſua quoque hilaria eum invitare velle.* Hic juramentum fuit de re non prorſus illicita, etſi per id majus bonum

 morale

Ad §. *18.* n) Puf. §. 6. & 9. Uff. p. 114. §. 12.

ad §. *20.* o) *Adde Pufend.* §. 19. *& omninò Uffelm.* p. 115. §. 13. per integr.

ad §. *22.* p) vid. Ziegl. apud Uffelm. d. l.

morale (major nempe amicitia, quæ familiari converſatione multum augetur) fuerit impeditum.

23. At in ejusmodi caſibus probabilior mihi videtur eorum ſententia, qui judicarunt, *id juramentum ſervandum eſſe*, *q*) præprimis ſi quis ſe declaret, ut in iſto facto jurans fecerat, quod in aliis vitæ & charitatis officiis alteri deeſſe nolit, nec etiam repulſurus ſit, ſi ſponte alter & non invitatus ad hilaria ſua veniret.

24. Ita nec obligat juramentum ſuper re *impoſſibili. r*)

25. Et in genere juramentum *non immutat naturam & ſubſtantiam promiſſi* pactive cui accedit. Neque igitur ex conditionato facit purum, neque amplius ſtringit, ceſſante qualitate, cujus intuitu alteri qvid jurato fuit promiſſum. *s*)

26. *Acceptatio* etiam requiritur in promiſſo jurato, idemque ab illo cui promiſſio facta, *remitti* poteſt. *t*)

27. Porrò & contractus juramento ſancitus, abſtrahendo à legibus civilibus, reſcindi poterit, ſi modo tales ſint cauſæ, *u*) quæ etiam in ſtatu naturali ad reſciſſionem ſint ſufficientes, qualis ſi ſola ſit, non eſt *minorennitas*.

28. Ulterius uti ſuprà in promiſſionibus requirebatur *animus deliberatus* ex parte promittentis, ſic & idem requiſitum neceſſarium eſt ex parte jurantis. Unde juramento haud quicqvam obſtri-

ad §. 23. q) *vid.* *Uffelm.* d. l. *Vitium quidem fuit in temeritate, quod de ejusmodi cauſa juraverat. At Chriſtus juramenta etiam temeraria vult eſſe ſervanda.*

ad §. 24. r) Puf. §. 11. Uffelm. p. 114. §. 12.

ad §. 25. s) *v. g. ſi magiſtratui jurato promiſi obedientiam, & officium ejus poſteà ceſſet.*

ad §. 26. t) *Quod non procederet ita facile, ſi ſecundum mentem Grotii in juramento Deo fieret promiſſio.*

ad §. 27. u) *An talis cauſa eſt etiam læſio ultrà dimidium? Ita videtur.* Conf. Puf. §. 11. *Sed vide* infrà cap. 11. §. 19. ſeq. *Ergo reſtabit metus & dolus, de quibus* §. 29. ſeq.

obſtrictus eſt, qui ſimpliciter juramentum *recitando* profert, aut ejusdem verba concepta in primâ perſonâ alteri præit. *x)*

29. Qvemadmodum autem promiſſio *dolo* elicita non obligat, ſic nec vinculum injicit conſcientiæ juramentum, ad qvod alter dolo malo me ſeduxit. *y*)

30. Aliud dicendum exiſtimo de *errore* ſimplici, niſi & hic circumſtantia, circa qvam fuit erratum, juramento per modum conditionis fuerit inſerta. *z*) Quia & in ſimplici pacto hic aliud docuimus ſuprà. *a*)

31. Qvod ſi juramentum *metu* ſit extortum à latrone, non alium effectum habebit, qvam qvem ſupra probavimns prolixius, ſeqvi promiſſionem injuratam piratæ factam. *b*)

32. Etſi verò juramenta, quæ *in alterius animam fiunt*, non ſunt planè rejicienda, ſed in ejusmodi actibus, qui admittunt procuratorem, (qualis non eſt, ſi teſtimonium ſit dicendum,) æqve ut contractus meri, illum in cujus animam juratum fuit, obligant, vereor tamen, ut ea finem juramentorum æqvè benè obtineant, ac illa, quæ à promittentibus ipſis præſtantur. *c*)

33. Poterit tamen à legibus civilibus diſponi, ut juramenta, quæ in ſtatu naturali ob læſionem jurantis nullam haberent efficaciam, validum actum reddant in civitate. *d*) Et præſumunt

 ferè

ad §. *28.* x) *Unde fruſtrà ſibi timebat Cydippe ap. Ovid.* Puf. §. 5. Conf. Uffelm. p. 112. §. 8.

ad §. *29.* y) *Ut ſi quis falſum mihi narraret nuncium & propter hoc ipſi jurato quid promitterem.* Pufend. §. 7.

ad §. *30.* z) *Huc pertinet juramentum Joſuæ Gibeonitis præſtitum, de quo latius* Puf. d. §. 7.

a) l. 2. c. 7. §. 39. ſeqq.

ad §. *31.* b) Puf. §. 8. *Diſſentiunt alii cum Grotio, quaſi per juramentum promiſſio Deo fuerit facta. Sed & hic tamen regerere poſſemus, non præſumendum, Deum in favorem hominis nequam id acceptaſſe.*

ad §. *22.* c) *Quia is, qui per alium jurat, non tantum horrorem perjurii percipit.* Conf. Puf. §. 16. Uffel. p. 131. ſeqq. §. 36. ſeqq.

ad §. *33.* d) Pufend. §. 19. *Huc ſpectat*

ferè leges ejusmodi, cum quilibet beneficio in favorem ſui introducto renunciare poſſit, ſerio conſultaſſe, an negotium ſibi expediat vel non, qui juramento iſtud confirmare ſuſtinuit. *e*)

34. Qvamvis autem pro validitate juramentorum ſimilium, qvale eſt metu vel dolo exactum, à nonnullis afferri ſoleat, *f*) quod in juramenti clauſulâ promiſſio fiat DEO, in cujus honorem promiſſum ſervandum ſit, etiam in ſtatu naturali, accuratè tamen oſtenderunt alii, iſtam aſſertionem parum convenire conceptui de naturâ juramenti. *g*)

35. Aliud quippe eſt, promittere DEO, qvod velim ſolvere v. gr. latroni, aliud promittere latroni cum invocatione divini numinis.

36. Qvam qvidem invocationem non præſumitur ſanctiſſimum numen in favorem nebulonis athei omne vinculum ſocialitatis rumpentis acceptaſſe.

37. Ita ſenſim *h*) perducti ſumus ad modum jurandi, qui & ipſe dependet à juramenti *fine*, quem ſupra expoſuimus. *i*)

38. Is verò eſt vel, qui communi gentium intentione in juramento requiritur, *ut nempe DEUS invocetur, ut teſtis & vindex*, vel qui ad majorem juri jurando conciliandam reverentiam pluribus *ſolennitatibus* ac ſymbolis adhibitis, à ſingulis populis priori eſt ſuperadditus. *l*)

39. Quorum hunc ſi doctrinæ gratia *formam accidentalem*, illum

ſpectat regula vulgata Juris Canonici de juramentis, ſecundum quam valebunt fidejuſſio jurata mulieris, mutuum à filiofam. juratò contractum, quæ ſecundum principia pandectarum non valerent.

e) *Præprimis, ſi conſenſus metu non fuerit elicitus.*

ad §. 34. f) *Quod facit Grotius.* vide Puf. §. 8.

g) *Oſtendit hoc definitio juramenti. Aliud enim eſt, Deo promittere, aliud: Deum teſtem invocare. Nam & inter homines cum quis ut teſtis invocatur, ipſi non promittitur.*

ad §. 37. h) vide §. 7. ſeqq.

i) Conf. §. 16.

ad §. 38. l) Uffelm. p. 117. §. 14.

illum formam juramenti *eſſentialem* appellare velis, non refragabor.

40. Poſterior magis pertinet ad Jurisprudentiam Civilem: *m*) De priori verò eſt, quod ulterius diſpiciamus; qui duo momenta comprehendit; initio ut DEUS invocetur tanquam *teſtis* veritatis, tum ut *vindex* mendacii in juramento aſſertorio, vel perfidiæ in promiſſorio.

41. Horum utrumque ad juramenti finem eſt neceſſarium; non enim ad metum divini numinis, qui fidem & certitudinem in altero operari debet, ſufficere DEUM ut teſtem invocare, ſi non idem timeretur perjurii vindex, neque ut vindex timeri poſſet, ſi non crederetur eſſe teſtis.

42. Non tamen neceſſe eſt, ut utraque formula exprimatur in juramento, ſed una alteram *tacitè* continet. Dum enim DEUS juſtiſſimus invocatur in teſtem, neceſſe eſt, ut invocans eum ſimul timeat ut vindicem, & dum omniſcium implorat ut vindicem, certisſimus ſimul eſt jurans, quod ſit teſtis.

43. Quin & ſæpius in juramentis *creaturarum* mentio facta apud Gentes legitur, *n)* quod vel ideo factum, quod jurantes vana perſvaſione ſeducti crederent, creaturas iſtas eſſe *Numen,* quo refer, quando paganos per ſidera juraſſe legis.

44. Vel quod *tacitè* jurantes *DEUM obteſtari* cenſerentur, ut in iſtis rebus tanquam ſibi carisſimis ultionem perjurii expeteret, quorſum ſpectant juramenta per caput proprium, per animam & olim & hodiè uſitata; per ſalutem item filii, per caput, genium, ſalutem principis frequenter uſurpata veteribus.

45. Quare poſſes hoc intuitu juramentum dividere in *expreſſum* & *tacitum. o)* Illud erit, ſi per Numen juretur. Hoc, ſi per

ad §. *40.* m) *Ut, quod v. g. candelæ accendantur, manus eleventur, præcedat adhortatio &c.*

ad §. *43.* n) Puf. §. 3. *quem & confer. ad* §. *46.*

ad §. *45.* o) *Aliter hanc diviſionem exponit Uffelm.* p. 118. §. 16. ſeq. *cujus meditationes requirunt ulteriorem diſquiſitionem.*

creaturam quam quis pro DEO non habet, ſed vindictam ſaltem divinam in eâ invocat.

46. Quod ſi verò per *creaturas viliſſimas* quandoque juratum deprehendimus, pro jocularibus potius quam veris juramentis eadem habenda erunt, poſtquam apud plurimos pravus mos invaluit, juramenta in ornamentum ac ſupplementum ſermonis adhibere. Huc pertinent juramenta Socratis per canem, anſerem, & platanum, Zenonis per capparim &c. ſcilicet jurabant per eos, non ut per DEOS, ſed ne per DEOS jurarent.

47. Pervenimus ad *effectus* jurisjurandi, qui quidem pleriq; conveniunt, qua juramentum aſſertorium, cum iis, quæ in capite præcedenti de ſermone diximus, quà promiſſorium cum iis, quæ de fide ſervanda ſuprà diximus. Fluit hoc exinde quod ſuprà notavimus, juramenta eſſe acceſſoria ſermonis, quapropter abſtrahendo â legibus civilibus, non producunt novam & peculiarem obligationem.

48. Hinc quod dicitur; *à juramentis omnem dolum & cavillationem ſeu fraudulentam interpretationem abeſſe debere*, rectè ſe habet, ſed hujus tamen aſſertionis cauſam non principaliter in eo quærerem, *p)* quaſi interpoſita in juramento DEI invocatio, quem neque aſtu quis deceperit, & cui nemo impune illuſerit, eum effectum producat. Nam debet cavillatoria explicatio ab omni aſſertione & promiſſo abeſſe: & exempla à Doctoribus eam in rem adducta, *q)* omnia oſtendunt, peccaſſe cavillatores ejusmodi, etiamſi juramentum ſermoni ſuo non addidiſſent.

49. Neque

ad §. 48. p) *Quod facit* Dn. Pufend. §. 12. *quam doctrinam videtur hauſiſſe à Grotio, cujus hypotheſis erat, quod in juramento Deo quid promitteretur, quam tamen hypotheſin ipſe pro falſa habet.*

q) *De eo qui juraverat ſe in caſtra rediturum; de eo qui juraverat alteri, ſi procederet ad colloquium, cum ſtatim ad civitatem reverſurum; de juramento Locrenſium, quamdiu hanc terram calcarent, & hæc capita humeris geſtarent; de Rhadamiſto, qui promiſerat quod nec ferro nec veneno vellet nocere; de eo qui juraverat, ſe neque peditem, neque equitem adverſus Gallos pugnaturum; de Cleomene, quod omnia cum alterius capite tranſacturus ſit.*

49. Neque illud juramentis peculiare eſt, quod ea non ſemper latè ſed *quandoque ſtrictè* ſint explicanda, *r*) ſiquidem ſubjecta materia id requirere videatur. Nam eandem regulam inculcabimus infrà in doctrinâ generali de interpretatione.

50. An verò nota univerſalis ſtricte faciendæ interpretationis in juramentis ſit, ſi juratum ſit *in odium alterius*, & non tam promiſſioni *quam minis* [ex quibus per ſe nemini jus naſcitur] juramentum fuerit adjectum, ſubſiſto.

51. Afferuntur equidem varia ejus regulæ *exempla*, v. gr. quod Iſraëlitæ, qui juraverant ſe filias ſuas Benjaminitis non collocaturos, rapi eas ab his paſſi fuerint; quod Athanaricus, qui juraverat patri, ſe ſolum Romanorum non calcaturum, in medio eorum flumine cum ipſis convenerat; quod Achæi juramento obſtricti, ne decreta ſua tollerent, petierunt, ut Romani ipſi, quæ viderentur, mutarent; quod Aurelianus minatus, ſe nec canibus vitam relicturum, juſſerit milites ad canes occidendos diſcurrere; quod Themiſon promittens, ſe juſſa Etearchi executurum, filiam hujus, quam pater mari demergi juſſerat, in mare dimiſſam ſalvam ſtatim inde retraxerit; qvod Timoleon Milarcho jurans, ſe eum Syracuſis non accuſaturum, celerrimè eum interfici juſſerit &c.

52. Sed vereor, ne ad ea omnia quis regerere poſſit, cavillatoriã, hoc eſt, talem interpretationem in iis contineri, quæ vel cum mente ipſorum jurantium dum jurarent, vel certè cum mente eorum cui juramentum erat præſtitum, non convenirent.

53. At non ſolum in omni interpretatione reſpicere debemus ad tempus illud, quo promiſſio fuit præſtita vel aſſertio facta, ſed & in ſpecie, quod juramentum attinet, paulo poſt *s*) notabimus, ſenſum orationis valere debere prout illum capit, qui juramentum defert.

54. Neque tamen propterea facta eorum, qvæ in recenſitis exemplis fuerunt allata, omnia aut his ſimilia, injuſtitiæ accu-

ad §. *49. r) Uti videtur facere* Dn. Pufend. §. 13.
ad §. *53.* s) §. 71.

ſanda eſſe putarem. Sed potius in dijudicanda eorum juſtitia ſic procedendum videtur. Aut juratum fuit de re *licitâ*, aut *illicitâ*; Si illud, interpretatio iſta cavillatoria à perjurio non liberavit jurantes; ſi hoc, factum ex interpretatione ejusmodi præſtitum pro ſuperfluo magis, quam illicito erit habendum, cum vel eo omiſſo ob juramentum, utpote ſuper re illicitâ factum non ſervatum, pro perjuris haberi non poterant.

55. Ita v. gr. *Iſraelitarum* juramentum ex juſto zelo præſtitum ſervandum potius erat, quam ut cavillatione illâ ſolveretur, niſi forte dicere velis, *t*) non licuiſſe ipſis tribum Benjamin iſto juramento quaſi exſcindere; quamvis adverſus hanc objectionem non deſint reſponſiones variæ. *u*)

56. Ita *Aurelianus* occiſionem canum, ita *Themiſon* ſubmerſionem in mare plane omittere poterant, cum juramentum ab Aureliano de re illicitâ, exterminio nempe civitatis poſt victoriam, fuerat præſtitum, Etearchus etiam à Themiſone rem injuſtam poſtulaverat.

57. Nam iſtud quidem rectiſſimè obſervatum, *x*) juramentum non minus ac promiſſiones juratas, includere tacitas conditiones & limitationes, quæ ex ipsâ rei naturâ ritè fluunt. Unde ſi alicui, quicquid velit, petendi optionem conceſſi, ubi iſte iniqua aut abſurda petierit, haud quicquam tenebor. Quæ jam facilè ad Themiſonis juramentum applicari poterunt.

58. Ergone ais, *nullus peculiaris* erit juramentorum effectus? Nullus puto, niſi fortè eo referre velis, quod invocatio divini numinis

---

ad §. 55. t) *Quam rationem affert* Dn. Pufend. d. §. 13.

u) *Suppeditat eas ex parte Oſiander* ad Grot. p. 970. *(qui juramentum pro valido habet, etſi interpretationem hanc admittat.) Adde quod jam ex Benjaminitis 400. de matrimonio fuerit proſpectum.*

ad §. 57. x) *à Pufend.* §. 14. *ubi plura exempla habet, ut Hippolyti, jurantis Novercæ, quod tacere velit, quæ ipſa dictura ſit. Huc pertinet exemplum Herodis jurantis filiæ, Salomonis promittentis matri &c.*

numinis arguat, eum qui perjurium commiſerit, *atrociorem pœnam* expectare debere, quam eos qui aliàs mendacium dixerunt, vel injuratam fidem fefellerunt. *y*)

59. In eo tamen juramentum à promiſſionibus nudis abit, *z*) quod etſi hæ hæredes promittentis teneant, ac multo magis promiſſio jurata hominibus facta, [aliud enim dicendum, ſi per modum voti concepta ſit,] ipſa tamen *clauſula juratoria*, & invocatio nominis divini jurantis perſonam non egrediatur, neque adeo *heres* fidem à defuncto datam fallens, pro perjuro haberi debeat.

60. Tollitur verò juramentorum, *a*) ut in genere omnium promiſſionum, effectus per *relaxationem* ſeu *diſpenſationem*, quam in generali acceptione definimus, quod ſit actus, quo vel ſuperior jurantis declarat, juramentum propter deffectum poteſtatis in jurante fuiſſe nullum, vel ſuperior ejus cui juratò promiſſum fuit, certis eis rationibus obligationem inde ortam juranti condonat.

61. Nam uti jam ſuprà diximus, nemo tenetur ad impoſſibilia, igitur ſi, qui alterius poteſtati ſubjectus eſt, juret, ſemper tacita exceptio inerit juramento; ſalvo jure ſuperioris.

62. Qui tamen peccabit, ſi diſpenſſet, ubi nullum jus aut ſuum aut commune ſocietatis cui præeſt, læſum fuit.

63. Ut & ille, qvi citrà cauſam juſtam, [pro quali habetur delictum promiſſarii, & intereſſe publicum,] ſubdito ſuo jus ex juramento quæſitum auferat.

64. Cœterum is, qui nec juranti, nec in cujus gratiam juratum eſt, ſuperior eſt, diſpenſare nequit, unde vel ex hoc unico judicari poteſt, quo jure quâve injuriâ Pontifex Romanus poteſtatem ſibi ſumat diſpenſandi circa juramenta regum & principum. *b*)

ad §. 58. y) *Sed determinatio hujus pœnæ pertinebit ad jus civile.*

ad §. 59. z) Puf. §. 17. Uffelm. p. 132. ſeqq. §. 38. ſeqq.

ad §. 60. a) Puf. §. 24. Uffelm. p. 237. §. 46. ſeqq.

ad §. 64. b) *Nimis hic ſe macerat Uffelm.* d. l.

65. *Affinitatem* cum juramento habet *obteſtatio*, quæ eſt actus, quo quis alterum nominato DEO vel aliâ quâdam re ipſi cariſſimâ,vel ab ipſo maximè verenda, obſecrat de veritate dicenda, qualis eſt Archi-Sacerdotis, *c*) quâ Chriſtum obteſtatur, ut diceret, utrum ſit filius DEI.

66. Cum quâ non confundenda eſt *conteſtatio*, *d*) & ipſa juramento affinis, quâ quis comparatione rei gratiſſimæ aſſeverat, non minus ſibi cordi eſſe veritatem in illa re, ac ſibi cordi eſt illa res nominata. Ita conteſtatur Joſeph per vitam Pharaonis; *e*) ita Eliſa conteſtatur per vitam Eliæ. *f*)

67. Deniqve ſunt qvædam promiſſiones, *g*) quæ etſi non ſint juramenta, *æqualem tamen efficaciam* inter homines habent vel propter *perſonam promittentis*, ut ſi princeps promittat, bey ſeinen Fürſtlichen wahren Worten / vel propter ſpecialem *conſvetudinem* certi populi. Sic apud Perſas firmiſſimum fidei vinculum erat, fides datis dexteris.

68. Atque hæc quoad juramenti Theoriam ſufficere poterunt. Reſtat ut *præcepta* ponamus de officio hominum circa juramentum. Conſideratur verò hoc caſu juramentum vel prout eſt *acceſſio* ſermonis, vel prout *clauſula juratoria* invocatione nominis divini tanquam ſpeciali formâ abſolvitur.

69. *Priori* modo præceptum *generale* tam juramentum promiſſorium quam aſſertorium [hoc tamen potiſſimum] reſpiciens eſt: VERITATEM LOQVERE, hoc eſt, opera danda eſt, ut ſigna externa conveniant cum animo tuo.

70. Cœterum cum in omni negotio etiam injurato, dum ad interrogationem alterius reſpondemus, aut ad rogationem ejus ſpondemus, reſponſio & ſponſio noſtra ſe ad interrogationem & roga-

ad §. 65. c) Matth. 26. 23.

ad §. 66. d) *Confundit Oſiander ad Grotium* p. 982. *à quo tamen deſcriptionem ſumſimq. Adde omninò Ilſſelm.* p. 121. §. 19.

e) Geneſ. 42. v. 15. 16.

f) II. Reg. 2. v. 2.

ad §. 67. g) Grot. II. 13. §. ult.

rogationem alterius referat; ſequitur exinde, quod reſponſio noſtra non divellenda ſit ab animo & intentione ſtipulantis vel quærentis.

71. Unde vel maximè in juramentis opus eſt, ut *verba jurisjurandi eo in ſenſu adhibeamus, quo alterum, cui juratur, ea adhibere probabiliter credimus*, ac proptereà ambiguitas verborum, quantum fieri poterit, erit vitanda. *h*)

72. Enimverò non nobis loquimur *i*) & juramus, ſed aliis quibuscum negotium eſt, atqve ideò loquimur, ut intelligamur, ideò juramus, ut eò melius alteri de integritate noſtra conſtet. *l*)

73. Inde ejus quoque eſt, cui juratur, concipere verba juramenti, atque declarare, quo ſenſu illa intelligere velit.

74. Speciale Præceptum & ad juramentum promiſſorium tantum pertinens eſt: PROMISSA SERVA.

75. Coërcet utrumqve præceptum *perjurium*, quod vitium in latâ ſuâ acceptione, & mendacium juratum & juratam perfidiam ſub ſe comprehendit. *m*)

76. Qvi ſignificatus laxior uſu moderno eſt receptus, etſi olim à nonnullis ſtrictè pro ſolâ perfidiâ, *n*) à quibusdam Scriptoribus Pontificiis contrà pro ſolo mendacio vox perjurii uſurpata fuerit. *o*)

77. Ad mendacium juratum pertinet *falſum teſtimonium*, item ſi quis juret & tamen inde nolit obligari. *p*)

78. Ad *perfidiam juratam* non ſolum pertinet, ſi quis directè fidem juramento datam adimplere detrectet, ſed & ſi pro-

ad §. *71.* h) Uffelm. p. 113. §. 11.

ad §. *72.* i) *Quæ eſt generalis ratio à communi natura ſermonis deſumta.*

l) *Quæ eſt ratio ſpecialis à fine juramenti.*

ad §. *75.* m) Uffelm. p. 153. §. 2.

ad §. *76.* n) *Reich. Condit de fide politica l. 4. c. 11. n. 5. p. 565. ubi citat. Cicer. officia l. 3. n. 108. Gell. lib. 7. c. 18.*

o) *Ita Laymannum refutat Uff.* p. 154. §. 3. & 4.

ad §. *77.* p) *Quia hoc ex definitione juramenti involvit contradictionem.* Uffelm. p. 157. §. 6. & p. 112. §. 9. Puf. §. 5.

miſſor ſuperiorem ejus, cui promiſſum eſt, imploret, ut ipſi juramentum relaxet. *q*)

79. Ut ecce, ſi quis juravit ſtatuta univerſitatis eſſe ſervaturum, & poſteà à ſuperiore precibus impetret, ut in ejus favorem circa iſta ſtatuta diſpenſet. *r*)

80. Etſi enim ejusmodi diſpenſatio, ſi à ſuperiore ſpontè fiat, ſine perfidiæ nota acceptari poſſit, eandem tamen injuſtè promittens ſolicitat, cum hoc factum ſit apertè contra intentionem ejus, cui quid promiſſum eſt.

81. Neque eos à claſſe perjurorum eximendos eſſe cenſeo, qui juratò promiſerunt, quod officia ſua fideliter obire velint, ſi *partem* quamcunque officii *neglexerint ex proæreſi*, etiamſi ſe pœnæ ſubmittant, nam fur eſt etiam, qui fuſtigationem ſuſtinuit. *s*)

82. Multò magis igitur ad perjuros erit referendus, qui circa *peculiarem* aliquem actum ſe juramento obſtrinxit, ſi contrà quid faciat.

85. Niſi diſertè *t*) in promiſſo quis ſibi libertatem reſervaverit, *u*) aut promiſſa adimplendi, aut actum contrarium multâ redimendi. *x*)

84. Vel ii, qui juramenti formulam præſcribunt, ipſi eam ſic exponant, vel publicè exponi ita patiantur, *y*) ut ſine nota perjurii liceat contrà promiſſa delinquere, modo delinquens pœnæ

ad §. 78. q) *Nam eſt hoc contrà intentionem ejus, cui juratum eſt.*

ad §. 79. r) *Si enim hæc exceptio intelligeretur initio tacitè facta in promiſſo, non obtineretur finis juramenti. Mallem tamen hic obiter à Dn. Alberto ſcire, an homo in ſtatu integritatis ejusmodi cautelis fuiſſet uſus; & an Theologus ejusmodi fraude pia utens poſſit eſſe γνησιως Lutheranus?*

ad §. 81. s) *Pœna enim humana non tollit reatum, ſed emendat ſaltem de futuro.*

ad §. 83. t) *Ergo non ſufficit reſtrictio mentalis.*

u) *Et alter non contradixerit.*

x) *Tum enim, ſi modo poſterius fiat, ei, cui juratum eſt, nullum creatur præjudicium.*

ad §. 84. y) *Tum enim eſt conſenſus tacitus.* Uffelm. p. 156. §. 5. *cujus tamen rationes non ſufficiunt. De pœna perjurii* Idem p. 157.

pœnæ obtemperet, qualiter communiter explicari ſolet juramentum ſtudioſorum; quod injurias ſibi illatas conſulto non vindicare, ſed ſuper iis auxilium Magiſtratus implorare velint.

85. *Poſteriori* modo, & quà juramentum invocatione nominis divini conſtat, duo præcepta notari merentur. (1.) NON JURA TEMERE (2.) NON JURA NISI PER DEUM.

86. Iſtud quidem *immediatè ex fine* juramenti deducitur, hoc fluit *immediatè* ex ejusdem forma.

87. Cum enim juramentum aſſertorium ideò inventum ſit, ut via aperiatur ad decidendum aliquod factum illiquidum, & quod aliâ ratione commodius demonſtrari nequit, ſequitur, quod pro temerario habendum ſit juramentum, ubi vel nullâ probatione opus, vel ubi aliis argumentis res commodè z) demonſtrari poteſt; aut ubi non eſt conveniens probationis objectum.

88. Igitur in quæſtionibus juris non licita erunt juramenta, & ineptus eſſet ac temerarius, qui ad veritatem doctrinæ ſuæ demonſtrandam juramentum adhiberet. *a*)

89. Peccant graviter adverſus hoc præceptum, qui juramentum adhibent pro *ornamento ſermonis*, & quando quis utitur eo in ſenſu duntaxat *enunciativo*, *b*) non habens intentionem dicta ſua jure jurando confirmandi. Unde non malè Hobbeſius illas pejerationes *c*) non juramenta eſſe dicit, ſed nominis divini abuſionem, natam ex pravâ conſvetudine omnia nimium vehementer aſſeverantium.

90. Porrò quamvis ſuperius oſtenſum fuerit, *falſiloquium* quoddam eſſe licitum, adeoque inde ſequatur non eſſe eum pro per-

Ll 3

ad §. 87. z) Unde juramenti delatio non ſtatim habenda pro temeraria, ubi alia media probandi ſuppetant.

ad §. 88. a) Conf. Albert. Erot. Lipſ. ab init.

ad §. 89. b) *Huc pertinet caſus §. 22. Operabitur tamen hæc temeritas, ut ſi juramentum additum fuerit actui licito*, ut ſuprà d. §. 22. *obſtringat jurantem ad ejus obſervationem. Neque enim, quod temerarium eſt, propterea non eſt ſervandum.*

c) *In ſermone merè aſſertivo in re præſenti vel præterita.*

perjuro habendum, qui ejusmodi falſiloquio adjungat juramentum; peccabit tamen adverſus præceptum de vitandâ *temeritate*, quoniam ut juramenta ejusmodi falſiloquiis adhibeantur, neceſſitas nulla exigit.

91. Pertinet adeò præceptum illud prius maximopere ad juramentum *aſſertorium*. Sed & ejus tamen in *promiſſorio* non eſt uſus nullus. Nam temerè jurat, qui jurat in promiſſione rerum impoſſibilium, quo & iſte pertinet, qui jurato promittit, quod ſcit à ſuperiore ſuo eſſe prohibitum. *d*)

92. Quod *alterum* præceptum attinet, illud quatenus ex *jure naturali* deducendum eſt, non alium ſenſum habet, quam *quod jurandum ſit per DEUM. quà ex jure naturali cognoſci poteſt.*

93. Quatenus verò *lex poſitiva univerſalis* inculcat, quis ſit verus DEUS, & quomodo is colendus ſit, inde hæc defectum luminis naturæ ſupplet:

Non jura niſi per DEUM VERUM.

94. Igitur contra *legem naturæ* peccat, qui per id jurat, quod pro DEO non habet, quoniam ita non obtinetur finis juramenti; contra *legem divinam* & præcepta religionis, qui per DEUM falſum jurat, quem pro vero habet, quod hic ſaltem obiter monuiſſe ſufficiat, cum ulterior diſquiſitio de cultu religioſo per juramenta pertineat ad Theologos.

95. Non confundenda quippe hic ſunt præcepta juris naturalis circa juramentum, cum præceptis religionis, & quatenus juramentum eſt ſpecies cultus divini, qui propterea interdum etiam ſub voce juramenti ſolet exprimi. *e*)

96. Cœterum is, qui per id jurat, quod DEUM eſſe non credit, *injuſtè* magis jurat, *f*) quàm ut committat *perjurium*, at, qui per

ad §. *91.* d) *Qui jurat, cum alter id non deſideraret.* Uffelm. p. 114. §. 12.

ad §. *95.* e) Uffelm. p. 107. §. 3.

ad §. *96.* f) *h. e. ſimulat ſe jurare, adeoque peccat ſimulando.* Puf. §. 4. *Diſſent. ex parte* Uffelm. p. 126. §. 25. 26.

per DEUM falſum jurat, quem verum credit, verè jurat adeoque *perjurium* committit, ſi falſo juret aut perfide.

97. Sicut v. gr. criminis læſæ majeſtatis reus eſt, qui principem ſuum interficere intendens, juratum ejus hoſtem ex errore violet.

98. Dependet ex dictis diſcuſſio quæſtionis: *An liceat per creaturas jurare?* Vel enim eæ adhibentur in *obteſtationibus, g*) aut *conteſtationibus*, tum huc non pertinent, quia eæ non ſunt juramenta.

99. Vel ipſarum mentio fit in *juramento*, tanquam *in quibus DEUS nos punire debeat*, tum erit juramentum tacitum. *h*)

100. Vel quatenus *ipſa aliquid divinitatis habere creduntur*; tum Chriſtiano hoc vetat revelatio divina, ne idololatriam incurrat. *i*)

101. Vel quà eis non quidem aliquid divinitatis tribuitur, *l*) ſed tamen, quà aliquam *relationem ad DEUM habent*, intuitu peculiaris conſecrationis aut attinentiæ, *m*) ut quando juratur *per templum, altare* &c. aut quatenus *creatorem innuunt*, v. gr. ſi juratur per *cælum*; Et tum, etſi hæ formulæ ab injuſtitiæ vitio vix liberent *n*) cum quis illis utitur, adeoque rectius omittantur; tamen ſi fuerint adhibitæ, pro perjuro habendus erit, qui iisdem illicitè fefellerit. *o*)

102. Aliud tamen dicendum de formulâ apud nos conſveta: *Ita*

---

ad §. *98.* g) vide ſuprà §. 65. 66.
ad §. *99.* h) vide §. 44.
ad §. *100.* i) vide §. 43.
ad §. *101.* l) Uff. p. 121. §. 20.
m) Uff. p. 122. ſeq. §. 21. 22. 23.
n) *Quod tales formulas adhibeat; ex quibus vel pro idololatra haberi poterit ab eo cui juratur, vel ipſe intentionem habeat alterum decipiendi, dum jurare ſe velle præ ſe fert, ſed non jurat per Deum. Huc pertinent dicta Chriſti* Matth. 5. v. 34. ſeqq.

o) *Non obſtat* §. 69. *Is enim ex hoc* §. *eſt limitandus, niſi quis per id juret, quod attinentiam quandam & relationem ad Deum habet.*

Ita me DEUS adjuvet per verbum ſuum, ſeu per SanctumEvangelium; quæ neque impia eſt, neque injuſta. *p*)

103. Quæ hactenus expoſuimus præcepta juranti obſervanda, conveniunt cum tribus juramenti comitibus, *q*) quos vulgò ſtatuunt; *Veritate* nempe, ne mendacium dicatur, *juſtitia*, ne fides frangatur, aut ne aliter quàm per DEUM juretur, & *judicio*, ne juretur temerè.

104. Sed neque is, cui juratur, ſine monito erit dimittendus; NON TEMERE JURAMENTUM POSCE. Eſſet enim hoc iterum contra finem juramentorum & reverentiam DEO debitam, quæ fundamentum eſt omnium legum divinarum, ut ſupra oſtendimus.

105. *An igitur licebit juramentum ei deferre, quem pejeraturum eſſe ſcis?* Diſtingvitur *r*) communiter inter judicem & litigantem; ita ut is excuſetur, quoniam ejus officium ferè eſt mercenarium; ſed litigans ſi hoc faciat, peccet.

106. Quam quidem ſententiam admitterem, cum temeritas ſit omnino in eo, qui à certò pejeraturo juramentum exigit; fruſtrà enim id exigit, ſed initio præſupponendum erat: an caſus quæſtionis ſit dabilis?

107. Nego enim, *certam eſſe ſcientiam* in aliquo de futuro perjurio tertii; Nam non ſolum futurorum nulla eſt certa ſcientia; ſed & in ſpecie ea quæ dependent ab arbitrio alieno, ab homine, qui corda non ſcrutatur, ſciri nequeunt.

108. Neque hic ſufficit, quod perjuria jam ſæpe commiſerit is, cum quo eſt negotium; poterit enim in præſenti ſe emendare.

109. Quin

ad §. *102.* p) *Habet enim hunc ſenſum. Ita me Deus adjuvet, per promiſſiones in verbo ſuo mihi revelatas, non quaſi attribuamus verbo, prout literis conſtat, efficaciam.* Vide omninò Uffelm. p. 125. §. 24. add. Voët Part. 3. diſp. ſelect. p. 156.

ad §. *103.* q) Conf. Uff. p. 115. §. 12.

ad §. *105.* r) Uffelm. late p. 128. §. 30. ſeqq.

109. Quin ſi apertè profiteatur, ſe pejeraturum eſſe, non faciet certum indicium, eum iſtæ minæ afferri poſſint ad evitandum juramentum.

110. Quapropter niſi ſpecialis caſus offeratur, (quid ſi enim is qui jurare debet, apertè profiteatur atheiſmum? Sed neque hic caſus facilè dabilis;) mallem quæſtionem iſtam inter inutiliter curioſas referre.

111. Majorem utilitatem habet altera quæſtio, s) *an liceat ab infideli juramentum, quod ipſe per falſos DEOS præſtat, exigere?* Non pauci, recipi poſſe ab idololatrâ ejusmodi juramentum, aſſerunt, non exigi. t)

112. Ego & *exigi* poſſe puto, ſi modo cœtera ſint paria. u) Semper enim formula jurandi accommodanda eſt ad perſvaſionem & religionem, quam circa DEUM fovet, qui jurat.

113. Fluit hoc ex fine juramenti. Nam fruſtrà quis adigeretur ad jusjurandum per DEUM, quem non credit, adeoque nec metuit.

114. Quapropter cum jus naturæ hic non obſtet, tamdiu hæc ſententia defendi poterit, donec oſtendatur, aliud velle præcepta religionis, quod hactenus non fuit oſtenſum. Ad objectiones enim reſpondent alii.

ad §. 111. s) Puf. §. 4. Uff. §. 25. 26. 27. 28.

t) *Facit hoc Uffelm. Et poſſet hæc ſententia declarari ſimili. Ita miniſtri Eccleſiæ non poſſunt exigere honoraria pro abſolutione, recipiunt tamen.* Conf. ſuprà §. 80.

ad §. 112. u) *Id eſt, ſi non fiat temerè.* Puf. d. §. 4. Oſiand. ad Grot. p. 986. *Neceſſe enim eſt aliquando, ut præſcribatur ejusmodi formula juranti. Ut ſi juramentum præſtandum ſit in judicio.*

Caput. X.

De

Officio circa Res & earum Dominium.

SUMMARIA.

Poteſtas hominum utendi rebus §. 1. *conſideratur intuitu vel creatoris, vel rerum, vel aliorum hominum.* §. 2. 3. 4. *Intuitu Dei non eſt jus* §. 5. *ſed licentia* §. 6. -- 13. *non obligatio* §. 14. *Unde oritur præceptum negativum: NON UTERE CREATURIS AD CONTUMELIAM CREATORIS.* §. 15. 16. 17. *Intuitu rerum creatarum non eſt jus* §. 18. *nec tamen injuria* §. 19. *Unde per internecionem beſtiis non fit injuria* §. 20. 21. *nec Deo* §. 22. *Neque tamen inter hominem & beſtias eſt ſtatus belli* §. 23. *Intuitu aliorum hominum conſideranda:* I. *Obligatio utentis* §. 24. 25. *quæ vel indirecta: ITA UTERE CREATURIS, UT PER ISTUM USUM NON EVERTAS BONA TUA VEL ANIMI VEL CORPORIS,* §. 26. -- 31. *vel directa: SIC UTERE CREATURIS, UT ÆQUALITATEM CUM ALIIS CONSERVES* §. 32. 33. II. *Obligatio aliorum erga utentem: NEMO ALTERUM IN USU CREATURARUM TURBET* §. 34. *Unde utenti oritur jus, quod vel communio, vel Dominium* §. 35. *Dominium eſt proprietas* §. 36. 37. 38. *& vel Dominium ſtricte dictum vel Dominium commune* §. 39. *Communio vel negativa* §. 40. 41. *vel poſitiva* §. 42. *quæ eadē cum Dominio communi* §. 43. 44. 45. *Unde res vel in Dominio, vel communes, vel nullius.* §. 45. *Si unus homo eſſet in mundo, nec Dominiū haberet nec communionem* §. 46. -- 50. *Si plures ſint homines & omnes tamen rebus æqualiter uterentur, nec Dominium haberent, nec Dominium commune* §. 51. 52. *Aliorum diviſio dominii in commune & privatum* §. 53. -- 56. *Dominium potentiale* §. 57. *Quæſtio: An in primævo hominum ſtatu fuerit Dominium an communio?*

munio? §. 58. Oſtenditur eſſe hiſtorica & ex ſubſidiis hiſtoriæ ſacræ deducenda §. 59. 60. Poteſtas Protoplaſtorum ſubigendi creaturas, quam à Deo acceperunt, Dominium dici nequit §. 61. 62. 63. ſed fuit communio negativa, §. 64. quæ manſiſſet, ſi in ſtatu integro generaſſent liberos §. 65. -- 69. & non fuiſſent lapſi §. 70. -- 73. Perfectio ſtatus integri non infert Dominiorum diſtinctionem §. 74. 75. Fuiſſet tamen in ſtatu integro proprietas in partibus minoribus §. 76. -- 78. & ſic communio temperata §. 79. -- 81. in uſu rerum fungibilium §. 82. -- 85. qui ſine proprietate non poteſt concipi §. 86. -- 89. nec adeò ex pacto tacito oritur §. 90. -- 94. Non tamen fuiſſet jus ſeponendi res fungibiles ad futuros uſus proprios §. 95. Poſt lapſum manſit communio §. 96. 97. ſed non diu potuit obſervari §. 98. Unde homines pedetentim ab ea receſſerunt §. 99. per occupationem §. 100. 101. & diviſionem §. 102. 103. ad præſcindendas lites §. 104. Adamus inter Cainum & Abelem Dominia non diſtinxit §. 105. -- 110. nec Noa gentes & inſulas inter filios ſuos §. 111. -- 118. Senſus præcepti de non turbando alterius uſu rerum, duplex §. 119. 120. Præceptum reſpiciens communionem: UT HOMO RES INEXHAUSTÆ UTILITATIS, ET à QUARUM USU ALIOS ARCERE VIRES HUMANAS EXCEDAT, INTRA PRIMÆVAM COMMUNIONEM MANERE SINAT. §. 121. Tria requiſita rei Dominio ſubjiciendæ §. 122. [1] Ut res uſum aliquem hominibus poſſit præbere §. 123. [2] non tamen ſufficientem omnibus citrà periculum diſſidii §. 124. -- 130. quod requiſitum deficit in vaſto Oceano §. 131. [3] ut apprehenſioni & cuſtodiæ hominum ſit obnoxia, §. 132. -- 134. unde iterum excluditur Oceanus §. 135. 136. Modi acquirendi Dominii §. 137. ſunt vel principales vel acceſſorii §. 138. Principalis vel originarius vel derivativus §. 139. Originarius eſt Occupatio §. 140. quæ aliter fit in mobilibus, aliter in immobilibus §. 141. -- 146. Immobilium apprehenſione occupantur etiam iis acceſſoriæ mobiles §. 147. -- 153. Res derelictæ iterum poſſunt occupari §. 154. Specimen ſpinoſarum quæſtionum ex his principiis deducendarum §. 155. Derivativus nititur voluntate Domini prioris §. 156. vel expreſſa vel tacita §. 157.

Expreſſa ſit aut per ſola verba §. 158. *aut per traditionem* §. 159.--161. *Ad eam quæ fit per verba ſola, pertinet teſtamentum* §. 162.--166. *Modi derivativi transferendo utilitatem rei & commoditatem* §. 167. 168. *Dominium directum & utile.* §. 169. *Jus pignoris, ſervitus* §. 170.--176. *Tacitè transfertur Dominium ſucceſſionibus & Uſucapione* §. 177. *Succeſſio ab inteſtato in qua ratione fundetur* §. 179.--184. *Succeſſio deſcendentium, adſcendentium & collateralium* §. 185.--190. *Uſucapio vel inter gentes vel inter privatos* §. 191. 192. *Utriusque finis communis* §. 193. *Differentiæ in uſucapione gentium* §. 199.--205. *Acceſſio* §. 206.--208. *quorſum pertinet fructuum & fœtus acquiſitio* §. 209.--211. *Quid de pictura, ſcriptura & nova ſpecie?* §. 212.--229. *Summa officii aliorum hominum erga Dominum rei* §. 230.--238.

§. I.

POſtqvam de ſermone diximus, pergendum nunc eſt ad *Dominium, a)* cujus cum potiſſimus effectus in *poteſtate utendi rebus b)* conſiſtat, de hâc quædam paulò altius erunt repetenda.

2. Poterit nempe eadem conſiderari vel in ordine ad *Creatorem*, vel in ordine ad *res*, quibus utimur, vel in ordine ad *alios homines*.

3. Priores duos conceptus quod concernit, plerumque ſolliciti ſunt ſcriptores morales, quomodo facultatem illam utendi rebus

ad §. 1. a) *Pertinet ad hoc caput* Pufend. lib. 4. c. 3. & ſeqq. usq; ad finem libri.

b) *Nec obſtat, quod uſus fructus ſæpius ſeparetur à proprietate, & idem fiat in Dominio utili. Reſpondeo enim, ſemper tamen proprietatem ideò ſuſtineri, quod ſpes ſit, utilitatem aliquando redituram eſſe ad proprietatem, aut quod interim alia quædam utilitas à proprietario percipiatur.*

rebus creatis ex *conceſſione divina* juſtificent, tum & quomodo in ſpecie *occiſionem beſtiarum* ab objectionibus aliorum tueantur. *c)*

4. Nobis ita res ſimpliciſſimè videtur tradi poſſe, ſi ante omnia ſeparemus lumen rationis à revelatione,& *facultatis* hujus indolem penitius conſideremus.

5. Conſtat autem ex hypotheſibus initio demonſtratis,eam *juris* nomen non mereri in ordine *ad DEUM;* hujus enim reſpectu homini nullum jus competit. *d)*

6. Igitur neque demonſtrandum nobis erit, quo jure facultatem hanc exerceat homo; foret enim quæſtio Domitiana; ſed ſufficiet, ſi modo nihil afferri poſſit, quod iſtam poteſtatem impugnet.

7. Nam quod nullâ lege prohibitum eſt, quare pro re licita non haberi debeat, nulla ſubeſt ratio.

8. Cum ergo & homo habeat potentiam naturalem utendi rebus reliquis creatis, potentia hæc tam diu pro indifferente erit habenda, donec vel à natura vel ex revelatione adducatur limitatio eam reſtringens.

9. Accedit, quod *conceſſio divina quadantenus* etiam ex *ratiocinatione* demonſtrari poſſit. Homo enim opus habet creaturis reliquis in hoc ſtatu, tum ut nutrimentum ex illis capiat, tum ut adverſus mala corpus ſuum deſtruentia ſe defendat. Unde ſequitur, quod DEUS velit etiam uſum earum rerum homini concedere, ſine quibus vitam tanquam donum DEI conſervare nequeat.

10, Sed hæc *quadantenus* ſaltem demonſtrantur, & quoad illum duntaxat uſum, qui homini eſt neceſſarius. At cum homo ſæpiſſimè utatur creaturis reliquis ad jucunditatem tantùm & vitam commodiorem; difficulter iſtâ viâ, quâ onus probandi in nos ſuſcipimus, procedemus. *e)* 11.Ne-

ad §.*3.* c) *In qua re potiſſimum occupatus eſt* Puf.d.c.3.

ad §.*5.* d) vid lib.1.c.1.§.102. & 108.

ad §.*10.* e) *Inde paululum obſcuriora ſunt ea, quæ hic diſputat* *Pufend.*d.c.3.§.2.p.520. *quem* §. *tamen confer etiam ad* §§. *ſequentes.*

11. Neque enim omnibus creaturis opus habet homo; neque Ariſtotelis, Luciani, ac aliorum Gentilium ſententia applauſum meretur, quaſi res reliquæ fruſtrà eſſent creatæ, ſi homini iis uti non liceret. Nam longè compendioſius potuiſſet machina mundi adornari, ſi nihil fuerat creandum, niſi quod uſum homini præberet.

12. Igitur maneamus potius in poſſeſſione libertatis naturalis, præprimis cum deprehendamus, revelationem *Scripturæ Sacræ* ſententiæ huic non refragari, ſed potius conceſſionem ſpecialem homini factam utendi rebus creatis, ſolidiſſimè exinde poſſe probari.

13. Neque iis ſolum, quibus ad neceſſitatem homo habet opus (quæ quidem in *ſtatu integro* longe minor erat ad *nutrimentum* ſaltem reſtricta, cum defenſio adverſus mala reliqua corpus hodiè deſtruentia ibi non habuiſſet uſum) ſed & ad commoditatem ac voluptatem.

14. Iſta verò conceſſio, ut in anteceſſum notemus, non habet vim *præcepti*, ſed indulgentiam duntaxat privilegii, quo quis uti pro lubitu poteſt, nec ad omnimodum ejus exercitium tenetur. Aliàs enim peccaret homo in legem divinam, ſi animal quodpiam liberum dimitteret, aut occaſionem, idem in poteſtatem redigendi negligeret; id quod nemo ſanus dixerit.

15. Cœterum in hoc ordine ex iis, quæ generatim de officiis hominis erga DEUM diximus, fluit præceptum negativum: NON UTERE CREATURIS AD CONTUMELIAM CREATORIS. Pugnaret enim hic uſus cum *cultu DEI interno*, qui fundamentum eſt legum omnium naturalium.

16. Unde maximè coërcetur per hoc præceptum *abuſus creaturarum*, quando eæ inutiliter & petulanter perduntur. Contemnitur enim hoc modo Creator benigniſſimus, quemadmodum contemtum interpretaretur homo, ſi ejus donum inutiliter perderem.

17. Poſſes huc quoque referre, quod DEUS quietem diei ſeptimi

ſeptimi etiam ad beſtias voluerit extendere. Sed hoc pertinet ad præcepta Religionis, adeoque relinquendum eſt Theologis.

18. Porro in reſpectu ad ipſas *res creatas*, quibus homo utitur, uſus iſte *juris* nomen non meretur, quoniam cum reliquis creaturis nulla homini juris communio intercedit.

19. Neque tamen mereri etiam poteſt nomen *injuriæ*, quia neque creaturis reliquis homo eſt obligatus.

20. Sive eæ ſint vegetabiles tantum, aut his inferiores, de quibus nullum eſt dubium; ſive inſuper locomotivâ gaudeant, ut beſtiæ.

21. De quibus etſi multa ſoleant objici, non opus tamen eſt, ut circa eorum refutationem nos detineamus, cum partim ea excipiant adverſus argumenta, quibus alii jus interficiendi eas probare voluerunt, à quo probandi onere, nos ut vides, abſtinemus; partim nituntur falsâ hypotheſi philoſophorum rationem beſtiis tribuentium, ſimulque præceptum de non lædendis aliis ad bruta extendentium. *f)* Nos verò ſuprà *g)* rationem ita à beſtiis exterminavimus, ut ne quidem reliquerimus ſenſum internum propriè dictum, cognitionem aliquam & ita cogitationem præſupponentem.

22. Neque per internecionem beſtiarum *injuriam DEO* fieri inde conſtat, quia DEUS ſtatûs, juris omnis expertis, inter hominem & beſtiam autor eſt. *h)*

23. Nollem tamen propterea ſtatum hunc hominis in relatione ad beſtias comparare cum *ſtatu belli*; *i)* Etſi enim aliqua inter utrumque ſtatum ſit convenientia, tamen plures ſunt rationes diſparitatis. *l)* Præterquam enim, quod bella inter homines neque ſunt univerſalia, neque perpetua, neque licentiam in infinitum concedunt; inſuper bellum eſt Status extraordinarius ex læſione juris ortus; at vero ſtatus iſte, qui eſt inter homines & beſtias

ad §. 21. f) *Elegans locus Porphyrii eſt ap. Puf.* §. 4. p. 524.
g) l. 1. c. 1. §. 36.
ad §. 22. h) Puf. §. 5. p. 525.

ad §. 23. i) *Quod facit* Dn. Puf. d. §. 5.
l) *Quas agnoſcit ipſe* Dn. Puf. d. §. 5. in nova edit.

ſtias, ordinarius eſt, nullam juris læſionem præſupponens, cum inter eos nunquam ulla juris fuerit communio.

24. Pergendum nunc ad conſiderationem potentiæ utendi creaturis, hominibus competentis in ordine ad *alios homines*. Obſervari hic ea meretur, quatenus *utens aliis obligatus eſt*, tùm qvatenus *alii homines ſunt obligati utenti*.

25. *Obligatio utentis* eſt vel *indirecta* ſeu mediata & qvatenus homo ſui converſationem debet ſocialitati, vel *directa*, quatenus homo immediatè obſtrictus eſt aliis.

26. *Indirecta* hoc præcepto comprehenditur: ITA UTERE CREATURIS, UT PER ISTUM USUM NON EVERTAS BONA TUA VEL ANIMI VEL CORPORIS. Fluit hoc ex iis quæ ſuprà de officiis hominis erga ſeipſum docuimus.

27. Qvod bona animi *moralia* attinet, opera danda, ne per occiſionem, v. gr. beſtiarum animus aſſveſiat *truculentiæ* & *crudelitati*. Non enim ſolum Plutarchus obſervavit, ex aſſveſactione necandarum beſtiarum homines progreſſos eſſe ad cædes hominum & bella, ſed & obſervationem meretur, quod ſcriptura Nimrodum appellet venatorem; Pythagorici contrà manſvetudinem erga beſtias inculcarunt, ut meditationem amoris & miſericordiæ erga homines.

28. Unde non ſine causâ Athenienſes ab eo, qvi vivo arieti pellem detraxerat, & ni fallor Lacedæmonii, ab eo qvi coturnicibus oculos eruens poſtea eas dimittebat, pœnam exegerunt.

29. Qvoad bona animi *naturalia* peccat, qvi nimio cibo ac potu uſum rationis ſibi tollit, vel minuit.

30. Quoad bona deniqve *corporis* à variis intemperantiæ ſpeciebus abſtinendum erit.

31. Hinc Pythagoras, dum necare vetuit animalia, inter alias rationes diſcipulos ſuos ad faciliorem victum, unde ſanitas corporis & ingenii acumen magis augeretur, aſſvefacere voluit.

32. *Directa* obligatio hominis erga alios ea eſt: SIC UTERE CREATURIS; UT ÆQVALITATEM CVM ALIIS CONSERVES; ſcilicet NE ABUTARIS IISDEM AD SUPERBIAM; UT ALIOS ISTO USU NON LÆDAS; UT PER

PER EAS ALIIS INSERVIAS; UT FIDEM PROPTEREA DATAM SERVES. Intelliguntur hæc facilè ex ſuperioribus diſcurſibus.

33. Taceo nunc peculiare *intereſſe reipublicæ*, cui & ipſi ſe homo accommodare debet. Intereſt enim reipublicæ, *ne quis re ſuâ malè utatur*, & ſæpius *intermiſſio certi cujusdam uſus promovet utilitatem civitatis. m)*

34. *Obligatio aliorum hominum n)* erga utentem hoc præcepto includitur: NEMO ALTERUM IN USU CREATURARUM TURBET.

35. Correſpondet huic obligationi in utente *jus*, vi cujus quietè creaturis uti poteſt, quod jus, quatenus alios ad uſum ejusdem rei admittit, *communionis* nomine venit; qvatenus vero alios ab uſu ejusdem rei arcendi facultatem tribuit, *dominium* dicitur, de qvibus nunc fuſius erit agendum.

36. Ne vero more andabatarum diſputemus, ab evolutionibus terminorum erit incipiendum. Ubi id quidem conſtat, ex hactenus dictis, per *dominium* intelligi jus in rebus terminans, *o)* quatenus rei vocabulũ actionibus mere perſonalibus *p)* contradiſtingvitur, ſed hic conceptus tamen dominii eſſentiã non exhaurit.

37. Quapropter rectius *deſcribitur, q)* quod ſit jus, quo res aliqua alicui eſt propria. *Proprietas* vero eſt, quando alicujus rei veluti ſubſtantia ita ad aliquem pertinet, ut eodem modo non pertineat ad alium.

38. *Proprietas* enim & *dominium* hic ſunt Synonyma, etſi quandoque à Scriptoribus uſurpentur diverſimodè. *r)*

39. Eſt verò proprietas ſeu Dominium unius rei vel penes unum hominem, vel penes uno plures. Illud *Dominium ſimpliciter*

Nn

ad §. 33. m) *Exempla vide ap.* Pufend. §. 6. in fine.

ad §. 34. n) *Hic incipit* Puf. lib. 4. cap. 4.

ad §. 36. o) *vid. Alberti* cap. 7. §. 1.

p) *Scilicet quæ imperio correſpondet.*

ad §. 37. q) vid. Puf. §. 2.

ad §. 38. r) *Ut proprietas dicatur de Dominio minus pleno.*

citer vel *ſtrictè* dicitur, v. gr. ita Tititus eſt dominus ædium ſuarum; hoc vocari ſolet *Dominium commune* vel *communio*; ita heredes Titii ſunt in communione ædium.

40. Scilicet *communio* eſt, quando rei velut ſubſtantia ita pertinet ad aliquem, ut eodem modo pertineat ad alium. *s*)

41. Eſtqve vel *negativa*, cum res ita pertinet ad plures, ut in nullius hominis, (nec in unius nec plurium,) proprietate actu ſit. Ita ex hypotheſi juris Romani, feræ beſtiæ ſunt in communione.

42. Vel *poſitiva*, cum res ita pertinet ad plures, ut in plurium conjunctim ſumtorum proprietate ſeu Dominio ſit: repete exemplum de heredibus Titii.

43. Ergo *Dominium ſimpliciter* ſic dictum eſt nobiliſſima Dominii ſpecies, quia reſpuit omnem communionem, *communio negativa* eſt nobiliſſima communionis ſpecies, quia reſpuit omne Dominium.

44. At *communio poſitiva* & *Dominium commune*, ut vides, coincidunt, ita ut in uno eodemque exemplo conveniant & ſaltem differant conceptibus. Dum enim duo hæredes Titii inter ſe referuntur, & conſiderantur ut ſinguli, hereditas eorum communis eſt; dum conjunctim referuntur ad alios homines non hæredes, hereditas ipſis eſt propria.

45. *Res* ipſæ vero ab his tribus juribus diverſas denominationes accipiunt. Sunt enim vel *in Dominio*, vel *communes*, vel *nullius*.

46. Apparet ergo, & proprietatis & communionis terminos involvere *relationem* unius hominis ad alium hominem. Ex quo ſequitur, ſi *unus homo* ſit in mundo, etſi is pro lubitu poſſit uti rebus creatis, neque tamen terminum *Dominii t*) (quia nemo eſſet, quem ab uſu ejus excluderet) neque terminum *communionis u*) (quia

ad §. 40. s) Puf. §. 2. *Unde requiruntur ad communionem partes pro indiviſo. Poſſunt tamen eſſe partes inæquales.*

ad §. 46. t) per §. 37.

u) per §. 40.

(quia nmo eſſet,ad quem uſus iſte ſimul pertineret,)ad iſtum uſum quadrare.

47. Et qui aliter poſſet? cum & Dominium & communio ſint juris ſpecies. Suprà verò demonſtravimus, *nullum jus hominum eſſe, niſi ſint alii homines*.

48. Nam etſi iſtum hominem unicum referas *ad DEUM*, non merebitur tamen ille uſus nomen Dominii, non ſolum quia in hoc reſpectu DEUS tantum eſt Dominus creaturarum, ſed & quia homo nullum jus habet adverſus DEUM.

49. Quod ſi vero referas *ad beſtias*, ſimilis erit ratio, quia inter hominem & beſtias nulla eſt neque juris neq; obligationis communicatio.

50. Malo autem hic ſcapham vocare ſcapham, quam ejusmodi facultatem utendi creaturis unico homini competentem appellare dominium indefinitum non formaliter ſed conceſſivè, non actu ſed potentiâ. *y*) Etſi enim hæc locutio commodè explicata tolerari poſſit, tamen haud dubiè terminus dominii ſupponitur impropriè, & videtur absque ejus uſurpatione doctrina dominii magis perſpicuè poſſe explicari.

51. Quin & *ſi plures ſint homines*, non poteris tamen terminum *dominii* neque ſimpliciter dicti neque communis adhibere, ſi nullus eſſet, quem reliqui jure ab uſu certæ rei poſſent excludere. *z*)

52. Nam tum demum v. gr. hereditas Titii eſt in proprietate heredum duorũ, quando, ut dixi, referuntur ad alios; quod ſi illi heredes ſoli eſſent in mundo, non amplius eſſet dominium commune, ſed tantum ipſis eadem eſſet communis. Adeoque ex *communione poſitiva* tunc fieret *negativa*.

53. Solent alii dominium dividere in *commune* & *privatum*; *a*) Sed ex eorum deſcriptionibus patet, eandem eſſe hanc diviſionem cum noſtrâ, quâ dominium diximus eſſe vel ſimpliciter

Nn 2 tale

ad §. 47. x) L. 1. c. 1. §. 10.

ad §. 50. y) *Ut facit Dn. Pufend.* §. 3. & §. 11. p. 471.

ad §. 51. z) *propter* §. 37.

ad §. 53. a) *Vide quæ ex Bœclero refert* Puf. §. 12.

tale vel commune, niſi quod hi in applicatione confundant dominium commune cum communione negativa. *b*)

54. Quorum adeò mentem non penetrarunt alii, mirificè utramqve dominii ſpeciem circumſcribentes, dum ſtatuunt; *c*) *Adamo à DEO collatum fuiſſe dominium commune, toti nempe humano generi competens, & ſimul privatum; nempe pro me, Te &c.*

55. Qvemadmodum enim in me, te &c. conſiſtit univerſum humanus genus; ita non apparet, quomodo privatum dominium à communi diſcrepet, niſi quis forte in ſublimi iſta controverſia, de exiſtentia univerſalium citra mentis operationem, velit refugium quærere, & cruentæ pugnæ Nominalium atq; Realium ſe immiſcere.

56. Porrò quoniam dominium ſimpliciter & dominium commune ſunt ſpecies ſuo modo contradictoriæ, *d*) nimis ſubtiliter dicitur, utramque ſpeciem in uno ſubjecto *e*) poſſe concurrere. Quamvis ſubtilitas hæc & ab aliis *f*) fuerit uſurpata.

57. Qvi adeo ob jurisprudentiæ (ad hanc enim primariò termini dominii & communionis pertinet,) ignorantiam, & in eo falſos ſibi formarunt conceptus, *g*) dum putarunt etiam iſtud jus, quo proprietatem alicujus rei acquirere valeo, propriè dominium eſſe, & propterea dominium in potentiale & actuale diviſerunt, cum tamen *dominium potentiale* ſit lux ſine lumine. *h*)

58. His præmiſſis de *origine dominii* nunc diſpiciamus; ſeu *an in primævo hominum ſtatu fuerit dominium an communio, eaq; vel poſitiva vel negativa?*

59. Id verò ſtatim vides, quæſtionem hanc, ut ſunt omnes de origine rerum vel jurium controverſiæ, eſſe *quæſtionem hiſtoricam*, multisque, ſi citra omnem revelationem eam velis tractare, con-

b) *Ut Bœclerus, Zieglerus &c.* vid. Puf. §. 2. p. 455.

ad §. 54. c) *Ita Alberti* cap. 7. §. 14.

ad §. 56. d) *propter* §. 43.

e) *Ut in Adamo* §. 54.

f) Vide iterum Bœcl. apud Puf. d. §. 12.

ad §. 57. g) Conf. Albert. c. 7. §. 29. Puf. §. 10.

h) *Eſt ſaltem jus ad rem. Dominium vero jus in re.*

conjecturis & per ambages quaſi hîc eſſe opus; quamvis jam alii *i*)eruditiſſimè oſtenderint, quomodo hæc controverſia, ſi cum Ethnico in notitia ſtatus primævi aberrante res ſit, debeat explicari; in ipſis concluſionibus non omninò vel certè parum à nobis diſſentientes. *l*)

60. Nos autem, cum Chriſtianis ſcribamus, & jam ſuprà *m*) demonſtraverimus, absque confuſione diſciplinarum aſſertiones hiſtoricas etiam in evolvendis diſceptationibus juris naturalis ex hiſtoria ſacra deſumi poſſe, & hic non hæſitabimus, definitiones noſtras ex revelatione divina petere, ſimul tamen regulas bonæ interpretationis, quas nobis recta ſuppeditat ratio, obſervare.

61. Dixit DEUS ad Protoplaſtos: *Subjicite vobis terram & dominamini ſuper beſtias.* Acceperunt ergo hoc paſſu facultatem ſubigendi ſibi creaturas inferiores, eo effectu, ut ſcirent, DEO non adverſari, ſi creaturas ad utilitatem ſuam applicarent. Cæterum hæc *facultas dominii* nomine nonniſi impropriè inſignitur, *n*) ſive ſtatuas, conceſſionem iſtam divinam Adamo ante creatam Evam fuiſſe factam, ſive Adamo & Evæ ſimul ſignificatam.

62. Ut enim neutro modo, neque intuitu beſtiarum aut reliquarum creaturarum inferiorum, juris, multo minus dominii vel communionis nomen meretur; ita intuitu hominum, quamdiu Adamus ſolus erat, *o*) nonniſi jus in ſpe, quod & ipſum quà tale, improprium eſt, appellari poterat.

63. Creatâ verò Evâ jus exinde propriè dictum oriebatur, non tamen inde inferre poteris, ergo dominium erat, quia & communio jus eſt. *p*)

 64. Uti

ad §. *59.* i) *Ut fecit Pufend.* l. 4. *c.* 4.

l) *Ut infrà: an occupatio ultimò fundet ſe in pacto?* §. 90. ſeqq.

ad §. *60.* m) l. 1. c. 2. §. 17. 18.

ad §. *61.* n) *Quod facit Alb.* c. 7. §. 4.

ad §. *62.* o) vid. §. 47. 57.

ad §. *63.* p) *Quatenus ii qui rem communem habent, referuntur ad ſe invicem, ut neuter alterum turbet.*

64. Uti igitur non memini quenquam ſtatuere, quod Adamus Evam arcere juſta ex cauſa uſu creaturarum potuiſſet; *q*) aut quod Eva ad hunc uſum exercendum ſpeciali conceſſione Adami habuiſſet opus; ita ineptum foret, ſi jus Adami tum temporis dominii ſtrictè dicti vocabulo inſignire vellemus, ſed neceſſe eſt, ut fuerit *communio* eaque non poſitiva, quamdiu Adamus & Eva ſoli erant, ſed *negativa*.

65. Porrò non generarunt equidem in ſtatu Integritatis Protoplaſti liberos, pro creaſſent tamen haud dubie; *r*) Hic igitur fortè ex communione primorum parentum negativâ, factum fuiſſet *dominium commune?*

66. Imo fortè non. Nam communis ſententia eſt, protoplaſtos repræſentaſſe in conceſſione divinâ poſteros ſuos. Ergò hi ſtatim à nativitate primâ æquale jus fuiſſent habituri ac parentes eorum.

67. Neque cauſa fuiſſet, cur DEUS in iſto ſtatu præ liberis dediſſet parentibus prærogativam, cum in æquali perfectione fuiſſent generandi; quin potius probabile eſt, beneficia parentibus indulta pertinuiſſe ad liberos, quoniam pœnæ facti ſunt participes.

68. Quin & ſuprà, *s*) ni fallor, demonſtravimus, in ſtatu integro nullum fuiſſe expectandum imperium paternum; Unde ne quidem expectanda erit reſtrictio *t*) liberorum in exercendo uſu rerum.

69. Ergo per generationem & multiplicationem generis humani *in iſto ſtatu communio negativa* non fuiſſet mutata, ſed extenſa ſaltem ad perſonas alias atque alias.

70. An verò *in hac communione manſuri fuiſſent homines*, ſi Adamus non eſſet lapſus? curioſior quæſtio eſt. Nobis ne minima quidem ſe oſtendit probabilitas, quæ ſvadeat receſſionem ab eâdem & dominiorum diſtinctionem.

71. Tri-

ad §. *64.* q) *vide ſuprà* §. 37.
ad §. *65.* r) vide lib. 1. c. 2. §. 32. ſeq.
ad §. *66.* s) d. c. 1. lib. 1. §. 35.
t) *Ut quæ ſemper præſupponit imperium.*

71. Tritum proverbium eſt: *Amicorum omnia ſunt communia.* Quo major ergò futura erat Amicitia (futura verò erat maxima) eò magis ſperanda erat communio. Inde in primitiva Eccleſia Chriſtianorum communionis hujusmodi analogum fuiſſe legimus.

72. Adde, quod ſumma ibi fuiſſet *æqualitas*, dominii verò diſtinctio multum promoveat ſtatus hominum inæquales. Certè divites & pauperes feciſſet dominiorum diſtinctio.

73. Neque cauſæ ad diſtinctionem Dominiorum moventes aderant. Spontè proferebat omnia tellus, labor tum non erat inter moleſtias; Natura paucis contenta; Luxus exulabat; Nulla lis, nulla invidia.

74. Hinc valde errant, qui *diſtinctionem dominiorum in ſtatu integro* propter ejus *perfectionem* quærunt, *u)* quia ut omnis ordo rectæ rationi conſentaneus, ita pulcherrimus ordo poſſidendi res illi ſtatui vel maximè conveniſſet. *x)*

75. Quaſi vero perfectior ſit hodie Eccleſiæ ſtatus, in quo diu propter ceſſationem charitatis ceſſavit communio, præ altero qui erat in primitivâ Eccleſiâ.

76. Neque tamen putandum eſt, in communione iſta ſtatus integri fuiſſe ſummam *confuſionem*; *y)* ac ſi propter jus commune omnium, nemini licuiſſet ex rebus in commune poſitis quasdam ad proprios uſus ita accommodare, ut poſt earum apprehenſionem aliis non integrum fuerit easdem ipſi rurſus auferre. Quin potius in ipſa communione negativâ erat proprietas quædam, intuitu ſcilicet fructuum, quorum uſus conſiſtit in abuſu. Hi enim ſi quis eos ad cibum vel potum adhibere voluit, ſtatim ipſius poſtquam apprehenderat, erant proprii.

77. Sed

ad §. *74.* u) Bœcl. ap. Puſend. IV. 4. 13.

x) *An ergo etiam fuiſſent Reges, Electores, Comites, Barones, Doctores, Licentiati, Magiſtri, Baccalaurei? Et horum eſt pulcher ordo.*

ad §. *76.* y) Puf. IV. 4. 13.

77. Sed contradictionem involvere videtur, *in communione*, & vel maximè *negativâ*, quæ proprietatem excludit, *z*) *eſſe proprietatem*.

78. Imo verò non involvit. Manere enim poteſt communio ſeu negativa ſeu poſitiva in *toto* aut *partibus nobilioribus*, vel rebus frugiferis, etſi proprietas ſit in *partibus minoribus*, *a*) vel fructibus.

79. Unde naſcitur diſtinctio *communionis* utriusque *b*) in *abſolutam* & *temperatam*. *Abſolutam* voco, in qua ne minima quidem rei eſt proprietas. *Temperatam* ubi contrà.

80. Antequam Protoplaſti ullas fruges ad abuſum applicarent, communio *abſoluta* erat; unâ ſaltem ad conſumtionem arreptâ, incipiebat *temperata*.

81. Cave tamen per *abſolutam* talem intelligas communionem, in quâ nulla *poſſit* eſſe proprietas. Hæc enim revera eſt non ens impoſſibile; quin potius hoc intuitu omnis communio eſſet temperata. At abſoluta intuitu actus, ſaltem aliquo temporis ſpatio, etſi perbrevi, duravit.

82. Notanter autem dixi, *c*) in ſtatu primævo per apprehenſionem *rei fungibilis* ortum fuiſſe dominium, non per apprehenſionem rei cujusvis. Nam ſi ea eſſet *non fungibilis*, ſive mobilis, ſive immobilis, ſola apprehenſio dominium non tribuebat, ſed jus ſaltem momentaneum iſtâ re utendi, quamdiu eandem quis poſſideret, uſu iſto ceſſante alii æqualem poteſtatem habebant, vel habuiſſent iſtam rem ad ſuos uſus accommodandi.

83. Sed jus quidem iſtud momentaneum non meretur titulum proprietatis, nec unquam, ut puto, à Juriſperitis eo fuit inſignitum. *d*)

84. Ita

ad §. 77. z) vide ſuprà §. 43.

ad §. 78. a) *à potiori vero fit denominatio.*

ad §. 79. b) *Hic equidem ex profeſſo agitur de communione negativa, ſed poterit tamen facilè paucis mutatis eadem diſtinctio applicari ad poſitivam.*

ad §. 82. c) §. 76. in fine.

ad §. 83. d) Conf. §. 57.

84. Ita e. gr. Si Adamus ſub umbrâ arboris cubaret, vel cum beſtiâ quâdam luderet, non tamen propterea habebat proprietatem in iſtam arborem vel beſtiam, etſi Eva illum nonniſi ſumma injuria à loco turbare aut beſtiam auferre ipſi poſſet. Quod ſi ſponte abiret vel ludere ceſſaret, poterat ſine injuria locum vel beſtiam occupare eadem.

85. Ita ſi Eva pomum decerperet comedendi gratia, nullum jus erat Adamo, quo id auferre conjugi potuiſſet, ſed neceſſe erat, ut de alio proſpiceret ſibi, adeoque poſt apprehenſionem pomi rectè dicere poterat Eva, pomum eſſe in ipſius dominio, quoniam videlicet maritum ab ejus uſu excludere poterat in perpetuum.

86. Scilicet etſi communionem ſupra *e*) vocaverimus, quando rei ſubſtantia ita pertinet ad alium, ut eodem modo pertineat ad alterum; etſi *communio involvat jus æquale* utendi re communi; hæc tamen omnia ita intelligenda ſunt, ut ex Jure ſingulorum in rem communem non oriatur tale jus, quale eſt *jus omnium in omnia Hobbeſianum*, qvod produceret ſtatum funeſtiſſimum belli communis.

87. Fluit exinde, quod abſtrahendo *ab omni pacto* humano, ex ipſo præcepto generali de *cuſtodienda ſocialitate* & pace communi generis humani, nulla poſſit dari communio talis, in qua liceat ſocio ſocium turbare in uſu rei non fungibilis, aut auferre ei rem fungibilem, quam conſumere alter laborat.

88. Qvin & præceptum ſpeciale de *cuſtodiendâ æqualitate* idem inculcat. Peccaret enim in eam haud dubiè, qui alterum à loco, cui incumbit, depellere, aut rem fungibilem illi auferre vellet, ut ipſe in iſto loco quieſceret, vel re iſta frueretur.

89. Denique hæc demum licentia non poſſet non *ſummam confuſionem & bellum* procurare. Nam cum iſtâ admiſsâ, æqualibus liceant æqualia, ſeqveretur ſuâ ſponte, Adamum, ſi Eva licentiâ dictâ uſa ipſi pomum abſtuliſſet, eodem jure potuiſſe idem

Oo pomum

ad §. *86. e*) §. 40.

pomum auferre Evæ, & ſic reciprocè in infinitum, donec is qvi viribus eſſet ſuperior, pomum deglutiret, & ita in reliqvis; Haberes adeò bellum totius humani generis in protoplaſtis.

90. Unde qvamvis aliqvi *f*) eruditè aſſeruerint, *occupationem*, qvæ dominii cauſa eſt, vim hanc accepiſſe ex *pacto* primorum hominum *tacito*, limitationem tamen haud dubiè hæc eorum ſententia recipiet in rebus fungibilibus, ad *præſentem conſumtionem g*) apprehenſis, partim qvod in his ſine jure appropriandi per apprehenſionem fruſtrà ſit omnis communio, *h*) utpote communem uſum hominum involvens, hic verò communis uſus ipſe ſit fruſtraneus, ſi aliis mihi iterum eripere liceat, qvod ad neceſſariam conſumtionem applicare volo; partim qvod ipſi jus Hobbeſianum eruditiſſimè refutaverint. *i*)

91. Nam qvod alii *l*) objiciunt, poſitâ primævâ facultate hominum in res, non poſſe intelligi, quomodo nudus *actus corporalis* unius, qvalis eſt *occupatio*, cæterorum facultati præjudicare poſſit, niſi ipſorum conſenſus accedat; id eſt, niſi pactum interveniat; facilè removeri poteſt.

92. Initio enim occupatio, qvæ eſt actus phyſicus, proprietatem non introducit; ſed *lex* ſocialitatis de cuſtodiendâ æqualitate, *mediante hoc actu* phyſico, alios ab uſu rei fungibilis ab altero jam apprehenſæ excludit. *m*)

92. Deinde qvi hâc objectione utuntur, haud dubiè pactum pro fonte omnis obligationis agnoſcunt. *n*) At nos ſuprà legem ſup-

ad §. *90.* f) Puf. §. 5. & 9.

g) Conf. ſuprà §. 76. verbis: *ad cibum & potum.*

h) *Hæc verba ſunt ipſius Dn. Pufend.* d. §. 5.

i) *Hoc enim fecit Dn. Pufend. paſſim.*

ad §. *91.* l) *Autor de principiis juſti & decori ap. Pufend.* d. §. 5. in fine.

ad §. *92.* m) *Eadem fuit ſuprà ratio in pacto. Eadem erit infrà ratio in generatione reſpectu patriæ poteſtatis.*

ad §. *93.* n) *Eſt enim hæc hypotheſis Hobbeſii, quam defendere voluit Velthuſius, ſeu Autor de principiis juſti & decori.*

ſuppoſuimus, quæ ſœpè ſine pacto, ſine hâc nunquam pactum obligationem infert.

94. QVOD ſi tamen *pacti taciti* voce tàm latè uti velis, ut ſub ſe comprehendat pactum *præſumtum*, lis magis circa verba erit, quàm rem ipſam. QVippe ſuprà *o*) demonſtravimus, pactum hoc præſumtum eſſe conventionem impropriè dictam.

95. Illud vero non omittendum erit, non ſine ratione *conſumtionis præſentis* nos feciſſe mentionem, *p*) ut indicemus, haud quaquam in ea eſſe ſententia, acſi occupatio rerum fungibilum, cum intentione eas *ſeponendi ad futuros uſus*, etiam citrà pactum, dominium producat. Nam qvemadmodum ejusmodi appropriationem neque communionis finis, neque ſocialitatis & æqualitatis cuſtodiendæ præceptum infert neceſſario; ita non concipere ejus exiſtentiam poterimus in ſtatu iſto perfectiſſimo. Ubi enim abundantia rerum ſumma fuiſſet futura, ubi perpetua ſummæ amicitiæ æqualitas, ibi nulla ratio erat ſeponendi res fungibiles ad uſus proprios; ibi hæc ſepoſitio turbaſſet haud dubiè præceptum de cuſtodienda æqualitate. *q*)

96. Pergamus ad *ſtatum lapſus*. Mutata hic rerum facies. Ager tribulos proferebat loco frugum. Labor moleſtiam afferebat corpori humano, ſine hoc vero rari fructus erant ſperandi; corpus hominis adverſus injuriam aëris opus habebat tuguriolis, veſtimentis &c. quæ ſine labore aliquo & induſtria non poterant confici, & extrui; beſtiæ ſine moleſtia non poterant occupari & apprehendi; Harum ſuſtentatio requirebat peculiarem induſtriam. Multum remiſerat amor hominum, mutuus communionis firmiſſimum ſuſtinaculum.

97. Neque tamen propterea hæc mutatio *actualem diſtinctionem*

ad §. *94*. o) l. 2. c. 7. §. 32.
ad §. *95*. p) §. 90.
q) *Haud dubiè enim hæc ſepoſitio facta fuiſſet, ut quis præ aliis hominibus prærogativam haberet.*

nem dominiorum intulit; *r*) neque DEUS poſt lapſum dominia rerum inter Adamum & ejus liberos de novo diviſit; ſed manſit conceſſio divina primæva, ſaltem in effectibus limitata & reſtricta. *s*)

98. Id vero inde ſecutum eſt: Non poſſe *ſalvâ pace* generis humani *communionem iſtam* beatiſſimi ſtatus amplius *obſervari*. Etſi enim nullæ aliæ hic adfuiſſent rationes ulteriorem dominiorum diſtinctionem ſvadentes, ſuffeciſſet tamen vel hæc maximè, quod, ſi homines quidem in commune laboraſſent, & in commune contuliſſent fructus, ac de communi acervo fuiſſent ſuſtentati; non potuiſſent non querelæ exiſtere ob inæqualitatem laboris & fruitionis. Et inhumanum planè fuiſſet, ſi licuerit aliis tuguriorum uſum ſimul prætendere vel veſtium, qui nihil ad eorum confectionem contulerant. *t*)

99. Non tamen propterea putandum eſt, *ſimul & ſemel homines à communione* receſſiſſe; ſed probabiliſſimè initio, quod res fungibiles concernit, conventum fuiſſe videtur, ut, qvæ qvisqve ex fructibus communibus ſpontè provenientibus comportaſſet, & ad futuros uſus ſepoſuiſſet, jure proprietatis poſſideret; tum quæ ex non fungibilibus, ſeu mobilibus, ſeu immobilibus occupaſſet, habitandi, colendi & fructus ex iis percipiendi gratia, ut & ipſa cenſerentur propria, & una cum iis fructus exinde provenientes, tanquam acceſſoria.

100. Igi-

ad §. 97. r) *Sed cauſæ tantùm introducendi dominii fuerunt, quamvis ſingulæ momentum aliquod ad introducendum dominium attulerint.*

s) *Per verba maledictionis.*

ad §. 98. t) *Hæc tum ſcripſi, ſecutus Dn. Puf.* hic §. 7. *ſed vereor jam, quod hæc ratio ſit ſuffectura. Potuiſſent enim hæ querelæ non exiſtere, ſi bonus ordo in labore & fruitione fuiſſet obſervatus, prout ejusmodi ordinem finxit autor hiſtoriæ Sevarambes. Ergò dic potius, malitiam hominum & ceſſationem amoris introduxiſſe diſtinctionem dominiorum.*

100. Igitur, cum ab initio pauci fuerint homines, vaſtus vero terrarum ſit orbis, conſtat, *pauca etiam initio fuiſſe occupata* & dominio ſubjecta, plura vero in communione manſiſſe, tamdiu donec multiplicato genere humano, & ex ipſis plurima, non tamen omnia, per occupationem aliorum proprietati accommodata fuerint. *u*)

101. Quæ *occupatio* in *ſtatu poſt lapſum pactum* omne excludere non videtur. Etſi enim & hic naturalis ratio ſvadeat, dominia rerum diſtingui; etſi ſvadeat, occupationem eſſe modum litibus terminandis maximè convenientem; tamen non præcipit præcisè, ut per apprehenſionem dominium adipiſcamur. *x*) Eſt enim inter apprehenſionem rei fungibilis in inſtanti conſumendæ, & apprehenſiones reliquas ingens differentia. *y*)

102. *Prior apprehenſio* intendebat uſum, à quo uſu etiam per regulas communionis me non debebant arcere alii. At hic uſus ex natura rei non intelligi poterat, ſi non potuiſſem alios excludere. In reliquarum vero *rerum apprehenſione* uſus meus, etſi non ita commodus, eſſe poteſt, etiamſi alios à communicatione rerum harum non arceam.

103. Quin & non improbabile eſt, multiplicatis hominibus, ad evitandas rixas & introducendo bono ordini, quasdam res ab ipſis mutuo conſenſu fuiſſe *diviſas*, & cuilibet ſuam portionem propriam aſſignatam, hâc additâ conventione, ut quæ in primâ rerum diviſione in medio forent relicta, deinceps ejus poſſent fieri, qvi primus easdem ſibi per apprehenſionem aſſeruiſſet.

104. Igitur veriſſimum eſt, dominiorum in his rebus diſtinctionem in ſtatu poſt lapſum ortam eſſe maximam partem, *ut*

ad §. *100.* u) *Nam dantur etiam bodiè multa loca poſſeſſione vacua.*

x) *Potuiſſet enim etiam per diviſionem, per ſortem &c. fieri.*

y) *Illius acquiſitio fluit ex definitione rei communis, hujus non.*

lites præſcinderentur, etſi propter depravationem hominum *z*) bella ſœpiſſimè *a*) de meo & tuo oriantur. *b*)

105. Convenit cum his quæ diximus, exactè, certè minimè iis repugnat *hiſtoria ſacra*, ſive filios *Adami*, ſive in reparatione generis humani poſt diluvium *Noachi* progeniem reſpicias.

106. De prioribus nil memorat eadem, quam *quod Abel paſtor ovium, Cain autem agricola factus fuerit.* Quæ verba uti occupationem præcedentem non excludunt, imò præſupponunt, ita multæ ſunt rationes, ne ſtatuamus, Adamo præceptum fuiſſe à DEO, ut in ſtatu integro diſtribueret dominia rerum in liberos, hoc vero propter brevitatem temporis eum ibi facere non potuiſſe, feciſſe ergo poſt lapſum, ac diſtribuiſſe partem bonorum inter Cainum & Abelem, ut ille immobilia, agros; hic mobilia, pecora campi poſſideret &c. *c*)

107. Nam præterquam quod iſtud præceptum divinum de dividendis partibus terrarum orbis in ſcripturâ non extat, ſed ad figmenta cordis humani referendum eſt; ſupra *d*) jam oſtendimus, diviſionem bonorum pugnaſſe cum perfectione ſtatus beatisſimi.

108. Neque codex ſacer quicquam de diviſione Adami in Cainum & Abelem, aut quod his non licuerit præter res à patre ipſis aſſignatas, alias poſſeſſione vacuas apprehendere.

109. Etſi enim Adamo patriam poteſtatem non negemus, tamen hæc, abſtrahendo à legibus civilibus, nequicquam poteſtatem in res liberorum infert. & in adultis quales erant Cain & Abel, per infrà *e*) dicenda, exſpirat ſponte.

110. Iſtud

ad §. *104. z*) *Ita idem velle firmiſſima amicitia eſt, aliquando tamen cauſa belli. Ita ſcriptura eſt lumen ad ſalutem, eadem tamen vitiis hominum depravatur ad damnationem æternam.*

a) *Plura tamen forent bella, ſi non introducta eſſent dominia.*

b) *Aliquando propter ſolam contumeliam.*

ad §. *106.* c) *Sunt hæc verba D. Alberti* p. 138. §. 20.

ad §. *107.* d) §. 70. ſeq.

ad §. *109.* e) lib. 3. c. 4.

110. Iſtud vero inter jucundas ſpeculationes referendum, *Abeli* in iſta diviſione contigiſſe *mobilia, Caino immobilia:* Quaſi Cain non opus ſimul habuiſſet bove aratore, *f*) quaſi nihil præter frumentum comediſſet; quaſi Abel non indiguiſſet paſcuis, unde oves ſuſtentaret, aut pane non uſus fuiſſet in cibum. Niſi dicere velis, ſimul Adamum introduxiſſe commercia inter fratres, permutationes, *g*) conductiones *h*) &c. aut plura ad defendendas ejusmodi meditationes, ſcripturâ tacente, & propemodum reluctante.

111. *Noachi* ævum qvod attinet, eandem benedictionis formulam hic adhibuit DEUS, qua utebatur erga Protoplaſtos, *i*) ergo & eadem hujus expoſitio facienda, quæ illius, in quantum nempe conditio humani generis per lapſum mutata admittit. Certè nulla ſculpenda erit dominii privati introductio.

112. Quod ut eo minus haberet dubii, notanter ſcriptura dicit, DEUM in benedictione illâ & conceſſione poteſtatis ſubjiciendi ſibi reliquas creaturas, non ad ſolum Noachum verba direxiſſe, ſed ſimul ad ejus liberos, indicio, hos exinde jus æquale cum patre fuiſſe nactos.

113. Igitur probabiliſſimum eſt, inter *Noachi poſteros* etiam *mediante occupatione* paulatim rerum dominia fuiſſe diſtincta, cum Hiſtoria ſacra diviſionem inter eos à patre factam eſſe ſileat.

114. Cujus verba nimium quantum torqueri oporteret, ſi quis ex iis exſculpere velit, ac ſi *Noa inter filios ſuos diſtribuerit gentes & inſulas, ut ſuam quisq; portionem tranquillè poſſideret. l*)

115. Etſi enim Philaſtrius *m*) diſtributionem iſtam tam certam eſſe cenſeat, ut negationem ejus inter hæreſes numeret, non magis

ad §. 110. f) *Et fortè ovibus vel aliis beſtiis, quæ ad res mobiles pertinent.*

g) *v.g. panis cum ove.*

h) *v.g. paſcui, bovis &c.*

ad §. 111. i) Gen. IX.

ad §. 114. l) *Quæ eſt iterum opinio D. Alberti* c. 7. §. 20. p. 138. *provocantis ad* Geneſ. IX. v. 26. & 27. & X. v. 32.

ad §. 115. m) Hæres 7. *Alb.* d. l. §. 21. p. 139.

magis tamen hunc hæretificem timemus, atque JCti Baldum vel quisquis ex antiquis gloſſatoribus fuit, ſtatuentem hæreſin eſſe, ſi quis neget, Imperatorem eſſe mundi dominum.

116. Uti enim iſtud terriculamentum non terruit Bochartum, *n*) quin ab illâ ſententiâ recederet, *o*) ita jam obſervarunt alii, pertinere iſtam traditionem de diviſione Noachicâ ad fabulas Pſeudo-Beroſi. *p*)

117. Et quomodo Noachus gentes potuit diſtribuere inter filios? Nullæ fuere gentes niſi ex ipſis Noachi liberis. An ergo jam tum tempore diviſionis fuerunt integræ gentes? An Noachus ademit liberos unius filii, & tranſtulit in poteſtatem alterius? An vero gentes quædam remanſerunt diluvio non ſubmerſæ, quas Noachus liberis ſuis aſſignaverit?

118. Igitur maximè hic cavendum, ne, dum intereſſe privatum reſpicimus, fingendo aliquid ad confirmandam novam & hactenus inauditam hypotheſin, *q*) intereſſe commune Chriſtianiſmi prodamus, adverſus defenſores Præadamitarum, omnem moventes lapidem, ut oſtendant diluvium Noæ non fuiſſe univerſale, ſed pertinuiſſe ſaltem ad terram Judæorum. *r*)

119. Conſtat igitur ex dictis, quisnam ſit ſenſus præcepti de non turbando alterum in uſu creaturarum, *s*) duplex nempe; vel communionem vel dominium reſpiciens. Priori modo obligatur quis, *ut quamdiu per occupationem vel alium dominii acquirendi modum proprietatem non quæſierit, alios æqvo ſecum jure in uſu ejus rei frui patiatur.*

120. Po-

ad §. 116. n) Geogr. S. part. 1. lib. 1. cap. ult.

o) *Quamvis ex parte ſaltem, ut exponit Alb.* d. l.

p) vide Schotani Biblioth. hiſt. ſacr. P. 2. p. 93. Conf. Perer. in Geneſ. c. 9. n. 206. p. 411.

ad §. 118. q) *v. g. de ſtatu integro norma ſtatus corrupti.*

r) Schot. d. l. P. I. p. 168. ſeqq.

ad §. 119. s) vide ſuprà §. 34.

120. Poſteriori vero reſpectu quis eſt obſtrictus; *Ut re alterius dominio ſubjectâ, citra Domini voluntatem, uti,* regulariter & excepto ſummæ neceſſitatis caſu, *t) non prætendat.*

121. Porrò ex cauſis introducendi dominii & hujus definitione fluit adhuc aliud ſpeciale præceptum ad communionem referendum: UT HOMO RES INEXHAUSTÆ UTILITATIS ET â QUARUM USU ALIOS ARCERE VIRES HUMANAS EXCEDAT, INTRA PRIMÆVAM COMMUNIONEM MANERE SINAT.

122. Quoniam enim omnis proprietatis finis eſt iſte, ut quis rem communibus uſibus non ſufficientem, vel occaſionem ad lites præbentem, ſi maneat in communione, ſibi ſoli per apprehenſionem acquirat, ita ut in poſterum alios ab eorum uſu arcere poſſit; inde patet, tria requiri ex parte rei dominio ſubjiciendæ.

123. I. Ut res *uſum* aliquem hominibus mediatè aut immediatè posſit præbere *u*) per ſe, aut per cohærentiam cum aliâ re. Nam planè inutilia ſibi vindicare velle, ſupervacuum & ineptum eſſet. Quamvis fortè difficile ſit ejusmodi rei planè inutilis exemplum proferre.

124. II. Ut res non præbeat naturâ ſuâ *uſum omnibus hominibus* ſufficientem citrà periculum diſſidii. Quod ſi enim ſecus ſit, peccaret quis contrà præceptum de æqualitate cuſtodiendâ & in ſpecie de vitandâ ſuperbiâ, ſi ab ejusmodi rerum uſu alios vellet excludere.

125. Scilicet res quædam *x*) *uſum* hominibus præbent *arctis* velut finibus circumſcriptum, nec cum pluribus communicari aptum, quales in proprietatem ire pacis quàm maximè intereſt.

126. Aliæ vero res, cum *diverſos* ſui uſus præbeant, ſecundum quosdam uſus *exhauriri* poſſunt, ſecundum quosdam omni-

 bus

ad §. *120.* t) Suprà c. 6. hujus libri §. 20. ſeqq.

ad §. *123.* u) Puf. §. 1. & 2. lib. 4. cap. 5. (*quod caput cum* §§. *ſeqq. quoque conferendum.*)

ad §. *125.* x) *Ut res fungibiles, ſpatia minora terræ.* Puf. §. 4.

bus abunde *ſufficiunt. y*) Reſpectu itaque priori expedit, eas fieri proprias, reſpectu poſteriori poſtulat lex de officiis humanitatis, ut iſti uſus aliis communicentur.

127. Huc referimus lumen caloremque Solis, aërem, flumina & ſimilia. *z*) Igitur non malignum & inhumanum eſt, *a*) ſi quis has res proprietati ſubjiciat, ſed uſum innoxium earum aliis denegare velle, id inhumanum foret.

128. Quodſi vero res *quoad omnes uſus* ſufficiat omnibus hominibus, tunc demum à ratione abhorret, eam velle dividere.

129. Notanter tamen addidi, *b*) ſi ejusmodi uſus proferat res aliqua à *natura* ſuâ, *quorum exercitium non det occaſionem diſſidiis*.

130. Unde patet, quamvis *totius terræ* tanta ſit magnitudo, ut ad quemvis uſum omnibus populis ſufficiat, non tamen vel ideò in communione manere potuit, quoniam poſt lapſum maximè ad percipiendam ex ea utilitatem requiritur *induſtria humana*, & præterea etiam in illis uſibus, quos ſine induſtriâ hominibus præbet, *occaſio daretur litibus*, ſi non per partes occupare eam licuiſſet. *c*)

131. Sed exemplum deſideras fortè ejusmodi rei, quæ naturâ ſuâ uſum omnibus præbeat hominibus citrà occaſionem diſſidendi? Dabo: Conſidera *vaſtum Oceanum*, magnis continentibus Europæ, Africæ, Aſiæ, Americæ, terræ Auſtrali & incognitæ

ad §. *126.* y) *ut flumina, ſi in iis partim ad uſum piſcationis, partim ad uſum navigationis reſpicias.*

ad §. *127.* z) *Quamvis enim lumen, calor ſolis, aër &c. ſint uſus inexhauſti, quatenus in ſe conſiderantur, tamen, quia his uti non poſſumus ſine ſubſiſtentia in loco, inde hoc reſpectu horum uſus dici poterit exhauribilis, ut ipſius terra,*

a) *Ut opinatur* Dn. Puf. §. 2.

ad §. *129.* b) §. 124.

ad §. *130.* c) *Ita v. g. in locis calidis, ubi rarior eſt umbra, occaſio data fuiſſet litigiis, ſi quidam ſemel occupato loco umbratili, ab eo iterum recedere noluiſſent, & alios ad fruitionem umbræ admittere, quamdiu per apprehenſionem ejusmodi non licebat dominium rei ſibi acquirere. Adde* Puf. §. 4.

tæ interjectum. Ex hoc quoscunque percipit uſus *d*) homo, toti humano generi ſufficiunt, neque induſtriam & culturam deſiderant. Quin & occaſionem diſſidiis non præbent, cum non ſint quotidiani, *e*) ut timendum ſit, frequenter homines in uſu Oceani concurſuros eſſe.

132. III. Ex parte rei ad dominium habilis requiritur, ut res ipſa *apprehenſioni* & *cuſtodiæ* hominum aliqua tenus ſit obnoxia. Quia enim proprietas includit jus alios homines ab eâ re arcendi, inutile hoc foret, niſi adverſus alios in actum poſſet deduci, & fruſtrà adeò proprium ſibi quis aſſereret illud, ubi nulla ratione prohibere poſſet, quo minus cœteri ipſo invito de iſtâ participent. Quo pacto peccaretur in officium hominis erga ſe ipſum, quod jubet, ſuprà vires non eſſe nitendum. *f*)

133. Quo arctius igitur res aliqua veluti claudi & circumſcribi poteſt; eò facilius *g*) effectus proprietatis adverſus alios obtinentur, adeoque, quò aptior eſt aliqua res, ut injuſtæ aliorum manus ab illa excludantur, eò ſecuriorem ejusdem proprietatem ſibi ſpondere licet.

134. Uti tamen aliqua res non ſtatim à proprietate eſt exemta, abs quâ non ita commode aliorum manus poſſunt arceri, ita ſi quid ita ſit diffuſum, ut vel impoſſibile moraliter ſit cuſtodia qualicunq; eam amplecti; aut ipſa cuſtodia longè pluriū ſit impenſarum, non ſolum non præſumendum *h*) eſt, quempiam rem tam oneroſæ tutelæ ſibi voluiſſe propriam reddere, ſed & ſi vel maximè id quis voluerit, jure tamen voluiſſe non potuit. *i*)

ad §. 131. d) *Puta navigationis, piſcationis &c.* Puf. §. 9.

ad §. 132. e) *Uti uſus terræ. Eſt enim ſtatus extraordinarius eorum qui navigant.*

ad §. 132. f) vide ſuprà l. 2. c. 2. §. 32. adde Pufend. §. 1.

ad §. 133 g) *Ut* 1. *res in ſpecie mobiles,* 2. *immobiles,* 3. *ſe moventes.* Adde Puf. §. 3.

ad §. 134. h) *De præſumtione loquitur* Dn. Puf. d. §. 3.

i) *propter* §. 132.

135. Exemplum iterum cape *de vaſto Oceano. l)*

136. Vides igitur, quid de controverſiâ illuſtri de *maris dominio*, ſit pronunciandum; Nempe ut paucis me expediam, partes maris, quæ ad *vaſtum Oceanum* referri nequeunt, per occupationem dominio ſubjici potuerunt, *m*) *Oceanus* jure non poteſt. Rem alii *n*) expoſuerunt prolixius & erudite.

137. Cæterum ſemel introducto dominio non ſufficiebat amplius *occupatio ſola* ad proprietatem rerum acquirendam, cum ea tam diu ſaltem valeret, donec res nullius domino jam eſſet acquiſita. Neceſſitas igitur humani generis atque ejus utilitas exegit, ut præter occupationem & *alii modi* uſurparentur.

138. Quos ex dictamine rationis, & quatenus communiter inter gentes abſtrahendo à legibus civilibus, ſunt recepti, doctrinæ gratia ita commodiſſimè *dividere o*) poſſes, ut alii ſint *principales*, qui peculiaribus conſtant regulis, alii *acceſſorii*, *p*) qui reliquorum omnium regulas pro diverſitate circumſtantiarum participant, ipſi verò novis regulis non gaudent.

139. *Principalis* modus eſt vel *originarius* vel *derivativus*. *q*) Per *illum* ab initio in rem aliquam proprietas introducitur; per *hunc* dominium conſtitutum ab uno in alterum tranſit.

140.

ad §. 135. l) *Etſi enim Dn. Puf.* §. 9. *dicat, vaſtum Oceanum per magnitudinẽ ſuam haud quicquam abſolutè reddi proprietatis incapacem, tamen ibi non videtur reſpicere ad noſtram theſin, ſed magis voluiſſe contradicere Grotio, qui propter magnitudinem dicit in oceano deficere terminos, & propterea eum eſſe dominii incapacem.*

ad §. 136. m) *Quoniam iſtam ſaltem utilitatem præſtant, ut poſſim alios arcere à terra mea.*

n) Pufend. §. 5. ſeqq. usqve ad finem.

ad §. 138. o) *Aliter procedit Dn. Pufend.* lib. 4. cap. 6. usque ad cap. 12. *quæ capita cum ſequentibus* §§. *ſunt jungenda.*

p) vide §. 206.

ad §. 139. q) vide §. 156.

140. *Originarius* modus hodie *r*) eſt unicus, *occupatio*; hæc vero eſt *apprehenſio rei nullius, cum animo ſibi eam appropriandi.* Unde regula vulgaris: *Quicquid nullius eſt, occupanti cedit.*

141. Prout autem res ipſæ variant; ita variat etiam rerum apprehenſio. Hinc *mobilia* manibus, *immobilia* ingreſſione adeoque pedibus apprehenduntur.

142. Eſt & alia inter hæc duo differentia; ad occupationem *immobilium* ſufficit ſolus corporis contactus, at in *mobilibus* requiritur etiam, ut ex eo loco, ubi poſitæ fuerunt, dimoveantur & in locum aut cuſtodiam noſtram transferantur. *s*) Quanquàm fortè dicendum ſit, & in mobilibus ſufficere apprehenſionem absque motione, ſi modo illa demonſtrari poſſit. *t*)

143. Item res *mobiles* & præprimis *ſe moventes* occupantur inſtrumentis, v. gr. jaculis, laqueo &c. at *immobiles* jaculis v. gr. *u*) apprehendere, nunquam inter gentes receptum fuit.

144. Porrò cum *mobiles* regulariter terminos certos ac fines habeant, nullum eſt dubium, quin ſi unum rei terminum apprehendam, totius rei dominium acquiſiverim.

145. At in *immobilibus* quoniam hæ ferè naturaliter ſibi cohærent, diſtinguendum erit. Vel enim eæ fines certos acceperunt ab hominum induſtriâ, vel minus. In illis (quales ſunt ædes, *x*) etiam præſumetur tota res acquiſita, ſi pars apprehenſa corpore ſit, v. gr. ſi quis ædes ſit ingreſſus. In his vero neceſſe eſt,

 ut

ad §. 140. r) *Olim poterat etiam eſſe diviſio.* Vide ſuprà. §. 102. 103.

ad §. 142. s) *Ita etiamſi aves in nido tetigerim, abeam tamen poſteà, poſſunt ab alio abſtrahendo à legibus civilibus, occupari. Simile quid in apibus.*

t) *e. g. acquiro feram beſtiam mortuam, quam primum cornua teneo, lapillum, cum manu tango.*

ad §. 143. u) *Vide exemplum de Andriis & Chalcidenſibus apud Puf.* IV. 6. §. 8.

ad §. 145. x) *Huc pertinent etiam agri, poſtquam certi jam termini ipſis ab hominibus ſunt poſiti.*

ut aliis ſignis corporeis declarem animum meum, quouſque eas occupare voluerim. *y*)

146. Qualia ſigna ſunt, ſi limites ponam, ſi culturam iis adhibeam &c. *z)*

147. Denique cum *mobilia* accedant immobilibus, non hæ iſtis, igitur abſtrahendo à ſpecialibus ſtatutis, occupatione mobilium *a*) nunquam acquirentur immobiles. At *immobilium apprehenſione* ſimul res mobiles his accedentes acquiſitæ regulariter erunt. *b*)

148. Pro *acceſſoriis* autem habebuntur omnes *res nullius*, quæ in rebus immobilibus continentur, aut quarum ſine immobilibus non eſt uſus, ſive ſint mobiles in ſpecie, ut res inanimatæ, ſive ſe moventes, ut beſtiæ, ſive ſupra terram, ut aër, ſive intra eandem, ut v. gr. theſaurus. *c*)

149. Sive ita ſint comparatæ, ut iſtis ſtatim poſſim uti pro lubitu, ſive ſpeciali & laborioſa apprehenſione ad utendum iis ſit opus. *d*)

150. Sive ſciam, ubi eas deprehendere poſſim, ſive neſciam. *e*)

151.

y) *In acquiſitione nempe originaria. Nam in derivativa, ſi minimam partem fundi pedibus tangam, erit poſſeſſio acquiſita. Nullum enim mobile poteſt eſſe ſine immobili, ſaltem quoad uſum hominis.*

ad §. *146.* z) *Unde ſi mercator cum ſua familia per naufragium ejiciatur in inſulam deſertam, tantum id ex inſula occupaſſe cenſebitur, quantum coluit, aut limites poſuit. Reliquæ partes ab aliis, qui per naufragium eò appelluntur, occupari poſſunt.* Adde Pufend. IV. 6. 8.

ad §. *147.* a) *v. g. clavium.*

b) vide §. 206.

ad §. *148.* c) *De feris beſtiis & theſauro diſſentit* Dn. Puf. IV. 6. §. 4. 6. 7. *Sed mihi videntur rationes ejus, quas movet circa feras beſtias, etiam obſtare acquiſitioni beſtiarum manſuetarum, alia ut jam taceam.*

ad §. *149.* d) *Ut in feris beſtiis.*

ad §. *150.* e) *Ut in theſauro.*

151. In eo tamen inter res ſe *moventes* & *motas ab alio* eſt differentia, quod dominium rerum ſe moventium, [quorſum etiam refero aërem] ſine ſpeciali apprehenſione ſit ſaltem momentaneum, & quamdiu eædem ſeipſas non movent extra rem iſtam immobilem; quod ſi verò citrà factum humanum aliunde ſe conferant, deſinat dominium noſtrum, quoniam tùm ſunt acceſſoriæ aliarum. *f*)

152. Alia eſt ratio *rerum mobilium* in ſpecie; quoniam enim hæ regulariter non niſi ab hominibus moventur, per ejusmodi motionem dominium meum non poteſt interverti, neque moventes earum dominium per apprehenſionem acquirere, quoniam ante apprehenſionem non erant nullius.

153. Quod ſi igitur is, qui rerum immobilium dominus per occupationem eſt factus, *res ſe moventes g*) ſeparatim apprehendat, & eæ manebunt in illius dominio, etiamſi poſteà ſeipſas in alium transferant locum.

154. Cæterum uti res ſemel acquiſitæ per *derelictionem* deſinunt eſſe in noſtro dominio, & primævam conditionem recipiunt; ita nullum debet eſſe dubium, earum rerum dominium quærendum eſſe per *occupationem*.

155. Ex dictis jam facilè reſponderi poterit ad quæſtiones ſpinoſas JCtorum *h*) de *acquiſitione ferarum* beſtiarum, *i*) ac *amiſſione*

ad §. 151. f) *Atque hic iterum puto eandem eſſe rationem beſtiarum ferarum & manſvetarum. Et accurate loquendo, ſi res nullius occupata fuerit, etſi ibi contineantur beſtiæ manſveti generis, ut oves, gallinæ, revera tamen nondum eſſent manſvetæ, non enim degerent inter homines, niſi fortè in rebus derelictis.*

ad §. 153. g) *Sive feras beſtias, ſive manſvetas. Tum enim ſunt acquiſitæ non amplius ut acceſſoriæ, ſed ut principales.*

ad §. 155. h] Conf. Puf. cap. 6. §. 4. 5. 6. 7. 10. 11. 12. 13. & cap. 9. §. 8.

i] *Quod non acquirantur niſi per occupationem, quod item potuerint occupari in fundo alterius.*

ſione l)) earundem, de acquiſitione *gemmarum in litore maris* inventarum, *m*) de *jure principis hodierno* in easdem, utrum pro *dominio n*) ſit habendum, & an ſubditi contra prohibitionem principis venantes *furtum o*) committant? de acquiſitione item *theſauri*, utrum ad occupationem ſpectet? *p*) Et an eò referri debeat acquiſitio *miſſilium*? *q*) &c.

156. Cum autem utilitas rei & in eo conſiſtat, ut invitus rem retinere non cogi poſſim, ſed eam pro lubitu in alium transferre queam, inde ſequitur jam, ut videamus modos acquirendi *derivativos*. Atque hi omnes abſtrahendo à legibus, nituntur *voluntate domini prioris* & ejus in quem dominium eſt transferendum; nihil enim tam naturale eſt, quam ut voluntas dominorum rem ſuam in alium transferre volentium effectu gaudeat. *r*)

157. Et de ejus quidem, in quem dominium transferendum eſt, voluntate raro oriuntur controverſiæ: At quod *voluntatem* domini prioris attinet, declaratur illa vel *expreſsè* vel *tacitè*. *s*)

158. *Expreſsè* per *ſola verba*, v. gr. ſi quis conteſtetur, quod in favorem alterius id acceptantis renunciet dominio ſuo. *t*)

159. Vel per *verba, quibus translatio* poſſeſſionis juncta eſt, qui modus una voce appellari ſolet *traditio*.

160. Quoniam vero vox audita perit, ſcripta etiam & teſtibus præſentibus ore prolata quoad interpretationem varias admittit

l) *Quod etiam ſpeciatim occupatarum dominium amittatur, ſi in libertatem naturalē ſe receperint.*

m] *Quod pertineant ad privatos inventores.*

n] *Quod puto propter* §. 147. ſeq. *Diſſentit tamen Dn. Puf. Sed vide quæ notavi jam* ad §. 148.

o] *Et hoc ergo affirmo.*

p] *Eò refert Imperator* in inſtit. *Sed malè. Pertinent enim magis ad acceſſionem.*

q] *Omninò, quamvis Juſtinianus referat ad traditionem.*

ad §. *156.* r] *Adhibet ipſe Imperator hanc regulam* §. traditione Inſt. de R. D. *Conf. quoad hunc & ſeqq.* §§. *Puf.* lib. 4. cap. 9.

ad §. *157.* s] §. 177. ſeqq.

ad §. *158.* t] *Et hic enim obtinet regula* §. 156. *Etſi diſſentiat Jus Romanum* l. 20. C. de pactis.

mittit diſceptationes; à poſſeſſione verò uſus rerum ferè dependet, ac ipſa poſſeſſionis translatio litigiis non ita eſt obnoxia, inde patet, *evidentiorem* longè eſſe dominii translationem, quæ fit *mediante traditione.*

161. Unde rurſus ſine magno labore reſponderi poteſt ad quæſtionem: Utrum *traditio* præciſè requiratur ad translationem dominii; an vero ſit ſolius Juris Romani inventum? *u*) Item quibus ex rationibus Romani in quibusdam negotiis & potiſſimum in ultimis voluntatibus *x*) *translationem dominii, ſine poſſeſſione* admiſerint? Denique, cur legibus Romanis plures modi *ficta* vel *Symbolica traditionis y*) fuerint inventi? &c.

162. Porro quæ per *verba ſola* fit dominii translatio, vel mediantibus *actibus inter vivos* & contractibus fit, *z*) vel mediante *ultima voluntate*, ſeu *teſtamento. a*)

163. *Teſtamentum* igitur hoc loco nihil eſt aliud, quàm diſpoſitio verbis declarata de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit de bonis ſuis. *b*)

164. Nam & illud in qualecunque mortalitatis ſolatium, ſi non apud omnes Gentes, certè apud plerasque fuit receptum, ut quis vivus ſua bona transferre poſſet in eventum mortis in eum, quem maximè amaret.

Qq 165. Cœ-

ad §. 161. u) *Non requiritur præciſè, ſed eſt tamen melior. Diſtinctio Dn. Pufend. §. 7. inter dominium conſideratum absque poſſeſſione, & juncta eadem, litem non tollit. Quærebatur enim, an dominium ſine poſſeſſione poſſit transferri?*

x) *Quia hic teſtamentum tollit lites. Romani etiam ſine traditione poſſeſſionis vacuæ inter vivos transferebant dominium, ſi fundus à tertio poſſideretur, excepta venditione.*

y) *Quia in ficta poſſeſſio jam erat translata, in ſymbolica ſignum evidentius adeſt, ut in traditione clavium, obſignatione.*

ad §. 162. z) *Scilicet abſtrahendo à jure civili.*

a) *Hoc agnoſcit ipſum jus civile.*

ad §. 163. b) *Sive ſit de univerſis bonis, ſive de quibusdam, ita ut ſub ſe comprehendat etiam Codicillos ſecus ac de jure Civili. Conf. quoad hunc & ſeqq. §§. Puf.* lib. 4. c. 10.

165. Cœterum cum antiquiſſimis temporibus uſitatum fuiſſe videatur, ut imminente jam fato, palam ſuos heredes nuncuparent & patrimonium de manu in manum ipſis traderent, poſteà graves ob rationes multis populis aliud teſtamenti gen9 magis arriſit; ut nempe quocunque tempore placeret, ultimam ſuam voluntatem ſignificare, vel literis tacitè conſignare poſſent, quam mutare pro lubitu liceret, & ex quâ heredibus nuncupatis aut ſcriptis tùm demum jus naſceretur, quando teſtator expiraret.

166. Atque tales ultimæ voluntates licet merito magnum habeant favorem, ita tamen temperandæ erunt, prout neceſſitudinum ratio & utilitas civitatum requirit. Quæ & inde legibus ſveverunt cavere, qvomodo cuique teſtamenta ſint ordinanda. *c*) A quarum diſpoſitione qui diſceſſerit, queri non poteſt, ſuæ voluntatis non fuiſſe habitam rationem.

167. Quoniam autem ſœpius non expedit, ut totam rem meam in alterum transferam, ſed *utilitatem* ſaltem ac *commoditatem d*) aliquam, quâ opus habebat alius, proprietate mihi retentâ, inde & has commoditates vel per ſola verba, vel per conjunctam traditionem, vel per ultimam voluntatem gentes communiter transferre conſveverunt.

168. Fit vero hæc translatio ita, ut ſaltem intendatur *obligatio perſonalis*, ac nullum onus ipſi rei commoditatem illam præbenti imponatur, quod fit v. gr. in *commodato*, *locatione* &c. vel ut alter intuitu iſtius utilitatis *jus aliquod in re* noſtrâ, ſalvâ tamen nobis manente proprietate, nanciſcatur.

169. Et hoc quidem caſu vel *proprietatis* noſtræ quædam *particula*, dependens tamen atque in reſpectu ad noſtram ignobilior unà cum poteſtate utendi fruendi alteri transſcribitur; unde oritur diſtinctio inter *dominium directum* & *utile*, cujus ſpecies ſunt, jus emphytenticum, ſuperficiarium, & Vaſalli in Feudum; vel *proprietas tota* apud nos remanet.

170. Quo

ad §. 166. c) *Hinc ſolennitates & requiſita juris civilis, quæ ignorat merum jus naturæ.*

ad §. 167. d) *Quoad hunc & ſeqq. §§. Conf. Puf.* lib. 4. c. 8.

170. Quo pacto vel intenditur in ſpecie *ſecuritas* ejus, qui utilitatem nobis aliquam attulit, ut indemnis ſervetur, & vocatur Jus *hypotheca* vel *Pignoris*; vel alia quædam quæcunque *utilitas*, & dicitur *ſervitus*.

171. Quod ſi illa utilitas principaliter *perſonam* alterius reſpiciat, nominatur ſervitus *perſonalis*, quales ſunt, uſusfructus, uſus, habitatio, operæ ſervorum &c.

172. Quodſi vero reſpiciat primario *utilitatem prædii alieni*, dicitur ſervitus *realis*.

173. Et quidem, ſi prædium illud ſpectet *ad uſum urbanum* ædificiorum, appellatur *ſervitus urbana*, ſi ad *ruſticum*, qui conſiſtit in agriculturâ & pecuariâ, nominatur *ſervitus ruſtica*.

174. *Servitutis urbanæ* ſpecies ſunt, ſervitus oneris ferendi, tigni immittendi, protegendi & projiciendi, ſtillicidii vel fluminis recipiendi vel non recipiendi, fumi, cloacæ, luminum, ne luminibus officiatur, altius tollendi vel non tollendi proſpectus, ne proſpectui officiatur &c.

175. *Servitutum ruſticarum* exempla ſunt ſervitus itineris, actus, viæ, aquæ ductus, aquæ hauſtus, pecoris ad aquam appulſus, paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, cretæ lapidisque eximendi, ligna ſecandi, uvas premendi &c.

176. Sed de his quidem juribus explicandis maximam partem ſollicita eſt *Jurisprudentia Romana*, quoniam ejusmodi jurium translationes frequentiſſimè inter privatos oriri ſolent. Quam adeò ob ſingularem æquitatem, & quia JCti Romani ſæpiſſimè ex dictamine rectæ rationis controverſias diremerunt, gentes Europææ maximam partem & in conventionibus publicis obſervare ſolent. Quatenus autem & ipſa quandoque ex rationibus merè civilibus quæſtiones definivit, id commodius alibi demonſtratur. *e*)

ad §. 176. e) *v. g. quod in uſufr. locum habeat jus accreſcendi etiam reſpectu illius, qui partem ſuam amiſit, quod in ſervitute oneris ferendi refectio pertineat ad fundum ſervientem, quod ſervitutes prædiorum non poſſint conſtitui ad tempus, quod debeant habere cauſam perpetuam.* Conf. diſput. noſtr. de ſervit. ſtillucidii.

177. Ergò in viam redeamus, non neglecturi videlicet translationem dominii, quam ſuprà *f) tacitè* fieri diximus. Locum illa habet potiſſimum tum in *ſucceſſionibus ab inteſtato*, tum in *uſucapione.g)*

178. *Succeſſio ab inteſtato h*) tum habet locum, ſi quis nullum teſtamentum reliquerit, vel heres teſtamento ſcriptus noluit aut non potuit heres eſſe. *i*)

179. Tunc igitur moribus communibus gentium receptũ eſt, ut res relictæ non habeantur pro derelictis & quæ occupantibus debeant cedere; partim quoniam præſumebatur potius quis mortalitate præventus eſſe, aut in ſpe ſua, quam de amico quodam ſibi fecerat, deceptus.

180. Quapropter ex tacitâ defuncti voluntate communiter conſtitutum fuit, ut is bona ſibi vindicaret, qui tempore mortis *firmiſſimâ amicitiâ* â defuncto dilectus erat.

181. Quis vero hoc *amici* nomine inſigniendus eſſet, *conjecturis* erat opus, difficilioribus omnino, cum homines in amicitiis ſuis varient maximè.

182. Et quidem cum *amicitia* nitatur vel cauſis *naturalibus*, communitate nempe ſanguinis, vel rationibus *ſpontaneis* ac peculiaribus; *poſterior* hæc ad præſens negotium non ita commoda viſa fuit, propter ſummam definitionis difficultatem ac propè impoſſibilitatem. *l*) Cui accedebat, quod cum hæc difficultas non incognita fuerit defuncto, & vero eidem facilè per conditionem teſtamenti obvenire potuiſſet, hoc neglecto, ipſe videretur declarare voluiſſe, non attendendos eſſe amicos ejusmodi.

183. Re-

---

ad §. 177. f) §. 157.

g) §. 191.

ad §. 178. h) *Hic jungere incipe Puf.* lib. 4. cap. 11.

i) *Quod dicitur deſtitutum. Ad nullum refer etiam, quod ipſo jure nullum eſt, aut ruptum vel irritum factum eſt.*

ad §. 182. l) *Non ſolùm propter variationem, ſed &, quia ſæpius unus homo cum pluribus converſatur æqualiter.*

183. Remanebat itaque *prior amicitia*, ad quam cum majoribus ſtimulis actus fuiſſe præſumeretur defunctus, quo proximior fuiſſet ſangvinis communio, inde ferè communiter gentes in asſignandâ hereditate iſtam fuere ſecuti regulam, quod *proximior ſanguine debeat eandem acquirere.*

184. Porro quemadmodum regularum, quæ ex conjecturis formantur, nulla eſt ſine *exceptione*, ita & gentes, alias prioribus addentes conjecturas, exceptiones quasdam ab illâ regula fecere; quas doctrinæ causâ in *communes*, à circumſtantiâ videlicet omnibus hominibus communi deſumtas, & *proprias*, quæ circumſtantias uni genti vel pluribus peculiares reſpiciunt, *m*) dividere poſſes.

185. Nituntur utræque exceptiones diſtinctione conſangvineorum vulgatâ, in tres ordines, *deſcendentium*, *adſcendentium* & *collateralium.*

186. *Deſcendentes* ſeu liberos quod concernit, hi quidem à præfatâ regulâ *univerſalem* exceptionem fecerunt, ut videlicet, quocunq; gradu ſint, adſcendentibus & collateralibus omnibus præferantur, *n)* ob ϛοργὴν univerſalem parentum, magis ſemper deſcendentem quam aſcendentem.

187. Cui cum accederet in multis caſibus (& nempe, quoties liberi nondum eſſent adulti, *o*) ut ipſi ſibi de divitiis commodè proſpicere poſſent,) debitum naturale, *p*) quo parentes obſtringuntur liberis proſpicere de alimentis, eò magis creditum fuit,

Qq 3 paren-

ad §.*184*. m) *Et adeò magis pertinent ad jus civile.* vide §. 188. 189.

ad §. *186*. n) *Non ſolum quoad aſcendentes & collaterales fecerunt exceptionem à regula, ſed & inter ſe, quippe nec hic proximior excludit remotiorem, ſed moribus ferè gentium communibus hic locum habet in perpetuum jus repræſentationis.*

ad §. *187*. o) *Neq; haberent jam aliunde, v. g. ex aliorum teſtamentis, unde ſe ſuſtentare poſſent.*

p) *In hoc debito ſe fundat legitima.*

parentes ſine teſtamento defunctos liberis quam lautiſſimè voluiſſe proſpicere, ac quæ ſibi ſuperfuerant, ipſis potiſſimum voluiſſe relinquere.

188. Sed quod *aſcendentium* & *collateralium* ordines attinet, tam aperta ratio non fuit, uter ex his ordinibus alteri præferendus eſſet, *q)* cum in omnem partem non deficerent conjecturæ probabiles: ſive aſſeras, fratres præferendos eſſe parentibus ſecundum Jus Romanum antiquius; *r)* ſive fratres parentibus poſtponas cum Jure Saxonico; *s)* ſive & parentes & fratres, cum Jure Juſtinianeo, ſimul admittas. *t)*

189. Ne ergo litibus difficilioribus anſa daretur, neceſſe fuit, ut vel per leges vel per pacta diſputationes hæ in anteceſſum tollerentur. Quapropter nulla Reſpublica eſt, nulla provincia, quæ non leges vel ſcriptas, vel non ſcriptas in materiâ ſucceſſionis ab inteſtato ſequatur.

190. Quæ ſimul de prærogativâ *legitimitatis ſexus*, *ætatis*, *agnationis*, *jure repræſentationis*, ſubinde diſponunt.

191. Sequitur *uſucapio*, *u)* quæ dicitur, cum quis rei alicujus poſſeſſionem nactus, eam diu quietam & non interruptam obtinuit. Tum enim pro perfecto ejus rei domino habetur, ita ut antiqvum dominum, ſi poſteà rem eam vindicare velit, repellere queat.

192. Ob-

ad §. 188. q) *Habet quidem Dn. Puſendorffius* d. c. 11. *& hic aliquam determinationem, non improbabilem quidem, at non communiter receptam.*

r) *Quoniam parentes regulariter ſecundum ordinem naturæ non debent ſperare quicquam ex bonis liberorum, & præſumebantur adeò æquo animo laturi, ſi fratres defuncti id auferrent. Accedit, quod naturâ major amicitia ſit inter fratres tanquam pares, quam cum parentibus tanquam ſuperioribus.*

s) *Quia nempe in concurſu alimentorum præſtandorum frater poſtponendus eſt patri.* Confer. infrà cap. 12. §. 134. ſeqq.

t) *Fratres ob amicitiam, parentes ob gratitudinem & alimentorum debitum.*

ad §. 191. u) *Hic junge Puf.* lib. 4. cap. 12.

192. Obtinet autem tùm inter *diverſas gentes*, tum inter homines *privatos. x*)

193. Utrobique finis *communis* & *ultimus* eſt tranquillitas humani generis, cujus intereſt, ut dominia aliquando ſint in certo, & ne feneſtra aperiatur bellis, ſi liceret rem, quæ olim ad nos vel noſtros pertinuit, vindicare. *y*)

194. Sed rationes *ſpeciales* utriusque uſucapionis quàm maximè variant. In uſucapione *Gentium* unica eſt, *tacita z*) *derelictio antiqui poſſeſſoris*, qui, ratiocinatione à communi hominum conſvetudine petitâ, rem pro derelicto habere præſumitur, quam per longiſſimum temporis ſpatium neque vindicavit, neque ejus vindicandi deſiderium publicè declaravit.

195. Unde hujus uſucapionis ferè unicum *requiſitum* eſt *poſſeſſio alterius quieta per longiſſimum tempus*, quod adeò determinari ob circumſtantiarum varietatem nequit, in genere autem tantum ejus ſpatium reqviritur, ut demonſtrari poſſit, per id priorem dominum ſciviſſe, rem ſuam ab altero poſſideri, neqve defuiſſe occaſionem contradicendi. *a*)

196. Tale vero haud dubiè eſt tempus *centum* annorum.

197. Qvod ſi igitur quocunq; modo qvis intra id tempus poſſeſſori ſeriò *contradixerit*, non curret inter gentes præſcriptio. *b*)

198. Hinc receptum eſt, ut vel ſola *tituli uſurpatio* præſcriptionem alterius interrumpat. *c*) 199.

ad §. *192.* x) *Illa juris gentium, hæc juris civilis.* vide §. 202.

ad §. *193.* y) *Hinc aperta eſt injuſtitia reunionum Gallicarum.*

ad §. *194.* z) *Non ergo præſumta tantum.*

ad §. *195.* a) *Nam ſi hæc requiſita adſint, procedit argumentatio* §. *præcedentis.*

ad §. *197.* b) *Quia quoties conſtat de voluntate expreſſa, toties fruſtra quæritur de tacita.*

ad §. *198.* c) *Sed addi tamen hic debent limitationes, niſi ille, qui titulum uſurpat, alia facta adhibuerit, ex quibus fortiores conjecturæ contrariæ voluntatis appareant. Solet id afferri in quæſtione: An Imperator Romanus impedierit per uſurpationem tituli præſcriptionem Pontificis? Vide hic omnino Hennig.* ad Beckeri Jus publicum, *ubi eruditè diſputat contra Conringium.*

199. At inter homines *privatos*, ut uſucapione mediante quid acquiratur, *leges civiles* non primariò reſpiciunt ad tacitam alterius derelictionem, ſed hæ principaliter intendunt *coërcitionem negligentiæ* in ſubditis.

200. Unde *certum* ac *brevius* tempus, idqve pro diverſitate rerum uſucapiendarum varians, anni, biennii, triennii, decennii, vicennii, tricennii &c. determinarunt, intra qvod uſucapio perfici poſſit, etiamſi antiqvus poſſeſſor per illud *neſciverit*, ubi res ſua ſit, aut extrà judicium *proteſtatus* ſit ſœpius. *d)*

201. Ne tamen hoc modo iniquis poſſeſſoribus nimium gratificaretur, ulterius requiſiverunt in eo, qui uſucapere vult, *bonam fidem* & *juſtum titulum*, tùm & intuitu rei, ut ſit in *commercio* privatorum, neq; *furtiva* aut *vi poſſeſſa*. *e)*

202. Qvoniam igitur hoc pacto non poſſunt non multæ concluſiones quoad uſucapionem privatorum oriri, qvas ignorat præſcriptio Juris gentium, inde & JCti uſucapionem inter privatos retulerunt ad *modos acquirendi Juris Civilis*.

203. Ad qvos etiam pertinet, qvando lex *invito priore domino*, aliàs per modum pœnæ rerum dominia transfert, dum ob delicta damnatis interdum omnia bona, interdum certa earum portio eripiuntur, & vel publico vel læſo applicantur. *f)*

204. Nam inter gentes nullus modus obtinet, per quem invito domino res ſua auferatur.

205. Etſi enim in *bello* invitis res per hoſtem viribus ſuperiorem eripiuntur, raptorique acquiruntur, ad eas tamen recuperandas pari violentiâ prior dominus jus non amittit, quousque per ſubſeqventes pacis tractatus omni prætenſioni ad eaſdem renunciaverit. *g*]

206. Re-

ad §. *200.* d] *Unde vides, quod hæc uſucapio non nitatur in voluntate tacita prioris domini.*

ad §. *201.* e] *Quæ omnia non requiruntur in uſucapione Juris Gentium.*

ad §. *203.* f] *Ut in actionibus pœnalibus.*

206. Reſtat ut de modo acquirendi *acceſſorio* quædam dicamus, qui & propterea *acceſſio* dicitur. *h*) Abſolvitur is unâ regulâ: *Acceſſorium ſequitur dominium rei principalis*. Unde nihil novi hic expectandum erit; ſive enim res principalis per *occupationem*, ſive per modum acquirendi *derivativum* fuit acquiſita, eodem jure ſimul acquiſita eſt res acceſſoria.

207. De *occupatione* ſuprà *i*) jam dedimus exemplum. Ita in *traditione*, cui ædes ſunt venditæ ac traditæ, ſimul acquiſita cenſentur ædium acceſſoria. *l*)

208. In *applicatione* tamen regulæ ſubinde oriuntur controverſiæ, quænam res pro *principali*, quænam pro *acceſſoriâ* haberi debeat.

209. Ubi quidem id extra controverſiam eſſe videtur, ut *fructus* rerum pro acceſſionibus earum habeantur, ſunt enim pars rei.

210. Ex quo ſequitur, quod & *Fœtus pecudum* ex naturali ratione pertineat ad dominum fœmellæ. Hujus enim pars fuit.

211. Qui vero arbitrantur, *m*) *domino maris* partem aliquam deberi de fœtu, præterquam quod iis jam alii ſatisfecerint, videntut dubiâ uti hypotheſi, vel, acſi fœtus ſit acceſſorium maris, cum tamen non ſit ejus pars, vel, acſi generatio ſit modus acquirendi dominii, quod ratione deſtituitur.

221. De aliis verò acceſſionibus major eſt controverſia, *n*) v. gr. utrum *pictura* tabulæ, *ſcriptura* chartæ, *ſpecies* materiæ cedere debeant? Mihi ſic videtur.

213. Quando duæ res (ſub rebus vero includo & operas,) concurrunt, aut alio modo uniuntur, vel *ambæ ſunt meæ*, & tum nullum

ad §. *206.* h) *Junge Pufend.* lib. 4. c. 7. *& conf. ſuprà* §. 138.

ad §. *207.* i) §. 147. ſeq.

l) *Ita in ſucceſſione, uſucapione &c.*

ad §. *211.* m) Uti Dn. Ziegl. in not. ad Grot. Grotius ipſe lib. II. cap. 8.

ad §. *212.* n) *De his enim rebus controverſiam fuiſſe inter JCtos, teſtantur Pandectæ & Inſtitutiones.*

nullum eſt dubium, quin & eædem conjunctæ ſint meæ v. gr. quando ex meis medicamentis facio emplaſtrum, ex meo argento poculum.

214. Vel *una harum nullius* eſt, altera mea, tunc poſtquam illius per occupationem dominus factus fui, manet etiam mea poſt unionem, ut, ſi ex carne ferinâ cibum parem.

215. Vel *una harum eſt alterius*, tùm ſi tantum ſcientiam dominii alieni confuſam *o*) habeam, hoc eſt, *ſi prior dominus* dominium ſuum *probare nequeat*, ratio naturalis ſvadet, ut ſit ejus, cujus rei adjungitur, *p*) v. gr. in alluvione, in theſauro.

216. Quod ſi vero dominium iſtius rei *poſſit demonſtrari*, veroſimilius eſt, abſtrahendo à legibus civilibus, nihil hic novi acquiri, ſed utrumque noſtrûm eſſe rei iſtius dominum, adeoque *rem utrique pro ratâ fieri communem. q*)

217. Sive conjunctio rerum facta fuerit caſu, ſive voluntate utriusq;, ſive voluntate unius, ſive ex facto tertii. *r)*

218. Sed quodſi uterque noſtrum in communione manere nolit, alia jam eſt quæſtio; ad quem in *communi dividundo judicio* res pertinere debeat; quæ non tam ad modos acquirendi dominii, quàm ad *officium judicis aut arbitri* pertinet.

219. Et huc reſpexerunt potiſſimum *JCti Romani* & Juſtinianus, cùm v. gr. de ſpecificatione, picturâ, ſcripturâ, adplumbaturâ, ferruminatione &c. controverſias dirimunt. *s*)

220. Quo-

ad §. 215. o) *Confuſam voco, ubi ſcio quod res non ſit mea, neſcio cujus ſit.*

p) *Dum enim non apparet, cujus ſit, habetur pro re nullius. Nam in moralibus non eſſe & non apparere coincidunt.*

ad §. 216. q) *Id quod vult Grotius.*

ad §. 217. r) *Quia ſi voluntate utriusque, intentio noſtra fuit, ut fiat communis, ſin; neque caſus, neque voluntas unius, neque voluntas tertii poterit alteri dominium rei ſuæ intercipere.*

ad §. 219. s) *Adeoque inter Grotium & JCtos Romanos non eſt diſſenſus in re ipſa, ſed in modis rem efferendi.*

220. Quorum ſententiam prolixius examinare *t*) uti noſtri inſtituti non eſt; ita fortè non incommodè ſic dici poterit.

221. Vel res conjunctæ *facilem admittunt ſeparationem*, tum ſeparentur & unicuique reſtituatur ſuum. *u*)

222. Vel *non admittunt*, tum conjungens, ſi res conjuncta ſit *fungibilis*, alteri reſtituat æquivalentem, qui adeò, quod conqveratur, cauſam non habet, cum affectio non cadat in res fungibiles. *x*)

223. Quodſi res alterius ſit *non fungibilis*, per generalia axiomata judicis officium exponi nequit, cum circumſtantiæ hic nimium quantum variare poſſint.

224. Etſi enim loco fundamenti hic ponere velis regulam, *y*) *quod id debeat pro principali haberi, ſine quo alterum eſſe non poteſt*, vix tamen eadem pro normâ univerſali adjudicandi haberi poterit.

225. Non ſolum, quod multi occurrant caſus, ubi illa regula ad utriusque res accommodari poterit, ut in ſpecificatione; *z*) neque enim forma ſine materia, neque materia ſine formâ eſſe poterit.

226. Sed & quod ſæpius attendendum ſit: ad pretium rerum, ita ut pretioſioris dominus prævalere debeat, quod Juſtinianus in pictura, mores noſtri in ſcriptura ſeqvuntur.

ad §. 220. t) *Poteſt certo reſpectu defendi, & quibusdam caſibus oppugnari.* Conf. §. 224. ſeq.

ad §. 221. u) *Hoc etiam obſervat Jus Romanum in applumbatura & ferruminatione, item commixtione.*

ad §. 222. x) *Quod non obſervat Jus Romanum in charta & ſcriptura, obſervant tamen mores noſtri, obſervat Jus Romanum in pictura, quia in tabulam non cadit affectio, & poſtquam in ea pictum fuit, deſiit eſſe tabula. Item jus Romanum non obſervat in actione de tigno juncto, ubi concedit actionem in duplum, quaſi tigni ſit affectio. Non obſervat in ſpecificatione, dum poculum elegantiſſimè confectum adjudicat ei, cujus eſt argentum.*

ad §. 224. y) *Quam olim indiſtinctè JCti Romani videntur eſſe ſecuti.*

ad §. 225. z) *Item, ſi utriusque res ſit fungibilis, ut in confuſione.*

227. Neque omittenda eſt *indigentia prioris* domini, quæ & ipſa favorem ei addet; v. gr. ſi quis juſto errore alterius agrum conſeverit, & annonæ caritas oriatur, iniqvum foret frumentum eidem adjudicare &c.

228. Igitur in ejusmodi caſibus res committenda erit prudentiæ arbitri. Ne tamen in civitate judicum cerebrinæ æquitati deciſio negotiorum committatur, reipubl. intereſt.

229. Quo pacto melius eſt, ſi Princeps axiomata quædam præſcribat judicibus, ab eo, quod plerumque procedit, deſumta; etſi eadem fallant in caſibus nonnullis; uti Juſtinianus fecit in ſpecificatione.

230. Ex iis quæ hactenus *a*) fuſius de dominio & præcepto id comitante diſſeruimus, patet, *ſummam* officii aliorum hominum intuitu domini, his punctis includi commodè poſſe. Vel *res apud dominum adhuc extat*, vel pervenit ad tertium. Illo caſu tenetur quilibet *pati*, eum rebus ſuis quietè frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, intervertere aut ad ſe trahere. Fluit hoc ex præcepto de non lædendis aliis.

231. Quod ſi res ad *tertium pervenit*, tum iſte eſt vel malæ fidei poſſeſſor, vel bonæ fidei. *Malæ fidei poſſeſſor* tenetur rem ſeu ejus pretium, cum omnibus fructibus omnique intereſſe reſtituere. Deducitur hæc propoſitio ex capite de damno dato reſarciendo.

232. *Bonæ fidei poſſeſſor* vel rem *ex contractu* cum ipſo domino celebrato detinet, v. gr. ex commodato, locato, depoſito, & tùm ſecundum legem contractus rem domino reſtituere tenetur, quæ concluſio ex præcepto de fide data ſervanda derivatur.

233. Vel *aliàs* bona fide rem *cum animo ſibi* habendi detinuit, ignorans videlicet, alium iſtius rei eſſe dominum. Et tum aut *res ipſa adhuc extat*, aut *fuit conſumta*.

234. *Priori* caſu tenetur bonæ fidei poſſeſſor efficere quantum in ſe eſt, ut illa in poteſtatem legitimi ſui domini redeat.

235. *Po-*

ad §. *230.* a) §. 34. ſeqq. 117. ſeqq. *Hic incipit Puf.* lib. 4. cap. 13. *ubi tamen ferè omiſit, quæ ſuplentur* §. *231. 232.*

235. *Poſteriori* caſu, ſi res aliena bonâ fide perta ſit conſumta, tantum debet reſtituere domino, quantum factus eſt locupletior. *b*)

236. Quæ duæ aſſertiones partim videntur fluere ex præcepto de præſtandis officiis humanitatis, partim, & potiſſimum, quatenus bonæ fidei poſſeſſor poſt ſcientiam bonam fidem amittit, ex præcepto de non lædendis aliis.

237. Quodſi dictis rationibus addere velis univerſale pactum humani generis primævi, & ex eo etiam bonæ fidei poſſeſſoris obligationes deducere, non refragabimur.

238. In *particularibus autem concluſionibus*, quas Doctores *c*) de officio bonæ fidei poſſeſſoris formant, nos non detinebimus, partim quod jam alii eas optimè explicaverint, partim quod eædem prolixius ſoleant diſputari in Jure Juſtinianeo, partim denique, quod illarum non paucæ rarò inter gentes videantur occurrere.

CAPUT. XI.

De

Officio circa Rerum Pretia.

SUMMARIA.

Ex dominio orta commercia, §. 1. *ex commerciis rerum pretia*. §. 2. 3. 4. *Unde præceptum: UT PRETIUM CONSTITUERETUR.* §. 5. *Pretium vel vulgare eſt, vel eminens*. §. 6. 7. *Utriusque ortus & cauſæ*. §. 8.--11. *Quoad determinationem pretii præceptum: ITA COMPARA REM TUAM AD REM ALTERIUS, UT NEQUE IPSUM INÆQUALEM TE JUDICES, NEQUE DECIPIAS, NEQUE OFFICIA HUMANITATIS NEGLIGAS.* §. 12.--16. *Quid pretium*

ad §. 235. b) *h. e. quantum lucratus eſt ultrà pretium, quod ipſe dedit.*

ad §. 238. c) *Ut Grotius & ex eo Puf.* §. 7. ſeqq.

affectionis? §. 17. 18. *In ſtatu naturali non datur reſciſſio contractus ob læſionem ultrà dimidium.* §. 19.—23. *Pretium affectionis vel eſt commune, vel pretium affectionis ſtrictè dictum.* §. 24.—28. *Fundamentum pretii communis* §. 29. *non eſt nobilitas ſubſtantiæ*, §. 30. 31. 32. *nec uſus aut neceſſitas humana*, §. 33.—37. *ſed raritas.* §. 40.—43. *Fundamentum pretii affectionis.* §. 44. *In civitatibus rariſſimum pretium affectionis.* §. 45. *Commune magis in uſu eſt*, §. 46. 47. & *laxitatem aliquam habet*, §. 48. *unde vel infimum, vel mediocre, vel ſummum.* §. 49. *Origo reſciſſionis ob læſionem ultrà dimidium.* §. 50. 51. 52. *In civitate nova pretii ſpecies orta: Pretium legitimum*, §. 53. 54. *quod in puncto conſiſtit.* §. 55. 56. 57. *De contractibus & eorum differentia à pactis hic non agitur*, §. 58. *quia differentia illa ex jure Romano oritur*, §. 59. *quod explicatur*, §. 60.—62. & *concluſiones inde emanantes ſummatim indicantur.* §. 63. 64. *Imperfectio Juris Romani.* §. 65. 66. *Ejus autoritas unde?* §. 67. *etiam in Jure naturali*, §. 68. *quam deprimere incepit Grotius.* §. 69. *Cur de modis tollendi obligationes non agatur?* §. 70.

§. 1.

POſt introducta rerum dominia *a*) cœperunt commercia inter homines, quæ nihil aliud ſunt, quam mutationes rerum [ſub quo nomine intelligo & operas,] mutuæ. Cum enim non omnis ferret omnia tellus, neque quilibet quibus opus haberet vel delectaretur, poſſideret, neceſſe erat, ut quæ ſibi deeſſent, peteret quis ab altero, & cum non omnia gratis poſtulare poterat, ut pro illis rebus alteri aliam quandam rem ipſi uſui futuram offerret.

2. Cœterum cum hoc pacto is, qui rem vel operam ſuam alteri donare nollet, regulariter intenderet, ut æquivalens pro re ſua acciperet, & vero ſæpiſſimè commutarentur res diverſæ eſſen-

ad §. 1. a) *Huc pertinet Puf.* lib. V. cap. 1.

ſentiæ *b)*, inde ſimul ſponte ſuâ ſecutum fuit, ut conventione aliquâ ab hominibus rebus imponeretur affectio quædam, ſecundum quam res diſparis naturæ invicem comparari ac exæquari poſſent.

3. Eſt vero *exæquatio* comparatio rerum plurium ſecundum quantitatem earum, eaque vel ſecundum quantitatem *mathematicam*, ſcilicet ſecundum tres dimenſiones, vel ſecundum quantitatem *moralem*, ſeu valorem, quarum poſterior eſt hujus loci, & vocatur *pretium*.

4. Eſt igitur *pretium* valor rerum & actionum in commercium venientium, quatenus uſum aliquem & delectationem hominibus afferunt. *c)*

5. Poſtulavit itaque, ut vides, *tranquillitas* humani generis, UT PRETIUM CONSTITUERETUR, ſimul in ſpecie *cuſtodia æqualitatis* & præceptum de officiis humanitatis exhibendis, quia quilibet cum quibuslibet poſſunt commercia quædam habere, & per horum exercitium etiam ex parte aliorum commoda *d*) promoventur.

6. Cæterum pretium eſt vel *vulgare*, cum mutuo inter ſe res quæcunque & operæ conferuntur, vel *eminens*, ad quod nempe cœterarum rerum pretia vulgaria exigerentur & in quo eadem continerentur virtualiter, quod appellatur nummus vel pecunia.

7. Ita

ad §. *2.* b) *Intellige non ſolum diverſam eſſentiam genericam, vel ſpecificam, ſed & individuificam, quatenus ea differentia in diverſis individuis ejusdem ſpeciei, uſum aut affectionem earum variat.*

ad §. *3.* c) *Nam commercia omnia pro fine habent uſum vel delectationem. Alias ex uſu vel delectatione pretium non augetur vel minuitur*, vide infrà §. 33. ſeqq.

ad §. *5.* d) *Etſi enim beneficium non ſit, ſi alteri rem meam vendam, certo reſpectu tamen poteſt referri ad officium humanitatis, quatenus alter quærit utilitatem ex comparatione rei meæ, etiamſi pro pretio poſteà fiat.* Conf. ſuprà hoc libro c. 6. §. 44.

7. Ita v. gr. in *permutatione* locum ſibi vendicat utrobique pretium vulgare; at e. gr. in *emtione* adhibetur pretium eminens.

8. *Vulgare* pretium *antiquius* eſt eminenti, & tamdiu videtur uſum habuiſſe, quamdiu homines in ſimplicitate primævâ conſtiterunt. Quo ſimplicior enim fuit populus, hoc eſt, *e*) quo magis fuit contentus rebus ad ſuſtentationem vitæ neceſſariis, eò diutius permutatione mutuâ rerum & operarum fuit contentus.

9. *Eminenti* pretio partim luxuria, partim ſtudium augendæ civitatis primitus cauſam dediſſe videntur.

10. Poſtquam enim varia homines ad commoditatem aut voluptatem deſiderare cœperunt, non ſane in proclivi fuerat cuivis ejusmodi res poſſidere, quas alter ſuis mutare vellet, aut quæ alterius rebus æquivalerent.

11. Porrò in Civitatibus, quæ cultæ ac moratiores præ aliis [quas barbarorum ideò nomine inſigniverunt] videri volebant, neceſſe erat, ut cives ſecundum plures eosqve variantes ſtatus dividerentur, quorum complura genera vitam planè non tueri aut ægrè queant, ſi à luxuriâ & eminente pretio abſtrahas. *f*)

12. Cœterum uti ex præcepto de cuſtodia æqualitatis homines ad rerum pretia invenienda obligatos fuiſſe diximus, ita & determi-

ad §. 8. e) *Per ſimplicitatem non intellige vitium ſed virtutem. Exemplo veterum Germanorum. Simplicitas enim non tantum eſt virtus Chriſtiana, ſed & Philoſophica, quamvis ferè ubique exulans.*

ad §. 11. f) *Declaratum hoc exemplo infinitorum ordinum in Republica. Neceſſarii enim ferè ſunt, quamvis diverſo neceſſitatis gradu, agricolæ, ſacerdotes, milites, præceptores, Reliqui plerumque faciunt ad ſolam luxuriam aut inutilem abundantiam, ut mercatorum multæ ſpecies, Theologi ſubtiles & rixatores, Advocati, Jure Conſulti Theoretici, Philoſophi ſubtiliores, ut puri Metaphyſici &c. Ex artibus mechanicis plurimæ, ut Capillitiorum confectores, Barbitonſores, quatenus tales, ſeu quà Barbas tondent, Sartores, (Horum enim opera, quatenus ea ad familiam eſt opus, poſſet expediri per famulitia) deſinentia in ix, ut lotrix, netrix &c.*

terminatio pretii, abſtrahendo à pactis gentium & legibus civilibus, ex illo præcepto per modum conclusionis eſt elicienda: ITA COMPARA REM TUAM AD REM ALTERIUS, UT NEQVE IPSUM SINE JUSTA CAUSA INÆQVALEM TE JUDICES, NEQVE DOLO DECIPIAS, NEQVE OFFICIA HUMANITATIS PLANE NEGLIGAS. Primum fluit ex præcepto de vitanda ſuperbia, alterum ex præcepto de non lædendis aliis, tertium ex lege de exhibendis officiis humanitatis.

13. Ita v. gr. contrà *primum* peccaret, qui rem ſuam fungibilem, *g*) v. gr. ſuum frumentum, ſuum vinum, ſuam pecuniam magis æſtimaret alterius frumento, vino, pecuniâ ejusdem bonitatis.

14. Ita contrà *ſecundum* peccat, qui virtutem rei quæ non adeſt, commendat ſciens, item qui vitium rei tacet.

15. Ita contra *tertium* peccaret, qui pauperi v. gr. carius rem ſuam vendere vellet, quam diviti &c.

16. Quemadmodum verò, uti ſimul ſuprà *h*) diximus, præcepta de vitanda ſuperbia & exhibendis humanitatis officiis non ſemper jus perfectum producunt, & officiorum humanitatis exhibitio ulterius multas requirit circumſtantias non adeò in ſenſus incurrentes, ſic inter eos potiſſimum, qui vivunt in *ſtatu naturali*, regulæ ulteriores *i*) *ſpeciales* de *determinatione* pretii dari nequeunt, ſed ulterior diſquiſitio relinquenda erit cujuslibet conſcientiæ, & conventioni.

17. Unde, quoniam in hoc ſtatu contrahentes manent æquales, ſequitur, quod hîc utrobique locum habeat potiſſimum *pretium affectionis*, hoc eſt, quod, ſi licentiam exteriorem ſpectes, in permutatione liceat utrique venditori pro re ſuâ magnam pecu-

 niæ

ad §. *13.* g) *Aliud in non fungibili, In hanc enim cadit affectio.*

ad §. *16.* h) Hoc libro cap. 4. §. 6. ſeqq. & c. 6. §. 16. ſeqq.

i) *Hæc vox probè notanda. Ergò ſemper in iis, quæ dicimus* §. 17. ſeqq. *ſuperiores paragraphi* §. 12. ſeqq. *repeti debent.*

niæ ſummam poſtulare, *l*) emtori verò longe minorem eidem offerre. *m*)

18. Quorſum reſpexiſſe videntur Romani, dum dicunt: *naturaliter in emtione licere contrahentibus ſe invicem circumvenire.* Facit eò exemplum hiſtrionis ni fallor, Græci, qui poſtquam promiſerat populo, quod vellet cupidines cujusvis manifeſtare, verè elocutus eſt, *omnes cupere vilius emere & carius vendere.*

19. Igitur inter eos, qui in hoc ſtatu vivunt, non locum habebit *reſciſſio contractus propter læſionem ultrà dimidium.*

20. Sive enim dolus unius contrahentium hic adfuit; tum reſciſſio locum habebit ex capite doli, etiam ſi læſio ſit longè infrà dimidium.

21. Sive nullius dolus intervenit, tum, ſi ſciens uterque contraxit, nulla cauſâ reſcindendi adeſt, ne quidem ex jure civili.

22. Sin uterque errans & ignorans, non ad dimidium hic reſpici poterit, quoniam inter hos, qui pro lubitu æſtimant, nihil eſt, ad quod dimidium compares, ſed neceſſe eſt, ut ad ea recurramus, quæ ſuprà de errore in contractibus monuimus. *n*)

23. Æſtimabit tamen hoc caſu quilibet, in quantum imperfectè licet, ipſum obſtringit lex de officiis humanitatis. *o*)

24. Sed

ad §. 17. l) *Modo res non ſit fungibilis ejusdem ſpeciei* ob §. 13.

m) *Modo hic non peccetur* contrà §. 15.

ad §. 22. n) *Scil. errorem in dubio ſemper nocere debere erranti, niſi circumſtantia per modum conditionis fuerit expreſſa. Ergo ſi maſſa ſub nomine generali metalli fuerit vendita, etſi ab utroque fuerit erratum, putantibus eam eſſe argenteam, cum eſſet ſtannea, puto valere contractum, cum limitatione* tamen §. 23. *Si vendita fuerit, ut argentea, quæ erat ſtannea, non locum quidem habebit reſciſſio ex læſione ultrà dimidium, ſed tamen reſciſſio in genere ex capite erroris, quoniam circumſtantia argenti hic in contractu per modum quaſi conditionis fuerit expreſſa.*

ad §. 23. o) *Ut adeò in primo caſu, quem dedi* ad §. præced. *venditor ex humanitate alteri quid de pretio debeat reddere.*

24. Sed cum per hunc æſtimandi modum non multum promoveantur rerum commercia, & inter eos qui æquales ſunt, æqualitatis cuſtodia non melius obſervetur, quam ſi ſinguli ſe accommodent judicio plurium, inde non ſine ratione receptum eſt inter gentes, ut uterque contrahentium reſpicere ſoleant ad judicia & æſtimationem ſui ſimilium in ſimilibus negotiis, eamque conventionem pro æqua habeant, ubi iſta æſtimatio fuit adhibita, pro iniquâ contrà, ubi fuit omiſſa. *p)*

25. Ergo intuitu hujus conſuetudinis poſſes pretium affectionis diſtinguere in *commune*, & *pretium affectionis ſtrictè* ſic dictum.

26. *Commune* voco, cum quis in permutandâ re ſuâ utitur æſtimatione conſuetâ aliorum.

27. *Affectionis ſtrictè* ſic dictum, cum quis rem ſuam peculiariter æſtimat, magis quam alii ſoleant.

28. Quod & ipſum tamen ſi adhibeatur, aliquando non habetur pro iniquo; ſi videlicet adſint peculiares circumſtantiæ, non ita frequentes equidem, ſed ob quas tamen & alii res ſuas carius æſtimare conſueverunt.

29. Igitur paucis exponendum erit *fundamentum* utriusque hujus pretii inter gentes recepti.

30. *Commune* quod attinet, falluntur certè, qui id quærunt in *nobilitate ſubſtantiæ* & *præſtantia*, qvam una res habet præ alterâ.

31. Quod ſi enim hoc eſſet, ſequeretur, majus eſſe pretium debere nequiſſimi Damæ præ equo generoſiſſimo, pulicis præ plantâ ſaluberrimâ, petroſelini præ gemmis aut unionibus pretioſiſſimis, quod eſt abſurdum.

32. Et quomodo æſtimarentur operæ hominum inter ſe, quoniam hæ quidem ſubſtantiam non habent?

33. Neque fundamentum hujus pretii quærerem *q)* in *aptitudine*

ad §. 24. p) *Sed ita tamen, ut violatum ſaltem ab altero cenſeatur officium humanitatis.*

ad §. 33. q) *Quod facit Dn. Puf.* de O. H. & C. I. 14. 3.

tudine rei vel operæ, quâ aliquid mediatè aut immediatè conferre poteſt ad vitæ humanæ neceſſitates, aut ad eandem commodiorem vel jucundiorem reddendam.

34. Equidem verum eſt: neceſſitatem, commoditatem aut jucunditatem rei movere contrahentes ad acquiſitionem earum, non tamen movent ad determinationem pretii.

35. Unde rectè quidem dico: r) Res, quæ nullum planè uſum præbent, eſſe *nullius pretii*; & rectè plerumqve dico; quod res utilitatem homini afferentes ſint *alicujus pretii*. Non tamen dicere poſſum, quod res inter ſe comparatæ pro diverſitate utilitatum ſint *majoris* aut *minoris*, *æqualis* item pretii.

36. Quod ſi enim hoc foret, neceſſe eſſet, rem homini neceſſariam ſemper magis æſtimandam eſſe in commerciis, quam rem commodam, & hanc magis quam jucundam. At quoties annona vilius emitur gemmâ vel unione?

37. Accedit, quod multæ ſint res vitæ humanæ *utiliſſimæ*, s) quibus *nullum pretium impoſitum* eſt, vel quia debent eſſe domino vacuæ, ut ſunt ſuperiores partes aëris, æther ac cœleſtia corpora, vaſtusque oceanus, vel quia ad permutationem ſunt ineptæ, & inde à commerciis ſepoſitæ, ut liber homo, vel quia in commerciis nunquam aliter quàm acceſſorium alterius rei conſiderantur, ut lumen ſolis, purus aër, amœna facies terræ, ventus, umbra &c. [quamvis & hæc augeant vel minuant pretium fundorum ac prædiorum] vel quod leges divinæ vel humanæ eas vetuerunt venire in commercium,: quales ſunt actiones ſacræ, adminiſtratio juſtitiæ &c.

38. Quid ergo dicemus? Potiſſimum momentum in pretiis rerum afferre ſolet *raritas*, t) ſive res homini neceſſarias reſpicias, ſive utiles ſaltem aut jucundas. Unde vulgare: *Omne rarum carum*.

39. Ita

ad §. 35. r) *Quod notat Dn. Puf.* d. l.
ad §. 37. s) *Quod ipſe agnoſcit Dn. Puf.* d. l.
ad §. 38. t) *Vide iterum Dn. Puf.* d. l. §. 4.

39. Ita *annona* vilis eſt, ubi magna ejus eſt copia, carior, ubi minor, cariſſima & ſœpe nullo pretio æſtimabilis tempore famis.

40. Ita rebus non neceſſariis, & quibus vita humana commodiſſimè carere poterat, luxuria hominum enormia pretia poſuit propter earum raritatem, & quod ex locis remotis eædem afferuntur, v. gr. *gemmis*, *unionibus*, *tulipis*, cum rariores eſſent &c. *u*)

41. In *rebus artificialibus* ſubtilitas & elegantia artis, fama artificis, operis difficultas, artificum paucitas & ſimilia, omnia raritatem involvunt.

42. Eadem eſt ratio *operarum* & *actionum*, quarum pretia intendit earum difficultas, dexteritas, utilitas, neceſſitas, agentium raritas, dignitas, & denique ipſa artis opinio, nobilis an ignobilis illa habeatur. *x*)

43. Simul *ratio* apparet præcipua, cur gentes pro pretio eminenti communiter receperint *metalla non admodum frequentia*. Præterquam enim quod illæ ſubſtantiæ ſunt valde compactæ, ut non facilè deleri queant, & diviſionem in plures minutas particulas admittant; raritas potiſſimum earum facit, ut multis aliis rebus æquivalere poſſint & ſic easdem per eminentiam quaſi metiri. *y*)

44. *Fundamentum pretii affectionis z)* eſt affectus non frequen-

ad §. *40.* u) *Refert Eraſmus Franciſci hiſtoriam de ruſtico bulb. tulipæ pro cepa vulgari comedente & ita 600. florenos Belgicos conſumente. Alia exempla pete à catellis, avibus peregrinis, cibis etiam noſtratibus ante conſvetum maturitatis tempus &c.*

ad §. *41.* x) *Unde v. g. collegium juris plus æſtimatur quam collegium metaphyſicum &c. Sed nota tamen, hic ſæpe plus valere opinionem quam rem ipſam.*

ad §. *43.* y) *Unde abſque ratione Tiberius artificem interfecit; qui vitrū ita præparaverat, ut tanquam metallum tractari poſſet. Id tamen ex hoc paragrapho diſce, non expedire Reip. ut publicè nota ſit ars Alchymiſtica.*

ad §. *44.* z) Conf. §. 29.

quentiſſimus equidem, ſed non paucis tamen hominibus probatus; v. gr. quod ille, à quo res in nos profecta eſt, maximi à nobis fiat, *a*) exprimendoque ipſius affectui data ſit; aut quod eidem rei adſueverimus, *b*) aut quod inſignis caſus ſit monumentum, *c*) aut ejusdem ope magnum malum declinaverimus, *d*) aut quia à nobismet ipſis confecta ſit &c. *e*)

45. Atque hæc potiſſimum obtinent in ſtatu naturali. At in *civitatibus* horum utilitas requirebat, ut tanta laxitas determinandi non relinqueretur ſubditis. Unde hîc rariſſima ſunt exempla *pretii affectionis*, utpote cujus uſus ibi non niſi, ubi de reſtitutione damni dati agitur, neque hîc tamen in univerſum, eſſe ſolet. *f*)

46. *Commune* adhuc equidem frequentatur, ut nempe reſpiciatur ad *uſum fori*, in quo præter raritatem rerum etiam ſolet adhiberi ratio laborum & impenſarum, quas mercatores communiter faciunt in mercibus adportandis & tractandis, nec non an in magnâ copiâ ematur aut vendatur, an minutatim. Subito quoquè mutatur commune pretium ex copia aut paucitate ementium, pecuniæ aut mercium. Item momentum hic affert, utrum merx quærat emtorem, utrum venditor, aliàs non venditurus, ultrò fuerit rogatus: Denique an paratam quis pecuniam offerat, an in diem differat ſolutionem.

47. In iſtis igitur rebus, in quibus præfatæ circumſtantiæ attendendæ ſunt, princeps propter miram earum variationem non poterit leges certas de pretio ſtatuere, ſed neceſſe eſt, ut determinatio relinquatur arbitrio communi contrahentium. *g*)

48. Quod

a) *Ut ſi princeps vel patronus quid donaverit.*

b) *e.g. equo, ſervo.*

c) *Ut ſi ex incendio quid ſervaverim.*

d) *Ut ſi ope equi cruentum prælium evaſerim.*

e) *Ut ſi ipſe opus mechanicum effecerim &c.*

ad §. 45. f) *Sed tum demum, ſi alter deſierit dolo malo poſſidere.*

ad §. 47. g) *id eſt eorum, qui contrahere & comparare ſimiles res ſolent, non præciſè eorum, qui actu contrahunt.*

48. Quod & ipſum arbitrium, quoniam ſæpiſſimè variat, ideò non poterit ejusmodi rerum pretium ad punctum redigi, *h*) ſed aliquatenus *laxitatem habet*, ut v. gr. ſi alius in eâdem Republicâ pro duobus ſolidis rem aliquam comparavit, alius rem ſimilem pro duobus cum dimidio, alius pro duobus dempto dimidio; omnes tres rem juſto pretio acquiſiviſſe putandi ſunt.

49. Ne verò hæc laxitas in infinitum quaſi extendatur, & ita lædentibus alios conniveatur, communis pretii *tres* communiter faciunt gradus, *infimum* ſeu pium; *mediocre* ſeu moderatum, & *ſummum* ſeu rigoroſum. Intra quam latitudinem *i)* ſi ſubſiſtatur, carius aut vilius res aliqua emi vel vendi poſſit.

50. Et eò fortè reſpexit Jus Romanum, reſciſſionem contractuum tum demum, (ſi quis adverſarii dolum probare non poſſet *l)* concedens, ſi quis *ultrà dimidium* læſus eſſet, h. e. ut ego intelligo, ſi quis ultrà alterum tantum pretii infimi *m)* dediſſet, vel ne quidem dimidium pretii ſummi *n*) accepiſſet, quoniam videlicet has metas rariſſimè excedere ſolent homines mercium periti, etſi in æſtimatione variantes.

51. Quæ conſtitutio etſi non omnibus arrideat, videlicet quod is terminus ſœpius iniquitatem ſecum ferat in rebus majoris momenti, v. gr. ſi quis ædes emerit pro 5000. thaleris, quæ communiter & quoad pretium infimum pro 3000. à nemine ultrà 4000. thaleros æſtimantur; tamen pro juſtitia legum Romanarum videtur dici poſſe, eos ſuccurrere voluiſſe iis, qvi res minoris momenti emerent, in quibus videlicet non expedit, diutius ſciſci-

ad §. 48. h) *Ut nempe de læſione alterius ad punctum poſſim conqueri.*

ad §. 49. i) *Ut fit in exemplis §.* præced.

ad §. 50. l) *Aut probare nollet. Nam aliàs etiam ob minorem læſionem læſus poterit recedere à contractu.*

m) *Ut ſi quis in caſu* §. 48. *rem iſtam comparaſſet pro plusquam tribus ſolidis.*

n) *Ut ſi quis in dato caſu accepiſſet ſaltem ſolidum cum quadrante.*

ſciſcitari de pretio; at illum, qui in rebus majoris momenti ita negligens eſſet, ut talem læſionem ſatis enormem incurreret, beneficio legum indignum fuiſſe viſum. *o*)

52. Accedit, quod in caſibus ejusmodi majoris momenti facilius alterius dolus probari poſſet, qui reſtitutionem etiam in læſione intrà dimidium operabatur.

53. Quodſi tamen princeps videat, quod ipſe rerum pretia determinare poſſit, quod potiſſimum in rebus fungibilibus & domeſticis, in operis item vulgaribus procedit, *p*) ad lites præſcindendas optimum eſt, ſi hoc faciat.

54. Oritur inde nova pretii ſpecies, eis, qui in ſtatu naturali vivunt, incognita, quæ *Pretium legitimum* appellari conſvevit.

55. Quod adeo latitudinem non habet, ſed ferè in puncto conſiſtit, ut quantulocunque exceſſu injuſtitia committatur.

56. In tantum, ut non ſolum *plus accipere*, ſed & ſæpius non liceat *plus dare*, præprimis eo caſu, *q*) ubi determinatio pretii non tam propter utilitatem ſingulorum quam ob utilitatem publicam & per modum legis ſumtuariæ facta ſit.

57. Quin nec licebit ſemper *minus accipere*, præprimis ſi determinatio pretii ad prohibitionem monopoliorum reſpexerit, aut in favorem communem mercatorum lata ſit.

58. Poſtquam de dominio & rerum pretio diximus, poſtulabat ordo, ut & de *contractibus*, qui ferè dominiorum diſtinctionem & inventa pretia præſupponunt, eorumque à *Pactis* diviſione quædam nunc diſſereremus. *r*)

59. Sed

---

ad §. *51.* o) *Nam prius inquirere debuiſſet in pretium rei tanta. Accedit, quod in rebus majoris momenti vix poſſit contingere, ut alter non ſit in dolo.*

ad §. *53.* p) *Quia tùm ceſſant rationes* §. 46.

ad §. *56.* q) *Aliter diſtingv. Dn. Pufend.* V. I. 8.

ad §. *58.* r) *Id quod facit etiam Dn. Puf.* l. 5, c. 2. usque ad c. 11.

59. Sed ſi verum fateri volumus, ignorat Jurisprudentia divina iſtam pactorum & contractuum diviſionem, cum ea tota, quanta quanta ſit, originem debeat Romanis.

60. Scilicet volebant Romani antiquitus proſpicere, ne ſubditi per nimiam promittendi promtitudinem ſeu gratuitam ſeu mutuam læderentur, quapropter *s*) ſtatuerunt, ut ex meris promiſſionibus citrà dationem nulla oriretur efficax obligatio, niſi quis per ſolennem *ſtipulationem* alteri quid promiſiſſet.

61. Unde antiquiſſimis temporibus ſola *ſtipulatio contractus* fuiſſe, reliquæ promisſiones omnes *nudorum pactorum* nomine veniſſe videntur.

62. Donec ab hâc regulâ, quod pactum nudum actionem producere non deberet, quædam negotia pedetentim vel propter præſtationem ſubſecutam, *t*) vel propter eorum frequentiam & necesſitatem ad promovenda commercia & quotidianam utilitatem civium, *u*) vel propter adhærentiam contractuum, *x*) vel propter ſingularem rationem *y*) primævæ intentioni omninò contrariam eximerent. *z*)

63. Hinc diſtinctiones inter *pacta nuda* & *non nuda*, horum in *legitima* & *adjecta*; adjectorum in neſcio quas *ſubſpecies* obſcuriſſimas, *a*) quarum ſingulæ infinitis litigiis inter JCtos dederunt occaſionem, ortæ ſunt.

ad §. *60.* s) *Ita quidem tùm ſenſi. Nunc aliter arbitror. Scilicet perpetuum ſtudium patrum plebem ſubjugandi, de quo diſſero* in Nævis Jurisprud. lib. 1. *etiam hanc inventionem ſuppeditavit, ut formulas certas promittendi per ſtipulationem populo imponerent &c. Dicam latius Deo dante* in comment. ad Inſtit.

ad §. *62.* t) *Ut contractus reales & innominati.*

u) *Ut contractus conſenſuales.*

x) *Ut pacta adjecta.*

y) *Ut pacta legitima.*

z) *Quod potisſimum patet in pacto donationis.*

ad §. *63.* a) *Scil. inter pacta adjacentia, detrahentia, alterantia, mutantia &c.* vide Franzk. ad ff. de contrah. emt.

64. Eidem fonti originem debent diviſiones *contractuum in nominatos* & *innominatos*, horum in *reales*, *verbales*, *literales* & *conſenſuales*, etſi non ita litigiis obnoxiæ, niſi quod diviſio alia contractuum in *ſtricti juris* & *bonæ fidei*, *b*) à diviſo olim prætoris & judicis pedanei officio orta, tum & ſubtilitates nimiæ de *formulis actionum* earumque nominibus, doctrinam pactorum & contractuum intricatiorem reddiderint &c.

65. Uti vero hæ Juris Romani difficultates nimium quantum per inconcinnam Triboniani rapſodiam *c*) auctæ ſunt, ita tamen invaſerunt ferè *totum orbem Chriſtianum*; partim quod *Pontifices* multa de contractibus, paucis quibusdam rejectis, in Decretalibus ſuis retinuerunt, partim quod ante pauca ſecula, quibus ſtudium Juris in Italia & Germania rurſus ſurgere incipiebat, *Jus Juſtinianeum* ſimul in Academias & forum fuit translatum, interpretantibus id hominibus ſummâ diligentiâ præditis; ſed omni literarum & hiſtoriæ ſtudio deſtitutis. *d*)

66. Unde factum fuit, ut *Jurisprudentia Romano-Germanica privata* hodiè ſit informe chaos, quæ in formam artis per regulas, quibus quis tutò confidere queat, redigi omninò non poſſit. *e*)

67. Simul tamen doctrina de contractibus & pactis in *Jurisprudentia naturali*, ſed fere ſecundum principia Romanorum hactenus tractata fuit, partim quod *Reges Chriſtiani* ferè unanimiter Jus Romanum ob multas regulas æquitatis *f*) inibi contentas, ſaltem

ad §. 64. b) *Hanc diviſionem non pertinere ad Jus Gentium, agnoſcit Grotius* II. 16. 11.

ad §. 65. c) *Ut qui videlicet multas effecit contradictiones & alios defectus, de quibus diſſero* lib. 3. de Nævis Jurispr.

d) *Quales fuerunt Gloſſatores.*

ad §. 66. e) *Monſtro hoc* toto opere de Nævis Jurispr.

ad §. 67. f) *Ita quidem communiter. Et hoc latius jactat Arthurus Duck* de autoritate Juris Rom. in territoriis Europæ. *Sed re accuratius inſpectâ, cauſa vera autoritatis illius eſt, quod unà cum Academiis Jus Romanum ſimul ſit in regna introductum, quod ad nævos Academiarum pertinet, de quibus fortè alio loco pluribus.*

ſaltem ex parte receperint, easque in contractibus inter ſe invicem paſſim obſervaverint.

68. Partim quod *Scholaſtici* & *Theologi Pontificii*, qui primitus & ante Grotium doctrinam Juris naturalis ut derelictam à JCtis *g*) ſibi vindicârunt, vitio iſti hominum generi frequentiſſimo, falcem miſerint in alienam meſſem, & ſub prætextu, quod de Juſtitia & jure ſcriberent, exſpatiati nimis fuerint in campum Juris Romani, ejusque minutias etiam ſecundum regulas cerebrinæ ſuæ æquitatis examinaverint.

69. Modeſtior hac parte *Grotius*, qui primus JCtis rem ab aliis hactenus vel vi, vel clam, vel precariò poſſeſſam cum ſucceſſu vindicavit, & qui hunc ſecuti ſunt, alii viri ſapientes. *h*) Qvi adeò cum jam eruditè oſtenderint, in quantum doctrina juris Romani de contractibus conveniat cum æquitate naturali, non opus arbitramur, ut jam actum agamus, ſed quæ hâc parte dicenda forent, reſervamus diſcurſibus privatis ad Jus Romano-Germanicum privatum.

70. Simul omittimus de *modis tollendi obligationes*, *i*) puta ſolutione, novatione, compenſatione, acceptilatione differere, cum & hæ fuſius tractari ſoleant à Commentatoribus Juris Juſtinianei, & hâc parte quidem illud Jus regulas æquitatis pleniſſimas nec ita obſcuras proponat.

Tt 2 CAPUT

ad §. *68.* g) *Nam primi Gloſſatores ſtudium Juris Naturæ non curarunt, immerſi planè Juri Juſtinianeo.*

ad §. *69.* h) *Ut Zieglerus, Pufendorffius &c.*

ad §. *70.* i) *De quibus agit Puf.* l. 5. c. 11.

Caput. XII.

De

Interpretatione voluntatis Divinæ & Humanæ per verba declaratæ.

SUMMARIA.

Connexio capitis. §. 1. 2. 3. *Interpretationis norma collectio mentis ex ſignis probabilibus.* §. 4. *Potiſſima ſigna ſunt verba,* §. 5. *ſed menti tamen ſubordinanda,* §. 6. 7. *utpote quandoque menti æqualia, quandoque latiora, quandoque ſtrictiora.* §. 8. *Unde interpretatio vel declarativa vel reſtrictiva.* §. 9. 10. *Ad verba intelligenda requiritur cognitio idiotiſmi.* §. 11. 12. 13. *Verba ſunt vel vulgaria vel technica,* §. 14. *vel perſpicua vel obſcura* §. 15. *Unde cognitione linguarum & artium eſt opus, ne interpres ſe proſtituat.* §. 17. 18. *Obſcuritas curabilis* §. 19. *ex variis fontibus oritur, & partim ex figura literarum externa,* §. 20. -- 29. *ubi potiſſimum naturali prudentia opus eſt,* §. 30. *partim ex interno verborum ſenſu, ſi verba ſint obſoleta* §. 31. *nova* §. 32. *peregrina* §. 33. *ambigua* §. 34. -- 40. *perplexa* §. 41. 42. *pugnantia.* §. 43. -- 46. *Fontes conjecturarum* §. 47. 1. *à natura negotii* §. 48. -- 56. 2. *à conjunctis* §. 57. -- 62. 3. *ab effectu* §. 63. 64. 4. *ab affectione perſonæ* §. 65. 5. *à qualitate perſonarum* §. 66. 6. *à ratione legis ſive impulſiva ſive finali,* §. 67. -- 76. *unde hæ duæ rationes non benè diſtingvuntur;* §. 77. 78. *ſed ratio legislatoris non confundenda eſt cum ratione interpretis.* §. 79. 80. *Quid ſi ratio ipſa legis lateat?* §. 81. -- 84. *Ratio legis vel pacti attendenda in interpretatione declarativa* §. 85. 86. *ſimiliter in extenſiva* §. 87. 88. *ubi eadem debet eſſe ratio non ſimilis* §. 89. (*Quid ſi rationes unà plures?* §. 90. -- 93.) *item ratio debet eſſe efficax* §. 94. -- 99.

Ratio

Ratio legis excludit cavillationes. §. 100. 101. 102. *De interpretatione reſtrictiva examinatur ſententia Grotii* §. 103.--105. *Uſus regulæ in interpretatione reſtrictiva,* 1. *de ſubſtrata materia* §. 106.--108. 2. *de effectu* §. 109.--116. *Si duæ leges collidantur, quænam alteri cedere debeat?* §. 117.--142. 3. *de ratione legis* §. 143.--150. *ubi tamen tres limitationes notandæ.* §. 151.--158. *Cur omiſſa ſit regula de favorabilibus & odioſis?* §. 159.--161. *quia ſcilicet ea nullum habet uſum, quod oſtenditur contra Grotium.* §. 162.--176. *In obſcuritate incurabili ceſſat officium interpretis* §. 177.--186. *contra quam faciunt JCti in conciliandis antinomiis occupati.* §. 187.--191. *Differentiæ quinque inter obſcuritatem voluntatis divinæ & humanæ* §. 192.--199.

§. 1.

POſſemus adeò finem imponere libro ſecundo, & ſtatim ad officia hominum ſpecialia in diverſis ſocietatibus tranſire, niſi recordaremur, ſuperius *a)* diſcurſum *de interpretatione* certis ex cauſis interruptum, ejusque ſupplementum poſt doctrinam de pactis dilatum fuiſſe.

2. Scilicet dixi ſuprà: Aliam eſſe *Interpretationem Legum naturalium*, aliam *legum poſitivarum.* Utramque quidem præſupponere certas regulas atque axiomata à primis principiis dependentia, ſed naturales tamen niti perpetuis demonſtrationibus *b)* etiam in concluſionibus remotis, in poſitivis verò concluſiones ex generali axiomate per conjecturas & argumenta probabilia deducendas eſſe, atque hac parte uſurpandas eſſe easdem regulas, quibus artifices in interpretandis legibus humanis & pactis utuntur.

 3.Ubi

ad §. 1. a) l. 1. c. 4. §. ult. *Cum hoc capite jungendum eſt Pufend.* l. 5. caput 12. & caput 3. meæ praxeos Logicæ, *ubi doctrinam de interpretatione reaſſumſi* §. 19. ſeqq. & *ibi multa emendavi.*

ad §. 2. b) vide lib. 1. c. 3. §. 5. ſeqq. & c. 4. §. 80. ſeqq.

3. Ubi tamen ante omnia repetendum erit, quod loquamur de *legibus poſitivis ſalutem hominum univerſorum temporalem* concernentibus; Utrum enim & interpretatio myſteriorum fidei nitatur regulis communibus bonæ interpretationis, an vero ad eam ſpecialis concurſus & illuminatio divina requiratur, noſtrum non eſt ut definiamus, qui Theologica Theologis relinquenda eſſe opinamur.

4. In *foro igitur humano c*) cum quilibet ad ea obligetur, quæ legislator voluit, aut ad quæ ipſe ſe per voluntatem propriam obligari voluit, voluntas vero legislatoris [excepto Jure naturæ] & promittentis non niſi ex ſignis, quibus voluntatem ſuam declararunt, colligi ab aliis hominibus poſſit, inde conſtat, interpretationis, quam jam tractamus, *normam* & menſuram genuinam eſſe *collectionem mentis ex ſignis maximè probabilibus*.

5. Cum autem inter *ſigna*, quibus mens declaratur, potiora ſint, quæ per *ſermonem* fiunt, *d*) igitur hîc potiſſimum de interpretatione *voluntatis per verba declarata* erimus ſoliciti, præprimis cum regulæ, quas hic tradituri ſumus, ferè applicari poſſint ad voluntatem factis declaratam, unde conſenſus tacitus oritur.

6. Porrò cum verba ſint ſigna mentis, inde in univerſum conſtat, *verba menti*, non mentem verbis eſſe *ſubordinandam. e)*

7. Unde in omni quidem lege vel pacto ante omnia ad *verba* eſt reſpiciendum, ſimul vero videndum, annon legislator vel contrahens aliud quiddam innuere voluerit, quam locutus eſt.

8. Scilicet aliquando præcisè verba applicamus ad mentem noſtram, *ut loquamur, quæ ſentimus*; *f*) aliquando verba mentem noſtram

ad §. 4. c) *De foro enim divino hic abſtrahimus, ut quod magis pertinet ad vitam æternam.*

ad §. 5. d) *vide ſuprà* c. 8. §. 17. hujus libri.

ad §. 6. e) *Igitur etſi mentem colligamus ex ſignis, ſigna tamen iſta (nempe verba) interpretamur ſæpius ex mente, hoc eſt, (ne putes ſubeſſe aſſertionem in circulum redeuntem,) ex aliis ſignis mentis præter ſermonem.*

ad §. 8. f) *e.g. dabo tibi centum thaleros.*

noſtram ex parte ſaltem referunt, ut *minus loquamur quam ſentiamus*; g) aliquando verba latiora ſunt quàm mens, ut *plus loquamur quam ſentiamus. h)*

9. Oritur ex his diverſis loquendi modis triplex quoque interpretationis ſpecies; *i*) *Declarativa*, quæ mentem aliorum exponit, prout verba jacent: *Extenſiva*, quæ verba anguſtiora extendit ad alium caſum ſub mente comprehenſum: & *Reſtrictiva*, quæ docet, non omnia, quæ ſub verbis comprehenduntur, pertinere ad mentem loquentis.

10. Quæ tres ſpecies & in eo differunt, quod declarativa reſpiciat principaliter *propoſitionem verbis declaratam*; Extenſiva vero & reſtrictiva *aliud quiddam*, quod verbis declaratum non eſt, rationem nempe, quæ aliquem ad loquendum impulit.

11. *Verba* igitur, circa quæ declarativa Interpretatio occupata eſt, vel conſiderantur ut *termini ſimplices*, vel ut *propoſitiones* aut integri diſcurſus.

12. Uti autem omnis Interpres bonus à notione terminorum ſimpliciùm incipit, ita nullum eſt dubium, quin debeat idem neceſſario gnarus eſſe, quid ſignificent ea in ſenſu compoſito, cum leges & pacta minimum propoſitiones ſint.

13. Facit enim compoſitio ſœpius, ut verba alio planè modo ſignificent, quam ſi ponuntur, ut termini ſimplices. Et hoc ſolet appellari *Idiotiſmus linguæ. l*)

14. Utra-

g) *e. g. Dabo tibi centum cum comodum erit, & ſubintelligam* thaleros, *&* tibi.

h) *e. g. Dabo tibi centum florenos & ſubintelligam Belgicos.*

ad §. *9.* i) *Aliter paulò de ſpeciebus interpretationis diſſerui* d. c. 3. prax. Log. §. 93. ſeq. *ubi ſimul oſtendi peccare JCtos, ſingulis interpretationis generibus ſingulas regulas accommodantes, quos olim & hic ſecutus fui. Unde poterit jam* §. ſequens *omitti. Nam & declarativa interpretatio reſpicit rationem legis.* vide §. 85. ſeq.

ad §. *13.* l) *e. g. à teneris ungviculis, pedem in cymba Charontis habere. In Gallico: rompre les chiens: In Germ.* ins Graß beiſſen / ſich in Finger beiſſen / den Heiligen die Füſſe abbeiſſen.

14. Utraque verba (& termini & propoſitiones) ſunt vel *vulgaria* ſeu popularia, vel *technica* ſeu termini artis.

15. Horum utraque rurſus ſunt vel *perſpicua* vel *obſcura*. *Perſpicua* voco, quæ linguæ alicujus vel artis peritis ſatis dilucide & diſtinctè mentem loquentis exponunt. *Obſcura*, quæ à peritis vel difficulter vel planè non intelliguntur.

16. *Perſpicua* quod concernit, uti & ipſa illis, qui artis vel linguæ haud ſunt gnari, etiam obſcura ſunt, (unde Philoſophi obſcuritatem in *ſubjectivam* & *objectivam* diſtinxerunt) ita hæc obſcuritas facilè tolli poteſt, partim ſi quis iis, qui linguas docent, ſe fideliter informandum tradat, partim ſi ab artificibus diſcat principia & regulas artis, nec utrobique negligat lexica & dictionaria huic uſui inſervientia.

17. Porrò ſicut in alterutro horum parum proficiet, qui αὐτοδίδακτος hic eſſe velit, ita qui linguam vel artem non didicit, *ab interpretatione abſtinere* debet, ne ſeipſum aliis deridendum proſtituat. *m*)

18. Ita expoſitiones terminorum, quibus *Theologi* in exponendis myſteriis fidei utuntur, ipſis à Jureconſultis & Medicis relinquendæ*) ſunt; Ita v. gr. *Lex Aquilia, SCtum Vellejanum & Macedonianum, dominium bonitarium & Quiritarium, ſuperioritas territorialis, Vaſallagium*, &c. nihil attinent Theologos & Medicos. Ita *Alcali* & *Acidum*, & infinita morborum ac ſymptomatum termini ad Theologos & JCtos non pertinent. Omnium horum explicatio non ſpectat ad Philoſophos &c.

19.

ad §. 17. m) *Ut fit plerumque in iis, qui libros vertunt. Comparatæ hic verſiones Gallicæ & Germanicæ autorum claſſicorum.*

ad §. 18. *) *Intellige totum paragraphum, ſi quis aliam artem vel diſciplinam non didicit. Ut ſi Theologus v. g. Jurisprudentæ terminus ignorans ſyſtema juris naturæ ſcribere & ibi multa de dominio, jure in re, contractibus &c. absque judicio immiſcere velit. At vero ſi quis callet aliam diſciplinam etſi ei non ex profeſſo ut dicitur incumbat, inde non eſt arcendus ſub ſtudio prætextu, quod vocationem ad eam non habeat. Dixi* cap. 2. Prax. log. n. 2. ſeq.

19. *Obſcura* verba vel laborant obſcuritate quæ tolli poteſt, vel ita ſunt obſcura, ut nemo poſſit intelligere, quid loquens voluerit. Prior eſt hujus loci, ut fuſius probabimus infra *n*)

20. Provenit verò obſcuritas iſta partim à *figurâ externâ* literarum, partim ab *interno verborum ſenſu. o*)

21. *Figura externa* verborum formatur vel *linguâ* vel *ſcripturâ. p*)

22. Quæ *lingua* formatur, ſonus dicitur, *q*) cui niſi plane ſit ἄναρθρος & inarticulatus, *r*) non debet interpretatio denegari. Nam & is, qui difficulter loquitur, pro loquente haberi debet, quod maximoperè uſum habet, ſi qui in ultimo mortis articulo non ſatis intelligibilibus verbis ſupremum & nunquam rediturum arbitrium profundunt, *s*) v. gr. ſi quis dixerit: ſervus meus *Cratinus* liber eſto, & habeat ſolum ſervum *Cratiſtum. t*)

23. Ejusmodi obſcuritas, quatenus per interpretationem tollenda eſt, iisdem ferè regulis ſubjacet, quas circa internam obſcuritatem removendam trademus. *u*)

24. Obſcuritas ex *figurâ ſcribendi x*) aut iis quæ ſcriptioni *extrinſecus* adveniunt, orta, provenit vel quod quis obſcuris & *inartificialibus ductibus* literas formaverit, quod vitium multis eruditis commune eſt, ut in proverbium abierit, *nos docti malè ſcribimus.* Ita notum exemplum Medici, qui dum *apium* præſcribere volebat, literas ſic duxerat, ut pharmacopœus pro apio legeret *opium.*

25. Vel quod ſcribens *ſignorum* ſive *notarum* obſcuritates & compendioſa ænigmata, quæ *abbreviaturas* dicimus, adhibuerit,

Uu quas

ad §. *19.* n) §. 186. ſeq.
ad §. *20.* o) Rebhahn. diſput. de interpret. jur. obſcuri. th. 23. 24.
ad §. *21.* p) Conf. l. 38. de O. & A.
ad §. *22.* q) Rebhahn. d. th. 23.
r) l. 7. in fine de ſuppell. leg.
s) l. 15. C. de teſtamentis.
t) *Reſpondit Scævola, Cratiſtum liberum eſſe debere* l. 54. pr. de manum. teſtam.
ad §. *23.* u) §. 47. ſeqq.
ad §. *24.* x) Rebhahn. d. th. 23.

quas propterea non ſine ratione ſeverè prohibuit in deſcribendis legibus adhibere Juſtinianus. *y*) Ita aliquando imperitus clericus legebat: *Otto DEI gram.* &c.

26. Vel ſi librarius in *transſcribendis* verbis erraverit. *z*)

27. Vel ſi ſcriptura *lituris*, *inductionibus*, *ſuperinductionibus*, vel quolibet alio modo ita cancellata fuerit, ut oculis perſpici non benè poſſit. *a*)

28. Vel ſi ſcriptura initio incuriâ ſcribentis, *b*) vel poſtmodum temporis vitio *mutilata* ſit. *c*)

29. Vel ſi lectio, quamtumvis ſana & recta, quod ad voces attinet, ſolâ *interpunctione* laboret, aut interpunctio *omiſſa* ambiguitatem pariat, ut in vulgato: *Porta patens eſto nulli claudaris honeſto.* &c. *d*)

30. In his & ſimilibus obſcuritatibus, etſi non parum adjuvent regulæ mox tradendæ, tamen non diffitendum eſt, potiſſimum adjumentum ex *naturali prudentia* & ſingulari dijudicandi facultate, quâ unus præ altero excellit, petendum eſſe, unde & qui in ejusmodi interpretationibus felices ſunt, *Criticorum* titulo ab eruditis inſigniri ſolent.

31. Igitur pergo ad obſcuritatem, quæ *ex interno verborum ſenſu* legibus aut pactis accidit. Provenit illa inde, quod loquens adhibuerit vocabula I. *obſoleta*, ſive ea adhibita fuerint eo tempore, quo clara & uſitata erant, qualia occurrunt in *LL. XII. Tabularum*, item in Legibus Longobardorum & aliorum populorum

---

ad §. 25. y) l. 1. §. 13. l. 2. §. 22. l. 3. §. 22. C. de V. I. E.

ad §. 26. z) l. 92. de R. I. l. 24. C. de teſtam. *Ita typographus ex errore pro:* grande decus patriæ *in carmine aliquo gratulatorio poſuerat:* grande pecus patriæ.

ad §. 27. a) l. 1. ſeqq. de his, quæ in teſtam. delentur l. 1. ſi tabb. teſtam. nullæ extab.

ad §. 28. b) *Ut ſi quid omiſſum ſit.* c) l. 97. §. 9. l. 77. §. 22. de leg. 2. l. 7. C. de teſtam.

ad §. 29. d) vide l. 3. ff. de Offic. Prætor. Rebhahn. d. th. 21. in fine. Adde l. 2. §. 23. & 24. de vi bon. rapt.

rum antiquorum Germaniæ, *e*) ſive eo tempore quo uſurpantur, ſint *antiquata*, ut in iſtâ viri docti reſponſione; *Rebare te fari ſcio* &c.

32. II. Et vocabula *noviter conficta f*) ſœpius obſcuritatem pariunt, cum non ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi uſu nomina exaudiri ſoleant, ſive quis ſignificatum vocum in *novum ſenſum* privato auſu detorqueat, ut ſi quis eſcarium argentum, aut penulas, aut togas ſub *ſupellectilis* voce comprehendere ſolitus fuerit; *g*) ſive quis ad exprimendos fortè idiotiſmos alterius linguæ vel aliâ de cauſâ in ſuâ linguâ novos per compoſitionem aut alio modo *formet terminos*, quorſum fortè referre poſſis, quando quis milites vocat:

Bombardagladio funehaſtaflamma loquentes.

Et Scholaſticorum *perfectihabeam*.

33. III. Obſcuritas facilè contingere poteſt, ſi quis adhibeat in ſermone vocabula *peregrina*. Quemadmodum igitur, ut ea evitetur, optimum eſt, ut congrua eorum periphraſis ſimul addatur, quod obſervarunt diligenter leges Romanæ, dum *Scopeliſmum* & *chomata* memorant; *h*) ita obſcuritas augetur, ſi ab imperitis abuſivè uſurpentur & in ſenſum alienum detrudantur, quod noſtris Gallo-Germanis perquam familiare eſt. *i*)

34. IV. Potiſſimum tamen obſcuritatem pariunt vocabula *ambigua*, quæ ita videlicet comparata ſunt, ut duas vel plures res ſignificent. *l*) Uti enim non inſaniendum eſt cum Scepticis, omnia quæ exiſtunt, & multo magis quæ verbis proferuntur, ad ambiguitatem & incertitudines referentibus, ita exploſa eſt jamdudum Diodori ſententia, contra Chryſippum defendentis; Nullum verbum ambiguum eſſe, cum plures omninò ſint res quàm

ad §. *31*. e) Rebhahn. th. 25.
ad §. *32*. f) Rebhahn. th. 26.
g) l. 7. §. 2. de ſupellect. leg.
ad §. *33*. h) l. 9. & 10. de extra-ord. crimin.
i) v. g. es iſt ein galanter Pantoffel.
ad §. *34*. l) Rebhahn. th. 26.

vocabula, & ingens copia rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatisque. *m)*

35. Dum verò vocabulum plures res ſignificat, aut horum ſignificatuum unus eſt *proprius*, alter *improprius*; aut *uterque proprius*. Ita *Bibliotheca* propriè ſignificat locum, in quo libri collocati ſunt, impropriè & per tropum libros ibi locatos. *n)* Ita *arma* propriè inſtrumenta, quibus in bello utimur, impropriè viros armatos: ita *ferrum* propriè certi generis metallum, tropicè arma ferrea denotat.

36. Si uterque ſignificatus eſt *proprius*, tum aut unus ſub altero *continetur*, aut *neuter continet* alterum.

37. Illud accidit, vel quòd nomen *generis* peculiari ſpecie applicetur, v. gr. quando *mulieres* ſæpius opponuntur virginibus, *o)* item *adoptio* & *cognatio* diverſimodè uſurpantur; vel quod nomen *ſpeciei* ſupponatur pro individuo, v. gr. quando *homo*, *equus*, &c. promittuntur; vel quod unum *nomen proprium* pluribus individuis commune ſit, ut ſi quis plures Stichos habens *Stichum* legaverit; *p)* vel quod vox *maſculina* ſæpiùs ſub ſe comprehendat ſexum fœmininum, e. g. *homo*, *equus*; vel quod *uſus artis* latius pateat, quàm uſus populi, exemplo *mortis* &c.

38. Illarum vero ſignificationum variantium, quarum *neutra continet alteram*, infinitæ ſunt, v. g. cum *Gallus* avem & hominem, *jus* offam aut certum locum &c. notant. Ita *meum* & *tuum* ambiguè ſignificant in iſto Poëtæ: Carmina Paulus emit, recitat *ſua* carmina Paulus: Jurat capillos eſſe, quos emit, *ſuos* Fabulla, &c.

39. Eſt porrò nonnunquam & in verbis *conjunctis* ſeu in contextu ſermonis ambiguitas, quæ plerumque contingit ex nimiâ *brevitate*, ſi omiſſa ſint, quæ ad abſolvendum ſenſum omninò

m) Vide Kulpis. ad Grot. p. 86. lit. c. Script. ad Herenn. II. 15. Gell. XI. 12. l. 4. de præſcript. verb. Senec. II. de benef. 34. Quintil. 7. Inſtit. Orat. 9.

ad §. 35. n) l. 52. §. 3. de leg. 3. Rebhahn. th. 26.

ad §. 37. o) Pufend. V. 12. §. 5. adde Rebhahn. th. 26.

p) l. 32. §. 1. de Leg. 1.

no pertinebant, ut: Heres meus uxori meæ vaſorum argenteorum pondo centum, *quæ volet*, dato. *Cum commodum erit*, habebis centum. *q*)

40. Poterit tamen etiam abundantibus & *ſuperfluis* verbis gravatus ac involutus ſermo verborum intellectum ambiguum reddere, aut obſcurum; ut ſi quis fundum ita ut inſtructus eſt, legaverit, & adjecerit: *cum ſupellectili & mancipiis*; aut ſi legatâ ſupellectili, *ſpecies quaſdam* ex abundantiâ per imperitiam nominaverit; aut ſi quis ſtipulanti reſponderit; *Arma virumque cano*, ſpondeo. *r*)

41. V. Obſcuritatem parit ſermo *perplexus*. Dum ſcilicet, quicquid ex duobus verum conſtituerimus, per interpretationem falſum apparet. Oritur verò perplexitas illa vel ex *ſolâ verborum inſpectione*, v. g. ſi quis heredes ſibi faciat: *Si Titius heres erit, Sejus heres eſto; Si Sejus heres erit, Titius heres eſto. s*)

42. Vel ex *ſupervenientis cujusdam caſus circumſtantiis*, v. gr. Lex eſt: *Rapta raptoris mortem eligat aut nuptias.* Eſt qui duas rapuit, quarum altera mortem, altera nuptias elegit. Lex eſt: *vir fortis quod volet poſcito.* At ſunt jam duo viri fortes, qui eandem poſtulant virginem. Lex eſt: *qui ſeditionem incepit, pœnas luat, qui finivit, poſcat præmium:* Idem ſeditionem & incepit & finivit, ac præmium petit. Teſtator dixerat: *Titio do lego fundum meum, ſi legi Falcidiæ in teſtamento meo locus non erit.* Erat fundus iſte dignus centum aureis, præter hunc verò jam trecenta legaverat, & cum moreretur, ultra quadringenta non habebat. Alius: *Titiæ textores meos omnes, præterquam quos teſtamento alii legavi, lego: Plotiæ vernas meos omnes, præter quas alii legavi, lego.* Aderant ſervi vernæ iidem & textores. *t*)

43. VI.

ad §. 39. q) l. 125. de V. S. Rebhahn. th. 27.

ad §. 40. r) l. 12. §. 46. de inſtr. vel inſtr. leg. l. 9. pr. de ſupell. leg. l. 65. pr. de V. O. Rebhahn. th. 27.

ad §. 41. s) l. 16. de condit. inſtit. l. 85. pr. ad l. Aquil. Rebhahn. th. 28.

ad §. 42. t) l. 88. pr. ad L. Falcid. l. 36. pr. de leg. 1. Pufend. V. 12. 6.

43. VI. *Duarum etiam orationum* contrarietas & *pugna* obſcuritatis cauſa eſt. Deprehenditur verò iſta contrarietas initio in applicatione legum diverſarum *verbis non contradicentium*, ad caſum talibus circumſtantiis præditum, ut utraque lex ſimul locum invenire nequeat, v. g. Lex una eſt: *Tyrannicidæ ſtatua ponatur in gymnaſio:* Altera: *Ne mulieri in Gymnaſio ſtatua collocetur.* At fœmina eſt, quæ tyrannum occidit. Lex eſt: *Qui tyrannum occiderit, quamcunque ſibi rem à magiſtratu depoſcito, & magiſtratus ei concedito.* Et altera lex: *Tyranno occiſo, quinque ejus proximos cognatione magiſtratus necato.* Tyrannum uxor ſua interemit, præmiique loco filium ſuum, quem ex Tyranno habebat, ſibi depoſcit. Lex eſt: *Ne quis die feriato cum armis in publico verſetur:* Altera: *Ne quis ſigno audito tumultus indice domi ſe contineat, ſed cum armis magiſtratui in foro præſto ſit.* Jam tumultus die feriato oritur. &c. *u*)

44. Uti verò ex exemplis apparet, hanc contrarietatis ſpeciem maximè affinem eſſe modò præcedenti ultimo perplexitatis generi; ita ſi paulò intenſius utriusque naturam ſpeculemur, fortè non adeò commodè utramquè ſpeciem ad *verborum obſcuritatem* & *interpretationem declarativam*, cujus gratia eam doctrinam præmittimus, retulimus; ſed vel ad *obſcuritatem ſubjectivam* eædem erunt referendæ, vel ad aliud interpretationis genus, & omnium maximè ad *reſtrictivam* interpretationem. *x*)

45. Præprimis cùm ejusmodi obſcuritas accidere poſſit & ſœpius accidat, in colliſione *duorum præceptorum Juris naturalis*, quatenus vel à DEO publicatione repetita ſunt, vel à Juris Naturalis ſcriptoribus communiter efferri ſolent, aut etiam ob externarum circumſtantiarum advenientiam, unius legis ſenſum perplexum reddentem. Lex eſt: *Dandas eſſe Eleemoſynas:* Altera: *Non*

ad §. 43. u) Puf. V. 12. 6. & §. ult. p. 816.

ad §. 44. x) *Non opus eſt amplius, ut nos in hac obſervatione torqueamus, poſtquam* in Praxi Logices c. 3. §. 104. & 107. *oſtenſum, diſtinctionem interpretationis in extenſivam, reſtrictivam, & declarativam non habere uſum intuitu regularum interpretationis.*

Non faciendum eſſe furtum. Furtum commiſit quis, ut daret eleemoſynas. Lex eſt: *Benefico beneficium redhibendum.* Concurrunt pater & qui te ingentibus beneficiis affecerat, patronus; Ita verò res tuæ ſunt comparatæ, ut unum alteri poſtponere habeas neceſſe &c.

46. Magis igitur ad præſens negotium videtur quadrare iſta contrarietas, dum duæ propoſitiones *ad ſe relatæ* citra reſpectum ad caſum ſpecialem, ita contradicere videntur, ut quod una affirmat, neget altera: [quamvis & hæc ſpecies videatur declarativæ interpretationi cum reſtrictiva communis eſſe] ſive contrarietas hæc occurrat *in uno contextu*; [v. g. ſi teſtator in uno teſtamento aliquem modò purè, modo ſub conditione heredem ſcribat, aut legatum det & adimat, aut cum Ulpianus alicubi dicit; *y)* patrem *prius ſibi debere heredem ſcribere*, deinde filio ſubſtituere, nec convertere ordinem ſcripturæ: & mox ſubjicit; tamen valere ſubſtitutionem, *ſi quis prius filio ſubſtituerit*, deinde ſibi heredem ſcripſerit: licet converſa ſcriptura filii teſtamentum fecerit] ſive in *diverſis locis*, cujusmodi contradictionum exempla infinita occurrunt in Legibus Romanis.

47. His præmiſſis videndum jam erit de *fontibus conjecturarum*; quibus utendum ad obſcuritatem verborum obvenientem tollendam. Aut igitur talis eſt obſcuritas, quæ regulis bonæ interpretationis *tolli poteſt*, aut eadem nullum admittit *remedium.*

48. *Priori* caſu reſpiciendum eſt *z)* 1. ad negotium & ejus naturam, de quo legiſlator vel paciſcentes egerunt: Unde regula: *Verba ſunt intelligenda ſecundum ſubſtratam materiam.* Cui affine eſt effatum Logicorum: *Talia ſunt prædicata, qualia permittuntur à ſuis ſubjectis.* Quamvis noſtra ſit latior, ubi non ſolum prædicatum æſtimamus à naturâ ſubjecti, ſed & nonnunquam ſubjectum determinatum à prædicato, v. gr. dum dicitur: *Canis ardet, Gallus volat*, &c.

48. Ex-

ad §. 46. y) l. 2. §. 4. & 5. ff. de V. & P. ſubſtit.

ad §. 48. z) Puf. V. 12. 7. Rebhahn. th. 34.

49. Extendit verò ſe hujus regulæ uſus in omnis obſcuritatis generibus. Nam ſæpius in verbis *obſcuro ſono* & dubiis *literarum figuris* propoſitis, non infeliciter hariolamur ſenſum vocis ex ſubſtratâ materiâ. Ita ſi dubitem, an qui mecum loquitur vel qui ſcripſerit, *merx* dicere voluerit, an *merces*, ſi de emptione ſermo fuerit, prius, ſi de locatione, poſterius vocabulum erit intelligendum. Ita ſi neſciam, utrum *evictum* ſcribere voluerit, an *edictum*, ſi materia ſermonis fuerit emptio, pro illo erit præſumtio, niſi fortè de vitiis rei venditæ diſſeruerit, uti facilè contingere potuit, ut de *edicto* voluerit loqui. *a*)

50. Deinde in verbis *obſoletis*, *novis*, aut *peregrinis* nonnunquam ſubſtrata materia lucem affert. Ita plerumque qui ex adultioribus lingvas diſcunt, cum magiſter non eſt ad manus, & lexicorum evolutio tædioſa eſt, ex verborum circumpoſitorum notitia incognitæ vocis ſignificationem cum ſucceſſu conjectantur. Ita v. g. dum Scriptor aliquis in idiomate Germanico voces Gallicas immiſcere adſvetus ſcripſerat; Einer der eine alte aber doch reiche Weibes Perſohn umb Geldes willen heyrathet/ erluſtiget ſich hernach gemeiniglich zu Hauſe mit *Caton*. *b*) Subſtrata materia oſtendit, eum id voluiſſe ſignificare, quod ejusmodi homo ſe delectet cum juvencula quadam domeſtica; non ut alius ineptè publicâ periphraſi ſenſum exprimere voluit, er beluſtigte ſich zu Hauſe mit Caton, das iſt/ mit einem Catonianiſchen ernſtlichen ſauer ſehen. &c.

51. Porrò & *ambiguitatem* ſæpius tollit materia ſubſtrata. Ita ſi *bibliotheca* v. g. *c*) *legata* fuerit, præſumendum erit pro libris, ſi *biblio-*

---

ad §. *49.* a) *Huc pertinet* l. 13. §. 1. de pign. act. Venit autem in hac actione & dolus & culpa, ut in commodato; venit & cuſtodia: vis major non venit. *Ubi non malè à quibusdam emendatur textus Ita:* at in commodato venit & cuſtodia.

ad §. *50.* b) *Habes exemplum vocis & peregrinæ & novæ; debuiſſet enim dicere:* Catin. *De obſoletis inquirenda exempla in legibus Longobardicis.*

ad §. *51.* c) Conf. §. 35. Grot. II. 16. 5.

bibliotheca extrui juſſa, intelligendus erit locus. Ita *ferrum deponere* juſſi, ſatisfecerunt, ſi arma ferrea poſuerunt. Ita ſi quis tertio *arma inferre* fœdere prohibitus ſit, intelligentur milites, ſin hoſtes *arma tradere* juſſi, intelligentur inſtrumenta bellica.

52. Ita ex eodem materiæ ſubſtratæ loco aliquando dijudicandum erit, utrum quis ſignificatum vocis *laxiorem* an *ſtrictiorem* intenderit? Sic v. gr. in materiâ feudali vocabulum *heredis* denotabit maſculos, non quoscunque heredes allodiales, &c. *d*)

53. Ita cum dicitur, *Gallum ſubegiſſe provinciam, e)* apertum eſt, de homine quem loqui, non de ave. Ita ſi dixero: *hic liber meus eſt,* ſine dubio intelligetur, ejus dominium à me eſſe acquiſitum. At ſi quis de *ſuis capillis* loquatur, communiter denotabitur, non eſſe eos aliunde quæſitos, &c.

54. Ita in exemplo ſuprà adducto: *) Heres meus uxori meæ vaſorum argenteorum pondo centum, *quæ volet*, dato, ubi nimia verborum brevitas [quam uno verbo teſtator evitare potuiſſet: quæ volet *ipſe* vel *ipſa*] obſcuritatem pariebat, ſubſtrata materia & cauſa nempe *legati*, inter alia oſtendit, pro uxore, non pro herede eſſe pronunciandum.

55. Ita ſi voces *abundantes* **) ambiguitatem pariant, momentum afferet materia ſubſtrata. Unde putarem v. gr. ſi quis promiſerit *ſupellectilem*, & ſimul ſpecies quasdam recenſuerit, non tamen omnes, abſtrahendo à reliquis circumſtantiis, in promiſſione gratuitâ deberi ſaltem ſpecies expreſſas, in onerosâ etiam reliquas.

56. Cogitandum nunc erit ulterius de exemplis, in quibus ſermo *perplexus* aut *pugnans* ex hâc regulâ interpretationem conſequi poſſit, hæc enim quæ hactenus attulimus, ſpeciminis loco potuerunt ſufficere.

Xx 57. Affi-

ad §. *52.* d] Conf. §. 37.
ad §. *53.* e] *Aliud ſi dicam: Gallus ſubegit Gallinam.* Conf. §. 38.

ad 54. *] Conf. §. 39. Puf. §. 5.
ad §. *55.* **] Conf. §. 40.

57. Affinis huic primæ regulæ eſt, *f*) atque ſub eadem contineri videtur & alia, quam communiter Doctores ſeparatim tradunt, & ex conjunctis loco petitam aſſerunt: *In omni ſermone interpretando accuratè ad antecedentia & conſequentia eſſe attendendum, quibus interjecta attemperari & reſpondere præſumuntur.* Quorſum pertinet, quod Celſus inculcat: *Incivile eſſe, niſi totâ lege perſpectâ, una aliqua ejus particula propoſita, judicare vel reſpondere.* g)

58. Nam ideo potiſſimum contextus eſt conſiderandus, ut conſtet de materiâ ſubſtratâ.

59. Quodſi tamen accuratiùs eandem penſitemus, apparebit, *affinitatem* ſaltem aliquam inter conjecturam à ſubſtrata materia, & conjecturam à conjunctis loco deſumptam eſſe, non *idenditatem*, cùm regula de *ſubſtrata materia* locum habere poſſit, ubi nulla ſunt antecedentia vel conſequentia, & regula *de contextu* uſum ſuum exerere poſſit, etiam citra reſpectum ad ſubſtratam materiam, puta, cum ſenſus uterque vocis ambiguæ ad ſubſtratam materiam quadrat; vel de omni ſenſu dubitatur.

60. Prioris exemplum eſto, ſi dicam: *Gallus coquitur.* *h*) Poſterioris, ſi inſtrumentum v. g. ſuper ſtipulatione confectum referat; ſtipulatum eſſe Primum *frumentum* à Secundo, Secundum ſpopondiſſe: in præfatione verò faciat mentionem, de *decem modiis* inter contrahentes actum fuiſſe. *i*)

61. Quapropter 2. in genere ex loco de *conjunctis* iſta ſit regula: *Obſcuræ locutiones explicandæ ſunt ex ſermone ejusdem autoris alibi planè & perſpicuè expreſſo, ſive in eodem loco*, in antecedentibus puta & conſequentibus, [quæ propriè *conjuncta loco* vocantur,] *ſive in diverſis & alio tempore prolatis*; quæ appellantur *conjuncta origine.*

ad §. *57.* f] Puf. de O. H. I. 17. 7. ex Grotio. Rebh. th. 35.

g] l. 24. ff. de LL.

ad 60. h] *Notanter hoc exemplum elegi. Si enim dicas: Gallus volat, alas movet, deplumatur, dubium eſſet, annon ſub voce Galli intelligeres etiam hominem.*

i] Conf. l. 134. §. 1. de V. O. *Alios textus adducit Puf.* V. 12. §. 9.

gine. v. g. ſi in Teſtamento alicui *partem tertiam* ædium legaſſem, & in codicillis ſcriberem: Titio præter *partem* ædium do lego centum. *l*)

62. Et hujus regulæ uſum ſe diffundere arbitror in quodcunque obſcuritatis genus, ut etiam verba *obſoleta*, *nova*, *peregrina*, *perplexa*, *pugnantia* quandoque ex illâ exponi poſſint. Similiter judico de regulis ſequentibus, quod adeò ſemel monuiſſe ſufficiat.

63. 3. Ab *effectu* porrò regula deſumitur. *m*) *Verba ita explicanda erunt, ne nullus inde oriatur effectus, & negotium pereat, aut ne effectus cum abſurditate quadam ſit conjunctus, quod ſit, ſi expoſitio pugnet cum jure divino vel humano.*

64. Ita per cavillationem Athenienſes in fœdere promittentes, quod *agro Boeotorum* vellent cedere, negarunt poſtea agrum eſſe Boeotorum, quem ipſi cum exercitu inſiderent. Ita cum lex ſub gravi pœna prohiberet alteri *in platea ſanguinem elicere*, abſurdum fuiſſet, ſi ſecundum ejus verba barbitonſor, qui in platea alteri venam ſecuerat, fuiſſet punitus. *n*) Ex eâdem regulâ etiam erat definienda controverſia inter *Protagoram* & *Evathlum* pro Protagorâ. Huc quoque pertinet caſus de eo, qui *Cratinum* liberum eſſe volebat, cum ſolum haberet Cratiſtum.

65. 4. Magnum momentum etiam in interpretatione affert *perſonæ affectio*. Unde regula: *Verba obſcura ex affectione cujusque capiunt interpretationem.* Ita ſi quis *Titium* hæredem inſtituerit, inter plures Titios is hæres erit, quem conſtat à defuncto maximè dilectum fuiſſe. *o*)

ad §. 61. l] *Puf. de O. H. I. 17. 7. Rebh. d. §. 35.*

ad §. 63. m] Puf. V. 12. 8. Rebh. th. 34. 35. 38.

ad §. 64. n] Pufend. V. 12. 19. Conf. ſuprà §. 22.

ad §. 65. o] Rebhahn. th. 34. l. 168. §. 1. de R. I. l. 62. §. 1. de hered. inſtit. *Aliud exemplum* in l. 45. ſolut. matrim. *ubi expreſsè JCtus hanc regulam applicat.*

66. 5. Affinis præcedenti eſt conjectura, *p*) quæ ex *qualitate perſonarum* deſumitur: Nam *ſæpius verba dubia exponenda erunt ſecundum conditionem aut dignitatem perſonæ, quæ loquitur aut ad quam ſermo dirigitur.*

67. Ita ſi *ſtudioſus q*) alicui univerſas *chartas* reliquerit, libri debebantur, quamvis aliàs ſub chartarum nomine propriè libri non contineantur. Ita ſi quis *dotem* promiſerit, aut *alimenta* reliquerit alteri, determinanda erunt utrobique ſecundum conditionem & dignitatem perſonæ, cui relinqvuntur aut promittuntur.

68. 6. Sed potiſſimum conſiderari meretur *ratio* legis aut pacti. Hinc: *Illa interpretatio legis eſt ſequenda, quæ rationi legis congruit, & contrà rejicienda, quæ ab eadem diſcrepat. r*)

69. Cæterum ratio legis duplex potiſſimum eſt, una, quæ legislatorem impulit ad legem condendam, altera, quam per legem intendit.

70. Quemadmodum verò *intentio* legislatoris *occaſioni*, quæ eum ad legem condendam impulit, plerumque ſi non ſemper, ex adverſo oppoſita eſt; ita facile conſtat, ad *utramque* in præfatâ regulâ reſpici debere. *s*)

71. Ita cum agricolæ per exercitium judiciorum impedirentur in percipiendis agri fructibus, occaſionem id dedit Romanis ad *ferias meſſium* concedendas, eâ intentione, ut impedimenta hæc ceſſent.

72. Ita caritas annonæ & ejus timor principem quandoque impellit, ut *frumenti exportationem* prohibeat, quo illa annonæ caritas evitetur.

73. Ne-

---

ad §. 66. p] Rebh. th. 35.

ad §. 67. q] l. 52. §. 4. de Leg. 3.

ad §. 68. r] Puf. de O. H. §. 8. Rebh. th. 34. *Ita ſi princeps dixerit, ob caritatem annonæ prohibitam eſſe exportationem frumenti, ratio legis oſtendit, prohibitam eſſe non exportationem omnem, ſed exportationem vendendi cauſa factam.*

ad §. 70. s) *Hoc etiam putat Rebh. d. th. 34.*

73. Neque obſtat dictis, quod ſæpius lex applicari ſoleat ad iſtum caſum, ad quem cauſa impulſiva non quadrat. Ita feriæ meſſium etiam proſunt illis, qui nullos fructus agrorum percipiunt aut colligunt.

74. Meminiſſe enim debebis & in hâc & in reliquis regulis, nos tradere conjecturas voluntatis tacitæ, quæ ceſſant, quoties legis verba expreſſa aliud docent, ut in dictâ materiâ feriarum.

75. Quin etſi aliæ circumſtantiæ concurrant, quæ ſuadeant præter intentionem aut occaſionem legiſlatoris eſſe interpretationem faciendam, fortè ut evitetur multiplicatio litium, vel quæ poſſunt eſſe ſimiles, nec illæ ſunt omittendæ. Conjectura enim cum conjectura conferenda eſt.

76. Ita quaſi uſusfructus inventus erat, ne legata corruerent, poſteàquam tamen inventus erat, non malè ſentiunt, qui arbitrantur, eundem etiam per pacta inter vivos poſſe conſtitui.

77. Simul tamen illud patet, quod dum in legibus Romanis ut regula inculcatur, falſam cauſam legatis adjectam, non vitiare legatum, *t)* & tamen non deſunt quidem caſus, in quibus eædem leges vitiari legatum per falſam cauſam admiſerunt, non eruditè ad tollendam hanc apparentem repugnantiam, vel potiùs ad oſtendendam inter iſta duo differentiam, à communi Dd. ſcholâ proferatur diſtinctio inter falſam cauſam impulſivam & finalem, quaſi non illa ſed hæc legatis noceat; ſed longè alias explicationis rationes hic eſſe afferendas. *u)*

78. Ita v. gr. ſi dixerit teſtator: Titio, *quia negotia mea curavit*, do lego centum. Finge falſam cauſam fuiſſe. Sed quid ope diſtinctionis iſtius definies? Utrum valebit legatum an minus? Nam ſi vera fuiſſet cauſa; geſtio negotii erat cauſa impulſiva, remuneratio iſtius cauſa finalis. Et ita in ſimilibus caſibus duplex hoc cauſarum genus concurret.

Xx 3 79. Non

ad §. 77. t) Vide §. 31. Inſt. de leg. ibique Vinnium in notis, ut & Noricum in addit.

u) *Scilicet in legatis cauſas appoſitas plerumque non eſſe veras, ſed prætextus, ſaltem, niſi circumſtantiæ oſtendant, teſtatorem eas ut veras reſpexiſſe.*

79. Non confundendæ tamen ſunt cum rationibus iſtis duabus legum vel pactorum, *rationes*, quibus utuntur JCti in demonſtratione concluſionum ſpecialium ex legibus generalioribus, e. g. dum affertur ratio, *x*) cur partus ancillæ non ſit in fructu, quia fructus omnes hominum gratia conditi ſint, vel, ut alibi rectius & magis prudenter, qvia ancillæ non ideò comparantur ut pariant. &c.

80. Nam 1. jam agimus de ratione legis aut pacti *interpretandi*, non de ratione *interpretationis* jam factæ. 2. quærimus de interpretatione, qvæ nititur argumentis *topicis* & probabilibus, non de interpretatione quaſi *demonſtrativa*, ex axiomate generali, (v. g. quod uſusfructus eum in finem conſtituatur, ut uſufructuarius omnes fructus, cujus gratiâ res comparari ſolet, percipiat) concluſiones particulares deducente.

81. Quod ſi igitur ratio legis aut pacti ipſi pacto vel legi fuerit *inſerta*, tum interpretatio non adeò erit difficilis. Sed ſæpius *latet* eadem, unde novis conjecturis erit opus ad eliciendam rationem, antequam interpretatio ſecundum eandem fieri poſſit.

82. Qvæ qvidem regulis vel ideò non videntur commodè inculcari poſſe, quoniam ob circumſtantiarum hic occurrentium infinitam varietatem, & ipſarum qvoqve infinitia eſt variatio. *y)*

83. Unde ad earum felicem indagationem inſignis reqviritur *prudentia Politica*, qvantum ad legum & pactorum publicorum interpretationem attinet, qvantum verò ad pacta privatorum, eximia *prudentia œconomica*, ac ſi ita loqvi licet, *mercatoria*, in interprete reqviritur, qvæ non in Academiis & Scholis, ſed in converſatione politica atqve familiari cum aliis in eo genere Prudentibus acqviri poteſt.

84. Magnum qvoqve præſidium potiſſimum in pactorum qva

ad §. 79. x) §. 37. Inſt. de R. D. ubi Vinnius in notis. *Uſus hujus obſervationis: A ratione legis vel pacti non debemus in interpretatione recedere: A ratione Interpretum & JCtorum poſſumus recedere, ſi ſint inepta.*

ad §. 82. y) Conf. Rebh. th. 34. in fine.

quia publicorum, qvà privatorum interpretatione afferet eruditio ex lectione diligenti *hiſtoriarum* comparata, tum notitia peculiaris eorum, qvæ pacta aut fœdera anteceſſerunt. Unde paciſcentium, qvi bonâ fide v. g. ad fœdera pacifica accedunt, omnino intereſt, acta pacificationis publicè nota facere. *z*)

85. Sufficere hæc poſſunt de *interpretatione declarativa.* Non enim planè negligendæ ſunt reliqvæ duæ interpretationis ſpecies, *a*) *extenſiva* puta & *reſtrictiva*, in qvibus qvantũ ad extenſivam, uti priores qvinqve, quas dedimus, interpretationis declarativæ regulæ, non ita frequenter fortè occurrent; *b*) ita regula modo expoſita de legis ratione, tribus iſtis interpretationis generibus ſatis evidenter eſt communis.

86. Quodſi enim de verborum obſcuritate quâcunque tollendâ agatur, tum in dubio is vocabuli vel phraſeos obſcuræ ſenſus erit retinendus, qui maximè rationi legis congruit. Quod vel maximè tum uſum habet, *ſi duplex* vocis ſenſus ſit, laxior alter, alter ſtrictior. Hinc v. g. ſi Princeps *frumenti* exportationem prohibuerit, ſub voce frumenti vel univerſæ ſpecies frumentariæ, vel ſaltem triticum aut aliud genus comprehendetur, prout nempe in omnibus aut in quibusdam ſaltem annonæ caritas timetur, quæ Principem ad legem condendam impulerat.

87. Quodſi verò verba legis vel pacti *perſpicua* ſint, nec ambiguitate laborent, tunc ſœpius ſpecies emergunt ſub legum verbis vel comprehenſæ vel minus, de quibus tamen non ſine causâ dubitatur, an ad eas lex applicari debeat, an non?

88. Atque hic ferè unicè ad *rationem* legis erit recurrendum. Adeoque interpretatio extenſiva maximam partem iſto nititur cano-

ad §. *84.* z) *Unde inſtrumentum Pacis Monaſterienſe & Neomagienſe magnam lucem accipit ex actis præcedentibus & Hiſtoria.*

ad §. *85.* a) *vide ſupra* §. 9, 10.

b) *Mutavi hic quædam, quæ aliter poſita erant in prima editione, ubi nimis adhuc uſum triplicis interpretationis in regulis ipſis quæſiveram. Ad* §. *verò ſequentem ad neceſſarium mentis meæ intellectum quædam initio addidi, incuria typographi in prima editione omiſſa.*

canone: c) *Ubi eadem eſt ratio, ibi eadem eſt juris diſpoſitio.* Vel: *Identitas rationis facit, ut lex & pactum applicari debeant ad caſum ſimiles ſub verbis eorundem non comprehenſos.*

89. *Eadem* verò debet eſſe ratio, non ſaltem *ſimilis*, etſi caſus emergentes relati ad verba legis caſibus ſub lege comprehenſis ſint ſaltem ſimiles, non iidem. *d*)

90. Cum verò ſæpius obveniant occaſiones *una plures* ad legem ferendam, & ſecundum tradita etiam Philoſophorum unius rei plures poſſint eſſe fines, quorum ſinguli vel ſunt æquè *principales*, vel unus *primarius*, reliqui ſecundarii, inde non in univerſum neceſſe eſt, ut ratio legis, ſecundum quam fit extenſio, ſit unica. *e*)

91. Sed hæc obſervatio tum ſaltem locum habebit, ubi *unum* tantum finem intendit legislator.

92. Quod ſi *plures* ſint rationes unius legis, tunc ſi iſtæ ſint æquè *principales*, ſequitur, omnes quoque in extenſione conjungendas, ne committatur aliàs fallacia diviſionis, non aliter ac in rebus naturalibus, ubi neceſſe eſt, ut omnes cauſæ concurrant, ſi effectus produci debet.

93. Quodſi verò ex iſtis una ſit *potiſſima*, putarem ſufficere, ſi modo iſta ad caſum ſimilem quadret.

94. Uno verbo: Cauſa ad quam fit extenſio, debet eſſe *efficax*, eademque conſiderata eſſe à legislatore in ſuâ generalitate, ita ut eandem ad præſentem quoque caſum voluiſſet applicare, ſi quidem eum prævidiſſet, aut de eo cogitaſſet; idque quia alioquin lex fuiſſet inutilis aut iniqua.

95. Ita ſi lex *aratrum* accipere pignori prohibeat, neque licebit vomerem accipere, ſi jubeat eum qui, *patrem* interfecit, culeo inſui, inſuendus & qui matrem interfecit; ex *domo* in jus educere ſi non licet, non licebit etiam ex tabernaculis. Sic ſi pactum ſit

ad §. *88.* c) Puf. V. 12. 17.

ad §. *89.* d) *e. g. Frumenti exportatio eſt prohibita ob caritatem annonæ. Jam exportat quis farinam.*

ad §. *90.* e) *Quod poſt Grotium vult Dn. Puf. d. l.*

ſit inter vicinos populos, ne intrà certum ſpacium liceat locum *muris* cingere, neque terreo aggere cingi poterit, ſi prohibitionis ratio fuerit, ne iſte locus ad vim prohibendam fieret idoneus. Sic ſi aliquis in teſtamento caveat: Titius heres eſto, ſi poſthumus meus [quem utique expectabat] ſit *mortuus*; etiam hoc caſu Titius heres erit, ſi contingat illi teſtatori mortuo nullum poſthumum naſci.

96. Pertinet huc elegans caſus à Luciano propoſitus. Lex eſt: *Tyrannicida præmio afficiatur.* Eſt qui in arcem deſcenderit, ut tyrannum necaret; Aſt tyrannum non reperit, ſed filium ejus, quem etiam interemit, relicto in vulnere gladio. Adveniens mox tyrannus ut filium vidit occiſum, præ dolore animi eodem ſe gladio interfecit. Petit itaque is, qui filium tyranni ſuſtulerat, præmium, tanquam tyrannicida.

97. Atque hic quidem non contemnendo artificio præmium petentis partes defendit *Lucianus*, *f)* potiſſimum ex eo, quod communiter eadem ſit ratio illius qui interfecit, & qui mortis cauſam præbuit.

98. Sed nec etiam quicquam omiſit, quod ad oſtendendam petiti illius iniquitatem facit, *Eraſmus Roterodamus* aliâ Oratione pro adversâ parte conſcriptâ, non ita conciſâ quidem ut Luciani, ſed ubi facile tædium ex prolixitate oriundum compenſare poſſit erudita variarum bonæ interpretationis regularum ad præſens negotium applicandarum expoſitio.

99. Cujus adeò opinio magis placet, potiſſimum quòd fuſius oſtenderit, factum id prætenſi tyrannicidæ nullo modo pro tali eſſe habendum, quod veram & moralem interfectionis cauſam morti tyranni præbuerit. *g)*

ad §. *97.* f) *Et cum hoc Dn. Puf.* d. §. 17. *Lucianus inter alia urget, duplex præmium deberi tyrannicidæ, quoniam duos tyrannos interfeciſſet,*

ad §. *99.* g) *Nam erat ſaltem cauſa per accidens. Et potuiſſet tyrannus ſe non interimere, ſed necem filii cum periculo totius civitatis graviter vindicare. Deinde cum tyranni*

100. Vides verò ex adductis exemplis, quod interpretatio extenſiva locum habeat in legibus tam *affirmativis* quam *negativis*: In *his* vero inſignem affert uſum circa diluendas quasvis *cavillationes* ac reprimendas *fraudes*, quæ à malè feriatis hominibus excogitari ſolent eludendis legibus.

101. Quare non malè JCtus iſtam inter hæc duo ponit differentiam, *h*) quòd contra legem faciat, qui facit id, quod verbis legis [rationi videlicet ejusdem correſpondentibus] adverſum eſt, in fraudem legis vero, qui ſalvis legis verbis committit ea, quæ cum intentione legislatoris pugnant.

102. Communiter vero ejusmodi *fraudis quatuor ſpecies* faciunt Dd. *i*) Primam, quæ fit commutatione *rerum*, ut ſi lex prohibet *pecuniam* mutuò dare filiofamilias, fœnerator vero det mutuo frumentum, vinum, &c. item ſi princeps vetet *frumentum* exportari aut *lanam*, & quis farinam vel oves exportet: ſecundam, quæ fit commutatione *perſonarum*, ut cum *conjuges*, qui invicem donare nequeunt, alias perſonas quæ donent, ſubſtituant; tertiam commutatione *contractuum*, ut ſi iidem conjuges res pretioſas *uno nummo* ſibi vendant invicem, ſi fœnerator filiofamilias mutuo dandi gratia res quasdam *vendat*: quartam denique commutato *modo* contrahendi, ut ſi mulier, quæ *fidejubendo* non obligatur, animo intercedendi pro altero mutuum ipſa contrahat; quanquam hæc ſpecies parum differat à tertiâ, & cogitandum ſit ulterius, annon plures modi, quibus quid in fraudem legis committitur, reperiri poſſint.

103.

ranni filium interfecit, non potuit probabiliter habuiſſe intentionem tyrannum interficiendi, ſed ſaltem dolore aliquo ipſum afficiendi, ſi non planè præ timore id fecit, ne filius ipſum Patri detegeret. At præcisè Tyrannicidam præmio afficere volebant leges. Denique lex volebat forte factum præmio afficere, hoc factum erit timidum.

ad §. *101.* h) l. 29. 30. de LL. Puf. §. 18.

ad §. *102.* i) Puf. d. l. Ziegl. ad Grot. p. 392. *Exempla plura, ubi quid fit in fraudem legis, vide ap. Puf.* d. §. 18. *Talis cavillator depingitur in fabula Ulenſpigelii.*

103. Interpretationem *reſtrictivam*, quæ adhuc reſtat, *Grotius* petendam eſſe ait *l*) ex defectu voluntatis originario, aut ex caſus emergentis cum voluntate repugnantia. *Prius* fieri vult ex alio aliquo ſigno voluntatis, ſi nimirum verba alio loco poſita cum præſenti lege aut pacto per incidentem caſum peculiarem pugnare videntur, &c.

104. Hic uti in concluſionibus ipſis non adeo multum diſſidemus; ita videtur methodus & connexionis ratio non ſaltem aliquatenus eſſe obſcurior, verum & certo reſpectu perplexitatem *m*) inferre. Cum enim, ut reliqua mittam, omnis interpretatio debeat fieri ſecundum probabilem voluntatem ejus qui locutus eſt, neq; tamen eam, quam unquam antea habuit, aut poſt ſermonem fortè habiturus eſt, ſane ſuâ ſponte fluere videtur, quòd reſtrictiva ſemper ſe fundare debeat in defectu voluntatis originario, nunquam ex caſus emergentis [ſubſequenti aliqua] cum voluntate repugnantia, defectui originario voluntatis oppoſita.

105. Rurſus cum reſtrictiva interpretatio ferè intendat, legislatorem plus locutum eſſe quam ſenſerit, & de caſu, de quo ſermo eſt, tum non cogitaſſe, adeoque ita ſemper præſupponat caſum emergentem voluntati loquentis repugnantem, non video iterum, quomodo defectus voluntatis originarius repugnantiæ caſus emergentis queat opponi. Tentabimus itaque, annon res ipſa commodius hoc modo poſſit proferri.

106. Extenſiva interpretatio ferè *unicè* ad rationem legis vel pacti reſpicit; At reſtrictiva etiam *reliquas regulas* interpretationis declarativæ admittit. Unde 1. quæ ſupra *n*) diximus de *ſubſtratâ materiâ*, hic quoque locum habent, utpote quæ ſemper intelligenda eſt obverſari animo loquentis, etſi verba videantur latius patere.

ad §. *103.* l) *Et ex eo retinet Pufend.* de O. H. l. 1. c. ult. §. 11. ſeqq.

ad §. *104.* m) *i. e. contradictionē.*

ad §. *106.* n) §. 48. ſeqq. Puf. V. 12. 19. in fine.

107. Ita ſi feudum ſit conceſſum alicui pro ſe & *deſcendentibus maſculis*, non intelliguntur nepotes ex filia, quia natura ejusmodi feudi repugnat, quæ fœminas & deſcendentes ex iis planè excludit.

108. Ita cum patronus prohibetur adigere libertum *jurejurando* ne uxorem ducat, materia ſubſtrata oſtendit, intelligendam eſſe legem de liberto, qui liberos tollere poteſt, neque puniri patronum, qui à liberto caſtrato juramentum exegerit. *o)*

109. Deinde 2. quod ſupra *p*) notavimus, non ita interpretanda eſſe verba, ut nullus, aut abſurdus vel iniquus *effectus* ſequatur, etiam in reſtrictivâ interpretatione uſum ſuum exerit. Nam nemo mentis compos abſurda velle credendus eſt.

110. Ita ſi lex ſit: *Vir fortis, quæ poſtulet, habeto*, & unus qui fortia facta perpetravit, poſtulaverit agrum concivis ſui, hic vero poſt aliquod tempus in præmium fortitudinis agrum ſuum à priore repetat, vitatio abſurditatis ſuadet, ut lex explicetur, ne viris fortibus ſua præmia iterum eripiantur. *q*)

111. Inde decidenda etiam controverſia inter *Protagoram* & *Evathlum*, ut hic, ſi à judicibus ad ſolvendam mercedem fuiſſet condemnatus, haud quicquam ſe exceptione pacti tueri potuiſſet; quo conventum erat, ut magiſtro merces non debeatur, quousque diſcipulus cauſam non obtinuerit, cum abſurdum ſit, aliquem ſuo pacto hoc egiſſe, ut illud ipſum obſtet, quò minus obtineri poſſit, quod ex eodem debeatur.

112. Pertinet huc interpretatio legis *ſecundum æquitatem*, *r*) quæ eſt correctio ejus, in quo lex deficit ob univerſalitatem, ubi nempe ex naturali ratione oſtenditur, caſum quendam peculiarem ſub univerſali lege non comprehendi, eò quòd alias, & ſi literam legis præcisè quis ſequatur, orietur inde aliquid legibus naturali-

ad §. *108.* o) l. 6. §. 2. de jure patron. Puf. d. l.

ad §. *109.* p) §. 63. Pufend. d. §. 19, initio.

ad §. *110.* q) *Quia aliàs effectus legis eſſet fruſtraneus.*

ad §. *112.* r) Puf. V. 12. 21.

turalibus & divinis repugnans, quod meritò pro abſurdo habetur, cum ad talia nemo poſſit obligari.

113. Ita ſi lex jubeat peregrinum, qui *mœnia adſcenderit*, s) capite plecti; & peregrinus in obſidione muros aſcenderit & hoſtem ſubeuntem ſcalis dejecerit, aut ſi lex pœnâ capitali *mulieres à certo quodam loco* arceat, eædemque tempore oborti incendii, ejus extinguendi gratiâ, locum iſtum ingrediantur, ceſſabit utrobique pœna, quia lex naturæ dictitat, beneficium præmium mereri, non pœnam.

114. Eò refert etiam Grotius, t) ſi verba ſequi non quidem per ſe & omninò illicitum ſit, ſed æquè rem æſtimanti *nimis grave* & *intolerabile*; ſive abſolutè ſpectatâ conditione humanæ naturæ, ſive comparando perſonam & rem de quâ agitur, cum ipſo fine actûs.

115. Sic qui rem *ad dies aliquot* commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, ſi ipſe valde egeat. Sic qui *auxilium* fœderato promiſit, excuſabitur, quamdiu ipſe domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et conceſſio *immunitatis vectigalium* & tributorum intelligetur de quotidianis anniverſariis, non de iis, quæ ſumma neceſſitas exigit, & quibus carere Reſp. non poteſt.

116. Sed putarem has concluſiones magis perſpicuè deduci ex regula de *materia ſubſtrata*. Sane ipſe Grotius earum rationem in eo quærit, quod actuum beneficorum ea ſit natura, ut non credendus ſit quisquam ad magnum ſuum incommodum ſe voluiſſe obligare.

117. Commodius forte ad præſens punctum referri poſſet, ſi *verba alio loco poſita* cum præſenti lege aut pacto, non quidem directè pugnant, ſed propter certam temporis circumſtantiam hic & nunc ſimul obſervari nequeunt, tunc enim neceſſe erit, ut

 una

ad §. 113. s) Puf. §. 6. deducit ex defectu rationis. Alia exempla vide apud Grotium II. 16. 26. *Ita gladius depoſitus non reddendus furenti, aut non Domino, ſi Dominus concurrat.*

ad §. *114.* t) Grotius d. l. §. 27. Puf. §. 22.

una in favorem alterius reſtringatur, ne aliàs neutra habeat effectum, quod *abſurdum* foret. *u*)

118. Sed quænam ex iſtis duabus tunc cedere debeat alteri, quæſtio eſt. *x*) In genere *y*) videtur ea norma obſervanda, quoniam leges libertatem humanam reſtringunt, & una tamen magis alterâ, *ut iſta lex quæ arctius ligat voluntatem hominis, præferatur iſti, quæ vinculum laxius imponit.*

119. Referri poſſunt eò regulæ ſpeciales hâc parte â Dd. traditæ. 1. *Permiſſio cedit ei quod jubetur & vetatur. z)* Ratio eſt evidens, quia quod permittitur, planè non vincit libertatem, adeoque, ut jam ab initio notavimus, permisſio propriè non eſt effectus legis.

120. Ita ſi lege diſpoſitum ſit: *Concubinam habere cuivis civi Romano liberum eſto*, & aliâ lege ita ſit conſtitutum: *Mulierem in caſtris miles non habeto*, apparet, ad militem non pertinere licentiam legis prioris.

121. 2. *Quod jubetur, cedit ei quod vetatur. a*) Nam arctius limitatur libertas hominis per negativa præcepta, quàm per affirmativa, ut ſuprà jam demonſtravimus, quoniam videlicet negativa ſemper omitti poſſunt, at affirmativa certis temporibus in actum qveunt deduci.

122. Ita præpoſterum genus pietatis *corium furari*, & calceos pauperibus *eleemoſynæ* loco dare; qvanqvam hoc exemplum magis pertineat ad regulam ſeqventem qvartam. Magis accommodum erit exemplum, ſi paululum immutes: Non licet furari, ut creditori tuo ſolvas.

123.

ad §. *117.* u) Conf. §. 44. & 109. Grot. II. 16. 28. ſeqq. Puf. V. 12. 23.

ad §. *118.* x) *Tractat hanc materiam Grotius* II. 16. 29. *ex Cicerone, cujus locum tradit Pufend.* V. 12. 23. *ubi & regulas Grotii ſupplet.*

y) *Hunc canonem generalem omittit Grotius & Dn. Pufend. Deſumitur autem ex definitione legis.*

ad §. *119.* z) *Hic comparatur id quod non eſt lex cum lege.* Ziegl. ad Grot. p. 395.

ad §. *121.* a) *Hic comparatur lex affirmativa cum negativa.*

123. Qvod loco rationis in præcedenti regulâ attulimus, etiam alibi qvam in concurſu negativi præcepti cum affirmativo poteſt uſum habere. Unde 3. *qvod faciendum eſt certo tempore, præfertur ei, qvod qvovis tempore fieri poteſt. b)*

124. Ita *ſanctificatio Sabbathi* præferenda officiis qvotidianis. Ratio eſt iterum ea, qvod præceptum ad certum tempus reſpiciens illo tempore magis ſtringat libertatem qvàm alterum.

125. Quod ſi verò duæ præſtationes certo temporis articulo collidantur, ut vel utraque in iſto tempore ſit obeunda, vel neutra commodè differri poſſit, tum 4. *Obligatio imperfecta cedit obligationi perfectæ. c.)* Cum enim in perfectâ ſit major obligationis gradus, magis qvoqve eadem libertatem noſtram vincire cenſetur.

126. Ita *ſolutio debitorum* præferenda dationi eleemoſynarum.

127. Qvodſi utraqve obligatio ſit perfecta, 5. *Obligatio antiqvior præferenda noviori*; cum per antiqviorem libertas mea jam fuerit reſtricta tempore novæ obligationis. Ita debitum antiqvius prius erit ſolvendum.

128. Niſi fortè uni obligationi perfectæ adhæreat obligatio alia ex alio capite imperfecta, etiam intuitu ejus, cui ſum obligatus, nam tunc 6. *Obligatio duplex vincit ſimplicem etiam antiqviorem*, propter regulam qvæ eſt in ore omnium, qvod duplex vinculum fortius liget. *d)*

129. Ita *debitum novius* prius ſolvendum homini *egeno*, qvàm aliud etiam antiqvius diviti.

130. Quodſi

ad §. 123. b) *Hic comparatur una ſpecies legis affirmativæ cum altera. Et ſeparat hoc à priori Dn. Puf. p. 735. Grotius vero conjunctim tradit.*

ad §. 125. c) *Hoc iterum ſpecialius priori, ut & ſequentia. Præcepta tamen hujus §. ut & §.* 127. & 128.

ad §. 128. d) *Ita pauperi quamvis poſteriori debitori magis teneor ſolvere quàm diviti anteriori, quia dives ipſe eſt obligatus, ut pauperi det eleemoſynas.*

130. Qvodſi vero utraqve obligatio ſit imperfecta, tum 7. *Lex beneficentiæ cedet legi gratitudinis, e)* qvoniam ut ſupra diximus, ad gratitudinem qvis præter legem communem humanitatis exhibendæ, etiam ex accepto beneficio tenetur, adeoqve iterum hic eſt duplex vinculum.

131. Ita ſi concurrat Patronus egenus cum paupere etiam cognato, hic Patrono erit poſtponendus.

132. Modo tamen uterqve egenus ſit. Nam ſi dives Patronus à me donum, pauper alius eleemoſynam deſiderat, pauper Patrono erit præferendus, qvia qvo major eſt indigentia in eo, qvi officia humanitatis à me poſtulat, eò magis qvoq;, ut ſuperius diximus, obligatio mea accedit ad perfectam; igitur tum recurrendum erit ad regulam qvartam.

133. Unde facile conſtat, quid in concurſu patris & filii, quorum uterque alimenta à me poſtulat, dicendum ſit. Ita enim arbitror: Quamdiu filius nondum eſt educatus, præferendus erit patri, quia ipſi perfectè obligor, patri imperfectè. Sin jam ex poteſtate dimiſſus, patri erit poſtponendus, quia pater gratitudinem poſtulat. &c.

134. Si autem plures qui me beneficio non affecerunt, à me beneficium deſiderent, tum 8. *Quò arctiori vinculo aliqua perſona nobis conjungitur, eò præſtationes, quæ ipſi debentur, aliis præponderant. f)* Ratio jam iterum latet in theſi. Ita uxor præferenda fratri, frater patruo. &c.

135. In univerſum tamen, quæ hactenus traditæ ſunt regulæ, videntur limitationem accipere à ſequentibus: 9. *Inter leges quæ à poteſtatibus ſubordinatis proficiſcuntur, lex inferioris poteſtatis cedit legi ſuperioris. Ubi utriqve ſimul ſatisfieri nequit. g)* Inde Deo oportet magis obedire quam hominibus. Et juſſa regum juſſis patrum familias præponderant.

136.

ad §. *129.* e) Puf. p. 737. reg. 8.
ad §. *134.* f) Puf. d. l. n. 11. *ubi citat textus ſcripturæ.*

ad §. *135.* g) Puf. p. 737. n. 9. *Regulæ priores deſumtæ ab objecto, hæ à cauſa efficiente.*

136. 10. *Inter conventiones legesque cætera æquales peculiaris præfertur generaliori & quæ propius ad rem accedit.* Nam generalia per ſpecialia ad certi quid determinantur.

137. 11. *Prout cujusque legis materia aliam nobilitate, utilitate aut neceſſitate ſuperat, ita regulariter una alteri præponderat. h)* Nam inferiori obligationi velut hæc exceptio intelligitur addita, ut præſtetur, ſi per majoris momenti obligationem fieri queat.

138. Ita ſi lex una ſit, *ne quis die feriato cum armis in publico verſetur*, altera; *ne quis ſigno audito tumultus indice domi ſe contineat, ſed cum armis magiſtratui in foro præſto ſit*, & tumultus die feriato oriatur, dicendum erit, poſteriorem legem habere ſe inſtar exceptionis in ordine ad priorem, hoc modo: ne quis die feriato cum armis in publico verſetur, niſi tumultûs causâ â magiſtratu evocetur. *i*)

139. Plura ejusmodi axiomata ſuppeditantur à Grotio, non ita aperta tamen, ſed de quibus dubitare non ſine ratione liceat. Tale eſt illud: *l*) *Ut in prohibitionibus, illa quæ pœnam adjunctam habet, ei, quæ pœnâ vacat, &, quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem, præferatur.*

140. Quemadmodum enim prohibitio ſine ullâ pœnâ nullius videtur momenti, *m*) ita regula, quòd ex duobus malis minus ſit eligendum, in malis moralibus non procedit.

141. Ita quod addit Grotius: *n*) *Juratum pactum ſi concurrat cum alio, cui abeſt jurisjurandi religio, huic præferendum eſſe,* fluit ex iſtâ hypotheſi, quod Grotius arbitratur, jusjurandum

Zz novam

ad §. 137. h) *Quoad 10. & 11. regulam confer Puf.* ibid. n. 4. 5. & 10.

ad §. 138. i) *Alia exempla repete ex ſuprà dictis* §. 43.

ad §. 139. l) Grot. II. 16. 29.

ad §. 140. m) Puf. p. 736

ad §. 141. n) d. §. 29. *Sed exemplum, quod in notis ibidem adducit, planè nihil probat. Addit equidem Puf.* d. p. 736. *iſtam limitationem, niſi pacto jurato injuratum tanquam exceptio & limitatio ſit inſertum. Sed hoc non intelligo, & exemplum deſidero.*

novam obligationem promiſſo ſuperaddere, cujus contrarium jam ſuprà demonſtravimus.

142. Denique dum concludit: *Id quod poſtremo dictum eſt, debere vincere*, non tam ad interpretationem reſtrictivam pertinet, & caſum, ubi duæ leges apparenter colliduntur, ſed ubi omnis interpretatio ceſſat, & vera ſubeſt antinomia.

143. Sufficiant hæc ad oſtendendum uſum regulæ de vitandâ abſurditate ac iniquitate in reſtrictivâ interpretatione. *o*) III. denique *ratio legis* maximopere ad reſtringenda verba legis generalia momentum affert. Unde axioma vulgatum: *Ceſſante ratione, ceſſat ipſa legis diſpoſitio.*

144. Uti verò ſuprà *p*) quoad interpretationem extenſivam fecimus, ita & hic quoque diſtinguendum erit, utrum unica fuerit ratio legis vel pacti, an plures: *Si unica*, tum ſi ea ceſſet, reſtringendam etiam eſſe legem, nulla reſtat dubitatio.

145. Verum ubi legis *plures* fuerint rationes, non ſtatim unâ earum ceſſante, reliquæ expirant aut minus validæ ſunt ad ſuſtinendam legis efficaciam: interdum tamen *unicâ* ſaltem deficiente ratione reſtrictio procedit. *q*)

146. Nimirum ſi lex aut pactum plures habeat rationes *æquè principales*, *r*) ſufficiet ad reſtrictionem, ſi vel una earum deficiat.

147. Unde faciliùs poſſunt emergere caſus, in quibus recta ratio ſvadeat interpretationem coarctari, quàm extendi. Scilicet ut in omnibus rebus ut effectus non ſequatur, ſatis eſt unam cauſarum deeſſe; ſed ut naſcatur, omnes convenire oportet, ita in actibus obligationem producentibus ut interpretatio reſtringatur, ſatis eſt, unam cauſam deficere, ſed ut extendatur, omnes congruere neceſſe eſt. *s*)

148. Sed

ad §. 143. o) vid. §. 109. Adde Pufe nd. §. 10. 17. 19. 20.

ad §. 144. p) §. 90. ſeq.

ad §. 145. q) Puf. §. 10. *ubi tamen hac ultima omiſit, ut & rationem diſparitatis inter hæc duo.*

ad §. 146. r) Conf. §. 92.

ad §. 147. s) *Poterit declarari exemplo pulchritudinis, lineæ rectæ &c.* Conf. ſuprà §. 92. Puf. §. 17.

148. Sed ſi ex pluribus rationibus una ſit *principalis*, reliquæ *ſecundariæ, illâ* modo ceſſante non abſtinebit â coarctatione interpres, etiamſi ex his aliquæ ad caſum obvenientem queant applicari. Sed harum una ceſſante non locum habebit interpretatio reſtrictiva, ſi modo principalis applicari poſſit.

149. Exemplum interpretationis reſtrictivæ ob rationem deficientem dabit ſpecies iſta. Lex eſt; *qui propter tempeſtatem navim reliquerunt, omnia perdant; eorum navis cæteraque ſint, qui in navi remanſerint.* Magnitudine tempeſtatis omnes perterriti navem reliquerunt, & in ſcapham conſcenderunt præter unum ægrotum, qui propter morbum exire & fugere non potuit. Caſu navis in portum incolumis delata eſt. Illam ægrotus poſſidet. Navim petit, cujus fuerat.

150. Hic ſane *ratio legis* fuit, ut qui ob navim ſervandam vitam ſuam periculo expoſuit, aliquo præmio gaudeat. Quod ægrotus hic prætendere non poteſt, qui neque eo fine in navi remanſit, neque ad eam ſervandam quicquam contulit.

151. Notandæ tamen ſunt limitationes quædam regulæ noſtræ. 1. Accidere ſæpius, ut legis alicujus ratio ſit non ſolum *ignota*, ſed & talis, ut generalis aliqua æquitatis regula *aliud ſvadere* videatur. Si tamen voluntas ſuperioris hâc parte ſe perſpicuè determinaverit, ſubjectis meritò pro ratione eſſe jubetur, & ad producendam obligationem ſufficiet, donec ipſe Princeps, cui hoc ſoli relinquendum eſt, ex æquitate legem correxerit. *t*)

152. 2. Valebit regula noſtra tum demum, ſi ratio ejus ceſſet *in univerſum*, hoc eſt, in aliis caſibus ſimilibus ſæpiùs evenientibus, non ſi in caſibus certis rariſſimè contingentibus.

153. E.g. Lex eſt: *Impubes ne faciat teſtamentum*; Ratio, quia nullum eſt ejus animi judicium. Datur impubes, cui eſt prudentia ante pilos: Quæritur, an poſſit teſtari? non poteſt. *u*)

 154. A-

ad §. *151.* t) Puf. §. 10. Huber. poſit. ad Pand. tit. de LL. n. 12. 13. *Huc pertinet exemplum de non manu mittendo ſervo uxoris adulterii ſuſpectæ, etiamſi longè abfuerit.*

u) Hub. d. l. §. 14. & 15. Conf. omninò Grotium l. 3. 5. ſect. 3.

154. Aliud: lex eſt; *ne bona minorum alienentur abſque neceſſitate*, idque commodo illorum conſtitutum eſt, ne rebus ſuis temerè ſpolientur. Datur caſus, quo ſit utile minori rem alienare citra neceſſitatem: quæritur, an id liceat judici? Non licet.

155. *Magnam* affinitatem cum præcedente obſervatione habet x) 3. Quod non ſufficiat, ſi ratio legis, quoad *actum* ceſſaverit, ſed ſatis ſit ad interpretationem reſtrictivam impediendam, ſi non deficiat quoad *potentiam*.

156. Senſus eſt: Lex vel conventio, in quâ legislator vel paciſcentes reſpexerunt rationem aliquam, puta ut periculum aut incommodum evitarent, non ſolum in iis caſibus valet, quando iſtud revera eſt ſecuturum; ſed in illis qvoqve, ex quibus probabiliter aut ſalten non adeò difficulter exiſtere poſſe creditur.

157. Ita ſi lex ſit; *ne qvis noctu cum facibus per plateas ambulet*, non excuſatur quis, ſi dicat, ſe ita circumſpectè iis uti, ut nemini damnum inde proveniat.

158. Ita ſi inter duos populos fœdere cautum ſit, *ne exercitus aut claſſis intra certum locum deducatur*, licet ratio conventionis fuerit, ut ne inde damnum actu alicui inferretur, haud quicquam tamen licebit exercitum aut claſſem eò deducere, utut animus nocendi abfuerit. Nam ſufficit, qvòd alteri facilè noxa qveat inferri ab eo, qvi intra illum locum verſatur.

159. Penè obliti fuiſſemus regulæ, qvæ & uſitatiſſima eſt, & communiter ambitu ſuo ampliſſima eſſe creditur, ut in omni interpretationis ſpecie ſibi locum vindicet, qvæ nimirum in diviſione materiæ, prout hæc vel favorabilis eſt, vel odioſa, nititur.

160. Qvippe qvod interpretationem *declarativam* concernit, nihil notius eſt, qvàm qvòd dici ſoleat: *Favorabilia eſſe latius, odioſa ſtrictius interpretanda*. y)

161. A qvo alterum parum differt: *Favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda*; niſi qvòd hoc magis ad interpretationem *extenſivam* & *reſtrictivam* reſpiciat.

162. Sed

ad §. 155. x) Puf. d. §. 20. 16. 10. Puf. V. 12. 12. & de O. H. 1. 17. 9.
ad §. 160. y) Vide Grotium II.

162. Sed neſcio, an hujus axiomatis is ſit uſus, qvi communiter creditur, & non potiùs rectius ſit, ſi in datis regulis maneamus, & entia præter neceſſitatem non multiplicemus.

163. Nam ſi initio *fundamentum* ejus reſpicias, nititur id diviſione materiæ, de qva ſermo eſt; adeoqve nihil obſtat, qvo minus hoc intuitu id referre poſſis ad regulam de materiâ: qvod verba ſecundum materiam ſubſtratam ſint intelligenda.

164. Deinde ſi diſqviras, qvid ſit *favorabile*, qvid *odioſum*, deprehendes nimium qvantum variare Dd. Grotius tres ſpecies dicit eorum, qvæ *promittuntur*, alia *favorabilia*, alia *odioſa*, alia *mixta* ſive media.

165. *Favorabilia* vocat, qvæ æqualitatem in ſe habent, & qvæ communem ſpectant utilitatem, qvæ qvò major ſit atqve latiùs pateat, eò majorem ait eſſe promiſſi favorem. Ergò eorum qvæ ad pacem faciunt, majorem eſſe, qvam eorum qvæ ad bellum; belli item ob tuitionem ſuſcepti majorem, qvàm aliis de cauſis.

166. *Odioſa* autem eſſe ſtatuit, qvæ partem alteram tantum aut plus alterâ onerant, qvæ pœnam in ſe continent, & qvæ actus faciunt irritos, & qvæ de prioribus aliqvid immutant.

167. Qvodſi *mixtum* ſit aliqvid, ut mutans qvidem priora, ſed pacis cauſâ, id pro magnitudine boni & mutationis modo favorabile, modo odioſum cenſeri, ita tamen, ut cæteris paribus favor cenſeatur potior.

168. Hîc igitur ſi *primò* ſpectes, qvod Grotius diviſionem hanc in *promiſſis* adhibeat, dubium oriri poſſit, an eadem etiam in legum interpretatione habeat locum? Sanè qvæ Grotius de æqvalitate & inæqvalitate affert, ad leges, qvæ ſemper inæqvalibus feruntur, accommodari neqveunt. Et tamen nihil freqventius eſt, qvàm qvòd JCti eandem regulam ad leges extendant, dum v. g. aſſerunt: *Beneficia Principis eſſe extendenda; Leges pœnales reſtringendas*, item: *ſtatuta & omnem legem derogantem admittere ſaltem interpretationem reſtrictivam.*

169. *Secundò* cum negotiis humanis ſic eſt comparatum, ut nullum reperire qveas, qvod *ex omni parte favorabile aut odioſum*

 appella-

appellare poſſis, z) cum hi termini non rei ipſius eſſentiam, ſed relationem ad utilitatem aut damnum, qvod homines inde ſentiunt, exprimant, & verò ubiqve qvod uni damnoſum eſt, alteri utilitatem afferat; aut ſi vel maxime hoc contingere posſit, unam eandemque rem pluribus utilitatem afferre, inter hos certè nulla deſuper erit contradictio, ut interpretatione pacti aut legis ad eam tollendam ſit opus.

170. *Tertio.* Etſi verò Grotius in eo occupatus ſit, ut *regulas* certas de diſcernendis favorabilibus ab odioſis tradat, vereor tamen, an eæ magnum momentum afferant, ſi à regulis, qvas ſupra dedimus, abſtrahas. Ita qvod *favorabilia* concernit: qvid ſi in fœdere pacis conventum ſit *captivos utrinqve reſtitui? a*) Et una pars, qvæ longè plures captivos detinebat, pro ſingulis ſingulos velit reddere, altera vero omnes pro omnibus; ex Grotii notis hæc poſterior pro ſe afferet, *favorabile* eſſe negotium, cum *ad pacem ineundam* ſit directum, adeoqve extendendam eſſe locutionem; prior verò urgebit, *odioſum* ita pactum eſſe, qvæ partem alteram *plus alterâ oneret*, atqve adeo in ſe non habeat utilitatem.

171. Ita ſi fingamus legem eſſe, qvæ *frumenti exportationem prohibeat, pœnâ gravi in exportantem ſtatutâ*, & qvis *farinam exportaverit*, ſi regulam de favorabilibus & odioſis qvis hic applicare velit, facilè videri poteſt, exportantem non eſſe puniendum, qvia lex iſta ad *odioſas* ex dictis Grotii referenda eſſet, non ſolum qvia de priori licentia aliqvid immutat, ſed & quia *pœnam* in ſe continet; cum tamen certum ſit, legem illam ad præſentem caſum, ob rationis identitatem, pertinere.

172. Non eqvidem ignotum eſt, in legibus Romanis ſæpius ex favore rei deciſionem peti in ambiguis, *b*) ut in cauſis *libertatis, dotis* &c. Sed tum vel in applicatione ſimul ad unam regularum præcedentium reſpicitur, vel, qvod ita decidendum ſit, juri civili

ad §. 169. z) Inde natum mihi corollarium: Favorabilia definiri non poſſe, & ob iſtud corollarium controverſia cum Clariſſimo Placcio, de qua vide appendicem poſt finem hujus lib. II.

ad §. 170. a) Conf. Puf. V. 12. 13. p. 722.

ad §. 172. b) Vid. omninò Rebhahn. th. 36.

civili debetur, determinanti qvid pro favorabili habendum ſit, citra qvam determinationem ſi fuiſſet, negotium non potuiſſet expediri. At jam qværimus de regulis interpretationis ex dictamine rectæ rationis ſolùm hauriendis.

173. *Qvartò:* Quod regulas concernit, quas Grotius de *uſu* favorabilium &c. in doctrinâ interpretationis format, (& in ſummam contractæ id volunt. *c*) 1. In *non odioſis*, h. e. ut intelligo, in *mixtis*, ſumenda verba in uſu populari & latiſſimo. 2. In *favorabilibus*, ſi artifex ſit, qui loquatur, verba etiam in ſenſu artificibus peculiari, non tamen planè improprio, niſi ad evitandam abſurditatem vel iniquitatem, accipi poterunt. 3. In *odioſis* ſermo figuratus aliquantulum admittitur, ut onus vitetur:) ad illas cum uno ſaltem vel duobus exemplis univerſalitatem haudquaquam inferentibus illuſtret, multæ inſtantiæ dari poterunt, in quibus ſi ſolum regulas iſtas applicare velis, *d)* dubium & obſcurum ſermonem tollere non poteris, aut ſi applicatio cum dictamine rectæ rationis non pugnet, etiam citra iſtas ex ſuperioribus regulis de materiâ ſubſtratâ, effectu, ratione &c. iſti dubio ſatisfieri poſſit.

174. Ita dum jus Romanum pollicetur actionem, ſi quis de poſſeſſione rei ſuæ *dejectus* eſt, rectè Grotius notat, id etiam extendendum eſſe ad eum, qui vi *vetitus* eſt ad ſuum accedere; ſed non tam ex ratione regulæ primæ, de *non odioſis*, quam ex *ratione* legis, quia jus Romanum omnem violentiam privatam voluit hoc modo coercere.

175. Ita dum Caligula eorum, qui pro ſe & *poſteris* civitatis jus impetraverant, *nepotibus* jus civitatis negabat, quaſi non intelligi deberent poſteri ultra primum gradum; non opus eſt ad convincendum iniqvitatis Caligulam ad primam Grotii regulam refugere, ſed ſufficit, quòd in *poſterorum* voce nulla ſit obſcuritas, ipſe

ad §. *173.* c) Grot. II. 16. 12. Puf. V. 12. 13. *ubi ex his facit quinque regulas.*

d) Conf. §. 171. juncta regula 3. hic.

ipſe vero Caligula omni ratione, quæ reſtrictivam interpretationem ſuadeat, deſtituatur.

176. Ita ex regulâ ultimâ de *odioſis* defendere nollem *e*) factum Aureliani, qui eo tempore, quo proficiſcebatur ad bellum Orientale, *bilibres coronas* populo promiſit, ſi victor rediret, poſt reditum verò ſuum *coronas de panibus ſiligineis* ſingulis donavit. Erat enim hoc evidens verborum cavillatio, quamvis neque populus à ſtultitiâ excuſari poterit, quod ſperaverit aureas.

177. Quæ hactenus dicta ſunt, procedunt in *obſcuritate*, quæ ſic comparata eſt, ut adhibitâ arte rectæ interpretationis legitimo aliquo modo ſuperari exponique poſſit *f*) nam in cæteris quæ adeò obſcura ſunt, ut humano intellectui *nullam* diſcernendi facultatem relinquant, fruſtra ſuam curam operamque interpres conſumſerit.

178. Puta v. g. ſi quis loquatur planè *ſine ullâ vocis ſignificatione*, ſi id quod ſcriptum eſt, *prorſus legibile non ſit*, neque oculis poſſit perſpici, neque intelligi, quid ſignificet. *g*)

179. Si deficiat item *omnis conjectura voluntatis*. *Ut ſi* teſtator *Titium* liberis ſuis tutorem dederit, ſintque Titius pater & filius, nec appareat, quem dederit, neuter Tutor erit. Aut ſi dixerit: *Si Stichus heres non erit, liber & heres eſto*, non valebit ſubſtitutio. *h*)

180. Aut ſi voluntas loquentis *nullum exitum* invenire poſſit, ut in verè perplexis, quorſum etiam referre poſſis exemplum modò memoratum de Sticho ſibimetipſi ſubſtituto.

181. Ita Julianus illam inſtitutionem: *Si Titius heres erit, Sejus heres eſto; ſi Sejus heres erit, Titius heres eſto*, ut perplexam ſcribit eſſe inutilem, cum conditio exiſtere non poſſit. *i*)

182. Mihi

ad §. *176.* e) *Defendit tamen Puf.* d. p. 723.

ad §. *177.* f) Vide ſuprà §. 74. Rebhahn th. 16.

ad §. *178.* g) Rebhahn. th. 43. l. 7. de ſupell. leg. l. 9. de Ædil. Edict. l. 1. pr. de his quæ in teſtam. del. l. 2. de his quæ pro non ſcript. hab.

ad §. *179.* h) l. 30. de teſt. tut. l. 10. §. ult. de V. & P. S.

ad §. *181.* i) l. 16. de condit. inſt. conf. ſuprà §. 41.

182. Mihi verò, quod pace Juliani dixerim, videtur Teſtator non id voluiſſe, ut neuter *ante alterum* heres ſit, quomodo Julianus eum intellexit, ſed ut neuter *ſine altero* heres eſſet, ac ſi dixiſſet: *Titius & Sejus heredes ſunto; ſi unus eorum heres non erit, nec alter heres eſto. l*)

183. Nam cum verba inſtitutionis & hanc interpretationem admittant, putamus eam expoſitioni Juliani eſſe præferendam, quoniam magis convenit cum regulâ, quam ſupra *m*) ex loco de effectu inculcavimus.

184. Magis ad hunc locum videtur ſpectare illuſtre exemplum conventionis inter *Paridem & Menelaum*. Conventum fuerat, ut *victori* cederet Helena; In repetitione ejusdem ante pugnam dictum erat: Ut ei cederet Helena, qui alterum *interfeciſſet*. Paris ſuccumbens fugâ ſibi conſulebat. Petebat Menelaus ſibi Helenam adjudicari ut *victori*, contradicebat Paris, quod ipſe adhuc *viveret*. Quæſtio erat, *an poſterior repetitio conventionem priorem ambiguam explicuiſſet, utrum in poſteriore mentio interfectionis ſaltem exempli loco facta fuiſſet?* Pro utraque ſunt conjecturæ non contemnendæ, *n*) ac, ut nobis videtur, deciſionem ejusdem in æquilibrio ſuſpendentes.

185. Similiter ſi *manifeſtè ſunt pugnantia* in ſermone aliquo, ceſſat interpretatio, quia nemo eodem tempore contraria potuit voluiſſe. Hinc leges Romanæ inculcant: *Ubi pugnantia inter ſe in teſtamento juberentur, neutrum ratum eſſe. Scripturas* etiam *di-*

 verſas

ad §. 182. l) *Ita v. g. contingere poteſt, ut unus amicus ad alterum dicat: ſi tu vis exſpatiari, & ego volo.* Et *alter reſpondeat eodem modo. Quidſi enim Sejus & Titius ſimul & uno momento ſe declarent, quod velint heredes eſſe. Item: conditio impoſſibilis habetur pro non adjecta. Niſi dicere velis, conditionem impoſſibilem differre à perplexa.* Conf. ſuprà §. 179.

ad §. 183. m) §. 63. *Adde, quod conditio hæc, etiamſi ſubtiliter loqui velimus, poſſit habere exitum.*

ad §. 184. n) vid. Pufend. §. 9.

verſas fidem invicem ſibi derogantes ab unâ eâdemque parte prolatas nihil firmitatis habere: o)

186. Niſi forte unus ſermo ſit altero poſterior. Nam *quod poſterius inter contrahentes placuit, derogabit prioribus, & ubi duæ contrariæ leges ſunt, ſemper antiquæ obrogat nova.*

187. Peccatur vero contra hanc ultimam obſervationem de pugnantibus, etſi graviter, communiter tamen ab interpretibus juris Romani, qui nullas *antinomias* in legibus Juſtiniani deprehendi aſſerunt.

188. De iis loquor, qui vel legem in aliâ parte corporis Juſtinianei aperte abrogatam cum abrogante, vel leges in unâ eâdemque parte ſibi invicem aperte contradicentes mediis quibuscunque conciliare allaborant.

189. Nollem adeò JCto alias magni nominis, *p*) dum contrà Wiſſenbachium diſputat, ſæpiùs excidiſſe has voces: Ad evitandas antinomias potius quibuscunq; diſtinctionibus pugnam eſſe dirimendam.

190. Scilicet hæc eſt ἰδία ἐπίλυσις, *q*) quam alii rectè contrariis bonæ diſputationis accenſent, quâ quis ad ejus voluntatem quam ſuſcepit interpretandam, ſuum intellectum non accommodat, ſed ad ſuam voluntatem alterius intellectum detorquet.

191. Sed de eo alibi fuſius. Tu modo diſce, hâc viâ impoſſibile eſſe, ut quis evadat JCtus; cum ea à tramite interpretationis juſtæ deflectat, ſed fieri aliquem Sophiſtam, & verborum cavillatorem.

192. Antequam huc abeamus, monendum, ne quis ea, quæ hactenus tradidimus indiſtinctè arbitretur, ad *voluntatem divinam* eſſe applicanda. Etſi enim ſupra *r*) aſſertum fuerit, legibus divinis exponendis easdem inſervire interpretationis regulas, quibus

ad §. 185. o) Puf. §. 6. l. 188. pr. de R. J. l. 14. C. de fide inſtrum.
ad §. 189. p) Strauchio in diſſert. Juſtin.
ad §. 190. q) Rebhahn. th. 43.
ad §. 192. r) §. 2. & 3. hic.

bus utimur in expoſitione ſermonis humani; non tamen putandum eſt acſi quoque omnia, quæ de obſcuritate verborum, ejusq; diviſione fuſius diſſeruimus ad voluntatem divinam pertineant.

193. Manet enim *ſcripturæ perſpicuitas* illæſa, & ſi unus alterve ejusdem locus ſit explicatu difficilior, *s*) in quibus regulæ bonæ interpretationis vel ideo addibendæ erunt, tùm ut *ignorantia* tollatur noſtra, tum ut evitemus verborum Scripturæ *cavillationes*.

194. Sunt igitur multæ *differentiæ* inter obſcuritatem *voluntatis divinæ & humanæ*, quarum quasdam ſaltem brevitatis ſtudio tangemus.

195. I. Obſcuritas voluntatis divinæ magis eſt in *intellectu humano*, quam in ſermone divino: At in voluntatis humanæ declaratione ſæpius vitiũ hæret *in ſcripto & verbis*, non in interprete. *t*)

196. Unde II. Scripturæ difficultas confundit aliquando *indoctos* & *Sophiſtas*; obſcuritas vero voluntatis humanæ *doctiſſimos & ſapientiſſimos* plus unâ vice in anguſtias redigit. *u*)

197. Itaque III. Si adhibeas regulas interpretationis, & maximè ex loco de conjunctis origine petas ſubſidium, difficultatem iſtam in præceptis divinis *x*) *facilè ſuperare* poteris. At obſcuritas voluntatis humanæ ſæpiùs eſt *inexplicabilis*.

198. Neque enim IV. *perplexitatem* deprehendes in legibus divinis, bene tamen in legibus & pactis hominum.

199. Neque V. *pugnam genuinam* in præceptis DEI poteris oſtendere, infinita verò oſtendi poterunt in legibus humanis; quicquid etiam hic proteſtetur Tribonianus quispiam &c.

Reliqua pete à Theologis.

FINIS LIBRI II.

ad §. 193. s) II. Petr. 3. v. 16. Dannh. Hermen. Sacr. p. 50. 51. Calixt. de præcip. cap. relig. diſp. 4. th. 81. ſeqq. p. 83.

ad §. 195. t) Dannh. d. l.

ad §. 196. u) II. Petr. 3. v. 16.

ad § 197. x) *Aliud in præceptis divinis*, Dannh. d. l.

APPENDIX

Ad Librum II. Inſtitut. Juriſpr. Divinæ:

Quæſtio inter Clariſſimum Placcium & Autorem: De Definitione favorabilium & odioſorum &c.

HISTORIA CONTROVERSIAE.

FEre Triennium eſt, cum per poſtam Hamburgenſem literas acciperem à Pſeudonymo ad me ſcriptas,& ſigillo figuram confuſam arabicis literis non multum abſimilem repreſentante ſignatas. Referebat in iis autor, quanti me & mea ſtudia æſtimaret,non tamen potuiſſe omittere ex amore virtutis & pietatis, quin me amice admoneret de inſigni & impio errore in Inſtitutionibus Juriſprudentiæ divinæ à me commiſſo, utpote qui (in cap. ult. lib. 1. prioris, & cap. 1. lib. 2. præſentis editionis) negarem, cultum Dei externum ex jure naturæ eſſe demonſtrabilem. Igitur orabat, ne ægrè ferrem, quod notas ejus ipſi in lectione libri mei ortas mecum communicaret, & me certiorem jubebat eſſe, quod nemo ſciret quæ mecum ageret,cum in mei gratiam ipſe manu propria omnia iſta ad me ſcripſerit,nec amanuenſis ſui opera voluerit uti. Inſequebantur ſcholia ad dictum caput libri mei de officio hominis erga Deum,liberius & videlicet non ea deliberatione conſcripta, quæ in epiſtola fuerat adhibita, cum eo tempore haud dubie non cogitaverat, quod ea aliquando mihi exhibere vellet. Summa eorum eo reſpiciebat, quod ea, quæ ibi diſſero de inſufficientia luminis naturæ ad demonſtrationem cultus divini externi, cum

in ſenſum acceperat, acſi ex lumine naturæ negare voluiſſem, Deum cultu externo eſſe honorandum, & quod reſponſiones meas & inſtantias ad argumenta, quæ quis forte pro aſſertione cultus externi formare poſſet, ita interpretatus erat ac ſi argumenta mea eſſent pro demonſtranda negatione cultus externi, quo pacto non poterat non ſententia mea ſana aliàs & innoxia, in peſtilentisſimam ac planè impiam detorqueri, unde in ipſis ſubinde ſcholiis allocutiones ad me & adhortationes tanquam atheum & blaſphemũ legebantur. Claudebat literas iſtas Epilogus, in quo per mixturam blanditiarum & minarum me adhortabatur, ut ſcandalũ publicè datum publica confeſſione & revocatione tollerem, promittens, ſi id facturus eſſem, quod tum verum nomen ſuum profiteri vellet, quod ſi in impia ſententia eſſem perſeveraturus, publice eum me accuſaturum eſſe. Ego vero facilè errorem Autoris hujus ejusque originem detegens, cauſam mutandi ſententiam meam nullam videbam, ſimul miſerebar hominis, qui, quicunque etiam eſſet, toto literarum contextu ejusmodi animum proderet, qui ex præcipitantia, hypocriſi & pertinacia eſſet compoſitus. Lubentiſſimè reſpondiſſem, ſi ſciviſſem, cui literæ meæ inſcribendæ fuiſſent. Igitur inquirendo in autorem, monſtrabam aliquibus ex auditoribus meis illam Epiſtolam, & cum inter ipſos etiam Hamburgenſis aliquis eſſet, perſvadere is mihi conabatur, ductus literarum eſſe iis ſimillimos, quos Clarisſimus Placcius ſcribendo efformaret. Sed credere nolebam, partim quod mihi imaginari non poſſem, virum jam olim doctrinam de interpretatione præceptis includentem, tam inſignem agere verborum meorum cavillatorem, partim quod mores, qui ex literis ad me datis elucebant, non videbantur quadrare moribus, quos in Clariſſimo Placcio ante aliquot annos Hamburgi ipſe me obſervaſſe putabam, & quos de ipſo alii fando retulerant mihi. Interim cum aliter Pſeudonymo iſti ſententiam meam declarare non poſſem, & verò tum temporis videlicet *d. 4. April. 1691.* publica à me habenda eſſet diſputatio *de Nævis Jurisprudentiæ*

Romanæ ex Hiſtoria Juris ab ejectis Regibus ad publicatas leges XII. Tabularum deductis, corollaria ſequentia dictæ diſputationi adjeci, quæ ob rationes mox dicendas hic apponam integra. I. *Omnis cultus religioſus ex revelatione ortus eſt, nec datur Religio naturalis, per ea quæ latius deduxi in Inſtitut. Jurisprudentiæ Div. lib. 1. cap. ult.* II. *Cum officium JCti conſiſtat in juſta legum interpretatione, cavendum ipſi maximè eſt ab erroneis interpretandi regulis vulgò receptis, quæ vel obſcuræ ſunt, & ipſæ interpretatione difficillima habent opus, atq; ſic magis aſyla ignorantiæ & clypei ſophiſtarum ſunt, quàm arma, quibus JCtum decet eſſe armatum, vel apertè falſæ.* III. *Talis eſt illud brocardicum JCtorum & vulgaris cynoſura interpretationis extenſivæ & reſtrictivæ: Favorabilia eſſe extendenda odioſa reſtringenda: neque enim definiri poteſt, quid ſit favorabile, quid odioſum.* IV. *Sequentes autem rivuli ex illo fonte deducti apertè falſi ſunt. Scilicet: Leges pœnales & ſtatuta particularia non admittere interpretationem extenſivam, ſed eſſe reſtringenda, quia pertineant ad odioſa.* V. *Item illud vulgare: Beneficia Principis tanquam favorabilia eſſe extendenda & latè explicanda. Quod tamen à regulis præcedentis numeri in eo differt, quod illarum ſaltem quædam exempla quamvis pauca, nec ad axioma inde formandum ſufficientia dari poſſint, hujus verò, fremant omnes licet, hactenus ne unicum quidem exemplum verum & adæquatum reperire potuerim.* VI. *Talis etiam eſt iſta communis regula, qua utuntur in interpretatione declarativa: Verba in dubio propriè ſunt exponenda, niſi neceſſitas nos adigat ad interpretationem figuratam, vel ex propria ſignificatione ſequatur abſurdum.* VII. *Illi denique & iſta ex priori deducta: Teſtamenta non admittere acceptionem verborum impropriam ſeu figuratam.* Ex his corollariis, ut facilè intelligis, primum directè oppoſitum erat Pſeudonymo iſti, ut videlicet ipſi, cum aliter non poſſem, publicè declararem, quod hypocritica ejus epiſtola ad publicam, quam à me exigebat, revocationem me non movere potuerit, & ut ipſi indicarem, quod ſi me doctrinam meam non revocantem, ſecundum minas epiſtolæ, publicè accuſare velit, id quantocyus facere poſſit. Reliqua

qua autem corollaria tùm quidem eâ occaſione mihi enata erant. Tractaveram jam in prima editione Jurisprudentiæ meæ divinæ *lib. 2. cap. ult.* de falſitate regulæ vulgaris in doctrinâ de interpretatione receptæ: favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda. Tum vero de aliis ſimilibus pſeudoregulis non cogitaveram. At ſucceſſu temporis deprehenderam adhuc alia vulgata juris brocardica non melioris momenti eſſe quam iſtam regulam. Igitur ut occaſionem darem Conſultiſſimis JCtis, quibus jam tum temporis municipium hoc abundabat, ut in majori frequentiâ mecum publicè opponendo conferrent, ſummatim iſtam doctrinam de pſeudoregulis corollariis iſtis incluſi, putans fore, ut ſententiam adeò paradoxam eo plures oppugnarent, quanquam ne unicus quidem oppoſuerit, ſed vel ob evidentiam aſſertionum mearum, vel aliis ex rationibus tacendo eas approbaverint. Sed ut ad Pſeudonymum meum redeam, nihil poſt aliquod tempus, vel publicè quantum mihi conſtat ab eo editum fuit, quod meam ſententiam publilcè accuſaret, vel per alias literas ad me ſcriptum, quod mihi patefaceret, quomodo perſeverantia mea in doctrina ſemel propoſita ipſi placeret. Sed ut cauſam tamen ipſi etiam redderem, quæ me moverit, ut per objectiones ipſius non commotus fuerim, ſimul vero fundamentum erroris ipſi placidè commonſtrarem, totam doctrinam de officio hominis erga DEUM publicè reaſſumendam, & ea, quæ Pſeudonymo occaſionem errandi dare potuerant, ſine ejus mentione tamen, clarius ponenda eſſe duxi. Unde quemadmodum quæ in corollariis reliquis de falſis interpretationis regulis ſuccinctè aſſerueram, paululum diſtinctius poſteà expoſueram in *Praxi Germanica Logices, capite 3. §. 107. ſeq.* ita anno 1692. *in introductione Germanicâ ad Ethicam c. 3. n. 33. ſeqq.* ita tractavi & explicavi ſententiam meam de cultu externo DEI ex ſolâ ratione non demonſtrabili, ut putaverim, Pſeudonymo iſti jam ex aſſe eſſe ſatisfactum, & ſcrupulos omnes, quos prætendere poterat eſſe exemptos. Sed non ſivit me diu manere in iſtâ opinione, quam

qvam de ipſo conceperam. Quin potius mox alias ad me, ſed breviores literas dedit, cum prioribus & ductu literarum & ſigillo omnino convenientes, niſi quod in poſterioribus ex Pſeudonymo ſe mutaverit in Anonymum. Placet autem epiſtolam illam ſecundam referre totam, ſi tamen epiſtola dicenda eſt, quæ nonniſi quæſtionem continet: *J. N. J. C. Quæritur: Anmon Clariſſ. Dn. Chriſtianus Thomaſius in Jurisprudentiâ ſuâ NB. divinâ inſcriptâ, & introductione ad Philoſophiam Moralem, Germanicè poſtmodum divulgatâ docens: DEUM quidem, ut Ens perfectiſſimum interno amore cultuque, ac paritione vi lucis naturalis venerandum agnoſci: negans interim, pro ſummo Bono eundem habendum, vel externo cultu proſequendum ex eâdem poſſe perſpici; participet de peccato Gentilium inexcuſabili atque contradicat Apoſtolo: Rom. I. v. 21?* Videbam ex hac quæſtione, Anonymum legiſſe cum cura introductionem meam ad Philoſophiam moralem: Videbam, eum nihil deprehendere ibi potuiſſe, per quod objectiones ſuas primas ſuſtinere valeret; ſed interim tamen veritati cedere noluiſſe, verum objectionem aliquam ſatis inconvenientem illã quidem anxiè conquiſiviſſe, ut impietatis notam mihi inureret, cum tamen apertè Apoſtolus dicto loco contrà eos diſputet, qui cultum externum juri naturali etiam repugnantem adhiberent, & idololatria maximè irrationabili ſe commacularent. Quamvis autem objectio iſta per modum nudæ quæſtionis eſſet propoſita, facilè tamen colligere licebat, quærentem non ea intentione quærere, ut ipſi reſponderetur. Quomodo enim reſponderetur anonymo, qui nec ubi degeret, in literis adnotaret? Accedebat, quod gravior aliqua ſuſpicio ſcribentem oneraret, eum magis ſollicitum eſſe, ut famæ meæ apud viros honeſtos detraheret, quàm ut inquireret veritatem, cum eandem omninò quæſtionem & illud inſtar literarum ad Theologum aliquem pium & eruditum, cuius amicitiâ maximè delector, eodem die transmiſerat, quod certè quâ intentione factum fuerit, quilibet non longè quæſitis conjecturis aſſequi poteſt. Publicaverat poſtea anno ſuperiori Clariſſimus Placcius opuſcula

ſcula quædam Juridica, ſecundæ editioni de JCto perfecto adjecta, inter quæ ſextum in ordine refutando meo corollario de favorabilibus & odioſis deſtinatum videbam. Cui paulo poſt in quæſtionibus promiſcuis Hiſtorico-Philoſophico-Juridicis modeſtè reſpondi. Repetiit quæſtionem iſtam meam Vir Clariſſimus non ita pridem, ad eamque annotationes quasdam imprimi curavit. Simul vero literas ad me dedit, quas ubi evolvi, ſtatim agnovi ductum literarum eundem cum eo, quem Epiſtolæ Pſeudonymi & Anonymi exhiberent, agnovi ſtylum ſimilem ei, quo prima epiſtola conſcripta erat, ſcilicet blandientem, meticuloſum & pacem ac pietatem ferè ubique præ ſe ferentem. Jam quid facerem lector? Si ante aliquot annos talia mihi accidiſſent, forte tali modo reſpondiſſem Clariſſimo Placcio, qui Pſeudonymo iſti & Anonymo diſplicuiſſet. Nunc cum alia mens ſit, & vanitatem vindicationum ejusmodi per DEI gratiam agnoſcam, nil mitius excogitare potui, quam ut Lectori quæſtionem iſtam meam cum ſcholiis Clarisſimi Placcii & ſuccinctis meis reſponſionibus, tùm & ejus epiſtolam ad me eapropter ſcriptam communicem, non alium in finem, quam ut doctrina iſta de inanitate regulæ vulgaris de favorabilibus & odioſis modeſtè corroboretur, & ſi Anonymus iſte fortè ad alios de me ſic inſidioſè ſcribere vel loqui pergat, lector veram cauſam cognoſcat, cur mihi ſine cauſa lites iſtæ fuerint motæ. Ipſe vero Clariſſimus Placcius non ægrè feret hanc reſponſionem, præprimis ſi illud penſitaverit, quod ob multas rationes ex dictis non difficulter colligendas, inpoſterum ipſi nihil amplius ſim reſponſurus.

* Quæſtio mea à ſcholiis Clariſſimi Placcii, quia ſeparata eſt, facilè diſtingvi poterit. Reſponſiones autem meas ad iſta ſcholia, notatione alicujus literæ ex alphabeto ſcholiis Placcianis, brevioribus tamen lineis ſunt addita.

QUÆRO.

An Favorabilia & Odioſa * in doctrina de interpretatione definiri poſſunt? Non videtur.

I. N. J. C.

IN doctrina de interpretatione.) *Quorſum hæc* Status Controverſiæ immutatio? *a*) *Sane* in Corolla-

a) Ignoſcet mihi Clariſſimus Vir. Statum Controverſiæ non mutavi. Hoc ſophiſtarum eſt. At vero verba diverſa idem ſignificantia in diverſis locis adhibere, vel certè talibus uti, quæ ex antecedentibus aut alibi dictis facilem interpretationem admittunt, ſi non incidant in manus interpretis præjudicio occupati, id non eſt ſtatum controverſiæ mutare. Egi in capite ultimo libri II. Inſt. Juriſpr. divinæ de interpretationis regulis & ſubinde in tractatu iſto indicavi, quod putem easdem eſſe regulas interpretandi pacta & leges, aut alia negotia hominum, in quibus voluntatem ſuam verbis declarant. Dixi *ibid.* §. *160. ſeqq.* quod falſa regula interpretationis ſit; favorabilia eſſe extendenda odioſa reſtringenda. Dixi *in* §. *169. ibid.* quod nullum negotium humanum reperiri poſſit, quod omni ex parte favorabile, aut odioſum appellari posſit. Dixi *in* §. *170. ſeqq.* quod κριτήρια quæ Grotius de diſcernendis favorabilibus ab odioſis ſuppeditat, ſint inſufficientia. Ergo dum poſteà in corolla-

corollariis aſſerui, quod regula de favorabilibus & odioſis ſit erronea in interpretatione juris vel legis, non mutavi ſtatum controverſiæ. Si enim eſt erronea in interpretatione in genere, etiam erronea erit in interpretatione juris.

rio (1.) reſtringebantur *hæc*, *ad doctrinam de interpretatione Juris ſolam*: *b*) quæ nunc *ad omnem interpretationem* extenduntur. *c*) (2) Generatim *definiri poſſe Favorabilia* & *odioſa* negabatur. Nunc in doctrina de interpretatione ſola. *d*) *Quod adeo nec ſatis aſſequi me fateor, qua mente fiat. e*) *Certe vereor, ne ad alias, nec dum hactenus inter nos agitatas, & agitatu magis ambàgioſas, & tortuoſas quæſtiones, hinc à prima, & unica mihi cum Clariſſimo*

b) Nollem hæc tanta fiducia aſſereret Vir Clariſſimus, quæ apertè falſa ſunt. An enim usquam in corollario particulam reſtrictivam vel extenſivam adhibui? An oblitus fuit Vir Clarisſimus: Unius poſitionem non eſſe excluſionem alterius?

c) Ergo hic nulla eſt extenſio, ſed potius propoſitio quæſtionis, uti ab initio fuit propoſita in Inſtitutionibus Juris divini, quas ſe legiſſe Vir Clarisſimus non poteſt diffiteri.

d) At in inſtitutionibus §. *169. 170.* ita perſpicuè diſſerui, ut quilibet intelligere poſſet, me id velle, quod non habeantur definitiones tales favorabilium & odioſorum, ut in applicatione regulæ illius vulgatæ per eas favorabilia & odioſa diſcernere poſſimus. Si vero etiam in Inſtitutionib9 mentem meã non ita explicuiſſem: Annon regula veræ interpretationis eſt: verba, etiam generalia, id eſt in præſenti negotio indefinitè poſita, intelligenda eſſe ſecundum ſubſtratam materiam.

e) Homo ſuſpicax ſine juſta ſuſpicionis cauſa, aliis de ſe ſuſpicandi occaſionem præbet.

riſſimo Thomaſio invite f) admodum agitari cœpta, auſſera-

f) Sed quæ cauſa noluntatis? Et quænam violentia aut neceſſitas Virum Clariſſimum adegit, ut controverſiam iſtam *p.269. de JCto perfecto & p.176. Opuſc. Jurid.* vel mihi moveret, vel circa eam litem publicè conteſtaretur?

mur. g) Nempe (1) Annon bene, ac philoſophice definita ſe-

g) Nulla vero cauſa, ut vidimus, verendi iſta aderat. Nec ſum ille, qui tortuoſas, & ambagioſas quæſtiones amat. Certè has tres, quas ipſe Vir Clariſſimus hic excogitavit, ne quidem omnes intelligo.

mel: tam in doctrina de interpretatione, quam alibi, maneant bene definita? An (2.) ſi definiri poſſint maxime favorabilia, & odioſa; in doctrina de interpretatione definiri queant: tum abſolute, quod ad ſuam naturam; tum (3) reſpective, quod ad methodum docendi non violandam? &c.

§. I.

IN omnium ore ſunt regulæ, dum de interpretatione pactorum & legum agitur: *Favorabilia eſſe latius, odioſa ſtrictius interpretanda:* Item: *Favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda,* quarum explicationem potiſſimum ſuſcepit Hugo Grotius *in capite de interpretatione Libri II. de J. B. & P.* Intendi vero *in Inſtitutionibus meis Jurisprudentiæ divinæ Lib. II. cap. 11. §. 160. uſque ad 176.* oſtendere, has regulas nullum habere uſum in materia interpretationis, quin (*) potius aptas eſſe, ut ſub earum prætextu interpretationes cavillatoriæ & ineptæ poſſint ſalvari. Rationes ibi vide. Eſt vero inter eas non infima, quod obſcuriſſimum ſit, quid ſit favorabile vel odioſum, cum omne, quod uni favorabile eſt, alteri odioſum ſit, adeoque favorabilia & odioſa non poſſint deſcribi. *vid. d. l. §.*

d.l.§.169. Poſtea cum Halæ Anno 1691. de nævis quibusdam Jurisprudentiæ diſputarem, inter corollaria diſputationis ſententiam illam repetii: *Falſum eſſe Brocardicum JCtorum de favorabilibus extendendis & odioſis reſtringendis, neque enim definiri poſſe, quid ſit favorabile, quid odioſum?*

Ad §. 1.

Potius aptas eſſe.) *Hoc commune habent cum omnibus rebus humanis optimis, quæ pravo uſu peſſimæ evadunt: per ſe interim nihilominus, ob uſum optimum optimæ permanent, & excoluntur, ac æſtimantur. b)*

b) Neſcio, quid hac Gloſſa velit Vir Clariſſimus. Dixi: regulas illas nullum habere uſum, *quin potius* aptas eſſe ad ſalvandas ineptas interpretationes. Hic evidenter iſtud: *quin potius* non eſt particula cauſalis rationem reddens prioris aſſertionis, ſed amplians & augens. At ſi gloſſa Viri Clariſſimi me ferire debet, debuiſſem aſſerere: *ideo* inutiles eſſe, *quia* aptæ ſint &c. Ergo neceſſe eſt, ut Vir Clariſſimus hic vel officium boni diſputatoris vel officium boni interpretis neglexerit.

§. II.

Res autem ipſa oſtendit, hic non agi 1. de definitione favoris & odii, ſed de definitione favorabilium & odioſorum, (*) neque ſequi, definiri poſſe favorem, 1
ergo & favorabile, non magis quam definiri poſſe amorem, ergo & amabile. Etenim non ſufficit dicere, quod favorabile &c. ſit objectum favoris, (*) non enim quæ- 2
rimus notionem generalem conceptus noſtri de favorabili, ſed definitionem rei ipſius, ita ut per eam favorabilia ab odioſis in exemplis omnibus aut certe plerisque (*) diſcernere poſſimus. Deinde cum favorabile 3
vel notet ens favore dignum aut favorem merens, vel

ens, quod pro favorabili ab hominibus habetur, quo-
rum illud poſſis appellare favorabile juris, hoc favo-
rabile facti; patet 2. favorabile juris pertinere ad Philo-
4 5. ſophiam (*) moralem, & à præſenti quæſtione (*) eſſe
6 alienum, cum interpretatio pertineat (*) ad Logicam,
& quærat, non quid homines pro favorabili habere de-
7 beant, ſed quid in pactis aut legibus pro favorabili (*)
8 habuerint. Nam interpretatio non quærit (*) primario,
quid alter dicere debuerit, ſed quid voluerit. 3. Adeo-
9 que ad favorabile facti (*) pertinere etiam id, de quo
10 agit Jus humanum. Quia legislatores non ſolum (*)
non ſemper in legibus id obſervant, quod debebant, ſed
& quod leges humanæ verſentur in rebus indifferentibus, ad utilitatem Reipublicæ pertinentibus, quæ utilitas cum variet, & res, quibus faveant in ferendis legibus, variare neceſſe eſt.

Ad §. 2.

1 Neque ſequi.) *Imo vero* ſequitur, *i*) *vel ex eo inter*

i) E. peto à Viro Clariſſimo ut det mihi bonam definitionem & perſpicuam amabilis.

alia, quod Paronymorum, ſicut in ſe alias ordinario; ita hic præcipue, tam affines ſunt conceptus: ut vel pro iisdem l) ha-

l) An ergo affines conceptus poſſunt eſſe iidem?

beantur; m) & Doctores tam favorabilia *quam* favores *extendi, tam odia quam* odioſa *reſtringi, ut æquipollentia, dicant. n)*

m) An quicquid pro eodem habetur, idem quoque eſt?

n) An quicquid Doctores dicunt, verum & rectè dictum eſt?

2 Non enim quærimus.) *Ego vero non quæſivi*, nec quærendum *ſcivi* aliud *unquam nomine definitionis*, (*ne*

dum

dum deſcriptionis, qua vel ſola contentus eſt Vir Clariſſimus §. prox. præcedente,) quidquam, præter conceptum generalem rei definitæ diſtinctum, o) id eſt, à confuſione cum aliis notionibus p) mentes præmunientem.

o) Bene quod hanc vocem addat. At ita mihi non contradicit, qui dico, me non quærere notionem generalem conceptus noſtri, hoc eſt, ut contextus oſtendit, confuſam nec diſtinctam.

p) Addendum erat: à confuſione cum aliis *rebus* etiam mentes præmunientem. Quid enim juvaret notiones diſtinctas habere, res notionibus notatas non poſſe diſcernere.

Diſcernere poſſimus.) *Hoc genus* definitionis, *quod ſingulis exemplis, non aliunde realiter cognitis, inde ſolum diſcernendis ſufficiat; fateor me ignorare:* illiusque exemplum *ſaltim unicum deſiderare. Nec aliud enim à meis definitionibus, aut aliis philoſophicis ullis habeo polliceri: quam ut exempla, ſive ſingularia ſub iisdem comprehenſa, vitio confuſæ notionis univerſalis, confundere prohibeant, cum aliis æque notis ſingularibus. E. gr. virtutem ac virtuoſum definiendo, non id aſſequor, ut quemlibet hominem inſpectum, nec aliunde notum, queam illico virtuoſum, aut vitioſum pronunciare. Sed ne ob confuſum conceptum virtutis, etiam probe cognitos virtuoſos, cum vitioſis confundam, v. gr. prodigos cum liberalibus &c. q*). 3

q) Mirè hic ludit Vir Clariſſimus. Finis omnis definitionis eſt ut res ita reddatur clara, ut mediante definitione iſta poſſim omnia ſingularia ſub iſta definitione comprehenſa ab aliis ſingularibus ſecernere. Et neſcio, quid velit per ſuam cognitionem realem aliunde venientem, niſi fortè intelligit initium perceptionis, quod per ſenſus fit, de quo planè

plane hic ſermo non eſt. Ipſe ſuppono caſum interpreti ſatis eſſe cognitum & notum, & tamen nego, quod applicare ſtatim poſſit definitionem favorabilis aut odioſi ad iſtum caſum. At vero ſi virtutis aut vitii accuratam definitionem & claram poſſideam, neceſſe eſt, ut eâ virtutem in virtuoſo ſecernere poſſim à vitio in vitioſo. Quod autem ait, per definitionem virtutis & vitii me non aſſequi, ut quemlibet hominem inſpectum nec aliunde notum queam illicò virtuoſum aut vitioſum pronunciare, in eo ſeipſum ferit, dum ad §. 1. dixerat ab unô Paronymorum ſequelam necti poſſe ad alterum. Videt adeò conceptus affines non eſſe eoſdem ac Doctores favorem & favorabilia non benè pro iiſdem reputare.

4 Moralem.) *Late ſumtam, ut omne Jus naturale, qua publicum, qua privatum complectatur. Quippe cujus etiam ex principiis, vel maxime favores, & publici, & privati, qua per ſe, qua ex ratione ſtatus multiplici, debent ſpeciatim deduci. r)*

r) Admitto hoc ſcholium.

5 Eſſe alienum.) *Non magis quam à ſtudio Juris, & interpretationis Juridicæ, ſtudium Philoſophiæ moralis. s)*

s) Qualis cavillatio hæc eſt in voce *alieni?* Senſus eſt evidens. Quæſtio à me propoſita eſt Logica, favorabile juris autem pertinet ad Philoſophiam moralem, ergo ab hoc loco eſt alienum, id eſt, in quæſtione non intelligitur, ſed favorabile facti. Longè alia quæſtio eſt, an ſtudium Philoſophiæ moralis ſit à ſtudio juris alienum?

6 Ad Logicam.) *Neque totam, neque ſolam; t) ſed maxime Juris interpretatio (de qua potiſſimum hic agitur, neque per mutatam initio Quæſtionem me abſtrahi nunc patiar) u) ex*

t) Imò. Dixi *in cap. 3. Praxeos Logicæ.*

u) Sed dicta lit. a. oſtendunt, iſtam mutationem eſſe merum ens rationis.

Jure

Jure atque Philoſophia Practica ſibi vendicat plurimum, vel Clariſſimo Thomaſio ipſomet alibi, ſi memini recte, ſic docente. x)

x) Nil aliud docui, quam in interprete omni requiri notitiam ejus diſciplinæ, ad quam interpretatio Logica debet applicari. At hoc Virum Clariſſimum non adjuvat: Etſi enim v. g. ipſi cognitum ſit, quid ſit frumentum? quid exportare? Tamen exinde definire non poterit, an prohibita exportatio frumenti ſit favorabile an odioſum?

Habuerint.) *Imo utrumque. y)* 7

y) Nego. Logicus non quærit, quid alter velle debuerit, hæc quæſtio moralis eſt, ſed quid voluerit. Loquor autem de Logicâ verâ, non de ſyllogiſticâ.

Primario.) *Ergo ſaltim ſecundario. Quod tantiſper* 8
mihi conceſſum hic ſuffecerit. z)

z) Nec hoc aliquid proderit Viro Clariſſimo. Dum enim dico: Interpretationem non quærere *primariò*, quid alter dicere debuerit, per *primariò* intelligo, quatenus eſt Logica, utpote quæ ſpecies interpretationis *primaria* eſt, adeoq; hîc Logicam interpretationem oppono interpretationi Legali. *Vide omninò, quæ dixi d. c. 3. Prax. Log. §. 153. ſeq.* At interpretatio Legalis ad hanc quæſtionem non pertinet. Ergo hoc non ſufficiet pro Viro Clariſſimo.

Pertinere etiam.) *Utique, ſed non ſolum. a)* 9

a) Imò ſolùm: ob rationem quam do, quia utilitas Reip. quam reſpiciunt Leges humanæ, maximè variat, ad quam nihil reſpondet Vir Clariſſimus. Unde non opus habeo, ad Scholion ſequens aliquid addere.

Non ſemper.) *Attamen ſæpe, imo, quæ poſſunt,* ut plu- 10
rimum. *Quod* in practicis ſolum habet locum. *Imo & in dubio, vel obſcuro, præſumuntur id feciſſe, donec contrarium probetur. Quibus ergo caſibus omnibus,* Favorabile

Juris *philoſophice definitum*, coincidet cum poſitivo, facti dicto, *& neutiquam erit à præſenti quæſtione alienum.*

§. III.

Quibus ita præmiſſis, ad oculum patet, ſententiam meam à natura rei eſſe petitam. Ea, quæ facti ſunt, non poſſunt definiri, quia infinitis modis variant affectus humani, neque certam normam ſeqvuntur. Unde & laudabile, & amabile, & favorabile, & in genere omnia affectuum humanorum objecta nullâ definitione poſſunt comprehendi, ſed uti quid laudatur ab his, culpatur ab illis, ita & rei alicui favetur ab his, non favetur ab illis. Adde quod, cum dixerimus, omne, quod in pactis & legibus uni favorabile eſt, alteri odioſum eſſe & vice versâ, & vero, etiamſi concedamus, à potiori faciendam hic eſſe denominationem, tamen libra expendendi id, quod potius eſt, hîc deficiat; etiam inde illa impoſſibilitas definitionis elucescat, cum duo poſſint pro diverſitate affectuum, unam eandemq; rem diverſo favoris & odii gradu proſequi.

Ad §. 3.

Ignoſcat, quæſo, Clariſſimus Thomaſius, ſi poſt tantam lucem, nobis in hoc argumento, de iis, quæ demonſtrari, ac definiri poſſint, vel non poſſint, jam ab Ariſtotele in Analyticis olim accenſam; & à Feldeno, (cujus operi illuſtrando hanc meam opellam nunc recuſam præcipue, vel titulus, & tot hinc inde loca tam aperte præ ſe ferunt) illuſtratam: non cogitavi, quenquam unquam Profeſſorem Philoſophiæ fore, qui illa, quæ facti ſunt meri, philoſophice ſtatueret definienda. b)

b) Ignoſcat Vir Clariſſ. quod ego non capiam, quomodo hæc lucis Ariſtotelicæ prædicatio me feriat. An ego, qui nego, ea, quæ facti ſunt, definiri poſſe, unquam ſtatui, quod poſſint definiri?

Unde

Unde in illam ſententiam detorquere generalem negationem definitionis, (*atque nunc etiam deſcriptionis*) *ejuſcemodi, favorabilium & odioſorum*, contra communes nobis *inter nos* regulas interpretandi, non debui. *c*) *Interim*

c) Hoc *unde* planè non concludit. Inverto. Si non potuit cogitare Vir Clariſſimus, quenquam unquam Profeſſorem Philoſophiæ fore, qui illa, quæ facti ſunt meri, ſtatueret definienda, cogitare ſecundum communes interpretationis regulas debuit, eum qui favorabilia definiri poſſe negat, ita intelligi debere, quod loquatur de favorabilib⁹ facti, quia in dubio ſequenda eſt interpretatio, ne ſequatur abſurdum. At abſurdum fuiſſet, ſi negaſſem definitionem favorabilium juris. Accedit, quod apertè in Inſtitutionibus Juris divini me ita explicuerim.

quoniam nunc *d*) *ita lubet, ſuam auctori mentem reſtringe-*

d) Hoc *nunc* cavillatorium eſt ob dicta *ad tit. lit. a.*

re: lubens accepto. *Nec quidquam amplius inter nos hac in parte Controverſiæ, ſed omnis res in vado eſt: & veritas utrinq; æque ac animus pacis amantiſſimus, & qvietis, ac benevolentiſſimus meus erga Dominum Auctorem, conſpirat amice.* *Nempe* de favorabilibus & odioſis facti, ſenſit ipſe. *Quod* ego non intellexi. *An mea, vel illius culpa: haud in magno equidem nunc diſcrimine, certe non in lite ponam. Judicent lectores, e) ut volunt, & valent.* De Favorabilibus

e) Præprimis ex dictis hîc *lit. c.*

& Odioſis Juris, ego præcipue ſenſi. *Quod* ipſe largitur, *initio §. VI.* Itaque Pax inter nos eſto. *f*) *Quam quo for-*

f) Sed an unquam bellum fuit? An pro bello habet Vir Clarisſimus, ſi quis modeſtè ipſius ſententiæ contradicat?

te minus vel imprudens violem: non deducam nunc, qualiter etiam circa ea, quæ meri ſunt facti, ſæpenumero ex mente, &

voluntate facientis declarata, (ut explicite ſit vel inprimis in Jure, etiam mere poſitivo, nec moralis juris confirmatorio, per leges publicatas,) ad analogiam ſcientificarum definitionum procedi quandoque poſſit: g) ſaltim ne non poſſint deſcribi, *h)*

g) Fateor, me hæc planè non intelligere. Aliàs quærerem ex Viro Clariſsimo, *an* dum hæc ſcripſit, *cogitaverit, quenquam unquam Profeſſorem Philoſophiæ fore, qui illa, quæ facti ſunt meri, philoſophicè ſtatueret definienda?*

h) Video valdè ſcandalizare Virum Clariſsimum, quod deſcriptionem & definitionem ſecundum lucem Ariſtotelicam non diſtinguam. Sed hoc ideò fit, quod non curem ſubtilitates regularum Ariſtotelicarum de definitionibus, ut dixi *in introductione ad Logicam cap. 12. n. 42. 43. 48. 49. 50.* Unde licebit mihi aliquando cum pace Ariſtotelicorum deſcriptionem & definitionem ſynonymicè uſurpare, quas aliàs & ipſe evidenter diſtinxi. *d. l. n. 47. 48.*

quod §. 1. dicebat V. Cl. Donec ubi ne hoc quidem poteſt, hiſtoria mera incipiat: ubi Philoſophia, & quidquid illi analogum eſt, deſinit. Quæ tamen ipſa etiam hiſtorica notitia, non unam, ex philoſophica præmiſſa, opem, interpretationi ſuæ ſperare poſſit.

§. IV.

Quæ cum ita evidentiſſime ſe habeant, fateor, me mirari, quid moverit Clariſſimum Placcium, ut in nova editione tractatus *de JCto perfecto, non ſolum capite IX. p. 269.* hoc corollarium meum notaret, ſed & in adjunctis eidem Muſis Juridicis huic corollario meo refutando peculiare opuſculum in ordine ſextum, cui titulus: *Idea Tractatus Juridici Methodici Theoretico-Practici de favorabilibus & odioſis in jure* (*) deſtinaverit, cum tamen nil minus ibi diſſeruerit, quam quod ſententiæ huic

meæ

meæ contradicat, ſed revera aërem verberaverit, non meum corollarium. Age videamus. *Ego vero*, ait, *p.177. Muſar. Jurid.* poſtquam corollarium meum recenſuiſſet, *jam dum ante annos bene multos Ideam hanc in chartam conjeceram, & cum auditorum meorum aliquibus, etiamnum eandem aſſervantibus, communicaveram, & ODII, atque FAVORIS affectus in Rhetoricis meis excerptis, quin & Ethices compendiolo ita definitos dederam, ut nihil inde facilius exiſtimarem, quam definitiones FAVORABILIUM & ODIOSORUM conficere, vel certè quod confici poſſint, videre. Neque ſine meis hiſce ſcriptis, vel ex Ariſtotele adeò, idem non confici etiamnum poſſe mediocri meditatione, putem. Et ſi quidem non poſſint talia definiri: de totius Ethices & Rhetorices optimis partibus ſcientificè tradendis deſperata res foret. Quippe quæ non minus facilium definitu affectuum, diſtincta notitia & ſcientifica, ſine accuratis definitionibus nullo habenda modo, nituntur. Imò & de illâ ipſâ, quam vel præcipuè Vir Celeberrimus, ut ſibi primitus conſtitutam vindicat, latentes animi affectus & mores divinandi arte, conclamatum foret omninò.* Quid opus tot verbis in adſtruenda poſſibilitate definitionum favoris & odii? Quis eas negavit? Cur fluctus in ſimpulo movet Vir Clariſſimus? A favore autem & odio ad favorabile & odioſum jam negavi conſequentiam §.2. quam ſi non oſtendat, uti propter dicta § 3. (*) oſtendere nequit, verba illa omnia modò recenſita in caſſum ſunt prolata.

Ad §. IV.

Deſtinaverit.) *Nihil vero minus.* i) *Antequam Cla-*

i) Nimis audax hæc negatio. Cum iſtam non ſolum refellat iſtud; *quamobrem*, quod legis *initio §. ſequentis 5.* Sed

& diſerte iſtam deſtinationem confeſſus fuerit Vir Clariſſimus initio dicti opuſculi *p. 176. Ex dictis in JCto meo perfecto - apparet, quæ potiſſimum* cauſa hujus tractatus Ideam publicare *me præ aliis -- maximè nunc* impellat. *Nempe quod -- Chriſtianus Thomaſius &c.* Et tamen jam negat, ſe iſtud opuſculum corollario meo refutando non deſtinaſſe. Quid ipſe faceret Vir Clariſſimus, ſi tam audacem facti mei negationem ſuſciperem ego? Sed condono hæc cum reliquis ipſius affectui animum occœcanti.

riſſimum Thomaſium natum ſcirem, hujuſce jam opuſculi mihi fuiſſe conceptam Ideam, p. 269. JCti mei videre eſt. l)

l) Sed quo pudore hæc ad negotium præſens afferuntur? An ego hæc negavi? Annon aſſertionem eandem in §. ipſo hoc quarto, ipſius verbis adductis faſſus ſum? An antequam natus eſſem ego, etiam deſtinavit eam, ut additamentum fieret ſecundæ editionis tractatus de JCto perfecto, & inter Muſas ibidem Juridicas legeretur? Atqui de hoc mihi ſermo erat.

Oſtendere nequit.) *Imo* quivit *§. II. n. 1. & ſeq. m*)

m) Imò nequivit *per dicta §. 2. lit. i. l. m. n.*

§. V.

Pergit: *Quamobrem operæ omninò pretium duxi, hacce meditamenta mea oppidò quàm imperfecta modeſtè proponere, ut Practicæ Philoſophiæ Rhetoricæque artis tam nobiles partes, æquè ac JCtorum tot numero tantæque autoritatis conſenſum, à ſuſpicione tam indigna ipſis & noxia liberarem: aut certe in quonam illud ἀδύνατον definiendi tam obvia conſiſteret, amplius edocerer. Cui ſanè rei non ſuffecerit fortè meas definitiones vellicaſſe vel evertiſſe, ſi fieri queat etiam, penitus; ſed ſolidâ demonſtratione oſtendiſſe oportebit, meliores etiam & ſufficientes, vel ſpeciatim ſaltem exploſis adeò novè, regu-*

lis

lis interpretandi, iiſdem ſuperſtructis, nullas dari. Quod qui fecerit, næ is erit mihi magnus Apollo, meque illi Minerval debere, nunquam diffitebor. Equidem mihi nec cum Philoſophia Practica, nec cum Rhetorica hîc quicquam negotii (*) intercedit. Loquitur ipſum corollarium, quod 1
in regulis interpretandi aliquid moneam. Autoritatem tot JCtorum iſtam Pſeudoregulam adhibentium ſi defendere voluiſſet Vir Clariſſimus, non debuiſſet committere (*) aut affectare ignorantiam Elenchi. Vix enim 2
mihi imaginari poſſum, quod Vir Clariſſimus revera ignoraverit, de qua re agatur. Etſi enim objectiones ſuas ſaltem contrà corollarium direxerit, multas tamen rationes habeo, quæ mihi perſuadent, Inſtitutiones meas Jurisprudentiæ divinæ ab ipſo non obiter (*) fuiſſe 3
lectas. Ipſa (*) obliqua cenſura, qua *p. 116. in Idea JCti* 4
Romano-Germanici perfecti, quæ & ipſa pars eſt Muſarum juridicarum, doctrinam meam de Jure divino poſitivo univerſali notat, id abunde teſtatur. In ſpecie verò caput meum de interpretatione ipſi probè lectum eſſe, oſtendit cenſura ſimilis *in ipſo tractatu de JCto perfecto c. 2. p. 27.* Jam ſi legerat, quæ in dicto capite de interpretatione *§. 164. 169.* dixeram, cur favorabilia & odioſa definiri nequeant, rationes illas meas (*) aggredi, & Grotium, 5
contrà quem ibidem diſputo, defendere debuiſſet, non inanes querelas contra me movere. Definitiones ipſius non vellicabo, quia nihil ad me. Demonſtrationibus non amplius opus, quia (*) jam factæ ſunt. Et tamen nec 6
minerval exigo à Viro Clariſſimo, nec ut me pro magno Apolline habeat, poſtulo contentus, ſi me ſinat eſſe Thomaſium, & monitiones has meas, ut promiſit, non ægrè

7 ægrè ferat, aut ad §. *3.* hujus diſputationis (*) reſpondere velit.

Ad §. V.

1 Intercedit.) *Imo vero* intercedit. *Nec enim ſine his, Interpretatio Juris, (nedum, uti nunc Quæſtio habet, Interpretatio in genere,) ſcientificæ artis & eruditæ, non plebeja, vel dialecticamere, unquam abſolvetur. n)*

n) Reſpondi ad hoc Scholion jam *lit. s. & y. §. II.*

2 Aut affectare.) *Iſtud* aſperum nimis. Aliud lenius ſodes! *Quid enim me, quæſo, impulerit, affectare ignorantiam, ut Clariſſimo, & Amiciſſimi Patris Amico Filio publice contradicerem, in hoc genere ſcribendi exercitatisſimo: Me, tantopere ab hoc genere contentioſo ſcribendi abhorrentem; ut hucuſque viventium nulli me publice impetentium plurium, quidquam publici opponere ſcripti ſuſtinuerim. o)*

o) Si id aſperum nimis eſt, cogitare poteſt Vir Clarisſimus, annon mihi magis aſperum viſum fuerit, dum legerem in literis Pſeudonymi & Anonymi, me accuſari impietatis, blaſphemiæ, peccati inexcuſabilis &c.? Et poterit Vir Clariſſimus valde probabiliter impelli ad affectandam ignorantiam Inſtitutionum mearum divinarum, ne videretur eſſe una perſona cum iſto Pſeudonymo vel Anonymo.

3 Fuiſſe lectas.) *Fuere lectæ utique. p) Sed quæ ſum infelicitate memoriæ, toto tempore libri hujus mei reconcinnati, non fuiſſe me recordatum ejus loci, ſancte teſtor. q) Quod ut*

p) Præter rationes, quas in theſi adduco, erant & illæ rationes conditionales, ſi Vir Clarisſimus eſſet Autor iſte Pſeudonymus & Anonymus.

q) Credo tamen, quod Vir Clarisſimus, quantâ etiam infelicitate memoriæ laboret, non oblitus ſit doctrinæ meæ de officio hominis erga DEUM. Cur ergo memoria in una doctri-

doctrina mea retinenda felicior eſt, quam in altera? Et cur Vir Clariſſimus, cum Inſtitutiones meas de favorabilibus & odioſis legeret, quam lectionem fatetur, non ſcandalum inde ſumſit, dum ibi *d. §. 169. ſeq.* doceo, non reperiri negotium omni ex parte favorabile vel odioſum, nec dari criteria ſufficientia favorabilia ab odioſis ſecernendi? Cur demum in lectione Corollariorum iſtorum aſſertio mea Viro Clarisſimo affectum movit? Si idem eſt Vir Clariſſimus cum Pſeudonymo meo & Anonymo, contra regulas bonæ interpretationis non peccabo, ſi iſtam conjecturam afferam, quod in corollariis iſtis primum, quod ibi poſui de repetita aſſertione mea de officio hominis erga Deum, Viro Clarisſimo ita animum commoverit, ut paradoxior ipſi apparuerit doctrina mea de favorabilibus, quàm apparuerat in Inſtitutionibus Juris Divini. Accedit, quod, etſi infelicitas memoriæ Virum Clarisſimum impediverit, ut in lectione Corollariorum non recordatus fuerit loci illius, officium tamen boni Interpretis requiſiverit, quærere doctrinæ in corollariis ſuccinctè poſitæ uberiorem explicationem in tractatu, in quo non poterat non ignorare de interpretatione ex profeſſo à me tractari. (Adde notata *infrà ad §. 10. lit. s.*)

eo magis mihi accredatur: addo, etiamſi ante oculos habuiſſem eum locum; cur quidquam debuiſſem immutare, nondum me perſpicere. r)

r) Ergo meum eſt, ut operam dem, quò jam perſpiciat. Si ante oculos habuiſſet locum *d. §. 169. ſeq.* vidiſſet Vir Clariſſimus, quod agam de favorabilibus juris. Nec opus habuiſſet dicere, quod ſuprà ad §. 3. dicit. *De favorabilibus & odioſis facti ſenſit ipſe, quod ego non intellexi.* Non opus habuiſſet de me ſuſpicari, quod ſtatum controverſiæ mutaverim.

Obliqua cenſura.) ***Si tamen ἐπέχειν eſt obliqua cenſura. s)***

s) Hæc ſunt verba Viri Clariſſimi *d. l. Id quod* (jus nempe divinum poſitivum merum ac indemonſtrabile, attamen communiter obligans) *ſuperioribus annis V. C. Chriſtianus Thomaſius editis peculiaribus Inſtitutionum Juris divini cum naturali conjunctim uno quidem opere, at ab invicem planè tamen diſtinctum, repræſentare ſategit. Cujus tamen ſatis nec dum aſſentientes etiam alios operæ pretium ſit hic examinare, non modo antequam ipſius jurisprudentia divina prodiiſſet, verum & poſt illam editam ſcribentes. Ubi quidem omnis Quæſtio, ni fallor eò recidet: Annon ea quæ pro communi jure merè poſitivo divino habentur à Clariſſimo Thomaſio, poſſint vel ad naturale vel ad Forenſe ac Politicum Hebræis peculiare penitus revocari? Ut adeò tota illa ſpecies merè poſitivi communisque ſimul omni humano generi Juris divinitus ſanciti in nihilum recedat? Quam hic decidendam nobis NONDUM ſumimus.* Atqui hoc *nondum* non eſt ἐπέχειν. Et ſi eſſet iſtud ἐπέχειν Rhetoricum, non eſt ἐπέχειν morale. Quidſi quis dicat v. g. *Multi de Titio loqvuntur, quod hoc vel illud delictum perpetraverit. Quæſtio omnis eo recidet: Annon Titii defenſiones pro ſua fama poſſint in nihilum redigi? quam nondum decidendam mihi ſumo.* An putat Vir Clariſſimus, hoc eſſe ἐπέχειν & non obliquam cenſuram? Judicent alii.

5 Aggredi.) *Id* ſuperfluum *credidi, & adbuc credo, intelligentibus ea, quæ per me dicta ſunt hic, & antea docta circa hæc, toto præcedente tractatu. Multo* minus ad me *quidquam* pertinet, Grotium, *quem ipſe hac in parte neutiquam probo*, contra *Clariſſimum* Thomaſium defendere. *t*)

t) Dixi: *Debuiſſet; ſi legerat.* Et tum omnino id ſuperfluum non fuiſſe, oſtendunt dicta *lib. q. & r.*

6 Jam factæ ſunt.) *Ubi quæſo? u*)

u) *d. §. 169. ſeq. Inſtit. Jurispr. div.*

Reſpon

Reſpondere velit.) *Factum puto, quantum opus, ſuperioribus annotatis.x)* 7

x) Nihil factum eſſe,docent reſponſiones *meæ add.* §.*III. lit.b.c.d.e.f.g.h.*

§. VI.

Ergo tranſeant illa omnia, quæ Vir Clariſſimus *pag. 179. 180. 181.* de favoris & odii definitione, deque favorabilibus & odioſis in jure diſſerit, quippe quæ ſalvâ ſententiâ meâ, vel rectè vel ſecus (*) ſe habere poſſunt. 1
Propius ad me pertinent (an pro me planè contrà ipſum Virum Clariſſimum faciunt?) quibus ideam hanc claudit. Ita enim infit. *Quamvis autem ex hiſce fundamentum peti poſſit omnium favorabilium & odioſorum juris: quia tamen 1. varia in eandem perſonam, rem, & actionem coincidere poſſunt, quorum alia ſunt odioſa, alia favorabilia, 2. in actionibus plerisque plures perſonæ conveniunt, aut opponuntur, aliæ aliis minus odioſæ vel favorabiles, 3. varii ſunt gradus favoris & odii, prout magis aut minus egent ac merentur perſonæ vel earum actiones: Hinc multa adhuc meditatione in iſtis omnibus comparandis, ac decidendis, opus erit, ad ſpecialia, imo ſpecialisſima, proindeque praxi circa ſingularia verſanti demum maxime accommodata præcepta, methodicè ſcientificeque elaborata ſiſtenda. Neceſſe namque fuerit, certas favorabilium ſingulorum proportiones, certa momenta ſive pondera, & fortasſis horum iterum certos gradus conſtituere. Quod ipſum ſanè perquam erit difficile, quemadmodum illud expertus eſt Claramontius, in cauſis moralis Semeiotices lib. 4. ponderandis.* Atqui hoc ipſum eſt, de quo *in Inſtit. Jurispr. div. d. c. 11. lib. 2. § 169.* & *hic §. 3.* conqueſtus ſum, niſi quod ego dixerim, talia definire eſſe impoſſibile, Vir Clariſſimus

2 mus autem (*) difficile eſſe ſaltem judicet. Accedit,
3 quod (*) ego, ut dixi, loquar de favorabilibus facti, ipſe autem apertè de favorabilibus juris diſſerat. Unde novum meæ ſententiæ accedit robur. Si enim Vir Clariſſimus valde difficile eſſe confitetur definire favorabilia juris, quid dixiſſet, ſi perpendere voluiſſet, ſententiam meam de favorabilibus facti eſſe conceptam, aut quid ipſe aſſeruiſſet, ſi modo conſiderare voluerit illam
4 infinitam variationem favorabilium (*) facti?

Ad §. VI.

1 Se habere poſſunt.) *Accepto. Et multo minus, quam credideram, inter nos erit litis. y) Vide* ſupra *notata* ad §. III.

y) Atqui lis nunquam fuit, ſed amica diſquiſitio.

2 Difficile eſſe ſaltim.) *An ergo hæc parum differunt? Quorum illud omnem, etiam idoneis, & pronis ad ſuperandæ difficultatis gloriam, ſpem ſucceſſus adimit: quod expresſius fit adhuc §. VII. Hoc vero etiam excitat, incrementa ſcientiæ interpretandi molituros. z)*

z) Melius excitaret, ſi Vir Clariſſimus ipſe hic aliquid auderet, nec, ut de ſe ſcribit *ad §. 7. n. 4. haberet cauſas ſonticas, graves & benè multas, partim nec publicandas, quo minus id agere poſſet.*

3 Ego, ut dixi, loquar.) *Si nunc a) de illis ſolis:* Pax inter nos eſto. *Vide* ſupra *notata ad §. III.*

a) Non nunc ſaltem, ſed ſemper.

4 Facti.) *v. §. II. not. 3. b)*

b) Et vide ibi à me dicta *lit. q.*

§. VII.

§. VII.

Sed fortè novum argumentum adverſus me deſumi poterit ex illa norma, quam Vir Clariſſimus ſuppeditat circa juſtam definitionem etſi difficilem favorabilium juris. Age ex ipſomet cognoſcamus. Ita enim ſuam hanc Ideam Tractatûs Juridici Methodici Theoretico-Practici de Favorabilibus & Odioſis in jure claudit: *Qua de cauſa lineolas haſce ulterius deductas, nedum coloribus ſuis vivis illuſtratas, dare nunc prohibemur: aliis otio & ingenio prævalentibus id laboris etiam relinquentes. Quem non parum ſublevabunt collectanea tot ab aliis edita, nec omnia aquè inordinata & confuſa, quin huic noſtræ methodo ſatis facilè queant adaptari, tum de favorabilibus & odioſis in genere, tùm de perſonis & rebus actibusque certis variis ſpeciatim, quæ ex Lipenii aliorumq; Bibliothecis, meisq; excerptis deſcribere, ac diſputationes non contemnendas, eodem pertinentes, ex mea etiam Bibliotheca illis adſcribere, nunc non vacat. Uſuro tamen cuiq;, & hoc opus aggreſſuro, non denegabo. Cui, ut quam optimè labor hic cedat ſuſceptus, ex animo precabor etiam, & quà poſſe me ſiverit ipſe, Deusq;, adjuvabo & lubens.* Mallem, talia non excidiſſe Viro Clariſſimo. Mallem, conſideraſſet, quod titulus opuſculi promittat ideam tractatus de favorabilibus, adeoque Lectorem haud quaquam (*) ſpe inani lactaſſet. Qui certè nil minus expectare poteſt in hac idea, quam generalia ſaltem & communia de favorabilibus in genere, de quibus nemo dubitat, ſed titulum hunc legens, vel maxime expectat primas ſaltem lineas circa modos iſtam difficultatem definiendi favorabilia in ſpecie. Ergo hic Rhodus erat. Quid dixiſſet Vir Clariſſimus, ſi ego ideam tractatus cujusdam

2 (*)adverſus ipſum promiſiſſem,& poſteà ubi ad rem perventum eſſet, & potiſſima capita, alios ad id opus conficiendum promiſſione libellorum meorum aut locorum communium, vel ablegatione ad Bibliothecam
3 Lipenii fuiſſem adhortatus? Hoc non eſt Ideam (*) juſti tractatus delineare, ſed alios ad formandam ſibi aliquam ideam de re, cujus nos ipſos ideam non habere inviti profitemur, excitare. Ego verò ſuadeo illis, qui otio & ingenio abundant, ut ea non fruſtrà impendant, cum apertè videant, neque Lipenium, neque excerpta, neque diſputationes, Viro Clariſſimo quicquam profuiſſe, ut ipſe ſibi juſtam ideam de favorabilibus & odioſis for-
4 mare (*) fuerit auſus.

Ad §. VII.

Spe inani.) *Quia temere concepta: per adſtringere volentem ad ideam juſtam, juſti tractatus, illum, qui diſerte fuerat præfatus, de* meditamentis oppido quam imperfectis, *nec unquam perficiendis ſibi*, ſed derelictis elaborationi volentis ac valentis ulteriori, (*quæ ipſius jam tituli verba ſunt*,) Ideam *promiſit ſolam. Quæ ſane, quantumlibet rudis, & confuſa; tamen ideæ nomen retinebat: ac adeo ne typum quidem delineatum, nedum characterem ſyſtematicum, multo minus his omnibus aliquid etiam perfectius, ſperare jubebat. c)*

c) Fateor me non intelligere, quid ſit Idea injuſta & confuſa Tractatus Juridici *Methodici* &c. Et manet quæſtio, an ideæ nomen mereantur generalia & communia, de quibus nemo dubitat?

Adverſus ipſum.) *Pernego*; negatum *jam* ſupra
2 *not. 2. §. IV. d*)

d) Sed qua fronte, dixi ibidem *lit. 1. & l.*

Juſti

Juſti tractatus.) *Nec hoc* promiſi, *e*) *ſed* contrarium, 3
vid. not. 1. b. §.

e) Sed ita eſt titulus: *Idea tractatus Juridici Methodici Theoretico-Practici &c.* Inter ejusmodi ideam & ideam juſti tractat9 &c. nullam ſcio differentiam, niſi quis tractatum Juridicum Methodicum Theoretico-Practicum injuſte ſeu ἀμεθόδως elaborare vellet, quod abſurdum foret.

Fuerit auſus.) *Non ad audendum vero, ſed ſi auderem,* 4
quod non auſurum prædixeram, v. not. 1. b. §. ad perficiendum debebant prodeſſe. f) *Nunc quo minus circa id occuper, cauſæ*

f) Confundit ſemper hic Vir Clariſſimus ideam tractatus cum tractatu ipſo. Hic debebat perfici & elaborari. At illa promittitur tanquam jam formata, & poſteà non præſtatur. Secundum hæc effugia tatulus debuiſſet eſſe: *Idea ideæ tractatus Juridici &c.*

ſunt ſonticæ, graves, & bene multæ, partim nec publicandæ: neque tamen eo minus Viro Clar. ſi tanti foret ea cognoſcere, privatis ad eum literis approbandæ. g)

g) Mea non intereſt: At præſtet ſaltem & exhibeat Vir Clariſſimus publice *Ideam* diſcernendorum favorabilium ab odioſis, aut fateatur, ſe eam ipſummet ignorare. Quæ enim cauſæ ſonticæ hic poſſunt eſſe, ut ideam iſtam, ſi haberet, publicè non declararet. Ferè enim moraliter impoſſibile eſt, ut per hanc propalationem aut religio, aut imperium Romano-Germanicum, aut civitas Hamburgenſis, aut ipſius res familiaris poſſit damnum incurrere.

§ VIII.

Quanquam & id monitum addere jubeat ſuprà §. 2. expoſita negotii, de qua agitur, natura, Virum Clariſſimum & in titulo & in operis delineatione non debitè *) 1
diſtinxiſſe favorabilia juris moralis, à favorabilibus juris poſitivi, Definitiones in delineatione traditæ pertinent

ad

ad favorabilia juris moralis. At quæ in tractatu *de JCto perfecto cap. 9. p. 269. ſeq.* prolixè de interpretatione favora-
2 bilium (*) collegit, ad favorabilia juris poſitivi pertinent. *Ex mente itaque*, ait *p. 271. ſeu Juſtiniani, ſeu Triboniani, favorabilia ſunt* &c. quæ nos merito ſupra *d. §. 2.* ad favora-
3 bilia facti (*) retulimus. Aliud enim eſt ſcire, quid Juſtinianus pro favorabili habuerit, aliud, quid pro favorabili habere debuerit. Favit Juſtinianus in favorem Conjugis ſexui muliebri in mitiganda pœna adulterii, qui favor tamen non magis ac error jus facit. Nec eſt, quod opponas, favorabilia tamen hæc, etſi facti, per dicta à nobis *d.* §. 2. pertinere ad doctrinam interpretationis. Nam reſpondeo. Si ipſa lex dicit & inculcat, Juſtinianum rei
4 alicui in legibus faviſſe, interpretatio hujus legis (*) Grammatica eſt, non Logica, quam quærimus. Neque poterit iſte favor in regulis interpretationis Logicæ adhiberi, ſi non velimus dare occaſionem interpretationi calumnianti. Ita notum eſt, quàm ineptè, quàm impiè ſæpius Pontificii, favorem cauſarum piarum (quem & ipſe Vir Clariſſimus *p. 271.* in catalogo rerum favorabi-
5 lium refert,) adhibeant ad extenſiones neſcio quas. (*) Ita rideretur, ſi qvis ſeductus favore Juſtiniani erga ſexum fœmineum, illum vellet adhibere ad mitigationem pœnæ in delictis aliis, &c.

Ad §. IIX.

1 Diſtinxiſſe.) *Non credidi, cuiquam hæc me ſcribere, qui Jus naturale & poſitivum ſine me diſtinguere: ac intelligere, in utroque favorabilia, & odioſa fore memoranda, non valeret. h)*

h) Mira

h) Mira excuſatio. Ita omnis amethodia excuſabitur, ſi quis dicat, ſe credidiſſe futurum lectorem tam methodicum fore, ut ipſi confuſio iſta non noceat.

Collegit.) *In exempla nempe, & documenta uſus Philoſophiæ Practicæ, & univerſalium ſuorum, in Jure Civili: vel in horum exemplorum plerisq;, cum moralibus, & jure Naturæ congruente.* 2

Retulimus.) *Vide* ſupra *not 7. & ſeqq. §. II. i*)

i) Et reſponſiones noſtras ibidem *lit. y. z. a.*

Grammatica eſt, non Logica.) *Imo & hujus generis, & Philoſophica Practica eſſe queat, multis modis. l*) 4

l) Crederem, ſi probaſſet Vir Clariſſimus.

Ita rideretur.) *Et* merito. *Nempe contra Reg. 119. m*) 5

m) Ego tot centurias regularum in interpretatione non agnoſco, ſed quinque ſaltem aut ſex. Et ejusmodi ineptæ extenſioni non oppono regulam. Sed dico ſaltem, eam eſſe irrationabilem, quia nulla nititur regula. Et quia regula non eſt: Favorabilia eſſe extendenda.

adhibens, loco affectuoſæ Interpretationis, rationabilem. Quod idem fieret, ſi favorabile Juſtiniano judicatum, ex opinione erronea, vel ratione ſpeciali Politica, vel alia cauſſa, tanquam naturaliter & moraliter favorabile interpretaretur. Qua occaſione id etiam, ad ſatisfaciendum, *ſi fieri queat, aliqualiter* poſtulato *n*) Clariſſimi Amici §. *VII. vel ſaltim ad*

n) Ego vero nihil *in d.* §. 7. poſtulavi à Viro Clariſſimo, ſed ſaltem oſtendi ipſius opuſculum non convenire titulo. Unde ignoſcet mihi, ſi non intelligam, quorſum iſta, quæ jam ſeqvuntur in hac nota.

probandum *illi* deſiderium *ſatisfaciendi, qua nunc licet, (non licet autem, niſi obiter, ac in tranſitu,) hoc addere lu-*

 bet.

bet. *Quod* ad Jus poſitivum Civile applicaturo *doctrinam*, *mihi* Philoſophice *potiſſimum fere* delineari, tenuiter nimis (*fateor*,) ac imperfecte *adhuc*, cœptam, de Favorabili & Odioſo: ſit obſervandum (*præter moraliter*, & *per omnes Juris naturalis partes, adeoque ſpecies conſortiorum*, & *negotiorũ inibi definitas, talia*,) *Quid ſit* favorabile & odioſum *habitũ* Legislatoribus Reip. Romanæ, *vel ſimalis nunc*, Romano Germanicæ, à Jure *morali* & naturali diverſum.

1. Ex politica ſpeciali, *Reip. Imperii, ad Politicas rationes.*

2. Ex opinionibus *Legislatoris.*

3. Ex affectibus, *quo pertinet exemplum Clarisſimi Auctoris.*

4. Ex conſuetudine.

5. Ex vi *aliqua*, & *necesſitate accidentaria: totidem inde mibi diſtinctis interpretationum ſpeciebus nempe adjuvandis.*

§. IX.

Addo: neque cohærere regulas Viri Clariſſimi de interpretatione favorabilium & odioſorum. Ex pluribus, quæ in hanc rem afferri poterant, pace ipſius unum ſaltem exemplum affero. *P. 274.* dicit Vir Clariſſimus: *Odioſa ſtrictius eſſe interpretanda*, & inter odioſa ibidem refert *pœnarum inflictionem* earumque exaſperationes. Ipſe tamen *in Muſis Jurid. opuſc. 1. p. 27.* inter erroneas regulas refert illam: *pœnales leges non eſſe extendendas.* Scio quidem, ex communi ſententia poſteriorem hanc propoſitionem pertinere ad interpretationem extenſivam, priorem ad declarativam (ſecundum Virum Clariſſimum *Muſar. Jurid. p. 94. 95. 96.* ad interpretationem hypercri-

percriticam electitiam internam perfectivam,) adeoq; non videri contradictionem ſubeſſe. Sed ſcio etiam, communiter Doctores, qui ſtatuunt pœnalia tanquam odioſa ſtrictius interpretanda eſſe, dicere: Pænalia non eſſe extendenda, à quibus adeò Vir Clariſſimus per iſtam diſtinctionem non bene videtur diſſentire. Si enim (*ſecundum ipſum*) pœnales leges rectè extenduntur, multò magis(*contra ipſum*) eædem in laxiori ſignificatione ſunt explicandæ. Rem declaro exemplo. Lex pœnalis eſt: qvi frumentum exportat, puniendus eſt. Hæc lex qvamvis pœnalis, recte extenditur ad farinæ exportatores. Cur ergo eadem non etiam in lata acceptione eſſet explicanda, ut ſub ſe omnes frumenti ſpecies comprehendat, ſi modo ratio legis non obſtet. At ſi hæc obſtat, tum ſtricta interpretatio certe non deſumetur ab eo, qvod lex eſt odioſa.

Ad §. IX.

Per accidens in hoc exemplo *o) qvod* fit; *eo, qvia ſenſus latior, & rationabilior hic coincidunt: id ubi non accidet eos coincidere, (qvod plerumpue non fiet) aliter ſeſe habebit; & diſtinctionem harum regularum evidenter neceſſariam probabit. p) E. gr. Lex pœnalis de fundente ſangvinem innoxium, extendetur q) recte ad occidentem noxios, in qvos ipſi nullum erat*

o) Miror, cur Vir Clariſſimus ſaltem ad exemplum reſpondeat, taceat ad vim rationum mearum. Hoc eſt effugium utcunque quærere, ut non cogamur fateri, nos erraſſe.

p) Cur non & ipſe unicum ſaltem exemplum affert, ubi regula de Odioſis reſtringendis genuinum uſum habeat.

q) Fortè non, prout erit ratio legis. Ergo regula de ratione legis definiet controverſiam, non favor, non odium, non lex pœnalis.

erat jus coërcendi : at non recte ſanguis lato ſenſu capietur, ut venæ ſectionem quoque contineat : r) vel ipſo Clariſſimo Auctore alibi recte monente.

r) Sed non ob favorem, neque ob odium, ſed ob vitandam abſurditatem. Ergo exemplum hoc valde quidem impertinens eſt, nec ullum uſum præbet, niſi, ne Vir Clariſſimus videatur nihil ad hunc §. repoſuiſſe.

§. X.

Eadem obſervatio ſuppeditat adhuc aliud monitum
1 circa totum ejus tractatum. (*) Suggillat Vir Clariſſimus
p. 27. tractatus & Dn. Pufendorffium & me, quod cum meliora Grotio dare deſperaverimus, ferè κατὰ πόδα eum ſequamur. Sit ita, quamvis adhuc non pauca adverſus hæc regerere poſſimus. Quæro ex Viro Clariſſimo:
2 (*) Quem uſum habeat ipſius tractatus de JCto perfecto,
3 ſeu de interpretatione Legum? Lego in indice (*) cen-
4 tum ſpecies interpretationis, (*) quas ipſe excogitavit,
5 ad quas intelligendas (*) minimum anno opus eſt. Pu-
6 tatne Vir Clarisſimus, (*) effictione terminorum novorum melius Grotio ſe illuſtraſſe doctrinam de interpretatione? Putatne, meliores progreſſus facere juvenem, ſi diſcat: regulam aliquam pertinere ad interpretationem hypercriticam electitiam internam perfectivam, quam ſi notet ſecundum doctrinam communem, eam pertinere ad interpretationem declarativam? Atqui
7 hoc eſt (*) rem intricare, non explicare. Porro regulas interpretationis in tractatu numerat omninò 344. Quanto tempore putat Vir Clariſſimus opus eſſe, ut juvenis eas non dicam, intelligat, (nam pleræque nihil ſigni-

ſignificant, & ſunt meri (*) ſine mente ſoni,) (*) ſed me- 8.9
moria teneat, & ſi teneat, cui uſui? (*) Non jacto mea, 10
ſed ſi quæ bene poſui, divinæ gratiæ ea adſcribo, ſi quæ
malè, mihi. Interim ut paucis me expediam: Repetii
poſt Grotium & Pufendorffium, Duumviros de inter-
pretatione optimè meritos, doctrinam meam de inter-
pretatione *in Praxi Logices cap. 3.* Conſtat tota doctrina
paucis pagellis, & regulis omnino quinque vel ſex,
oſtendique ibidem, doctrinam de ſpeciebus interpreta-
tionis rem obſcurare potius. Jam ſuppeditet Vir Cla-
riſſimus (*) exempla, quæ non æquè benè & longè faci- 11
lius ex paucis regulis meis, quam ex ſuo apparatu tanto
poſſint definiri, aut, ſi quæ ſunt, quæ quis ex regulis
meis interpretari nequeat, quæ ex ipſius tractatu (*) re- 12
ſolvi poſſint? Quod ſi hæc facere nequeat, cogitet, quid
communes interpretes Juris de ipſius libro (*) dicturi 13
ſint, contra quos *Muſar. Jurid. p. 27.* ſic diſſerit: *Nos haſce
tricas, tanquam cruces ingeniorum ſuperfluas & ſine ratione
excogitatas, meritò rejicimus: contenti, noſtra præcepta ſuis
fundamentis ſuperſtruxiſſe.*

Ad §. X.

Suggillat.) *Verbum meo facto* durius, *certe mea ſen-* 1
tentia. Si tamen ita velit vel alteruter veſtrum, jam nunc
deprecor. s)

s) Verba Viri Clariſſimi hæc ſunt: *Propius ad Juris interpretationem Philoſophicam acceſſit tandem incomparabilis Grotius, incomparabili de Jure belli & pacis ſcripto. — Quem,* cum meliora dare merito deſperaret, *apertius hic etiam atque in reliquis omnibus & κατὰ πόδα fere ſequi ſe non diſſimulat Pufendorffius — & qui alicubi*

 etiam

etiam refutando quaſi deterit Grotiana Thomaſius lib. 2. c. 11. (Et tamen non erubuit ſuprà ad §. 5. n. 3. aſſerere Vir Clariſſimus: *Sed qua ſum infelicitate memoriæ* toto tempore libri hujus mei reconcinnati *non fuiſſe me recordatum ejus loci ſanctè teſtor.*) Deprecatione autem non eſt opus. Vota eruditorum in Republica literaria de ſcriptis aliorum ſunt libera. Et ſi quis durius quid de altero pronunciet, non eum, contra quem dictum eſt, ſed dicentem iſta durities afficere cenſendum eſt.

2 Quem uſum.) *Eum qui non aſſequitur, ex ipſa lectione totius operis, & præfationum; neque hic ſpes mihi eſt efficiendi ut aſſequatur: niſi quatenus ſibi tantiſper ſatisfieri patiatur annotationibus 7. 9. & 12. h. §. t)*

t) Videbimus & quæro hic uſum talem, qui non æquè benè ex quinque vel ſex regulis capi poſſit.

3 Centum ſpecies.) *Imo* nomina, *quæ vel dena, vel* plura uni ſpeciei *poſſint applicari. u*)

u) Eo major ergo eſt confuſio.

4 Quas ipſe excogitavit.) *Imo vero* improbavit, *x*) exploſit magnam partem earum, *y*) *certe* paucisſimas *primus* denominavit ipſe.

x) Ego vero collectivè loquor, quod nemo hactenus qui de interpretatione ſcripſit, tot ſpecies vel ſpecierum nomina effecerit.

y) Remanent tamen in indice plus minus ſexaginta interpretationis ſpecies (ut ipſe index nominat) Viro Clariſſimo definitas & typo à ſpeciebus Doctorum ſecretas.

5 Minimum anno.) *Neminem adhuc tam ſtupidum auditorem habui, quin* paucis horis, z) *me interprete, ſpecies à me excogitatas intellexerit omnes. Vid.* Muſ. jurid. *p. 199. in fine.*

z) Non

z) Non equidem invideo: Quamvis allegata p. 199. Muſar. Jurid. quadrimeſtris ſpatii mentionem faciat. Sed repeto quæſtionem *lit. t.* cui uſui?

Effictione terminorum novorum.) *Illos vero me nemini obtrudere, diſerte monui cap. IX. §. ult. nedum illi, qui anno opus habeat ad illos intelligendos. Is rem ipſam capiat, ſi capere poteſt. Relinquat terminos, ſoli expeditiori repetitioni, vel communicationi, cum eosdem recipere volentibus, ſerrituros. a)* 6

a) Repeto quæſtionem cui uſui?

Rem intricare.) *Vetus ea, & trivialis querela eſt illorum, qui accurationem non ferunt philoſophicam, & vere artificialem: b) ſed ſola facilia, juvenibus, & feſtinantibus &c.* 7

b) Sed an accuratio philoſophica & verè artificialis eſt, quæ rem intricat, non explicat & nullius eſt uſus? Iſta accuratio philoſophica & verè artificialis effecit, ut ſapientiam veram & divinam & humanam amiſerimus, & faſtuoſi, invidi, rixatores, adulatores, hypocritæ &c. facti ſimus.

idonea, c) quando Philoſophi accurati, d) ſummam humanæ

c) At veritas ſola facilis & idonea ac utilis eſt. Quicquid difficile & nemini idoneum eſt, cur id diſcamus?

d) Quinam vero ſunt illi? Certè non ii, qui res in infinitum in intellectu diſtingvunt, ad agendum vero & utilitatem doctrinæ monſtrandam cauſas ſonticas & graves prætexunt.

naturæ poſſibilem in quoque perfectionem, e) etſi viris demum,

e) At ſumma humanæ naturæ perfectio non conſiſtit in abſtractionibus infinitis, ſed in reali uſu humani generis.

imo ſenibus, potiſſimâ ſui parte profuturam, f) quærere la-

f) Sed quæro jam & quæſtionem ſæpè iteratam repeto: ad quid proſit Viro Clariſſimo jam viro vel ſeni intricata iſta de interpretatione doctrina?

borant.

borant. Unde tamen & juvenibus, imo vel pueris, & incapacioribus aliis, ob facultatem & voluntatem deficientem, ſua cuique pars, ad captum & votum poteſt decerpi: docendo καἰ' ἄνθρωπον, *introductiones, compendia, breviaria, typos, ideas g) deniq; ac elementa ſola proponendo.*

g) Hoc nihil ad me: Et an fortè uſus in eo conſiſtet, ut diſtingvamus inter ideam juſtam & non juſtam, aut confundamus ideam tractatus cum tractatu ipſo. *Vide notata ſuprà ad §. 7.*

8 Sine mente ſoni.) *Id vero* inopinatum plane, *atq;* horrificum *auditu mihi accidere fateor: non* in me *ſolum, ſed in conſona meis dicentes* Imperatores, JCtos, Legislatores, Interpretes, *qua* veteres, *qua* novos *h*) pronunciatum! *Quos*

h) Sed quis horum dixit interpretationem hypercriticam electitiam internam perfectivam & ſimilia?

uti copioſe ſatis ad pleraſque regulas margo inferior exhibet: ita infinito plures quomodo liceat coacervare, i) ac alias etiam

i) At coacervatio non eſt actio Philoſophi accurati ſed Sophiſtæ.

regulas plerisque iisdem firmare, ſub finem præfationis poſterioris habeo commonefactum. Cum hiſce omnibus, imo vel cum ſolo Feldeno, damnari me à Clariſſimo Thomaſio, annon glorioſum l) ſit æque, ac illi olim cum Phocione? Interim annon hic verba ſua reddam Auctori *tempeſtive multum?* Mallem talia non excidiſſe Viro Clariſſimo. Mallem conſideraſſet, *quod favorabiles etiam ſint infortunati conatus, modo alias boni, nedum publice bene mereri occupati. m)*

l) Ergo quid queritur Vir Clariſſimus?

m) At hoc in quæſtione eſt. Ego nihil agnoſco publicè eſſe bonum, quod non eſt publicè utile.

Et

Et quidem in ſcientia tanti momenti promovenda. n) Unde

n) Sed hoc iterum in quæſtione eſt, an ſcientia hæc tanti momenti tot inutilibus interpretationis ſpeciebus & regulis promoveatur?

nil magis amovere meliores me poſſit, quam tot annorum labor tali contemtu o) exceptus. Sed ne favorabile hic etiam

o) Contemtus non eſt, ſi eum, qui tot annis ſine fructu in labore aliquo eſt occupatus, admoneamus, ut ad utiliora ſe conferat. Miſericordia eſt, officium humanitatis eſt. Sed ita comparatum eſt in vita humana, ut ſincera admonitio pro injuria, blanditiæ & adulationes pro beneficio habeantur.

odioſum videatur, & inanium querelarum *denuo accuſer, taceo.* Quamvis adhuc non pauca adverſus hæc regerere poſſimus.

Sed memoria teneat.) *Nec illud exegi unquam ab iis, qui æque parum ad hoc, atque ego, vel à natura, vel ab artificio ſunt instructi.* Sufficit, *ſi ſecretis* ad hoc *ipſum typo majori*, primariis regulis, *vel horum ſaltim univerſalioribus, quousq;* memoriæ vis *unicuique permittit, procedant.* Specialiora, *quoties opus ſit,* per cauſſas, *unde ſunt demonſtratæ, ſpecialius ipſimet* prompte deducere: vel *quoties nec hoc poſſint; & tamen de applicatione ſint ſpecialiori dubii:* tanquam Lexico Philoſophico, ſpecialisſimis *hic* demonſtratis, (*& ut ulterius etiam, & exactius, ei uſui deducantur, optatis,*) uti norint. *Ecce uſum unum, ni fallor, ſatis illuſtrem, & magnum. p)* 9

p) Non vero operis quod melius Grotio doctrinam de interpretatione illuſtret, aut JureConſultum perfectum reddat, ſed Lexici varias variorum regulas de interpretatione coacervantis & ſubtiliter (ſed absque uſu in ipſa interpretationis applicatione) diſtingventis, & nomen adeo ſcientiæ interpretandi non merentis.

10 Non jacto mea.) *Annon ſuſpecta hæc ſententia in propria cauſſa abſolutoria, q) ab accuſatione, & lite nondum* mota, *nedum peracta?*

q) Sed quis pro ſententia abſolutoria venditavit? Aſſertio eſt, & vera aſſertio. Unde poterat cavillatione hac abſtinere Vir Clariſſimus.

11 Exempla.) *Ea vero non longe forent petenda. r) Suf-*

r) Cedo unum Vir Clarisſime. Hic enim Rhodus. Alias quilibet præjudicio vacuus, legendo hoc ſcholion ſibi perſvadebit, quod nullum invenire potueris, & ita cauſa cecideris.

fecerint interpretationes meorum dictorum à Viro Clariſſimo facta, & ſuorum, contrariæ meis, obtruſæ. s) Sed oporteret

s) Hæc vero reſponſio nimis putida. Oſtendunt id reſponſiones nunc meæ.

me omnem Prognoſin Semeiotices moralis decoxiſſe, ſi huc prolaberer. t) Vel ſola hoc §. dicta ex adverſo, amovent manum de tabula.

t) Potius caveat Vir Clarisſimus, ne lector putet, ipſum omnem verecundiam perdidiſſe, dum ad incitas redactus, veritatem tamen & humanitatem (cum errare humanum ſit) confiteri non vult, ſed potius omnia alia tentat, ut pertinaciam obtegat.

21 Reſolvi poſſint.) *Siquidem veſtra facultas, vel naturalis ingenii felicitate, vel exercitatione, vel utraque pollens, u) eo porrigatur uſque; ut ex quinque vel ſex illis regu-*

u) Minimè omnium, ſed ſimplicitatem veritatis humiliter ſequens, neque veritatem in ſubtili & faſtuoſa, inutili tamen accuratione quærens.

lis, nulli non x) de hoc argumento aliquid ex profeſſo molito-

x) Atqui hoc ipſum angit Pſeudo-Eruditos, quod veræ ſapientiæ ſtudioſi ex rebus vulgaribus, ac à Philoſophis iſtis accuratioribus contemptim habitis utilia humano generi efficiant vel agant. Ignorantes videlicet, veritatem eſſe vulgare qvid & ubivis obvium.

rum, inter alias memoratus, ſine ſpecialiori deductione, dextre poſitis obſcuras leges omnes interpretari, gratulor. Nobis non datur eſſe tam beatis. Nedum ut erudite, id eſt, diſtincte, explicite, ordinate, ſcientifice, ad conſcientiam non modo noſtram, ſed & aliorum convictionem, per ſuas cauſſas poſſimus deducere, quare ſic, & non aliter in quolibet caſu interpretemur. Plebejum in morem confuſe, vel dialectice ſaltim; imo & accedente ad naturalem ingenii præſtantiam exercitatione longa, tandem ſoliditatem aliquam, ſed implicitam tamen & confuſam, nec ſatis ad redarguendos obloquentes ſemper valituram ſuppeditante, id agere: vel ſine ullis adeo præceptis contigit aliis, item bonis, imo continget, taliter inſtructum à natura ingenium exercentibus, univerſis. Vid. Ariſt. Nic. VI. 8. & Metaph. c. 1. Quemadmodum in omni arte prius artifices, quam artis præcepta, ſatis illuſtres fuiſſe, notum eſt, & alibi etiam in hoc argumento monui diſerte. Interim non hic magis, quam in omni alia Scientia, demonſtrationum ſolidarum, & ſcientificarum uſus erit fruſtraneus. y) Neque hæ ob-

y) Utinam Vir Clariſſimus affectus ſeponere & conſiderare vellet, quantum ſophiſtam hic agat, & quantam occaſionem ſuppeditet omnibus, qui ſtultitiam vanæ Philoſophiæ per divinam gratiam cognoſcunt, ut ejus ex animo miſereantur. Debebat exemplum ſuppeditare quod non ex ſimplicioribus & paucis illis regulis æquè benè ſi non melius reſolvi poſſit ac ex ipſius farragine & lexico regularum. Nullum exemplum afferre poteſt. Ut vero non cogatur inanitatem Philoſophiæ, cui inſenuit, agnoſcere, putat lectorem facilè occæcari poſſe, ſi Ariſtotelem, ſi demonſtrationes ſolidas & ſcientificas ac convincentes crepet, atque alios id quod ipſe crepat, re ipſa præſtantes plebejos, confuſos, dialecticos & ita porro nominet. Ego repeto quæſtionem ſæpè factam. Cui uſui Vir Clariſſime

Fff 2 tam

tam intricare doctrinam interpretationis ſimplicem & planam? Cedo exemplum. Aut ſi non potes, agnoſce vanitatem Pſeudo-Philoſophiæ. Relinque Ariſtotelem, qui tibi in anxietate hac conſtituto nullam reſponſionem convenientem ſuppeditare poteſt, & reliquum quod Tibi reſtat temporis, ad utiliores meditationes etſi plebejas impende.

jectiones magis me, quam omnes circa interpretationem Juris, aut aliam, imo circa nullam non Scientiam Practicam fuſius quid, & accuratius molitos premunt, z) Quarum nulla non,

z) Sed ſi æquè premunt ac te, nec melius inde ſe expedire poſſunt, mihi id non imputabunt, quod non fuſius quid ſed confuſius, non accuratius quid, ſed ſubtilius, ſed inutile, ſed ſophiſticum, ſed miſerandum moliti fuerint. Solamen miſerum, ſocios habuiſſe malorum, in quæ ipſi nos propria culpa conjecimus, nec aliis admonentibus, inde nos extricare volumus.

paucis præceptis, imo nullis, at egregia natura, & experientia inſtructo, queat in laudabilem praxin deduci. Nec eo dein minus, ſi vel æque ac Poëtica, ſine arte à natura cunctis ſuppeteret, interpretandi facultas. (Quemadmodum nimis multi male capiunt illud tritum, quo natura omnes judices feciſſe perhibetur) verum manebit illud Ciceronis *pro Archia:* Cum ad naturam eximiam atque illuſtrem, acceſſit ratio quædam, confirmatioque doctrinæ: *(quo ſcientifica magis, hoc confirmatiorem ſe probatura & ſuum etiam Diſcipulum reddita,)* tum illud, neſcio quid præclarum, atque ſingulare ſolere exiſtere. *Quod hic locus longius adducere nunc non permittit. a)*

a) Neque enim jam deſideratur à Viro Clariſſimo, ut locum hunc Ciceronis explicet. Deſideratur, ut uſum tra-

ctatus

ctatus ſui de interpretatione oſtendat, & exemplum aliquod, ut diximus, ſuppeditet. Atqui hoc non poteſt.

Dicturi ſint.) *Nempe alii alia, pro ſuo quisque captu,* 13
& affectu: Soli ſaniores, & intelligentes id, quod res eſt. Nempe illas tricas merito rejectas, ut earum loco ſcientifice demonſtrata b) ſubſtituerentur.

b) Sed nullum uſum habentia.

§. XI.

Credo & ſpero, Virum Clariſſimum reſponſiones has meas atque brevia monita non ægre laturum, ſed promiſſionis publicæ *Muſar. Jurid. p. 178.* recordaturum eſſe. Rationes adhibui, non verba iniqua. Quodſi tamen & in ipſa veritate amarum quid propoſitum fuit, id tanquam præter intentionem factum deprecor, eumque invito & rogo: velit id, quod *Muſarum Jurid. p. 116.* obliquè indicavit, proximè expedire, & rationes ſuas
proponere, (*) per quas putet, demonſtrationem juris 1
poſitivi univerſalis à me in Inſtitutionibus Jurisprudentiæ divinæ tentatam, in nihilum redigi poſſe. Cedam ſemper rationibus firmis, ipſique valde obſtrictus ero, ſi
me errantem in veritatis ſemitam (*) reduxerit. 2

Ad §. XI.

Per quas putet.) *Non* ſcripſi *c*) me *putare, ſed ex-* 1

c) Benè. Non ſcripſit. Sed contextus tamen verborum *ſuprà ad §. 5. lit. p.* recenſitorum oſtendit, quod ita ſenſerit.

preſſe, decidendam hanc quæſtionem mihi nondum ſumere. *Quo jure ergo demonſtratio à me exigatur? d*)

 d) Non

d) Non exigo, ſed invito & rogo. Intereſt Reipublicæ literariæ, ut, ſi iſta demonſtratio mea in nihilum redigi poſſit, id fiat, quia ab ea dependent multæ quæſtiones utiliſſimæ & quotidiè obvenientes. Quod ſi ita honeſtè invitatus id detrectet præſtare Vir Clariſſimus, facile Lector ſuſpicari poſſet, iſtum Viri Clariſſimi locum ex jactantiæ affectu prodiiſſe.

2 Reduxerit.) *Hoc infeliciter, ut video, nimis tentatum ſemel, e) iterare publice, qui ſuſtineam? Quin potius grates*

e) Ubi Vir Clariſſime, & quando? Ego quidem non poſſum non hæc aliter interpretari, quam quod ad literas Pſeudonymi & Anonymi reſpicias. Quod factum nollem. Nam iſtæ quidem in errorem me ducere voluerunt, ne quid acerbius dicam.

ſolennes hic & publicas ago: quod durius non ſim tractatus. f)

f) An conſcientia Virum Clariſſimum admonuit, quod Pſeudonymus & Anonymus duriora fuerit meritus? An ego is ſum, qui mecum controvertentes durius tractavi? Delicatis ingeniis & qui alios contradicentes ferre nequeunt omnis veritas dura eſt.

Obſtrictum etiam beneficio novo, & magno me habiturus: ſi ulterioris publicæ concertationis onere, ac invidia exſolvar. g)

g) Per me quidem licebit. Et quis Virum Clariſſimum adegit, ut ſcholia hæc pararet? Non veritas, ut oſtenſum, ſed affectus & amor erga fœtum ſuum.

Ne non ut hactenus feci, pacate philoſophando, h) circa tam

h) An ipſi bellum intuli? An pacem ipſius turbavi?

multa etiamnum inelaborata, pro virili pergam. Quod ſane perquam honeſte fieri nunc poteſt. Poſtquam de principali quæſtione, in qua poſſim aggreſſor habitus eſſe, quantum exigebatur,

batur, conceſſi. i) Quod ad nova cætera vero, etiam acer-

i) Scilicet cum ad ipſam rem ventum eſt, Philoſophiam accuratam crepando, & plebejos animos ac fiducia ingenii fretos publicè proſtituendo.

bius ingeſta, non tam mea ſit cauſſa, quam communis tot aliorum. l) Quos me nominatim propugnatore publico nec egere

l) Nec hos timet veritas. Et poterat interim à tot aliis exemplum petere Vir Clariſſimus, ad demonſtrandum uſum communis cauſæ.

puto præ aliis, nec an gaviſuri ſint, ſatis auſim polliceri. Privatim ſi qua de re mea expetetur ſententia: quantum potuero, & ex amicitia noſtra putavero, ad eandem aperiendam, ſemper, ut & ad omne aliud officiorum genus, me paratiſſimum exhibebo. m)

m) Ego vero & ad publica & ad privata officia me ſemper paratum fore publicè promitto, iſtud officii genus publicè repetens, ut Virum Clariſſimum admoneam, velit tempus quod ipſi reſtat, ſtudio & praxi veræ ſapientiæ, relicta inani & inutili, impendere.

I. N. J. C.

I. N. J. C.

J. N. J. C.

INCLYTO
Varia Virtutis, ac Eruditionis laude VIRO
CHRISTIANO THOMASIO
VINCENTIUS PLACCIUS
S. P. D.

DEſtinaveram Tibi Exemplar JCti mei ligatum, una cum Epiſtola. Sed eluſit me lator earundem, abiens me inſalutato: non tam ſua culpa, quam caſu. Eo quod ruſticatum digreſſus ex Urbe, morbo corporis reditum ultra tempus conſtitutum diſtuliſſem. Vides fatum. Absq; quo ſi fuiſſet, credo ſcriptionis tuæ publicæ amarulentiam, quam ipſemet agnoſcis, ſed veritati, (eam quidem meo judicio non depoſcenti,) vis imputatam, deprecari opus non habuiſſes. Certe enim illis lectis, ignorantiæ me affectatæ nunquam incuſaviſſes. Multo minus Diſputatiunculæ illi noſtræ, litem novam totuplicem, imo de totius mei operis inutilitate, infamem mihi ſententiam impingere, publice unquam, credo, ſuſtinuiſſes. Quo ſane convitio, quid durius in me ſtatuere potuiſſes, ſi quam graviſſime Te antea offendiſſem, non video. Et vero ni multis jam abhinc annis, hoc omni cura egiſſem ſedulo; ne quis mihi ſenſus ad ejuscemodi ſupereſſet: erat hic mihi longe acerbiſſimus unus omnium facile futurus. Quo ne nunc quide nullo penitus me tangi, tanto diſſimulare

ſare debeo minus: quanto & Te, & candorem apertum deamo magis. Unde maluiſſem qvoqve hanc diſceptationem privatis litteris, ut alias hactenus omnes, etiam publice mihi notas, componere: niſi non tam impetitum, quam impetiiſſe viſum, offerente ſe provocato, pugnam detrectaviſſe nimis ignaviter, me judicatum iri a plerisque, prævidiſſem. Quam tamen, quanta depugnaverim moderatione, judicabis ipſe. Certe ut facerem, non modo, quantum in me, conatus ſum fideliter: ſed adhibito etiam in conſilium pari amicorum, facile hujus Civitatis, & in hoc genere ſtudiorum, & pietate, ac modeſtia præ multis eminentium. Quos exoravi, ut quidquid in hiſce meis extemporalibus Notis, vel minimæ offenſiunculæ tuæ anſam præbiturum ullo modo ſuſpicari poſſent, id, quanta vellent ſcrupuloſitate, ſcrutarentur. Neque vel ſubinnuere quidquam adeo minutum potuerunt: quin expungerem illico, aut, quoad ipſis probaretur, emollirem. Quamvis talia erant omnia, ut nondum putem eorum quidquam revera ægre te laturum fuiſſe. Quo certius nunc ab ingenuitate tua mihi promitto, imo ſpondeo, Te agniturum ſatis: quantum amicitiæ noſtræ, & pudori tuo, ac opinioni maxime apud tuos Auditores, cui vel tantillum me nocere, ſumma mihi ſit religio, parcitum iverim. Idque cum detrimento etiam certo famæ apud pleroſque meæ. Qui non poterunt non palmam a me Tibi publice traditam judicare. Quandoquidem nullatenus, ut potuiſſem, ac vel tuo exemplo, debuisſem, *in ipſa veritate amarum quid prepoſitum* volui. Oſtentando puta effugiorum illorum naturam, ac indolem, quibus uteris; Quando definitionem favorabilium, non niſi quatenus facti meri ſunt, citra omnem univerſalis rationis reſpectum, vis negaviſſe. Quin imo tale genus definitionum exigis: *quale nec eſt, nec erit, dum res humana rotabit.* Hæc ſi ego Tibi affinxiſſem: quid diceres de mea interpretandi ratione, tam omnibus tuis & meis regulis adverſante! Ne quid nunc addam de noviter motis a Te litibus, Quibus abſtineri profecto præſtitiſſet longe. Nec §. IX.

examinem, cujus exemplum ſane multum abeſt a recta interpretandi ratione, ſive extenſiva, ſive declarativa. Cujus adeo vi, vel capite plecti poſſit innoxius maxime. Ut alias, ſi expetis, privatim clariſſime demonſtrabo. Nam §. X. plane non tango: ne moveam Camerinam. Quam, ſicuti reliqua multa, preſſi etiam publice, quantum potui: ne quis facile vel ſubodoraretur. Nempe ad hoc unum omnia: ut pacem & quietem publicam, quovis precio mercarer. Imo, ſi fieri poſſet, optima inter nos, ex hoc principio, etiam non nimis bono, familiaritas, ut ſœpe fit inter bonos, coiret: privato inter nos literarum commercio, rectius longe, ſi quid ſupereſt, aut denovo naſcetur diſſenſionis (quod diſpariter tractantibus idem argumentum, non fieri non poteſt) compoſituris. Ad quod ipſum Te adeo quam humaniſſime nunc, & humillime invitatum volo. Vel ad hoc inprimis, ut ſi quid eſt, aut fuit aliquando a me factum, ſcriptum, aut dictum, quod Te offenderit, aut pro tali ad Te relatum ſit ab aliis: hoc prius, æque ac modo ipſe, quid in Te deſiderem, aperte des ſignificatum. Ne quid ulceris non expurgati utrinque remaneat. Crede mihi, privatim in me licebunt Tibi omnia, in Te mihi nihil, niſi quod voles. Cœteroqui, fateor, me non videre, quid disjungere animos noſtros vel minimum debeat, ſi vel maxime de multis philoſophicis diſſentiamus. Cum & tanto terrarum intervallo, & ratione docendi, ac ſcopo, & Auditorii natura ſimus tantopere ſeparati. Nempe ſubtiliſſimam ego, ſecundum Analytices præcepta, utique accurationem, ſenibus dignam, quæro. Tu Juventuti tuæ idonea, & ad praxin properantibus neceſſaria, quam ingenioſiſſime, & jucundiſſime proponere allaboras. Euge! pergamus utrinque ἀνεμπόδιστοι invicem inoffenſo pede: nec alter alterius detrahamus induſtriæ. Sine me ſaltim pacate tam infelicem eſſe, ut in hoc piſtrino, in quod divinitus ſum conjectus, inhonoratus, & obſcurus ſatis, ſine ulla remuneratione me fatigem; Dum ego Te ſino eſſe Thomaſium, ut poſcis; hoc eſt, ſummo cum fructu, applauſu, & lucro docere minus tetrica, & difficilia.

Hæ

Hæ ſi placent, uti ſpero, imo confido, pacis & amoris inter nos conditiones: erimus utrique magis quam omni alia ratione, hac in parte quidem, (quæ ſane Tibi ex tuamet ipſius doctrina, facile humanarum omnium potiſſima eſt,) beati. Ego certe deſideria tua, qua potero, implere, imo, ſi potero, ſuperare fideliter annitar. Utere me, meisque meditationibus, ut lubet. Exige, poſtula ulteriores, quibus par eſſe queam. Videbo quantum in me ſit, ne lactaſſe ſpe inani vota tua videar. Quod ne verbis ſolis, ſed re ipſa vel extemplo faciam: Ecce adjuncta quæpiam Excerpta de Subſtantiæ & Accidentis natura, quam ſollicite adeo indagas, prima & ultima doctiſſimarum tuarum Diſputationum. Ea num aliqualiter tuæ ſatisfaciant voluntati, ſcire ſi me feceris: an publice ſint proponenda, ſtatuam. Poteruntq; tum hæ laciniæ, ni tenues nimis atque ſoloces videantur, aſſumenta fieri, cujuscunque tuarum texturarum volueris. Interim tamen iſta premi rogo. Nec enim quidquam tam reformido, quam cruda huic arguto ſeculo propalare. Qualia mea omnia reputo, donec publicationi a memetipſo ſint præparata; quantumvis alias, Flacco monente, nonum in annum preſſa. Quemadmodum ſane illa, ex quibus hæc ſunt Excerpta, Annotata Ethici Syſtematis mei plenioris, quorum margini nunc etiam tuarum Diſputationum citationem appoſui, uti vides, bis nonum annum, & amplius jam apud me latent. Hæc ſi non diſpliceant, addam proxime alia etiam plura: fortaſſis etiam, quæ petiiſti Exempla Interpretationum mearum: ac monita inſuper ſub finem hujus Diſputationis, quæ cupis, alia ſuper ſcriptorum tuorum philoſophicorum locis diverſis: Speciatim de Vanitatis quoque definitione, cujus indaginem peculiari Diſputatione dignatus es, meam ſententiam, ſi jubes, dabo: imo definitionem ipſam, pluſculis jam abhinc annis conceptam, quanta licuit Analyticorum præceptorum Ariſtotelis obſervatione philoſophica. In qua ſola, & in nullo ſtudiorum genere alio, patiar me cum eruditis aliis componi: nedum Tecum, cujus ego præ multis aliis

ingenium excellens, & induſtriam commendabilem *ſuſpicio, veneror*q; *lubens*. At enim cœtera omnia παρέργα mihi fuere mera: hoc ἔργον triginta nunc ampliùs annis. Poſtquam Feldeniahis Mſſtis, & ipſius Textus Ariſtotelici Græci Analyticorum priorum & poſteriorum reſolutione accuratiſſima, Diſciplinarumque Mathematicarum notitia nonnulla inſtructus, acceſſi ad hocce ſaxum. Quod volvendo nitens omnibus nervis, tam parum adhuc promoveo: ut plus mille definitionibus philoſophice elaboratis, nondum eo rem perduxerim: quin reformare, vel reformari ab aliis earundem aliquas ſubinde optem; Examinari certe ſemper ab intelligente quovis, in lucro ponam. Tua melior longe ſors eſt interim: tot aliis jucundioribus hoc, ut παρέργον, intermiſcentis. Sed jamdudum ambigo, ſatisne recte hæc ad Te ſcribam. Quæ quo animo a Te legantur, fateor, me ope totius Semeiotices Moralis meæ, pro certo nondum definire poſſe. Hoc ſolum ſcio: ſine ardentiſſimo amore Tui, & pacis, atque amicitiæ colendæ ſi foret; me tota hac ſcriptione ſuperſeſſurum. Quæ ratione corporis, & animi, publice, privatimque nunc impedito magis, quam alio forte tempore, accidit laborioſa. Quo vehementius deprecor: ne ſaltim eo animo hæc accipias ſcripta, quo accepturus eſſes, ſi ego inutiles tuos labores, & pleroſque nihil ſignificantes, meros ſine mente ſonos ſcripſiſſem: quibus tamen Tute poſt Præceptoris tui profeſſum publice ultra quinquaginta annorum laborem, ſupra triceſimum annum inſudaſſes. Quod ſane in te mihi cum nolles, an ſatis Chriſtiane in me ſcripſeris, Tibimet examinandum relinquo. Equidem haud invitus credo, Tibi ac tuis Auditoribus hæc inutilia maximam partem eſſe. Qui, quantum video, id non agitis: ut ad Analytices exquiſitisſimam accurationem reſolvere, ac interpretari textum ullum ita contendatis: ne ulla mentis operatio, non ad præcepta, ſolide per ſuas cauſſas demonſtrata, tanquam ad normam mathematicam examinetur, atque dijudicetur; qualis ſit, an, quomodo, quare, quatenus cohœreat, necne. Ut reflexiva tali notitia quam pleniſſime,

niſſime, diſtinctiſſimeque, conſcientiæ noſtræ & alienæ ſatisfiat, cauſſis, quare ſatisfiat, ſcientifice reddendis. Quod tantum abeſt, ut ab omnibus, etiam eruditisſimis alias, exigendum pronunciem: ut non niſi paucisſimos id laboris vel tentare ſaltim debere, lubens concedam, imo ſæpe contendam, defendam ſemper. Interim illis, qui ad hoc divinitus ſunt vocati pauci, tanto minus erat contemtu publico illudendum. Potius eorum labore, quemadmodum Mathematicorum ſubtilisſimorum, ad praxin omnigenam, erat utendum grato animo, erga ipſos, & magis erga Deum, datorem nobis eorum munerum, ſine noſtro tam ſcrupuloſo, tetrico, ſcholaſtico, aut quocunque velis dicto labore: impendendo interim Tibi ut facilioribus, ſic utilioribus ad multos, majori cum gloria, & lucro. Qualia proin deamantes præ meis, etiã Juvenes pleroſque omnes, merito tuæ potius, quam meæ informationi commendo, & commendabo ſemper; modo ne mea interim publce dehoneſtare pergas. Vale, Vir Inclyte, ac imminentis anni novi Calendas auſpicatisſimas, plurium auſpicatisſimorum anteambulones habe.

Dab. Hamburgi 1693.
d. 23. Decembris.

* POſſem in ſingulis paginis obſervare atque oſtendere, querelas Viri Clarisſimi nullo fundamento niti, atque ſubinde ſub mediis blanditiis, quibus Epiſtola hæc repleta eſt, me durius tractari. Sed nolo Virum Clarisſimum ad omnem veritatem valde impatientem irritare. Condono publicè injuriam mihi in Pſeudonymi & Anonymi Epiſtolis factam, & valde ipſius vices doleo, publicè confitentis, ſe in piſtrino laborare, & ſaxum Ariſtotelicum per tot annorum ſpatium volvendo, tam parum adhuc promoviſſe, ut plus mille definitionibus philoſophicè elaboratis nondum eò rem perduxerit, quin reformare vel reformari ab aliis earundem aliquas ſubinde optet. Doleo ſerio, quod piſtri-

num hoc nihilominus pro accuratiore ſapientia ac Dei dono venditet, doleo, quod in id divinitus ſe conjectum prædicet. Precor animitus, velit Deus Optimus Maximus, qui veræ ſapientiæ & non Pſeudo-Analyticæ iſtius ac carnificinæ humani generis autor eſt, oculos mentis Viri Clariſſimi aperire, ut peſtem iſtam & animi & corporis abjicere, ex piſtrino Gentilis Philoſophiæ exire, & ad unicam, veram, humilem, perſpicuam, utilem, atque ſalutarem ſapientiam ſe convertere quàm proximè incipiat.

Exaudi me Deus, qui ipſe ſapientia es.

Amen.

INSTI-

INSTITUTIONUM JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ LIBRI III.

Caput. I.

De *Officio Hominis erga ſocios in genere.*

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. 2. *Naturales ſocietates duplicis generis.* §. 3. 4. 5. 6. 7. *Non ex appetitu corrupto provenit, quod homo magis appetat ſocietatem nuptialem, quam civilem.* §. 8. 9. *Societates finibus diſcernuntur.* §. 10. *Fines trium ſocietatum ſimplicium*, §. 11. *à quibus Finis ſocietatis domeſticæ non differt realiter.* §. 13. 14. *Fines vici vel pagi*, §. 15. 16. *item civitatis.* §. 17. *Differentia communis inter vicum & civitatem examinatur.* §. 18. -- 32. *Societas gentium etiam eſt naturalis, & falſum, civitatem eſſe ſocietatum omnium perfectiſſimam*, §. 33. 34. *quod oſtendit etiam ſocietas*

cietas Fœderatorum, §. 35. 36. *Ratio methodi dicendorum* §. 37.--45. *Probatur, dari ſocietatem Gentium*, §. 46. 47. 48. *eamque eſſe naturalem*, §. 49. 50. *nec confundendam cum ſocietate mundi*, §. 51. *nec commodè dici univerſalem Rempublicam omnium hominum*. §. 52. *Societas Gentium eſt imperfectior civitate*. §. 53. *Dari poſſe ſocietatem inter homines ignotos*. §. 54. 55. 56. *Præceptum officia ſociorum in ſocietate mixta in genere dirigens: HOMINI, CUI IN ISTA SOCIETATE COMPETIT IMPERIUM, PARE*. §. 57.--62. *Non omne imperium ex pacto eſt*. §. 63. 64. 65. *Aliud præceptum: FAC EA, QUÆ FINEM CUJUSQUE SOCIETATIS NECESSARIO PROMOVENT, ET OMITTE EA, QUÆ ISTUM NECESSARIO TURBANT*. §. 66.--70. *Tertium: SI CERTUM SIT, à PERSONIS, QUÆ SOCIETATEM INIRE VOLUNT, FINEM SOCIETATIS PRIMARIUM OBTINERI NON POSSE, NULLA ERIT SOCIETAS*. §. 71.--75.

§. 1.

COnſideravimus hactenus *a*) officium hominum quorumvis in quacunque ſocietate viventium, jam pergendum ad præcepta dirigentia *ſocietates ſingulas*.

2. *Quid* ſit *ſocietas* & *quotuplex*, initio expoſuimus. *b*)

3. Ubi ſimul *ſpecies naturalium* ſocietatum recenſuimus, *nuptialem, paternam, herilem, domum, vicum, provinciam, rempublicam*, denique *ſocietatem gentium*.

4. Ex his quædam *naturales* dicuntur, quod homo à *naturâ*, etiam *citra voluntatem* ſuam in iisdem ſit conſtitutus, talis eſt ſocietas Gentium. Quædam verò ſic appellantur, quod *natura* homi-

ad §. 1. a) vide ſuprà lib. 2. c. 3. §. 1.
ad §. 2. b) l. 1. c. 1. §. 91. ſeq.

hominem eò ducat per ſpecialem inſtinctum, qui hominem ad eandem *ex voluntate* obeundam impellit.

5. Atque hic *inſtinctus* vel eſt *utrique ſtatui* & integro & corrupto communis, quorſum pertinet ſocietas *nuptialis* & *paterna*, vel *ſtatui corrupto* proprius, quò ſpectant *herilis*, *vicus*, *municipium*, *provincia*, *reſpublica*. Quorum utrumque jam ab initio demonſtravimus. *c*)

6. Poſſes etiam priorem inſtinctum commodè vocare *internum*, cum à DEO homini ſit concreatus, poſteriorem vero *externum*, cum indigentia & metus periculorum eum potiſſimum elicuerit.

7. Atque ut hoc quidem fuſius deducemus infrà, ubi de ſocietate civili agendum erit, ita de priori non ſinit dubitare hiſtoria ſacra.

8. Ut adeò in divinum Numen & in hiſtoriam ſtatus integri maximè injurii eſſemus, ſi ſtatuere vellemus, ex appetitu *corrupto* provenire, quod homines magis *ſocietatem nuptialem*, quam civilem appetant, quaſi nempe jucunda magis, quam honeſta proſequantur. *d)*

9. Quod ipſum etiam Ariſtoteles, *e*) etſi Ethnicus, agnovit. *Homo*, ait, *magis ad conjugium factus eſt à naturâ, quam ad ſocietatem civilem, & tanto quidem magis, quanto prior magisque neceſſaria eſt domus, quam civitas, quantoque filiorum procreatio animantium omni generi communior eſt.*

10. Quemadmodum vero in moralibus potiſſima ratio in *fine* negotiorum ſita eſt, ita & *ſocietates* inter ſe quam maxime à *finibus* diſcernuntur, certè diſcerni debent.

11. Ac de *tribus ſimplicibus* quidem nullum fere remanet dubium, *conjugalis* enim *liberorum procreandorum*, *paterna educandæ*

ad §. *5.* c) d. l. §. 95. 97.

ad §. *8.* d) *Ita Alberti* P. 2. c. 10. §. 1. n. 2.

Ad §. *9.* e) Nicom. VIII. 12. p. m. 269. edit. Rachel. *Provocat tamen ad hunc Philoſophi locum Alberti d. l. Sed videtur deceptus eſſe ab iis, quæ poſuit B. Pater* Tab. 39. Phil. Pract. *quem adeo absque judicio exſcripſit.*

ſobolis & herilis comparandarum rerum ad vitam neceſſariarum gratiâ initur.

12. De *compoſitis* videndum diſtinctius. Quod *domum* ſeu familiam attinet, non diſquiremus prolixè, utrum *paterna* ſocietas ad eandem requiratur, nec ne? Verius: ad perfectam familiam requiri triplicem conjunctionem Patrisfamiliàs cum uxore, liberis & ſervis. Deficiente ex his uno fieri imperfectam familiam magis aut minus, prout deficiens membrum magis aut minus eſt neceſſarium. *f*)

13. *Finis domus* dicitur eſſe *uſus quotidianus* patrisfamiliàs, quo ipſo vel idem finis, qui eſt in herili ſocietate, intenditur, vel, quod probabilius, conjunctio trium finium, quos obſervant ſocietates ſimplices; nam & generationem ſobolis & educationem non male uſum quotidianum patrisfamiliàs appellare poſſis. *g*)

14. Revera igitur novus finis intuitu domus non inculcatur, aut diverſus à ſocietatum fine ſimplicium.

15. Sequitur *vicus* ſeu *pagus*. Etſi enim hæc duo ſecundum nonnullos ita differre dicantur, ut *vicus* ſit, in quo nihil eſt, quam vicinitas incolarum ſine ullo magiſtratu vel Rectore proprio, *pagus* vero certo regendi ordine conſiſtat, *h*) tamen communi philoſophantium uſu hæ voces uſurpantur promiſcue, ut pro diverſitate hypotheſeos vel de vico affirmetur regimen, vel etiam id negetur de pago. *i*)

16. Con.

ad §. 12. f) Conf. Patr. Tab. 37. Huber. de jure Civit. l. 2. c. 1. th. 17. 19. p. 353. Albert. c. 13. §. 1. In utramque partem ſunt loca apud Ariſtotelem l. 1. Polit. c. 1. p. m. 4. & c. 3. p. 9. Edit. Conring.

ad §. 13. g) *Non, quod quotidie obveniat, ſed quod quotidie, id eſt tempore incerto, obvenire poſſit.* Conf. Patr. tab. 37. & diſput. de minim. num. perſ. famil. th. 6. ſeqq.

ad §. 15. h) Huber. de jure civit. lib. 2. c. 12. n. 3. & 4.

i) Vide Patr. annot. 186. Conf. infrà §. 23. *Inquirendum tamen eſſet, annon antiquitus Græcis illa differentia fuerit inter pagum & vicum, ut vicus denotet* ein Dorff / *pagus diſtrictum*, eine Gow/ *& conſtaret ex pluribus vicis.* Vide Meurſium de pagis Atticis. *Ita eodem ſenſu in antiqua Germaniæ Hiſtoria vox pagi ſumitur.*

16. Conſtituitur verò à Peripateticis *finis vici, uſus non quotidianus*; ſcilicet, ut arceatur ab ovilibus *lupus*, & pellatur à tecto *fur nocturnus*, ut *incendia* reſtinguantur, & erigantur *ſepes* vento dejectæ &c. *l)*

17. At *civitatis fines* duo proponuntur, *m*) unus ultimus, εὐδαιμονία, id eſt, vera beatitudo civilis, non uni homini ſed toti populo inſinuanda, ſubordinatus alter, αὐτάρκεια ſive bonorum & præſidiorum externorum ſufficientia, ut ſcilicet paulo elegantius, quam in pago vivamus, nec furunculum modo nocturnum, ſed & validam latronum manum arcere queamus.

18. Ex dicta itaque finium diſcrepantia oritur ipſis etiam differentia *materiæ* inter *vicum & civitatem. n*) Nempe *vici materiam* eſſe *familias una plures*, numero indefinito, quod nimirum ad uſum non quotidianum ſufficiant, *civitatem* vero conſtare ex *pluribus vicis*, cum plures utique familiæ hic requirantur, quam in vico, tam ad priorem finem, quia ſine juſta multitudine nec magiſtratus varii commodè haberi, nec legibus vis coactiva firmiter conciliari poteſt, tàm ad poſteriorem, quia præter agricolas, qui pago utcunque ſufficiunt, oportet eſſe mercatores, opifices, milites.

19. Nobis autem ſententiam hanc profundius expendentibus, videtur eadem non omnibus carere dubiis. Initio enim non accuratè *terminis effertur iſta finium differentia*, quoniam haud dubie etiam αὐτάρκεια referri poterit ad uſum hominum non quotidianum, ut adeò hac parte finis pagi à fine civitatis non tam ſpecie quam gradu differat.

20. Deinde etſi regerere velis, in eo tamen manere ingentem differentiam, quod unicus vici finis ſit, uſus non quotidianus, at αὐτάρκειαν eſſe ſaltem civitatis finem ſecundarium, adeoque hic magis ad beatitudinem civilem tanquam finem ultimum eſſe reſpiciendum, qui in vico non poſſit obtineri, quoniam in hoc, ut vicinus vicinum ex viro malo bonum reddat, nulli vici

ad §. 16. l) Vid Patr. tab. 38. & d.diſp. th. 46.

ad §. 17. m) Pat. tab. 39.

ad §. 18. n) Pat. tab. 38. 39.

qua talis conventione comprehendatur, *o*) tamen & hic quæ reſpondere poſſumus multa, ſuppetunt.

21. Uti enim per *beatitudinem civilem* nulla alia intelligi poteſt, quam pax & tranquillitas communis; quacunque etiam periphraſi ejus utaris, ita vel maximè tranquillitas hæc per præſidia externa contra violentiam ad turbationem ejuſdem promovetur; quæ adeo magis ad εὐδαιμονίαν referre velim, quam ad αὐτάρκειαν; at & hæc ſuo modo obtinebitur in vico; quam vis impari rurſus gradu, dum videlicet dicitur, ad finem vici pertinere propulſationem *furis nocturni*, ad civitatis, defenſionem contra validam *latronum* manum. *p*)

22. Accedit, quod nec vici qua talis conventioni adverſum videatur, *ut vicinus vicinum ex viro malo bonum reddat.* Qui enim id adverſum eſſe inculcant, præſupponunt, ad vici qua talis, conſtitutionem requiri, æquales eſſe vicinos, ut nulli in alterum jus competat puniendi. *q*)

23. Sed hæc quidem ratio non ſolum petit id, quod eſt in principio, ſed & ipſum Ariſtotelem habet diſſentientem, qui videlicet inculcat, *r*) *maximè ex natura pagum eſſe coloniam domus, ac uti domus omnis regatur ab eo, qui maximus natu eſt, ita & colonias regi propter cognationem.*

24. Tertio quod exempla attinet, quibus à Peripateticis *uſus non quotidianus* vici explicatur, videas & hic à nonnullis *s*) talia afferri, quæ nullam ferè, certè exiguam inter vicum & civitatem relinquant differentiam, dum eo referuntur *emere, vendere, pugnare, arare, mercari &c.* qui adeo ſupra *t*) memoratis, ad pagum ſolos *agricolas* requirentibus, ſatis apertè contradicunt.

25. Quar-

ad §. 20. o) Pat. tab. 39. lin. 30.

ad §. 21. p) Vide ſuprà §. 16. 17.

ad §. 22. q) *Vide omnino Patrem* annot. 176. ad philoſ. pract.

ad §. 23. r) I. Polit. 1. c. 1.

ad §. 24. s) Vid. Manitii diſp. de ſociet. compoſ. th. 6. n. 2.

t) §. 18.

25. Quarto, quinimo & ipſa exempla ſuperius *u*) adducta, parum diſcernunt vicum à familia, præprimis ſi illa non ſit redacta ad minimum perſonarum numerum. Cur enim *paterfamiliàs* aliquot ſervis inſtructus, non poſſet *lupum* arcere, *furem nocturnum* fugare, *incendium* obortum, cæteris paribus, extinguere, *ſepes* erigere? &c.

26. Porrò ut ad *materiam vici & civitatis* pergamus, quemadmodum quintò non audent Peripatetici *minimum numerum familiarum* ad pagi conſtitutionem requirendarum exprimere, *x*) ita ſextò id univerſale non erit, quod ad civitatem neceſſariò requirantur *plures vici*.

27. Quid enim obſtat, quo minus in uno vico tot poſſint congregari familiæ, ex quibus quidam patresfamilias magiſtratuum vices gerant, alii agricolarum, mercatorum, opificum, militum, *y*)

28. Exemplo ſit *Reſpublica Romana*, initio ſuo uno vico circumſcripta, quam pro civitate qui habere nollet, is negaret civitatem, ubi eſſet reſpublica, hoc eſt eſſentiam rei, ubi adeſſet forma.

29. Hinc diximus ſupra, *z*) civitatem modo immediatè ex pluribus familiis, modo ex pluribus vicis, modo ex pluribus provinciis componi, indicio, *vicos* & *provincias* non tam à civitate differre ſpecie ac finibus, quam ut partes à ſuo toto.

30. Prout enim civitas magna aut parva eſt, plures vel pauciores etiam partes habet, ſic ut quandoque eam in plures provincias, provincias in plures vicos, vicos in plures familias diſpeſcere poſſis, quandoque etiam, ſi adhuc diffuſius ſit territorium, provinciæ in plures *diœceſes* ſeu diſtrictus, hi demum in plures vicos dividi poſſint. *a*)

ad §. 25. u) §. 16.

ad §. 26. x) Vid. Patr. dict. diſput. th. 16. & 21.

ad §. 27. y) Conf. Patr. annot. 157. n. 1. & annot. 173.

ad §. 29. z) l. 1. c. 1. §. 97.

ad §. 30. a) Conf. Huber. de jure civit. lib. 2. c. 12. n. 12.

31. Atque hæc etiam fortè fuit ratio, cur Ariſtoteles in politicis poſt conſiderationem trium ſimplicium ſocietatum ſtatim pergeret ad tractationem de Republica, ac domus & vici ſaltem ſummatim & quaſi obiter mentionem injiceret, *b*) nullam plane provinciarum, & quæ poſſunt aliæ eſſe magnarum civitatum particulæ, quoniam nempe hæ ſocietates deſtituuntur *peculiari fine* à civitate diverſo.

32. Igitur nec à nobis aliud expectabis, quam ut perpenſis *officiis hominum in ſocietatibus tribus primis*, ſtatim pedem promoveamus ad *civitatem*.

33. Et in hac quidem ſubſiſtunt communiter Peripatetici, ultra non pergentes ad *ſocietatem gentium*, etſi & hæc, ut mox apparebit, ad ſocietates naturales pertineat. Cauſam iſtam tradunt, quod *civitas ſit ſocietatum omnium perfectiſſima*, pro fine videlicet habens beatitudinem civilem, quæ in aliis ſocietatibus civitate majoribus non obtineatur. *c*)

34. Nos vero hac ratione non obſtante tendemus ulterius, partim quod ea nihil firmi videatur inferre, partim quod adhuc dubium ſit, civitatem in univerſum eſſe ſocietatem perfectiſſimam.

35. Etſi enim facile majorem perfectionem ei concedamus, quam ſocietati gentium communi, propter modo dicenda, non tamen propterea omnibus ſocietatibus majoribus præferenda eſt, certe non præferri meretur ſocietati, quæ eſt inter *plures respublicas confœderatas. d*)

36. Fœdera enim plerumque ineuntur propter *commercia*, aut propter *auxilia bellica*. Iſta *αὐτάρκειαν* intendunt, hæc *εὐδαιμονίαν*. Utraque declarant, civitates ſolas ſæpius non eſſe aptas ad finem ſuum conſequendum, unde tum non erunt ſocietates perfectiſſimæ.

37.

ad §. 31. b) l. 1. c. 1. & 2. Polit.

ad §. 33. c) Conf. Epſtein ad Horn. p. 228. Patr. tab. 39. membr. 3. & lin. 33. añot. 157. n. 4.

ad §. 35. d) *Quod tamen putat Pater* d. annot. 157. n. 4. junct. n. 3.

37. Itaque etſi fœderatorum ſocietas non ſit naturalis, ſed arbitraria, etſi novum finem præ civitate non intendat, quoniam tamen civitatis fines ſæpius melius obtinet, & inter arbitrarias quam proxime ad naturales accedit, & *de fœderibus* poſt civitates quædam dicemus.

38. Neque ſuperſedebimus adeò poſt fœdera *de officiis in ſocietate communi gentium* diſſerere, etſi hæc civitatis perfectionem non attingat, iſta enim ratio, quod alterum erat, nobis non ſufficit.

39. Nam alias nec de *ſocietatibus ſimplicibus* aliquid dicendum foret.

40. Nec obſtat, quod in *ſtatu naturali* dicatur ſatis eſſe, ſi quis progrediatur usque ad perfectisſimum. *e*) Jam enim ſuprà *f*) removimus Peripateticorum ſententiam, quaſi qui diſciplinam aliquam traditurus eſt, ideam ſibi formare debeat ſtatus cujusdam perfectisſimi.

41. Majus dubium nobis, ut ab hujus ſocietatis tractatione abſtineremus, injicere poterat, quod eadem præ civitate novum finem non videatur habere, ſed *ſolam tranquillitatem ſeu beatitudinem* intendat.

42. Sed ſalva res eſt. Aliud enim eſt *beatitudo civilis*, aliud *beatitudo communis* humani generis.

43. Hoc tamen diffiteri non poſſumus, talia *præcepta ſpecialia*, quæ in reliquis ſocietatibus ſimul occurrent, non expectanda eſſe in *ſocietate gentium*, quoniam nempe hujus ſocietatis finis eſt norma communis finium reliquorum in ſocietatibus minoribus, unde, quæ hic valebunt axiomata *generalia*, neceſſe quoque eſt, ut valeant in reliquis ſocietatibus.

44. Hæc vero nulla alia erunt, quam quæ jam *libro præcedenti* præoccupavimus.

45. Neq;

ad §. *40.* e) Pater annot. 157. n. 4.

f) l. 1. c. 4. §. 44. ſeqq. Conf. l. 1. c. 2. §. 47. 48.

45. Neque tamen & ſic ſterilis futura erit diſceptatio de *officio gentium inter ſe*, cum occaſionem nobiliſſimam ex præceptis iſtis generalibus concluſiones ſpeciales formandi, ſuppeditatura ſint duo capita Juris Gentium potiora, Legatorum inviolabilitas, & jus ſepulturæ. *)

46. Aſt, inquies, fruſtrà hæc omnia diſputabuntur, *ſi non datur ſocietas gentium.* Ita eſt equidem, ſed *datur utique* ſocietas inter gentes, quia univerſum humanum genus natura unitum eſt ad certum aliquem finem. *g*)

47. De *fine* jam diximus, quod ſit pax communis & tranquillitas. *Unio* vero hominum quorumcunque ad hunc finem exinde demonſtrari poteſt, quod inter omnes homines ſit juris quædam ad iſtum finem obtinendum communio. *h*)

48. Videlicet ligat hanc ſocietatem gentium ſi non aliud, certè præceptum abſolutum de æqualitate conſervandâ & quatuor inde dependentia vincula, quæ præcedenti libro indicavimus.

49. Quæ quoniam ſunt abſoluta & omnem conventionem humanam antevertunt, ſimul innuunt, *ſocietatem inter gentes* vel maxime *naturalem* eſſe, non arbitrariam. *i*) Convenientiſſime adeo eam Grotius *l*) *ſocietatem rationis & ſermonis* appellat, & nos hactenus eandem ſub voce *ſtatus naturalis* ſimpliciter poſitâ, quatenus opponitur ſtatui civili, denotavimus.

50. Agnovit ea, quæ poſuimus, Camillus apud Livium, *m*) *ſibi cum Faliſcis eam eſſe ſocietatem* aſſerens, *quam ingeneravit natura*, & univerſi generis humani ſocietatem ex ſapientibus ſæpius inculcat Cicero. *n*)

51. Non

---

ad §. 45. *) *Diſputo ad hominem. Nam ex mea opinione non datur jus ſepulturæ.* vide cap. penult. hujus libri.

ad §. 46. g) *Atqui hæc erat definitio ſocietatis* l. 1. c. 1. §. 91.

ad §. 47. h) Conf. d. c. 1. §. 100. ſeq.

ad §. 49. i) *Diſſentit Boxhornius.* Vide Epſtein. ad Horn. p. 227.

l) Grotius III. 19. 1. Conf. Oſiandr. ad Grot. p. 238. ſeqq.

ad §. 50. m) l. 5. c. 27. Grot. d. l.

n) *Loca Ciceronis allegat* Epſtein. d. l.

51. Non confundenda tamen eſt hæc ſocietas cum *ſocietate mundi*, cujus plus una vice mentionem injiciunt Philoſophi Gentiles, & Stoici potiſſimum, *o)* quippe quam adhuc latiorem eſſe ſocietate gentium opinabantur, comprehendentem nimirum complexu ſuo Deos pariter & homines; Quod uti erroneum eſt, ita de ſocietate hominis cum Deo, quantum ad jurisprudentiam divinam ſufficit, pauca præſuppoſuimus, & fuſius eandem explicavimus alibi. *)

52. Neque convenienter locutos eſſe opinamur, qui hanc gentium ſocietatem nomine *univerſalis Reip. omnium hominum* inſigniverunt. *p)* Non eſt Resp. ſine imperio, at Societas Gentium imperio caret humano, & ſola inter naturales in ſtatu poſt lapſum *æqualis* eſt. *q)*

53. Et vel ob hoc ipſum ſocietas Gentium eſt *imperfectior civitate*. *r)* Etſi enim hæc ſocietas libertatis nomine & immunitatis ab omni ſubjectione inſigniter blandiatur, eadem tamen in hoc corrupto ſtatu præ civitate plurima habet adjuncta incommoda, cum ſecuritati parum ibi ſit conſultum. *s)* Ibi enim quisque propriis tantùm viribus protegitur, in civitate omnium; ibi fructus ab induſtriâ ſuâ nemini certus, hic omnibus; ibi imperium affectuum, bellum, metus, ignorantia, feritas; hic imperium rationis, pax, ſecuritas, ſcientia, benevolentia.

54. Nec eſt, quod dicas, *inter eos non eſſe ſocietatem*, quorum unus alterum quoad faciem, vel famam, vel alio quocunque modo non novit; quales v. g. ſumus nos & homines in Nova Zembla.

ad §. 51. o) *Loca vide apud Patrem* ann. 157. n. ult. *Adde Horn.* de civit. II. 1. 15. 38. p. m. 193. *Confundit hæc duo Epſtein* ad Horn. d. l. p. 227.

*) l. 1. c. 1. §. 92. ſeq. & conf. diſp. noſtr. de philoſ. juris.

ad §. 52. p) *Quod facit Boxhornius* ap. Horn. p. 189. 192.

q) Suprà l. 1. c. 1. §. 98.

ad §. 53. r) Conf. Epſtein. d. l. p. 228.

s) Conf. Puf. de O. H. l. 2. c. 1. §. 9.

55. Nam hæc objectio id ſaltem infert, in hâc ſocietate non ita *arctam eſſe amicitiam*, ut in aliis, ut plane nulla ſit ſocietas, non inde inferri poterit.

56. Si enim inter concives imperii, v. g. inter Saxonem & Bavarum, ſi inter concives unius Principis v. g. inter Lipſienſem & Dresdenſem, ſi inter concives municipii unius eſt ſocietas, uti profecto eſt, etſi neuter alterum unquam noverit, cur non & inter homines iſtâ ratione non obſtante, ſocietas eſſe poſſet?

57. His ita præmiſſis, inquirendum nunc paucis in *præcepta*, quæ *officia ſociorum in genere* dirigunt, ubi nullum quidem ſupereſſe arbitror dubium, ex iis, quæ *præcedenti libro* prolixius oſtendimus, omnia ac ſingula præcepta ibi inculcata obtinere etiam in ſingulis hominum ſocietatibus.

58. Præter ea, ante omnia reſpiciendum ad ſocietatis *diviſionem*, quâ ſuperius *t*) eam diximus eſſe vel *mixtam*, vel *æqualem*, (nam *inæqualis*, qualis eſt ſola inter Deum & homines, ad hunc librum nunc pertinet.) *u*) In *æquali* enim, ſeu ſocietate gentium iſta præcepta ſufficiunt.

59. At in *mixta*, quales ſunt naturales reliquæ, quatenus ea *imperium* in ſe continet, accedit prioribus præceptum aliquod ſpeciale, ad inferiores & ſubjectos pertinens: HOMINI, CUI IN ISTA SOCIETATE COMPETIT IMPERIUM, PARE.

60. Fluit hoc non ſolum in genere ex *primo*, quod initio *x*) demonſtravimus, *principio practico*, ſed in ſpecie ex *definitione ſocietatis mixtæ*, *y*) quæ talis non eſſet, ſi imperanti à reliquis non foret præſtanda obedientia.

61. Tum & ex *cuſtodiâ ſocialitatis*, quoniam pax & tranquillitas humani generis nimium quantum turbaretur, ſi in ſocietatibus ſpecialibus humanis inferiores ſuperioribus nullam præſtarent

ad §. *58*. t) vide c. 1. l. 1. §. 93.
u) *Præbet enim illa fundamentum omni Jurisprudentiæ divinæ, ut libro primo indicavimus.*

ad §. *60*. x) l. 1. c. 3. §. 34.

y) *Quam vide* lib. 1. c. 1. §. 93. Conf. d. c. 3. §. 35.

rent obedientiam, cum ſic finis plerarumque *z)* iſtarum ſocietatum, de quo mox plura, in hoc corrupto ſtatu non poſſit obtineri.

62. Quid quod & præceptum *de pactis* ſervandis ſæpiùs hanc paritionem ex parte inculcat, quoniam imperia *plerumque* mediantibus pactis introducuntur.

63. Dico: *plerumque*. Hic enim vitanda erunt duo extrema, unum ejus ſententiæ, quæ ſtatuit, *omne imperium oriri ex pacto;* alterum opinionis huic adverſæ: Omne imperium oriri *immediatè ex voluntate divina* circa pactum. *a)*

64. Nos vero quoddam *immediatè à DEO*, quoddam *mediante pacto*, (eo videlicet modo quo ſuprà aliquoties pactum ad productionem juris vel obligationis alicujus concurrere diximus) produci opinamur. Res optimè patebit ex dicendis in ſingulis ſocietatum ſpeciebus.

65. Sed iſtud tamen hâc occaſione ſimul notandum, non confundendam eſſe *originem legis*, quæ jubet, imperanti eſſe parendum, cum ipſa *imperii origine*. Lex enim hæc in univerſum naturalis eſt, & ex ratiocinatione cognoſcitur, citra revelationem, vel divinam, vel humanam. At imperium huic vel illi in ſocietate competere, non ſemper ratiocinatione aſſequi poteris, ſed quandoque erit, ut notitiam conventionis habeas, in quem videlicet per pactum imperium ſit translatum, ut in civitate, quandoque etiam revelationem divinam præſupponit & jus poſitivum univerſale, ut in ſocietate conjugali.

66. Porrò inter ſocietates mixtas tres *ſimplices*, & ex compoſitis *reſpublica* ſpecialibus gaudent finibus, ut hactenus demonſtravimus. Igitur harum ſingulis accedit præceptum ſpecialiſſimum Juris naturalis: FAC EA, QUÆ FINEM CUJUSQUE

ad §. *61.* z) *Excipio enim ſocietatem conjugalem.*

ad §. *63.* a) *Prima ſententia, ni fallor, Hobbeſii eſt, ad quam ferè inclinat Dn. Pufendorffius. Poſterior eſt Hornii.*

SOCIETATIS NECESSARIO PROMOVENT, ET OMITTE EA, QVÆ ISTUM NECESSARIO TURBANT.

67. Aliàs enim *ſocietas non eſſet ſocietas*, quia finis eidem dat eſſentiam.

68. Aliàs peccaretur contra *primum principium Jurisprudentiæ divinæ*, quod DEO ſit parendum, qui ſocietatis alicujus autor eſt, aut etiam contrà præceptum de *pactis ſervandis*, quatenus ſocietates à pacto ſumſerunt originem, vel contrà aliud præceptum ſpeciale libri præcedentis, v. g. *de officiis humanitatis*, quatenus finis ſocietatis cujusdam in illo præcepto nititur. *b*)

69. Cum vero unius rei *plures* poſſint eſſe *fines*, & idem in ſocietatibus etiam obtineat, ut unus earum finis ſit principalis, alius vel alii ſecundarii, recta ratio dictitat, canonem noſtrum procedere de *fine primario*, quia ab hoc ſocietas ſpecificatur.

70. Unde & hic in concurſu cum finibus ſecundariis ſemper iis erit præponendus.

71. Quin & reſpectu conſtituendæ ſocietatis, SI CERTUM SIT, A PERSONIS, QUÆ SOCIETATEM INIRE VOLUNT, FINEM SOCIETATIS PRIMARIUM OBTINERI NON POSSE, NULLA ERIT SOCIETAS, neque admittenda eadem, etiamſi poſſit obtineri finis ſecundarius, ſi hic extrà ſocietatem illam aliàs non toleretur.

72. Dico: *ſi certum ſit*. Si enim ſpes adſit mediis naturalibus à perſonis ad tempus impeditis finem primarium aliquatenus poſſe obtineri, etſi melius ſit, ut perſonæ à ſocietate tunc abſtineant, admitti tamen eadem poterit.

73. Deinde loquor de *conſtituenda ſocietate*. Si enim à perſonis initio capacibus ſemel inita ſit ſocietas, non ſtatim ceſſabit eadem, etiamſi poſtea perſonarum una vel utraque fiat incapax, citra ſpem recuperandæ habilitatis, neque enim tum licebit in univerſum uni alterâ invitâ à ſocietate recedere, quin aliquando ob prohibitionem ſuperioris, non licebit utrisque conſentientibus.

74. *Uſus*

ad §. 68. b) *Ut de conjugali dicemus in cap. ſeq.*

74. *Uſus harum obſervationum* ſe paſſim exeret in ſingulis ſocietatibus, maximè in conjugali.

75. In quibus adeò, quantum ad Jurisprudentiam naturalem, nihil ulterius expectare debes, quam ut præcepta hactenus ſummatim exhibita, ad *easdem applicemus*, partim *ſpeciales concluſiones* inde formando, partim *quæſtiones* quasdam *controverſas* ex iisdem definiendo.

CAPUT. II.

De

Officio Hominis Intuitu ſocietatis conjugalis.

SUMMARIA.

CAuſæ difficultatis doctrinæ de ſocietate conjugali. §. 1.--4. *Hypotheſes hucpertinentes ex ſuperioribus repetitæ.* §. 5.-- 12. *Conſenſus Gentium non probat jus naturæ.* §. 13.--20. *Inſtinctus hominis ad conjunctionem cum ſexu diverſo, quatenus differat ab inſtinctu beſtiarum,* §. 21.-- 37. *Et quam hic cæcutiat ratio ſibi relicta.* §. 38.--41. *Inſtinctus hominis ad conjugium ineundum.* §. 42. --46. *Unde primum præceptum: INEUNDUM ESSE MATRIMONIUM:* §. 47.-- 51. *quod ex natura ſua non ſingulos, nec omni tempore obligat.* §. 52.--59. *Tranſitus ad definitionem matrimonii:* §. 60. *Fines matrimonii generatio ſobolis & libidinis extinctio.* §. 61.-- 64. *Prior eſt finis primarius, poſterior ſecundarius.* §. 65.--73. *Quatenus mutuum adjutorium ſit finis conjugii.* §. 74.--80. *Ex finibus formantur duo axiomata de matrimonio:* §. 81. 82. (I.) Societatem quæ generandæ ſobolis gratia initur, eſſe nuptialem. *Ex quo deducitur* [1.] *Conſenſum facere nuptias,* §. 83. 84. *qui excludit metum;* §. 85. *dolum,* §. 86. *errorem, non tamen omnem.* §. 87.--97. [2.] *Abſtrahendo à Lege poſitiva, non minus fœminam quam marem poſſe*

ſibi peculiariter ſobolē quærere. §. 98. [3] *Ad eum vero finem obtinendum nec continuam cohabitationem, nec imperium unius conjugis in alterum neceſſario requiri.* §. 99. [4] *Neque adeò ad eſſentiam conjugalis pacti neceſſario requiri, ut fidem det viro fœmina, quod nemini præterquam ipſi corporis ſui uſuram velit concedere.* §. 100. 101. [5] *Aut ut uxor viro continuam cohabitationem promittat.* §. 102. 103. 104. [6] *Neque ex pacto matrimonii reſultare marito imperium propriè dictum in uxorem.* §. 105 -- 110. [7] *Non obſtare tamen aliquid quo minus per pactum poſſit imperium in maritum transferri.* §. 111. 112. 113. [8] *Maritum ex jure naturæ nihil habere poteſtatis in bona uxoris.* §. 114. [9] *Nonpertinere ad eſſentiam ſocietatis conjugalis, ut ineatur ad dies vitæ.* §. 115. -- 122. [10] *Nullo tempore determinato nihil obſtare, quo minus fine conjugii ſemel obtento, conjux à conjuge etiam invito recedere poſſit.* §. 123. -- 130. [11] *Pacto conjugali ad dies vitæ inito, licere tamen à ſocietate abire ob malitioſam deſertionem, & pertinacem debiti conjugalis denegationem,* §. 131. *aut, ſi fœmina contra pactum alteri copiam corporis fecerit,* §. 132. *aut, ſi ſterilitate laboret conjux,* §. 133. *aut ob mores intolerabiles,* §. 135. 136. *neque hic cognitam eſſe ſeparationem quoad thorum & menſam.* §. 137. (II.) Non habendam eſſe eam ſocietatem pro nuptiali, quæ non intendit generationem ſobolis. §. 138. *Unde hic agitur de moralitate libidinis,* §. 139. *quæ definitur,* §. 140. *& dividitur* §. 141. *in ſcortationem & concubinatum.* §. 142. *De quibus aſſeritur* [1] *ſcortationem non eſſe conjugium.* §. 143. [2] *Non tamen inde inferri poſſe eam eſſe ſocietatem inhoneſtam* §. 144. [3] *nec hoc probari exinde, quod ſocialitas turbetur ſi ſcortationi unicè & ſemper operam dent homines.* §. 145. -- 150. [4] *Horrendum Sodomiæ crimen parū aptè exinde demonſtrari, quod in eo applicentur membra contra naturam:* §. 151. 152. *Neque enim uſum membrorum contrà naturam ſemper peccatum eſſe.* §. 153. -- 156. [5] *Idem crimen neque ex doctrina de pudore & dignitate hominis exactè oppugnari poſſe.* §. 157. 158. [6] *Neque poſſe ex ſola ratione reſponderi Gentili, licentiam ſcortationis aſſerenti,* §. 159. -- 164. *aut in certo caſu ejus*

bone-

honeſtatem defendenti, §. 165. *&* *à nobis permiſſam conjunctionem cum uxore gravida urgenti.* §. 166. 167. [7] *Denique ex Lege naturæ non poſſe concubinatum oppugnari.* §. 168. -- 172. *Circa perſonas præceptum : EAS CONTRAHERE DEBERE CONJUGIUM PER QUAS GENERATIO SOBOLIS OBTINERI POSSIT.* §. 173. 174. *Ergo requiri marem & fœminam*, §. 175. 176. *& à matrimonio excludi infantes*, §. 177. *Eunuchos*, §. 178. *arctam*, §. 179. (*Reſpondetur ineptis defenſoribus conjugii Eunuchorum.* §. 180. -- 187.) *non tamen inde planè arceri ſpadones, ſteriles, ſenes ac vetulas*, §. 188. 189. *nec improbanda eſſe conjugia in ultimo mortis articulo.* §. 190. *Ex hac tamen aſſertione nihil accedere ſententiæ defendenti conjugia Eunuchorum.* §. 191. -- 199. *Oſtenditur : Polygamiam non eſſe jure naturali prohibitam, neq; virilem*, §. 200. -- 205. *neque muliebrem.* §. 206. -- 213. *Reſolvitur quæſtio : An mero jure naturæ liceat inire matrimonium cum ea, quæ jam alteri nupta eſt, aut eo, qui jam uxorem habet ?* §. 214. 215. *Quo reſpectu adulterium juri naturali repugnet ?* §. 216. 217. 218. *an & lenocinium ?* §. 219. *Inceſtum ex jure naturali non poſſe impugnari.* §. 210. -- 224. *Ubi oſtenditur : inceſtum parentum & liberorum vulgò malè impugnari*, §. 225. *ex ætatis diſparitate*, §. 226. *ex confuſione vocabulorum neceſſitudinis*, §. 227. 228. *ex communione ſangvinis*, §. 229. *ex reverentia debito*, §. 230. -- 237. *& pudore naturali*, §. 238. -- 246. *multò minus inceſtum reliquarum perſonarum ex jure naturali poſſe oppugnari.* §. 247. *Matrimonii definitio* §. 248. *Præceptum de officiis conjugum : FACIENDA ESSE AB UTROQUE CONJUGE EA, QUÆ PRUDENTIA DICTAT, AD PROPAGATIONEM SOBOLIS, ET POST HANC AD LIBIDINIS EXPLETIONEM ESSE APTA.* §. 249. *Unde deducuntur officia ſpecialia mariti*, §. 250. *uxoris*, §. 251. *utriusq;*. §. 252.

§. 1. Inci-

§. 1.

INcipiemus autem à *ſimplicibus ſocietatibus*, quoniam ex his componitur civitas. Inter eas maximè naturalis eſt *ſocietas conjugalis*, *a*) quia communiter omnes homines in ſe deprehendunt *inſtinctum* ad eandem ineundam.

2. Cujus intuitu quodnam *officium* cuique incumbat, tanto *difficilius* eſt exponere, quanto intricatius hoc negotium reddidere illuſtres controverſiæ à Theologis, JCtis, Philoſophis in utramque partem acrius ſæpè & ſubtiliter magis, quàm perſpicuè & diſtincte ventilatæ.

3. Videtur verò ejus *difficultatis ratio* potiſſimum in eo ſita eſſe, quod plerumque jura *divina humanis* fuerint mixta, & maximam partem jus *naturale* cum *jure poſitivo univerſali* ex ignorantia confuſum, aut *eorundem ſeparata tractatio* nonnunquam ex inſtituti ratione & operis argumento fuerit omiſſa.

4. Si enim fateri volumus, quod res eſt, nulla eſt ex humanis ſocietas, quam divinum numen tot ſpecialibus præceptis muniverit, quàm conjugalis, quam adeò ſedulo dabimus operam, ut à legibus naturalibus ſecernamus, *ab his initium facturi*, ut eò melius poſteà declarare poſſimus, quid revelatio rationi ſuperaddat.

5. Repeto autem ante omnia ex *hypotheſibus* hucuſque demonſtratis præcipuè iſtas. 1. Per *legem naturalem* nos haud aliam intelligere, quam eam, quam ſuperius *b*) definivimus, & cujus fundamentum demonſtravimus ſitum eſſe in neceſſaria convenientia & disconvenientia cum natura hominis ſociali, id eſt, pacificam. *c*)

6. 2. Concluſiones vel *quæſtiones*, quæ hic occurrent, examinandas eſſe ſecundum ductum *axiomatum præcedenti* capite indicatorum, quæ omnia ex fonte illo propullulant.

7. 3. Ex quo ſuâ ſponte fluit, actuum hic tractandorum *juſtitiam* aut *injuſtitiam* ex iſtis regulis fore dijudicandam, illosque adeò, ad quos eædem plane non pertinent, abſtrahendo à revelatione divinâ, pro *licitis* eſſe habendas. 8. 4. Hoc

ad §. *1.* a) *Junge cum hoc capite Pufend.* lib. *6.* c. 1.

ad §. *5.* b) l. 1. c. 2. §. 97. c) l. 1. c. 4. §. 64. & 69.

8. 4. Hoc tamen probe notandum erit, cum actionis *licita* vocabulum non ſit abſolutum, ſed reſpectum ad legem habeat, denotetque eam, quæ nec lege præcepta eſt, nec prohibita, *d*) cavendum tibi eſſe, dum in priori hujus capitis parte terminum actus *liciti* audis, ne putes, eum omni jure naturæ eſſe licitum, cum ſaltem de jure naturæ loquamur, multa verò lege poſitiva ſeverisſime ſint prohibita, ad quæ lex naturalis non attingit.

9. 5. Ulterius etſi ea, quæ *licita* dicuntur, inter præcepta & prohibita quaſi *intermedia* jaceant, tamen iſtud *medium* non intelligendum eſſe in puncto, ſed cum aliqua laxitate, ita ut modo prohibitioni, modo præceptioni ſit propinquior, ferè ut Peripatetici mediocritatem ſuam virtutis explicant.

10. Nam quæ ſocialitatem aut finem ſocietatis alicujus etſi non neceſſario, *promovent*, ſed *per accidens*, à *præceptis* propius abſunt, quæ è contrario *turbant per accidens*, *prohibitioni* propiora ſunt, adeoque abſtrahendo à revelatione divina, illa laudabilius committuntur, hæc omittuntur. Igitur & hic *gradum licentiæ* ſimul adjiciemus.

11. 6. Non mirari tamen debes, ſi *poſterior pars* oſtenderit, etiam ea, quæ mero jure naturæ *præceptis propiora* videbuntur, à DEO lege poſitiva eſſe prohibita. Non enim metienda eſt divina prudentia ſecundum regulas prudentiæ humanæ, & ſufficere nobis debet, quod actus ejusmodi ad ſocialitatem non ſit neceſſarius, præprimis cum ſæpius accidere poſſit, ut in uno actu plures occurrant circumſtantiæ, quarum una magis ad promotionem, altera magis ad turbam pacis communis inclinet, quo pacto, ſi absque revelatione divina foret, fluctuaret profecto ratio noſtra ſæpius, utrum laudabilius eſſet, ejusmodi actionem committere an omittere.

12. Neque illud 7. omittendum, quod ſupra *e*) inculcavimus; non valere *iſtam illationem*: Hic actus in ſacris literis præ-

Kkk ceptus

ad §. 8. d] vide lib. 1. c. 1. §. 146.
ad §. 12. e] lib. 1. c. 2. §. 70.

ceptus aut prohibitus, etiam *à Gentilibus* fuit pro honeſto vel turpi agnitus, ergo ejus *determinatio à lege naturali* provenit.

13. Unde non ſine cauſa commentatoribus ſuis vapulat Grotius, quod *ad probationem juris naturæ* putaverit *f) adhibenda eſſe teſtimonia Philoſophorum, Hiſtoricorum, Poetarum, Oratorum.* Etſi ipſe hoc argumentum pro demonſtrativo aut quod indiſcretè adhibendum ſit, non ventilet.

14. Nam quod ait: *Ubi multi diverſis temporibus & locis idem pro certo affirmant, id ad cauſam univerſalem referri debere, quæ in quæſtionibus juris alia eſſe non poſſit, quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens; aut communis aliquis conſenſus; illam jus naturæ indicare, hanc jus gentium, quorum tamen diſcrimen non ex ipſis teſtimoniis, ſed ex materiæ qualitate intelligendum ſit;* id plures meretur obſervationes.

15. Initio enim id valde dubium reſtat, quod dicit: *affirmationem multorum diverſis temporibus & locis factam à cauſa quadam univerſali oriri.* Per iſtos enim *multos*, per Philoſophos, Hiſtoricos, Poetas, Oratores ad quos provocat, haud dubiè intelligit ſcriptores Græcos aut Romanos. At horum conſenſus ſi alia argumenta deficiant, ut cauſæ univerſali adſcribatur, nulla perſuadebit ratio, quoniam iſti populi haud longâ terrarum intercapedine à ſe invicem diſcreti ex perpetuo commerciorum uſu belli pacisque publicis negotiis & vitæ quâdam atque morum convenientiâ facile in quasdam conditiones tacito conſenſu tranſire potuerunt. *g)*

16. Deinde dum Grotius cauſas univerſales teſtimonia Gentium elicientes recenſet, inſufficientem earum enumerationem tradit, dum ſaltem ad *dictamen rectæ rationis & communem conſenſum* provocat, ſui videlicet ipſius oblitus, quod initio eruditi ſui operis inter leges univerſales totum humanum genus adeoque & gentes obligantes, etiam recenſuerat *legis divinæ voluntariæ aliquam*

ad §. 13. f] In Proleg. n. 40.
ad §. 15. g] Vid. Henniges ad Grot. d. l. p. 37.

quam ſpeciem, quam neque ad illationem ex naturæ principiis, neque ad communem conſenſum gentium referre poterit ipſe.

17. Atque hanc plus una vice cauſam fuiſſe teſtimoniorum à Philoſophis gentilibus petitorum, ſimul oſtendimus ſuperius. *h*)

18. Ubi ſimul rejecimus, *i*) *jus gentium proprie dictum à jure naturali ſpecie differre*, quare non opus eſt, ut adverſus id quidquam urgeamus amplius, quod porrò Grotius de *conſenſu & jure gentium* hic immiſcet.

19. Denique ipſe Grotius fatetur, non tam ex teſtimoniis Gentilium quam ex *materiæ qualitate* dijudicandum eſſe, quid ſit juris naturalis, quid non, quo pacto evidens evadit, tutius iſto argumento de conſenſu Philoſophorum Gentilium hic abſtineri.

20. Et iſta quidem vel ideò paulo fuſius hic fuerunt monenda iterum, quod ſæpius ſcriptores, qui officia conjugalia exponere aggreſſi ſunt, in definiendis controverſiis difficilioribus, dum actum aliquem jure naturali prohibitum eſſe aſſerunt, nullam prohibitionis rationem tradunt, ſed quaſi re bene geſtâ, loco *rationis* exhibent *teſtimonium Philoſophi gentilis*.

21. Jam ad rem. Quilibet homo, dum ſepoſita revelatione naturam ſuam meditatur, deprehendit in ſe *occultam quandam propenſionem & acres ſtimulos ad conjunctionem cum individuo diverſi ſexus*, cujus & ipſius inclinationes ſi inquirat, cognoſcit, affectum iſtum à DEO, ut *mutuum* utrique ſexui inditum eſſe. *l*)

22. Cognoſcit ulterius, ſtimulos iſtos magis *à diſpoſitione corporis quam animi* ortum ſuum ducere, non ſolum, quod ſæpè eos alia omnia cogitando ſentiat, aut plerumque cogitationes ſuas antevertere & excitare percipiat, ſed & quod ſimiles ejuſmodi ſtimulos inveniat in *beſtiis*, unde occaſionem nanciſcitur hoc paſſu naturam ſuam conferendi cum beſtiarum ſtructura. *m*)

Kkk 2 23. *Has*

ad §. *17*. h] l. 1. c. 2. §. 70.
ad §. *18*. i] l. 1. c. 1. §. 104.
ad §. *21*. l] Puf. §. 2.
ad §. *22*. m] Conf. Cumberland. de LL. Naturæ. p. m. 119.

23. *Has* equidem videt *certis anni temporibus* à ſtimulis iſtis actos conjungi, eamque conjunctionem naturaliter *ad generandum ſui ſimile* eſſe deſtinatam. Eâ vero peractâ videt maſculum ferè derelinquere fœmellas, hasque ſolas poſteà *onus edendi fœtus*, editumque *nutriendi* ferre.

24. *Suas* vero propenſiones *non limitatas* eſſe ſentit ad certa anni tempora, ſed quodammodo perpetuas, conſiderat *ſangvinis ſui* partes agiliores, & majorem vim *vaſorum ſuorum*, deſtinatorum tamen etiam *ad ſobolem* per ſimilem conglutinationem *generandam. n*)

25. Ulterius penſitat, cum inclinatione iſta *in ſe* conjunctum eſſe *affectum beſtiis incognitum, amorem* videlicet, vi cujus etiam citra corporum communicationem in benevolentiâ certæ cujusdam perſonæ majorem felicitatis ſuæ partem poſitam eſſe credit quàm in benevolentia aliorum, ob odium verò aut averſationem ejusdem contriſtatur, ipſius delectationibus ferè magis afficitur quam propriis, doloresque ejusdem graviter ſentit ipſe.

26. Porro cum beſtiæ nullum diſcrimen faciant *individuorum*, in *ſe* deprehendit homo nimium *variantes inſtinctus*, quorum cauſas plerumque reddere non novit, *o)* ut nimirum erga unum individuum vel nullos planè, vel adverſos etiam ſentiat amoris ſtimulos, eosdem viciſſim magis ad hanc quàm ad iſtam perſonam inclinantes.

27. Præterea & *maſculi* in ſe detegunt ſingularem quandam *inclinationem in ſobolem* à fœminâ *conceptam* pariter & *editam*.

28. Denique in *ſe* communiter utriusque ſexus homines *peculiarem ad concubitum ſtimulum* ſentiunt, etiam quando ſobolem per eum generare aut concipere non poſſint, ut ſi fœmella jam ſit gravi-

ad §. *24*. n] Cumberl. d. l. p. 152.

ad §. *25*. o] *Huc pertinet illud Poëtæ:* Non amo te Voluſi &c. *quamvis arbitremur, illam ignorantiam inde provenire, quod non nos ipſos nec affectus noſtros cognoſcamus. His cognitis cauſam amoris facile poſſe reddi.*

gravida, aut ubi vitæ civilis vel tranquille vivendi ratio non ferat, ut ſocietatem generandæ ſobolis gratia ineant, ſentiunt utique & ſingulariſſimam in generationis actu *delectationem*; quæ fere iſtius irritamenti primariò movens cauſa eſt, *p*) quæ omnia ſi exactè rem penſitent, *in beſtiis aliter ſe habere* cognoſcunt.

29. Nam & difficulter mutum animans *poſt conceptionem* ingreſſorem admittit, & beſtias *nulla vitæ civilis* aut tranquille vivendi *ratio*, utpote quâ deſtituuntur omninò, *impedire poteſt*, ut inſtinctum naturalem generandi traducant in actum.

30. Et ſi loqui volumus, quod res eſt, *nullam* proprie percipiunt beſtiæ *delectationem* ex congreſſu, quoniam videlicet ratione & ſenſu interno easdem deſtitui ſuprà diximus, ſed *ſimulacra* ſaltem ut rationis, ita ejusmodi *delectationis* in beſtiis apparent. *q*)

31. Quilibet enim propriâ experientiâ in ſe deprehendere poterit, *delectationem eſſe cogitatinem* vel ſimplicem vel cum meditatione conjunctam, *voluptatis* vel *præſentis*, vel *præteritæ*, vel *futuræ*. Neutrum *de beſtiâ* prædicare poteris, quia eadem nullo modo cogitat vel meditatur.

32. In eo tamen inter has *tres* delectationis ſpecies eſt differentia, *præſens* voluptas miris modis hominem præ aliis afficit, ſuique recordationem ſpecialem phantaſiæ & memoriæ hominis imprimit, quâ dum *præteritam* voluptatem profundius cogitat, ſæpius etiam abſente objecto vehementer ad appetendum de novo irritatur, & ad cogitationes prolixiores *futuræ* delectationis diſponitur.

33. Quod ſi vel maximè delectionem *hominis* hac parte cum delectationis ſimulacro, quod in *beſtiis* deprehenditur, comparare velis, deprehendes, *actum* ex quo delectatio illa oritur, ita *communem eſſe homini cum beſtiis*, ut rationis (quæ hominem alias à brutis ſecernit) imperium quam maximè excutere nitatur idem, & ſæpiſſime excutiat.

 34.

ad §. 28. p] *v. g. ſi liberos & uxorem quis non poſſit alere, ſi quis jam laboret abundantia liberorum, ſi quis concubitum appetat cum uxore gravida vel aliena &c.*

ad §. 30. q] Conf. Puf. §. 2.

34. Quemadmodum enim *beſtiæ* ita fortiter ſtimulis generandi aguntur, ut, ſi acrius iisdem ſint commotæ, vix verberibus aut vi majori, faciliùs aliàs ipſorum inclinationes reliquas reprimente, retineri poſſint; Ita profectò in *hominibus* momentum præſentaneæ jucunditatis tam ſvaviter ideam ejus homini repræſentat, ut nullum majus in iſto momento bonum concipere valeat, etſi mox ratio à delinimentis illis liberata, contrarium evidentisſime eidem demonſtret.

35. Quin & *fruſtratum* diutiùs *conjunctionis deſiderium* ita aliquoties homines extrà ſe rapuit, ut res nunquam aliàs committendas perpetraverint.

36. Nam etſi & *aliorum affectuum* exceſſus ſubinde homines ad actiones, quæ cum rationis dictamine pugnant, abripiant, tamen iſtius rei ratio vel pravæ educationi aut conſvetudini, vel certè peculiari alicui circumſtantiæ, quam facilè homo minimum aliquo ante exceſſum tempore reprimere poterat, deſcribi poteſt.

37. Aſt *libidinis œſtrum* [de quo hactenus *r*) locuti ſumus] ita *commune* eſt omnibus hominibus, ita aliquando *homines bene educatos* & *ratione ſuâ rectè utentes*, à rationis tramite avertit, ut parum à *furore* differat.

38. *Originem* vero hujus rei homo revelatione carens ignorat, *s*] unde non poterit non, ſi ratiocinatione ſola hic uti velit, inferre *phyſicam libidinis* uti *furoris* eſſe cauſam.

39. Quid quod, cum ſentiat *furorem* à rationibus ſpecialioribus provenire, *libidinem* vero omnium hominum naturæ cohærere, iſtam inter hæc duo neceſſariò faciet comparationem, ut *furorem* pro accidente præter vel contra naturali, libidinem pro naturali affectu habeat.

40. Denique cum ſciat, hominem non habere naturam ſuam à ſeipſo, uno abſurdo admiſſo id ex conſequentiarum connexione ſequetur, ut putet, *conditorem hominis* ipſi hunc affectum tribuiſſe.

41. Vi-

ad §. *37*. r] à §. 28.

ad §. *38*. s] *Quia ignorat ſtatum integritatis, ut lib. 1. probavimus.*

41. Vides ergo, quantum *ratio noſtra lumine ſcripturæ deſtituta cæcutiat*; Unde jam non difficulter præſumere poteris, an ſemper ſolidi quid ſperare debeas, ſi meditationes præcedentes, quarum veritatem cuilibet proprius demonſtrabit ſenſus, conferas *cum præceptis juris naturalis & regulis ejusdem* hactenus expoſitis.

42. Equidem ſi initio *officium hominis circa ineundum conjugium* conſideres, non aberrabit adeo à voluntate divinâ ratio tua, quatenus adhuc recta eſt, ſi eam ſequaris. Dictabit enim *diſcrimen ſexus & naturalis facultas* hominibus indita commixtis corporibus ſeſe propagandi, *voluntatem creatoris eſſe*, ut hanc potentiam naturalem traducant in actum. *t*)

43. Idque eò magis, quo *majorem in ſe præ beſtiis agnoſcit eſſe ſexuum in ſe invicem propenſionem* mutuam, ſimulque ardentiſſimum *in prolem affectum*, cujus rationem inter alia & in eo ſitam eſſe videt, ne fortaſſe per incuriam aut ob moleſtias partus vel educationis, & quia liberi ſæpe materiam dolendi, ſemper laborum & curarum præbent, nobile iſtud opus omitteret, citra, quod mortalium genus durare non poterat.

44. Ut itaque circa alia, ad quæ *naturali appetitu* homo fertur, ut eſt *conſervatio ſui* ipſius, *amor & educatio ſobolis*, jus naturale præcepta cordibus hominum inſcripſit, ita & iidem ſentiunt circa *generationis actum obligationem* quandam ſibi eſſe inditam.

45. Neque enim putandum eſt, in his & ſimilibus actibus lege non fuiſſe opus, cum jam antea *inſtinctus & appetitus ſenſitivus* in talia ſat valide propellat; quin potius invertenda erit ratiocinatio, naturam iſta, utpote incolumitatem generis humani immediate conſervantia, quam accuratisſime voluiſſe obſervari, dum velut diffiſa ſoli rationis dictamini eidem ſuccenturiari jusſit inſtinctum ita vehementem, ut difficulter admodum homo in contrarium niti queat.

46. Secernendi tamen hic probe ſunt *inſtinctus*, ne quis nobis affingat, ac ſi indiſtinctè ab inſtinctu hominis metiremur ejusdem obligationem. Qui *incolumitatem humani* generis non inten-

ad §. 42. t] *Ad hunc & ſeqq. §§. vide Puf. §. 2. 3.*

intendunt, qui ex *facto aliquo illicito* oriuntur, qui *pugnant cum lege naturali* jam demonſtrata, ut vides, ab intentione noſtra alieni ſunt. Unde fruſtrà nobis oppones *inſtinctum matris ad prolem interficiendam* ex metu & fuga infamiæ ortum. *u*)

47. *Primum* itaque Præceptum, officia hominis circa ſocietatem nuptialem dirigens erit iſtud: INEUNDUM ESSE MATRIMONIUM.

48. *Generalis* ejus *ratio* conſiſtit in præcepto de *cuſtodienda ſocialitate*. Cum enim ſocialis vitæ fundamentum ſit matrimonium, homines quoque ad idem obligabuntur, prout tenentur ad omnia, quæ ad eum finem neceſſariò faciunt. *x*)

49. In *ſpecie* autem præceptum de cuſtodienda *æqualitate* illam obligationem elicit. *y*) Uti enim unum par hominum ad vitam in hoc ſtatu tranquille agendam non ſufficit, ſed multiplicatione generis humani ad eam obtinendam eſt opus, qua obligatione inducti noſtri (quicunque & quotcunque ſimus) parentes nosmet generarunt; ita æqualitatis ſtudium nos impellit, ut & nobis & ſociis noſtris de futuris iterum proſpiciamus ſociis, cum alias, quotidie aliis poſt alios per mortem abreptis, facile evenire posſit, ut omnium longævisſimi vitam ducerent miſerrimam.

50. Simul vero hæc ratio oſtendit, ad quam claſſem præceptorum ex axiomate iſto generali æqualitatem inculcante, præceptum noſtrum referri debeat, nempe ad legem illam, quæ *exhibitionem officiorum humanitatis* inculcat, quia per ſobolis generationem indiſtincte & etiam citra pactum *aliis* proſumus.

51. Neque illis ſolummodo, qui nobiscum jam *ſocietate aliqua* juncti ſunt, ſed & ipſis *poſteris noſtris*, in lumbis noſtris adhuc conſtitutis, nam & hi, ſecundum regulam vulgatam, quoties de ipſorum commodo quæritur, habentur pro jam natis.

52. Indicant autem rationes allatæ, præceptum noſtrum ad *inde-*

ad §. *46.* u] *Obſcurius ad hanc objectionem reſpondet Puf.* d. §. 3.

ad §. *48.* x] Puf. §. 7.

ad §. *49.* y] *Hanc rationem omiſit Dn. Pufend.*

indefinita & *indeterminata* pertinere, quæ non *ſingulos* neceſſario & *quovis tempore* obligant. *z*)

53. Nam non ſolum *in genere* præcepta *affirmativa* ad ſui impletionem requirunt occaſionem, ſed & in ſpecie hic repetenda ſunt ea, quæ ſupra de *præſtatione officiorum humanitatis*, quod eadem obligent imperfectè & cum reſpectu ad commoditates proprias, diſtincte inculcavimus. *a*)

54. Hinc *matrimonii contrahendi occaſio*, non ex ſola ætate aut generandi aptitudine metienda eſt, ſed ut copia quoque ſit decentis conditionis, nec non facultas alendi uxorem & prolem naſcituram, ac ut mas quoque ſit idoneus ad gerendum partes patrisfamilias. Aliquando etiam præſentium temporum & incumbentis functionis conditio de matrimonio cogitare non patitur. *b*)

55. Igitur non modo non eſt neceſſarium, ſed ſtultum inſuper, *juvenes animum ad uxores applicare*, qui ſibi ſuisque nil niſi ſtrenuam eſuritionem posſint polliceri, ac civitatem mendicabulis ſint impleturi, aut qui ipſi ſuprà pueros parum ſapiunt.

56. Imo recte faciunt, *qui matrimonium differunt*, quo commodius per cœlibatum animum excolant, ac ad præſtanda egregia ſocietatis humanæ miniſteria ſeſe præparent, id quod uxoratis per mores civitatis aut genium fœminarum non ita licebit.

57. Nec reprehendendus erit illorum *cælibatus*, qui probabiliter prævident, ſeſe in cœlibe vita, ad quam per continentiam exigendam habiles ſe deprehendunt, plus humano generi aut civitati ſuæ utilitatis poſſe præſtare, quam uxoratos, qui adeò ne-

LII quid

ad §. 52. z] Puf. d. §. 7.

ad §. 53. a] *Priorem rationem tradit Dn. Puf.* d. l. *de qua ſuprà egimus etiam* lib. 1. *Poſteriorem omiſit.* vide l. 2. c. 6. §. 17. ſeqq.

ad §. 54. b] *Ad hunc* §. *usq; ad* §. 60. conf. Puf. §. 7. *Huc refer dictum ſanè explicatum, Virum Politicum carere debere uxore, & inſtitutum primorum Chriſtianorum, quo non quidem interdicebatur ſacerdotibus conjugium, ſed pro præſtantiori tamen vita habebatur, ſi quis abſtineret.*

quidquam putandi ſunt per naturam obligari, ut omnino præclaris ſuis conatibus per muliebres illecebras velut remoram injiciant.

58. Multo minus reprehenſio metuenda eſt illis, qui cum ex priori matrimonio liberos habeant, hiſce prægravem *novercam aut vitricam ſuperinducere nolunt*, quanquam propterea *ſecundæ nuptiæ* non ſint habendæ pro illicitis, cum non ſemper malè per eas liberis prius genitis conſulatur.

59. Hæc omnia tamen ſic intelligenda ſunt, ut *non turbetur humanitas*, ut non turbentur *fines* matrimonii.

60. De quibus adeo ordo poſtulat, ut jam diſpiciamus. Non enim ſufficit, ut ſciamus, præceptum eſſe de ineundo matrimonio, niſi etiam cognoſcamus, *quid ſit matrimonium*. Hujus autem, ut in aliis ſocietatibus fieri diximus, *eſſentia* dependet *à fine*.

61. Jam conſtat, inter gentes communiter nomine *matrimonii* venire illam *ſocietatem*, *quæ concumbendi gratia* initur. Itaque quos *concubitus fines* eſſe natura dictitat, ſequetur etiam, *matrimonii fines* eſſe habendos.

62. At jam ſupra diximus, *duplicem* ob cauſam hominem ad appetendam conjunctionem ferri, ut *generetur ſoboles*, ut *libido reprimatur*.

63. Horum utrumque homo ſibi relictus pro *naturali* habet. *Illum*, quoniam videt, ſeminis humani nullum alium eſſe uſum, quam ut ex eo formetur fœtus. *Hunc*, quoniam communiter omnes homines inſtinctu intrinſeco ad voluptatem illam capiendam ferri, per experientiam docetur.

64. Unde ſequitur, ut idem iſtos duos fines pro *veris* matrimonii finibus habeat. *d*)

65. At plerumque evenit, ut in veris finibus uno pluribus unus magis intendatur, aut intendi debeat, quam alter, quorum ille finis *principalis* appellatur, hic *ſecundarius*, ergo

ad §. *62.* c] §. 21. ſeqq.

ad §. *64.* d] *Non pro fine per accidens, ut dicemus de mutuo adjutorio,*

ergo & de hoc diſcrimine in iſtis duobus matrimonii finibus nunc inquirendum erit.

66. Si ex ſola comparatione naturæ humanæ cum beſtiali *obiter* inſpectâ res definienda foret, videri poſſet, *ſedationem libidinis matrimonii finem primarium* eſſe, quoniam ſupra *e*) diximus, procreationem ſobolis homini cum brutis eſſe communem, libidinis irritamentum homini ferè proprium.

67. Verum non patiemur, ut hæc caligo lumen veritatis obnubilet. Nam initio ſimul ſupra oſtendimus, in beſtiis, etſi non ſit libido propriè dicta, eſſe tamen eidem valde affine libidinis ſimulacrum. *f*)

68. Quod ſimulacrum uti ibidem *g*) hanc ſimilitudinem cum libidine hominum habere aſſeruimus, ut libido fere rationis imperium excutiat, ita id, *quod magnopere rationi adverſatur, non poterit ſocietatis rationalis eſſe finis primarius.*

69. Quapropter & communiter non ſolum latino, ſed & aliorum populorum idiomate, vel eminentiores concubitus merè libidinoſi, vel in genere omnes, *beſtialitatis* nomine audiunt.

70. Denique in quæſtionibus juris naturalis definiendis non reſpiciendum eſt primario ad ſecundarias & accidentales eſſentiarum inter hominem & beſtias differentias, ſed ad *primariam*, quæ conſiſtit in *ratione*, ratio in *ſocialitate*, ſocialitas in *tranquillitate*, hæc in *præceptis* generalibus hactenus expoſitis.

71. Quæ omnia cum colliment *in utilitate communi humani generis*, ſecundum quam utilitates ſingulorum erunt ordinandæ, ſimul neceſſario ſequetur, *ſobolis generationem matrimonii principalem* eſſe finem, *libidinis extinctionem ſecundarium.*

72. Nam *illa* generi humano prodeſſe ſtudet, *hæc* ſingulis ſeorſim.

73. Cui & hoc adde, quod *generatio ſobolis ſimul extinguat libidinem*, non vice verſa *omnis libidinis extinctio generet.* Igitur

ad §. 66. e] §. 28. ſeqq.
ad §. 67. f] §. 33. 34.
ad §. 68. g] vide §. 33.

ille actus magis naturalis erit, quam hic, cum in eo & communis & ſingulorum utilitas ſit conjuncta.

74. Præter hos duos conjugii fines communi eruditorum conſenſu, additur *tertius, mutuum* nempe *adjutorium*, quod ut rectius intelligas, notandum, ſocietatem nuptialem vel conſiderari *in ſe*, absque reſpectu ad alias ſocietates, vel *in ordine ad familiam*, cujus pars eſt.

75. *Priori* modo duobus iſtis finibus abſolvitur. *Poſteriori* intendit ſimul mutuum adjutorium in familia.

76. Sed hic iterum *mutuum* iſtud *adjutorium* diſtinguere poſſes in *ordinarium*, quod ſemper in familia ſocietatis nuptialis proprium eſt, & *extraordinarium* ſeu ſubſidiarium, quod ſupplet defectum alterius ſocietatis.

77. *Ordinarium* illud voco, dum amor adjutorium præbet marito in educandâ ſobole, regendis ſervis, acquirendis vel conſervandis bonis.

78. *Extraordinarium* eſt, ſi paupertate v. g. laboret paterfamilias, ut ſervos & ancillas alere non poſſit, tum enim ob defectum *ſocietatis berilis* neceſſe erit, ut maritus ſervi vices gerat, uxor ancillæ.

79. Puto autem ex dictis apparere, *utrumque* hoc mutuum adjutorium inter *ſecundarios* conjugii fines eſſe numerandum, *prius*, quod afficiat matrimonium in relatione ad extra, *poſterius*, quod præſupponat defectum.

80. Hoc tamen jam velut obiter notes, per *mutuum adjutorium* communiter à ſcriptoribus indicari aliquid à prioribus finibus duobus diſtinctum.

81. Cum igitur ſocietates humanæ ſpecificentur à finibus primariis, & vero hactenus demonſtratum ſit, generationem ſobolis eſſe finem primarium ſocietatis nuptialis, inde facile ſequens axioma conficitur: Societatem, quæ generandæ ſobolis gratiâ initur, abſtrahendo à re-

vela-

velatione) eſſe ſocietatem nuptialem. Itemque: Non habendam eſſe eam ſocietatem pro nuptiali, quæ non intendit generationem ſobolis.

82. Antequam itaque ad præcepta conjugibus obſervanda progrediamur, neceſſe erit, ut oſtendamus *concluſiones*, quæ per optimam conſequentiam ex iſtis duabus poſitionibus inferri poſſunt.

83. *Affirmativam* quod concernit, initio ex doctrina de ſocietatibus in genere id apertum eſt, *eſſentiam* ſocietatis nuptialis *non incipere ab adimplemento finis*, & ipſo actu conjunctionis, ſed hic valere regulam vulgatiſſimam; finem eſſe primum in intentione, ultimum in executione, adeoque *ſtatim poſt conſenſum interpoſitum de hoc fine impetrando ſubſiſtere nuptias.*

84. Atque huc pertinet aſſertio communis JCtorum: *Conſenſus, non concubitus facit nuptias*, quâ tamen non ſolum id, quod modo diximus, innuitur, ſed & quod *concubitus absque conſenſu* pro ſocietate conjugali haberi nequeat, quoniam tum videlicet non conſtat, utrum primario cum intentione procreandæ ſobolis, an ſaltem libidinis extinguendæ gratia factus fuerit, de quo mox in expoſitione poſitionis poſterioris negativæ videbimus. *h*)

85. Porro quæ ſupra quoad naturam pactorum in univerſum de conſenſu notavimus, ea quoque hic in conſenſu de ſocietate nuptiali erunt repetenda, quapropter in contrahentibus debet *ſufficiens uſus rationis* adeſſe, nec minus abeſſe debet *metus* ab alterutra parte injuſte incuſſus. *i*)

86. Eadem erit ratio *doli mali*, *l*) ut abſtrahendo à revelatione divina & moribus gentium, non diſtinguamus, an dolus incide-

ad §. 84. h] *Ad hunc & præcedentem §. vide Pufend. §. 14.*
ad §. 85. i] Puf. §. 16.

ad §. 86. l] *Dolum ab errore ſeorſim hic non conſiderat Pufend.*

ciderit in eſſentiale conjugii, an in ea, quæ vocantur accidentalia, ut ſi perſvaſerit una pars alteri, ſe eſſe *divitem*, *nobilem*, *virginem &c.* Nam ut de iis nullum eſt dubium, quin nulla ſit ſocietas nuptialis, ita quoad hæc ad definitionis identitatem nos ducit regula ſuprà expoſita, *m*) quod nunquam dolus prodeſſe debeat lædenti, ſed quod in arbitrio læſi ſit, utrum negotium reſcindere, an ad ſupplementum læſionis alterum adigere velit.

87. Nec circa *errorem* mutamus quicquam, quatenus nempe dolo contradiſtingvitur. Diximus enim ibidem, *n*) Errorem in dubio ſemper nocere debere erranti, niſi circumſtantia illa, in qua erravit, expreſſe promiſſo per modum conditionis fuerit adjecta.

88. Ex hoc inferimus: *o*) *Errorem circa perſonam*, ſi *dolus* unius ex contrahentibus interveniat, quidem nullum reddere matrimonium, quale quid contingebat Jacobo, ſed ſi *hic abſit*, ſubſiſtere matrimonium, ut ſi quis v. g. Titiæ promittat nuptias, quam putet eſſe Cajam, modo non dixerit, quod velit cum ipſa tanquam cum Cajâ contrahere.

89. Deinde *errorem circa virginitatem*, ſi ſponſus de eâ in promiſſo non injiciat ſermonem, mero jure naturali non præjudicare conjugio. *p*)

90. Aliud, ſi erratum fuerit in *ſexu* vel *generandi potentiâ*, quia ſic non poteſt finis conjugii obtineri, adeoque hæ duæ qualitates ſemper adhærent promiſſo per modum conditionis.

91. Quod ſi circa *pulchritudinem*, *nobilitatem*, *divitias &c.* erratum fuerit, ſi quis non expreſsè v. g. de certâ dote convenit, ſed tacitâ duntaxat ſpe ſponſæ ſuæ opes non inveſtigatas devoravit, non licebit ei diſſolvere nuptias, vel earum ritè pactarum conſummationem detrectare.

92. Si

m] Vide lib. 2. cap. 7. §. 49. ſeqq.

ad §. 87. n] d. c. 7. lib. 2. §. 40. ſeq.

ad §. 88. o] *Dn. Pufend.* §. 26. *indiſtinctè errorem circa perſonam dicit vitiare matrimonium.*

ad §. 89. p] *Videtur diſſentire Pufend.* d. §. 26.

92. Si vero *per modum conditionis* & has qualitates quis pacto matrimoniali inſeruerit, jure naturali nihil obſtabit, quo minus errore deprehenſo retractari poſſit ſocietas inita, ut ſi dixerit; *repudiabo te*, ſi tantum dotis mihi non attuleris.

93. Ita ſi quis promiſſo hanc clauſulam expreſſe addiderit, eâ lege ſibi aliquam *fore uxorem*, ſi nobilis ſit genere, ſi tantum dotis attulerit, utique non prius ad matrimonium conſummandum tenebitur, quàm illa conditio appareat.

94. Quin & ſi quis neglectâ inquiſitione in conditionis iſtius exiſtentiam, matrimonium conſummaverit, non videbitur tacite iſti conditioni renunciaſſe; adeoque ſi, quæ ſperabantur, deinceps non repræſententur, putarem, ſufficientem divortio præberi cauſam. *q*)

95. Neque enim regulariter *renunciationes* tanquam odioſæ ita facilè præſumuntur, neque inter pares *negligentia* poterit aliquem jure alias competente privare, præprimis ſi eadem *dolo* alterius fuerit elicita, qui hic fere abeſſe non poterit, ſi conditiones iſtæ pacto fuerint additæ.

96. Neque obſtabit etiam, in dato caſu non ita fuiſſe contractum; *repudiabo te*, ſi tantum dotis non attuleris; ſed ita: *non ducam te. r*) Nam & hoc ultimum ſufficiet, quia & hoc modo deficiet conſenſus, ſi illa tantum dotis non attulerit.

97. Atqui, inquis, *conſummavit tamen matrimonium*, dum concubuit. Fuit inquam, non vera conſummatio, quia modo notavimus, concubitum abſque conſenſu non facere nuptias. *s*)

98. Porrò cum *pacta*, quibus ſocietatem aliquam inimus, nullam aliam *eſſentiam* ex naturâ rei habeant, quam *quæ dependet à fine ſocietatis* utpote hujus eſſentiam abſolvente, conſtabit, ſi inter homines in naturali æqualitate & libertate conſtitutos matrimonium

ad §. 94. q] *Diſſentit Dn. Pufend.* d. §. 26.

ad §. 96. r] *Quam objectionem urget Dn. Pufend.* d.l.

ad §. 97. s] vide modò §. 84. & Puf. ipſum §. 14.

nium ineatur, contingere poſſe, ut *non minus fœmina t) quàm mas ſibi peculiariter ſobolem cupiat quærere*, in quam ipſa jus obtineat. Cui fini neceſſarium eſt, ut pactum inter marem & fœminam ineatur *de præbendo invicem corpore*.

99. Hoc pactum itaque ſi ſimplex tantum fuerit, ſolam *procreationem* reſpiciens, & non conjunctam habeat conventionem circa *continuam cohabitationem*, neque uni in alterum *imperium* conferet, & neutri in alterum quicquam juris erit, præterquam ad præbendum corpus procreandæ ſobolis gratiâ.

100. Ex quo ſequitur, mero jure naturæ *ad eſſentiam conjugalis pacti* non requiri, ut ante omnia *fidem det viro fœmina, quod nemini præterquam ipſi, corporis ſui uſuram velit concedere. u*)

101. Nam etſi afferre velis, conditionem humanæ naturæ exactius examinanti videri, utriusque *ſexus indoli* magis congruere, ut pactum connubiale *à viro incipiat*, adeoque vir quærat uxorem, non uxor virum; ex quo pateat, *virum ſibi quærere ſobolem propriam*, non ſuppoſititiam aut adulterinam; vereor tamen, ut quæ de *initio pacti conjugalis* à maribus faciendo adducta ſunt, ex *natura ſexus* demonſtrari queant, & non potius moribus gentium, educationi fœminarum, aut aliæ cauſæ ex revelatione hauriendæ ſint adſcribenda.

102. Neque iſtud *ad eſſentiam pacti* connubialis naturaliter requiri arbitor, *ut uxor viro continuam cohabitationem* promittat, eidemque domicilii conſtitutionem liberam relinquat; adeoque non poſſit *uxor invito marito peregrè abire aut ſecubare. x)*

103. Nam ſicut hæc aſſertio aliquatenus â priori hypotheſi dependet, ac ſi naturaliter maritus uxorẽ in ſuam adſciverit familiam, non vice versâ, cujus ille utique caput & director exiſtat; ita præter ea, quæ modo regeſſimus, maritus *non à naturâ familiæ caput* eſt, ſed aliunde.

104. Ita-

ad §. *98.* t] *Quoad hunc & ſeq.* §. conf. Puf. §. 9. *ubi exempla de Thaleſtri, Regina Saba, & Amazonibus.*

ad §. *100.* u] Diſſent. Puf. §. 10. *cujus objectionem recenſeo* §. ſeq.

ad §. *102.* x] Diſſent. Pufend. §. 10. *ob rationes, ad quas reſpondeo* §. 104.

104. Itaque etſi non diffiteamur, à *decoro ordine* multum abhorrere vitam vagam ac deſultoriam, incerto lare, nullla fortunarum ſede; tum communis ſobolis educationem commodiſſimè inſtitui poſſe conjunctis utriusque parentis operis, ac præterea cohabitationem continuam plurimum continere jucunditatis inter conjuges benè compoſitos; tamen hæc omnia ſaltem oſtendunt *perfectius eſſe pactum*, ubi hæc promittuntur, præ altero ſimplici, ſimplex iſtud naturæ adverſum eſſe non oſtendunt; ac præterea rationes has vir non ſolum adverſus uxorem urgere poterit, ſed & ſibi easdem dictas eſſe arbitrabitur.

105. Deniq; mero jure naturæ ex principali pacto matrimonii perfecti non reſultat *imperium proprie dictum in uxorem, y*) etiamſi concederemus, uxorem à naturâ obligari ad fidem marito dandam de corporis uſu alii non concedendo, & continuâ cohabitatione.

106. Nam non ſtatim imperio alterius eſt ſubjectus, qui incerto actuum genere ipſius voluntatem ſequi tenetur. Inde, utut in negotiis matrimonio peculiaribus uxor ad voluntatem mariti ſe componere teneretur, non tamen ſtatim quoad alias quoq; actiones imperium huic in illam neceſſariò competeret.

107. Deinde *matrimonii finis* non, uti civitatum, eſt defenſio & ſecuritas hominum, quæ ſine imperio non poterunt obtineri, neque adeo civitates ſine imperio intelligi, ſed propagatio generis humani, quæ ſolo pacto & amicitiâ *citra imperium* contineri poſſe videtur.

108. Id tamen, ſi ad præcedentia iſta duo uxorem obligari à natura ſtatuamus, ſequetur, pactum conjugale naturam *fœderis inæqualis* æmulari, in quo uxor marito obſervantiam maximè, hic illi protectionem debeat.

109. At cum & illa rejecerimus, conſequens eſt, ut aſſeramus etiam, *iſtam inæqualitatem*, non à natura provenire, ſed abſtrahendo à revelatione dependere à liberâ paciſcentium voluntate.

ad §. *105*. y) Conſent. Pufend. §. 11.

110. Neque licebit ad *naturalem prærogativam ſexus* hic provocare. *z*) Nam etſi & hæc foret; produceret ſaltem majorem aptitudinem in marito ad recipiendam obſervantiam, obligationem in fœmina, ut marito per pactum obſervantiam promitteret, non operaretur. *a*) Jam autem valde vereor, ne communiter philoſophi, qui ſexui maſculino prærogativam naturalem attribuunt, vel laboraverint ignorantia hiſtoriæ ſacræ de lapſu primorum parentum, vel iterum educationem communiter à gentibus receptam, quæ genuina cauſa imperfectionum eſt in ſexu muliebri, confuderint cum natura ſexus.

111. Ergo mediâ viâ hic incedentes, non putamus tamen jure naturali quicquam obſtare, quo minus uxor etiam *per pactum* propriè dictum *imperium* mariti ſubeat.

112. Nam iſtud argumentum, *b*) *quod uxor non habeat poteſtatem maritalem*, ergo per pactum etiam non poſſit eandem in maritum transferre, jam ſæpius ab aliis eſt excuſſum.

113. Scilicet vulgatus canon: *Quod quis non habet, in alium transferre nequit*; valet tantummodo in juribus quæ terminantur *in rebus. c*) Nam ſi de iis quæ *in perſonis* terminantur, quale eſt imperium, eundem velis intelligere, infinitæ dari poſſent inſtantiæ. *d*)

114. Si igitur maritus à naturâ non habet imperium in perſonam uxoris, multò minus quicquam poteſtatis *in bona uxoris* ipſi

ad §. 110. z) *Quod facit* Dn. Puf. d. §. 11.

ad §. 112. b) *Quod urget Hornius ap. Pufend.* §. 12. *ubi & eidem reſpondet, quamvis paulo aliter ac nos.*

ad §. 113. c) *Neque tamen & hic in omnibus. Ita res propria nemini ſervit, & tamen jus ſervitutis per conſenſum meum in alium transfero. Valet ergo potiſſimum in translatione dominii.*

d) *De omni jure ad petendum factum. Nemo enim à ſeipſo poteſt factum petere. Ita conſenſus ſponſæ, patris, ſacerdotis dant jus concumbendi cum ſponſa, quod non habent ſponſa, pater, ſacerdos. Ita ſinguli non habent Harmoniam, & tamen ex collatione vocum ea oritur.*

ipſi à natura competet, ſed itidem hoc punctum ex conjugum conventione aut legibus poſitivis dependebit.

115. Porro nec minus acriter diſceptatur hæc quæſtio, an jure naturæ matrimonium ſit *ſocietas ſolubilis?* ubi duo momenta videntur ſecernenda eſſe, *e*) initio an lex naturæ dictitet, *ad eſſentiam ſocietatis nuptialis* pertinere, ut eam contrahentes pactum ineant, quod velint in illa *ad dies vitæ* permanere? deinde; an non poſito, quod ejusmodi pactum iniverint, posſint juſtæ quædam exiſtere cauſæ, quarum intuitu non obſtante iſto pacto una pars posſit ab altera *invita facere divortium.*

116. *Prius* quod attinet, id equidem moribus communibus omnium gentium receptum eſt, ut *momentanea* quaſi *cohabitatio* unius ſaltem conjunctionis cauſa facta pro matrimonio nusquam fuerit habita, videlicet, quod, & ſi etiam in iſta unica conjunctione congredientes procreationem ſobolis intenderint, certi tamen eſſe nequeant, an finem conjugii unica iſta corporum communicatione obtinuerint, ſed hæc res longius aliquod temporis ſpatium, & ſæpius frequentatam conjunctionem deſideret.

117. Cui accedit, quod in genere, quamcunque ſocietatem reſpicias, ea vix ſocietatis nomen mereatur, ſi ſaltem ob conſortium momentaneum facta ſit, unde forte & Ulpianus dubitavit, an contractum ſocietatis admitteret inter eos, qui communi conſenſu rem emerunt, ut ſtatim eandem dividerent. *f)*

118. Non tamen exinde opus eſt, ut in alterum dilabamur extremum. Haud quicquam enim ita procedit illatio, ſocietas conjugalis non poteſt eſſe momentanea, ergo debet eſſe perpetua; ſed potius mero jure naturali ſocietatis conjugalis nomine non indigna erit illa ſocietas, ubi paciſcentes *poſt conceptam ſobolem recedunt iterum*, obtinuerunt enim ſocietatis finem.

119. Neque enim putandum eſt; legem naturalem homines obligare, *ut in infinitum procreent ſobolem.* Nam ſi certis cas

 ſibu-

ad §.115. e) *Quæ non ita expreſſè ſecernit Dn. Puf.* §. 10.
ad §. 117. f) l. 31. ff. pro ſocio.

ſibus, quos ſupra enumeravimus licite facit, qui planè hanc ſocietatem non init, poterunt quoque caſus exiſtere, quo quis legi naturæ ſatisfecit, ſi unicam prolem generavit, adeoque etiam pro ſocietate nuptiali habenda erit, quæ in hunc ſaltem finem initur.

120. Deinde, etſi quis indiſtinctè obligaretur ad multiplicationem generationis, non tamen lex naturæ dictitat eam eſſe præciſe cum uno individuo iterandam; ergò poſſet hoc non obſtante vir aut mulier poſt finem illum primum intentum novas nuptias cum aliâ perſonâ inire.

121. Quod ſi igitur liceret à ſocietate, tam citò recedere, multo magis, pro ſocietate nuptiali habenda eſſet *cohabitatio viri & uxoris continuata, donec proles edita ſit*, & adhuc magis, *donec eadem ſit educata*, omnium tamen maximè, *ſi ad dies vitæ matrimonium ineatur.*

122. Ergo differrent quidem ex ratione naturali iſtæ ſocietates, variis modis initæ, *gradibus perfectionis*, neutra tamen habenda eſſet pro irrationabili.

123. Quo præſuppoſito vel vir & uxor initio ſocietatis initæ *determinaſſent tempus*, quamdiu in eadem permanere velint, vel non determinaſſent.

124. Hoc ſi factum fuiſſet, nullam ſufficientem rationem obſtare video, cur non licere debuiſſet uni conjugum ex mera ratione naturali, *fine conjugii vel ſemel obtento*, etiam *ab invito* altero recedere. *g*)

125. Nam etſi objicias; id habere quodvis pactum ut una pars *ab eodem non poſſit diſcedere*, niſi alterius conſenſu aut pacto ab altera parte violato; ergo hoc utique juri naturali repugnare, ſi unus conjugum ab altero invito diſcedat, ubi ab hoc nullum caput pacti matrimonialis fuerit violatum, tantum ut meliorem ſibi conditionem paret, aut quia ſic placet; reſponderem tamen, obje-

ad §. *124*. g) *Exempla Gentium hæc ita obſervantium vide apud Puſend.* §. 10. p. m. 784. *ubi & illas rationes profert, ad quas reſpondemus* §§. 4. ſequentibus.

objectionem iſtam à diverſis inferre, cum conjux in caſu prout à nobis formatus eſt ab altero invito diſcedens, non recedat à pacto ſuo, ſed recedat ſaltem à ſocietate, ad quam perpetuo continuandam nunquam ſe obligavit.

126. Quod ſi forte contingat, ut per illam ſocietatis renunciationem alteri conjugi damnum inferatur, præceptũ quidem de non lædendis aliis obſtringeret renunciantem ut alteram partem indemnem præſtet, ad omittendam renunciationem tamen non obligaret.

127. Ulterius, quamvis in matrimonio utrique conjugum in alterius corpus jus fuerit quæſitum, nemini vero invito jus ſuum auferri debeat, in quæſtione tamen hoc loco verſatur, an jus iſtud fuerit perpetuum, an temporarium vel revocabile?

128. Denique ſi afferres, ne quidem conſenſu mutuo matrimonia diſſolvenda eſſe citra graviſſimam aliquam cauſam, quoniam id indecens & noxium ſit, cum ſc. per ejusmodi divortiorum licentiam non poſſint non & familiæ & publicus civitatum decor graviſſime convelli, regererem, nos jam ſollicitos eſſe de juſto non de decoro.

129. Item nos jam occupari in expoſitione ſocietatis nuptialis abſtrahendo à ſtatu civili, adeoque intereſſe civitatis, ad quod reſpiciendum eſt in legibus civilibus, non miſcendum cum fine ſocietatis nuptialis, de quo nunc agimus. *h*)

130. Eadem porro dicenda eſſe ad intereſſe familiæ, quæ etiam eſt ſocietas ſeparata à conjugio, ad quam directè non pertinet finis conjugii primarius, *i*) quanquam necdum evidens ſit, in quo familiæ decor per iſtud divortium, quod bona gratiâ fit, detrimentum capiat.

131. Nunc de *poſteriori* membro videndum, ſi videlicet vir ad dies vitæ ſe fœminæ, ac hæc ipſi obligaſſet, aut alio modo determinatio temporis facta fuerit, annon ab hoc pacto ex juſtis

 cauſis

ad §. 129. h) *Quæ duo diſtinxit ipſe Dn. Puf. §. 11. vide quæ ex eo adduximus ſuprà §. 107.*

ad §. 130. i) *Conf. quæ ſuprà de mutuo adjutorio diximus.*

cauſis una pars poſteà recedere potuiſſet. Ubiquidem mero jure naturali *l)* alter conjugum vinculo pacti haud dubie liberaretur propter *malitioſam* alterius *deſertionem*, ut & pertinacem atque ultroneam *debiti conjugalis denegationem*, quoniam ad finem conjugii obtinendum neceſſaria eſt corporum præbitio, & hoc omnibus aliis pactis inter pares commune eſt, ut ubi illorum capita ſaltem primaria ab altero fuerint violata, pars læſa nanciſcatur facultatem ab iisdem diſcedendi.

132. Eadem ratio ſuadet, ut, ſi vir cum fœmina convenerit, *m)* ut ipſi prolem tollat, non adulterinam, item ut & extra procreationem ſobolis & nave jam onerata vectores non admittat, pro juſtâ cauſa divortii habeatur, ſi uxor *alteri ultrò & non coactè corporis ſui copiam* faciat.

133. Cæterum cum in omnibus ſocietatibus perſonæ eadem ineuntes pacta ad ſocietatis finem dirigant, inerit quoque pactis jure naturali exceptio tacita, *ſi finis obtineri non poſſit*; indé putarem abſtrahendo à lege poſitivâ etiam *infœcunditatem* aut ſterilitatem alterutrius, qui alias ad copulam idoneus eſt, ſufficere ad *divortium*, *n)*

134. Nam etſi fœcunditatem præſtare penes hominem non ſit, ex eo tamen ſequitur ſaltem, quod ſterili nulla culpa ſit imputanda, ſed infœcunditas pro caſu haberi debeat. At caſum regulariter is ſentire debet, quem proximè afficit; neque adeo poſſet poſtulare conjux ſterilis, ut alter conſecutione finis, quem fruſtra in illâ ſocietate quærit, defraudetur, nec aliunde eum ipſi invenire liceat.

135. Quod ſi ulterius, *o)* ut naturaliter fieri ſolet, cum procreatione ſobolis, perſonæ matrimonium ineuntes, ſtipulentur fami-

ad §. *131.* l) Puf. §. 21.

ad §. *132.* m) *Nam modo demonſtravimus* §. 98. ſeq. *à natura rei has conditiones pacto non ineſſe.*

ad §. *133.* n) Diſſent. Dn. Puf. d. §. 21. *ad cujus rationem reſpondeo* in §. ſeq.

ad §. *135.* o) Puf. *quamvis paulo aliter* §. 22. *quem & confer* ad §§. *duos ſeqq.*

familiarem & amicam converſationem, jure naturali propter *intolerabiles mores ſævamve tractationem*, liceret vinculum conjugale plane abrumbere, neque neceſſe eſſet, cohabitatione continua & familiari ceſſante, propagationem ſobolis continuare.

136. Etſi enim in genere, ſi pactum ineatur pluribus capitibus conſtans, eidem clauſula addi poſſit, ut, licet ab uno fuerit diſceſſum, in cæteris explendis pergatur, adeoque licet uxor ad cohabitationem continuam importunis moribus ſe reddiderit ineptam, præſtationem ejus debiti, quod ad prolem procreandam pertinet, continuare poſſit; tamen quia non eſt probabile, ad hoc debitum ſe ſat commodam præbituram, cujus converſatio fuit intolerabilis, aut aliquem non penitus averſatnrum corpus, in quo tam tetricus hoſpes ſtabulatur, cum vix quiſpiam optet prolem tollere ex ea quam odit, inde in ejusmodi pactis ubi ſimul de præbendo corpore & familiari converſatione conventum eſt, hæc duo ita mutuo velut implicita judicari debent, ut cum uno quoque alterum ſimul abrumpi videatur.

137. Inde Juri naturali repugnat ob mores intolerabiles & nimiam ſævitiam conjuges ſeparare *à conſortio menſæ thorique*, ſalvo tamen vinculo matrimonii, quo de alia conditione ſibi proſpicere prohibeantur; niſi fortè ad tempus & in vicem caſtigationis ea ſeparatio ſit injuncta frangendæ pertinaciæ, & ut penitius exploretur, an aliqua morum emendandorum ſpes ſit.

138. Venio ad alteram poſitionem, eamque negativam, quam ſupra *p)* ex doctrina de fine ſocietatis nuptialis formavimus: *eam conjunctionem corporum, quæ non fit propagandæ ſobolis gratiâ, haud eſſe pro ſocietate conjugali venditandam.*

139. Cæterum cum conjunctionis ejusmodi nullus alius poſſit eſſe finis, quam expletio libidinis, ut ex ſuprà *q)* deductis conſtat, inde jam ad difficillimam quæſtionem prolapſi *de moralitate libidinis* ex dictamine rationis abſtrahendo à revelatione divina

ad §. *138.* p) §. 64.
ad §. *139.* q) §. 21. ſeq.

vina deducendæ, operam dabimus, ut nos breviter, ſuccinĉte tamen expediamus.

140. Itaque per *libidinem* intelligimus deſiderium primario delectationem percipiendi ex actu venereo.

141. Quæ adeò erit *duplex*, vel ut planè *non intendatur* ſobolis generatio, vel ut ea *intendatur* quidem, ſed *per accidens*.

142. Unde melioris diſtinctionis gratia actum illum, qui libidinem *prioris* generis intendit, vocabimus *ſcortationem*, (voce hic late accepta, ut ſodomiam, ſtuprum, & fornicationem aliasque ſpecies ſub ſe comprehendat, *r*) qui *poſteriorem* pro fine habet, appellabitur *concubinatus*. De *ſcortatione* vero faciemus initium.

143. Atque hic pro ejus turpitudine demonſtranda non ſufficit, ſi dixerimus, eam non dirigi ad finem conjugii primarium; non tam ex ratione ea, quod jam ſupra oſtenderimus, extinctionem libidinis etiam eſſe finem conjugii, quamvis ſecundarium, quam quod illa ratio ſaltem inferat, *ſcortationem non eſſe conjugium*; non vero inde concludi poſſit, omnem actum vel omnem ſocietatem, quæ non eſt conjugium eſſe ſocietatem inhoneſtam.

144. Porro id quidem non erit diffitendum, ſi in univerſum reciperetur, *s*) ut omnes ſibi membra generationi deſtinata SOLI libidini exercendæ data crederent, eique uſui UNICE applicarent, decoram inter homines & tranquillam ſocietatem ſubſiſtere non poſſe; ſed an hæc ratio ſufficiens ſit ad probandum, jure naturali eas *libidines in univerſum* prohiberi, plures rationes ſunt, quæ id tuto affirmari poſſe mihi quidem diſſuadere videntur.

145. Nam ratio prioris aſſertionis, haud dubie in eo fundatur, quod ſi SOLI extinctioni libidinis UNICE vacarent homines, peccaretur contra præceptum ſuperius traditum, quod inculcat, ineun-

ad §. *142.* r) *Ita uſurpat etiam hanc vocem Lambertus Velthuyſius de principiis juſti decori, & peculiari tractatu de ſcortatione.*

ad §. *144.* s) *Qua ratione utitur Pufend.* §. 4. p. 753.

ineundum eſſe conjugium; at hoc periculum non eſt timendum, ſi *quandoque* ſaltem quis libidinem ſuam expleat.

146. Deinde jam ſupra notavimus, eſſe illud præceptum indeterminatum & generale, quod non *perpetuam & continuam* obligationem intendat, ſed cujus effectus nonnunquam ceſſent.

147. Ulterius idem præceptum deduximus ex fonte de exhibendis officiis humanitatis, quæ ſi in univerſum ceſſarent, turbaretur quidem tranquillitas humana, non autem, ſi remittatur earum præſtatio ad tempus.

148. Igitur ſive res *licitas*, ſive *præceptas* jure naturali conſideres, videtur iſtud axioma: *Quicquid turbat ſocietatem humanam, ſi ei ſoli & unice homines incumbant, id in univerſum eſt prohibitum*; multas pati inſtantias. *t)*

149. Ita v. g. aliquam ex cibo & potu capere jucunditatem, lucrum aliquod per mercaturam acquirere, ludere &c. rebus indifferentibus facile annumerabuntur, etſi ſocietas humana haud dubiè damnum pateretur, ſi illis rebus ſolis & unicè homines darent operam.

150. Ita defenſor libidinis, facile ſpicula adverſus nos ipſos retorquens, procreationem ſobolis, quam præceptam tamen eſſe demonſtravimus, eodem argumento ut turpem impugnare poſſet, quia profecto nimium quantum turbaretur tranquillitas humani generis, ſi nihil aliud agerent homines, quam ut genus ſuum propagarent.

151. Neque magis dubitationem omnem tollunt, quæ communiter pro demonſtrandâ injuſtitiâ flagitioſæ illius fœditatis, quâ quidam in *brutorum* corpora aut *parem in ſexum* feruntur, ſolent afferri. Summa eo redit: Reliquas libidinis ſpecies minori gradu eſſe peccaminoſas, quoniam membra ibidem adhibeantur *præter finem* à naturâ deſtinatum, ad hoc crimen nefandum

Nnn omnem

ad §. 148. t) Adducit quidẽ Puf. in N. Edit. p. 835. *ſententiam Cumberlandi, ſed ea huc non pertinet, quia non continet iſtud UNICE & SOLI. Deinde Cumberlandi propoſito eſt affirmativa, Dn. Pufendorffii negativa.*

omnem excedere turpitudinis notam, quia in eo applicentur membra *contra naturam. u)*

152. Nam etſi ut plurimum de hujus rationis veritate non inquiramus, quoniam videlicet de concluſionis aſſertione ſumus convicti, revera tamen erudito homini multum intereſt, ut veram aſſertionem non deducat ex falſis præmiſſis, tum ne ipſe à regiâ veritatis inquirendæ viâ in devia ſeduci ſe patiatur, atqve ſic admiſſo uno abſurdo involvatur pluribus, tum ne ab hominibus impiis, quaslibet veritates hodiè oppugnare paratis, ad eas anguſtias redigatur, ut, ſi præconceptam opinionem dimittere nolit, quod tunc quidem non adeò decorum foret, cogatur in quibuscunque diſtinctionibus reverâ nihil ſignificantibus & apud eruditos, qui neutrarum ſunt partium, proſtituentibus ipſum, *x)* miſerum ignorantiæ ſuæ effugium quærere.

153. Igitur inquirendum, *an uſus membrorum contra vel præter naturam ſemper peccatum ſit*, & tale quidem, quale nefandum iſtud eſſe perhibetur? *y)* *Os* & *ſtomachus*, *gula* & *œſophagus* facta ſunt ad hominem nutriendum, & nos docent & ducunt ad ſumenda alimenta per os, & ad ea deglutienda & demittenda in ſtomachum: Sed an ideò tantum nefas eſt hominem nutrire per clyſteres, quemadmodum medici quidam in magnis morbis talem clyſterum uſum commendant? Aut an peccatum contra naturam eſſet, infuſione lactis in venas hominum nutrire & recreare, quia natura alia nutritionis & ſangvificationis organa fabricavit.

154. Fa-

ad §. 151. u) *Conf. Puſend.* §. 4. initio, *ubi exempla Gentium, quæ hoc crimen admiſerunt.*

ad §. 152. x) *Quales ſunt pleræque in controverſia de prohibitione polygamiæ à noſtratibus adhibitæ, & propterea acriter exagitatæ à Theophilo Alethæo in Polygamia Triumphatrice.*

ad §. 153. y) *Quæ ſequuntur* usque ad §. 158. *deſumta ſunt ex Velthuyſio* de ſcortatione p. 197. 199.

154. Fabrica humani corporis talis eſt, ut cibus per os ſumtus & in ſtomachum demiſſus per *alvum* excernatur. Eſtne tantum crimen deſtinato vomitu illum rejicere per os?

155. *Lingua* homini data ad exprimendos animi ſenſus, *manus* ad machinationes & artes. An itaque is peccatum contra naturam committit, qui manibus vice linguæ utitur ad ſua cogitata proximo declaranda?

156. Quamvis vero aliqui, ut has objectiones evitent, reſpondere ſoleant, exempla hæc ab inſtituto eſſe aliena, quia *ad Venerem* non pertineant, revera tamen horum reſponſio eſt obſcurior, quamdiu rationem diſparitatis claram & diſtinctam non proferunt, cur in actionibus venereis iſte canon ſaltem procedat, fallat in reliquis.

157. Quod ut faciant, ſolent provocare in genere ad *pudorem* homini inditum & *dignitatem hominis*, addentes: uſurpationem partium naturalium alienam à primo ſuo uſu, cujus in exemplis modo memoratis facta eſt mentio, non eſſe ponendam in vitio, quia in illâ nihil committatur contra pudorem naturalem; neque aliquid in eâ culpandum eſſe, ſi oſtendi non poſſit eâ hominis dignitatem naturalem imminui. Aliam rationem eſſe, delictorum Venereorum, utpote quibus vel peccetur contra *pudorem*, quo referunt *pudendorum revelationem* & *inceſtum*, vel certè contrà *dignitatem hominis*, quod & fieri ſtatuunt per *ſcortationis* genera & *polygamiam*.

158. Verum quemadmodum iſta quidem methodus demonſtrandi à pudore & dignitate hominis deſumta, multa mihi videtur petere concedenda, quæ ſunt in principio, & arripere multas aſſertiones pro veris, quas magis per aſſvefactionem, aut aliorum perſvaſionem imbibimus, quam ut demonſtrationis trutinam ſuſtineant, adeoque ſi erudita analyſi in ejusdem hypotheſes inquiras, non adeò firmo eædem nitantur fundamento; ita forte facilè oſtendi poſſet, ſaltem ad hominem diſputando, vomitum per os factum & contra pudorem naturalem eſſe & dignitati hominis repugnare.

159. Itaque vulgatæ rationes, quæ ſcortationi objiciuntur, vereor ut Gentilem Terentianâ ſententiâ imbutum, quâ, non eſſe turpe adoleſcentulum ſcortari ſtatuit, convincere valeant, timendum potius, ne perſonam reſpondentis hactenus non malè non ſuſtinens eò audaciæ progrediatur, ut ex reſpondente fiat opponens.

160. Quid enim, inquiet, rationi adverſaretur omnis libidinis extinctio? cum *affectum iſtum omnibus hominibus inditum* eſſe cognoſcam, z) quomodo verò inditum eſſe poterit ejusmodi quid, quod cum ratione, hoc eſt cum eſſentiâ hominis pugnet.

161. Nec eſt, quod dicas (ita perget) inſtinctum iſtum tendere ad procreationem ſobolis, ergo huic eundem eſſe ſubordinandum, cum ipſe ſuprà a) conceſſeris, ſentire homines ſtimulos iſtos acriter, etiamſi certum ſit, non poſſe per concubitum procreationem ſequi, aut ubi civilis ratio non ferat ut conjugium ineat; cum conceſſeris, b) hoc ultimo caſu non obligari hominem ad ineundum matrimonium; An igitur his ſaltem caſibus legi naturali quid adverſum committet homo, ſi impetum non peculiarem, qui â perverſa educatione oriri poterat, ſed communem humano generi, & ipſos etiam homines juſtiſſimos agentem, ſequatur, & voluptatem aliquam ex eo, ad quod natura ipſum fert, capiendo, Veneris œſtrum reprimat.

162. Quod ſi urgeas, dictare rationem tamen, turpe id eſſe, cui adeò obſecundandum non ſit, quod ſæpius homines *extra ſe rapiat*, ut actus alios legi naturæ vetitos committant, c) regeret, effectus hos non tam affectui ipſi & inclinationi, ſed pertinaciæ, quod homo iſtam inclinationem reprimere conatus fuerit, eſſe adſcribendos, adeoque invertendam potius eſſe illationem, ac vel ideò in tempore laxandas eſſe habenas ſtimulis urgentibus, ne rationem de throno turbare queant.

163. Ita

ad §. *160.* z) *Conf. ſuprà* §. 28.
ad §. *161.* a) d. §. 28.
b) §. 35. ſeq.
ad §. *162.* c) Conf. §. 35.

163. Ita *cupido* naturalis, ſic illuſtrabit ſententiam ſuam', *edendi & bibendi* naturalis eſt, neque lege naturæ prohibita, at ſi cibum & potum non ſuppedites ſtomacho, fames inde orietur & ſitis, ſæpius homines eò adigens, ut æque magna, ſi non majora, ſcelera perpetraverint.

164. Ergo *tum demum*, inferet, *ſcortatio legi naturali adverſa erit*, ſi per eandem quis bona ſua corporis aut animi deſtruat, ſi contumeliam alteri aut aliam læſionem inferat, ſi pacta violet.

165. Quo pacto parum aberit, quin progrediatur ulterius, & quam modo pro indifferente & licitâ ſaltem venditavit, *honeſtatis ſpecie* commendare audeat. Quid ſi enim ad officia humanitatis provocet, & *teneram proponat virginem*, ex defectu concubitus graviter ægrotantem & *vitæ periculum* ſubeuntem? Quid ſi ad utilitatem reipublicæ provocet, *cujus interſit lupanaria erigi*, ut matronarum ac virginum honeſtarum pudicitia paucioribus inſidiis foret obnoxia. *d*)

166. Addet denique per modum corollarii quæſtionem; an putemus, *concubitum mariti cum gravidâ eſſe peccatum rationi adverſum?* petetque ut ex ratione ipſi demonſtremus, cur hic actus, etſi pro fine habeat ſolum extinctionem libidinis, mediis adſcribi mereatur, neque id tamen extendi debeat ad actus alios ſimiles.

167. Hic profecto ſentiant alii quod velint, & Philoſophi nomine me judicent indignum, cogor fateri, rationem meam, omnibus licet diſputandi regulis, omnibus ratiocinandi principiis ſuffultam, ſuccumbere, & neſcire quomodo ex hoc labyrintho ſe expedire queat, niſi filum Ariadneum ipſi ſuppeditet Jurisprudentia Chriſtiana.

168. Unde facilè jam prævidere poteris, quæ de *concubinatu e*) ex legibus naturæ dicenda reſtent. Denotat is regulariter conſortium viri & mulieris continuatum libidinis explendi gratiâ, ita tamen, ut generatio ſobolis non excludatur, quod adeò à matrimonio ſtrictè ſumto maximam partem duratione differt, quod

 hoc

ad §. *165*. d) Conf. Pufend. §. 4. in fine.

ad §. *168*. e) Conf. ſuprà §. 142. Puf. §. 36.

hoc ſit perpetuum, illud quandocunque contrahentibus placuerit, diſſolubile, & quod in concubinatu præſumptio ſit, eum principaliter propter ſtupri conſvetudinem contrahi, in matrimonio contra ſit præſumptio, id principaliter iniri ſobolis generandæ gratiâ, etſi reverà ſæpius conjuges primariò intendant expletionem libidinis.

169. Quod itaque *diſſolubilitatem concubinatus* concernit, cum ſuprà *f*) dixerimus, lege naturæ ad matrimonium individuam vitæ conſvetudinem non requiri, patet, etiam hac parte in concubinatu vitium ex rationis dictamine demonſtrari non poſſe.

170. At quod *intentionem primariam libidinis explendæ attinet*, peccabitur utique à concubinariis, quod ductum naturæ ejusq; fundatoris invertant, & cum conjunctionem ſuam ad procreandam pariter ſobolem & extinguendam libidinem dirigant, illam tamen ſecundario ſaltem & per accidens deſiderent, cum tamen ſciant ex ductu rationis, eam eſſe finem matrimonii primarium.

171. Cæterum cum hic magis peccetur intentione quam actu exteriori, inde ſimul patet, quod abſtrahendo â revelatione, hoc delictum magis violet præceptum primum Jurisprudentiæ divinæ in genere, & *officium hominis erga Deum*, quàm ut pertineat *ad Jurisprudentiam naturalem* ſtricte dictam, actiones externas hominis erga hominem potiſſimum reſpicientem. *g*)

172. Solet & *concubinatus* nomen aliquando uſurpari pro matrimonio ſecundario, *h*) in quo vel uxori vel liberis non tanta relinquuntur bona, aut tam abundantia alimenta ſuppeditantur, quanta alias ipſorum conditio vel dignitas requiſiviſſet, quam legi naturali non eſſe adverſam, non niſi ab hujus diſciplinæ imperitis dubitari poteſt.

173. De

ad §. *169.* f) §. 115. ſeq.

ad §. *171.* g) *Adde elegantem locum Auguſtini adductum* in diſp. de crim. bigam. §. 34.

ad §. *172.* h) Puf. d. §. 36.

173. De fine conjugii hactenus plus ſatis diximus. Sed cum in qualibet ſocietate præter finem etiam *perſonæ* conſiderationem mereantur, reſtat, ut de his quoque diſpiciamus, ita tamen ut & hic utroque oculo ad finem conjugii adhuc reſpiciamus, quia commune dicterium Philoſophorum eſt, ſecundum finem dirigendam eſſe ſocietatum materiam; ita enim perſonas appellant.

174. Adeoque Theſis primaria hic erit: EÆ PERSONÆ SOCIETATEM CONJUGALEM CONTRAHANT, PER QUAS GENERATIO SOBOLIS OBTINERI POTEST. Fluit ea exinde, quod hæc ſit finis principalis nuptiarum, in capite vero præcedenti *i*) jam adſtruxerimus, ab hoc fine in ſocietatibus perſonarum electionem dependere.

175. Ergo requiruntur *mas* & *fœmina*, non *maſculus* & *maſculus*, neque *fœmina* & *fœmina*, nam hæ quidem generare ſobolem nequeunt.

176. Niſi forte ſtatuere velis, fœminas per fortem imaginationem concipere poſſe, aut absque ſemine maris, quorum utrumque abſurdum eſt.

177. Porrò neceſſe eſt, ut fœminæ pariter & mas *habilitate generandi* polleant. *l*) Unde excluduntur *infantes*, qvi nondum ad annos pubertatis pervenerunt.

178. Neque conjugium eſt cum *Eunucho*, cui nempe vel membrum generationi deſtinatum planè eſt ademtum, vel quem vaſa ſeminaria deficiunt, quorum illud apud populos Orientales, hoc apud Europæos magis receptum eſt.

179. Neque cum *arcta*, quæ ſcilicet tali corporis vitio laborat, ut congreſſum maritalem, ob nimiam anguſtiam, planè non admittat.

180. Ac de hac quidem ut & Eunuchis orientalibus nullum eſt dubium, quoniam neque ad generationem, neque ad libidinis expletionem apti ſunt.

181. At de *Eunuchis Europæis* ſæpius acriter diſceptatum fuit, *m*) quo-

ad §. *174.* i) cap. 1. §. 72.
ad §. *177.* l) Puf. §. 25.

m) quoniam hi,etſi ad prolis generationem ſint inepti, tales tamen plerumque ſunt, ut cuſtodia Gynæcei ipſis commendari tuto non poſſit, ſtrenui videlicet ſcortatores & pſeudoadulteri.

182. Mihi ſecundum ductum præcedentium id quidem demonſtratum eſſe videtur, conjunctionem eorum cum fœminis neque ex dictamine ſolius rationis *pro matrimonio* eſſe habendam, ob deficientiam finis primarii.

183. Quod vero in contrarium à quibusdam affertur, ſufficere eosdem *ad libidinis extinctionem*, initio à multis in dubium vocatur, prætendentibus, ſiccis ejusmodi congreſſibus libidinem excitari magis quàm extingui; quamvis mihi quidem contrarium videatur verius.

184. Demus ergo diſſentientibus, hæc ita eſſe, an unicum ſocietatis exemplum afferre poterunt, quæ aperte deficiente fine primario à ſecundario denominationem admiſerit.

185. Et mirandum profectò, qvod ſcortationem aut ſtuprum iidem non habeant pro matrimonio, quoniam & hic libido expletur.

186. Magis ridiculum eſt, quod ad *mutuum adjutorium* provocent, in gubernatione puta familiæ & curâ corporis; quaſi matrimonium foret, ſi mas cum maſculo, aut fœmina cum fœmina hujus rei gratiâ inierint ſocietatem.

187. Alia quæſtio eſt, *an jure naturali ſocietas Eunuchi cum fœmina ideò, qvod nuptialis eſſe non poteſt, plane non ſit toleranda.* Ubi repetenda erunt, quæ modo de libidine diſſeruimus in genere,& reliqua quæſtionis hujus deciſio ad ſequens caput erit differenda.

188. Reſtant *ſpadones*, *ſteriles*, *ſenes* itidem ac *vetulæ*, quorum conjugia cum admittant mores noſtri,& de his quædam dicenda erunt, præprimis cum Patroni Eunuchorum inde ſententiæ ſuæ nimium qvantum accedere arbitrentur.

189. Nam

ad §. *181.* m) *Vide reſponſa varia in hac materia de conjugio Eunuchi, collecta ab Hieronymo quodam Delphino.*

189. Nam ſi his, ajunt, conjugia permittuntur, etſi in univerſum nec ipſi propagent ſobolem, etſi ſenes ne quidem ad libidinis extinctionem apti ſint, ſed ſolum mutuum adjutorium utcunque obtinere queant, cur Eunuchi præcludendi forent, qui præter adjutorium delectationi ex aſſe ſatisfaciunt. *n*)

190. Fateor, multos exercuiſſe ſpeciem hujus objectionis, præprimis cum ſimul viderint, comunibus Gentium moribus admitti *conjugia in ultimo mortis articulo* celebrata, præprimis in legitimatione liberorum naturalium, ubi tamen ſimiliter ob proxime inſtantem alterius mortem neque procreatio ſobolis, neque ullus conjugii finis obtineri poteſt.

191. Unde nonnulli iſto reſponſionis medio ſe liberare conati ſunt, *o*) conſenſum in extremo mortis articulo declaratum, non quidem ad præſens matrimonium pertinere, quaſi nunc demum incipiat eſſe matrimonium, ſed teſtari ſaltem de affectione, quæ retrò fuit, facereque præſumtionem pro matrimonio.

192. Sed quemadmodum iſta quidem reſponſio videtur adverſari communi gentium intentioni, & ex eadem illud inſuper inconveniens ſequeretur, eum, qui extra matrimonium liberos generavit, & poſtea ex accidenti Eunuchus factus fuerit, poſſe in ultimo mortis articulo matrimonium cum concubina celebrare liberorum legitimandorum gratiâ; ita nec in univerſum ad omnia ejusmodi matrimonia applicari eadem poſſet, cum multa fiant, etiam ubi nulli liberi, qui legitimentur, adſunt, etiam cum eâ, cum quâ quis nunquam antea conſvevit.

193. Igitur ut uno ictu hæc omnia tollantur, ita breviter dicendum: Ea *Spadonum*, *ſterilium*, *ſenum*, *in ultimo mortis articulo hærentium* conjugia ideo tolerari, quia in his omnibus *ſpes eſt, naturaliter ab iisdem generationem ſobolis obtineri poſſe.*

194. *Spadones* enim dicuntur, qui morbo aliquo impediun-

ad §. *189.* n) Puf. §. 25.

ad §. *191.* o) *Id facit Strauch.* in Exercit. Juſtin. IV. th. 7. *ubi vide quæ diſſerui ibidem* in notis, & *junge quæ hic reſpondeo* in §§. ſeqq.

tur, ut actu non ſtatim generare poſſint, multi tamen ſublato iſto impedimento generarunt.

195. Ita in *ſterilibus* cauſæ ſterilitatis latent abſconditæ, & non deſunt exempla, fœminas ſteriles etiam à medicis ut incurabiles derelictas ſobolem edidiſſe.

196. Quod *ſenes* attinet & *vetulas*, etſi à Phyſicis maſculis pariter & fæminis certum annorum ſpatium aſſignetur, quo generare & concipere deſinant; ejus tamen determinatio ab eo, quod plerumque fieri ſolet, deſumta eſt, & quotidiana docet experientia, ſenibus naſci ſobolem.

197. Nec eſt, qvod objicias, incertum eſſe, annon aliorum induſtria hic cooperaverit; nam præterquam, quod adverſum iſta valeat præſumtio, quemlibet vivere honeſtè, cui non demonſtratum eſt contrarium; ita pro ipſis validas conjecturas ſuppeditant hiſtoriæ experientiâ corroboratæ, & *vetulas* parere. Quod itaque in uno ſexu ſperare licet, cur non & liceat ſperare in altero?

198. Quanquam non ſit diffitendum, melius obtineri conjugii finem per juvenes, aut perſonas nondum ſenectute laborantes, unde nec malè legibus quibusdam civilibus cautum fuit, mulierem quinquagenaria & virum ſexagenario majorem nuptias inire non poſſe. *p*)

199. Denique & in iis, qui *in ultimo mortis articulo* ſunt conſtituti, ſpes ſupereſt, poſſe omnes conjugii fines obtineri, ſiquidem per hunc non intelligendum eſt ultimum momentum, quo anima â corpore abit, ſed illud ſpatium inter vitam & mortem, quo homines rationibus Medicorum ſubnixi, de ſalute ægroti jam deſperant. Quot enim & hic referri poſſent, qui deſperationem iſtam medicam evaſerint?

200. Perduxit nos ordo ad illam quæſtionem: an ad generationem ſobolis obtinendam requirantur unus mas & una fœmina? ſeu: *an Polygamia ſit jure naturali prohibita*?

201. Fuit

ad §. *198*. p) Conf. Strauch. diſſ. II. th. 9.

201. Fuit ea hactenus acriter ventilata, poſtquam quidam homines fanatici anxiè defendere conati ſunt, polygamiam unius viri cum pluribus fœminis eſſe lege divinâ præceptam, magiſtratusque Chriſtianos peccare graviter, ſi eam ſubditis non permittant.

202. Ubi non diffitendum, ex variis ſcriptoribus illos, qui ex dictamine rationis monſtrum iſtud opinionis ſuffocare intenderunt, anſam dediſſe, ut potius illud ſpiritus ſumpſerit, & magno impetu imbecilles hos aggreſſores proſtraverit.

203. Scilicet, ſicut alibi jam oſtendimus, *q)* non poterit *polygamia virilis* ex lege naturali impugnari, quia tantum abeſt, ut per eam directò turbetur *ſocialitas humani generis*, aut generatio ſobolis impediatur; ut potius rationi ſibi relictæ eadem multum facere videatur ad multiplicationem generis humani. *r)*

204. Rationes verò ab aliis verſus eandem adductæ, de Zelotypia, de diſcordiis domeſticis, de odiis novercalibus in ipsâ prole continuandis, & quæ ſunt alia incommoda domeſtica, jam ſæpius à multis ſunt rejectæ. *s)*

205. Quod ſi præcedenti argumento à priori deſumto, rationem à poſteriori adverſus Chriſtianos valituram velis ſuperaddere, eandem optimè ſuppeditabit *diſpenſatio divina, t)* qua DEUS in veteri teſtamento populo Judaico, vel certè Patribus eandem permiſit, quin & inter *beneficia Davidi præſtita* recenſuit, quod ipſi plures uxores dederit. Quis enim putaret, DEUM id inter beneficia referre, quod eſſentiam hominis turbat ac jure naturali prohibitum eſt?

206. De *muliebri Polygamia*, ſeu unius fœminæ cum pluribus viris conjunctione, major equidem conſenſus eſt eruditorum, eam juri naturali adverſari, quoniam videlicet pugnet cum 1. pro-

ad §. *203.* q) De crimine bigamiæ §. 24.
r) *Facit huc, quamvis tectè Puf.* §. 16. 17. 18. 19.
ad §. *204.* s) Conf. Puf. d. §. 17.
ad §. *205.* t) Dict. diſput. §. 24.

creatione ſobolis, 2. mutuo adjutorio, 3. imperio maritali, 4. per eam ſola libidinis expletio intendatur, 5. DEUS vero nunquam eandem admiſerit, quæ rationes ſi quid valent, valebunt etiam contrà *communionem uxorum*. Quare & quæ nos dicemus, ad communionem uxorum erunt extendenda.

207. Sed quid rationes iſtæ in receſſu habeant, partim ex hactenus dictis facile occurrere poteſt, partim de ſingulis alibi prolixius oſtendi. *u*)

208. Ex quibus non difficile erit reſpondere ad argumenta ſecundaria; *x*) ſi polygamia muliebris aut communio uxorum admittatur, multas rixas eſſe orituras inter mares circa formoſas fœminas; magnam imbecillitatem prægnantis fœminæ & alieni auxilii indigentiam eſſe futuram, neminem vero marium opem laturam eſſe, niſi ex ſe prægnantem norit, quod in iſta communione fieri nequeat; tum partus educationem, quam nemo ex maribus ex identitate rationis ſuſcepturus ſit, fœminæ unicè laborioſam nimis ac ſumtuoſam futuram, ita ut eidem vix ſuffectura ſit; denique iſto caſu, nullas cognationes ſat diſtinctas, nulla quoque patrimonia poſſe exiſtere, quibus tamen ſublatis magna pars commodorum, quibus vita humana ſuſtentatur, aut exornatur, peritura ſit.

209. Quod ſi verò nihil aliud haberemus, quod argumentis iſtis objicere poſſemus, ſufficeret, eas deſumtas eſſe ferè ab incommodis domeſticis, quibus alia ratione facilè occurri poſſet, & quæ ex accidenti ſaltem advenirent, adeoque hic repetenda eſſent ea, quibus reſponderi ſolet ad incommoda polygamiæ virilis. *y*)

210. Taceo, quod Stoici tradiderint, uxores apud ſapientes communes eſſe debere, ut quilibet illi congrediatur, quæ ſibi prior occurrit; Fore enim ſic, ut omnes patrum inſtar æquâ caritate ſobolem

ad §. 207. u) Dict. diſp. §. 25. 26. Adde Pufend. §. 5. & 15.
ad §. 208. x) Deſumta ex Pufend. §. 5.
ad §. 209. y) Conf. §. 204.

bolem diligant, utque tollatur adulterii ſuſpicio & Zelotypia; & quod Plutarchus naturali & civili rationi convenientiſſimum judicaverit, ſi aliquibus caſibus communes cum aliis habeantur uxores. *z*)

211. Id tamen operabuntur rationes contrà *polygamiam muliebrem* adductæ, potiſſimum ea, quod per illam non ita benè ſobolis procreatio & generis humani multiplicatio poſſit obtineri, ut appareat, eandem *infimum gradum licentiæ obtinere & prohibitioni propriorem eſſe* quam præcepto; ſecus atque conjugium unius cum unâ, aut polygamiam virilem. *a*)

212. Inter has vero conjunctionis ſpecies, ſi in gradus licentiæ velis inquirere & utra ex iis pro magis decorâ & perfectâ conjugii ſpecie habenda ſit, ex ductu rationis ſibi relictæ definire, valde vereor, ne *polygamia virilis* plurimos in ſuas partes tractura ſit, cum, ut dixi, finis primarius conjugii per eam magis promoveri videatur, quam per monogamiam, & quies ac tranquillitas domeſtica â populis polygamiâ hâc utentibus ſatis benè fuerit obtenta, ac denique Zelotypia fœminarum ferè præſupponat jus aliquod ex conſenſu acquiſitum, adeoque ſi acquiſitio iſta ceſſet, neceſſe ſit, ipſam valdè diminui, præprimis ſi talis ſit populus, ubi non obnoxii nimis mariti uxoribus vivunt, quique educationem fœminarum ſic temperet, ut ne erecta nimis evadant illarum ingenia. *b*.)

213. Quo pacto tamen *monogamia* haud quaquam juri naturali adverſari putanda erit, ſed medio quaſi loco inter utramque polygamiam poſita eſſe à ratione cenſebitur, *c*) vel ut exactius loquar, ſe ad præceptum habere, ut v. g. numerus quinarius ad ſeptenarius, polygamia virilis contra ut ſenarius, & muliebris ut binarius.

214. Simul vero à dictis dependet deciſio quæſtionis, *an mero jure naturæ liceat inire matrimonium cum ea, quæ jam alteri nupta*

Ooo 3 *eſt,*

ad §. *210.* z) Puf. §. 15. p. 774.
ad §. *211.* a) Conf. ſuprà §. 9. 10.
ad §. *212.* b) Puf. §. 17. p. 776.
ad §. *213.* c) Diſſent. Puf. §. 18.

eſt, aut eo, qui jam uxorem habet? Nam ſi vir & fœmina ſibi mutuò fidem dederint de perpetua cohabitatione, corpore alii non communicando, haud dubiè quæſtio neganda eſt, quia aliàs peccaretur contra præceptum legis naturalis, quod fidem datam ſervandam eſſe vult. *d*)

215. Quod ſi iſtud pactum abfuerit, aut una ex polygamiæ ſpeciebus ſit recepta, nullam poteris afferre rationem, quâ, ſolâ ratione utentem, convincere poſſis de iſtius actionis turpitudine.

216. Igitur vides, quo reſpectu *adulterium* juri naturali repugnet; ſive enim id deſcribas cum Romanis per violationem tori conjugalis, ſive cum hodiernis JCtis per conjugalis fidei violationem, utrobique perſona conjugata notam legis naturalis, quæ pacta ſervari jubet, incurret, ibi ſola fœmina, cum maritus ſaltem apud Romanos haberet jus tori, hic uterque, propter fidem mutuam.

217. Solutus autem & ſoluta, quæ cum conjuge alieno rem habet, adverſus innocentem peccabit, quod violet præceptum de non lædendis aliis.

218. Quin etſi alteruter ex conjugibus conſentiat, ut alter corporis ſui copiam alii faciat, quomodo velles oſtendere, tum nihilominus communicationi huic ineſſe naturalem turpitudinem? Sane quilibet juri ſuo ex pacto quæſito renunciare poterit, ni obſtet præceptum ſuperius, quod hactenus in ratione fruſtrà quæſivimus.

219. Hinc difficillimum foret, *lenocinii* turpitudinem vel certè multarum ejus ſpecierum ex eâ diſciplinâ, ubi ſolam rationem ſequimur ducem, demonſtrare. *e*)

220. Reſtat, ut videamus, an perſonæ, inter quas eſt neceſſitudo ſangvinis vel alia huic affinis, naturaliter ad ſocietatem conjuga-

---

ad §. *214.* d) Puf. §. 27.

ad §. *219.* e) *Fit enim lenocinium vel propter quæſtum, vel propter honorem, vel propter famem ſedandam. De quæſtu diſpiciendum foret, an hæc res apta nata ſit, ut naturaliter recipiat commercium.*

jugalem aptæ ſint ? *ſeu: an inceſtus quidam juri naturali adverſetur ?*

221. Etſi igitur apud omnes gentes, *f*) quibus morum aliqua eſt cultura, communi perſvaſione receptum deprehendatur, â quarundam perſonarum nuptiis eſſe abſtinendum; ejus rei tamen ſolidam rationem, & quæ ex ſociali hominis naturâ, uti reliqua præcepta, liquido fluat, aſſignare, oppidò quàm difficile eſt.

222. Nonnulli hic ſimpliciter ad *abhorrentiam humanorum affectuum* confugiunt, quaſi omnes, qui per pravam educationem aut vitioſum habitum non ſunt corrupti, in ipſis ſenſibus deprehendant aliquid tali commixtioni repugnans, id quod claro ſit indicio, eandem naturali jure prohiberi.

223. Sed his ſatisfecerunt jam alii. *g*) Plutarchi vero ratio *de latius ſpargendis amicitiis* per diffuſas affinitates, non tanti eſt ponderis, ut quod contra fiat, irritum aut illicitum cenſeri debeat, etſi eandem ſequatur Auguſtinus.

224. Res omnium optimè procedet, ſi ſeparemus *inceſtus ſpecies*; eſt enim alius, qui committitur ratione *conſangvinitatis*, alius cum perſonis *affinibus*; Uterq; vel in *linea recta* vel in *collaterali*.

225. De eo qui inter *conſangvineos lineæ rectæ* committitur, ante omnia diſpiciendum. Nam conſanguinitas eſt affinitatis præſuppoſitum, linea recta verò eſt fundamentum lineæ collateralis.

226. In illorum ergo conjugio ſapientiſſimus Socrates nihil aliud culpandum invenit, præter *ætatis diſparitatem*, unde ſequatur aut ſterilitas, aut male conformata ſoboles, quod profectò oppidò quàm jejunum eſt.

227. Alii ejusmodi conjunctionum fœditatem inde oſtendere voluerunt, quod per eam diverſa planè *neceſſitudinum vocabula confundantur.* Sed hi neſcio, cur res ex vocabulis metiri voluerint,

ad §. *221.* f) Puf. §. 28.

ad §. *223.* g) Puf. d. §. 28. Conf. Grotium II. 5. 12.

luerint, obliti vulgati axiomatis, rerum gratia inventa eſſe vocabula, haud quaquam res propter voces. *h*)

228. Accedit, quod nullo jure, quantum conſtat, prohibitum ſit conjugium filii cum novercæ matre, etſi hic filius fiat ſocer patris & novercæ vitricus, noverca vero privigni privigna & matris ſuæ ſocrus &c.

229. Qui vero nihil aliud hic afferunt, *i*) quam, quod Jure naturali matrimonia adſcendentium in infinitum ſint prohibita *propter communionem ſanguinis*, quæ in prioribus gradibus omnino detur, illi nodum arctant, non ſolvunt; obſcuriſſimum ſiquidem eſt, quomodo communio ſanguinis phyſica poſſit producere effectum moralem.

230. Reſtant duæ rationes, quæ plus in receſſu videntur habere, *reverentiæ debitum & pudor naturalis.* Nam nec maritum, ajunt, qui ſuperior eſt lege matrimonii, eam *reverentiam* poſſe præſtare matri, quam natura exigit, nec patri filiam, quia, quanquam inferior ea ſit in matrimonio, ipſum tamen matrimonium talem inducere ſocietatem, quæ illius neceſſitudinis reverentiam excludat. *l*)

231. Sed non deſunt, quæ adverſum iſta reponi poſſunt. Si enim *reverentiam à pudore* abſtrahas, non adeò videtur abſurdum eſſe, matrem cum filio ſui juris jungi, cum non repugnet, maritum uxori ob virtutem, ſapientiam, aut nobilitatem reverentiam exhibere; multò magis cum obſequio conjugali etiam filialem reverentiam patri marito filiam uxorem exhibere poſſe, ni pudor obſtet. *m*)

232. Ac poterit hæc aſſertio omnium optimè declarari exemplis. Majorem utique, quam liberi parentibus, reverentiam debent *ſubditi imperantibus*, & hoc non obſtante tamen haud quicquam

ad §. *227.* h) Quoad hunc & præced. §. conf. Puf. §. 32.

ad §. *229.* i) *Ut Alberti* cap. 10. §. 11.

ad §. *230.* l) Grotius II. 5. 12. & Alb. d. l.

ad §. *231.* m) Puf. §. 32.

quicquam juri naturali adverſari videtur conjugium *principis cum ſubdita, reginæ cum ſubdito*, etſi utrobique uxor & maritus characterem ſubditorum retineant, adeoque illa marito, hic reginæ uxori reverentiam illam exhibere teneantur.

233. Fuit nihilominus, cum putaverim, *n*) *reverentiam* eſſe prohibitionis cauſam in lineâ rectâ; neque feriri hanc ſententiam ab inſtantiâ allatâ, quoniam à reverentiâ ex facto humano ortâ, adeoque diſpenſabili, ad reverentiam à naturâ immediatè debitam & irremiſſibilem non valeat conſequentia.

234. Sed re penitius exacta, iſta quidem reſponſio objectionem non tollit, non quod falſum ſit, reverentiam ſubditorum mediante facto humano oriri, (quæ quidem communis eſt opinio, de quâ infrà ſuo loco) adeoq; reverentiæ Principibus debitæ cum reverentia, qua parentibus obſtricti vivimus, eadem ſit ratio, ſed, quod non omnino veritati videatur eſſe conſentaneum, *reverentiam erga parentes eſſe irremisſibilem.*

235. Etſi enim, ubi ad ſocietatem paternam pervenerimus, demonſtraturi ſimus, quamdiu liberi à parentibus educantur, neceſſe omninò eſſe, ut reverentiam iisdem exhibeant, cum ſine reverentia obſequium, ſine obſequio educatio non poſſit intelligi, & ita parentes ad educationem obſtricti reverentiam iisdem remittere haud poſſint; ſimul tamen ex ibi dicendis patebit, poſt educationem abſolutam obſequio ceſſante, ſolam remanere reverentiam in memoriam priſtini beneficii parentibus exhibendam, cui ipſi quia in parentibus merum jus absque concomitante obligatione reſpondet, non video, cur non eidem etiam parentes renunciare, illudque liberis remittere poſſint, præprimis cum in honeſta familiaritate nulla ſit turpitudo.

236. Ita videmus, ſæpius patrem etiam honeſta in conditione poſitum cum filio adulto judicio pollente & bonis moribus prædito amica & tali converſatione uti, cujus exempla rarius inter homines æquales allegare poſſis; neque tamen propterea quisquam eos criminis adverſus rectam rationem commiſſi inſi-

 mulat;

ad §. 233. n) In diſp. de Philoſ. juris §. 49.

mulat; ut taceam, frequentiſſimas familiaritates matrum cum filiabus nuptis.

237. Accedit, quod, quantum ad nuptias filii cum matre, jam ſuprà oſtenderimus, *reverentiam marito à conjuge* ex lege naturali non deberi, adeoque, etiamſi reverentiam filialem irremiſſibilem ſtatueremus, quid obſtaret tamen, quo minus mater in pacto conjugali reverentiam exigendi jus, quod jam habet, ſibi etiam in poſterum reſervaret?

238. Sequitur ut in *pudorem* inquiramus, ad quem jam ſuo ævo reſpexit Paulus JCtus, *contrà pudorem eſſe aſſerens, filiam ſuam uxorem ducere. o)* Atque hic quidem vel ut *communis* cauſa producitur, cur nuptiæ inter perſonas cognatas & affines ſint interdictæ, vel *in ſpecie*, quod conjunctioni parentum & liberorum obſit.

239. *Priorem* opinionem attentius diſcutere prolixum nimis foret, quare repetenda ſolum hic erunt ea, quæ ſuprà *p*) occaſione ſcortationis de eâ monuimus.

240. Quà *poſteriorem* præſupponitur, *q*) *pudoris* circa partes genitales actumque *generationis duplicem* cauſam eſſe. *Primo*, quia iſtæ vicinæque partes tetram materiam ac fœtidam ejiciunt, unde ne iſta imbecillitatis indicia ullatenus pateant, ſolicite ſuperbam hominis indolem ac gloriæ decorisque cupidam cavere ſolere.

242. *Deinde*, quia affectibus per lapſum corruptis prava libido per eas partes magno velut cum impetu erumpere arrideat, & verò cardo quaſi omnis decori ordinis in ſocietate humanâ in hoc vertatur, ut propagatio ſobolis ſanctis legibus circumſcribatur; igitur dignitati ſuæ conſervandæ ſtudentem naturam iſtum pudorem commentam eſſe, quo & ſollicitè iſta membra tegerentur, ne oculis ſemper expoſita irritarent libidinem quovis tempore paratam, & eò magis Venere illicita abſtineretur,

quod

ad §. 238. o) L. Adoptivus §. ſerviles de R.N. Grot. II. §. 12.

ad §. 239. p) §. 159.

ad §. 240. q) *Recenſetur hic & in §§. duobus ſequentibus ſententia Puſendorffii* ex §. 31.

quod & legitimam non niſi tectè & remotis arbitris obire pudoris teneritas ſubigeret.

242. Iſtum porrò *pudorem inſigniter intendi* adverſus illas perſonas, quibus natura *reverentiam* quandam debemus, aut adverſus quos *gravitatem* quandam præ nobis ferre debemus, quales præcipuè ſunt *parentes & liberi*, ita ut, qui per eundem non reprimatur, quo minus in familiarem iſtam corporum commixtionem deſcendere non vereatur, effronti prorſus ingenio, &, qui nullum aliud facinus ſit formidaturus, judicetur; quare propter hunc potiſſimum pudorem jure naturæ inter aſcendentes & deſcendentes in recta linea connubia cenſeri prohibita.

243. Hic ut nihil dicam; *pravam libidinem*, quæ potiſſimum fundamentum pudoris verè ponitur, ex rationis ductu vix eſſe demonſtrabilem, iſtud maximè conſiderandum videtur, quod ratio prohibitionis in *pudore & reverentia* conjunctim quæratur.

244. Nam uti de *reverentia ſola* ſejuncto pudore modo fuſius diſſeruimus, *r)* ita, ſi de *pudore ſolo* ſequeſtrata reverentia ſermo foret, videretur ſequi, nulla conjugia eſſe admittenda, cum omnes homines cauſam pudoris in ſe deprehendant, pudoremque adeo inter ſe ſectari teneantur.

245. At, etiamſi *pudorem* cum *reverentia conjungas*, vereor, ne recurrat reſponſio, quod parentes reverentiam iſtam poſſint *remittere*, ne urgeat iterum inſtantia de *connubio principum cum ſubditis*.

246. Igitur mallem & hic *imperfectionem rationis* noſtræ agnoſcere & aſſerere, connubia parentum & liberorum non eſſe objectum legis naturalis, ſed alterius legis divinæ.

247. Unde & de *reliquis perſonis*, cum quibus *inceſtus* hodiè committitur, facilè judicandum erit, inceſtum illum lege naturali non determinari, quod jam alii demonſtrarunt prolixius, *s)* & à multis jam, relictâ priori ſententiâ, quaſi connubia fratrum & ſororum etiam contra naturalem legem eſſent, eſt receptum.

 248. Si

ad §. 244. r) Conf. Puf. §. 32. *ad* §. 247. s) Puf. §. 34. ſeq.

248. Si itaque hactenus dicta in ſummam velimus contrahere, iſta quidem *conjugii*, quatenus ex lumine rationis cognoſci poteſt, *definitio* oriretur, quod ſit *ſocietas maris & fœminæ generandæ ſobolis gratiâ*.

249. *Officia conjugum* verò quod concernit, includuntur iſta præcepto unico: FACIENDA ESSE AB UTROQUE CONJUGE EA, QUÆ PRUDENTIA DICTAT AD PROPAGATIONEM SOBOLIS, ET POST HANC, AD LIBIDINIS EXPLETIONEM ESSE APTA.

250. *Maritus* igitur obligabitur, ut, quantum ad conceptionem opus eſt, cum uxore concumbat, neque conceptionem per nefarios amplexus impediat, tum ut libidinem uxoris pro viribus reſtinguat, ſic tamen, ut hic caveat, ne proli conceptæ per iſtud opus damnum aliquod inferatur.

251. *Uxoris* autem ſimiliter officium eſt, ut corporis communionem marito præſtet, non ſolum ad procreationem liberorum, ſed etiam extinctionem libidinis.

252. Quare *uterque* graviter adverſus ſuum officium peccant, ſi poculo *ſterilitatis* conceptionem fœtus impediant, aut concepto *abortum* procurent.

Caput III.

De *Legibus Poſitivis officia conjugalia concernentibus.*

SUMMARIA.

Connexio §. 1. Deus conjugium ab initio humani generis munivit legibus poſitivis, §. 2. 3. non ubique verbis expresſis, ſed & facto inſtitutionis declaratis, §. 4. 5. 6. 7. quarum I. CRESCITE ET MULTIPLICAMINI, §. 8. per quod tamen lex naturalis

non

non aucta ſed ſaltem reperita fuit. §. 9. *Unde malè ita circumſcribitur*: matrimonium ab omnibus hominibus eſſe ineundum, §. 10. *aut exinde deducitur, quod is qui facultate generandi pollet, mortaliter peccet, ſi non uxorem ducat.* §. 11.--19. *In conjugii inſtitutione Deus reſpexit etiam ad generationem ſobolis:* §. 20. *an etiam extinctionem libidinis?* §. 21.--27. *Poſt lapſum tamen hic finis à Deo toleratur.* §. 28. *Mutuum adjutorum, qui hodie eſt tertius finis, in inſtitutione conjugii ſub verbis mutui adjutorii non intelligitur.* §. 29. 30. *Jus divinum quoad doctrinam de metu, dolo vel errore nihil immutavit,* §. 31. *& diſtinctio inter ſubſtantialia & accidentalia conjugii hic adhibita à Lege humana eſt,* §. 32. 33. *aut diſtinctio, utrum ſponſus aut ſponſa coacta ſit.* §. 34. II. *QUÆLIBET UXOR MARITO SUBJECTA ESTO;* §. 35. *quæ lex in ſtatu integritatis non fuiſſet* §. 36.--46. *eſt tamen hodiè univerſalis.* §. 47. 48. III. *CONJUGIUM SIT SOCIETAS INDISSOLUBILIS.* §. 49. *Oſtenditur fundamentum hujus legis.* §. 50. 51. 52. *Ejus exceptiones,* §. 53. *circa quas diſſenſus Judæorum ob diverſè expoſitam legem Moſaicam recenſetur,* §. 54. 55. *definitus à Chriſto in diſputatione cum Phariſæis.* §. 56. 57. *Sed circa hanc definitionem miræ contentiones iterum inter Chriſtianos ortæ ſunt, quarum hiſtoria recenſetur & indefinita relinquitur.* §. 58.--70. IV. *OMNEM CONCUBITUM LIBIDINOSUM VITA.* §. 71. *Unde profluit prohibitio ſcortationis ſimplicis, beſtialitatis, ſtupri, concubinatus,* §. 72. 73. 74. *Concubitus cum uxore menſtruata.* §. 75. V. *OMNIS POLYGAMIA SIMULTANEA ESTO PROHIBITA.* §. 76. *Oſtenditur fundamentum hujus prohibitionis eſſe in inſtitutione primæva conjugii,* §. 77.--90. *à qua lege Deus in Veteri fœdere diſpenſavit totam populum Judaicum.* §. 91. 92. 93. *Igitur lege divina latius extenſus fuit conceptus adulterii, quam jure naturæ,* §. 94. 95. 96. *ex diſpenſatione vero apud Populum Judaicum iterum ſuo modo reſtrictus.* §. 97. VI. *LENOCINIUM NON COMMITTE.* §. 98. VII. *quoad inceſtum: ABSTINE à CONJUNCTIONE PARENTUM ET LIBERORUM,*

RUM FRATRUM ITEM ET SORORUM, ET QUI TIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, QUIQUE DICTIS RESPECTIBUS TIBI SUNT AFFINES §. 99. *Circa quam tamen multa ſunt litigia. Supponitur* [1] *eam eſſe poſitivam*, §. 100. [2] *univerſalem* §. 101. [3] *nihil intereſſe utrum, in ſtatu integritatis etiam obtinuiſſet*. §. 102. [4] *Quæſtionem hic præjudicialem eſſe : an prohibitio Dei etiam pertineat ad perſonas in prohibitione non nominatas?* §. 103. *Ad cujus deciſionem notatur : omnem legem admittere regulam de extenſiva interpretatione ob identitatem rationis :* §. 104. *rationem legislatoris præferendam rationi interpretis :* §. 105. & *rationem Dei rationibus hominum*, §. 106. *etiam Rabbinorum*. §. 107. *Recenſentur rationes Rabbinorum*, §. 108. 109. & *refutantur prolixius*. §. 110. -- 127. *Explicatur præceptum memoratum diſtinctè. Per* conjunctionem *intelligi etiam ſcortatoriam*. §. 128. *Rationem legis divinæ communem à Deo ipſo poni in proximitate*, §. 129. *hanc tamen non opponi debere rationibus ſpecialibus*, §. 130. *ſed hactenus valere tamen, ut, ubi eadem ſit ſangvinis proximitas, ibi quoque ſit eadem prohibitio*. §. 131. *Computatione graduum hic non eſſe opus*, §. 132. *nec inquiſitione in rationis rationem*. §. 133. -- 135. *Initium prohibitionis ſumi à conjugiis parentum & liberorum* §. 136. -- 138. I. *regulam ſpecialem eſſe : JURE DIVINO IN LINEA RECTA NUPTIÆ SUNT PROHIBITÆ IN INFINITUM*. §. 139. -- 143. *Reſpondetur diſſentientibus* §. 144. -- 147. II. *IN LINEA COLLATERALI ÆQUALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER FRATRES ET SORORES*. §. 148. 149. *Oſtenditur : Jure divino etiam prohiberi conjugium cum comprivigna, ſi frater communis adſit*. §. 150. -- 171. III. *IN LINEA COLLATERALI INÆQUALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER EAS PERSONAS, QUÆ SIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, ETIAM EX UNO LATERE IN INFINITUM* §. 172. -- 183. IV. *QUÆCUNQUE PERSONÆ RATIONE CONSANGUINITATIS CONJUGUM SUNT*

INTER-

INTERDICTÆ, ILLÆ ETIAM PROHIBITÆ SUNT ALTERI CONJUGI PROPTER AFFINITATEM. §. 184.--210. *Controverſia de conjugio cum defunctæ uxoris ſorore ſummatim proponitur.* §. 198.--204. *Jus Divinum ignorat tria genera affinitatis,* §. 211. 212. *nec prohibet conjugium vitrici cum privigni vidua aut privigni cum vitrici vidua, quod fuſius oſtenditur, & diſſentientibus reſpondetur.* §. 213.--224. *Princeps non poteſt aliquid permittere vel diſpenſare, quod eſt contra leges has divinas.* §. 225.--232.

§. 1.

DEmonſtravimus hactenus, quantum ex ſolo lumine naturæ de officiis conjugalibus doceri poſſit, unde non mirari debemus, ſi videamus, ſæpius Gentiles in deducendis aſſertionibus, quarum ratio à nobis, qui Chriſtiani ſumus, evidentiſſime reddi poteſt, fluctuaverint, & ad jus aliquod non ſcriptum, vel connatum, aut aliud quid ſimile, obſcuro ſenſu provocaverint.

2. Nimirum noluit divina Sapientia, hominem ſocietatem hanc maxime naturalem & ſeminarium humani generis, ſecundum ductum ſolius rationis inire, ne quidem in ſtatu integro, ſed ſtatim conditis primis parentibus ipſa matrimonium inſtituit, idque certis *legibus* munivit *poſitivis* omnes homines obligaturis, quibus poſtea & in ſtatu poſt lapſum alias ſuperaddidit, officia conjugum concernentes.

3. In rationem verò hujus divini inſtituti, & cur DEUS etiam in *ſtatu iſto perfecto* leges poſitivas legibus naturalibus ſuperaddiderit, ut inquiramus, à nobis non expecta, utpote quibus debitum ſubmisſiſſimæ reverentiæ erga DEUM ſummum inculcat, noxiè curioſas ejusmodi quæſtiones, in rationes factorum divinorum, quas Creatori revelare nobis non placuit, otiosè inquirentes omittere. Sufficiet, eas quas ipſius Benignitas legibus promulgatis addidit, pie ac devotè ſpeculari, quatenus iis ad interpretationem, qua declaratiuam, qua extenſivam & reſtrictivam, eſt opus.

4. Sem-

4. Semper autem hic ad ea, quæ ſuprà poſuimus *legis poſitivæ divinæ requiſita* reſpiciemus, & quod Rabbinorum traditiones attinet, ita verſabimur, ut eas quidem non plane ſimus rejecturi, perpetuo tamen easdem ſubordinaturi ſcripturæ.

5. Porrò cum leges divinæ duplici quaſi modo publicatæ ſint, *verbis expreſſis* in ſcripturam redactis, tum & *facto inſtitutionis divinæ*, de illis quidem, quin genus humanum obligent, nullum reſtabit dubium, de his verò præſupponendum eſt, quod latius demonſtrare ſolent Theologi, *omnem divinam inſtitutionem ſimul eſſe divinam legem.*

6. Utque de *inſtitutione conjugii* eo minus dubium reſtare poſſit, eam vim legis obtinere, ipſe Salvator optimus & authenticus legum divinarum interpres ſæpius ex primæva illa inſtitutione tanquam ex lege controverſias matrimoniales definivit. *a)*

7. Fortè igitur non inconveniens foret, ſi *leges has divinas* ſecundum ordinem temporis proponeremus, ab illis videlicet, quæ ſtatum *integrum* comitatæ ſunt, incipiendo, ac inde progrediendo ad leges *lapſum* inſecutas; quoniam tamen de nonnullis dubium eſt non parvum, ad alterutrum hominum ſtatum earum promulgatio referenda ſit, ut fortè monebimus ſuo loco, & præterea timendum, ne animus ſtudioſi, cui primario ſcribimus, diſtrahatur, ſi alia methodo hic incederemus, quam capite præcedenti factum fuit, ſequendum potius eſſe iſtum ordinem judicavimus, perluſtraturi adeo, in quantum præcepta juris naturalis à DEO aucta fuerint, & actus quidam lege naturali indifferentes lege poſitiva præcepti fuerint vel prohibiti.

8. Ergo quod initio præceptum naturale de ineundo matrimonio concernit, *b)* repetiit illud DEUS in prima benedictione, verbis; CRESCITE ET MULTIPLICAMINI, quæ non nudam facultatem hominibus tribuunt, ut ſubſequentia, *& Dominamini ſuper terram*, ſed haud dubie obligationem ſimul adjunctam habent.

9. Quo-

ad §. *6.* a) Conf. diſput. noſtr. de crim. bigam. §. 37.

ad §. *8.* b) Conf. cap. præced. §. 47. Albert. cap. 10. §. 4. p. 171.

9. Quoniam autem DEUS ibidem *legem naturalem ſaltem repetiit*, &, facile conſentientibus omnibus, ejus obligationem non auxit, aut hominum libertatem arctius, quam jam per dictamen rationis factum erat, ſtringere voluit, inde neceſſariò ſequitur, ea, quæ ſuperius *c*) præcepto de ineundo matrimonio per modum explicationis & limitationis addidimus, hic quoque eſſe repetenda.

10. Hinc vereor, ut rectè vis & efficacia voluntatis divinæ circumſcribatur: *d*) *Matrimonium ab omnibus hominibus eſſe ineundum:* Nam, etſi dictamen rationis de conjugio ineundo indefinite univerſum humanum genus obliget, tamen minus accuratè præcepta de præſtandis officiis humanitatis, quorſum & hoc præſens retulimus, *e*) applicantur diſtributive ad ſingulos homines. Nam v. g. etſi indefinite homines obligentur ad dandas *eleemoſynas*, incongruè tamen loqueretur, qui vellet: ab omnibus hominibus dandas eſſe eleemoſynas.

11. Ulterius, quia omnia præcepta affirmativa ad ſui adimpletionem requirunt occaſionem commodam, ideo nimis craſſe loquuntur, qui vulgo tantam hujus præcepti obligationem eſſe volunt, ut is, *qui facultate generandi pollet, mortaliter peccet*, ſi non uxorem ducat. *f*)

12. Quaſi DEUS velit, ut juvenes, qui ſæpius ultrà pueros ſapiunt parum, & ad perſonam patrumfamilias gerendam ſunt inepti, animum ad uxores applicent, aut qui ſibi ſuisque nil niſi ſtrenuam eſuritionem poſſunt polliceri: civitatem mendicabulis impleant. *g*)

13. Quæ ſententia fortè originem ſumſit ex Doctrina *Rabbinorum*, *h*) docentium, ex præcepto illo divino, creſcite & multipli-

ad §. *9.* c) d. §. 47. ſeqq.

ad §. *10.* d) *Ita circumſcribit Alberti* d. l.

e) d. c. præced. §. 50.

ad §. *11.* f) *Vide Schvvertneri diſput. an Politicus debeat carere religione, pudore, uxore?*

ad §. *12.* g) Conf. cap. præced. §. 54. 55.

ad §. *13.* h) Vide Pufend. §. 6.

tiplicamini, omnes maſculos teneri, ut ante expletum annum vigeſimum uxorem ducant, niſi aut aſſiduo legis ſtudio quis incumbat acriori libidinis ſtimulo immunis, aut partium, quibus viri ſumus, defectu, generationi ſit impar.

14. Et hanc conjecturam juvat valdè, quod vulgo easdem limitationes ſoleant addere, *i*) quas Rabbini addebant, nullum hominem ſubterfugere licitè conjugium, niſi obſtet præceptum ſuperius, de vocatione nempe divinâ ad *donum continentiæ* ſervandum, aut *impotentia*, quaſi res ſit conclamata, ſi modò hæ duæ limitationes obſerventur.

15. Nam uti de *impotentibus* nullum eſt dubium, quin ad matrimonium ſint inepti, uti etiam cœlibatus eorum, quibus donum côntinentiæ divinitus indultum eſt, non ſolum pro actu licito, ſed & maximè pro juſto eſt habendus; *l*) ita praxis totius Chriſtianiſmi repugnat, quod ii omnes peccent, qui *dônum continentiæ non habentes* poſt annos pubertatis, vel etiam annum vigeſimum *uxores non ducunt.*

16. Cum enim exempla horum, qui ante vigeſimum annum uxores ducunt, ſint rariſſima, ſequeretur profectò, *enormia peccata ab omnibus Chriſtianis Principibus cujuscunque religionis tolerari*; ſequeretur, inſigniter peccari à *Theologis & concionatoribus*, quod Politicis non perſuadeant, quò per leges pænales omnes puberes ad matrimonia ſine diſcrimine mediorum ſuſtentandi & commoditatis ineunda compellantur.

17. Neque dicere poteris, homines noſtros prærogativam habere præ Gentilibus, eosque omnes aut pleroſque, qui à matrimonio abſtinent, habere donum continentiæ, quippe non ſolum vita communis, & ſubſequentia quotidie conjugia contrarium evincunt, ſed & Theologi inculcare ſolent, *donum continentiæ* hodiè inter rariſſimè contingentia eſſe referendum, adeoque præſumi non debere. *m*)

18. Sed

ad §. *14.* i) Vide Alb. d. c. 10. §. 4.
ad §. *15.* l) Vide Havemann. Gamol. p. 370. ſeq.
ad §. *17.* m) Vid. Alberti §. 5.

18. Sed, inquies, vel ideo omnes ac ſingulos homines ad generandum aptos ſtringet præceptum de ineundo conjugio, quia eſt affirmativum, *n) affirmativa autem præcepta æquè ac negativa obligant ſemper & pro ſemper*, hoc eſt, omni loco & tempore, ſolamque hanc admittunt exceptionem, ſi obſtet præceptum ſuperius.

19. Hic vero regeram ego, falſum eſſe, quod hic aſſeritur, & vel ex inſtantia de lege divinâ, *quæ orandum eſſe præcipit*, (quoniam hæc ut divinum cultum concernens ſuperius præceptum non habet) refutari poteſt. Etſi enim Apoſtolus inculcat, orandum eſſe ſine intermiſſione, quis tamen inde inferret, orandum eſſe omni loco & tempore, ita ut peccet, qui orationem intermittat per aliquot momenta, ut corpus modicè refocillet, aut functiones alias honeſtas impleat.

20. Pergo nunc ad ipſius matrimonii conſiderationem, cujus finem duplicem ſuperius demonſtravimus, ſobolis procreationem & extinctionem libidinis. *o) Illam præ hâc principaliter etiam à DEO intentam* eſſe in inſtitutione conjugii, oſtendunt verba hiſtoriæ ſacræ, quibus indicatur, *ob mutuum adjutorium Deum condidiſſe Evam, quoniam ex beſtiis nulla Adamo adjutorium præſtare poterat*, hoc eſt, non ſufficiebant beſtiæ ad ſui ſimile procreandum, etſi ſufficiant eædem ad extinctionem libidinis.

21. An verò & *in ſtatu integro* extinctio libidinis finis conjugii ſecundarius fuerit, difficile dictu eſt. Sunt enim, qui putant *p)* libidinem omninò à ſtatu integro abfuiſſe, ſunt tamen qui arbitrantur, Adamum, etiamſi manſiſſet integer, magnam delectationem ex congreſſu conjugali ſenſurum fuiſſe, ac cum uxore gravida fuiſſe concubiturum. *q)*

Qqq 2 22. No-

ad §. *18.* n) Ita Alb. d. §. 4.

ad §. *20.* o), Vide cap. præced. §. 64. ſeqq.

ad §. *21.* p) Vide Albert. cap. 10. §. 26. p. 184.

q) Vide Velthuyſ. de ſcortatione.

22. Nobis hic videtur ſeparanda eſſe ſignificatio *libidinis phyſica*, quæ conſiſtit in delectatione tactus venerei, à *morali*, cujus deſcriptionem ſuprà dedimus. *r*)

23. *Illa eſt actus indifferens*, & non magis exulaſſet à ſtatu integro, quam honeſta delectatio eſum & potum comitans, vel alia hominis ſenſoria afficiens; fluit enim illa ex diſpoſitione & ſtructurâ mirandâ corporis, quæ eadem fuit in ſtatu perfecto atque eſt hodie, cum jam Theologi oſtenderint, peccatum non affeciſſe ſubſtantiam hominis.

24. *Hæc vero peccatum eſt*, & peccati originalis non minima particula, quæ non ſolum à genuino fine, cur inſtinctum ad unionem corporum homo ſentiat, aberrat, ſed rationi quam maxime repugnat & refragatur, unde non potuit adeſſe in primævo ac beato ſtatu.

25. Nunquam enim ad ſolam delectationem protoplaſti uſu fuiſſent cibo ac potu, ergo multo minus re venerea.

26. Accedit, quod maxime in præſenti vita libidinem augeat abundantia ſeminis orta ex luxuria & intemperantia edendi ac bibendi: At in ſtatu integro omnis quoque luxuria exulaſſet.

27. Quæ omnia conjunctim cum & maritum impellant ad congreſſum cum uxore gravidâ, non probabile eſt, protoplaſtos poſt conceptionem factam fuiſſe concubituros.

28. At *in ſtatu poſt lapſum* DEUS hunc finem in matrimonio ut ſecundarium tolerat. *s*)

29. Duobus his finibus addidimus etiam *t*) *mutuum adjutorium in negotiis domeſticis*, quod uti haud dubiè in ſtatu poſt lapſum inſtitutioni divinæ non repugnat, ita mirandum, inter Chriſtianos reperiri, qui id ipſum etiam in ſtatu integro per verba: *Faciamus homini mutuum adjutorium*, fuiſſe à DEO intentum opinantur. *u*)

20.

ad §. 22. r) Cap. 2. §. 140.

ad §. 28. s) *Inculcat enim Paulus:* ob ſcortationem quemlibet habere debere uxorem propriã.

ad §. 29. t) cap. 2. §. 74. ſeqq.

u) Vide Dn. Becman. Medit. Polit. diſſert. 7. th. 9.

30. Quaſi non ipſa ſobolis generatio in illis verbis denotaretur, *x)* & quaſi opem Evæ deſideraſſet Adam ad acquirendas & conſervandas opes, ad regendos ſervos, educandam ſobolem, utpote quos actus omnes ignoraſſet ſtatus primævus.

31. Porro quæ ſupra *y)* fuſius diſſeruimus de *conſenſu per metum, dolum vel errorem* impedito, iis nihil novi adjecit jus poſitivum univerſale, ſed relinquit legibus humanis augendæ tranquillitatis civilis gratia ſpecialiora ſuperaddere.

32. Unde ortum ſuum traxit diſtinctio inter *conjugii ſubſtantialia* & *accidentalia.* Nam jus divinum univerſale nulla ſubſtantialia conjugii novit, quam quæ ad ſobolis generationem faciunt.

33. Hinc etiam eſt, quod leges civiles in determinatione ſubſtantialium ſæpius varient. Nam jus Canonicum *virginitatem* negat eſſe qualitatem eſſentialem, pro tali vero eam habent mores noſtri, haud dubie ad jus Forenſe Moſaicum reſpicientes, utpote quo, ſi quæ pro virgine ſe geſſerit, poſt deflorata fuerit deprehenſa, non tantum licite repudiabatur, ſed & pœnæ inſuper erat obnoxia. *z)*

34. Quorſum etiam pertinet, quod legibus Ebræorum civilibus id peculiare quoad metum erat, ut ſi ſponſa *vi aut metu* coacta fuiſſet, irrita forent ſponſalia, non item, ſi ſponſus coactum ſe diceret, quoniam neque de vi eidem illata, neque de ipſius metu æque præſumebatur, & repudiare eandem pro arbitrio poterat, ſi conditio diſpliceret. *a)*

35. Venio *ad imperium mariti*, quod citra conſenſum uxoris ex dictamine rationis demonſtrari non poſſe ſatis, ut puto, deduximus: *b)* ſed hic ſuperaddit lex divina univerſalis præceptum: QVÆLIBET UXOR MARITO SUBJECTA ESTO.

ad §. *30.* x) Conf. §. 20.
ad §. *31.* y) Cap. 2. §. 85. ſeqq.
ad §. *33.* z) Puf. §. 26.
ad §. *34.* a) Puf. d. §. 26.
ad §. *35.* b) Cap. 2. §. 105. ſeqq.

36. Extat hæc lex inter *pœnas lapſus*, ſimile quid in *ſtatu integritatis* à DEO fuiſſe conditum, ſcriptura non revelat, ergo cur nos tale quid fingeremus?

37. Præprimis cum mox ab initio docuerimus, *c*) non ſvadere rationis dictamen, DEUM in ſtatu integro Evam ſubjicere voluiſſe Adamo, quoniam communis cauſa imperii inter homines eſt *imperfectio*, quæ Evæ tum temporis tribui non poterat.

38. Quod argumentum tamen, ut vides, ſaltem eò tendit, quod imperium mariti ex ratione demonſtrari non poſſit, non verò, quod idem rationi ſit adverſum.

39. Unde nos nequaquam feriet, ſi quis daturus ſit inſtantiam *de Angelis, d)* tanquam in quos nulla cadat imperfectio, cum tamen hoc non obſtante inter ipſos ſit regimen & ſubjectio, quoniam Dominationum & poteſtatum titulos de iis prædicat ſcriptura.

40. Nam etſi hic reſponſi loco afferre poſſemus, adhuc eſſe dubium, an hæc nomina ſint ſolius ordinis, an & imperii ſimul; foret tamen evidentior reſponſio, rationis dictamen nullam cauſam ſuppeditare, ut inter angelos imperium aſſeramus, neque tamen rationi id repugnare omnino, ergo cum id ſcriptura nobis inculcaverit, credi à nobis, non ſciri; ſimile quid verò de imperio mariti dici non poſſe.

41. Itaque cum in rebus à revelatione divina dependentibus nihil temere debeamus fingere, fortè non ſine cauſa quis in admirationem rapi poſſet, quî evenerit, ut communiter ſcripturæ interpretes ſtatuerint, *Evam marito etiam ante lapſum fuiſſe ſubjectam*, & ſaltem iſtam ſubjectionem poſt lapſum in pœnam ejus fuiſſe auctam, ut cum antea ſe ſponte directioni mariti ſubmiſiſſet, poſteà cum renitentia & dolore animi id fieret, cum tamen expoſitionem hanc & textus & prægnans deſtituat ratio.

42. Sed

ad §. *37.* c) l. 1. c, 2. §. 29.

ad §. *39.* d) *Quæ inſtantia nobis data fuit ex* Col. 1. Epheſ. 1, *à Theologo quodam venerando, cum quo meditationes noſtras communicaevramus.*

42. Sed videlicet cauſam huic opinioni videtur præbuiſſe inſignis aberratio à regulis analyſeos Logicæ, cum nempe legerunt *ab Apoſtolo* docente, *e*) quod *non conveniat, ut uxores imperent maritis*, duas addi huic doctrinæ rationes, unam, *quod Adamus prius creatus fuerit Evâ*, alteram, *quod non Adamus, ſed Eva fuerit à ſerpente ſeducta.*

43. Quippe ſi ex rationis ductu reſolvere doctrinam Apoſtoli velis, iſta quidem evadet periphraſis. *Non convenit, ut uxores imperent maritis, ſive ſtatum integritatis reſpicias, ſive conſideres ſtatum poſt lapſum. Ibi enim, quo jure prætendere potuiſſet imperium fœmina*, (poſito quod imperium fuiſſet in ſtatu integro) *cum tamen Adamus in ſummâ libertate à DEO fuerit conditus, & poſteà nihil commeruerit, ut Creator ipſum libertate privaret ſuâ; ac Evæ ex ipſo Adamo fabrefactæ ſubjiceret, ſed potius convenientius fuiſſet, ſi ex conjugibus unus in illo quidem ſtatu alteri debuiſſet ſubjici, ut Eva tanquam poſterius creata, neque adeo ante Adamum libertate omnimoda pollens regimini mariti fuiſſet addicta. At in ſtatu poſt lapſum tantum abeſt, ut uxor vindicare ſibi imperium debeat in maritum, ut potius eadem propterea, quod prius ſe ſeduci paſſa fuerit, in pœnam commiſſi criminis mariti imperium agnoſcere fuerit coacta. &c.*

44. Illi vero contra præcepta Logicæ & contra intentionem Apoſtolicam, ſtatum controverſiæ ſeu theſin Apoſtoli mutarunt, & quas ipſe *contrà imperium uxorum* adduxit rationes, ac ſi *pro imperio mariti* ſtabiliendo ab ipſo allatæ fuiſſent, interpretati ſunt, eo modo, ut per poſteriorem probaretur imperium mariti in ſtatu poſt lapſum, per priorem vero in ſtatu integro eidem aſſereretur, quam expoſitionem haud dubie promovit, quod viderent poſteriorem rationem in utriusque aſſertionis comprobationem valere, unde putarunt idem procedere in priore.

45. Oſtendit autem ſimul periphraſis noſtra, non frigere illationem Paulinam, etſi ultra noſtram interpretationem non extendatur, adeoque exinde facile ſatisfieri poſſe objectioni, ſi quis afferre

ad §. 42. e) 1. Tim. II. v. 13.

afferre velit, nullam eſſe ſequelam; Adam prius creatus eſt, non Eva, ergo uxor marito imperare non debet; niſi ex illa prioritate, ad quam Spiritus digitum intendit, de imperio judicandum eſſet.

46. Quod ſi ulterius inſtare velis, non ſine Myſterio Evam non modò non ante Adamum, *ſed nec cum eo eſſe conditam*, ut nimirum nec ipſi imperaret, nec par & æqualis ipſi ſed ſubjecta foret, reſponderem, committi fallaciam non cauſæ, ut cauſæ, & valere hoc ſaltem argumentum ad illuſtrationem aſſertionis de imperio mariti jam demonſtratæ, non valere ad ſolidam ejusdem probationem. *f*)

47. Ergo maneamus inconcuſſi in doctrinâ noſtrâ, pertinere hoc præceptum ſolum ad ſtatum lapſus, quo pacto tamen nihilominus erit *poſitivum univerſale* omnes uxores afficiens, quemadmodum pœna Adamo dictata afficit omnes maſculos.

48. Simul illud exinde inferimus, quoniam hæc ſubjectio â DEO fœminis injuncta fuit non in favorem & præmium mariti, ſed in *odium & pœnam ſexus fœminei*, cujus quaſi executor ſaltem maritus à DEO eſt conſtitutus, igitur non eſſe in mariti arbitrio poſitum, vel per pacta connubialia vel per tacitam conniventiam imperii domeſtici habenas relinquendi uxori, *g*) ſed qui hoc faciunt, non minus peccare ac v. g. magiſtratus inferiores, pœnas delinquentibus non inferentes, & jus aggratiandi, quod ſoli Legislatori relinquendum eſt, ſibi arrogantes.

49. Rurſus, quod quæſtiones *h*) de *diſſolubilitate conjugii* concernit, noluit divinum numen ejus deciſionem relinquere ratioci-

ad §. 46. f) *Huc pertinet aliorum obſervatio: Evam non creatam eſſe ex capite Adami, ne prætenderet imperium; neque ex pedibus, quia non fuerit ſubjecta viro, ſed ex femore utpote ſociam.*

ad §. 48. g) *Neque tamen amor conjugalis per illam legem eſt ſublatus. At amor coactionem excludit. Igitur diſtingve. Peccat maritus, ſi uxori imperium tradat, non peccat, ſi illud in morigeram non exerceat.*

ad §. 49. h) *Quas ventilavimus* in §. 115. ſeqq.

ratiocinationi humanæ, ſed obicem eidem poſuit promulgando legem poſitivam: CONJUGIUM SIT SOCIETAS INDISSOLUBILIS.

50. Publicata fuit lex iſta *i) in Conjugii inſtitutione*, etſi verbis diſertis eadem à Moſe non ibidem memoretur, ſed latet tamen in iſtis verbis inſtitutionis: *Propterea deſeret homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam.*

51. Etſi vero non negemus, varia argumenta eaque non inerudita afferri poſſe, ſi quis ſecundũ regulas *interpretationis doctrinalis* ex iſtis verbis argumentum contra divortiorum licentiam velit extruere, præciduntur tamen omnia uno ictu, quod Salvator noſter in diſputatione adverſus Phariſæos ex illis verbis concluſionem iſtam intulerit: *l) Itaque jam non ſunt duo ſed una caro. Quod ergo Deus copulavit, homo ne ſeparet.*

52. Nam interpretatio authentica, qualis eſt illa Chriſti, non adſtringitur regulis interpretationis doctrinalis.

53. Quemadmodum autem leges poſitivæ ſubjacent limitationibus & diſpenſationibus legislatorum, ita & præſenti *limitationem* indulſit clementiſſimum numen, de cujus tamen expoſitione maximè variant ſcriptores, in tantum, ut eam quæſtionem pro latebroſiſſima jam ſuo tempore agnoverit Auguſtinus. *m)*

54. Nimirum cum Moſes in legibus forenſibus conceſſerit Judæis, ut uxoribus ob cauſam turpitudinis *libellum repudii* darent, de ſenſu legis hujus ſtatim ortæ fuerunt diſſenſiones, cum alii putaverint, *cogi maritum*, ut in causâ adulterii uxorem dimittat, alii contra *licentiam* ſaltem indultam eſſe docuerint. *n)*

ad §.50. i) Vide diſput. de crimin. bigam. §. 40.

ad §.51. l) Matth. XIX. 3. ſeq.

ad §.53. m) Vid. Strauch. tit. 35. Jur. publ. p. 176. Locum Auguſtini refert Seldenus *de Uxore Hebraica* l. 3. c. 31. p. 447. quem *ad hunc & ſeqq. §§. usque ad §.72. conf.* etiam d. l. 3. â cap. 18. usque ad finem libri, & diſput. Linckii de divortiis.

ad §.54. n) Vide diſput. de crim. bigam. §. 38. in fine.

55. Iterum Schola Schammæana per turpitudinem à Moſe intelligi tantum *adulterium* voluit, Hilleniana verò de *quavis cauſa*, ob quam mulier viro non placeat, legem dictam expoſuit, quæ poſterior ſententia etiam magis à Judæis videtur in praxi fuiſſe obſervata. *o)*

56. Quare omnino ad iſtam litem videntur reſpexiſſe Phariſæi, Chriſto quæſtionem proponentes: *p) an liceat divortium facere ab uxore, qualibet ex cauſa?* &, cum Chriſtus negative reſponderet, atque ad primam conjugii inſtitutionem eos remitteret, ſimul ad legem antiquam, quod nempe *juſſerit* Moſes dare libellum repudii, provocantes.

57. Ipſe vero Salvator non obſcurè Schammæanam doctrinam ibidem probat, aſſerendo, omnem qui uxorem ſuam dimittat, excepta cauſa *fornicationis*, & aliam ducat, committere adulterium, alteramque ſententiam de *juſſu* legis Moſaicæ tacitè improbat, oſtendendo, quod Moſes ſaltem repudium ipſis ob cordis duritiem permiſerit.

58. Non minor autem quoad *interpretationem verborum Chriſti* ortus eſt diſſenſus, cum initio nonnulli fuerint, qui putaverint, ea, quæ Redemtor ibidem cum Phariſæis diſputat, pertinere *ad ſolos Judæos*, Chriſtianis verò non licere repudium dare, ne quidem ex cauſa fornicationis. *q)*

59. Alii contrà id quidem *licere* arbitrati ſunt, non autem *præceptum* eſſe, quod poſterius tamen etiam, qui defenderent, non defuerunt, fuit ſiquidem ea de re ſententiarum divortium inter *Hieronymum & Auguſtinum*. *r)*

60. Porrò alii, qui licentiam divortii Chriſtianis ex cauſa adul-

ad §. 55. o] d. diſp. ibid. *Vid. Seldeni* Uxor Ebr. lib. 3. c. 20. p. 325. ſeqq. *ubi dicitur, quod ſecta Hilleliana per filiam vocis fuerit confirmata.*

ad §. 56. p] d. Matth. XIX. 3. ſeq.

ad §. 58. q] Vide Pufend. §. 23. in fine, *ubi citat Buxtorffium. Ambroſium citat Lincke* d. diſp. p. 30.

ad §. 59. r] Vide Havemann. Gamol. l. 3. tit. 6. n. 3. & 4.

adulterii indulſerunt, non convenerunt, *utrum maritus vivâ adulterâ aliam ducere poſſet, nec ne. s)*

61. Denique etſi in eo conveniant ferè ſcriptores, à Chriſto ſententiam Hillelis & adeò divortiorum laxitatem fuiſſe improbatam, id tamen adhuc acriter diſputari poteſt, an ſub voce πορνεία, [*fornicatio*] ſolum delictum *adulterii* vel *concubitus illiciti*, an vero & *alia delicta* majora intelligantur, quæ aliàs in ſcripturâ ſacrâ vocabulo fornicationis denotari ſolent. *t)*

62. Quibus poſſes & iſtam controverſiam addere, *an licentia divortii ob adulterium etiam ad fœminas pertineat*? Sane Juſtinus narrat, de muliere Chriſtianâ, quæ pietatis causâ marito infideli & flagitioſo Anno Chriſti 150. repudium dederit, adducunturque ſimilia exempla Teclæ & Fabiolæ. *u)*

63. Sed non minimum ſcrupulum injicit lex Conſtantini M. quâ licentiam divortii coarctat, ut *fœmina marito* ob ſolum *homicidium, crimen medicamentarium x)* & *ſepulcrorum diſſolutionem, maritus* verò *fœminæ* tantum *moechæ, medicamentariæ* & *conciliatrici y)* repudium dare poſſit. Vides enim in cauſis, ob quas fœmina maritum dimittere poterat, *non eſſe adulterium. z)*

64. Et tamen non prætereundum eſt, cum iſtam legem promulgaret Conſtantinus, patres Nicænos pleroſque in vivis fuiſſe, eique in rebus Chriſtianiſmi â conſiliis, quin & clerum apud eum ita gratiâ ſub id tempus polluiſſe, ut Epiſcoporum judicio, ac fermeſoli, cauſas undiquaq; omnimodas permiſerit. *a)*

65. Neque illud omittendum, dubium antehac fuiſſe, quî Paulus, præter adulterium & *malitioſam deſertionem* admittens, cum Chriſto conciliaretur, quâ in re tamen propè conſpirant, Chriſtum loqui de cauſis, ob quas divortium fieri poſſit, Paulum

 vero

ad §. *60.* s] Seldenus l. 3. c. 31. p. 441.

ad §. *61.* t] Seldenus d. l. 3. c. 28. & 31.

ad §. *62.* u] Strauch. d. l. p. 173.

ad §. *63.* x] *Veneficii crimen.*

y] *Lenæ.*

z] Seldenus l. 3. c. 28. p. 412. ſeqq.

ad §. *64.* a] *Seldenus* d. l.

vero non de cauſis repudii mittendi, ſed de tuendâ libertate conjugis innocentis, â quâ alter injuſtè fecit divortium.

66. Iſtæ autem controverſiæ docebunt, non adeò mirandum eſſe, quod ex JCtis etiam noſtratibus, quidam magnæ autoritatis, defenderint, *adhuc hodiè in arbitrio poteſtatis publicæ eſſe, plures cauſas, præter adulterium & deſertionem* præſcribere, quibus divertere liceat, causâ tamen in judicio cognitâ. *b*)

67. Nec adeò levis & de nihilo judicanda ſententia *Miltonii, c*) etſi paſſim vapulet, defendentis, etiam per principia religionis Chriſtianæ *mores intolerabiles* ac *diſparitatem & renitentiam animorum* inter conjuges ſufficientem eſſe divortii cauſam, imò ſi qui tam malè comparati deprehendantur, omnino ſeparari debere.

68. Etenim quæ *de diſparitate animorum* ipſe affert, *d*) non magnam diſcusſionem mereri videntur, cum ipſe neſcio quam ideam mulieris, viri ſapientis & literati genio potisſimum congruentis, formet, quæ ſtudiorum ſeſe conſortem ferre queat, aut meditationibus feſſum argutis jocis recreet, curisque ac triſtitia correptum eleganti oratione erigat, quo pacto pauca invenies matrimonia virorum ſapientum, quæ ex eâ causâ non poſſent diſſolvi.

69. At quod de *moribus intolerabilibus* aſſeruit, etſi rationibus non omnino juſtis propugnaverit, videntur tamen pro eo pauca afferri poſſe, quod, ut modo diximus, nondum determinatum ſit inter Chriſtianos, *utrum Chriſtus in diſputatione contra Pharisæos ſolum adulterium excipere voluerit, nec ne? e*)

70. Quod ſi hoc maximè concedas, poſſes tamen fortè *à malitioſa deſertione* argumentum pro ipſo afferre. Quoniam enim pasſim Conſiſtoria deſertioni iſti æquiparant *pertinacem debiti conjugalis denegationem, f*) videndum erit, annon regulariter cum mori-

ad §. *66.* b] Srauch d. l. Jur. publ. p. 176.

ad §. *67.* c] Vide Pufend. §. 24. Conf. Linkii diſp. de divortiis.

ad §. *68.* d] Vide Puf. d. l.

ad §. *69.* e] Puf. d. l. Conf. §. 61.

ad §. *70.* f] *Ita reſpondit Conſiſtorium Lipſienſe anno 87.* Adde Linck. diſp. de divortiis.

moribus ejusmodi intolerabilibus denegatio debiti ſit conjuncta, aut an debitum conjugale â perſonâ, cujus mores intolerabiles ſunt, honeſtè exigi posſit?

71. Sed litem tot ſeculis actam, ego quidem non definio, pergo potius *g*) ad *moralitatem libidinis* ſecundum doctrinam legis poſitivæ, quæ id præceptum addit: OMNEM CONCUBITUM LIBIDINOSUM VITA.

72. Ubi repetendum, quod pauló ante oſtendimus, *libidinem in ſtatu integritatis* non fuiſſe, ſed ſequi vel concomitari eandem peccatum originale. Quare non poterit non concubitus, qui ſolam libidinis extinctionem intendit, eſſe peccaminoſus, quoniam ſic peccatum in actum deducitur, unde non ſolum *ſcortationis ſimplicis & ſtupri*, ſed & maximè *beſtialitatis* turpitudo dependet.

73. Et ne dubium remaneat, non ſolum Deus in ſpecie criminibus, quibus gentes ſe conſpurcaſſe dicuntur, accenſet *utriusque generis ſodomiam*, *h*) indicio, hoc delictum initio vel per *inſtitutionem primævam* conjugii, vel in aliis legibus Adamo vel Noacho publicatis eſſe prohibitum, ſed & ſæpius inculcat, *ſcortatores* & *adulteros* non perventuros eſſe in regnum cœlorum.

74. Porrò, quoniam Apoſtolus docet, propter *evitationem ſcortationis quemlibet habere debere uxorem propriam & vice verſa*, adeoque ſolum matrimonium remedium uſtionis DEUS eſſe voluit, inde fluit, quod & *ſtuprum*, in quo per accidens intenditur ſobolis generatio & *concubinatus* jure divino ſint interdicti.

75. Quin & id præſumendum eſt, *concubitum cum uxore menſtruata i*) primis temporibus fuiſſe interdictum; non ſolum, qvod iterum gentes dicantur ſe hoc crimine polluiſſe, ſed & quod ejusmodi concubitus primariò non obtineat generationem ſobolis,

Rrr 3 ſed

ad §. *71.* g] Vid. cap. præced. §. 140. ſeqq.

ad §. *73.* h] Lev. 18. v. 22. ſeq.

ad §. *75.* i] *Omiſit hoc præceptum Seldenus & in libris* de Uxore Hebraica, *& in libris* de Jure Naturæ & Gentium ſecundum diſciplin. Hebræorum. *Confer tamen Daſſov.* in Coll. MSC. ad Levit. c. 18. v. 19.

ſed ſaltem per accidens. Huc pertinet, quod quidam referant, *l*) Hebræorum legibus patri fœtus, qui mutilus erat editus, pœnam lapidationis fuiſſe dictatam, tanquam qui ab uxore immundâ abſtinere non potuiſſet.

76. Jam *polygamiam* tangit ordo, quam ſuperius, *m*) ſive ſit virilis, ſive muliebris, ex Jure naturali demonſtrative oppugnari non poſſe, oſtendimus; Alia eſt ratio legis poſitivæ univerſalis, quæ dictat: OMNIS POLYGAMIA SIMULTANEA ESTO PROHIBITA, quoniam DEUS in conjugii inſtitutione, quæ vim legis habet, unum uni fœminæ junxit, ergo ſimul prohibuit polygamiam utramque.

77. At, inquies, *n*) ſi inſtitutionem conjugii ad polygamiæ prohibitionem extendimus, ſequeretur, hominibus & *alias circumſtantias*, quæ in primæva inſtitutione affuerunt, per modum legis eſſe obſervandas v. g. quod protoplaſti *nudi* fuerint, quod inſtitutio facta fuerit *ſub dio*, quod à *DEO ipſo*, *ſine ſacerdotis interventu*, ſine *præſentia parentum & cognatorum*, ſine *hoſpitibus*, ſine *muſica*, ſine *cibo & potu*, ſine *arrha & annulis* &c. quæ ſingula ſi hodiè in matrimoniis vellemus obſervare, non ſolum foremus ridiculi, ſed & peccaremus in quibusdam contra dictamen rectæ rationis. *o*)

78. Ut hoc dubium removeatur, ſolent aliqui inter *eſſentialia* conjugii & *accidentalia* diſtinguere; ita ut argumentatio de vinculo inſtitutionis primævæ locum habeat quidem in conjugii eſſentialibus, *materia* nempe ejusdem, ſeu perſonis contrahentibus,

l] P. Ærod. rer. judic. f. 86.

ad §. 76. m] vid. cap. præced. §. 200.

ad §. 77. n] vid. diſp. de crim. bigam. §. 41. 42. 43. 44. *ex quibus excerpti ſunt h. l.* §. 77. ſeq. usque ad §. 90. *Habes hic ſummam tot librorum hoc ſeculo pro licentia Polygamiæ & contrà eam ſcriptorum, Lyſeri modo ſub Sinceri Wahrenbergii, modo ſub Theophili Alethæi, modo ſub Athanaſii Vincentii, modo ſub alio nomine latentis, Muſæi, Chriſtiani Vigilis ſive Geſenii, Feltmanni, Diecmanni, Brunſmanni aliorumque.*

o] *e. g. ſi quis vellet nuptias ſine conſenſu Parentum inire.*

ſibus, & *forma*, ſeu indivulſo maris & fœminæ vinculo, at non procedat in accidentibus id concomitantibus, de quibus formata ſit objectio. Sed oſtendimus jam alibi, hanc reſponſionem implicare magis, quam ut nodum ſolvat.

79. Quare potius dicendum, *omnes circumſtantias negotii à DEO inſtituti hominibus per modum legis eſſe obſervandas & pro eſſentialibus habendas, modo appareat, DEUM in iisdem ſingulare quippiam & ad negotium ipſum pertinens intendiſſe, aut easdem ex poſt facto non iterum ſuſtuliſſe.*

80. Jam igitur conſtat, DEUm primum par protoplaſtorum eum in finem creaſſe, ut per ipſos mediante matrimonio genus humanum propagaretur. Quod ſi itaque voluiſſet permittere, ut una fœmina pluribus viris vel unus vir pluribus fœminis poſſet in conjugio jungi, haud dubie plures maſculos aut plures fœminas creaſſet, præprimis cum ab initio multiplicatione generis humani, quam potiſſimum urgent polygamiæ virilis defenſores, magis quam hodiè fuerit opus.

81. Infero exinde, per hanc circumſtantiam *unius maris & unius fœminæ* DEUM *ſingulare quid* ratione ipſius conjugii intendiſſe, adeoque eandem ad eſſentiales circumſtantias eſſe referendam.

82. Nec obſtat, quod defenſores polygamiæ dicant, ideo DEUM unum tantum par hominum creaſſe, qvod voluerit, ut ab *uno ſanguine* omne genus hominum deſcenderet. Quemadmodum enim hæc aſſertio nobiſcum non pugnat, cum unius circumſtantiæ DEUS potuerit plures habuiſſe rationes, & præterea hæc ratio etiam ſingulare aliquod circa ipſum conjugium intendat, quod nobis ſufficit, ita neſcio, an exinde firmum aliquid inferre poſſint.

83. Etſi enim ſtatuant, hunc finem non fuiſſe obtentum, ſi DEUS plures fœminas creaſſet, easque Adamo junxiſſet, vereor tamen, an hæc ſententia demonſtrari queat, cum non ſolum verior nobis videatur Phyſicorum opinio, ſtatuentium, ex ſemine maſculino ſaltem prolem generari vel certè vivificari, ſed & ipſa ſcriptu-

ſcriptura frequentius phraſi iſta: Hominem generari *ex ſanguine maris*, utatur, & in Jurisprudentia etiam fratres, qui ab uno patre deſcendunt, conſanguinei non ſine ratione dicantur.

84. Jam quod inſtantias polygamorum concernit, quis non videt, *nuditatem* primorum parentum circumſtantiam eſſe, quæ non ſpecialiter ad ipſum matrimonium pertinet, ſed & haud dubie, ſi homo manſiſſet integer, etiam in cœlitibus habuiſſet locum, ut taceam, ipſum DEUM nuditatem primorum parentum poſt lapſum obtegiſſe eamque ſuſtuliſſe.

85. Quod *ſub dio* primum conjugium fuerit celebratum, iterum ad ipſum conjugium in ſpecie nihil facit, cum tum temporis nulla fuerint ædificia, & præterea circumſtantia loci fere ſemper inter accidentales referri debeat.

86. Ipſum vero *DEUM* nolle conjugia hodierna hominum copulare, exinde conſtat, quod non ita nobis cum, ut cum Adamo DEUS converſetur.

87. Denique, quod de *Sacerdote, parentibus, hoſpitibus* & *reliquis circumſtantiis* urgetur, nihil adverſus nos facit, cum aſſeruerimus ſaltem, nullam circumſtantiarum, quæ in inſtitutione negotii alicujus à DEO facta, affuerunt, homini eſſe omittendam, non vero, nullas alias eſſe addendas; poſſunt enim accedere & aliæ decoris in vita humana obſervandi gratia, modo per eas primævæ non tollantur. *p*)

88. Sed quid opus diſputatione prolixiore ex regulis interpretationis doctrinalis deſumtæ? Ipſe Chriſtus, cujus explicatio utique pro authentica haberi debet, in diſputatione cum Pharisæis ſuperius recenſita clariſſime oſtendit, bigamiam utramque & muliebrem & virilem in inſtitutione primæva eſſe prohibitam, dum ad inſtitutionem conjugii provocat, dicens: *Initio non erat ſic. q*)

89. Quam-

ad §. *87.* p] *Simile quid obtinet in administratione ſacramentorum.*

ad §. *88.* q] Conf. hujus cap. §. 49. ſeqq.

89. Quamvis enim de Polygamia diſputatio iſta non fuerit inſtituta, licebit tamen ex ejus aſſertione firmiſſimè theſin noſtram per argumentum deducere. Nam ſi fœmina, quam vir tamen dimiſerat, nubendo alii adulterium committit, multo magis adultera erit, quæ non dimiſſa à priore marito alium aſſumſit. Quod ſi mœchatur, qui dimiſſa priore uxore ſeu invita ſeu volente, aliam ducit, multo magis mœchabitur, qui retentâ priore ſeu volente ſeu invita ſuperinducit alteram.

90. Connexio tam firma eſt, ut ulteriorem probationem non admittat. Et quamvis mirè ſudent polygamiæ amaſii, ut eam infringant, quam ob rem aſſerunt: Adulterium, in dicto loco Chriſti, non committi per ductionem alterius, ſed per ipſum repudium, commenti tamen hujus vanitatem jamdudum commonſtrarunt alii. *r*)

91. Jam facilis eſt reſponſio *ad exempla* polygamiæ virilis, de cujus *licentia* potiſſimum diſceptatur in *populo Judaico*. Qui polygamiam ex Jure naturali impugnant, neceſſe habent, aut diſpenſationem admittere in Jure naturali, aut aſſerere, DEUM toleraſſe ſaltem polygamiam, non approbaſſe.

92. Neutrum procedere commodè poteſt. Jam enim ſupra *s*) oſtendimus, jus naturale non admittere *Diſpenſationem*. *Tolerantiam* autem DEI nudam præter alias rationes impugnat, quod DEUS inter beneficia Davidi præſtita numeret, quod ipſi plures uxores dederit. Ut taceam, non præſumendum eſſe, quod patriarchæ & viri reliqui ſancti veteris teſtamenti vixerint in peccato continuo.

93. Quapropter cum horum tantum intuitu ſpecialis diſpenſatio facta eſſe nunquam legatur, mallem dicere, DEUM ab obſervatione legis hujus poſitivæ univerſalis per modum *diſpenſationis* exemiſſe *totum populum Judaicum*, ſed usque ſaltem ad adventum Salvatoris.

ad §. *90.* r] *Muſæus contra Lyſerum* à §. 18. ad 52. *Diecm.* in Brev. Exam. & in vindic. iterat. §. 28. 29. 30.

ad §. *92.* s] Lib. 1.

94. Ex dictis vero apparet, quod lex poſitiva divina *extendat conceptum adulterii*, cujus turpitudinem ſecundum ductum ſolius rationis ſupra *t)* deduximus ſaltem ex eo, quod ſit contra præcptum de fide data ſervandâ & præceptum de non lædendis aliis.

95. At ex lege divina etiam pro adulterio habendum erit, ſi quis poteſtatem cum alio vel alia concumbendi *per pactum ſibi reſervare voluerit*, aut concubitus fiat *conſentiente* altero conjuge, quia tunc videlicet peccatur contra præceptum de *libidine & polygamia* vitandis.

96. Simul illud pateſcit ex lege inſtitutionis primævæ, adulterium *tam à marito*, etiamſi *cum ſoluta* rem habeat, quam ab uxore committi poſſe, unde huic maximè convenit definitio adulterii à noſtratibus recepta, quod ſit violatio fidei conjugalis.

97. Deniqve & ratio non eſt occulta, *cur apud Judæos pro adulterio ſaltem fuerit habitum, cum qvis cum uxore aliena concumberet,* non ſi ſoluta concumberet cum marito, *u)* qvia nempe polygamia viris erat indulta. Neqve adeo mirandum, eandem definitionem adulterii â Romanis fuiſſe retentam, qvia hi à Græcis leges ſuas habuerunt, Græci multa acceperunt mediante philoſophia Barbaricâ ex moribus Judæorum.

98. Igitur & ea lex divina ex prohibitione polygamiæ & libidinis per modum concluſionis deducitur *x)* LENOCINIUM NON COMMITTE. Scilicet & vulgare illud, & qvod in ſpecie à conjugibus, marito maxime, patrari ſolet.

99. Ultimo loco & de *inceſtu* videndum. *y)* Atqve hunc qvidem diſertiſſimè prohibuit lex divina univerſalis, cujus diſpoſitionem his verbis ſummatim circumſcribimus. AB-

STINE

ad §. 94. t] vid. cap. præced. §. 216. ſeqq.

ad §. 97. u] Adde Levit. 18. ỷ. 20.

ad §. 98. x] vide cap. præced. §. 219.

ad §. 99. y] Conf. cap. præced. §. 220. ſeqq.

STINE A CONJUNCTIONE PARENTUM ET LIBERORUM, FRATRUM ITEM AC SORORUM ET QVI TIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, QVIQVE DICTIS RESPECTIBUS TIBI SUNT AFFINES.

100. Qvæ diſpoſitio, ſi ulla, multis litigiis fuit & eſt ſubjecta. z) Ut ordine procedamus, probamus initio, eam *ad legem poſitivam*, qvia ſuprà demonſtravimus, ex ratione naturali turpitudinem ne qvidem intuitu lineæ rectæ oſtendi poſſe.

101. Spectat autem non ad ceremonialem & forenſem, qvia Deus ſatis manifeſtè dixit, contra prohibitiones iſtas peccaſſe Ethnicos, qvibus adeo neceſſe eſt, legem iſtam fuiſſe promulgatam, qvod vel *per Noachum* vel *per Adamum* factum fuit.

102. Cæterum an eædem prohibitiones obtinuiſſent *in ſtatu perfectionis* & integro, nos non tangit, qvi qvæſtionem hanc pro merè curioſâ habemus, cum Deus ſapientiſſimè ejus deciſionem non revelaverit nobis; veremur tamen, ne multum hic ſit ſudandum iis, qvi ſtatum integrum normam faciunt corrupti, ſi rationibus & non autoritate humanâ velint agere.

103. Jam qvid velit ipſa lex, diſpiciendum. Deus uni regulæ, qvod nos fecimus, prohibitionem non incluſit, ſed *varias perſonas* enumeravit, â qvarum conjugio ſit abſtinendum: Unde origo diſſenſionum circa *perſonas ibi non expreſſas*, ad qvas tamen ratio prohibitionis pertinet, ut & *de rationibus* ipſis.

104. Nos præſupponimus, omnem legem admittere præter interpretationem declarativam etiam reſtrictivam &

ad §. 100. z] Conf. Havemanni Gamol. l. 2. tit. 5. poſit. 6. p. m. 233. ſeqq. *Huc pertinent omnia ſcripta in controverſia hoc ſeculo acriter ventilatâ de conjugio cum uxoris ſorore, inter Strauchium, Bucholzium, Havemannum &c. Item reſponſa Theologorum & JCtorum in cauſa Oettingenſi.*

& *extenſivam*, ſi modo conſtet de ratione legis, & Legislator extenſionem fieri non prohibuerit. Fluit hoc ex iis, qvæ ſuprà in cap. de interpretatione demonſtravimus.

105. Deinde & illud poſtulatum ſuâ radiat luce, præferendam eſſe *rationem* qvam *Legislator ipſe* legibus ſuis appoſuit, rationi qvam ſuppeditant *interpretes*. Qvia omnis interpretationis finis eſt aſſeqvi voluntatem Legislatoris, qvæ ubi obſcura eſt, conjecturis eſt opus; qvod ſi ergo voluntas eſt aperta, ceſſant conjecturæ, neqve conjecturæ valent, qvæ non ſunt ad mentem Legislatoris.

106. Ergo multo magis, qvas Deus rationes legis ſuæ ſuppeditat anteponendæ erunt iis, qvas homines, cujuscunqve alias ſint autoritatis, omnes tamen in relatione ad divinam ſapientiam fatui, inculcarunt.

107. Qvodſi hæc notaſſent & adhuc in univerſum notarent illi, qvi cauſis matrimonialibus dijudicandis præſunt, facilè ceſſarent erroneæ aſſertiones ex hoc primo falſo, qvod *tradita Rabbinorum* prælata fuerint *verbo Dei*, copioſe ortæ, facile tolleretur diſſenſus, etiam inter eos qvi uni religioni addicti ſunt freqvens.

108. Nempe *Ebræi veteres a) duas* potiſſimum rationes allegant nuptiarum in Levitico interdictarum, unam deſumtam â *naturali pudore*, qvi non ſinat autores ortus ſeu parentes cum ſua ſobole aut in ſeipſis, aut etiam per perſonas ſangvine aut nuptiali commixtione proxime cohærentes miſceri.

109. *Alteram* inde deducunt, ne qvorundam perſonarum *convictus qvotidianus* & inobſervatus ſtupris & adulteriis anſam daret, ſi tales amores nuptiis poſſent conglutinari, unde v. g. inferunt, interdictum eſſe matrimonium *amitæ*, non vero *filiæ fratris*, qvia nempe viri juvenes aſſiduè freqventant domos avorum & aviarum, aut etiam in iisdem ſimul cum amitis habi-

ad §. *108.* a) Puf. ex Grotio §. 35. p. m. 813. Conf. Seldenum de J.N.&G. l.5.c.10.p. m. 617. ſeqq.

habitant, ad domos vero fratrum minus freqvens ipſis eſt aditus nec ibi tantundem habent juris.

110. Jam cum *ipſi Rabbini* rationibus iſtis & aliis levioribus *non multum innitantur, b)* & diſertè fateantur, magiſtros traditionum nihil certi ea de re accepiſſe, mirandum, qvod plurimi ex Chriſtianis, *c)* iis plus juſto tribuant, qvaſi ingens ſapientiæ theſaurus inibi lateat. Nobis vero, qvid eædem veri contineant, eò diſtinctius videndum, qvod iſtis proſtratis concluſiones multæ â vera expoſitione legis divinæ recedentes, utpote qvæ, ſi accurate in earum fundamenta inqviras, huic fulcro vel unicè vel certè maximè ſuperſtructæ ſunt, ſua ſponte corruant.

111. Initio vero id velut obiter notamus, ſeqveſtarari â Rabbinorum ſectatoribus ferè rationem omnibus prohibitionibus communem, de qvà mox, qvæ tamen his ſpecialioribus erat omnino præmittenda, cum ex generalioribus in morali-

 bus

ad §. 110. b] vid. Selden. d. l. p. 619.

c] *Ut faciunt omnes qui defendunt conjugium cum ſorore uxoris & quod lex divina non debeat extendi ad perſonas ejusdem gradus in lege non nominatas.* Conf. omnino Brunneman. in jure Eccleſiaſtico, Pruckneri deciſiones matrimoniales. *Grotius* lib. 2. c. 5. §. 14. *eas vocat rationi conſentaneas. Pro non abſurdis habet Dn. Pufend.* p. 813. *Cum vero evidenter oſtenderim, iſtas rationes omnino & regulis bonæ interpretationis & rationi à Deo in prohibitione dictæ apertè repugnare, rogo omnes defenſores adverſæ ſententiæ ſive Theologos, ſive JCtos, ſive Singulos, ſive Collegia integra velint vel rationes has meas refutare, vel in honorem Dei errorem fateri, & ita præcavere, ne ab omnibus Divinum verbum & veritatem amantibus atque timentibus pro iis habeantur, qui propter vanos honores aut lucellum verbum Dei & veritatem produnt. Convertat eos Deus atque à ſpiritu ambitionis atque avaritiæ liberet. Ego adjuvante divina Gratia ſemper paratus ero, ad honorem Dei veritatem hanc calamo, ore, voto defendere.*

bus ſpecialiora limitationem vel interpretationem accipiant. Sic enim duæ rationes ſecernebantur, ut *prior* magis ad lineam rectam, *altera* ad collateralem pertineret.

112. Jam qvod *priorem* concernit, vel præcedens caput *d*] oſtendere poterit, qvantum robur inſit argumento à pudore deſumto, ſi exinde turpitudinem naturalem conjunctionis perſonarum in lineâ recta demonſtrare velis.

113. An autem Deus eandem ut rationem *arbitrariam* legis arbitrariæ in prohibitione conjunctionis inter parentes & liberos ſimul reſpexerit, videbimus ſtatim.

114. Ergo de priore nihil adjiciemus amplius. *Poſterior* non ita leviter nobis dimittenda erit, qvia manifeſtam *abſurditatem*, multorum errorum fontem continet, ſive ipſam *in ſe* conſideres, ſive ejus *applicationem ad perſonas in prohibitione expreſſas* ſive *concluſiones* inde deductas *de perſonis non expreſſis*, ſive deniqve *deducendas*, qvas tamen ipſi hujus rationis amaſii habent haut dubiè pro abſurdis.

115. *In ſe* ſpectata tolerari fortè poſſet ea ratio, ut ſecundaria, cur Deus in perſonis collateralibus ibidem prohibitis, commixtionem corporum noluerit admittere, ſi ſubordinaretur rationi generali, *in proximitate ſangvinis* conſtitutæ, non ſine cauſa à divino numine etiam in perſonis collateralibus repetitæ, *e*) ut omnis excludi debeat cavillatio; Aſt cum huic communiter opponatur, ita ut ratio à Deo exhibita cedere debeat huic humanæ, id eſt, ut ea perſonæ pro prohibitis non ſint habendæ, in qvibus etiamſi eadem adſit proximitatis ratio, ceſſet tamen iſta de convictu qvotidiano cauſa, id vero eſt, ſapientiam divinam velle corrigere, id eſt, committere abſurditatem Chriſtiano homini non condonandam.

116. Deinde *applicatio ejusdem* ſatis qvidem benè procedit inter *fratres & ſorores* cujuscunqve generis ſive germanas ſive unilaterales, qvia hi ſimul habitant & communi convei-

ad §.*112*. d] cap. præced. §. 237. ſeqq. & §. 159.
ad §.*115*. e] Levit. XIIX. v. 12. 13.

verſatione utuntur. At qvod *amitam* & *materteram* attinet, maximè hic claudicare incipit iſta Rabbinorum ratio.

117. Nam quod *cohabitationem* concernit, uti apud alias gentes, ita & apud Hebræos, niſi fallor, vel ipſis morum Judaicorum ſcriptoribus conſentientibus, prærogativa non una *agnationis* fuit præ *cognatione*, cui illud accenſeri ſolitum fuit, ut poſt mortem parentum filiæ innuptæ magis apud *fratres* quam *ſorores* fuerint educatæ, quo pacto ſæpius quidem contingere potuit, ut *juvenes* cohabitarent cum *amitis*, quam cum *materteris*, adeoque, ſi DEUS in promulgatione prohibiti inceſtus converſationem quotidianam primariò reſpexiſſet, omnino diſcrimen inter materteram & amitam æque fuiſſet obſervandum, atque illi inter amitam & fratres filiam obſervatum fuiſſe volunt.

118. Huic ſcrupulo, ut ſe explicent Hebræi, nova effugia quærunt, in *frequenti viſitatione familiæ avitæ* à viris juvenibus inſtitutæ, quaſi nempe, cum ab his æque avi materni atque paterni ædes frequentatæ fuerint, vel ob hanc cauſam materteræ pariter & amitæ conjunctio fuerit interdicta. Sed videamus an hæc panacea & reliquas abſurditates ſit ſanatura.

119. Mox enim prohibetur concubitus *cum patrui uxore.f*) Cedo rationem, qui ſputa Rabbinorum lingis. An putas patruum una cum uxore in *avi domo*, quam ita frequenter adiiſſe fratris filium arbitraris, *habitaſſe?* Non arbitror. An vero *viduam patrui apud ſocerum degiſſe opinaris?* Id adhuc minus probabile, ſi quis communia odia inter ſocrum & nurum reputet. An denique *fratris filium frequenter iviſſe ad patruum dices?* qui ne quidem fratrum converſationem pro frequenti habes.

120. Eadem eſt ratio prohibitæ *uxoris fratris*. Nam nec hanc poterunt in domo ſoceri commode collocare, nec metum ſtupri adeo converſatio quotidiana injicere poterit, ſi in mentem revocent, quod docuerunt, ad domos fratrum minus frequentem fuiſſe aditum, nec ibi tantundem eos, ut apud avos habuiſſe juris.

121.

ad §. 119. f] Levit. XIIX. v. 14.

121. Sed fortè effugium quærent in eo, quod diximus, fratres & ſorores poſt parentum mortem apud fratres & agnatos fuiſſe educatos, ergo omninò ob hanc converſationem interdicendum fuiſſe conjugium cum uxore fratris & patrui, quoniam non rarò evenerit, ut frater aut nepos ex fratre ibi habitaverint. Benè, inquam ego, ſed ſi vos tot effugia pro demonſtranda ratione perſonarum expreſſarum in prohibitione quæritis, cavete ne anſam mihi ſuppeditetis oſtendere abſurditatem, quam committitis in deducendis concluſionibus de perſonis ibi non expreſſis. Æquum enim eſt, ut libertatem, quâ utimini, & mihi indulgeatis viventi vobiſcum in literariâ Republica, in qua omnes æquales ſunt.

122. Nam ut de *fratris filia* incipiam, cui cum patruo nuptias interdictas haud eſſe adſtruebatis, *g*) initio quærere liceat, quâ ratione nitatur aſſertio iſta, quod ad fratrum domos minus frequens juvenibus fuerit aditus, quam ad domos avorum, nec ibi tantundem habuerint juris. Sanè repugnant mores omnium populorum, neque de Judæis quicquam peculiare hac parte ex Hiſtoriis oſtendi poterit.

123. Scio equidem indulgentius communiter haberi pueros ſolere ab avis, quàm à fratribus, ſed procedit id in infantibus aut infantiæ proximis. In puberibus, ad quos maximè legislator reſpexit, alia eſt ratio. Etſi enim & hi blandius, quàm fortè a parentibus, tractentur ab avis, non tamen quicquam ſolidi adduci poterit, cur frequentatio ædium fraternarum ipſis jam ex magna parte educatis reddi debeant odioſæ. Quin & propè dixerim juvenes lubentius converſari in familia fratris quam avi, quoniam quantumcunque benignitatis gradum obſervent parentes ſecundi gradus, conjuncta tamen eſt iſta converſatio cum magna reverentia ipſis debita, quæ in iſta ætate magis magisque ſe exerit. At hæc reverentia ut exhibeatur fratribus etiam natu majoribus, nulla cauſa poſtulat. Ubi verò major æqualitas, ibi major amicitia, ibi major ſocietatis appetitus.

124.

ad §. *122.* g] vide ſupra §. 109.

124. Verum demus ipſis & hoc paradoxum. Parum lucrabuntur, ſi & nos utamur illô effugiô, quòd non raro liberi fratrum à patruis fuerint educati. *h)* Ergo & hic quotidiana converſatio patrui cum fratris filia poſtularet prohibitionem.

125. Aut, ſi neque hoc placeat, annon juvenculæ æquè ut juvenes viſitarunt avos aviasque, ac ita occaſionem habuerunt patruis familiariter utendi? Annon ſæpius accidit, ut avi educarent neptes ex filio? Certè nihil frequentius eſt, quàm ut aviæ neptes ſuas amore ad exceſſum uſque proſequantur, easque multum frequentata converſatione dignentur.

126. Eadem ſuo modo & ad *ſororis filiam* applicari poſſunt, ut de aliis perſonis non expreſſis jam non ſim prolixior.

127. Quin imò, ſi DEUS ad perſonarum quarundam convictum quotidianum & inobſervatum in lege hac reſpexiſſet, neceſſe fuiſſet etiam prohibere conjugia inter *duorum fratrum aut ſororum liberos*, certè inter *liberos fratrum*, quoniam & hi vel apud avos non raro educabantur, aut aliàs ibi occaſionem familiariter converſandi habebant, aut quia, ut diximus, fratris filius patre mortuo apud patruum tanquam agnatum proximum educabatur. Breviter ſi ob familiarem converſationem prohibita fuit patrui uxor, ob eandem cauſam æquè & imò magis interdicendæ fuiſſent nuptiæ cum filia patrui. At horum conjugia lege divina prohibita non eſſe patet ex ſequentibus.

128. Ergo nos potius, relictis iſtis rationibus haud genuinis, maneamus in revelatione divinâ, & in illâ ſolâ, utpote hac parte maximè perſpicuâ, demonſtremus legem de inceſtu, prout eam ſuprà formavimus. Notanter verò diximus: abſtinendum eſſe à CONJUNCTIONE cognatorum & affinium, prohibetur enim ibi non ſolum concubitus matrimonialis ſocietatem nuptialem intendens, ſed & vel maximè concubitus fornicatorius, cujus malitia inceſtu gravatur.

129. Deinde non ſine ratione DEUS prohibitionibus ſpecialibus generalem præmittit: *i) Neminem debere concumbere cum ea,*

ad §. *124.* h] vide §. 121.

ad §. *129.* i] Levit. 18. v. 6.

ea, quæ ipſi ſanguine proxima eſt, ut oſtendat, ad hanc legem tanquam generalem homines in dubio, tanquam ad rationem communem in interpretandis prohibitionibus ſpecialibus recurrere debere.

130. Dico in dubio. Unde ſi leges ſequentes ſpecialiores *l*) apertè ſuppeditant novam rationem, quæ à proximitate ſanguinis abit, communia principia bonæ interpretationis dictitant, iis potius eſſe inhærendum, easque extendi debere ad perſonas, in quibus non eſt eadem ſanguinis proximitas.

131. Operabitur tamen iſta generalis ratio perpetuò, ut ubi eadem eſt ſanguinis proximitas, ibi eadem quoque ſit prohibitio etiam in perſonis non expreſſis. Etſi rationes ſpecialiores indicaturæ ſint, in quibus caſibus ultra proximitatem ſanguinis prohibitio locum ſibi vindicet. Breviter: valebit argumentatio ex iſta ratione affirmativè, non negativè.

132. Quare non opus erit, ut, quod multi faciunt, prolixè inculcemus doctrinam de computatione graduum, quoniam rationes à DEO nobis traditæ oſtendent, ſenſum prohibitionum commodè absque mentione certorum graduum poſſe exponi.

133. Quodſi quæras, quænam ſit rationis ratio, & cur Deus ob proximitatem ſanguinis conjugia quædam interdicere voluerit, reſpondebo, id ut inquiramus non eſſe neceſſe, quia non interpretamur legem humanam, in qua communiter ſcrutari ſolemus utilitatem Reipublicæ, quam Princeps in legibus ſuis reſpicere debet, ſed divinam, cujus rationes non indicatas ſubtilius inquirere velle, pugnat cum reverentia ipſi debita.

134. Quin &, ſi non omnium, quæ legibus civilibus conſtituta ſunt, dari poteſt ratio, & multò minus rationis ratio, ſed ſæpius lex etiamſi dura, tamen quia ſcripta eſt, obſervanda eſt à ſubditis, multò magis homines rationem ſuam compeſcere debent in revelationibus divinis, ut non tendant plus ultra, cum certiſſimum ſit, DEUM omnia ſapientiſſimè agere, etiamſi rationes ſapientiæ ejus non capiamus.

135.

ad §. 130. *l*] *Ut ſit in prohibitionibus linea recta & collateralis inæqualis.*

135. Et niſi me omnia fallunt, potentiſſimum Numen in verbis, quæ legi iſti generali addidit: *Nam ſum Jehovah Dominus tuus*, præter alia, quæ per eadem innuuntur, etiam curioſitatem humanam præſcindere voluit, ut non ulterius de ratione prohibitionis hujus philoſopharentur, ſed id ſaltem cogitando, eſſe DEUM Optimum Maximum, qui hæc velit, ſancto terrore pruritus ulteriorum meditationum compeſcant.

136. Ergo nunc ad ſpecialia. Dixi prohibitam eſſe conjunctionem PARENTUM ET LIBERORUM. De *conſanguinitate* enim incipiendum eſt, & ab hac pergendum ad *affinitatem*, utpote quæ eſt conjunctio perſonarum cognatarum cum cognati conjuge. Inter cognatos *linea recta* præcedit collateralem, itaq; prius videndum de parentibus & liberis, & ab his etiam ipſe Deus incipit.

137. Prohibet vero concubitum *cum patre & matre, item cum filii aut filiæ filia, m)* iſtam rationem ſuppeditans intuitu matris; *eſſe illam matrem, ac propterea nuditatem ejus non eſſe detegendam;* intuitu liberorum; *quod ſit propria parentum nuditas*, quo ipſo, ni fallor, divinus legislator innuere voluit, ob *reverentiam* parentibus à liberis debitam, quæ perpetua eſt, hos abſtinere debere à concubitu cum parentibus, cum pater & mater maneant pater & mater, etiamſi liberi maximè ſint adulti, illos contra propter *pudorem* debere abſtinere ab inceſtuoſa commixtione, quoniam maxime impudicum habetur, ſi quis propriam nuditatem detegat.

138. Sentio autem quid velis. Id ſcilicet mones, quod capite præcedenti rationes prohibitarum nuptiarum in lineâ rectâ à *reverentia* & *pudore* deſumptas rejecerim. Ita eſt. Sed rejeci ſaltem ſub ea limitatione, quod hæ rationes non inferant demonſtrativè, abſtrahendo à revelatione, nuptiarum illarum prohibitionem ex lege naturæ. Recordari ergo debuiſſes, nos jam occupatos eſſe in legibus poſitivis, quæ uti præter rationem quid jubent aut prohibent, ita regulariter rationes iis adjunctæ ſunt præ-

 ter

ad §. *137.* m] Levit. 18. v. 7. & 10.

ter dictamen naturale. Non tamen ſtatim, quod præter rationis dictamen eſt, eſt etiam contra illud.

139. Ex iſta itaque prohibitione ſpeciali formo primam regulam: JURE DIVINO IN LINEA RECTA NUPTIÆ SUNT PROHIBITÆ IN INFINITUM. Quod ſint prohibitæ, nullus dubitat. Probandum igitur ſolum, quod hæc prohibitio tendat *in infinitum*.

140. Probo 1. ex *terminis*. Voces *patris* & *matris*, *filiæ* item & *filii* in legibus etiam ex idiomate Hebræo ſumuntur vel latè, vel ſtrictè. Hoc modo pro ſolis parentibus & liberis primi gradus. Illo pro gradu quocunque in infinitum. Media acceptio, ut forte gradum tertium aut quartum ſaltem cum excluſione ulteriorum denotent, non datur. Neceſſe igitur erit, ut alteruter horum ſignificatuum & hic ſubintelligatur.

141. At ſtricta acceptio huc non quadrat, tum quia hac parte conſentiunt omnes interpretes Chriſtiani, proavos & abavos interdicto contineri, tum quod quæ DEUS de *filiæ filiâ* addit, ex neceſſitate relationis evincunt, ſub patre etiam avum comprehendi. Sequitur igitur, ut DEUS latiorem acceptionem intenderit.

142. Probo 2. ex *ratione legis*, ſive eam ſecundum interpretationem noſtram ſpectes, ſive etiam in verbis hæreas. Nam avia tua etiam in decimo gradu *mater tua eſt*, quoniam ex ejus ſanguine es natus, & neptis tuæ in decimo gradu conſtitutæ nuditas *tua nuditas* eſt, quia & hæc de ſanguine tuo participat.

143. Porro quo magis aſcendis, eo majorem *reverentiam* debes aſcendentibus tuis, quoniam his & qui intermedii ſunt, reverentiam debent omnes, tu verò inſuper & intermediis omnibus. Et quo magis deſcendis, eò major eſt pudendi ratio, utpote quæ reverentiæ cohæret.

144. Diſſentiunt ab hac regula pauci, *n*) in linea recta ultra *abaviam* & *abneptem* nuptias non prohiberi aſſerentes, ineptè, cum ferè loco rationis à DEO expreſſæ fundamentum quærant in mixtura

---

ad §. *144.* n] *Thomas Anglus* in ſtatera morum. *Ex Pontificiis Bellarminus vel Baronius*.

ſura phyſica quatuor temperamentorum, aut elementorum, aut participatione de identitate eſſentiæ, vel aliâ ſimili.

145. Rectius iſti, *o)* qui tradunt ita in infinitum hic eſſe prohibitas nuptias, ut nec *Adamus*, ſi reſurgeret, ullam ex hominibus in uxorem ducere poſſet.

146. Sed iſte quidem diſſenſus eſt curioſus magis, quam ad applicationem utilis. Neque enim Adam eum in finem reſurget, neque hodie caſus accidet, ut vel effœta atavia atnepotis ſui concubitum vel matrimonium appetat, aut atneptis conſueſcat cum atavo.

147. Ergo relictâ lineâ rectâ tranſeo ad collateralem, & initio quidem ad FRATRES & SORORES. Prohibet inter has perſonas DEUS inceſtum apertiſſimè; *ne quis detegat nuditatem ſororis ſuæ, quæ patris ipſius aut matris eſt filia, domi vel foris edita. p)*

148. Hinc oritur ſecunda Regula: IN LINEA COLLATERALI ÆQVALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER FRATRES & SORORES. Ipſa propoſitio demonſtratur per verba legis divinæ modò adducta. Excluſiva regulæ adjecta, inde deducitur, quia in lineâ collaterali æquali poſt fratres & ſorores ſunt fratrum & ſororum liberi, de quibus nulla extat prohibitio. Et quamvis Jus humanum Eccleſiaſticum etiam inter Chriſtianos circa licentiam *conjugii conſobrinorum* aut *fratrum patruelium* maxime variaverit, nemo tamen unquam defendit, iſta conjugia eſſe contra legem divinam, exceptô ſolô Ambroſio, qui tamen aſſertionis ſuæ nullum attulit fundamentum. Neque enim habuit. *q)*

149. Cæterum fratres ſunt vel germani, vel unilaterales, illique vel uterini, vel conſanguinei. De ſingulis perſpicuè loquitur

ad §. 145. o) *Quod etiam defendit Alberti* in Compendio.

ad §. 147. p) Levit. 18. v. 9.

ad §. 148. q) *Vide omnino Sharrok* judicia de variis incontinentiæ ſpeciebus p.m. 186. ſeqq. & maximè p. 207. *Ita jure Saxonico conjugia hæc quidem ſunt interdicta, ſed princeps tamen diſpenſat in iis.*

tur lex divina. Sororem germanam intelligit per eam, quæ *domi nata* eſt, unilateralem, quæ *foris*, id eſt ex alio conjugio, uterinam, *quæ eſt matris tuæ filia*, conſanguineam, *quæ patris. r*)

150. Tranſirem ad aliam legem ſpecialem, niſi iterata prohibitio ulteriorem meditationem poſtularet. Mox enim DEUS ſubjicit: *Non deteges turpitudinem filiæ uxoris patris tui, genitæ patri tuo, & ita ſororis tuæ. s*) In hunc ſenſum reddidit Lutherus & ferè reliquæ verſiones. Et communis horum verborum eſt expoſitio, quod hic iterum interdicatur conjugium cum ſorore conſanguinea.

151. Sed fuerunt tamen, qvamvis pauci, alia omnia hac prohibitione ſubintelligi opinantes, & nempe vetari *conjugium cum comprivignâ*, cujus mater peperit patri meo. *t*)

152. Rationes, quas afferunt, potiſſimum duæ ſunt, 1. communem expoſitionem eſſe otioſam, quia hoc pacto committeretur tavtologia, utpote cum modo in præcedentibus ſoror conſanguinea inter reliquas ſatis diſtinctè fuiſſet prohibita. At Spiritum Sanctum non eſſe tavtologum.

153. 2. In lingua Sancta extare *Moledeth*, non *Muledeth*. Iſtud eſſe participium activæ ſignificationis, hoc paſſivæ. Male igitur ſecundum paſſivum ſignificatum vocem accepiſſe verſiones communes, cum potius ita fuiſſet reddendum: *Non deteges turpitudinem filiæ uxoris patris tui* (id eſt comprivignæ tuæ) *poſtquam ea* (noverca) *peperit patri tuo* (ſororem vel fratrem tibi cum comprivigna communem) *& ita* (comprivigna mediante iſtô fratre communi) *ſoror tua facta eſt*.

154.

ad §. 149. r) *Alii ita explicant:* Domi, *quæ in conjugio*, foris, *quæ extrà conjugium.*

ad §. *150.* s) Levit. 18. v. 11.

ad §. *151.* t) *Ut Antonius Matthæi, Samuel Bohlius,* vide Havemanni Gamol. p. 307. ſeqq. *Nuper Elias* Schneegaß *ſeu Antonius à Maria* de conjugio comprivignorum *hanc ſententiam defendit, ſed apertè jus naturæ & divinum poſitivum aliaque multa miſcens, eamque prohibitionem per fictionem ad alia conjugia extendens, contra quam ſententiam diſputamus infrà* §. 213. ſeq.

154. Quamvis verò multi hoc dogma tanquam novum, ut fieri ſolet, refutare aggreſſi fuerint, *u*) ſi tamen fatendum eſt, quid ſentiam, non reſponderunt ex aſſe ad illa duo argumenta.

155. Quin & plerique vel ex hoc fundamento iſtam opinionem deſtruere ſunt conati, quod comprivigni neque cognati ſint neque affines, neque cognatio inter eos aut affinitas per nativitatem fratris communis oriatur, quod facile ex definitionibus cognatorum & affinium omni Jure receptorum demonſtrant.

156. Sed hoc, ni fallor, eſt leges humanas normas facere, ex quibus debeat interpretatio Juris divini ſumi, cum tamen potius res ſit invertenda. Eſto, Jure humanô tantum prohiberi propter cognationem & affinitatem nuptias, an propterea DEO ligandæ ſunt manus, ut prohibitionem ſuam non poſſit extendere ulterius?

157. Quinimò & leges humanæ *x*) ob alias quoque rationes civiles conjugia interdicunt præter cognationem & affinitatem; annon idem liceret DEO?

158. At, inquies, DEUS in iſtis prohibitionibus, quas inter controverſa hæc ferè medio in loco collocata eſt, continuâ ſerie agit de interdictis ob proximitatem ſaguinis, hoc eſt, ob conſanguinitatem & affinitatem. Ergo inconveniens foret iſtam legem de alia cauſa velle interpretari.

159. Admittam & hoc, ſed tum urgebo, ipſum ſatis apertè aſſerere in hoc caſu proximitatem ſanguinis (ſive affinitatem eam velis appellare, ſive conſanguinitatem, ſive ex horum utroque aliquid mixtum) ortam ex generatione fratris communis: ut nempe illa, quæ cum fratre meo proximitatem ſanguinis habeat, habeat

ad §.154. u) *Vide Havemannum* d. l. *& ſcripta varia Boblii & contrà eum edita. Ex hodiernis JCtis plerique contrà Boblium diſputant, niſi quod Magnif. Dn. Ordin. noſter* in notis ad Inſtit. *Boblii ſententiam ſequatur, quamvis in notis* ad Brunnem. Jus Eccleſiaſt. p. 638. *controverſiam ſolum narret.*

ad §. 157. x) *Ut tutoribus, præſidibus, ſenatori, raptori &c.*

habeat intuitu hujus medii & mecum, & adeo fiat mea ſoror, quoniam fratris mei ſoror eſt.

160. Nec obſtat, quod hunc modum, conſanguinitatem & affinitatem augendi ignorent leges, & quod conſanguinitas atq; affinitas ſint termini technici. Nam hic iterum committitur μετάβασις. Permitte illis, ut in ſua arte loquantur, ut velint. Annon DEUS autor ſermonis poteſtatem habebit, in ſuâ arte ſignificationem vocis extendere ad eum caſum, quem alia diſciplina ignorat?

161. Ita non raro evenit, ut inter homines unus artifex vocabulô utatur in alia ſignificatione, quam alter, qui diverſam artem profitetur. *y*)

162. Imo ſæpius unam artem excolentes terminis utuntur diverſimodè.

163. Quare potius aberrarunt homines, quod in hoc caſu nullam ſanguinis proximitatem admiſerunt, quam tamen perſpicue pro tali habuit DEUS.

164. Eadem prohibitionis ratio obtinebit in caſu ſimili, ſi *noverca mea*, quæ nullam comprivignam ad patrem meum attulit, peperit tamen patri meo, poſteà eô mortuô, ad alia vota tranſiens *filiam* edat. Ergo nec hanc ducere potero. *z*)

165. Quod ſi autem noverca patri meo partum non ediderit, poſſem *a*) ejus filiam ab altero marito, cui poſt mortem patris mei nupſit, conceptam matrimonio mihi jungere, etſi hæc filia

ad §. 161. y) *Exemplo* mortis, *quæ aliter ſumitur in philoſophia, aliter in jure.*

ad §. 162. z) *Ita dictum textum de hoc caſu exponere jus Canonicum* C. ſi qua mulier 3. C. 35. q. 10. *notat Dominus Ordinarius* ad Brunnem. p. 638. *verba Canonis ex Romanâ Synodo hæc ſunt:* Si qua mulier ad ſecundas nuptias tranſierit, & ex eis ſobolem genuerit, nullo modo poteſt ad conſortium cognationis viri prioris pertingere.

ad §. 165. a) *Et de hoc caſu loqui Jus Canonicum, notat Dn. Ordin.* d. l.

filia nata ſit, poſtquam noverca cum patre meo una caro facta erat, nam lex divina rationem prohibitionis non in unione carnis ponit, ſed in partu fratris communis.

166. Igitur & valeret conjugium cum comprivigna, ſi noverca ſobolem ex patre meo non edat, quia & tum deficeret medium nos uniendi.

167. Sed quid ſi hoc caſu, poſtquam jam quis duxit comprivignam, naſcatur fratrer & ſoror communis. An poſteà conjugium bene formatum erit reſcindendum ob metum inceſtus? Non arbitror.

168. Adeoque ſimul notabis *differentiam inter hanc prohibitionem & reliquas omnes*. In reliquis inceſtuoſis nuptiis ſeparatio omnino facienda, quoniam omnes commixtiones ſunt inceſtuoſæ. At hic non ſunt.

169. Scilicet in *inceſtu* reſpicitur ad *initium* commixtionis, ſi hæc inceſtuoſa ſit, & reliquæ omnes pro talibus habendæ, ſin minus, nec reliquæ vitium contrahent, etiamſi circumſtantia ſuperveniat, quæ ſi ab initio adfuiſſet, feciſſet inceſtum.

170. Ita ſi frater tuus miſceatur cum tua uxore aut vidua, quia primus fratris tui concubitus eſt inceſtuoſus, & reliqui omnes erunt.

171. At ſi tu adulterium & inceſtum condones uxori, absque inceſtu cohabitare porrò ei poteris, etiamſi jam cum fratre tuo ſit una caro facta, quia initio conjugiũ tuum inceſtu erat vacuum, quod idem inceſtuoſum fuiſſet, ſi jam eo tempore, quo tu id contrahebas, frater tuus cum iſtâ fœminâ rem habuiſſet. Et ita in cæteris.

172. Jam ad lineam collateralem inæqualem, ubi incipit controverſiarum & diſſenſionum fertilitas. Nos viæ cœptæ inſiſtemus. Interdicit Deus *revelationem nuditatis amitæ tuæ, eò quod patris tui proxima conſangvinea ſit, itidem & matertera, utpote matri tuæ proximæ. b)*

Uuu 173.

ad §. *172.* b) Levit. 18. v. 12. 13.

173. Hinc formo tertiam regulam: IN LINEA COLLATERALI INÆQUALI NUPTIÆ TANTUM SUNT PROHIBITÆ INTER EAS PERSONAS, QUÆ SIBI PARENTUM ET LIBERORUM LOCO SUNT, ETIAM EX UNO LATERE IN INFINITUM.

174. *Parentum loco* dicuntur eſſe omnium aſcendentium meorum fratres & ſorores. *Liberorum loco* omnes fratrum vel ſororum mearum liberi. Ideò verò hæ perſonæ ad invicem parentum & liberorum loco eſſe dicuntur, quia poſt parentes proximi ſunt in conſangvinitate, ad quos adeo parentibus mortuis communiter onus tranſit educandi & quandoque alimentandi liberos fratrum.

175. Etſi itaque Deus mentionem ſaltem in prohibitione faciat *amitæ* & *materteræ*, tamen *ratio divina* ſatis clarè oſtendit, reſpexiſſe Deum ad iſtum quaſi reſpectum parentelæ & filiationis, ut inde rectè inferatur, cuilibet prohibitum eſſe conjugium cum iis, qui parentibus ejus in latere proximi ſunt.

176. Ergo in linea collaterali aſcendente prohibitæ erunt nuptiæ cum *patruo & avunculo*, cum *amita* & *matertera*; in deſcendente cum *fratris* aut *ſororis filio* aut *filiâ*.

177. Ulterius *in infinitum* ſe extendit iſta prohibitio, quoniam in toto hoc capite, ut ſuprà innuimus, vocabulum patris & matris accipitur in lato ſignificatu pro omnibus adſcendentibus. Igitur ſi hoc loco ſtrictè ſupponeretur, haud dubie id Deus expresſiſſet.

178. Accedit, quod ratio divina, à *proximitate attinentiæ ad perſonas parentum* deſumpta, ſi jungatur cum ratione, cur nuptiæ in lineâ rectâ ſint interdictæ, id velit, quod quemadmodum inter adſcendentes & deſcendentes nuptiæ propter *reverentiam* & *pudorem* ceſſare debent, ita & ob eandem *reverentiam* fratrum liberi debent abſtinere à connubiis patruorum aut amitarum &c. & ob eundem *pudorem* avunculi aut materteræ inter vetita numerare matrimonia cum neptibus aut nepotibus ex ſorore &c.

179. Quoniam igitur hæc ratio augetur in avorum, proavorum & ita in infinitum fratribus aut ſororibus, neceſſe erit, ut & prohibitio in infinitum extendatur.

180. Denique dixi in regula, quod hæc lex divina ſpectet etiam ad fratres & ſorores *unilaterales* parentum, quia non ſolum in præcedentibus fratrum & ſororum termini ita latè fuerunt uſurpati, unde & hic eadem præſumenda eſt vocabulorum ſignificatio, ſed &, quia ad hos æquè quadrat ratio divina, ſunt enim & ipſi proximi parentum noſtrorum, niſi quis afferre velit, quod Jure Saxonico fratres unilaterales cenſeantur uno gradu remotiores, quam germani, quod tamen profectò hic eſſet argumentari à baculo ad angulum. *c*)

181. Qui diſſentiunt, illi partim negant prohibitas eſſe nuptias inter *patruum* & *fratris filiam*, item inter *ſororis filiam & avunculum*, partim indulgent nuptias *nepotum* aut *neptum fratris*, cum *avi & aviæ ſororibus & fratribus*, partim arbitrantur prohibitionem regulæ noſtræ ſaltem pertinere ad fratres & ſorores parentum *germanas*.

182. Sed hi omnes nituntur ſolùm iſto *fundamento*, quòd prohibitio divina non ſit extendenda ultra perſonas hic expreſſas, quodque ante legem Moſaicam nuptiæ in linea collaterali non fuerint interdictæ, & quod adeò lex iſta, tanquam corrigens & reſtringens libertatem præcedentem, pro odioſa haberi debeat, quæ non admittat extenſionem.

183. Quod non ſolum paulò ante deſtruximus in hoc capite, ſed & ſuprà, ubi de interpretatione tractabamus, oſtendimus, leges corrigentes perperam haberi pro odioſis.

184. Major diſſenſus eſt circa prohibitionē intuitu *affinitatis*, ubi dixi, quod illorum omnium, qui hactenus DICTIS RESPECTIBUS INTER SE SUNT AFFINES, matrimonia non procedant. Verba legis divinæ eò tendunt: *Non deteges nuditatem uxoris patris tui, quia eſt nuditas patris tui. Non deteges nuditatē uxoris patrui tui, quia*

 eſt

ad §. *180.* c) Vide Dn. Ordin. ad Brunnem. Jus Eccleſ. p. *618.* ſeqq. *ubi habebis diſſentientes.*

eſt affinis tua. Non revelabis turpitudinem nurus tua, eſt enim uxor filii tui, quare non revelabis ejus nuditatem. Non deteges nuditatem uxoris fratris tui, quia eſt nuditas fratris tui. Non revelabis turpitudinem uxoris tua & filiæ ejus, filiam filii ejus & filiam filiæ ejus non ſumes, ut reveles ignominiam ejus, quia caro illius ſunt, & talis concubitus ſcelus eſt.

185. EX his verbis ſtruo ultimam regulam: QUÆCUNQUE PERSONÆ RATIONE CONSANGVINITATIS UNI CONJUGUM SUNT INTERDICTÆ, ILLÆ ETIAM PROHIBITÆ SUNT ALTERI CONJUGI PROPTER AFFINITATEM.

186. Planiſſimè enim ad hanc regulam ducunt rationes, quas Deus in legibus recenſitis prohibitioni addidit: quæ etiamſi aliquantum varient, cum modò dicat, *quia eſt nuditas patris item fratris tui*, modò: *quia eſt affinis tua*, modò, *quia eſt affinis tua*, modò, *quia eſt uxor filii tui:* modò, *quia eſt caro* (*vel proxima*) *uxoris tuæ*, tamen re ipſâ coincidunt.

187. Nam duplici intuitu quis affinis dici poteſt, unô, reſpectu *conſangvineorum* uxoris ſuæ, alterô, reſpectu *uxorum*, quæ nupſerunt conſangvineis ejus.

188. Ad *priorem* reſpectum pertinent interdicta conjugia, cum *marito* & *privigna*. Hic verò ratio eſt, *quia privigna eſt proxima uxoris tuæ*, hoc eſt, quemadmodum uxor tua non poterit miſceri cum carne ſua, ita tu, qui factus es una caro cum uxore, non poteris te conjungere cum ejus carne.

189. Ad *poſteriorem* reſpectum pertinet prohibitio *novercæ* item *fratriæ*; ubi iterum additur ratio, *quia eſt nuditas patris & fratris tui*, hoc eſt, quemadmodum tu non poteris jungi adſcendentibus & ſorori, ita nec poteris ducere eam, quæ propter unitatem per nuptias cum patre & fratre facta eſt mater & ſoror tua.

190. Evidentior res eſt in ratione, quæ apponitur prohibitæ conjunctioni cum uxore patrui, *quia eſt affinis tua.* Lutherus reddidit: **Denn ſie iſt deine Baſe:** Alii: *quia eſt amita tua.* Ut ſenſus ſit: Quemadmodum nuptias inire nequis cum amita, ita nec cum uxore patrui, quæ ob unionem cum patruo æſtimatur ac ſi ſit amita.

191.

191. Itaque jam ſubſumimus. *Inter affines in linea recta nuptiæ ſunt prohibitæ in infinitum.* Nam uti *patris* vocabulum omnibus adſcendentibus eſt commune, ita vox *filii* denotat iterum omnes deſcendentes.

192. Quare ex *una parte* prohibitæ ſunt nuptiæ in lineâ *adſcendente* cum *vitrico* aut *novercâ*, in deſcendente cum *generô* aut *nuru*, quia horum nuditas eſt patris tui vel matris, item filii tui vel filiæ. Et ita in *provitrico* & *progenero* in infinitum.

193. Ex *alterâ parte* interdicta eſt conjunctio cum *ſocero* vel *ſocru*, cum *privigno* vel *privigna*, quia hi ſunt caro mariti aut uxoris. Et ita in *proſocero* & *proprivigno* in infinitum.

194. Atque de harum perſonarum prohibitione non credo eſſe dubitatum, niſi ab his, qui prohibitionem ratione conſangvinitatis ne quidem in lineâ rectâ ultra quartum gradum volebant extendi debere, ergo multò minus admittent prohibitionem propter affinitatem ultra gradum quartum.

195. Porro inferimus. *In lineâ collaterali æquali nuptiæ ſunt prohibitæ inter eas perſonas, quæ ſe habent in affinitate, ut frater & ſoror.*

196. Atqui tales ſunt ex *unâ* parte *Levir* & *Fratria*, ex *altera Sororius* & *uxoris ſoror.*

197. De *priori* nullum eſt dubium, propter expreſſa legis divinæ verba.

198. De *poſteriori* acriter, ut notum, diſceptarunt inter ſe Theologi & JCti, *an quis poſſit in matrimonium ducere defunctæ uxoris ſororem? d)* Ne verò tædium ſuſtineas magna volumina perlegendi, momenta utrobique ſunt iſta.

199. Qui licentiam hujus conjugii aſſerunt, fundantur iterum in doctrina Rabbinica, quaſi leges hæ divinæ non valeant *in perſonis non expreſſis.*

ad §. 198. d) *Vide notata ſuprà* ad §. 100. 110. lit. z. & c. *Confer omninò* le Journal du Palais Part. 9. à Paris 1684. p. 119.—154. *ubi deprehendes collectanea elegantia huc pertinentia.*

200. Qui pro turpi verò habent iſtam conjunctionem, magnam occaſionem litigandi ſuppeditarunt, quod probationem aſſertionis ſuæ quæſiverint in *verbis expreſſis* legis divinæ, ubi Deus diſponit, *quod nemo debeat ducere ſororem uxoris ſuæ, ut ipsâ invitâ & vivente revelet turpitudinem ejus.*

201. Ut enim taceam, hic diſceptatum fuiſſe non ſine rationibus, utrum per *ſororem uxoris* intelligatur ejus conſanguinea, an quælibet gentilis, uti ſæpius in jure Moſaicô per fratrem denotatur quilibet judæus; iſtud ſane integer contextus oſtendit, in illo loco principaliter diſponi *de polygamia.*

202. Adeoque ſenſum eſſe vel iſtum (ſi per ſororem quælibet Judæa intelligitur,) quod in polygamia virili hactenus quidem diſpenſatum ſit in Veteri Teſtamento, modo ne quis uxore invita aliam ſuperinducat.

203. Vel iſtum (ſi denotetur cognata uxoris,) polygamiam virilem hactenus permitti, ut aliam uxorem priori quis etiam invitæ addere poſſit, modo non ſit uxoris ſoror.

204. Igitur cum in defendenda quacunque doctrina quilibet operam dare debeat, ut ſtringentes rationes afferat, etſi paucas, maneamus potius *in ratione divinæ legis.* Sororius non poterit ducere ſororem uxoris, quia ea eſt caro uxoris ſeu ejus proxima. Et ſoror uxoris non poteſt nubere ſororio, quia nuditas hujus eſt nuditas ſororis ejus.

205. Denique concludimus. *In lineâ collaterali inæquali nuptiæ ſunt interdictæ cum cognatorum, qui ſunt parentum & liberorum locô, maritis & uxoribus, & cum cognatis, qui ad alterum conjugem reſpectum parentum & liberorum habent.*

206. Id eſt, ex *una parte* non valet conjugium cum *patrui* & *avunculi* aut *propatrui* & *proavunculi* & ita porro in infinitum *uxoribus*, tum & cum *amitæ* & *materteræ*, & ita porro, *maritis*: in linea deſcendente, cum *uxore fratris filii*, vel *ſororis filii* & ita porro, aut cum *marito neptis ex fratre vel ſorore.* Ratio eſt, quia nuditas eorum eſt nuditas proximorum tuorum.

207. Ex *altera parte* illicita ſunt matrimonia cum *uxoris* aut

mariti

mariti tui *amitæ* & *matertera*, *patruo* aut *avunculo* & ita porrò, item cum *eorum fratris aut ſororis filia & filio*, ac ita deinceps. Ratio iterum eſt, quia ſunt proximi mariti vel uxoris tuæ.

208. Diſſentientes ſaltem concedunt prohibitionem inter *uxorem patrui* & *mariti fratris filium*, inter *uxorem avunculi* autem & *mariti ſororis filium*, item inter *amitæ & matertera maritos* atque *uxoris fratris aut ſororis filias* nuptias haud quaquam interdictas eſſe arbitrantur.

209. Multo minus vero admittunt extenſionem prohibitionis ad *gradus ulteriores*, unde nec interdictas ajunt nuptias inter *mariti fratris nepotem* & *uxorem propatrui*.

210. Quoniam autem hic *nihil novi* afferunt, ſed ſolum rationibus aliquoties memoratis innituntur, non opus erit, ut & nos quicquam reſponſionis addamus.

211. Iſtud verò non omittendum, quod, ut notum, Jus Canonicum faciat *tria genera* affinitatis, ita ut genus affinitatis mutetur, quoties perſonæ affini accedit alia perſona diverſi ſexus per nuptias. Ita privigni uxor eſt affinis vitrico mariti in ſecundo genere. Ita eadem uxor privigni eſt in tertio genere affinis illi fœminæ, quam poſtea mariti vitricus duxit in matrimonium.

212. Hæc generum variatio *Juris Canonici figmentum* eſt, inventa etiam ad augendum fiſcum Pontificium. Eam verò ignorat Jus Divinum, & hactenus adducta oſtendunt, nullam perſonarum ſecundo aut tertio affinitatis genere aliam attinentium in lege divina memorari: quamvis non improbandum ſit, ſi magiſtratus civiles publici decori cauſa prohibitionem ad ſecundum genus extendant, moderate, quod faciunt leges noſtræ.

213. Igitur etiamſi *illa* non admittant conjugia inter *vitricum* & *privigni viduam* aut inter *privignum* & *vitrici viduam*, etiamſi ejusmodi conjunctiones etiam à *jure Romano* improbentur, non tamen deduci poterit iſta prohibitio ex *lege divina*, quamvis non defuerint viri eruditi, qui id aſſeruerunt. *e*)

214. Qui quidem non contemnendam rationem pro ſua ſenten-

ad §. *213*. *e*) Vide Havem. Gamol. p. 302, 303.

ſententia attulerunt, quod nempe *extenſiva eorum interpretatio iisdem regulis utatur, quibus nos uſi fuimus* in deductione, quod prohibitio legis divinæ ſpectet ad perſonas in lege non expreſſas. Sicuti enim nos intulimus, v.g. conjugia cum uxoris ſorore, aut cum avunculi uxore eſſe interdicta, quod vel nos cum uxoribus noſtris, vel uxores alienæ cum cognatis noſtris factæ ſint una caro per concubitum, adeoque ex rationis identitate verba legis ad caſus ſub verbis non comprehenſos extendimus, ita & ipſi ex *identitate rationis* theſin ſuam derivant.

215. Quemadmodum enim, dicunt, vitricus haud dubie privignam non poteſt ducere, quod vitricus ſit una caro cum matre privignæ, & privigna ſit proxima uxoris vitrici, & iterum noverca non poteſt nubere privigno ex iisdem rationibus; ita nec vitricus poterit matrimonium inire cum privigni vidua, quoniam hæc vidua erat una caro cum privigno, neque privignus cum vitrici vidua, quia hæc erat una caro cum vitrico, adeoque iſta carnis unio facta per concubitum id operata eſt, ut ibi privigni vidua repræſentet privignam, hic vitrici vidua haberi debeat pro noverca.

216. Non diffitemur itaque, *ſpeciem habere* iſtud argumentum, ſed quæ facilè repelli poterit, ſi modò exactè attendas ad *naturam interpretationis extenſivæ*. Si illa locum habere debet, poterit quidem extenſio fieri ad *caſum ſimilem* ſub verbis non comprehenſum, modo maneat identitas rationis, quæ ſi & ipſa extendatur ad caſum, qui habeat ſaltem *ſimilem rationem*, non eandem, vitioſa fiet interpretatio. *f*)

217. Et nos quidem, ut puto, perpetuo in hoc capite regulam bonæ interpretationis obſervavimus. Nam v.g. ideò diximus à conjugio cum uxoris ſorore aut cum avunculi uxore eſſe abſtinendum, quia evidens erat, *eandem rationem*, quam DEUS quærebat in unitate carnis, quæ conjugibus intercedit, & proximitate ſanguinis, quæ eſt inter unum conjugem & ejus cognatos, ut adeo nullum ſit dubium, quod quemadmodum frater fratri pro-

ad §. *216*. f) Vide ſuprà lib. 2. cap. ult. §. 89.

propinquus eſt, & uxor fratris una caro eſt cum marito, ita & eodem modo ſoror ſorori propinqua eſt, & maritus ſororis eſt una caro cum uxore ſua, item, quod quemadmodum nepos ex fratre proximitate attinet patruum, & patrui uxor unita eſt cum patruo, ita idem proximitatis genus eſt inter nepotem ex ſorore & avunculum, eadem carnis unio inter avunculum & uxorem ejus.

218. At in iſto diſſentientium argumento non *evidens eſt applicatio rationis* ad vitrici aut privigni viduam. Etſi enim vitricus erat una caro cum matre privigni (à qua tanquam à conſanguinea proxima privigni, ut ſemper fit in affinitate, prohibitio transferebatur ad vitricum, ut is v. g. non poſſet ducere privignam) tamen non evidens, ſed valde dubium eſt, *an vitrici vidua ſit una caro cum matre privigni*, & in altero caſu, *an privigni vidua ſit proxima conſanguinea uxoris vitrici.*

219. Quodſi dicas, dubium hoc facilè tolli poſſe, ſi à *pari argumenteris*, ut quemadmodum vitricus eſt una caro cum matre privigni; ita & vidua vitrici ſit una caro cum vitrico, & quemadmodum privignus eſt proximus conſanguineus uxoris vitrici, ita & privigni vidua ſit una caro cum privigno; reſpondebo, apertum jam eſſe, non ſubſumi à diſſentientibus caſum ſimilem ſub eadem ratione legislatoris, ſed *extendi rationem legislatoris* ad aliam rationem ſimilem.

220. Ideò enim DEUS prohibet conjugium inter vitricum & privignam, *quia nuditas vitrici eſt nuditas matris privigni*, & *quia privigna eſt proxima uxoris vitrici:* At diſſentientium ratio ſe ita habet: *quia viduæ vitrici nuditas eſt nuditas vitrici*, & *quia viduæ privigni nuditas eſt nuditas perſonæ uxori vitrici proximæ:* quæ à priori in hoc diſcrepat, quod ibi DEUS nolit, ut quis *conſangvineorum conjuges* & conjugum *conſanguineos* ducat, hic vero interdicatur conjugium cum *affinium conjugibus*, & conjugum non conſanguineis, ſed horum *conſanguineorum* rurſus *conjugibus*.

221. At facilè, inquies, poſterior hæc ratio poterit reſolvi, ut ſit eadem cum ratione divina. Nam vel ideo quod nuditas viduæ vitrici eſt nuditas ipſius vitrici, & nuditas vitrici eſt nuditas

matris privigni, nuditas viduæ vitrici erit ſimul *nuditas matris privigni*, cujus revelationem privigno vetabat lex divina. Et vel ideò, quòd viduæ privigni nuditas ſit nuditas privigni, privignus autem ſit proximus uxoris vitrici, vidua quoque privigni erit *proxima uxoris vitrici*, cujus nuditatem DEUS retegere prohibebat vitrico.

222. Sed facile etiam, reſpondebo, hæc reſolutio poterit rejici, quoniam procedit non ex rei veritate, ſed per *fictionem*. Siquidem revera vidua vitrici non eſt una caro cum ejus priore uxore, ſed per imputationem ſaltem duplicis conjugii.

223. Neque juvabit quicquam, ſi ad DEUM provoces, etiam ipſius rationem, dum dicit, novercæ nuditatem eſſe nuditatem patris &c. reſpicere ad *fictionem* ſeu imputationem moralem.

224. Nam hic non ſolum obſtat iſtud, quod *fictio hominis* nequaquam operetur illud, quod ſequitur ex *fictione legislatoris*, ſed & opponi poterit vulgatus canon JCtorum; non admittendam eſſe *fictionis fictionem*, quod tamen in iſta argumentatione fiebat.

225. Cum verò ea, de quibus hactenus diſſeruimus, pertineant ad legem DEI poſitivam quidem, ſed univerſalem & quæ omnes homines ſtringit, hinc facilè patet, quæ ſit poteſtas relicta *legislatoribus humanis intuitu conjugii*. Nimirum ea, ut quæ DEUS præcepit, non poſſint prohibere, quæ prohibuit, non poſſint admittere, ſed circa res & actus medii ſaltem generis boni ac decori ordinis gratiâ in civitate ſpeciales contrahendi matrimonii regulas ferre.

226. Quare, uti injuſtum foret, ſi legislator indiſtinctè omnes homines ſine conſideratione facultatum & conditionum vellet *ad conjugium adigere*, uti ſtolida inſuper eſſet lex, quæ omnibus civibus *matrimonio vellet interdicere*, ita nihil videtur obſtare, quo minus per legem civilem *cœlibes* tantùm *ad munus aliquod* in civitate, quod longè commodius illi, quam conjugati obire poſſunt, *admittantur*, modò tanta ſit copia ejusmodi hominum, quibus caſtam agere vitam conceſſum ſit, quam ad illud munus requiritur.

Ita

Ita licebit lege civili *tempus ætatemque* & *ſtatum* connubio jungendorum definire. *g)*

227. Deinde ex ſuprà *h*) dictis jam inferre licet, peccare principem Chriſtianum, ſi per legem *maritos imperio uxorum ſubjicere aut uxores ſaltem eximere à ſubjectione maritorum* velit; ſimul alia diſputatio ſuperius *i*) inſtituta oſtendet, quare in altera controverſia, *an princeps ultra malitioſam deſertionem & adulterium adhuc alias quasdam divortii cauſas admittere valeat?* judicium noſtrum ſuſpenderimus.

228. Porrò non poterit princeps permittere publicè *concubitus libidinoſos*, *l*) quo pacto legi divinæ eſt adverſum habere *lupanaria publica*. Alia quæſtio eſt, *an princeps omnem libidinem gravibus pœnis coercere & in clandeſtinam libidinem exacte inquirere teneatur?* quæ ex infra dicendis in capite de pœnis eſt definienda.

229. Ulterius pugnat cum Chriſtianiſmo, ſi admitteretur *polygamia utraque ſimultanea. m*)

230. Denique quod *inceſtum* attinet, *in gradibus lege divina probitis princeps non poterit* diſpenſare, multò minus per leges quicquam, quod cum jure divino hac parte pugnat, diſponere. Unde etſi Papa, ut Pſeudovicarius DEI, ferè poteſtatem hic diſpenſandi ſibi vindicet, non immerito tamen, etiam ab ipſis Principibus Pontificiæ religioni addictis, potiſſimum in Gallia, hæc poteſtas diſpenſandi in dubium fuit vocata. *n)*

ad §. *226.* g) *v.g. ne nobilis plebejam, ſenator libertinam, civis peregrinam ducant, quamvis opera danda ſit legislatoribus ne rationes ejusmodi prohibitionum poſitæ ſint in vana ambitione.*

ad §. *227.* h) Vide ſuprà §. 48. i) Vide maximè §. 67. ſeqq.

ad §. *228.* l) Ob dicta §. 72. ſeqq.

ad §. *229.* m) Ob §. 77. ſeqq.

ad §. *230.* n) *Vide Librum ſuprà* ad §. 198. lit. d. *citatum*, & Lucien Soefvè dans le nouveau recueil des Arreſts *paſſim*.

231. Cœterum in gradibus à DEO prohibitis non ſolum impediendum eſt matrimonium contrahendum, ſed etiam *dirimendum eſt ſemel contractum.* Quod non ſolum ex verbis legis divinæ, quæ vult, *ut extirpentur perſonæ inceſtuoſæ*, clarum eſt, ſed vel maximè ex *natura inceſtus* demonſtrari poteſt, quippe inceſtus fit per conjunctionem carnis cum perſona prohibita. Tot ergo in matrimonio inceſtuoſo occurrunt actus inceſtuoſi, quot concubitus. Ergò ſi Princeps Chriſtianus non dirimeret conjugium cum perſona prohibita initum, reverà vindicaret ſibi poteſtatem diſpenſandi in lege divina.

232. Unde non difficile eſt perſpicere, quid ſentiendum ſit de ſententia quorundam ſcriptorum, aut de obſervantia quorundam judiciorum, ubi, ſi vel inſciis Magiſtratibus in gradu divinâ lege prohibitô, matrimonium contractum ſit, aut à Magiſtratibus malè informatis, aut doloſè inductis illud permiſſum ſit, aſſeritur, non poſſe poſt conſummatum matrimonium, aut celebratas nuptias tales conjuges dirimi, extra caſum connubii inter adſcendentes, quia ſcandalum majus poſtea inde naſceretur, & conſcientiæ conjugum graviſſimè læderentur, &c. *o*)

CAPUT

ad §. *232.* o] *Vide Havemanni* Gamol. p. m. 281. ſeqq. *Huc pertinet quæſtio à Schiltero ventilata* Exercit. 36. ad. Pand. th. 45. ſeqq. *utrum conjugium inceſtuoſum in linea recta affinitatis ſit dirimendum?*

Caput IV.

De

Officiis Parentum & Liberorum.

SUMMARIA.

C*Onnexio.* §. 1. *Variè diſſentiunt Dd. in deducendo jure Parentum*, §. 2. *& prærogativa eorum quoad exercitum illius juris.* §. 3. *Methodus dicendorum.* §. 4. *Sola ſocietas paterna inter humanas ſine directo conſenſu mutuo initur.* §. 5. -- 9. *Etiam ſine tacito conſenſu infantum.* §. 10. -- 27. *Finis primarius ſocietatis paternæ eſt educatio ſobolis, imperium parentum & obſequium liberorum finis ſecundarius.* §. 28. -- 30. *Unde primum præceptum: PARENTES LIBEROS SUOS EDUCENT*, §. 31. 32. 33. *profluens ex lege de præſtandis officiis humanitatis*, §. 34. -- 44. *& ſecundum: LIBERI, QUAM DIU IN SOCIETATE PATERNA VIVUNT, PARENTIBUS OBTEMPERENT.* §. 45. *Quomodo differant obſequium & reverentia?* §. 46. -- 50. *Duratio ſocietatis paternæ.* §. 51. -- 59. *Finita ea ceſſet obſequium, manet reverentia.* §. 60. -- 63. *Quæſtiones de officiis liberorum reſolvi in duo tempora.* §. 64. 65. *Reſolutio quæſtionum ſpecialium* 1. *Cui ex parentibus principaliter competat poteſtas in liberos, matri an Patri?* §. 66. 67. 68. 2. *An poteſtas patria ſe etiam extendat ad bona liberorum?* §. 69. 70. 71. 3. *An per alium parentes officio ſuo poſſint ſatisfacere?* §. 72. 73. 74. 4. *An reverentia parentibus perpetuò debita, magis ex generationis quam educationis beneficio dependeat?* §. 75. 5. *An liberis liceat nuptias contrahere invitis parentibus?* §. 76. -- 79.

§. 1.

POſt ſocietatem conjugalem, conſiderationem meretur ea, quæ eſt *inter Parentes & Liberos*, quæ communiter *ſocietas paterna* appellari conſuevit. Intenditur ſiquidem, ut diximus, liberorum procreatio in conjugio: Hanc comitatur ſocietas paterna.

2. Maximè autem variare ſolent ſcriptores in *deducendo jure Parentum in liberos*; aliis ad *generationem* hic provocantibus, *a*) aliis id derivantibus ex *voluntate divinâ*, *b*) aliis ad *legem naturalem* provocantibus & *conſenſum tacitum*. *c*)

3. Similis diſſenſus eſt de prærogativa parentum, quoad exercitium juris iſtius, quibusdam primario *ad patrem* hic reſpicientibus, *d*) quibusdam primas partes indulgentibus matri. *e*)

4. Nobis, ut negotium tractetur ordine, initio in *differentiam generalem* hujus ſocietatis à reliquis naturalibus, inquirendum videtur, tum de *fine* ejusdem erit diſpiciendum, ex quibus rectè cognitis *quæſtiones occurrentes* ſuâ ſponte reſolvi poterunt. Deinde perpetuò operam dabimus, ut ſeparemus hic jus naturale à lege poſitiva.

5. Ergo cum in confeſſo ſit, *eſſe quandam ſocietatem inter parentes & liberos*, & nulla gens ſit tam barbara, quæ eandem non agnoſcat, id præprimis animadverſione dignum eſt, quod, cum reliquæ ſocietates omnes, *conſenſum perſonarum* in ſocietate illâ viventium præſupponant, etiam conjugalis, quamvis à Deo ipsô ſit inſtituta; ſola *ſocietas paterna* ſine *directo & ſpeciali conſenſu mutuo* ineatur.

6. Nam initio, quod *parentes* concernit, etſi illi quodammodo in hanc ſocietatem *conſentire* videantur, dum ſcientes & volentes *generationi* liberorum dant operam, dum conſentiunt in

ad §. 2. a) *Ut Grotius.* Puf. Lib. 6. c. 2. §. 1. *quod caput totum cum hoc noſtro conferendum eſt.*

b) *Ut Hornius.*

c) *Ut Pufend. ipſe.* §. 4. *item Hobbeſius.* Puf. §. 2. & 3.

ad §. 3. d) *quod facit iterũ Hornig*

e) *quæ Hobbeſii doctrina eſt.*

in *nuptias*, quarum finis eſt ſobolis procreatio, tamen conſenſus iſte *immediatè* tendit ad ſocietatem nuptialem, à qua ſocietas paterna ſpecie eſt diverſa, & præpoſterè ex conſenſu in *generationem* deducitur conſenſus in ſocietatem paternam, quamdiu non demonſtratum eſt, quod generatio ſit fundamentum patriæ ſocietatis.

7. Quare nec obſtabit regula vulgata, *quod qui vult antecedens, velit etiam neceſſarium conſequens*, quippe jam quærimus, qua ratione ſocietas paterna pro neceſſario conſequenti ſocietatis nuptialis vel generatæ ſobolis haberi debeat.

8. Deinde, etſi daremus, conſenſum adeſſe ex parte parentum, nulla tamen ſocietas ex conſenſu orta dici poteſt, ubi non adeſt *mutuus* conſenſus, qui ex parte *infantum* deficit.

9. Quoniam enim ſocietas paterna mox poſt partum editum incipit, quomodo infans poſſet conſentire, qui ad edendum ullum *actum animæ rationalis* eſt incapax.

10. Simul verò neceſſe eſt, ut corruat *conſenſus infantum tacitus*, quoniam ſuprà oſtendimus, nullum eſſe poſſe conſenſum tacitum ejus, qui expreſſe conſenſum ſuum non valet declarare. *f*)

11. Unde, qui fundamentum juris patrii quærunt *g*) in pacto tacito infantum, quaſi nempe infans propter latitantem adhuc rationis uſum reciproca officia parentibus expreſſe quidem non poſſit promittere, ex ipſa tamen parentum operâ obligationem erga eos non minus contrahat, quam ſi expreſſus ipſius conſenſus acceſſiſſet: (præſumi enim, ſi uſum rationis eo, quo ſublatus eſt, tempore habuiſſet, ac perſpexiſſet, vitam ſeſe citra parentum curam junctumque illi imperium ſervare non poſſe lubenter ipſum in idem conſenſurum, commodamque educationem ſibi ab iiſdem fuiſſe ſtipulaturum, qui conſenſus cum ratione præſumptus pro expreſſo valeat, non ſecus ac in legib9 Romanis conſenſus præſumptus ejus, cujus *abſentis & ignorantis negotia geſta ſunt*;) illi apertè ſatis loco conſenſus *taciti* ſuppeditant conſenſum *præ-*

ad §. *10.* f) vide lib. 2. cap. 7. §. 19. ſeqq.

ad §. *11.* g) *Quod facit Dn. Pufend.* §. *4.*

præſumtum, quem à tacito multis modis differre, ibidem oſtendimus. *h*)

12. Quos inter & iſte erat, quod *conſenſus præſumtus* non ſit *propriè* dicti conſenſus ſpecies.

13. Facit maximè ad ſententiam noſtram confirmandam, quod à *domino negotii geſti* ad infantes inferebatur, nam negotiorum geſtionem, cum omnibus quaſi contractibus, ad exempla taciti conſenſus, non referri debere ſimul notavimus.

14. Sed & illa ratio videtur oſtendere, ſocietatem paternam ex conſenſu deduci non poſſe, quod *conſenſus*, quocunque titulo veniat, ſeu expreſſus ſeu tacitus, locum habere propriè ut *origo obligationis* non poſſit, niſi *in actionibus ante conſenſum liberis*. Atqui nec patri liberum eſt nec filio educationis jura cum annexo cuique debito declinare. *i*)

15. Neque hanc rationem puto deſtrui, ſi quis fortè adverſus eandem excipiat; *l*) non repugnare ſibi, aliquid oriri *ex præcepto legis naturalis* & *oriri ex conſenſu tacito*. Sanè enim, homini non eſſe liberum, DEO non parere, & tamen DEUM à fidelibus obſequium fœdere ſtipulari voluiſſe. Sic civem utique munia militaria debere Reipublicæ, & tamen cum miles ſcribitur, conſenſum ejus accedere & ſacramentum. Sic quare dici non poſſit, infantis conſenſum tacitum intelligi, dum parens actu ejus educationem ſuſcepit, cujus hic ſit effectus, ne querendi cauſam habeat, quaſi imperium paternum invito ſibi & fruſtrà ſit impoſitum. Nam adverſus iſtam exceptionem multa poſſent in medium afferri.

16. Initio per *originem juris vel obligationis* hic non intelligi *originem ultimam*, quam ſuprà ſuo loco ſemper in lege quærendam eſſe declaravimus, ſed *immediatam*, quæ nonnunquam etiam, imò ſæpius *ex conſenſu* derivari poterit, & hactenus non erit dubium, quod

h) d.l.2.c.7.§.24.ſeqq.

ad §. 14. i) *Hanc rationem Dn. Pufendorffio objecit B. Pater* in diſput. de patria poteſtate §.49.

ad §. 15. l) *Ita excepit Dn. Puf.* d. §.4. in nova edit. p. 908.

quod repugnantia non ſint, aliquid oriri ex præcepto legis naturalis & oriri ex conſenſu tacito.

17. Sed ut *obligatio* dicatur *immediatè oriri ex conſenſu*, neceſſe eſt, ut ea ante conſenſum vel *plane non* affuerit, vel non affuerit intuitu *certæ perſonæ*, aut in *eodem obligationis genere*.

18. Ita citra conſenſum ſubjectionis *non ſum* obligatus, ut ulli homini ſervitia præſtem, quare *obligatio ſervi* rectè ex conſenſu oriri dicitur.

19. Ita & obligatio, quæ *inter conjuges eſt*, conſenſui originem debet, quia ante conſenſum in utriusque libertate erat poſitum, *cui perſonæ* fidem conjugalem promittere vellet, etſi jam adeſſe poterat obligatio *ad ineundum matrimonium*.

20. Ita *ſi pauperi dives centum promittat*, utique dives rectè ex conſenſu obligatus dicitur, etſi ante conſenſum obligatio ad promittenda centum adeſſe poterat, ſed ea quidem *imperfecta*.

21. Quodſi verò vinculum præexiſtentis obligationis per conſenſum ſive expreſſum ſive tacitum in *eodem obligationis genere* ſaltem duplicetur, non videtur, abſtrahendo à legibus civilibus, *origo* obligationis iſtius *conſenſui accurate loquendo adſcribi* poſſe. Sed tum conſenſus ſaltem ad conteſtandam promptitudinem ſatisfaciendi obligationi, aut ad majorem ſecuritatem alterius adhiberi ſolet.

22. Ita, ſi v. g. *in fœderibus* nihil aliud promittatur, quam ad quod paciſcentes jam anteà ex lege naturali erant obſtricti, obligatio non commodè ex fœdere iſto orta eſſe dicitur, quin & iſtæ pactiones vix fœderum nomine dignæ cenſebuntur. *m*)

23. Ita ſi promiſſum jam antea, firmem *juramento*, obligatio nequaquam ex juramento oritur, ſed ex promiſſo.

24. Eadem eſt ratio exemplorum allatorum. *Fideles* ante ſtipulationem Deo jam ſunt obſtricti, *cives* ante ſacramentum militare Reipublicæ debent munia militaria. Itaque his obligationibus quidem ſtipulatio vel conſenſus *accedit*, ita tamen, ut exinde obligatio *ortum* non ducat.

Yyy 25. Deni-

ad §. 22. m) *Vide ipſum Dn. Puf.* l. 8. c. 9. §. 2.

25. Deniq; nec conſenſus tacitus infantis in ſocietate paterna videtur eſſe neceſſarius ad illum effectum, *ne querendi cauſam habeat*, quaſi imperium paternum invito ſibi & fruſtrà ſit impoſitum, quia & citra eundem liberi cauſam querendi non habent.

26. Nam *multæ ſunt obligationes*, quæ homines *invitos* obligant, quales ſunt omnes illæ, quæ ex præceptis abſolutis libro ſecundo expoſitis deſcendunt. Neque *ſuperior* opus habet ad introducendam obligationem conſenſu ſubjecti.

27. *Fruſtrà* verò non eſſe imperium patris filio impoſitum, oſtendent modò dicenda.

28. Nam *finis* ſocietatis paternæ communiter ponitur in *educatione ſobolis*, *n*) cui, etſi addere velis *imperium parentum*, mox tamen collatio utriusque finis oſtendet, *educationem ſobolis* eſſe finem *primarium*, imperium parentum, & quod illi correſpondet, *obſequium liberorum*, finem *ſecundarium*.

29. Haud dubiè enim is finis pro primario erit habendus, qui *perpetuò* in ſocietate attenditur, quique eſt *norma* alterius, & quo obtento ſocietas ſolet *deſinere*.

30. Sed *educatio* ſobolis *ſtatim* poſt partum editum ſe exerit, antequam liberi obſequii ſint capaces: Ipſum imperium patris nil aliud eſt, quàm *medium*, ſine quo educatio obtineri nequit; educatione abſolutâ *naturaliter ſolvitur* ſocietas paterna.

31. Ergò primum præceptum in hac ſocietate dirigit officium Parentum erga liberos: PARENTES LIBEROS SUOS EDUCENT.

32. *Educatio* hoc loco nihil eſt aliud, quàm ſobolis â primâ infantiâ ad maturitatem tum corporis tum animi conveniens perductio. *o*)

33. Continet igitur ſub ſe *duas partes*, *alimentationem*, quæ ad *corpus* infantis pertinet, & *doctrinam*, quæ *animum* ejus reſpicit.

34. Fluit hoc præceptum ex lege *de præſtandis officiis humanitatis*. Quod ita demonſtro.

35. Dum

ad §. *28.* n) vid. Patr. Phil. Pract. Tab. 36.
ad §. *32.* o) Pater d. Tab. 36.

35. Dum *infantes* in hanc lucem eduntur, haud dubiè conſtat eos eſſe *homines*. Etſi enim philoſophi & moderni & antiqui de initio humanitatis, quam diu infans eſt in utero diſſenſerint graviter, & adhuc diſſentiant, quibusdam, qui traducem defendunt ſtatim ad conceptionis tempus reſpicientibus, quibusdam, quibus hodie infuſio animarum placet, incertum quoddam intervallum, ex quo fœtus animatus eſſe incipiat, conſtituentibus, quibusdam, ut olim Stoicis, planè animam humanam in partu demum ſupervenire defendentibus, in eo tamen conſentiunt unanimiter, quod infantes recens nati hominibus ſint accenſendi.

36. Quia igitur homines ſunt, neceſſe eſt, *ut jurium, quæ hominibus competunt*, & ex ſtatu humanitatis in libro ſecundo deducta ſunt, quantum admittit ipſorum conditio, *ſint participes*.

37. Unde adverſus præceptum de *vitandâ ſuperbiâ* in ipſos aliquatenus peccari poteſt, ſi quis eos nimis contemptim habeat; & quamvis, præter corporis bona, bonis omnibus & animi & fortunæ deſtituantur, ſaltem illorum reſpectu *lædi poſſunt*.

38. Igitur parentes, qui liberos *interficiunt*, aut alia bona corporis iis *corrumpunt*, non tam in ſpecie contra officium parentibus peculiare peccant, quàm id violant, quod ipſorum liberis alii etiam, & quod ipſi viciſſim omnibus hominibus debent, quamvis qvalitas parentum augeat ejusmodi dilecta, utpote qui non ſolùm non lædere debebant liberos, ſed & inſuper commoda ipſorum quàm maximè promovere.

39. Etenim non ſolum præcepta *negativa* intuitu infantum ſunt obſervanda, ſed & *affirmativa*; Et iſtud quidem, quod *pacta ſervare* jubet, non adeò magnum hic exerit uſum, quoniam infantes, ut diximus, pacti ſunt incapaces, niſi quatenus alii homines ipſorum perſonas hac parte repræſentant, ut ſunt in civitate tutores & curatores. Aſt præceptum de *exhibendis humanitatis officiis* potisſimum hic obſervari meretur.

40. Nam cùm certum ſit, ſi nemo infantes alimentis ſuſtentet vel doctrinis imbuat, fame interituros eos eſſe, aut

eorum vitam beſtiis non fore abſimilem, neceſſe eſt, ut alii homines eorum *commoditates* hactenus promoveant, ut & *vivant* & *cum ratione vivant*.

41. Etſi verò aliàs obligatio ad exhibenda humanitatis officia *indefinitè omnes homines* ſtringat, qvoniam tamen educatio liberorum pertinet ad officia, qvæ *impenſâ* & *operâ laborioſâ* conſtant, & vulgari adeò humanitati non adſcribenda eſt, ſed inter beneficia caput exerit, *p*) & præterea *periculum hic eſt in morâ*, cùm liberi ipſi aliorum opem implorare neqveant, neceſſe fuit, ut lege naturali *certæ perſonæ* ex genere humano determinentur, qvi ſtatim ſciant, præ reliqvis ſibi hoc beneficium incumbere.

42. Atqvi cùm communiter ad exhibenda alteri beneficia unus homo majori gradu obſtrictus ſit qvàm alter, & multum contribuat *proximitas* ad obligationis augmentum, ſua ſponte fluit, qvod *parentes*, utpote qvi propter generationem proximi ſunt, & qvibus adeò, qvod infantes vitam ſemel acqviſiverint, præ reliqvis hominibus maximè imputari poteſt, hoc munus in ſe ſuſcipere debeant.

43. Qvod ergo *alimentorum* ſuppeditationem attinet, non opus erat, ut in liberis obligatio peculiaris correſponderet, cum jam inſtinctus naturalis eos, qvà animalia ſunt, ad eadem recipienda impellat, & qvæ hoc paſſu ipſis incumbit obligatio, ex regulis communibus officia hominis intuitu ſui ipſius dirigentibus dependeat.

44. Alia ratio eſt *doctrinæ*, qvæ qvoniam in hominibus adultis vix, in infantibus verò ne vix qvidem ſine diſciplina & jure coercendi concipi poteſt, ſeqvitur, ut parentibus jus competat cum *coercitione dirigendi* actiones liberorum.

45. Habes hoc pactô ſecundum præceptum hujus ſocietatis, exponens officium liberorum erga parentes: LIBERI QVAMDIU IN SOCIETATE PATERNA VIVUNT, PARENTIBUS OBTEMPERENT.

46. *Obſeqvium* eſt vinculum libertatis, vi cujus homo obligatio-

ad §. *41.* p) Conf. lib. 2. c. 6. §. 47.

gationem in ſe deprehendit, ut actiones ſuas, externas potisſimum, ſecundum voluntatem ejus, qui ſuperior eſt in ſocietate, inſtituat.

47. Cum autem obſequium, ut omnis obligatio, ſimul cum metu pœnæ conjuncta ſit, ſi contra voluntatem ſuperioris quid fiat, & verò hic metus inter eos, qui familiares invicem ſunt, eſſe non posſit, neceſſe eſt, ut familiaritas illa in ſocietate paternâ ceſſet, quæ ceſſatio in parentibus *gravitas*, in liberis *reverentia* appellatur.

48. Vides adeò, *obſequium & reverentiam* iſtam eſſe quidem conjuncta, non tamen eadem. Unde poterit quidem obſequium non eſſe ſine reverentia, reverentia tamen poterit eſſe absque obſequio.

49. Scilicet *reverentia* in ſe eſt actus, quo quis actionibus externis ſponte & citra juſſum ſpecialem declarat, eum, cui actum iſtum exhibet, à ſe æſtimari ut ſui ſuperiorem.

50. Cum ergo *ſuperioritas* alia ſit *imperii*, alia *beneficii*, alia *dignitatis*, alia *ordinis*, *q)* tot etiam erunt *reverentiæ* ſpecies, quot ſuperioritatis, quare & nobis erit opera danda, ut ne iſtas ſpecies inter ſe confundamus.

51. Debent autem liberi obſequium cum reverentia parentibus, *quamdiu ſocietas paterna durat*, tantisper enim imperium parentum quoad actiones liberorum vires ſuas exerit.

52. Neque enim ſocietas paterna eſt *indiſſolubilis*, ut conjugalis, ſive jus naturale, ſive legem poſitivam univerſalem ſpectes, ſed hic valet regula vulgata: ceſſante fine ceſſat actio, ceſſat adeò & ſtatus ex pluribus actionibus compoſitus.

53. Quare *naturaliter expirare debet ſocietas paterna*, cum liberi ipſi capaces ſunt de alimentis ſibi proſpicere, & educatione amplius non habent opus.

54. Quæ *duo conjunctim* requiro, requiruntur enim regulariter conjunctim *ad fundandam* ſocietatem paternam.

ad §. *50.* q) Conf. lib. 1. c. 1. §. 30.

55. Deinde etſi demus, aptos eſſe liberos, ut de *alimentis* ſibi proſpiciant, aut aliunde jam habere, unde ſe ſuſtentent, ſed multa adhuc deſiderari in *gubernatione* actionum propriarum, neceſſe erit, ut duret ſocietas, quoniam hujus reſpectu parentibus primariò competit imperium.

56. Contrà ſi liberi ipſi quidem capaces ſint ad *dirigendas actiones* proprias, non verò poſſint *alimenta* ſibi comparare, etſi hic videbatur imperio nullo eſſe opus, quaſi ceſſante fine imperii, quoniam tamen regulariter, qui beneficium mihi præſtat, exigere à me poteſt jure ſuo, ut durante beneficiô actiones meas ſecundum ipſius placitum, ſub pœna beneficii amittendi, inſtituam, neceſſe eſt, ut & hanc poteſtatem concedamus parentibus.

57. Accedit, quod, cùm vivamus in ſtatu imperfecto, in quò mores humani perpetuo augmentum aſſumunt, vel eô habent opus, abſtrahendo à legibus civilibus, nullis regulis certis determinari poſſint fines & termini bonæ educationis, ſed hæc res relinqui debeat arbitrio & conſcientiæ patris, tanquam naturâ prudentioris.

58. Quare & hoc exinde ſequitur, *r*) in ſtatu naturali *patrem poſſe filium deſidem & immorigerum etiam invitum ejicere* ex familia, ſi ad annos diſcretionis pervenerit, etſi modò pater ipſe non defecerit in educationis officio.

59. Sed *filius* contra non poterit regulariter *recedere à ſocietate invitô patre*, niſi evidentiſſimis argumentis iniquitatem paternam & virtutes proprias demonſtrare valeat.

60. Ulterius ſi maximè ſocietas paterna eſt finita, remanet tamen perpetuo in liberis *debitum reverentiæ* ob *beneficia* ſcilicet alimentationis & educationis exhibita, quæ ſemel facta non poterunt unquam infecta fieri. *s*)

61. Sed *imperium* tum ceſſat, quod probè notandum, quoniam plerumque ſcriptores hæc duo confundunt.

62. Hoc

ad §. *58*. r) Ad hunc & ſeq. §. Conf. Puf. §. 13.
ad §. *60*. s] Puf. §. 10.

62. Hoc eſt, liberi obſtricti ſunt eo tempore, ut parentibus ſigna honoris exhibeant, & actiones, quæ aliquod momentum afferunt ad familiam paternam, ex parentum conſiliô & beneplacito, ſi fieri poteſt, ſuſcipiant, tum & beneficia ipſa beneficiis compenſent, in tantum, ut graviter peccent, ſi id facere negligant.

63. Quod ſi tamen id facere detrectent, parentibus nullum amplius competit jus cogendi liberos ad actiones iſtas, quin imò, ſi parentes tum per evidentem iniquitatem conſenſum ſuum denegent, liberos absque vitio actiones ipſas non commodè differendas ſuſcipere poſſe arbitror.

64. Ex his patet, in liberis, cum de officio ipſorum erga parentes quæritur, regulariter ſpectari *duo tempora*, dum ſunt in poteſtate parentum, & dum ſunt eâdem liberati, etſi alii *tria* conſtituant, *t*) prius videlicet ſubdividentes in tempus *imperfecti judicii* & *judicii perfecti* liberorum adultorum, in familiâ tamen paternâ conſtitutorum.

65. Quæ diviſio quamvis tolerari poſſit, neſcio tamen an magnum ſit uſum præbitura, cum illa tempora judicii *perfecti & imperfecti* differant ſolum ratione *gradus educandi & imperandi*, qui major eſt in infantibus, ut quorum actiones minima emendatione opus habent, quam in adultis, de quo ferè non eſt dubium.

66. Ex dictis jam facilè definiri poſſunt *controverſiæ* ſpeciales, I. *Cui ex parentibus principaliter competat poteſtas in liberos, matri an patri?* Reſpondemus enim, ex merâ ratione naturali competere *utrique*, quoniam ad fundamentum hujus poteſtatis concurrunt uterque, niſi ipſi parentes in ſocietate nuptiali convenerint aliter. *u*)

67. At ſi *legem divinam poſitivam* ſpectes, potiores haud dubiè erunt partes *patris* quam matris, cum iſte & matris actiones ad utilitatem familiæ dirigere valeat.

68. Niſi

ad §. *64*. t] ut Grotius. Vide Pufend. §. 7.

ad §. *66*. u] Conf. §. 41. 42. *Adde Pufend.* §. 1. 2. 3. 4. 5. *ubi diſputat prolixè contrà Hobbeſium, qui eam matri tribuit.*

68. Niſi pater præcipiat ea, quæ jam lege divina, vel alius ſuperioris ſunt interdicta, tum matris juſſus erit præferendus, qui tamen tunc propriè non conſideratur ut juſſus matris.

69. II. *An poteſtas patria ſe etiam extendat ad bona liberorum?* Quod regulariter *negandum*, cum educatio tendat ad actiones liberorum, non ad res, alimentatio verò ſit onus, non titulus, aut modus acquirendi.

70. Igitur parentes in liberis primæ ætatis, *x*) quidem proſpicient, quid utile ſit iis, ut acquirant, quid non, & ipſorum perſonas in acquiſitione & adminiſtratione repræſentabunt, adultis verò leges acquiſitionis præſcribere poterunt, ut tamen utrobiq; filio dominium acquiratur.

71. Quoniam tamen parentes jure ſtrictô non tenentur alimenta exhibere liberis, ſiipſi poſſideant bona ad ſuſtentationem ſufficientia, non peccabunt, ſi vel alimenta deſumant ex bonis liberorum vel aliquatenus lucrum ex operis & bonis liberorum alimentationi reſpondens capiant.

72. III. *An per alium parentes officio ſuo posſint ſatisfacere? y)* Quod *affirmandum*, non ſolum, quod ſæpe accidat, ut finis educationis & alimentationis aliter obtineri nequeant, ſed &, quod morali æſtimatione idem habeatur, ſi quis per alium agenda peragat, quoties induſtria perſonæ non eſt electa, quod hic dici nequit, quoniam generatio, ut fundamentum obligationis paternæ, nullam peculiarem parentibus præ aliis induſtriam tribuit.

73. Ergo parentes non ſolum *præceptoribus* idoneis filii informationem rectè committent, ſed & eundem alteri *adoptandum* dare poſſunt, ſiquidem exinde in filium aliquod emolumentum ſit redundaturum. Et, ſi nulla alia ratio ſit prolem alendi, potius quam inopia extinguatur, parentes eum *oppignorare* aut *vendere* in tolerabilem ſervitutem poſſunt, ſaltem ſub lege retractus, ubi parentes ad lautiorem fortunam pervenerint aut quiſpiam ex cognatis iſtum redimere velit.

74. Quod

ad §. 70. x] Pufend. §. 8. *ad* §. 72. y] Puf. §. 9.

74. Quod ſi verò parentes per inhumanitatem prolem *expoſuerint* & *abjecerint*, is qui eandem ſuſtulerit atque educaverit, in parentum quoque jus ſuccedet, ita ut iſte alumnus educatori ſuo filialem obſervantiam & obſequium debeat.

75. IV. *An reverentia & obſervantia, quæ parentibus perpetuò debetur magis ex generationis quàm ex educationis beneficio dependeat?* Ubi præter rationes ab aliis fuſius adductas vel ſuperius dicta junctis iis, quæ modo notavimus, oſtendunt, magis pro *educatione* eſſe pronunciandum. z)

76. V. *An liberis liceat nuptias contrahere invitis parentibus?* Ubi diſtinguendum a) erit inter liberos, qui in *patria poteſtate* vivunt & eos, qui *ex familia paterna* exierunt. *Illi* jure obſequii conſenſum requirere debent in tantum ut citra eundem putem nuptias eſſe ipſô jure nullas, quoniam hic actus eſt maximi momenti, & ſimul intereſſe parentum potiſſimum reſpiciens, quibus alias vel invitis accreſceret onus alendi perſonam adductam, vel auferretur invitis jus patrium.

77. Quod ſi verò liberi jam ſe *ſeparaverint* à parentibus, in reverentiæ debitum peccant, ſi conjugium ineant inſciis parentibus, ipſum tamen conjugium non erit nullum; Quin &, ſi parentes conſenſum ſuum rogati ſine juſta cauſa denegent, ſine violatione obſervantiæ iſtius conſummare idem poterunt liberi.

78. Denique ſi liberi jam educati & adulti matrimonium contrahere cupientes *parati ſint exire* familiâ paternâ, parentes vero ob duritiem & moroſitatem evidentem nec eos dimittere nec in matrimonium conſentire velint & tum liberos, ſalva in reliquis pietate & reverentiâ ſibi proſpicere poterunt.

79. Hæc tamen omnia, quæ hactenus in hoc capite diſſeruimus intellige de officio parentum & liberorum abſtrahendo à *legibus civilibus*; quare ſi his aliud quid ſit conſtitutum, id neque à nobis hôc locô impugnatum eſſe, neque nobis contradicere arbitrare.

Zzz CAPUT

ad §. 75. z] vide Puf. §. 10. Adde §. 60. j. §. præced.

ad §. 76. a] *Aliter paulo diſtingvit Dn. Puf.* §. 14.

Caput V.

De
Officiis Dominorum & Servorum.

SUMMARIA.

Societatis Herilis ortus §. 1. 2. 3. *& finis.* §. 4. *Requiritur ad eam conſenſus mutuus.* §. 6. *Ex fine profluit imperium & ſubjectio*, §. 6. 7. 8. *non tamen jus vitæ & necis.* §. 9. 10. 11. *Præcepta duo.* 1. *PRÆSTA DOMINO OPERAS PROMISSAS.* 2. *EXHIBE SERVO CONVENTAM MERCEDEM.* §. 13. 14. 15. 15. *Servus non poteſt vendi.* §. 16. 17. 18. 19. *Alia ſervitus juris Gentium, quæ à ſocietate herili, quatenus juris naturalis eſt, in quibusdam differt* §. 20. -- 31.

§. 1.

Societatem herilem a) in *ſtatu integritatis* non obtinuiſſe demonſtravimus librô primô.

2. Quin & in ſtatu *poſt lapſum* nullus fuit locus huic ſocietati, quamdiu obtinuit communio bonorum & dominia non fuerunt diſtincta. *Indigentia* enim hujus ſocietatis ultima eſt origo. At ubi bona omnia ſunt communia, non dominus eſſe poteſt, qui peculiariter ſibi præ reliquis acquirere ſtudeat, nec ſervus, qui ſuſtentandi ſui gratiâ alterius dominio ſe ſubjiciat.

3. At *poſt diſtinctionem dominiorum*, cum quilibet paterfamilias neceſſe habuerit de acquirendis opibus ad ſuſtentationem familiæ facientibus tum & de adminiſtrandis iis & conſervandis proſpicere, alius vero opibus deſtitutus, & ad acquirendas easdem ex

ad §. 1. a] *Cum hoc capite junge Puf.* de J. N. lib. 6. c. 3. & de O. H. l. 2. c. 4.

ex ingenio proprio fuerit ineptus, neceſſe fuit, ut ille *ſervum* ſibi quæreret, quo tanquam inſtrumentô domeſticô uteretur, hic ſibi circumſpiceret de *domino*, à quo alimenta pro operis expectaret.

4. Adeoque *finis* ſocietatis herilis ex parte *domini* eſt *acquiſitio & conſervatio divitiarum*, ex parte *ſervi ſuſtentatio vitæ per alimenta*.

5. Etſi verò *indigentia* iſta *mutua* homines ad ineundam ſocietatem herilem impellat, requirit tamen eadem ordinarie *conſenſum mutuum* ad ſui exiſtentiam.

6. Ipſe autem finis, quem dominus intendit, oſtendit, ipſum conſenſum in ſocietatem herilem naturaliter ex parte ſervi includere *ſubjectionem*, ex parte domini *imperium*.

7. Nam acquiſitio & conſervatio opum ob infinitam circumſtantiarũ varietatem infinitis modis variat, quare illi modi in pacto ſocietatis determinari nequeunt, ſed relinquendi ſunt determinationi futuræ unius ex contrahentibus toties exponendæ, quoties eſt opus.

8. Ergò cum dominus hac parte principalis cauſa ſit & ſervus inſtrumenti vices gerat, neceſſe eſt, ut *dominus* dirigat actiones ſervi.

9. Et quidem, ſi à legibus civilibus abſtrahas, cum *coërcitione*, quantum ad iſtum finem obtinendum eſt opus, quoniam ſine ea directio actionum eſſet fruſtranea.

10. Hæc tamen regulariter ad *gravem corporis afflictionem*, multo minus ad *mortem* propria autoritate ſumendam procedere nequit; quoniam his pœnis finis ſocietatis herilis non obtinetur, neque ea ſervorum negligentiam in opere exequendo expellunt, neque mores ad decus & tranquillitatem familiæ componunt.

11. Quod ſi *atrox delictum* ſervos admiſerit, ſi in alium extra familam, expelli inde poterit, idque ei, qui læſus eſt, extra civitatem ſufficiet, ſi in ipſam familiam, dominus id per extrema in ſervo vindicare poterit, non quidem ut ſervo, ſed ut hoſte.

12. Ergo officium *ſervi* ſummatim iſtô præcepto continetur: PRÆSTA DOMINO OPERAS PROMISSAS, & vice

 verſa

verſa *Domini*: EXHIBE SERVO CONVENTAM MERCEDEM.

13. Cæterum, prout indigentia aut hebetudo ingenii major vel minor eſt, vel in perpetuum ſervitium quis ſeſe addicere ſolet domino, vel ad breve & determinatum tempus, quandoq; etiam ad determinatas operas.

14. *Hic* utrobique conventa merces & opera præſtanda ſunt: *Ibi* dominus perpetua alimenta & quæ alia vitæ neceſſaria ſunt, ſervus perpetuas operas, quascunque dominus præſcripſerit præſtare debet, & quicquid ex illis provenit, domino fideliter conſignare.

15. In imponendis tamen operis dominus virium & dexteritatis ſervi humaniter rationem habebit, ne vires ipſius excedentem laborem cùm aſperitate exigat.

16. Non tamen *invitus alteri vendi poterit ſervus perpetuus*, quia ultro hunc & non alium dominum adſcivit, & ipſius intereſt utri ſerviat. *b*)

17. Accedit, quod conſenſerit ſaltem in *imperium* & hactenus adhuc perſonæ vicem ſuſtineat, alienatio verò præſupponat *dominium* rerum. *c*)

18. Denique alienatio nihil facit ad obtinendos *fines* ſocietatis herilis.

19. Alia ratio erat *liberorum*, utpote quorum ſocietas cum parentibus non oriebatur ex conſenſu, & ubi alienatio obtinebat ſæpius finem iſtius ſocietatis, neque liberorum intererat, à quo educarentur.

20. Et

ad §. 16. b] Puf. de J.N. §. 7.

ad §. 17. c] *Unde hoc eſt inventum morum humanorum: quod ſervi habeantur pro mortuis, pro rebus, quod non habeant ſtatum, quæ ultrà effectus civiles non ſunt extendenda. Unde & quatenus jus naturæ aut jus divinum poſitivum univerſale in ipſis læditur, ipſis injuria fieri dicitur*, §. 2. ad §. 18. d. Inſt. de his qui ſui vel al. jur. ſunt, *quatenus injuriarum actio juris civilis remedium eſt, ſervis non fieri injuria aſſeritur*. §. 3. Inſt. de injuriis.

20. Et hæc obtinent in *ſocietate herili naturaliter* conſideratâ. Aliam *ſervitutem* introduxerunt *mores* quarundam *Gentium* in *bello captis*, ut ii, quibus vita donata eſſet, ſervitia perpetua pro alimentis exhiberent.

21. Et in iſtos quidem ſervos à plerisque *durius* agi cœptum, quod hoſtilis adhuc iræ quid in eos ſupereſſet, & quia ipſi extrema nobis noſtrisque fortunis intentaverant. Quamprimum tamen inter ejusmodi victorem victumque mutua fides circa conſociationem in familiam interceſſit, omnis antegreſſa hoſtilitas remiſſa cenſetur.

22. Et tunc utique *injuriam* etiam taliter adquiſito ſervo facit *dominus*; ſi vel neceſſaria ad victum non ſuppeditet, vel citra rationem in eum ſæviat, multoque magis ſi citra condignum delictum eundem occidat.

23. Circa illos qvoq; ſervos, qvi bellicâ vi in eam conditionem fuerant abſtracti, receptum, ut non ſecus ac *aliæ res noſtræ* in qvemcunqve placeret transferri, & ad inſtar mercium venire poſſent. Sic ut ipſum corpus ſervi domini eſſe intelligeretur.

24. Ubi tamen humanitas jubet, ut nunqvam obliviſcamur, ſervum utiqve hominem eſſe; adeoqve neqvaqvam eum ita tractemus, velut alias res noſtras, qvibus pro lubitu uti abutiqve, easqve deſtruere poſſumus. Et ubi talem ſervum alienare placet, ne iis datâ operâ aut præter meritum addicatur, apud qvos inhumana ipſum tractatio eſt manſura.

25. Deniqve id paſſim receptum, ut, qvæ ex ſervis parentibus naſcitur *proles*, ſervilis & ipſa ſit conditionis, pertineatqve tanqvam mancipium ad dominum matris.

26. Id qvod iſthoc argumento defenditur, qvod cujus eſt corpus, ejus qvoqve par ſit fructum eſſe, qvi ex eo corpore provenit. Et qvia iſta proles naſcitura planè non erat, ſi dominus jure belli in parentem uſus fuiſſet.

27. Qvibus adde, qvod parentes ejus nihil habeant proprii, unde nulla ratio prolem ejusmodi alendi ſupereſt, niſi ex

 bonis

bonis herilibus. Cum igitur dominus alimenta præbeat ejusmodi proli diu ante, qvam ipſius opera utilis eſſe qveat, & ſeqventes operæ ſui temporis alimenta non multum ferè excedant; effugere eidem ſervitutem invitô dominô non licebit.

28. Manifeſtum tamen eſt, cum ejusmodi vernæ nullâ ſuâ culpâ in ſervitutem perveniant, nullum eſſe prætextum, qvare iſti durius debeant tractari, qvàm conditio *perpetuorum mercenariorum* admittit.

29. Cæterum iſta ſervitus etſi non æqvè naturalis ſit, ut præcedentes duæ ſpecies, qvæ conditionem communem humanæ naturæ ſeqvuntur, non tamen eſt adverſa dictamini rationis, qvin potius, ſi aliter mihi ab hoſte cautum eſſe poſſit, *d)* ex ejusdem dictamine rectè deducitur.

30. Nempe ut *licita* & jure exercita, non ut præcepta, unde nec peccaverunt gentes, apud qvas illa ſervitus rurſus *exolevit,* ut inter Chriſtianos.

31. Qvi tamen nec ipſi peccarent, etſi eandem rurſus etiam inter ſe *introducerent*, qvoniam videlicet iſta ſervitus neqve cum lege poſitiva univerſali pugnat, neqve regulis Chriſtianiſmi eſt adverſa. *e)*

CAPUT

ad §. *29.* d] *Sed videndum an caſus ſit dabilis hujus conditionis. Vel enim hoſtis extremè malus eſt, tum nec per ſervitutem illam gentium mihi cautum eſt, vel fiduciam habeo, quod ſe emendaturus ſit, tum ſufficiet illa ſervitus naturalis.*

ad §. *31.* e] *De hoc tamen cogitandum foret ulterius. Certè inter eos qui utrobique veri Chriſtiani ſunt caſus non eſt dabilis. Ergo quæſtio eò rediret: An Chriſtianus cum Pſeudo Chriſtiano ſalvis regulis Chriſtianiſmi bellum gerens, poſſit ſalvis regulis Chriſtianiſmi hunc Pſeudo Chriſtianum devictum adigere ut pactum ejusmodi cum ipſo ineat.* Conf. Albert. c. 12. §. 8.

Caput. VI.
De
Officiis Viventium in Civitate.

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. *In ſtatu integritatis non fuiſſet Reſpublica.* §. 2.3. *Fines civitatum: beatitudo civilis & omnium rerum ſufficientia.* §. 4. *Forma ordo imperantium & parentium.* §. 5. *Unde oritur Civitatis definitio.* §. 6. *Etſi civitas ſit ſocietas naturalis, falſum tamen, hominem à natura appetere ſocietatem civilem.* §. 7. -- 11. *Metus eſt cauſa primaria impulſiva conſtituendarum civitatum.* §. 12. -- 17. *Metus tamen iſte non confundendus cum vehementi terrore animi.* §. 18. 19. *Indigentia non eſt cauſa civitatis.* §. 20. *Neceſſe fuit, ut homines in civitatē coirent.* §. 21. - 25. *Ad conſtitutionem civitatis requiruntur pacta duo & unum decretum* §. 26. -- 31. *A forma regiminis civitates dividuntur in regulares & irregulares.* §. 32. *Regulares vel monarchiæ vel Ariſtocratiæ vel Democratiæ.* §. 33. *Civitates ſunt vel ſanæ vel morbidæ.* §. 34. *Vitia ſeu mobi ſunt vel hominum*, §. 35. *vel ſtatus.* §. 36. 37. *Reſpublicæ irregulares ſunt infinitæ.* §. 38. 39. *Omnes irregulares reſpublicæ ſunt morbidæ vitio ſtatus.* §. 40. *Oſtenditur latius, non peccari in officium boni viri, vel boni civis, ſi quis rempublicam aliquam oſtendat eſſe morbidam vel irregularem.* §. 41. -- 56. *Dantur etiam Syſtemata civitatum.* §. 57. *A noſtra diviſione rerum publicarum quatenus abeat vulgaris diviſio.* §. 58. -- 61. *Civitas conſtituta* §. 62. *definitur.* §. 63. 64. *Civium vox ambigua.* §. 65. *Majeſtatis cauſa immediata non eſt Deus.* §. 66. -- 88. *Modi imperium acquirendi* §. 89. -- 92. 1. *Occupatio* §. 93. -- 103. 2. *Electio.* §. 104. -- 107. *Unde regnum vel electivum vel ſucceſſivum.* §. 108. *Succeſſivum certis regulis non nititur,* §. 109. -- 114. *Majeſtatis definitio.*

tio. §. 115. *Poteſtas ſumma quid?* §. 116. -- 119. *Monarchomachi.* §. 120. 121. *An dari poſſit Monarcha temporarius?* §. 122. -- 126. *Majeſtas vel abſoluta,* §. 127. 128. *vel limitata* §. 129. *per leges fundamentales.* §. 130. 131. *Regnum vel Patrimoniale vel uſufructuarium.* §. 132. -- 141. *Majeſtatis partes ſeu regalia ſunt vel immanentia vel tranſeuntia,* §. 142. *ſecundum alios vel majora vel minora.* §. 143. *Aliorum diviſio à finibus rerump.* §. 144. -- 155. *Habitudo religionis ad remp.* §. 150. -- 153. *Reſpublica mixta eſt reſpublica morbida.* §. 156. -- 160. *Præcepta hic reſpiciunt vel imperantem,* §. 161. *ubi primum: DISCE QUÆ AD PLENAM COGNITIONEM OFFICII BONI PRINCIPIS PERTINENT:* §. 162. *Secundum: SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO,* §. 163. 164. *vel ſubditos.* §. 165. *Horum officium generale conſtat præceptis tribus:* §. 166. *Primo: RECTORIBUS CIVITATIS PRÆSTA REVERENTIAM, FIDELITATEM ET OBSEQUIUM* §. 167. *Secundo: SALUTE ET INCOLUMITATE TOTIUS CIVITATIS NIHIL HABE CARIUS* §. 168. *Tertio: CUM CONCIVIBUS VIVE AMICE ET PACIFICE* §. 169. *Commune præceptum circa officia ſpecialia: NON AFFECTA, NEC SUSCIPE OFFICIUM IN REP. AD QUOD TE INEPTUM DEPREHENDIS* §. 170. *Specialia tot ſunt, quot ſunt officia* §. 171.

§. 1.

De Officiis viventium in civitate a) facilis eſſet diſcurſus, niſi qvoad theoriam ipſius ſocietatis civilis, ſine qva fruſtra de officiis diſſeritur, difficultates multas nobis peperiſſent nimia adoratio dictorum Ariſtotelis, vel potius interpretum, ejus mentem non rectè percipientium, tum ſtudium erroneè ſentientibus, rationibus undecunq; conqviſitis, contradicendi, locorum itidem ſcripturæ contra regulas bonæ interpretationis & præcepta logica facta expoſitio, & deniq; medi-

ad §. 1. a] *Junge cum hoc* §. *ſeqq.* Puf. lib. 7. c. 1.

meditationes hominum inutiliter curioſorum, ſtatum integritatis tam profunde rimantium, ut illi neſcio qvas ſocietates elegantiæ gratiâ affingerent.

2. Non futuras fuiſſe *reſpublicas* & civiles ſocietates in iſto *perfecto ſtatu* demonſtravimus libro primo, *b)* unde pro floſculo rhetorico haberem ad perſvadendam plebem apto, ſi qvis afferret civitatem cum *perfectiſſima* ſit ſocietas, *perfectiſſimum* ſtatum dedecere non potuiſſe. *c)*

3. Uti enim iſtud dogma Peripateticorum de *Civitate ſocietate perfectisſima* jam *ſupra d)* expendimus, ita ad iſtam alluſionem idem haud dubiè reſponderem, qvod mihi reſponſuri ſint alii, ſi ſimili modo aſſererem ædificia perfectiſſimè ſtructa, cibum delicatiſſimum, veſtes pretioſisſimas, medicamenta ſaluberrima perfectiſſimum iſtum ſtatum dedecere non potuiſſe.

4. Jam ut ulterius progrediamur, tentabo annon ex *conceſsis* poſſim diſputare cum Peripateticis. Nam in eo conſentimus, *e)* Finem civitatis eſſe duplicem *principalem* & ultimum εὐδαιμονίαν, id eſt veram *beatitudinem* civilem, non uni homini, ſed toti populo inſinuandam, & *ſubordinatum* alterum αὐτάρκειαν, ſeu omnium rerum & bonorum externorum ſufficientiam, qvippe jam ſupra *f)* obſervavi, præſidia externa contra violentiam magis pertinere ad εὐδαιμονίαν qvàm ad αὐτάρκειαν, cum beatitudo civilis ſine pace & tranqvillitate communi non poſſit concipi.

5. Conſentimus & in eo: qvod *forma* civitatis ſit reſpublica, hoc eſt, ordo imperantium & parentium, item ſummi imperantis & inferiorum magiſtratuum. *g)*

 6. Unde

ad §. 2. b] l. 1. c. 2. §. 37. ſeqq.

c] *Quæ Philoſophia Albertina eſt* c. 14. §. 1. p. 209.

ad §. 3. d] L. 3. c. 1. §. 36. ſeqq.

ad §. 4. e] vide Patr. Tab. 39. Phil. Pract.

f] L. 3. c. 1. §. 21.

ad §. 5. g] vid. Tab. 39. & 42. Phil. Pract.

6. Unde videtur ſuâ ſponte fluere *definitio civitatis* â formâ & fine: Civitas eſt ſocietas naturalis ſummum imperium continens, omnis ſufficientiæ & beatitudinis civilis gratiâ. *h*)

7. Neqve enim & illud negamus, *i*) civitatem eſſe *ſocietatem naturalem* aut cujusqvam abſurditatis arguimus Ariſtotelem, qvod dixit, hominem φύσει eſſe ζῶον πολιτικὸν, ſed exinde tamen non ſeqvitur, qvod interpretes Ariſtotelici poſtulant, hominem non ferri ſolùm naturâ ad civitatem, *ſed rapi* ita ut *natura ſit principalis cauſa impulſivæ* ineundæ civitatis, reliqvæ omnes, & inter eas qvoqve indigentia & metus, pro cauſis ſaltem ſecundariis & accidentalibus ſint habendæ.

8. Nam verbi gratia *ſocietas herilis* nihilominus naturalis eſt, etſi homines propter indigentiam eam invenerint. *l*)

9. Deinde, dum qvalitas aliqva creaturæ *naturâ ineſſe* aut illa ad aliqvid *apta nata* eſſe dicitur, per illam locutionem qvandoq; notatur aliqvid *actu ineſſe* rei cuipiam per naturam, citra omne antegreſſum ipſius aut alterius factum, qvo ſenſu v. g. piſcis aptus natus eſt, ut natet, avis ut volet, qvercus ut glandes ferat.

10. Interdum autem notatur alicui rei ineſſe *aptitudinem* ſeu habilitatem recipiendi perfectionem qvampiam per culturam & diſciplinam, qvæ ut ipſi inſit, natura intendit, aut ſaltem tanquam ſibi congruum & non repugnans approbat: qvo ſenſu natura aptus eſt v. g. eqvus, ut greſſus ſuperbos glomeret, id qvod aſino negatum, pſittacus ut garriat, ager ut frumentum, collis ut vitem ferat, ipſe homo ut ſermocinetur, ut varias artes & ſcientias addiſcat.

11. Atqve hoc ſenſu *hominem* etiam τῇ φύσει eſſe ζῶον πολιτικὸν, vel certè non inſtinctu intrinſeco naturæ, ſed *ex-trin-*

ad §. *6.* h] *Addit Pater:* immediatè compoſita ex pluribus vicis. *Sed cur ea verba omiſerimus, patet ex dictis* l. 3. c. 1. §. 30.

ad §. 7. i] *Ad hunc & ſeqq.* §§. Puf. §. 2. 3.

ad §. 8. l] *Conf. ſuprà* lib. 3. c. 1. §. 4. 5. 6.

trinſeco impulſu potiſſimum ferri ad ſocietatem civilem jam demonſtravimus, etſi de genuino ſenſu phraſeos Ariſtotelicæ, qvæ & ipſa forte non incommodè pro noſtrâ ſententiâ explicari poterit, nullam litem ſectatoribus ejus moturi ſimus, utpote qvibus magis curæ eſt quid Ariſtoteles dicere debuerit, qvàm qvid dixerit.

12. Statuimus igitur, non inſtinctum aliqvem naturæ intrinſecum ut in ſocietate nuptiali & paterna fiebat, ſed *ab extrà metum malorum qvæ homini ab homine imminent*, eſſe cauſam principalem, qvæ homines ad ſocietatem civilem impulit, indigentiam verò bonorum ad vitam ſuſtentandam neceſſariorum eſſe cauſam ſecundariam.

13. Prius probamus inde, qvia *ſi naturali inſtinctu* homines ferrentur ad Rempubl. neceſſe foret, ut etiam *in ſtatu integritatis* Reſpublicæ æqvè ut conjugium & paterna ſocietas futuræ fuiſſent. At hujus contrarium jam evicimus.

14. Nec eſt qvod ad *naturam corruptam* provocare velis, ſive enim intendas *corruptionem hominis moralem*, & ex hujus inſtinctu civitatem deducas, ſeqveretur, civitatis appetitum eſſe peccaminoſum, ſive ad imbecillitates *naturales* reſpicias, haberem qvod volo, qvia indigentia & metus illarum imbecillitatum notæ ſunt. *m*)

15. Et qvid multis eſt opus? vel ex *finibus* civitatis ſententia noſtra firmari poteſt. Suprà *n*) oſtendimus cauſam impulſivam & finalem actionis alicujus ſibi invicem eſſe oppoſitas, unde, qvicqvid reluctentur Peripatetici, neceſſe eſt, *metum eſſe cauſam primariam* impulſivam ad civitatem ineundam, qvia huic correſpondet finis primarius, tranqvillitas communis, & *indigentiam cauſam ſecundariam*, qvia opponitur huic omnium rerum ſufficientia ut finis ſecundarius.

ad §. 14. m] *Indigentia quidem imbecillitatem corporis, metus imbecillitatem animi denotat.*

ad §. 15. n] l. 2. c. ult. §. 70. ſeq.

16. Et qvod *metum* attinet, de qvo potiſſimum lis eſt, ſi ſtatuant diſſentientes citra eundem etiam civitatem concipi poſſe (qvod neceſſe eſt, ſi metus foret tantùm cauſa ſecundaria) inde ſeqveretur, ut aut fruſtrà qvis appeteret civitatem, qvi jam in tranqvillitate eſt conſtitutus, aut appeteretur civitas ſine tranqvillitate.

17. At utrumqve hoc vel ex ipſorum doctrina abſurdum eſt: qvippe non ſolùm, *ceſſante fine ceſſat actio*, ſed & civitas ſine fine primario eſt non ens, qvippe cum fateantur, ſocietatum differentias dependere à fine.

18. Repetenda verò hic ex iis qvæ docuimus librô ſecundô *o*) *diſtinctio metus*, qvoniam per eum hic non intelligimus vehementem animi terrorem ob intentatum grave malum, ſed ſuſpicionem læſionis futuræ & diffidentiam.

19. Qvo ipſo eluditur qvorundam argumentum, qvi objecerunt, *p*) tantum abeſſe ut metus cauſam civitatibus conſtituendis dederit, ut potius, ſi homines mutuò ſe metuiſſent, *ne conſpectum qvidem mutuum potuiſſent ferre*, ſed dum unus hac, alius alia ſeſe proripit, perpetuò ſeparati manſiſſent. Nam ii apertè ſatis metum in priore acceptione ſupponunt, & cogitare debuiſſent, qvod & hoc ſit metuentis, providere ne probabilem metus cauſam habeat.

20. Uti verò qvi doctrinam Ariſtotelis ſeqvuntur, de indigentia, qvod illa ſit cauſa civitatis ſecundaria, litem nobis non movent, ita adverſus alios tamen, qvi homines ut in civitatem coirent, per indigentiam fuiſſe motos arbitrantur, *q*) tenendum, id qvidem certum eſſe, vix miſerius fore animal homine, ſi ſinguli ſolis ſibi relinqvantur citra ullam ab aliis hominibus accedentem opem, & nec illud qvidem negari poſſe, ad delicias usqve vitam humanam excoli cœptam, poſtqvam in civitates fuit conceſſum, interim tamen nec illud negari poterit, jam ante civitates, qvando adhuc per familias ſegreges diſperſi

ad §. *18.* o] l.2.c.6.§.53. ſeqq. *ad* §. *19.* p] vide Puf. §.7.p.950. *ad* §. *20.* q] Puf. §.6.

ſperſi agebant homines, ſatis conſultum fuiſſe neceſſitatibus vitæ, inventa agricultura & pecuariâ, viniculturâ, veſtiariâ aliisq; artibus, unde patribus familias, qvi affatim agri, pecorisqve ac ſervorum poſſident, nihil deeſt ad tolerandam hanc vitam, aut ſi qvid deſit, per commercia id ſuppleri poterit.

21. Illuſtrari dicta maximam partem poterunt tum ex *conſideratione conditionis humanæ,* qvatenus eadem cum vita civili comparatur, tum ex *meditatione ſtatus naturalis* & ejus incommodorum. *Illa* firmabit, qvod homo natura non appetat ſocietatem civilem; *hæc* oſtendet, cur metui iſti ingruentium homini malorum ab aliis hominibus citra civitatem non potuerit ſatisfieri.

22. *Homo* per inclinationes congenitas fertur, ut nemini ſubjectus eſſe & omnia ſuô agere arbitrio velit, & vix per metū pœnarum ad id adigi poterit, ut imperantibus obſeqvium præſtet, & ferociam, ac in plurima vitia, qvorum nec ſimulacra in beſtiis deprehenduntur, proclivem animum deponat.

23. Qvi verò *civis* fit, libertatis naturalis jacturam facit & imperio alieno, qvod jus vitæ & necis complectitur, & cujus juſſu plurima facienda, abs qvibus qvis alias abhorrebat. *Bonus* verò *civis* ille dicitur, qvi juſſis imperantium promptè paret & ad bonum publicum omnibus viribus nititur, etiamſi id à bono proprio videat diſcrepare.

24. Porrò, etſi lex naturalis præcipiat, ut ab omnibus injuriis inferendis homines abſtineant, etſi eadem ſatis inculcet, non impune laturos, qvi alios injuria affecerint, tamen *ejus legis reverentia id præſtare non poteſt hominibus,* ut in libertate naturali ſatis tutò degere qveant, qvia magna ibi hominum turba datur, qvibus omne jus vile eſt, qvoties ſpes lucri arriſerit, & fiducia propriarum virium aut ſolertia qva repellere aut eludere læſos ſeſe poſſe ſperent; neqve metus divini numinis neqve conſcientiæ morſus ſat validam deprehenduntur vim habere qvorumvis hominum malitiæ coercendæ, cum multi præſentibus tantùm immineant, futurorum parum curioſi ac non niſi iis moveantur, qvæ in ſenſus incurrunt.

25.

25. Quodſi urgeas, hominis naturam non conſiderandam eſſe, prout *corrupta* eſt, ſed in ſua *perfectione*, reſpondebo, non ſolùm jam in libro primo *r*) exploſum eſſe dogma, qvod inculcat, diſciplinas & ſcientias tradendas eſſe ſecundùm ideas ſtatus alicujus perfectiſſimi, etiamſi ille non exiſtat, ſed & parum per hanc objectionem te eſſe lucraturum, cum jam toties dictum ſit, nec in naturâ perfecta ob ſummam perfectionem, fuiſſe Reſpublicas futuras.

26. Excuſſa igitur cauſa, quæ homines ad ineundam ſocietatem civilem movit, proximum eſt, ut inveſtigemus, *qua ratione civitates ſint extructæ. s*) Ubi illud quidem manifeſtum eſt, adverſus mala ab hominum pravitate imminentia ſingulis hominibus neque *locum* aliquem, neque *arma*, neque *animantia bruta* commodum ſatis & efficax præſidium poſſe ſuppeditare; ſed ad id neceſſe eſſe alios homines eosque *conjunctos*, neque paucos, ſed *inſignem hominum multitudinem*, neque ſubito & inconſiderato coeuntes aut ſententiis diſtractos tendentes in diverſa, ſed *conſentientes circa adhibenda media ad eundem finem idonea*, & *in conſenſu iſto perſeverantes*.

27. Cum verò iſti fini obtinendo in hominibus multis ſui juris & à ſe invicem non dependentibus duo potiſſimùm vitia obſtent; unum *diverſitas inclinationum & judicii*, *hebetudo* itidem ingenii, & *pervicacia* propria placita mordicus defendendi; alterum *torpor* & *averſatio* ultrô faciendi quod in commune utile, ſed cum labore conjunctum eſt, neceſſe eſt, ut iſtis vitiis occuratur, *priori* quidem unitis in perpetuum voluntatibus omnium, quod fit, ſi unusquisque ſuam voluntatem voluntati unius hominis, aut unius concilii ſubjiciat, *poſteriori* verò, ſi conſtituatur aliqua poteſtas, quæ præſens & in ſenſus incurrens malum infligere poſſit communi utilitati reluctantibus, quod fit, ſi omnes & ſinguli ſe obligaverint, quod eo modo vires ſuas ſint applicaturi ſicut illa poteſtas voluerit.

28. Ubi

ad §. 25. r] l. 1. c. 4. §. 44. 45.

ad §. 26. s] Hic incipit Pufend. l. 7. c. 2. de J. N. & de O. H. l. 2. c. 6.

28. Ubi igitur voluntatem & virium unio facta fuerit, tunc demum multitudo hominum in validiſſimum corpus, *civitatem* nimirum animatur.

29. Ex dictis patet, regulariter ad coalitionem civitatis requiri *duo pacta* & *unum decretum*. *Primum pactum* ineunt multi in libertate naturali hactenus conſtituti, inter ſe ſinguli quod in unum & perpetuum cœtum coire & concives mutuo fieri velint; in quod pactum *omnes & ſinguli*, ut conſentiant neceſſum eſt, nam qui non conſenſerit, is extra futuram civitatem manet.

30. Poſt hoc pactum oportet, ut *decretum* fiat, qualis forma regiminis ſit introducenda.

31. Poſt decretum circa formam regiminis *altero pacto* opus eſt, *t*) quo conſtituuntur ille vel illi, in quem vel quos regimen naſcentis civitatis confertur, quo quidem pacto hi ad curam communis ſecuritatis & ſalutis, reliqui ad obſequium his præſtandum ſe obſtringunt, ſuasque voluntates & vires illius vel illorum voluntati & directioni ſubjiciant.

32. Cum vero à *forma regiminis* ipſæ civitates dividantur, hæ *diviſiones* pauciſſimis erunt tradendæ, *u*) ſunt enim formæ civitatum vel *regulares* vel *irregulares*. *Regulares* ſunt, ubi imperium ſummum in uno ſubjecto ita eſt unitum, ut illud indiviſum & inconvulſum ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negotia ſeſe diſpenſet. Ubi hoc non deprehenditur, irregularis forma civitatis erit.

33. *Civitatis regularis* tres ſunt formæ; aut enim regimen collatum eſt in unum hominem, qui dicitur *monarcha*, & civitas *monarchia*, aut in concilium, & hoc quidem vel ex ſelectis civibus ſeu *optimatibus* conſtans, & vocatur *ariſtocratia*, vel ex *univerſis* patribusfamilias ſeu populo, & eſt *democratia*.

34. Con-

ad §. *31*. t] *Diſſentit Hobbeſius, qui nullum pactum inter imperantes & ſubditos agnoſcit, cui fuſius reſpondet Puf*. §. 9. 10. 11. 11.

ad §. *32*. u] *Hic incipit Pufend.* lib. 7. cap. 5.

34. Contigit verò ſæpius ut regimen alicubi *benè*, alicubi *pravè* & imprudenter adminiſtretur. Unde fit, ut aliæ civitates *ſanæ* aliæ *morbidæ* & corruptæ dicantur, etſi propter iſtiusmodi morbos peculiares formas aut ſpecies rerumpublicarum comminiſci neceſſum non ſit, ſicuti nec homo ſanus ab ægroto differt ſpecie.

35. Eorum autem morborum, quibus civitates infeſtantur, alii in *hominibus*, alii in *ipſo ſtatu* hærent. *Vitia hominum* ſunt, ſi, quibus imperii adminiſtratio incumbat, ad id munus gerendum ſint inepti, vel officiô ſuô negligenter aut pravè fungantur, & ſi cives, quibus ſola obſequii gloria relicta eſt, frenum mordeant.

36. *Vitia ſtatus* ſunt, ubi leges aut inſtituta civitatis non ſunt attemperata ad genium populi aut regionis, aut ibi eadem cives diſponunt ad turbas internas, aut ad juſta vicinorum odia incurrenda; aut ſi eosdem ineptos reddunt ad obeundas functiones, quæ Reipublicæ ſervandæ ſunt neceſſariæ, aut ſi leges fundamentales ita ſint diſpoſitæ, ut per eas negotia publica non poſſint non tardè & difficulter expediri.

37. *Morbidis* ejusmodi Rebuspublicis multi peculiaria quoque vocabula applicant; ita ut vitioſa monarchia vocetur *tyrannis*; vitioſus ſtatus paucorum obligarchia; vitioſus ſtatus popularis *ochlocratia*. Etſi frequenter contingat, ut multi per iſthæc vocabula non tam morbum Reipublicæ, quam ſuum affectum aut diſplicentiam in præſentem ſtatum, imperantesve exprimant.

38. *Reſpublica irregularis* eſt, in qua non ita perfectè unio illa, in qua eſſentia civitatis conſiſtit, deprehenditur: idque non per modum morbi, aut vitii in adminiſtratione Reipublicæ hærentis; ſed ut publica lege aut conſuetudine ea velut legitima ſit recepta.

39. Cum autem aberrationum à rectitudine *infiniti eſſe modi* queant, non poſſunt etiam irregularium Rerumpublicarum certæ & definitæ ſpecies conſtitui. Indoles tamen ejus ex uno aut altero *exemplo* plane poteſt intelligi, v. g. ſi in aliqua Republica ſenatus & populus ſummo utrinque jure negotia publica tractent, ita ut neuter alteri obnoxius ſit. Aut ſi in regno aliquo procerum poten-

potentia ita invaluerit, ut regi deinceps non alio modo quam inæquales fœderati ſubſint.

40. Cæterum vel deſcriptio Reipublicæ irregularis oſtendit, ſi præcedentem diviſionem Rerumpublicarum, ſecundum quam aliæ ſanæ erant, aliæ morbidæ, huc applicare velis, irregulares morbidis eſſe accenſendas, non quidem vitio imperantium tales, ſed vitio ſtatus, *x*)

41. Equidem vulgus impium planè & injurium eſſe putat, ſi quis certam rempublic. aliquam pro irregulari & morbida prædicet, tanquam hoc pacto contra reverentiam ſummis poteſtatibus debitam & contra boni civis officium peccetur, utpote qui optimè de republica, in qua degit, ſentire, & mutationem nullam eidem inferre vel deſiderare debeat.

42. Sed hi profectò ſophiſticè diſſerunt, ne quid dicam gravius. Initio quippe *morbidum* eſſe in ſe haud quaquam *contumelioſum* eſt, aut, quod ſemper culpam ejus, qui morbo laborat, importet, quippe cum ſæpius diſpoſitio imbecillis ſtructuræ corporeæ, aut conditio vivendi honeſta & neceſſaria &c. morborum cauſæ exiſtant; ita v. g. vita ſedentaria eruditorum multorum morborum occaſionem præbet.

43. Similiter & in rebus publicis morbidis, etſi vitia quædam comitentur *ſtatum*, iſta tamen nequaquam imputari debent ipſis *imperantibus* aut parentibus, ſed ſi non ſemper, certè ſæpius, necesſitas ingens Reipublicæ, puta, v. g. pacis & tranquillitatis turbatæ iterum recuperandæ ſtudium, illum morbum in ſtatum introduxit.

ad §. 40. x] Notum eſt, Monzambanum Remp. Romano-Germanicam habere pro irregulari. Hic cum Dn. Puſendorffius Monzambanum defendens inter alia ab adverſariis inculparetur, quod haberet eam pro morbida, in reſponſionibus ſuis ſubinde diſtingvit: aliud eſſe morbidum, aliud irregulare. Nos concedimus, in hac materia morbidum & irregulare idem eſſe, at negamus, crimen eſſe, ſi quis Remp. ſub qua vivit, morbidam eſſe aſſerat.

44. Et quamvis, ut diximus, naturalis Reipublicæ ortus pacto & conſenſui libero ineuntium rempublicam debeatur, unde videbatur dicendum eſſe, quod vitia ſtatus imputari quoque debeant ipſis civibus; rarius tamen evenit, ut prima origo Reipublicæ alicujus nobis nota ſit, in mutationibus vero ejusdem ſæpius unius partis voluntas non ita eſt libera, ſed à multis exterioribus turbis graviter inclinatur. Quin imò non putandum eſt, vitia ſtatus *ab initio* ſtatim formatæ Reipublicæ adfuiſſe, ſed pleraque rempublicam jam conſtitutam *ſenſim* invaſerunt.

45. Quemadmodum ergò per declarationem morbi, utpote rei per ſe non contumelioſæ, in reverentiam reipublicæ & imperantibus debitam non peccatur, ita non omnis, qui *morbidi* terminum de aliquo prædicat, id *animo contumelioſo*, qui injuriam importet, facere conſendus eſt, quid? quod ſæpius peccaret contra officium ſuum, *ſi morbum diſſimularet.*

46. Exemplo ſit in corpore humano *Phyſicus* & *Medicus*, quibus non ſolum vitio verti non poterit, ſi morbum homini aperiant, ſed &, ut ignorantia aut malitia imputaretur, ſi corpus morbidum tanquam ſanitate perfecta præditum ſit, deprædicarent.

47. Eandem rationem eſſe puta *Doctoris* & *Conſiliarii* in morbis Reipublicæ. Peccaret *Doctor*, *y*) ſi rempublicam pro ſanâ venditaret, quæ talis non eſt, non ſolum, ſi à Principe ea de re quæratur, ſed &, ſi à quovis alio, cui veritatem profiteri ex pacto vel aliàs obſtrictus eſt, quemadmodum peccaret *Phyſicus*, qui à diſcipulo interrogatus, tertium ægrotantem defenderet eſſe ſanum. Peccaret *Conſiliarius*, ſi Principem quærentem remedia conſervandæ Reipublicæ perſuaderet, nullis remediis eſſe opus.

48. An verò officium boni civis eſſe putas, ei, cui veritatem loqui obſtrictus ſum, falſum dicere, hoc eſt mentiri?

49. Sed fortè toleras iſta, ſi quis ea loquatur intra privatos parietes, & peccatum in eo quæris, quod quis opinionem ſuam *publice*

ad §. 47. y] *Doctorem comparo Phyſico, Conſiliarium Medico.*

publice divulget, hoc enim pertinere ad contemptum Reipublicæ, cum potius nævi domeſtici ſint diſſimulandi.

50. Quaſi ea *prudenter diſſimulemus*, quæ omnium oculos incurrunt, quæque publicis legibus exponuntur omnium ſcientiæ, quaſi *Medicus* pro contemptore & irriſore habeatur, qui ſæpius publicè exempla perſonarum morbô aliquô periculosô laborantium adducit, quatenus nempe tales morbi ſunt, qui ægrotis non imputantur.

51. Denique ſicut iſtud axioma, quod *omnis mutatio Reipublicæ ſit pernicioſa*, infinitis limitationibus & declarationibus eſt obnoxia, ita potiſſimum id intelligendum eſt de mutatione in perſonis imperantibus.

52. At hanc quidem non intendit, qui *Doctoris* munus gerit, ſed ſaltem morbum declarat, curam ejus relinquendo aliis.

53. Qui & ipſi tamen peccarent contra regulas prudentiæ & pietatis, ſi poſito & cognito Reipublicæ morbo, *conſilia* ſuppeditarent de tollendis imperantibus, quemadmodum ſtultus pariter & injuſtus eſſet *Medicus*, qui cognito morbo hominis, medicamenta eidem ſuppeditaret, caput, animæ ſedem, corrumpentia.

54. Quin potius uti officium boni *Medici* ſæpius eſt, in corpore multis impuritatibus repleto, camarinam medicamentis plane non movere, ne totus homo deſtruatur, ſed potius ſuppeditare confortantia partes maximè vitales, ſic *Conſiliarii* ſæpius erit, morbum, qui in Republica altas radices egit, tolerare inconcuſſum, & ſaltem conſilia eò dirigere, ne latius ſerpat malum.

55. Neque tamen cuilibet erit integrum, *privato conſilia ſua* hac parte ſponte offerre Reipublicæ, cum omnino pro vitio (etſi ſatis obvio) haberi debeat, ſi quis talia tentet, ſed pro vitio magis *imprudentiæ* quàm *injuſtitiæ*, quale nempe eſt vitium ejus, qui non vocatus ab ægroto, medicamenta ſua eidem offert.

56. Sed vereor ut & iſti, qui publicè declamant in aſſertores Rerumpublicarum irregularium & morbidarum, à ſimili in-

eptitudinis vitio ſe liberare poſſint, cum ſane non rogati *vindicationem honoris & reverentiæ Reipublicæ debitæ ſibi arrogent*, quaſi ipſis incumbat Atlas curandæ tranquillitatis publicæ, principe interim quieto, & iſtos togatos milites vano conatu hoſtes ſibi fingentes, & stramineis armis oppugnantes, ridente.

57. Cui controverſiæ Politicæ cognitæ ſunt, digreſſionem hanc noſtram fortè non judicabit intempeſtivam. Jam in viam. Cum iſtis, quas huc usque recenſuimus formis rerumpublicarum non confundenda ſunt *Syſtemata Civitatum*, ubi nimirum plures perfectæ civitates aliquo peculiari vinculo vel communis regis vel perpetui fœderis ita connectuntur, ut ipſarum vires fere pro unius civitatis viribus haberi queant.

58. Cave vero *diviſionem hanc formarum* Reipublicæ eandem eſſe arbitreris cum ea, quæ communiter proponitur. Nam *primò* doctrina de *ſyſtematis civitatum* planè negligitur, quæ, ſi comparando ad reliquas terminis diſtinctis circumſcribere velis, fortè appellare poſſes *reſpublicas compoſitas*, illas vero *ſimplices*.

59. Non tamen puta, ac ſi *ſecundo* diſtinctio hæc in *ſimplices* & *compoſitas* coincidat cum diviſione communi Reipublicæ in *ſimplicem & mixtam*. *Mixtam* enim vocant, quam nos *irregularem* dicimus, etſi nec dum terminus mixtæ Reipublicæ exhauriat ambitum Reipublicæ irregularis. z)

60. *Tertio* nos Rempublicam irregularem *morbidis* accenſuimus, illi mixtam ſuam omni præconio extollunt; quam bene, mox dicemus.

61. *Quarto* illi diviſionem Reipublicæ in *rectam* & *corruptam* habent pro diviſione in ſpecies; quamvis hoc leve ſit.

62. Diximus hactenus de *conſtitutione civitatis*. Civitas *conſtituta* ad modum unius perſonæ concipitur, unoque nomine ab omnibus

ad §. 59. z] Quia reſpublica mixta tantum dicitur quæ compoſita eſt ex Monarchia, Ariſtocratia & Democratia: At irregularis etiam denotat compoſitam v.g. ex Monarchia & Syſtemate Civitatum.

omnibus particularibus hominibus diſtinguitur atque dignoſcitur, habetque peculiaria jura ac res proprias. *a*)

63. Unde jam *civitas* plenius *definiri* poteſt, quod ſit *perſona moralis compoſita, cujus voluntas ex plurium pactis implicita & unita, pro voluntate omnium habetur, ut ſingulorum viribus & facultatibus ad pacem & ſecuritatem communem uti poſſit.*

64. Non verò difficilè eſt concipere, quomodo *voluntas* civitatis ſe exerat, quoties penes *unum* hominem regimen civitatis eſt. Verùm ubi id eſt collatum in *concilium* plurium hominum, regulariter illud habetur pro voluntate civitatis, in quod conſenſerit *major pars concilii*, quoniam commodior alia litium & diſſenſuum evitandorum ratio haberi non poteſt, niſi expreſſe ſtatutum ſit, quota pars concilii conſentiens requiratur ad repræſentandam voluntatem univerſitatis.

65. Civitate ſic conſtituta, ille, in quem imperium eſt collatum, *Imperantis* nomine gaudet, reliqui *ſubditi* audiunt vel *cives*, quamvis & in lata acceptione *civium* vox utrumque ordinem ſub ſe comprehendat.

66. Poteſtas verò imperantis in civitate uno vocabulo *Majeſtas* appellatur, de qua profectò magnos in ſimpulo fluctus excitarunt, qui *ejus cauſam immediatam DEUM eſſe defenderunt. b*)

67. Scilicet, ut ſæpius contingit, falsâ aliquâ ſententiâ ortâ, ut eam refutare aggrediantur Viri docti pariter & ſemi-docti, ſolidis iſti rationibus adverſarios impugnantes, hi ineptis & ridiculis; ita & evenit, cum *Machiavelli* ſcripta de Principe, in quibus Autor vel impius vel ſatyricus principem omnia ex utilitate propria metiri, callidè tamen & clandeſtinè jubebat, avide legerentur, ut inter eos, qui huic doctrinæ ſe opponebant, aliqui in alterum extremum prolapſi, qui communiter *Monarchomachorum* appellatione veniunt, docerent; principem ita teneri ad procurandam utilitatem publicam, ut ſi ſecus faceret, populo ad rationes reddendas, quin & ad pœnam eſſet obſtrictus.

ad §. *62.* a) Conf. Puf. de O.H. & C. lib. 2. c. 6. §. 10. ſeq.

ad §. *66.* b) *Hic incipit Pufend.* lib. 7. cap. 3.

68. Sed hos quidem uti ſolidè ex genuinis principiis politicis refutarunt Viri quidam celebres, c) ita non defuerunt tamen, qui in novum extremum ruentes, nimium quantum ſobriæ Politicæ adverſus tradita Monarchomachorum accedere putarent, ſi theſis iſta, *quod DEUS ſit cauſa immediata majeſtatis*, omnibus viribus d) propugnaretur.

69. Quare & in *Gallia* aliquando à certa ordinum claſſe propoſitio iſta ut in publicis comitiis approbaretur, & autoritate regia confirmaretur, fuit poſtulatum, tanquam ſine qua tranquillitas publica in regno non ſit ſperanda. Sed res effectu caruit, reliquis ordinibus demonſtrantibus, in ea ſalutem Galliæ non eſſe ſitam, ſed controverſiam iſtam cathedris ſcholaſticis eſſe relinquendam. e)

70. In *Germania* verò ſimile quid vel tentatum ſaltem eſſe non meminimus, ſed affectui magis ſuo quam veritati indulſiſſe arbitramur, qui publicæ traditionis autor fuit: f) *Non tutam fuiſſe* Germa-

ad §. *68*. c) Puf. d. l. §. 3. & 4.

d) *Non prævidere tamen poteram, dum iſta ſcriberem, eventurum eſſe, ut aliquot annis poſt Hector Gottofredus Maſius ignem Carnificis Hafnienſis ad defendendam iſtam ſententiam abſurdam ſit adhibiturus. Nollem factum, non mei gratia, utpote cui vis iſta vana nec in bonis corporis, nec in bonis animi, nec in bonis fortunæ nocuit, ſed Optimi Regis intuitu, cujus Nomine & Autoritate Maſius hac parte fuit abuſus, imo ipſius Maſii & Miniſtri Regii Maſium adjuvantis gratia, ut qui hac carnificis flamma indelebilem malitiæ an ſtultitiæ maculam famæ propriæ apud poſteritatem & meliorem hujus ſeculi partem inuſſerunt, quaſi ſcilicet veritas à carnifice poſſit extingvi. Det Deus, ut Maſius ſtultitiam hanc agnoſcat & ad ſanam mentem redeat. Quamvis id quidem ſit optandum magis quam ſperandum.*

ad §. *69*. e) *Vide Grammond.* Hiſt. Gallic. lib. 1. *Conf. quæ dixi* in Cogit. jocoſer. anni 88. menſe Decembr. p. 771. ſeq.

ad §. *70*. f) *Scilicet J. F. Hornius in præfat. ad lib. de civitate. Quodſi fortè Hornius ad Conſtitutionem de anno 1338. reſpexerit, quam refert Goldaſtus lib. 2.* der Reichs-Satzungen/ *& ad hanc reſpondi* d. menſ. Dec. p. 773. ſeqq.

Germaniam Galliamque, antequam ſolennibus comitiis ſanciretur: Deum eſſe ſolam cauſam Majeſtatis, qui aliter doceret, caſtigandum deportatione.g)

71. Ergo vanum iſtud terriculamentum cerebrinæ alicujus deportationis non terrebit, quin ſententiam noſtram de *cauſa Majeſtatis* aperiamus liberè, *h)* de qua *tres* præcipuæ ſunt opiniones. *Una, populum* regulariter conſenſu ſuo in reges transferendo imperium *Majeſtatem producere*, *DEUM* verò ſalubre hoc hominum inſtitutum probare. *i*)

72. *Altera*, illa eminentium Monarchomachicæ ſectæ oppugnatorum: *l*) *DEUM* non ſolum eſſe autorem & *originem* Majeſtatis, ſed & ejusdem *cauſam immediatam*, non ſolum in primis & antiquis Rerumpublicarum temporibus, ſed & hodie ſemper, quotiescunque Princeps aliquis vel conſenſu populi, vel vi bellica, ſive juſta ſive injuſta, regnum nanciſcitur; nam conſenſum populi & reliquos modos eſſe quidem media ad acquirendam majeſta-

g) *Similis, ut videtur, opinio Maſii; Non tutam fore Daniam, antequam ſolenni edicto ſanciatur: Deum eſſe ſolam cauſam Majeſtatis, qui aliter doceat, ejus ſcripta caſtiganda per ignem carnificis, aut pasquillos Siegfriedi cujusdam Benzenii vel ſimilis furfuris Pſeudo-Miniſtrorum verbi.*

ad §. *71.* h) *Neque hodiè terret vanius adhuc terriculamentum Maſii, quo minus hanc doctrinam repetamus. Carnificem agat & Pasquillantem, quotiescunque ipſi libuerit, mille ſcurras Benzenium æquantes vel ſuperantes contra me excitet; ipſe Benzenius vel ſub ſuo nomine publice in famam meam graſſetur, vel ſub larva cujusdam Ehrenholdii aut alterius nominis ficti calumnias atrociſſimas evomat. Ego quidem per iſtas vanitates non moveor, neque tranquillitas animi mei, etiamſi rumpantur, per hæc inania nequaquam turbatur. Deum potius precor, ut ipſis ignoſcat, quia neſciunt quid faciant, ita affectu ambitionis, invidiæ, adulationis, & furentis iracundiæ abrepti ſunt.*

i) *Quæ eſt Grotii.* vid. Puf. §. 2.

ad §. *72.* l) *Ut Hornii, Commentatorum Grotianorum & communiter Theologorum Lutheranorum, unde & Maſius eam tanquam noſtræ religioni præcipuam commendavit.*

majeſtatem, non verò cauſas medias, & v. g. populum quidem eligere principem, huic verò lecto majeſtatem immediatè conferri à DEO, &c.

73. Nobis *tertia* eaque media placet opinio *m)* ſtatuentium; revera *DEUM antecedenter* præcepiſſe hominibus, ut ſocietates civiles inſtituantur, quoniam ſine iis pax & tranquillitas humani generis ſubſiſtere non potuit, adeoque DEUM rectè dici *autorem* imperii in civitate ſeu Majeſtatis, non demum ex poſtfacto illud probaſſe, & ita *originem* Majeſtatis ad DEUM utique pertinere, tanquam ad autorem legis naturalis.

74. Sed ut imperium *immediatè* in civitate producatur, *proximè* ex *pactis*, per quæ civitas coaleſcit, & quæ hactenus expoſuimus, promanat, dum nempe populus vires ſuas & voluntatem principi ſubmittit, princeps verò iſtam ſubjectionem acceptat.

75. Et hinc eſt, quod *unus Apoſtolorum n)* Imperium politicum vocat *ordinationem divinam*, reſpiciens ad divinam ejus originem, *alter o)* id refert ad ordinationes humanas, referens ſe ad ejusdem ortum ſpecialem.

76. Sed fortè ſcire cupis, quibus rationibus illi, qui DEUM immediatam cauſam faciunt, ſententiam ſuam defendant? *Omnino nullis*, niſi imbecillibus maximè, & ad quæ tyro facilè reſpondere poſſit, quare nec memorabimus quidem.

77. Ergo opus fuit, ut defectum *rationum* ſpecie *pietatis* ſupplerent, coacervando multa *ſcripturæ dicta*, de divina Majeſtatis *origine* quidem teſtantia, ſed de *immedietate* nihil firmantia, niſi fortè apud vulgus & logicæ imperitos homines.

78. Ad quos alliciendos maximè conducere videbatur dictum Apoſtoli: *Non eſt poteſtas niſi à DEO, ubi verò eſt poteſtas, à DEO eſt.* Quid enim? dixerunt, annon ſatis apertum eſt, Apoſtolum hic utramque aſſertionem noſtram probare, & quod Majeſtatis origo ſit à DEO, & quod nullam aliam cauſam agnoſcat præter

ad §. 73. m) Dn. Pufend. d. §. 2.

ad §. 75. n) *Paulus* ad Rom. XIII. 1. ſeq.

o) *Petrus* I. 2. v. 13.

præter DEUM; adhibet enim particulam *niſi*, quæ excluſiva eſt, & omnes alias cauſas præter DEUM excludit. Neceſſe vero eſt, ut quæ cauſa ſola ſit, ſit etiam immediata.

79. Quo pacto parum abfuit, ut non ſimul ſe egregiè præcepta ratiocinandi obſervaſſe gloriati ſint, cum analyſis logica doceat, propoſitionem excluſivam in ſe continere duas propoſitiones communes, unam affirmativam, alteram negativam.

80. Sed ad hoc quidem *ſophiſma* facillima eſt reſponſio. Nam initio *contextus* oſtendit, Apoſtol. ibi per poteſtatem intelligere non ſolum ſummam illam, quæ majeſtas dicitur, ſed & *ſubordinatas* omnes, quæ magiſtratibus competunt. Si ergo in locutione iſta: *Non eſt poteſtas, niſi à DEO* voluiſſet innuere: DEUM eſſe cauſam immediatam poteſtatis illius, de qua loquitur, ſequeretur etiam illud abſurdum, quod DEUS ſit cauſa immediata poteſtatis in quocunque magiſtratu etiam infimo. At hoc nec ipſi diſſentientes admittunt.

81. Deinde commiſerunt inſignem errorem logicum & in doctrinam de *æquipollentiis*, & in caput de *propoſitionibus excluſivis*, dum iſtam propoſitionem: *Non eſt poteſtas, niſi à DEO*, quæ nulli alii æquipollet quam illi: *Non datur poteſtas, quæ non ſit à DEO*, ſeu: *Omnis poteſtas eſt à DEO*; habuerint pro excluſiva: ac ſi Apoſtolus dixiſſet: *Poteſtas eſt non niſi à DEO*. Nam hæc verè excluſiva eſſet, illi æquipollens: *Poteſtas eſt tantum ſeu immediate à DEO*.

82. Res ita clara eſt, ut puderet, ulterius quid addere, niſi hic impegiſſent ſæpius homines non de turba. Ergo liceat illud inſuper paucis monere, non ſolum Apoſtolum perſpicuè periphraſin priori phraſi omnis dubii tollendi gratiâ adjeciſſe, dum ſtatim ſubjicit: *Ubi vero eſt poteſtas, à DEO eſt*, cum alias dicere debuiſſet, *ubi vero eſt poteſtas, tantum à DEO eſt*, ſed & veritatem dictorum illuſtrari poſſe ſimili exemplo.

83. Ita rectè dico: *Non eſt homo, niſi ab Adamo (à DEO)* ſed hæc profecto propoſitio non æquipollet illi: *Homo eſt non niſi ab Adamo (à DEO)* quæ ſimul etiam falſa eſt.

84. Vides adeò, eos, qui cum ejusmodi armis Monarchomachos aggrediuntur, *bonam cauſam malè defendere.* Nam uti ſine hoc ſomnio iidem non difficulter vinci poſſunt, ita fallor, annon ex eadem hypotheſi *Monarchomachi* ſpicula poſſint retorquere adverſus ſuos aggreſſores.

85. Cum enim illi ſtatuant, omni principi, etiamſi injuſtiſſimè v. g. per regicidium ad regnum pervenerit, à DEO immediatè majeſtatem infundi, ſequitur ex communi Politicorum hypotheſi (quod majeſtas non ſolum in monarchia, ſed & in Ariſtocratia & Democratia locum ſibi vindicet,) idem dicendum eſſe de populo regem ſuum injuſte de ſolio deturbante & Monarchiam transmutante in ſtatum Democraticum.

86. Quidſi itaque urgeant Monarchomachi, etſi majeſtas ſit immediatè à DEO, exinde tamen nequaquam ſequi, injuſtum eſſe, ut populus regem, poteſtate divinitus conceſſa abutentem deponat & puniat, quin imo, dum DEus rege fortè interempto *majeſtatem ab ipſo in populum transferat*, vel ex hoc clarum eſſe, quod *interemptio regis non ſit injuſta. p)*

87. Niſi fortè illud abſurdum admittere velint iſti Anti-Monarchomachi; *DEUM eſſe*, non dicam cauſam peccati, ſed quod majus eſt, *peccati*, qua talis, ut ita dicam, *præmiatorem.*

88. Ex his anguſtiis, quomodo ſe extricare velint, equidem non video, niſi refugium quærant in diſtinctionibus nihil ſignifican-

fican-

ad §. 86. p) Commune argumentum Theologorum noſtratium contra Monarchomachos eſt: Quicunque poteſtatem ſuam immediatè habet à Deo, illis homines non poſſunt eam auferre per pœnam. Atque Reges &c. E. Quidſi igitur Monarchomachus 1. reſponderet negando majorem, & det inſtantiam de ſacerdote delinquente, qui haud dubie juſte deponitur in pœnam, etſi ex communi etiam plurimorum Theologorum ſententia poteſtatem ſuam immediate à Deo acceperit? Quidſi 2. opponat: Quicunque poſt depoſitionem regis à Deo immediatè majeſtatem accipit, ille non injuſtè regem depoſuit. Atqui invaſor regni ex veſtra hypotheſi &c. E. Hic mallem ſcire, quid reſponſuri ſint defenſores communis ſententiæ.

ſicantibus, aut ad vanum terriculamentum autoritatis propriæ provocent, oſtendentes videlicet barbam & pallium.

89. Cæterum etſi conſenſus populi, ut hactenus diximus, ad imperium legitimè acquirendum requiratur, *modi* tamen, quibus iſte conſenſus elicitur, variant, unde jam ordo poſtulat, ut pauca de *modis acquirendi imperii* diſſeramus. *q*)

90. Cum autem in diſquiſitione, quo quis modo imperium acquiſiverit, regulariter præſupponatur, diverſum eſſe eum, qui imperium dicitur acquirere, ab illis, à quibus vel in quos idem acquiritur, & verò in *monarchiis* iſtud diſcrimen longè clarius ſe pandat, quam in Ariſtocratia & Democratia, de *monarchia* hic potiſſimum erimus ſolliciti, à quâ poſteà ad Ariſtocratiam & Democratiam ſuo modo facilè poterit fieri applicatio.

91. Etſi enim *ſucceſſio* rarius in *Ariſtocratiâ*, nunqvam in *Democratia r*) habeat locum, ad hanc etiam nec *electio* propriè accommodari poſſe videatur, tamen ad utramqve ſpeciem poterit accommodari diſtinctio inter modum acqvirendi *violentum* & non *violentum*.

92. Nam ſi per ſeditionem pulſis optimatibus & rege *Democratia* conſtituitur, etſi populus regem ejiciens, non poſſit dici violento modo imperium in ſeipſum conſtituiſſe, cum in Democratia imperantes & ſubjecti non phyſicè ſed morali ſaltem reſpectu diſtingvantur, revera tamen violento modo regi vel optimatibus imperium abſtulit, *s*] qvod hic ſufficit.

93. Imperium igitur *monarchicum* vel acqviritur per *violentiam*, vel *ultroneo* populi conſenſu. *Violentia* vel *juſta* eſt vel

 injuſta.

ad §. *89*. q) *Hic incipit Pufend.* lib. 7. cap. 7.

ad §. *91*. r) *Nam qui in Democratia ſenatores ſunt, non habent majeſtatem, ſed ejus ſaltem exercitium. Totus vero populus, qui hic majeſtatem habet, ſemper idem eſt, etſi ſinguli ſuccedant in locum ſingulorum. Succesſio vero & electio præſupponunt diverſa ſubjecta.*

ad §. *92*. s) Diſſent. Dn. Pufend. §. 1. & Conf. §. 5. n. 3. *ubi tractat, quando populus libertatem conſequatur hoc pacto.*

injuſta. Per qvamcunqve imperium acqviratur, modus iſte appellari ſolet *occupatio*, qvæ cum illa occupatione, qvâ res domino vacuæ per ſolam apprehenſionem dominio noſtro ſubjiciuntur, non eſt confundenda.

94. *Juſta violentia* imperium acqviritur, ſi qvis juſta bellandi cauſa ſubnixus, favente vi armorum & fortunâ populum aliqvem eò redigit, ut ipſius deinceps imperio ſe ſubjicere cogatur.

95. Ergo non ſtatim poſt victoriam imperium habet in victos, ita ut conſenſum ſubjugatorum non expectare debeat, qvomodo enim ex ſtatu belli in pacem poterit deſcendi ſine *interveniente pacto*?

96. Illud duntaxat habent juſto bello victores, ut conſenſum devictorum non per ambitum aut preces eblandiri neceſſe habeant, ſed eundem per intentata extrema mala posſint *extorqvere*.

97. Idqve *duplici* ex fundamento. Nam *primò* victor, ſi rigore belli voluiſſet uti, vitam planè victis adimere potuiſſet, atqve ſic, dum minore iſtos incommodo defungi patitur, clementiæ inſuper laudem nanciſcitur.

98. *Secundo*, qvi cum altero in bellum deſcendit, qvem ipſe antea læſerat, & cui æqvam ſatisfactionem præbere renuit, omnes ſuas fortunas aleæ Martis exponit, ſic ut jam in anteceſſum qvaſi tacitè conſenſerit in qvamcunqve conditionem, qvam eventus belli ipſi ſit aſſignaturus.

99. Qvod *invaſorem injuſtum* concernit, prius diſcernendum eſt, an per vim *democratiam* verterit in monarchiam, an *monarcha* ejecto in ejus locum ſe immiſerit.

100. *Poſteriori* caſu obligatio *reſtituendi* non prius exſpirat, qvam aut expulſus rex ipſiusqve hæredes, qvibus ad regnum jus qvæſitum fuerat, ſint extincti, aut ipſi pro derelicto id habuerint.

10 . Interea tamen temporis, etiam qvamdiu adhuc invaſoris conſcientia laborat, *ſubditos* poſt conſenſum ſuum fides

fides data validè ſtringit, ſiqvidem tunc demum eandem dederunt, qvando pro expulſo rege, *t*) qvicqvid ab ipſis poſtulari potuit, fecerunt.

102. Circa *priorem* caſum probabiliſſimè videtur dici, cùm populus æqvè in monarchia qvam democratia felix eſſe qveat, facilè eſſe, popularis libertatis deſiderium digeratur, ſi rempublicam novus iſte rex bene gubernaverit, id qvod etiam ex modici temporis patientia atqve aſſvetudine præſumi poteſt. Et hoc facto acqviſitionis vitium purgatum intelligitur.

103. Qvodſi autem aliqvis poſt mutatam violenter rempublicam cives miſeris modis habeat, vitium ejus ne diuturnitate qvidem temporis purgabitur, qvia diuturna poſſeſſio hic nihil aliud erit, qvàm diu continuata injuria.

104. *Ultroneo* autem conſenſu populi paratur regnum interveniente electione, qva populus *conſtituendus* aut jam *conſtitutus ultro* certum hominem ſuo judicio imperii capacem deſignat, cui qvando decretum populi fuerit ſignificatum, idqve ille acceptaverit, promiſſo populi obſeqvio imperium confertur.

105. Dixi *ultro:* id eſt, non adigente ad id populum eo per vim majorem, qvi regnum adipiſcitur. Cæterum ad hanc claſſem referri meretur, ſive populus ex ſolo ſtudio commoditatis ſuæ promovendæ & *inſtinctu* qvodam qvaſi *intrinſeco* alicui transferat imperium, ſive ad id compulſus fuerit *neceſſitate qvadam extrinſeca,* metu nempe vis majoris ab alio imminentis, fame &c. Oſtendet tamen hæc inſtinctus diverſitas mox *u*] ſuum uſum, ubi ad affectiones imperii civilis pervenerimus.

106. Dixi: electionem fieri à populo vel *conſtituendo* vel *conſtituto.* Poſterior præ priore id habet peculiare, qvod ſuſci-

 piatur

ad §. *101.* t] *Ap. Puf.* §. 4. *in utraque editione legitur:* adverſus expulſum regem, *quod arbitror eſſe ſphalma.*

ad §. *105.* u] §. 139.

piatur rege priore defuncto & tunc regulariter illam antecedat *interregnum*.

107. In *interregno* licet ad imperfectam formam recidat civitas, dum cives primo tantum pacto inter ſe connectuntur: multum tamen firmitatis ei adhuc addit nomen & affectus communis patriæ, civiumqve plerorumqve fortunæ iſti loco fere affixæ; qvæ bonos cives ſubigunt, ut ultro tantiſper pacem inter ſe colant, & qvantocyus ad plenum imperium inſtaurandum incumbant. Etſi magnopere ad incommoda ex interregnis oriri apta, evitanda faciat, ſi in anteceſſum conſtituatur, penes quos ſolio vacante interim Reipublicæ adminiſtratio eſſe debeat.

108. Cæterum alicubi qvidem ſingulis monarchis defunctis nova inſtituitur electio: Alicubi autem regnum eâ lege in alterum confertur, ut citra novam intervenientem electionem in alios per ſucceſſionem tranſeat. Illud ſi fiat, vocatur regnum *electivum*, ſi hoc, *ſucceſſivum*.

109. Jus autem *ſucceſſionis* conſtituitur vel arbitrio *regis*, vel arbitrio *populi*, prout nempe regnum eſt yel *patrimoniale* vel *uſufructuarium*, de qua diſtinctione mox *x)* plura.

110. Horum uterq; ſi voluntatem ſuam manifeſtaverit *expreſſè*, bene eſt, quod ſi id non fuerit factum, difficillimæ ibi oriuntur controverſiæ, quoniam deficiente voluntate expreſſa recurrendum eſt ad voluntatem *tacitam*.

111. Cujus certæ quædam exactæ regulæ tradi non poſſunt, non ſolùm, qvod *voluntas humana*, ſi ullâ in re, certè in translatione bonorum ſuorum infinitis modis *variet*, ſed &, quod, ſi ad *æqvitatem* fortè reſpicere velis, nullus facilè reperiatur modus ſuccedendi ab inteſtato receptus, qui non aliquam æquitatem ſecum habeat. *y)*

112.

ad §. *109.* x] §. 132. ſeqq.
ad §. *111.* y] *Declaratum hoc exemplo parentum & fratrum defuncti in ſucceſſione concurrentium, intuitu Juris Romani antiqui, novi, & Juris Saxonici.*

112. Neq; verò illa conjectura hic obtinet, quod in *regnis* eadem *ſucceſſio* debeat obſervari, quæ recepta eſt in *bonis privatorum*, ob magnam differentiam inter regna & hæc bona.

113. Igitur in ſimilibus controverſiis ſæpius inter principes ortis, uti facile eſt conjecturas reperire conjecturis contrarias, cum fundamentum conjecturandi ſit lubricum, ita ingenio ſaltem opus eſt, ad jura principis hac parte defendenda, ut non mirandum ſit, ſi in tali negotio qvatuor diverſiſſimæ partes vel plures jura ſua publicis ſcriptis deducere fuerint auſæ, &, ſi unqvam axioma aliquod firmitatem obtinuit, certè hic obtinet vulgatum iſtud: *Beati poſſidentes.*

114. Si tamen controverſiæ dijudicandæ ſunt ſecundum id, quod *plerumqve fieri* ſolet, z) non diffitemur, præiviſſe hâc parte Viros Celebres, qui fusè regulas quasdam ſuppeditant, qvibus inſtar normæ plerumq; uti ſolent ſcriptores de quæſtionibus ejusmodi diſceptantes.

115. Definitur a) verò *imperium* in civitate, quod unô vocabulô *majeſtas* dicitur, de cujus origine & modis acqvirendi hactenus diſſeruimus, quòd ſit *ſumma poteſtas dirigendi actiones civium, & cum iis qui extra rempublicam ſunt, nomine civitatis negotia pacifica pariter & bellica ſuſcipiendi, ad obtinendos civitatis fines.*

116. Dico: *poteſtas ſumma*, id eſt, in ſui exercitio à nullo homine tanquam ſuperiore dependens, ſed ex propriô judiciô ſeſe exſerens, ſic ut ejusdem actus à nemine tanquam ſuperiore qveant irriti reddi.

117. Inde etiam eſt, quod idem imperium ſit ἀνυπεύθυνον, ſeu nemini mortalium obſtrictum ad reddendas rationes, eo cum effectu, ut ſi eas alteri non adprobaverit, pœnis humanis aut coercitioni, velut à ſuperiore profectis, eô nomine ſit obnoxium.

118.

ad §.114. z] *Sed hic modus argumentandi eſt probabilis, non demonſtrativus.*

ad §.115. a] *Hic incipit Puf.* lib. 7. cap. 6.

118. Cui conjunctum eſt, ut idem ſummum imperium *legibus humanis* & civilibus ut talibus ſit *ſuperius*, iisdemque adeò directè non obſtringatur. Iſtæ enim leges à ſummo imperio tam in origine quam in duratione dependent. Inde fieri non poteſt, ut per iſtas idem obligetur; cum alias idem ſeipſo ſuperius foret.

119. Neq; ulterius concipi commode poterit ſummitas imperii, niſi ſimul conjunctam eidem eſſe arbitremur peculiarem *ſanctimoniam*, *b*) ut non ſolum ejus juſſis legitimis reſiſtere nefas ſit; ſed & ejusdem aſperitas non ſecus atqve à probis liberis parentum moroſitas, à civibus ſit patienter ferenda. Qvin & ubi atrociſſimas injurias intentaverit, ſinguli potius fuga ſibi conſulent, aut quantamcunq; calamitatem ſuſtinebunt, quam ferrum in durum quidem, ſed tamen parentem patriæ ſtringent.

120. Ergò cùm ſanctimoniam hanc impugnent *Monarchomachi*, inepta ſecta, & ab aliis jam dudum profligata, neceſſe eſt, ut eorum rationes ſimul ſummitatem tollant, utque adeò majeſtas, quam ipſi regibus tribuunt, talis non ſit.

121. Quorſum etiam pertinet ipſorum diſtinctio *Majeſtatis* in *realem* & *perſonalem*.

122. Occaſione autem *ſummitatis*, quæ Majeſtati cohæret, Politici quæſiverunt: *an dari poſſit monarcha temporarius?* hoc eſt, cujus imperium certo ac definito temporis ſpatio ſit adſtrictum, ut finitô eô iterum privatus fieri debeat, & ad id jure cogi poſſit?

123. Mihi videtur quæſtio *affirmanda* eſſe, quia *ſummum* eſſe & *temporarium* eſſe non implicant, & ſi illorum principum poteſtas revera pro majeſtate habenda eſt, qui ſponte abdicarunt imperium, & vitam privatam amplexi ſunt, nulla ratio videtur obſtare, cur non & iſtorum, de quibus loquitur quæſtio.

124.

ad §. *119.* b] *Hic incipit. Puſend.* lib. 7. cap. 8.

124. Nam etſi hi ad depoſitionem jure cogi poſſint, coactio autem juſta repugnet ſummitati, non tamen antè locum habet coactio, quàm tempore finito, quo poteſtas eorum ceſſavit ſumma eſſe.

125. Modo ejusmodi monarcha temporarius non ſit obſtrictus, ut depoſito imperio *rationes reddat* populo, aut *pœnæ* ob rem malè geſtam ſit obnoxius. Nam tum imperium ejus non eſt ἀνυπεύθυνον, ergò nec ſummum, ſed potius habendus erit pro magiſtratu aliquo majore.

126. Alia controverſia eſt, ubi de dictorum applicatione eſt quæſtio, ut dum quæritur; *an Dictator Romanus habuerit veram majeſtatem?* Hic enim præſuppoſita iſta ad circumſtantias factorum ex hiſtoriis eruendas debent accommodari, quod hujus loci non eſt.

127. Porrò neque cum ſummitate *imperii* pugnat *reſtrictio* ejusdem, quin potius idem in monarchiis potiſſimum & ariſtocratiis dividi poteſt in *abſolutum* & *limitatum*.

128. *Abſolutum* imperium monarcha habere dicitur, qvi illud adminiſtrare poteſt proprio ex judicio, non ad normam certorum ac perpetuorum ſtatutorum, ſed prout præſens rerum conditio videtur exigere, quiq; adeò proprium ad arbitrium ſalutem Reipublicæ, prout ejusdem tempora poſtulaverint, procurat.

129. Verùm quia unius hominis judicium ab erroribus non eſt immune, & voluntas in prava flexilis, in tanta cumprimis libertate; qvibusdam populis conſultum viſum, ejus imperii exercitium *certis limitibus* circumſcribere.

130. Id qvod factum, dum ad *certas leges* circa adminiſtrationem *partium* imperii in delatione regni regem adſtrinxerunt; & ſi, qvando negotia ſummam rerum ſpectantia, qvæqve in anteceſſum definiri neqveunt, inciderent, voluerunt ea ſuſcipi non niſi *præſciente* & *conſentiente* populo, aut ejusdem deputatis in comitia convocatis, ut eo minor occaſio regi præbeatur à ſalute regni aberrandi.

131. Vocantur autem iſtæ leges, qvæ poteſtatem principum ita limitant, *leges fundamentales*, voce legis impropriè & abuſivè acceptâ, cùm potius ſint *pacta*. c)

132. Deniqve Rex cum ſummo imperio aut habet etiam poteſtatem *alienandi regnum idqve dividendi* pro lubitu, aut eadem *deſtituitur*.

133. Priora regna melioris diſtinctionis gratia Grotius vocavit *Patrimonialia*, poſteriora *Uſufructuaria*, qvoniam nempe uſufructuarius rem, in qva uſumfructum habet, alienare non poteſt, qvi in pleno patrimonio poteſt.

134. Meminiſſe ergò debeant ii, qui hanc diviſionem Grotii impugnarunt, denominationem iſtam non extendendam eſſe ultra *tertium*, in qvo Grotius qværebat ſimilitudinem; & adeo recordari vulgati proverbii, qvod *omne ſimile claudicet*.

135. Qvamvis non diffitendum ſit, commodiorem fore denominationem regnorum poſterioris claſſis ſi locô uſufructuariorum vocarentur *fideicommiſſaria*, qvod & alicubi facit Grotius.

136. Cæterum cùm à priori qværitur, qvænam regna pro uſufructuariis habenda, qvænam in patrimonio? ſic tenendum: Si populus in pactis, quibus conſenſum ſuum declaravit, *poteſtatem alienandi tranſtulit* in regem, tum haud dubiè regnum erit in patrimonio.

137. Quod ſi id factum non fuerit, pro *patrimoniali tamen* habendum erit illud, quod *armis* ſibi quæſivit rex, aut quod rarò contingit, ubi *ſuum ſibi populum ipſe fecit*, exemplo Romuli

138. Ex illis verò, quæ *ultroneo conſenſu* in principem translata ſunt, pro *uſufructuariis* habenda erant, quæ populus *noluit eſſe ſucceſſiva*, cum eo ipſo ſatis declaraverit, ſe nolle alienationem principi concedere, cum ne quidem ad progeniem ejus regnum tranſire voluerit.

139. In *ſucceſſivis* (aut ubi dubitatur, an regnum ſit electivum an ſucceſſivum) illa pro *uſufructuariis* (*& electivis*) haberem,

d) ubi

ad §. 131. c) Inde dicitur in ſimili: pacta *dare* legem *contractui.*

d) ubi populus inſtinctu quaſi *intrinſeco* ſolo motus, absque impellente gravi neceſſitate exteriore regem elegit, iſta pro *patrimonialibus*, (*& ſucceſſivis*) ubi neceſſitas gravis *exterior* populum ad quærendum ſibi regem impulit.

140. Nam ſi de hac quæſtione ab initio delati regni mentio fuiſſet injecta, præſumendum eſt, in priori caſu regem acceptu-rum fuiſſe regnum adempta ipſi alienandi & ſuccedendi poteſtate, in poſteriori populum aſſenſurum fuiſſe regi poteſtatem alienandi & ſucceſſionem poſtulanti.

141. Regulariter enim in contractibus leges præſcribit alteri, cujus minus intereſt, contractum fieri, is verò conditiones quamvis duras acceptat, ad quem major ex contractu redundat utilitas. At ſi populus nulla ad id neceſſitate adactus ſibi regem eligat, majus intereſſe regis eſt, quàm populi; ſin necesſitas gravis populum urgeat, magis populi intereſt quàm regis.

142. Exerit autem ſe majeſtas, ut in definitione *e)* diximus, non ſolum in *relatione ad ſubditos*, ſed & in *ordine ad pares* extra rempublicam, unde *particulæ* ſummæ poteſtatis, quæ communi nomine *regalia* dici conſueverunt, commodè dividi poſſunt in regalia *immanentia*, ubi prior reſpectus attenditur, & *tranſeuntia*, ubi poſterior. *f)*

143. Nam diviſio alia, quâ regalia dividuntur in *majora & minora*, uti multis tricis eſt obnoxia, ita magis uſum præbet in controverſiis ex jure humano, cui etiam ortum debet, definiendis, quam in jurisprudentia naturali, ubi minora æque ad obtinendos fines reipublicæ requiruntur atque majora.

144. Majorem cum primâ diviſione convenientiam habet ea, quæ à *finibus* rerumpublicarum eſt deſumpta. Promoventur enim illi tum, ſi omnia bene & ordine gerantur *in Republica*

ad §. 139. d) *Conf. ſuprà* §. 139.
ad §. 142. e) §. 115.
f) *Ita & dividit Pater in Tabb. Phil. Pract.*

& cives à vi intrinſeca reddantur ſecuri, tum, ſi defendantur adverſus *vim extrinſecam* tempore belli. *g)*

145. Itaque regalia vel diriguntur *primario ad unum* horum modorum promovendi fines Reipublicæ, vel inſerviunt *communiter utrique. h)*

146. Ad *pacis* tempora pertinet quam maxime *poteſtas legislatoria, i*) qua imperantes civibus ſignificant, quæ ipſorum circa negotia ad ſalutem civitatis facientia ſit voluntas, cui ſe cives in pacto conſtituendæ civitatis ſubmiſerunt.

147. Eodem pertinet *poteſtas pœnas ſumendi*, qua intenditur, ut cives tuti ſint adverſus damna & injurias, quæ à concivibus invicem inferri poſſunt & ſolent, & ſine qua poteſtas *legislatoria* foret fruſtranea.

148. Tum & poteſtas judiciaria, qua deciduntur controverſiæ ſuper rectâ legum applicatione ad facta ſingularia & factis civium contra leges ortæ. Unde inſervit hoc regale poteſtati *legislatoriæ* & juri *puniendi*.

149. Denique cum ſingulorum actiones à ſua cujusque opinione regantur; plerique autem de rebus ita ſoleant judicare, prout aſſueverunt, & prout communiter judicari vident; pauciſſimi proprio ingenio vera & honeſta diſpicere queant, inde civitati expedit, ut publicè ejusmodi doctrinis perſonet, quæ cum recto fine & uſu civitatum congruunt, ſimulque animi civium à puero iſtis imbuantur. Ejusmodi igitur doctrinas, qui doceant publice, ſummi imperii eſt conſtituere. Quare huc pertinet jus erigendi *Scholas* & *Academias*, item *jus circa ſacra* ſtrictè ſic dictum.

150.

ad §. 144. g) *Huc pertinet* princ. procem. Inſt. *Hic incipit Pufend.* lib. VII. cap. 4.

ad §. 145. h) *Quæ reſpiciunt tempus pacis, ſunt immanentia, quæ tempus belli, partim immanentia* (*v. g. jus conſcribendi militem*) *vel tranſeuntia,* [*v. g. jus belli gerendi.*] *Communia ſunt iterum immanentia.*

ad §. 146. i) *Pertinet poteſtas legislatoria etiam ad bellum ſed ſecundario, dum leges militares conſtituuntur. Cum illis enim, quibus hæ leges dantur, certe pax eſt.*

150. Cave autem putes, nos docere, ac ſi præcepta *religionis* debeant dirigi *ſecundum utilitatem ſingularum rerumpublicarum.* Hæc enim eſſet cavillatoria explicatio verborum noſtrorum, qui de *fine communi* civitatum loquimur.

151. Cujus adeò habitudo ad religionem eſt iſta, ut *religio* illa *falſa* habeatur, quæ apertè *pugnat* cum tranquillitate rerumpublicarum, quoniam DEUS nunquam voluit ejusmodi doctrinis imbui homines, neque etiam voluiſſe potuit, quia eſt autor rerumpublicarum, nec adeo potuit voluiſſe contradictoria.

152. Sed quoniam unius finis obtinendi plura poterunt eſſe media, non valet inverſo ordine argumentatio; *hæc religio congruit fini civitatis, ergo eſt vera:* quoniam ſuprà *l*) oſtendimus, ad veram religionem requiri, ut ſit à DEO revelata.

153. Id tamen exinde ſequetur, principem, qui religionem falſam in republicâ tolerat, quæ tamen non repugnat fini civitatis, non peccare contra *jus naturale* & officium boni principis, ſed contra legem divinam *poſitivam univerſalem* & officium boni Chriſtiani: Quare Jurisprudentiæ Naturalis defectum hic ſupplere debet Theologia.

154. Ad tempora *belli* ſpectat jus belli & pacis, itemque fœderum feriendorum, *m*) quo pertinent jus legendi, armandi & uniendi milites & ſimilia.

155. Utrique tempori æqualiter inſerviunt *jus magiſtratuum conſtituendorum & indicendi tributa.*

156. Sunt autem iſtæ partes ſummi imperii naturaliter ita *connexæ*; ut ſiquidem regularis forma civitati conſtare debeat, omnes & ſingulæ penes unum *n*) radicaliter eſſe debeant. Nam ſi una vel altera planè *abfuerit*, mancum erit imperium, nec ad finem civitatis procurandum idoneum.

ad §. *152.* l] l. 1. c. ult.

ad §. *154.* m] *Dantur quidem fœdera in pace, ſed hæc ſunt fœdera non inutilia quidem, non tamen etiam neceſſaria.*

ad §. *156.* n] *Sive unum hominem, ſive unum collegium.*

157. Sin autem iſtæ *dividantur*, ita ut quædam radicaliter ſint penes unum, reliquæ penes alium, irregularem rempublicam & male cohærentem emergere neceſſe eſt, quoniam non ſolum tum una poteſtas orto diſſidio aut inanis erit aut alterius miniſtra, ſed & deficiente hoc pacto voluntatis unione, quæ eſt anima Reipublicæ, in ſtatu hoc corrupto maxima occaſio datur bellis civilibus. *o*)

158. Hæc quanquam manifeſtiſſima ſint, dantur tamen non pauci, qui diviſionem partium ſummi imperii propugnent, ut exinde *reſpublicas mixtas* concinnent, quæ, ubi rite temperatæ fuerint, feliciſſimam, ſi diis placet, rempublicam producere ſint aptæ.

159. Cui fini quidem *Ariſtotelis p*) autoritatis nequidquam imploratur, qui de longè diverſâ mixtura, quàm quæ ad diviſionem partium ſummi imperii ſpectet, loquitur.

160. Quemadmodum autem *non impoſſibile* eſt, dari ejusmodi reſpublicas irregulares ſeu mixtas, *q*) ita, ſi dantur, neceſſe eſt, ut eadem morbidis annumerentur, & fruſtra ſe torquent Peripatetici, hac in parte nimium quantum inter ſe diſſidentes, ut mixturam aliquam comminiſcantur, quam expetendam atque exoptandam eſſe jactare poſſint.

161. His præmiſſis exponendum nunc paucis erit *officium imperantium & parentium. r)* Quibus præceptis officium ſummorum *imperantium* conſtet, ex indole ac fine civitatum, nec non ex penſis ſummi imperii partibus perſpicuè colligitur.

162. Quemadmodum verò nemo, in quocunque ſtatu vivat, officio ſuo ſatisfacere poteſt, ſi non exactam obligationis ſuæ notitiam habeat; ita principi vel maximè incumbit, ut hoc præ-

ad §. *157. o*] Puf. §. 9. 10. 11. 12. 13. 14.

ad §. *159. p*] IV. Polit. c. 8. & 9.

ad §. *160. q*] *Quod quidem latè defendere vult Hornius* de civitate. *Vide Patr.* Tab. 43. lin. 44. & Tab. 49. membr. 3. *Conf. Puf.* §. *13. 14. ubi de ſententia Grotii.*

ad §. *161. r*] *Hic incipit Pufend.* lib. 7. cap. 9.

præceptum ante omnia obſervet: DISCE, QVÆ AD PLENAM COGNITIONEM OFFICII BONI PRINCIPIS PERTINENT.

163. Tum generalis lex ſummorum imperantium eſt hæc: SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO. Ea enim intentione in iſtos imperium eſt collatum, ut per id procuraretur finis, ob quem civitates ſunt inſtitutæ. Inde credere iidem debent, nihil ſibi privatim expedire, quod non idem expedit civitati.

164. Ad hunc finem dirigendum eſt exercitium particularum ſummi imperii. Hoc eſt: *Cives bonis moribus imbuendi; Commodæ leges ferendæ; Eædem executioni dandæ. Pœnæ rectè temperandæ; Injuriæ civium mutuæ prohibendæ; Idoneis & probis miniſtris utendum; Tributa rectè exigenda & collocanda; Facultates civium promovendæ; Factiones prohibendæ; Adverſus invaſiones exterorum vires parandæ.*

165. Officium *ſubditorum s)* eſt vel *generale*, vel *ſpeciale. Illud* oritur ex communi obligatione, qua iſti imperio civili ſunt ſubjecti. *Hoc* verò ex peculiari munere & functione, quæ per ſummum imperium ſingulis eſt injuncta.

166. Officium *generale* reſpicit vel *rectores civitatis*, vel *totam civitatem*, vel *concives*.

167. Unde præceptum *primum:* RECTORIBUS CIVITATIS PRÆSTA REVERENTIAM, FIDELITATEM ET OBSEQVIUM.

168. *Secundum:* SALUTE ET INCOLUMITATE TOTIUS CIVITATIS NIHIL HABE CARIUS.

169. *Tertium*: CUM CONCIVIBUS VIVE AMICE ET PACIFICE.

170. Circa *ſpecialia* officia commune præceptum eſt: NON AFFECTA NEC SUSCIPE OFFICIUM IN REP. AD QVOD TE INEPTUM DEPREHENDIS.

171. Quod *ſingulas* officiorum partes attinet: qui *conſilio* ſuo rectoribus civitatum aſſiſtunt; qui publicè conſtituti ſunt ad *ſacra*

ad §. 165. s] Huc pertinet Puf. de O. H. l. 2. c. 18.

ſacra obeunda; queis publicè injunctum, variarum rerum *ſcientia* animos civium imbuere; qui *juri dicundo* præficiuntur; quibus *armorum* cura commiſſa; qui ad *militandum* conducti; quorum opera civitas apud *exteros* utitur; qui *opibus civitatis* colligendis aut diſpenſandis præſunt, illi omnes actiones ſuas eò dirigere debent, ut *tranquillitas publica* tam intra quam extra civitatem conſervetur, & *opum abundantia* comparetur, hoc verò potiſſimum fieri ſibi perſuadebunt, ſi præſcriptam hac parte ab imperantibus normam obſervent.

Caput VII.

De Officiis Viventium in Civitate Circa Pœnas.

SUMMARIA.

Connexio. §. 1. In difficili doctrina pœnarum ſeparandæ ante omnia quæſtiones otioſæ §. 2. 3. 4. Per pœnam hic non intelligitur conventionalis §. 5. ſed quæ ob delictum infertur invito. §. 6. In qua vel reſpicitur perſona 1. ad id quod infertur §. 7. quod vel eſt ablatio lucri §. 8. vel poſitio damni §. 9. vel poſitio damni in bono corporis vel honore, §. 10. vel 2. ad perſonam inferentem, quæ vel Deus §. 11. vel homo quicunque §. 12. vel ſuperior §. 13. vel 3. ad intentionem inferentis, quæ vel reſpicit damnum illatum §. 14. ut aut reparetur, §. 15. vel malum futurum, in aliis ut aſſecurentur, in delinquentibus ut emendentur §. 16. unde quatuor ſunt fines pœnarum §. 17. & pœna hoc intuitu ſumitur tripliciter. §. 17. 18. 19. Ex prima claſſe huc pertinet poſitio damni in bonis quibusvis §. 20. 21. Ex ſecunda ea, quæ infertur à ſuperiore §. 22. 23. Ex tertia, quæ intendit primariò emendationem §. 25. 26. 27. Quibus notatis formatur definitio pœnæ §. 28. & ad aliorum defi-

deſinitionem reſpondetur §. 29. 30. *Parem non poſſe puniri à pari* §. 31. *Oſtenditur : emendationem eſſe primarium pœnarum finem.* §. 32.--44. *& ſub ea reliquos fines comprehendi* §. 45. *Differentia accuratæ pœnæ & vindictæ* §.46.47.48. 1. *intuitu ſtatus* §. 49. 2. *intuitu perſonæ inferentis* §. 50. 3. *intuitu intentionis* §. 51. *Et pœna & vindicta vel juſta eſt, vel injuſta* §. 52. 53. 54. *Pœna propriè dicta medicinalis eſt* §. 55. *An detur planè officium hominum intuitu pœnarum?* §. 56. *Non poſſe hanc quæſtionem deduci ex ſtatu integritatis.* §. 57. 58. *Reſolvitur quæſtio in partes.* I. *An detur officium punientis?* §. 59. *Princeps obligatus eſt ad pœnam inferendam* §. 60. *non tamen debet pœnam illi qui deliquit* §. 61. 62. *ſed obligatus eſt Reipublicæ* §. 63. *Laxior eſt obligatio Principis quàm magiſtratus,* §. 64. *Nec obſtat, quod princeps habeat jus puniendi, quia hoc jus habet intuitu delinquentis* §.65. 66. II. *An detur officium puniendi? Delinquens debet pœnam* §. 67. *ſcilicet pati* §. 68. *Quid hic denotet pœnam pati* §. 69.--77. *ſcilicet teneri ad actus pœnam antecedentes vel concomitantes peragendos, & ad ſolvendam mulctam pecuniariam* §. 78. 79. *Reſpondetur diſſentientibus ob rationes: quod nemo obligetur ad impoſſibilia.* §. 80. 81. *quod delinquentes vinculis conſtringantur* §. 82.--85. *quod inutilis ſit conventio de non reſiſtendo in pœna* §. 86.--96. *quod pœna debeat inferri invitis,* §. 97. 98. 99. *Præcepta. Unum reſpiciens delinquentem; PERFER POENAM à SUPERIORE INFLICTAM* §. 100. *Generale reſpiciens punientem: PUNI DELINQUENTES, QUANTUM AD UTILITATEM REIPUBLICÆ OPUS EST.* §. 101. *Speciale primum: PUNI ACTUS, DAMNUM REIPUBLICÆ INFERENTES ET EMENDABILES.* §. 102. *Unde non puniendi actus merè interni* §. 103. 104. *lapſus minutiſſimi,* §. 105. 106. *actus, quorum contrarii coactionem reſpuunt,* §. 107. *delicta leviora,* §. 108. *res obſcuriſſimæ diſceptationis* §. 109. *vitia animi omnibus hominibus communia* §. 110. 111. *inolita mala, quæ tolli nequeunt* §. 112. *Hæc omnia obtinere regulariter & pati exceptiones.* §. 113.--117. *Præceptum ſpeciale ſecundum; PU-*

NI, QUANTUM AD EMENDATIONEM COMMUNEM EST OPUS. §. 118. *Pœna debent eſſe proportionatæ delictis* §. 119. 120. *Quænam requirantur ad proportionem illam inveniendam* §. 121.--128. *Præceptum juris Divini poſitivi: IN HOMICIDIUM ET ALIA DELICTA LEGE DIVINA EXPRESSA POENA CAPITALI ANIMIMADVERTE* §. 129.--131. *Unde Princeps in iis non poteſt diſpenſare* §. 132. *ſed tamen certis caſibus pœnam differre* §. 133. *Quænam ſint illa delicta?* §. 134.--140.

§. 1.

Diſpiciendæ nunc forent in ſpecie *partes* ſummi imperii, & quæ circa ea peculiariter obſervanda occurrerent. Sed quoniam hic quidem non adeò magnæ aut difficiles ortæ ſunt controverſiæ, & quæ hac parte notanda veniunt, jam aliis *a*) expoſita ſunt fuſius, atque diſtincte, quibus, quod addamus nihil ſupereſt; iſta quidem tranſeant.

2. Non ita tranſire patiemur illam partem, quæ in *pœnis* inferendis eſt occupata, quoniam circa eandem multæ quæſtiones ſe offerunt intricatæ, & in quarum expoſitione ſudarunt excelſiſſima ingenia. *b*)

3. Ubi tamen mox ſeparandæ erunt quæſtiones *otioſa* ab iis, quarum non pudere debeat eum, qui veram, non umbratilem ſectatur ſapientiam.

4. Ad *otioſas* refero illam, *ad quam juſtitiæ ſpeciem pœnarum irrogatio pertineat?* Ubi variè diſſident; aliis ad juſtitiam univerſalem, aliis ad commutativam, aliis ad diſtributivam, aliis denique ad tertiam aliquam juſtitiæ particularis ſpeciem, cum quibus & nos

ad §. *1.* a) *Vide Puf.* lib. 8. cap. 1.2.4.5.6. ſeqq.

ad §. *2.* b) *Caput de Pœnis uti in Grotio eſt prolixiſſimum, ita & circa ſingulas ferè lineas, quod ibi taxent, inveniſſe ſe putant Commentatores Grotiani. Dn. Pufendorffius doctrinam hanc tractavit* d. l. 8. Cap. 3.

& nos facimus, provocantibus. Sed cui uſui? cum ſuprà totam hanc juſtitiæ diviſionem ut inutilem rejecerimus. *c*)

5. Quod *reliquas* attinet, præmuniendus anteà intellectus eſt diſtincto *conceptu pœnæ*, quoniam vocabulum hoc multis *ambiguitatibus* eſt obnoxium. *d*)

6. Id maximè indubium eſt, per pœnas hic intelligi aliquid, quod *hominibus propter delicta* & *invitis* quidem accidit, unde ſequitur, *pœnam conventionalem*, à qua ſtipulatio pœnalis denominatur, hujus loci non eſſe.

7. Eorum autem, quæ hominibus delinquentibus accidunt, varia ſunt genera, ſive ipſum *id, quod* propterea infertur delinquentibus, reſpicias, ſive *perſonam* inferentem, ſive inferentis *intentionem*.

8. Intuitu *ejus, quod* infertur delinquentibus; Pœna I. dicitur *latè*, ut ſub ſe comprehendat *ablationem lucri*, quod delinquens revera habet, vel quoad rem ipſam vel ejus æſtimationem, vel certè habuit, ſi eandem conſumſerit aut perdiderit vel donaverit. Ita dicitur: *lucra delinquentibus in pœnam eſſe auferenda.*

9. II. *Stricte* pro *poſitione ſolum damni*, quando delinquenti bonum aliquod aufertur, in quo lucrum ex delicto non habuit, ſive id bonum ſit bonum fortunæ, ſive bonum corporis: Ad illa refer divitias & honorem, ad hæc ſanitatem (per quam non tam intelligo abſentiam morbi quàm doloris) membrorum integritatem, vitam. *Ita pœna opponitur reparationi damni.*

10. III. *Strictiſſime* pro *poſitione damni in bono corporis vel etiam in honore*, & ita pœna pecuniaria *mulcta* dicitur & ſæpius pœnæ opponitur.

ad §. 4. c) L. 1. c. 1. §. 106.

ad §. 5. d) *Mihi quidem videtur neglectus homonymiæ in vocabulo* pœnæ & vindictæ *præcipua cauſa eſſe tot & tantarum colliſionum, quæ eruditis in hac doctrina acciderunt, quas omnes, ut ſpero, facillimè evadere ac obſervare poteris, ſi modo ea, quæ hic à* §. 6. ad 27. & à §. 46. ad 54. *notavimus, probè concoquas.*

11. Intuitu *perſonæ* inferentis itidem pœna ſupponitur I. *Latè* pro illa etiam, quæ à *DEO* hominibus ob quævis delicta infertur, ſive id fiat immediatè, ſive mediantibus hominibus. Ita *morbi* & alia *mala*, quæ caſibus annumerare ſolemus, pœnarum nomine veniunt, quatenus nempe DEUS per eadem delicta noſtra punit. Sic item *vulnerationes* & *incendia*, aut *rapinæ* ab hominibus illatæ pœnæ ſunt, quatenus DEUS his inſtrumentis utitur.

12. II. *Strictè* pro ea, quæ ab *homine* infertur homini, ſive ille inferens ſit *par*, ſive *ſuperior*. Ita *vindicta* & *pœna* ſæpius ſumuntur promiſcuè.

13. III. *Strictiſſimè* pro ea, quæ à *ſuperiore* dictatur delinquenti ſubjecto. Et tum *pœna vindictæ* opponitur.

14. Denique intuitu *finis*, quem intendit inferens, pœna variè accipitur; quod, ut rectius intelligatur, notandum, hoc paſſu vel reſpici ad malum *præteritum*, vel ad *futurum*.

15. *Præteritum* vel eſt *damnum illatum perſonæ læſæ*, ut illud *reparetur*, vel eſt delictum ipſum & *contemptus ſuperioris*, ut *expietur*.

16. *Malum futurum* vel conſideratur in *læſo* & *aliis*, qui iterum vel ſimiliter lædi poſſunt, ut *aſſecurentur*, vel in *delinquente & aliis*, qui iterum vel ſimiliter peccare poſſunt, ut *emendentur*.

17. Habes adeò *quatuor* fines, quos intendere poſſunt, qui delinquentibus aliquid inferunt, *reparationem*, *expiationem*, *aſſecurationem* & *emendationem*. Horum reſpectu *pœna* accipitur I. *latè*, ut omnes hos *quatuor* fines ſub ſe comprehendat & ita etiam *reparationem*.

18. II. *Strictè*, ut reparationi opponatur, & reliquos *tres* ſaltem fines intendat: Sic tamen, ut ex iſtis vel *principaliter* intendatur *aſſecuratio* vel *emendatio*.

19. III. *Strictiſſimè* pro ea, quæ ſolam *expiationem* intendit.

20. Jam videndum, quænam ex tot acceptionibus ſit *hujus* loci. Ex *prima* claſſe hic exulat *ablatio lucri*, ut quæ eſt pœna impropriè dicta, & pertinet ad caput libri ſecundi de non lædendis aliis. Unde & in jure ſeparantur actiones *rei perſecutoriæ* à *pœnalibus*.

21. Dein-

21. Deinde etſi pœna, quæ *bonis corporis vel honori* infertur, haud dubiè ſit nobilior ſpecies pœnæ quam *mulcta*, tamen hoc loco ſub pœna etiam comprehendimus mulctam.

22. Ex *ſecunda* claſſe aliena à noſtro inſtituto eſt pœna latè accepta, quia de jure *DEI* in homines hoc loco non agimus, ſed de officiis hominum inter ſe, & quia tractatio de pœna divina non pertinet ad ICtos, ſed Theologos.

23. Iterum huc non quadrat, quæ infertur ab homine *pari*, quia jam occupati ſumus in exponenda particula majeſtatis, quæ locum habet in civitate inter imperantes & parentes, & quia id quod inter pares infertur propter delictum, magis vindicta eſt, quam pœna.

24. Ex *tertia* claſſe pœna, quæ tendit ad *reparationem* damni, eſt improprie dicta, quia & hæc pertinet ad caput de non lædendis aliis.

25. Illa verò pœna, quæ ſolum tendit ad *expiationem* propter delictum tantum, ad ſpecies pœnarum divinarum pertinet, quia homo nunquam debet in puniendo ſpectare ſolum malum præteritum, ſed ſemper reflectere ad bonum aliquod futurum.

26. Denique quæ magis intendit *aſſecurationem* præ emendatione, potius vindicta eſt quàm pœna.

27. Igitur remanent ex tot ſignificatibus & quidem ex claſſe *prima* pœna, quatenus infert *propoſitionem mali cujuscunque*, ex claſſe *ſecunda* pœna, quæ à ſuperiore dictatur inferiori, ex tertiâ pœna, quæ intendit primariò *emendationem*.

28. Ex his jam formamus *definitionem pœnæ*, quod ſit *poſitio mali ſeu dolor, quem propter delictum infert ſuperior inferiori invito, in emendationem communem civium*.

29. Alii ita definiunt, e) quod ſit *malum paſſionis, quod infligitur ob malum actionis*; contra quam definitionem varii varia afferunt, alii, quod pœna aliquando conſiſtat in *actione* delinquentis, alii, quod non omne delictum ſit *actio*. Sed ad iſta quidem facilis eſt reſponſio, & poterunt ea omnia evitari, ſi iſtam definitionem

ad §. *29*. e) *Ut Grotius & Pufendorffius.*

tionem brevi & ſuccincta periphraſi circumſcribas, quod faciunt alii: *pœna eſt dolor illatus propter delictum. f*)

30. Nos verò ideò ab iſta definitione abſtinemus, quoniam omittit mentionem *perſonæ* pœnam inferentis & *finis*, quam princeps in pœnis intendere debet: per quæ tamen requiſita pœna quàm maximè differt à vindicta. Ad vindictam autem poteris applicare præcedentem pœnæ definitionem.

31. Quod *perſonam* pœnam inferentem concernit, notum quidem eſt, quod Grotius *pari* quoque tribuat poteſtatem pœnæ inferendæ, illi nimirum, qui ſimile delictum non admiſit. Sed quemadmodum Vir ſummus per *pœnam* ſæpe nihil aliud intelligit quàm *coercitionem verbalem*, deceptus forte, in eo quod hæc, ut pœna noſtra intendat emendationem, quæ tamen in ſe admonitio potius eſt, quam pœna, aut pœna non niſi impropriiſſimè dicta *g*) ita arbitratur, quaſi per vitam à delictis abſtinentem homo nanciſcatur *ſuperioritatem* aliquam in alterum hominem, cum tamen hic non ſufficiat ſuperioritas qualiscunque, ſed requiratur ſuperioritas imperii.

32. Pœnarum *finem* quod attinet, multifariæ ſunt Doctorum, qua veterum qua recentiorum diſſenſiones, *h*) in eo tamen ferè conveniunt, *reparationem & reſtitutionem damni* proprie hujus loci non eſſe.

33. Sed quod *expiationem*, *aſſecurationem & emendationem* concernit, duo hic probanda erunt, initio, quod ex his *emendatio* & quidem non delinquentis, ſed *communis civium* ſit *primarius* pœnæ proprie dictæ finis, deinde, quod ſub hoc fine *reliqui ſecundariò* lateant.

34. *Prius* non melius demonſtrare poſſumus, quàm ſi reliquos fines à claſſe finis primarii removeamus. *Expiationem* quod concernit, poterit equidem *DEUS*, ut creator hominis, multa in hominem

f) *Ut Dn. Becmannus* in Meditation. Polit.

ad §. 31. g) *Unde & nos hunc pœnæ ſignificatum omiſimus.*

ad §. 32. h) *Quas recenſent Grotius & Pufendorffius.*

nem, quæ homini non licent. Et uti nullum eſt dubium, quin potentiſſimum numen, ſalvâ ſuâ ſanctitate creaturas poſſit in nihilum redigere, ita multo minor ratio dubitandi eſt, quin poſſit in pœnis delinquentium intendere primariò ſolam expiationem.

35. Et profectò nullus alius eſt finis *pœnæ æternæ*, quippe quæ poſt hoc ævum neque ad aſſecurationem neque ad emendationem eſt opus.

36. Homo autem id facere *nequit*, tum quoniam deficit ratio, quâ mediante concipimus, quod DEUS ſine contradictione morali hunc finem poſſit intendere; Neque enim homo hominis creator, neque inter hominem & hominem tam infinita eſſentiarum diſtantia eſt, quæ eſt inter DEUM & hominem Et jam ſupra inculcavimus, quod nulla ſit ſocietas hominum verè inæqualis, ſed omnes ſint mixtæ.

37. Quare cum *ſummus princeps* etiam ſubditis ſuis teneatur ad officia humanitatis, *inhumanum* eſſet, ſi ob ſolum malum præteritum homo vellet afficere hominem, præprimis pœnitentem & veniam commiſſi poſtulantem.

38. Accedit, quod jus puniendi *ſit particula majeſtatis*. At verò has, diximus jam, ſubordinari debere tranquillitati reipublicæ tanquam bono futuro.

39. Unde non mirare, quod ſi homo in pœnis tantum reſpiciat malum præteritum, id ad vitia ſpectet, & *crudelitatis* nomine inſigniatur, ſin Deus id faciat, vitium non ſit, quia cum Deus homo non ſit, neque id omne quod inhumanum eſt, contradictionem in Deo involvit.

40. Reſtat *aſſecuratio* & *emendatio*. *Utramque* equidem princeps in pœnis intendit, ut mox dicemus, ſed *magis tamen emendationem* quam aſſecurationem, quia hic quærimus potiſſimum finem, qui diſtinguat *pœnam à vindicta*, at aſſecuratio etiam in vindicta locum habet.

41. Scilicet *emendatio aſſecurationem* ſub ſe comprehendit, non vice verſâ aſſecuratio emendationem.

42. Nem-

42. Nempe *par* tuetur ſaltem *libertatem ſuam* adverſus parem & tranquillitatem propriam, quâ ſi fruatur, ipſius non intereſt, bonus ſit iſte, cum quo vivit in hoc orbe, an malus; at in *Republica princeps* ſtudet *bonos* efficere ſuos cives propoſitione præmiorum & pœnarum.

43. Denique quod *emendationem* attinet, illa eſt vel *delinquentis*, vel *aliorum*, qui ſimiliter delinquere poterant. *Prior ſæpe* intenditur, *poſterior ſemper* in pœnis à republica inflictis, quia nempe in emendatione communi latet etiam emendatio delinquentis, non vice verſâ. Facit quod omnia regalia magis reſpiciant utilitatem communem quam ſingulorum.

44. Docet hoc exemplum *pœnarum capitalium*, in quibus nullô modô reſpicitur ad emendationem delinquentis.

45. Jam facilè patet, etſi *emendatio* communis ſit finis primarius pœnarum, quod tamen eadem ſub ſe comprehendat & *expiationem* & *aſſecurationem*. Nam ſi v. gr. homicida capite puniatur, finis pœnæ eſt, ut alii delinquentes *exemplum inde capiant* & peccare dediſcant; quod ſi fiat, communiter ſimul *aſſecurantur* cives, ut ipſi ſint de tali crimine ſecuri, principi autem pariter de *contemptu* delinquentis, quantum fieri poteſt, *ſatisfit*.

46. Oſtendamus modò, quomodo à *pœna* differat *vindicta*, cujus tot propè ſunt acceptiones quàm pœnæ, quia vindicta & pœna ſæpius promiſcuè uſurpantur à ſcriptoribus. *i*)

47. Quamvis verò non facilè apud ſcriptores antiquos deprehenderim, *vindictæ* vocem uſurpari de eo actu, qui tendit ad *propulſationem injuriæ imminentis*, ex modernis tamen nonnulli hoc vocabulum eo extendunt, ſed abuſive puto.

48. Cæterum uti iterum non ſubeſt dubium, quin hujus loci non ſit *vindicta divina*, de qua Theologi plura docent. ita quod *humanam* concernit, differentiæ vindictæ à pœna optimè apparebunt ex illius definitione. Eſt enim *vindicta* propriè dicta *poſitio mali*,

ad §. 46. i) *Vide omnino, quæ prolixe de vindicta diſſerit & cum Struvio controvertit Dn. Henniges* in comment ad Grotium, *quæ controverſia tamen fortè notata vindictæ homonymia tolli poſſet.*

mali, quæ infligitur delinquenti à pari, quem læſit in ſtatu naturali, eum in finem, ut ipſi læſo in poſterum caveatur.

49. Ergò *pœna* 1. locum habet in *ſtatu civili*, *vindicta* inter eos, qui degunt in *ſtatu naturali*.

50. 2. *Pœna* infertur ab *imperante* ſubdito, *vindicta* pari à *pari*.

51. 3. *Pœna* primariò intendit *emendationem communem*, *vindicta aſſecurationem propriam* læſi. Nam etſi in ſtatu naturali quilibet pro ſe actiones ſuas dirigere debet, ut non lædatur tranquillitas communis, tamen nullus habet poteſtatem eo dirigendi actiones aliorum, quippe ad quod requiritur imperium.

52. Utrumque vocabulum & *pœna & vindicta* ex eorum genere eſt, quæ à juſtitia & injuſtitia abſtrahunt, unde & pœna & vindicta dividuntur in *juſtam* & *injuſtam*. Nos utrobique *juſtam* definivimus tanquam analogatum nobiliſſimum.

53. Nam quod *pœnam* attinet, illa *injuſtitiæ* notam contrahit, ſi eam inferre velit *par*, aut ſi ſuperior inferat eandem ob *ſolam delectationem*, propter contemptum ſibi illatum &c.

54. *Vindicta* autem *injuſta* eſt, ſi *par in civitate*, ubi locus judiciis eſt, ſe vindicare velit, aut ubi par in ſtatu naturali in vindictâ intendat primariò *emendationem delinquentis vel aliorum*, aut *aſſecurationem communem* aliorum.

55. Appellatur verò *pœna* propriè dicta, quam definivimus, communi Politicorum ſtylo *pœna medicinalis* eleganter & appoſite, quia ut medicus adhibendo medicamenta intendit ſanitatem individui humani ægrotantis; ita Princeps adhibendo pœnas intendere debet rectitudinem corporis moralis, id eſt, reipublicæ laborantis morbis moralibus.

56. Et profectò ſi ulla doctrina moralis illuſtrari poteſt ſimili phyſico, certè doctrina de pœnis poteſt, in tantum, ut nulla ferè quæſtio ſit pœnas concernens, in qua non ab officio boni Medici ad officium punientis aptiſſimè inſtitui poſſit argumentatio, modò *quæſtionem præjudicialem* difficilem illam & intricatam: *an detur*

planè officium hominum intuitu pœnarum? excipias, utpote quæ aliunde quæſita argumentorum pondera requirit.

57. Id tamen exinde jam apparet, ſi jus pœnarum & quæſtiones circa idem occurrentes *ex ſtatu integritatis* vellemus deducere vel formaliter vel normaliter, æquè nos ineptos fore, ac ſi remitteremus medicum de officio ſuo ſollicitum ad ſtatum illum perfectum morbis & vitiis carentem.

58. Quin & fictionem committeremus Chriſtiano homini parum convenientem, ſi ex iſto fortè præſuppoſito, quod in ſtatu integro omnes actiones Magiſtratus in commodum ſubditorum directæ fuiſſent, aliquid ad quæſtiones de pœnis faciens vellemus inferre, quia aliquoties jam demonſtravimus, in ſtatu integritatis nullas futuras fuiſſe Reſpublicas.

59. Ad rem: quæſtio: an detur aliquod officium hominis intuitu pœnarum? in *duas* partes dividenda eſt, quarum *prior* quærit *de officio punientis*, *altera de officio puniendi.*

60. Quod priorem attinet, aſſero; *ſuperiorem in Republica obligatum eſſe ad pœnam inferendam.* Hujus aſſertionis veritas perſpicua erit, ſi modo declaraverimus, cui ſuperior obligatus ſit & quodnam ſit fundamentum obligationis.

61. Vulgaris locutio eſt: *pœnam deberi illi, qui deliquit. l*) Quæ tamen locutio planè eſt ἄκυρος. Nam cui proprie debetur aliquid, is in debitorem jus habet, ut debitum illud ab ipſo poſſit exigere. Quis autem dixerit delinquentem jus habere, ut à magiſtratu pœnam ſibi infligendam poſtulare queat?

62. Neque tamen propterea arbitrarer, ſenſum locutionis eſſe iſtum, *m*) quod magiſtratus à ſontibus pœnam legibus definitam jure ſuo poſſit exigere. Nullum enim fortè poterit exemplum dari locutionis ſimilis, per quam qualitas aliqua activa per contrariam circumſcriberetur; quin potius id putarem indicari per illam locutionem: *Magiſtratum alii debere, ut pœnam inferat delinquenti.*

63. Ne-

ad §. *61. l*) Vid. Puf. §. 5. p. 1155. N. Edit.

ad §. *62. m*) *Quod putat Dn. Puf.* d. l.

63. Neque enim valet illatio, pœna non debetur delinquenti, ergo ſuperior nemini obſtrictus eſt, ut eam exigat. Cui ergo tenebitur? Haud dubiè *Reipublicæ*. Probationem pete ex capite præcedenti, ubi ex lege generali officia ſummi principis concernente: *Populi ſalus ſuprema lex eſto*, mox deduximus *n*) officium ſpeciale *de pœnis rectè temperandis*. Sine pœnarum enim irrogatione ſalus publica non poteſt conſiſtere.

64. Quoniam verò determinatio ſalutis publicæ in Republica pertinet ad principem, non ad privatum, & quia princeps in republica ſuperiorem non habet, magiſtratus verò inferior eſt ſub principe, inde ſequitur, *laxiorem* eſſe obligationem *principis* quàm *magiſtratus*. *Illius* quidem cum poteſtate aggratiandi quandoque conjunctam (de qua mox) & imperfectam, *hujus* autem perfectam & poteſtate veniam concedendi deſtitutam.

65. Nec obſtat, ſi dicere velis, *ſuperiorem* habere tamen *jus* ad pœnam inferendam, ergo reſpectu unius ejusdemque actus citra fugam contradictionis eum non poſſe *obligatum* eſſe. Nam iſta contradictio ſaltem apparens eſt, quoniam hæc duo prædicata non ad idem referuntur. *Jus* habet ſuperior intuitu *delinquentis* & aliorum, qui ipſum in exercitio hujus actus impedire volunt; *obligatus* eſt intuitu *DEI* & *Reipublicæ*.

66. Ita *pater jus* habet coërcendi & emendandi *filium*, & tamen *DEO & Reipublicæ tenetur*, ut hoc jus traducat in actum. Ita *miniſter publicus jus* habet faciendi, quod Princeps ipſi præcepit, ſed nihilominus *Principi tenetur* ad factum præſtandum.

67. Id tamen, ut ad alteram quæſtionis partem veniam, ex iſta objectione firmiſſimè poteris inferre: *delinquentem propriè teneri ad pœnam*, ſeu: *à delinquente deberi pœnam. o*) Nam ſi ſuperior habet jus erga delinquentem ei inferendi pœnam, neceſſe eſt, ut huic juri in delinquente correſpondeat obligatio, quia jus & obligatio ſunt correlata, quorum unum ſine altero exiſtere nequit.

Ffff 2 68.

ad §. 63. n) *Et quidem ex ipſo Pufendorffio*. Vid. cap. præced. §. 163. 164.

ad §. 67. o) *Diſſent. Puf.* §. 4. p. 1048. Ed. prim.

68. Imo hoc ipſum jus ſuo modo nos ducet ad declarandam obligationem delinquentis ad pœnam. Nam quia jus ſuperior *habet ad inferendam* pœnam, delinquens obligatus erit non niſi ad pœnam *patiendam*.

69. Sed *pati pœnam* eſt phraſis ambigua. Etſi enim pœnam definiverimus per poſitionem mali vel doloris, tamen *pœnæ executio* ſub ſe comprehendit *plures actus* alios antecedentes proximè illationem doloris, quare & pœna hoc loco ſumitur pro complexu illorum actuum omnium & *malum immediatè inferentium*, & *proximè antecedaneorum*.

70. Ad *antecedentes* illos actus refer, v. g. adſcenſionem ſcalæ ad patibulum ducentis, porrectionem colli ad pœnam gladii, vel ad circumdandum laqueum, hauſtum veneni.

71. Actus verò, qui *immediatè dolorem* inferunt & ita formale quaſi pœnæ continent, vel ſunt ita comparati, ut *naturæ hominis animali* repugnent, vel ita, ut dolorem in homine excitent, *quatenus homo eſt* & à beſtiis differt.

72. Ad *priorem claſſem* refer eos, qui vitam tollunt & ſtructuram ac cohœrentiam partium corporis, qua internarum, qua externarum, ſolvunt & deſtruunt.

73. Ad *poſteriorem* pertinent illi, qui hominem privant divitiis & honore, *mulcta* nempe & *infamia*.

74. Etſi vero utrobique homo *repugnantiam* aliquam ſentiat, dum alterutro modo pœna ipſi infertur, ibi quidem *per inſtinctum phyſicum* & animalem, hic per *inclinationem communem* hominum famam & divitias conſervare ſtudentium, tamen hæc repugnantia eſt ejusmodi, ut homo recta ratione utens & ſe debito modo præparans, utrobique eandem vincere poſſit, modo *dolor* non ſit *nimis acutus* & *durabilis*.

75. Ergo *pati pœnam* vel denotat *non reſiſtere poteſtati publicæ, dum ipſum dolorem ipſi infert*, vel denotat *non reſiſtere poteſtati publicæ, ſed potius ſponte quaſi peragere actus poenam proxime antecedentes vel concomitantes.*

76. *Prior*

76. *Prior* ſignificatus hujus loci non eſt. Nam etſi, ut diximus, homo ad iſtos patienter ferendos natura ſit aptus, tamen rarisſima ſunt hominum ejusmodi exempla, ut adeò legislatores communiter non cenſeantur voluiſſe ſubditos ſuos ad hunc gradum patientiæ obſtringere, tum quia princeps in imponenda obligatione ſubditis ſuis regulariter, & ubi ſumma neceſſitas & utilitas Reipublicæ non exigit contrarium, non eam perfectionem exigere debet, cujus homo in idea quaſi perfectus capax eſt, ſed memor eſſe humanæ imbecillitatis, tum quia hæc obligatio nullam utilitatem afferret Reipublicæ, & imò finem communem, pœnarum nempe emendationem communem non adeò commodè aſſequeretur, ſi non delinquentes in ipſo actu ultimo pœnæ aliquam repugnantiam declararent; tum quoniam non raro per pœnas inferuntur dolores acuti & durabiles, ad quos patienter perferendos ne quidem Stoicorum aut Epicuri ſapiens eſſet ſufficiens.

77. Excipiendam tamen eſſe arbitror ab hac pœnarum claſſe *mulctam pecuniariam*, utpote in qua ceſſant rationes memoratæ. Neque enim ad eam patienter ferendam requiritur tolerantia extraordinaria, ſed communis, neque ipſa ad emendationem ut forte aliquod remedium adhibetur, ſed eſt infimus pœnarum gradus.

78. Ergo dum diximus, delinquentem eſſe obligatum ad pœnam patiendam, *hic ſenſus eſt*, teneri eum *ad peragendos actus immediatè* pœnam *antecedentes, vel eandem concomitantes*, per quos tamen ipſe dolor immediate non producatur, aut teneri *ad ſolvendam mulctam pecuniariam.*

79. Nec obſtat, quod videatur appetitus humanus ex natura ſua etiam illos actus abhorrere, quos certo ſecuturos eſſe ſcit malum aliquod dolorem inferens, quippe obſervationem hanc multas pati inſtantias, vel exemplo vitiorum hominum declarari poteſt; & nota eſt hiſtoria de eo, cui ſub metu viſus amittendi Medicus vinum interdixerat, poculum nihilominus maximo appetitu arripiente & exclamante: Vale amicum lumen.

80. Jam paucis reſpondendum eſt ad erudita dubia, quæ contra opinionem noſtram proponi ſolent. Nam initio illud afferri poſſet; ſupra *p*) nos dixiſſe, rempublicam naturaliter originem debere pactis populi cum rege, ex natura verò *pactorum* conſtare, quod *ad impoſſibile* nemo ſe obſtringere valeat, *q*) jam autem mortem, vulnera vel alia corporis damna ferre, & ea inferenti non reſiſtere homini eſſe impoſſibile, cum hæc mala neceſſitate naturali, quantum poſſit, fugiat, nec aliter facere poſſit. *r*)

81. Sed, uti jam diximus, non videri abſolutè rem humana conſtantia majorem, *s*) mortem citra reluctantiam admittere, ita ſimul conceſſimus, cum ut plurimum ea res conſtantiam mortalium vulgarem ſuperet, non præſumi hominem ultrò per pactum ſuum ſeſe ad tale quid voluiſſe adſtringere. Quippe cum non minus leges humanæ ferri quam pacta iniri debeant cum ſenſu humanæ imbecillitatis.

82. Deinde quod affertur, *t*) ei, *qui pacto* tenetur, *credi*, ad *ſupplicium* autem, qui ducuntur, eos *vinculis* conſtringi, aut ſatellitibus cuſtodiri; indicio, quod non videantur pactis ad non reſiſtendum *ſatis obligati eſſe*, ad id varia regeri poterunt.

83. Nam *primò* mutatur controverſiæ ſtatus. Quæritur, *an quis ſe pacto ad pœnam ferendam obligare poſſit?* Alia eſt quæſtio: *an per pactum delinquens ſatis obligatus eſſe credatur?* Prior ex natura pactorum & hominum in ſtatu corrupto quidem, ſed quatenus adhuc rectus eſt, viventium deducenda eſt, poſterior reſpicit ad homines corruptos qua tales.

84. *Secundo* multæ dari poſſent inſtantiæ, ſi quis ex eo, quod vinculis conſtringantur delinquentes, inferre velit, quod non ſatis ſe obligare potuerint per pacta. *u*) Nam in genere illis, qui revera

ad §. *80.* p) Hoc libro 3. cap. 6.

q) Per dicta libro 2. cap. 7.

r) *Vide quæ ex Hobbes. refert Puf.* III. 7. 5. p. 360. ſeqq.

ad §. *81.* s) *Dn. Puf.* d. l. p. 361. ſeq.

ad §. *82.* t) *ap. Dn. Puf.* d. l. p. 362. *ex Hobbeſio.*

ad §. *84.* u) Puf. d. p. 362.

revera mediantibus pactis tenentur, non ita abſolutè creditur, quin violenta ſæpius præſidia cautè diſponantur prohibendæ ipſorum perfidiæ.

85. *Tertiò* vinculis conſtringuntur delinquentes, non tam propter actus antecedentes proximè pœnam aut concomitantes, ſed propter fugam naturalem actuum immediatè dolorem ponentium.

86. Ulterius ſolet diſtinctio inter modos paciſcendi afferri; *x*) Sic *frequenter pacta* iniri, *niſi conſtituta die hoc fecero, interfice*, id eſt, jus habebis capitale ſupplicium à me exigendi, niſi hoc fecero. At tale pactum: *Niſi fecero, interficienti non reſiſtam*, iniri, & *inuſitatum* eſſe & *inutile*, ſive duo *concives* ita paciſcantur, ſive *civitas* cum cive, ſive duo, qui in *libertate naturali* vivunt.

87. Etenim *concives* inter ſe ita paciſci non poſſe, quia jus interficiendi in civitatibus privato concedi non poteſt. Ut *civitas cum cive* tale pactum ineat, inutile eſſe, ſufficere enim, ut ipſa poſſit nocentibus pœnam infligere, ſi ſinguli cives fidem dent, quod non velint eum, à quo ſupplicium ſumendum, per vim defendere. Iis qui in *libertate naturali* vivunt, itidem tale pactum inutile eſſe. Nam in ſtatu merè naturali, ſi occidere cupias, jus habere ex ipſo ſtatu, unde hic ne quidem pacto opus eſſe, ut interficere liceat, niſi præceſſerit pactum de non interficiendo ante præſtitutum diem. Quin nec tum pacti hujus efficaciam aliquam ſe exerere, quoniam ſi præſtitum non ſit die veniente, non obſtante hoc pacto, redeat ſtatus hoſtilis, in quo omnia licent, adeoque & reſiſtere.

88. Hic fateor equidem ſuô modô vera eſſe: quod ſi ita pactum fuerit; *interfice me, ſi hæc non præſtitero, inutile eſſe* alterum pactum; *niſi hæc fecero, interficienti tibi non reſiſtam*, quatenus nimirum inutile accipitur pro *ſuperfluo* & quod non novum producit effectum. Nam, ut modo diximus, eo ipſo, dum in alterum jus

ad §. *86.* x) *Quoad hunc & ſeq.* §. *vide iterum doctrinam Hobbeſii ap. Dn. Pufend.* d. p. 362. *unde etiam petiimus, quæ habentur* §. 89. 90.

jus ſeu poteſtatem me interficiendi ſub certa conditione transfero, eo ipſo promitto, quod ipſi jus ſuum exercenti nolim reſiſtere, quia jus ridiculum eſt, quod non poſſum ſecurè in actum deducere, & ſimile aliàs foret hæc translatio poteſtatis interficiendi invitationi illius, qui hoſpites convocabat, & claudebat fores.

89. Ergo quemadmodum in ſtatu naturali *omnium pactorum* vis huc redit, ut non ſolum *intrinſecam neceſſitatem* afferant conventa præſtandi, ſed & utrique *jus dent* recuſantem vi compellendi malo aliquo ipſi intentato: adeoque in hunc ſenſum pacta in genere reſolvuntur: *ſpondeo me tibi hoc præſtiturum, ni fecero, habebis poteſtatem vi & malo intentato me compellendi*; ita in genere pactis ejusmodi, ut aliud ſuperaddatur de non reſiſtendo illud malum intentanti, per quod priora firmarentur, inutile eſſet & abſurdum.

90. Nam ſi in priori non ſatis cautum eſſet paciſcenti, nec per hoc poſterius cautum magis foret; quin potius hoc iterum alio pacto pœnali foret ſanciendum hoc modo: ſi tibi vim inferenti reſtitero, tunc aliquo malo me multandi habebis poteſtatem. Ex quo manifeſtè apparet, per alterum pactum primo nihil eſſe additum. Nam jam ex primo licebat pacti violatorem malo multare, & eadem facilitate poſterius pactum violaretur, quàm prius. Quid ergo opus eſſet, unum pactum per aliud velle fulcire, cum non difficilius ſit decem, quàm unum perrumpere.

91. Si verò, ut ex objectione apparet, ea ſit intentio, *pactum de non reſiſtendo* ita eſſe *inutile*, ut omninò *nullum effectum* producat, & quod eo non obſtante liceat reſiſtere; tunc non difficiles equidem erimus in aſſenſu præbendo, quod *privatos concives* hôc modô paciſcentes attinet, ob rationem adductam. Alia verò omnia arbitramur de pacto ejusmodi à duobus viventibus in *naturali ſtatu*, & à *civitate cum cive* inito.

92. *Priores* quod concernit, ratio quæ in contrarium afferebatur de ſtatu hoſtili, hypotheſin ſapit jam diu exploſam, quin potius ex dictis inferimus: *Omne pactum affert intrinſecam neceſſitatem conventa præſtandi, ergo & hoc pactum de non reſiſtendo*, ſive *expreſſe*

fuerit

fuerit promiſſa non reſiſtentia, ſive ſimpliciter *præſtatio rei cujusdam alicui ſponſa fuerit*, quia & hoc in ſe continet tacitè clauſulam, quod tunc alter debeat habere poteſtatem vi me cogendi. Nam & iſta, puto, quæ tacitè pactis inſunt, neceſſitatem intrinſecam conventa præſtandi (quod hôc locô per non reſiſtentiam fit) afferunt.

93. Idem ergo de *civitate* dicendum erit, quatenus pactum init cum futuro ſuo cive, quoniam & hic tempore pacti hujus adhuc in libertate naturali eſt, & civis futurus ſaltem. Præterea tamen etſi ipſum pactum ejusmodi expreſſum, inter civitatem & civem celebrari pro *ſuperfluo* habeamus, effectum tamen pacti illius ſeu obligationem ad non reſiſtendum pro *ſuperflua & inutili* in civitate habere non poſſumus.

94. Quod enim dicebatur, *ſufficere* civitati, ut ipſa poſſit nocentibus pœnam infligere, ſi *ſinguli cives* fidem dent, quod non velint eum, à quo ſupplicium ſumendum, *per vim defendere*, id equidem parum ſecuritatis afferet principi, qui hoc modo cogeretur ipſe ſuam vitam exponere in periculum, pœnam exigendo à delinquentibus.

95. Sed forte plus ſenſerunt diſſentientes, putantes, *ſufficere* civitati, ſi *ſinguli cives* fidem dent, qvod velint *vires ſuas conjungere* adverſus delinquentem ad ſumendum ſupplicium. Hic certè ſpecioſior fit objectio, non tamen verior. Nam qvid ſi *ingens multitudo* aut *magna pars populi* deliquerit, quod nonnunquam contigit. Hic ſanè non ita ſufficiens eſt remedium ad reducendam tranquillitatem civium reliquorum aſſiſtentia adverſus delinquentes *de juſtitia reſiſtentiæ ſuæ perſvaſos*, quam ſi iidem vanâ iſtâ perſvaſione vacui, & ſtimulis conſcientiæ turbati, vel *timidius reſiſtant*, vel *ſponte pœnis ſe ſubjiciant*.

96. Quod ſi nobis regeras, vel ex noſtra tamen ipſorummet doctrina non obligari delinquentes ad patientiam actuum immediatè mortem vel vulnera inferentium, ergo & ex noſtra hypotheſi non ita benè promoveri tranquillitatem Reipublicæ, reſponderem; ſufficere ad illam beatitudinem, ſi modo delin-

quentes non reſiſtant in actibus pœnæ illationem proximè vel remotè etiam antecedentibus. Nam tum delinquens turbare pergit pacem communem, ſi capere eum volentibus armata manu reſiſtat, ſi tempore executionis appropinquantes violenter ſe liberare tentet. Quod ſi jam gladius collum feriat, ſi laqueo guttur ſit obſtrictum, reſiſtentia ejus non præjudicat Reipublicæ.

97. Ultimò & illud proponitur, *y*) propriè dici non poſſe ad pœnam aliquam teneri, *quia pœna ſignificet aliquid, quod invito eſt imponendum*, & voluntatis averſionem ab illa involvit. At verò ad quæ propriè tenemur, talia eſſe intelligi, ut ad eadem præſtanda *ultrò & libenter* moveri debeamus.

98. Etſi enim ſæpius etiam in rebus reliquis præter pœnam homo, qui ante volens ſe obligavit, poſteà ex malitia ſit invitus, & hæc ejus voluntas ipſum ab obligatione non liberet, ratio tamen haud dubiè tunc illa ſubeſt, *quod debeat hic velle.* Sed in pœnis *non debet velle*, ſed nolle, cùm aliàs pœna non foret pœna, nec emendaret, ſi non imponeretur invito.

99. Hæc omnia concedimus, ſi de *actibus ultimis pœnæ* ſermo ſit. Hi inferuntur invitis. Ergo ad hos delinquens non eſt obligatus. In antecedentibus & concomitantibus aliud eſt, quia ad hos quidem definitio pœnæ non quadrat.

100. Facilè jam judicari poteſt, quibus præceptis includatur *officium civium* intuitu pœnarum; *Delinquentis* unicô abſolvitur: PERFER POENAM A SUPERIORE INFLICTAM. Ita ægroti unicum officium eſt, applicare ſibi medicamenta à Medico præſcripta.

101. *Principis pœnam inferentis* officium reſpicit præceptum *generale*: PUNI DELINQUENTES, QUANTUM AD UTILITATEM REIPUBLICÆ OPUS EST. Ita *Medici* officium eſt, medicamenta præſcribere ægroto, quantum ad obtinendam ſanitatem eſt opus.

102. Fluunt ex hoc præcepto *duo ſpecialia*, unum reſpiciens *actus*

ad §. *97.* y) *à Dn. Puſend.* VIII. 3.4.p. 1048.

actus puniendos, *alterum* puniendi modum. *Prius eſt*: PUNI ACTUS DAMNUM REIPUBLICÆ INFERENTES ET EMENDABILES. Ita *Medicus* non propter omnem aberrationem medicamenta præſcribit, ſed propter eam, quæ morbum parit & medicamentis tolli poteſt.

103. Inde pœnis humanis regulariter eximuntur *actus merè interni*, i. e. cogitatio delectabilis de peccato aliquo, cupiditas, deſiderium, deſtinatio citra effectum; etſi poſtea per ſubſequentem confeſſionem ad notitiam aliorum perveniant. Nam cum ejusmodi motu interno nemini noxa inferatur, nullius quoque hominis intereſt, ut ob eundem quispiam puniatur.

104. Ita *Medicus* ordinariè non medicamenta adhibet ad coercendam inclinationem hominis ipſum moventem ad exceſſum in cibo & potu, ſi modo ipſe homo inclinationem iſtam ſuperet.

105. Durum quoque nimis foret, pœnis humanis ſubjicere *minutiſſimos lapſus*, quos in iſthac naturæ conditione non datur effugere, quantamcunque attentionem quis adhibere inſtituat.

106. Ita *Medicus* modicam aberrationem à diæta etiam frequentatam non ſtatim medicamentis corrigere ſatagit.

107. Præterea diſſimulant leges humanæ multos actus, *quorum contrarii ſplendidiores futuri ſunt*, ſi non ex intuitu pœnæ videantur ſuſcepti, ut in virtute liberalitatis & officiis humanitatis, quemadmodum *medicus* etiam ad enormem aberrationem à diæta non ſtatim medicamenta applicat.

108. Ulterius, ſicut multi ſunt *leviſſimi morbi*, ubi operæ pretium non eſt Medicum inquietari, ita & multa ſunt *delicta leviora*, ubi operæ pretium non eſt inquietari judices.

109. Iterum ſi res *obſcuriſſimæ ſit diſceptationis*, ſæpius à pœnâ abſtinendum eſt, ſicuti *medicus* â medicamentis abſtinere ſolet, ſi incertiſſima adſunt morbi indicia.

110. Deinde ob defectum *emendabilitatis* à pœna humana eximi neceſſe eſt illa *vitia animi* ex corruptione mortalium communi reſultantia, quæ ita *frequentia* reperiuntur, ut defuturi eſ-

ſent, quibus imperaretur, ſi ſeveris iſta pœnis plectere velis, quousque in enormes actus non eruperunt; uti eſt *ambitio*, *avaritia*, *inhumanitas*, *ingratus animus*, *hypocriſis*, *invidia*, *ſuperbia*, *iracundia*, *ſimultas & ſimilia*.

111. Ita nunquam officium *medici* eò eſt extendendum, ut intendat tollere imbecillitatem ſtomachi naturalem, cauſam plurium morborum, ſed ſufficit, ſi eam temperet, ne in morbos erumpat.

112. Quin & ſi *inolitum planè malum* citra convulſionem totius civitatis tolli nequeat, puta, ſi tanta ſit multitudo peccantium, ut ſuppliciis civitas exhauriretur, fruſtrà pœnas adhiberet princeps, uti fruſtrà medicamenta adhiberet *medicus* in inveteratô morbô, & qui tales radices egit, ut citra præſentaneum vitæ periculum expelli nequeat. Sed utrobique ſufficiet, ſi princeps & medicus legibus & medicamentis vitium & morbum coerceant, ne latius ſerpant.

113. Quæ tamen hactenus diximus, intelligenda ſunt obtinere *ordinariè & regulariter*: quia poſſunt circumſtantiæ occurrere, ut ea ſe quandoque habeant aliter. Ita v. g. *cogitationes*, quatenus in notitiam pervenerunt, aliqando puniri poſſunt, v. g. in crimine læſæ majeſtatis; Ita ſi neceſſitas & utilitas reipublicæ ſuadeat, princeps edictis pœnalibus ad exercenda *officia humanitatis* poteſt adigere, non aliter ac *medicus* nonnunquam medicamenta adhibet ad expellendam inclinationem nimiam ad vorandum & helluandum, ſi videat eam ex pravâ diſpoſitione oriri, ac multò magis poſt craſſiores aberrationes à diæta medicamenta ad corrigendum ſtomachum ſuppeditat non raro.

114. Vice verſa & in iis, quæ propter periculum in *emendabilitatis* pœnæ non videbantur obnoxia, quandoque regula fallit, ſi æquale aut gravius ſubſit periculum, ſi pœna omitteretur. Unde non deerunt exempla, quod v. g. in rebellionibus aliquot hominum centuriæ trucidati per modum pœnæ fuerint. Sicut *medicus* enſe reſcindit partes humani corporis notabiliores etiam cum periculo aliquo mortis, ſi majus citra reſciſſionem ſit periculum, ut pars ſincera trahatur.

115.

115. Neque etiam putandum eſt, ſemper *neceſſe eſſe pœnam* exigi, quoties adſunt *peccata patrata pœnis humanis idonea*; Sed uti bonus *medicus* præter conſiderationem morbi reſpicit ad naturam & conſtitutionem patientis, neque adeo v. g. ruſtico, febre laboranti, applicat ſtatim medicamenta, quæ fortè præſcriberet homini imbellici; item ad alias circumſtantias, v. g. an morbus duret, an verò ſponte ceſſaverit? an indicia adſint, eum ſponte ceſſurum eſſe? &c. ita & princeps, qui in pœnis ſemper ultimò reflectitur ad *utilitatem Reipublicæ*, ſimiles circumſtantias ponderat.

116. Inter quas ſunt, *ſi fines pœnarum in certo caſu non videantur neceſſarii*, aut *ſi venia majorem quàm pœna producere utilitatem ſit idonea*; aut, *ſi fines pœnarum alia via commodius obtineri poſſint*. Item *ſi, qui deliquit, alleget ſua aut ſibi conjunctorum eximia in rempublicam merita, peculiari præmio digna*, aut, *ſi ab alia quapiam re inſigni commendetur*; puta, à raro aliquo artificio; aut, *ſi ſpes ſit fore, ut peccatum illud egregiis factis eluatur*: præſertim, ubi aliqua ignorantia, licet non planè inculpabilis, intervenerit, aut, *ſi particularis ratio legis in aliquo facto ceſſaverit*.

117. Quare conſtat, erroneum eſſe paradoxon Stoicorum, *nunquam licitum eſſe* ſtatuentium, *ignoſcere aut veniam dare*. Eorum enim argumentis ex dictis facilè ſatisfieri poteſt. *z*)

118. Venio ad puniendi modum, ubi præcipitur: PUNI QVANTUM AD EMENDATIONEM COMMUNEM EST OPUS: Quod enim pœnæ genus & quantum præcisè ſingulis peccatis ſit infligendum, jus naturale non determinat, ſed ſummo imperio civili definiendum relinquit, quod hic unice utilitatem reipublicæ præ oculis habere debet, uti medicus ſanitatem corporis curandi.

119. Unde fieri poteſt & ſolet, *ut eadem pœna imponatur duobus delictis inæqualibus*. Nam quæ æqualitas judicibus circa reos obſervanda præcipitur, illa intelligenda eſt de reis, qui idem ſpecie delictum commiſerunt hactenus, ut quod in uno vindicatur

ad §. 117. z) *Vide omnino Dn. Puſend.* VIII. 3. 15.

delictum, alteri citra graviſſimam cauſam condonari non debeat. Ita *medicus* ſæpè unum medicamentum adhibet ad expellendos duos morbos diverſos.

120. Quamvis igitur exactiſſimæ regulæ propter infinitas circumſtantias tradi nequeant, ſumma tamen eò redit, quod princeps *in pœnarum irrogatione proſpicere debeat, ut pœnæ adhibeantur proportionatæ delictis*, hoc eſt, ut illæ tantæ ſint, quantæ ſufficiunt ad reprimendam libidinem mortalium, qua feruntur in peccatum, nam & medicus medicamenta adhibet proportionata morbis.

121. Ut hoc autem commodè fieri poſſit, æſtimanda eſt *gravitas ipſius delicti*, tum & reſpectus habendus *ad perſonam delinquentem*, quia & *medicus* in præſcribendis medicamentis eadem & ad morbum & ad patientem accommodare debet.

122. *Gravitas delictorum* æſtimatur ex *objecto*, *effectu* & *frequentia*, uti gravitas *morbi* ex loco quem occupavit, ex ſymptomatis & ex diuturnitate.

123. *Ex objecto* in quod peccatum fuit, prout illud nobile & pretioſum habetur, graviora ſunt delicta, quæ lædunt DEUM, tum quæ imperantes, inde quæ pares quoad vitam, honorem, bona &c.

124. *Ex effectu*, prout multum aut parum damni in rempublicam inde redundat.

125. Ex *frequentia*, ſi leviores pœnæ malum non extirpent; nam tunc vulgatum obtinet: creſcentibus delictis creſcunt pœnæ.

126. *Perſona delinquens* conſideranda eſt, tum quoad *habitudinem ad delinquendum*, tum quoad *applicationem pœnæ*. Ita & *medicus* in partibus corporis humani ſæpius perpendit earum proclivitatem ad morbum & diſpoſitionem ad recipiendum medicamentum.

127. *Habitudo ad delinquendum* ex pravitate intentionis judicatur. Hæc verò ex variis indiciis colligitur, puta ſi facile potuit reſiſtere cauſis, quibus quis ad peccandum fuit impulſus; aut ſi præter communem rationem peculiaris quædam acceſſit, quæ

à peccan-

à peccando debebat abſterrere, aut ubi circumſtantiæ ſingulares factum aggravant, aut ſi animum quis habuerit idoneum ad reſiſtendum peccatorum illecebris. Sed & conſiderari ſolet, primus quis, an aliorum exemplo ſeductus, ſemel, an ſæpius, & poſt conſumtas fruſtra admonitiones quis peccaverit.

128. *Habitudo ad recipiendum dolorem* judicatur ex qualitatibus, quæ ſenſum pænæ augere & minuere poſſunt, quales ſunt ætas, ſexus, ſtatus, opes, vires & ſimilia.

129. Reſtat, ut oſtendamus, quid præceptis Juris naturalis in doctrina pænarum addat *lex divina*. Addit verò aliquid præcepto illi *officium principis* dirigenti quoad *modum* puniendi: IN HOMICIDIUM ET ALIA DELICTA LEGE DIVINA EXPRESSA POENA CAPITALI ANIMADVERTE.

130. Voluit enim DEUS certis de cauſis *quorundam delictorum pœnas ipſe determinare*, cui adeo tanquam ſapientiſſimo, & cui intereſſe Rerumpublicarũ optimè cognitum eſt, obſequium præſtare tenentur principes, voluntatis divinæ hac parte executores. Uti haud dubie tenerentur *medici*, ſi DEUS medicamentum aliquod generi humano revelaſſet, ad certam morbi ſpeciem expellendam idoneum.

131. Sed potuit tamen etiam DEUS in iſta determinatione non præciſe reſpexiſſe ad tranquillitatem generis humani, *ſed ad alias rationes nobis incognitas*, quamvis id certum ſit, DEUM, ut generis humani & rerumpublicarum autorem, nihil ibi determinaſſe, quod generi humano noxium ſit.

132. Fluunt ex iſta obſervatione *duæ illationes*. *Primo*, quod princeps, etſi aliàs jus aggratiandi & mitigandi habeat in pœnis, ſi aliqua Reipublicæ utilitas, quamvis in ſpe & aliquatenus incerta, id ſuadeat; tamen in *delictis jure divino notatis aggratiandi & mitigandi jus in ejusmodi caſibus citra peccati labem exercere nequeat*, quoniam utilitas incerta Reipublicæ debet cedere voluntati divinæ certæ.

133. Quod ſi tamen *citra certiſſimum Reipublicæ periculum pœnam jure divino dictatam exequi non valeat, non peccabit, ſi eandem*

emittat,

omittat, aut certè differat. Huc pertinet exemplum Davidis intuitu Joabi.

134. Tantum in *recenſione ejusmodi delictorum* difficultas oritur. De *homicidio* non ſinunt dubitare expreſſa ſcripturæ verba, quibus voluntatem ſuam Noacho & ejus liberis ſignificavit Deus. *a) Quisquis effuderit ſanguinem hominis, ſanguis ejus iterum effundendus eſt*, quæ verba non ſolum comminationem, ſed approbationem, non factum nudum, ſed jus continent. *b*)

135. Per *reliqua delicta* intelligo illa, quæ in *Levitico* recenſita ſunt cum declaratione, quod per iſtas abominationes polluerint ſe *Gentiles*, & quod, qui ea facit, *extirpari debeat de populo ſuo. c*)

136. Sunt verò 1. omnes *inceſtus* ſpecies ſupra *d*) expoſitæ. 2. *concubitus cum menſtruata.* 3. *adulterium.* 4. *immolatio ſeminis Molocho facta.* 5. *ſodomia.*

137. Diſſentiunt equidem communiter Doctores, in *adulterio* & *plurimis inceſtus ſpeciebus*, determinationem pœnæ principi relinquentes, *concubitum vero cum menſtruata* planè negligentes, *e*) ac ſcio etiam, ita communi Chriſtianorum praxi obſervari. Sed jam quidem non exponimus, quid fiat, ſed quid DEUS fieri velit.

138. Clara verò & perſpicua ſunt legis divinæ verba: *Quicunque iſtas abominationes perpetrant, eorum animæ extirpari debent de populo ſuo. f*)

139. Quæ pro lege ſaltem *forenſi* haberi non poterunt ſolos Judæos ſpectante, quia præceſſerat de gentibus, quod propter illa crimina Deus easdem extirpaverit, & quod ſimiliter ob eadem velit extirpare populum Iſraeliticum: neque DEUS dicit: de populo *tuo*, vel *veſtro*, ſed: de *ſuo*.

140.

ad §. 134. a] Gen. IX. 6.

b] Confer. Grotium lib. 1. cap. 2. §. 5. & ibi commentatores.

ad §. 135. c] Vide Levit. cap. 18. & 20.

ad §. 136. d] Hoc libro cap. 3.

ad §. 137. e] *Imo quibusdam circumſtantiis Medici Chriſtiani concubitum ejusmodi ſvadent Theologis tacentibus.*

ad §. 138. f] Levit. 18. v. 29.

140. Nec eſt, quod putes, quaſi antiquitatum Judaicarum ignarus non intelligam, quid velit phraſis: *extirpare de populo*. Notum enim probè eſt, quid Rabbini de *extirpatione* illa & *exciſione*, tum & de phraſibus parallelis *g) portatione peccati, morte ſine liberis* &c. ſomnient, ſed notum etiam eſt, ſomnia illa fundamento deſtitui & repugnare contextui & locis parallelis. *b)*

CAPUT VIII.

De Officiis Fœderatorum.

SUMMARIA.

D*Efinitio Societatis fœderatorum*. §. 1.--7. *Unicum hic præceptum: SERVA, QUOD IN FOEDERE PROMISSUM EST*. §. 8. *Fœderum diviſio varia* §. 9.--27. *Non omne fœdus inæquale ſummum imperium diminuit*. §. 20. 21. *Diſtinctio fœderum in realia & perſonaliia pertinet potiſſimum ad monarchiam* §. 22. --25. *& eſt diſtinctio æquivoci* §. 26. *In dubio fœdus pro reali habendum* §. 27. *Differentia inter fœdera & ſponſiones*. §. 28.

§. 1.

S*Ocietas fœderatorum* eſt *ſocietas plurium Rerumpublicarum, certæ cujusdam utilitatis cauſa. a)*

2. Dico *plurium Rerumpublicarum*, nam ſi duo *privati* utilitatis

Hhhh

ad §. *140*. g] Levit. 20. v. 19. 20. h] *Vide Selden*. de J. N. & G. l. 7. c. 9. p. 872. *Havemann*. Gamol. p. 257. ſeqq. *Tenzelii* menſes Germanicos de anno 1690. menſe Decemb. p. 1085. *Daſſov*. Coll. MSC. ad Levit. c. 20. ſect. 2. *Ita quidem tum. Jam mallem ſententiam illam Rabbinorum pro ſomniis non habere, vel propter unicum locum* Gen. XVII. 14. *ubi eadem phraſis occurrit, & tamen non poteſt pœna capitalis intelligi. Igitur meretur hæc controverſia ulteriorem diſquiſitionem.*

ad §. *1*. a) *Junge cum hoc cap. Puf*. lib. 8. c. 9. & de O. H. lib. 2. c. 17.

litatis cauſa inter ſe conveniant, pactum eſt ſeu contractus, non fœdus. Eadem ratio eſt conventionis inter *principem* & *privatum* ſive ſuæ, ſive alterius Reipublicæ.

3. Quin etſi *princeps cum principe* paciſcatur utilitatis privatæ gratiâ & non *Reipublicæ* nomine, pactum potius eſt, quam fœdus.

4. Sed meminiſſe etiam debebis, quod vocaverim *ſocietatem* Rerumpublicarum, non pactum. Nam etſi ſocietas fœderatorum ſemper pactum præſupponat, aut fœdus ſit ſpecies pacti Rerumpublicarum: non tamen omne pactum Rerumpublicarum ſocietatem producit, nec adeo omne earum pactum eſt fœdus.

5. Scilicet *pacta Rerumpublicarum* poſſunt etiam fieri de re ſtatim expedienda, ut ſi una reſpublica alteri quid vendat; at fœdera requirunt unionem voluntatum inter duas reſpublicas longiori aliquo temporis ſpatio duraturam.

6. Quod tamen ex natura fœderum communi indefinitum eſt, ita ut ejus duratio relinquatur conventioni partium, nec adeò requirat *unionem perpetuam*.

7. Denique dixi, fieri fœdera *certæ utilitatis gratia*, per quæ verba differt ſocietas fœderatorum à *ſyſtemate civitatum*, quæ indefinitæ utilitatis communis cauſa fiunt, & ſimul regulariter tendunt ad unionem perpetuam. *b*)

8. Dirigit hanc ſocietatem unicum præceptum: SERVA, QVOD IN FOEDERE PROMISSUM EST, idque tanquam concluſio ex præcepto generali de pactis ſervandis deducitur, nec aliter poteſt, quia fœdera diximus eſſe pactorum ſpecies. Unde nec eſt, ut quicquam addamus.

9. Niſi *diviſiones fœderum* & *differentias eorum à ſponſionibus*. *Fœdera* intuitu *materiæ* poſſunt dividi in ea, quæ conſtituunt de aliquo officio invicem præſtando, quod jam antea *lege naturali* præcipiebatur; &, quæ officiis legis naturalis aliquid *ſuperaddunt*, aut ſaltem eadem, ubi indefinita videntur, ad *certi* quid *determinant*.

ad §. 7. b) *Diſſentire videtur Pufend.* de O. H. d. c. 17. §. 6.

10. *Priora* vel reſpiciunt *complexum præceptorum* juris naturalis, ut quibus ſimplex duntaxat amicitia, citra peculiarem præſtationem ſancitur, vel *certam ſolum juris naturalis regulam.*

11. Et vel *de noxa non inferenda*, vel de *ſimplici duntaxat humanitate* exercenda, quorſum pertinent ea, quib9 ſimplex jus hoſpitii aut commerciorum, quatenus id jure naturali debetur, ſtabilitur.

12. Ex his *tribus ſpeciebus prima & ſecunda* vix merentur fœderum nomen, quia non producunt novum finem, qui ante fœdus non jam adfuiſſet, unde nec hodie ſunt adeò in uſu, olim verò ob vanam perſuaſionem, qua Ethnici licitum putabant in non fœderatos latrocinia exercere, non erant infrequentia.

13. *Tertia* verò, quæ de præſtandis officiis humanitatis initur, eum ſaltem effectum producet, ut, cum ante fœdus non liceret denegatum ejusmodi officium bello vindicare, id jam liceat poſt fœdus.

14. Sed & his tamen nobiliora ſunt *poſterioris claſſis fœdera*, quæ iterum ſunt vel *æqualia* vel *inæqualia.* Illa ſunt, quæ utrinque eodem ſe modo habent, ſeu quando non ſolum æqualia utrinque promittuntur, ſimpliciter aut obſervata proportione virium; ſed & æquali modo, ita ut neutra pars præ altera ſit deterioris conditionis aut alteri obnoxia.

15. Et potiſſimum ineuntur vel ad *commercia*, vel ad *communitatem* belli ſeu auxilia mutuò præſtanda in bello offenſivo aut defenſivo, vel ad *alias res.*

16. Fœdera æqualia *circa commercia* varia eſſe poſſunt, puta ſi conveniatur, ne cives utriusque fœderati alterutrius terras aut portus accedentes ullum vectigal ſolvant, aut non plus quam in præſens ſolvitur, aut ne ſupra certam quantitatem, aut ne plus quam cives vel alii ſocii ſolvant &c.

17. Circa *ſocietatem bellicam*, ſi conveniatur, ut utrinque paria præſtentur auxilia militum, navium, aut alterius apparatus bellici, idque vel utroque tempore, ſive bello alteruter invadatur, ſive alteri bellum velit ipſe inferre, vel ſi alteruter bello impetatur. Quandoque etiam auxilia promittuntur ad certum dun-

taxat bellum, aut contra certos hoſtes, aut contra omnes quidem, ſed exceptis utriusque fœderati ſociis.

18. Denique æqualia fœdera circa *alias res* ſunt, ne in confinio alterius alter arces habeat, ne ſubditos alterius defendat aut recipiat, aut, ut comprehenſos alteri transmittat, ne iter alterius hoſti præbeat, & quæ ſunt alia.

19. Poterit tamen hæc fœderum æqvalium diviſio applicari etiam ad *inæqvalia*, qvæ ſunt, qvando vel inæqvales præſtationes invicem exhibentur, vel altera pars eſt deterioris conditionis. Promittuntur autem inæqvalia vel à *fœderato digniore*, vel à *minus digno*. *Prius fit*, ſi potentior promittat alteri auxilia, nec reſtipuletur, aut ſi majori proportione qvàm alter promittat. Poſterius contingit, ſi fœderatus inferior plura teneatur præſtare, qvàm ab altero recipit.

20. Eorum, qvæ à *fœderato inferiore* præſtantur, qvædam ſunt conjuncta cum imminutione ſummi imperii; puta ſi conventum ſit, ne inferior ſocius partem aliqvam ſummi imperii exerceat, niſi cum conſenſu ſuperioris. Qvædam autem ſummum imperium non diminuunt, licet adjunctum habeant aliqvod *onus tranſitorium*, ſeu qvo ſimul & ſemel licet defungi; puta ſi ex fœdere pacis alter teneatur ſtipendium ſolvere alterius militibus, belli ſumptus reſtituere, certam ſumam pecuniæ ſolvere, mœnia diruere, obſides dare, naves, arma tradere &c.

21. Imò nec qvævis *perpetua onera* ſummum imperium diminuunt. Qvalia ſunt; eosdem cum altero amicos & hoſtes habere, ſed non reciprocè; ne liceat certis locis munitiones extruere, ne ad certa loca navigare. &c. Item ſi unus ſociorum alterius ſocii majêſtatem comiter teneatur colere, ſeu reverentiam qvandam ipſi exhibere, & ſeſe ad ejusdem placitum modeſtè attemperare.

22. Celebratur etiam communiter diviſio fœderum in *realia* & *perſonalia*, qvorum *hæc* ſunt, qvæ cum rege intuitu perſonæ ipſius ineuntur, eoqve defuncto ſimul exſpirant. *Illa* verò ſunt, qvæ non tam ipſius regis ut talis, qvam reipublicæ & regni intuitu contrahuntur, ac perdurant, iſtis licet mortuis, qvi eorundem autores fuerant.

23.

23. Ex definitione verò utrorumqve apparet, diſtinctionem hanc non pertinere ad omnes Reipublicæ formas, ſed maximè ad *Monarchiam.*

24. Nam qvod democratiam concernit, parciſſimus ejus eſt uſus, qvia populus non interit, nec ſucceſſorem habet, ſed ſemper morali æſtimatione eſt idem. Eadem dicenda ſunt de ſtatu Ariſtocratico.

25. Qvin etſi ſtatus Reipublicæ democraticæ aut ariſtocraticæ mutetur in monarchicum, fœdus manſurum eſt, republica licet mutata, qvia & hic idem populus manet.

26. Porrò qvod monarchiam attinet, magis hanc diſtinctionem haberem pro diſtinctione *æqvivoci*, non pro diviſione vera, qvia qvod *perſonale* fœdus vocavimus, magis *pactum* eſt qvàm *fœdus* per dicta ſuperius. *c*)

27. Qvo pacto non opus habemus ad cognoſcenda κριτήρια, qvæ ſecernant fœdera realia à perſonalibus, qvæ à variis proponuntur variè. *d*) Nam cum Rex in dubio, qvæ agit, præſumatur agere ut rex ſeu caput Reipublicæ, in dubiò qvoqve pacta regum pro fœderibus realibus erunt habenda, niſi verbis expreſsè aliud fuerit conventum, aut natura negotii oſtendat aliud. *e)*

28. A *fœderibus* differunt *ſponſiones*, *f*) qvæ propriè vocantur iſta pacta, quæ à miniſtro ſummæ poteſtatis circa negotia ad eandem ſpectantia ſine ipſius mandato ineuntur. Qvibus uti ſummus imperans non tenetur, niſi poſtqvam eadem rata habuerit; ita ſi miniſter easdem abſolutè contraxerit, & ratihabitio ſecuta non fuerit, ipſe viderit, qvomodo ſatisfaciat illis, qvi ejus fidem ſecuti inanibus pactis decepti ſunt.

ad §. 26. c) h. c. §. 3.

ad §. 27. d) vid. Puf. d. l. 8. c. 9. §. 7. & 8.

e) *Ut ſi rex in fœdere alteri promittat filiam. Hoc enim non promittit ut Rex, ſed ut Pater.*

ad §. 28. f) Conf. diſp. noſtr. de ſponſione Caudina §. 47. ſeq.

Caput IX.
De
Officiis Erga Legatos.
SUMMARIA.

C*Onnexio.* §. 1.2. *Legatorum homonymia & ſpecies.* §. 3.--8. *Variæ diſtinctiones hic conſiderandæ* §. 9.--13. *Officium erga Legatos conſiſtit vel in admiſſione, vel in inviolabilitate.* §. 14. *De admiſſione præceptum: LEGATI SINE CAUSA JUSTA NON SUNT REIICIENDI.* §. 15. *Fluit ex debito officiorum humanitatis,* §. 16. *pertinet & ad legatos, qui ab hoſte mittuntur,* §. 17. *& ad tertium, cujus fines legatus peragrat.* §. 18. *Ob Legatum non admiſſum non oritur juſta belli cauſa.* §. 19. *Cauſæ juſtæ rejiciendi Legatum,* §. 20. 21. *inter quas an ſit, quando Legatus ideò rejicitur, quod veniat ab hoſte armato,* §. 22. 23. *aut, quod ſit atheus vel hæreticus?* § 24. *An hodiernæ Legationes aſſiduæ reſidentium poſſint rejici? quod affirmatur & reſpondetur diſſentientibus.* §. 25.-32. *Definitur inviolabilitas Legati.* §. 33. 34. 35. *Præceptum circa eam: LEGATOS INNOCENTES, IMO ET REGULARITER NOCENTES NON LÆDE.* §. 36. *Inquiritur in rationem hujus præcepti diſtinctè,* §. 37. *circa Legatum innocentem togatum,* §. 38. 39. *& ſagatum, tùm antè admiſſionem* §. 40.--42. *tùm poſt eam.* §. 43.-46. *Quid adeò obſervandum ſit Legato ſagato, ſi inviolabilitatem prætendere velit?* § 47.--50. *Circa Legatum nocentem diſtingvitur.* I. *Si delinquat ipſe Legatus ſolus* §. 51. *ubi quæritur* [a] *Quibus delictis excidat Legatus ſanctimonia?* §. 52. *Ubi quidam ſtatuunt ex omni,* §. 53. 54. *quidam ex nullo,* §. 55. *quidam verius diſtingvunt:* §. 56. *ut excidat ex delicto manifeſto & atroci.* §. 57.--60. *Criteria delicti levis & atrocis.* §. 61.--64. [b] *Quales tum Legato poſſint opponi vindiciæ?* §. 65.--72. II. *Si delinquat juſſu Principis ſui.* §. 73.--76. III *Si delinquat Princeps inſcio legato.* §. 77.--81. *Inviolabilitas legati intuitu Comitum,* §. 82.--85. *ubi & de jure aſyli* §. 86. *item intuitu rerum ejus mobilium* §. 87. 88.

§. 1. Reſtat

§. 1.

Reſtat *ſocietas Gentium*, in qva jam ſuprà *a*) diximus neqve novum finem neqve nova præcepta eſſe expectanda, ſed ſolùm applicationem præceptorum communium librô ſecundô expoſitorum ad duo Juris Gentium capita potiora de *legationibus* & *jure ſepulturæ*.

2. Neqve enim hic opus erit ad jus qvoddam *voluntarium humanum* recurrere, qvia ab initio mox demonſtravimus, Jus Gentium ad jus voluntarium non pertinere, ſed eſſe ſpeciem Juris naturalis.

3. Res ipſa verò loqvitur, dum de ſocietate Gentium jam ſumus occupati, de *legatis b)* loqvi nos velle *diverſarum rerumpublicarum*, non de legatis, qvi connectunt ſocietatem Dei cum hominibus, aut hominum in ſocietate civili viventium, aut ſingulorum hominum in diverſis rebuspubilcis. *c*)

4. Qvare & exulare debet *legatio titularis* eorum, qvi privati tantum negotii cauſa in aliam Rempublicam diſcedentes favoris & honoris ergo cum titulo legati, ſed absque ullo Reipublicæ ad alteram mandato dimittuntur.

5. Rurſus eorum, qvi ab una Republica ad aliam rempublicam mittuntur, alii vel *repræſentant* per fictionem rempublicam ipſam, à qva ſunt miſſi aut ejus Principem, qvi *legati* ſimpliciter & ſtrictè dicuntur, vel *ſine charactere iſto* mandatum publicum exeqvuntur.

6. Tales hodie ſunt, qvos *Agentes*, vel *Agendarios* vocant, qvi rebus pacatis, *Heraldi* item, *Tubicines* ac *Tympanotribæ*, qvi turbatô ferè ac bellicô ſtatu adhibentur. *d*)

7. *Priores* legati moribus noſtris ſunt vel *temporarii* ſeu *extra-*

ad §. *1.* a) *lib. 3. c. 1. §. 46.*

ad §. *3.* b) *Junge cum hoc capite Grotium & ejus commentatores* lib. 2. c. 18. *Patrem* diſput. pecul. de Legat. inviolab.

c) *Pater* §. 7. ſeqq.

ad §. *6.*) *Conf.* ad §. 4. 5. 6. *Patrem* d. l. §. 12. 14. 15.

extraordinarii, ſtylo publicô *Ambaſſatores*, vel *perpetui*, ſeu *ordinarii* qvi *Reſidentes. e)*

8. De *utriusqve generis f) legatis* dicemus, & de iis, qvi characterem principis gerunt, & qvi eo deſtituuntur, potiſſimum tamen de illis, qvia ſunt ſpecies nobilior.

9. Qvi adeo duplici modo conſiderari poſſunt, ſemel ſub *principis ſui*, iterum ſub *ſua perſona. g)*

10. Qvin &, ſi nexum ſpectes, qvi ipſi cum comitibus ſuis, familia item ac rebus intercedit, poterit legatus concipi vel ut *totum phyſicum*, hoc eſt, in ſua ſolius perſona, qvæ tamen hic principis imaginem non excludit, vel ut *totum morale*, ſimulqve adeò in iis, qvæ ipſi connexa ſunt. *h)*

11. Porrò legati in genere reſpectu mittentis vel *ab hoſte* veniunt, vel *ab amico* principe, qvo nomine & is cenſetur, qvi non eſt hoſtis, & qvi bellum ſaltem ſub conditione indici curat, ſicut is hoſtis etiam eſt, qvi conſilia pacis proponat. Illum *ſagatum* appellare poteris, hunc *togatum. i)*

12. Denique Legatus vel referri poteſt ad *mittentem*, vel ad eum, *ad qvem eſt miſſus*, vel ad illum, *cujus fines peragrat. l)*

13. *Prima* relatio huc non pertinet, qvia cum eo, qvi legatum miſit, Legatus vivit in ſocietate civili, non gentium. Reliqvæ duæ hujus loci ſunt, potiſſimum tamen ſecunda. *m)*

14. Officium verò erga Legatos potiſſimum in *duobus momentis n)* conſiſtit, in *admiſſione*, & *inviolabilitate*. *Admiſſionem* hic tam latè uſurpo, ut audientiam & dimisſionem ſub ſe comprehendat.

15. De *admiſſione* illud eſt præceptum: LEGATI SINE JUSTA CAUSA NON SUNT REJICIENDI. *o)*

16. Ra-

ad §. 7. e) *Pater* §. 47. ſeqq.
ad §. 8. f) *Pater de poſterioribus planè non tractavit*. Vide §. 14.
ad §. 9. g) *Pat*. §. 35.
ad §. 10. h) *Pat*. §. 40.
ad §. 11. i) *Pat*. §. 43. 44.
ad §. 12. l) *Pat*. §. 35. ſeq.
ad §. 13. m) *Pat*. §. 37. & 38.
ad §. 14. n) *Grotius* §. 3. *Pat*. §. 61. & ibi lit. p.
ad §. 15. o) *Grot*. §. 3.

16. Ratio dependet à præcepto de *præſtandis officiis humanitatis. p)* Qvoniam enim & rebuspublicis inter ſe invicem mutua commercia intercedunt, & officiorum communicationes, & his alendis neceſſarium eſt, ut altera alteri voluntatem ſignificet ſuam, id verò non commodè per colloqvia ipſorum principum, neqve àdeò bene etiam per literas ſemper, commodiſſimè verò per nuntios expediri poteſt, peccaret in officia humanitatis, qvi legatos ſine juſta cauſa rejiceret.

17. Qvod & ad eos extendo, qvi *ab hoſte* ad hoſtem mittuntur. Nam & in medio ſtatu belli, humanitas poſtulat cogitare de pace & audire alterius pacis conſilia.

18. Similiter præceptum noſtrum etiam ad *tertium* pertinet, cujus fines legatus peragrat, qvatenus & is obligatus eſt mutua aliorum humanitatis officia humanitate ſua promovere, cujus reſpectu tamen præceptum hoc magis pertinebit ad Legatum, qvi ab amico mittitur, qvàm qui ab hoſte tertii.

19. Illud verò ex ratione præcepti illius fluit, quod tantùm ob non admiſſum Legatum non oriatur *juſta belli cauſa*, niſi legationem extorſerit extrema neceſſitas. Ita enim ſuprà demonſtravimus, ob violata humanitatis officia regulariter alterum bello peti non poſſe.

20. Cæterum diximus *ſine juſta cauſa:* Harum autem uti infinitæ ſunt, qvæ in genere aliquem à præſtatione officiorum humanitatis excuſare poterunt, ita & hic eædem certis regulis includi neqveunt, ſed potius cujuslibet conſcientiæ propriæ atqve prudentiæ erunt relinqvendæ.

21. Tales ſunt *q*) v. g. ſi certum ſit, Legatum non ſuper pace aut negotiis publicis, ſed ad ſeditionem concitandam civiumqve ſollicitandos animos veniſſe, ſi non Legatus, ſed explorator, ſi ad tempus extrahendum, eâq; morâ rebus domini ſui conſulendum, & alteri, ad qvem miſſus eſt, nocendum venerit. Si ſimili fallaciâ jam ſæpe aliis illuſit, aut aliis modis Legati ingenium ſuſpectum ſit.

ad §. *16.* p) *Conf. Patr.* §. 1. 2. 3.
ad §. *21.* q) *Hennig.* ad Grot. p. 783.

22. Illa verò cauſa *in univerſum* juſta non eſt, ſi quis velit legatum repudiare eò, qvod veniat *ab hoſte armato, r*) qvia neqve pax neqve induciæ neqve ullæ aliæ conventiones inter belligerantes iniri facilè poſſunt, niſi per Legatos. Hos ergo qui ex iſto ſolùm prætextu reſpueret, omnem tolleret reconciliationis & pacis reparandæ ſpem.

23. Dico *in univerſum*. Unde neq; factum Periclis ſtatim culpare vellem, *s*) qvo autore Meleſippus Lacedæmoniorum Legatus dimiſſus eſt extra fines agri Attici, qvòd ab hoſte armato veniret. Nam quemadmodum aliàs in ſtatu pacis non peccat, qvi, cùm ejus non in pari gradu interſit, contractum celebrari, alteri paciſci volenti leges qvasdam pacti & conditiones præſcribit, ita & qui bello ſuperior eſt, cæteris paribus non peccabit, ſi alterius de pace tractare cupientis Legatum non antea admittat, quam ipſe arma depoſuerit.

24. Porrò uti in univerſum propter *ſolum atheiſmum aut hæreſeos labem Legati* non videntur eſſe rejiciendi, qvia jus Gentium pertinet ad officia populorum qvà talium, non qvà Chriſtiani ſunt aut Ethnici, ita tamen rurſus nollem taxare factum Lyſimachi, qvi audire noluit Theodorum, qvi ἄθεος vocabatur, à Ptolomæo ad ſe miſſum. Quia regulariter alteri cui aliquid nunciari volo, liberum eſt, cum quo nuncio negotium tractare velit. *t*).

25. Id verò rectè aſſeri arbitror: Optimo jure rejici poſſe, qvæ nunc in uſu ſunt, *Legationes aſſiduas reſidentium*, non qvidem ex ea ratione, qvod mos antiqvus, cui illæ ignoratæ ſint, oſtendat, qvod ipſis non adeò ſit opus, quoniam officia humanitatis non ſolùm neceſſitatem, ſed & utilitatem aliorum promovent. *u*)

26. Sed

ad §. *22.* r) *Ziegl.* ad Grot. p. 412.
ad §. *23.* s) Grot. §. 3.
ad §. *24.* t) Grot. §. 3. *Ziegl.* p. 413. *Henn.* p. 784.
ad §. *25.* u) Grot. §. *3. in fine. Ziegl.* d. p. 413. *Kulpis* de Legationibus p. 30.

26. Sed vel maximè ideò, quod tales Legationes magis ad expiſcanda alterius reipublicæ ſecreta, quàm pacis cauſa in aliquo loco hæreant, adeoq; ſint honeſtæ explorationes eorum, quæ in alia Republica geruntur. Miſera enim eſſet conditio principum, ſi unus alterum cogere poſſet ad explorationem hanc patiendam *x*)

27. Quare cum earum admiſſio magis ex mera ejus, ad quem mittuntur, indulgentia dependeat, citra violationem ullius juris, ſi amplius eas permittere videatur incommodum, denegari poterunt, ſi modò quis pati velit, ut ſui pari modô tractentur, nam ſi qvis aliorum reſidentes admittere nollet, ipſe verò ſuos aliis obtrudere, is apertè peccaret in præceptum de cuſtodienda æqvalitate & vitanda ſuperbia. *y*)

28. Qvi in contrarium, nec hujusmodi legationes ſine alia juſtâ causâ rejici jure poſſe, inclinant, *z*) ad *exempla* provocant & *judicia imperantium*, tanqvam ex qvibus conſenſus Gentium eliciatur, & unicè æſtimationem ſuam conſeqvatur, ità ut poſtqvam paulatim gentes mutuis factis comprobaverint ejusmodi legationes, & reſidentes in conſortium cæterorum Legatorum admiſerint, iisdemq; juris Gentium privilegia applicaverint, paulò arctiùs ſeſe adſtrinxiſſe videri dèbeant, ut quod anteà beneficii & mutuæ voluntatis fuerit, poſteà converſum ſit in mutuas præſtationes vim juris habentes.

29. Unde id concedunt, initio, cum introduceretur iſta conſvetudo, liberiorem fuiſſe Regum ac Principum facultatem deliberationemqve ſuper iſta admiſſione.

30. Sed hæc profectò diſcuſſione prolixa non habent opus, cum præſupponant, jus Gentium eſſe ſpeciem juris humani voluntarii, quod ſuprà fuſius rejecimus.

31. Accedit quòd *judicia Principum* hic jure ſint ſuſpe-

ad §. *26.* x) *Puf.* II. 3. 22. p. 197. *Ziegl.* p. 413.
ad §. 27. y) *Puf.* d. p. 197.

ad §. *28.* z) *Kulpis* d. l. p. 31. ſeqq. Conf. eund. ad Grot. hic.

ꝭta, *a*) cum ipſi non poſſint eſſe teſtes in cauſâ propriâ, & unius principis magis interſit has legationes admitti, qvàm alterius.

32. Id tamen non diffiteor, uti in omni rejectione Legatorum togatorum, ita hic maximè cautè eſſe procedendum, ne rejectio fiat *cum contumelia* vel Legati, vel Principis, qvi Legatum miſit, quia tum peccaretur in præceptum de *vitanda ſuperbia* & juſta proinde belli cauſa oriretur. Qvin potius facienda eſt rejectio cum conteſtatione perennis benevolentiæ.

33. Pergo ad *inviolabilitatem*, per qvam intelligo debitum Legato præſtandum, qvod expletur actu non lædendi. *b*)

34. *Læſionis* voce hic utor in lata acceptione, ita ut ſub ſe etiam comprehendat contumeliam, & qvatenus alias fit vel inferendo alicui malum, vel auferendo, qvod habebat, bonum.

35. Etſi verò aliàs communiter læſio dicatur de *innocentis* violatione, in materia tamen Legatorum eadem tam latè ſupponitur à ſcriptoribus, ut extendatur qvandoqve etiam ad vim *juſtam*, qvæ infertur homini nocenti & delinqventi.

36. Qvo pacto tale evadet præceptum, qvod Legatorum inviolabilitatem concernit: LEGATOS INNOCENTES, IMO ET REGULARITER NOCENTES NON LÆDE.

37. Sed in exponenda ratione genuina hujus præcepti & declaranda ejusdem ampliatione ſcriptores non conveniunt. Nobis videtur, adhibendas eſſe diſtinctiones 1. inter Legatos *innocentes & nocentes* 2. inter *togatos* & *ſagatos* 3. inter eum *ad qvem* Legatus mittitur & *tertium*.

38. Qvod Legatos *innocentes* eosqve *togatos* attinet, illorum inviolabilitas haud dubie munitur præceptis communibus juris naturalis de *vitanda ſuperbia & non lædendis aliis*, ſive eum principem conſideres, *ad qvem* Legatus miſſus eſt, ſive *tertium*; ejusmodi enim inviolabilitas indiſtinctè debetur omnibus homini-

ad §. 31. a] *Ita provocat Dn. Kulpiſius* p. 31. *ad declarationem Regis Galliæ.*

ad §. 33. b] *Pater* §. 57.

minibus, adeoq; hac parte in Legatis nihil eſt peculiare, neq; opus eſt, ut qvantum privilegium eorum contra vim injuſtam attinet, hic refugium qværamus in majeſtate principis, qvem repræſentant. *c*)

39. Neqve adeò dubium eſt, ſi innocentibus legatis ab amico miſſis, contumelia vel damnum datum fuerit, juſtè id *vindicari per bellum*, eoqve pertinet exemplum Legatorum Davidis.

40. Legatorum *Sagatorum*, qvi ab hoſte veniunt, ſecuritas *ante dimiſſionem* dependet à ſolo præcepto de *præſtandis officiis humanitatis*. Cùm enim regulariter hoſtis hoſtem lædere poſſit, ſemper verò, etiam abſtrahendo à promiſſo, in medio bello officium humanitatis utrumqve hoſtem inclinare debeat ad ſtudium pacis, inde hoc caſu princeps ſive *tertius*, ſive is, *ad qvem* Legatus mittitur, ſi Legatum non admiſſum interficiat, præceptum de non lædendis aliis, qvod inter hoſtes non obſervatur, haud violat, ſed violat ſaltem humanitatis officia.

41. Adeoqve hoc paſſu *novam cauſam juſti belli* non præbet, ſed *veterem tantùm, ſi anteà juſta fuerit*, firmat.

42. Dico *ſi anteà juſta fuerit*, nam ſi anteà fuerit injuſta, hoc eſt, ſi is, qvi legatum mittit, alteri, ad qvem legatus mittitur, injuriam intulerit, ne qvidem violationem Legati putarem belli juſtitiam ab una parte transferre in alteram, *d*) niſi fortè lædens per legatum obtulerit conditiones pacis, hoc eſt ſatisfactionem de injuria illata. *e*)

43. *Poſt admiſſionem* verò Legatorum ſecuritas firmatur inſuper pacto, tam intuitu ejus *ad qvem* miſſus eſt, quàm intuitu *tertii*, qvod ipſum, ſi innocenter vivat, lædere nolint.

 44.

ad §. 38. c] *Quod facit Hornius, cujus locum vide ap Hennig.* d. l. p. 777.

ad §. 42. d] *Quia officia humanitatis producunt ſaltem jus imperfectum.*

e] *Quia tum officia humanitatis obligant perfectè, ſi quis in extrema neceſſitate eſt conſtitutus, quod tum dicendum eſt, quia pax ſine legatis non poteſt fieri.*

44. Rariùs tamen hoc pactum *expreſſis verbis* initur, ſed plerumqve tacitis pactis annumerandum eſt, & exinde colligitur. Qvoniam ut diximus, etiam in bello de negotiis pacis ſine internunciis tractari non poteſt, & verò ſine inviolabilitate Legatorum negotium vel non haberet *initium*, qvia nemo facilè ſub hoc periculo ſuſcepturus eſſet legationem, neque Reſpublica etiam homines bene meritos (qvi maximè ad legationem reqviruntur,) honeſtè ad eam cogere poſſet; *f*) vel *nullum* haberet *exitum*, ſi Legatus impunè poſſet interfici, vel certè *difficilem*, ſi impunè poſſet vexari; igitur poſitis his circumſtantiis, & qvia pacta tacita freqventer ſe in eo fundant, qvod *qvi concedat finem, concedat etiam media ad obtinendum finem ducentia*, ſemper verò inferunt, qvod in dubio homines etiam facta pro ejusmodi ſignis uſurpare velint, qvalia ea eſſe voluerint communiter alii homines, quilibet homo recta ratione utens ita concludit; Admiſit Legatum; ergo ſecuritatem promiſit.

45. Loquor verò de pactis *tacitis*, non de *præſumptis*, de quorum differentia latius egi libro ſecundo. Neqve enim obligatio poſt admiſſionem alium fontem habet quàm conſenſum verum, neqve citra conſenſum alia lex principes obligat ad inviolabilitatem, qvam illa ſaltem de præſtandis humanitatis officiis.

46. Igitur hoc pactum tacitum *novum tamen effectum producet*, ut ſi Legatus innocens violatus ſit poſt admiſſionem, juſta belli cauſa oriatur, vel certè à lædente ad principem læſi transferatur, qvia pacta transferunt jus perfectum.

47. Fluit ex dictis, quod Legatus *Sagatus* tum demum inviolabilitatem ſtricto jure prætendere poſſit, ſi à principe altero fuerit *admiſſus*, certè nullam conquerendi cauſam habet, ſi prohibitus accedere venerit tamen, niſi in quantum tunc officia humanitatis Principem alterum ligant. *g*)

48. Quin

ad §. 44. f] *Pater* §. 90.
ad §. 47. g] *Pater* §. 113.

48. Quin imò ſi Princeps Legatum ſagatum non admittat, niſi *ſub hac conditione* expreſſe, ut libertatem lædendi ipſum ſibi reſervet, putarem & tunc per læſionem violari ſaltem principis, cujus eſt Legatus, jus imperfectum. Neque enim ex admiſſione poteris conſenſum tacitum principis inferre ob regulam vulgatam, quod fruſtrà quæramus de conſenſu tacito, quoties conſtet de expreſſo contrario.

49. Et hoc inſuper ex dictis deduci poteſt, quod Legatus, Sagatus maximè, maturè perſonam præmiſſo miniſtro vel alio ſigno à Gentibus recepto *ſignificare alteri* debeat, *h*) quoniam citra hanc ſignificationem, princeps tertius vel ad quem mittitur, eſt in juſta ignorantia, nec poterit accuratè dici, quod Legatum admiſerit.

50. Denique & hactenus dicta eò extendimus, ut procedant etiam in Legato, *qui finiendæ pacis & indicendi belli cauſa miſſus eſt*, quoniam moribus gentium per præconem aut legatum facta belli indictio, fuit & eſt tacita quædam profeſſio, ejus ex præſcripto rectæ rationis, hoc eſt, cum intentione pacifica gerendi. *i*) Quapropter è contrario bellum prorſus implacabile ſignificaturi ἀκήρυκτον illud vocabant, id eſt, non denunciatum. Adde quod Legatus hoc ipſum munus pacatè exequatur, hoc eſt, verbis innocentibus, non armis pugnacibus, quo reſpectu ſalvari poteſt ſententia Torquati Taſſi, dicentis, omnem Legatum pacis virum eſſe.

51. Hactenus de Legatis innocentibus. Reſtant *nocentes*, quorum noxa tribus modis conſiderari poterit. *l*) Vel enim deliquerunt *ipſi* citra juſſum principis ſui, vel *exequuntur* delictum, quod *princeps* eorum juſſit, vel agitur de imputando ipſis delicto *ſolo principis* ipſorum.

52. *Primam* claſſem quod attinet, duo quærenda ſunt. *m*)

Quibus

ad §. 49. h] *Conf. Patr.* §. 112.
ad §. 50. i] *Pater* §. 92. 93.
ad §. 51 l.] *Omittit hanc diſtinctionem Pater. Confer tamen* §. 128. & 132.
ad §. 52. m] *Pater* §. 127.

Quibus delictis excidat Legatus ſanctimonia ? Deinde *quouſque excidat ?* ſeu quæ vindiciæ delictis ejus opponi jure poſſint?

53. De *priori tres* ſunt ſententiæ, quarum *una* ex *omni* cujuscunque formæ delicto privilegium ſecuritatis abjudicat Legato, *altera* ex *nullo*, *tertia non ex omni* tantum. *n)*

54. *Prima* fortè procedet o) in *nunciis* perſonam principis non referentibus, propter mox dicenda, vel etiam in Legatis *ab hoſte* miſſis, non ſolum, quia, qui alteri dat damnum, qua talis non poterit petere officium humanitatis, ſed &, quia ratio, ex qua ex admiſſione Legati ſagati intulimus *p)* pactum tacitum de concedenda ſecuritate, tantum valet pro innocentibus, non pro nocentibus.

55. *Secunda* verò omnino iniqua eſt, *q*) deteriorem faciendo conditionem principis quam Legati, adeoque peccans in præceptum cuſtodiendæ æqualitatis, fontem reliquorum omnium, quæ homo homini debet.

56. *Tertia* verò ſecurè inter duas extremas mediô locô incedit, nec omni delicto jus tutæ legationis perimi, nec nullo. Non *omni*, ne legatum detrudamus ad ſcabella vulgarium peregrinorum: Neque *nullo* tamen, ne cuivis flagitio aperiatur feneſtra. *r)*

57. Quo ergo? Breviſſime, 1. *manifeſto.* 2. *atroci.*

58. Conſiderandum enim eſſe diximus Legatum eminenter ita dictum, ut repræſentet perſonam principis ſui, igitur quod delictum *principi* ſuo non condonandum foret, neque ipſi ignoſcendum & vice verſa.

59. Propterea ſi *non manifeſtum* eſt crimen, non poterit lædi Legatus, quia non eſt ſubditus alterius, ut in ipſum inquiſitio poſſit inſtitui. *s*)

60. Quin & ſi manifeſtum ſit, non *atrox* tamen, ſed leve, condonandum potius eſt, & diſſimulandum, quoniam ita diſſimularet

ad §. *53.* n) *Pat.* §. 128.
ad §. *54.* o] *Hoc notare omiſit Pater.*
p] §. *44.*
ad §. *55.* q] *Pater* §. 131.
ad §. *56.* r] *Pat.* §. 135.
ad §. *59.* s] *Pater* §. 138.

mularet ex legibus amicitiæ princeps, ſi ab ipſo ejus principali tale quid fuerit admiſſum.

61. Sed nova hic ſe aperit difficultas definiendi deliĉti *levis* & *atrocis*. Neque enim conſentire poſſumus illi deſcriptioni, *t*) quod atrox deliĉtum ſit illud, quod lex naturæ capitaliter punit; Leve, quod mitius, quia jam ſupra *u*) diximus, legem naturæ nullam pœnam diĉtare.

62. Fortè commodius ita dicemus, illa deliĉta eſſe *atrocia*, quæ tendunt ad turbandum ſtatum publicum, qui vitam ſubditis Principis, apud quem degit Legatus, auferunt, aut aliàs eosdem in honore & bonis enormiter lædunt, præprimis ſi ſint perſonæ principi caræ.

63. Unde jam facilè patet, quæ deliĉta habeam pro *levibus*, inter quæ etiam refero aliqua in ipſum principem admiſſa, v. g. ſi ſpeculatorem agat, ſi lingua procaciter abutatur ad malediĉta leviora, aut minas. *x*)

64. Quamvis neque diſpliceat ſententia eorum, qui ſtatuunt, *diſſimulandum* eſſe deliĉtum leve in *privatum* commiſſum; ſi in *Principem*, *finibus jubendum excedere* Legatum, & ſine reſponſione dimittendum. *y*)

65. In *altera* quæſtione: *Quales Legato crimen atrox & manifeſtum patranti opponi poſſint vindiciæ?* diſtinguo an crimen illud directò ſtatum aut dignitatem *principis* lædat, an *privatum* *z*)

66. *Illo* caſu deliĉtum ſive inerme ſit, ſive armatum, hoc eſt, ſive ad ſeditionem inclinet animos ſubditorum, aut conjuret ipſe, aut conjurantibus conſilio adſit, ſive cum rebellibus aut hoſtibus gladium educat, aut comites ſuos contra ſtatum publicum armet, vindicari poterit, etiam per *internecionem* Legati, non quidem ut

 ſubditi,

ad §. *61*. t] *Quam dat Pater* §. 139.

u] cap. præced. de pœnis.

ad §. *63*. x] *Pater* §. *148*. *quamvis loquatur de malediĉtis in genere.*

ad §. *64*. y] *Pater* §. 147. 149. 150.

ad §. *65*. z] *Pat.* §. 152.

ſubditi, ſed ut *hoſtis*, quia nec ipſe princeps ejus ſi talia tentaret, meliorem tractationem expectare deberet. *a*)

67. Neque refert, conjurationem illam adhuc eſſe inermem, niſi putemus, nefas quoque eſſe dormientem hoſtem opprimere, aut inter molimina certa deprehenſum prævenire.

68. Quod ſi contigerit, ejusmodi Legatum incolumem evadere, poterit peti à principe ejus, ut *dedatur*, neque hic ſe liberare poterit, ſi ad ejus pœnam ſe offerat, quia tum Legatus ſe geſſit ut hoſtem; at hoſtes non puniuntur à tertio, ſed coercentur ab eo, cujus hoſtes ſunt. *b*) Adde quod hic pœnarum finis ceſſet.

69. Hoc verò caſu ſi crimine atroci læſerit *privatum*, non ſtatim pro hoſte principis, ad quem miſſus eſt, haberi debet, ſed quemadmodum ipſe ejus princeps, ſi tale quid admitteret, antequam bellum liceret ei decernere, compellandus prius eſſet de ſatisfactione ſpontanea, ita eadem ratione æquius hic eſt, ut Princeps, apud quem delictum commiſit, eum cum elogio, ad ſuum principem remittat, & aut *deditionem* ejusdem, aut *pœnam* ab illo demandet. *c*)

70. Ita tamen, ut *Dominus Legati electionem* habeat, an punire, an dedere velit. Vergeret enim in contemptum Domini, ſi Princeps alter ipſum punire vellet, qui tamdiu perſonam domini ſui repræſentat, quamdiu apud alterum eſt, eam vero deponit demum, ſi ad principem ſuum redierit. Quare, cum ob dictam rationem forum delicti commiſſi hic locum ſibi non vindicet, contentus erit privatus iſte cæſus foro domicilii, vel certè fingendum eſt, ac ſi Legatus demum poſt reditum in domicilio delictum commiſerit. *d*)

71. Dixi *remittendum* eſſe Legatum. Etſi enim etiam Princeps, in cujus territorio peccatum eſt, poſſit ſontem tenere in vinculis,

ad §. 66. a] *Pat.* §. 166. 167. & (*ad* ſeq §.) §. 168.

ad §. 68. b] *Aliam rationem ſuppeditat Pater* §. 169.

ad §. 69. c] *Pat.* §. 162.

ad §. 70. d] *Ita malo dicere cum Bodino ap. Patrem* §. 161. *quam aſſerere* cum ejusdem §. 156. *Legatum, delinquentem in privatum, fieri ſubditum.*

culis, donec alter vel eum avocet ad pœnam, vel hunc ſubditum abdicare ſe teſtetur, remiſſio tamen non ſaltem eſt modus civilior, ſed etiam magis alendæ paci facere videtur. *e*)

72. Iſta enim detentio non ſolum declararet aliquam diffidentiam erga Dominum Legati, ſed & vergeret in contemtum ipſius principis, cujus characterem adhuc Legatus gerit. Adde, quod regulariter, qui non habet jus puniendi, non habeat etiam jus apprehendendi.

73. De *ſecunda* claſſe *f*) delictorum à *Legatis* commiſſorum ex ſui *Principis juſſu* eædem definitiones erunt repetendæ, quas hactenus recenſuimus, quia & hactenus Legatum conſideravimus, ut characterem principis ſui gerentem, niſi forte dicere velis, tum Legatum privatum atrociter lædentem ad principem ſuum imprudenter remitti, quoniam princeps illius, ut delicti conſors neque probabiliter puniturus Legatum, aut dediturus ſit.

74. Ergo hic putarem, tamdiu Legatum vinculis conſtringi poſſe, donec ipſius dominus ſatis caveat de ſatisfactione tam ob injuriam à Legato, quàm à ſe illatam.

75. Communes verò *nuncii* & qui perſonam principis non gerunt, ut tubicines, nullam conquerendi cauſam habent, ſi v. g. ob verba contumelioſa juſſu domini ſui in alterum effuſa ſtatim interficiantur.

76. Illud autem abſurdum eſt, quod quidam arbitrantur, *g*) *impune licere Legato* exequi, quicquid ſibi à principe eſt mandatum, delictum verò ſoli principi imputandum eſſe. Nam hôc pactô Legato plus liceret in alieno ſolo, quam ipſi ejus, ſi adeſſet, Principi, & contra minus poſſet in ſua ditione princeps, quàm in domo ſua Paterfamilias.

77. Circa *ultimam* claſſem, *h*) & ſi *princeps* Legati inſcio Legato delictum commiſerit in alterum principem, diſtinguendum

 erit,

ad §. 71. e] *Pat.* §. 164.
ad §. 73. f] vide ſuprà §. 51.
ad §. 76. g] *Pat.* §. 131, 172, 173.
ad §. 77. h] *Pat.* §. 192. ſeqq. *ubi tamen paulò aliter.*

erit, quid liceat læſo intuitu *Legati*, & quid liceat intuitu *principis lædentis*.

78. Intuitu *principis* lædentis equidem hactenus licebit legatum lædere, quatenus mutua delicta non ſolum in privatorum actionibus, ſed etiam in bellis principum compenſationi locum faciunt.

79. Sed tamen erit hæc licentia *imperfecta*, quia neutrum reddit ſecurum in conſcientia, ſed uterque autori juris naturæ pœnas debet, quemadmodum privati mutuis delictis non poſſunt compenſare pœnam à principe inferendam.

80. Intuitu igitur *Legati* dicendum eſt, *illicitam* plane eſſe ejus læſionem, quia character principis, quem gerit, privilegium ipſi affert, non adeo invertendus in ejus damnum, & quia alias, accuratè loquendo, neque ſubditorum peccata principi, neque principis ſubditis, ſi modo cætera ſint paria, debent imputari.

81. Unde non ſolum crudelis foret princeps, ſi *legatum* innocentem *trucidaret* eò, quòd Dominus Legati Legatum ejus innocentem interfecerit, ſed & eos à crudelitatis nota abſolvere nolim, qui *tubicines* v. g. literas contumeliis plenas, quarum tamen contenta ignorabant, afferentes, trucidarunt.

82. Conſideravimus, *i*) inviolabilitatem Legati in ipſius perſona, non omittenda etiam illa, quæ Legato connexa ſunt, puta *comites* & *res* ejus mobiles.

83. *Comites l*) inviolabiles ſunt acceſſorie & proinde quatenus legato videtur. Itaque ſi quid gravius deliquerint in privatos, poſtulari à Legato poterit, ut eos dedat.

84. Quod ſi *dedere* nolit, vi non erunt abſtrahendi, ſed eadem hic erunt adhibenda, quæ de delicto ipſius Legati diximus.

85. Sed quid ſi Legatus comites ſuos ipſe *punire* velit? Præjudicium eſt: An Legatus jurisdictionem habeat in familiam ſuam? Quod putamus ex conceſſione pendere ejus, apud quem agit.

86. A

ad §. 82. i] vide ſuprà §. 10. *ad* §. 83. l] Grotius §. 8.

86. A qua itidem pendet, *an jus aſyli ſit fugientibus in domum Legati? m)*

87. *Res mobiles* habentur etiam acceſſio perſonæ Legati. Itaque invito Legato pignoris cauſa aut ad ſolutionem debiti capi non poſſunt, nec per judiciorum ordinem, nec manu regia, quia hoc tenderet in contemtum domini ejus. *n)*

88. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res ſoli eo in loco nullas poſſideat, ipſe compellandus erit amicè, ſi detrectet, is qui miſit, ita ut extremum uſurpentur ea, quæ adverſus debitores extra territorium poſitos uſurpari ſolent.

CAPUT X.
DE
Officio Erga Mortuos.

SUMMARIA.

P*Latonis juſtitia etiam circa defunctos ſe exerit.* §. 1. *Unde videtur ortum duxiſſe obligatio ad ſepeliendos mortuos* § 2.3. *& doctrina de jure ſepulturæ, quod tamen nec ad jus Gentium voluntarium nec ad jus naturale referri poteſt* §. 4. 5. 6. *Mortuis alii homines non ſunt obligati.* §. 7. *Neque debetur ſepultura mortuorum aliis viventibus* §. 8. ſeqq. *Sepulturæ definitio* §. 9. 10. *Reſpondetur diſſentientibus.* §. 11.-- 18. *Neque ſepultura à lege divina univerſali præcepta eſt* §. 19. *ſed non repugnat tamen juri naturæ* §. 20. *& dependet ab arbitrio principis* §. 22. 23. *Fruſtrà diſputatur: an jus ſepulturæ debeatur hoſtibus & facinoroſis?* §. 24. 25. 26. *Neque datur juſta belli cauſa ob denegatam ſepulturam* §. 27. 28. 29.

 §. 1. Plato

ad §. *86.* m] *Vide diſputationem noſtram* de jure Aſyli Legatorum ædibus competente.

ad §. *87.* n] *Grotius* §. 9.

§. I.

PLato *juſtitiæ* tria ſtatuit genera, primum circa Deos, alterum circa homines, tertium circa *defunctos*. Nam & qui ſacra ſecundum leges faciunt, ſacrarumque rerum curam habent, religioſi in Deos ac pii ſunt. Qui verò mutua & depoſita reſtituunt, juſti erga homines ſunt. Qui autem vita functis juſta perſolvunt, tertiam illam juſtitiæ partem exequuntur. *a)*

2. Haud dubiè verò philoſophus iſte officium erga mortuos deduxit ex illa opinione, quod putaret, *animas hominum* eſſe *partes divinæ eſſentiæ*, easque ſeparatas à corpore de rebus humanis curam habere, quin & virorum honoratiorum animas *dæmones* effici, quorum ſepulchra ſint colenda & adoranda. *b*) Et notum, à Romanis etiam ſepulcra ad res *divini juris* fuiſſe relata.

3. Unde non rarò lex de ſepeliendis mortuis à Gentilibus Lex *divina* & *νόμος δαιμόνων* dicitur. Nam & cultum ſepulcrorum ab oraculis repetebant. *c*)

4. Nobis verò iſtæ Ethnicorum nugæ ſeponendæ, & videndum adeò, *an aliunde officia erga mortuos deduci poſſint.* Plerumque jus ſepulturæ dicitur eſſe pars *juris Gentium voluntarii. d*) Sed jus Gentium voluntarium non agnoſcimus. Alii ex præcepto *juris naturalis de officiis humanitatis* idem deducunt, ita tamen, ut principaliter illud referant ad capita juris naturalis, quod officia hominum in *ſocietate gentium* dirigat. *e)*

5. Sed neque hoc nobis videtur accuratè dictum eſſe, quia nullum eſt dubium, quin æqualiter ac fortè magis homines *in ſocietate civili viventes* ſepeliant mortuos, ergo potius debitum ſepulturæ, ſi debitum eſt, pertineret ad præcepta abſoluta, & quæ in

ad §. *1.* a) *Anton Matth.* Proleg. de crimin. c. 3. §. 5. *ex Diog. Laertio.*

ad §. *2.* b) *Vide Platon.* lib. XI. de LL. f. m. 972. & lib. 5. de Rep. f. 662.

ad §. *3.* c) Grot. II. 19. 1. ſect. 2. 3. Plato d. f. 662.

ad §. *4.* d) *à Grotio & Kulpiſio ad Grotium* d. l.

e) *Ut plures apud Grotium* d. §. 1. n. 4. *Puf.* II. 3. 22. p. 197.

in omnibus ſocietatibus ſunt obſervanda, quam ad *ſocietatem gentium* in ſpecie.

6. Deinde, quod *officia humanitatis* attinet, obſcurius oſtendi ſolet, quomodo ex præcepto de officiis humanitatis deducenda ſit concluſio de ſepeliendis mortuis, unde nimium quantum hic variare ſolent. *f*) aliis ad humanitatem, aliis ad manſuetudinem, ad miſericordiam aliis, item ad religionem, pietatem vel juſtitiam aliis provocantibus, quibusdam aſſerentibus, hoc officium non tam homini, quam humanitati, id eſt, non tam perſonæ, quam naturæ humanæ præſtandum eſſe. *g*)

7. Nos ut ex his fluctibus emergamus, putamus initio, verum eſſe, quod *mortuis ipſis* alii homines jure naturali non ſint obligati. Vel enim ſpectas cadaver, vel animam ſeparatam. Hoc, ut res inanima, nullius nec juris nec obligationis eſt capax. Animam ſeparatam ratio ſibi relicta ignorat, ſed quicquid hac de re ſcit, id ex revelatione habet. Dico *quicquid ſcit*, unde non curo argumenta ſcholaſticorum, vel revelationem rationi miſcentium, vel falſis & ineptis demonſtrationibus hac parte utentium.

8. Ergo ſi quæ ſubeſt obligatio ſepeliendi mortuos, ea talis eſt in ordine *ad alios homines viventes*.

9. Præſuppono autem, quod per *ſepulturam* hic intelligatur aſſervatio cadaveris humani in peculiaribus locis terreſtribus, ita ut idem non relinquatur paſtui avium ferarumque, neque etiam devoretur à viventibus.

10. Quo pacto tamen ſumitur iterum vel *latè*, quatenus præcedentem corporum concremationem præſupponit, ut apud Romanos, vel *ſtrictè*, quatenus eandem excludit, ut apud nos Chriſtianos.

11. Quocunque modo ſepulturam conſideres, non poteris officium illud ex præcepto *legis naturalis* officia hominum inter ſe dirigentis demonſtrare.

12. Qui

ad §. *6* f) *Grot.* §. 1. ſect. 4.
g) *Ut Kulpis* p. 95.

12. Qui enim ideo hoc debitum à natura repetunt, quod *hominis corpus ex terra ortum habeat ac terræ iterum debeatur*, quod DEUS Adamo edixit, *h*) ii profectò non utuntur ratione à naturâ hominis petitâ, ſed ex revelatione divina, cum homo ſibi relictus neſciat, quid DEUS Adamo dixerit, ac, etſi apud Ethnicos ſimilia reperiantur dicteria, jam aliquoties monuimus, multa hauſiſſe Gentiles ex converſatione cum Iſraëlitis.

13. Eandem confuſionem admittunt illi, *i*) qui ſepulturam deberi mortuis *ob ſpem reſurrectionis* putarunt. Quanquam & hic nulla ſubſit neceſſitas conſequentiæ. Quid enim? annon putandum eſt & homines ab anthropophagis devoratos, aut à beſtiis dilaceratos reſurrecturos eſſe?

14. Quamvis igitur his ſimplicius ſit, aſſerere, cum homo cæteris animantibus præſtet, indignum viſum eſſe, ſi ejus corpore alia animantia paſcerentur, quare inventam ſepulturam, ut id, quantum poſſit, caveretur; vel etſi tales abeſſent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, quod alienum maximè ſit ab hominis *dignitate*; quo pacto ſanè demonſtrata videtur eſſe concluſio hæc ex præcepto de præſtandis humanitatis officiis; tamen nec hæ rationes ad probabilitatem, tantum abeſt, ad demonſtrationem, ſufficiunt.

15. Quæ enim de *dignitate* hominis hic afferuntur, quemadmodum petunt id, quod eſt in principio, cum jam ſuprà *l*) in quæſtionibus conjugalibus iſtam methodum demonſtrandi à dignitate hominis vel pudore deſumptam, quatenus non nititur peculiari aliquo juris naturalis præcepto, rejecerimus; ita & multa alia afferri poſſunt, quæ oſtendunt, dignitati iſti vel veræ vel fictæ neque per ſepulturam conſuli.

16. Quid enim an indignius putas, *m*) cadavere humano paſci *aves* & quadrupedes, quàm ſi *vermes* illud devorent aut *ignis* abſumat? An indigniores creaturæ ſunt aves & feræ quam vermes

ad §. *12.* h) *Conſ. Grot.* §. 2. ſect. 2.

ad §. *13.* i) *Grot.* d.l. ſect. 3.

ad §. *15.* l) lib. 2. cap. 2. §. 159.

ad §. *16.* m) *De Perſarum Magis vide Ziegl. ad Grot.* p. 424.

mes, ignis aut terra? An vero ſoli illi populi dictamen juris naturalis obſervarunt, qui cadavera condivere? Romani & Chriſtiani non obſervarunt?

17. Et mallem audire, ſi ex dignitate naturæ humanæ res foret decidenda, qvomodo anthropophagis reſpondere velles, ſæpe gloriantibus, & alios populos irridentibus, qvòd non *dignius ſepulchrum* noverint, qvam ſi mortuos ſuos in ſuccum & ſangvinem redigant. Qvis verò non commendat factum *Artemiſiæ?*

18. Porro ſi ſepulturam latè & ſtrictè dictam inter ſe comparare velis, utrum dignius eſt, cadaver in *terra* putreſcere, quam per *ignem* redigi in cineres? Sanè præſtantius elementum ignis à multis ſtatuitur præ terra.

19. Sed fortè lex *divina poſitiva* præceptum de ſepeliendis mortuis inculcavit. *n*) De particularibus ſeu forenſibus ſeu ceremonialibus inqvirere hujus loci non eſt. *Univerſalis* nulla extat. Neqve enim iſta pœnæ dictatio, qvod Adamus debeat redigi in pulverem terræ, unde ortum ſumpſerit, præceptum ſepulturæ continet.

20. Quid ergo tandem dicemus? Statuimus ſepulturam à *Chriſtianis* uſitatam juri naturali *non repugnare*, & *tutiſſimè* ab iisdem retineri, qvoniam in Hiſtoriâ ſacrâ vident, à primis orbis conditi temporibus homines terræ fuiſſe mandatos. *o)*

21. Neque tamen *alias gentes*, qvibus alia ſepulturæ ratio arriſit, in leges divinas univerſales peccaſſe.

22. Quin & in Republica Chriſtiana ad *Principem* pertinere, modum & ceremonias præſcribere in ſepulturis adhibendas, easqve absqve peccato *mutari* poſſe, qvod non ſolum de legibus à principe expreſſe latis intelligo, ſed & de ceremoniis moribus utentium & tacitô principis conſenſu introductis.

ad §. 19. n) *Grot.* §. 4. *Conf. Selden.* de J. N. & G. p. 783.

ad §. 20. o) *Conf. Ziegl.* ad Grot. p. 419.

23. Quare ſive diurno ſive nocturno tempore, ſive cum concionibus, ſive abſq; iiſdem, ſive cum comitatu, ſive abſq; eodem cadaver terræ mandetur, legibus qvidem divinis adverſum aliquid committi dici non poterit, ſi qvis rationibus magis quam ex affectu velit diſſerere.

24. Unde jam facilè patet, multa hic ab iis, qui jus ſepulturæ ex lege vel naturali vel Gentium deducunt, fruſtrà diſputari, potiſſimum an jus ſepulturæ *hoſtibus* debeatur, & inſigniter *facinoroſis?*

25. Quod *hoſtes* attinet, uti bene facit, qui iſtos ſepulturæ mandat, ita nullô argumentô demonſtratum fuit peccaſſe, qui eos reliquerunt inſepultos. Neque teſtimonia Gentilium hic curamus, quorum falſam hypotheſin deteximus initio. *p*)

26. De *facinoroſis* ſtatuere principis eſt, quinam ex iis ad emendationem aliorum ſepultura carere debeant, neque lex divina aut gentium huic poteſtati refragatur, aut principi in determinatione hujus pœnæ regulas præſcribit. *q*)

27. Illud verò planè pro injuſto habeo, *r*) ſi quis ob denegatam ſepulturam alterum *bello petere* velit, etiamſi daremus, ex lege humanitatis deduci poſſe aliquod ſepeliendi officium; nam officia humanitatis producunt jus imperfectum.

28. Quod autem legitur, olim à Græcis nonnunquam bella ex hac cauſa orta fuiſſe, nobis non obſtat, qui non exemplis judicamus, ſed ratione.

29. Ut taceam, Græcos ex falſa perſvaſione, ac ſi ex lege divina & præcepto religionis jus ſepulturæ deſcendat, forte ad id fuiſſe commotos. *s*)

CAPUT

ad §. *25*. p) *Grot.* §. 3. *Textor* de jure Gent. 15. n. 26. ſeqq.

ad §. *26*. q) *Ziegl.* ad Grot. p. 420. *Kulp.* p. 95. *Diſſent. Grot.* §. 4. & 5.

ad §. *27*. r) *Quod putat Grotius* §. 5. in fine *Kulpis* d. p. 95.

ad §. *29*. s) vide Grot. §. 1. n. 3.

Caput XI.
De
Applicatione Legum Divinarum.

§. 1.

Diximus initio, duas partes Jurisprudentiæ Judicialis eſſe, leges interpretandi & eas applicandi. De prudentia *interpretandi* hucuſqve egimus, *a)* reſtat, ut qvædam dicamus de prudentiâ *applicandi*, ſed paucis.

2. Siqvidem interpretatio legum divinarum qvidem in multis differt ab interpretatione legum humanarum, *b)* ſed applicatio utrobiqve eſt eadem.

3. Sumitur verò *applicatio* vel pro habitu *intellectus*, vel pro habitu *voluntatis*.

4. Pro habitu *intellectus* eſt prudentia *aptè* & *juſtè* accommodandi leges divinas.

5. Utrumqve reqviritur tum in *Advocato*, tum in *judice*.

6. Ut *aptè* fiat, neceſſe eſt, ut ex facto, qvod defendendum vel judicandum eſt, eruantur omnes circumſtantiæ, etiam minimæ, qvia minima circumſtantia variat jus.

7. Etiam ex, qvæ factum antecedunt & conſeqvuntur, qvatenus & hæ ſæpe momentum aliqvod ad ipſum factum afferunt.

8. Media ad eruitionem facientia in factis antiqvis ſunt hiſtoricorum lectio, in recentibus teſtes & documenta.

9. Atqve per hæc media *advocatus* non tantum ſibi factum proponit, ſed & de ejus circumſtantiis *judici* vel *arbitro* fidem facit, hic autem an rectè an ſecus adhibita fuerint, judicat.

10. Qvam ad rem qvidem non ſubtili aliqva prudentia eſt opus, qvoniam plerumqve demonſtratio talis adhibetur, quæ in ſenſus incurrit.

11.

ad §. *1.* a) Conf. l. 1. c. 1. §. 160. 161. & c. 3. §. 1. ſeqq.
ad §. *2.* b) l. 1. c. 4. §. 80.

11. Niſi fortè per argumenta artificialia probatio ſit inſtituta, aut teſtes & documenta ſibi contradicant.

12. Ibi enim *judex* inſtructus eſſe debet prudentiâ bene ratiocinandi, & peritiâ illius diſciplinæ, ex qva argumentatio eſt petita.

13. Hic verò naturalis aliqva vivacitas reqviritur ex falſo eruendi verum, ad qvam augendam multum conducit lectio hiſtoriarum de judicibus prudentibus, & meditatio ingeniorum humanorum, tum & inſtructio, qvam communiter, qvi de proceſſu inqviſitorio ſcripſerunt, dant judicibus, circa formandos articulos inqviſitorios.

14. Qvod ſi probationes ſunt maximè intricatæ, in dubio pronunciandum erit pro reo vel poſſeſſore.

15. Ut *juſtè* fiat applicatio, jam ab aliis fuſius eſt expoſitum, qvi de officiô & conſcientia judicis vel Advocati ſcripta prodiderunt.

16. Ad applicationem pro habitu *voluntatis* acceptam reqviritur experientia, ut qvis ſæpe & aptè & juſtè leges divinas applicet ad facta obvenientia.

17. Neqve tamen hic expectare qvis debet, donec à partibus rogetur, ut eis patrocinium aut arbitrium præſtet, qvia ex hiſtoria antiqva tàm ſacra qvàm profana multa facta proſtant, in qvibus ingenium exercere poſſit. Specimen dedimus in diſſertatione de Sponſione Romanorum Caudina.

Finis Libri Tertii.

CHRISTIANUS THOMASIUS
DISPUTATIONES PUBLICAS,
SUPER THESIBUS, EXCERPTIS
EX
INSTITUTIONIBUS JURIS-
PRUDENTIÆ DIVINÆ,
IN DIALOGO DE DEFINITIO-
NE SUBSTANTIÆ
INTIMAT.

DE DEFINITIONE SUBSTANTIÆ DIALOGUS.

COLLOCUTORES
CARTESIANUS. PERIPATETICUS. PHILALETHES. TIRO.

CARTESIANUS. Acceſſimus ad Te, Domine, ut de ſponſione, quam iniimus, ſis arbiter. Dum heri colloqueremur de variis rebus eruditis, inter alia etiam ſubſtantiæ injecta fuit mentio, & quæſtionis Tuæ, quid ſit ſubſtantia? Putavit præſens Dominus, quod jocatus ſaltem fueris nec ſeriò promiſeris, te aliam dare velle ſubſtantiæ definitionem, cum ipſe certus ſit, nullam aliam dari poſſe. Ego vero contrarium ſuſtinui, teque defendi, quod haud dubiè aliam definitionem ſcias. Certavimus ſponſione. Præmium victor auferet 6. cantharos vini Rhenani optimi, cum victo tamen ebibendi. Tu, Domine, Hoſpes eris, ſi clarè & perſpicuè oſtenderis, uter ex nobis pro veritate certaverit. PHILALETHES. Percepi veſtram mentem, honoratiſſimi Domini. Percepi dignam veſtro charactere, veſtraque Philoſophia ſponſionem. Ignoſcetis vero, quod nec veſtro petito, nec invitationi ſatisfacere queam. Vos Bacchus decet. Ego Philoſophiam aqueam ſorbeo. Scitis inſuper, quod in propoſitione quæſtionis meæ promiſerim, quod velim informationem aliorum expectare per annum, ac tum demum tentare, utrum veram, perſpicuam & diſtinctam ſubſtantiæ definitionem tradere poſſim? Accedit, quod nec aptus ſim ad controverſiam veſtram dirimendam. Lis eſt, ut audio, an aliam definitionem *ſciam*? Atqui hoc ipſe ego neſcio. Promiſi me *tentaturum*, an dare poſſim? Vides Domine Carteſiane, quod qui tentare vult, ipſe de ſuis viribus dubitet. Expectate, donec annus elapſus ſit, tum ipſimet de tentamine meo, & uter veſtrum

ſtrum victor ſponſionis ſit, judicate. Interim, ſi placet, poteritis mecum aquam potare, ut poſteà vinum eò melius ſapiat.

PERIPATETICUS. Nonne prædixi Tibi, Amice, quod talem reſponſionem accepturi ſimus. Omnium Novatorum mos eſt, ut eludant ejusmodi dilationibus eruditos alios. Elapſo anno ipſi alia effugia non deerunt. Crediſne, ſi meliorem definitionem ſubſtantiæ haberet, quod tamdiu ipſam celare poſſit. Abeamus & nugas has non audiamus amplius. PHILALETHES. Equidem, Vir Clarisſime, quod mihi, quamdiu annus iſte nondum præteriit, iraſcaris, cauſam non video. Levia illa ſunt dubia, quæ hactenus propoſui. Si iſta non poteſtis concoquere, quid fiet, ſi graviora propoſiturus ſim? Quid ſi dicam, me neſcire, quid ſit Corpus? quid Spiritus? Sanè quod de corpore dicitis, eſſe ens extenſum, non ſatisfacit. Si enim extenſum eſſe, eſt habere partes extrà partes, ſeu unam partem extrà aliam, totum & extenſum non different, adeoque extenſum eſſe erit affectio entis in genere, etiam ſpiritus, & igitur à ſpiritu non ſecernet corpus. Quod ſi ſecundum Philoſophiam Carteſii corpus eſt ipſa extenſio, neq; corpus erit ſubſtantia, quia extenſio eſt actio, actio eſt accidens, neq; differet amplius actio à paſſione, quod eſt omnes diſciplinas ſubvertere, cum ſublata differentia actionis & paſſionis corruat phyſica, matheſis, philoſophia moralis, medicina, Jurisprudentia, Theologia. Spiritum vero quod attinet, quid illud eſt, quod Peripatetici dicunt, ſpiritum eſſe ſubſtantiam incorpoream? Hoc eſt iterum dicere, quid res non ſit, cum tamen definitio debeat explicare rei eſſentiam. Veſtra vero Carteſianorum opinio, quod ſpiritus ſit ſubſtantia cogitans, partim eodem dubio premitur, quod modo circa definitionem corporis attuli, quod, dum ſpiritum dicitis eſſe ipſam cogitationem, non poteſtis non eum inter accidentia collocare, partim in eo egregiè fallitur, quod putet, cogitationis conceptum in homine exiſtere ſine reflexione ad corpus, partim ſpiritum cum mente, & mentem cum ſpiritu confundit, cum ſint ſpiritus, qui non ſint

 mens,

mens, & mens à reliquis ſpiritibus creaturarum inferiorum nobiliori actione quam cogitatione differat. Quodſi itaque neque corporis, neque ſpiritus claram & diſtinctam cognitionem habeamus, quid reſtat in philoſophia, cujus claram & diſtinctam cognitionem habere poſſimus, cum ſpiritus & corpus ſint primæ ſubſtantiæ ſpecies, cum quibus uti tota ſubſtantiæ categoria corruit, ita iis ſublatis quid eſt in toto terrarum orbe, quod remaneat, quippe cum accidentia ſine ſubſtantiis non ſubſiſtant, & ſublatis rebus rerum quoque modi ſublati cenſeri neceſſariò debeant?

CARTESIANUS. Atqui hoc pacto dilabemur in Scepticiſmum. Caveas igitur Domine, ne teipſum facias Scepticum, qui nuper & Carteſianam & Ariſtotelicam Philoſophiam plusquam Scepticas aſſeruiſti. PHILALETHES. Non meo periculo iſta diſſero, ſed veſtrô, nec ex mea ſententia, ſed ad hominem diſputo ex hypotheſibus veſtris. Quodſi enim non aliam corporis & ſpiritus definitionem exhibeatis, tentabo ſimiliter, ut in ſubſtantia, annon alio modo & evidentius longè & verius corpus & ſpiritus poſſint definiri? CARTESIANUS. Sed quis credet, niſi prius fidem tuam liberes proponendo aliam ſubſtantiæ definitionem. Age igitur & non diutius nos & alios plures in ſpe iſta dubia atque incerta detine. Licebit anticipare terminum præfixum. Nec melius evitare poteris aut avertere ſuſpicionem Peripateticorum aliorumque, quaſi Scepticismus & peior fortè Philoſophia ſub doctrina tua lateat. PHILALETHES. Ego vero parum curo, quid alii odio aut aliis præjudiciis excœcati de me ſentiant. Ipſam vero ſubſtantiæ definitionem quod attinet, velim expendatis, eam non ita difficilem eſſe, uti arbitramini. Dabit eam, qui præſens eſt Tiro in Philoſophia. Quærite ex ipſo. Per me licet.

PERIPATETICUS. Abeamus amice, nec amplius ſuſtineamus, ut nugis iſte ſuis abutatur patientia noſtra. Quid enim iſtud novæ rei eſt, quod nos ad tirones ableget? An exiſtimationi

tioni noſtræ & autoritati conveniens eſſe ducis, ut, qui docendo hactenus longiſſimi temporis poſſeſſione inſenuimus, nunc demum à tirone philoſophiæ parum ſubtilis diſceamus? CARTESIANUS. Conveniens tamen erit, ut examinando Tironem illum adverſarium noſtrum confundamus. Certus enim ſum, quod nihil ſolidi aut veri ſimus à juvene illo audituri, contrà quod non infinitas dare queamus objectiones, ſi à regia illa & hactenus recepta ſubſtantiæ definitione recedere aut novam proponere audeat. PERIPATETICUS. Placet conſilium. Tu igitur Juvenis ornatiſſime accede, & deſideratam definitionem ſubſtantiæ exhibe.

TIRO. Facerem lubenter, Viri plurimum Venerandi, niſi certus eſſem, voſmet ipſos jam ſcire ſatis, quid ſit ſubſtantia. PERIPATETICUS. Mali corvi malum ovum. An & tu nobis illudere vis? Si ſciremus, non quæreremus ex te. TIRO. Mihi vero facilè videtur oſtendi poſſe, vos ſcire definitionem ſubſtantiæ, & ſaltem ob præjudicia quædam à Vobis amata ignorare, quod ſciatis. PERIPATETICUS. Deliras Juvenis. Sunt enim contradictoria, ſcire aliquid, & ignorare tamen, quod ſciamus. Unde argumentor: Quæcunque ſunt contradictoria non poſſunt eſſe in uno ſubjecto ſimul. Atqui ſcire & ignorare ſunt contradictoria. Ergo non poſſunt eſſe ſimul in uno ſubjecto. Aſſume argumentum. TIRO. Non opus videtur in [illegible]. Ut enim homines ſæpè plus de opibus ſuis ſperant, quam poſſident, ita & ſæpè ignorant divitias ſuas quas poſſident. Ita & intellectus humanus præjudiciis faſcinatus ſæpè veritates quas poſſidet, ignorat. PERIPATETICUS. Eja, hoc non eſt formaliter diſputare. Reſponde ad argumentum. TIRO. Non eſt opus, cum alio modo vos de veritate aſſerti mei convincere poſſim. Quid enim? Annon certò perſvaſi eſtis, hunc canem eſſe ſubſtantiam? CARTESIANUS. Cave ne Sophiſtam agas, mi Juvenis. Miſces perſonas. Nos ſumus quærentes, tu nobis reſpondere debes, haudquaquam nos

nos tibi. Tuum eſt, ſuſpicionem Scepticiſmi quàm maximè evitare. Scepticorum eſt, ſemper quærere, nunquam reſpondere. Ita & Socrates veſter agebat, perpetuò videlicet aliorum objectiones vel quæſtiones ſuis quæſtionibus eludens. Igitur omitte quæſtiones illas & da nobis deſideratam definitionem ſubſtantiæ. Tùm noſtrum erit judicare, an eandem jam ipſi poſſederimus, & uter ex nobis, Nos vel Doctor tuus præjudiciis laboremus? TIRO. Injuſtam ſuſpicionem de me fovetis. Nulla alia intentione quæſtionem hanc propoſui, quàm ut vobis oſtenderem, nos minimè eſſe Scepticos, cum Vobiſcum aſſeramus, entia quædam eſſe ſubſtantias. Simul vero leges bonæ diſputationis à vobis hactenus obſervatas & præſcriptas & ego obſervare volui, jubentes, ut quæſtioni quid ſit res? præmittatur quæſtio an ſit? Igitur ut ordine procedat diſputatio noſtra peto ſaltem à Vobis, ut exempla quædam enumeretis ex Entium claſſibus, quæ pro ſubſtantiis habeatis, ut videamus, an in iis conveniamus, ut adeò de iisdem rebus quæramus definitionem ſubſtantiæ, an vero opus ſit, ut prius conveniamus in iſtis exemplis, ad quæſtionem an ſit? pertinentibus, circa quæ fortè diſſenſio aliqua inter nos eſſe poteſt. Tum etiam, ſi occurret in diſcurſu noſtro terminus Philoſophicus in cujus expoſitione variare ſolent Doctores, ſimiliter mihi non vertetis vitio, ſi, ut omnis ambiguitas tollatur, quæſiverim, quo ſenſu illum accipiatis. Si illa ſaltem mihi licebunt, tum amplius deſiderium veſtrum non fruſtrabo, ſed ſuppeditatis exemplis ſtatim exhibebo definitionem ſubſtantiæ. CARTESIANUS. Non videntur, Collega honoratiſſime, deſideria Juvenis eſſe injuſta, igitur, ſi conſentias, dabimus exempla ſubſtantiarum.

PERIPATETICUS. Id vero facillimè fieri poterit. Ecce, nominabo tot, quot volueris. Deus, Angelus, Homo, Canis, Planta, Lapis, Ignis, Aer, Aqua, Terra. Visne plura? TIRO. Equidem Vir honoratisſime benignitate Tua me obruis. In iſtis autem

autem exemplis, niſi grave erit, ſeparemus exempla perſpicua & certa à dubiis, ut eò melius poſteà ex definitione exemplorum certorum judicare poſſimus, utrum illa dubia ſint ſubſtantiæ necne? PERIPATETICUS. Recte mones, ſic enim & procedit Philoſophus, dum *lib. 7. Metaph. cap. 2.* antequam definitionem tradat, ſupponit, dari ſubſtantias, & exempla manifeſtisſima ex corporibus exhibet, ut animalia, plantas & earum partes, ac naturalia corpora, ut ignem, aquam, terram, cæterorum quoque ſingula & quæcunq; aut horum partes aut ex his ſunt, aut partibus aut omnibus, ut cœlum & ejus partes, ſydera, Lunam & Solem. Tum ſubjungit, quod quidam corporis terminos, ut ſuperficiem, lineam, punctum & unitatem ſubſtantias eſſe, & magis quam corpus & ſolidum putaverint. Item, alios præter ſenſibilia non putaſſe aliquid eſſe ſubſtantiam, quosdam plura & quæ magis ſempiterna ſunt, (ſicuti Plato fecerit, cujus opinionem quod ideæ ſint ſubſtantiæ refutat *eod. Lib. 7. cap. 14.*) & ipſas ſpecies & mathematica duas ſubſtantias aſſeruiſſe, tertiam vero ſenſibilium corporum ſubſtantiam. Speuſippum vero etiam plures ſubſtantias feciſſe, ab uno extendiſſe ſubſtantias ad principia cujusque ſubſtantiæ, quorum aliud ſit numerorum, aliud magnitudinum, aliud animæ. Denique quosdam fuiſſe qui ſpecies & numeros, non autem lineas & ſuperficies, neque cœlum & ſenſibilia habuerint pro ſubſtantiis. Igitur neceſſe eſt, ut & nos conveniamus, quænam habeamus pro ſubſtantiis. Miror vero, quod exempla certa deſideres, cum ego, Philoſophum ſecutus certisſima dederim, nempe corpora naturalia. Neque credo, Deum negabis eſſe ſubſtantiam, quem & inter ſubſtantias ſtatim memorat Philoſophus *lib. 7. Metaph. c. 1.* At vero ſi Deum ſubſtantiam eſſe aſſeris, cur de Angelo qui æque ſpiritualis naturæ eſt, dubitares? An vero fortè ſtatuis, angelum eſſe accidens? TIRO. Non tam quærendum eſt, quid nos ſtatuamus, quam de quo dubitent alii, qui & ipſi ſubſtantias dari aſſerunt. Credo enim, quod quæratis definitionem ſubſtantiæ,

quæ

quæ non ſit tantum ad guſtum noſtrum, ſed & quæ approbari debeat à Philoſophis hodiernis reliquis, qui de ſubſtantiis loquuntur. Quærenda igitur erunt exempla talia de quibus alii non dubitent, ut horum definitione tradita poſteà de illis circa quœ dubitatur, judicium procedat. Uti vero hodie neminem ſcio, qui neget ſenſibilia eſſe ſuſtantias, aut affirmet entia mathematica eſſe ſubſtantias, ita de DEO & Angelis adhucdum abſtrahamus, partim quia DEUS eſt incomprehenſibilis, partim, quia inter Philoſophos hodiernos diſceptatur, utrum DEUS ſit in prædicamento ſubſtantiæ, nec ne, partim quia ſpiritualia, quod tamen cum venia Domini Carteſiani dictum ſit, difficiliora cognitu & magis dubia corporalibus eſſe, tecum, Vir honoratisſime & cum Philoſopho ſentio. Æque de igne abſtrahamus, quæ ſcis, Helmontium, ni fallor aſſeruiſſe, ignem eſſe accidens. Aeris eadem erit ratio, quia videtur & Ariſtoteles quæſtionem hanc inter dubias retuliſſe, quia in loco à te modo ev *Lib. 7. Metaph. c. 7.* adducto ignem aquam & terram quidem inter ſubſtantias recenſet, aerem vero omittit. Igitur niſi grave erit, retineamus exempla de ſubſtantiis aqueis & terreſtribus. Atque ut eo clarius evadat mens noſtra ac conſenſus de exemplis, uti aſſumo, hominem, animal, plantam &c. eſſe ſubſtantiam, ita tamen liceat quærere, an putetis hanc plantam, & hunc hominem, an vero plantam, & hominem, quâ genera vel ſpecies ſunt, eſſe tales ſubſtantias, quarum definitionem quæritis?

CARTESIANUS. Quæſo tu, Vir Excellentisſime, & pro me reſpondeas. Cum enim ſubtilisſimus Carteſius in doctrina de ſubſtantia nihil innovaverit, tu vero tradita Ariſtotelis melius noveris quam ego, hac vice quidē in Tuos diſcurſus compromitto. PERIPATETICUS. Cum ſecundum Philoſophum Univerſalia non ſint ſubſtantiæ, *d.l.7.Metaph.cap.13.* intelligo hoc animal, hunc hominem, hanc plantam &c. Neque adeò quæro quid ſit notio anima-

animalis hominis, plantæ, quæ ſunt nomina rerum in mente ab entibus realibus abſtractarum, ſed quæro, quid ſit res ipſa extra mentem, quæ ſemper exiſtit ut res ſingularis? TIRO. Ergo de hoc convenimus. Videamus & de aliis. Non aſſeris haud dubiè, Vir Honoratiſſimè, hunc acervum lapidum eſſe ſubſtantiam. PERIPATETICUS. Minimè. Nam ſubſtantia eſt unum per ſe, at acervus lapidum eſt unum per accidens. Acervus lapidum non eſt ſubſtantia, ſed ſubſtantiarum cumulus. TIRO. Ergone hanc domum habes pro ſubſtantia? PERIPAT. Neque hanc, nam & domus eſt unum per accidens, conſtans ex pluribus ſubſtantiis, lignis, lapidibus &c. TIRO. Quid de duobus aſſeribus conglutinatis ſentis? PERIPAT. Non ſunt ſubſtantia, ſunt enim unum per accidens. TIRO. Peto haud gravatim, ut illud unum per ſe & per accidens diſtinctius explices. Cum enim hunc lapidem habeas pro uno per ſe, & vero hic lapis æque partes ſimilares habeat, ex quibus ſit compoſitus, uti corpus ex pluribus aſſeribus conglutinatis conſtans, videbatur etiam hoc eſſe unum per ſe, aut danda eſt inter hæc duo differentia. PERIPAT. At vero gluten eſt diverſæ naturæ, uniens aſſeres. TIRO. Ita tamen & forma lapidis uniens partes illas materiæ lapideæ eſt diverſæ naturæ à partibus ipſis. PERIPAT. At gluten tamen eſt ipſa materia, formæ vero ſubſtantiales unientes partes ſubſtantiæ materialis ſunt principium à materia diſtinctum. TIRO. Vereor hunc diſcurſum placere Domino Carteſiano, obſervavi enim, quod rugas in fronte contraxerit, auditis formis ſubſtantialibus. Sed tranſeant hæc. Sufficit mihi, quod & in hoc conſentiamus, corpora naturalia eſſe unum per ſe, artificialia unum per accidens, adeoque illa, non hæc pertinere ad claſſes ſubſtantiarum. PERIP. Rectè. TIRO. Audivi antea ex Ariſtotele fuiſſe relatum, partes animalium & plantarum eſſe ſubſtantias. Putasne igitur manum meam eſſe ſubſtantiam? PERIP. Nequaquam, quia ſubſtantia eſt totum quid. Ergo manus non eſt ſubſtantia, ſed pars ſubſtantiæ. Quod autem philoſophus dicat, partes animalium & plantarum eſſe ſubſtantias, intelligendum

Nnnn eſt,

eſt, quatenus partes illæ ſunt à toto ſeparatæ. TIRO. Igitur manus ideò non erit ſubſtantia, quia non eſt â corpore ſeparata? PERIP. Ita. TIRO. At video tamen ſeparatim à corpore reliquo figuras pollicis, digitorum &c. PERIPAT. Sufficit, quod non videas circumcirca terminos figuræ manus. Poſtquam autem ſeparata eſt, vides circumcirca terminos. TIRO. Igitur ſi ita lapidem verbi gratia dividam in duas partes, ut partibus iſtis prope invicem poſitis diviſionem non videat alius, lapis iſte in duas partes diviſus adhuc remanebit una ſubſtantia, an evadent duæ? PERIP. Haud dubiè ſingulæ partes erunt ſingulæ ſubſtantiæ. Etſi enim tunc terminos circumcirca non videas, ſufficit tamen, quod terminos circumcirca habeat, nec amplius ſit cum ſuo toto unita. TIRO. Sed an aquam habes pro ſubſtantia? Aqua enim terminos circumcirca non habet, ſed continetur termino alieno. PERIPAT. At vero ſubſtantia erit, modo terminos circumcirca habeat, ſive proprios ſive alienos. Vides enim guttam aquæ, dum v. g. in terram decidit, eſſe unum quid terminos circumcirca habens. TIRO. Igitur guttam aquæ habes pro ſubſtantia? PERIPAT. Quis dubitaret? TIRO. Sed an etiam pro ſubſtantia habes, ſi eſt in vitro aqua pleno? PERIPAT. Non, nam tùm iterum eſt pars ſubſtantiæ. TIRO. Cujus? Vitri? PERIP. Nugæ. Aquæ vitro contentæ. TIRO. Ergo aquam vitro incluſam pro ſubſtantia habes? PERIPAT. Habeo. TIRO. At non ſubſiſtit per ſe, quia eſt in alio, nempe in vitro. PERIPAT. Sed non tanquam in ſubjecto. Cum enim habeat partes unitas circumcirca terminantes circa vitri interiores ſuperficies, habet etiam ſubſiſtentiam citra vitrum. Sed quando abſolves hæc dubia puerilia? Da definitionem ſubſtantiæ promiſſam.

TIRO. Dabo. Subſtantia eſt ens per ſe ſubſiſtens. PERIP. An hæc nova definitio eſt? Hæc noſtra eſt à Tuo Doctore rejecta. TIRO. Imo verò non eſt veſtra. Aut ſi veſtra eſt, non eſt à Doctore meo rejecta. Non negavit Doctor meus: ſubſtantiam eſſe ens per ſe ſubſiſtens, negavit, explicationem veſtram

τȣ̃ per ſe ſubſiſtere aptam eſſe ad definitionem ſubſtantiæ, cum explicueritis conceptum poſitivum rei poſitivæ per conceptum negativum. Debuiſſetis igitur vel τὸ per ſe ſubſiſtere exponere per conceptum poſitivum clariorem, vel iſtam expoſitionem clariorem loco novæ definitionis ſuppeditare. PERIPAT. Tu ergo, ſi vir es, iſtud præſta, & jactatam illam τȣ̃ per ſe ſubſiſtere expoſitionem poſitivam, aut clariorem iſtam definitionem ſuppedita. TIRO. Ego juvenis ſum, non Vir. Vos viri eſtis, vos ipſi dediſtis, & adeò valde miror, quod adhuc dum ignoretis ea, quæ ſcitis. PERIPAT. At quando dedimus? TIRO. Modo. Vix momentum elapſum eſt. PERIPAT. Impudentiam Juvenis! An oblitus ſum eorum, quæ mihi nunquam venerunt in mentem? Audiviſtine Collega Honoratisſime, quod dederim definitionem ſubſtantiæ? CARTES. Nunquam. Ipſe jam ſuſpicari incipio, quod Juvenis nobis illudat. TIRO. Abſit. Statim ex veſtro diſcurſu diſperſam ſubſtantiæ definitionem colligam atque in unam ſummam computabo, id unicè adhuc præmittens, ne in voce definitionis ſcrupulus remaneat: An putetis, ea quæ faciunt, ut ſubſtantia ſit ſubſtantia, & quæ eam à non ſubſtantiis ſecernunt, pertinere ad definitionem? PERIPAT. Quidni? explicat enim definitio quid res ſit?

TIRO. Ergo ita aſſero vobiſcum: **Subſtantia eſt ens per ſe ſeu naturaliter unitum, terminos circumcirca habens.** Aſſero vobiſcum, hoc eſſe per ſe ſubſiſtere. Aſſero vobiſcum, hanc definitionem eſſe maximè perſpicuam, quia quilibet concipit, quid ſit unum naturale? quid ſit terminos circumcirca habere? PERIP. Iſta quidem tu aſſeris. At vero nos nunquam diximus, iſtis aſſertionibus abſolvi definitionem ſubſtantiæ. TIRO. Sed dixiſtis, ideò lapidem ſubſtantiam eſſe, & ab acervo lapidum & aſſeribus conglutinatis, à domo item atque non ſubſtantiis differre. Ideò dixiſtis manum ſeparatam à corpore ſubſtantiam eſſe, junctam

 non

non item. Ideò dixiſtis, guttam aquæ ſeparatam, item aquam in vitro eſſe ſubſtantiam. Denique modo dixiſtis, ea quæ faciunt, ut ſubſtantia ſit ſubſtantia, & ab aliis, quæ non ſunt ſubſtantia, ſecernatur, dare definitionem rei.

CARTESIANUS. Verè illudimur à Tirone. Tu, Domine, approbasne hanc ejus audaciam, approbasne hanc ejus Pſeudo-definitionem ſubſtantiæ. PHILALETHES. Cur non approbem definitionem, quæ cum re evidenter convenit & quam ipſi ſuppeditaſtis? PERIPAT. Quid? audesne & Tu ſuſtinere, quod hanc definitionem dederimus? Abſit. Abſit. Aliud eſt aſſertio ſimplex, aliud eſt definitio. Falſiſſima eſt illa ſubſtantiæ definitio, quia ſequeretur exinde, neque Deum, neque ignem, neque aerem, neque ſpiritum eſſe ſubſtantias, ſequeretur, Reverendos Theologos vanam litem cum Flacio inſtituiſſe, in quæſtione: an peccatum ſit ſubſtantia? Sequeretur, Patres Eccleſiæ ſanctos ſine juſta cauſa pugnaſſe pro conſubſtantialitate. Alia abſurda ut jam taceam. PHILAL. Ipſi videritis. Si hæc abſurda ſunt, & ex illa definitione ſequuntur, cur non meliorem ſuppeditaſtis? Me vero quod attinet, dico, quædam ex iſtis non eſſe abſurda, quædam exinde non ſequi. Dico: diviſionem in ſubſtantiam & accidens non eſſe entis in genere, (uti nec e. g. totum & pars ſunt affectiones entis in genere,) ſed eſſe diviſionem aut potius diverſos conſiderandi modos in corporibus terraqueis. CARTES. PERIPAT. Quæ novitates? Corrueret tota Philoſophia noſtra, notionibus ſubſtantiæ & accidentis tanquam notionibus generaliſſimis ſuperſtructa, ſi hæc admitteremus. PHILAL. Rectè facis Domine Carteſiane, quod hac parte te jungas Ariſtotelicis, nam definitio iſta etiam mundum tuum vel efficiet finitum, vel efficiet, ut non ſit ſubſtantia. PERIPAT. Igitur reſponde objectionibus noſtris. Negamus enim & pernegamus, iſtam eſſe ſubſtantiæ definitionem. PHILAL. Ignoſcetis Domini, quod hac vice ob alia negotia petito veſtro ſatisfacere nequeam. Obtinuiſtis ea, cujus gratia huc veniſtis. Jam poteſtis ipſimet judicare, uter veſtrum ſit victor in ſponſione quam feciſtis, Quodſi tamen alia

occa-

occaſione velitis dubia veſtra proponere, mihi id gratiſſimum erit. Et offeret quidem ſe mox occaſio talis, cum conſtituerim Deo dante poſt finitas nundinas Lipſienſes, ſingulis diebus Jovis horis antemeridianis à decima ad duodecimam, Reſpondentibus quibusdam Juvenibus Nobilisſimis, Theſes, quas ſimul Vobis exhibeo, ex Jurisprudentia Divina excerptas publicè diſputare. Poteritis igitur cum aliis Viris Honoratisſimis, qui in veritatem theſium iſtarum opponendo inquirent, dubia veſtra etiam circa definitionem hanc ſubſtantiæ, & quæ alia in diſcurſu hoc à me fuerunt aſſerta, proponere. Atque id quidem Vobis magis glorioſum erit, ſi de me publicè triumphaveritis. PERIPATET. CARTESIANUS. Accipimus conditiones. Non emanebimus. Interim Vale.

TIRO. Vidiſtine Domine, obſervationem de notione ſubſtantiæ, quam Vir Celeberrimus Dn. G. G. L. actis Lipſienſibus menſe Martio hujus anni inſeri curavit? PHILALETHES. Vidi. Et mallem ut dediſſet Vir Celeberrimus ſuam de notione ſubſtantiæ definitionem. Interim valdè gavisus ſum, dum ejus aſſertiones de vi activa & niſu legi, cum penè ſimiles hac hyeme habuerim, ut ex dictatis meis in hiſtoriam Eccleſiaſticam obſervationibus Tibi conſtabit. Verè enim vis activa ex accidentium & qualitatum claſſe eximenda eſt, cum ab ea dependeat eſſentia omnium corporum. Id tamen ſcire mallem à Viro Celeberrimo, ſi occaſionem cum ipſo conferendi nactutus ſim, an putet: Materiam & corpus eſſe unum idemque? An putet: illam vim agendi ineſſe ipſi materiæ? Niſi enim cautè hic proceſſerimus, utilisſima illa dynamices ſcientia, quam pollicetur, fundamento deſtituetur. Scis enim, quod hactenus in dictis lectionibus oſtenderim, materiam omnem eſſe ens mere paſſivum, Vim agendi autem ipſam ſpiritus eſſentiam, adeoque omne corpus conſtare ex materia & ſpiritu. Tu vero, facies quod commendavi. Id eſt, inquires, cum otium erit; utrum volam aut veſtigium deprehendere

poſſis, quod ullus Philoſophus Græcus eſſentiam & ſubſtantiam diviſerit; & quando apud Latinos iſta diviſio inceperit? inquires item; quænam ſit differentia in Patrum ſcriptis & veterum Philoſophorum inter hypoſtaſin & ſubſtantiam ſeu eſſentiam? Multa enim hæc conducunt ad hiſtoriam Eccleſiaſticam rectè atque aliter ac vulgo fieri ſolet, cognoſcendam. TIRO. Faciam.

Quæro: Quomodo differt in loco Ariſtotelis in dialogo adducto punctum ab unitate? An aliquid in corpore minus eſt puncto?

THESES

THESES XLVIII.

EX

INSTITUTIONIBUS

JURISPRUDENTIÆ DIVINÆ

EXCERPTÆ,

ET IN

UNIVERSITATE FRIDERICIANA

SUB PRÆSIDIO

CHRISTIANI THOMASII,

JCti & P. P.

DISPUTATIONIBUS XII.

ANNO M. DC. XCIV.

PUBLICE PROPOSITÆ.

DISPUTATIO I.

RESPONDENTE

Dn. GUSTAVO GRANATENHIELM, Eqvite Sveco,

Theſ. 1. Omnes habitus theoretici, qui pro fine tantum habent ſpeculationem, etiamſi multas veritates oſtendant, ad Stultitiam pertinent, non ad ſapientiam. *Diſſentiunt* communiter Philoſophi. v. Lib. I. C. 1. §. 23. ſeqq.

2. Lex non eſt dictamen rectæ rationis ſed juſſus imperantis, obligans ſubjectos &c. *Diſſent.* Scholaſtici vid. I. 1. 28.

3. Pactum nunquam obligat ſine Lege. *Diſſent.* Hobbeſius, fontem obligationis ex Pactis deducens. Vid. I. 1. 29.

4. Deus non agit ſecundum Legem & Lex æterna eſt Figmentum Scholaſticorum. *Diſſent.* Scholaſtici. Vid. II. 1. 31.

DISPUTATIO II.

RESPONDENTE

Dn. CHRISTIANO ALBERTO Richter / Soravienſe Luſato,

1. Nihil eſt in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu, etiam Chiliogonon Carteſianorum, etiam Spiritus, etiam Deus. *Diſſent.* communiter, quia ignorant, quid ſit corpus, quid ſit Spiritus, quid ſint ipſi? vid. I. 1. 51.

2. Error in dubio ſemper debet imputari erranti. *Diſſent.* JCti communiter, variis diſtinctionibus doctrinam de errore involventes, rem obſcurantibus, non evolventibus. vid. I. 1. 72. II. 7. 39.

3. Diſpu-

3. Diſputationes de juſtitia commutativa & diſtributiva, univerſali & particulari ſunt grilli inutiles. *Diſſent.* communiter, vid. I. 1. 106.

4. Datur dominium eminens. *Diſſent.* Wittebergenſes absque ulla ratione. vid. I. 1. 125.

DISPUTATIO III.

RESPONDENTE

Dn. BARTHOLOMÆO Wagner/

Noribergo-Fürthenſi.

1. Sapientia una eſt, ejusque partes ita cohærent, ut una absque altera eſſe non poſſit. Conſiſtit ea in quatuor momentis, in notitia hominis, Materiæ, Spiritus, Dei. Quilibet ad hæc cognoſcenda vocationem habet. Quod autem in Academiis quatuor Facultates diſtinctæ ſint, id ſaltem ex ea ratione factum eſt, ne turbetur ordo in Lectionibus publicis. *Diſſent.* communiter. confer I. 1. 164. ſeqq.

2. Diviſio Legis divinæ in moralem, ceremonialem & forenſem obſcura eſt, & communiter cum Lege morali confunditur jus Naturæ & Decalogus. *Diſſent.* communiter Theologi. vid. I. 2. 3.

3. Jus naturæ etiam à voluntate Dei non à Sanctitate ejus antecedenter ad voluntatem ortum habet. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. I. 2. 7.

4. In ſtatu integritatis uxor non fuiſſet ſub imperio Mariti. *Diſſent.* communiter Theologi. vid. I. 2. 29. conf. III. 3. 41. ſeqq.

DISPUTATIO IV.

RESPONDENTE

Dn. HENRICO OTTONE Vogel/

Herfordia-Weſtphalo.

1. In ſtatu integritatis non fuiſſet Reſpublica. *Diſſent.* cum aliis Bœclerus & D. Valent. Alberti. vid. I. 2. 37.

2. Infantibus non inſunt prima Principia Practica per modum Habitus connati. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. I. 2.67.
3. Inepta eſt aſſertio, quicquid Gentiles ſciverunt eſſe juſtum vel injuſtum, id pertinet ad jus naturale. *Diſſent.* communiter. vid. I. 2. 70.
4. Omnes actiones ſua natura ſunt indifferentes, nec datur actio antecedenter ad voluntatem divinam honeſta vel turpis, neq; obligatio in jure Naturæ ex objecto ſe diffundit in Præceptum. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. I. 2. 74.

DISPUTATIO V.

RESPONDENTE

Dn. HENRICO OTTONE Vogel/ Herfordia-Weſtphalo.

1. Lex Gentium actiones Gentium inter ſe dirigens, non eſt ſpecies juris voluntarii humani, ſed juris naturalis. *Diſſent.* Grotius & Rachelius. vid. I. 2. 104.
2. Datur jus divinum poſitivum univerſale. *Diſſent.* Hieronymus Brucknerus. vid. I. 2. 119.
3. Unum eſt Principium Theoreticum, unum etiam Practicum, ſed hoc illi ſubordinatum. *Diſſent.* communiter, potiſſimum D. Valentinus Veltheim. I. 3. 26.
4. Via Perfectionis & Negationis in Pneumatica Scholaſticorum confundit animum de Deo meditantem. *Diſſent.* Scholaſtici. vid. I. 3. 54.

DISPUTATIO VI.

RESPONDENTE

Dn. ENGELBERTO Düntze/ Salis-Uſſlenia Lippiaco.

1. Primum Principium juris Naturalis, quod malè confunditur cum primo Principio Practico, neque ex convenientia cum Sanctitate divina, neque ex convenientia cum Statu integritatis,

gritatis,

gritatis, ſed ex ſola ſocialitate deducitur. *Diſſent.* communiter Scholaſtici, Alberti, Veltheim. &c. vid. I. 4.

2. Poterit Lutheranus ſalva Religione talia fingere, quæ Deus nobis revelavit aliter. *Diſſent.* Alberti. vid. I. 4. 35.

3. Homo ex Ratione ſibi relicta non poteſt demonſtrare, Deum externo cultu eſſe proſequendum. *Diſſent.* communiter, potiſſimum Veltheim & Clar. Placcius. vid. II. 1. & append. ad Lib. II.

4. Non omnis avtochiria jure naturæ eſt prohibita. *Diſſent.* communiter. vid. II. 2.

DISPUTATIO VII.

RESPONDENTE

Dn. JOHANNE JACOBO Reich/ Kronweiſſenburgo-Palatino.

1. Nec ob Tranſitum negatum, nec ob Commercia interdicta, nec ob denegata Matrimonia juſta Cauſa belli eſt. Unde Raptus Sabinarum defendi non poteſt. *Diſſent.* communiter. vid. II. 6. §. 35. 44. 45.

2. Nemo obligatur injuſte metum incutienti. *Diſſent.* JCti, Grotius, Uffelmann, vid. II. 7. 60.

3. Falſiloquio, ſimulatione, diſſimulatione uti aliquando licet, imò præceptum eſt. *Diſſent.* communiter vid. II. 8. 40.

4. Ex juramentis nova obligatio non oritur, neque enim hic Deo quid promittitur. *Diſſent.* Grot. vid. II. 9. 47.

DISPUTATIO VIII.

RESPONDENTE

Dn. GEORGIO GRIM, Saxa-Hohnſteinenſi.

1. Fuit olim Communio primæva, neque Adamus dominium accepit à Deo, neq; bona inter liberos diviſit, neq; Noachus

Gentes & Inſulas. *Diſſent.* communiter & Potiſſimum Alberti. vid. II. 10. §. 58. 61. 105. 111.

2. Uſucapio eſt etiam modus acquirendi juris Gentium, eaque ſola derelictione præſumpta nititur. *Diſſent.* communiter JCti. vid. II. 10. 191.

3. Interpretatio genuina paucis atque perſpicuis regulis nititur, ac vitio Doctorum multis inutilibus & falſis Regulis obſcuratur, quales ſunt: Favorabilia eſſe extendenda, Odioſa reſtringenda: Beneficia Principis eſſe latè explicanda, Statuta verò & Leges pœnales ſtrictè: Verba in dubio, potiſſimum in teſtamentis eſſe propriè accipienda &c. *Diſſent.* comuniter Theologi, JCti, Clar. Placcius. vid. II. 12. & append. ad Lib. II. confer Praxin Logicæ c. 3.

4. Præceptum de conjugio ineundo & Jure Naturæ, & Jure divino poſitivo omnes quidem homines indefinitè, ſed non ſingulos obligat, & cœlibatus conjugio ſanctior ſtatus eſt. *Diſſent.* communiter. Vide III, 2. 52. ſeq. & III. 3, 10. ſeq.

DISPUTATIO IX.

RESPONDENTE

Dn. MATTHIA Holtzklau/

Siega Naſſovio.

1. Conſenſu dolo elicito jure Naturali matrimonium nullum eſt, ſive dolus afficiat matrimonii ſubſtantialia ſive accidentalia, cum hanc diſtinctionem Jus Naturæ & in genere Jus divinum in hac quæſtione ignoret. *Diſſentiunt* communiter. Vide III. 2. 86. & III. 3. 31. ſeqq.

2. Mero

2. Mero Jure Naturæ ad conjugii eſſentiam non requiritur, ut uxor viro continuam cohabitationem promittat, aut mariti imperio ſubjecta ſit. *Diſſentiunt* communiter. Vide III. 2. 99. ſeqq. III. 3. 35. ſeq.

3. Mero Jure Naturæ ad eſſentiam conjugii non requiritur, ut ad dies vitæ ineatur, jus vero divinum poſitivum poſtulat, ut conjugium regulariter ſit ſocietas indiſſolubilis. *Diſſent.* quoad prius communiter. Vide III. 2. 116. III. 3. 49.

4. Etiamſi fides in conjugio ad dies vitæ data ſit, mero tamen Jure Naturæ divortia poſſunt fieri ob mores intolerabiles, & ſeparatio quoad thorum & menſam perpetua ſalvo vinculo rationi repugnat. Neque jure divino poſitivo hic quicquam mutatum eſt. *Diſſentiunt* communiter Theologi & JCti. Vide III. 2. 135. ſeq. & III. 3. 67. ſeq.

DISPUTATIO X.

RESPONDENTE

Dn. CHRISTIANO SIGISMUNDO Richter/ Soravia Luſato.

1. Meris rationibus naturalibus non poteſt demonſtrari omnem concubitum libidinoſum, etiam ad beſtialitatem qui pertinet, aut concubinatum aut lenocinium eſſe prohibitum. Jus tamen poſitivum univerſale hæc omnia prohibet. *Diſſentiunt* quoad prius communiter. Vide III. 2. 143. ſeq. 219. III. 3. 71. ſeq. 98.

2. Concubitus cum uxore menſtruata æque horrendum crimen eſt ac Sodomia. *Diſſent.* communiter. Vide III. 3. 75.

3 Polygamia & Virilis & Muliebris mero jure naturæ non eſt interdicta, Jure tamen divino univerſali, quod & Principes ſtringit, graviter prohibita eſt. *Diſſent.* communiter quoad prius membrum, & pauci quoad poſterius. Vide III. 2. 200. ſeq. & III. 3. 76. ſeq.

4. Evnuchi non contrahunt conjugium eorumque conjunctio juri naturæ repugnat, non ita conjugium ſenum, ſpadonum, ſterilium, item conjugium in ultimo mortis articulo. *Diſſentiunt* multi Theologi & JCti. Vide III. 2. 178. ſeqq.

DISPUTATIO XI.

RESPONDENTE

Dn. WILHELMO LUDOVICO MASCOSKY, Göppinga Würtenbergico.

1. Nullus inceſtus juri naturæ repugnat. *Diſſentiunt* communiter Theologi & JCti. Vide III. 2. 220. ſeqq.

2. Jure divino univerſali prohibitus eſt inceſtus in linea recta in infinitum, in collaterali inter fratres & ſorores, in linea collaterali inter perſonas quæ parentum & liberorum loco ſunt, in infinitum. In Affinitate eadem prohibitio eſt, quæ in conſangvinitate. *Diſſent.* communiter Theologi & JCti aſſerentes ex falſa ſententia Rabbinorum, prohibitiones Levitici non eſſe extentendas ad perſonas ibi non nominatas. Vid. III. 3. 99. ſeqq.

3. Conjunctio cum comprivigna, cujus mater peperit patri tuo, eſt inceſtus jure univerſali prohibitus. *Diſſent.* communiter Theologi & JCti. Vide III. 3. 150. ſeqq.

4. Jus Divinum non niſi unum affinitatis genus agnoſcit, neque conjugium vitrici cum privigni vidua juri divino repugnat. *Diſſent.* multi ex Theologis. Vide III. 3. 213. ſeqq.

DISPU-

DISPUTATIO XII.

RESPONDENTE

Dn. MATTHIA Holtzklau/
Siega-Naſſovio.

1. Patria poteſtas quatenus juris naturalis eſt, nec ex jure ſangvinis nec ex pacto tacito oritur, nec jus in bona liberorum infert. *Diſſent.* communiter. Vide III. 4.

2. Non natura ſed ambitio & metus ſunt cauſæ conſtituendæ civitatis. Neque Deus eſt cauſa majeſtatis immediata. *Diſſent.* communiter & Philoſophi & Theologi. Vide III. 6. 12. ſeqq. & 66. ſeqq.

3. Delinquens obligatur ad pœnam patiendam. *Diſſent.* Dn. Pufend. Vide III. 7. 67. ſeqq.

4. Sepeliendos eſſe mortuos nec jure divino univerſali, nec jure naturali præceptum eſt, nec Chriſtianiſmus ad id nos obligat. *Diſſent.* communiter Theologi & JCti. Vide III. 10. Sepeliri tamen mortuos in templis Juri-Naturali repugnat. *Diſſent.* communiter.

FINIS.

CHRISTIANI THOMASII,
PHILOSOPHI & JURISCONSULTI,
QVÆSTIONUM PROMISCUARUM,
HISTORICO-PHILO-SOPHICO-JURIDICA-RUM,
IN
ACADEMIA FRIDERICIANA
Anno MDC XCIII.
Publicè ventilatarum, maximam partem Paradoxarum
DODECAS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
TYPIS CHRISTOPHORI SALFELDII, REGIMINIS ELECT. BRAND. TYPOGR.

SERENISSIMI ET POTENTISSIMI
ELECTORIS BRANDENBURGICI
&c. &c.
CONSILIARIIS INTIMIS ET
MINISTRIS STATUS
Atq;
ACADEMIÆ FRIDERICIANÆ
SUPREMIS CURATORIBUS,
Illuſtriſſimis & Excellentiſſimis
Dominis
DN. JOHANNI FRIDERICO de RHEZ,
HÆREDITARIO IN Groſʒenbähnitz / ꝛc.
&
DN. DANIELI LUDOVICO de DANCKELMANN,
SUPREMO MILITIÆ ELECTORALIS COMMISSARIO &c.
Dominis meis Gratioſiſſimis.

ILLUSTRISSIMI & EXCELLENTISSIMI DOMINI,

DOMINI GRATIOSISSIMI.

INſignem habere uſum Diſputationes, & potiſſimum publicas, vel ex fine earum, qvi intendi debet ab hominibus ratione verâ utentibus, apparet. Debebant homines ideò diſputare, ut collatione duorum vel veritas eò facilius inveniretur, vel falſitas & error eò melius evitari poſſit. Qvò magis igitur publicè ejusmodi collationes fiunt, eò major debebat ſpes adeſſe, ut fines diſputationum eò citius obtineri poſſent, cùm qvilibet de populo ad placidam collationem hîc admittatur, & adeò vix videatur poſſibile, ut veritas, qvam ita unitis animis qværunt plures, in occulto manere poſſit, utpote qvæ aliàs non ita difficilis inventu eſt, ſi modo qvis vel ſolus præjudicia deſerere velit. Sed diffiteri tamen haud poſſumus, eò ferè dilapſas eſſe diſputationes publicas, ut, qvod ni fallor Luthero tribuitur, de plurimis earum jure dici poſſit, diſputando effici, ut veritas amittatur. Potiſſimum autem duo enormia vitia malorum horum fontes ſunt. Debebant Reſpondentes & Opponentes animos pacifice ad inveniendam veritatem unire, & legibus amicitiæ qvàm maximè in diſputando

uti. At pax bellum, amicitia dolum reſpuit & adulationem, cum amicitiæ, docente Plutarcho, nil magis adverſetur, qvàm adulatio. Si verò examinare velis mores diſputationum hodiernarum, vel ferociter belligerantes in iis deprehendes, vel impudentes Adulatores, qvorum illi maximè operam dant, ut veritas eripiatur, hi, ut falſitas & error ſuſtineantur. Circa utrumqve à Reſpondentibus pariter atq; Opponentibus, potiſſimum autem ab his peccari conſvevit. Nihil notius, ſimul tamen nihil abſurdius, qvam qvod in ore omnium eſt: Diſputationes eſſe inſtar bellorum, aut: eſſe bella incruenta. Inde uti in bello pars, qvæ nullam habet fiduciam virium ſuarum, pugnam detrectat, & interim apud ſuos milites hoſtem contemnit, aut coram illis de juſtitia cauſæ & felici eventu multa vana diſſerit: ita & in Diſputationibus, in qvibus publici errores tanguntur, etiamſi cuilibet poteſtas publicè opponendi concedatur, multi tamen ſunt, qvi cum erroribus adoleverunt, aut qvorum intereſt, ne veritas populo cognita fiat, qvi adeò collationes publicas ſub vaniſſimis prætextibus detrectant, inqve iis magis muti aſſident qvàm piſces, at è contrario ê cathedris ſuis, ubi non eſt locus contradicendi, plurima in adverſarios heroicè, & cum applauſu miſeræ plebis declamant. In ipſis autem diſputationibus nihil freqventius, qvàm ut diſputantes vel Sophiſticè invicem agant (habet enim & Reſpondens modos Sophiſticos objectionem eludendi,) fraudulentisqve technis unus alterum à veritatis ſemita ſeducere intendant, vel clamoribus auditoria repleant, & medios ſermones indecorè interpellent, vel interrogatiunculis ad auditores, ridiculisqve geſticulationibus præoccupare animos eorum geſtiant, vel apertè rixentur, vel mutuas injurias easqve atroces evomant, vel deniqve, ſi aliter non posſint, pœnis civilibus argumenta propoſi-

poſita reſolvant, aut etiam, ſi uterqve publicè ſe proſtituerit, de obtenta victoria magis ridiculè certent, & ambo triumphum canant, atqve applauſum auditorii expetant. Ita facies rerum mutantur, & ex Auditorio Palæſtra fit, ex Diſputantibus Pugiles, ſæpius & Andabatæ, cùm ſæpe clamores illi & Sophismata utrobiqve nihil niſi aërem verberent. Sed penſitemus etiam ſcenam adulationis, à priori ſcena in tantum diverſam, ut ibi Tragœdiarum, hic Comœdiarum ſimulacra deprehendas. Tempus hic laudationibus inſumitur mutuis, & cùm inter viros virtute præditos ita receptum ſit, ut impudentiæ indicium ſit, alterum in faciem laudare, penitus amiſſi pudoris, laudes ejusmodi hilari fronte excipere, qvaſi ex compromiſſo publicè de impudentiæ præmio certatur. Oſculis excipiuntur inſulſisſimæ vel objectiones vel reſponſiones; parentum, patronorum, patriæ, imò univerſi ferè orbis literarii felicitas deprædicatur, & nulliter, ſi unqvam, nomine totius populi, ſed absq; mandato, vota ſolennisſimè adduntur. Exulat hîc Veritas, regnat Autoritas. Contra hanc qvi hiſcere audet, læſæ majeſtatis reo judicatur neqvior. Comparanti autem inter ſe iſta duo vitia, vix apparebit, qvodnam majora damna veritatis ſtudio inferat. Videtur tamen contra adulationem eſſe pronunciandum. Vexatio in bellicis iſtis congresſibus minimùm vexatis intellectum dat. At adulatio ſuâ naturâ ita apta eſt, ut ex ſapientisſimis etiam reddat ſtultos, & ita vel maximè noxa hoc diſputandi modo infertur incautæ juventuti. Et tamen hoc qvoqve vitium tam freqvens eſſe incipit, ut pro injuria ferè haberi ſoleat, ſi qvis cordatè, modeſtè tamen, errores publicè admiſſos publicè oſtendere ſatagat, & triumphum ignorantiæ dubium reddere firmisſimis rationibus audeat, in tantum, ut fama

 retu-

retulerit, non deeſſe ignorantiæ defenſores publicos, intempeſtiva conſilia pro Academiarum incremento ſuppeditantes, è re videlicet novarum Academiarum eſſe, ut indulgeatur aliqvid, & calcar qvaſi addatur fratribus ignorantiæ ad honores & gloriam tendentibus. Qvamvis vix credibile ſit, iſta ſeriò a qvoqvam prolata eſſe. Qvis enim ſine impietatis nota ex Academiis theatra aucupandæ vanæ gloriæ faceret? Qvis ſine juſtisſima cenſura novas potisſimum Academias vellet habere pro Aſylis ignorantiæ, in qvibus excrementa aliarum ſcholarum ſolatium invenirent & protectionem? Qvis non potius ad officium Profeſſorum pertinere juſtiſſimè contenderet, ut omnibus modis operam dent, qvo utrumqve hoc Diſputationum vitium è novis potiſſimum Academiis exulet, & legitimæ Diſputationes inſtituantur, & Sophismata pariter ac rixæ, atqve adulatio illa peſtilens in tempore conſilium abeundi accipiant? Ego, qvantum in me eſt, ſive Reſpondentis, ſive Opponentis vice fungar, ſemper ita me ſoleo gerere, ut litigia præſcindantur, Sophismata placidè oſtendantur, mens eorum cum qvibus confertur, diſtinctè proponatur, dubia vel perſpicuè exhibeantur, vel perſpicuè ſolvantur, rationes adhibeantur, non verba inania, deniqve & juventus ad juſtæ diſputationis normam & præceptis & exemplo aſſvefiat. Specimen aliqvod induſtriæ meæ, ſed debitæ, & forte minoris, qvàm à me exigebatur, ſiſtit exercitium præſens; qvod cur ad pedes VESTROS, ILLUSTRISSIMI & EXCELLENTISSIMI DOMINI deponam, non longè qværendum eſt. Conſtituit POTENTISSIMUS ELECTOR BRANDENBURGICUS VOS Curatores Academiæ Fridericianæ. Juſtum eſt, ut

VO-

VOBIS rationes reddam, & rerum hic à me geſtarum, & intentionis, qvâ motus diſputationes has inſtitui, &, DEO dante, abſolutis iisdem, ſingulis ſeptimanis, qvantum aëris tempeſtas permittet, diſputationibus aliis continuare decrevi. Suſcipite igitur pro eâ, qvâ me hactenus indignum proſecuti eſtis, Gratiâ, fœtum hunc ingenii exiguum, & impoſterum qvoqve libertatem, qvam SAPIENS PATER PATRIÆ, dum me ad hoc munus vocaret, clementiſſimè mihi indulſit, ſub tutamine curæ VESTRÆ, gratioſisſimè protegite. DEUS VOS SERVET.

ILLUSTRISSIMARUM EXCELLENTIARUM VESTRARUM

Dabam in Academiâ Fridericianâ Anno 1693. menſe Octobri.

Fidelisſimus Cliens

CHRISTIANUS THOMASIUS.

INDEX CONTENTORUM IN PRÆSENTI DODECADE.

Dedicatio & Præfatio diſſerit de vitiis diſputantium.

Qv. I. oſtendit, non dari juſtam ſubſtantiæ definitionem, eam tamen dari valdè intereſſe Philoſophorum, Medicorum & Theologorum.

Qv. II. defendit, Wenceslaum Imperatorem non legaliter eſſe depoſitum, nec tantis ac tot vitiis fuiſſe commaculatum, uti communiter aſſeritur.

Qv. III. monſtrat, jam tempore Socratis ſutores fuiſſe Philoſophos, & parum aptè adeò eos, qvi Böhmium impugnant, argumentum inde deſumere qvod ſutor fuerit.

Qv. IV. tentat definire actionem vanam, & proponere qvomodo differat à turpi, ad conciliandas pugnas varias Eruditorum, v.g. de licentiâ ſaltationis & ſimilium artium.

Qv. V. aſſerit, qvæſtiones ejusmodi paradoxas publicè proponere nec illicitum eſſe, nec ſine notâ injuſtitiæ prohibendum..

Qv. VI. probat, doctrinam juris Romani de Servis non magnum habere uſum in Servis noſtris à Turcis captis.

Qv. VII. reſpondet objectionibus Clariſſimi Placcii, directis contrà aſſertionem Autoris, qvâ dixerat, Regulam interpretationis de Favorabilibus extendendis & odioſis reſtringendis, nullius eſſe momenti, cum favorabile & odioſum definiri neqveat.

Qv. IIX. inqvirit, an detur manumiſſio Turcarum captorum per baptiſmum, qvam celebris qvidam ordo Juridicus effinxerat.

Qv. IX. oſtendit, Wenceslaum Imperatorem propè inter martyres eſſe referendum, & odium adverſus Clerum Pontificium, atqve protectionẽ Huſſi primarias cauſas videri, cur tam malè audiat.

Qv. X. Ex Conringio contrà Conringium diſputat, diſpoſitionem Reformationis Friderici III. de anno 1441. contra Doctores Juris & Jus Romanum, non ita iniqvam eſſe.

Qv. XI. Probare fatagit, & Philoſophiam communem Peripateticam & Carteſianam eſſe plus qvàm Scepticas.

Qv. XII. refutat communem definitionem Accidentis prædicamentalis, & inqvirit in definitiones modi & Attributi Carteſianorum.

)o(

Ad Ventilationem Publicam Dissertationum Celeberrimi Autoris De

RATIONE STATUS,

Et Adjunctarum Quæstionum Historico-Philosophico-Juridicarum

LECTORES BENEVOLOS

decenter invitat

CHRISTIANUS THOMASIUS, JCtus,
CONSILIAR. ELECT. BRANDENB. PROF. PUBL.
ET ACADEMIÆ FRIDERICIANÆ ATQVE FACULTATIS IBIDEM JURIDICÆ SENIOR.

b Olim

OLim cum in Academiis diſputationes publicæ haberentur, paucæ qvædam Theſes ad ventilandum proponebantur, qvi mos etiam hodiè in Academiis Pontificiis ſolet obſervari. Mutata eſt illa conſvetudo apud nos, an in melius an in deterius? ego determinare nolo. Vulgare habetur nimis ac ineptum, collectione paucularum theſium, ut qvod nec laboris nec artis eſt, ſpecimen velle eruditionis edere. Noſtri Juvenes longè majora & fortiora ſcientiæ ac doctrinæ argumenta ſuppeditant, dum autores fiunt diſputationum elegantiſſimarum de ſelectis juris materiis, qvà Theoreticis qvà Practicis, ſæpius in juſti tractatus formam excreſcentium. Sed, ni fallor, aberravimus à ſcopo Majorum noſtrorum. Illi ſpecimen eruditionis non qværebant in diſputationis elaboratione aut collectione theſium, ſed in earundem defenſione. Oſtendebant ibi Reſpondentes profectus tùm in diſciplinis ipſis, ex qvibus theſes excerptæ eſſent, tùm in artificio diſputandi. Hoc, qvoniam freqvens exercitium, ut omnes artes, præſupponit, addebatur Præſes Directoris loco, ne à methodo diſputandi diſputantes aberrarent, cujus adeò partes plerumqve erant rariores, ut plurimum benè ſe gerentibus theſium defenſoribus. At noſtri mores de defenſione theſium non ita multum ſunt ſolliciti. Non eſt turpe, crede mihi, adoleſcentulum reſpondere ex Tacito, aut Confutio, egregio illo Sinenſium Philoſopho. Totus mundus cum nomina rerum transmutet, qvidni id liceat ſtudioſis, qvi tot privilegiis ſunt ornati in jure, ut ſubinde ex Præſidibus fa-

ciant

ciant reſpondentes, ipſi verò Præſidum perſonam ſuſtineant in cathedra inferiori, & cum melius qvicqvam addere non poſſint, modeſtiam ſuam declarent ſilentio? Qvid verbis, id eſt, reſponſionibus opus eſt, ubi Præſidis & amicorum teſtimonia in Epiſtolis aut carminibus gratulatoriis diſputationi præ- & ſub-miſſa, adſunt? Eſto: publicet Præſes diſputationes ſub ſuo Præſidio habitas, poſtea collectas ſub ſuo nomine. Sufficit, qvod interim reſpondens, dum matrimonium fortè aut officium ambiit, dum in judicio exceptio inhabilitatis ipſi fuit oppoſita, ſpecimen illud eruditionis ſuæ in ſuccum, qvod ajunt, & ſangvinem converterit. Neqve falſum committitur, dum qvis ſe Autorem ſcribit diſputationis, cujus nec lineam ſæpius elaboravit, ſæpius nec intelligit. Vitium in interprete latet. Notum eſt: verba intelligenda eſſe ſecundum ſubſtratam materiam. In materia præſenti autor eſt, qvi autor fuit, ut Præſes diſputationem conſcriberet. Sed & longè alios mores eſſe hodiernos à veteribus iſtis majorum inſtitutis, qvantum ad opponentes attinet, cuivis facilè patet. Curabant olim --- At qvid ſtudioſorum vitia enarro, qvæ in diſputationibus obtinent? Noſtrum id, noſtrum eſt, qvicqvid hac parte peccatur. Qvid enim diſſimulem? ubi notorium ſit vitium, & ubi vel me tacente pleræqve diſputationes noſtræ (abſit, ut me ipſum eximam!) id non loqvantur, ſed clament. Ambitio noſtra eſt, qvæ nos movet, ut hac parte indulgeamus imprudentiæ Juvenum, famam ſæpè in dedecore qværentium. Volunt decipi, ergo decipiantur. Sufficit, qvod fama noſtra diſputationibus iſtis nitidius elaboratis augeatur. Avaritia noſtra eſt, cujus impulſu Juventutem aliàs ad lapſum pro-

nam adhortamur, ut ſe proſtituat. Ita ſumimus pecuniam, & ſæpè (neqve enim hæ qværelæ ad rariora Juvenum eruditorum, qvorum laudi adeò nihil detrahitur, exempla pertinent,) mittimus ineptos in inferiorem cathedram. Eſt lucri bonus odor ex re qvalibet. Inſcitia noſtra eſt, qvæ nos impedit nonnunqvam, ut nævos ipſos ſtudentium, vel non videamus, vel neqveamus emendare. Cœcus cœcum ſubinde ducit, & filum Ariadnæum Dialecticæ à plerisqve, dum diſcentes ſumus, negligitur, igitur & generoſo contemtu idem ſuſpiciendum eſt, dum Doctores evaſimus. Audaces fortuna juvat. Defectum juſtarum reſponſionum ſupplere poſſunt contradictio, clamor, blanditiæ, &, cujus maxima perpetuò autoritas fuit, autoritas. Inde fit, ut in plerisqve Germaniæ Academiis non infreqvens ſit, ut Reſpondens dextrorſum prodeat, opponens ſiniſtrorum, Præſes, qvod felix fauſtumqve ſit, retrorſum aut antrorſum. Juſtum eſt igitur, ut, cum Ductores eſſe debeamus Juvenum, ne in errores incidant, ipſimet de propria emendatione incipiamus cogitare, imò juſtum eſt, ut ego, cum honoratiſſimi mei Collegæ jam dudum & exemplo & doctrinâ ſuâ juventutem ab erroribus ſtrenuè revocent, non ulteriorem moram hac parte committam, ſed & qvod in me eſt, ipſos præeuntes, qvamvis non greſſibus æqvis, ſeqvar. Obtuli igitur non ita pridem publicè ſtudioſæ Juventuti opellam meam in directione ad artificium diſputatorium. Non ingrata fuit ipſis hæc oblatio. Propoſuerunt enim ſibi Generoſi & Nobiliſſimi Juvenes ſeqventes, absqve præjudicio eruditionis & ordinis ſorte locati

Dn.

DN. LAURENTIUS THOMAS, Oſchwizio-Variſc.
DN. ENNO RUDOLPHUS Brenneiſen / Eſena-Friſius,
DN. JACOBUS CONRADUS Keeß / Lindavienſis,
DN. DAVID STAVINSKY, Boruſſus,
DN. PETRUS BOJE, Dithmarſo-Holſatus,
DN. JOHAN. HENRICUS Schlüter / Berolinenſis,
DN. JOHAN. DANIEL WOLFART, Hanovienſ.
DN. HENNINGUS ADOLPHUS Koch / Hoyenſis,
DN. JOHAN. du CLOS, Metenſis Gallus,
DN. JOHAN. ADOLPHUS Metzſch / Eqves Anhaltinus,
DN. Gottfried Scheuerer / Serveſtâ Anhaltinus.
DN. ANTONIUS GUNTHERUS Winckelmann / Oldenburgenſis.

qvod & reſpondendo & opponendo ſub meo Præſidio & Directione, ſecundum regulas bonæ diſputationis ſe inpoſterum publicè exercere, atqve ita ad ulteriora exercitia qvaſi præparare velint. Inſerviunt ejusmodi intentioni præprimis diſciplinæ, qvæ non certò vera, ſed veroſimilia tractant, ut ſunt Hiſtoria, Politica, Jus publicum, & ſi qvæ ſunt aliæ ſimiles. In his enim & facilius rationes dubitandi deprehendunt opponentes, & non ita difficulter ope diſtinctionum ex natura negotii deſumtarum, dubia illa expedire poſſunt reſpondentes. Neqve de Autore diu ſolliciti eſſe debuimus, poſtqvam ſuperiori anno bibliopola noſter *Celeberrimi Autoris*, titulos omnes & encomia noſtra meritis ſuis dudum ſupergreſſi, *tractatum de Ratione Status*, olim in Univerſitate Viadrinâ diſputationibus publicis agitatum, & hactenus ob ſingulariſſimam, qvam ſpirat, eruditionem, diu deſi-

deratum, tertiâ vice edidit. Continent eæ theſes ſeleleƈtiſſimas Hiſtorico-Politico-Juridicas ad nobiliſſimam Juris Publici Romano-Germanici doƈtrinam potiſſimùm pertinentes, qvæ, etſi qvidem olim, & anteqvam Miniſterio Aulico admoveretur *Vir ſummus*, ab ipſo conſcriptæ fuerint, & ita umbram ſaltem ſapientiæ *Ejus*, interim longiſſimo negotiorum graviſſimorum, & ad totius Sacri Romani Imperii utilitatem pertinentium, uſu ad ſummum faſtigium perduƈtæ, erudito exhibeant orbi, næ tamen vel ex hac umbra de ipſo corpore judicare, & qvod in proverbio eſt, ex ungve leonem licebit agnoſcere. Poſtulavit autem reverentia maxima, qvâ *Ipſius* canitiem veneramur, ut veniam petierimus diſſertationes iſtas iterum revocandi in cathedram Academicam, qvam & pro ea, qva nos immerentes haƈtenus proſecutus eſt, benignitate, gratiosè nobis indulſit, qvod beneficium ſubmiſsâ gratitudine publicè agnoſcimus atqve deprædicamus. Jungam ego ſingulis aƈtibus qvæſtionem unam, modò Philoſophicam, modò Hiſtoricam, modò Juridicam, typis publicis inſcribendam, qvæ, ut ne cum diſſertationibus *Celeberrimi Autoris* miſceatur, aut, ne vilis iſte pannus purpuræ *Ejus* intexatur, iſtis legibus ex paƈto diſputationes noſtras habebimus. Diſputabitur duodecies, ita ut ſingulis vicibus ex diſſertationibus viginti qvatuor *de Ratione Status* binæ ventilari debeant. Fiet id diebus Jovis ab hora oƈtava matutina ad duodecimam. Primis duabus horis Reſpondentem & duos Opponentes Collegas occaſione diƈtarum diſſertationum de Ratione Status fideliter ac diligenter exercebo, ut &, ubi in regulas bonæ diſputationis impingunt, ipſis modeſtè & manſvetè oſtendam,

dam, & utramqve partem vel *in objectione vel in re*ſponſione deficientem adjuvem, ac *ita in ipſo* conflictu exemplis obvenientibus methodum diſputandi vel doceam, vel corroborem. Auditâ decimâ ceſſantibus Opponentibus ordinariis invitabimus Auditorium, ut ſi qvis contrà qvæſtionem à me propoſitam velit opponere & dubio meo ſatisfacere, ſurgat, vel alio ſigno nobis dato dubia noſtra deſtruere incipiat, & ita ubi copia opponentium extraordinariorum erit, continuabimus ad duodecimam uſqve. Iſtâ verò copiâ deficiente continuabunt Collegæ ordinarii, qvibus liberum erit, utrum in diſſertationibus de Ratione Statûs pergere, utrum qvæſtionem meam impugnare velint. Simul verò his duabus ultimis horis Collegis liberiorem conflictum permittam, ut ipſi ſentiant, qvantum diſtet diſputatio ad regulas juſtè exacta, ab iſto liberiori diſcurſu, atqve eò magis artificio diſputandi adſvefieri ſtudeant. Uti verò non deſpero, ſtudioſam juventutem, qvorum res agitur, non infreqventer exercitiis iſtis interfuturam, atqve eandem decenter invito, ita majorem in modum rogo omnes eruditos hujus urbis, omnesqve Eruditorum Patronos ac Mecœnates abſqve ullo dignitatis aut functionis diſcrimine, velint potiſſimum eo favore atqve amore me proſeqvi, & dubia mea in qvæſtionibus publicè proponenda vel ipſi eximere, vel per alios eximi benevolè curare. Non diffiteor, me & in Philoſophia & in Jure non paucas fovere opiniones, qvæ à ſententia communiter receptâ abeunt. Cumqve tempus videatur eſſe, ut & Philoſophiam & Jurisprudentiam meam, Deo annuente in ordinem redigam, ne temerè qvid agam, conſtitui, non ſolum durante hoc exercitio, ſed &

in

in poſterum ſingulis ſeptimanis qvæſtionem aliqvam proponere, vel ad fundamenta Philoſophiæ aut Jurisprudentiæ meæ pertinentem, vel ex iisdem deductam, cujus reſponſio ſemper ſit paradoxa, & vel communi eruditorum ſententiæ, vel certè multorum Excellentium ingeniorum & hodiè in Philoſophia ferè regnantium doctrinæ adverſa. Ne verò in leges modeſtiæ peccem, non audaci determinatione diſſentientibus inſultabo, ſed per: *non liqvet: ſubſiſto: videtur*, & ſimiles dubitandi formulas informationem tacitè expetam, rationes verò dubii mei breviter qvidem, ſed perſpicuè ſubjungam. Abundat urbs noſtra viris, ſummis honorum Academicorum titulis in omnibus qvatuor facultatibus præfulgentibus. Polliceor mihi ex tanta copia vel unum & alterum futurum eſſe, qvi vel mei miſertus, ſicubi erravero, inſigni humanitatis officio me in veritatis ſemitam ſit redacturus, vel amore erga dogmata communiter recepta ductus, eorum veritatem contra dubia mea ſit defenſurus. Habebunt utiqve, habebunt magnam objectionum aut emendationum copiam, aut, ſi fortè aliqvando eadem deficiet, adſunt in vicinis Academiis celeberrimis tot lumina eruditionis, qvi conſilia & objectiones plurimas ſuppeditabunt. Et, ne materia diſputandi unqvam deſit, ſemper liberum erit contra qvæſtiones qvasvis, etiam antè ventilatas inſurgere. Igitur publicè eorum opem imploro, & vel ut ſui ipſius rationem habeant, obteſtor, ne poſteritas, ſi qva futura eſt, ſibi perſvadeat, qvod ſilentio ſuo errores meos, ſi qvi ſuberunt, approbaverint, aut errores proprios confeſſi fuerint, aut ne, ubi poſt iſtud ſilentium loco dubiæ reſponſionis fidentem aſſertionem elegero, & tum demum vel vivâ voce, vel ſcriptis easdem ſint aggreſſuri, ipſis opponam exceptionem, non dicam præſcriptionis, ſed occaſionis ad litigandum elapſæ.

TANTUM.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem I. & II.

De

JURIS PUBLICI ORIGINE AC DEFINITIONE,

Deque

RATIONE STATUS IN GENERE,

Cum adjuncta Quæſtione

QUID SIT SUBSTANTIA?

Publicè ventilabunt

Die 27. Jul. MDCXCIII, horis matutinis ab 8. ad 12.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

JCtus & Prof. Publ.

& Reſpondens

LAURENTIUS THOMAS, Oſchwizio-Variſcus.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

LITERIS CHRISTOPHORI SALFELDII,

ELECT. BRAND. TYPOGR.

Qværo. I

Quid eſt Subſtantia?

Ego quidem neſcio.

§. 1.

SIſte paululum cogitationes Lector, nec præcipitante Judicio quæſtionem excipe, quaſi quæſtionem Domitianam poſuerimus; & aſininam ignorantiam affectaverimus; quaſi quæſtio hæc ſit inanis, & non niſi grillum Logicum vel Methaphyſicum concernens, cum omnes Logicorum libri reſonent, ſubſtantiam eſſe ens per ſe ſubſiſtens, & ſcientia myſterii hujus nihil vel parum proſit. Age videamus. §. 2.

Olim quatuor philoſophorum ſectas è celebrioribus fuiſſe, Platonicam, Stoicã, Epicuream & Ariſtotelicam, alibi diximus. In *PLATONE* de ſubſtantia aut ejus prædicamento nihil deprehendi. Nec veroſimile eſt, cum de conceptu ſubſtantiæ multum fuiſſe ſollicitum, cùm ex *ejus Sophiſta* conſtet, Platonem conceptum *entis* in genere ſubjeciſſe conceptui *Unius*, & entis quinque numeraſſe genera, *eſſentiam, idem, alterum, ſtatum & motum.* Habes prædicamenta Platonica. Ubi nihil de ſubſtantia. *STOICI* duplicem claſſem entium faciebant, in una reponebant *corporalia*, in altera *incorporalia. Senec Epiſt. 89. Corporu* voce tam latè utebantur, ut etiam *Deum* & *materiam* corpora eſſe aſſererent, & quatuor ſaltem *incorporea*, teſte *Sexto Empirico*, agnoſcerent: *Id quod dicitur, (quod Seneca Epiſtol 117. effatum* ſeu *enunciatum* appellat:) *Vacuum, Locum, Tempus.* Vide omnino *Lipſium lib. 2. Phyſiol. Stoica. Diſſert. 5. EPICURUS* apud *Laërtium lib. 10. in Epiſtola ad Herodotum* paulo poſt initium, cum ſententiam ſuam de complexu entium ſeu Univerſo aperuiſſet, ſubjungit, Univerſum conſtare ex *corpore* & inani ſeu *vacuo*, additque, præter hæc duo nihil

intel-

intelligi nec comprehendi, quatenus res ut *per ſe ſubſiſtentes*, (καθ' αὑτὰς φύσεις λαμβανόμενα,) & non tanquam earum *conjuncta* vel *eventa* (συμπτώματα καὶ συμβεβηκότα) conſiderentur. Ex quo patet, Epicurum per res *per ſe ſubſiſtentes* idem voluiſſe intelligere, quod alias *ſubſtantia* dicitur, & per *conjuncta* ſeu *eventa*, quod *accidentia* vocamus, niſi quod vacuum etiam ad res per ſe ſubſiſtentes retulerit. *Vid. Gaſſend. in notis ab lib. 10. Laërtii f. m. 99.* Simul vero id patet, Epicurum, uti nec ſubſtantiæ meminit exprefsè, ita & non poſſe dici, quod ſubſtantiæ juſtam tradere voluerit definitionem.

§. III.

Jam ad Summum *ARISTOTELEM* progrediamur, & definitionem ſubſtantiæ in eo quæramus. Neſcio vero, quo pacto factum fuerit, ut Ariſtotelis de grege oviculæ ſibi & aliis perſvaſerint, *ſubſtantiæ* illam communiter receptam *definitionem*, quod ſit *ens per ſe ſubſiſtens & ſuſtinens accidentia*, definitionis locum ex mente Præceptoris ſui ſuſtinere poſſe. Age ex ipſo oſtendamus, quod vel non definiverit Ariſtoteles ſubſtantiam, vel ipſe agnoverit, hanc circumſcriptionem pro vera definitione venditari non poſſe. Duo autem loci ſunt, in quibus primario de ſubſtantia & dilucidè tractat, unus in *Categoriis* in *Methaphyſicis* alter. In Categoriis *cap. 5. fol. 13. Edit. Caſaub. ſubſtantiam primam* definit, quod ſit, quæ neque de ſubjecto aliquo dicitur, neque in ſubjecto aliquo eſt, ut quidam homo & quidam eqvus. At cum individua non poſſint definiri, quis vellet hanc orationem pro definitione vindicare? Pergit n. 2. *ſubſtantias ſecundas* dici ſpecies & genera, in quibus primæ ſubſtantiæ inſint. Nec hic video definitionem. Pergit n. 12. commune omni ſubſtantiæ, primæ & ſecundæ eſſe, *non eſſe in ſubjecto*. Nec hoc definitionem efficere poterit, partim, quia ab Ariſtotele recenſetur ſaltem ut proprietas ſubſtantiæ, (perinde ut illæ, ſubſtantias non recipere magis & minus, ſubſtantiis nihil eſſe contrarium,) quæ proprietates non conſtituunt eſſentiam rei, ſed ejus conſtitutionem ſeqvuntur; partim, quia involvit conceptum negativum, exponens, quid res non ſit, non quid ſit. In libris Methaphyſicorum, quantum ego quidem ex curioſis iſtis ſubtilitatibus, Scholaſticorum ingeniis dignis, percipere potui, Princeps Philo-

 ſopho-

ſophorum per integros duos libros, ſeptimum videlicet & octavum, definitionem ſubſtantiæ qvæſivit, non tamen invenit. Excerpamus ſaltem potiſſima. Supponit *cap. 2. lib. 7.* dari ſubſtantias, ut naturalia corpora, ignem, aquam, terram, item cœlum & ejus partes. At hæc pertinent ad quæſtionem, an ſit, neque hanc negamus, aut de ea dubitamus. *In cap. 3.* homonymiam ſubſtantiæ tradit. Pergit; *quaſi in figura dictum eſſe, quid ſit ſubſtantia, quod non de ſubjecto, ſed de quo cætera. Oportet autem non ita ſolum, non enim ſufficiens eſt, & hoc namque ipſum non eſſe manifeſtum.* Atque & hoc pro nobis eſt. *Cap. 5.* determinat, *quod ſolius ſubſtantiæ definitio ſit.* Et hoc pro nobis. Ergo qvæſtio noſtra non Domitiana, quia iſtam defininitionem quærimus. *Cap. 13.* diſputat *nullum ex univerſalibus eſſe ſubſtantiam.* Quam bene, non diſputo. Saltem id patet, hoc aſſertum parum facere ad ſubſtantiæ definitionem, uti & illud, dum *cap. 15.* aſſerit, *ſenſibilium ſubſtantiarum ſingularium, neq; definitionem eſſe poſſe, neq; demonſtrationem*, & aſſertum *cap. 16. quod nulla ex ſubſtantiis ſit ſubſtantia, Librum 8.* excerpere ſuperſedeo. Peto ſaltem, ut Ariſtotelici mihi definitionem ſubſtantiæ vel ibi, vel alio in loco oſtendant.

§. IV.

Sed linqvamus Ariſtotelem, & conſideremus, annon ſufficiat iſta definitio communiter recepta *ARISTOTELICORUM* ad definiendam eſſentiam ſubſtantiæ, etſi Ariſtoteles illam non habuerit? Non videtur. Nam communiter *per ſe ſubſiſtere* exponitur: *non eſſe in alio tanquam in ſubjecto.* Et convenienter ad mentem Ariſtotelis, qui dum *in cap. 1. libri 8.* repetit ea, quæ dixerat *libro 7.* in quo nonnulla diſſeruerat, de *non eſſe in alio*, ita effert, quod determinaverit de *ſecundum ſe, καθ' αὑτό.* Sed hic recurrit, quod hic conceptus ſit negativus. *Suſtinere accidentia* eſt conceptus relativus. At conceptus relativus non exprimit eſſentiam entis realis, quale ſubſtantiam eſſe, cum Ariſtotele in exemplis modo adductis ſuppoſuimus.

§. V.

Accedamus ad *CARTESIUM*, qui uti omnia ex mente aſſeclarum reſtituit in integrum, ſic & fortè definitionem ſubſtantiæ. *Per ſubſtantiam* ait *P. I. principiorum Philoſophiæ n. 51. nihil aliud intelligere poſſumus, quam rem, quæ ita exiſtit, ut nullâ aliâ re indigeat*

ad exiſtendum. Malè ſecundum Accurſium. Ita nec mens nec ſorpus ſubſtantiæ forent. Ita ſolus Deus ſubſtantia eſſet. Miccuit ſubtiliſſimus Carteſius conceptum τȣ̃ *per ſe ſubſiſtere*, cum conceptu: *à ſe ſubſiſtere.* Senſit ipſe Carteſius hanc objectionem. Unde mox *n. 52.* ſubſtantias creatas definivit, *quod ſint res, quæ ſolo Dei concurſu egent ad exiſtendum.* Obſcuriſſimè & inſufficienter. Particula excluſiva conceptum negativum facit. Si ſenſus eſt, quod ſubſtantiæ creatæ ſint à ſolo Deo, etiam accidentia à ſolo Deo ſunt. Ergo accidentia erunt ſubſiſtantiæ. Accedit, quod hic conceptus involvat ſolam relationem ad cauſam efficientem. At efficiens non debet ingredi definitionem ſubſtantiæ, qvicqvid etiam Carteſiani de excellentia definitionum à cauſa efficiente deſumtarum diſſerant. Videtur & iſta ſubodoratus eſſe Carteſius. Ergo ſtatim addit; *Veruntamen non poteſt ſubſtantia primum animadverti ex hoc ſolo, quod ſit res exiſtens, quia hoc ſolum per ſe nos non afficit. Sed facilè ipſam agnoſcimus ex quolibet ejus attributo. &c. Ex hoc enim, qvod aliquod attributum adeſſe percipiamus, concludimus, aliquam rem exiſtentem ſive ſubſtantiam, cui illud tribui poſſit, neceſſario etiam adeſſe.* Reſpondeo 1. Ex hoc ſolum infertur, quod ſit ſubſtantia, non qvid ſit. 2. Attributum ſubſtantias diſtingvit, non communem conceptum format. 3. Nondum declaraverunt ſufficienter Carteſiani, qvid ſit attributum, & quomodo à ſubſtantia & modo differat.

§. VI.

Ergo non miraberis ſi ipſi Carteſiani, quoad definitionem ſubſtantiæ inter Magiſtri ſui & Peripateticorum traditiones fluctuent, aut potius Carteſium deſerant. *CLAUBERGIUS in Ontoſophia p. m. 10. ſubſtantiam* dicit *rem, quæ ita exiſtit, ut aliquo ad exiſtendum ſubjecto non indigeat.* *RÆUS* contra *in opuſculis Philoſophicis adjunctis clavi Philoſ. naturalis in diſſert. pro vera Metaphyſica th. 52. ſeq.* definitionem Carteſii dum explicare nititur, obſcuriorem reddit. Summa eò redire videtur: Per *τὸ per ſe ſubſiſtere* in definitione ſubſtantiæ intelligi, *ab alio ut cauſâ non pendere.* Atqve hanc notionem claram eſſe & clariorem illâ, *non eſſe in alio tanquam in ſubjecto*, cum hoc ultimum non poſſit intelligi conſiderando ſubſtantiam in genere, ſed recurrendo ad particularia. Verum premunt Raeum eædem difficultates, quas objecimus ipſi Carteſio.

 §. VII.

§. VII.

BENEDICTUS SPINOZA videns, Carteſio licuiſſe ſalvâ reverentia in Definitione ſubſtantiæ recedere ab Ariſtotelicis, eandem licentiam ſibi ſumſit diſſentiendi ab utrisque. *Per ſubſtantiam*, ait, *P. I. Ethic. defin. 3. intelligo id, quod in ſe eſt, & per ſe concipitur: hoc eſt, id cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, à quo formari debeat.* At nolo me in examinanda definitione deceptoris hujus detinere, cum quilibet videat, eum & obſcuriſſima & falſiſſima definitioni in iſtum ſaltem finem immiſcuiſſe, ut virus atheiſmi ſui, & horrendum dogma, ſolum DEUM eſſe ſubſtantiam, in eo occultare potuerit.

§. IIX.

Notavit jam iſta Philoſophorum Carteſianorum acutiſſimus *PETRUS POIRET* in fundamentis Atheiſmi everſis *p. m. 737*. Utinam & ita feliciter definitionem Spinoſianam emendaſſet, ſed loco unius definitionis ſubſtantiæ tradit ſex, quarum una eſt obſcurior alterâ. Ad noſtrum ſcopum pertinent illæ duæ, *p. 741. Subſtantia dependens* eſt *Ens actuale, cujus idea & exiſtentiæ fundamentum ab alio, in alio, & per alium (qui Deus eſt) eſt & concipitur, etſi reſpectu omnium eorum, quæ Deus non ſunt; eſt independens, eatenus, ut non in illis & per illa, ſed in ſe & per ſe ſit & concipiatur, poſſitque eſſe ſine cæteris, ſive cæteris ad ejus eſſentiæ & exiſtentiæ rationem nihil conferentibus.* Item: *Idea ſubſtantiæ dependenti in homine eſt conceptus ſeu notio, realitatem ſubſtantiæ repræſentans magis vel minus, perfectius aut imperfectius, clarius aut obſcurius, diſtinctius aut confuſius, magis aut minus complete, prout ad ideam divinam magis minusve acceditur, & ingeniorum diverſæ ſunt ſortes.* Quoad poſteriorem nihil addo, quia revera non eſt Definitio. Prior vel idem dicit, quod per ſe ſubſiſtere Ariſtotelicorum, vel aliud. Si prius, non morabimur. Si aliud, non intelligo, quid ſit: *Subſtantiam concipi in ſe.* Cum enim nihil poſſit eſſe ſubjectum ſui ipſius, non etiam poteſt concipi in ſe. Non intelligo, quomodo poſſit dici, *ſubſtantiam concipi per ſe*, cum non poſſit concipi abſque accidentibus. Non intelligo, *Subſtantiam poſſe eſſe ſine cæteris*, cum v. g. ſuppoſuerimus, (nec diffitebitur Poiret) hominem

canem

canem &c. eſſe ſubſtantiam. At homo ſine aëre & aliis rebus, quæ ipſum ſuſtentant, eſſe nequit, adeoque illæ ad ejus eſſentiam & exiſtentiam omninò quid conferunt.

§. IX.

Ergo ad vos me confero, Clariſſimi *Philoſophi*, Experientiſſimi *Medici*, *Theologi* maximè Reverendi, & à vobis quæro: *Quid ſit Subſtantia*? Idque non tam mei gratiâ, quam Veſtri. Noſtra non adeò intereſt, ut ſciamus, quid ſit ſubſtantia? *JCti* ſive circa juſtitiam & entia moralia occupati ſint, entia moralia non ſunt ſubſtantiæ, ſive circa pecuniam, pecunia quantitas eſt, non ſubſtantia.

§. X.

At veſtra intereſt, Acuti *PHILOSOPHI*, ſive *ARISTOTELICI* ſitis, aliàs enim totum veſtrum Subſtantiæ prædicamentum corruet, & cum eo prædicamenta omnia accidentium, utpote quæ vobis fatentibus, ſine ſubſtantia non ſubſiſtunt. Ita collabuntur omnes artes & ſcientiæ; ſive *CARTESIANI* ſitis. Quomodo enim de clara & diſtincta veſtra cognitione gloriari poteſtis? quomodo aliis perſvadere audebitis, vos poſſidere diſtinctum conceptum mentis & corporis (quibus duobus fulcris tota Philoſophia veſtra nititur) ſi diſtinctum conceptum ſubſtantiæ non habitis, è quo conceptus mentis & corporis oriri debent? Veſtra intereſt, Excellentiſſimi *MEDICI*. Sine ſcientia corporis naturalis ars veſtra nihil eſt, ſine ſcientia ſubſtantiæ ſcientia corporis vana eſt.

§. XI.

Veſtra denique omnium maxime intereſt, Magnifici *THEOLOGI*. Quomodo *Spinoſæ Atheiſmum* deſtruere poteſtis, ſi non perſpicuam tradatis ſubſtantiæ definitionem? Aut ſi hæc quæſtio vobis cum Philoſophis communis eſt, vel his planè relinquenda: Quid eſt illud, quod Apoſtolus *fidem* appellat ὑπόςασιν, *ſubſtantiam* eorum, quæ ſperamus? Quid eſt panis ἐπιούσιος

in

in Oratione Dominica? Aut ſi & in his qvæſtionibus effugia vobis præſtô ſint: Qvâ de causâ Orthodoxi Patres in Concilio Nicæno tanta pertinacia litigarunt cum *Arianis* de *conſubſtantialitate* aut *æquali -- ſubſtantialitate*, ſi nondum conſtat, qvid ſit ſubſtantia? Qvâ de cauſa Majores noſtri tam atrociter damnaverunt *Flacium* de Eccleſia noſtra aliàs tam benè meritum, ſaltem eo, quod *peccatum dixerit ſubſtantiam* hominis? Cur diſtinctionem *Flacii* inter *ſubſtantiam materialem* & *formalem* admittere noluerunt, & Virum optimum Manichæiſmi accuſarunt? *Conf. Carpzov. Iſagog. ad Form. Concord. p. 1159. ſeq.* Ergo Veſtra intereſt, dubium hoc eximi, ne occaſio detur credendi, tanta litigia orta eſſe de re, qvæ à nemine intelligitur, aut, aliam cauſam tantarum turbarum & tumultuum fuiſſe, qvam ſtudium veritatis.

§. XII.

Ergo adhuc qværo: *Quid eſt Subſtantia? Ego qvidem neſcio.* Expectabo informationem Veſtram per annum. Eâ non ſecuta tentabo, utrum ego minimus eruditorum, veram, perſpicuam & diſtinctam ſubſtantiæ definitionem tradere poſſim.

TANTUM.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem III. & IV.

De

RATIONIS STATUS NATURA,

Deqve

ARCANIS STATUS ET CONSILIORUM SILENTIO,

Cum adjuncta Qvæſtione

An Imperator Wenceslaus legaliter ſit depoſitus, & tantis vitiis contaminatus, ut vulgo creditur?

Publicè ventilabunt

Die III. Auguſti M DC XCIII. horis matutinis ab 8. ad 12.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

JCtus & Prof. Publ.

& Reſpondens

ENNO RUDOLPHUS BRENNEISEN,

Eſenâ Friſius.

B Qværo

Qværo II.

An Wenceslaus Imperator legaliter fuerit depoſitus, & tantis vitiis commaculatus, ut vulgò creditur? Non videtur.

§. I.

NOn qværimus, utrum Electoribus competat Jus deponendi ex cauſis prægnantibus Imperatorem, nec ne? Age enim id ſupponamus, aut tanqvam conditionem ponamus; ſi Electoribus Jus deponendi competit: An legaliter fuit depoſitus Wenceslaus? Cùm autem nunqvam lex de depoſitione lata ſit, nec etiam depoſitio conſvetudine introducta, & ſic certis ſolennitatibus prædita fuerit; *legaliter* hîc ſignificat, qvod conveniens eſt regulis æqvitatis naturalis & principiis moralibus ac Politicis, item Juris publici Germanici: In qva qvæſtione magnum momentum facit; an Wenceslaus tam vitioſus fuerit, ut depoſitionem fuerit meritus? qvamvis ea ſola ad legalem depoſitionem oſtendendam non ſufficiant, qvia legalis non eſſe potuerit depoſitio, etiamſi Wenceslaus depoſitione dignus fuerit, puta ſi depoſitio v.g. non facta fuerit ab iis, qvibus jus deponendi competit, ſi deponentes æqvè vitioſi fuerint, ſi per depoſitionem turbis implicatum fuerit imperium &c.

§. II.

Jam utut communiter omnes Scriptores, qvos legi, Wenceslaum pro monſtro hominis habeant, & ita nemo de dignitate ejus, ut deponeretur, dubitaverit, de legalitate tamen depoſitionis Autores in duas partes abire ſentio, qvibusdam magna fiduciâ

& præ-

& præſumtione legalitatem depoſitionis aſſerentibus, ut Gabriele Schwedero *Introd. ad Jus Publ. Part. Spec. Sect. 1. c. 32. §. 8. p. 699.* Carolo Scharſchmidio *ad Schüzii Jus publ. Part. 1. Exerc. III. th. 30. p. 218.* & Joh. Limnæo *Jur. Publ. lib. 2. c. 11. n. 29. ſeqq. & in utroqve additionum Tomo ibid.* qvibusdam eandem negantibus, aut certè de eadem dubitantibus, ut Bœclero, *Notit. Imper. l. IV. c. 1. p. 63.* Illuſtri Rhetio *Inſtit. Jur. Publ. l. 1. tit. 4. in fine p. 184.* & Stamlero *de reſervatis §. 17. n. 4. ſeq.* Licebit adeò & nobis pro libertate Academica & de legalitate & de merito depoſitionis dubitare.

§. III.

De merito incipiemus. Noſtrum verò non erit probare: nam qvilibet præſumitur eſſe bonus. Ergo demus Wenceslao accuſatorem, & qvem alium, qvàm ex Doctoribus adductis Limnæum, Scriptorum Juris Publici anteſignanum, qvi totus in eo eſt, ut omnia ex antiqvis colligat, qvæ ad denigrandum Wenceslaum faciunt. *Cuſpinianus*, ait d. l. *in vita Wenceslai hunc dignum ſcribit, qvi non diadema in capite, ſed laqveum in collo geſtaret, nec inter Reges vel Romanos vel Bohemos, ſed inter hiſtriones ac potius porcos numerandus.* Magna accuſatio, ſi vera eſt. Ego non credo. Cuſpinianus, Æneas Sylvius, Hiſtorici Bohemi, fidem non merentur adverſus Wenceslaum. Sunt Pontifex, Monachi, Bohemi, omnes inimici Wenceslai, ut ex ſeqventibus patebit. Igitur probatione opus erit.

§. IV.

Certè qvod alii, (ita pergit Limnæus) *poſtqvam in lucem prærumpens & naturam (mater enim in partu extincta) & Deum (nam ſacro fonte baptiſmatis abluendus, baptiſterium, ventrem exonerando conſpurcavit, imò ferè biennis in Regem Bohemiæ coronatus, aram, in qva ſedebat, onere ventris fœdavit turpiſſimè) offendiſſet, prædixerunt, illud omne exitus comprobavit.* Dubito, an indignatione an miſericordiâ dignæ ſint iſtæ ineptiæ. Qvis homo ſanæ mentis inter crimina referret, & infanti imputaret, qvod mater in partu extincta, qvod ventris onus decorè retinere non potuerit? Indicia malæ cauſæ ſunt, loco criminum ſtercora infantis conqvirere. At, inqvis, præſagium tamen eſt, qvod in loco ſacro, in baptiſterio, in ara ventrem exoneraverit. At, inqvam ego, præſagia iſta ſunt præſagia digna pro laicis, qvi ſibi imponi patiuntur à Clero, ſanctitatem in lapidibus

 & tem-

& templis, ſalvâ cordis profanitate, qværente. Qvoties infantes noſtri talia committunt? Ridemus mulierculas noſtras de ejusmodi præſagiis ſollicitas, ac dicimus, ſi infans cacet, præſagium eſſe, qvod nutrix debeat lavare faſcias. Indicium malæ educationis eſt, qvod puer ferè biennis, nondum aſſvetus fuerit actus iſtos naturæ certo tempore aut debito loco peragendi. Sed hoc vitium nutricum eſt, non infantis, & adhuc hodie, etiam in liberis magnatum, non infreqvens.

§. V.

Sed audiamus jam, qvomodo id præſagium exitus comprobaverit. *Nam*, ait Ludvvel. *præter cædes, qvas perpetraverat, crudelitatis inſignia documenta edidit. Aſſiduè penes ſe carnificem habebat, qvem compatrem appellabat, & tam familiariter eo utebatur, ut aliqvoties uno eodemqve eqvo ſecum vehi illum paſſus fuerit. Dubrav. lib. 13. Hiſt. Bohem. p. m. 219.* Pertinent ad hanc imputationem & ea, qvæ Ludwellus adjecit in *Tom. II. Addit. ad iſtum locum. p. 62. Qvando Rex Wenceslaus bibit exceſſivè, & ad ebrietatem, incurrebat in furiam, & fuit tunc multum perverſus, & periculoſus, & dicitur qvadam vice coqvum ſuum, qvi ad voluntatem ſuam, ſed ſecundum appetitum ſuum cibos non paraverat, ad veru ligatum aſſari juſſiſſe. Item qvodam tempore ad experiendum, qvid decapitandi ſub tempore executionis cogitarent, accerſiviſſe ſpiculatorem, cujus compater fuit, & flexis genibus oculisqve ſuis velatis præcepiſſe, ut ſe decollaret, & qvia ſpiculator enſe nudo diſſimulans ipſum cum platto in collum percuſſiſſet, ſurrexiſſe Regem, & dixiſſe ſpiculatori, ut poneret ſe ſuper genua, qvem ſic velatis oculis tunc decollavit. Accidit etiam qvodam tempore, dum Rex cauſâ venationis ad nemus pergeret, & monachum in viâ reperiret, ut ſtatim à mangone bodiſtam peteret, qvâ tensâ, & ex pharetra (qvam ſemper ad latus ſuum ferebat) ſagittâ extractâ, monachum ſic ſagittâ percusſit, ut inde mortem obiret, dicens adſtantibus, ſe feram ſingularem ſagittasſe, qvibus dicentibus, non feram, ſed monachum, reſpondit, monachum eſſe & debere manere in ſuo clauſtro, non in ſylva, ubi habitatio & converſatio ferarum. Ita legitur in magno Chronico Belgico p. 327. edit. Piſtorii.*

§. VI.

Hic non laudabo Wenceslaum, non omnia ejus facta ſemper excuſabo, id meum erit diſpicere, utrum ea facta ſufficiant ad depoſitionem? Neqve diſqviram, qvalia & qvanta facinora reqviran-

qvirantur, ut poſſit dici, Principem dignum eſſe, ut deponatur; Saltem diſputabo ex conceſſis. Paucæ cædes privatorum, uti Principem non faciunt hoſtem Reipublicæ, ita omnes, ut puto, concedunt, eas etiam non ſufficere, ut qvis dicatur Tyrannus exercitio, ut deponi poſſit. In privato, qvi pes aut digitus &c. Reip. eſt, hoc ſufficere poteſt, ut enſe reſcindatur. In capite vitia ejusmodi etſi gravia, toleranda & ferenda ſunt. Qvibus præſuppoſitis, ingenere reſpondeo ad præcedentem poſitionem Ludvvelli, eam ſaltem afferre pauca exempla privatorum à Wenceslao interfectorum, ergo nihil ad rem. Addo reſponſiones plures ſpeciales. I. Illud ridiculum: Wenceslaus aſſiduè carnificem penes ſe habebat, Ergo crudelis. Ergo & Conſules, Dictatores Romani omnes fuiſſent crudeles. At carnificem compatrem appellavit, familiariter eo uſus eſt. Et hoc ridiculum. Eſt enim II. locus qvidam in Marchia ſatis cognitus, ubi carnifex tantæ eſt exiſtimationis, ut multi ex viris honoratioribus, nobiles pariter & ignobiles, ipſo familiariter utantur, & fortè etiam ſint aliqvi ex ipſis illius compatres. An ergo hi viri honoratiores propterea inſignia crudelitatis documenta eo ipſo edunt? III. Familiariter vulgò receptum eſt, ut eos, qvi curru ducunt homines ab uno loco in alterum, ſive aurigas eos velis appellare, ſive alio modo, appellemus idiomate Germanico Herr Schwager. An propterea crudelitatis vel ignominiæ ſigna edimus? IV. Homines ebrios vino furibundos devenire, eſt effectus naturalis, qvi crudelem non facit, cum crudelitas ſit vitium hominis jejuni & ſobrii. V. Et ſi propter hunc furorem tempore ebrietatis orientem, Principes eſſent deponendi, qvalia abſurda inde ſeqverentur? VI. Juſſit coqvum aſſari Wenceslaus. Benè. Sed an fuit aſſatus? De hoc hiſtoria tacet. Et vix puto. Sed fuerit aſſatus. Crudeles fuerunt miniſtri ebrio Regi obſeqvium in re injuſtiſſimâ præſtantes. Ipſum Regem in foro humano ebrietas excuſat. VII. Dubito de veritate totius hujus hiſtoriæ. Ipſe Ludvvel per τὸ dicitur eam circumſcribit, qvod ferè eſt nota incertitudinis. VIII. Ipſa verò fabella de decollato carnifice ne qvidem veroſimilis eſt, & multis indiciis prodit, autorem ejus non benè calluiſſe artem mentiendi. Rationes in conflictu ſuppeditabimus. IX. Qvod monachum in ſylva interfecerit Rex, anteqvam ad eam

hiſtoriam vel fabellam reſpondeam, audiam prius; qvid reſpondeatur ab adverſariis ad excuſationem ipſius Wenceslai: Monachos debere manere in monaſterio, nec vagari in ſylvis.

§. VII.

Reſtat ultima criminatio Ludvvelli. *Inter verò purpuratos ſuos crebro ſermone uſurpabat: Ego ſi me diripiendis urbibus Italiæ ſors præſentem dederit, cæterarum rerum prædam militibus impertiar, vini tantum apud me ſpolia reſervabo. Si qvis autem in cellam vinariam fuerit ingreſſus, gladio ferietur. Æneas Sylvius in Alphonſ. Paralip. l. 2. c. 15. Unde de eodem veriverbium ortum eſt, eſſe auri contemtorem & vini amatorem. Cui indubitatam poſteâ adjecit fidem, cùm à Noribergenſibus pro remiſſione juramenti fidelitatis offerentibus viginti millia aureorum, ſpretâ pecuniâ peteret vini Rhenani optimi aliqvot plauſtra, (in manuſcriptis Chronicis Noribergenſibus fit mentio triginta millium aureorum, & qvatuor cuparum* Fürſtenberger Weins) *ex Bucholcero Matth. Stephani l. 2. de Jurisd. part. 1. c. 5. n. 48. Fortunâ utiqve dignus Fliolmi, veterum Svecorum Regis, qvi nimiâ familiaritate ſubditorum compotationibus indulgens, per laſciviam in cereviſiæ dolium conjectus interiiſſe ſcribitur.* Adjuvemus Ludvvellum. Si enim meliorem advocatum ſententiæ communis invenire potuiſſemus, dediſſemus. Huc ergo pertinet, qvod *ad Schüzii ſyſtema d. l. p. 218.* annotat Scharſchmidius. *De Wenceslao referunt, qvod contemptim habuerit depoſitionem, dicens:* Er ſey wohl zufrieden / wenn man ihm nur jährlich vier Wagen voll Francken-Weins gen Prag brächte / und er ſolchen auszutrincken hätte.

§. IIX.

Sed vide qvæſo Lector, qvo nos ducat affectus, odium, aut præjudicium alienæ autoritatis. Si JCtus inter celebriores non infimus, non præſuppoſuiſſet veritatem opinionis communis, haud dubiè tam miſera argumenta ad eam corroborandam non protuliſſet. Qvot propè verba recenſet, tot nobis ob inſufficientiam illationis ſuppeditat reſponſiones. Pauciſſimas ſaltem huc collocemus. 1. Wenceslaus vinum valde amavit, ergo juſtè ab Imperio eſt depoſitus, vel dignus depoſitione fuit. Si ego hoc argumentum defendendum ſuſciperem, vererer, ne ab adverſariis meis de violata Principum plurimorum majeſtate accuſarer. 2. Si

Prin-

Princeps depoſitione dignus eſt, qvi relictâ reliqvâ præda, municipio qvodam capto ſibi omne vinum reſervat, qvid de iſtis fiet Principibus, qvi & vinum & reliqvam prædam reſervant ſibi. 3. Fortè de illo dicterio poſt depoſitionem adhuc dubitare poſſemus. Aliam longè reſponſionem refert ex Hiſtoria Bohemica Lehmannus in Chronico Spirenſi. Als er vernommen / daß er des Käyſerthumbs enſetzt / und Chur-Fürſt Rupertus Pfaltz-Grafe beym Rhein zum Käyſer erwählet / ſol er geſagt haben: Wir ſeynd des Laſts vom Reich gerne überhaben / hoffen / wir wollen nun mit beſſerm Nutz das Königreich Böhmen verwalten.

§. 9.

Hactenus accuſatorem Wenceslai audivimus; audiamus & ſententiam depoſitionis. Eam refert Goldaſtus *in Conſtitut. Imper. f. 379.* Accuſatur ibi de indecentibus ac deteſtabilibus in imperando moribus, qvod Eccleſiæ Orbisqve Chriſtiani defectibus noluerit mederi, qvod pacem in Eccleſia non promoverit, qvod Mediolanum & Provinciam Longobardiæ Duci Mediolani & Comiti Papienſi vendiderit; qvod membranas plures raſas, ſuæ tamen Majeſtatis ſigillo munitas vendiderit; qvod bella & reliqvas turbas Germaniæ non curæ habuerit; qvod reverendos ſacrorum Antiſtites, Sacerdotes & ſpirituales perſonas truculenter peremerit; qvod ſæpius admonitus tamen ſacræ Eccleſiæ & Imperio opem ferre noluerit, aut mores emendare; deniqve qvod citatus ad Collegium Electorum, non comparuerit, ut adeò opus fuerit in contumaciam ferri ſententiam depoſitionis.

§. X.

Hic regero: Non fuit auditus Wenceslaus, & hæc imputationes ipſi non ſunt probatæ. At cur citatus non venit? Non qværam, an fuerit obligatus ad veniendum? id urgeo, habuiſſe ipſum juſtiſſimam exceptionem loci non tuti. Probabo in conflictu. Ergo de Mediolano vendito videndum foret, ſi fuiſſet auditus, qvamvis nec hoc ſuffecerit ad juſtam depoſitionis rationem. Deinde fuit ſtatus illo tempore turbulentiſſimus, ita ut non ſit probabile, potuiſſe Wenceslaum extingvere turbas Germaniæ. Oriebantur turbæ ab ipſis Proceribus, fortè à qvibusdam ex Electoribus,

ribus, cur hi non puniebantur? Cur ipſi ſinguli in ſuis territoriis pacem publicam non promovebant? De pace Eccleſiæ mox videbimus ſeorſim.

§. XI.

Adde, qvod iſta ſententia legatur ſaltem à Moguntino concepta, nomine qvidem reliqvorum Electorum, ſed de qvibus non conſtet, an in concipienda ſententia fuerint omnes præſentes ac conſentientes, an omnes ad iſtum actum fuerint citati. Neqve enim præſumtio eſt pro Moguntino homine neqviſſimo, (ut mox apparebit.) Adde, qvod Rupertus Succeſſor Wenceslai fuerit depoſitionis autor. *Lehmann. d. l. c. 59. p. 825.* Adde, qvod Rupertus poſt depoſitionem Wenceslai à multis pro Rege non fuerit agnitus Wenceslao adhærentibus, qvod ſchiſma fuerit inter Cæſares, duobus Rupertis pro Cæſaribus ſe gerentibus, qvod Rex Sigismundus Germanus Wenceslai, per literas fuerit conqveſtus de depoſitione Wenceslai, atqve poſt Rupertum in Imperatorem electus, noluerit Imperium ſine conſenſu fratris ſuſcipere. *Vid. Limn. Tom. II. Addit. p. 63. 64.* Qvæ omnia indicia ſunt depoſitionis illegalis & turbulentæ.

§. XII.

Ergo adhuc reſponſio mea ad qvæſtionem propoſitam manet veroſimilis. Veroſimilior fiet, ſi oſtendam cauſam communis erroris, & cur communiter ſic exoſus fuerit Wenceslaus. Fiet id in qvæſtione peculiari. Deliberandum enim eſt, annon planè pro martyre Wenceslaus haberi mereatur? Videbimus, Deo dante, alio tempore.

TANTUM.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem V. & VI.

De

REVELATIONE ARCANORUM ET DE EXPLORATORIBUS,

Cum adjuncta Quæſtione

An Sutor poſſit eſſe Philoſophus?

Publicè ventilabunt

Die X. Auguſti M DC XCIII. horis matutinis ab 8. ad 12.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

JCtus & Prof. Publ.

& Reſpondens

JACOBUS CONRADUS Keeßl

Lindavienſis.

C

Qværo III.
An Sutor poſſit eſſe Philoſophus?
Videtur.

§. I.

VAriæ Variorum hodie lites ſunt de ſcriptis Jacobi Bœhmii & ipſo autore, & ſolet in iſtis diſputationibus ſæpe oppugnari, & Boehmius & ejus ſcripta, eò, qvod ſutor fuerit Bœhmius. Cum enim qvidam Bœhmi aſſeclæ eum ex amore Philoſophum Teutonicum appellare ſoleant, & verò adverſariis ejus maximè contradictorium eſſe videatur, ſutorem eſſe Philoſophum, notum eſt, qvod ab his ferè uno ore rurſus appellari ſoleat ſutor Philoſophus & per ironiam ejus Philoſophia, Philoſophia ſutoria.

§ II.

Jam uti iſtam litem meam non facio, ita liceat jam ex libertate Academica, vel abſtrahendo à Bœhmio, qværere, an talis ſit repugnantia inter Philoſophum & ſutorem, ut non poſſint combinari in uno tertio? Neqvè enim hoc multum nocebit adverſariis Bœhmii, cum, etſi ſutor poſſit eſſe Philoſophus, non tamen propterea omnis ſutor ſit ſtatim Philoſophus, & mille poſſint illis ſubeſſe rationes, ex qvibus ſibi victoriam in iſta controverſia promittere poſſint, etſi ſutorum in genere cauſam his theſibus paululum egerimus.

§. III.

Id qvidem conſtat, ſi ſtatum hodiernarum Academiarum conſideres, & diviſionem eruditorum in qvatuor facultates, non

habere ſpem ſutores, ut aut Baccalaurei aut Magiſtri Philoſophiæ poſſint evadere. Neqve enim ſolemus talia prædicata aptare talibus ſubjectis, qvia proſtituerentur Academiæ & facultates Philoſophicæ, atqve ſacroſanctis ſtatutis communibus adverſi qvid committerent, ſi ſutoribus ſummos in Philoſophia honores tribuerent, qvi tamen neqve depoſiti eſſe ſolent, neqve albo Academico inſcripti, neqve Latinam lingvam callent, & ita non poſſunt lectiones Dominorum Profeſſorum freqventare, aut dictata eorum excipere, multò minus Chriam in tentamine promotionis elaborare. Sed jam non qværimus de titulis honorum ſed de re ipſa. Uti enim multi ſunt Philoſophi titulares, qvi Philoſophiam neſciunt, ita poſſunt eſſe multi Philoſophi, veri titulis Academicis deſtituti.

§. IV.

Præterea olim Philoſophia totam ſapientiam denotabat, olim qvatuor facultates artium & ſcientiarum ignorabat mundus, olim lingva peregrina non faciebat Philoſophum, ſed Græci Græcè, Latini Latinè philoſophabantur; Olim celeberrimi ex Philoſophis non involvere intendebant Philoſophiam ſuam terminis abſtractiſſimis & obſcuriſſimis, ſed ita aliqvi ex iis philoſophabantur, ut & ſutores eam poſſent intelligere; Olim ridebatur, qvi peculiarem vocationem & privilegium reqvirebat, ut qvis ſapientiæ daret operam, aut qvi putaret, peccare ſutorem contra vocationem à Deo ipſi datam, ut ſutoriam exerceat, ſi artem ſuam exercendo, cogitationibus ſanioribus ſimul operam dare allaboraret. Et tamen olim, credo, erat res Philoſophiæ, etſi neqve Socrates, neqve Plato, neqve Ariſtoteles titulis Academicis fulgerent.

§. V.

Eſt vulgatus Canon Metaphyſicæ Scholaſtico-Ariſtotelicæ: Ab actu ad potentiam valere illationem. Igitur reſponſionem meam ad qvæſtionem propoſitam non melius puto, probare potero, qvàm ſi exemplum afferam hominis, qui & egregius Philoſophus fuerit, & bonus artifex in arte ſutoria. Siſtit eum Diogenes Laërtius in vitis Philoſophorum *lib. II. p. m. 87. Simon Athenienſis Coriarius. Qvoties ad ejus officinam perrexiſſet Socrates, at-*

qve

qve diſſereret, omnia qvæ meminiſſe poterat notabat. Unde & ipſius Dialogos σκυτικὸς appellant, qvod inter ejusmodi opifices ſint habiti. Sunt autem numero triginta tres, qvi uno ibidem Codice comprehenduntur: De Diis, de bono, de honeſto, qvid ſit pulcrum & honeſtum, de juſto duo, de virtute qvod doceri non poſſit, de fortitudine ſive virilitate tres, de lege, de popularitate, de honore, de poeſi, de bona valetudine, de amore, de Philoſophia, de ſcientia, de Muſica, qvid ſit pulcrum, de diſciplina, de differendo, de judicio, de eo qvod eſt, de numero, de diligentia, de operando, de avaro, de jactantia, de honeſto. Alii autem de conſulendo, de ratione ſive aptitudine, de maleficentia. Fertur hic primus omnium Socraticos ſermones diſſeruiſſe. Cum autem Pericles polliceretur, ſi ad ſe veniret, cuncta illi ſe neceſſaria exhibiturum, libertatem inqvit, vendere, conſilii non fuerit. Fateor me maximè attonitum fuiſſe, cum prima Laertii verba legerem: *Simon Athenienſis Coriarius.* Obveniebant enim mihi ſtatim uno momento omnes illæ rationes, omnia illa dicteria, qvæ tot Viri magnâ autoritate & potentiâ præditi, ſutori Bœhmio objecerunt, ut tacitè in mente exclamarem: *Qvid coriarius inter Philoſophos?* Volui græcum Laertii textum conſulere, (cum in mea Bibliotheca Latinum Codicem ſaltem habeam,) utrum fortè in Græco aliud vocabulum extet qvod coriarium non ſignificaret, ſed cum is non ſtatim ad manus fuerit, ſuppono rectè ſe habere verſionem illam, qvâ utor, Ergo ſutor fuit Philoſophus.

§. VI.

Fuit & Philoſophus egregius. Nam *primus omnium Socraticos ſermones diſſeruit*, ut Diogenes noſter ait. Fuit Socrates fatentibus ferè omnibus, Philoſophorum ſummus. Summi Philoſophi doctrinam ita capere, ut eam ſibi convenientem iterum exhibere valeamus, indicium excellentis ingenii eſt. Magnifacimus Platonem, maximi eum fecerunt Patres primitivæ Eccleſiæ. At qvid aliud ſunt ejus libri, qvàm doctrina Socratis dialogis expoſita? Si ſutoris noſtri dialogos habuiſſent Patres, fortè magis adhuc eum exiſtimaſſent, qvàm Platonem. Certè eo honore non fuiſſet indignus, qvia ſi primus Socraticos Sermones diſſeruit, ergo ante Platonem. Et fortè, uti videtur, ſimpli-

ci ingenio & ſincero fuiſſe; magis puram ac limpidam Socratis doctrinam exhibuit atqve Plato. *Ajunt enim, Socratem, cum Platonis Lyſidem audiſſet recitari, proh Dii immortales! dixiſſe, qvàm multa de me mentitur adoleſcens*, referente eodem Laertio *lib. 3. de vitis Philoſophorum.*

§. VII.

Ulterius qvæ ſcripſit ſutor noſter, ad univerſam Philoſophiam pertinent, taliaqve ſunt, aut certè de talibus materiis, de qvibus vix celeberrimis hodiernorum Philoſophorum conſtat. Ad primam philoſophiam pertinent dialogi *de Philoſophia*, *de ſcientia*, *de diſciplina*, *de diligentia*, *de eo qvod eſt*, ad Oratoriam fortè *de diſſerendo* & *de numero* (niſi ille ad Logicam, hic ad Arithmeticam referendus eſt, qvod jam, cum Codex Græcus deficiat, definire non poſſumus,) ad poeſin dialogus *peculiaris*, ad Theologiam ſeu Metaphyſicam dialogus de Diis, ad Phyſicam *de bona valetudine*, ad Philoſophiam activam dialogi plurimi, qvos inter maximè doleo dialogos de amore & de pulcro interiiſſe, tanqvam de rebus & cognitu difficilibus & utiliſſimis. Qvod *verò virtus doceri non poſſit*, videtur qvidem primâ fronte paradoxum eſſe, ſed facilè defendi poteſt, ſi is ſit ſenſus: vel vulgarem doctrinam virtutis per definitiones & diviſiones &c. non reddere virtuoſum, ſed poſſe etiam ejus rei ſcientiam ineſſe vitioſiſſimo, vel: appetitum & ſenſum virtutis non poſſe ullâ doctrinâ dari hominibus. Qvia autem Socrates morum doctrinam maximè populariter & perſpicuè tradidit, & veró Simon noſter nullam præſumtionem contra ſe habet, qvod altiori proponendi modo ac ſubtiliori fuerit uſus, imo potius majori popularitate eum iſta propoſuiſſe vero ſit ſimile, qvod dialogos illos, teſte Laertio, tanqvam inter opifices habitos conſcripſerit, inde iterum ex hoc capite etiam præferrem Philoſophiam ſutoris hujus Philoſophiæ Socraticæ à Platone traditæ, ſubtilioris ſæpè & obſcurioris qvam vel Philoſophia Socratica, vel etiã veræ eruditionis ſcopus (utilitas & felicitas generis humani) poſtulabat aut admittebat. Eſt enim ſapientia vera ita apta nata, ut perſpicua ſit & humano generi communis, unde neceſſe eſt eam etiam ab ingeniis opificum intelligi

poſſe.

poſſe. Unde multo magis libros hos ſutoris deploro, qvam ſi omnes libri Ariſtotelis interiiſſent. Idqve credo, fieri poſſe pace philoſophorum Ariſtotelicorum. Loqvor enim de meo guſtu. De guſtibus verò non eſt diſputandum.

§. IIX.

Et illud ad præcellentiam hujus ſutoris Philoſophi pertinet, qvod uſus fuerit methodo verâ atqve legitimâ perveniendi ad ſapientiam. *Qvoties*, ait Laertius, *ad ejus officinam perrexiſſet Socrates atqve diſſereret, omnia qvæ meminiſſe poterat, notabat.* Notum eſt, Socratem non ſcamna poſuiſſe auditoribus, non certam horam ipſis dediſſe, non textum iis aut autorem explicuiſſe, non dictaſſe, ut ex parte ſeqventes Philoſophi Græci faciebant, & nos hodiè facere conſvevimus, ſed ibat per plateas & loca publica immiſcens ſe congregationibus hominum freqventioribus, vel etiam in officinis opificum, in qvibus confabulandi cauſâ homines conveniebant, ſe ſiſtebat, & ibi pro re natâ, ex diſcurſibus qvibuscunqve obviis occaſionem ſumebat præcepta moralia docendi in media confabulatione. Igitur dum ſutor noſter dicitur notaſſe ea, qvæ Socrates apud eum diſſeruit, non putandum eſt, qvod diſcurſum Socratis calamo ex ejus ore exceperit, ſed cum Socrates in ipſius officina, ipſo laborante & calceos aptante, cum aliis collocutus eſſet, ſolus poſteà diſcurſum Socratis repetens in mente & notabat ſibi, & ita; qvod ajunt, in ſuccum & ſangvinem convertebat Philoſophiam Socratéam. Atqve hac methodo ſi uterentur Juvenes hodierni, næ brevi tempore experiri poſſent, qvantum illæ ruminationes & adnotationes proſint. At vero iſtam methodum à Juvenibus poſtulare non poſſumus docentes, niſi & ipſi perſpicuè atqve populariter doceamus.

§. IX.

Fruſtrà verò inculcatur Philoſophia atqve docetur, niſi in ipſa vita exemplo qvoqve tuo te probes eſſe Philoſophum. Probavit & noſter. Atqve eò pertinet, qvod *cum ei Pericles pollice-retur,*

vetur, ſi ad ſe veniret, cuncta illi ſe neceſſaria exhibiturum, libertatem, inquit, vendere conſilii non fuerit. Voluit veroſimiliter Pericles ſervitio Simonis uti, at ſervire neſcit animus Philoſophi. Nemini niſi virtuti ſervit; & omnibus virtuoſis actiones ſuas ſponte accommodat, fugit imperium potentum atqve divitum, & contemnit. Si neceſſitate coactus ſerviat, corpus ſervit, animus liber eſt. At libertas hæc in ſpontanea ſervitute conſervari neqvit. Non habebatur Pericles pro vitioſo homine, potens erat & autoritate conſpicuus apud Athenienſes, uno verbo, ſecundum modum loqvendi hodiernum, erat magnus Politicus. Sed uti plerumqve magni Politici non magni ſunt Ethici, ita & Periclem ad hanc claſſem pertinuiſſe, vel ex diſcurſu ejus, qvem cum Alcibiade habuit de definitione Legis, *apud Xenophontem in memorabilibus Socratis lib. 1.* junctis iis, qvæ de ipſo ſubinde memorat Thucydides, veroſimile eſt. Philoſophus autem verus Ethicam, hoc eſt ſui ipſius cognitionem & emendationem, facit normam Politices, qværendarum videlicet opum & autoritatis.

§. X.

Igitur veroſimile eſt, ſutorem non ſolum poſſe eſſe Philoſophum, ſed & excellentem atqve perſpicuum, & methodicum Philoſophum, Philoſophiam ſuam exemplo exprimentem eſſe poſſe. Qvod ſi verum eſt, uti videtur, verum qvoqve erit, inpoſterum oppugnatores Bœhmii bene facturos eſſe, ſi in Diſputatione illa argumentum aut ſcomma de Philoſophia ſutoriâ omittant, atqve de aliis firmioribus, qvæ nunqvam iis, qvi veritatem tuentur, deeſſe poterunt, circumſpiciant. Nam iſtud qvidem Appellis: *Ne ſutor ultrà crepidam* parum ad rhombum facit. Non, qvod aliàs pictoribus & Poetis qvidlibet audendi ſemper fuerit poteſtas æqva, ſed qvod apophthegmata pariter ut ſimilia, non ſint extendenda ultra tertium. Nos verò ad ſutorem noſtrum reverſi, tacitè cogitemus, qvia Philoſopho clamare non convenit: *VIVAT PHILOSOPHIA SUTORIA!*

TANTUM.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem VII. & IIX.

De

EXPLORATORIBUS, & CAPITE STATUS RATIONEM TRACTANDI,

Deqve

MONARCHICO REGIMINE & USU MINISTRISSIMI,

Cum adjuncta Qvæſtione

Qvomodo differat actio vana à turpi?

Publicè ventilabunt

Die XVII. Auguſti M DC XCIII. horis matutinis ab 8. ad 12.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

JCtus & Prof. Publ.

& Reſpondens

DAVID STAVINSKY Boruſſus.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

TYPIS CHRISTOPHORI SALFELDII, REGIMINIS ELECT. BRAND. TYPOGR.

Qværo IV.

Qvomodo differt actio vana à turpi? Videtur, qvod vanæ dicantur illæ, qvæ ſunt indifferentes, qvatenus hæ ab indifferentia ad turpitudinem moventur.

§. I.

Actio humana moraliter conſiderata eſt vel *honeſta* i. e. legibus præcepta, vel *turpis* i. e. legibus prohibita, vel *indifferens*, i. e. qvam lex nec præcepit nec prohibuit. Permiſſio enim, rectè monente Grotio, non eſt legis actio, ſed actionis negatio. Regulariter autem omnis actio humana ſuâ naturâ i. e. phyſicè conſiderata, eſt indifferens, fit verò honeſta vel turpis ob circumſtantias morales accedentes. Ergo actio indifferens eſt, qvæ non habet circumſtantias morales. Cave verò circumſtantias morales crudè intelligas illas, qvæ communi includuntur verſiculo: *Qvis*, *qvid*, *ubi* &c. Nam alias non daretur ulla actio indifferens, qvia non poteſt concipi actio ulla, ſine aliqva ex his circumſtantiis. Tùm demum hæ circumſtantiæ morales fiunt, ſi aliqva ex iis legibus præcepta ſit vel prohibita. Ita edere domi, eſt actio indifferens, etſi habeas circumſtantias *qvid* & *ubi*; vorare eſt actio turpis, qvia connotat circumſtantiam *qvomodo* aut *cur*, legibus prohibitam.

§ II.

Jam autem *nomina* actionum humanarum talia ſunt, ut vel connotent circumſtantias *ſemper prohibitas*, ut furtum, rapina, inceſtus, vel *ſemper præceptas*, ut pietas, caſtitas, temperantia, &c. vel deniqve *circumſtantias indifferentes*. At hæc ultima ſpecies iterum videtur *triplex* eſſe; aut enim nomen actionis illius *plerumqve* connotat *ejus abuſum*, ut homicidium, vel *plerumqve*

circum-

circumſtantiam præceptam, ut obedientia liberorum, vel ab *utroqve planè præſcindit*, ut edere, bibere. Cum igitur communis regula ſit, qvod à potiori fieri debeat denominatio, non mirandum, qvod actiones indifferentes primæ claſſis communiter inter turpes, & ſecundæ claſſis inter honeſtas referantur. Mirandum magis, qvod hanc obſervationem non notantes Viri eruditi, de rebus facillimæ compoſitionis magnas lites moverint. Notum eſt, qvid inter utriusqve Religionis Proteſtantium aſſeclas controvertatur *de indifferentia ſaltationis*, in tantum, ut ex qvæſtione morali Theologica evaſerit, qvibusdam ex Reformatis omnem ſaltationem damnantibus, qvibusdam ex noſtris in tantum defendentibus ſaltationem, ut ſe hoc maximè γνησίως Lutheranos exhibere poſſe opinentur, ſi, ut loqvi amant, in odium Calvinianorum ſaltent, in qvos graviter invehitur Cunradus Dietericus *in Concionibus Germanicis ſuper Eccleſiaſten*. Poterat, ut vides, tota lis tolli obſervatione modo dicta, nec opus erat tantâ vehementiâ utrobiqve defendi ſententiam utrobiqve falſam, aut de vocibus tanta litigia movere, multò minus diſſidia in articulis religionem ſpectantibus leviori reverà diſſidio augere. Id verò non multum decoris, credo, ſectæ noſtræ attulit, qvod inter notas hominis Lutherani ita à qvibusdam relata fuerit defenſio actionis etſi indifferentis, attamen vaniſſimæ & parum ſapientis.

§. III.

Vanitas vanitatum, ait Eccleſiaſtes, *& omnia vanitas*. *Vanitas* autem cum eo in loco latè accipiatur, qvatenus de omnibus creaturis prædicatur, non erimus ſolliciti, qvomodo Commentatores iſtam vanitatem definiant. Videamus ſaltem, qvid denotet, dum de *actionibus* humanis dicitur. Ita *de vanitate ſcientiarum* ſcripſit Henricus Cornelius Agrippa utiliſſimum libellum, & lectione Studioſorum digniſſimum, qvamvis ob eum multa indignè paſſus ſit à Pſeudo-Theologis & Philoſophis ſuperioris ſeculi, de qvo fortè alibi. Ita ipſe Eccleſiaſtes recenſendo vanitates mundi, *cap. 3.* plurimas actiones humanas enumerat, pro ſtabilienda vanitate generis humani, puta *loqvi*, *tacere*, *amare*, *odiſſe*, *flere*, *gaudere*, *ſaltare* &c. Scio eqvidem, qvod Eccleſiaſtes non dicat directò actiones has eſſe vanas, ſcio, qvod plerum-

 qve

qve in præfata controverſiâ afferri ſoleat, actiones ibi recenſitas ab Eccleſiaſte pro indifferentibus haberi, non pro turpibus, qvia dicatur, eas omnes reqvirere tempus ſuum. Sed ſcio tamen etiam, qvod neceſſe ſit per bonam conſeqventiam eas referri debere ab ipſo Eccleſiaſte inter vanitates, qvia totum hominem & omnes actiones ejus pro vanis habet, idqve oſtendere vult in toto libro.

§. IV.

Jam qvid dicemus? Si *indifferentes* ſunt illæ actiones ibi recenſitæ, (uti certè al qvæ, ut *loqvi*, *tacere*, *flere*, *gaudere &c.* abſqve dubio indifferentibus videntur accenſendæ,) non haberi poſſunt pro illegitimis. At ſi *vanæ* ſunt, (uti modò diximus, omnes actiones humanas eſſe vanas,) omninò pro turpibus videntur haberi debere, nam ipſa *vox vanitatis turpitudinem* videtur involvere. Nec eſt, qvod dicas, diviſionem actionis in honeſtam, turpem & indifferentem eſſe deſumtam à relatione actionum ad legem, vanas verò dici actiones humanas ob inſtabilitatem, adeoqve qvæſtionem: *utrùm vana actio pertineat ad honeſtam an ad turpem?* &c. æqve ineptam eſſe, ac ſi qvis qværat, utrum ſonus teſtudinis conveniat cum colore rubro an nigro? Nam reſpondeo, qvod non diffitear eqvidem, Eccleſiaſtem in toto libro vanitatem exprimere potiſſimum per inſtabilitatem, ſed iſtam inſtantiam de ſono & colore huc non qvadrare arbitror, qvia & vanitas & honeſtas aut turpitudo ſub eodem genere comprehenditur. Et, ſi omnis actio humana aut honeſta eſt, aut turpis, aut indifferens, neceſſe eſt, qvod & vana actio vel ad unam ex tribus ſpeciem referri debeat, vel ſub omnibus comprehendatur. At ſolum *vanitatis* nomen oſtendit, plus per id dici, qvàm ut ſola *indifferentia* actionis eo exprimatur. Qvid ergo? Certè *non honeſtas*, ergo, qvia nihil amplius reſtat, *turpitudo.* Et qvid opus eſt ulteriori diſqviſitione? ab actionibus vanis *homo vanus dicitur.* At *homo vanus* nunqvam ſumitur in bonam aut mediam partem. Ergo qvid dicemus?

§. V.

Contradictionem hanc paragrapho præcedente repræſentatam ut evitemus, non melius nos facturos eſſe arbitramur, qvam ſi & naturam *indifferentiæ* & naturam *vanitatis* conſideremus.

mus. Hæc enim meditatio apertè oſtendet, *vanitatem inferre plus qvàm indifferentiam, minus qvàm turpitudinem.* Eſt *vanitas* nihil aliud qvàm *entis affectio, qvatenus illud mutationi & interitui eſt obnoxium. Indifferentia* actionis verò notat actionem qvidem lege nec præceptam nec prohibitam, ſed qvæ tamen vel levi aliqva circumſtantia accedente, præcepta vel prohibita fieri poſſit, ergo multò magis etiam apta ſit, ut levi circumſtantia accedente *magis vel minus ad honeſtatem vel turpitudinem inclinet.* Jam igitur, uti omnis vanitas inſtabilitatem denotat, ita *actio vana*, qvatenus etiam de indifferenti aliàs prædicatur, involvet conceptum, qvod *actio iſta indifferens mutationi & interitui obnoxia ſit.* Et *homo vanus* erit, qvi *in actionibus ejusmodi inſtabilibus, etſi indifferentibus aliàs, qvietem qværit atqve felicitatem, cum tamen propter adhærentem vanitatem, nullam qvietem & felicitatem ei dare poſſint.*

§. VI.

Jam habemus definitionem. *Actio vana eſt actio hominis naturâ ſuâ indifferens, in qva homo falſam qvietem qværit, unde ipſa actio ab indifferentia movetur ad turpitudinem.* Ita *loqvi, tacere, amare, odiſſe, flere, gaudere*, ſunt actiones ſuâ naturâ indifferentes, ita ut ſingulæ, ſi debito tempore fiant ab homine in ipſis qvietem non qværente, ſed, ut mediis ad debitum finem deſtinatis, iis cum indifferentia utente, in indifferentia maneant, nec vanarum actionum nomen aſſumant. At ſi qvis *loqvela, taciturnitate, amore, odio, fletu, gaudio*, tanqvã rebus bonis *delectetur*, & iis *tanqvam finibus* omnes aut multas actiones ſuas ſubordinet, vanus evadit, & ipſas actiones vanitate ſuâ inficit, ut & ipſæ vanarum nomen aſſumant. Qvo magis autem falſæ huic qvieti incumbit, eò magis vana actio fit, in tantum, ut ſi ſummum aut magnum bonum in iis qværat, *vaniſſimæ* fiant, & in *vitium* planè degenerent. Fiet enim ex loqvente *loqvax*, ex tacente *inſidioſus*, ex amante *mollis*, ex oſore *crudelis*, ex flente *qverulus*, ex gaudente *ſtultus.*

§. VII.

Non igitur eſt, qvod tempus perdamus, aut characterem religionis qværamus, in defenſione *ſaltationis*, tanqvam rei omninò indifferentis; non eſt, juvenes dilectiſſimi, qvod vanitati cordis veſtri indulgeatis, ex eo, qvod à viris maximæ autoritatis legatis defenſionem ſaltationis fuiſſe ſuſceptam, vobis perſvadendi, acſi rem laudabilem & Patriæ vobisqve proficuam ſuſcipiatis in ſaltationibus veſtris. Agite, ipſimet judices eſtote in cauſa ſaltationis. *Eſt ſaltatio actio indifferens.*

 Qvis

Qvis negaret ? Saltavit & David gaudio ſancto repletus. Vel ideò vero, qvia indifferens eſt, *poteſt fieri turpis.* Saltavit & filia Herodis de capite Johannis. Imò ſit ſaltatio actio omnino indifferens, *eſt tamen actio vana*, ſi in iſta ſaltatione delectationem, in iſta delectatione qvietem qvis qværat, aut eâdem tanqvam medio ad alias actiones vanas vel turpes utatur; Ergo, *non eſt actio, qvæ* aut Patriæ aut proximo, aut ipſi homini multum proſit, ut *inter honeſtas vel ſaltem laudabiles referri mereatur.* Fluit enim id ex præcedentibus. Et nunqvam ſaltatio patriam ab hoſte liberavit, aut diſſidia civium ſuſtulit, aut meliorem Chriſtianum, Theologum, JCtum, Medicum, vel Philoſophum effecit, aut ad conſervandam ſanitatem neceſſaria fuit, vel reparandam, (nam qvæ de ictis à Tarantula communiter recenſentur, qvod nonniſi per ſaltationem curentur, ad nos non pertinent, qvi de hominibus ſanæ mentis loqvimur, qvâ privantur, qvi à Tarantula icti ſunt.) *Neqve ullum uſum habet indifferentem, qvam ut apti fiamus per ſaltationem greſſus & inclinationes corporis in communi converſatione magis ad decorum formandi, utqve ſi iſta ſciamus, alii homines, qvi fortè ope noſtrâ indigent, ob illam aliqvalem conformationem cum ipſorum moribus non ita à nobis abhorreant.* Reliqvus uſus omnis *vel apertè vanus* vel turpis eſſe videtur. At jam conſiderate qvæſo, qvàm facile hic uſus indifferens in vanum vel turpem degenerare poſſit, puta, ſi v.g. decorum iſtud, cui nos adaptamus, non ſit indifferens, ſed vel vanum vel turpe; (qvomodo autem id fiat, ſummatim *in primo & ſecundo capite introduct. noſtræ ad Ethicam* diximus) ſi abſqve ſaltatione, ſolâ obſervatione & imitatione aliorum geſtus & inclinationes noſtras ita formare poſſimus, ut ſaltem pro indecoris haberi non debeant; ſi qværamus ſaltatione noſtrâ placere aliis hominibus, vel ſexui ſeqviori, vel etiam maſculis. Cum enim ſapiens nunqvam amicitiam ſuam det ob ſaltandi artem, facilè cognoſcere poſſumus, qvales ſint illi, qvibus placere ſtudemus, qvales ſimus nos, qvi illis placere allaboramus, cum ſimilis ſimili gaudeat.

§ IIX.

His perpenſis examinate cor veſtrum aut paſſiones animæ veſtræ, ut deprehendatis, utrum ſaltationem diſcere cupiatis tanqvam rem indifferentem, an tanqvam vanam, an tanqvam turpem? Dabo vobis exemplum. *Affectus.* Volo diſcere ſaltare. *Ratio.* Qvamobrem? *A.* Qvia volo. *R.* Atqvi hoc non ſufficit. Scis enim qvod omnia tibi indulgeam ſi cum ratione velis, ſemper vero reſiſtam, ſi abſqve eâ. *A.*

Ratio-

Rationes mihi non deſunt. Pater ipſe, Præceptor, iſte vir, magnæ autoritatis &c. mihi hoc conſilium dederunt. At vero Parentibus & Præceptoribus obediendum eſt. *R.* Bene, ſed cur non ita promtus es ad ſtudendum, ad te emendandum, ad benefaciendum aliis, cum & id Pater, Præceptor &c. tibi conſuluerint? Vides igitur aliam ſubeſſe rationem. *A.* Eſt utiqve. Medicus ſvaſit, qvod debeam motione aliqvâ ſanitatem corporis conſervare, præ reliqvis vero hæc mihi potiſſimum placet. *R.* Vides igitur, qvod conſilium Medici non ſit cauſa appetibus tui, ſed id, ob qvod præ reliqvis motionibus hæc præciſè placet. Atqvi hoc ſcire aveo. *A.* Qvia unâ fideliâ poſſum duos dealbare parietes, & motione corpus ſuſtendando, & idem ad greſſus decoros aptum reddendo. *R.* Rectè facis. Ad hunc finem poteris menſis unius ſpatio diſcere qvod ſufficit. *A.* Eja, intrà unum menſem vix poſſem primum & ſimplicem ſaltandi modum (la courante ſimple) diſcere, & cogerer deſinere anteqvam magis decoras illas figuratasqve ſaltationes (la bourrée, la menuët, la gavote &c) diſcerem. *R.* De his non dixiſti, ſed de greſſibus ſaltem decoris, qvæ in ſimplici illo ſaltandi modo addiſci poſſunt. Cur igitur & reliqvos vis diſcere? *A.* Vivo inter homines, & poſſet facilè contingere, ut in converſatione eſſem, ubi riſui exponerer, ſi ſaltare non poſſem? *R.* Et qvid ſi riſui exponereris? Tu contrà ridebis te ſine juſtâ cauſâ ridentes. Sed tranſeant iſta. Dabo duos menſes, ſi diligens eſſe vis, poteris ſatis diſcere, ut non ridearis. *A.* At vero non potero in hâc arte perfectus reddi tantillo temporis ſpatio, non poſſum me ita inſinuare amicitiis ſexus ſeqvioris, qvas non inhoneſtas qværo, ſed honeſtas, ſaltando enim nihil inhoneſti committitur. Et ſcio eqvidem ſaltationem eſſe vanitatem, ſed qvia ſexus ſeqvior magis involutus eſt vanitatibus qvam noſter, non tam noſtrâ qvam ipſius gratiâ nos aliqvatenus iis in rebus indifferentibus debemus accommodare, ut occaſionem nanciſcamur ipſas ex præjudiciis eruendi. Noſti Titium, qvam egregiè ſaltet, qvam æſtimetur communiter, qvàm tamen honeſtè in converſationibus ſe gerat. Hunc imitari volo. *R.* Jam Te teneo peſſime. Verè imitari vis Titium. At ego ſcio, tumet ipſe ſcis, qvantus ſcortator, qvamvis clandeſtinus ſit Titius. Novi malitiam tuam. Ipſe te prodidiſti, cùm nuper, ubi ſaltantem Titium videbas, ipſi poſteà diceres, qvod tibi in ſaltatione iſtâ, cujus figura liberæ inventioni fœminæ relinqvitur (dans la menuët) qvam maxime

ximè placeat, qvod oculi oculis perpetuò ſint affixi, qvod in varia illâ corporis commotione neceſſe etiam ſit vario modo moveri oculos, ita ut alter ſexus alteri cogatur qvaſi monſtrare motus oculorum maximè patheticos; qvod porrò modò corpus corpori proximè accedat, modo iterum paulatim recedat, qvod infinitis geſtibus ſemper ex oppoſito perſonæ, cum qvâ ſaltamus, paſſionem noſtram declarare valeamus. Hæc eſt vera ratio petiti tui, hic eſt ſcopus qvem qværis, *A.* Nimis rigidus ſemper & ſuſpicax es. &c. Certus ſum ſi ſimili modo examinetis vos ipſos in actionibus veſtris, vos non opus habituros eſſe laborioſâ diſqviſitione circa qvæſtionem: an v. g. ſaltare ſit actio indifferens vel turpis? ſed ſtatim magis neceſſariam qvæſtionem definire vos valituros eſſe: utrum vos ipſi ſaltationem ut indifferentem, vel vanam, vel turpem actionem appetatis? Qvæſtiones enim illæ omnes generales & earum enucleatio magis nocent, qvam proſunt, ſi absqve applicatione id fiat ad nos ipſos. Hæc vero facilis eſt, etiamſi qvæſtiones illas generales non ita exactè dirimere noverimus.

§. IX.

Poſſem dicta illuſtrare alio exemplo de *ludo pilæ in Sphæriſteriis*, qvi tot periculis non eſt ſubjectus ut ſaltatio, & tamen ſi non cautè & hic agatur, poteſt & ipſe degenerare in actionem vanam & vitioſam. Sed qvoniam diſcurſus præcedens ſub manu crevit, & vero illuſtratio iſta non difficulter fieri poſſit â qvovis ad imitationem eorum, qvæ de ſaltatione diximus, ſubſiſto, ſimul monens lectorem, ne ea, qvæ de ſaltatione prolixius diſſeruimus, conſiderare velit, tanqvam digreſſionem ad ipſam qvæſtionem parum pertinentem; cum illa maximè contineant uſum qvæſtionis propoſitæ. Proponere enim inſtitui qvæſtiones non inanes, ſed qvæ uſum ſuum exerunt in vitâ humanâ.

TANTUM.

---

*. Dedi in programmate invitatorio libertatem Dnn. opponentibus, in ſinguis actibus etiam in veritatem qvæſtionum præcedentium inqvirere. Ne tamen libertas illa confuſionem pariat, conſtitui interſtitium qvaſi aliqvod Diſputationum propoſitarum facere, & futuris duabus ſeptimanis die 24. & 31. Auguſti Deo dante, ſolus cathedram aſcendere, atqve ibi ab horâ 8. ad 12. audire dubia, qvæ circa omnes qvatuor qvæſtiones hactenus propoſitas Lectoribus reſtant, ut poſteà remotis illis dubiis omnibus, in propoſitione novarum qvæſtionum; poſſimus pergere.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem IX. & X.

De

POLYARCHIS, FOEDERIBUS, ET IMPERIO ROMANO,

deqve

IMPERATORIS MONARCHICA POTESTATE,

Cum adjuncta Qvæſtione

An liceat in benè conſtituta Republ. publicè qværere?

Publicè ventilabunt

Die XIV. Septembr. M DC XCIII. à X. ad XII. & pomeridianis à III. ad V.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

& Reſpondens

PETRUS BOJE, Dithmarſo-Holſatus,

E QVÆ.

QVÆRO V.

An liceat in benè conſtitutâ Republicâ publicè qværere? Videtur.

§. I.

SOphiſta. Mihi non videtur, proba. *Philoſophus.* Atqvi mihi non incumbit probatio, cur enim non liceret qvod nullo jure prohibitum eſt? Tuum igitur ſi mihi vis contradicere, erit, probare & oſtendere qvo jure hoc non liceat. Ne tamen de re obſcurâ disqviramus, paucis cum pace tuâ liceat ſenſum qvæſtionis paululum explicare. Alibi jam dixi: qvod interrogare, dubitare, & inveſtigare uſurpem ſynonymicè, adeoqve uti interrogatio & inveſtigatio jam communi *qvæſtionis* nomine notari ſolet, ita & ſub eâdem comprehendo dubitationem. *Publicè* id appello, qvod vel nullâ intentione occultandi fit in loco etiam privato, etſi paucis notum ſit, vel qvod etiam fit in loco publico, ita ut reipsâ in plurium perveniat notitiam. Per *benè conſtitutam Rempublicam* non intelligo rempublicam ſecundum ideam ſtatus perfectiſſimi, ſed talem, qvæ in negotio, de qvo qværitur, non aliqvid admittit rectæ rationi repugnans. Deniqve *per licentiam* intelligo non tam externam ſeu impunitatem, qvàm internam ſeu tranqvillitatem conſcientiæ. Qvo pacto duplex qvaſi in qvæſtione propoſita continetur qvæſtio. An qvi in Republicâ, ubi id non eſt prohibitum, publicè dubitationes ſuas proponit, in conſcientiâ tranqvillus ſit? Et: An, ſi Reſpublica hanc licentiam per legem civilem tollat, committat aliqvid contra rationem? Utrumqve videtur. Jam, ſi lubet oppone.

§.II. S. Er-

§. II.

S. Ergo de omnibus dubitas. Carteſianus es, Atheus es. Non es tolerandus in bene conſtitutâ Rep. *P.* Vide qvam multas in paucis verbis iniqvitates adverſus me committas. Carteſianus non ſum. Et ſi eſſem, Atheus non eſſem. Et ſi Atheus eſſem, (qvod Deus avertat!) propterea tamen ex benè conſtitutâ Republicâ non forem ejiciendus. *S.* Qvid audio? Atheos in benè conſtitutâ Republicâ eſſe tolerandos? Qvalis dementia? *P.* Qvæſo ne reſponſionem meam interpellas, nondum enim abſolvi. Ne â ſcopo dilabamur, argumentum de tolerantiâ Atheorum jam ad aliam diſputationem reponamus, & ut interim tibi non planè abſurdus videar; peto ut id penſitare velis, â vobis in benè conſtitutâ Republicâ tolerari, non dicam ſcortatores, adulteros, fures, latrones, ſed ebrios, vanos, ſuperbos, avaros, &, ſi omnia deficerent, ſtultos. Jam in viam. Carteſianus non ſum, qvia non dico dubitandum eſſe de omnibus, non dico, dum dubito, me etiam id, de qvo dubito, interim negare, ſed ſaltem neſcire, & id qværere.

§. III.

S. Non dubitas de omnibus? De qvibus ergo rebus putas dubitari poſſe? de qvibus non? Aliàs enim non poſſum tibi opponere. *P.* Jam explicui meam mentem *in Praxi Logices c. 1. n. 49. usqve ad 86.* Non de propoſitionibus, qvæ ſtatim in ſenſus incurrunt, & qvæ ab iis absqve longâ ratiocinatione abſtrahuntur, ſed de primis cognoſcendi principiis, & concluſionibus remotioribus â ſenſu. *S.* Iſta non qværo. Putasne etiam de rebus Theologicis dubitari poſſe? *P.* Mallem iſta omitteres, jam enim magis de qvæſtionibus Philoſophicis qvàm Theologicis ſum ſollicitus. *S.* Sed tamen informationis gratia hæc qværo, nec dubito, qvin mihi humanitatem reſponſionis non ſis denegaturus. *P.* Ergo & reſponſionem accipe. De rebus Theologicis qvam maximè, qvia maximè hic intereſt veritatem noſſe. Cave vero per res Theologicas intelligas litigia inania, & qvæ ad ſalutem hominis non conducunt. Nam de omnibus

inanibus cujuscunqve generis ſunt, illicitas qvæſtiones eſſe arbitror, qvia pro fine vel ſtultam voluptatem, vel inanem gloriam, vel execrandum odium habent.

§. IV.

S. His qvidem effugiis non evades Hypocrita. Firmiter enim te teneo. Spinoliſta es, Atheus es, libertatem philoſophandi cum præceptore iſto Tuo, a tot eruditis & piis viris noſtratibus, etiam â Patre Tuo impugnatam defendis. *P.* Enimvero ego recriminari nolo, qvamvis apertum ſit, te non informationis gratia mihi, ut præ te ferebas, qvæſtionem propoſuiſſe, verum ut mihi laqveum poneres, qvem tamen per Dei gratiam facilè evadam. Cur crimina qværis, cur ſectarum nomina adducis, ubi de veritate aſſertionis aut falſitate qvæſtio eſt? Veritas nec vitium eſt nec virtus, idem de falſitate dicendum eſt. Sim qvi ſim, prudens an inſanus, qvid id ad Te? Oppone contrà theſin. Inſaniat Atheus, inſaniat Spinoſa: Qvid id ad qvæſtionem præſentem? Nonne in benè conſtitutâ Republicâ licebit inſanire? Sed falleris amice, Spinoſiſta non ſum. *S.* Tu non es Spinoſiſta? Annon Spinoſa ſcripſit *tractatum Theologico Politicum, in qvo,* ut titulus ejus apertè præ ſe fert, *oſtenditur, Libertatem Philoſophandi non tantum ſalvâ pietate & Reipublicæ pace poſſe concedi: ſed eandem niſi cum pace Reipublicæ ipsâqve Pietate tolli non poſſe.* Annon tu idem dicis? *P.* Enimvero ſi eadem dicerem, qvæ alicubi Spinoſa dicit, propterea Spinoſiſta non eſſem. Dicit Spinoſa v. g. *Part. III. Eth. p. m. 153. Superbiam eſſe, ſi qvis plus juſto ſentiat de ſe præ amore ſui.* Poteris & tu Amice eandem ſententiam fovere, & tamen Spinoſiſta non eſſe. Sed tranſeat hoc: nego me illa dicere, qvæ continet titulus Libri Spinoſiani. *S.* Probo: Libertas Philoſophandi nihil aliud eſt qvam libertas tua qværendi. Dum enim qværis, nonne philoſopharis? Vapulat Spinoſa, qvod hanc libertatem Philoſophandi extenderit ad res Theologicas. Et tu cum eadem facias, non vis Spinoſiſta eſſe, non vis vapulare. *P.* Non facio eadem. Inverto: Qvi qværit non Philoſophatur. Philoſophari eſt rem affirmare cum ratione, aut negare cum ratione. Spinoſæ vero philoſopha-

phari eſt affirmare aut negare cum ratione etiam ineptâ, ſeu absqve recta ratione. Ita enim ſe ipſum explicat *d. tractatu Cap. ult. Oſtenditur in liberâ Republicâ unicuiqve & ſentire qvæ velit, & quæ ſentiat dicere licere.* At ego qværo, non an liceat *ſentire*, ſed an liceat *dubitare?* non an liceat dubitare, *qvæ qvis velit?* ſed an liceat dubitare *cum ratione?* non: an liceat *errores qvoscunqve propalare?* ſed an liceat *errores oppugnare & veritatem inveſtigare?*

§. V.

S. Tranſeat Spinoſa. Novam objectionem formo. Si liceat in benè conſtituta Republicâ etiam de rebus Theologicis qværere, turbabitur tranqvillitas Reip. turbabitur ordo publicꝰ, qvi jubet qvatuor diſtinctas eſſe facultates, neq; JCtum, Medicum aut Philoſophum debere involare in caſtra Theologorũ. *P.* Utinam vos hoc monitum obſervaretis, & vel Philoſophiã cum Theologia, vel Theologiam cum Philoſophiâ non confunderetis! Minimè turbant qvæſtiones meæ diſtinctionem facultatum. Ego Theologiam doceri nolo à JCto, Medico, vel Philoſopho. Non docet qvæſtio veritatem, ſed eam inqvirit. Permittetis credo, ut JCtus, Medicus vel Philoſophus poſſit veritatem à Theologo inveſtigare. Nolumus involare in caſtra Theologiæ, expectamus informationem in veſtibulo. *S.* Certè non pertinent hæ qvæſtiones ad Cathedram tuam. *P.* Neqve etiam in cathedrâ meâ vel propoſui eas, vel proponam. Relinqves vero locum, ſi talia vellem qværere in ſubſelliis auditorum vel opponentium, qvi nihil aliud qvam qværentes eſſe debent.

§. VI.

S. Minimum valdè periculoſa eſt hæc licentia. *P.* Periculoſa utiqve, ſed errori, ſed vitio. At eo major utilitas inde in Rempublicam redundabit. Periculoſa etiam res aliqvando qværenti, qvia veritas odium parit, qvia qvi veritatem qværunt, multa damna patiuntur à potentia errantium & vitioſorum. Sed hoc indicium eſſet malè conſtitutæ Reipublicæ. Et ſi non eſſet etiam, qvid iſtud periculum ad te?

§. VII.

S. Imò potius periculoſa toti Reipublicæ, qvia poſſunt ſub prætextu hujus licentiæ etiam errores valdè pernicioſi in Republicâ diſſeminari. Nam qvidſi qvis v. g. ex principiis Jeſuiticis qværeret: *Annon liceat principem interficere?* Et reſponderet, id ſibi videri? *P.* Is haud dubiè peccaret, non qværendo, ſed reſpondendo, qvia etiamſi reſponſionem pro dubitatione vellet habere, dubitaret tamen ſine juſtâ ratione. At defendo ſaltem licentiam dubitandi cum ratione. Et magis vos ferit hæc objectio qvam me. Qvot extant diſputationes de tyrannicidio? qvot limitationibus additis admittitur interfectio principis tyranni? aut ſi non admittitur, ſed magno conatu omne tyrannicidium refutatur, minimum iſte refutans ſententiam qvam refutat, habet pro veroſimili, vel dubiâ, eo ipſo qvod tanto conatu refutat. Qvis enim unqvam diſputavit contrà hominem v. g. negantem bis duo eſſe qvatuor? aut contrà Carteſianum, qvi dum vigilat, dubitat, an habeat manus vel pedes: an vigilet vel dormiat? anteqvam iſtud ſuum: cogito, ergo ſum, invenit. Uti enim contrà negantem principia non eſt diſputandum, ita contra dubitantem absqve ullâ ratione etiam diſputandum non eſt.

§. VIII.

S. Sophiſta es, vis me per hunc diſcurſum averterere à ſcopo. Per alias neceſſarias conſeqventias poſſum oſtendere damnoſam eſſe Reipublicæ licentiam tuam. *P.* Audiam, modo ſint tales conſeqventiæ neceſſariæ, qvas nectere non ſit prohibitum. Scies enim haud dubie, iſtam licentiam nectendi neceſſarias conſeqventias, qvâ multi abutuntur in contumeliam honeſtorum virorum, in turbas Reipublicæ, hic per Dei gratiã eſſe prohibitam. Neqve graviter feres, qvod hæc moneam, qvia jam ſæpius contumelioſis nominibus me inſectatus fuiſti. *S.* Apage. Iſtæ potius turbæ, iſta calumniandi licentia ex tua doctrina ſeqvitur. Qvid ſi enim qvis cum ratione aliqvâ veroſimili qværat? Annon *Titius* ſit ſcortator, latro, improbus? &c. Vides qvanta feneſtra aperiatur omnibus neqvitiis.

P. At

P. At qvis tibi dixit, qvod hæc licentia ſeqvatur ex doctrina meâ? Annon ſuprà dixi, illicitas eſſe qvæſtiones, qvæ pro fine voluptatem, gloriam & odium habent? Qvod ſi hæc nondum videantur ſatis clara, aliis modis evitabitur iſta objectio: Permittatur licentia qværendi, ſed ne qvid fiat in fraudem legum, ne qvid fiat contrà bonos mores. Aut: Permittatur licentia qværendi publicè, circa univerſalia, circa ſingularia maxima adhibeatur cautio.

§. IX.

S. Sed cur præcisè prætendis licentiam qvæſtiones ejusmodi *publicè* proponendi. Si privatim fierent, tolerari poſſent. At publicè ſi fiant, multa poſſent oriri ſcandala. *P.* Vide qvam inſidiosè agas. Si de privatâ licentiâ qvæſiviſſem, dixiſſes, eam eſſe criminis ſuſpectam, qvia privata eſſet, nunc cum ſuſpicionis hujus avertendæ causâ publicam elegi, ſuſpicio ſcandalorum adeſt. Ita nunqvam qvæ vobis diſplicent, ſine ſcandalo ſunt. Et ipſa adeò veritatis inqviſitio vobis ſcandaloſa eſt. Eſt ſcandalum acceptum Domine, non datum, eſt ſcandalum pro Hypocritis & Sophiſtis, non pro veritatis & virtutis amatoribus.

§. X.

S. Qvid ſi ergo Princeps aliqvis hanc licentiam tibi tolleret, diceresne: Principem erga te peccaſſe? *P.* Reſponde mihi prius, ſi Princeps tibi ſine cauſa licentiam exſpatiandi extra portam auferret, diceresne: Principem erga te peccaſſe? *S.* Jam ego ex te qværo. Tuum eſt mihi reſpondere. *P.* At hæc qvæſtio inanis eſt, qvia pro fine odium habet, qvia hac qvæſtione novam cauſam criminandi qværis, qvia crimine læſæ majeſtatis, more ſeculi Tiberiani, me involvere cogitas. Eſt hæc qvæſtio injurioſa in *PRINCIPEM OPTIMUM*, â qvo abſit, ut Eum ſuſpicemur rem juſtiſſimam & utiliſſimam prohibiturum eſſe. Abſit ut timeamus tempora ni fallor Dionyſii, ſub cujus imperio non licebat publicè colloqvi aut flere.

§. XI. *S.*

§. XI.

S. Ain vero licentiam hanc qværendi habere uſum in Republicâ? *P.* Eqvidem magnum. Veritatem invenire absqve qvæſtione non poſſumus, qvæ qvæſtio qvò magis publica eſt, eò magis occaſio datur aliis nos in hâc intentione adjuvandi. Errores & Ignorantiam qvæ ſub larvâ ſapientiæ regnant, non melius oppugnare poſſumus, qvàm qvæſtionibus. Aſſertionibus ſi eam aggrediamur, parata eſt excommunicationibus, igne, gladio, fuſte, exilio. At dum ignorantiæ qvæſtiones proponim9, dum ignorantiam noſtrã profitemur, & oramus informationẽ qvam dare non poteſt, dum nihil firmiter aſſerim9, non poteſt ita facilè qvæſtio pro crimine traduci, non poteſt non ignorantia ſe ipſam publicè proſtituere. Ita Socrates Sophiſtas aggreſſus eſt, ita Chriſtus Phariſæos confudit. Et hæc cauſa eſt, cur licentiam hanc nemo magis odio proſeqvatur, qvam Sophiſtæ & fratres ignorantiæ.

§. XII.

S. Qvid ais peſſime? An me pro Sophiſta habes? Non qvieſcam, niſi te cum licentiâ tuâ è Republicâ ejecero, ne qvid dicam gravius. *P.* Addendum erat: Si Deus voluerit. Qvi ſi voluerit, in ipſius placito acqvieſcam. Neqve enim hæc objectio diſtinctione reſolvitur, ſed patientia.

TANTUM.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem XI. & XII.

De

ORDINUM IMPERII LIBERTATE, AC DE ÆRARIO ET COLLECTIS,

Cum adjuncta Quæſtione

An doctrina juris Romani de Servis magnum habeat uſum in Servis noſtris à Turcis captis?

Publicè ventilabunt

Die XXI. Septembr. M DC XCIII. à X. ad XII. & pomeridianis à III. ad V.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

& Reſpondens

JOHANNES HEINRICUS Schlüter/

Berolinenſis.

F QVÆ-

QVÆRO VI.

An doctrina juris Romani de Servis magnum habeat uſum in ſervis noſtris à Turcis captis? Non videtur.

§. I.

QVi magnum uſum Juris Romani in foris Germaniæ eſſe defendunt, de primâ tamen perſonarum diviſione communiter fatentur, Inſtitutiones Juſtiniani non magnum uſum habere, partim qvod differentiæ libertinorum & horũ ab ingenuis â Juſtiniano ipſo jure novo ſint ſublatæ, partim qvod & totum jus Juſtinianeum ob ſervitutem inter Chriſtianos ſublatam, hâc parte applicationis occaſionem ad facta apud nos obvenientia nullam habeat. Qvæ ratio ſi ſola eſſet, uti communiter ſola profertur, ſeqveretur minimum, jus Romanum aliqvem uſum habere in ſervitute, qvæ hodiè moribus Germaniæ non eſt ſublata, qvalis experientiâ teſtante, obtinet intuitu infidelium â nobis captorum & vice verſâ intuitu noſtrorum ab infidelibus captorum, qvia ſervi etiam ſunt apud Romanos, qvi ab hoſtibus capti ſunt.

§. II.

Sed nos alias ſubeſſe rationes arbitramur, qvod jus Romanum apud nos in hâc materiâ nullum habeat uſum, qvia videlicet ut alibi docuimus, non latius uſum habet Jus Romanum, qvàm qvatenus in Germaniâ eſt receptum, uti verò in pauciſſimis materiis receptum eſſe ibidem diximus, ita & videtur in materiâ ſervitutis, qvæ apud nos adhuc freqventatur, non eſſe receptum, imò (qvatenus Civile eſt, & capita juris naturæ

ac

ac gentium circa ſervos non repetit,) nec recipi potuiſſe. Poſſet hæc materia juſto tractatu expediri; at cum & temporis & chartæ ſit habenda ratio, per indicem ſaltem ac ſummatim eam tractabimus, & propterea nec leges Romanas allegabimus. Cave tamen putes nos absqve lege loqvi. Is enim cum lege loqvitur, non, qvi plauſtra legum allegat, ſed qvi loqvitur ea, qvæ legibus continentur.

§. III.

Et initio qvidem apud nos ſervitutes naſcuntur ex ancillis noſtris, qvia ratio naturalis hoc vult, ut partus ſeqvatur ventrem. At non fiunt ex captivitate omni, uti apud Romanos, ſed ſaltem ſi ab infidelibus capiantur. Cur vero ſit ſublata ſervitus inter Chriſtianos, communiter hæc ratio affertur, qvod ſit inter eos bellum plus qvam civile. Qvæ mihi ſemper fuit ſuſpecta viſa. Etſi enim theſis ipſa de bello plus qvam civili rectè explicata tolerari poſſit, connexionem tamen non video, qvia eadem ratio ſvadebat qvoqve bella eſſe non debere inter Chriſtianos. Sepono tamen disqviſitionem eâ de re ad occaſionem aliam. An & noſtri capti ab infidelibus apud nos pro Servis habeantur? valdè dubito. Sed puto eos & patriam poteſtatem, & jus Conjugii, & Dominium rerum ſuarum, & teſtamenti factionem &c. retinere, cum in his capitibus magis ſeqvamur Jus Divinum & Jus Gentium, qvam Jus Romanum, & Peregrinis conjugium, patriam poteſtatem, Dominium & teſtamenti factionem ſine dubio indulgeamus. Unde nec fictio legis Corneliæ, nec fictio juris Poſtliminii, nec aliæ ſubtilitates Romanæ huc pertinentes habebunt locum apud nos.

§. IV.

Fiebant etiam ſervi apud Romanos, ſi qvis liber homo pretii participandi cauſa ſe venundari paſſus ſit, ſi ſententiâ in ſervitutem condemnatus fuerit, ſi ingratus à patrono fuerit revocatus, qvæ omnia etiam in Turcis manumiſſis apud nos

ceſſare arbitror, qvia cauſa qvæ Romanos ad illam primam pœnam impellebat, apud nos ceſſat, qvia ſervitus pœnæ ſublata eſt, qvia ingratitudinis cauſas Romanis hoc paſſu uſitatas ignoramus, & genius Germanorum eſt, ut ingratitudo apud ipſos tanto rigore non puniatur.

§. V.

Igitur ſi ſtatum Germaniæ cum ſtatu Italiæ & Romano conferre velimus, deprehendemus, qvod alius longè ſtatus ſit, liberorum hominum & horum ſervorum apud nos qvàm olim apud Romanos. Magna privilegia Civium Romanorum erant, qvibus etiam viliores de plebe gaudebant, qvà liberi & cives, neqve diſtinctio hâc parte erat inter ruſticos & urbanos homines, niſi fortè in eo, qvod ruſticarum tribuum cives olim apud Romanos pro nobilioribus habebantur, qvàm urbanarum. Ipſi Romani cives magnis abundabant opibus, & plurimi inter ipſos Principes divitiis, ſplendore, luxu æqvabant. Inde tot ſervorum diverſiſſima munia, inde tantus mancipiorum numerus, ut Lege Fuſiâ Caniniâ cautum fuerit, ſi qvis ultrà centum ſervos haberet, non poſſe manumitti, niſi partem qvintam, ita tamen ut ultrà centum manumittere non liceret, h. e. etiamſi qvis ultrà qvingentos haberet, qvem caſum freqventer fuiſſe obvium veroſimile eſt, aliàs de eo non fuiſſet lex concepta. Servi ipſi in tantâ copiâ educabantur & aptabantur ad mores Romanos, & nulla differentia videtur obſervata fuiſſe, qvam conditionem apud Suos obtinuerint capti, ita ut etiam nobiliſſimi in ſervitute retinerentur, & ſæpè plebejis ſervirent, neqve alia ſpes emergendi qvam applicatio vel ad bonas artes, vel ad inſigniter malas, & cum magnâ aſtutiâ conjunctas. Hinc non ſolum multi ſervi, præprimis novioribus temporibus, ubi Jus vitæ & necis erat ſublatum, reipsâ non deterioris conditionis erant, ſi non melioris, qvam apud nos Aulici apud qvosdam Principes vel parum potentes, vel parum divites, ſed & ſæpè ſpem habebant partici-

pan-

pandi imperii ſummi, qvod tot qverelæ apud Hiſtoricos de Potentiâ Libertorum teſtantur. Apud nos autem pleraqve ſunt inverſa. Olim qvidem, cum adhuc ſaperemus, in eo Romanis eramus æqvales, qvod nobiliſſimi eſſent ruſtici & viliſſimi atqve mancipia urbes incolerent. At hodiè cultura morum uti alia damna infinita, ita & hanc introduxit, qvod ambitio urbanos qvidem ſuprà ruſticos extulerit, ſed & his tamen nobilitatem ademerit. Unde libertas ſolâ potentiâ & divitiis æſtimatur, viliores de plebe nomine liberi ſunt, re mancipia ditiorum & potentum, ruſtici verò in multis locis, non dicam durius tractantur qvam neqviſſimus vappa inter ſervos Romanos, ſed qvam beſtiæ, cum multi canes delicatius ſuſtententur cibo, potu, lècto, qvàm multi ruſtici. Et tamen iſti divites, iſti potentes, ad potentiam & divitias civium Romanorum ne minimam partem comparandi ſunt. Et qvotus qvisqve eſt inter nos privatos, qvi vel viginti mancipia ſuſtentare poſſit? unde nec alia ferè officia ſervorum noſtrorum ſunt, qvam ut ſtabularii ſint, vel pedisſeqvi. Servi ipſi in tantâ copiâ apud nos non ſunt, & per breviſſimi temporis ſpatium hactenus vix mille mancipia per totam Germaniam diſperſa in bello cum Turcis capta ſunt. Horum ingenia horrida, ferocia, truculenta, & ad culturam parum apta. Neqve curamus eorum educationem, aut aptationem, qvi ne liberorum qvidem noſtrorum debitam habemus curam. Prætereà vilisſimos cepimus, & qvi apud Gentem ſuam in aliqvâ dignitate fuerit, inter mancipia vix conſpicitur. Et tamen ſæpè his hominibus tot & tanta crimina indulgemus, ut reverâ magis liberi ſint, qvàm qvi liberorum nomine gaudent, & non inaudita ſint exempla etiam ſtuprorum violentorum in liberas ab iis impunè commiſſorum.

§. VI.

Status diverſitas diverſum Jus facit, & ſtatus modo memoratus liberorum pariter atqve ſervorum, apud Romanos occaſionem dedit multis legibus ſervos concernentibus, qvæ non

poſſunt non ad ſtatum Germanorum diverſum parum aptæ eſſe. Conſideremus paululum potiſſima earum legum capita. Habent Domini noſtri nullum jus vitæ & necis in ſervos à Turcis captos, non qvod Jus Romanum iſta diſponat, ſed qvod jus vitæ & necis nullus privatus apud nos habeat. Coercitio modica Dominis conceſſa eſt, qvæ ex Jure Gentium provenit, non ex Jure Romano. Poſſet & ex eodem Jure Gentium Dominus per Turcos captos acqvirere, ſed tam exigua ſunt qvæ ipſis donantur, ut turpe habeatur, ſi Dominus id lucellum Turcæ ſuo velit auferre, niſi fortè veſtimenta magis luxuriantia ei per illas donatiunculas comparet. Si heredes inſtituerentur apud nos ſervi ejusmodi, locum qvidem obtineret non ſolum Jus Gentium, ſed &, ſi qvæ hâc parte ſpecialia diſpoſuit Jus Romanum, qvia in materia teſtamentariâ eſt receptum in Germaniâ; ſed rationes, cur apud Romanos non ipſe Dominus inſtitueretur, ſed ſervus, in noſtris Turcis vix locum habebunt, ut caſus aliqvis ſperandus ſit, qvo mancipium Turcicum ſit inſtitutum. Teſtamenta non faciunt qvidem Turcæ noſtri, non tàm qvod ſervi ſint, ſed qvod nihil habeant de qvo teſtentur, etiamſi Domini, ut dixi, donaria iis relinqvant.

§. VII.

Multa dicuntur in Jure Romano de ſervorum peculio, qvia & ditiſſimi erant Romani, qvi ſervis peculia varia concedere poſſent, & aptiſſimi ſervi ad ea adminiſtranda. Utraqve ratio cum in Nobis & Turcis noſtris non inveniat locum, inde & exiguum uſum habebunt illæ qvæſtiones Romanæ de peculio ſervi legato, cui poſt manumiſſionem peculium debeatur, &c.

§. VIII.

Actiones noxales plus æqvitatis naturalis habent, qvam ſubtilitatis civilis. Sed cum alibi dixerimus, apud nos ceſſare actionem furti & vi bonorum raptorum, ceſſabunt haud dubiè etiam iſtæ noxales. De damno dato & injuriâ poſſent obtinere,

ſed

ſed partim qvod potentiores ſaltem ejusmodi mancipia habeant, contrà qvos viliores parum obtinent, partim qvod noxæ deditio plus oneris qvam commodi allatura ſit plerumqve actori, & has rariſſimè in uſum venire arbitror.

§. IX.

Jus naturæ dictitat, rem meam vendi poſſe. Unde & mancipia Turcica vendi poterunt. At diſpoſitiones Juris Romani non habebunt locum in mancipiis noſtris. Credo ſuperſedere poſſe advocatum in addiſcendis tricis Juris Romani, qvæ in titulo de Ædilitio Edicto occurrunt, circa venditionem mancipiorum Turcicorum. Si enim ne qvidem in venditione jumentorum obſervatur Jus Romanum, multò minus obſervabitur in venditione mancipiorum, præprimis qvia in Nævis Jurisprudentiæ Romanæ oſtendimus probabiliter, Ædiles hoc edictum publicaſſe, ut diſſidia multiplicarentur in populo. Taxatio etiam ſervorum, qvæ in conſtitutione Juſtiniani de communi ſervo manumiſſo præſcripta eſt, apud nos non habebit locum, partim qvia diſtinctiones officiorum aut qvalitatum, ſecundum qvas diverſa ibi taxa imponitur, ad noſtros Turcas non qvadrant, partim qvia qvæ ibi de notariis, medicis, evnuchis diſponuntur, ex rationibus deſumta ſunt, qvæ apud nos longè aliter obtinent.

§. X.

Manumiſſio ſervorum hodiè fieret ſaltem Jure Gentium ex Regulâ, nihil eſt tàm naturale, qvàm ut voluntas Dominorum, de re ſuâ diſponentium effectum ſortiatur. Unde qvemadmodum jam tempore Juſtiniani manumiſſio per cenſum exoleverat, ita haud dubiè rideretur, ſi qvis privatus vellet Turcam ſuum manumittere, vindictâ. Neqve in Eccleſiis id commodè fiet, qvia manumiſſio in Eccleſiis ideò olim facta, qvod omnes contractus alicujus momenti ibi celebrabantur. Illa tamen in teſtamento habebit locum. Inter amicos & per Epiſtolam etiam adhiberi poſſet, ſed duobus ſaltem teſtibus ad-

adhibitis, cum qvinqve teſtes apud Romanos videantur ex eâdem causâ eſſe adhibiti, ex qvâ qvinqve teſtes in teſtamento olim adhibebantur, qvæ ratio apud nos non obtinet.

§. XI.

Qvodſi tamen manumittatur, id parum proderit Domino ad jus Patronatus. Qvî enim illud exercere poſſet, cum Turca manumiſſus non poſſit fieri civis, qvippe neutri ex tribus Religionibus qvæ in Imperio tolerantur, addictus. Ergo non in alium finem obtineret manumiſſio, qvàm ut poſſit ſecurè in patriam redire. Id tamen obiter notes, parum cohærere mores noſtros, qvi religiones omnes tolerant in mancipiis, non in liberis hominibus, adeoqve mancipia melioris conditionis ſunt hoc reſpectu, qvam liberi. Qvalis abſurditas?

§. XII.

Sed ponamus, etiam apud nos manere manumiſſos. Non videtur jus Patronatus ad mores qvadrare. Operæ fabriles propriè ad id non pertinent, qvia debebantur ex promiſſo. Sed honorariæ & officiales ex moribus magis Romanis ſoriebantur, qvas ſi apud nos manumittens exigeret à manumiſſo, v. g. ut in curiam comitaretur, in templum &c. rideretur, niſi poſt manumiſſionem ex contractu locationis id debitum deduceretur. In materia ſucceſſionis ab inteſtato non ſeqvimur ubiqve Jus Romanum, & ubi ſeqvimur, (qvod & de ſucceſſione teſtamentariâ intelligendum eſt,) ſaltem recepimus & introduximus in ſucceſſione liberorum hominum. Igitur qvæ Jus Romanum de Succeſſione Patroni diſpoſuit, qvia apud nos receptum non eſt, non obtineret.

TANTUM.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem XIII. & XIV.

De

ELECTORIBUS, COMITIIS, COMPARATIONE ORDINUM ET VOTIS IN COMITIIS.

Cum adjuncta Quæſtione

An Favorabilia & Odioſa in materia de interpretatione definiri poſſint?

Publicè ventilabunt

Die XXIIX. Septembr. M DC XCIII. horis antemer. à X. ad XII. & pomeridianis à III. ad V.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

& Reſpondens

JOHANNES DANIEL WOLFART,

Hanovienſis.

QVÆRO VII.

An Favorabilia & Odioſa in doctrina de interpretatione definiri poſſunt? Non videtur.

§. I.

IN omnium ore ſunt regulæ, dum de interpretatione pactorum & legum agitur: *Favorabilia eſſe latius, odioſa ſtrictius interpretanda*: Item: *Favorabilia eſſe extendenda, odioſa reſtringenda*, qvarum explicationem potiſſimum ſuſcepit Hugo Grotius *in capite de interpretatione Libri II. de J. B. & P.* Intendi verò *in Inſtitutionibus meis Jurisprudentiæ divinæ Lib. II. cap. 11. §. 160. uſqve ad 176.* oſtendere, has regulas nullum habere uſum in materia interpretationis, qvin potius aptas eſſe, ut ſub earum prætextu interpretationes cavillatoriæ & ineptæ poſſint ſalvari. Rationes ibi vide. Eſt verò inter eas non infima, qvod obſcuriſſimum ſit, qvid ſit favorabile vel odioſum, cum omne, qvod uni favorabile eſt, alteri odioſum ſit, adeoqve favorabilia & odioſa non poſſint deſcribi. *vid. d. l.* §. *169.* Poſtea cum Halæ Anno 1691. de nævis qvibusdam Jurisprudentiæ diſputarem, inter corollaria diſputationis ſententiam illam repetii: *Falſum eſſe Brocardicum JCtorum de Favorabilibus extendendis & odioſis reſtringendis, neqve enim definiri poſſe, qvid ſit favorabile, qvid odioſum?*

§. II.

Res autem ipſa oſtendit, hic non agi 1. de definitione favoris & odii, ſed de definitione favorabilium & odioſorum, neqve ſeqvi, definiri poſſe favorem, ergo & favorabile, non magis qvam definiri poſſe amorem, ergo & amabile. Etenim non ſufficit dicere, qvod favorabile &c. ſit objectum favoris, non enim qværimus notionem generalem conceptûs noſtri de favorabili, ſed definitionem rei ipſius, ita ut per eam favorabilia ab odioſis in exemplis omnibus aut certe plerisqve diſcernere poſſimus. Deinde cum favorabile vel no-

tet

tet ens favore dignum aut favorem merens, vel ens, qvod pro favorabili ab hominibus habetur, qvorum illud poſſis appellare favorabile juris, hoc favorabile facti; patet 2. favorabile juris pertinere ad Philoſophiam moralem & à præſenti qvæſtione eſſe alienum, cum interpretatio pertineat ad Logicam, & qværat, non qvid homines pro favorabili habere debeant, ſed qvid in pactis aut legibus pro favorabili habuerint. Nam interpretatio non qværit primariò, qvid alter dicere debuerit, ſed qvid voluerit. 3. Adeoqve ad favorabile facti pertinere etiam id, de qvo agit Jus humanum. Qvia legislatores non ſolum non ſemper in legibus id obſervant, qvod debebant, ſed & qvod leges humanæ verſentur in rebus indifferentibus, ad utilitatem Reipublicæ pertinentibus, qvæ utilitas cum variet, & res, qvibus faveant in ferendis legibus variare neceſſe eſt.

§. III.

Qvibus ita præmiſſis, ad oculum patet ſententiam meam à natura rei eſſe petitam. Ea, qvæ facti ſunt, non poſſunt definiri, qvia infinitis modis variant affectus humani, neqve certam normam ſeqvuntur. Unde & laudabile, & amabile, & favorabile, & in genere omnia affectuum humanorum objecta nullâ definitione poſſunt comprehendi, ſed uti qvid laudatur ab his, culpatur ab illis, ita & rei alicui favetur ab his, non favetur ab illis. Adde qvod, cum diximus, omne, qvod in pactis & legibus uni favorabile eſt, alteri odioſum eſſe & vice verſâ, & vero, etiamſi concedamus, à potiori faciendam hîc eſſe denominationem, tamen libra expendendi id, qvod potius eſt, hîc deficiat; etiam inde illa impoſſibilitas definitionis eluceſcat, cum duo poſſint pro diverſitate affectuum, unam eandemqve rem diverſo favoris & odii gradu proſeqvi.

§ IV.

Qvæ cum ita evidentiſſimè ſe habeant, fateor, me mirari, qvid moverit Clariſſimum Placcium, ut in nova editione tractatus *de JCto perfecto, non ſolum capite IX. p. 269.* hoc corollarium meum notaret, ſed & in adjunctis eidem Muſis Juridicis huic corollario meo refutando peculiare opuſculum in ordine ſextum, cui titulus: *Idea Tractatus Juridici Methodici Theoretico-Practici de favorabilibus & odioſis in jure* deſtinaverit, cum tamen nil minus ibi diſſeruerit, qvàm qvod ſententiæ huic meæ contradicat, ſed reverà aërem verberaverit, non meum corollarium. Age videamus. *Ego verò, aït, p. 177.*

Muſar. Jurid. poſtqvam corollarium meum recenſuiſſet, *jam dum ante annos bene multos Ideam hanc in chartam conjeceram, & cum auditorum meorum aliqvibus etiamnum eandem aſſervantibus communicaveram, & ODII atqve FAVORIS affectus in Rhetoricis meis excerptis, qvin & Ethices compendiolo ita definitos dederam, ut nihil inde facilius exiſtimarem, qvàm definitiones FAVORABILIUM & ODIOSORUM conficere, vel certè qvod confici poſſint, videre. Neqve ſine meis hiſce ſcriptis, vel ex Ariſtotele adeò idem non confici etiamnum poſſe mediocri meditatione putem. Et ſi qvidem non poſſint talia definiri, de totius Ethices & Rhetorices optimis partibus ſcientificè tradendis deſperata res foret. Qvippe qvæ non minus facilium definitu affectuum, diſtincta notitia & ſcientifica, ſine accuratis definitionibus nullo habenda modo nituntur. Imò & de illâ ipsâ, qvam vel præcipuè Vir Celeberrimus, ut ſibi primitus conſtitutâ, latentes animi affectus & mores divinandi arte conclamatum foret omninò.* Qvid opus tot verbis in adſtruenda poſſibilitate definitionum favoris & odii? Qvis eas negavit? Cur fluctus in ſimpulo movet Vir Clariſſimus? A favore autem & odio ad favorabile & odioſum jam negavi conſeqventiam *§. 2.* qvam ſi non oſtendat, uti propter dicta §.*3.* oſtendere neqvit, verba illa omnia modò recenſita in caſſum ſunt prolata.

§. V. Pergit: *Qvamobrem operæ omninò pretium duxi, haece meditamenta mea oppidò qvàm imperfecta modeſtè proponere, ut Practica Philoſophia Rhethoricæqve artis tam nobiles partes æqvè ac JCtorum tot numero tantæqve autoritatis conſenſum à ſuſpicione tàm indigna ipſis & noxia liberarem: aut certè in qvonam illud ἀδύνατον definiendi tàm obvia conſiſteret, amplius edocerer. Cui ſanè rei non ſuffecerit fortè meas definitiones vellicaſſe vel evertiſſe, ſi fieri qveat etiam, penitus, ſed ſolidâ demonſtratione oſtendiſſe oportebit; meliores etiam & ſufficientes, vel ſpeciatim ſaltem exploſis adeò novè regulis interpretandi iisdem ſuperſtructis, nullas dari. Qvod qvi fecerit, næ is erit mihi magnus Apollo, meqve illi Minerval debere, nunqvam diffitebor.* Eqvidem mihi nec cum Philoſophia Practica, nec cum Rhetorica hîc qvicqvam negotii intercedit. Loqvitur ipſum corollarium, qvod in regulis interpretandi aliqvid moneam. Autoritatem tot JCtorum iſtam Pſeudoregulam adhibentium ſi defendere voluiſſet Vir Clariſſimus, non debuiſſet committere aut affectare ignorationem Elenchi. Vix enim mihi imaginari poſſum, qvod Vir Cl. revera ignoraverit, de qva re agatur. Etſi enim objectiones ſuas ſaltem contrà corollarium direxerit, multas tamen rationes habeo, qvæ mihi perſvadent, Inſtitu-

tiones

tiones meas Jurisprudentiæ divinæ ab ipſo non obiter fuiſſe lectas. Ipſa obliqva cenſura, qva *p. 116. in Idea JCti Romano-Germanici perfecti* qvæ & ipſa pars eſt Muſarum juridicarum, doctrinam meam de Jure divino poſitivo univerſali notat, id abundè teſtatur. In ſpecie verò caput meum de interpretatione ipſi probè lectum eſſe oſtendit cenſura ſimilis *in ipſo tractatu de JCto perfecto cap. 2. p. 27.* Jam ſi legerat, qvæ in dicto capite de interpretatione *§. 164. 169.* dixeram, cur favorabilia & odioſa definiri neqveant, rationes illas meas aggredi, & Grotium, contrà qvem ibidem diſputo, defendere debuiſſet, non inanes qverelas contra me movere. Definitiones ipſius non vellicabo, qvia nihil ad me. Demonſtrationibus non amplius opus, qvia jam factæ ſunt. Et tamen nec minerval exigo à Viro Clariſſimo, nec ut me pro magno Apolline habeat, poſtulo, contentus, ſi me ſinat eſſe Thomaſium, & monitiones has meas, ut promiſit, non ægrè ferat, aut ad §. *3.* hujus diſputationis reſpondere velit.

§. VI. Ergo tranſeant illa omnia, qvæ Vir Clariſſimus *p. 179. 180. 181.* de favoris & odii definitione, deqve favorabilibus & odioſis in jure diſſerit, qvippe qvæ ſalvâ ſententiâ meâ, vel rectè vel ſecus ſe habere poſſunt. Propius ad me pertinent, (an pro me planè contrà ipſum Virum Clariſſimum faciunt?) qvibus ideam hanc claudit. Ita enim infit. *Qvamvis autem ex hiſce fundamentum peti poſſit omnium favorabilium & odioſorum juris, qvia tamen 1. varia in eandem perſonam, rem & actionem coincidere poſſunt, qvorum alia ſint odioſa, alia favorabilia, 2. in actionibus plerisqve plures perſonæ conveniunt, aut opponuntur, aliæ aliis minus odioſæ vel favorabiles, 3. varii ſunt gradus favoris & odii, prout magis aut minus egent ac merentur perſonæ vel earum actiones: Hinc multa adhuc meditatione in iſtis omnibus comparandis ac decidendis opus erit ad ſpecialia, imò ſpecialiſſima, proindeqve praxi circa ſingularia verſanti demum maximè accommodata præcepta, methodicè ſcientificèqve elaborata ſiſtenda. Neceſſe namqve fuerit, certas favorabilium ſingulorum proportiones, certa momenta ſive pondera, & fortaſſis horum iterum certos gradus conſtituere. Qvod ipſum ſanè perqvam erit difficile, qvemadmodum illud expertus eſt Claramontius in cauſis moralis Semeiotices lib. 4. ponderandis.* Atqvi hoc ipſum eſt, de qvo *in Inſtit. Jurispr. div. d. c. 11. lib. 2. §. 169.* & *hîc* §. *3.* conqveſtus ſum, niſi qvod ego dixerim, talia definire eſſe impoſſibile, Vir Clariſſimus autem difficile eſſe ſaltem judicet. Accedit, qvod ego, ut dixi, loqvar de favorabilibus facti, ipſe autem apertè de favorabilibus juris diſſerat. Unde novum meæ ſententiæ accedit robur. Si enim Vir Clar. valde difficile eſſe confitetur definire favorabilia juris,

 qvid

qvid dixiſſet, ſi perpendere voluiſſet, ſententiam meam de favorabilibus facti eſſe conceptam, aut qvid ipſe aſſeruiſſet, ſi modo conſiderrare voluerit illam infinitam variationem favorabilium facti?

§. VII. Sed fortè novum argumentum adverſus me deſumi poterit ex illa norma, qvam Vir Clar. ſuppeditat circa juſtam definitionem etſi difficilem favorabilium juris. Age ex ipſomet cognoſcamus. Ita enim ſuam hanc Ideam Tractatûs Juridici Methodici Theoretico-Practici de Favorabilibus & Odioſis in jure claudit: *Qva de cauſa lineolas haſce ulterius deductas, nedum coloribus ſuis vivis illuſtratas, dare nunc prohibemur: aliis otio & ingenio prævalentibus id laboris etiam relinqventes. Qvem non parum ſublevabunt collectanea tot ab aliis edita, nec omnia æqvè inordinata & confuſa, qvia huic noſtræ methodo ſatis facilè qveant adaptari, tùm de favorabilibus & odioſis in genere, tùm de perſonis & rebus actibusqve certis variis ſpeciatim, qvæ ex Lipenii aliorumqve Bibliothecis, meisqve excerptis deſcribere, ac diſputationes non contemnendas eodem pertinentes ex mea etiam Bibliotheca illis adſcribere nunc non vacat. Uſuro tamen cuiqve & hoc opus aggreſſuro non denegabo. Cui, ut qvam optimè labor hic cedat ſuſceptus, ex animo precabor etiam, & qva poſſe me ſiverit ipſe, Deusqve, abjuvabo & lubens.* Mallem, talia non excidiſſe Viro Clariſſimo. Mallem, conſideraſſet, qvod titulus opuſculi promittat ideam tractatus de favorabilibus, adeoqve Lectorem haud qvaqvam ſpe inani lactaſſet, qvi certè nil minus expectare poteſt in hac idea, qvam generalia ſaltem & communia de favorabilibus in genere, de qvibus nemo dubitat, ſed titulum hunc legens vel maxime expectat primas ſaltem lineas circa modos iſtam difficultatem definiendi favorabilia in ſpecie. Ergo hîc Rhodus erat. Qvid dixiſſet Vir Clariſſimus, ſi ego ideam tractatûs cujusdam adverſus ipſum promiſiſſem, & poſteà ubi ad rem perventum eſſet, & potiſſima capita, alios ad id opus conficiendum promiſſione libellorum meorum aut locorum communium, vel ablegatione ad Bibliothecam Lipenii fuiſſem adhortatus? Hoc non eſt Ideam juſti tractatûs delineare, ſed alios ad formandam ſibi aliqvam ideam de re, cujus nos ipſos ideam non habere inviti profitemur, excitare. Ego verò ſvadeo illis, qvi otio & ingenio abundant, ut ea non fruſtrà impendant, cùm apertè videant, neqve Lipenium, neqve excerpta, neqve diſputationes, Viro Clariſſimo qvicqvam profuiſſe, ut ipſe ſibi juſtam ideam de favorabilibus & odioſis formare fuerit auſus.

§. IIX. Qvanqvam & id monitum addere jubeat ſuprà §. 2. expoſita negotii, de qva agitur, natura, Virum Clariſſimum & in titulo & in

operis

operis delineatione non debitè diſtinxiſſe favorabilia juris moralis, à favorabilibus juris poſitivi. Definitiones in delineatione traditæ pertinent ad favorabilia juris moralis. At qvæ in tractatu *de JCto perfecto cap. 9. p. 269. ſeq.* prolixè de interpretatione favorabilium collegit, ad favorabilia juris poſitivi pertinent. *Ex mente itaqve*, ait *p. 271. ſeu Juſtiniani ſeu Triboniani, favorabilia ſunt* &c. qvæ nos meritò ſuprà *d.* §. 2. ad favorabilia facti retulimus. Aliud enim eſt ſcire, qvid Juſtinianus pro favorabili habuerit, aliud qvid pro favorabili habere debuerit. Favit Juſtinianus in favorem Conjugiis ſexui muliebri in mitiganda pœna adulterii, qvi favor tamen non magis ac error jus facit. Nec eſt, qvod opponas, favorabilia tamen hæc etſi facti, per dicta à nobis *d.* §. 2. pertinere ad doctrinam interpretationis. Nam reſpondeo. Si ipſa lex dicit & inculcat, Juſtinianum rei alicui in legibus faviſſe, interpretatio hujus legis Grammatica eſt, non Logica, qvam qværimus. Neqve poterit iſte favor in regulis interpretationis Logicæ adhiberi, ſi non velimus dare occaſionem interpretationi calumnianti. Ita notum eſt, qvàm ineptè, qvàm impiè ſæpius Pontificii, favorem cauſarum piarum (qvem & ipſe Vir Clariſſimus *p.* 271. in catalogo rerum favorabilium refert,) adhibeant ad extenſiones neſcio qvas. Ita rideretur, ſi qvis ſeductus favore Juſtiniani erga ſexum fœmineum, illum vellet adhibere ad mitigationem pœnæ in delictis aliis, &c.

§. IX. Addo: neqve cohærere regulas Viri Clariſſimi de interpretatione favorabilium & odioſorum. Ex pluribus, qvæ in hanc rem afferri poterant, pace ipſius unum ſaltem exemplum affero. *p. 274.* dicit Vir Clariſſimus: *Odioſa ſtrictius eſſe interpretanda*, & inter odioſa ibidem refert *pœnarum inflictionem* earumqve exaſperationes. Ipſe tamen *in Muſis Jurid. opuſc. 1. p. 27.* inter erroneas regulas refert illam; *pœnales leges non eſſe extendendas.* Scio qvidem ex communi ſententia poſteriorem hanc propoſitionem pertinere ad interpretationem extenſivam, priorem ad declarativam (ſecundum Virum Clariſſimum *Muſar. Jurid. p. 94. 95. 96.* ad interpretationem hypercriticam electitiam internam perfectivam,) adeoqve non videri contradictionem ſubeſſe. Sed ſcio etiam communiter Doctores, qvi ſtatuunt pœnalia tanqvam odioſa ſtrictius interpretanda eſſe, etiam dicere; Pœnalia non eſſe extendenda, à qvibus adeò *V*ir Clariſſimus per iſtam diſtinctionem non bene videtur diſſentire. Si enim (*ſecundum ipſum*) pœnales leges rectè extenduntur, multò magis (*contrà ipſum*) eædem in laxiori ſignificatione ſunt explicandæ. Rem declaro exemplo. Lex pœnalis eſt; qvi frumentum exportat, puniendus eſt. Hæc lex qvamvis pœnalis, rectè extenditur ad farinæ exportatores. Cur ergo eadem non etiam in lata acceptione eſſet explicanda, ut ſub ſe omnes frumenti ſpecies comprehendat, ſi modo ratio legis non obſtet. At ſi hæc obſtat, tum ſtricta interpretatio certè non deſumetur ab eo, qvod lex ſit odioſa.

§. X. Eadem obſervatio ſuppeditat adhuc aliud monitum circa totum ejus tractatum. Suggillat Vir Clariſſimus *p. 27. tractatus* & Dn. Pufendorffium & me, qvod cum meliora Grotio dare deſperaverimus, ferè κατὰ πόδα eum ſeqvamur. Sit ita, qvamvis adhuc non pauca adverſus hæc regerere poſſimus. Qværo ex Viro Clariſſimo: Qvem uſum habeat ipſius tractatus de JCto perfecto, ſeu de interpretatione Legum? Lego in indice centum ſpecies interpretationis, qvas ipſe excogitavit, ad qvas intelligendas minimum anno opus eſt. Putatne Vir Clariſſimus effictione terminorum novorum melius Grotio ſe illuſtraſſe doctrinam de interpretatione? Putatne meliores progreſſus facere juvenem, ſi diſcat: regulam aliqvam pertinere ad interpretationem hypercriticam electitiam internam petfectivam, qvam ſi notet ſecundum doctrinam communem, eam perinere ad interpretationem declarativam?

tivam? Atqvi hoc eſt rem intricare, non explicare. Porro regulas interpretationis in tractatu numerat omninò 344. Qvanto tempore putat Vir Clariſſimus opus eſſe, ut juvenis eas non dicam, intelligat, (nam pleræqve nihil ſignificant, & ſunt mei ſine mente ſoni,) ſed memoriâ teneat, & ſi teneat, cui uſui? Non jacto mea, ſed ſi qvæ benè poſui, divinæ gratiæ ea adſcribo, ſi qvæ malè, mihi. Interim ut paucis me expediam: Repetii poſt Grotium & Pufendorffium, Duumviros de interpretatione optimè meritos, doctrinam meam de interpretatione *in Praxi Logices cap. 3.* Conſtat tota doctrina paucis pagellis, & regulis omnino qvinqve vel ſex, oſtendiqve ibidem doctrinam de ſpeciebus interpretationis rem obſcurare potius. Jam ſuppeditet Vir Clariſſimus exempla, qvæ non æqvè benè & longè facilius ex paucis regulis meis, qvam ex ſuo apparatu tanto poſſint definiri, aut, ſi qvæ ſunt, qvæ qvis ex regulis meis interpretari neqveat, qvæ ex ipſius tractatu reſolvi poſſint? Qvodſi hæc facere neqveat, cogitet, qvid communes interpretes Juris de ipſius libro dicturi ſint, contra qvos *Muſar. Jurid. p. 127.* ſic diſſerit: *Nos haſce tricas, tanqvam cruces ingeniorum ſuperfluas & ſine ratione excogitatas, meritò rejicimus; contenti, noſtra præcepta ſuis fundamentis ſuperſtruxiſſe.*

§. XI.

Credo & ſpero, Virum Clariſſimum reſponſiones has meas atqve brevia monita non ægre laturum, ſed promiſſionis publicæ *Muſar. Jurid. p. 178.* recordaturum eſſe. Rationes adhibui, non verba iniqva. Qvodſi tamen & in ipſa veritate amarum qvid propoſitum fuit, id tanqvam præter intentionem factum deprecor, eumqve invito & rogo: velit id, qvod *Muſarum Jurid. p. 116.* obliqvè indicavit, proximè expedire, & rationes ſuas proponere, per qvas putet, demonſtrationem juris poſitivi univerſalis à me in Inſtitutionibus Jurisprudentiæ divinæ tentatam in nihilum redigi poſſe. Cedam ſemper rationibus firmis, ipſiqve valde obſtrictus ero, ſi me errantem in veritatis ſemitam reduxerit.

TANTUM.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem XV. & XVI.

De

VOTORUM PLURALITATE ET ARBITRIO IMPERATORIS, DEQVE REGIMENTIS IMPERII, DEPUTATIONE, CIRCULARIBUS CONVENTIBUS, ET VISITATIONE CAMERÆ,

Cum adjuncta Qvæſtione

An Mancipia Turcica per Baptiſmum manumittantur.

Publicè ventilabunt

Die V. Octobris M DC XCIII. horis antemer. à X. ad XII. & pomeridianis à III. ad V.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

& Reſpondens

HENNINGUS ADOLPHUS Koch/

Hoyenſis.

H QVÆ-

QVÆRO VIII.

An Mancipia Turcica per Baptiſmum manumittantur?

Non videtur.

§. I.

DIximus qvæſtione 6. non magnum uſum habere Jus Romanum in mancipiis Turcicis. Revocavit ea qvæſtio in mentem dubium jam ante aliqvot annos conceptum. Videlicet diſputavit Amicus ante qvadriennium in vicinâ Academiâ cum conſenſu & autoritate Magnifici ibidem JCtorum ordinis, de *Mancipiorum Turcicorum Manumiſſione Baptiſmo implicitâ*, eamqve materiam per totam ſervitutis doctrinam fuſius executus eſt. Putavi tùm ſtatim diſputari de non ente, ſed autoritas ordinis Juridici ex alterâ parte me dubium fecit, ut præſumerem, Conſultiſſimum iſtum ordinem JCtis pluribus atqve celeberrimis conſtantem, autoritatem ſuam non interpoſiturum fuiſſe, niſi ipſis de exiſtentiâ hujus manumiſſionis conſtaret. Sed ſucceſſu temporis dubium pro parte negativâ magis magisqve corroboratum eſt, unde, qvoniam de materiâ practicâ agitur, non ægrè laturos arbitror & Amicum Diſputationis Præſidem, & Inclutum iſtum JCtorum ordinem, ſi ipſis dubia mea propoſuero, paratus informatione debitâ accedente in ipſorum caſtra tranſire.

§. II.

Si qvæſtionem: An ſit? diſſertationi ſuæ præmiſiſſet Clariſſimus Autor, facillimo negotio dubia mea expedire poſſem. Jam autem cum exiſtentiam hujus manumiſſionis præſuppoſuerit, paulo altius res videtur eſſe repetenda. Præſuppono igitur, etſi aliàs qvilibet de re ſua diſponere pro lubitu poſſit, noluiſſe tamen plerasqve gentes ob intereſſe publicum, & potiſſimum Romanas manumiſſionem ſervorum ſine aliqva ſolennitate fieri, adeoqve modos manumittendi lege

lege publicà definiviſſe. Jam autem manumiſſio per baptiſmum eſt ens Juri Romano planè incognitum, neqve de eâ diligentiſſimus antiqvitatum Romanarum in re præſenti indagator Wilhelmus a Loon *de manumiſſione ſervorum apud Romanos* qvicqvam meminit. Neqve juri Juſtinianæo hanc manumiſſionem cognitam eſſe indicio eſt, qvod Judæis in ſpecie interdictum ſit habere mancipia Chriſtiana, qvâ prohibitione opus non fuiſſet, ſi per Chriſtianiſmi profeſſionem qvis ex ſervitute in libertatem tranſiviſſet. Jus Canonicum qvod attinet, neqve in eo qvicqvam deprehendere potui, qvod manumiſſioni huic per baptiſmum faveret, multa vero argumenta viſus mihi fui deprehendiſſe, qvæ contrarium indicarent. 1. Servi non potuerunt promoveri ad ſacros ordines, niſi â Dominis libertatem conſecuti fuerint. Si tamen ſervus ſciente Domino fuerit ordinatus, ex hoc liber habebatur & ingenuus. *Lancellott. Inſtit. Juris Canon. lib. I. tit. 25. §. 2.* Ergo ſervi etiam Chriſtiani fuerunt, neqve baptiſma pro manumiſſione valuit, ſed ordinatio. 2. Servus ſi prius ignorante Domino ad ſacra miniſteria ordinatus monachus fieri elegerit, jugum ſervitutis evadere hoc ipſo potuit, aliàs intrà unius anni ſpatium Domino & ſervilem fortunam probare & ſervum ſuum recipere licebat. *Lancell. l. 1. tit. 30. §. 6.* Ergo monachiſmus demum manumiſſionis efficaciam habuit, non baptiſmus. 3. Idem Lancellotus *l. 2. t. 11. §. 7.* dicit, ſervum à ſacramentis Eccleſiæ & à matrimonio non eſſe removendum. Ergo mancipia per baptiſmum non ſunt liberata á ſervitute.

§. III.

Neqve moribus hæc manumiſſio eſt introducta. Qvin potius iidem contrarium teſtantur. Ipſe ego in illo loco, ubi Diſputatio dicta fuit habita, patrini perſonam in baptiſmate ejusmodi mancipii Turcici ſuſtinui, & nihilominus tamen Dominus æqvè poſt baptiſmum Dominium in ſervum iſtum retinuit, atqve antè habebat, eumqve non diu poſt donando alii, alienavit. Adde qvod & utilitati publicæ & principiis Chriſtianiſmi videatur aliqvo modo repugnare, ſi per baptiſmum fiat manumiſſio. Nam id certum eſt baptiſmum non denegandum eſſe mancipiis qvibuscunqve infidelibus ad Chriſtianiſmum adſpirantibus, etiam invitis Dominis. At ſi per baptiſmum ſimul conſeqverentur mancipia libertatem, occaſio daretur, ut multi propter bonum temporale ſimularent deſiderium Chriſtianiſmi, aut ut Chriſtiani fierent propter utilitatem temporalem, non propter veritatem & ſalutem ſpiritualem. Qvamvis autem notet B. Brunnem. *Juris Eccleſ. lib. 2. cap. 18. §. 9. p. 696.* non eſſe

Simoniacum, expreſsâ promiſſione alicujus rei temporalis aliqvem allicere ad Baptiſmum vel religionem ſuſcipiendam, graviter tamen addit Illuſtr. Dn. Ordin. *p. 715.* ſine dubio illum, qvi Baptiſmum vel religionem ſpe præmii temporalis recipiat, gravisſimum committere peccatum. Nec ab hoc eum abſolvendum eſſe, qvi alterum ſpe præmii allicit. Aliis argumentis utendum, qvò ad religionem adducatur infidelis, & non temporaria ſed divina ipſi demonſtranda retributio. Repleretur adeò civitas malis hominibus, & Dominorum jura ſine ulla utilitate aut neceſſitate publicâ infringerentur. Deteriores eſſemus Pontificiis, apud qvos, notante B. Zieglero *ad Lancellott. p. m. 166.* ideò prohibita fuit ordinatio ſervorum, non qvod ſervus Clericus eſſe non poſſet, ſed ne fides Chriſtiana malè audiret, ac ſi Dominorum jura per ea inverterentur.

§. IV.

Jam videamus qvid ex Diſputatione Viri Clariſſimi pro exiſtentia hujus manumiſſionis colligere poſſimus. Sunt vero omnino duo. Primum eſt *in cap. 1. §. 2.* ubi adducitur, *qvod Pontifex Gregorius M. in Epiſtolâ qvâdam ad Fortunatum Neapolitanum, cujus fragmentum continetur in can. 15. diſt. 54. decreverit, cogendos eſſe Dominos, ut ſua mancipia, qvæ ad Chriſtianam fidem converti & baptizari deſiderant, pro pretio dimittant, adeoqve locorum Epiſcopos omni ſollicitudine eò laborare debere, ut omnibus modis in libertatem vindicentur.* Sed ſi allegatum canonem 15. diſtinctiõ percipias, deprehendes hunc ejus ſenſum eſſe: Si qvis de Judæorum ſervitio, ſive judæus ſive paganus, intra tres menſes (poſtqvam Judæus eum emerat,) ad religionem Chriſtianam, converti voluerit, pretium ejꝰ Judæo ab emtore Chriſtiano debet ſolvi. Si poſt tres menſes id contingat, absqve reſtitutione pretii & absqve venditione liber debet fieri. Hic textus cum de Judæis Dominis diſponat, ad Chriſtianos Dominos non poteſt applicari, qvia ceſſat ratio applicationis. Ideò enim hæc conſtitutio concepta eſt; qvia Judæus non poteſt habere mancipium Chriſtianum. Deinde etiam hoc caſu baptiſmum non ſemper vim manumiſſionis habuiſſe patet, qvod, ſi intrà tres menſes primos ad religionem Chriſtianam ſe convertere voluerit mancipium Judæi, idem in poteſtate Domini Chriſtiani, qvi pretium Judeo ſolverat, manſerit.

§. V.

Secundum eſt *in cap. ult. §. 10.* ubi ſic Clariſſimus Autor: *Qvamvis abſurdum non videatur illos, qvi in bello Turcico capti ſunt, ſervos etiam permanere debere arg. l. 5. §. 2. ff. de capt. qvamvis ejuraverint religionem Mabu-*

the anam

metanam & Chriſtianâ imbuti ſint, cum ſententia ſit probata ſervitutem perſonarum, & dominicam poteſtatem legi divinæ non adverſari. Hahn ad Weſenb. tit. ff. de capt. n. 1. nec Evangelium abolere Politias 1. Cor. 7, 21. Qvam ob cauſam in Luſitania aliisqve regionibus adjacentibus adhuc moris eſſe dicitur Bodino, ut capti Turcæ ſervi permanere debeant, licet Religionem Chriſtianam fuerint amplexi. Qvæ fortè & ratio, cur uſus mancipiorum & vernarum etiam duraverit per tempus inter Chriſtianos, in tantum, qvod etiam Eccleſiæ ſuos ſervos habuerint. Attamen cum charitate Chriſtianorum paululum increſcente inter eosdem ſervitus evanuerit, &c. ideò palam eſt, qvod mancipia Turcica poſt baptiſmum non amplius priſtinam immanem ſervitutem ſubire, ſed potius verâ Chriſtianorum libertate frui debeant. Continet hic paragraphus Viri Conſultiſſimi & rationes dubitandi & decidendi. Rationes dubitandi qvod attinet, (qvas forte Hahnius ab ipſo citatus, qui jam ad manus non eſt, ex Gudelino magnam partem hauſit, qvem vide *de Jure Noviſſimo l. 1. c. 4. p. m. 6.*) illæ qvidem, cum pro mea ſententia faciant, poſſunt manere intactæ, niſi qvod illud obiter ſaltem moneam, me non videre, qvale argumentum pro illa ſententia ex *l. 5. §. 2. de capt.* extrui poſſit, ubi Pomponius; *in pace*, inqvit, *qvoqve poſtliminium datum eſt, nam ſi cum gente aliqvâ, neqve amicitiam, neqve hoſpitium, neqve fœdus amicitiæ causâ factum habemus, hi hoſtes qvidem non ſunt. Qvod autem ex noſtro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noſter ab eis captus ſervus fit, & eorum. Idemqve eſt, ſi ab illis ad nos aliqvid perveniat. Hoc qvoqve igitur caſu poſtliminium datum eſt.* Dubito, an paragraphum hunc intellexerit Vir alias eruditiſſimus, Dionyſius Gothofredus. Nam notæ, qvas ad eundem confecit, planè à paragrapho alienæ ſunt. Intendit JCtus latrocinium gentis in gentem, tum temporis valdè receptum, de qvo vide integram diſputationem B. Patris. Sed qvid latrocinium gentis in gentem cum mancipiis Turcicis commune habet?

§. VI.

Venio ad rationem decidendi, qvæ hæc affertur, *qvod ideò manumiſſio per baptiſmum introducta fuerit, aut introduci debeat, qvod creſcens charitas Chriſtiana moverit gentes Chriſtianas, ut ſervitutem planè tollerent.* Qvæ ratio ob varias cauſas id qvod probare debebat, mihi probare non videtur. 1. enim nullum eſt dubium, qvod tempore Apoſtolorum in primitiva Eccleſia major fuerit charitas qvàm ſeculis ſubſeqventibus, & illis, ubi ſervitus inter Chriſtianos fuit ſublata. Si ergo excellentia illa charitatis Chriſtianæ non impulit Chriſtianos primos, ut ſervos etiam fideles manumitterent, uti non impulit, *Epheſ. 6. v. 9.*

1. Tim. 6. v. 2. cauſa non eſt, ut dicamus eandem ſucceſſu temporis & in ſeculis remotioribus, ubi Chriſtianiſmus jam multis principiis Antichriſti erat deterior redditus, id effecerit. 2. Falſum eſt eo tempore, qvo ſervitus inter Chriſtianos fuit ſublata, creviſſe Chriſtianam charitatem, qvæ profectò multo tepidior fuit & frigidior, qvàm eſſe debebat, utpote cum illo tempore & ambitio, & avaritia & voluptas nomen charitatis ſibi falſo vindicarent. Ergo cum iſta charitas creſcens ſit non ens, non potuit hunc effectum produxiſſe. 3. Servitus eo tempore ſaltem in tantum evanuit, ut Chriſtianus à Chriſtiano captus ſervus non fieret, manſit autem ad noſtra uſqve tempora ſervitus, ut Turcæ capti ſervi fierent. Ergo ſi Chriſtiana charitas illius temporis non impedivit initium ſervitutis in Turcis, non poteſt etiam allegari, qvod impulerit eos ad Turcas manumittendos per baptiſmum. 4. Supponit illa ratio, qvod erat in qvæſtione. Probari debebat, introductam fuiſſe manumiſſionem per baptiſmum, & loco probationis inqviritur in cauſam, cur introducta eadem fuerit. Alia plura ut jam taceam.

§. VII.

Sed pergit Vir Conſultiſſimus: *Id qvod luculentiſſimè confirmat Pius V. Papa, conſtitutione ſuâ de anno 1566. latâ, qvæ habetur in Magni Bullarii Romani Tomo I. ſub n. 17. qvod edidit Laertius Cherubinus JCtus Romanus, in qva diſpoſuit Pontifex captivos eorumqve prolem à ſervitute liberari debere, ſuſcepto SS. baptiſmate.* Video ſimilia aſſeri à Gudelino *d. l. p. 6. Verum*, ait, *recens eſt Pii Qvinti Conſtitutio extans apud Petrum Matthæum in ſumma Conſtitutionum ſummorum Pontificum, captivos fieri liberos ſuſcepto Baptiſmate qvi ſub tutelam civis cujusqve Romani confugerint.* Reſpondeo 1. Conſtitutio Pii V. qvaliscunqve etiam ſit, non probare poteſt, qvod manumiſſio per baptiſmum ſit introducta tempore eo, qvo ex hypotheſi Conſultiſſimi Autoris, Chriſtiana charitas movit gentes Chriſtianas, ut ſervitutem abrogarent, qvia illa conſtitutio Pii V. eſt multò recentior abrogatione illa ſervitutis. 2. Si Pius V. demum introduxit hunc modum manumittendi per baptiſmum, non pertinet ad nos Germanos, qvia obligat ſaltem eos, qvibus lata fuit. At nos proteſtantes in Germania poſt reformationem (qvo tempore latam eſſe illam conſtitutionem fatetur ipſe Conſultiſſimus Autor,) non agnovimus Papam legislatorem, imo nec Pontificii cives in Imperio eo tempore Papam Legislatorem agnoverunt. Ergo probare debebat Conſultiſſimus autor, Conſtitutionem illam Pontificis in Germania eſſe receptam.

Sed

§. VIII.

Sed fortè etiam id non conſtituit Pius V. qvod conſtituiſſe fertur Mallem ut mihi licuerit ipſam conſtitutionem inſpicere. Qvæſivi eam in Septimo Decretalium, qvem librum Petrus Matthæi edidit, ſed ibi non inveni. Iſtum vero librum qvem Gudelinus allegat, non habeo. Adduxit qvidem Conſultiſſimus Autor ex prædicto Bullario verba prolixius. Sed exinde mihi videtur parum probari poſſe. Contraham rem in ſummam. *Provocat Pius V. ad conſtitutionem Pauli III. qvi redintegraverit facultatem & privilegia Conſervatorum & Populi, mancipia (ſeuSclavos,) poſt baptiſmum adSenatus Cameræ officium ac illius conſervatores confugientia, ſecundum veterem conſvetudinem ab aſpero ſervitutis jugo liberandi. Hanc Conſtitutionem Pauli III. Pius V. confirmat, & ſervos prædicto modo per Senatum Cameræ & Urbis Conſervatores liberatos vult haberi pleniſſime procivibus Romanis.* At vero ut taceam 1. iſtam conſtitutionem ſpecialem ad diſtrictum urbis Romæ pertinentem malè extendi ad Germaniam, non poteſt 2. ſenſus illius conſtitutionis perſpicué cognoſci, ſi non & ipſa Pauli III. Conſtitutio, ad qvam ſe refert Pius V. inſpiciatur, qvia referens ſine relato interpretari non poſſumus. 3. Ipſa conſtitutio apertè oſtendit, neqve ex mente Pii V. aut Pauli III. manumiſſionem tum per ipſum baptiſmum factam fuiſſe, ſed per dationem ſpecialem Conſervatorum & Senatus Cameræ, poſtqvam mancipia baptizata ad ipſos confugiſſent, ergo baptizati eò non confugientes manebant ſervi. 4. Qvia & Paulus III. ad veterem conſvetudinem provocat, à verò non eſt abſimile, totam conſtitutionem utriusqve Pontificis non loqvi de mancipiis baptizatis omnibus, ſed de mancipiis Judæorum vel aliorum infidelium. *Confer ſuprà* §. 4. Qvodſi eſſet, eædem reſponſiones eſſent hic repetendæ, qvas jam ſuprà *d.* §. 4. dedimus.

§. IX.

Ergo ſi nulla datur in Germania manumiſſio per baptiſmum, uti hactenus adhuc videtur, fruſtraneæ ſunt qvæſtiones à Viro Conſultiſſimo de hac manumiſſione per baptiſmum motæ, v. g. an maritus mancipium uxoris poſſit ita manumittere? an uxor poſſit invito marito? an Proprietarius ita manumittere poſſit ſervum uſufructuarium? an ſocius invito ſacro poſſit? *vid. cap. 1. §. 12. usqve ad 27.* fruſtraneæ ſunt aſſertiones: differentiam eſſe inter hanc manumiſſionem & reliqvos modos manumittendi, qvod in illis olim apud Romanos inviti libertatem conſecuti fuerint *l. 15. §. 2. C. de teſtam.*

manum.

manum. ad hanc vero invitus non cogatur; (*d. c. 1. §. 42. & 43.*) item qvod ad hanc manumiſſionem omnes admittantur etiam Jure Romano inhabiles, ut ſervi plagiarii, Candidati torturæ, ſervi oppignorati &c. (*d. c. 1. §. 47. ſeqq.*) qvod manumiſſi per baptismum gaudeant jure civitatis & fiant municipes in illo loco, ubi Patronus ſit municeps, debeantqve inter opifices recipi & tolerari; qvod munera patrinorum pertineant ad manumiſſorum patrimonium, nec ſint peculium; qvod habeant teſtamenti factionem activam & paſſivam, & poſſint ab inteſtato ſuccedere; qvod ſint capaces honorum & dignitatum in Republicâ; qvod Uxor infidelis Turcæ baptizati gaudeat iisdem honoribus qvibus maritus, non vice verſa &c. (*vid. cap. ult. §. 30. 31. 32. 33.*) Id ſaltem duobus verbis addere liceat (1) falſum eſſe, qvod apud Romanos inviti libertatem acceperint ſervi, non obſtante, qvod in *d. l. 15. §. 2. C. de manum. teſtam.* dicatur: *nemini ſervorum licere Romanam civitatem recuſare.* Pertinet enim hæc aſſertio ad floſculos errorum Triboniani. 2. Occaſionem dari ad malitiam, ſi per baptiſmum qvis manumitteretur, vel eò qvod hoc caſu ſervi oppignorati in fraudem creditorum manumitterentur, qvod juri naturali eſt contrarium. 3. Repugnare praxin morum noſtrorum aſſertioni, qvod munera patrinorum non pertineant ad peculium, qvod eſt in proprietate Domini. Pluribus obſervationes declarabimus in diſcurſu.

T A N T U M.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem XVII. & XIIX.

De

REVISIONE, CONVENTU PRINCIPUM, REGIMENTO PERPETUO, REGALIBUS STATUUM IMPERII, ET TERRITORIO.

Cum adjuncta Qvæſtione

Cur Imperator Wenceslaus, Princeps non optimus qvidem, ſed tamen nec etiam malus, communiter tàm malè audiat?

Publicè ventilabunt

Die XII. Octobris M DC XCIII. horis antemer. à X. ad XII. & pomeridianis à III. ad V.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

JCtus & Prof. Publ.

& Reſpondens

JOHANNES du CLOS, Metenſis Gallus.

QVÆRO IX.

Cur Imperator Wenceslaus, Princeps non optimus qvidem, ſed tamen nec etiam malus, communiter tàm malè audit? Videtur, odium Cleri Pontificii, & protectionem aut tolerantiam Huſſi anſam iniqvioris ejusmodi famæ dediſſe.

§ I.

PRobavimus in qvæſtione ſecunda, veroſimile eſſe, Wenceslaum legaliter non fuiſſe depoſitum. Hic duo probanda ſunt: I. Wenceslaus non fuit Heros inter Principes, ſed tamen Princeps, qvi magis, ſi non laudem, ſaltem excuſationem qvàm vituperium meretur. Fuit enim Princeps timidus qvidem, piger, vino deditus, nec ad magna natus, ſed ſincerus, benignus, clemens, & neqvitiæ oſor ac veritatis amans, certè non hoſtis. II. Cauſa peſſimæ ejus famæ fuit, partim qvod ipſe & oderit Clerum Pontificium, & ipſis iterum fuerit valde exoſus, partim qvod veriorem Huſſi doctrinam, qvantum ſtatus turbulentus Bohemiæ & Genius ipſius Imperatoris admittebat, defenderet.

§. II.

Non juſtum tractatum ſcribo, ſed breve Schediaſma. Igitur melius facere non poſſum, qvàm ſi ex duobus ſaltem vel tribus autoribus fide dignis, (qvia omnes more communi Wenceslaum increpant,) qvædam huc facientia excerpſero. Qvare non tam ad eorum verba, qvàm ad rem ipſam, qvam narrant reſpiciendum erit. Et valde mirandum, qvod communiter omnes Hiſtorici, etiam Proteſtantes & moderni, Wenceslaum tam petulanter increpent, cum tamen jam ſuo tempore Aventinus

tinus referente Boxhornio *Hiſtoriæ Univerſ. p. m. 887.* poſtqvam ſecundum opinionem communem recenſuiſſet ſcelera Wenceslai, amore veritatis victus addiderit: *Complura de eo alia ſcelera referuntur, qvæ ego falſa atqve conficta (ita ſunt ingenia hominum,) ab inimicis eſſe reor.*

§. III.

De Wenceslao hæc refert Lehmannus *Chron. Spir. lib. 7. cap. 60. p. m. 826.* Demnach die Böhmen an Käyſer Wenceslao geſpürt/ daß er ſeinem Vater an Tugenden und Verſtand ſehr ungleich/ haben ſie wenig von ihm gehalten. Der Käyſer vermercket die Verachtung / macht es wette / und thät dergleichen gegen die Böhmiſchen Herren/ zog zu ſich Teutſche/ und beſtellt mit denenſelben die fürnehmſte Amts-Verwaltung. Daher erwuchſen zwiſchen beyden Nationen eyferige Verbitterung. Die Böhmen machten Bündnüß wider die Teutſchen / und bedrängten ſie / wo ſie Gelegenheit hatten. Deßhalben ließ der Käyſer am Sambſtag nach Oſtern die Fürnehmſte der Verbündnuß verhafften / und den Montag hernach öffentlich enthaupten. Hernach berufft der Käyſer alle Raths-Perſonen der Alten und Neuen Stadt Prag zu Hof/ und als ſie erſchienen / hat er ſie heiſſen zu ſeiner Tafel ſitzen. Als ſie geſeſſen / iſt der Scharffrichter / des Käyſers Gevatter / ins Zimmer vor den Käyſer getretten / und hat geſagt: Gnädigſter König und Herr: Aus was Urſachen bin ich hieher erfordert? Der Käyſer antwort: Lieber Gevatter/ wart draußen / nach der Mahlzeit wil ich dir zu ſchaffen geben. Den Gäſten iſt Hertz und Muth geſuncken / denn ſie wol gewuſt / daß der Käyſer zuvor mehrmals Schuldigen und Unſchuldigen mit gleicher Maß gemeſſen. Nach verrichter Mahlzeit hat ihnen der Käyſer unterſchiedliche Befehl und Beſchwernüß auffgebunden. Darauff die Raths-Perſonen ein jeder allen Gehorſam / darzu ihr Leib und Leben vor Ihre Majeſtät auffzuſetzen allerwilligſt verſprochen. Welches der Käyſer mit Gnaden angehört / und weil er ſie zu ſeinem Willen gewonnen / wieder unbeleidigt hingehen laſſen. Obſerva ex hac hiſtoria, ſubditos irreverentes & rebelles Imperatori occaſionem dediſſe ſevera remedia ad eorum coercitionem adhibendi Ipſe tamen, ſi adeò crudelis fuiſſet, uti deſcri-

bitur, tàm benignè iſtos Senatores omnes non dimiſiſſet, præ-primis cum multò veriſimilius ſit, eorum aliqvos rebellioni fuiſſe implicitos, & hanc cauſam timoris fuiſſe, qvam qvod juxta Lehmannum, Imperator aſſvetus fuerit inſontes cum ſontibus punire.

§. IV.

Pergit Lehmannus *Cap. 61.* Im Jahr 1393. iſt der Käyſer gen Beraun verreiſt/ daſelbſt verkleidet ins Kloſter gangen/ zu beſehen/ wie ſich die Münch in ihren Orden verhalten. Im Kloſter ward er von 16. Mann unverſehens überfallen / und in geheim gen Prag in ein Gefängnüß mit Namen Schpinka geführt / darinn er 15. Wochen gelegen. Eines Tages ließ er den Rath bitten / ſie wollen ihm erlauben im nächſten Bad am Rath-Hauß zu baden / mit Verheiſſung / daß er nach dem Bad wieder ins Gefängnüß wolt gehen. Dem Käyſer zu willfahren / haben ſie ihme vier vertraute Diener zu Verwahrung und Wiederlieferung zugeordnet / der Diener haben zween mit ihm gebadet / zween die Wacht gehalten. Nach langen Baden ſagt der Käyſer / er wolle ſich an der Lufft erkühlen. Das lieſſen die Diener zu. Das Bad-Hauß war im nächſten an der Mulde gelgen / dabey ein Fiſcher-Nachen angehenckt. Der Käyſer fragt eine Bad-Magd / ob ſie mit dem Nachen fahren könt / da ſie ja geantwortet / bat ſie der Käyſer / den ſie doch nicht gekennet / ſie wolt ihn eilends überführen / und verſprach ihr ein gut Trinck-Geld. Die Magd thats / rudert eilends hinüber. Im Ausſteigen ſtieß der Käyſer den Nachen vom Land / daß die Magd nicht wieder drein kont kommen / ſagt / ſie ſolt mit dem Ruder eilends nachfolgen / ſo wolt er ſie mit hundert Gülden begaben. Sind alſo beyde gegen dem Dorff Kuchel gelauffen / daſelbſt ſie wieder einen Nachen gefunden / und ſeynd wieder übers Waſſer gefahren / und biß zum Neuen Schloß gangen davor ſie zu Abend gar ſpat ankommen. Der Käyſer hat dem Thorwarter zugeruffen / der erkennt im finſtern die Stimm / meldt den Käyſer beym Hauptmann an / der ihn allsbald eingelaſſen / und als nackenden ſambt der Bade-Magd Suſann genannt / nach Vermögen bekleidet / und mit einem Imbiß ergötzt. Der Erledigung erfreuet ſich der Hauptmann ſamt allen den Seinen. Nach dem

Eſſen

Eſſen ließ der Käyſer hundert Gülden an Gold herbey bringen/ liefert ſie der Suſanna mit Danckſagung - ſagt ferner / weil ſie ſeine Erlöſerin/ ſein Geferth und Tiſchgenoß geweſen/ ſo ſol ſie auch ſein Schlaffgeſell ſeyn / welches die Baderin geſchehen laſſen. Als der Käyſer auff dem neuen Schloß mit ſeiner Suſannen ſich etlich Tag frölich gemacht/ iſt er hernach ſamt derſelben gen Ziebrack verreiſt / dahin er die Herren von Prag zu Gaſt beruffen. Aber es wolt niemand erſcheinen / ſagten/ ſie hättens zu Prag beſſer / als auffm Ziebrack. Siſtit hæc Hiſtoria Wenceslaum Optimatibus rebellibus exoſum, á plebejis & ſuis valdè amatum, Monachis non faventem, & ab iis iterum non amatum, voluptuoſum, & erga beneficos gratum.

§. V.

Seqventi *cap. 62.* narrat Lehmannus, qvomodo mox Imperator iterum à ſubditis ſuis rebellibus captus, occultò Viennæ captivus duriter detentus, & à piſcatore iterum liberatus fuerit. Excerpam ſaltem exitum. Seynd hernach (der Fiſcher und der Käyſer) durch einen Wald und andere Umbwege in Böhmen am Tag Martini vor das Schloß Wiſcherad ankommen und eingelaſſen worden. Der Käyſer ſagt zu den Unterthanen / welche ſeine Getreue wären/ die ſolten zu ihm treten / deren alsbald auff zwantzig Perſonen herbey gelauffen. Demnach er von ihnen verſtanden / daß der Hauptmann des Schloſſes vom Rath zu Prag in der alten Stadt dahin geſetzt / hat er denſelben zu verhafften befohlen / und in deſſen Nahmen ein Schreiben an gedachten Rath gefertiget / des Innhalts/ daß ſie in Eyl dahin kommen ſolten. Inmittelſt den Scharffrichter des Orts auff das Schloß beruffen. Der Rath zu Prag iſt aufs Hauptmanns Beſchreiben als in eilfertiger ſchwerer fürgefallener Sach mehrentheils im Schloß angelangt / welchen der Käyſer von Stund an die Hände zuſamen knüpffen / und einen nach dem andern ſamt dem Hauptmann des Schloſſes die Köpfe laſſen abſchlagen. Nach ſolcher Verrichtung hat der Käyſer wieder ſein Anweſen zu Prage angeſtellet / andere Raths-Perſonen eingeſetzt / viel mit guten Worten wieder zu Freunden gemacht / die ſich widerſetzig erzeigt / denen iſt er mit ſeinem Gevatter dem Scharffrichter und andern Scherganten vors Hauß geritten / hat dieſelbe heraus laſſen reiſſen / uud öffentlich vorm Hauß laſſen enthaupten. Bißweilen hat er ſich gegen männiglich hohes und niedern Standes groſſer Fröligkeit angenommen/ und jederman gnädigen guten Willen erwieſen/ daß man

 ſich

ſich ſeines Wandels zu Zeiten erfreuet / zu Zeiten höchlich zu beſchweren gehabt. Hans Grundeln den Fiſcher hat er ſamt Weib und Kind/ die er von Wien laſſen abholen/ in ſtattliche Nahrung geſetzt/ und ihnen alle Gnad und Beförderung beſtändig erwieſen. Ecce iterum Wenceslaum prudentem, ſeverum, juſtum, benignum, gratum. Veroſimile, ex hoc ejus juſtæ ſeveritatis exemplo ortam calummiam de ejus crudelitate.

§. VI.

Pergit Lehmannus, *p. 828.* Der Käyſer iſt von Natur des Gemüths geweſen / daß er vor den gemeinen Nutzen nimer eyffrige Sorge getragen / die Armen / und vor den mächtigern Betrübte und Betrangte nicht gehöret / noch vor Gewalt beſchützt. Die Höhere und Mächtigere haben des Käyſers Weſen ihnen laſſen wolgefallen / ſagten / der Käyſer wäre ein frommer gütiger Herr. Die Geringere / ſo unter der Preß geſtecket / führten hierüber unerſättliche Klag und Beſchwernüß/ ſagten hingegen / daß er unachtſam und böß wäre. Dieſe Reden von beyden Theilen ſind dem Käyſer fürkommen/ darüber er zur Antwort geben / wenn einem etwas wil zu ſchwer ſeyn / ſo lege ers nieder / iſt einer in Angſt / mag er den Dampff von Hertzen hinweg reuſpern. Ne Jupiter qvidem omnibus placet, ut in proverbio eſt. Qvid Wenceslaus placeret omnibus? Qvamvis Wenceslaus melior fuerit Jove Gentilium. Laudatur ab his, culpatur ab illis. Cauſæ odii injuſtæ fuerunt, ut præcedentia oſtendunt, ex qvibus etiam, qvæ hîc contra Wenceslaum allegantur, facile refutantur. Non poterat defendere oppreſſos Wenceslaus, etſi voluiſſet, cum ipſe ſæpius jam à ſubditis duriter tractatus fuiſſet. Non adeò vana timoris cauſa, & metu laborabat, qvi etiam in virum conſtantem cadit.

§. VII.

Jam qvædam ex Michaelis Saxonis Käyſer Chronica excerpamus. Is *cap. 2.* ejus ſymbolum ſic refert: *Moroſophi Moriones peſſimi:* vel: *Moriones docti moriones mali.* Qvod non odium ejus erga eruditionem, ſed juſtum odium erga Clericos illius temporis corruptiſſimos indicat, qvi falsâ eruditione turgidi, nil niſi morionum peſſimorum perſonas ſuſtinebant. Accuſatur *cap. 3.* laſciviæ tantæ, daß er andere Weiber und Jungfrauen geſchändet mit Liſt und Gewalt/ wo er gekont. Qvod ſi verum eſſet, non fuiſſent obliti Electores in accuſatione ejusdem. Sed non factum, & probabile eſt, eum à laſcivia non fuiſſe planè qvidem alienum, occaſionem verò ad hanc

calu-

calumniam dediſſe Imperatorem, qvod minus decenter cum liberatrice ſuâ Suſannâ, ut memoravimus, vixerit. *Cap. 5.* memorat autor, qvod Carolus IV. morti vicinus ipſi conſilium dederit, qvomodo feliciter regnare poſſit. Wenn du wilt wohl und friedlich regieren/ ſo halte dich alſo. 1. Habe die Pfaffheit/ Päbſt und Biſchöff lieb. &c. Hinc illæ lacrymæ. Hinc Carolus IV. tam laudatus à virtutibus & prudentiâ (vide ſuprà §. 3. initiò.) Hinc frater Wenceslai Sigismundus adeò commendatus ab Hiſtoricis, qvod Clericorum ſputa lingeret, & fidem Huſſo datam violaret. Eodem *cap. 5.* hæc refert Sachſe: Den Münch Bartoldum Schwartz hat er ertödten laſſen/ darum daß er die Büchſen erfunden hatte/ zu geſchwinder Ertödtung der freudigſten und ſtärckſten Menſchen. Juſtiſſimum factum. Peſtilentiſſimæ inventionis autor, qvi vitam Deo voverat, non poterat mitius puniri. Sed hoc non erat ferendum, ut Imperator tam memorandum exemplum in ſacram Monachi perſonam exerceret. Confer ſimile exemplum ſuprà *qvæſt. 2. §. 5.* Hinc illæ qverelæ Electorum *ibid.* §. 9. qvod reverendos ſacrorum Antiſtites, Sacerdotes & Spirituales perſonas truculenter peremerit. Cum tamen ipſe ejus accuſator & teſtis potiſſimus, Johannes Archi-Epiſcopus & Elector Moguntinus Latro & Sicarius notoriè fuerit, Fridericum Brunſvicenſem, invito ipſo in Imperatorem poſt depoſitionem Wenceslai electum, per aſſaſſinos interficiens.

§. IIX.

Finem imponant excerpta qvædam ex Theobaldi Huſſiten-Krieg. Is *Part. 1. c. 3.* poſtqvam narraſſet, Clericos irritatos valde fuiſſe contra Huſſum, ſubjungit: Drumb ſolches durch die Geiſtlichen für den König bracht wurde/ durch welches Hülffe ſie vermeineten dem Huſſen alsbald Brief in ein anders Kloſter zu geben. Aber was geſchach. Der ſo mehr um andere unnütze Sachen bekümmert war/ lachet/ ſagende: Ey ey/ laß ihn nur gehen/ die Gans wird mir güldne Eyer legen. Hinc accuſatio Electorum, qvod Eccleſiæ noluerit mederi, qvod pacem in Eccleſia non promoverit, & qvod ſacræ Eccleſiæ opem ferre noluerit. Res magis patet ex ſeqventibus. *Ibid. cap. 7. p. 20.* Der Ertz-Biſchoff von Prag wie er vernommen/ daß ſich König Wenceslaus in die Sach nicht flechten wolte/ ſondern ließ alles/ wie es gieng/ gehen/ machet ſich auf/ zog in Hungarn zu dem Käyſer Sigiſmundo, begehrt bittlichen von ihm Hülff mit Vermelden/ daß man ſonſt den Ketzereyen nicht wehren könte/ wo er nicht aus beſonderer Lieb zu der Chriſtenheit ſelbſt perſönlich ins Land Böhmen käm/ das glimmende Feuer ausleſchet. Er beklagt ſich auch hoch über des Käyſers Bruder Wenceslaum

um, Böhmiſchen König/ſo alle Käyſerliche Heiligthumen/ſo bey der Schloß-Kirchen/ſo wol auch bey den Capellen Corporis Chriſti in den Gewölben unter der Erden/ſo mitten auf dem Neuſtädter Marckt ſtehet/nehmen/und auf das Schloß Carlſtein wider der Prager Willen führen/verſchlieſſen und verpetſchieren laſſen/darumb dann die Prager allbereit fleiſſig ſollicitirt/daß er ihnen den Nutz nicht nehmen/nicht anders aber zur Antwort bekommen/dann: Gehet hin erſtlich zu euern Böhmiſchen Magiſtern in die Collegia, und fraget ſie/wer ihnen den Ehrgeitz gegeben/daß ſie dreyer Stimm begierig worden ſind/dargegen die Teutſchen eine haben ſollen/dadurch ſie alle Studenten aus Prag vertrieben/deren ihr beſſer als dieſer Heiligthümer genoſſen habt. Dieweil ſie euch dann eine Unordnung geſtifftet/warumb wolt ich euch nicht die andere anrichten? Haben euch eure Magiſtri das eine fürnehmſte Einkommen genommen/ſo könnet ihr die andern auch entrathen. A vero haud abſimile eſt, Wenceslaum id feciſſe in favorem Hieronymi Pragenſis, de qvo idem autor *pag. ſtatim ſeqvente 23.* narrat, qvod contra cultum reliqviarum fuerit concionatus. Non potuit non hoc modo odium Cleri incurrere Wenceslaus, unde cum poſtea ex omnibus cathedris tonarent contra Huſſum, (welches der König wohl wuſte/aber nichts ſagte/ließ es gehen/wie es wolte/enthielt ſich auf dem Schloß Roczníck) ut noſter ait *p. 30.* non poterat juſto metu plura contra eos tentare. Huc faciunt ea, qvæ ſeqvuntur *p. 33.* Der Pabſt war erzürnet/ſchrieb König Wenceslao, drohet ihm ernſtlich/wo er die Lehr Wicleffs nicht unterdrücket/welches alles vergebens war. Der König ſo ſich vor Aufruhr des Volcks befahrt/nahm ſich keiner Sachen an/biß daß Huß und Hieronymus verbrennet/die Krieg entſtanden/und alles bund übergieng. *P. 77.* efert, qvomodo Cardinales vanâ ſpe lactaverint Wenceslaum de Imperio recuperando. *P. 132.* Status Bohemici Regem rogant, ut ad ipſos Pragam veniat. Reſpondet, er fürchte ſich vor der Spincka/(vide ſuprà §. 4.) Sey vor deren Böhmen weder im Kloſter noch in dem Königlichen Hof ſicher geweſen. Poſtea promittentibus ſtatibus fidelitatem, Pragam rediit, & Huſſi aſſeclis qvædam templa conceſſit, in welchen ſie beyde das Volck nach ihren Willen lehren/und die Sacramenta nach Chriſti Einſezung austheilen möchten. *P. 37.* Wenceslaus Ziſcam famigeratiſſimum Huſſitarum poſteà Generalem benignè dimiſiſſe narratur, ipſiqve conceſſionem indulſiſſe, die Schmach zu rächen/ſo ihm ein Geiſtlicher/der ſeine Schweſter ſtupriret/zugefüg/welche Vergünſtigung der König mit angehängtem Seegel bekräfftiget/qvamvis Theobaldus putet hoc factum eſſe á Wenceslao ex contemtu Ziſcæ, qvod pauper eſſet, & ſimplex ipſi videretur.

§. IX.

Concludo: Si ad martyrium ſufficeret, qvod qvis injuſta propter veram religionem pateretur, martyr eſſet Wenceslaus,

TANTUM.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem XIX. & XX.

De

TERRITORIALI POTESTATE CIRCA SACRA IN COMMUNI,

De

EADEM IN IMPERIO, ET DE JURE REFORMANDI.

Cum adjuncta Quæſtione

Quid ſentiendum de articulo 5. & 7. Reformationis Friderici III. de anno 1441. contra Doctores Juris & Jus Romanum?

Publicè ventilabunt

Die XIX. Octobris M DC XCIII. horis antemer. à X. ad XII. & pomeridianis à III. ad V.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

JCtus & Prof. Publ.

& Reſpondens

JOHANNES ADOLPHUS METZSCH,

Eques Anhaltinus.

K QUÆ-

QVÆRO X.

Qvid ſentiendum de Reformationis Friderici III. de anno 1441. articulo 5. & 7. contra Doctores Juris & Jus Romanum? Videtur ejus intentio fuiſſe maximè ſalutaris.

§. I.

Extat illa reformatio apud Goldaſtum *p. 166. ſeq.* der Reichs-Satzungen / & dicitur, qvod propoſita fuerit in Comitiis Imperii Moguntiæ anno 1441. habitis. Conſtat illa XII. articulis & declarationibus horum articulorum. Sunt, qvi dubitant de veritate hujus Reformationis, & fatendum, eam ſtilo conſveto Receſſuum aut Conſtitutionum Imperii non eſſe conceptam, neque memini, me legiſſe, qvod antiqvior Hiſtoricus mentionem faciat conventus Imperii Moguntiæ iſto anno habiti. Lehmannus *in Chronico Spirenſi lib. 7. c. 98.* expreſsè dicit, Fridericum III. primam diætam indixiſſe 1442. Francofurti, cujus receſſus extat in vulgari editione Receſſuum Imperii, ſtatim poſt auream bullam. Ipſe Goldaſtus in vindicatione hujus reformationis, *p. 312.* variat, modo enim dicit, ab ipſomet Friderico Cæſare Ordinibus propoſitam eſſe, multis autographis doceri poſſe, modo: eam in medium adductam eſſe in Comitiis regni Germanici à Germaniæ Urbibus. Conringius *de Orig. Jur. Germ. cap. 32. p. 199. ſeq.* neutrum horum certò vult aſſerere, id tamen conſtare dicit, in comitiis libellum hunc publicæ deliberationi propoſitum eſſe, & actum eſſe illâ ætate de tota Republ. rectius in poſterum inſtituendâ, magno ſtudio & multo labore, & *p. 202.* præterea tum temporis cùm alibi, tùm in ſuperioris potiſſimum Germaniæ præcipuis urbibus cœpiſſe Juris Doctores ſenatoriâ dignitate excludi, qvod jam Beſoldo & VVinthero fuerit annotatum, deniqve *p. 204.* Fridericum Imperatorem de Juris Doctoribus minus benignè ſenſiſſe, ut qvi teſte Cuſpiniano in ejus vita, dixerit, juris ab eis æqvi-

tatem

tatem inverti juſtitiamqve fœdari. Mihi ſic videtur, propoſitos fuiſſe articulos ab urbibus Imperatori, declarationem articulorum vel à reliqvis ſtatibus, vel à Conſiliariis Imperatoris. Res patebit è ſeqventibus.

§. II.

Excerpere autem volumus ea ſaltem, qvæ ad Doctores Juris pertinent & ad Jus Romanum. De Doctoribus juris conceptus eſt articulus 5. Alle Doctores der Rechten / ſie ſeynd Geiſtlich oder Weltlich im H.R.R.T.N. ſollen nach laut der fürgenommenen Reformation an keinem Gericht bey keinem Rechten/ auch in keines Fürſten oder anderen Räthen mehr gelitten / ſondern gantz abgethan werden. Sie ſollen auch fürbaßhin vor Gericht oder Recht nicht weiter reden / ſchreiben oder Rath geben. Sintmals GOtt dem Menſchen mit ſeiner eigenen Weißheit begnadet und verſehen hat / ſo mag er in der neuen fürgenommenen Ordnung ſeines Rechtens ſelb wohl warten.

§. III.

Declarationes ſupra hunc articulum ſunt qvatuor ap. Goldaſt. *f.171. ſeq.* Summas ſaltem afferemus. 1. In omnibus Univerſitatibus tres Doctores Juris debere ſuſtentari, qvi Jura benè fundata & recepta explicare, & ſi de jure interrogentur in caſibus dubiis, conjunctim intra 30. dies debeant reſpondere. 2. Doctores Juris non debere admitti in ullis judiciis, neqve ſuperioribus neqve inferioribus, tanqvam judices aut aſſeſſores, qvia jus iis magis ſit occultum qvàm Laicis, & qvia ſint mercenarii, non heredes Juris &c. 3. Et qvia ſint vitrici Juris, non debere etiam Procuratores aut Advocatos eſſe in judiciis &c. additur: Das hat euer verkehrte Lehr inner fünffzig Jahren zu wege bracht/ wo iſt es vor erhört worden? 4. Permiſſum eſſe omnibus ſtatibus uti Conſiliis Doctorum, ſed non debere admitti in conſiliis ordinariis, ſed ſeparatum conſilium, ſi qvis eis velit uti in cauſis difficilioribus, formari debere. Denn bey ihnen iſt nichts verſchwiegen / ſie ſeynd nits anders Räth / denn des Solds und des Geitzs. Verba dura, ſed qvis non videt, per Declarationem primam & qvartam eludi totum articulum, adeoqve hæc verba ad decipiendos incautos fuiſſe adhibita?

§. IV.

Articulus 6. qvamvis affinis ſit, & de Clericorum remotione à negotiis civilibus conceptus, tamen brevitatis ſtudio omittetur. Seqvitur articulus ſeptimus. Alle Käyſerliche weltliche Recht/ ſo bißher in H.R.R.T.N. gebraucht und darfür gehalten ſeynd/ ſollen alle todt und ab ſeyn;

allein die / ſo durch die Rechtverſtändigen mit lauterm Grund und klarer Warheit ohne Argeliſt rechtlich erkandt ſind / ſollen gehalten und beſtättiget werden / damit der Arm ſo viel Freyheit und Zugangs habe im Rechten als der Reich / und ob er ſchon ein Fürſt wäre / ſonder Argeliſt und Gefährde.

§. V.

Declarationes iterum ſunt qvatuor *f. 173.* Conſtituenda eſſe in Imperio 1. Cammer-Gericht / 4. Hof-Gericht / 16. Land-Gericht / 64. Frey-Gericht. Forma eorum maxime favorabiliter ibi depingitur. Sed in fine additur: Man mag ſich auch an all den Gerichten der Käyſerlichen Rechten recht gebrauchen / die mit Rechten wahren Grund erkläret / angezeigt und zugelaſſen ſeynd / laut der Gerichts-Ordnung. Qvis non videt iterum tolli re verà articulum? Et hæc ratio fortè eſt, qvod cum ſentirent urbes, aut ii, qvi proponebant articulos, qvod ita falsè riderentur, non amplius urgere voluerint rem deſperatam, ſed rem dimiſerint.

§. VI.

Qvicqvid hujus ſit, de utilitate aut damno hujus intentionis qværamus. Sunt, qvi poſterius aſſerunt, & Reipubl. gratulantur, qvod rabulæ non obtinuerint. Sed ni fallor contra rabulas tùm actum fuit, non à rabulis. Et celeberrimi etiam Juris Doctores poſſunt eſſe celeberrimi Rabulæ. Ergo ne cum turba nobis res ſit, audiamus judicium Conringii *d. c. 32. p. 202. ſeq.* Poſtqvam retuliſſet ultimam Declarationem articuli 5. ſubjungit: *Qvam eqvidem periniqvam judico & longè duriſſimam. Enimverò in atrocem adeò ſententiam itum eſt procul dubio non alia de cauſa, qvàm qvod illi ordini Doctorum permiſti qvidam rabulæ, peſſimis fori Pontificii moribus tranqvillitatem Germaniæ tùm perturbaſſent. Illi ſcilicet curiæ debetur, qvicqvid eſt rabularii negotii. Et verò primorum apud nos Juris Doctorum pleriqve in Italia educati ſunt, ut mirum non ſit, ſcabiem Aulæ Pontificiæ illorum multis affrictam. Qvin ex Italis ipſis nonnulli in Germaniam tùm tranſiere. Qvomodo ex Italia ſecum adduxit Bogislaus decimus Pomeraniæ Dux Petrum Ravennatem, ejusqve filium Valentinum. Itali qvoqve fuerunt, qvi Matthiâ Hunniade Rege, Hungariâ ſubitò litibus repletâ, effecerunt, ut ipſum Jus Romanum, ubi pedem intuliſſet in Regionem illam, viciſſim mox inde pelleretur. Cæterum utut illi peritorum Romani juris ordini qvidam fuerint permiſti tùm vitilitigatores, non tamen paucorum vitio totus laudatiſſimus ordo proſcindi meruit. Et verò qvid vel Romani vel Pontificii juris peritia bonis conſiliis obſtat vel judicandi prudentiæ? Ex adverſo omni ævo viſum prudentioribus, eum ad Rempubl. utiliſſimum, qvi Ulyſſis exemplo; Multorum*

mores

mores populorum novit & urbes. Taceo nunc, ea tempeſtate commodè Rempublicam noſtram geri non potuiſſe ſine legum illarum notitia, ſaltim ob aulæ Pontificiæ etiam in mediâ Germania autoritatem, & Italiæ Galliæqve viciniam, qvæ jam leges illas obſervabant. Omnis hominum ordo ſua carcinomata habet. Ipſe ſanctiſſimus Apoſtolorum cœtus, ſcelus ingens intrà ſe aluit. Si paucorum crimen in omnium culpam trahendum, actum eſt profectò de univerſo humano genere.

§. VII.

Hic neſcio, an Conringius Declarationem ſaltem, an etiam articulum impugnet? An ſeriò defendat Doctores Juris, an ſaltem hæc adſcripſerit, ne odium eorum incurrat? Qvia verba modo allata non exhibent modum diſputandi Conringianum. Opponamus Conringium Conringio, & ex ipſo adducamus, qvæ ad defenſionem articulorum videntur facere. Ita verò ait *cap. 33. p. m. 215. Ex qvo judicia Romani illius juris Doctoribus commiſſa ſunt, fieri vix aliter potuit, qvin eorum multi, illius Juris, cujus audiebant Doctores, qvàm priſcarum Germaniæ legum ac conſvetudinum cum peritiores, tum obſervantiores hujus Romani juris uſum ſenſim introducerent, præſertim apud populum qvoqve enata Juris illius utut ignoti, præ antiqvis inſtitutis ſingulari exiſtimatione.* Et *cap. 34. p. 228. Contentionibus & litibus forenſibus immane qvantum ab illo uſqve tempore Germania omnis infecta ac contaminata. Qvod qvam ſit Reipublicæ noxium, in propatulo eſt. Neqve verò juſtitiæ ſuus locus eſt in litium illâ multitudine, tùm diuturnitate, juſtitia autem utiqve anima eſt omnis ſocietatis. Arguit verò hoc, niſi fallor, ſole clarius: ſaltem leges forenſium actionum judiciorumqve haud vacare vitio.*

§. IIX.

Res ex eodem pauló altius repetenda eſt. Conſtat, Auguſtum, ut populum eò magis in devotione retineret, multiplicandarum litium gratiâ JCtis dediſſe poteſtatem publicè reſpondendi, de qvo diximus *in Nævis Jurisprud. Rom. Germ. For. lib. 2.* Fortè eodem conſilio ab ipſo miſſi JCti in Germaniam. Germani tum temporis ſimplici proceſſu aſſveti, occiſo Varo maximè ſævierunt in cauſarum patronos: Aliis oculos, aliis manus amputabant; unius os ſutum, reciſâ prius lingvâ: qvam in manu tenens barbarus: tandem, inqvit, vipera ſibilare deſiſte. *Florus l. 4. c. 12. Conring. de judiciis Reipubl. Germ.*

 §. 17.

§. 17. p. m. 225. Et tamen illo tempore apud Romanos proceſſus brevi tempore & ad ſummum regulariter anno finiebatur. Et veroſimile eſt inter occiſos cauſarum patronos fuiſſe multos viros egregios, Trebatiis, Alſenis, Javolenis noſtris non cedentes. Ejusmodi proceſſum brevem ac ſimplicem Germani uſqve dum cum Academiis Jus Romanum introduceretur, retinuerunt: *Vide Conring. de O. I. G. c. 28. p. 173.* De Italis, apud qvos etiam ante Cæſaream autoritatem legum Romanarum manſit autoritas, notabilis eſt hiſtoria, qvam refert Conr. *ibid. c. 23. p. 141.* Fridericus I. Imperator in Italia aliqvando cum aſſeſſoribus Bulgaro, Martino, Jacobo & Hugone ipſe audiebat & terminabat negotia. Videns autem multitudinem eorum, qvi cruces bajularent (is enim Italorum mos erat, ut habentes qværelas crucem manibus præferrent) miſertus illorum, ait: Mirari ſe prudentiam Latinorum, qvi cum præcipuè de ſcientia legum glorientur, maximè legum invenirentur transgreſſores, qvamqve ſint tenaces juſtitiæ ſectatores, in tot eſurientibus ac ſitientibus juſtitiam evidenter apparere. Eodem tempore S. Bernhardus ad Eugenium Papam *(apud Conring. d. l. p. 142.) Qvotidiè perſtrepunt in tuo palatio leges, Sed Juſtiniani non Domini. Rectius etiam? Iſtud tu videris. Nam lex Domini immaculata convertens animas: eæ autem non tàm leges, qvàm lites ſunt & cavillationes, ſubvertentes judicium.*

§. IX.

Seculo 13. Jus Pontificium in Germania cœpiſſe Conringius docet *ibid. cap. 26.* & ut obſervaretur publicâ ſanctione à Friderico II. Imperatore conſtitutum fuit. *ibid. p. 156. ſeq.* Nam eo tempore Clerici ad judicia ſua etiam traxerant cauſas ſeculares. *Conring. de judic. Reipubl. Germ. §. 80. p. 298.* Taxat hunc proceſſum *Idem ibid. §. 70.* ob iniqvitatem, qvod actoribus maximè adverſus ſit, & reis nimium faveat, & tamen magis faveat multiplicandis litibus in damnum Reipub. *Conf. §. 81. p. 299.* Autoritas verò Juris Romani in Germania cœpit ſeculo 15. præprimis, cum Imperator Sigismundus in Concilio Conſtantienſi diſpoſuerit de ſuſtentatione Doctorum Juris. *Conr. de O. I. G. cap. 32. p. 198.* Fuiſſe autem tam ſtatim lites mirum in modum multiplicatas ex eo patet, qvod ante illa tempora in judicio Aulico tam paucæ cauſæ per Appellationem eò deductæ ventilatæ

fuerint,

fuerint, ut uno opus fuerit ſaltem judice & actuario. Hoc vero ſeculo in tantum creverunt lites, ut non ſolum tempore Friderici III. de ejiciendo iterum Jure Romano cogitatum fuerit, ſed & mox opus fuerit, Judicium Camerale inſtituere. *Conring. de judic. th. 97. 98. 99.* Qvamvis verò ibidem iterum potiſſimam cauſam turbarum juri Pontificio velit adſcribere, ex eo tamen refutatur, qvod hoc jam ſeculo 13. in Germaniam fuerit receptum, & qvod Ju. Pontificium multa qvoad proceſſum ex Jure Romano Juſtinianéo deſumſerit.

§. X.

Notabilis eſt noxa, qvam notat Idem *dict. differt. § 59. 60. p. 272. ſeqq. Id qvoqve planè novo more cœpit, qvod ipſimet Principes aut Cæſar ipſemet non amplius jam vacent dijudicandis controverſiis ſuis ut antehac: ſed omnem hanc curam in Romanarum legum peritos plebeji licet generis, miniſtros ſuos, ſoleant rejicere. Cui rei mos patrius ab omni retrò ævo hactenus obſervatus plurimum adverſatur. Non potuit verò non hoc obtinere, ex qvo pro legibus majorum Romanæ atqve Pontificiæ in Germania invaluerunt, qvod ab ætate usqve Maximiliani qvàm maximè cœpit. Neqve verò effici temerè poterit, ut Principes ipſi Romanum & Canonicum jus addiſcant, qvæ hujus doctrinæ eſt prolixitas, & plerumqve aulicæ educationis indulgentia. Ut taceam, ingeniorum, qvæ nonnunqvam eſt, ruditatem. Imò & alia ſtudia, ad qvæ cum Principes omninò debeant inſtitui, præripitur tempus addiſcendo Juri Romano impendendum. Igitur, ex qvo non potuit in Principibus eſſe juris peritia, ex eo coacti qvoqve iidem ſunt, judicia etiam maxima aliis committere. Secus qvàm antehac ſolitum, cum leges & conſvetudines patrias nemo paulò intelligentior ignoraret, & pleraqve ex æqvo & bono componerentur. Huic rei conſeqvens eſt mutatio circa diuturnitatem litium. Namqve multum profectò lites illæ Principum ſolito factæ ſunt diuturniores, ex qvo per alios & coram aliis, qvàm qvi ſunt ſui ordinis, litigare cœperunt, &c. Porrò unà cum legibus Romanis ſimul etiam ea in foro procedendi ratio, qvæ Papali Curiæ laudatur, opinionem in Germania accepit eximiæ prudentiæ pariter & æqvitatis &c. Jam verò conſtat, cùm aliunde, tùm ex qverelis Ordinum Imperii publicis, jam tum ſeculo qvinto decimo effuſis, eo tempore, qvo leges Romanæ cœperunt pedem in Germaniam inferre, artis rabulariæ qvoqve ſparſam in mores noſtros ſementem, uberrimâ fruge brevi divitem &c.*

§. XI.

Deniqve eâdem differt. §. *107. pag. 323.* dum remedia ſuppeditat, ſic differit: *Emendari fortaſſis poterit Germania, ſi in temerè litigan-*

gantes omnes, & ſeorſim in litium iniqvos patronos graviſſimis pœnis animadvertatur, ſi judicibus nihil ex partium ſportulis aut muneribus ſit exſpectandum, ſed cogantur illi ſuis ex publico ſtipendiis eſſe contenti; ſi proceſſus judiciarius ad priſcam ſimplicitatem, qvâ tot ſeculis floruit Germania, qvæqve in omnium veterum rerumpublicarum optimarum foris, in ſuis Hebræorum ab ipſo Deo fuit probata, ſi non omni ex parte, ſaltem potiore reducatur; ſi poſtremò qvæcunqve in controverſiam trahi ſolent, ſingulis in locis legibus plebi etiam, qvoad fieri poteſt, perſpicuis definiantur &c.

§. XII.

Sed qvid ita cum Doctoribus juris fieret? Præprimis cum Academicis? Sudat hîc Conringius, *de O. I. G. circa finem p. 244.* ut ipſis perſvadeat, eorum nihil intereſſe, etiamſi mutationes iſtæ contingerent. Tandem tamen liberè ſubjungit: *Sed & licet ſcholæ velint inpoſterum faſtidire illa Romana & Pontificia jura, qvoniam pauci amant diſcere, qvod in uſum non eſt; Reipublicæ tamen commodiſſima eſſe hæc, qvæ nos in medium conſuluimus, manifeſtum eſt. Et verò non ex ſcholarum improbo more componenda Reſpublica; ſed hanc illarum normam oportet eſſe.*

§. XIII.

Omnia, qvæ hactenus recenſuimus, Conringii ſunt. Liceat duo verba addere. Fiat juſtitia, & pereat mundus. Fiat juſtitia & pereant Leguleji ac Rabulæ. Is verò alterutri claſſi accenſendus Doctor Juris, qvi ſublatâ Leguliſticâ & Rabuliſticâ, nil aliud didicit, unde Reip. inſervire poſſit. Si qvi ſunt, qvorum interſit, ut veritatis hujus defenſione Studioſis non aperiantur oculi, illi humaniſſimè invitantur ad opponendum.

TANTUM.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA
CELEBERRIMI AUTORIS
De

RATIONE STATUS

Diſſertationem XXI. & XXII.

De

PROTESTANTIUM STATU, ET DE JURE EMIGRANDI,

Cum adjuncta Quæſtione

An Philoſophia communis tàm Peripatetica qvàm Carteſiana Dogmatica ſit an Sceptica?

Publicè ventilabunt

Die XXVI. Octobris M DC XCIII. horis antemer. à X. ad XII. & pomeridianis à III. ad V.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

& Reſpondens

GOTTFRIED Scheuerer/
Serveſtâ Anhaltinus.

L. QVÆ-

QVÆRO XI.

An Philoſophia communis tam Peripatetica qvam Carteſiana Dogmatica eſt, an Sceptica?

Videtur plus qvam Sceptica.

§. I.

P Eripateticus. Spero hactenus te ſatis percepiſſe doctrinam de Prædicabilibus, jam ad alia in lectionibus noſtris Logicis pergendum. *Diſcipulus.* Ignoſce Præceptor, qvod, antеqvam ad ulteriora progrediaris, qvædam ex te qværam. *P.* Qvære liberè, erit gratiſſimum. *D.* Qvid eſt Philoſophia Sceptica & Dogmatica, & qvomodo hæc duo genera Philoſophandi à ſe invicem differunt? *P.* Cur iſta qværis? Sæpè monui, qvod non debeas in Sectis aliis curioſus eſſe, aliàs non magnos progreſſus facies in unicâ verâ Philoſophiâ, qvam doceo. Dicam tamen. Philoſophi *Dogmatici* dicuntur, qvi aliqvid affirmant vel negant, & verum aliqvid eſſe, idqve ab hominibus inveniri poſſe, aſſerunt. *Sceptici* contrá de omnibus rebus dubitant, & nihil verum eſſe, aut ſi aliqvid verum ſit, id tamen ab hominibus inveniri non poſſe putant. Sunt vero *Sceptici duplicis generis*, alii *Academici*, qvi veritatem qvidem dari ſed non inveniri poſſe dicebant, & hanc ſolam propoſitionem pro certò verâ venditabant, nihil eſſe certum, ſeu nihil ſciri; alii *Pyrrhonii* ſeu *Sceptici ſtrictè dicti*, qvi & verum non inveniri poſſe dicebant, &, an aliqvid verum ſit, hæſitabant, nec illud certum eſſe dicebant, qvod nihil ſciatur. *Dogmatici* contra in varias ſectas diſtribuuntur, qvas inter eminuerunt olim illæ qvatuor, *Platonica, Stoica, Epicuræa, Ariſtotelica,* hodiè vero ſola præ reliqvis merito

rito ſuo fulget Ariſtotelica tanqvam inter ſtellas Luna minores. *D.* Adhuc unum lubentiſſime qværerem, ſi id cum pace Tua fieri poſſit: *An Ariſtotelica Philoſophia, & qvidem illa qvæ hodiè in Academiis docetur, Sceptica ſit an Dogmatica?* *P.* Qvalis hæc eſt qvæſtio? Jure Conſulti qvæſtiones ejusmodi vocant qvæſtiones Domitianas. Qvis ita abſurdus eſſet, ut Ariſtotelicam Philoſophiam haberet pro Scepticâ, qvæ tot egregias Diſputationes ſuppeditavit contrà Scepticos, qvæ tantâ cum conſtantiâ Dogmata ſua defendit, & pro veritate doctrinæ ſuæ & refutandis adverſariorum doctrinis nihil non ſuſcipit?

§. II.

D. Nec ego contradico. Sed audivi tamen hominem, qvi heri in converſatione familiarii, ſeriò defendere volebat, Ariſtotelicam Philoſophiam qvæ in Academiis docetur, plusqvam Scepticam eſſe, qvia Sceptici pugnaverint ſaltem adverſus alios, imò non tam impugnaverint alios, qvàm contrà eorum inſultum ſe defenderint, ipſi vero permiſerint qvemlibet opinione ſuâ frui, & eos certè qvi de ſectâ eorum erant non inſectati fuerint. Sceptici item inſerviebant hypotheſi, & cum diſputabant, regulariter concluſiones eorum primis eorum principiis, aut accuratius primis eorum dubitationibus cohærebant. At Ariſtotelicam Philoſophiam, dicebat impugnare non ſaltem alias ſectas, ſed & ipſam iterum in varias ſectas peſſimò more inter ſe litigantes ſecerni. *Scholaſticam*, videlicet, & *Libere philoſophantem*, (ſi modo Philoſophia ſimul libera eſſe poſſit & ſectaria,) *Nominalem, Realem, Thomiſticam, Scotiſticam, Albertiſticam &c.* Adhæc id maximè miſerandum eſſe in Philoſophia Ariſtotelica, qvod fundamenta habeat Philoſophiæ Scepticæ ſimillima, & his tamen fundamentis ſuperædificet dogmata, qva ratione longe peior connexio ſit in Philoſophia Ariſtotelica, qvàm in Scepticâ.

§. III.

P. Ex Diſcurſu tuo facilè divinari poſſum, qvis ſit autor hujus calumniæ. Qvis alius eſſet qvam iſte novator, qvi ſub larvâ Philoſophi Eclectici eſt ipſe periculoſiſſimus Scepticus. Qvoties te monui, ô dilecte, ut tibi ab occulto veneno iſtius hominis caveres! Nil niſi apertiſſimæ calumniæ ſunt, qvas effutiit, & poſ-

ſem in iis refutandis centum rationes afferre, ſi dignæ eſſent ut refutentur. Talia enim narrando, aut audiendo ſaltem ſolidisſimè jam refutata ſunt. Habent hoc omnes Sectæ, ut iterum novæ Schiſmata facta ſint ab iis, qvi genuinam ſemitam deſeruerunt, & pugnandum eſt pro veritate, qvicqvid etiam dicant errorum patroni, qvi libertatem aliqvam philoſophandi ineptiis iſtis introducere ſatagunt. Et qvæſo qvàm apertiſſima injuria eſt, aſſerere, Philoſophiam Ariſtotelicam habere fundamenta Philoſophiæ Scepticæ ſimillima. Neceſſe eſt, ut omnem pudorem ejuraverit homo neqviſſimus, qvi contra veritatem evidentiſſimam talia profert. Qvid? Logica noſtra, inſtrumentum iſtud inſtrumentorum, qvo mediante ſemper proſtravimus Scepticos, Carteſianos, Gaſſendiſtas, Spinoſiſtas, Hobbeſianos & omnes qvoqve in Theologiâ adverſarios, Logica inqvam hæc Sceptica eſſet? Logica qvæ in ipſâ ſtatim definitione pro dogmate primario, qvod Logica ſit ars, non habitus, pugnat, hæc Logica eſſet fundamentum Philoſophiæ Scepticæ ſimile? O Corydon Corydon!

§. IV

D. Qvæſo ne iraſcaris. Nam qvæ ſeqvuntur Logicam noſtram tangunt propius. Vel ideo enim dixit, Philoſophiam Ariſtotelicam eſſe plusqvam Scepticam, qvia diſciplinas Dogmaticas ſuperædificarent Logicæ plusqvam Scepticæ, qvæ non doceret, qvomodo qvis conſeqvi deberet veritatem, imò qvæ de eâ apertè deſperaret. *P.* Qvantæ injuriæ! Sed perge. *D.* Atqve hanc aſſertionem ita ſe monſtrare poſſe dixit. Non urgere ſe velle, qvam incerta apud vos ſint omnia in Logicis, & qvantæ Diſputationes per ſingula Logices veſtræ capitula in utramqve partem ventilentur; ſe ſaltem aſſumere velle ea, qvæ ferè unanimi conſenſu doceantur à Vobis. Communiter ventilari Syllogiſmum pro medio inveniendi veritatem. At Syllogiſmo veritatem inveniri non poſſe. Sive enim Syllogiſmum conſideres formaliter bonum, qvem ſolum Logica veſtra doceat, eum poſſe conflari ex propoſitionibus falſiſſimis, ſive etiam materialiter bonum, hunc non poſſe extrui, ſi non qvis habeat qvæſtionem & medium terminum. At vero hoc pacto veritatem haberi ante Syllogiſmum, non per Syllogiſmum inveſtigari. Deinde, ait, Veritatem in communi-

munibus Libellis Logicis dici eſſe finem Logices externum, finem externum vero definiri, qvod ſit talis finis, qvi ſit extrà poteſtatem Artificis. Et itaqve Veritatis inventionem ex mente veſtrâ non eſſe in poteſtate Logici, hoc eſt, Philoſophum per Logicam non poſſe invenire veritatem. Nec diffiteor Domine, valde me conſtrinxiſſe has rationes, ultimam potiſſimum. Qvid ſi enim eam huic Syllogiſmo includerem:

Qvæc. Philoſophia ventilatur pro Dogmatica, & nullum ſuppeditat inſtrumentum veritatem inveniendi, imò qvæ in eâ diſciplinâ, qvæ veritatis inventionem ſe docere profitetur, fatetur inventionem veritatis eſſe extrà poteſtatem illius diſciplinæ; illa Philoſophia eſt plus qvam Sceptica.

Atqvi Philoſophia Ariſtotelica ita comparata eſt. Ergo. qvid Tu reſpondere velles? Ego enim non video qvid reſponderi poſſit?

§. V.

P. Ah! jam de Te actum eſt. Venenum iſtius hominis jam totum te infecit. Qvalis impudentia? Vix abſolvimus doctrinam de Prædicabilibus, & tu me jam de univerſâ Logicâ qvaſi examinare vis? Et non erubeſcis contrà diſciplinam à tot graviſſimis viris, qvibus ex qvarto præcepto reverentiam debes, tam turpes ineptias proferre? Abi, abi ad Tuum iſtum Novatorem. Es enim indigniſſimus, ut reſponſio tibi oſtendatur, qvia eam ipſe tu facillimè poſſes invenire, niſi iſto peſtilentiſſimo veneno oculi mentis tuæ jam eſſent excœcati. Abi inqvam, nam ego Te omninò deſero. *D.* Me miſerum! qvi bonâ ex intentione dubium propoſui, ſine cauſa vapulo. Præceptorem amitto, virum aliàs optimum. Jam qvo me vertam neſcio.

§. VI.

Carteſianus. Salve adoleſcens optimæ ſpei. Audivi omnia qvæ inter Te & Præceptorem acta ſunt. Non deſpera. Seqvere me. Ego te viam ducam qvâ ſolâ ad veritatem itur, qvâ ſolâ Sceptici efficaciſſimè refutantur. *D.* Ago gratias decentes Vir Honoratiſſime pro benevolè promiſſo officio. Tu vero qvis es? *C.* Seqvor veſtigia acutiſſimi Carteſii. *D.* Multa aliàs ſed confuſè audivi de iſtâ Philoſophiâ. Niſi grave ſit, valde me tibi obſtringe-

res,ſi methodum ſaltem aperire velles, qvâ Scepticos aggreditur Carteſius, qvia valdè vereor, ne in Scepticam incidam Philoſophiam.

§. VII.

C. Lubentiſſimè faciam: Initio dubita. *D.* Benè, ſed de qvibus rebus? *C.* de omnibus. *D.* At qvomodo dubitare poſſim v. g. me tecum jam loqvi? *C.* Cur non? Annon putaſti aliqvando te videre baculum curvum in aqvâ, qvi tamen fuit rectus? Ita etiam poteris dubitare an verum ſit qvod me videas. *D.* Mihi nulla videtur conſeqventia, qvia infers à diverſis, aut à particulari ad univerſale. Sed tranſeat. Qvomodo dubitare poſſim qvod v. g. habeam manus & pedes? *C.* Æqvè benè. Annon aliqvando putaſti in ſomno te habere cornua, aut manum eſſe abſciſſam? & tamen res aliter ſe habuit. *D.* Ita qvidem eſt Domine, ſed tum dormiebam. *C.* At neſcis utrum dormias an vigiles. Qvoties enim in ſomno te putaſti vigilare? *D.* Videris iterum mihi malè à ſomno ad vigiliam inferre. Nunqvam enim vigilans putavi me dormire. Sed tranſeat & hoc. Qvomodo dubitare poſſim de certisſimis qvibusdam axiomatibus v. g. Totum eſſe majus ſuâ parte, aut de veritatibus Mathematicis v. g. bis duo eſſe qvatuor. *C.* Imo verò, qvia poteſt ens aliqvod potentius te eſſe, qvod te & in his deceperit. *D.* Atqvi omnis internus aſſenſus hic ref agatur, qvi potius dictitat impoſſibile eſſe ut in his & præcedentibus decipiar. Qvomodo ergo de illis dubitare poſſem? *C.* Non poteris aliter evadere præjudicia, qvæ in tenerâ juventute contraxiſti. Neqve dubitabis ſolum de his omnibus, ſed utile qvoqve erit, ut illa de qvibus dubitas, habeas pro falſis. *D.* Sed qvomodo hoc poſſem, ſi ne qvidem dubitare poſſum? Et qvomodo pro falſis habere poſſum, de qvibus dubito? Qvia ſi pro falſis habeo, non dubito amplius. *C.* Imò hæc omnia facienda ſunt, ut tantò clarius, qvidnam certiſſimum & cognitu facillimum ſit, inveniamus.

§. VIII.

D. Dic mihi ſeriò Domine. Esne Scepticus an Dogmaticus? *C.* Sum utiqve Dogmaticus. Expecta ſaltem, mox audies qvomodo poſt dubitationem de omnibus per τὸ Cogito, ergo ſum, Scepticos refutem. *D.* At tu potius expecta paulisper, ut anteà videam, utrum Sceptico me committam an Dogmatico?

Videris

Videris eſſe plus qvam Scepticus. Initio enim dubitas de omnibus. Idem facit & Scepticus. Deinde ea de qvibus dubitas, ſimul negas. Eò temeritatis ne Scepticus qvidem progrediebatur.

§. IX.

C. Confundis dubium Scepticum & Dogmaticum. Illud dubitat, ut ſemper dubitet: Hoc dubitat ut veritatem inveniat. *D.* Non confundo. Nego ſaltem dubium de omnibus rebus poſſe referri ad dubia Dogmatica. Qvi enim dubitat ut verum inveniat, veri aliqvid præſupponit, verum aliqvod dari in qvibusdam propoſitionibus certò perſvaſus eſt. Ergo non de omnibus dubitat. Qvi vero de omnibus dubitat, qvomodo poteſt dicere ſe dubitare, ut veritatem inveniat, præprimis ſi omnia pro falſis habeat? Eſt enim apertiſſima contradictio, omnia habere pro falſis ut aliqvid verum eſſe deprehendam. Et conſidera qvæſo: annon methodus tua eò me perducat, ut incipiam Scepticus eſſe, ut Scepticus eſſe deſinam. Jam ſi ſemel ſum Scepticus, impoſſibile eſt ut ſuppoſito hoc principio Dogmaticus fiam, qvia jam iſtud commune & indemonſtrabile poſtulatum Dogmaticorum omnium, dari aliqvid verum, eo ipſo qvo de omnibus dubito, ſuſtuli. Et ut videas te nihil agere poſſe methodo tua erga Scepticos, aſſumam in Tui gratiam illud tuum principium. Dubito de omnibus & ea pro falſis habeo, qvid tum poſteà?

§. X.

C. Atqvi dum dubitas, tamen cogitas. *D.* Neſcio, qvia dubito de omnibus. *C.* Atqvi de hoc non poteris dubitare, qvia impoſſibile eſt ut, dum dubites, non cogites. *D.* Fortaſſe poſſibile eſt: qvia dum videbam baculum in aqva, cogitabam etiam illum curvum eſſe. Ergo ſi una cogitatio me decepit, non eſt fiducia ponenda in cogitationibus. *C.* Tamen non poteris non cogitare. *D.* Sæpe deceptus ſum, qvod putaverim me nihil cogitaſſe, & tamen poſteà admonitus recordatus ſum me cogitationis fuiſſe oblitum, ergo poſſum etiam decipi, ſi putem me cogitare, ut dum hoc puto, non cogitem. *C.* Infers à diverſis. Cogitas utiqve. *D.* Fortè. Fortè etiam non, qvia poterit aliqvod ens potentius me eſſe, qvod me etiam decipiat, ſi putem me cogitare.

re. *C.* Minimè. Nam fallat me qvantum poteſt, nunqvam tamen efficiet, ut nihil ſim, qvamdiu me aliqvid eſſe cogitabo.

§. XI.

D. Si Scepticum continuare vellem, ſaltem perpetuò tibi contradicerem. At ſatis qvidem iſtam perſonam ſuſtinui, jam ad me redeo, & regero. Fallat me qvantum poteſt, nunqvam tamen efficiet, ut totum non ſit majus ſuâ parte, ut bis duo non ſint qvatuor, ut ego integer & vigilans non habeam manus ac pedes, ut baculus extrà aqvam rectus ſit curvus, ut nos jam non loqvamur invicem. Ergo non eſt dubitandum de omnibus. Ergo falſa eſt tua methodus. Ergo non opus eſt, ut plusqvam Scepticus fiam, ea fine ne fiam Scepticus, præprimis cum cum Sceptico planè non ſit diſputandum, qvia hoc æqvè fruſtraneum eſt, atqve, qvod communiter profertur, qvod Scepticus verberibus erroris ſit convincendus, de qvo tamen jam qvidem diſſerere nolo.

§. XII.

C. Falleris optimè Adoleſcens, & qvantum percipio, mentem meam non rectè percepiſti. Qvi Mathematici non ſunt, non poſſunt iſta percipere benè, fortè alio tempore fies ad hæc cognoſcenda magis habilis. *D.* Hoc audivi commune effugium Dominorum Carteſianorum. Sed hoc indicium malæ cauſæ eſt. Miſera philoſophia, qvæ non poteſt intelligi, niſi ab aſſeclis. Qvæ hactenus diſſeruimus, Matheſin præcedunt, qvia juſſiſti & de veritatibus Mathematicis dubitare. Ego iſta Fundamenta Philoſophiæ meæ ponam. Malè agit, qvi ſine firmâ ratione & cum primis veritatibus connexâ qvid certò aſſerit, ut fit in Philoſophiâ vulgari. Et malè agit, qvi ſine juſta ratione de re aliqvâ dubitat, ut fit in Philoſophiâ Carteſianâ.

T A N T U M.

Q. F. F. Q. S.

IN ACADEMIA FRIDERICIANA

CELEBERRIMI AUTORIS

De

RATIONE STATUS

Diſſertationem XXIII. & XXIV.

De

JURE EMIGRANDI ET TOLERANTIA DISSIDENTIUM,

Deqve

TERRITORIALI POTESTATE CIRCA REGIMEN SECULARE,

Item de

FORMA ET REFORMATIONE AC DECREMENTO IMPERII,

Cum adjuncta Qvæſtione

Qvid ſit accidens Prædicamentale?

Qvid attributum & modus Carteſianorum?

Publicè ventilabunt

Die II. Novembris M DC XCIII. horis antemer. à X. ad XII. & pomeridianis à III. ad V.

CHRISTIANUS THOMASIUS,

& Reſpondens

ANTHONIUS GUNTHERUS Winckelmann/

Oldenburgenſis.

M QVÆ-

QVÆRO XII.

Qvid eſt accidens prædicamentale? Qvid attributum & modus Carteſianorum? Ego neſcio.

§. I.

QUæſivimus qvæſtione I. qvid ſit Subſtantia? Hactenus nemo certam definitionem nobis tradidit. Liceat jam progredi ulterius, & qværere etiam de accidente. Communis enim Peripateticorum doctrina eſt: Ens eſſe vel ſubſtantiam vel accidens. Communis doctrina eſt, accidens eſſe vel prædicabile vel prædicamentale. Prædicabile, qvod opponitur rei eſſentiæ, prædicamentale, qvod opponitur ſubſtantiæ. De prædicamentali autem nobis ſermo eſt. Utrumqve accidens Græcè *συμβεβηκὸς* dicitur: Uti utrumqve qvod utriqve huic accidenti ex communi doctrina opponitur, (ſcilicet eſſentia & ſubſtantia,) Græcè *ὀυσία* audit.

§. II.

Atqve hîc præmoneo, me diſtinctionem illam inter accidens prædicabile & prædicamentale, inter ſubſtantiam & accidens, ſupponere atqve indulgere Peripateticis, utrumqve dari. Nam multas aliàs poſſem afferre rationes, cur jure dubitem, an unqvam Ariſtoteli fuerit cognita Subſtantia ab Eſſentia diverſa; & adeò, an unqvam cognitum fuerit ipſi accidens prædicamentale diverſum à prædicabili. *ὀυσία* regulariter eſſentiam denotat, & ita apud Platonem communiter ſumitur, Reddenda

ergò foret ratio Peripateticis, cur vocem ὀυσίας apud Ariſtotelem per *ſubſtantiam* explicaverint, & hanc ſubſtantiam *eſſentiæ* contradiſtinxerint, cum tamen loca, ubi Ariſtoteles de ὀυσία ex profeſſo loqvitur, ut in categoriis, capite περὶ ὀυσίας & in lib. 4. Metaphyſ. c. 8. ὀυσία ποσαχῶς λέγεται commodiſſimè poſſint de eſſentia etiam intelligi, (præprimis ſi notes, eſſentiam vel ſumi pro ipſo ente reali, vel pro idea, qvâ homo ens reale concipit.) Ex qvo capite obiter in uſum ſeqventium illud notes, qvod Ariſtoteles videatur ὀυσίαν, qvam vulgo ſubſtantiam reddunt, reſtringere ad corpora. Deinde qvod accidens attinet prædicamentale, in ipſis categoriis, ubi tamen ſedes materiæ erat de accidente prædicamentali, ſive de prædicamento accidentis, nihil apud Ariſtotelem deprehendi. *In lib. 4. Metaphyſicorum cap. 30. ſeu ult.* iterum ex profeſſo de accidente tractat: qvot modis dicatur accidens: & incipit: *Accidens eſt, qvod ineſt alicui.* Sed videtur mihi & hoc caput ſaltem de accidente prædicabili loqvi, qvamvis verba ultima dicti capitis ſint maxime obſcura. Certè non arbitror perſpicuè poſſe doceri, intelligi accidens tale, qvod ſub ſe comprehendat novem categorias reliqvas.

§. III.

Sed, uti dixi, tranſeat illa qvæſtio de Ariſtotele. Concedo Peripateticis dari accidens prædicamentale, & exemplum do: qvantum, qvale &c. Qvoniam autem poteſt lis oriri, utrum ens aliqvod debeat ad ſubſtantiæ an accidentis claſſem locari, nec poſſum litem iſtam dirimere ſine juſta definitione, qværo, qvid eſt accidens? Non pigebit autem hîc ea præmonuiſſe, qvæ notavimus §. *præced.* Si enim Ariſtoteles ignoravit iſtud accidens prædicamentale, neqve definitio ejus etiam qværenda eſt apud ipſum. Ergo qværamus apud Sectarios Ariſtotelis. Ita vere communiter definiunt: *Accidens prædicabile eſt, qvod poteſt adeſſe & abeſſe ſine ſubjecti corruptione.* Deſumta eſt hæc definitio ex Iſagoge Porphyrii, deqve ea nihil addo. *Accidens prædicamentale eſt, qvod ineſt alii* (i. e. ſubſtantiæ,) *tanqvam ſubjecto.* Unde hæc definitio ſit, neſcio. Si *ex libro 4. Metaph. c. 30.* eſſe debet, recurrit objectio mea *in* §. *2.* Sed ſit, unde ſit: qværo rurſus, qvid eſt; *ineſſe alicui tanqvam ſubjecto*? Reſpondent: *ita ineſſe alicui rei*

ut ſine,

ut ſine illa re non ſit. Ita communiter explicatur. Hic ingenuè fateor, me neſcire, qvid dicant, imò videri potius, falſam eſſe definitionem accidentis,

§. IV.

Hoc ut intelligatur eò melius, ſuppono jam, novem reliqvas categorias eſſe debere accidentia prædicamentalia. Ad *qvantitatem* refertur oratio, numerus, tempus, locus. (an benè? jam non diſputo.) Locus non ineſt rei, ſed eſt extra rem; tempus & numerus rebus non inſunt, nam v.g. dum ſum qvadraginta annos natus, qvadraginta anni non inſunt mihi, ſed perierunt, dum ſum tertius in ordine aliqvo, tertium illud vel numerus ternarius mihi non ineſt. Oratio ore prolata, qvæ hîc intelligitur, anteqvam proferretur, inerat mihi qvidem, ſed prolata, non amplius ineſt. Inter *qvalitates* forma & figura non ineſt rei, ſed eam terminat, & ideò, qvia terminat, extrinſecum qvid dicitur. Qvalitates ſenſiles malè dicuntur ineſſe rebus, cum jam dudum à novioribus demonſtratum ſit, v.g. nullum colorem eſſe in re, ſonum, humidum, calorem, frigus &c. provenire à motu rei, aut diſpoſitione externâ partium. *Relatio* non ineſt rei, qvia vi ejus res refertur ad aliam extra ſe. *Actio*, certè tranſiens eſt motus proveniens à ſubſtantia, ergo non ineſt; *Paſſiones* pleræqve tangunt ſaltem ſubſtantiæ extrinſecum, ergo non inſunt. *Qvando* & *Ubi* pertinent ad tempus & locum, de qvibus jam diximus. *Situs* non ineſt, neqve enim ſeſſio, neqve ambulatio, neqve ſtatio mihi ineſt. *Habitus* non ineſt. Si nudus ſum, nihil ineſt, ſi veſtitus ſum, extra me qvid eſt; ſi calceatus ſum, nec calceus nec calceatio inſunt. Et tamen hæc omnia ſunt accidentia. Ergo vel accidentia non inſunt ſubſtantiis, vel non intelligo, qvid ſit ineſſe, & juſtam cauſam habeo qværendi definitionis iſtius explicationem.

§. V.

Ulterius. Si accidens eſt, qvod eſt in alio tanqvam in ſubjecto, ſeqvitur *ſubſtantiam eſſe accidens*. Si id, cui alterum ineſt,

tanqvam ſubjecto, eſt ſubſtantia, ſeqvitur *accidens eſſe ſubſtantiam.* Probo conſeqventiam utramqve uno exemplo. Creaturæ omnes ſunt in loco & tempore, tanqvam in ſubjecto. Ergo locus & tempus erunt ſubſtantiæ, & creaturæ accidentia. Probo, qvod ſint tanqvam in ſubjecto, qvia ſine loco & tempore nullæ creaturæ eſſe poſſunt. Probo, qvod non eſſe poſſint, qvia per *eſſe* hîc (in propoſitione: Id eſt in alio tanqvam in ſubjecto, qvod ſine illo alio *eſſe* non poteſt,) non intelligitur concipi, ſed exiſtere. Nam virtus, albedo &c. concipi poteſt ſine reſpectu ad aliqvod ſubjectum, ſed non exiſtit ſine ſubjecto. At verò nec creaturæ exiſtere poſſunt ſine tempore & loco. Ergo rurſus non intelligo, qvid ſit accidens prædicamentale.

§. VI.

Neſcio, an has difficultates ſubodorati fuerint Carteſiani, qvod communiter cum magiſtro ſuo abſtineant voce *accidentis*, & loco ejus *modi* aut *attributi* vocem adhibeant. Utinam verò per iſtos terminos modi & attributi rem non implicent magis qvàm explicent. Ipſorum ſingulorum ſententias evolvere nolo, qvia dulcius ex ipſo fonte bibuntur aqvæ. Ita verò Carteſius *Part. 1. Princip. Philoſ. n. 48. ſeq. (1) Qvæcunqve ſub perceptionem noſtram cadunt, vel tanqvam res rerumve affectiones qvaſdam conſideramus, vel tanqvam æternas veritates, nullam exiſtentiam extra cogitationem noſtram habentes.* (2) *Ex iis, qvæ tanqvam res conſideramus, maxime generalia ſunt ſubſtantia, duratio, ordo, numerus, &c.* (3) *Non autem plura qvàm duo ſumma genera rerum agnoſco, unum eſt rerum intellectualium &c. ſive ad ſubſtantiam cogitantem pertinentium; aliud rerum materialium, ſive qvæ pertinent ad ſubſtantiam extenſam, &c.* (4) *Cum autem agnoſcimus, fieri non poſſe, ut ex ex nihilo aliqvid fiat, tunc propoſitio hæc: Ex nihilo nihil fit, non tanqvam res aliqva exiſtens, neqve etiam ut rei modus conſideratur, ſed ut veritas qvædam æterna, qvæ in mente noſtra ſedem habet, vocaturqve communis notio, ſive axioma. Cujus generis ſunt, impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe &c.* (5) *Qvantum autem ad ea, qvæ tanqvam res vel rerum modos ſpectamus, operæ pretium eſt, ut ſingula ſeorſim conſide-*

conſideremus. Per ſubſtantiam nihil aliud intelligere poſſumus &c. (vid. qvæ excerpſimus qvæſt. 1. theſ. 5.) *(6) Ex qvolibet attributo ſubſtantia cognoſcitur, ſed una tamen eſt cujusqve ſubſtantiæ præcipua proprietas, qvæ ipſius naturam eſſentiamqve conſtituit, & ad qvam aliæ omnes referuntur. Nempe extenſio in longum, latum & profundum ſubſtantia corporeæ naturam conſtituit, & cogitatio conſtituit naturam ſubſtantiæ cogitantis &c. (7) Duratio, ordo & numerus à nobis etiam diſtinctiſſimè intelligentur, ſi nullum iis ſubſtantiæ conceptum affingamus, ſed putemus, durationem rei cujusqve eſſe tantum modum, ſub qvo concipimus rem ipſam, qvatenus eſſe perſeverat, & ſimiliter nec ordinem nec numerum eſſe qvicqvam diverſum à rebus ordinatis & numeratis, ſed eſſe tantum modos, ſub qvibus illa conſideramus. (8) Et qvidem hîc per modos planè idem intelligimus, qvod alibi per attributa vel qvalitates. Sed cum conſideramus ſubſtantiam ab illis affici vel variari, vocamus modos, cum ab iſta variatione talem poſſe denominari, vocamus qvalitates, ac deniqve cum generalius ſpectamus, tantum ea ſubſtantiæ ineſſe, vocamus attributa.* Si verba adſpicias, videtur hîc omnia Carteſius clarè & diſtinctè propoſuiſſe, ſi rem, ego qvidem fateor, me nihil planè intelligere, neqve graviter ferent Carteſiani, ſi ipſis ſeqventia proponam dubia, occupata circa iſtas qvatuor voces, qvibus hîc utitur Carteſius: *Res, rei modus, attributum, æterna veritas.*

§. VII.

Qværo I. An *æterna veritas* differat à re & rei modo? Videtur affirmandum, ob verba expreſſa in *n.1. & 4. excerptorum.* Videtur negandum, qvia dicit Carteſius, utrobiqve eas in mente noſtra ſedem habere, ergo ſunt modi mentis. Qværo II. *An res* & ſubſtantia ſunt idem? Videtur affirmandum ob *num.3.* item *num.5.* verbo: *ſeorſim*, junctis verbis: *Per ſubſtantiam autem.* Videtur negandum, qvia ſub re comprehenditur duratio, ordo, numerus, *n.2.* qvæ non ſunt ſubſtantiæ *n. 7.* Qværo III. *An res & rei modus* differunt? Videtur affirmandum, *ob n. 1.3.5. 8.* Videtur negandum, qvia duratio & res eſt per *n. 2.* & rei modus per *n 7.* Qværo IV. An *modus, attributum* &c. idem eſt cum eo, qvod vulgò dicitur accidens? Videtur affirmandum per *n. 8.* & potiſſi-

potiſſimum ibi verba finalia. Videtur negandum, qvia duratio, numerus &c. ſunt accidentia, & tamen ſunt Carteſio res ipſa durans & numerata *n.* 7. Qværo V. An *attributum* & *modus* differunt realiter? Videtur negandum, per *n.* 8. Videtur affirmandum, per *n.* 6. & qvia communiter à Carteſianis attributum dicitur aliqvid nobilius eſſe modo. Qværo VI. An *attributum* ſit *res* an *rei modus*? Videtur eſſe ipſa res, qvia Carteſius alibi dicit: mentem & corpus, qvæ ſunt res per *n.* 3. eſſe ipſam cogitationem, ipſam extenſionem, qvæ ſunt attributa per *n.* 6.

§. IIX.

Si hæc dubia non reſolvant Carteſiani, tota earum philoſophia non intelligi poteſt, ut qvæ his notionibus eſt ſuperſtructa. Puto autem eſſe talia dubia, qvæ non aliter reſolvi poſſint perſpicuè, qvam ſi clara & diſtincta definitio rei, attributi, & modi detur, qvam qværo.

§. IX.

De uſu verò qvæſtionis præſentis non puto eſſe, qvod rideant Philoſophi Peripatetici, (qvamvis aliqva Facultas talis Philoſophica in Academia qvâdam vicinâ, cenſurâ ſuâ approbaverit riſum nonneminis intempeſtivum ſuper qvæſtione, qvid ſit ſubſtantia?) Si enim dubia mea non reſolvant, fortè qvæſtiones meæ, ſi ita, uti incepi, ſim perrecturus, deſtruere poſſent omnia eorum prædicamenta, & imò totam ſcalam prædicamentalem ſubſtantiæ, cui tota eorum Phyſica & Pnevmatica eſt ſuperſtructa.

TANTUM.

F.

b 2789.